# ANUTRO MANDE KETA

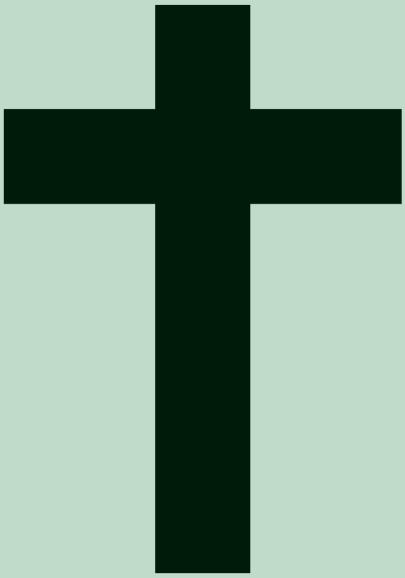

The New Testament in the Rawa Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea

# ANUTRO MANDE KETA
## The New Testament in the Rawa Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea
## Nupela Testamen long tokples Rawa long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rawa (Rawa) (Rawa)

Dialect: Rawa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f5bc84a-4dea-522b-980c-a11c545b87cc

Contents

MATIYURO . . . . . 1
MAK . . . . . 90
LUK . . . . . 144
YON . . . . . 232
Aposel . . . . . 296
ROM . . . . . 380
1 KORIND . . . . . 420
2 KORIND . . . . . 457
GALESIYA . . . . . 483
EPESAS . . . . . 498
PILIPAYI . . . . . 512
KOLOSI . . . . . 524
1 TESALONAYIKA . . . . . 534
2 TESALONAYIKA . . . . . 543
1 TIMOOTI . . . . . 549
2 TIMOOTI . . . . . 560
TAYITAS . . . . . 568
PALIMON . . . . . 575
HIBURU . . . . . 578
YEMUS . . . . . 610
1 PITA . . . . . 621
2 PITA . . . . . 632
1 YON . . . . . 640
2 JON . . . . . 650
3 JON . . . . . 652
YUD . . . . . 654
REWELESEN . . . . . 658

# MATIYURO MANDE

Matiyuro Mande Tabango

Matiyu ngu, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya, nguromu gura, enengo oowooyi gura ngu Liwayi. Ngu ene, Gabumanro ko oni tero, ene oni simoo barenonggo digi beye yororuwo. Kootuyisina, Yisasdo ene rogo tetoni ngu, asa, enengo kirikiri oni gura tunooteyingo.

Matiyundo nga bukga nga ngu, Yuda oni oone, enengo soweni nenengo, nguro nakangoyingo. Yuda oniro ingonduduye ngu ngandiro: Naru ootuwoo bodaga oni gura Anutdo rogo tetoni, ngundo ngu, enengo oo bidodo sobosobo oni gura (King) tunootewa. Enengo Hiburu mandeno ngunonggo, enengo oowooyi ewonggoku, ngu Mesayiya, ko Girik mandenonggo ngu Krayis. Yuda oniro tabango oni ngu ene Yisas ombuweroyi, nguro damoni ene watayi kini, nguro ene oni simoo bare nguya soriyokoyingo. Matiyundo Yisasro mandeni ngu, wesiyoro yunoro, ene ngu hamoo oorengo Krayis, ene ngu Yuda oniro sobosobo (King). Yisas ngu ene sobosobo ngundiro tunootewa. Enendo nguro yootunoro ngundiro eyingo. Gura nguya, enendo ngu mandega Anutro bukno mandega kurimi ero gosiyoyingo, ngu mandega ngu eyingo. Nguno ngu, ngandiro ete, ngu oningga, ngu onendo Anutro sunggiga ngu kembawasangomo ooroote. Ngu mandega ngu, hamoo oorengo tunooteyingo, ngu Yisas merako ngano tunooteyingo. Oo gura nguya Matiyundo nakangoyingo ngu, enendo Yisasro mandeni oni simoo bareno wesiyoro eyingo. Ndadiro nguro, noore komo Anut enengo oni soweningga, nguya noore nowoondonani guranangge yewato. Nguro ngu, Matiyundo mande adingayi oowooyingga nakangoro ete. Ndawu ooregare, ngundo Anut enengombo oni simoo barero endega sobowooteku, nguno uwanggo. Asa, ngu naruno nguno nangge, Anut enengombo enengo oni simoo bare ngu gome soboyerowa.

*Yisas Krayisro Osi Sembeni Nguro Oowooye*
*(Luk 3: 23-38)*

1 Nga oni nga ngu, Yisas Krayisro osi sembeni. Yisas ngu ene Dewitro sowe. Ko Dewit ngu ene Ebarahamro sowe.
2 Ebaraham ngu ene Ayisak eweyi,
Ayisak ngu ene Yekob eweyi.
Yekob ngu ene Yuda, ko konebeyi nguro awaye.
3 Yuda ngu ene Peres, Sira eraga awayari. Namoyari ngu Tema.
Peres ngu ene Hesaron eweyi.
Hesaron ngu ene Ram eweyi.
4 Ko Ram ngu ene Aminadap eweyi.
Aminadap ngu ene Nason eweyi.
Nason ngu ene Salomon eweyi.
5 Ko Salomon ngu ene Bowas eweyi.
Nemi ngu Rehap.
Bowas ngu ene Obet eweyi. Nemi ngu Rut.
Obet ngu ene Yesi eweyi.
6 Yesi ngu ene Yuda oniro sobosobo koreteyingo oowooyi Dewit, nguro eweyi. (Mayika 5:2)
Dewit ngu ene Solomon eweyi. Nemi ngu kuri Yurayiya bareyi oruwo.
7 Solomon ngu ene Riyabowam eweyi.
Riyabowam ngu ene Abayisa eweyi.

Abayisa ngu ene Asa eweyi.
8 Asa ngu ene Yehosapat eweyi.
Yehosapat ngu ene Yoram eweyi.
Yoram ngu ene Asayiya eweyi.
9 Asayiya ngu ene Yootam eweyi.
Yootam ngu ene Ehas eweyi.
Ehas ngu ene Hesekayiya eweyi.
10 Hesekayiya ngu ene Manasa eweyi.
Manasa ngu ene Emos eweyi.
Emos ngu ene Yosayiya eweyi.
11 Yosayiya ngu ene Yekoniya, ko konebeyi nguro awaye oodoni, ngu naruno mundi oni Babilonnonggo Iserel oni yoyoro yoyokootoyi, Babilon merako oororo oriyingo.
12 Ngu naruno, ene Babilon merako oodoyi, Yekoniya ngu ene Siyalitiyel eweyi.
Siyalitiyel ngu ene Serababel eweyi.
13 Serababel ngu ene Abayiyud eweyi.
Abayiyud ngu ene Ilayiyakim eweyi.
Ilayiyakim ngu ene Eso eweyi.
14 Eso ngu ene Sedok eweyi.
Sedok ngu ene Ekim eweyi.
Ekim ngu ene Ilayiyud eweyi.
15 Ilayiyud ngu ene Eliyesa eweyi.
Eliyesa ngu ene Matan eweyi.
Matan ngu ene Yekob eweyi.
16 Yekob ngu ene Yosep eweyi. Yosep ngu ene Mariya kameyi oode, Mariyando Yisas bisiyoyingo. Yisas ene Krayis Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni ngu.

17 Nguro ngu, Ebarahamro sowe bidodo omburo, wenga Dewitno nguro osi sembesembeni kande eraya kegidemboro namoraya yokoyingo. Dewitro sowe bidodo omburo, wenga ene osisambaye kande eraya kegidemboro namoraya oororo, Babilon mundi onindo ngu, Iserel oni yoyoro, Babilonno yoyokoyingo. Yoyokootoyi, Babilon merako oruwonggoku oodoyi, wenga omburo, nguro sembesembeni nguya bidodo kande eraya kegidemboro namoraya oororo, Yisas Krayis tunooteyingo.

### *Mariyando Yisas Krayis Bisiyoyingo (Luk 2:1-7)*

18 Yisas Krayis bisiyootoni tunooteyingo, nguro mande ngu ngandiro. Nemi ngu Mariya, ene kuri Yosepdo Yon, ero rogo teyingo. Ene gobooro ma oriyingo naruno, Yuka Kundingiyi, ngundo Mariya yeni, ene kawuyidodo teyingo.
19 Kameyi Yosep, ngu oni nenengo oorengo, nguro ene Mariya oni doongeyemo oyimo inowero ma ingoyingo. Ngundiro nguro, ene torigemangge yokoweroyimboro ingoyingo.
20 Yosep nguro ingondandangerootoni, ngu naruno nguno, gabono ngu Oo Simburi Simbunanimboro sambono Engel oni, eneno tunootero eyingo. Yosep, Dewitro osiyi, ge barege Mariya ngu yowero ma sosorewero. Ndadiro nguro, nga simoongongga kawuyimo inowokungga, ngu Yuka Kundingiyimbo inowo.

21 Ngu simoongga kawuyimo oorooteku, ngu bisiyootoningga ngu, gedo
ngu oowooyi Yisas eya e. Ndawugaro nguro, ngundo enengo simoo barero
weti mbumbuwa andangeyunoro ko yoyowa, ero eyingo.

22-23 Yo, Yuka Kundingiyimbo ngu simooyengga ngu yeni tunootewoku,
ene Oo Simburi Simbunani, ngundo Anutro ingondudu eyingo oni mang-
gowoomo, kuri ngandiro eyingo.

Ingoyi, bare gura ene simooya ma wereyingomu, ngu ene kawuyidodo tero
simoongga bisiyowa. Ngu oowooyi Imanuwel ewanggo. Ero eyingo.
(Ayisaya 7:14)

Yo, nga mandega nga Anutro ingondudu eyingo oni, enendo kuri eyingomu,
ngu ataga enggeni tunootete. Imanuwelngga nguro muri ngu ngandiro:
Anut nooreya yowuruwooteto.

24 Yosep werewoku, ngunonggo ene ootoogero, Anutro sambono Engel
onindo ewoku, ngundiro teyingo. Ene bareyi Mariya yoro, enengo yano
uyingo.

25 Ene Yosep Mariya nguya ma wereyingo. Kini, ene ngundiro kingo oode
oode oororo, Mariya simoo bisiyoyingo. Simoonggaku bisiyootoni ngu,
oowooyi Yisas eyingo.

# 2

*Sa Ooretekusinanggo Ingoyingo Oni Sowe Gidarega, Ngundo Yisas Kenowero Mayeyingo*

1 Ngu naruno nguno ngu, Herod ene Yuda oniro tabango koreteyingo
oruwokuno, Mariyando Yisas Betelehem endemo, Yudiya merasina nguno
bisiyoyingo. Mariya kuri Yisas bisiyootoni ngu, ingondudu oni gidega ogisa
ooretekusinanggo ngu, Yerusalem endemo mayero, sumoo eyingo.

2 Yuda oniro sobosobo koreteyingo urungga nemimbo keta simooye
bodaga bisiyootoni tunootewoku, ngu ndano? Noore komo enengo
tootungga ogisa ooretekusinanggo kenoro, ngu keyoro, nguro noore yade
yade omburo, nguro yambo mande teyinowero mayetetoku nga! Ero
eyingo.

3 Mande ngundiro etoyi, mera sobosobo koreteyingo Herod ngu mande-
gaku ingoro, ene soriyokoyingo. Ngundiro nangge, Yerusalemno oni simoo
bare bidodo, ene nguya ngu mandega ingoro soriyokoyingo.

4 Ngundiro nguro, Herodndo Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosobo
oniku, ko Iserel oni mamana mande etuyeroyingo oni ngudodo yowu-
ruyeroro, sumoo yunoro eyingo. Krayis ngu ndawu endegano tunootewa,
ero sumoo yunoro eyingo.

5 Sumoo yunootoni, ene mande gumi ngundiro eyingo. Betelehem
endemo Yudiyasina nguno tunootewa, ero eyingo. Anutro ingondudu
eyingo onindo ngandiro ero nakangoyingo.

6 Ye Betelehem oni simoo bare Yuda oniro merako oorootenggoku, yengo
ende ngundo ende bidodo dagayeroro, ngu oowooyidodo urungga.
Ndadiro nguro, yeno nguno ngu sobosobo oni urungga tunootewaku,
ngundo ngu, noro oni Iserelno nguro sobosobo urungga oruwa.
Yo, ngu sobosobo oningga, ngundo Yudaro sobosobo oni bidodo ko
tewonggoku, ngu dagayerowa. Ngu oningga ngundo mande gome
nenengo ngu ero yunororuwa, eyingo. (Mayika 5:2)

7 Herodndo ngu mande ingoro, nguro ene torigemangge ingondudu oni
ogisa ooretekusinanggo mayeyingoku, ngu negoyerootoni ombuyingo. Om-
butoyi, sumoo sumoo yunoro eyingo. Ndawu narunggano ngu tootungga
ngu koretero kenootoyi tunootewo? Ero sumoo yunoyingo.
8 Ene mande gumi ingoro eyingo. Ye sodedomangge Betelehemno ooroya,
ko yanggango teya, ngu simooyengga ngu ereweya kenoyi. Ye ooroya
kenoya ngu, arisa, ombuya, nono mande gumi etoyi ingowano. No ingoro
ngu, asa, no nguya oororo, eneno esosooteyinowano, ero eyingo.
9-10 Arisa, Herodro mande ewoku ingomukoro ngu, ene endesina oorero,
sa ooretekusina, ngunonggo tootungga kenoro keyowonggoku, ngu ko
kenoro, nguro ene oni oni urungga teyingo. Ngundiro tetoyi, tootungga
ngundo ene ingondududodo oni ngu koretero oorero, simoo buniyo, Yisas
oorooteku yanggaku ngu etuyeroro, ngu sanganimo oriyingo.
11 Tootunggaku nguno oodoni, oniku ya newendemo uro, ene simooyeng-
gakuya, nemi Mariya nguya, yeyoyingo. Yeyoro, ene boodooye oondoogero,
bagootero, Yisasno yambo mande tero, esosooteyinoyingo. Teyinoro,
enengo Pawus andangero, oo gome gome uriyi urungga ngu yoro, duwoo
kingo inoyingo. Ene digi beye gol, ko, de eraya nguro sidumi ngu wooro
yetoyi, ndindingo gome teweroyi, ngu yoro, kingo duwoo Yisas inoyingo.
Ngundiro tero, ene Yisas bingaminidodo teyinoyingo.
12 Ngu suwoono, Anutdo ingondudu onikuno gabono yootunoro eyingo.
Ye Herodno ko ma oorowuwero. Ndawugaro nguro, Herodndo Yisas ureyi
kumooweroyimboro, ero eyingo. Nguro ene ingoro, oororo, Herodno ko
ma oorowuyingo. Kini, ene oororo, oore gurawoore ko enengo endemo
sayingo.

### *Yosepdo Bareyi Ko Nangoyari Yoyoro, Igip Merako Sodedomangge Oorowuyingo*

13 Ingondudu oniku kuri satoyi ngu, suwoono Yosep gabono kenootoni,
Oo Simburi Simbunani, nguro sambono Engel onindo eneno yootunoro
eyingo. Ge komo sodedomangge ootoogeya, barege ko nangongge yoyoya,
Igip merako toongeya oorowu. Ge Igip merako nguno oodoga, nenengombo
ko etoowega, ko ombuyi. Ndadiro nguro, Gabuman oni tabango urungga
Herod, ngundo simooye yeyoro, yureyi kumoowero, mande ngundiro
eyingo.
14 Engeldo ngundiro etoni, Yosep ngu ingoro, asa, ene suwoono nangge
ootoogero, nangoni ko bareyi Mariya nguya yoyoro, yade yade Igip merako
oorowuyingo.
15 Yosep ngu merako oodoni, nguno oni tabango urungga Herod ngu
kumootoni, nguro ene Igip mera yokoro toongeyingo. Ngundiro tetoni ngu,
asa, Anutro mandeno, ingondudu eyingo oni manggowoomo eyingo ngu
engge tunooteyingo. Ene ngandiro eyingo.
Nenengo nangone Igipno oorooteku, ngu meno etoowe ombuwa, ero
eyingo.*

### *Gabuman Oni Tabango Urungga Herod Ngundo Etoni, Simooye Ureyi Kumooyingo*

16 Ngu naruno, Gabuman oni tabango urungga Herod ene ingowoku, in-
gondudu onindo ogisa ooretekusina, ngundo ganangoro sayingo. Arisa, ene
newende sanggiri urungga oorengo teyingo. Ngundiro tero, enengo me oni
sureyerootoni oororo, Betelehemno, ko, ende Betelehem namokono nguya

* **2:15:** (Hoseya 11:1)

simooye owita dagoma eraya ma yokoyingomu, ko, simooye dagomaye eraya nguya, ngu yureyi kumoomukoyingo. Ndadiro nguro, ingondudu oni, ngundo tootu dagoma eraya kuri koretero tunooteyingo ngu etoyi, ingowoku, nguro ene ngundiro teyingo.

17-18 Ngu ooku kuri Anutro ingondudu eyingo oni, Yeremayiya, ngundo eyingo ngu, ataga engge tunootete. Ngu ngandiro eyingo.

Ene manggoye gura Rama ende Yudasinanonggo ingowonggo. Ene sendo moguru biyobiyomi tero, nowoondoyi tewonggoku, ngu ingowonggo. Resel (Iserel oni simoo bare) enengo simoongokuro sendoro biyomi ingoyingo. Oni simoo baredo newende yeyi, imakeweroyi nguya kini. Ndadiro nguro, simoongo gura ma yokoyingo, ngu bidodo utomukoyingo, ero eyingo. (Yeremayiya 31:15)

### *Yosep Bareyi Ko Nangoni Yoyoro, Iserel Ko Ombuyingo*

19-20 Yosep bareyi ko nangoyari Igip merako oodoyi, ngu naruno nguno, Gabuman oni tabango urungga Herod ngu kumooyingo. Kumootoni ngu, Oo Simburi Simbunani, enengo sambono Engel onindo Yosepno omburo, gabono yootunoro eyingo. Ge ootoogeya, Mariya eranasa yoyoya, Iserel, ko oorowu. Oningga nangongge ureyi kumooweroyinggaku, ngu kuri kumooyingo, ero eyingo.

21 Arisa, Yosep mande ngu ingoro, ene ootoogero, Mariya eranasa yoyoro, Iserel merako ko oorowuyingo.

22 Ene Akeleyasndo eweyi Herodro kongga ngu yoro, Yudiya mera nguro tabango urungga oruwoku, ngu Yosep ingoote. Ngundiro nguro, Yosep nguro sosoretoni, nguro gabo gurano Anutdo Yosepno yootunoro eyingo. Ngundiro nguro, ene Galili gumisina oorowuyingo.

23 Ene oororo, ende oowooyi Nasaret nguno bibiteyingo. Nguno ngu, kuri Anutro ingondudu eyingo oni nguro mandeye ewoku, ngu ataga engge ngundiro tunootete. Ene Nasaret oni ewanggo. 2,

## 3

### *Sonoyeroyingo Oningga Yon, Ngundo Anutro Mande Wesiyoro Eyingo (Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)*

1 Ngu naruno, sonoyeroyingo Yon oningga ngu tunooteyingo. Ene Yudiyano, oni kini kingo merako nguno, Anutro mande oni simoo bareno wesiyoro eyingo.

2 Ngundo ngandiro eyingo. Ye komo nowoondoye yowoorengoyi, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu namoko ombuwero tete. Ero eyingo.

3 Yon oningga kuri Anutro ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega ewoku, ngu ataga engge tunootete. Ene ngandiro eyingo.

Oni kini merako, ngunonggo oni gurado menongga ngandiro eyingo. Oo Simburi Simbunani, nguro oo bidodo yoonenengoya, nguro oore yomosiyootoyiga, ene ombuwa, ero eyingo.* (Asayiya 40:3)

4 Yon ngu, ene bo gura oowooyi Kamel, ngu uyimbo nengguro teyingomu ngu angoyi onindo nengguro ngundiro tero, ko, utombo wanggango gosiyororuwo. Enengo oowari ngu katu, diguno siso ngu neroruwo.

5-6 Ngu naruno, Yerusalem oni, Yudiya oni bidodo, ko, Yodan sono tanggeyimo ende, ngunonggo oni ngu bidodo Yonno mayero, enengo mbumbuwa

* **3:3:** (Ngu oorega ngu oni simoo barero nowoondoye yoonenengootoyi, ene Yisasro Mande Keta Mesarango ngu nowoondoyemo ingootenggoku ngu.)

wesiyootoyi, nguro ene Yodan sono newendemo utoyi, ngundo sono kundingiyimbo sonoyeroyingo.

7 Yondo Mosesro mamana mande sobowooyingo oni oowooye Parisi, ko kumoononggo ma ootoogewa ero ingoyingo oni oowooye Sadusi, ngu yeyootoni, sono gimuwero ombuyingo. Yondo ene kuri ingowoku, Parisi ko Sadusi oni nowoondoye ngu ma yowoorengoyingo, nguro ngu, ene sanggiri tero eyingo. Ye sire biyomi simoongo! Ye onendo etoni, Anutro sanggirini yeno ombutoni, ye mete sawanggo? Ye ereremo kini!

8 Ye nowoondoye yowoorengoro hamoo tetoyi ngu, asa, yengo endeyoyingo nguro engge nguya yowoorengoro, gome tunootewa.

9 Ye nowoondoyemonggo ngandiro ma ingowero. Ebaraham ngu noorengo osinani nguro Anutdo gome soboyerowaku ngu, ero ma ingowero! No yeno eteno. Hamoo oorengo, Anutdo mete nga digi nga tetoni, Ebaraham simoongo tunootero, Anutro oowooyi ero okoowanggo!

10 Yo, Ebarahamro sowe ngu de ngundiro. Soporo kuri de damonimo ooroote. De gidega gome ma enggeteku, ngu onindo doongooro ngu, asa, ene de nombono oorongootoyi dewa. Oni nguya ngundiro nangge, nowoondoyemo hamoo ma tero gome ma enggewanggoku ngu, asa, ngundiro yodoongooro, Setanro de nombo ma kumooweroyi nguno oorongooyerootoni yoodewa.

11 Ye kuri nowoondoye yowoorengootoyi, nguro nondo sono kundingiyimbo, ngu sonoyerooteno. Ene oni gura no kootunesina ombuwaku, ene ngu oningga nguro yanggangoni urungga oorengo. No yanggangone bodaga nangge, nguro ngu, no enengo ko oni nangge. Enendo ngu Anutro Yuka Kundingiyi, de kookingo ngundo ye sonoyerowa. Yo, Anutdo yengo weti mbumbuwaye dero, ngu nowoondoye yeni, sarayi oorengo yewa.

12 Yo, oni simoo bare bidodo Kopi tanggori ngundiro. Oni Kopi tanggori dangero, besooro, ene tanggori metemimu ngu yomosiyoro yoro, enengo yano yewanggo. Ene Kopi biyomimu yoro, ene de nombo ma kumooweroyi, nguno oorongootoni oruwa. Ero eyingo.

### *Yondo Yisas Yoro, Sono Kundingiyi Newendemo Sonowooyingo (Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)*

13 Ngu naruno, Yisas Galili mera yokoro, ene Yodan sonono uro, Yondo sono kundingiyimbo sononeroni, ero ombuyingo.

14 Ngundiro etoni, ene Yondo Yisasro mande gosiyowero ingoro, enendo sumoo eyingo. Ndawugaro nguro, ge nondo sono kundingiyimbo sono nero, ero ingoro ombute? Gedo mete Yuka Kundingiyimbo no sono gimununo, eyingo.

15 Ene Yisasdo mande gumi ero eyingo. Nguno yokoya, nondo etenoku ngundiya te. Noore komo muri mesarango oorengo, Anutdo muri ngundiro nguro ingooteku, noore ngu keyowaro, ero eyingo. Ngundiro etoni, Yondo, yo, mete, ero, ene sonowooyingo.

16 Yisas sono gimuro yokoro, sagigo ooretoni ngu, sodedomangge sambo ende yamuko goosootoni, nguwoore Anutro Yuka Kundingiyi Yisasno ombuyingo. Yuka ngu, nu mumukondiri ngundiro tero ombuyingo.

17 Ombutoni ngu, asa, Anutro manggowo sambononggo ngandiro eyingo. Ngu nenengo nangone. No enengo gome mesarango ingooteno. Nowoondone nguro gome mesarango oorengo ingooteno. Ero eyingo.

# 4

*Setando Yisas Towoongoyingo*
*(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)*

1 Ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo Yisas yoro, oni kini kingo merako
toongetoni, Setando nguno towoongoyingo.
2 Yisas ngu, ene sa onibi eraya, ko suwoo onibi eraya nguno oowari
neweroyi oo ma yoyingo. Ene kingo oode oode omburo, ngu naruno, ene
oodoro urungga kumooyingo.
3 Ngundiro oodoro kumooro oodoni, ene towoongoweroyi oninggaku
Setan, ngu tunootero, enendo Yisasya eyingo. Ge Anut Nangoni tetoningga
ngu, ge etooga, digi nga yowoorengoya, oo manongoyingo tunootetoningga
ne, ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, ene Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo. Anutro
nakayano ngandiro ete.
Oowari nero, nguno nangge, oni sugi sugi keta ngu yunoweroyi nguya,
ereremo kini. Kini, mande bidodo Anut manggowoomonggo
tunooteteku, ngundo nangge, oni sugi sugi keta oruweroyi ngu
yunowa, ero eyingo. (Lo/Dutoronomi 8:3)
5 Ene ngundiro etoni, Setando yoro, ende kundingiyimo Yerusalem
oororo, ngu yoro, Yudaro yowuru ya urungga oowooyi Tembel ngu sangan-
imo ooreyingo.
6-7 Oorero, enendo eyingo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, arisa, ge
pareya amuno sore. Ndawugaro nguro, Anutro mandeno ngundiro ete.
Anutdo enengo sambono Engel nguno etoni, geno omburo, ngundo kandeye
sanganiwoore goyoro utoyi, ge digibo ma gosanggawewa, eyingo. Arisa,
Yisasdo enengo mande ngu ingoro, enebana gumi eyingo. Anutro oo
nakayano ngandiro nguya ete. Gedo Oo Bidodoboro Simburi Simbuge, ngu
ma towoongowero. Ngu gengo Anut Urungga! Ero eyingo.
8 Ngundiro etoni, asa, Setando Yisas ko mera puringga awuno oorengomu,
nguno yoro ooreyingo. Setando nguno mera bidodoboro duridarini, ko, oo
gome gome nguya etungoyingo.
9 Ene ngundiro oo gome gome etungoro ngu, asa, ngundo Yisasya eyingo.
Ge nono boodoo oondoogero, bagootero, yambo mande tewaku ngu, arisa,
nondo mete nga oo nga, ge gunowano, ero eyingo.
10 Ene mande ngundiro etoni, asa, Yisasdo mande yanggango gumi eneno
eyingo. Setan, ge toonge! Anutro nakayano ngandiro ete. Ge Oo Bidodo
Simburi Simbunani, nguno nangge, yambo mande teyato! Ngu gengo Anut,
ko, ge enengo ko nangge dowooya ootoo! Ero eyingo.
11 Ngundiro nguro, Setan ene yokootoni, ngu naruno nguno, sambono
Engel onikundo omburo, Yisas hoorooweyingo.

*Yisas Galili Merako Ko Damoni Yero Teyingo*
*(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)*

12 Ngu naruno nguno, Yisas ngu ene Yon ngu dowooro, ya biyomimo
yewonggoku, ngu ingoro, nguro ene Galili merako oorowuyingo.
13 Ene oororo, enengo ende damoni Nasaret yokoro, yade oororo, ene
Kapeniyam endemo tunootero, nguno ko teyingo. Kapeniyam ngu sono
koongeyingo ngu namoko, Sebulan, ko, Naptalayi mera erayaga nguro
soweyemboro merako nguno oriyingo.
14 Yo, ene ngundiro oorowutoni, nguro kuri Anutro ingondudu eyingo oni
Ayisayando mandega eyingo, ngu engge tunootete. Enendo kuri ngandiro
eyingo.

15-16 Sebulan ko Naptalayi oni simoo bare nguro musiyo oorootenggoku, ngu
oore wendeyi tanggeyisina utenggoku, ngu Yodan sono anduroko,
Galili mera gumisina, nguno oni sowe gura gura urungga nguno
oorootenggo. Ngu merangga ngu bidodomo, muri biyomi gura gura
tero oorootenggoku, ngundo soru himi urungga kenootenggo! Ngu
oni simoo bare ngu, ene nowoondoyemo hamoo kini oonooteweroyi
musiyomo oorowuwero tero oorootenggoku, nguno kuri soru himi
eneno tunootewoku ngu! Ero eyingo.* (Asayiya 9:1-2)
17 Ngu narunggano nguno, Yisas ene damoni yero, mande wesiyoro eyingo.
Ye nowoondoye yowoorengoyi! Ndawugaro nguro, Anut Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kuri
namoko ombute, eyingo.

### *Oni Namoraya Yisasdo Negoyerootoni, Ene Keyoyingo (Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)*

18 Ngu naruno nguno, Yisas ene Galili sono koongeyingo dabemiwoore
omburo, erabasa eraya ngu Sayimon oowooyi gura Pita, ko nguro koneyo
Enduru ngu yeyoyingo. Erabasa enengo isoro si sono koongeyingomo
oorongooro, iso yoro, ngu uriyoweroyimboro.
19 Ene erayaga nguya eyingo. Yari no keneroya endeyori. Yari oni simoo
bare yoyoro, Anutro mandeno yoyoweroyi ngu etuyerowano eyingo.
20 Ene ngundiro etoni, asa, sodedomangge erayagaku isoro si yokoro, ene
Yisas keyoro sayingo.
21 Ene ngundiro tero, ene songgura bodaga oororo ngu, ene erabasa
eraya nguya yeyoyingo. Ngu Yemus, Sebediro nangoni, ko nguro koneyo
Yon. Erayaga ngu awayari Sebediya wanggo sanganimo ootooro, ene
isoro si yomosiyoro, oodori yeyoyingo. Yeyoro, asa, Yisasdo erayagaku
negoyeroyingo.
22 Ngundiro negoyerootoni, arisa, sodedomangge erayagaku awayari ko
wanggo nguya yokoro, ene omburo, Yisas keyoyingo.

### *Yisasdo Oni Sayi Gura Gura Yomosiyeroyingo (Luk 6:17-19)*

23 Yisas Galili mera bidodomo endeyoro, ene Yuda oniro yowuru ya
newendemo uro, oni simoo bareno Anutro mande murini, ngundo enengo
oni simoo bare soboyerooteku, nguro mandeni gome wesiyoro yunoote.
Ene mande ngundiro wesiyoro, ngunonggo oni simoo bare sayi gura gura
moondeye yomburiyeroyingomu nguya yomosiyeroyingo.
24 Enengo mandeni Siriya mera bidodomo, ero endeyoyingo. Ngundiro
nguro, oni sayi damoni gura gura yoro; ogingo urungga ingoro oorootengggoku, ngu yoyoro mayero; oni mbooro biyomidodomu; oni gaboye kumooro
kekandeye mboorombooro urooteku; ko, oni wimbuye bingo yeyingomu
nguya, ngu bidodo yomosiyeroyingo.
25 Oni simoo bare oowooyingga oorengo Galilinonggo, ko Dikapolissinanggo, ende kande eraya nguro musiyo urungga, Yerusalemnonggo,
Yudiyanonggo, ko, Yodan anduroko nguya ene Yisas keyoyingo.

## 5

### *Yisasdo Purimo Enengo Kirikiri Oni Mande Yunoro Etuyeroyingo (Luk 6:20-23)*

* **4:15-16:** (Soru himi urungga, ngu Yisas).

1 Yisas oni simoo bare oowooyingga oorengo yeyoro ngu, ene mera puri
sanganimo oorero, bibitetoni, enengo kirikiri oniku, eneno ooreyingo.
2 Nguno Yisasdo mande etuyeroro, yunoro, ngandiro eyingo.
3 Oni ene ingowanggo. Ene Anut doongeyimo ereremo kini, ero in-
gootenggoku ngu, asa, ene oni oni tewanggo. Ndadiro nguro, Anutdo ene
kumana yunowa. Yo, ngundiro oni, ngundo ngu Anutdo endega enengo oni
simoo bare soboyerooteku, nguno uro oruwanggo.
4 Oni sendoro, nowoondoyemo kowuri urungga ingootenggoku ngu,
Anutdo hoorooweyeroro, kowuriye andangero, nowoondoye yeni imake-
woku, nguro ene oni oni tewanggo.
5 Oni murini mesarango imakeyingomo oorootenggoku ngu, Anutdo
kumana yunoro, mera oo yunowero ero gosiyowoku, ngu yunowaku, nguro
ene oni oni tewanggo.
6 Oni oowariro ko sonoro, ingoro, hahangetenggoku ngundiro,
oni nowoondoyemonggo Anutro murini nenengo ngu keyowero
hahangetenggo. Ene ngundiro tero, oodoyi, asa, Anut enengombo
nowoondoye yeni, metemi oorengo tero, nguro ene oni oni tewanggo.
7 Oni ene simoo bare gidarega nowoondoye yunootenggoku muringga,
nguro ene oni oni tewanggo. Ndadiro nguro, Anutdo enengo nguya
nowoondoyi teyunowa.
8 Oni Anut doongeyimo nowoondoye mesarango oorengo oorootenggoku
ngu, ene oni oni tewanggo. Ndadiro nguro, ene Anut kenowanggo.
9 Oni ebe toongootoyi, ene nowoondoye imakeyingomo oruweroyi on-
ingga ngu, ene mete oni oni tewanggo. Ndadiro nguro, Anutdo ngu oni
nguya nenengo simoone, ero ewa.
10 Anut doongeyimo, oni nenengo oodoyi, nguro oni gidaregado kingo
kowuri gura gura yunootoyi, nguro ene nowoondoye kowuri ma in-
gowanggo. Kini, ene oni oni tewanggo. Ndadiro nguro, Anutdo ene yoyoro,
endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno oruwanggo.
11-12 Ngundiro nangge, ye no kenerootoyi, nguro merako oni, ngando
kootuyesina mande biyomi ero yomooro, kowuri gura gura yunoro, kingo
mande godange etoyi ngu, nguro ye nowoondoye kowuri ma ingowero.
Kini, ye komo oni oni teya, nowoondoye imakeyingomo ootooya, Anut
oowooyi bingami eya okooya, oni oni teyi. Ndadiro nguro, ye sambo
endemo oo urungga ngu yowanggo. Ngundiro nangge, merako onindo
Anutro ingondudu eyingo oni nguya koretero yomburibariyeroyingo, ero
eyingo.

### *Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu, Sayi Nembo, Ko, Soru Ngundiro*

*(Mak 9:50; Luk 14:34-35)*

13 Yisasdo mande gura eyingo. Ye Anutno nowoondoyemo hamoo
teyingongga, ngu merako ngano sayi nembo (Sol) ngundiro. Sayi nembo
ningguriga ngu yoyokootoni ngu, asa, noorendo ngu ningguriga Sayi
nembo nguno, ngu ko yeweroyi nguya ereremo kini. Yo, hamoo, sayi
nembo ngu koni gura kini. Ngundiro nguro, onindo oorongooro, keyembo
wongooweroyi.
14 Ngundiro nangge, ye Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mera
ngaro soru himi ngundiro. Ende gura purimo sorudodo oruwaku ngu,
kombiteyingo ma oruwa.

15 Kini, onindo soru karo, kumbe gura newendemo ma oongoowanggo.
Kini, soru ngu yaba sanganimo tunoo yetoyi, oni ya newendemo oorootenggoku, ngu bidodo soru himi kenowanggo.
16 Ngundiro nangge, oni nowoondoye Anutno hamoo teyingongga ngu,
enengo sorungga ngu oni bidodomo tunoo oodoni, yengo muriye nenengo kenoro ngu, Anut sambo endemo oorooteku, ngu oowooyi bingami
okoowanggo. Ero eyingo.

### *Anutro Mamana Mandeno Eyingo*

17 Yisasdo mande gura eyingo. Ye ngandiro ma ingowero, no ngano
omburo, Anutro mamana mande ingondudu eyingo onindo kuri nakangoyingo ngu andangewa, ero ma ingowero. Kini, nondo mamana mande
ngu andangewero ma ombuyingo. Nondo mamana mande ngu bidodo
engge yewe tunootemukoweroyi, nguro ingooteno.
18 No yeno hamoo eteno. Sambo mera kinitetoni, ene noro mamana
mande ma kinitewa. Anutro mamana mande nguno noorengo mande gumi
bodaga, ko, nakaya bobodi guranangge nangge ngu ma yokowa. Oo bidodo
mamana mande ngu newendemo oorooteku, ngu enggeni tunootewa.
19 Oni gura Anutro mamana mande gumi gura ma keyoro, ngunonggo
ene oni gura ngundiro etuyeroro ngu, arisa, ngu oningga sambo endemo
ooreteku naruno, ene Anut doongeyimo, ngu oowooyi kini oruwa. Ene
oni Anutro mamana mande ngu keyoro, oni simoo bare oo ngundiro
etuyerootoningga ngu, arisa, Anutdo sambo endega enengo oni simoo bare
soboyerooteku, nguno ngu, oningga ngu oowooyidodo tewa.
20 No yeno hamoo eteno. Anut doongeyimo, yengo muri nenengongga,
ngundo komo Mosesro mamana mande sobowooyingo oni Parisi, ko,
mamana mande etuyeroyingo oni nguya, enengo muri nenengo ma dagatenggoku ngu, arisa, ye Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, enengo oni
simoo bare soboyerooteku endega, ngu newendemo ma uwanggo. Ero
eyingo.

### *Yisasro Mande Keta, Ngundo Kurimi Muri Ngu Dagate (Luk 12:57-59)*

21 Arisa, Yisas mande gura eyingo. Mosesro mamana mande kurimi ngu,
ye gome ingootenggo. Ngu ngandiro eyingo.
Ye oni ma ureyi kumoowero. Ene ge oni ureyi kumoowaku ngu, asa, ge
mande wirikoyingo onino oorero, nguno gumi urungga yowa, ero
eyingo. (Kisim Bek/Eksodas 20:13)
22 Ene nondo mande gura nguya yeno eteno. Oni gura dobooyi guraya
newende biyomi ingooteku, nguro ene mande wirikoyingo onino ooretoni,
nguro gumi inowa. Ngundiro nangge, oni gura ene oni doongeyemo,
oni dobooyi kootuyisina mande ero, oyimo inowaku ngu, asa, ene nguya
mande wirikoyingo oni tabango urungga nguno ooretoni, nguro gumi
urungga inowa. Ene oni gura dobooyiboya sanggiri oorengo tero ewa, ge
mboorombo goyoyingo, ingondudu gura metemi kini! Ene ngundiro ewaku
ngu, asa, ngu oningga ngu Anutdo soweyootoni, Setanro ende de nombo
sugi sugi derorooteku, nguno oororo, sugi oruwa.
23-24 Ge Anutno yambo mande tewero ingoro, nguro ge eneno kingo oo
duwoo yewero uya ngu, doboogebo geya biyomi ingooteku ingoro ngu, asa,
koretero ge eneno ooroya, biyomingga ngu andangeya, yomosiyoyagogo,
kootuyisina ge ko uya, Anutno oo duwoo ye.
25 Dobooge gura geya newendemo kowuri ingoro, goyoro, mande
wirikoweroyi musiyomo oorowuwero oorekono oorowutoningga ngu,

sodedomangge ngu mande kowuringga ngu yoonenengori. Ge ngu mande kowuri koretero ma yomosiyowaku ngu, arisa, ngu oningga, ngundo goyoro, oo wirikoyingo onino oorowutoyi, ngundo goyoro, kumbadogoni oni kandeyemo goyetoyi, ngundo ya biyomimo goyewanggo.
26 No yeno hamoo eteno. Ge ya biyomimo oode, ngunonggo gengo weti ngu bidodo ma andangero ngu, asa, ge ya biyomi ngu ma yokowa. Ero eyingo.

### *Erambarisa Muri Toongoowereyi, Nguro Mande*

27 Asa, ene mande gura eyingo. Mosesro mamana mande kurimi nakangoyingongga ngu, ye kuri ingootenggo. Ene ngundiro eyingo. Ye oni guraro bareyi yakakayi yodowooro, ma yomburiyowero. Ero eyingo.
28 Ene no mande gura yunooteno. Simoo gurado newendemonggo barega kenomayingoro, nguro ingooteku, ngu ngandiro, ene barega nguya kuri werewori.
29 Ngundiro nguro, doongengge metemisina, ngundo goyeni, weti mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundiro nangge, moondege gumi, ngundo goyeni weti mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundiro tewaku ngu, asa, moondege bidodo yoro, Setanro ende de nombo ma kumooweroyi, nguno ma uwa. Ngundiro nguro, ge oo biyomi teteku, ngu sodedomangge yomosiyoro ngu, ngu gome metemi oruwa.
30 Mande adingayi gura ngundiro. Kandege metemisina, ngundo goyeni, weti mbumbuwa tetoningga ngu, toongooya oorongo. Ngundiro tewaku ngu, asa, moondege bidodo yoro, Setanro ende de nombo ma kumooweroyi nguno ma uwa. Ngundiro nguro, ge oo biyomi teteku, ngu sodedomangge yomosiyoro ngu, ngu gome metemi. Ero eyingo.*

### *Oni Bareyi Andangeweroyi, Nguro Mande*
### *(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)*

31 Yisasdo mande gura eyingo. Mosesro mamana mandeno kuri ngandiro nakangoyingo. Oni gura bareyi yokowero ngu, ene komo so uyino mande ngundiya nakangoya, bareyi inoni, ero nakangoyingo.
32 Ene nondo mande gura moore. Oni erambarisa ngu bareyibo oni guraya ma wereyingo ngu yokoro owewaku ngu, ene bareyi yeni, mbumbuwa tewa. Ngu baregaku kuri kameyi yowoku, ngundo simoo gura kootu yootoni ngu, arisa, Anut doongeyimo, simoo kootungga, ngundo mbumbuwa tewa. Ero eyingo.

### *Ye Mande Godange Ero, Ngunonggo Anut Oowooyi Kingo Ma Ewero*

33 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Kuri oo nakaya teyingo ngu, ye gome ingootenggo. Ye Anut doongeyimo mande gagiwi, ero gosiyoyingongga, ngu ma toongoowero, ngu hamoo teyi, ero nakangoyingo.
34 Ene no nguro mande soweyoro eweroyi moore. Ye merako onino mande gosiyowero tetoyingga ngu, no ngu mandega Anut oowooyimo gosiyowero ero, ma ewero. Ye sambo oowooyimo mande ma gosiyowero. Ndawugaro nguro, sambo ngu Anutro yaba bibiteweroyi.
35 Ye mera oowooyimo nguya mande ma gosiyowero, ndadiro nguro, ngu Anutdo keyi yeweroyi musiyo. Ye Yerusalem ende oowooyimo nguya mande ma gosiyowero, ndadiro nguro, ngu Anutro ende urungga.

---

* **5:30:** (Mande adingayi awuno nguro damoni ngandiro. Ye nowoondoyemo ingondudu biyomingga oorooteku ngu, sodedomangge oo ngundiro ngu andangeya yokoyi. Ye ngundiro tewanggoku ngu, weti mbumbuwa engge ma tunootewa).

36 Ye tabaye oowooyimo nguya mande ma gosiyoro ewero. Ndadiro nguro, ye tabaye uye sarayi ngu yeyi, iriyo yeweroyi nguya kini. Ngundiro nangge, tabaye uye iriyo ngu yeyi, sarayi yeweroyi nguya kini.
37 Ye mande gura ero, yo, etenggoku ngu, hamoo ewanggo. Ye, kini, etenggoku ngu nguya, hamoo ewanggo. Ye mande, yo, kini, etenggoku, nguno mande soweyoro ewanggoku ngu, Setando yeni tunootete. Ero eyingo.

### *Ye Ogingo Yeno Yunootoyi, Nguro Gumi Ma Teyunowero (Luk 6: 29-30)*

38 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Ye Mosesro mamana mandeno, ye kuri ingootenggo. Ene ngundiro eyingo. Oni gurado doongeye yomburiyootoyiga ngu, yebana ngundiya ene doongeyi gumi teyino. Oni gurado metoyi udoyiga ngu, yebana ngundiya ene metoyi gumi teyino. Ero eyingo.
39 Ene no yeno eteno. Onindo yeno oo biyomi teyunootoyi ngu, yebana ko gumi ma teyunowero. Oni gurado gagiye metemisina udoyi ngu, ye yowoorengootoyiga, ko biyomisina nguya yureyi.
40 Ngundiro nangge, oni gurado goyoro, mande wirikoweroyi musiyomo oororo, yengo nengguro yootoyiga ngu, asa, mete ye dogigiro nengguro nguya yunoyi.
41 Oni gurado yeya oore bodaga oorowuwero ooroya ngu, yendo ngu songgura oore piru nguya oorowuyi.
42 Oni gurado oo guraro sumoo yunootoyiga ngu, arisa, inoyi. Ngundiro nangge, oni gurado yeno weti tero, yowero oo etoningga ngu, mete ye inoyi. Ero eyingo.

### *Ye Mundi Oni Ngu Nowoondoye Yunoyi (Luk 6:27-28; 32-36)*

43 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Ye Mosesro mamana mandeno kuri ingootenggo. Ene ngundiro eyingo. Ye dobookuriye konebaye nguro gome ingoya, yengo mundi oni nguya sanggiri teyi. Ero eyingo.
44 Ene nondo mande gura soweyoro yunowero. Yengo mundi oni ngu nowoondoye yunoya, enendo muri biyomi yeno tero, kootu yunootenggoku ngu, yendo nguro Anutno kira teyunootoyi, enendo muri biyomi tetenggoku, ngu hoorooweyerootoni, ngu yokowanggo.
45 Yo, yendo yengo mundi onino muri metemi tero, nguno simoo bare etuyeroro ngu, hamoo oorengo, ye Awaye sambo endemo oorooteku, nguro simoongo. Yo, Anutdo oni biyomi, ko, oni metemi nguya ogisa yeni eneno tunootewa. Ngundiro nangge, sono nguya oni muriye biyomi, ko, oni muriye nenengomo nguya Anutdo sono yeni, eneno ombuwa.
46 Onindo yengo gome ingootoyi, ko yendo nguya enengo gome ingootenggoku, nguro kowuri kini. Weti mbumbuwa tetenggoku oni, ko, Takis yoweroyi oni nguya ngundiro teyingo. Ene yendo yengo mundi oni nowoondoyi teyunowanggoku ngu, asa, Anutdo nguro oni oni tewa.
47 Ye konebaye nguya kambayerootenggoku ngu, ko, oni sowe gidarega, ngundo nguya ngundiro tetenggo. Yengo muringga ngundo enengo muriye ngu ma dagawa. Kini, muriye guranangge.
48 Hamoo, Awaye sambo endemo oorooteku, ngundo oni nenengo, ko, oni biyomimo nguno muri gome nenengo ngu nangge teyunoote. Ngundiro nangge, ye nguya ngundiya teyi.

# 6

*Angoyi Oni Hoorooweyeroweroyi, Nguro Muri*

1 Ye ingonda teyi! Ye angoyi oni nguno oo gomengga teyunowero ngu, oni
doongeyemo ma yunowero. Ndadiro nguro, onindo ngu yendo oo tewong-
goku, ngu tunoo kenoro, nguro ye oowooye bingami ero okoowanggo. Ene
ngundiro tetoyi ngu, asa, kootuyisina, Awaye sambo endemo oorooteku,
ngundo nguro uri gura ma yunowa.
2 Ye angoyi oni oo gomengga yunowero ngu, asa, ye nguro oni
doongeyemo manggaru yanggango ma tewero. Ndadiro nguro, oni Anutro
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo yambo yano ko oorekono
nguya oo ngundiro tero, enengo oowooye bingami okooweroyimboro. No
hamoo oorengo, yeno eteno. Ngu oni ngu, enengo uri kuri yoyingo.
3 Ngundiro nangge, ye angoyi oni hoorooweyerowero ngu, arisa, kand-
eye biyomisinangga ngundo kandeye meteminggado oo tewaku ngu ma
ingowa.
4 Ngundiro nguro, oo gome yunowero muringga ngu kombiteyingo
tewonggokungga ngu, kootuyisina, Awayembo uri gumi tunoo yunowa.

*Yemboongeweroyi Nguro Muri*
*(Luk 11:2-4)*

5 Ye kira tewero ngu, oni mibuye tegedodo, ngundo kira tetenggoku,
ngundiro ma tewero. Ene newende bidodo enengo oowooye okoowero, oni
doongeyemo yambo yano, oorekono nguya, kira tewero gome ingootenggo.
No yeno hamoo eteno. Ngundiro oni ngu kuri uri yowonggo. Ye ngundiro
ma tewero.
6 Ye kira tewero ngu, yengo ya gumi nguno ooroya, ya goodooya, yesu
nangge Awayemo kira teyi. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, Awayembo ngu oo
kombiteyingongga tetenggoku, ngu kenoro, gumi yunowa.
7 Ye kira tewero ngu, kingo mande mande ma eroruwero, kabengo onindo
tetenggoku, ngundiro ma tewero. Kabengo oni, ngundo Anutdo ingoni ero,
ene mande mande ngundiro oowooyingga tetenggo.
8 Ye ngundiro oni nguro muri ma keyowero. Ndadiro nguro, nowoon-
doyemo oo guraro kowuri ingoro, nguno ma kira teyingomo ngu, Anutdo
ngu oo ngu bidodo kuri kenoro ingomukoote.
9 Nondo ngu kira eweroyi muri gome ngu etuyerowero, ye mete ngandiya
kira teyi.
Noorengo Awanani, ge sambo endemo oorooteku, gengo oowoongge ngu
kundingiyi oorengo.
10 Oo Bidodo Simburi Simbunani, gengombo narungga gengo oni simoo
bare soboyerooteku, ngu mete ombuni. Sambono onindo ge oo in-
gooteku, ngu nenengo kenggeroro oorootenggoku, ngundiro nangge, noore
hoorooweyerootooga, ngano ngundiro keyoro oruwato.
11 Ge noorengo oowari atagamboro rogoyimo yuno.
12 Noorendo oni gidaregaro kowuri andangero, kabetetooyega ngu, gedo
nguya ngundiya noorengo mbumbuwa andangeya kabeteyunowa.
13 Gedo Setan ma yokootoyi, omburo, ngundo noore towooyeroro,
ngunonggo yoyoro, weti mbumbuwano yoyewero. Oo Bidodo Simburi
Simbunani, gengombo naru oni simoo bare soboyerooteku ngu, yanggan-
gongge, bingamingge nguya, gengomu nangge sugi sugi oruwa. Ngu hamoo,
ero eyingo.
14 Ye gome ingoyi! Ye oni gidaregado kowuri yeno tetoyi, ngu andangero
kabetetoyi ngu, asa, Anutdo nguya yengo kowuri andangero kabeteyunowa.

15 Ngundiro nangge, ye oni gidaregado kowuri yeno tetoyi, ma andangero
kabetetoyi ngu, asa, ngu Anutdo nguya yengo kowuri ngu ma andangero
kabeteyunowa. Ero eyingo.

*Oowari Roogo Teweroyi Nguro Muri*

16 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Oo neweroyi narunggano nguno,
ene oowari roogo tero, ene Anutno kira tewanggo. Ye oowari roogo
tewero ngu, omukumundooge ma guwi yewero, oni mibuye tegedodo
ngundo tetenggoku, ye ngundiro ma tewero. Ngundiro oni ngu, oni simoo
bare doongeyemo ngundiro tetenggoku ngu etuyeroro, ene oowari roogo
tetenggo. Arisa, ngundiro oni, ene kuri uri yowo.
17 Ye oowari roogo tewero ngu, mete ye omukumundooye sonowooya, uye
siwitoya yoonenengoya oriyi.
18 Ngundiro tetoyiga ngu, oni gurado ye oowari roogo tetenggoku, ngu
ma ingowanggo. Ene Sambono Awayembo, enesu nangge oo ngundiro ngu
ingowa. Awayembo ye oo kombiteyingo tetenggoku, ngu kenoro, oowooye
bingami okoowa. Ero eyingo.

*Noorengo Oo Sitowi Sambo Endemo Orini*
*(Luk 12:33-34)*

19 Ye nowoondoye bidodo oo sitowi gome gomemu, ngu merako ngano
yowuruwooweroyimboro ma ingowero. Nga merako ngano sako, siwi,
googoose, yakaka oni, ngundo oo bidodo yomburiyootenggo.
20 Anut doongeyimo, ye enengo mande onino wesiyoro ero, oni
yomosiyeroro, oniro kowuri koorowooro, oo ngundiro ko tetenggoku ngu,
sambono digi beye ngundiro yowuruwooya, nguno yeyi. Sambo endemo
ngu sako, siwi, googoose, ngundo ma yomburiyootoyi, yakaka onindo nguya
ya toongooro, oo yoweroyi nguya kini.
21 Yengo oo sitowi gome gomemu oorooteku, nguno yengo ingonduduye
nowoondoye nguya nguno ooroote. Ero eyingo.

*Doongeye Ngu Goweyeboro Soru Ngundiro, Nguro Mandeni*
*(Luk 11:34-36)*

22-23 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Doongeye ngu goweyeboro soru
himi, suwoono endeyoweroyi ngundiro. Ngundiro nangge, nowoondoyebo
muri metemi Anutnonggo ombuteku ngu tero, hahangetenggoku ngu, ngu
suwoonomboro soru himi gome oorengo ngundiro. Nguro ngu, yengo in-
gondudu nangge keyowero ingootoyi ngu, yengo soru himi ngu yanggango
ma ootooro, namoko kumootoni, nguro ye ooreri oorengomo oruwanggo.
Ero eyingo.

*Oni Guranangebo Sobosobo Oni Erayagomo Ko Teweroyi Mete Kini*
*(Luk 16:13)*

24 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Oni guranangebo sobosobo oni
erayagomo ko teweroyi nguya ereremo kini. Ene sobosobo gura nguro
gome ingoro, sobosobo guraro gome ma ingowa. Ene sobosobo gura gome
keyoro, gura kootu inowa. Ene ngundiro nangge, ye Anut keyoro, ko, digi
beye yowero hahangeweroyi muri erayaga ngu teweroyi, bine? Kini, Anut
keyoro, ko, digi beye yowero hahangeweroyi muri erayaga ngu keyoweroyi,
ngu ereremo kini, ero eyingo.

*Nowoondoyemo Ingondudu Oowooyingga Tero, Nguro Ma Hahang-*
*eroruwero*
*(Luk 12:22-31)*

25 Arisa, no yeno hamoo eteno. Ye yengo yanggangoye, oo neweroyi,
sono neweroyi, ko, towikumba teweroyimboro nguro nowoondoye kowuri
yero, ingondudu oowooyingga ma ingororuwero. Anut doongeyimo, yengo
keta oruweroyiga, ngu nowoondoye hamoo teyingongga, nguro oo bidodo
dagamukoote. Yo, yengo keta oruweroyiga, ngundo oo neweroyi, sono
neweroyi, ko, towikumba yoweroyi, ngu bidodo dagate.
26 Ye nu ngu kenoro ingootenggo. Ene numbo ngu oowari ngu miro,
yoro, yano oowari ma watayero yetenggo. Ene Awaye sambono oorooteku,
ngundo soboyeroro, oo yunoote. Ngundiro nangge, Anutdo noorengo gome
urungga ingoote. Yo, hamoo, ene noorengo gome ingooteku muringga,
ngundo nuro ingooteku muringga, ngu dagate.
27 Anutdo noorengo keta oruweroyi naru rogo teyunoyingo. Noore keta
oruweroyi narungga Anutdo rogo tewoku, ngu noore mete ma dagawato.

28 Irosara gome diguno ooreteku ngu, ene kingo oorero, nungo yewero
ko biyomi ma tewa. Kini, ene Anut enengombo nungo inootoni, nungo
yero, gome tete. Ngundiro nangge, Anutdo ye nguya hoorooweyerootoni,
ye towikumba yowanggoku, nguro ye nowoondoye kowuri urungga ma
yewero.
29 Kuri mera ngaro oni sobosobo koreteyingo urungga oowooyi Solomon,
enengo irosara gome gomemu tero, enengo duridarini urungga oorengo
tero oruwo. Ene Anutdo irosara merakono yewoku, ngu ooga ngu
Solomonro irosarani, ngu bidodo dagate.
30 Yo, Anutdo irosara merakono nungo gome gome tetoni, ataga gome
oode, yangeni ngu buwoo yero, makooro sorewa. Arisa, ene ye nguya
hoorooweyeroro, noorengo towikumba ngu rogono yunowa. Ye simoo
bare nowoondoye hamoo teyingongga, ngu bodaga nangge. Ndadiro nguro,
Anutdo mete ye nguya gome soboyerowa.
31 Ngundiro nguro, ye nowoondoye kowuri yero, ingondudu oowooyingga
ma yowero eyingo. Noore oo ndawuga newato? Noore ndawu sonongga
newato? Noorengo towikumba oo ndawuga tewato? Ero eyingo. Ye
ngundiro ingondudu urungga ma tewero.
32 Kabengo oni ngundo oo ngundiro yoweroyimboro ingoro ha-
hangetenggo. Ene yengo Awaye sambono oorooteku, ngundo ene kuri gome
ingowo. Ye komo sono, oowari, towikumba nguya yengo rogono nenengo
ngundiro yowanggo. Anutdo ngundiro ingoote.
33 Ene ye koretero oorengo, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
murini enengo simoo bare soboyerooteku, nguno uro, enengo murini
nenengo ene yendo teyi, ero ingooteku, ngundiro keyootoyi ngu, arisa,
Anutdo mete oo gidarega ye rogono ngundiro hoorooweyerowa.
34 Ngundiro nguro, ye nowoondoye kowuri yero, ingondudu oowooyingga
yangenimboro, nguro ma ingowero. Yangeni narungga ngu, enesu nangge
kowuri koorowoowa. Naru gurado kowuringga ngu, ene ngu narungga
nguromu nangge. Ene ngundiro ero eyingo.

# 7

### *Ye Oni Guraro Murini, Ma Wirikowero*
### *(Luk 6:37-38; 41-42)*

1 Yisasdo mande gura eyingo. Ye oni goweyemo enengo muri ngu ma
wirikowero. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo ye nguya wirikoyerowa.

2 Ngundiro nangge, ye dobookuriyeboro muriye wirikootoyi ngu, Anutdo
muri ngundiro yeno nguya tewa. Yengo mamana mandero rogoga do-
bookuriyemo tetenggoku, ngu Anutdo yeno nguya ngundiro nangge gumi
yunowa, ero eyingo.
3 Yo, no mande adingayi gura yeno ngandiro eteno. Ge ndawugaro
dobooge doongeyimo oo kakawu bodaga oo kenootoni oorooteku, ngu ge
doongengge nenengo de bingo urungga oorooteku, nguno ge ma kenoro
ingoote?
4 Ndawugaro ge doboogemo ngandiro ete? Doboone, nondo doon-
genggemo oo kakawu bodaga oorooteku, ngu yewe toongewa. Ge ngundiro
eteku, ene naru bidodomo, de sosi urungga doongenggemo nguno ooroote.
5 Ge mibuge tegedodo oni! Ge koreteya de sosi urungga doongenggemo
oorooteku, ngu andangeya yoko. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge mete
doboogemo ngu gome kenoro, oo kakawu bodaga ngu andangewa.
6 Nga mande adingayi gura. Ye oo kundingiyi, ngu se, bo ma yunowero.
Ye oo ngundiro gome gome bo yunowonggoku ngu, asa, sodedomangge
ene bodo yomburiyoro, wongooni utoni, ngundo yowoorengoro yokiwa.
Ngundiro nangge, oni gura Anutro Mande Keta Mesarango ngu naru bidodo
ngu ma yootoningga ngu, asa, ye ene yokoyi. Ngundiro eyingo.

### *Oni Anutno Yanggango Yemboongeweroyi, Nguro Murini (Luk 11:9-13)*

7 Yisasdo ngandiro eyingo. Ye nono ooro sumoo ewanggoku ngu, no
yunowano. Ye suwooyi sano oo erewewero ngu, ye kenowanggo. Ye
yamuko tanggeyisina dikaro, yokakasangootoyi ngu, asa, Anutdo yamuko
goosooyunowa.
8 Ye Anutno yemboongero, ooro sumoo ewanggoku ngu, Anutdo oo
yunowa. Ngundiro nangge, oni simoo bare oo yowero ngu erewero, ene
kenowanggo. Ye yamuko tanggeyisina dikaro, yokakasangootoyi ngu, asa,
Anutdo yamuko ngu goosooyunowa.
9 Ngundiro nangge, oni gura nangonimbo oomanongoyingomboro etoni
ngu, eweyimbo digiga inowa bine? Kini.
10 Ngundi oni gura nangonimbo isoro etoni ngu, eweyimbo sire biyomi
yoro, inowa, bine? Hamoo oorengo kini.
11 Arisa, merako ngano awa awaye songo songo, ngundo oo kingo
duwoo gome ngu nangosumooye yunootenggoku, nguno ngu, ye hamoo in-
gowanggo. Awaye sambono oorooteku, ngundo nangosumooyemo sumoo
ero etoyi ngu, hamoo oorengo, ngu oo gomegomemu yunowero ingowa, ero
ingoyingo.
12 Arisa, muri gome oorengo yendo oni simoo baredo yeno teyi, ero
ingootenggoku, asa, ye ngu muringga ngundiya nangge eneno teyi. Yo,
ye ngu muri nenengo keyootenggoku ngu, asa, ngundo Mosesro mamana
mandega Anutro ingondudu eyingo oni oo ngundiro etuyerowonggoku, ngu
rogono tero, engge tunooteyingo.

### *Keta Oruweroyi Oorega Ngu Oore Bodaga Ngundiro (Luk 13:24)*

13 Arisa, ye Anutro mamana mande ngu keyoro ngu, ye Anutro oni bidodo
oore bodaga tembaniwooremu nguno oorero, Anutro sambo endemo
oorewanggo. Ene Setanro oore ngu urungga mera nenengo gome nangge.
Yo, oni simoo bare oowooyingga oorengo, ngu oore urungga ngu keyoro,
oororo oonootewanggo.

14 Ene Sambo Endemo oore, ngundo oore tembaniwoorega ngu bodaga
nangge. Yo, keta sugi sugi oruweroyi oore tembaniwoorega ngu bodagamu,
nguro ye ko biyomi terogogo, erewero nguno oorewanggo. Oni simoo
bare nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngundo nangge kenoro, Anutno
oorewanggo.

*Ye Setanro Ingondudu Eyingo Oni Godange, Nguro Ingonda Teyi!*
*(Luk 6:43-44: Luk 13:25-27)*

15 Ye Setanro ingondudu eyingo oni godange nguro ingonda teyi! Ngu oni
ngundo ye kewooroyemo, ememangge ememangge oororo dikaro, torige
mande yeno ewanggo. Ene imakeyingo muri tero, torige yeno omburo
oorowutoyi, bo gura oowooyi Sipsip enengo muri ngundiro teyingo. Ene
kawuye newendemo nguno ngu, ngu se koki biyomi ngundiro. Ngundo ngu
omburo, sodedomangge yokiwanggo.
16 Ye koretero enengo muriyengga ngu wirikoro kenootoyi, ngu ene ne-
nengo bine, ngundi biyomi bine ewanggo. Nga oni nga enengo ootootooye,
ngu gome tetoyi, kenoro ngu, asa, ye nguno ingoro, enengo muriye ngu
nenengo, ero ingowanggo. Yo, Muli dega, ngundo ngu yowoorengoro,
koonda ma tewa. Ngundiro nangge, dimoo uto, kakari sanggiri, ngundo
yowoorengoro, mbako ma tewa. Hamoo oorengo kini.
17 Yo, de bidodo gome yanggango tero ngu, ene tanggori gome nenengo
nangge enggewanggo. Ngundiro nangge, de biyomi, ngundo ene engge
gome metemi ma enggewa.
18 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggewa. Ngundiro nangge, de
biyomingga, ngundo ene engge gome metemi ma enggewa.
19 De bidodo gome ma enggetoyi, asa, ene de ngu doongooro, deko
yokawanggo.
20 Ngundiro nangge, ye ngundiro oni ngu enengo muri biyomi tetenggoku,
ngu kenoro, ye nenengo tunoo ingootenggo. Ene godange eyingo oni
nangge, ero ingoyingo. Ngu oni nguno, ene Anutro murini ma keyoyingo,
hamoo oorengo kini, ero ingowanggo.
21 Nguro ngu, oni guminggado ngu noorengo Anut Oo Bidodo Simbunani
etenggoku, ngu gumi nenengo kini. Kini, oni ngu enengo bingamiye okooro,
ene Anut oowooyi nguro ma ingoro tetenggoku ngu, ene Anutro sambo
endemo enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno ma uwanggo. Ene
oni gura Awane sambo endemo oorooteku, ngu gome keyoro ngu, asa,
Awane kenowa.
22-23 Arisa, oode kootuyisina, Anutdo naru wenganggakuno
wirikoyeroweroyi naruno, oni oowooyingga oorengo mayero ewanggo. Oo
Simburi Simbunani Urungga, noore gengo oowoonggemo, noorendo gengo
mandege keta mesarango ngu wesiyoro, merambooro biyomi andangero,
muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu nguya teyingo. Ero
ewanggoku, ene ngu narunggano nguno, nondo mande ngandiro gumi
ewano. Yendo ngu yengo oowooye bingamiye nangge okooro, noro
nowoondoye hamoo ma teyingo, nguro ngu, no yeno mande yanggango
eteno. Nondo ngu ye watayi kini. Ye weti mbumbuwa oni biyomi! Ye
sodedo sayi! No ngundiro ewano, ero eyingo.

*Ya Yeweroyi Muri Eraya, Nguro Mande Adingayi*
*(Luk 6:47-49)*

24 Arisa, Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Oni gura noro mandene
gome keyoro, ingoro ngu, ene ingondudu metemi yoote. Ngundiro oningga

ngu, ngu ngandiro. Ene ingondudu metemi yoro, nguro ene ya yanggango
ngundiro mera yanggangonggakuno de nonggini gagiwi yoro, yeteku ngu.
25 Ngundiro tero, sono urungga omburo, sono tuwi urungga ootoogero,
doogo urungga ombutoni ngu, enengo yangga ngu yanggango ootooro,
ma tookero sorewa. Ndawugaro nguro, ene mera yanggangonggano de
nonggini gagiwi nguno yeyingo.
26-27 Ngundiro nangge, oni gura noro mandene ingoro ma keyoro, ene oni
ingonduduni kini ngundiro. Ene ya yeweroyi ngu ingondudu kini. Nguro
ene ya nonggini ngu mere setoni, mera newendemo amuno ma uyingo.
Kini, ene ya ngu mera sanganimo nangge yeyingo. Ngundiro nguro, sono
doogo urungga omburo, sono mewuyi urungga tetoni, ngu enengo yangga
ngu yanggango kini, nguro sodedomangge tookero sorewa. Yo, hamoo
oorengo, ngu tookero, sorero yomburiyomukowa. Ero eyingo.
28-29 Yisasro mande ngu kinitetoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo
enengo mandeni etuyerowoku, ngu ingoro, ene soriyokoro hamoo in-
gowonggo. Ndadiro nguro, Yisasdo mandeningga ngu wesiyoro eteku, ngu
mamana mande etuyeroyingo onindo etenggoku, ngundiro ma wesiyoro
eyingo. Kini, Yisasdo mande oni simoo bare yunowoku, ngu yanggango
oorengo eyingo.

# 8

*Yisasdo Oni Mambugoridodoga, Ngu Yomosiyoyingo*
*(Mak 1:40-45: Luk 5:12-14)*

1 Yisasdo puringga ngu yokoro, ene ameno ombutoni, oni simoo bare
oowooyingga oorengo ene keyoro oorowuyingo.
2 Ngu narunggano nguno, oni gura mambugoridodoga, ngundo Yisas
tanggeyimo omburo, bagootero eyingo. Noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani, no ingooteno. Ge mete noro ingoya, noyega, mete tewe, ero
eyingo.
3 Ngundiro etoni, asa, Yisas ngu oni mambugoridodogaku ngu kenoro,
nowoondoyi tero, kandeyi eneno yero, eyingo. No ngundiro tewero gome
ingooteno. Ge mete te. Ene ngundiro etoni, arisa, sodedomangge ngu oni
mambugoridodogaku, enengo sayininggaku mete teyingo.
4 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Ge no manggone gome ingo! Ge
oororo ngu, oni gurano gengo sayi yomosiyooteku, nguro ma ewero. Kini,
ge sodedo ooroya, gengo gowege moondege Anutro wooro yeyingo oni
kundingiyi ngu etuyero. Ene ge geyoro ingoro, gowege moondege sayi
mete tero, ero ingoro ngu, kuri Mosesndo ewoku, ngundiya teyi. Ngundiya
tetooga, oni simoo baredo geyoro, ataga gengo sayingge ngu mete tete. Ero
ingowanggo.

*Me Oni Tabangongga, Ngu Newende Hamoo Oorengo Teyingo*
*(Luk 7:1-10)*

5 Yisas Kapeniyam endegano nguno utoni ngu, ngu naruno nguno,
me oniro tabango ururu gura nguro me oni ngu onibi kandegura (100),
ngundiromu ngu soboyerooteku ngu, ngundo Yisasno omburo, ngandiro
sumoo eyingo.
6 Noro Oo Bidodo Simburi Simbune, noro kirikiri oni gura sayi urungga
tero, yano ooroote. Ngu ene kekandeyi ngu kuri kumooyingo, ngu ene
ogingo urungga yoro ooroote. Ero eyingo.
7 Yisasdo enengo mande ngu ingoro, enebana gumi eyingo. Nondo oororo,
ene yewe, mete tewa. Ero eyingo.

8 Ene ngundiro etoni, asa, me oni tabango urungga Yisasno mande gumi
eyingo. Oo Bidodo Simburi, no oni metemi kini. Ngundiro nguro, ge
noro yano ma ombuwa. Ge mande kingo nangge etooga ngu, noro kirikiri
oningga ngu, ene mete tewa.
9 Nondo noso nangge noro oni sobosobo urungga moore. Ene oo
etoni ngu, nondo oo ngundiro teteno. Ngundiro nangge, noro me oni
nowoondonemo oorootenggo. Arisa, nondo guraya, oorowu, ewanoku ngu,
ene oorowuwa. Nondo guraya, ombu, ero ewanoku ngu, asa, ngu ombuwa.
Nondo nenengo kirikiri oni guraya ko ngundiya te, ewanoku ngu, ene oo
ngundiro tewa, ero eyingo.
10 Yisasdo enengo mandega ngu ingoro ngu, soriyokoro, yowoorengoro,
oni eneya namoko nguno etuyeroro eyingo. No yeno hamoo oorengo eteno.
No ngu Iserel oni gura newende hamoo teyingongga, ngundiro no ma
kenowono, ero eyingo.
11 No yeno hamoo eteno. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno oni simoo bare
oowooyingga ngu sowe gura gura Yudaro oni kini, me oni tabango urungga
ngundiro. Yo, ngundo sambo endemo nguya omburo, oo simbo urungga
naruno, Ebaraham, Ayisak, Yekob, ngudodo bibitero, oo nero oruwanggo.
12 Ene Anutdo endega enengo Iserel oni simoo bare soboyerooteku,
nguro yomosiyoyingo. Yomosiyootoni, ene enengo Iserel oni simoo bare
oowooyingga nowoondoyemo hamoo ma tero, nguro ene sambo endemo
ma oorowuwanggo. Anutdo ngu oni ngu oweyerootoni, Setanro ende
biyomi de nombo ma kumooweroyi nguno oorongoowa. Oorongootoni,
nguno ene ureri urunggano sendo moguru urungga tero, metokarikari tero
oruwanggo, ero eyingo.
13 Ngundiro ero ngu, asa, Yisasdo yowoorengoro, me oni tabango
urunggakuya ero, gengo yano u! Gengo nowoondoge hamoo teyingongga,
nondo gengo ko oni yomosiyoowe ero ingowokunggaku, ngu ataga engge
tunootete. Ero etoni, naru ngundiro nangge, Yisasdo etoni ngu, enengo ko
oninggaku sodedomangge mete teyingo.

### *Yisasdo Pita Konggeyi Yomosiyoyingo*
### *(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)*

14 Arisa, Yisasdo omburo, Pitaro yano uro, konggeyi kenoyingo. Ene sayi
goweyi kookingo urungga yetoni, yabano wetororiyingo.
15 Ngundiro nguro, Yisasdo Pita konggeyi kandeyi dowootoni ngu, nguno
nangge, sayininggaku kinitetoni, nguro ene ootoogero, Yisasro oo karo
yomosiyoyingo.

### *Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Sayidodomu Yomosiyeroyingo*
### *(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)*

16 Arisa, suwootetoni, oni simoo bare oowooyingga mbooro biyomimbo
yoyoyingomu, ngu yoyoro, Yisasno mayeyingo. Mayetoyi, asa, Yisasdo
mbooro biyomiku oni nowoondoyemo oorootenggoku, nguno ero oweye-
rootoni, besero sayingo. Ngundiro tero, sayi oniku nguya yomosiyerootoni,
ko mete teyingo.
17 Kuri Anutro ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya, ngundo Yisasro
mande ngandiro nakangoro eyingo.
Enendo enesu nangge sayinani bidodo andangero yokoro, ene noorengo
sayi gura gura kuri koorowooro oorowuyingo. Ero eyingo. (Ayisaya
53:4)

*Oni Gurado Yisas Keyoweroyi Oorega Ngu Tango Kini*
*(Luk 9:57-62)*

18 Ngu naruno nguno, oni simoo bare oowooyingga oorengo mayero,
Yisas pawangootoyi, nguro enendo kirikiri onino eyingo. Noore sono
koongeyingo anduroko oorewato, ero eyingo.
19 Ngu naruno, Anutro mamana mandero etuyeroyingo oni, ngundo
Yisasno omburo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge ende bidodo oorowuwaku
ngu, no nguya geya oorowuwero ingooteno, ero eyingo.
20 Ngundiro etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Diguno se koki
oorootenggoku ngu, ene kengeweroyi musiyo moore. Ngundiro nangge,
nu nguya takiyedodo moore. Ene no, Anutro Nangoni Oni Kirarongo, ngu
wereweroyi musiyo hamoo oorengo kini, ero eyingo.
21 Ngu naruno nguno, oni newende hamoo teyingo gurado Yisas keyoro
eyingo. Oo Simburi Urungga, mete bine, no koretero oororo, Awane
sobowootoowe, kumootoni merengoorogogo ko ombuwano. Ero eyingo.
22 Ene ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo gumi eyingo. Oni noro
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo mete oni bingo merengooyi.
Ene komo ge no keneroya ombu. Ero eyingo.

*Yisasdo Etoni, Doogo Urungga Imakeyingo*
*(Mak 4:36-41; Luk 8:22-25)*

23 Ngu naruno nguno, Yisas enengo kirikiri oni nguya wanggo newen-
demo uyingo.
24 Arisa, ngu naruno nangge, doogo urungga oorengo tunootero, wendeyi
tookero, wanggo yowooraringootoni, wanggo wendoni uwero teyingo.
Ngundiro tetoni, ene Yisas wanggo newendemo wetororiyingo.
25 Ngundiro tetoni, enengo kirikiri oni sosoreyingo urungga oorengo
tero, Yisas yokutuwooro eyingo. Oo Simburi Urungga, ge komo noore
hoorooweyero! Noore ataga oonootewero tetetoku nga, ero eyingo.
26 Ene ngundiro etoyi, asa, Yisasdo eneno mande gumi eyingo. Ye
ndawugaro sosoretenggo? Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
bodaga nangge! Eyingo. Ngundiro ero, ene ootoogero, doogo sono nguya
yeyoro etoni, sodedomangge imakeyingo. Yo, ene ngundiro etoni, doogo
imaketoni, wendeyi nguya nenengo yeyingo.
27 Ngundiro tetoni, enengo kirikiri oni ngu kenoro, ingondudu urungga
oorengo tero, sosorero, enengo nangge mande ero sumoo eyingo. Nga
oningga nga ndadiro oningga, nguro wendeyi, doogo yeyoro etoni, ngundo
manggowo ingoro, nguro ene sodedomangge imakeyingo? Ero eyingo.

*Yisasdo Oni Erayagomo Mbooro Biyomi Andangeyingo*
*(Mak 5:1-17; Luk 8:26-37)*

28 Ngu naruno, ene sono anduroko oni simoo bare mera nguno oo-
rootenggoku, ngu oowooyi Gadarin nguno ombutoyi ngu, oni eraya mbooro
biyomidodo ngu nguya yowuruwooyingo. Ene oni merengooweroyi musiyo
yokoro, Yisasno ombuyingo. Mbooro biyomimbo yoyoyingo oni erayaga
ngu, se koki ngundiro. Ngundiro nguro, oni simoo bare ngu oni erayagado
musiyo oore ma endeyootenggo.
29 Ngu naruno nguno, mbooro biyomikundo Yisas kenoro, meno yang-
gango ero eyingo. Ge Anutro Nangoni, ge nooreno ngano ndawuga
tewero ombute? Ge noore ogingo urungga yunowero ombute, bine?
Ataga narungga, noore Setanro ko oni yoyoro, Setando musiyo biyomimo
yoyeweroyi naru kini, ero eyingo.

30 Ngu naruno, bo oowooyingga oorengo sono koongeyingo namoko oo
nero oruwonggo.
31 Bo oo netoyi, mbooro biyomi oni erayagaku nowoondoyarimo oru-
wonggoku, ngundo bo kenoro, nguro ene Yisasno ngguyinggayi tero,
sumoo sumoo eyingo. Noore oweyerootoyi, oorero, mete noore bo andu
nowoondoyemo uwato, bine? Ero eyingo.
32 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo ngu ingoro, mande gumi
eyingo. Yo, mete ngundiya teyi! Ene ngundiro etoni, arisa, mbooro
biyomiku oni erayagaku yoyokoro, boku nowoondoyemo utoyi ngu, arisa,
sodedomangge boku yondoyidoro oororo, mera tembanimo sorero, sono
koongeyingomo uro, nguno kumoomukoyingo.*
33 Ngundiro tetoni, bo sobosobo oniku ngu kenoro, sodedomangge ene
yondoyidoro, endemo ko oororo, bo bidodo kumoowonggoku nguro ero,
ko, oni erayaga mbooro biyomimbo yoyoyingo ngu mete teworiku, nguro
nguya ero endeyoyingo.
34 Ngundiro etoyi, ngu endemo simoo bareku bidodo sanggiri tero,
Yisasno mayeyingo. Ene Yisas kenoro ngu, nguno ngguyinggayi tero, sumoo
sumoo inoro, nga merangga nga yokoya, gurasina toonge, ero eyingo.†

# 9

*Yisasdo Oni Kekandeyi Kuri Kumooyingongga Ngu Yomosiyoyingo*
*(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

1 Ngu naruno nguno, Yisasdo wanggo newendemo uro, sono koongeyingo
anduroko oororo, enengo ende damonimo ko mayeyingo.
2 Mayetoni, oni kekandeyi kuri kumooyingongga yabano yero, oni gi-
daregado sumooro, Yisasno mayeyingo. Arisa, Yisasdo ngu oni nguro
nowoondoye kenoro ingoworomu ngu, ene enengo nowoondoyemo hamoo
teyingo kenoro, nguro ene ngu sayi oninggakuya eyingo. Nangone, nowoon-
doge imakeyingomo ootoo. Nondo gengo mbumbuwage andangero yokoro
kabeteteno, ero eyingo.
3 Ngundiro etoni, Mosesro mamana mandeno etuyeroyingo onindo ngu
ingoro, enengo nangge mande ero, ingoro eyingo. Nga oningga ngando,
Anut kootuyisina ero yomooyinoro mande biyomi ete. Ero eyingo.
4 Asa, Yisasdo enengo nowoondoye bidodo kenoro ingoro, ngandiro
sumoo eyingo. Ye ndawugaro yengo nowoondoyemo ngundiro biyomi
ingootenggo?
5 Oore eraya ngu sayi oningga nguya eweroyi ooroote. Ndawu oorega
ngu dagate? Nondo eneya ewano, gengo mbumbuwa andangero yokoro
kabetewano; ngundi, ge ootoogeya oorowu, ero ewano, bine? Ndawu
oorega ngu gome? Ero sumoo eyingo.
6 No nenengo etuyeroro ewero. No Anutro Nangoni Oni Kirarongo
ootooro, yanggangonedodo no mete merako ngano oni bidodoboro mbum-
buwa andangero yokoro, kabetewano, ero eyingo. Arisa, ene ngu oni
kekandeyi kuri kumooyingongga nguya eyingo. Ge ootoogeya, gengo yaba
yoya, gengo yano u. Ero eyingo.
7 Ngundiro etoni, ene ootoogero, enengo yano uyingo.

---

* **8:32:** (Mosesro mamana mandeno ngu, Iserel oni bo sobowooro, ko, utoro neweroyi nguya, roogo oorengo teyingo. Arisa, Yisasdo boku yoyokootoni kumoomukoyingo.) † **8:34:** (Ene ngundiro ewonggoku, ndawugaro nguro, Yisasdo enengo bo sobowooro, digi yoweroyi koyi, ngu yomburiyoyingo.)

8 Oni simoo bare namoko oruwonggoku, Anutdo yanggango oni
yunowoku, ngu kenoro ngu, ene sori urungga yokoro, Anut oowooyi
bingami ero okooyingo.

*Yisasdo Matiyu Negongoyingo*
*(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)*

9 Ngu naruno nguno, Yisasdo nguno oororo, Gabuman digi beye yoweroyi
oni oowooyi Matiyu ngu kenoro eyingo. Ge ombuya, no kenero, eyingo.
Ngundiro etoni ngu, asa, Matiyu ootoogero, Yisas keyoro oorowuyingo.
10 Yisasdo kirikiri oni nguya, Matiyuro yano oororo, oo netoyi ngu, digi
yoweroyi oni gura, ko, mbumbuwadodo oni nguya omburo, ngudodo oo
neyingo.*
11 Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, oowooye Parisi, ngundo
Yisasro kirikiri oniku yeyoro eyingo. Ndawugaro yengo oo Simburi ngu
digi beye yoweroyi oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggo? Ero
sumoo eyingo.
12 Yisasdo ngu mandega ngu ingoro, mande gumi eyingo. Oni sayi kini
ngu, sayi mambu yomosiyoweroyi Doguta onino nguno ma oorowuwanggo.
Kini, oni sayidodo, ngundo nangge Dogutano oorowuwanggo, ero eyingo.
13 Kuri Anutro ingondudu eyingo onindo nakayanggano nguno Anutro
eyingo.
Nondo ngu nowoondoye ebe ino ino teweroyi muringga, nguro gome
ingooteno. Ngu muringga, ngundo nono wooro yeweroyi, ngu dagate.
Ero eyingo. (Hoseya 6:6)
Ene mande soweyoro gura eyingo. Ye Anutro ingondudu eyingo oni nguro
mande ngu gome ingoyi, nguro damoni ndadiro? Ngundiro nangge, no oni
nenengomboro nangge ma ombuyingo. Kini, no oni mbumbuwadodomu
negoyerowero nguya ombuwono. Ero eyingo.

*Oowari Roogo Teweroyi, Nguro Muri*
*(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)*

14 Ngu naruno nguno, sonoyeroyingo Yon oningga nguro kirikiri onindo
Yisasno omburo, sumoo eyingo. Ndawugaro nguro, noro, ko Parisi oni
nguya oowari roogo tero, gengo kirikiri oni ngundiro ma tetenggo? Ero
sumoo eyingo.
15 Yisasdo mande ngu ingoro, nguro gumi eyingo. Bare yoweroyi naruno,
dobookurine, yayane, awa namone mayetoyi ngu, nguno oni oni teweroyi
naruno, oowari ma roogo teweroyi. No merako ngano ma oruwanoku
narunggano ngu, asa, nenengo kirikiri oni oowari roogo tewanggo, ero
eyingo.
16 Yisasdo mande adingayi eraya yunoro, ngu etuyeroro, muri keta ko
muri kurimi ngu ma yowuruwoowero. Ngu ngandiro: Oni kumba sosowo
ketangga yoro, ngundo nengguro kurimingga nguro witu ma ukingoro
webisiyowanggo. Ene ngundiro tetoyi ngu, ngu kumba sosowoongga,
witu ukingowonggoku, ngundo nengguro ko omboongewa. Ketanggakundo
kuriminggaku omboongetoni, nguno witu urungga tunootewa.
17 Ngu ngandiro: oni gurado bo simoongo ketamu yoro, si kurimimo
ma siriyoote. Ndadiro nguro, ngundiro tewaku, bo simoongonggakundo
si kuriminggaku omboongero, merako sorero, si, bo nguya yomburiyowa.

* **9:10:** (Yuda merako nguno Gabuman digi beye yoweroyi oni, nguro muri biyomi ngu ngandiro. Ngu oningga, ngundo Gabumando uri ewaku, enendo digi beye dagaro, awuroko ero, digi gumi enengo yoro, gumi gidarega ngu andangero, Gabuman nguno inoote. Yuda oni ngu enengo muri watayi, nguro ene yakaka oni, ero etenggo.)

Ngundiro nangge, oni bo simoongo, si ketamo siriyootoyi, ngu bo, si nguya mete oruwa. Ero eyingo.

*Yisasdo Tabango Oningga Namboni Yokutuwooro, Bare Sayidodoga Nguya Yomosiyoyingo*
*(Mak 5:22-43; Luk 8:40-56)*

18 Yisasdo mande soweyoro, ero etoni ngu, yowuru yaro tabango oni gura omburo, boodoo oondoogero eyingo. Anangu, no nambone kumoote. Mete, ge ombuya, kandege eneno yeya, yokutuwootooga, ene ko ootoogero, keta orini, Ero eyingo.
19 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo, enengo kirikiri onidodo ootoogero, ene keyoro oorowuwonggo.
20 Ngu naruno, bare gura komboro sayi yoro, mooma naru kande eraya kegidemboro eraya oruwoku, ngundo Yisas kootuyisina oororo, nengguroni tanggeyisina dowoowo.
21 Enengo newendemonggo ngu ngandiro ingoro ewo. No nengguroni tanggeyisina nangge dowoowanoku ngu, asa, nenengo sayine mete kinitewa, ingoro eyingo.
22 Ngundiro tetoni ngu, Yisasdo yowoorengoro, kenoro eyingo. Nambone, mete, ge nowoondoge imakeyingo ootoo. Ge noro nowoondoge hamoo teyingo nguro ngundiro nangge, sayingge kinitete, ero eyingo. Ngundiro etoni, ngu naruno nangge, enengo sayinggaku kiniteyingo.
23 Arisa, Yisasdo tabango oninggakundo yano ombutoni, nguno oni simoo bare oowooyingga oorengo nguno ootooro, sendo moguru tero, nggusi uwooro oruwonggo.
24 Yisasdo oo ngundiro kenoro eyingo. Anangu, ye sayi! Nga bare buniyongga nga ngu ma kumooyingo, ene wetoroote nangge. Eyingo. Ene ngu mandega ngu ingoro, nguro ene yomoo inoyingo.
25 Ene ngundiro tetoyi, Yisasdo oni simoo bare oweyerootoni ngu, endesina ooretoyi, ya newendemo uro, bare buniyonggaku kandeyi dowootoni, ko keta tero ootoogeyingo.
26 Ngu ooga tunootewoku, nguro mandeni sodedomangge ende bidodomo ngu mera guminggano oorooteku, ngu ingowonggo.

*Yisasdo Oni Eraya Doongeyari Kiringomu, Ko, Oni Manggowo Gosiyoyingongga Nguya Yomosiyoyingo*

27 Ngu naruno nguno, Yisasdo ngu endega yokoro oorowutoni ngu, oni eraya doongeyari kiringomu ene keyoro, meno yanggango eyingo. Ge Yuda oniro tabango urungga Dewit nguro osiyi! Ge noorengo nowoondoyi teyuno! Ero eyingo.
28 Yisasdo ngu ingoro, ene nowoondoyari kenowero yano utoni, ngu oni doongeyari kiringo erayagaku nguya uyingo. Yano utoyi ngu, asa, Yisasdo erayagaku yeyoro, towooyeroro, sumoo eyingo. Yari nowoondoyarimo ngu nondo yomosiyeroni ingooteri, bine? Ene ngundiro etoni, doongeyari kiringo erayagakundo mande gumi eworiyo. Oo Simburi Urungga, ge mete noore yomosiyoro, ero eyingo.
29 Ene mande ngundiro etori ngu, asa, Yisasdo kandeyi doongeyarimo yero eyingo. Arisa, yari nowoondoyari nono hamoo tetori nguro, ataga ngundiro nangge, engge tunootewa. Ero eyingo.
30 Ene ngundiro etoni, sodedomangge doongeyari mete teyingo. Ngundiro tetoni, asa, Yisasdo eneya mande yanggango eyingo. Yari ingonda teri! Yari oni gurano nga ooga ngaro ma ewero! Ero eyingo.

31 Ene ngu oni erayagaku endesina oorero, ngu ooga Yisasdo tewoku,
nguro mandeyi sodedomangge ende bidodomo ngu mera guminggano
oorooteku, ngu wesiyoro eyingo.†
32 Ngu naruno nangge, Yisasdo ngu endega yokoro, oorowutoni ngu,
oni gidegado oni gura mbooro biyomimbo manggowo gosiyoyingomu, ngu
yoro, Yisasno ombuyingo.
33 Arisa, Yisasdo ngu mbooro biyominggaku owetoni, ngu oninggaku
mande eyingo. Oni simoo bare ngu kenoro, soriyokoro eyingo. Noore kuri
ngundiro ooga Iserel merako tunootetoni, ngu ma kenoyingo. Ero eyingo.
34 Ngundiro nguro, Parisi onindo Yisasro ko kenoro, nowoondoyemonggo
boguwooro mande ngandiro eyingo. Ene mbooro biyomi Setanro yanggan-
gomonggo ngu andangete. Ero eyingo.

*Noore Anutno Kira Etooye, Ko Oni Oowooyingga Soweyerootoni, Enengo Kono Ombuwanggo*

35 Ngu naruno nangge, Yisasdo ende bidodomo endeyoro, Yudaro yowuru
yano uro, simoo bare etuyeroro, Anutro Mande Keta Mesarango wesiyoro
yunoro, oni simoo bare yowoosooro, Anutro mande muriningga, ngundo
enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno utoyi, ene nowoondoye
hamoo teweroyimboro. Ngundiro tero, ene oni sayidodomu, ko, sayi gura
gura nguya yomosiyeroyingo.
36 Yisasdo oni simoo bare yeyootoni, ene kowuri gura gura ingoro, nguro
ingondudu urungga tero, ene biyomi nangge oruwonggo. Yisas newen-
demonggo yeyoro, nguro nowoondoyi urungga teyunoyingo. Ndawu-
garo nguro, oni simoo bare ngu Sipsip ingonduduye kini ngundiro, ko,
sobowooweroyi ko oni gome nguya kini.
37 Ngundiro nguro, enengo kirikiri onikuya mande gura ngandiro eyingo.
Oowari oowooyingga kono kuri mandoni yewoku, ene nguro ko oni
oowooyingga kini.
38 Ngundiro nguro, ye komo Anutno kira etoyi, ko oni oowooyingga
soweyerootoni, Anutro kono omburo, oni simoo bare yowuruyerowanggo.
Eyingo.‡

# 10

*Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Kirarongo Kande Eraya Kegidemboro Eraya Negoyeroyingo*

*(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)*

1 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya kegidem-
boro erayagaku negoyerootoni, ombutoyi, yanggango yunootoni, ene
mbooro biyomi owero, oni sayidodo ngu mete yomosiyeroro, moondeyemo
kowuri ngu andangetenggo.
2-4 Yisasro kirikiri oni ngu ngandiro: Sayimon oowooyi gura Pita, ko,
enengo koneyo Enduru; Yemus ko Yon ngu Sebedi simoongo; Pilip; Ba-
tolomeyu; Tomas Matiyu, ngu digi beye yoweroyi oningga; Yemus ene
Alipiyasro nangoni; ko Tadiyas; Sayimon, nguro muri ngandiro: enengo
mera, ngu mera gura onindo, sobowooweroyi ingonduduni kini oorengo.

† **9:31:** (Yisasdo mande ngundiro eyingo ngu, ndawugaro nguro, ene naru rogono sayi oni yomosiyeroro ngu, enengo ko nenengo Anutro Mande Keta Mesarango wesiyoro eweroyi, ngu ma tewa.) ‡ **9:38:** (Nga mandega nga ngu, Yisasdo hamoo oowari kono nguro ma ete. Kini, oowari mandoni yewoku, ngu oni simoo bare ene nowoondoyemo hamoo teweroyi namoko tetenggoku ngundiro.)

Ko Yudas Iskariyoot ngu oningga, ngundo damodamoni tero, Yisas mundi oni kandeyemo yeyingo.

*Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Kirarongo Kande Eraya Kegidemboro Eraya Ko Yunoyingo*
*(Mak 6:7-13; Luk 9:1-5)*

5 Yisasdo enengo kirikiri oni kirarongo mamana mande ngundiro yunoyingo. Ye oni sowe gura gura Yudaro oni kini nguno ma uwero. Ye ende gidega Sameriya mera nguno oorootenggoku, nguno nguya ma uwero.
6 Kini, ye Iserel oni simoo bare nangge nguno oorowuyi. Ene Sipsip, ngundo enengo oore yokootenggoku ngundiro.
7 Ye ooroya ngu, mande ngandiya wesiyoya eyi. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kuri namoko ombute.
8 Ye ko gura ngandiya teyi. Ye sayi oni yomosiyeroya, oni kumooyingomu yokutuyeroya, ko moondeye gorimambudodomu oni yomosiyerootoyiga mete tetoyiga, ko mbooro biyomi nguya oweyeroyi. Nondo ye Anutro mamana mande yunoro, ko nondo ko biyomi tero, yengo nowoondoye hamoo teyingongga, ngu yanggango kingo yunowono. Arisa, ngundiro nangge, ataga, yengo naru, yeba nangge saya, oni simoo bareno ngundiya kingo yunoyi.
9 Mete, ye digi beye ma yoro, siriyowero.
10 Ye kasi, ko towi eraya, keye goweyi eraya, ko usudogo gura, ngu ma yowero. Kini, oni endemo oorootenggoku, ngundo mete oo bidodo yunoro hoorooweyerowanggo.
11 Ngundiro nangge, ye ende ururumo ko bobodimo, nguno ye oni gome ereweya, yeyoya, oni metemi nenengongga kenoya, ngundo yano nangge oodega, ooroya, naru saweroyigakuno yokoya sayi.
12 Ye ya gurano uya ngu, oni ngu yano oorootenggoku, ngu kumana yunoyi.
13 Oni simoo bare ngu yano oorootenggoku, ngundo ye gome soboyerootoyiga ngu, ngu Anutro kumanangga enedodo mete oruwa. Asa, ngundiro nangge, enendo gome ma soboyerootoyiga ngu, ngu Anutro kumanangga eneno ma oruwa.
14 Ngundiro nangge, oni gurado yoyoro, enengo yano ma utoni ngu, ko endemo oni simoo baredo Anutro mande kootu inootoyiga ngu, asa, ye ende yokoya, ooroya ngu, keyemo gugukakawu yonggurumooya, ye sayi.*
15 Nondo yeno hamoo eteno. Kootuyisina, oni simoo bare wirikoyeroweroyi naru urunggano, ngu Anutdo ngu endemo oni simoo bare ngu kowuri urungga oorengo yunowa. Ngu endemo kowuringga yunoyingo, ngundo oni simoo bare Sodom ko Gomora ende erayagano kowuringga, ngu dagate. Ero eyingo.†

*Kootuyisina, Kristen Onino Towootowoo Gura Gura Tunootewa*
*(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)*

16 Yisasdo mande gura eyingo. Ye gome ingonda teyi! Nondo ye Kristen oni, Sipsip ngundiro ngu soweyerootoowe, se koki kewooroyemo oorowuwanggo. Ye sirero muri keyoyi. Ene ingondudu urungga tero,

---

* **10:14:** (Ngundiro tetoyi ngu, Anutdo endemo oni kumana biyobiyomi urungga ene yunowa.)
† **10:15:** (Kuri Ebarahamro naruno, ngu ende erayagano, simoo bare bidodo nowoondoye ingondudu biyomi urungga, ko mbumbuwa urungga oruwonggo. Ngundiro nguro, Anutdo enengo mbumbuwa urungga oorengo ngu kenoro, nguro ene sambononggo de soweyootoni, omburo, ngundo ngu ende erayagaku, oni simoo bare nguya oo bidodo demukoro kiniteyingo.)

oo gome kenoro ingoro, oo tewero ingooteku, ngu tete. Ye nu mumu kondiriro muri nguya keyoya, ngunonggo muri biyomi teweroyimboro, ngu ma ingowero.

17 Ye oniro ingonda gome teyi! Enendo yoyoro, ya biyomimo oorero, wirikoyeroyi musiyomo oorero, enengo yowuru yano gisasaruyerowanggo.

18 Ye nono oni nowoondoye hamoo tetoyi, nguro enendo ye yodowooro, Gabuman oni, ko, merako oni koreteyingo tabango urungga, ngu doongeyemo ombuwanggo. Ngundiro nguro, ngu naruno, ye Anutro Mande Keta Mesarango ngu onino, ko oni sowe gura gura Yuda oni kini, nguno nguya wesiyoya yunoyi.

19 Ye nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro kowuringga ngu tunootetoni ngu, ye nowoondoyemo sosorero, ngandiro ma ingowero, ero eyingo. No oni ururumo ndadiro mandega ewano; ngundi, enendo etoyi ngu, nondo gumi ndadiro ewano, ero ma ingororuwero. Ngu narunggano nguno, ye ma sosorewero. Ndadiro nguro, yengo Anut, ngundo ingondudu ye yunootoni, mande ngundiro wesiyoro ewanggo.

20 Yengombo ngu oo ngu ma wesiyoro ewanggo. Kini, Anutro Yuka Kundingiyi, ngundo nangge ingonduduyemo etoni ewanggo.

21 Kowuri naruno, oni gurado koneyo dowooro, oo wirikoweroyi musiyomo ooretoni, ureyi kumoowa. Ngundiro nangge, eweyimbo nguya nangonimo ngundiro tetoni, simoongombo ewenemi nguya ngundiro tewa.

22 Yo, hamoo, ngu naruno, ye noro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo yeya nowoondoye biyomi urungga ingowanggo. Ene ngundiro tetoyi ngu, oni gura newende hamoo yanggango tero oode, naru wengamo oruwaku ngu, asa, Anutdo ene yootoni, ngu oningga ngu Anutya sugi sugi oruwari.

23 Oni simoo bare ende gurado yomburiyerowero tetoyiga ngu, ye ende gurano sodedo sayi. Ngu endemo oni ngundo nguya muri biyomi yeno tetoyi ngu, asa, ye ende gurano sobiyoya sayi. No yeno hamoo oorengo eteno. Ye Iserel ende bidodomo ko ngundiro ngu ma temukoyingomo, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo ko omburo yoyowano.

24 Simooye Skulno oorowuyingo ngu, ngu komo enengo etuyeroyingo oningga ngu nowoondoyemo oriyi. Ene ngundiro nangge, kirikiri oni nguya komo enengo sobosobo oni ururu nowoondoyemo oriyi.

25 Mete Skul oni nguya, etuyeroyingo oni ngu kirarongo oorengo tunootewanggo. Ngundiro nangge, kirikiri oni nguya enengo oni ururu kirarongo oorengo mete tunootewanggo. Ngu hamoo, nondo yengo nowoondoye hamoo teyingo nguro Awaye oorooteno. Ene noro mundi oni gidaregado no kootunesina oowoone biyomi Setan, ngundi, Beyelesebab ero ngu, asa, ngundiro nangge, ye noro kirarongo tero oorootenggoku, ye nguya ngundiro kootuyesina oowooye biyomi guradiro guradiro ewanggo.

### *Oni Komo Ene Anutro Nangge Sosoreyi*
### *(Luk 12:2-7)*

26 Ngundiro nguro, ye mundi oni merako ngano oorootenggoku, ngu ma sosorewero. Ndadiro nguro, mande bidodo nowoondoyemo ngu ingoro, kombiteyingo oorooteku ngu, kootuyisina oode, tunoo oorengo tunootemukowa. Ngu oo ngu wiriyoyingo ngu, kootuyisina, onindo kenowanggo.

27 Nondo mande ureriko etuyeroro, yunootenoku nga ngu, yendo mera himi ogisano wesiyoya yunoyi. Ngundiro nangge, ye mande torige sodeyebo ingootenggoku ngu, ye mande eweroyi musiyomo, ngunonggo mande wesiyoya eyi.

28 Ene ye oni goweye moondeye ureyi kumootenggoku, nguro ma
sosorewero, ndadiro nguro, ene gaboye nguya mete ma ureyi kumoowa.
Kini, ye komo Anutro nangge sosoreyi. Ngundo ngu, ene mete moondeye
gaboye nguya erayadodo Setanro ende biyomi, de nombo ma kumooweroyi,
nguno ye oorongooyerowa.
29 Oni ngu nu bobodi digi tanggori guranangge, ngundo nangge uriy-
ootenggo. Ene Awaye sambono oorooteku, ngundo ma ingootoni ngu, asa,
ngundiro nu bobodi ngu merako ma sorewa.
30-31 Yo, Anutdo nu nguro gome ingoro, sobowooro, ene ye soboyeroro
ingooteku, ngundo nu bobodi soboyerooteku muringga, ngu dagate. Yo,
Anutdo tabaye uye ngu kuri kandangero, ingowoku ngu, ye ngu watayi kini.
Ngundiro nguro, ye ma sosorewero. Ero eyingo.

### *Yisas Oowooyi Wesiyoro Eweroyimboro Ma Sosorewato (Luk 12:8-9)*

32 Nguro oni gurado no oowoone oni simoo bare doongeyemo wesiyoro,
ewaku ngu, nondo nguya ngu oningga oowooyi Awane sambono oorooteku,
ngu doongeyimo nguya wesiyoro ewano.
33 Ene oni gurado oni simoo bare doongeyemo no kootu nunootoni
ngu, asa, nondo nguya ngu oningga Awane sambono oorooteku, ngu
doongeyimo nguya kootu inowano.
34 Ye ngandiro ma ingondudu tewero, no merako ngano ebe yeni,
kumoowero ombute, ero, ma ingowero. Kini, no ebe yewe kumoowero ma
ombuyingo. No duge ngu Anutro mandeni ngundiro ngu yoro ombuteno.
35 Yo, noro dugega ngando ngu oni simoo bare bidodo kewooro we-
soowooyerootoni, wata eraya tunootero, gura oni simoo bare nono
nowoondoyemo hamoo tero oodoyi, oni simoo bare wata gura
nowoondoyemo hamoo ma teyingo oruwanggo. No nguro ombu-
wono. Simoo gurado eweyimboya mundi tero, songo songo oruwari.
Bare gurado nemimboya mundi tero, songo songo oodori, ngundiro
nangge, bare gurado neboyiboya mundi tero oruwari.
36 Ngundiro nangge, oni simoonggoro ya gurananggemo oorootenggoku,
nguya mundi tero, songo songo oruwanggo. (Mayika 7:6)
37 Oni gura eweyi nemimboro nangge ingooteku muringga, ngundo noro
ingooteku muringga, ngu dagatoni ngu, ngu oningga ngu noro doboone
kini. Ngundiro nangge, oni gura nangoninggaro ko namboninggaro gome
ingooteku muringga, ngundo noro ingooteku muringga, ngu dagatoni ngu,
asa, ngu oningga nguya noro doboone kini.
38 Ene oni gura enengo newendemo hamoo teyingo nguro ene ma
kumoowero tero, ngunonggo ene no kenerowaku ngu, asa, ngu oningga
noro doboone kini.
39 Oni gura merako ngano enengombo enengo keta oruweroyiga ngu
yowaku ngu, oniyooge, kootuyisina, ene oonootewa. Ngundiro nangge, oni
gura noro ingoro, meyero, noro konemo enengo keta sugi sugi oruweroyi
yokowaku ngu, asa, ngu oningga, ngundo noya keta sugi sugi oruweroyi ngu
sambo endemo yowa.

### *Oni Uri Metemi Yoote (Mak 9:41)*

40 Oni gurado ye yomosiyerowaku ngu, ene ngundiro nangge, no nguya
yomosineroote. Ngundiro nangge, oni gurado no yomosinerooteku ngu,
asa, ene Anut, no sowenerootoni ombuwonokungga, nguya yomosiyoote.

41 Oni gura Anutro ingondudu eyingo oningga ombutoni, kenoro, no
Anutro ingondudu eyingo oni hooroowewero ingoro, ene yoro, enengo
yano uro gome sobowooteku ngu, asa, Anutdo nguro uri urungga inowa.
Ngundiro nangge, oni gura oni nenengo metemingga ombutoni, kenoro,
ingoro, ene yoro, enengo yano uro sobowoowaku ngu, asa, ngu oningga
nguya Anutdo uri urungga inowa. Ndadiro nguro, onindo oni Anutro ko
tetenggoku, ngu hoorooweyerootenggoku ngu, Anutro ko gobooro tetenggo.
42 Oni gurado ngu oni simoo bare noro nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu oowooyidodo kini, ngu kenoro, ingoro, nguro ene sono gingo tobano
wendoro, inowaku ngu, asa, no yeno hamoo eteno. Ngu oningga ngu uriyi
gome yowa. Ero eyingo.

# 11

*Yondo Enengo Kirikiri Oni Gidega Soweyerootoni, Yisasno Oorowuyingo (Luk 7:18-35)*

1 Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayagaku, ko
teweroyi nguro mande yunoyingo. Ene mande kinitetoni ngu, asa, ene
ngu endegaku yokoro, ende oowooyingga ngu Galili mera oorooteku nguno
oororo, Anutro mande wesiyoro etuyeroro, oni simoo bareno yunoyingo.
2 Ngu naruno nguno, Sonoyeroyingo Yonngga ya biyomimo oode,
ngunonggo Yisasdo ko tewoku ingoro, nguro enengo kirikiri oni soweye-
rootoni, Yisasno oororo, sumoo ewero.
3 Ene Yisasno mande ngundiro sumoo eyingo. Ge nooreno nenengo tunoo
oorengo e. Ge Yuda onindo oni urungga sobowootetoku, bine; ngundi,
noorendo oni gura sobowoowato, bine? Ero eyingo.
4 Ene oo ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye
ooroya, Yonno oo kenoro ingootenggoku, nga eyi.
5 Ye ooroya, Yonno ngandiya eyi. Oni doongeyi kiringomu ngu ataga
doongetetoyi; oni keye biyomimu ataga gome endeyootoyi; gorimambu-
dodo oni enengo goweyi ataga metemi tetoyi; oni sodeye tuwoomu ngu
mande ingootoyi; oni kuri kumooyingomu ataga ootoogetoyi; angoyi oni
Anutro Mande Keta Mesarango ataga ingootenggo.
6 Oni gura newende noro hamoo tero, ingonduduni eraya kini oruwaku
ngu, arisa, ngu oningga newende imakeyingo ootooro, oni oni tewa. Ero
eyingo.
7-9 Arisa, Yonro kirikiri oniku ngu ingoro, ene sayingo. Ngundiro tetoyi,
Yisasdo oni simoo bare kewooroyemo, Yonro mande eyingo. Ye kuri oni
kini kingo merako oorowuwonggoku, nguno ndawu ooga kenowonggo? Ye,
bine, doogobo kumuku nungo umamingootoni, kenowero oorowuwonggo,
bine? Kini, ye nguno ndawu ooga kenowero oorowuwonggo? Ye bine, oni
gurado nengguro gomengga tetoni, ngu kenowero oorowuwonggo, bine?
Kini, oni nengguro gome gomemu tetenggoku ngu, ene mera oni sobosobo
koreteyingo urungga, ngundo yano nangge oorootenggo. Asa, ye nono eyi.
Ye nguno ndawugaro oorowuwonggo? Anutro ingondudu eyingo oningga
kenowero oorowuwonggo, bine? Yo, no yeno hamoo eteno. Yon, ngu Anutro
ingondudu eyingo oni, ngundo Anutro ingondudu eyingo oni gidega ngu
dagayeroote.
10 Yo, Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo Anutro ingondudu
eyingo oni gidega ngu dagayeroote. Ndadiro nguro, Anutro mandeno,
Anutdo Yonya ngandiro eyingo.

Nondo ko oni gura soweyootoowe, ngundo ge koretero uro, noro mandene wesiyoro ewa. Ngundo gengo oorege yoonenengowa. Ero eyingo. (Malakayi 3:1)

11 Nondo yeno hamoo eteno. Sonoyeroyingo Yon nguro oowooyi, ngundo merako oni tunooteyingo nga bidodo dagayeroote. Ene Anut doongeyemo, noro nowoondoye hamoo tetenggoku, ngu kewooroyemo oni bingamini kiningga, ngudodo Sonoyeroyingo Yonro oowooyi dagate.

12 Yo, kuri Sonoyeroyingo Yondo no tunooteweroyi, nguro mande wesiyoro eyingo. Ngu naruno, ko ataga nga naruno nguya, Anutro mundi oni enengo yanggangoye, ngundo Anutro mande murini, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu oweyeroro, andangewero ko yanggango tetenggo. Ene ngundiro tetenggoku, ene oni oowooyingga oorengo Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggo.

13 Anutro ingondudu eyingo oniku, mamana mandeno nguya, ko sonoyeroyingo oni Yon nguya, ngu bidodo nga narunggano ngano, Anutdo noore ko yoyoweroyi oni Krayis soweyootoni ombuweroyi, nguro mande eyingo.

14 Ene ye mete nowoondoyemo hamoo teya ngu, asa, ye ingoyi. Yon ene Ilayisa oningga ngundo ombute.

15-16 Oni gura sodeyidodo tetoningga ngu, asa, ene komo gome ingoni! Oni simoo bare ngano oorootenggoku, ngu simooyembo ende kewooroko iriritetenggoku ngundiro. Simooye wata gurado simooye gidegaro meno yanggango eyingo.

17 Noore nggusi uwooro, yambo udooye, nguro ye ma kunoyingo. Ngundiro nangge, noore nggusi uwooro, nowoondoyi teweroyi yambo udooye, nguro ye ma sendoyingo. Ero eyingo.

18 Ngundiro nangge, simooyembo koondoonge tewero ma oni oni teyingo, nguro ye nguya, Sonoyeroyingo Yon oningga, nguro ko noro nguya, ye noorengo ma oni oni tetenggo. Yo, Sonoyeroyingo Yon ngundo omburo, ene oowari ko Wayin sonoyi nguya oowooyingga ma netoni, nguro oni simoo baredo enengo muri ngundiro kenoro eyingo. Nga oningga nga ngu, mbooro biyomi eneno ooroote. Ero eyingo.

19 Ene Anutro Nangoni Oni Kirarongo nondo omburo, oowari nero, Wayin sono bodaga netoowe, enendo neyoro etenggo. Nga oningga nga oowari urungga oorengo, rogoyimo neweroyi, ngu dagaro nete. Ngundiro nangge, ene Wayin sonoyi nguya urungga rogoyimo neweroyi, ngu dagaro nete. Ene Gabuman digi beye yoweroyi oni ko mbumbuwadodo oni nguya nguro dobooye. Ero eyingo. Ene Anutro ingondudu gomengga, onindo ngu kenoro, ngandiro ingootenggo. Anutro simoo bare, ngundo muri gome nenengo ngu keyootenggoku, ngundo simoo bare gidarega etuyerootoyi, kenoro etenggo. Hamoo oorengo, Anutro ingoyingoni gomengga nga ngu, nenengo oorengo. Ero etenggo.

### *Ende Gidegaro Simoo Bare Nowoondoye Ma Yowoorengoro Teyingo, Nguro Nowoondoyi*

*(Luk 10:13-15)*

20 Yisasdo ende gidegawoore muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu oni simoo bare doongeyemo teyingo. Ngundiro tetoni, ene oni simoo baredo oo ngu kenoro, nowoondoye ma yowoorengoyingo. Nguro Yisasdo ngu naruno nguno damoni yero, ngu endemo simoo bare ngu yeyoro mamanayeroyingo.

21 Ye Korasin, ko, Betisayida ende erayaga nguno simoo bare oorootenggoku, yengo nondo nowoondoyi teyunooteno! Nondo Tayiya ko Sayidon ende erayaga, nguno simoo bareno muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu nondo yengo endemo tewonoku, ngundiro eneno tetoowe ngu, asa, ngu ende erayagano oni simoo bare, ngundo ngundiro oo kenoro, nowoondoye kowuri ingoro, nguro ene sodedomangge nowoondoye yowoorengoro, noro hamoo ingowanggo.
22 Asa, no yeno hamoo eteno. Kootuyisina, oni simoo bare wirikoyeroweroyi naru urungga nguno, yendo kowuri yowanggoku, ngundo Tayiya ko Sayidon oniro kowuriye tunootewaku ngu dagaro yowanggo.
23 Arisa, ataga, no ye Kapeniyam endemo oni yeya eteno. Yengombo ingootenggoku, yengo ende ngundo ende bidodo merako oorootenggoku nga dagayeroote, bine? Ngundiro nguya kini. Anutdo ye yoyoro, Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi, nguno oorongooyerowa. Oni gurado Sodom endemo, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, nondo ye kewooroyemo tewonoku ngu, arisa, ataga Sodom endega ngundiro oruwa.*
24 Ene no yeno hamoo eteno. Kootuyisina, oni simoo bare wirikoyeroweroyi naru urungga nguno, yengo kowuriye yowanggoku, ngundo Sodom oniro kowuriye tunootero, ngu dagawa. Ero eyingo.

*Ye Nono Ombuya, Kengeya Oriyi*
*(Luk 10: 21-22)*

25 Ngu naruno, Yisasdo Eweyimo yemboongero eyingo. Awa, ge sambo meraro Simburi Urungga. No oowoongge ero bingamingge okooteno. Ndadiro nguro, gengo mande gome ngu oni ingonduduyedodo nguno oongooro, oni ingoyingoye bodaga, simooyemboro ingoyingoye ngundiro oni ngu etuyerowo.
26 Yo, awa, gengombo ingoro tewoku, nguro ge oni oni tete. Eyingo.
27 Yisasdo mande gura eyingo. No Awanembo oo bidodo nunowo. Awando nangge enengo Nangoni ingoote. Ngundiro nangge, Nangonimbo nangge eweyi ingoote. Yo, Anutro Nangoni, ngundo eweyi ingoro, ene Anutro Mande Keta Mesarango ngu oni simoo bareno wesiyoro yunowo. Oni gidarega nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Nangoni kuri rogoyerowoku, ngu oni ngundo Awa nguya ingootenggo.
28 Ye noro kenemo oni simoo bare, ye kowuri urungga koorowooro, kiyayi yetenggoku ngu, asa, ye nono ombutoyi, nondo ye kengeyingo yunowano.
29 Ye ngu kongga yunowonoku, ngu kowuri kini. Ndadiro nguro, no ye hoorooweyerootoowe, noro murine imakeyingo, ko, nondo nenengo oowoone bingami ngu ma okooteno. Ngundiro nguro, ye nono ombutoyi ngu, nondo yengo gaboye hamoo kengeyingongga, ngu yunowano.
30 Yo, noro kongga nondo ye yunowonoku ngu, ngu kowuri kini, imakeyingo nangge. Ngu ooga ngu koorowooyi, ero yunootenoku, ngu kowuri kini. Ero eyingo.

# 12

*Yudaro Kundingiyi Naru Sabat, Nguno Ko Roogo Teweroyi, Nguro Mande*
*(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)*

* **11:23:** (Kuri, Ebarahamro naruno, ngu endegano, simoo bare bidodo nowoondoye ingondudu biyomi urungga, ko, mbumbuwa urunggano oruwonggo. Ngundiro nguro, Anutdo ngu mbumbuwa urungga oorengo ngu kenoro, sambononggo de kookingo urungga ngu soweyootoni, omburo, ngundo ngu endega, ko, oni simoo bare nguya oo bidodo demukoro kiniteyingo.)

1 Yudaro naru kundingiyi Sabat gurano, Yisas enengo kirikiri onindo
nggire ko gura oore kewoorokuri oorowuyingo. Ngundiro oororo, enengo
kirikiri onikundo nggire engge wimbuyimonggo andangero, goweyi be-
sooro, engge tanggorimu keta neyingo.
2 Ene ngundiro netoyi, Mosesro mamana mande sobowooyingo oni
oowooye Parisi, ngundo yeyoro eyingo. Yisas, keno! Gengo kirikiri onindo
Sabatno ko tetenggoku, ngu mamana mandeno ewoku, ngu toongootenggoku ngu! Ero eyingo.
3 Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye kuri Iserel mera oni
sobosobo koreteyingo urungga Dewit, enengo me oni, ngundo oodooro
kumooro teyingomu, ngu ye nguro mande kandangero, kuri ingowonggo.
4 Dewit ko enengo me oni Yudaro towimbo ya kundingiyi ngu newendemo
uro, oomanongoyingo kundingiyi ngu yoro neyingo. Ngu oomanongoyingo
kundingiyingga, enendo neweroyi kini. Kini, ngu Anutro wooro yeyingo
oni kundingiyi, ngundo nangge neweroyi.
5 Ye Mosesro mamana mandeno kuri kandangero ingowonggo. Anutro
wooro yeyingo oni kundingiyi, ngu Sabatno ngu mete Yudaro towimbo
yambo yano ngu ko teweroyi, nguro roogo kini. Yo, ene Sabatno Anutro
simoo bare hoorooweyeroweroyi, nguro kowurini kini.
6 Arisa, no yeno hamoo eteno. Nga oningga nga oorooteku, ngu oowooyi
ngundo Yudaro yowuru ya nguro yanggangoni ngu bidodo dagayeroote.*
7 Kuri, Anutro mandeno ngandiro eyingo.
Anutdo no wooro kundingiyi nguro ma oni oni tero, ene nowoondoyi
teweroyi nguro gome ingoote. Ero eyingo. (Hoseya 6:6)
Ye nga mandega ngaro damoni gome ingoro ngu, asa, ye oni mbumbuwa
ma tetenggoku ngu, ma kowuri yunowanggo.
8 Yo, hamoo, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo nondo Sabat nguro Simburi
urungga. Ero eyingo.

### *Yisasdo Oni Kandeyi Bingo Yeyingongga, Sabatno Yomosiyoyingo (Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)*

9-10 Yisas ngu musiyonggaku yokoro, ene Yudaro yowuru yano uro,
ene oni gura kandeyi bingo yeyingomu, oodoni kenoyingo. Ngu naruno,
Mosesro mamana mande sobowooyingo oni oowooye Parisi, ngundo
Yisas goweyi sanggawero kingo mande eweroyi ngu erewero, nguro
sumoo eyingo. Mosesro mamana mandeno sayi oni mete Sabatno
yomosiyeroweroyi, ngundi kini bine? Eyingo.
11-12 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Sabatno
yengo Sipsip ngu mereno soretoni ngu, ye ngundiro kenoro yokootoyi,
mereno oruwa, ngundi yowanggo, bine? Ngundiro nangge, Anut doongey-
imo, onindo Sipsip ngu dagate. Anut doongeyimo, ngu mete oni nowoon-
doye yunoro, Sabatno oni hoorooweyerowanggo. Ero eyingo.
13 Ngundiro ero, ene yowoorengoro, oni kandeyi biyominggakuya eyingo.
Kandege yoonenengo. Etoni, ene ingoro, ngundiro tetoni ngu, kandeyi
biyominggaku kandeyi metemi gidarega ngundiro tunooteyingo.
14 Arisa, Parisi onindo ngundiro kenoro, ene sanggiri tero, ngu musiyong-
gaku yokoro, saro, yowuruwooro, Yisas ureyi kumooweroyimboro mande
oowooyingga eyingo.

### *Anutdo Yisas Enengo Ko Oni Oorengo, Ero Sunggi Yeyingo*

* **12:6:** (Yisasdo enengomboro eyingo.)

15-16 Yisas ene Parisi onindo ureyi kumooweroyimboro mande ewong-
goku ngu ingoro, nguro ene ngu endega ngu yokoro toongeyingo. Ene oni
simoo bare oowooyingga, ene keyoro, oorowutoyi, Yisasdo oni sayidodomu,
ngu bidodo yomosiyeroro, enendo simoo bareya mande yanggango eyingo.
Ye ingonda teyi! Nondo ooga tetenoku nga, onino ma yootunoro ewero. Ero
eyingo.
17 Ngundiro nguro, ngu tetoni ngu, kuri Anutro ingondudu eyingo oni,
Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene Yisasro
ngandiro nakangoro eyingo.

18-21 Nga oningga, noro ko oni oorengo, nondo kuri sunggi yewono. Nondo
nguro gome ingoro, nowoondone ene inooteno. Nondo nenengo
Yuka Kundingiyi ngu oninggano ngu newendemo yetoowe, ene noro
muri nenengo oni simoo bare mera bidodomo wesiyoro ewa. Ene
rongge sambi manggaru ma tetoni, oorekononggo manggowo ngguyi
ma ingowanggo. Ene oni nowoondoye yanggango kini ngundi kowuri
ingootenggoku, ngu nowoondoyi teyunoyi. Ataga, ene ngundiro
ko teteku ngu, kootuyisina, wirikoweroyi naru wengamo, nguno
nowoondoyi teweroyi muri nenengo ngu simoo bare doongeyemo
tunootero, muri songo dagayerowa. Ngundiro nguro, oni simoo
bare mera bidodomo nowoondoyemo hamoo tero, ene nangge
sobowoowanggo. Ero eyingo. (Ayisaya 42:1-4)

### *Oni Simoo Baredo Yisas Ngu Beyelesebab Setan Nguya Ko Tete, Ero Eyingo (Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)*

22 Arisa, ngu naruno, oni gura mbooro biyomimbo doongeyi manggowo
gosiyoyingomu, ngu yoro, Yisasno mayeyingo. Yisasdo ngu oninggaku
yomosiyootoni ngu, ene mande gome ero, ko doongetero, mera kenoyingo.
23 Ene ngundiro tetoni, oni simoo bare ngu kenoro, sori urungga yokoro,
eyingo. Nga oningga nga, ene mera oni sobosobo koreteyingo urungga
Dewit, nguro soweni nangge bine, ngundi, ene Anutdo noore ko yoyoweroyi
oningga rogo tewoku, ngu bine? Ero eyingo.
24 Parisi onindo simoo barero mande ngu ingoro, ene Yuka Kundingiyi
nguya, kootuyisina mande eyingo. Ngu Yisasga ene mbooro biyomi
oweteku, ngu mbooro biyomi nguro tabango urungga, Beyelesebab Setan,
ngundo yanggango inootoni, ko tete. Ero eyingo.

25 Ene ngundiro etoyi, arisa, Yisasdo enengo ingonduduye ingoro eyingo.
Mera sobosobo koretero oni gura, ngundo enengo oni simoo bare soboye-
rooteku nguya, enengo nangge ebe utoro, nguno ma siyero ngu, asa,
ene mete yanggango ma dikaro oruwanggo. Ngundiro nangge, ende gu-
rananggemo oni nowoondoye gobooro ma siyero ngu, asa, ngu endega ngu
ngundiro sugi yanggango ma oruwa. Ngundiro nangge, ya gurananggemo
oni wesoowooro, eraya tunootero, enengo nangge, ngu ebe utoro, ngu yano
oni ngu yanggango ma ootooro, ya toongooro, songo songo sawanggo.
26 Ene ngundiro nangge, Setando enengo nangge mbooro biyomimboya
ebe utoro ngu, wesoowooro, eraya tero, yanggango ma dikaro oruwa. Ene
sodedo kinitewa.
27 Asa, nondo mbooro biyomi Beyelesebab Setan ngu oowooyimonggo,
owewanoku ngu, arisa, yengo oni ngundo mbooro biyomi owewero ngu,
ndawu oningga oowooyimo ko tewanggo? Ngundiro nguro, yengo onindo
nangge yengo mande etenggoku ngu, ngu wirikowanggo.

28 Ngundiro nangge, Anutro Yukambo hooroowenerootoni, mbooro biyomi owewanoku ngu, arisa, ye ingootenggo. Anutro naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu ataga yeno ombute, ero ingootenggo.
29 Ngundiro nangge, no mande adingayi gura yeno eteno. Oni gura ene mete oni yanggango guraro yano kingo uro, oo sitowini andangero yowa, bine? Kini, ene koretero komo ngu oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyoro yokoro, ngunonggo ene mete yanimo uro, oo sitowini bidodo andangero yowa.
30 Oni gura no doboone kini oruwaku ngu, ngu oningga ngu noro mundi oni. Ngundiro nangge, oni gura no ma hooroowenerorо, Sipsip yoyoro, nowoondoye hamoo teyingo pawa newendemo ma yoyetoyi ngu, asa, ene Sipsip yomburiyerowero ingoro oruwa.
31 Ngundiro nguro, no yeno hamoo eteno. Yengo mbumbuwa bidodo, ko Anut kootuyisina ero, yomooyinoro mande biyomi etoyi, nguro ye nowoondoyi tero, yowoorengootoyi ngu, asa, Anutdo kowuriye andangeyunoro kabetewa. Ene oni gurado Anutro Yuka Kundingiyi nguya kootuyisina mande biyomi ewaku, ngu nangge, Anutdo nguro mbumbuwa ma andangero kabetewa.
32 Yo, oni gurado no Anutro Nangoni Oni Kirarongo kootuyisina mande biyomi ero, Anutno sumoo yemboongero, ewaku ngu, Anutdo nguro mbumbuwa andangero kabetewa. Ene oni gurado Anutro Yuka Kundingiyi kootuyisina mande biyomi ewaku ngu, ngu nangge Anutdo nguro mbumbuwa ma andangero kabetewa. Ngu mbumbuwaga ngu sugi sugi oruwa, ero eyingo.

*Oni Enengo Ingondudu Nowoondoyemo Oorooteku, Ngundo Yeni, Engge Ngundiro Tunootewa*
*(Luk 6:43-45)*
33 Yisasdo Parisi oniya eyingo. De metemingga ngu gome enggewa. Ngundiro nangge, de biyomingga ngu engge biyomi tunootewa. Koretero, oni de tanggori kenoro, ingoro, ene de metemi ngundi biyomi, bine, ngu ingowa.
34 Ye sire biyomi simoongo! Ye nowoondoye biyomi oorengo oorooteku ngu! Ngundiro nangge, ye mete manggoyemonggo mande metemi wesiyoro, ma ewanggo. Yo, hamoo oorengo, ye nowoondoyemo ingondudu biyomi oorooteku, ngundiro nangge, manggoyemonggo mande biyomi nguya tunootewa.
35 Ngundiro nangge, oni metemingga ngu, ene ingondudu gome nowoondoyemo oorooteku ngu, ngu ene muri metemi ngu yeni tunootete. Ngundiro nangge, oni biyomingga ngu, ene nowoondoyemo ingondudu biyomi oorooteku ngu, ngundo muri biyomimu yeyi tunootete.
36 Asa, no yeno eteno. Anutdo wirikoyeroweroyi naruno, oni kingo mande mande bidodo buribari ewonggoku ngu, nguro damoni Anut doongeyimo ngu, wesiyoro ewanggo.
37 Yo, hamoo, Anutdo yengo mande bidodo merako etenggoku ngu, nguro ene ingoro, enengombo wirikoyeroro, ye oni metemi, ngundi, oni biyomi bine, ewa. Ero eyingo.

*Oni Gidaregado Muri Songo Oorengo Gura Onindo Ma Teweroyimu, Ngu Gura Kenowero Meno Eyingo*
*(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)*
38 Ngu narunggano nguno, Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, oowooye Parisi, ko, etuyeroyingo onindo Yisas towoongoro eyingo.

Oo etuyeroyingo oni, mete ge oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu gura tetooga, noore kenowero ingooteto. Ero eyingo.

39 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye merako oni oorootenggoku nga, ye ingonduduye biyomi ingoro, sebobarese muringga ngu tero, ngunonggo Anutno nowoondoye hamoo ma tero, muri songo gura onindo ma teweroyimu, ngu kenowero, nono erorootenggo. Ataga, nondo yeno sunggi gura ma tetoowe kenowanggo. Kini, nondo ngu Anutro ingondudu eyingo oni kurimi Yona, nguro sunggiga ngu nangge ewano.

40 Yo, kuri Yona iso urungga oorengo ngu kawuyi newendemo sa suwoo kabusa, nguno oriyingo. Ngundiro nangge, no Anutro Nangoni Oni Kirarongongga nguya sa suwoo kabusa, mere newendemo ngu oruwano.

41 Yo, Yonando Anutro mande Niniwa endemo oni ngu yunootoni, nguro ene nowoondoye hamoo yowoorengoyingo. Ene ye kewooroyemo oni gura (Yisas) oorooteku, ngundo Yonaro yanggangoni ngu dagate. Ene ye nguro mande ma ingoro, nowoondoye yowoorengoro, hamoo ma tetenggo. Arisa, nguro ngu, naru wengamo, oni wirikoyeroweroyi naruno, Niniwa onindo ye nga oni oorootenggoku ngano dikaro, mande yanggango ero, goweye sanggaweyerowanggo.

42 Kuri, Anutdo Yuda merako oni sobosobo koreteyingo urungga, Solomon, ngu ingondudu urungga oorengo inoyingo. Nguro ngu, merako bare sobosobo koreteyingo urungga, ngundo Solomonro ingondudu urungga ngu ingowero, nguro ngu enengo mera oriroko biyomimu ngu yokoro, yade yade mayero, enendo ingondudu urunggaku ingoyingo. Ene ye kewooroyemo, oni gura (Yisas) oorooteku, ngundo Solomonro ingonduduni, ngu dagate. Ene ye ngu kenoro, nowoondoye hamoo ma yowoorengootenggo. Arisa, ngu bare sobosoboga nguya naru wengangga nguno omburo, dikaro, yengo mande muri biyomi tewonggoku, ngu bidodo yengo goweye sanggawero mande yanggango oorengo ewa. Ero eyingo.

### *Mbooro Biyomi Ko Ombuyingo*
### *(Luk 11:24-26)*

43 Yisasdo Parisi onino mande gura ko eyingo. Mbooro biyomingga, ngundo oni newende yokoro ngu, ene mera arimo kengewero musiyo erewero oorowuyingo. Ene ngundiro tero, ene ma kenoyingo.

44 Mbooro biyomi kengewero musiyo ma kenoro ngu, nguro ene enengo ya kuri oruwoku, nguno ko oorowuwero eyingo. Arisa, ene yano ko omburo, nguno oni kini, ya sarayi kenoro, oo bidodo nenengo oodoni, ngu kenoyingo.

45 Arisa, ene oo ngundiro kenoro oororo, mbooro biyomi kandegura gidemboro eraya yoyoro, omburo, yano uro, eneya oriyingo. Enengo dobookuriyi, nguro muri biyomi oorengo, ngundo koreteroga muri biyomi tewoku, ngu dagate. Kuri ngu oningga biyomi oruwoku, ataga, ene biyomi oorengo urungga ooroote. Ngundiro nangge, oni muri biyomi merako ngano tero oorootenggoku, ngundiro tewanggo. Ero eyingo.

### *Yisasro Nemi Koneyo Ngu Oone?*
### *(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

46 Ngu naruno nguno, Yisas oni simoo bare kewooroyemo bibitero, mande wesiyoro, yunorootoni ngu, nemi koneyo eneya mande ewero omburo, endesina dikayingo.

47 Dikatoyi, asa, oni gurado Yisasno eyingo. Ingo, nangge konege geya mande ewero omburo, endesina dikatenggo. Ero eyingo.

48 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. No namone
konene ngu oone? Ero eyingo.
49 Yisasdo enengo kirikiri onikuno kandesisi tero eyingo. Ngu hamoo
oorengo, oni endesina dikatenggoku, ngu noro namone konedoboone. Ene
nga oni ngano nowoondoyemo hamoo tero oorootenggoku, nga nguya noro
namone konedoboone.
50 Ngundiro nangge, oni simoo bare, ngundo Awane sambo endemo
oorooteku, nguro ingondudu keyowanggoku ngu, ngu oni ngu noro konene,
kuwookuwoone ko nanamone. Ero eyingo.

# 13

*Onindo Oo Yuwooyi Gura Kono Kuriyoyingo, Nguro Mande Adingayi*
*(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)*

1 Ngundiro naruno, Yisas ya yokoro, oororo, Galili sono koongeyingo
dabemimo nguno bibiteyingo.
2 Ene ngundiro tetoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo mayero,
Yisas tanggeyimo yowuruwootoyi, nguro Yisas ene wanggo sanganimo
oorero, bibitetoni, oniku ngu sono dabemimo keredi sanganimo oriyingo.
3 Asa, ngu naruno, ene mande adingayi yunoro, nguno oo oowooyingga
etuyeroro eyingo. Oni gura kono Rayis yuwooyi kuriyoyingo.
4 Ene kuriyootoni, Rayis yuwooyi gidega ooreko soretoni, nguno numbo
mayero nemukoyingo.
5 Oo yuwooyi gidega mera digi gumi digidodo musiyosina soreyingo.
Mera nguno urungga kini. Nguro oo yuwooyingga ngu sodedomangge
ooreyingo.
6 Ene huri uro, mera newendemo uweroyi kini. Mera bodaga nangge
nguro ngundiro teyingo. Ene sa oorero, kenootoni ariyeyingo. Nguro digi
kookingombo dedoni, bidodo ariyero kumooyingo.
7 Oo yuwooyi gidarega utoo so sanggiridodomu, kakari dimoo uto oo ke-
woorokono soreyingo. Kakari dimoo uto sanggiridodomu oorero, ngundo
doobengoro wiriyoyingo. Ngundiro tetoni, nguro ma enggeyingo.
8 Ene oo yuwooyi gidarega mera gome oorengomo soreyingo. Ngu oo
yuwooyinggaku gome oorero, urungga yero, gome enggeyingo. Gidarega
engge onibi kandegura (100), gidarega engge onibi kabusa (60), gidarega
engge onibiga kande eraya (30) enggeyingo.
9 Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene komo gome ingoyi! Ero eyingo.

*Yisasro Muri Ngu Mande Adingayi Nangge Eyingo*
*(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)*

10 Kootuyisina, Yisasro kirikiri oniku eneno omburo, sumoo eyingo. Ge
ndawugaro nguro, mande adingayi nangge oni simoo bareno ete? Ero
eyingo.
11 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, ene mande gumi eyingo. Anut Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande muringga, ngundo enengo oni
simoo bare soboyerooteku, ngu kombiteyingo oorooteku, ngu ye tunoo
etuyerowa. Ene oni gidaregano ngu, no mande nga eneno yootunoro ma
ewano.
12 Ngundiro nangge, oni gura Anutro Mande Keta Mesarango ingoro,
ngu dowootoni, Anutdo oo gura soweyoro, ingonduduni oowooyingga
inowa. Ngundiro nangge, oni gura Anutro Mande Keta Mesarango ngu
ma dowooro, ene koretero yowoku ngu nangge dowoororuwaku ngu, asa,
Anutdo ngu nguya andangero yowa.

13 Nondo mande adingayi eneno etenoku, nguro muri ngandiro. Ene
doongetero, oo kenowanggoku ngu, ene nguro muri gome ma ingowanggo.
Ngundiro nangge, ene mande ingoro ngu, ene nguro ingondudu tero,
nowoondoyemo yoro ma siriyoyingo.
14-15 Ngundiro oni simoo bare, nguro muriye kurimi Anutro ingondudu
eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, engge tunooteyingo. Ene
ngandiro eyingo.
Ye mande ingootenggoku ngu, ene nguro damoni ma ingootenggo. Ye
doongetero kenowanggoku ngu, ene oo nguro ma ingowanggo. Oni
simoo bare kuri nowoondoye ukingoyingo. Ene sodeye ukingoro,
nguro ko doongeye kumoondi teyingo. Muri ngundiro ma tetoyi ngu,
arisa, doongeyembo oo kenoro, ingoro, sodeyebo mande gome in-
goro, yoro, nowoondoyemo gome siriyoro, ngu ingondudu tewanggo.
Ene nowoondoye yowoorengootoyi ngu, asa, nondo mete omburo,
ene yomosiyerowano. Ene mande nenengo oorengo ngu ingowero
ngu yokootenggoku, nguro enengo muriye biyomi ngu ma yomosiy-
owanggo. Ero eyingo. (Ayisaya 6:9-10)
16 Yisasdo mande gura eyingo. Ngu gome oorengo, ye ngu oni ngundiro
kini. Ye doongeyembo oo kenoro, nowoondoye gome ingoro, ko sodeyebo
ingoro gome ingowanggo.
17 Asa, no yeno mande yanggango eteno. Kuri, Anutro ingondudu eyingo
oni, ko, oni gidarega nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo nowoon-
doye bidodo yengo ataga kenootenggoku, ngu kenowero ingowanggo. Ene
yendo Mande Keta Mesarango ataga ingootenggoku, ene nguya ingowero
hahangewonggoku, nguro ngu, ene ereremo kini. Ero eyingo.

### *Mande Adingayi Oo Yuwooyi Nguro Muri Damoni (Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)*

18 Ye komo ingoyi! Onindo oo yuwooyi kono kuriyowoku mande adingayi,
nguro damoni ngu ngandiro.
19 Oni gidarega Anutro mande muringga, ngundo enengo oni simoo bare
soboyerooteku, ngu ingoro, ingondudunimo nangge ingoro, nguro gome
ma ingootenggoku ngu, arisa, sodedomangge Setando omburo, Anutro
mandega ingowonggoku, ngu andangero yowa. Ngungga ngu, oo yuwooyi
ooreko soreteku ngundiro.
20-21 Oni simoo bare gidarega ngu Rayis yuwooyi mera digidodomo
soreteku ngundiro. Ene mande ingoro, sodedo yoro, nguro ene oni oni
teyingo. Oni oni tero, ene kootuyisina nguro ingondudu tero, ngu ene
newendemo hamoo tewoku ngu yokowa. Ene huri moore kini ngundiro
tewa. Enengo newende hamoo teyingo ngu, ootuwoo bodaga. Ene Anutro
mundi oni, ngundo oni simoo bare Anutro mande ingowonggoku, ngu
kowuri urungga yunootenggo. Ngundiro tetoyi ngu, sodedomangge, oni
simoo bare gidarega enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokoro, Anut
kootu inowanggo.
22 Oni simoo bare gidarega ngundiro oo yuwooyi utoo sanggiridodo
kewoorokono soreyingo. Ene mande ngu ingootenggoku, nguromu ene
kowuri guradiro nga merangga ngaromu eneno tunootetoni, ko, digi beye
urungga yoweroyimboro nguro ingondudu bidodo, ngundo Anutro mande
doobengoote. Ngundiro oni simoo bare ene gome ma enggewanggo.
23 Oo yuwooyi mera gomemo soreteku ngu, ene oni simoo bare gidarega
ngu, ene Anutro mande ingoro, yoro, gome dowooro, gome enggewanggo.
Yo, oni Anutro Mande Keta Mesarango ngu ingoro, nowoondoyemo gome

siriyoyingo. Oo gidarega engge oowooyingga oorengo (100), gidarega engge rogomo nangge (60), ko gidarega engge bodaga nangge (30). Ero eyingo.

*So Biyomi Kono Ooreteku, Nguro Mande Adingayi*

24 Yisasdo mande adingayi gura yunoro eyingo. Anutro mande muringga, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu oni kono oo yuwooyi gome kuriyooteku ngundiro.
25 Oni simoo bare suwoono wetomukootoyi, ko simburiga nguro mundi oninggakundo mayero, kono so biyomi oo yuwooyi kewooroko oorongooro toongeyingo.
26 Kootuyisina, Rayis yuwooyi ko so biyominggaku nguya yowuruwooro ooreyingo.
27 Arisa, ko oniku ko simburimo oororo eyingo. Oni urungga, noorendo ingootetoku, ngu gengo kono oo yuwooyi gomemu ngu kuriyowo. Ndadiro nguro, so biyomingga nga nguya oorete? Ero eyingo.
28 Ene ngundiro sumoo etoyi, enendo ko onikuya mande gumi eyingo. Ngu mundi oninggado tewo. Ngundiro etoni, ko onikundo eneya gumi eyingo. Ge ingootooga, noorendo oororo, so biyomi ngu mete gumoowato, bine? Ero sumoo eyingo.
29-30 Ene ngundiro sumoo etoyi, enendo mande gumi eyingo. Kini, yendo so biyomi gumooro nguno ngu, Rayis nguya gumoowanggo. Ngundiro nguro, erayadodo yokootoyiga nguno oriri. Kootuyisina engge mandoni yeyingo narunogogo, ngu koyi teweroyi onino ewano. Yendo koretero so biyomimu gumooro kaweroyimboro witumooyi. Ene yendo Rayis yoro, noro oowariro yano yowuruwooro, wata yewanggo. Ero eyingo.

*De Gura Oowooyi Masitet Ko Oomanongoyingo Koongeyeweroyi Yis Nguro Mande Adingayi Eraya*
*(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)*

31 Asa, Yisasdo mande adingayi gura yunoro eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande muringga enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu de gura oowooyi Masitet yuwooyi ngundiro. Onindo ngu Masitet yuwooyi yoro, enengo kono miyingo.
32 Masitet yuwooyingga ngu bobodi oorengo puka yuwooyi ngundiro. Oo ngu mitoyi ngu, enengombo oorero, de urungga biyomi yero, oowari gidarega kono ngu bidodo dagayeroro, enengo kambini urungga yero, yongeyi tetoni, numbo ngu sanganimo bibitetenggo. Ero eyingo.
33 Asa, Yisasdo mande adingayi gura ene yunoro eyingo. Noore Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande muringga enengo oni simoo bare oo soboyerooteku, ngu ene oomanongoyingo koongeweroyi, Yis ngundiro. Baredo ngu Yis yoro, oomanongoyingododo yowuruwoorootoni, Yisga, ngundo yeni oororo, oomanongoyingo ngu bidodo koongewa. Ero eyingo.*

*Yisasdo Oni Simoo Bareno Mande Adingayi Nangge Wesiyoro Yunoyingo*
*(Mak 4: 33-34)*

34 Yisasdo oni simoo bareno mande adingayi nangge yunoro, ene mande gura tunoo eneno ma wesiyoro yunoyingo.
35 Ngundiro nangge, kuri Anutro ingondudu eyingo oni gurado mandega eyingonggaku, ataga engge tunootete. Ene Yisasya ngundiro eyingo.

---

* **13:33:** (Nga mandega ngaro damoni ngandiro. Anutro Mande Keta Mesarango Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya ngu yunootoni ngu, ngu mandega yade yade oororo, mera bidodomo tunootewa.)

Nondo manggone goosooro, mande adingayi ewano. No mande kuri kombiteyingo oruwoku, Anutdo amana nga sambo mera yeyingo naruno yade yade oororo, wenga omburo, ataga nguro tunoo wesiyoro eteno. Ero eyingo. (Sam 78:2)

### *Mande Adingayi So Biyomi Kono Ooreteku, Nguro Damoni Eyingo*

36 Arisa, Yisasdo enengo kirikiri onidodo oni simoo bare yokoro, yano uro, eneno oororo eyingo. So biyomi kono ooreteku, nguro mande adingayi gedo ewoku, nguro damoni nooreno etooga, ingowato. Ero eyingo.
37 Yisasdo mande ngundiro ingoro, ene mande gumi eneno eyingo. Oni gura kono oo yuwooyi metemi kuriyowoku ngu, ngu no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, ngu no ngundiro.
38 Enengo ko ngu, ngu mera bidodo ngundiro. Oo yuwooyi kono metemimu ngu oni simoo bare Anutro pawa newendemo oorootenggoku, ngu ngundiro. So biyomingga ngu, ngu oni simoo bare gidarega Setanromu.
39 Oni so biyomi kono kuriyowoku, ngu Setan. Engge yoweroyi narungga ngu, ngu naru wenga wirikoyeroweroyiga ngu ngundiro. Engge yoweroyi oningga ngu, ngu Anutro sambono oni.
40 Onindo so biyomi gumooro, yowuruwooro, de nombono kaweroyi ngu, ngu naru wengamo, nga merako ngundiro tunootewa.
41 No, Anutro Nangoni Oni Kirarongo, Anutro sambono oni ngu soweyerootoowe, omburo, ngundo oni simoo baredo oni gidega yowoosooro, mbumbuwa tetenggoku oni ngu oweyeroro, ko, oni muri biyomi tetenggoku nguya oweyerowa. Oweyerootoyi, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu newendemo ma uwanggo.
42 Ngundiro oni ngu, ene Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi nguno oorongooyerootoni, ene sendo urungga biyomi tero, metokarikari tero, ngundiro sugi sugi oruwanggo.
43 Ngundiro naruno, oni biyomi Setanro endemo oruwonggoku, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno sugi sugi oruwanggo. Ngu ende gomenggano nguno, Kristen oni simoo baredo muri nenengo oorengongga, ngundo himi ogisa ngundiro oruwa. Oni sodeyidodo tetoningga ngu, ene nga mandega nga gome ingoni. Ero eyingo.

### *Onindo Kes Newendemo Digi Beye Ngu Ereweyingo, Nguro Mande Adingayi*

44 Anutdo endega nguno enengo simoo bare soboyerooteku, ngu digi beye oowooyingga oorengo ngundiro. Ngu digi beye ngu Kesdodo mere newendemo oongooyingo. Naru gurano, oni gurado ngu kenoro, enebana ko yoro, mere gumisina doobengoro oongooyingo. Ngundiro tero, ene oni oni tero, sodedomangge oororo, enengo sitowi bidodo oni yunootoni, uriyootoyi, nguro urini yoro, oororo, ene mera simburimo mera ngu uriyoyingo.

### *Beye Goyayi Gome Nguro Mande Adingayi*

45 Oni simoo bare Anutro mande murininggа, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu ya dogoni Stuwa oni beye goyayi gura erewero yoweroyi ngundiro.
46 Oni gurado ngu beye goyayiga kenowoku ngu, ngu gome oorengo tetoni ngu, enengo oo yoro, oororo, oni gidaregano soweyoro, ngunonggo digi beye yoro oororo, ngu beye goyayiga uriyoyingo.

### *Iso Yoweroyi Si Nguro Mande Adingayi*

47 Mande adingayi gura oni simoo bare Anutro mande muringga, ngundo
enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu ngandiro. Isoro si sono
koongeyingomo oorongootoyi, iso gura gura enengo siko uro oorootenggo.
48 Isoro si isombo angetoni, arisa, yoro, omburo, sagigo keredi sanganimo
yeyingo. Oniku bibitero, iso metemi nangge wiyakoro, koondomo yeyingo.
Ngundiro nangge, iso biyomiku ngu oorongooyi uyingo.
49-50 Ngundiro nangge, wirikoyeroweroyi naru wengamo nguno,
ngundiro tunootewa. Anutro sambono onindo omburo, oni biyomimu,
oni nowoondoyemo hamoo teyingo kewooroyemo oorootenggoku, ngu
andangeyeroro, Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi,
nguno oorongooyerowanggo. Ngundiro oorongooyerootoni, ngu de ma
kumooweroyinggano nguno sugi sugi ootooro ngu, sendo urungga tero,
metookarikari tero oruwanggo. Ero eyingo.

51 Yisasdo enengo mande gura sumoo eyingo. Ye mande nga bidodo
ingootenggo bine? Etoni, enebana gumi eyingo. Yo, ero eyingo.
52 Ngundiro etoyi, enendo gumi eyingo. Arisa, ngundiro nguro, Mosesro
mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo Anut Oo Bidodo Simburi Sim-
bunanimboro mande muringga, ngundo enengo oni simoo bare soboye-
rooteku ngu, nguro mande gome ingoro, ene ya urungga nguro Simburi
ngundiro oorootenggo. Ngu oningga ngundo ene yano uro, oo kurimimu
ko ketamu nguya yoro, yowuruwooro, dowooro, koyi tewa. Ero eyingo.†

### *Nasaret Endemo Onindo Yisas Kootu Inoyingo*
### *(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)*

53 Yisasdo mande adingayi yunomukoro ngu, arisa, ene ngu endegaku
yokoro toongeyingo.
54 Ene yade yade oororo, enengo ende damoni oowooyi Nasaret nguno
oororo, oni simoo bare Yudaro yowuru yano, Anutro Mande Keta
Mesarango ngu wesiyoro yunoyingo. Yunootoni, oni simoo bare enengo
mande ingoro, soriyokoro, sumoo eyingo. Nga oningga nga ingonduduni,
ko, oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu yanggan-
gongga ngu ndanonggo yoro tete?
55-56 Nga oningga nga ya yeweroyi oningga, nguro nangoni nangge. Noore
kuri ingowooto. Enengo nemi, Mariya, ko, enengo konedoboongo, Yemus,
Yosep, Yudas, ko, Sayimon. Enengo kuwookuwooyi nguya, ngano nooreya
oorooteto. Ngu ingondduduningga, ko oo tewoku ngu, ndanonggo yowo? Ero
eyingo.
57 Ngundiro ero nowoondoyemo sanggiri teyingo. Ene Yisasdo gumi
eyingo. Mera bidodomo, Anutro ingondudu eyingo oni yeyoro ngu, ngu oni
ngu Anutro oni urungga. Ene enengo yano, ko, enengo ende damonimo
nguya oowooye bingamiye kini. Ero eyingo.
58 Ndadiro nguro, ene nowoondoye hamoo ma teyingo, nguro Yisasdo ngu
endegano nguno, oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu
oowooyingga ma teyingo.

---

† **13:52:** (Mande adingayi nguno oo kurimimu ngu Mosesro mamana mande ngundiro. Oo ketamu ngu Anutro Mande Keta Mesarango ngundiro. Mosesro mamana mande etuyeroyingo oni, ngu ene Yisasro nowoondoye hamoo tero, ngundo ene mete Mosesro mamana mande, ko, Yisasro Mandeni Keta Mesarango nguya gome oorengo ingowa.)

# 14

*Yon Sonoyeroyingo Oningga Ngu Kumooyingo*
*(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)*

1 Ngu naruno, Herod ngu Rom Gabuman oni, ngundo Galili oniro tabango
oode, nguno ene Yisasro mande binga ngu ingoyingo.
2 Ngundiro nguro, Herodndo sori urungga yokoro, enengo kirikiri onino
mande yanggango eyingo. Eyi!! Ngu oningga ngu, ngu sonoyeroyingo
Yondo, kumoononggo ko ootoogeteku ngu! Nguro ene muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyimu, nguro damoni yanggangonidodo tunootete!
Ero eyingo.
3-4 Herodro sosoreyingo, ngu muri ngandiro. Kurimi, Herodndo
koneyo Pilip bareyi, oowooyi Herodiyas, ngu yakakayi yoyingo. Nguro
Yondo barega ngu erambarisa, nguro mbumbuwayari yootunoro ma-
manayeroyingo. Ngundiro etoni, Herodro me onindo Yon dowooro, ya
biyomimo yeyingo.
5 Ngundiro tero, Herodndo Yon ureyi kumooweroyimu, ene endemo oni
simoo bare yeyoro, sosorero, nguro ene yokoyingo. Ndawugaro nguro, ene
ingootenggo. Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni, ero ingoote.
6 Herod ene oo simbo urungga kayingo, ndadiro nguro, enengo naru
nemimbo bisiyoyingo naru ingondudu teweroyimboro oo kayingo. Ngu
naruno nguno, Herodiyasro namboni, ngundo ya newendemo omburo ngu,
yambo utoro kunoyingo. Herodiyas nambonimbo yambo kunootoni, nguro
Herod gome ingoyingo.
7 Ngundiro tetoni, nguro Herodndo ngu bare buniyonggaku ngu kenoro,
oni oni tero, ene mande sorumimonggo hamoo oorengo eyingo. Ge komo
nono oo gura nuno ewaku ngu, asa, no hamoo gunowano. Ero eyingo.
8 Ene ngundiro etoni, bare buniyonggaku enengo mande ingoro, nemimo
oorero, nguro ingondudu yoro, uro, ene mande gumi Herodno eyingo.
Anangu, ge Yon tabango toongooya, koondo samayi gurano yeya, ombuya
nuno. Ero eyingo.
9-10 Herodndo bare buniyonggakuro mande ingoro, newende ngu kowuri
urungga ingoyingo. Ene kuri mande yanggango hamoo oorengo sorumi-
monggo tewo. Yo, oni eneya oo newonggoku, ngu doongeyemo ewokuro,
nguro ene bare buniyongga nguro mandeni ma yokowa. Ngundiro nguro,
ene me oni soweyerootoni, oororo, ya biyomimonggo Yon tabango toon-
gooyingo.
11 Toongooro, koondo samayi gurano Yon tabango yero, yoro, omburo,
bare buniyonggaku inootoyi, enendo yoro, nemi inoyingo. Herodiyas Yon
tabango kenoro ngu, ene ingonduduno ero ingoro, noro mundi oninggaku
kuri kumoote, ero ingoyingo.
12 Arisa, Yonro kirikiri oni mande ngundiro ingoro ngu, asa, ene omburo,
Yon bingo yoro, saro merengooyingo. Ngundiro tero ngu, oororo Yisasno
eyingo.

*Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga (5,000) Oowari Yunoyingo*
*(Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)*

13 Yisas ngu mandegaku ingoro, ene ngu endegaku yokoro, ene wanggo
yoro, oni kini merako enesu nangge toongeyingo. Ene oni simoo bare
oowooyingga oorengo ngu ingoro, enengo ende yokoro, enebana keyoro
oorowuyingo.

14 Ene Yisas ko oororo, sono dabemimo mayero, wanggo gosiyoro ngu,
oni simoo bare oowooyingga oorengo oodoyi yeyoyingo. Nguro ene
nowoondoyi teyunoro, enengo sayi nguya yomosiyeroyingo.
15 Suwootetoni, enengo kirikiri oniku eneno omburo eyingo. Nga
merasina ngano oni kini, ngundiro nguro, naru kiniteteku nga. Mete ge
oni simoo bare nga soweyerootooga sayi. Nguro ene mete ende namoko
namoko ngano saro, ngunonggo enengo oowari uriyowanggo. Ero eyingo.
16 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo enengo mandeye ngu gumi eyingo. Ndawu-
garo nguro, ene komo sawanggo? Yendo oowari yunoyi! Ero eyingo.
17 Ngundiro etoni, kirikiri oni enebana mande gumi eyingo. Noore ngano
oowari oowooyingga kini. Ngano oomanongoyingo kandegura, iso eraya
nangge moore, ero eyingo.
18 Etoyi, enendo mandeye gumi eyingo. Ngu yoya, ombuya nunoyi, ero
eyingo.
19 Ene oni simoo bareno ero, ye ombuya so sanganimo bibiteyi. Ero,
Yisas ene ngu oomanongoyingo kandeguragaku, iso erayagaku nguya
yoro, ene sambono doongetero, Anutno yemboongero esosooteyingo.
Enendo oomanongoyingoku oosososowooro, kirikiri oni kirarongo yunootoni,
ngundo oni simoo bare yunoyingo.
20 Yunootoyi, oni bidodo oo netoyi, kawuye ndinditeyingo. Ngundiro
tetoyi, oowari gumi oodoni, enengo kirikiri oni ngu yowuruwooro, si kande
eraya kegidemboro eraya (12) siriyoyingo.
21 Oni simoo oomanongoyingo neyingo ngu, ngu oowooyingga oorengo
ngu 5,000. Ene bare ko simooye ngu ma kandayeroyingo.

### *Yisas Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoore Endeyoyingo (Mak 6:45-52; Yon 6:16-21)*

22 Kootuyisina, Yisasdo enengo kirikiri onikuya ero, ye sodedo wanggo
sanganimo ooreya, ye koreteya Galili sono koongeyingo anduroko urooreyi.
Ero nondo oni simoo bare soweyerootoowe sawanggo. Ero eyingo.
23 Ene oni simoo bare soweyerootoni, satoyi ngu, asa, Yisas enesu nangge
mera purimo nguno, ene Anutno yemboongeweroyimboro ooreyingo. Ene
suwootetoni, enesu nangge mera puringgakuno oriyingo.
24 Suwoono, Yisasdo purimo yemboongetoni ngu, wanggo sono
koongeyingo oriroko oodoni, doogo urungga oorero, ngundo wanggo
wenggerenggeremoyingo. Ngundiro tetoni, ene sono sanganiwoore
wanggo woosooro oorowuweroyi, ko yanggango biyomi teroruwonggo.
25 Sengewero mera wendooketoni, arisa, Yisas ene Galili sono
koongeyingo sanganiwoore kewoongoro, eneno oorowuyingo.
26 Ngundiro oorowutoni, enengo kirikiri onikundo Yisas kenootoyi, sono
sanganiwoore oorowuyingo. Ene Yisas kenoro ngu, oombooro gurado ero
ingoro, nguro ene kimanggaru urungga tero eyingo. Eyi! Oombooroga nga!
Ero eyingo.
27 Ngundiro manggaru tetoyi ngu, sodedomangge, Yisasdo eneya mande
mande, ero eyingo. Ye nowoondoye yanggango yeyi! Nondo nangge
ombuteno. Ye ma sosorewero! Ero eyingo.
28 Etoni, Pitando gumi eyingo. Oo Simburi Urungga, gedo nangge tetoni
ngu, arisa, mete no nguya sono sanganiwoore geno oorowuwano. Ero
eyingo.
29 Ngundiro etoni, ene gumi eyingo. Yo, mete ombu. Yisas etoni, asa, Pita
wanggo yokoro, sono koongeyingo sanganiwoore Yisasno oorowuyingo.

30 Oororo, ene doogo urungga kenoro, sosorero, damoni yero, sono
newendemo uweroyi tero, manggaru urungga teyingo. Oo Simburi
Urungga, ge hooroowenero! Ero eyingo.
31 Etoni, sodedomangge, Yisasdo kandeyi Pitano yero, dowooro, woosooro
eyingo. Ge nowoondoge hamoo teyingo ngu bodaga nangge. Ge ndawugaro
ingondudu eraya yoote? Ero eyingo.
32 Ngundiro ero, enengo erayadodo wanggo sanganimo ooretori ngu,
sodedomangge, doogo kiniteyingo.
33 Doogo kinitetoni ngu, asa, enengo kirikiri onindo ngundiro kenoro,
soriyokoro, boodoo oondoogero, bagootero eyingo. Hamoo oorengo! Ge
Anutro Nangoni Kirarongo! Ero eyingo.

*Yisasdo Genesaret Merako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyeroyingo*
*(Mak 6:53-56)*

34 Ngu naruno nguno, ene Galili sono koongeyingonggaku usowooro,
mera oowooyi Genesaret, ngu gidesina mayero, wanggo gosiyoyingo.
35-36 Ene wanggo yokootoyi, sodedomangge, oni simoo bare Yisas kenoro,
ene ingoro, ende gurasina gurasina yondowidoro, saro, ene sayi oni yoyoro,
Yisas oruwoku, nguno mayero, Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo
eyingo. Sayi onindo gengo nengguro sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu,
ge mete enengo sayiye bidodo yeyi kinitewa, bine? Ngundiro etoyi, sayi
onikundo Yisasro nengguroni sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, asa,
enengo sayi bidodo kiniteyingo.

# 15

*Anutro Mamana Mande, Ngundo Yuda Oniro Osisambayeboro Mamana Mande Ngu Dagate*
*(Mak 7:1-13)*

1 Ngu naruno, Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, oowooye
Parisi, ko, mamana mandero etuyeroyingo oni gidarega nguya, ngundo
Yerusalemnonggo omburo, Yisasya yowuruwooro, sumoo eyingo.
2 Ndawugaro, gengo kirikiri oni kandeye ma sonowooro, oo dowooro
netenggo? Ene noorengo osisambaro muri ngu ma keyoro yomburiy-
ootenggo. Ero eyingo.*
3-4 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisas enebana eneya sumoo gura gumi
eyingo.
Ye osisambayeboro mamana mande nguro muri keyoro, ko ndawugaro
Anutro mamana mande hamoo ngu, ye ma keyootenggo? Ye kuri
Anutro mamana mandeno Anutdo ewoku, ngu ingootenggo. Ero
eyingo. (Kisim Bek/Eksodas 20:12)
Ene ngundiro eyingo.
Oni ene komo eweyi nemimboro mandeyari gome keyoni. Oni gura
ewenemi kootu yunoro, mande biyomi ewaku ngu, asa, ngu oningga
ngu, ene komo kumoowa. Ero eyingo. (Kisim Bek/Eksodas 21:17)
5-6 Anutdo ngundiro ewoku, ene ye ngu ma keyoro, yengo muriye nangge
keyootenggo. Oni gura digi beye ene mete ewenemi hoorooweyeroweroyi
mooremu, ene ngu ma hoorooweyerowero ingowa. Ngundiro ingoro, ene
ewenemimo eyingo. Gowugowurongo! No digi kuri hoorooweyerowero

* **15:2:** (Kuri, Anutdo kandeye sonowooweroyi nguro mamana mande yunoyingo. Ngundiromu, Parisiro osisambayebo, enengo mamana mande gidega yero, Anutro mamana mande sanganimo yero yowuruwooro, eraya eraya keyootenggo. Ene ngundiro tero ngu, oni simoo bare kowuri urungga yunootenggo.)

ewonoku, ngu yoro, no kuri Anut inoyingo. Eneno inoro, nguro no mete yari ma hoorooweyerowano. Ero eyingo. Ngundiro ero ngu, ene Anutro mamana mande kootu inoro, enengo ingondudu nangge keyootenggo.
7 Ye mebuye tegedodo oni! Anutro ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo, ye ngundiro oni nguno mande nenengo eyingo.
8 Nga oni simoo bare nga manggoyebo nangge oowoone bingami etenggo.
Ene nowoondoye ngu no ma nunootenggo.
9 Ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ngundiro nguro, oni enengo mamana mande nangge etuyeroro, noro mamana mande hamoomu ma etuyerootenggo. Ero eyingo. (Ayisaya 29:13)

### *Ndawu Ooga Ngundo Oni Yoyeni, Sugabododo Tetenggo?*
*(Mak 7:14-23)*

10 Arisa, Yisasdo oni simoo bare negoyerootoni, eneno ombutoyi eyingo. Ye ingoya, gome ingondudu teyi!
11 Oo gura oni goweyi sanganimo oorooteku, ngundo newendesina uro, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini, muri biyomi oni newendemo oorooteku, ngundo endesina ooreteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa. Ero eyingo.
12 Ngu naruno nguno, Yisasro kirikiri onindo Yisasno omburo eyingo. Ge Parisi onindo gengo mandege ngu ingoro, geya nowoondoye biyomi yetenggoku, ge ngu ingoote, bine? Ero eyingo.
13-14 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ngundiro oni, nguro gome ma ingowero. Yo, hamoo, ene oni doongeyi kiringo ngundiro. Oni doongeyi kiringo gurado, ko, oni doongeyi kiringo gura oore etungoro ngu, asa, enengo erayadodo mereno sorewari. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Awane sambo endemo oorooteku, ngundo enengo kono oo miyingo. Oo kono kingo ooreteku, ngu huridodo gumoowa. Ero eyingo.
15 Ngundiro etoni, Pita mande gumi eyingo. Ngu mande adingayingga nguro damoni ndadiro? Ngu nooreno wesiyoya etooga ingowato. Ero eyingo.
16 Ngundiro etoni, Yisasdo eneno mande sumoo eyingo. Ye nguya ingonduduye kini, bine?
17 Oo bidodo oni endesina oorooteku, ngundo oni kawuye newendemo uro, ngunonggo oorero toongete. Ye ngundiro kuri ingootenggo.
18 Ene muri biyomi oni newendemo oorooteku, ngunonggo endesina ooreteku, ngundo oni yeni, sugabododo tete.
19 Muri biyomi oni newendemo oorooteku, ngunonggo ootoogero, endesina oorete. Ene ngandiro ingondudu biyomi; oni ureyi kumooweroyi; erambarisa toongooweroyi; oni bare gidarega yakakayi yodowooro yomburiyeroro, yakaka teweroyi; mande godange, ko oniya mande kootuyisina yomoo inoro etenggoku, ngu muri biyomi bidodo nowoondoye newendemonggo oorero, endesina oorete.
20 Ngundiro muri, ngundo oni yeni, sugabododo tetenggo. Ene oo neweroyi naruno, utakaro, kandeyi ma sonowooro ngu, ngundo oni yeni, sugabododo ma tewa. Ero eyingo.

### *Barega Sowe Gura Yuda Oni Kini, Ngundo Yisasno Newende Hamoo Teyingo*
*(Mak 7:24-30)*

21 Ngu naruno nguno, Yisas ootoogero, ngu endega ngu yokoro, Tayiya ko Sayidon ende erayagano nguno oorowuyingo.

22 Nguno oororo, sodedomangge, bare Kenan merakonggo ngu merasina
oorooteku, ngu Yisas kenoro, ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Oo
Simburi Urungga, ge Dewit osiyi! Ge noro nowoondoyi te! Mbooro biy-
omimbo noro nambone yomburiyoyingo. Nguro ge mete hooroowenero!
Ero eyingo.
23 Ngundiro etoni, Yisasdo nenetero, mande gumi eneno ma eyingo.
Ngundiro tetoni, enengo kirikiri onikundo eneno omburo eyingo. Nga
barega oweyeroro, meno ero ero ombuteku nga, mete gedo etooga
oorowuni! Ero eyingo.
24 Ene mande gumi eyingo. Anutdo no sowenerootoni, Iserelro Sipsip,
enengo oore yokoyingo, ngu hoorooweyerowero ombuwono, ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoni, ene barega ngu enengo mande ingoro omburo,
Yisas keyi damonimo boodoo oondoogero eyingo. Oo Simburi Simbunani,
ge no hooroowenero! Ero eyingo.
26 Ngundiro etoni, nguro ngu, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo.
Noore simooyemboro oowari ngu yoro, se ma yunowato. Ngu nenengo kini.
Ero eyingo.†
27 Barega enengo mandeni ngu ingoro, gumi eyingo. Oo Simburi, gedo
hamoo ete. Ene sebo ngu oo neweroyi yaba newendemo simooyemboro oo
sosorango, ngu netenggo, ero eyingo.
28 Yisas enengo mandeni ngu ingoro, enebana mande gumi eyingo. Bare,
gengo nowoondoge hamoo teyingo, ngu urungga. Nguro ngu, oo sumoo
ewoku ngu, ataga engge tunootete, ero eyingo. Ngundiro etoni, ngu naruno
nangge, namboni mete teyingo.

### *Yisasdo Oni Sayidodomu Oowooyingga Yomosiyeroyingo*

29 Ngu naruno, Yisas ene ngu endegaku yokoro, Galili sono koongeyingo
tanggeyiwoore oorowuyingo. Oororo, ene puri sanganimo oorero, nguno
bibiteyingo.
30 Oni simoo bare oowooyingga nguno mayero yowuruwooyingo. Ene oni
keye biyomimu; doongeye kiringomu; keyi biyomi yeyingomu; manggoye
gosiyoyingomu; ko, sayi oni gidarega nguya yoyoro, Yisas keyi namoko
yoyetoyi, enendo yomosiyeroyingo.
31 Ngundiro nguro, oni simoo bare ingondudu urungga teyingo. Ndawu-
garo nguro, ene oni manggoye gosiyoyingoku mande etoyi, oni keyi biy-
omingga ngu mete tero, mera wongooro endeyootoyi, doongeyi kiringoku
doongeteyingo. Ngundiro nguro, ene Iserelro Anut ngu oowooyi bingami
okooyingo.

### *Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Oorengo (4,000) Oni Oowari Yunoyingo*

*(Mak 8:1-10)*

32 Yisasdo enengo kirikiri oniku negoyerootoni, eneno ombutoyi eyingo.
No nga oni simoo bare ngaro nowoondoyi teyunooteno. Naru kabusa noya
oruwootoku, ene oowariye moore nguya kini. Ene oodoro kumootoyi,
soweyerootoowe, enengo yano sawero saro ngu, asa, ene oorekono doong-
eye toongootoni, mera wongosogurumooro yurewa, ero eyingo.
33 Enengo kirikiri onikundo enengo mande ingoro, mande gumi eyingo.
Nga mera gumisina ngano oni kini, nguro noore oowari ndanonggo yoro,
oni simoo bare rogono yunootooye newanggo? Ero eyingo.

---

† **15:26:** (Yisasdo Yuda oniro ingondudu ngu ngandiro ingoyingo. Yuda oni enengo ngu oni oorengo. Ngundiro nangge, oni sowe gura Yuda oni kini, ene se nangge, ero ingootenggo).

34 Sumoo ngundiro etoyi, Yisasdo sumoo gura yunoyingo. Ye oomanon-
goyingo ndadiro? Etoni, onikundo mande gumi eyingo. Kandegura
gidemboro eraya (7), ko, iso bobodi gidega. Ero eyingo.
35 Arisa, Yisasdo simoo bareya eyingo. Merakono bibiteyi. Ero eyingo.
36 Arisa, Yisas ngu oomanongoyingo, iso nguya yoro, Anutno yem-
boongero yokoro ngu, oososowooro, enengo kirikiri oni yunoyingo.
Yunootoni, ngundo bayetero, simoo bare yunoyingo.
37 Yunootoyi, oo nero mete tetoyi, oo sosorango oodoni, ngu yowuru-
wooro, si kandegura gidemboro eraya (7) siriyootoyi angeyingo.
38 Simoo oo newonggoku, ngu oowooyingga oorengo, ngu 4,000. Ene bare
ko simooye nguya ma kandayeroyingo.
39 Ngundiro tero ngu, Yisasdo oni simoo bare soweyerootoni, enengo
endemo endemo sayingo. Satoyi, ngu naruno, Yisas enengo kirikiri onidodo
wanggo sanganimo oorero, Magadan merasina nguno sayingo.

# 16

*Oni Gidarega Muri Songo Oorengo Anutnonggo Kenoweroyimboro, Nguro Sumoo Eyingo*
*(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)*

1 Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, oowooye Parisi, ko ku-
mooro ko ma ootoogewa ero ingoyingo oni, oowooye Sadusi, ngundo Yisas
towoongoro eyingo. Ge sambononggo oo muri songo oorengo gura onindo
ma teweroyimu tetooga, oni simoo baredo kenowanggo.*
2-3 Ngundiro nguro, Yisas mande gumi eyingo. Ye sambono doongetero,
enengo sunggi kenoro, gome ingootenggo. Suwootetoni, sambo dagoyi
yero, kumu yetoni, kenoro ngu, asa, ye ingootenggo. Yangeni naru gome
ogisa tewa. Ngundi, suwoononggo ye puri sanganimo doongetero, goboore
kenoro, nggururu nguya ingoro ngu, asa, ye ingootenggo. Sono ombuwa,
ingoro ewanggo. Yo, ye sambo meraro sunggi gome ingoro, wirikoro
ingootenggoku, ene ye ataga muri keta yeno tunooteteku, ye gome ma
wirikoro ingootenggo.
4 Ye simoo bare biyomi nowoondoye hamoo kini! Ye sebobarese muri
biyomi tetenggoku oni! Ye oo muri songo oorengo gura onindo ma
teweroyimu, ngu kenowero ngu meno etenggo. Ene no oo muri songo
oorengo gura yeno ma tewano. Kini, ye Yonaro oo muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyimu, ngu kuri ingowonggo. Yisas ngundiro ero,
ene yoyokoro toongeyingo.

*Parisi Oni Ko Sadusi Oniro Yis Nguro Mande Adingayi*
*(Mak 8:14-21)*

5 Naru gurano, kirikiri oniku sono koongeyingo usowooro, sagigo
oorowuyingomu, ene oomanongoyingo kabetero, ma yoro oorowuyingo.
6 Yisasdo mande yunoro eyingo. Ye ingonda teyi! Parisi oni, ko, Sadusi oni
nguro oomanongoyingo yeni, koongeweroyi Yis, nguro gome doongeteyi!
Ero eyingo.
7 Ene ngundiro etoni, nguro kirikiri onikundo enengo nangge ero, ingoro
eyingo. Noore oomanongoyingo ma yoyingo, nguro ngu, ene ngundiro ete.
Ero eyingo.

---

* **16:1:** (Parisi oni, ko, Sadusi oni, ngundo Yisasro muri bidodo enengo mandeni bidodo kenomayin-
goro, ene ureyi kumooweroyi nguro damoni ereweyingo.)

8 Ene Yisas ngu enengo mande ingoro, nguro enendo eyingo. Ye
nowoondoye hamoo teyingo, ngu bodaga nangge. Ndadiro nguro, yengo
nangge mande ngundiro etenggo? Noore oomanongoyingo kini. Ero eyingo.
9 Ye kuri ingowonggoku, ko ataga ye kabetetenggo. Nondo kuri oni
oowooyingga oorengo (5,000 oni) oomanongoyingo kandegura yoro, yem-
boongero, oososowooro, bayetero yunoyingo. Yunootoyi, nero, mete tetoyi,
gumi oodoni, ye oo sosorango gumi si ndadiro siriyootoyi angeyingo?
10 Ngundiro nangge, ye nga mandega nga nguya utakatenggo. Kuri nondo
oni oowooyingga oorengo (4,000 oni) oomanongoyingo kandegura gidem-
boro eraya (7) yoro, yemboongero, oososowooro, bayetero yunoyingo.
Yunootoyi, nero, mete tetoyi, gumi oodoni, ye oo sosorango gumi si ndadiro
angeyingo?
11 Ndawugaro nguro, ye gome ma ingootenggoku, nondo oomanongoyin-
gomboro ma eteno. Kini, ye Parisi oni Sadusi oni nguro oomanongoyingo
yeni koongeweroyi, Yis, nguro ingondare teyi! No nguro eteno.
12 Ene ngundiro etoni, arisa, ngu naruno, ene ingootenggo. Yisas
oomanongoyingo yeni koongeweroyi, oo oowooyi Yis, nguro ingondare teyi,
ero ma eyingo. Kini, ene Parisi, ko, Sadusi oniro mamana mande biyomi
etuyeroyingo, nguro ingondare teyi, nguro ete, ero eyingo.

### *Pitando Yisas Krayis Nguro Muri Yootunoro Eyingo (Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)*

13 Yisas enengo kirikiri oniku ootoogero, ende gura oowooyi Sisariya
Pilipayi ngu namoko sayingo. Ngu naruno, saro, oorekono ene kirikiri
oni sumoo yunoro eyingo. Oni simoo baredo no ngu Anutro Nangoni Oni
Kirarongo, noya ndawu oningga etenggo? Ero eyingo.
14 Ngundiro sumoo etoni, enebana mande gumi eyingo. Oni gidaregado
geya ngandiro etenggo. Ge sonoyeroyingo oni Yon; ngundi, Ilayiya; ngundi,
Yeremayiya; ngundi Anutro ingondudu eyingo oni gidarega, ero, geya
ngundiro etenggo. Ero eyingo.
15 Ngundiro etoyi ngu, asa, Yisas enebana sumoo yunoyingo. Ene yendo
ngu noya ndawu oningga etenggo? Ero eyingo.
16 Etoni, Sayimon Pitando mande gumi eyingo. Ge Krayis, Anutdo noore
yoyowero sunggi yeyingo oni. Anutdo ataga sugi sugi keta oorooteku, ge
nguro nangoni. Ero eyingo.
17 Ngundiro etoni ngu, Yisasdo mande gumi eyingo. Sayimon, Yonaro
nangoni, ngu gome oorengo, Anut enengombo ngu ingonduduga gunoote.
Merako oni gurado, ngu mandega ma etunggeroyingo. Kini, Awane sambo
endemonggo oorooteku, ngundo nga ooga etunggerowo.
18 Pita, no geya eteno. Pita, gengo nowoondoge hamoo teyingo ngu
digi yanggango ndoni ngundiro tete. Nguro ngu, Anutdo ge yanggango
gunootoni, nguno ge mete oni simoo bare oowooyingga yowuruyeroro,
nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango yunoro, enengo soboyeroyingo
awaye oruwa. Nguro ngu, Setanro yanggangoni, noro oni ngu Anutro pawa
newendemo oorootenggoku ngu, ngundo ma oweyerowa. Ene ereremo
kini.
19 Ene nondo ge rogogerowonoku ngu, noro mande murine nguno gedo
nenengo oni simoo bare ngu gome etuyeroro soboyerowa. Yo, nondo
enengo sambo endega nguro yamuko ngu goosooro, hoorooweyeroweroyi
nguro ero, Ki gunooteno. Yo, nondo sambo endemo oorootenoku,
ngunonggo ge yanggangone gunootoowe, ge oo gura merako ngano gosiy-
owaku ngu, nondo sambono nguya gosiyowano. Ngundiro nangge, ge oo

gura merako ngano yokowaku ngu, nondo sambono nguya yokowano. Ero eyingo.†
20 Mande ngundiro ero ngu, asa, Yisasdo enengo kirikiri oniya mande yanggango yunoro eyingo. Ye oni gurano noya Krayis ero, ma ewero, eyingo.

*Yisas Enengombo Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Eyingo*
*(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)*

21 Ngu naruno Yisas damoni yero, enengo kirikiri oniku mande nenengo oo tunooteweroyi ngu ero yunowo. No kootuyisina, Yerusalem endemo oorowutoowe ngu, Yuda oniro tabango oniku, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo nodowooro, ogingo nunoro, nureyi kumoowano. Kumooro ngu, naru kabusagomo, no mere yokoro, ko ootoogero, keta oruwano.
22 Pitando Yisas yoro, sosina oororo, damoni yero, mamanangoro eyingo. Oo Simburi Urungga, ge ngundiro ma ewero! Ngu ooga geno ma tunootewa! Ero eyingo.
23 Pita mande ngundiro etoni, Yisas ingoro, yowoorengoro, kenoro, mamanangoro eyingo. Pita, gengo ingonduduge ewoku, ngu Setannonggo mayeteku ngu! Ngu Anutro ingondudunonggo kini. Yo, ge oniro ingondudu nangge keyoro, noro ko Anutdo no rogo tewoku, ngu gedo ma hooroowen-eroote. Ero eyingo.
24 Ngundiro ero ngu, Yisasdo enengo kirikiri oni negoyerootoni, mayero, yowuruwootoyi, mande yunoro eyingo. Oni gura no kenerowero ngu, ene komo noro nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, nguno ene mete enengo ingonduduni bidodo yokoro, kowuri ene inootenggoku ngu, de omukondi ngundiro koorowooya, no keneroya endeyoni.
25 Oni gura enengo ingondudu yanggangoni gome dowooro, goweyi sugi oruweroyi ingooteku ngu, asa, ngu oningga ngu, enengo goweyi gaboyi, Anut doongeyimo, ngu hamoo oorengo oonootewa. Ngundiro nangge, oni gura enengo ingonduduni goweyi gaboyi bidodo no nunoro ngu, asa, enengo goweyi gaboyi, kootuyisina, sambo endemo sugi sugi keta oruwa.
26 Oni gura mera ngaro oo bidodo yomukoro, oode kumoowaku ngu, ngu ndawu oogado ene mete hooroowewa? Ngu oningga ngu, ene ndawu oogado enengo goweyi yanggangoni keta oruweroyi, ngu uriyoro yowa? Ene ereremo kini.
27 Arisa, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo oode, no Awanemboro duridarinidodo enengo sambono Engel oni nguya ombuwato. Ngu naruno, oni merako muri tewonggoku, nguro gumi teyunowano.
28 No hamoo oorengo yeno eteno. Oni gidarega nga oorootenggoku nga, ene ma kumooyingomo, ngu koretero, ene no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, nondo naru noro oni simoo bare soboyerooteku, ngudodo ombutoni ngu kenowanggo. Ero eyingo.

# 17

*Yisas Moondeyi Guradiro Tunooteyingo*
*(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

1 Kootuyisina, naru kandegura gidemboro guranangge yokoro, Yisasdo Pita, Yemus, ko, koneyo Yon ngu oni kabusangga ngu yoyoro, mera puri

† **16:19:** (Ki nguro muri ngu ngandiro. Anutdo Pita ngu Kristen oni simoo bare nguro tabango rogo tewo.)

piru ndandayingo awuno oorengonggano ooreyingo. Nguno enesu nangge oriyingo.
2 Ngu naruno nguno, Yisas moondeyi ngu oni kabusagaku doongeyemo yowoorengoyingo. Yowoorengoro, Yisas enesu guradiro tunooteyingo. Yo, enengo omukumundoongo soru ngundiro tunootetoni, ko, towikumbani nguya soru ngundiro wadori sarayi oorengo tunooteyingo.
3 Ilayiya, Mosesya, sambono kuri oode, ngunonggo omburo, Yisas tanggeyimo tunooteyingo. Tunootero, Yisasya mande etoyi, kirikiri oni kabusagakundo yeyoyingo.
4 Pitando ngundiro kenoro, ene soriyokoro, Yisasno ngandiro eyingo. Oo Simburi Urungga, noore ngano oruweroyi ngu gome. Gedo ngundiro ingootoyi ngu, asa, nondo mete ya tookoododo kabusa yewano. Gura gengo, gura Mosesro, gura Ilayiyaro yewano. Pita ero eyingo.
5 Ene mande eroodoni, goboore gura soru ngundiro tunootero, ngundo doobeyeroyingo. Anutdo ngu goboore kewoorokononggo mande eyingo. Ngu nenengo nangone mesarango. No nowoondone nguro gome oorengo ingooteno. Ye nguro mandeni gome ingoyi! Anutdo mande ngundiro eyingo.
6 Arisa, kirikiri oni oo ngundiro ingoro ngu, ene soriyokoro, sosoreyingo urungga tero, nguro ene omukumundooyesinanggo merako sorewonggo.
7 Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, Yisas tanggeyemo omburo, ikakoyeroro enendo eyingo. Ye ootoogeyi! Ye ma sosorewero! Ero eyingo.
8 Asa, ene mande ngundiro ingoro, doongetero, Yisas enesu nangge eneno oodoni kenowonggo.
9 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri onikuya mera puringgaku yokoro, yade yade ooreko utoyi, Yisasdo mande yanggango yunoro eyingo. Ye awuno oo kenowonggoku, ngu ataga nga narunggano ngano, oni gurano ma ewero. Kini, kootuyisina, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo mere yokoro, ko ootoogetoowegago, arisa, ngu narunggano nguno, ye mete yootunoya eyi. Yisasdo eyingo.
10 Ene ngundiro etoni, Yisasro kirikiri onikundo Yisas sumoo inowonggo. Anut mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo ngandiro ewonggo. Anutro ingondudu eyingo oni, Ilayiya, ngundo koretero ko ombutonigogo, ge kootu ko ootoogewa, ero eyingo. Ndatero nguro, ngundiro etenggo? Ero eyingo.
11-12 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi ero eyingo. Ngu hamoo, Ilayiya omburogogo oo bidodo yomosiyowa. Nguro, nondo yeno hamoo eteno. Ilayiya kuri ombuwoku, ngu oni watayi kini. Kini, oni enengo muri gura gura ene nangge teyinowonggo. Ngundiro nangge, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, nguya ngundiro ogingo nunowanggo. Ene noro ko nenengo nguya, ene watayi kini. Yisasdo ngundiro ero eyingo.
13 Yisas oo ngundiro etoni ngu, enengo kirikiri onindo ingoro, Sonoyeroyingo oni, Yonya eteku ngu ero ingowonggo.

### *Yisasdo Simoo Oore Gura Mbooro Biyomidodomu Yomosiyoyingo (Mak 9:14-29; Luk 9:37-42)*

14-15 Ene puri yokoro, ombutoyi, ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga oorengo oodoyi, oni gura omburo, Yisasno boodoo oondoogero, bagootero eyingo. Oo Simburi Urungga, ge no nangonengga nguro nowoondoyi te. Ene komo doongeyi ngganggangero, sagaga tero, mboorombooro tero, gaboyi kumoororoote. Yo, naru bidodo ene nombono, ko, sono nguya soreroroote.
16 Nguro ngu, nondo ene yoro, gengo kirikiri onino ngu oweyi, etoowe, ene ngu mbooroga ngu andangeweroyi nguya, ereremo kini. Ero eyingo.

17 Yisasdo enengo mande ingoro, nguro ene yuka oorongooro, mande
gumi eyingo. Ye nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini, ko, ye
nowoondoye nenengo nguya kini! No yeya naru puringga oodoowe, naru
ndadiro oodegogo, no yengo nowoondoyi tewano? Arisa, ye simooyengga
ngu yoya, nono ngano ombuyi! Ero eyingo.
18 Asa, Yisasdo ngu mbooro biyominggaku kenoro, mamanangoro, etoni
ngu, simoo oorenggaku ngu yokoro toongetoni, ngu naruno nangge, ngu
simoo ooregaku mete teyingo.
19 Ene ngundiro tetoni, arisa, kirikiri onikundo nangge omburo, Yisas
yoro, sosina oororo, sumoo inoro ewonggo. Ndadiro nguro, noore ngu
mbooro biyomingga ngu andangeweroyi, ngu ereremo kini? Ero eyingo.
20 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, enebana mande gumi eyingo. Ye ngu
ooga ngu mete ma yomosiyoweroyi, ndawugaro nguro, yengo nowoondoye
hamoo teyingo, ngu bodaga nangge. Nondo yeno hamoo eteno. Masitet
yuwooyi ngu puka yuwooyi ngundiro. Yengo nowoondoye hamoo teyingo
ngu Masitet yuwooyi ngundiro tetoningga ngu, asa, ye mete nga puringga
nga etoyiga, nga musiyongga yokoya, musiyo gura etoyiga, ene nguno
oororo oruwa. Ngundiro nangge, noro yanggangonemo ngu ko tero ngu,
ye mete oo bidodo temukowanggo.
21 Arisa, ye ngundiro mbooro biyomi oweyeroweroyi muringga ngu,
ye amana komo yanggango yemboongeya, oowari roogo tero, asa, noro
yanggangonemo ye mete mbooro biyomi ngu andangewanggo. Ero eyingo.

### *Yisasdo Enengo Naru Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Tambu Erayayigaku Eyingo*

*(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)*

22 Ngu naruno nguno, ene Galili merako oororo, Yisasdo enengo kirikiri
oniku mande yanggango yunoro eyingo. Naru bodagano, no Anutro
Nangoni Oni Kirarongo, onindo nodowooro, oni songo kandeyemo noye-
wanggo.
23 Ene no nureyi kumootoyi ngu, no sa kabusagomo mere yokoro, ko
keta ootoogewano. Ene ngundiro etoni ngu, enengo kirikiri oni ngu ingoro,
nowoondoye kowuri urungga oorengo ingoyingo.

### *Yisasdo Digi Beye Yowuru (Tembel) Ya Inoyingo*

24 Yisasdo enengo kirikiri onidodo Kapeniyam endemo tunooteyingo.
Ngu naruno, Yuda yowuru yano digi beye yoweroyi oni, Pitano omburo,
sumoo inoro eyingo. Yengo etuyeroyingo oni nguya digi beye yeroote, bine?
Sumoo eyingo.
25 Ene ngundiro sumoo etoni, Pitando mande gumi eyingo. Yo, ero
ngu, yano uyingo. Utoni, asa, koretero Yisasdo eneno sumoo eyingo.
Sayimon, ge ndadiro ingoote? Digi beye yoweroyi naruno, merako oni
sobosobo koreteyingo ururu mera bidodomo, nguro muri ndadiro? Ene
mera simbukuriye oni, ngunonggo digi beye yootenggo, bine; ngundi, oni
sowe gidareganonggo digi beye yootenggo, bine? Sumoo eyingo.
26 Pita enengo mande ingoro, gumi eyingo. Oni sowe gidareganonggo
nangge eyingo. Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Asa, ngundiro
eteku, nguro mera simbukuriye digi beye yoweroyi koyi ma tewanggo.
27 Ene noore ngundiro ma tetooye ngu, ene nooreya sanggiri tewanggo.
Ngundiro nguro, ge sono koongeyingomo uya, isoro si oorongo. Ooron-
gooya, iso amana gura yoya, manggowo goosooya ngu, digi beye mang-
gowoomo oorooteku, ngu kenoro, yowaku ngu! Ngu digi beyega yowoku
ngu, noorengo geyamboro ene yuno. Ero eyingo.

# 18

*Onendo Ngu Oni Urungga?*
*(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)*

1 Ngu naruno, kirikiri oni Yisasno omburo, sumoo ewonggo. Anutro endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno oni onendo ngu tabango urungga? Ero eyingo.

2-3 Yisas ngundiro ingoro, ene simooyengga negongootoni, omburo, kewooroyemo dikayingo. Dikatoni, Yisasdo eyingo. No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye yowoorengoya, hamoo teya, simooyemboro muri ngundiro teyi. Ye ngundiro ma tero ngu, asa, ye mete Anutro endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno ma uwanggo.*

4 Ngundiro nangge, oni gura ye kewooroyemo nguno enengo oowooyi bingami ero ma okootoni, simooye bodagado teteku, ngundiro tewaku ngu, asa, hamoo oorengo, ngu oningga ngu, Anutro endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno ene oni gidarega oowooye ngu dagayeroro, urungga tewa.

5 Oni ene no oowoonemboro ingondudu tero, ene oni simooye bodaga ngandiro yoro, hooroowewaku ngu, asa, ene no nguya ngundiro hooroweneroote. Ero eyingo.

*Muri Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yomburiyoote*
*(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)*

6 Yisasdo mande gura eyingo. Oni gurado simooye nga noro nowoondoyemo hamoo ingoro oorootenggoku, nga gura yoro, noro nowoondoye hamoo ingootenggoku, ngu yomburiyoro ngu, enengombo muri biyomi tewoku, nguro gumi ogingo urungga oorengo yowa. Yo, ngu oningga ngu enengombo biyomi ngundiro tewoku, ngu ngandiro: oni ngu digi urungga ngu yoro, ngundo bungeyimo gosiyoro yoro, sono koongeyingo urungga ngu kewooroko oorongooyingo. Oorongootoyi, oni sono newendemo uro kumooyingo, ngu ngandiro. Yo, ene oni buniyo newende hamoo teyingo ngu yomburiyowoku, nguro gumi urungga oorengo yowa.

7 Mera bidodomo, oo oowooyingga oni nowoondoye hamoo teyingo ngu woosootoyi yokootenggo. Naru oowooyingga, oo ngundiro biyomi ngu tunooteroruwa. Ene oni oni yooge, onindo oni gidarega yowoosootoyi, mbumbuwa tetenggoku, nguro ngu oningga ngu, ngu uriyi biyomi urungga yowa. Yo, no ngundiro oni biyomi nguro nowoondoyi teteno!

8 Nguro ngu, ye keyembo ngundi kandeyebo yoyeni, weti mbumbuwa gura teya ngu, asa, ye mete ngu toongooya, andangeya, oorongooyiga uni. Ngundiro nangge, kandeye guranangge, ngundi, keye guranangge oodoni ngu, ngundo mete keta oruweroyi gome ngu yowa. Kinitetoni ngu, ye kandeye eraya eraya, ngundi, keye eraya eraya oodoni ngu, ngundo yoyoro, ende biyomi de nombo ma kumooweroyi (Hel) nguno oorongooyerowanggo.

9 Ngundiro nangge, doongeyembo yoyeni, weti mbumbuwa gura tetoyiga ngu, ye mete ngu doongeyengga ngu yokoya, oorongooyiga uni. Ye doongeye guranangge, ngu ye mete Anutya keta sugi sugi oruweroyi, ngu yowanggo. Kinitetoni ngu, ye doongeye eraya eraya oodoni ngu, ngundo

* **18:2-3:** (Simooye bobodi ngu, ene oowari, oo ngundiro nguro ma ingondudu tetenggo. Ndawugaro nguro, ene kuri ingootenggo. Ewenemiyimbo oo ngundiro nguro sobowootoni, nguro ene nowoondoye kowuri yero, ingondudu oowooyingga ma yootenggo, ero ingoyingo.)

ye yoyoro, ende biyomi de nombo sugi sugi ma kumooweroyi, nguno oorongooyerootoyi uwanggo. Yisasdo mande ngundiro eyingo.

*Bo Gura Oowooyi Sipsip, Ngundo Enengo Oore Yokoyingo Nguro Mande Adingayi*
*(Luk 15:3-7)*

10 Yisas mande gura eyingo. Ye ingondare teyi! Ye simooye bobodi nono nowoondoyemo gome ingootenggoku, ngu ma kootu yunowero. Kini, no yeno hamoo eteno. Sambono Anutro oni, ngundo simooye bobodi gome soboyeroro, Awane sambo endemo oorootenggoku, ngu tanggeyimo ootooro, Anutro omukumundoongo kenororootenggo.
11 Ndadiro nguro, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, ngano omburo, oni enengo oore yokoyingo, ngu ko yoyowa.
12 Ye ndadiro ingonduduga ingootenggo? Oni gurado Sipsip onibi kandegura (100) mooremu, Sipsip gura dobookuringo yoyokoro, enengo oore nenengo yokoyingo. Ngundiro yokowaku ngu, asa, ngu oninggaku Sipsip wata urunggaku purimo oorootenggoku, ngu yoyokoro, ene toongewokunggaku erewero toongewa.
13 Yo, no yeno hamoo eteno. Ngu Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip toongeyingongga ngu kenoro ngu, asa, ene oni oni urungga tewa. Yo, enengo oni oni tewaku, ngundo Sipsip oowooyingga purimo oruwonggoku, nguro oni oni teyingo, ngu dagate.
14 Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip gura yokootoni, toongewero ma ingooteku, ngundiro nangge, Awangge sambo endemo oorooteku, ngundo nguya, enengo simooye ngu gura yokowero ma ingoote. Ero eyingo.

*Dobookuriyebo Muri Biyomi Tetoyi, Yomosiyeroweroyi Nguro Muri*

15 Yisas mande gura eyingo. Dobooge gurado geya muri biyomi tetoningga ngu, arisa, mete yarisu nangge bibiteya, enengo muri biyomi, ngu yeyiga tunooteni. Ngundiro tetoni, ene gengo mande ingootoni ngu, arisa, ge dobooge ko yowa.
16 Ene oni muri biyomi tewoku oningga ngu mande ma ingootoningga ngu, arisa, mete ge oni gura, ngundi, oni eraya yoyoya, geya ooroya, ngu oni muri biyomi tewoku ngu yomosiyoyi. Ngu oni gura ngundi oni eraya, ge nguya, ngundo yaringo mande ngu ingoro wirikowanggo.
17 Ene oni muri biyomi tewokungga, ngu mande ma ingootoningga ngu, asa, mete Kristen oni yowuruno onino oorowutoyi yowuruwooro, mande tero yomosiyowanggo. Nguno oni muri biyomi tewokungga ngu, ene enengo mande ma ingoro keyootoni ngu, arisa, ngu oningga ngu, ye nowoondoye hamoo teyingo gidaresina ene ma yowuruwooro oruwanggo. Ngu mbumbuwa oningga ngu, Anut hamoo kootu inooteku oni ngundiro, ngundi Takis digi beye yoweroyi oni ngu ngundiro.†
18 No yeno hamoo eteno. Ye oo bidodo merako ngano gosiyowanggoku ngu, Anut sambo endemo oorooteku, ngundo nguya gosiyowa. Ngundiro nangge, ye oo bidodo merako ngano yokowanggoku ngu, Anutdo nguya sambo endemo nguya yokowa.
19-20 Yo, no yeno ko eteno. Oni eraya merako ngano oo yowero nowoondoyari guranangge yero, yemboongewariku ngu, arisa, Awane sambo endemo oorooteku, ngundo yunowa. Ngundiro nangge, oni eraya ngundi kabusa

† **18:17:** (Yuda oniro digi beye yoweroyi muriyengga ngu biyomi. Ene Gabumanro digi beye rogoga ngu dagaro yoro, Gabumanro rogono inoro, gumi dagaro, digi beye yootenggoku ngu, oni enengo yoyingo).

musiyo gurano no oowoonemo yowuruwoowanggoku ngu, arisa, no ene kewooroyemo oruwano. Ero eyingo.

*Ko Onindo Weti Ma Andangeteku, Nguro Mande Adingayi*

21 Ngu naruno, Pita Yisasno tunootero eyingo. Oo Simburi Urungga, naru ndadiro, doboonembo nono muri biyomi tetoni, nondo enengo muri biyomi ngu andangewano? Tambu kandegura gidemboro eraya, bine? Ene ngundiro sumoo eyingo.

22 Sumoo etoni, Yisasdo eneno mande gumi ngandiro eyingo. No geno tambu kandegura gidemboro eraya nanggega, nguro ma eyingo. Kini, naru bidodomo, ye komo oni gidaregado yeno weti mbumbuwa tetenggoku, ngu andangeyunoyi.

23 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo endega oni simoo bare soboyerooteku, ngu ngandiro. Ngu merako sobosobo oni koreteyingo enengo ko oniya wetiye ngu andangero yomosiyowa.

24 Oni urungga, ngundo damoni yero, enengo wetiye andangewero, etoni, ngu ko oni gura yoro, eneno ombuyingo. Ko oningga enengo wetini ngu digi beye kande eraya Miliyon (10,000,000 Kina) ngundiro weti yowo. Ngundiro nguro, oni urunggado ko oningga nguya etoni, weti ko wendangero inowa.

25 Ene enengo weti urungga oorengo, oni urungga nguno, ene mete ma andangewa. Ene ereremo kini. Nguro ngu, ngu oni sobosobo urungga, ngundo enengo bareyi simoongo enedodo soweyerootoni, ya biyomimo oodegogo, enengo weti ngu mete bidodo andangewa.

26 Oni urunggado ngundiro etoni ngu, asa, ko oni wetidodoga enengo mande ingoro, nguro ene sosorero, oni urungga ngu keyi damonimo boodoo oondoogero, bagootero, ngguyinggayi tero, sumoo sumoo tero eyingo. Oo oni urungga, ge noro nowoondoyi teya, soboneroootooga, nondo ngu weti bidodo yokowano! Ero eyingo.

27 Ngundiro etoni ngu, Oo Simburi urungga nguro nowoondoyi tero, oninggaku yokoro, enengo weti nguya yokoyinoyingo.

28 Yo, enengo oni urunggado enengo weti bidodo andangetoni, ene ngu ko oninggaku enderoko oorero, enengo ko goboorogaku kenoyingomu ngu, eneno weti digi beye kande eraya (10 Kina) ngu moore. Ngundo ngu, ko oninggakundo sanggiri tero, sodedomangge dobooyi bungeyi yanggango dowooro, manggaru tero eyingo. Ge weti bidodo ataga wendangeya nuno! Ero eyingo.

29 Ngundiro etoni ngu, oninggaku boodoo oondoogero, ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Ge noro ingoya, soboneroootooga, naru bodagano, gengo weti bidodo ngu andangegunowano. Ero eyingo.

30 Ngundiro etoni, ene ngu oningga nguro mandeni ma ingoyingo. Nguro ngu, oni urungga ngundo etoni, kumba ootuwoo onindo ene dowooro, ya biyomimo yetoyi, nguno ootooro, ngunonggo oo ngu wendangeni, ero yeyingo.

31 Arisa, ko oni goboorokundo enengo muri biyomi kenoro, nowoondoye kowuri hamoo ingoro, nguro ene enengo sobosobogakuno oororo, mande mande bidodo oningga ngundo tewoku, ngu emukowonggo.

32-33 Sobosobogakundo mande ngu ingoro, ene nguro sanggiri urungga tero, ko oninggaku nengongootoni, ombutoni eyingo. Ge ko oni biyomi oorengo! Koretero oorengo, ge nono sendoro, ngguyinggayi tetoyi, nguro nondo kingo gengo weti urungga oorengo ngu andangegunowono. Nondo gengo nowoondoyi tenggunootoowe, ndawugaro gedo gengo ko gobooroga, nguro ma nowoondoyi teyinowo? Ero eyingo.

34 Sobosobo oninggaku sanggiri urungga tero, ko oninggaku dowooro,
kumbadogoni oni kandeyemo yetoni, ngundo dowooro, ya biyomimo
yeyingo. Yetoyi, nguno ootooro, ngunonggo weti bidodo andangeni ero
yeyingo. Ero eyingo.
35 Yisasdo mande yanggango gura eneno eyingo. Arisa, ye nga mande
adingayingga ko oningga ogingo yoro, kowuri yowoku, nga ye gome ingoyi.
Ngundiro nangge, ye nowoondoyemonggo dobookuriyeboro kowuriye
yeno tewonggoku, nguro ye ma andangero, kabetewanggoku ngu, asa,
Awane sambo endemo oorooteku, ngundo nguya, yengo weti mbumbuwa
ngu ma andangero kabetewa. Ero eyingo.

# 19

*Yisasdo Erambarisa Toongooweroyi Muri, Nguro Etuyeroyingo*
*(Mak 10:1-12; Luk 16:18)*

1 Ngu naruno, Yisas mande kinitetoni ngu, ene Galili mera yokoro, ene
Yudiya mera Yodan sono anduroko nguno urooreyingo.
2 Urooretoyi, oni simoo bare oowooyingga oorengo nguya, ene keyoro
oorowutoyi, ngu mera gumisina nguno, Yisasdo sayi oni yomosiyerootoni,
ene mete temukowonggo.
3 Ngu naruno nguno, Parisi onindo ene towoongowero omburo, sumoo
ewonggo. Noorengo mamana mandeno, ngu mete oni enengo ingonduduno
bareyi andangewa, bine? Ero eyingo.
4 Ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo enengo mande ingoro, gumi eyingo.
Ye kuri nga mandega nga kandangero ingootenggo. Anutro mandeno
ngandiro eyingo. Kuri amana oorengo, Anutdo oo bidodo tewokuno nguno,
ene simoo ko bare nguya teyingo.
5 Ngundiro nguro, simoo ewenemi yokoro, naru bidodo bareyiboya
ebe dowoodowoo tero, goweyari guranangge oruwari. Anutro mandeno
ngundiro eyingo.
6 Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Ngundiro nguro, erambarisa
ngu, ene goweyari eraya kini. Ene goweyari guranangge. Nguro Anutdo
oo gosiyoro, yokowoku ngu, onindo ma toongoowero. Ero eyingo.
7 Parisi onikundo mande ingoro, gumi sumoo eyingo. Ndawugaro nguro,
Mosesro mamana mandeno simoondo bareyi yokowero ngu, ene komo so
uyi nakangoro, bareyi inoro, owetoni toongewa? Ero eyingo.
8 Ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Mosesndo
yengo nowoondoye yanggango oorengo erambarisa toongooweroyi muri
ngu kenoro, nguro ngu muri damoninggano, ngunonggo yoyookootoni,
erambarisa muri ngu toongootenggo. Ene Anutdo amana simoo bare
yoyeyingomo, ngu naruno, ene erambarisa toongooweroyi muringga ngu,
ene ma yeyingo.
9 No yeno hamoo eteno. Ene oni gurado enengo bareyi sebobarese
muringga ma teyingomu ngu yokoro, ene bare gura yowaku ngu, ngu
oningga ngu, ene erambarisa muringga ngu yomburiyoote. Ero eyingo.
10 Enengo kirikiri onindo enengo mande wirikoro ingoro, gumi eyingo.
Ngu erambarisa muri ngu oo urungga oorengo. Ene sosoreyingo bodaga
tero, ingoro, nguro ene mande gura eyingo. Arisa, noore bare ma yowato.
Ngu muri mete, bine? Ero eyingo.
11 Ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Erambarisa
teweroyi muringga nondo etuyerootenoku ngu, ngu oni bidodoboro kini.

Kini, ngu erambarisa teweroyi muringga ngu, Anutdo oni rogo teyingomu, nguromu nangge.
12 Ndawugaro nguro, oni gura gura mete bare ma yowanggo. Bare ene simoo bisiyoro ngu, ene kenoro ingoro, oode, bare ma yowero ingowa. Oni gidarega ene bare ma yoweroyi, ndawugaro nguro, oni gurado ene moondeye yootoongooyingo nguro. Oni gidarega enesu nangge erambarisa teweroyi ngu gosiyoro, ndawugaro, ene Anutro ko tero, oni simoo bare yowoosooro, Anutro mandeni muriningga enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu yoyeweroyimboro. Oni gura ene mete nga mandega ingowero ngu, ene komo gome ingoni. Ero eyingo.

### *Yisasdo Simooye Kumana Yunoyingo (Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

13 Ngu naruno, oni simoo baredo simooye bobodi gidarega yoyoro, Yisasdo kandeyi tabayemo yeya, yemboongeni, ero, yoyoro mayeyingo. Mayetoyi, ene nguro kirikiri onindo ngu oni simoo bareku mang-garuyeroro, oweyeroyingo.
14 Ngundiro tetoyi ngu, asa, Yisasdo eyingo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu ma oweyerowero. Kini, ye Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu komo simooye ngundiromu, ngundo yowanggo. Ero eyingo.
15 Ene ngundiro ero, kandeyi simooye tabayemo yero, kumana yunoro, ene yoyokoro toongeyingo.

### *Simoo Oore Gura Ene Sitowinidodoboro Mande (Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

16 Ngu naruno nguno, oni gurado Yisasno omburo, sumoo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, no ndadiro muri gomengga terogogo, no suwooyi sano keta oruweroyi ngu yowano? Ero eyingo.
17 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Ndawugaro nguro, ge nono oo gome nguro sumoo ete? Anut enengombo nangge oni gome. Ge keta sugi sugi oruweroyi ngu yowero ngu, asa, ge komo Anutro mamana mande ngu bidodo keyo. Ero eyingo.
18-19 Yisasdo etoni, ngu simoo oorenggakundo sumoo eyingo. Ndadiro mamana mandega? Ene ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Mamana mande ngu ngandiro: ge komo oni ma ureyi kumoowero; ge komo bare gidarega yakakayi yodowooro, oweyeroro, ma yomburiyerowero; ge komo yakaka ma tewero; ge oni gurano mande godange ma ewero; ge komo awanangge tanggeyemo gome ootooya, manggoye keyoya, gome oodoya; ge oni gidarega tanggegemo oorootenggoku, ngu hoorooweyeroya, gome soboyeroya, gengo gowege sobowooteku ngundiro. Ero eyingo.
20 Simoo oorenggakundo enengo mande ngu ingoro, gumi eyingo. No kuri bodagano, ko, ataga nguya, no ngu mamana mande ngu bidodo keyoro, omburo oorooteno. Arisa, no ataga ndadiro oo gome gura tewano? Ero eyingo.
21 Yisasdo enengo mande ngu ingoro, gumi eyingo. Ge oni nenengo oorengo tunootewero ngu, asa, ge komo oo guranangge ngu te. Ge komo ooroya, gengo oo bidodo soweyoya, ngunonggo digi beye yoya ngu, angoyi oni ngu bayeteya yuno. Ge ngundiro tewaku ngu, asa, gengo digi beye oo gome gome sambo endemo ooroote. Ge ngundiya teya, ombuya, no keneroya endeyo. Ero eyingo.
22 Simoo oorenggaku ngu mandeningga ngu ingoro, omukumundoongo bisiwero newende nguya kowuri urungga ingoyingo. Ndawugaro nguro,

ene oo sitowini urungga ngu yokoro, oni songo yunoweroyi nguya kini. Ngundiro tero, ene ootoogero toongeyingo.
23 Ngundiro tetoni ngu, Yisasdo enengo kirikiri onino yowoorengoro, eyingo. No yeno hamoo eteno. Oni ene sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu newendesina uweroyi ngu, ngu kowuri oorengo.
24 No mande gura ko eteno. Bo urungga nga, ngu nggusi newendekuri uweroyi ngu kowuri. Ene beye sitowidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno uweroyi nguya, ngundiro kowuri urungga oorengo. Ero eyingo.
25 Yisas enengo kirikiri onikundo ngu ingoro, ene sori urungga tero, enengo nangge mande ero, ingoro, sumoo eyingo. Ngundiro ngu, onendo ngu mete ene suwooyi sano keta oruweroyi ngu yowa? Ero eyingo.
26 Enengo kirikiri onindo ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo ene gome gome yeyoro eyingo. Anutdo oni ma hoorooweyerootoni ngu, asa, oni enesu nangge oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Ene Anutdo oni ootooro, nguro, ngunonggo ene oo yanggangomu ngu bidodo hamoo oorengo temukowa. Ero eyingo.
27 Ngundiro etoni, Pitando mande gura Yisasno ero eyingo. Ingoyi, noore oo bidodo yokoro, ge kenggeroro endeyorooteto. Nguro ngu, noore ndawu ooga yowato? Ero eyingo.
28 Ene ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. No hamoo oorengo, yeno eteno. Kootuyisina, oo bidodo keta tunooteweroyimo ngu naruno, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo yaba bingaminidodo sambo endemo nguno, no Anutro yanggangoni duridarinimo bibitewano. Arisa, ngu naruno, ye nguya yaba bingamidodo kande eraya kegidemboro erayaga (12) nguno bibitewanggo. Bibitero, ngunonggo Iserel oni wata kande eraya kegidemboro eraya (12) ngu wirikoyerowanggo.
29 Yo, oni bidodo ene noro ingoro, Anutro mande metemi ngano ingoro wesiyoro, ene enengo ya, konebeyi, kuwooyi, ewenemi, simoongo, enengo oowari koyi yokoro ngu, oo bidodo ye kuri yokowonggoku ngu, nondo ngu dagaro, urungga oorengo ko yunowano. Yo, ngu oo ngu urungga oorengo onibi kandegura (100) ngu yowanggo. Ngandiro nguya, ene keta sugi sugi oruweroyi, ngu yowanggo.
30 Ene oni gurado merako ngano ngu oowooyi bingamidodo tero ngu, sambo endemo ene oowooyi kini. Ngundiro nangge, oni gura merako ngano ngu oowooyi kini oorooteku ngu, ene sambo endemo, ngu oowooyidodo urungga tewa. Ero eyingo.

# 20

*Wayin Ko Nguro Ko Oni*

1 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro mandeni muriningga ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu oni gurado enengo mera urungga ngu ngundiro. Ene suwoononggo oorengo ko oni yoyoro, Wayin kono ko teyi, ero oorowuyingo.
2 Ene ngundiro tero, Wayin ko nguro simburi enengo ko oni mande yunoro, no digi beye Kina guranangge ataga ko tetenggoku, nguro nangge yunowano. Enengo ko oni mande ingoro, nguro ngu nangge keyoro, enengo Wayin kono oorowuwonggo.
3 Asa, suwoononggo naru kandegura gidemboro namoraya (9) nguno, ende oo uri yoweroyi musiyomo oororo, oni kingo dikarootoyi yeyoyingo.

4 Yeyoro, ene mande eneno ngandiro eyingo. Ye nguya noro Wayin kono
uro, ko tetoyi, ngundiro rogono, no digi beye yunowano. Ero eyingo.
5 Ngundiro etoni, ingoro, kono satoyi, asa, samboro naruno (12), ko
naru suwootetoni (3), nguno, ene oni gidarega yeyoro, ene nguya ngundiro
teyingo.
6 Ene suwootetoni, namoko ko yokoweroyi naruno, (5 Klok) ko simburi-
gaku ko oororo, oni gidega yeyoro, sumoo eyingo. Ye ndawugaro ogisano,
ngano kingo oorootenggo? Ero eyingo.
7 Ngundiro etoni, enendo mande gumi eyingo. Noore ko yunoweroyi oni
kini. Ero eyingo. Arisa, ko simburigakundo ingoro, mande gumi eyingo.
Asa, ye nguya, noro Wayin kono uya, ko teyi. Ero eyingo.
8 Wayin ko sobosobogakundo ngundiro ero, asa, suwootetoni ko
kiniteteku naruno ngu, enengo kono oororo, ko sobosobogakuno eyingo. Ye
ooroya, ko oni negoyerootooga ombutoyiga ngu, ngu beye yuno. Ge ko oni
suwootetoni ko tewonggoku, ngu digi beye yunoya, wenga suwoononggo ko
tewonggoku oni, ngu digi beye yuno. Ero eyingo.
9 Ene ngundiro etoni, asa, ko oni suwootetoni namoko ko yokoweroyi ene
ko ootoogewonggoku naruno, (5 Klok), eneno ombutoyi, ko oni sobosobo-
gakundo sa guranangge ko tewonggoku, nguro digi beye Kina guranangge
nangge yunoyingo.
10 Arisa, ko oni suwoononggo ko tewonggoku, ngundo ko oni suwootе-
toni ko tewonggoku, nguro Kina guranangge kenoro, ngandiro ingoyingo.
Noorengo digi beyega ngundo enengomu ngu dagawa, ero ingoyingo. Ene
ngundiro nguya kini. Kini, ko oni sobosobo ko oni bidodo ko tewonggoku,
ngundo digi beye Kina guranangge nangge yunoyingo.
11-12 Ngundiro nguro, suwoononggo ko tewonggoku oninggakundo Kina
guranangge ene bidodo yoro, kenoro, nguro ene ko simburigakuya sanggiri
tero, eneya ronggeyoro eyingo. Ndawugaro nguro, nga oni nga kootu
oororo, naru bodaga nangge ko tewonggoku, nguro uri noorengo bidodo
guranangge yunoote? Noore ogisa urunggano ko urungga tero, nosiri
yudoni, naru bidodo ko tewooto. Ero eyingo.
13 Ngundiro etoyi, ko simburigakundo mande gumi eyingo. Oo do-
bookurine, no yeno hamoo ewono. No suwoononggo mande yunoro ewono,
sa gurananggemboro ko tetenggoku, nguro uri Kina guranangge yowanggo,
ewono. Nguno ngu, ye ngu mandega ngu ingoro, mete, ero ewonggo.
14 Arisa, ye uri yoya sayi. Oni suwootetoni ko tetenggoku, nguro uri ko
yengo uri guranangge. No ngundiro tewero gome ingoro teteno.
15 Ngu nenengo digi beyebo oni suwootetoni ko tetenggoku, ngu nowoon-
doyi yunoro, ngundiro yunooteno. Ye, bine, nondo ngundiro oni ngu
nowoondone yunootoowe, nguro sanggiri tetenggo? Ero eyingo.
16 Yisasdo mande gura eyingo. Yo, ko oni bidodo uriyi guranangge
yowonggoku, ngundiro nangge, simoo bare ururu ko buniyo bobodi nguya,
nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu guranangge. Nguro ngu, ene
bidodo Anutro sambo endemo nguno uwanggo. Ero eyingo.

*Yisasdo Enengo Kumooro Ko Ootoogeweroyimboro Tambu Kabusayiga, Nguro Eyingo*

*(Mak 10: 32-34; Luk 18:31-33)*

17 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri oni nangge oorekanare
Yerusalemno yade yade oorowutoyi, Yisasdo enengo kirikiri oni kande
eraya kegidemboro erayagakuno, enengo mande yunoro eyingo.

18-19 Ingoyi! Ataga noore Yerusalemno ooretooye ngu, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, ngu Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeroyingo oni nguya, ngu mundi oni kandeyemo noyewanggo. Ngu oni ngundo mande guranangge nureyi kumooweroyimboro ero gosiyoro ngu, ene Gabuman oni kandeyemo noyewanggo. Ngundo ngu, kootunesina mande yomoonunoro, gisaruneroro nutoro, de omukondino nureyi kumoowano. Naru kabusa yokoro, ko keta ootoogero oruwano, ero eyingo.

### *Yemus, Yon Erabasa Ene Oni Ururu Oruweroyimboro Eyingo (Mak 10:35-45)*

20 Ngu naruno nguno, Sebedi simoongo erayagaku Yemus, Yon, namoyarimbo yoyoro, Yisas tanggeyimo omburo, boodoo oondoogetoni, namoyarimbo sumoo eyingo.
21 Ene Yisasdo koretero namoyari sumoo inoro eyingo. Ge ndawu oo garo ingoote? Etoni, namoyarimbo mande gumi eyingo. Kootuyisina, sambo endemo, ge nguno yaba gengo duridarinidodo yabagemo bibitetoyi ngu, mete ge nenengo simoone erayaga, ngundo kandege koondosina, gurado kandege biyomisina ngundiro bibitewari. Ngu mete, bine? Ero eyingo.
22 Ene ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye ngu ooga nono sumoo etenggoku ngu, ye muri ma ingootenggo. Yari, bine, mete nondo kowuri ogingo koorowoowanoku, ngu yari nguya bine, mete koorowoowari? Ngundiro sumoo etoni, erayagakundo enengo mande ingoro, gumi eyingo. Yo, noore mete, ero eyingo.
23 Etori ngu, asa, Yisasdo eneya eyingo. Hamoo oorengo, ngu sono tobaga (kowuri koorowooteno) no netenokungga, ngu yari nguya newari. Ene onendo kandene koondosina, kandene biyomisina bibiteweroyi ngu, nondo mete ma ewano. Kini, Awane enengombo nangge, ene kuri oni yunoweroyimboro yomosiyoyingo, ero eyingo.
24 Kirikiri oni kande erayagaku ngu mande ngu ingoro, ene Yemus Yon erabasa nguya sanggiri biyomi tewonggo.
25 Ene Yisasdo enengo kowuri ingoro, negoyerootoni, eneno ombutoyi, ero eyingo. Oni sowe gidarega Yuda oni kini nguro sobosobo oni ururu, ngundo oni simoo baredo ene oni urungga, ero ingootoyi, nguno ngu, ene yanggango oorengo soboyerootenggo.
26-28 Ene ngu muringga tabango onindo keyootenggokungga, ngu ye simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo nguya ngundiro ma keyowero. Kini, ene ye kewooroyemo urungga oowooyidodo oruwero tewanggoku ngu, asa, ene yengo kirikiri oni tewanggo. Ngundiro nangge, oni gura ye kewooroyemo tabango urungga oruwero tewaku ngu, ene yengo kingo kirikiri oni oruwa. Ngundiro nangge, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo nguya onindo ko teya, hoorooweneroyi ero, ma ombuyingo. Kini, no onino ko tero, hoorooweyeroweroyimboro ombuyingo. Nenengo keta oruweroyi, ngu nondo oni simoo bare bidodo weti mbumbuwanonggo, ko uriyeroweroyimboro ombuyingo. Ero eyingo.

### *Yisasdo Oni Eraya Doongeyari Kiringomu Ngu Yomosiyeroyingo (Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)*

29 Asa, ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri onindo Yeriko ende ngu yokoro, yade yade oorowutoyi, oni simoo bare ene keyeroro oorowuyingo.
30 Oorowutoyi, oni doongeyari kiringo erayagaku, oore dabemimo bibitero oodori, Yisas oorekana oorowutoni, ingoro, meno yanggango eyingo.

Oo Simburi Urungga, ge Dewitro sembeni, ge noorengo nowoondoyi teyuno! Ero eyingo.
31 Nguno oni simoo baredo sanggiri tero, yeyoro eyingo. Yari manggoyari gosiyori! Ero eyingo. Ene erayagaku meno yanggango urungga oorengo eyingo. Oo Simburi Urungga, ge Dewitro sembeni, ge noorengo nowoondoyi teyuno! Ero eyingo.
32 Ene ngundiro meno yanggango etori, asa, Yisasdo oni erayagakuro meno ingoro, negoyerootoni, ombutori ngu, sumoo yunoro eyingo. Nondo ndawu ooga teyunowano? Ero eyingo.
33 Erayagakundo enengo mande ngu ingoro, nguro ene gumi eyingo. Oo Simburi Urungga, noore doongetewero ingootero, ero eyingo.
34 Yisasdo enengo mandeyari ingoro, nguro ene nowoondoyi teyunoro, kandeyi doongeyarimo yewo. Ngundiro tetoni ngu, sodedomangge, ene doongetero, Yisas kenoro, keyoro sayingo.

# 21

*Yisas Bingamidodo Yerusalem Ende Uyingo*
*(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)*

1 Yisas enengo kirikiri onikudodo Yerusalem namoko oororo, Betipas ngu ende bodaga Olib puri ngu tanggeyimo, ene nguno tunooteyingo. Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri oni eraya ende bodagano soweyerowero eyingo.
2 Yari endega namokono kenooteriku anduno oorowuri. Yari oororo, Hos gura oowooyi Donggi gura nangonidodo de bungomo gosiyootoyi oorooteriku, ngu kenoya, wesiyoya, kimbonanonggo dowooya, yoya, nono omburi.
3 Ende oni ngundo yari sumoo yunootoningga ngu, arisa, yari ngandiya eri. Oo Simburi Urungga, ngundo nga Donggiga nga ko inowero etoni, ngundiya eya eri. Ngundiro etoni ingoro ngu, asa, yari sodedomangge soweyerootoni, ko ombuwari, ero eyingo.
4 Yisasdo mande gura nguya eyingo. Kuri, Anutro ingondudu eyingo oni gurado mandega eyingo, ngu ataga engge tunootete. Kuri ene ngandiro nakangoro eyingo.
5 Ye Yudaro oni simoo bare Sayiyon Yerusalem endemo oorootenggoku, nguno ye ngandiya eyi. Nga kenoyi, gengo sobosobo oni koreteyingongga nga ataga ombute. Enendo Donggi nangoni sanganimo bibitero ombutoni, Donggi nangoni ngu newende imakeyingo nangge oorooteku, nguro ene ememangge yoro ombute. Ero eyingo. (Sekarayiya 9:9)
6 Arisa, kirikiri oni erayagaku oororo, Yisasdo ewoku, ngundiro teworiyo.
7 Ene Donggi nangoni nguya kimbonadodo yoyoro, Yisasno omburo, enengo dogigiro nengguro ngu andangero, Donggi nangoni sanganimo yomiyingo. Ene ngundiro yomitori, arisa, Yisas oorero, ngu sanganimo bibiteyingo.
8 Enengo kirikiri oni ngundiro tetoyi, oni simoo bare oowooyingga oorengo nguya, enengo dogigiro nengguro oorekanare yomiro yomiro oorowuyingo. Gidaregado de uyi urungga nguya toongooro, oorekanare yomiyingo. Ngundiro tero, Yisas oowooyi bingaminidodo okooro, mera ngano sobosobo koreteyingo ngundiro teyingo.
9 Ene ngundiro tetoyi, simoo bare koretetoyi, gidarega kootu tero, oororo, ene moguruwooro eyingo.

Hosana, gengo oowoongge awuno oorengo! Ge Dewitro sembeni! Anutdo
ene mete kumana nga oningga nga inoyingo. Ene Oo Simburi
Urungga, oowooyimo ombuteku ngu! Hosana, gengo oowoongge
awuno oorengo! Ero meno eyingo.
10 Asa, Yisas yade yade Yerusalem utoni ngu, endemo simoo bare oowooy-
ingga ngu kenoro soriyokoro, sumoo eyingo. Nga oningga nga ndawu
oningga? Ero eyingo.
11 Simoo bare eneya oorowuwonggoku, ngundo enengo mande ingoro,
gumi eyingo. Nga oningga nga ngu Yisas, Nasaret oni, Galili merakononggo
omburo, ene Anutro ingondudu eyingo oni gura. Ero eyingo.

### *Oni Tembel Yano Oo Uriyootoyi Yisasdo Oweyeroyingo*
### *(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)*

12 Asa, Yisas oororo, Yuda yowuru ya oowooyi Tembel newendemo uro,
damoni yero, oni Tembel yano digi beye oo koyi tewootoyi oweyeroyingo.
Ngu konggaku yowuru yano ngundiro tero, oni digi beye guraromu gu-
raromu yowoorengoro, bayetetoyi, nguro Yisas sanggiri teyingo. Sanggiri
tero, ene, yabagakudodo wenggeremootoni, ukero uyingo. Oni nu mu-
mukondiri ngu uriyoro, koyi nguya tetoyi, nguro yabani wenggeremootoni,
ukero, utoni oweyeroyingo.*
13 Awanemboro mande nakayano, ngandiro ete.
Noro yane ngu oni simoo bare bidodobo yemboongeyingo ya, ero ewanggo.
(Ayisaya 56:7)
Ngundiro nangge, ene yendo ngu yeyi, yakaka oniro kombiteyingo musiyo
tete. Ero eyingo.
14 Ngu naruno nguno, Tembel yano, oni doongeye kiringo ko kekandeye
biyomi ngu nguya Yisasno mayetoyi, ene bidodo yomosiyeroyingo.
15-16 Ngundiro nguro, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo
oniku, ko, mamana mande etuyeroyingo oni, Yisasro oo muri songo
oorengo gura onindo ma teweroyimu tewoku, ngu kenoro, simooye bobodi
Tembel newendemonggo ngandiro meno etoyi ingowonggo. Hosana, gengo
oowoongge awuno oorengo! Yisas ge Dewitro sembeni! Ero etoyi, ngu
ingoro, nguro ene nowoondoye biyomi urungga ingoyingo. Nguro ene
Yisasno eyingo. Ge bine, ngu mandega simooyembo etenggoku, ngu
ingoote? Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Yo, no ingooteno.
Anutro mande ye kuri kandangero ingootenggo. Ene Anutno ngandiro
eyingo.
Ge simooye bobodi ko simooye nonono nguya manggoye tango yetoni,
nguro ene gengo oowoongge bingamingge etenggo. Ero eyingo. (Sam
8:2)
17 Ngundiro ero yokoro ngu, asa, ene endesina oorero, ende yokoro, Betani
endemo oororo, suwoono nguno oriyingo.

### *Yisasdo De Gura Oowooyi Pik Ngu Ma Enggetoni, Nguro Yomburiyootoni Kumooyingo*
### *(Mak 11:12-14; 20-24)*

18 Sengetoni, Yisas enengo kirikiri onikudodo endemo ko oorowuwero
yade oororo, oorekono Yisasdo oodoro kumooyingo.
19 Oodoro kumooro, nguro ene de gura oowooyi Pik, ngundo kukunga
ningguri ngundiro ngu oriroko kenoyingo. Uyi oowooyingga tutu ureyingo.

---

* **21:12:** (Ndadiro nguro, oni ende gidaregaro digi beye yoro, mayero, Yerusalem ende urungga nguro digi beye yowoorengoro, yoro, ngundo oo nusako uriyoro, Anutno wooro yero yemboongewero.)

Ene namokono oororo, enggeboro doongetewero damonimo oororo, engge gura ma kenoyingo. Kini, uyi nangge oriyingo. Ngundiro kenoro, nguro ene Pik degakuya eyingo. Kootuyisina, ge ko ma enggewa. Ero eyingo. Ngundiro etoni, sodedomangge Pik degaku ariyero kumooyingo.

20 Ngundiro tetoni ngu, asa, enengo kirikiri onikundo kenoro, soriyokoro eyingo. Ndadiro nguro, Pik dega sodedomangge ariyero kumoote? Ero eyingo.

21 Yisasdo enengo mande ingoro, gumi eyingo. No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye hamoo tero, nowoondoye eraya kini ngu, asa, ye nguya, nondo Pik degano tetenoku, ye nguya mete ngandiro tewanggo. Yo, ye nowoondoyemo hamoo ngu yanggango oorootenggoku ngu, asa, ngu nguya, ye mete nga puringga ngaya ewanggo. Ge ootoogeya, ukeya, wendeyimo u. Ewanggoku ngu, asa, ene ngundiro tewa.

22 Ngundiro nangge, ye nowoondoye hamoo tero, nguno ye oo guraro ero kira ewanggoku ngu, arisa, Anutdo ngu ooga ngu yunootoni yowanggo, ero eyingo.

### *Oni Yisasno Sumoo Ero Inoyingo, Onendo Ene Yanggango Inowo? (Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)*

23 Ngu naruno nguno, Yisas ene Yuda oniro yowuru ya urungga oowooyi Tembel, ngu newendemo uro, oni simoo bare oo etuyeroweroyimboro. Ngundiro tetoni, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Yudaro oni simoo bare tabango oniku nguya omburo, eneno sumoo eyingo. Onendo ngu mande muri yanggangongga ngu, ge gunowo? Onendo ge rogogerootoni, nga kongga nga tete? Ero eyingo.

24 Yisasdo enengo mande ingoro, gumi eyingo. No nguya, ye oo guraro sumoo yunowero. Ye ngu gumi etoyi ngu, asa, nondo kongga tetenoku, nguro yanggangoni nguya ewano.

25-26 Ndawu oninggado Sonoyeroyingo Yon sureyootoni ombuyingo? Anutdo sono kundingiyimbo oni sonoyeroni ero, nguro Yon sureyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo baredo bine sureyootoyi sonoyerowo? Arisa, ye noro mandega gumi eyi. Ero eyingo. Etoni, arisa, enengo nangge ero, ingoro, eyingo. Noore ngandiro ewato. Anutdo Sonoyeroyingo Yon sureyoyingo, ewatoku ngu, asa, enebana sumoo yunowa. Ye ndatero nguro nowoondoyemo hamoo ma ingootenggo? Ngundiro nangge, noorendo onindo Yon sureyoyingo ewatoku ngu, arisa, oni simoo baredo nooreya sanggiri urungga tewanggo, nguro noore sosoreteto. Ndadiro nguro, oni simoo bare ene kuri ingootenggo. Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni oorengo, ero ingoyingo. Ero eyingo.

27 Ngundiro nguro, ene Yisasno mande gumi ngandiro eyingo. Noore watayi kini. Ero eyingo. Ene ngundiro etoyi, asa, Yisas enebana eyingo. No nguya yengo sumoo nono ewonggoku ngu, no yanggangonengga ndanonggo yoro, nga kongga tetenoku, ngu nguya yeno ma ewano. Ero eyingo.

### *Simooye Eraya Awayari Guranangge Nguro Mande Adingayi*

28 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Ye ndadiro ingootenggo? Oni gura simoongo eraya nguno oororo, nangoni koreterogakuno eyingo. Ataga mete ge ooroya, noro Wayin kono uya, ko te. Ero eyingo.

29 Ngundiro etoni, nangoni koreterogakundo gumi eyingo. Kini, no ma! Eyingo. Ngundiro ero oode, ene kootuyisina ingonduduni yowoorengoro, kono toongero ko teyingo.

30 Asa, awayaringgaku uro, nangoni kootunggakuno nguya ngundiro
etoni, ene gumi eyingo. Yo, ero oode, ene kono ma uyingo.
31 Arisa, ndawu simoongongga, ngundo eweyi manggowo ngu keyowo?
Eyingo. Ngundiro etoni, ene mande gumi eyingo. Nangoni koretero-
gakundo, etoyi, Yisasdo enengo mande ingoro eyingo. Yo, no yeno hamoo
oorengo eteno. Gabuman digi beye yoweroyi oni, ko, ooreko ooreko
bare nguya, ene koretero ye dagayeroro, Anut enengombo oni simoo bare
soboyerooteku endega, nguno uro oruwanggo.
32 Ndadiro nguro, Yon koretero omburo, ngundo oore nenengo ngu
keyoyi, ero etuyerootoni, ene ye nowoondoye ma yowoorengootenggo. Ene
Gabuman digi beye yoweroyi Takis oni, ko, ooreko ooreko bare nguya,
ene Anutro Mande Keta Mesarango ngu ingoro, nguro ene nowoondoye
yowoorengoro, hamoo teyingo. Ene ye ngu yeyoro, nguro nowoondoye ma
yowoorengoro, nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Ero eyingo.

### *Ko Oni Biyobiyomi Ngundo Wayin Ko Sobowootenggoku, Nguro Mande Adingayi*

*(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)*

33 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Asa, ye mande gura ingoyi.
Oni gura Wayin kongga tero, oonggoyi pawangoro, Wayin nguno miwo.
Ene Wayin engge yoro, wongooro, winggooweroyi musiyo nguya teyingo.
Ene ko ngu sobowooweroyimboro ya pirungga sambono yero, ngunonggo
ene mete Wayin kono oo bidodo gome kenoro, sobowooro oruwo. Oni
ko simburiga, ngundo oni gidaregado ngu kongga ngu sobowooya, Wayin
nguro engge gumi ko uriyi, enengo yoyi, ero rogoyeroro yokoro, asa, ene
mera gura oriroko nguno toongeyingo.
34 Arisa, Wayin enengo enggeyingo naru, ngu tunooteyingo. Tunootetoni,
asa, ene ko simburibo enengo kirikiri oni sureyerootoni, Wayin koyi
sobosobo tetenggoku onikuno oorowuyingo. Ndadiro nguro, ko simburiga,
ngundo ko nguro oo engge gura yenunoyi, ero, nguro ene oni ngu sureye-
rootoni oorowuyingo.
35 Oorowutoyi ngu, asa, Wayin kono ko onikundo, oni ko simburigakuro
kirikiri oniku yodowooro, guranangge ngu ene gome gome utoro, ko
oni gura ene ureyi kumootoni, ko oni gura ene digi oowooyingga yoro,
moondeyimo oorongooyingo.
36 Ene ngundiro tetoyi, ko simburigakundo enengo kirikiri oni oowooy-
ingga soweyerootoni oorowutoyi, ngu muringga koretero tewonggoku,
ngundiro nangge teyingo.
37 Ngundiro tetoyi, ko simburibo enengo nangoni guranangge kootu
ngu soweyootoni oorowuyingo. Ene ngandiro ingoro, nenengo nangone
soweyootoowe, oorowutonigogo, nguro manggowo mandeni keyowanggo.
Ero ingoro soweyoyingo.
38 Ene oni kono ko tetenggokundo, enengo nangge kewooroyemo mande
ero, ingoro eyingo. Nga oningga ngando ngu eweyimboro oo bidodo
yomukoro, enendo simburi tewa. Arisa, noore ene nguya ureyiga ku-
mooni. Noore ngundiro tero ngu, asa, nga kongga nga ngu, noorengombo
sobowooro, koyi tewato. Ero eyingo.
39 Ngundiro ero, ene oni urungga nangoninggaku ngu dowooro, ureyi
kumooyingo. Kumootoni, bingo okooro, kanggaroko oorongooyi uyingo.
40 Ene ngundiro tetoyi, asa, oni ko simburigaku omburo, ko sobosobo oni
biyomi nguno ene ndadiro muringga tewa? Sumoo ngundiro eyingo.

41 Ene mandeni ingoro, gumi eyingo. Ene omburo ngu, ko oni biyomi
ngu yutoro, yureni kumoomukowanggo. Ngundiro tero, ene kongga ngu
ko oni sobosobo gome gidarega yunowa. Wayin enggeteku naruno, asa,
ko sobosobo keta, ngundo Wayin bayetero, gidesinanggo enengombo yoro,
gidesina Wayin simburi inootoyi yowa. Ero eyingo.
42 Asa, ngu naruno nguno, Yisasdo mande gura yunoro eyingo. Anutro
mande nakangoyingo ngu, ye kuri kandangero, ngandiro ingootenggo.
Nga ya ungoomboro ndonggoromi nonggini gomengga nga ngu, ya
yeweroyi onindo yokootenggo. Ene ataga, ngu nonggini ndong-
goromi ngu, ene ya kowuri ngu bidodo koorowooweroyi nonggini
koreteyingo. Oo Simburi Urungga, enengombo ngu ooga ngu yeni
tunooteyingo. Noore ngu kenootooye, ngu mesarango tete. Ero
eyingo. (Sam 118:22-23)†
43 Arisa, no yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye ma yowoorengoro,
nowoondoye hamoo ma teyingo, nguro no Anutro mandeni murininggа,
ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu yenonggo andangero,
oni sowe gidarega Yuda oni kini ngu yunowano. Eneno nguno ngu, oo gome
enggewa.
44 Oni gura Krayis Yisas kootu inoro, ngu ene ngandiro. Oni ya ungoomboro
nongginingga ngu sanganimonggo sorero ngu, ene biyomi yewa. Ko biyomi
ngundiro tetoni, nguro ngu Krayis uri gumi biyomi teyinowa. Ene nonggini
koreteyingo ngu Krayis, ngundo ngu oningga ngu sanganimo sorero, utoro,
yomburiyootoni, ene sosorango yero kinitewa. Ero eyingo.
45 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Parisi
onindo Yisasro mande adingayi oowooyingga ingoro, nguro ene in-
gootenggo. Yisasdo ngu enengomboro mande nooreno sanggawero ewo,
ero ingoyingo.
46 Ngundiro nguro, ene sanggiri tero, ureyi kumooweroyimboro oore
ereweyingo. Yo, ene dowooro, ureyi kumooweroyimboro tewero, ene
oni simoo barero sosorero, nguro ene yokoyingo. Ndadiro nguro, ene
ingootenggo. Oni simoo bare ngu, Yisas ene Anutro ingondudu eyingo oni,
ero ingootenggo.

# 22

*Bare Yoweroyi Naruno Simbo Kayingo, Nguro Mande Adingayi*
*(Luk 14:16-24)*

1 Yisasdo eneno mande adingayi gidarega eyingo.
2 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo
bare soboyerooteku ngu, ngu merako oni sobosobo koreteyingo urungga,
nguro muri ngandiro. Merako oni urungga, ngundo nangonimbo bare
yowero tetoni, nguro simbo urungga kayingo.
3 Koretero, ene (Yuda) oni ngu simbo urungga nguno mayeyi, ero, naru
rogo teyingo. Arisa, oo neweroyi naruno, enengo kirikiri oni soweye-
rootoni, oororo, ngu oni rogo teyingoku negoyerootoyiga, ombuyi, ero
negoyerootoyi, ene yokoyingo.
4 Ngu oniku yokootoyi ngu, asa, enengo kirikiri oni gidarega soweyeroro
eyingo. Ye oni rogo teyingoku, nguno ngandiya eyi. Oni urunggado kuri
oo simbo urungga karo yewo. Bulmakawu ko, oo nusako moondeyi ndindi
teyingo gomemu nguya kuri yutoro, karo, oo bidodo yomosiyoro, yetoni

† **21:42:** (Ya ungoomboro nonggini, ngu Yisas.)

ooroote. Nga narungga nga, nangone bare yoweroyi, nguro ngu, ye nguya
ombutoyi, ngu naruno, yowuruwooro, oni oni tero, oo newato, ero eyingo.
5 Arisa, kirikiri onikundo oororo etoyi, ene oniku enengo mandeni ma
ingowero, nguro yokoro sayingo. Oni gidarega enengo oowari kono satoyi,
oni gidarega enengo digi beye yoweroyi kono nguno sayingo.
6 Ngundiro satoyi, ene oni gidarega oni urungga enengo ko oni yo-
dowooro, gisaruyeroro yureyi kumooyingo.
7 Ngundiro tetoyi ngu, merako oni sobosobo koreteyingo urungga ngundo
ingoro, nguro ene sanggiri tero, enengo me oni soweyerootoni, oororo,
ngundo enengo ko oni yurewonggoku oniku yutomukoro, enengo ende
yande nguya kamukoyingo.
8 Ene ngundiro ya kamukootoyi ngu, asa, oni urungga enengo kirikiri
onikuya eyingo. Bare yoweroyi oo simbo urunggaku ngu oorooteku nga,
ene oni negoyerowonoku, nguro muriye nenengo kini, nguro no ene
yoyokootoni, ngano ma ombuwanggo.
9 Arisa, ye ooroya, ooresanga bidodomo oniro doongeteya, negoye-
rootoyiga, nga bare yoweroyi simbogano ngano ombuyi. Ero eyingo.*
10 Nguro ngu, enengo kirikiri oniku ngundiro ingoro, ene oore songo
songo oororo, oni simoo bare bidodo yeyoro, yowuruyeroro, oni biyomi
ko oni metemimu nguya ombuyi ero sumoo yunoro, sureyerootoyi om-
buyingo. Ngundiro tetoyi ngu, bare yoweroyi musiyonggaku oni simoo bare
oowooyingga angeyingo.
11 Ngu bare yoweroyi naruno, enengo muriye ngu ngandiro. Oni simbo
simburiga, ngundo oni kuri rogo tewoku, nguno nengguro keta bayetero
yunoyingo. Ngu naruno, merako oni sobosobo koreteyingo urunggado
yaroko uro, oni simoo bare oo simbo urunggano mayewonggoku yeyoyin-
gomu ngu, oni gura ngu nengguro yunowoku, ngu ma teyingo.†
12 Oni urunggakundo ngu oninggakuya eyingo. Doboone, ge ndawugaro
bare yoweroyi nengguroga ngu ma teyingo? Ene sumoo etoni, nguro
oninggaku sosorero, mande gumi ma eyingo.
13 Ngundiro tetoni ngu, oni oo simburigaku enengo kirikiri oniya
ngandiro eyingo. Nga oningga nengguro inowonoku, ene ma teyingo,
nguro kekandeyi gosiyoya, yoya, endesina oorongootoyiga uya, ureriko
orini. Ngu ureri musiyonggano nguno, ngu oni bidodo sendo urungga tero,
metokarikari tero oruwanggo. Ero eyingo.
14 Yisasdo mande gumi gura soweyoro eyingo. Yo, Anutdo oni bidodo
negoyeroro, ngundiromu, ene guranangge nangge rogoyerootoni, newen-
desina urorootenggo. Ero eyingo.

### *Oni Rom Mera Oniro Sobosobo Urungga Sisa Ngu Digi Beye Inoweroyi, Nguro Yisas Sumoo Inoyingo*

*(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)*

15 Ngu naruno nguno, Mosesro mamana mande sobowooyingo oni
oowooye Parisi, ngundo enengombo mande gosiyoro, ingondudu eyingo.
Ene mande gosiyoro, Yisas sumoo mande ero inootooye, ene mete mande
gumi metemimu ma ewa. Nguro ene oore erewero, Yisas goweyi sang-
gawero mande ewanggo.
16 Ngundiro nguro, Parisiro kirikiri oni, ko, Herodro ko oni soweye-
rootoyi, Yisasno oororo, sumoo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, noore
ingooteto. Ge mande hamoomu nangge ete. Ge oni guraro nangge gome

* **22:9:** (Ngu oni gidaregado oni sowe gura gura Yuda oni kini.) † **22:11:** (Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nengguro keta gome teyingo ngundiro.)

ma ingondudu tete. Kini, ge oni simoo bare bidodo yowuruyeroro, Anutro
mande muri metemi nangge, ero etuyeroote.
17 Ngundiro nguro, ge nooreno e. Ge ndadiro ingoote? Noore Yuda oni
nga, digi beye Takis Sisano inowato, bine, ngundi kini bine? Ero eyingo.‡
18-19 Ngundiro sumoo etoyi ngu, Yisasdo enengo mande godange ngu
ingoro, enebana mande gumi eyingo. Ye mebuye tegedodo oni! Ndawugaro
ye no towoonerootenggo? Ye digi beye gura Sisa inoweroyi ngu yoya,
ombutoyiga, nondo kenoowe. Ngundiro etoni, ingoro, ene beye gura yoro,
omburo, Yisas inoyingo.
20 Inootoyi, Yisasdo kenoro, enebana sumoo yunoyingo. Nga digi beye
bungomo gabogaboyi, ko, oowooyi nakangoyingo nga oneromu? Ero
eyingo.
21 Ene ngundiro sumoo etoni, enebana mande gumi eyingo. Ngu
Sisaromu. Ngundiro etoyi, Yisas enebana mande gumi eyingo. Sisaro oo
ngu, ye komo Sisa inoyi. Anutro oo ngu, ye komo Anut inoyi. Ero eyingo.
22 Oniku ngu enengo mandega ngu ingoro, nguro ene soriyokoyingo.
Ngundiro nguro, ene Yisas yokoro sayingo.

### *Oni Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Yisas Sumoo Inoyingo (Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)*

23 Arisa, ngu naruno nangge, Yuda oni gidarega oowooye Sadusi, ngundo
Yisasno, mayeyingo. Ngu Sadusi oni, ngundo ngu, ene ngandiro ingoro
etenggo. Oni kumootenggoku ngu, ene ko ma ootoogewanggo, ero in-
gootenggo. Ngu oni ngu Yisasno omburo, towoongowero sumoo inoro
eyingo.
24 Oo etuyeroyingo oni, Mosesndo mande gura ngandiro nakangoro
yunoyingo. Oni gura simoongo kiningga kumoowaku ngu, arisa, kamey-
imboro konebeyi gura ootooro ngu, ngundo ngu bare wabuga ngu yowa.
Nguno nangoningga tunootewaku ngu, ngu beyi hoorooweyingo oruwa, ero
eyingo.
25 Arisa, oni simoonggoro guranangge ngu, ene kandegura gidemboro
eraya, noore kewooronanimo oruwonggo. Koreteroga, ngundo barega
yowo. Asa, ngu simoongo kini oode, kootuyisina kumoowo. Kameyi
kumootoni ngu, asa, koneyombo ngu bareyi wabugaku ngu yowo.
26 Yo, koneyo enebana ngu baregaku yoro, ene nguya simoongo kini oode,
kumooyingo. Nguro koneyo kabusayigaku enebana ngu baregaku nangge
yoro oode, ene nguya simoongo kini oode kumooyingo. Ngundiro nangge,
ngu simoonggoro kandegura gidemboro erayagaku bare guranangge yoro,
kumoorodoyi kiniteyingo.
27 Kootuyisina, baregaku nguya kumoowo.
28 Arisa, kootuyisina, oni kumooyingoku, ko ootoogewanggoku naruno
nguno, ngu barega ngu oone bareyi nenengo? Ge ingoote. Ngu kandegura
gidemboro erayagaku, ngu bidodo bareye guranangge. Ero eyingo.
29 Yisasdo enengo mande ngu ingoro, gumi eyingo. Ye Anutro mandeno,
ko, enengo yanggangoni nguya, ngu ma ingootenggo. Nguro ngu, ye mande
buribari etenggo.
30 Oni kumooyingo ngu ko ootoogeyingo naruno nguno, simoo bare
kameyi bareyi teweroyi kini. Kini, ene Anutro sambono Engel oni oo-
rootenggoku, ngundiro oruwanggo.

‡ **22:17:** (Rom mera nguro sobosobo oni koreteyingo urungga oni ngu oowooyi Sisa).

31 Ene nga mandega oni kumooyingo ko ootoogeweroyi ngu, ye Mosesro
buk kuri kandangero ingoro, ene ye nguro muri nenengo ma ingootenggo.
Ngu mandegano nguno, Anutdo Mosesro eyingo.
32 No Ebarahamro Anut, Ayisakro Anut, Yekobro Anut. Eyingo. (Kisim Bek/
Eksodas 3:6)
Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Mosesro mande, ngundo etuye-
rooteku ngu, ngu ngandiro. Oni simoo bare keta oorootenggoku, ko
oni kumooyingomu, nguro gaboye keta oorootenggoku, nguro Anut. Ero
eyingo.
33 Ngundiro etoni, oni simoo bare enengo mande etuyerowoku, ngu ingoro
soriyokoyingo.

### *Anutro Mamana Mande, Ngundo Mamana Mande Gidarega Dagayeroote (Mak 12:28-31; Luk 10:25-28)*

34 Ngu naruno, Parisi onindo mande ingootoyi, Yisasdo Sadusi oniro
sumoo mande bidodo ewonggoku, ngu andangemukootoni, nguro Parisi oni
ene nguya Yisas towoongoweroyimboro oororo yowuruwooyingo.
35 Parisi oni gura, mamana mande gome watayi, ngundo Yisasno omburo,
towoongoweroyi mande ngu ingoro, sumoo eyingo.
36 Oo etuyeroyingo oni, ndawu mamana mandega, ngundo mamana
mande gidarega ngu dagayeroote? Ero eyingo.
37 Yisasdo mande ngundiro ingoro, gumi eyingo. Oo Simburi Urungga,
ngu gengo Anut hamoo oorengo. Gengo nowoondoge bidodo, ingonduduge
bidodo, ngu yanggangongge oo ngu bidodo komo Anut inoya, gome keyo.
38 Nga mamana mandega ngando mamana mande gidarega bidodo
dagayeroote.
39 Ngu mamana mande erayayiga nguya ngandiro. Gengomboro gome
ingooteku, ngundiro nangge, ge tanggegemo oni gidarega oorootenggoku,
ngu bidodoboro nguya nowoondoyi teyuno, ero eyingo.
40 Nga mamana mande erayaga geno etenoku nga, ngu Anutro mamana
mande bidodo nguro damoni oorengo, ko, Anutro ingondudu eyingo oniku,
enengo mande bidodo nguro damoni nguya, ero eyingo.

### *Krayis Ngu Oone Nangoni? (Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)*

41 Asa, ngu naruno nguno, Parisi oni yowuruwooro oodoyi, Yisasdo
sumoo yunoyingo.
42 Ye ndadiro ingootenggo? Krayis, Anutdo noore yoyoweroyi sunggi
yeyingo oni, ngu oone nangoni? Etoni, Parisi onindo mande gumi ewonggo.
Krayis, ngu Dewitro sembeni, ero eyingo.
43-44 Etoyi, enendo mande gumi eyingo. Arisa, Anutro mandeno nguno,
ndawugaro Yuka Kundingiyimbo Dewit newende yokutuwootoni, Krayisro
ero eyingo, Oo Simburi Urungga, ero eyingo?
Anut Oo Simburi Urungga, ngundo noro Simbune Oo Bidodo Simburi,
nguno ngandiro eyingo. Ge kandene koondosina musiyo bingami-
dodo nguno bibite. Kootuyisina ngu, nondo gengo mundi oni yoyewe,
gengo kengge damonimo yoyewano. Ero eyingo. (Sam 110:1)
45 Arisa, ene ngu Dewit enengo osiyi nangge ngu, arisa, ndawugaro Dewitdo
eneya Oo Simburi Urungga, ewa? Yisasdo eyingo.
46 Yisasdo sumoo mande yanggangongga ewoku, nguro mande gumi
eweroyi, oni gura ene ereremo kini. Ene ngu mandega ngu ingoro, ngu
naruno, damoni yero, sosorero, nguro ene mande guraro ko ma sumoo
inoyingo.

# 23

*Mamana Mande Etuyeroyingo Oni, Ko, Parisi Oniro Muriye Biyomi, Nguro Ingonda Teyi!*
*(Mak 12:38-39; Luk 11:43-46; 20:45-46)*

1 Ngu naruno, Yisasdo enengo kirikiri oni, ko, oni simoo bare oowooy-
ingga ngu mande wesiyoro eyingo.
2 Mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni, ngundo Mosesro
mamana mande ngu sobowooro, ngunonggo ye etuyerootenggo.
3 Mamana mande bidodo etuyerootenggoku, ye komo ngu bidodo keyoyi.
Ene nondo ye roogo teyunooteno. Ye komo enengo muriye tetenggoku,
ngu ma keyowero. Ndadiro nguro, ene mande metemi wesiyoro ero, ene
enengombo ngu ma keyootenggo.
4 Yo, Parisi oni, ngundo mamana mande gura gura oni simoo bareno
yetoyi, nguro ene ngu keyowero ko biyomi terootenggo. Ngundiro tero, ene
oni simoo bare ma hoorooweyeroro, mamana mande keyootenggo.
5 Ene oo bidodo tetenggoku ngu, onindo yeyoya, bingamiye okooyi, ero
tetenggo. Ene kembawasayesina oo urungga yero, nguno Anutro mamana
mandeni gidarega nakangoro gosiyoyingo. Ene towikumba piru piru oni
bingamiyedodoboromu nguya yemuro, dogigiro nengguro darinidodo tero
kutuwootenggo.
6 Yo, ene Yuda oniro yowuru yano, oni simoo bare doongeyemo tunoo
bibiteweroyimboro, nguro gome oorengo ingootenggo. Ene oo simbo
kayingo naruno nguya, yaba koreteyingo nguno bibiteweroyimboro, ngu
gome ingootenggo.
7 Oowari uriyoweroyi musiyomo nguno, onindo ene yeyoro, kambayeroyi
etoyi, nguro nguya gome ingootenggo. Ngundiro nangge, oni simoo baredo
oo etuyeroyingo oni ero, oowooye bingami okooyi, ero teyingo.
8 Ene yendo oni gidaregado oowooye bingamiye okooro, ngunonggo
oo etuyeroyingo oni, eyi, ero ma ingowero. Ndadiro nguro, ye bidodo
Anut doongeyimo ngu siyero oruwanggo. Yengo oo etuyeroyingo oni
guranangge, ngu Anutdo nangge.
9 Ngundiro nangge, ye nga merako ngano, oni guraya, Awanani, ero
ma ewero. Ndawugaro nguro, ye Awaye guranangge ngu, Anutdo nangge
sambo endemo ooroote.
10 Ngundiro nangge, onindo yeya, tabango oni ero, ma ewero. Kini, yengo
tabango oni ngu guranangge Krayis nangge.
11 Ene ye kewooroyemo oni urungga tunootewero ingowaku ngu, asa, ene
komo yengo ko oni orini.
12 Ngundiro nangge, oni gura enengo oowooyi bingami okoowero ngu,
Anutdo ngu oningga nguro oowooyi yeni bodaga ameno uwa. Ngundiro
nangge, oni gura, enengo oowooyi ingootoni, ameno bodaga tewaku,
Anutdo ngu oningga nguro oowooyi yeni, urungga tewa.

*Yisasdo Simoo Bareya, Ye Mamana Mande Etuyeroyingo Oni, Ko Parisi Oni, Nguro Ingonda Teyi! Ero Eyingo*
*(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; Luk 20:47)*

13 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye
tegedodo oni! Ye ingonda teyi! Ye nowoondoye ma yowoorengoro, Anutno
nguno ma oorowuwero ingootenggo. Yo, ye nowoondoye hamoo ma
teyingo, nguro ye oni simoo bare gidarega nguya, ye yoyokootoyi, ene Anu-
tro mandeni murininggа, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku,

nguno ma utenggo. Yo, yendo enengo Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo muringga, nguro oore gosiyorootenggo.

14 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni! Ye mebuye tegedodo oni! Ye ingonda teyi! Ye bare wabu ngu ganayeroro, torige torige ye enengo oo sitowi, ko, enengo ya nguya ngu kingo yororootenggo. Ngundiro tero ngu, oni doongeyemo, ye Anutno kingo kira piru piru tetoyi, Anutdo mete ngu bare wabu ngu hoorooweyerowa. No yeno mande yanggango eteno! Kootuyisina ngu, yengo muri biyomi tetenggoku, ngu Anutdo nguro gumi kowuri urungga oorengo yunowa.

15 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye tegedodo oni! Ye ingonda teyi! Ye wendeyino, ko, mera oriroko biyomi yade yade oororo, oni gura yootoyi, ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingongga ngu keyowa. Ene ye ngu ko oningga ngu yoro, yengo muriye biyomi etuyerootoyi, enengo muri biyomi, ngundo yengo muri biyomingga ngu bidodo dagayerowa. Yendo ene nguya yoro, Setanro ende biyomi nguno uwanggo.

16-17 Ye doongeye kiringo oni, ye oni gidarega oore etuyerowero ngu, ye ingonda teyi! Ye oni simoo bare ngandiro muri biyomi ngu, godange mande, ero etuyerootenggo. Oni gura mande awuno oorengo sorumimonggo ero, Anutro yowuru ya kundingiyi Tembel, ngu oowooyimonggo mande ewaku ngu, arisa, mande ero gosiyowoku, ngu ene mete yokowa. Nguro ngu, onindo ene yoro, mande wirikoyingo onino oorowuweroyi nguya kini. Ngundiro nangge, oni gurado mande ero, digi beye gol gome gome Tembelno oorooteku, ero mande gosiyoro, ene mande awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, arisa, ngu mandega ngu, ene komo keyoni. Ene mande rogo gosiyowoku, ngu ma keyoro tetoni ngu, asa, onindo ene mete yoro, mande wirikoyingo onino oorowuwanggo. Mande godange ngundiro ero etuyerootenggoku, ngu biyomi oorengo! Ye doongeye kiringo oorengo! Ndawu ooga, ngu koreteyingo? Beye gol gome gome Tembelno oorooteku, ngundo bine, ngundi, Anutro Tembel, ngundo beye gome gome ngu yeni, kundingiyi tete, bine? Tembel kundingiyi ngundo gol beye yeni, kundingiyi nguya tunootete.

18-19 Yendo mande biyomi gura nguya oni simoo bareno etuyerootenggoku, ngu ngandiro. Oni gura mande gosiyoro ngundiro ero, Anutno wooro yeweroyi digi yawasano ngu hamoo awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, arisa, ene mande gosiyowoku, ngu mete yokowa. Nguro ngu, onindo ene yoro, mande wirikoyingo onino oorowuweroyi nguya kini. Ngundiro nangge, oni gura mande gosiyoro, ngundiro ero, oo Anut inowoku, ngu wooro yeweroyi sanganimo oorooteku, ngu mande hamoo awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, asa, mande ewoku, ngu ene komo keyoni. Ene mande rogo gosiyowoku ngu ma keyoro tetoni ngu, asa, onindo ene mete yoro, mande wirikoyingo onino oorowuwanggo. Ye doongeye kiringo oorengo! Ndawu ooga, ngundo dagate? Oo Anut inowoku ngu, bine; ngundi, Anutno wooro yeweroyi digi yawasa, ngundo oo Anut inowoku, nguno yeni, kundingiyi tete, bine? Gol beye yemboongeyingo musiyomo yetenggoku, ngu musiyongga ngundo yeni, gol beye kundingiyi nguya tunootete.

20 Ngu muri ngu, nenengo kini. Oni gura mande gosiyoro, Anutno wooro yeweroyi digi yawasa, nguro mande awuno oorengo sorumimonggo mande etoni ngu, arisa, ene mande gosiyoro, Anutno wooro yeweroyi, ko oo nguno Anut inowoku, ngu sanganimo nguno oorooteku, nguya gosiyoyingo.

21 Ngundiro nangge, oni gura Tembel nguro mande gosiyoro, awuno

oorengo sorumimonggo etoni ngu, arisa, ene mande gosiyoro, Tembelno ko Anut kundingiyi nguya Tembelno oorooteku, ngu gosiyoyingo.

22 Mande gura ngandiro. Oni gura sambo ende nguro mande gosiyoro, awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, arisa, ene mande gosiyoro, Anutro yaba bingaminidodo, ko, Anut nguya yaba sanganimo bibiteteku nguya, mande ero gosiyoyingo.

23 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni, ye manggoye tegedodo! Ye ingonda teyi! Ye yanggango yero, oo bidodo yengo kono suwe oo soodida nguya yootenggoku, nguromu kande erayaga ngu yoro, guranangge andangero, Anut inootenggo. Ngu hamoo oorengo, ngu muri gome tetenggoku, ngu metemi. Ene Anutro mamana mande oo urungga oorengo ngu, ye ma keyootenggo. Yo, ye muri nenengomo oni wirikoweroyi; nowoondoye ebe ino ino teweroyi nguro muri; ko, nowoondoye hamoo teyingo nguro muri, ngu ye ma keyootenggo. Ye komo ngu oo ngu teya, ko, Anut oo inoweroyi nguya keyoyi. Ngundiro muringga ngu, gome oorengo.

24-25 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni! Ye manggoye tegedodo! Ye ingonda teyi! Ye oni doongeye kiringo, ngundo oni gidarega oore etuyerowero tetenggoku ngundiro. Yengo koondo samayi, toba sanganisina ngu sonowooro, newendemo ngu yakaka muri, yengo ingondudu keyootenggoku, ngundo angero ooroote. Koretero, yengo toba newendemo ngu yomosiyootoyi, sarayi oodoni ngu, arisa, sangani nguya sarayi oruwa. Ye oni gura enengo sonono mimoo bodaga ngu sanganimo ooreteku, ngundiro. Oningga ngu sodedomangge mimoongga yoro, yokoro, ene bo urungga biyomi sono nero nemukooteku ngundiro.

26 Ye Parisi oni, ye doongeye kiringo! Ye komo koretero toba newende sonowootoyiga sarayi yetoninggago, asa, kootu sanganisina nguya sarayi oruwa.

27 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni manggoye tegedodo! Ye ingonda teyi! Ye oni merengooweroyi musiyo sanganimo kumu sarayimbo dowootenggoku ngundiro. Sanganimo ngu, gome oorengo kenomayingoweroyi, ene mere newendemo ngu, oni wimbuye oowooyingga, ko oo bidodomo biyomi buwoo ngundo nangge angete.

28 Ye ngundiro nangge oorootenggo. Oni goweye sangani kenoro ngu, oni nenengo, ero ingootenggo. Ene nowoondoyemo ngu, ye ebe ganagana teweroyi muri, ngundo nowoondoyemo angero oodoni, nguro mamana mande nenengo ngu yokootenggo. Ero eyingo.

### *Yisasdo Oo Etuyeroyingo Oni Ngu Kootuyisina Kowuri Urungga Yoweroyi, Nguro Eyingo*
*(Luk 11:47-51)*

29 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni manggoye tegedodo! Ye ingonda teyi! Ye Anutro ingondudu eyingo oni, ko, oni nenengo kuri kumooyingo, ngu mereyeroyingo nguro mereye ngu gome yomosiyoro, irosara mitoyi, gome tetoni ngu, ngundiro oni nguro oowooye bingamiye okootenggo.

30 Mereyemo ye irosarangga tetenggoku, ngu oni simoo bare tero, etuyerowero ngundiro etenggo. Noore osisambado narungga oruwonggoku, nguno ootooro ngu, arisa, noore Anutro ingondudu eyingo oni yurewonggoku, ngundiro noore ma yureyingo, ero etuyerootenggo.

31 Ye simoo bare doongeyemo muri ngundiro tetenggoku, ngundo tunoo
oorengo etuyeroote. Ngu hamoo oorengo, ye ngu oni kuri Anutro in-
gondudu eyingo oni yureyi kumooyingo, ye nguro osisambaye oorengo
yootunoro etuyerootenggo.
32 Asa, yengo osisambayebo oo damoni tewonggoku, ngu yendo enengo
musiyemo dikaya, oo ngu bidodo temukoyi!
33 Ye sire! Ye sire biyomi simoongo! Ye osisambayeboya, Setanro ende
de nombo ma kumooweroyi, nguno oorowuwanggo. Ye saweroyi oore gura
kini!
34 Arisa, no yeno etoowega, ye ingoyi! No Anutro ingondudu eyingo
oni, ingondudu gome oni, ko, Anutro mande etuyeroyingo oni gome,
no soweyerootoowe, yeno oorowuwanggo. Ene yendo gidarega yureyi
kumootoyi; gidarega de omukondino yosanggawetoyi kumootoyi; gidare-
gado ye yowuru ya bidodo ngu newendemo gisasaruyerowanggo; gidarega
yendo ende guranonggo oweyerootoyi, ene ende gurano satoyi, keyeroro
sawanggo.
35-36 Ye ngu muringga ngu tetenggoku ngu, arisa, oni nenengomu bidodo
merako ngano mundi onindo yureyi kumooyingo, nguro kowuri kootuy-
isina, ye yowanggo. Ye ngundiro oni nguro kowuriye koorowootoyi, kuri
oorengo, Adamro nangoni Ebel, beyibo ureni kumooyingomu ngundiro
nangge omburo, yade yade oororo, yowuru ya Tembel newendemo Anu-
tro wooro yeweroyi tanggeyemo, ngu naruno, oni gurado Sekarayiya,
Berekayiya nangoni, ngu ureyi kumooyingo. Nguro no yeno hamoo eteno.
Ye nga oni oorootenggoku nga, ye bidodo uri biyomi, ngu oo tewonggoku
nguro yowanggo.

*Yisasdo Yerusalem Endega Nguro Gome Ingoro Sendoyingo*
*(Luk 13:34-35)*

37 Oo Yerusalem, Yerusalem simoo bare! Suwooyi sano, no nowoon-
doye hamoo teyingo, nguro oore nenengo etuyeroro, kandenembo yo-
dowooro soboyerowero ingooteno. No yodowooro, hoorooweyerootoowe,
kootoori nemimbo simoongo wireyo newendemo wiriyoro, boogoye-
rooteku, ngundiro tewero ingooteno. Ene ye nguro ma ingoro, no
noyokowonggo. Ngundiro tero, ye Anutdo enengo ingondudu eyingo oni
soweyerootoni yeno oorowutoyi, yendo ene yureyi kumooro, digi yoro,
noro ko onino oorongooro, ene nguya yurewonggo.
38 Ngundiro nguro, ye ingoyi! Anutdo ye yoyokootoni, nguro ye kingo
oruwanggo.
39 Yo, no yeno hamoo eteno. Ye ko no ma neyoro oode oode oororo,
yengo manggoyebo mete ko ewanggo. Anut, gedo oningga ngu gengo
oowoonggemo ombuteku, ngu kumana ino, ero ewanggo. (Sam 118:26)

# 24

*Yisasdo Yuda Oniro Yowuru Ya Oowooyi Tembel Yomburiyoweroyi, Nguro Eyingo*
*(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)*

1 Yisasdo Yuda oniro yowuru ya oowooyi Tembel ngu yokoro oorowutoni,
ngu naruno nguno, enengo kirikiri oniku eneno omburo, ene Yisas Tembel
ngu ya digibo yeyingo, ngu etungoyingo.
2 Ngundiro etungootoyi, Yisasdo mande gumi eneya eyingo. Ye ngu oo ngu
bidodo kenomukootenggo? No hamoo oorengo, yeno eteno. Ngundiromu,
kootuyisina, Tembel ngu bidodo toongooro yomburiyowangggo. Yo,

digi gura yokootoyi, gura sanganimo ma oruwa. Nga digi nga bidodo usosowooro, oorongooyi merako umukowa. Ero eyingo.

*Yisasdo Kowuri Oowooyingga Oorengo Kootuyisina Ombuweroyi, Nguro Eyingo*
*(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)*

3 Yisas mera puri ngu oowooyi Olib, nguno oorero, bibitetoni, enengo kirikiri onikundo nangge, Yisas tanggeyimo omburo, sumoo inoro eyingo. Ge nooreno e. Ndawu narunggano, ngu ooga ngu tunootewa? Ge ko ombuweroyi naruno, ko naru wengamo oo tunootewerоyi, ngu ndawu sunggiga? Ene ngundiro eyingo.
4 Yisasdo enengo mande ngu ingoro, enebana gumi eyingo. Ye komo ingonda teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo ye ma ganayerowero.
5 Oni oowooyingga oorengo no oowoonemonggo tunootero, ngu ganayeroro, ngandiro ewanggo. No nangge, Krayis. Anutdo oni simoo bare yoyowero ero, no soweneroote, ero ewanggo. Ene ngundiro ero, nguno ene oni simoo bare oowooyingga oorengo ganayerowanggo.
6 Kootuyisina, ye me ebe ngguyi ingoro, me ebe nguro mande binga nguya ingowanggo. Ngundiro ingoro, ye nguro ma sosorewero. Ndawugaro nguro, oo ngu hamoo tunootewaku, ene ngu naru wenga kini.
7 Ngu naruno nguno, oni sowe gurado ootoogero, oni sowe guraya ebe urewari. Mera guraro oo bidodo sobosobo oni, nguro me oni, ngundo ootoogero, mera guraro oo bidodo sobosobo oni, nguro me oniya ebe urewanggo. Ngundiro nangge, mera bidodomo, simoo bare oodoro kumooyingo urungga tunootetoni, mera guminggano, ngu imimi urungga yowa.
8 Yo, baredo simoo bisiyowero ogingo urungga koretero ingooteku, ngu ye ingootenggo. Ene simoo bisiyoweroyi ngu namoko. Ngundiro nangge, ye ngu oo ngu tunootetoni kenoro ngu, asa, ye ingowanggo. Naru wenga ngu namoko tete, ero ingowanggo.
9 Yo, ngu naruno, mundi onindo ye yodowooro, ogingo urungga kowuri nguya yunoro, yureyi kumoowanggo. Mera bidodomo, oni simoo baredo ngundiro muri biyomi yeno tetoyi ngu, ndawugaro nguro, no oowoone yeno oodoni, ye nowoondoye nono hamoo tetenggokuro.
10 Kootuyisina, kowuri urungga tunootewerоyi naruno, oni oowooyingga Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu kowuringga ngu koorowooweroyi ma ingowero. Ngundiro nguro, enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yokoro, ene ko ma keyowanggo. Ngundiro tero ngu, ene dobookuriye Anutro pawa newendemo oorootenggoku, ngu yodowooro, mundi oni kandeyemo yero, ene nguya ngu oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo nguya boguwooro, sanggiri tewanggo.
11 Ngu naruno, Setanro ingondudu eyingo oni godange oowooyingga, ngundo tunootero, oni simoo bare oowooyingga oorengo ganayerowanggo.
12 Ngu naruno, mera bidodomo, muri biyomi urungga oorengo ngu tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bare enengo ingondudu nangge keyowanggo. Ngundiro nguro, enengo nowoondoye ebe ino ino teweroyi muringga, ngu yokowanggo.
13 Ene oni simoo bare Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango oode oode oororo, naru wengamo nguya oodoyi ngu, asa, Anutdo ngu ko yoyowa.
14 Kuri ngandiro kowuringga ma tunooteyingomo, arisa, koretero, Anutdo enengo ko oni soweyerootoni, mera bidodomo saro, oni simoo bare sowe

gura gura nguno Anutro mandeni muriningga, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu wesiyoro yunowanggo. Ngundiro sunggiga ngu temukootoyi ngu, asa, hamoo oorengo, naru wenga nguno tunootewa. Ero eyingo.

### *Oo Biyomi Oorengo Ngu Tunootewa (Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)*

15 Yisas mande gura soweyoro eyingo. Ngu oo biyomi oorengo, Setan ngundo Anutro kundingiyi oorengo musiyomo dikatoni, ye ngu kenoro ingoro ngu, asa, ye ingowanggo. Kuri Anutro ingondudu eyingo oni Daniyel, ngundo mande ngundiro eyingo, ngu ataga engge tunootete, ero eyingo. Oni gura nga mande nakayangga nga kandangeya, ene komo gome ingoni.
16 Ngu naruno nguno, oni simoo bare Yudiyano oorootenggoku ngu, ene komo mete sodedo saro, purimo oorewanggo.
17 Oni endesina oorootenggoku ngu, ene ko ya newendesina uro, enengo oo sitowi yoweroyimboro ma uwanggo.
18 Ngundiro nangge, oni kono oorooteku ngu, ene ko oororo, ya newendesina uro, enengo dogigiro nengguro yoweroyimboro ma uwanggo.
19 Yo, ngu naruno, bare kawuyedodo, ko, bare simooye nono yunootenggoku, nguro oni oni yooge! Ndadiro nguro, ene sodedo kendutero, mera purimo ooreweroyi, ngu ereremo kini.
20 Nguro ye komo yemboongeyi. Doogo dogigi, ko, sono midugu naruno, ngundi, kundingiyi naruno nguno oo ngundiro ngu ma tunootewero. Ndadiro nguro, ngu naru biyomimo tunootetoni ngu, oni purimo ooreweroyi, ngu ereremo kini.
21 Ngu naruno nguno, kowuri urungga oorengo tunootewa. Kurimi oorengo, Anutdo oo bidodo yeyingo naruno, ngunonggo omburo, ataga nga naruno ngano nguya, kowuri ngundiro kuri ma tunooteyingo. Kootuyisina nguya, kowuri ngundiromu nguya kini.
22 Ene Oo Simburi Urungga, ngu kowuri narungga ngu woosootoni, ma ootutetoni ngu, arisa, oni simoo bare bidodo Anutdo kuri rogoyeroyingo, ngu keta oruweroyi ereremo kini. Nguro ngu, ene ngu narungga ngu woosootoni ootutewa.
23 Ngu naruno nguno, oni gurado yeya ewaku ngu, kenoyi, Krayis nga oorooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina oorooteku andu! Ene ngundiro etoni ngu, ye nguro nowoondoyemonggo hamoo ma tewero.
24 Nguro ngu, Setanro ko oni gidaregado tunootero, ganayeroro ero, no Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ero ewanggo. Ngundi, Setanro ingondudu eyingo oni godange, ngundo ero ewanggo. No Anutro ingondudu eyingo oni, ero ewanggo. Ene sunggi guradiro guradiro songo songo tewanggoku, ngundo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngundiro tero, simoo bare Anutdo kuri enengo rogoyerowoku ngu, ene mete tetoni ngu, ene ngu ganaganayeroro yoyoweroyimboro tewanggo.
25 Ingoyi, no oo bidodo kootuyisina tunooteweroyi, no ataga yeno etoowe, ye ingootenggoku, nguro ye komo ingonda teyi! Ero eyingo.

26 Ngundiro nangge, oni gurado yeya ero, kenoyi, ene andesina oni kini kingo merako oorooteku ande, etoyi ngu, ye nguno ma oorowuwero. Ngundiro nangge, ene ko ewanggo. Kenoyi, ene nga yangga nga newendemo kombitero oorooteku nga! Etoyi ngu, ye enengo mande ingootoyi nowoondoyemo hamoo ma tewero.

27 Yo, yowari soruyi ogisa ooretekusinanggo dero oororo, sa utekusinanggo dero toongete. Yowari soruyi kenooteku, ngundiro nangge, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo ngu tunoo oorengo neyootoyi, ko ombuwano.
28 Ngu naruno, mera gumisina punggi bawooro, oororo, omburo tetoni, ye bidodo nguno kenoro tunoo ingowanggo. Oo buwoo gura ngu merasina nguno ooroote. Ngundiro nangge, no ko ombutoowe ngu, ye bidodo tunoo oorengo ingowanggo.

*Kootuyisina, Anutro Nangoni Oni Kirarongo, Ene Ko Ombuwa*
*(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)*

29 Yisasdo mande gura eyingo. Ngu kowuri urungga ngu kinitetoni ngu, arisa, sa kombo nguya doobeyerootoni, himi ma yewari. Tootu bidodo ngu yokutuwooro sisorewanggo.
30 Ngu narunggano nguno, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, noro sunggi sambono tunootetoni, merako oni simoo baredo kenoro sendowanggo. Ndadiro nguro, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo goobooreno duridarinedodo, yanggangone oorengododo ombutoowe neyowanggo.
31 Anutro unggu gura oowooyi Biyugel ngu yanggango uwootoni, ngu naruno, Anutdo enengo sambono Engel oniku ngu soweyerootoni, omburo, mera bidodomo, ende gura gura bidodomo oororo, oni simoo bare Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu bidodo yoyoro, omburo, eneno watayewanggo. Ero eyingo.

*Kopi Dega, Ngundo Ngu Narungga Ngu Rogowoote*
*(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)*

32-33 Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Ye Kopi dega ngu kenoya, ko, de gidarega nguya yeyoyi. Ye kenootoyi, nungo yero, bubudingo yetoni, ye ngu kenoro ingootenggo. Ataga Kopi enggeweroyi naruwo tunootewero tete, ero ingootenggo. Ngundiro nangge, kootuyisina, ye ngu ooga ngu kenootoyi, tunootewaku ngu, arisa, ye nguno ingowanggoku ngu, ngu ooga ngu, Yisas ko ombuweroyi naruwo namoko tetoni, nguro sunggi ngundiro tunootewa, ero eyingo.
34 No hamoo oorengo, yeno eteno. Ataga nga naruno, ye Yuda sowengga ngaro simoo bare nga ma kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo tunootewa.
35 Sambo mera nguya ngu oororo kinitewa. Ene ngundiromu, noro mandene nga ngu ma kinitewa. Ero eyingo.

*Oni Naru Wenga Naruwo Tunootewaku, Ngu Ma Ingootenggo*
*(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30; 34-36)*

36 Yisas mande gura eyingo. Oni ngu noro naru ko ombuweroyiga, ngu sangga nguya, ene ngu ma ingootenggo. Anutro Engel oni sambono oorootenggoku ngu, ene nguya ma ingootenggo. No nguya, ene ma ingooteno. Awane Anutdo nangge ngu ingoote.
37 Ngundiro muri onindo kuri Nowa oodoni, nguno tewonggoku, ngundiro nangge, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo ombutoowe, nguya muri ngundiro tewanggo.
38 Yo, kuri Nowaro naruno, koretero Anutdo sono tuwi urungga oorengo soweyootoni, omburo, mera bidodo ma doobengoyingomo, ngu naruno, oni simoo bare oo nero, sono nero, kamebare teroodoyi, Nowa nguno wanggo newendemo uyingo.
39 Ene ngundiro tero, Anutdo oo yeni tunooteweroyi, ngu ene ma ingoyingo. Nguro Anutdo sono tuwi urungga oorengo soweyootoni, omburo, mera bidodo doobengootoni, oni simoo bare yutomukoyingo. Ngundiro

nangge, naru wenga oorengomo, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo ombutoowe, ngundiro muri nguya tunootewa.
40 Ngu naruno nguno, oni eraya kono oruwariku ngu, Anutdo omburo, oni gura yoro, gura kono yokowa.
41 Ngundiro nangge, bare eraya oomanongoyingo tetori ngu, Anutdo omburo, gura yoro, gura yokowa.
42 Arisa, no yeno hamoo oorengo eteno. Ye ingonda teyi! Ndawugaro nguro, Oo Simburi Urungga ngu ombuweroyi narungga, ngu ye ma ingootenggo.
43 Ene ye komo ingoyi! Ya simburi (Kristen) ene ndawu narunggano yakaka oni omburo, ya usowooweroyi ngu ingoro ngu, arisa, ene meyero oodoni, yakaka oni omburo ngu, ene ya usowooweroyi, ngu ereremo kini.
44 Ngundiro nangge, ye nguya komo meyeya, doongeteya oriyi! Ndadiro nguro, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo ombuweroyi naru ngu, ye nguro ma ingondudu tetoyi, nguno no ko ombuwano. Ero eyingo.

### *Ko Oni Metemi, Ko Oni Biyomi, Nguro Mande Adingayi (Luk 12:42-46)*

45 Ya simburibo ene mera gurasina toongewero ngu, ene ko oni gomengga ingondudu gome ngu rogo tetoni, ngundo ya nguro ko oni sobosobo gome ootooro, oo neweroyi naruno, oo nenengo yunootoni, oo nero gome oruwanggo.
46 Ngundiro nangge, kootuyisina, ya simburigaku ko omburo, ko oninggakuya oo ewoku, ngundiro tetoni, kenoro ngu, arisa, enengo ko oni sobosobogaku, ene mete oni oni tewa.
47 Arisa, no yeno hamoo eteno. Ngu ya simburiga, ngundo ko sobosobo oninggaku yero, nguro oo nggiringgara bidodo, ngu ko oningga ngu kandeyimo yetoni, gome sobowoowa.
48-49 Ngundiro nangge, ngu ko sobosoboga nguro muri biyomi oruwaku ngu, enengombo ngundiro ingoro eyingo. Noro sobosobo oni urunggaku naru oowooyingga ngu ma ombuyingo. Ene ngundiro ingoro, nguro ene damoni yero, enengo ko gobooro oni yutoro, ene oni gidarega ngu oowari nero, sono biya gome gome nero, kakabetero oriyingo.
50 Kootuyisina, naru gurano, ngu ko sobosobo oni biyomingga, ngu enengo sobosobo oni urunggaku ombuweroyi naru ngu ma ingoro oodoni, arisa, enengo sobosobogaku omburo, ko oningga nguro ko biyomi tewoku, ngu kenowa.
51 Ko biyomi ngundiro kenoro ngu, asa, ngu ko sobosobo oni biyominggaku ogingo urungga inoro, soweyootoni, oororo, oni mibuye tegedodo oni oorootenggoku musiyo biyominggano, nguno ene nguya oruwanggo. Ngu ende biyominggano nguno, sendo urungga tero, metokarikari tero oruwanggo. Ero eyingo.*

## 25

### *Bare Oore Kande Eraya, Nguro Mande Adingayi*

1 Ngu naruno, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo naru enengo oni simoo bare ngu soboyerooteku, ngundo nga bare oore simoondoya ma wereyingo kande erayaga, nguro muri ngu ngandiro. Simoo gura bare yoweroyi naruno ngu, ngu bare ko enengo bare dobookuringo mayero, ngu barega ngundo yano kameyinggaku ombuweroyi, ngu sobowooro oruwanggo. Arisa, ngu simoongga ngu bareyi yoweroyimboro ombutoni

* **24:51:** (Ya simburi ngu Yisas.)

ngu, enengo bareyi nguro dobookuringo ngu kameyi ombutoni ngguyi
ingoro, nguro ene soru karo dowooro, endesina oorero, doongetero, kameyi
kenoweroyimboro oorewanggo.
2 Asa, bareyi dobookuringo kande eraya nguromu kandegura ngu in-
gondudu kini, ko, bare kandegura ngu ene ingonduduyedodo.
3 Bare ingonduduye kiningga enengo soru ngu yowonggoku, ene Karasin
ngu ene ma yoyingo.
4 Ene bare ingonduduyedodo ngu, enengo soru, ko, Karasin nguya
nggusingoro, ngu yoro ombuyingo.
5 Ene bare yowoku oninggaku, sodedo ma ombutoni, nguro bareku
kubooyerootoni wereyingo.
6 Suwoo kewooroko oni meno moguru tero, eyingo. Bare yowoku
oninggaku ombuteku ngu! Nguro ye ooroya, ooreko kenoya, yoya ombuyi!
Eyingo.
7 Arisa, bareku ngu ingoro ootoogero, enengo soru yomosiyoro yoonenen-
goyingo.
8 Asa, ngu naruno nguno, bare ingonduduye kinikundo bare in-
gonduduyedodokuya eyingo. Yendo Karasin gura noore yunootoyiga
nggusingowato. Noorendo sorungga kumoowero teteku nga. Ero eyingo.
9 Ene nguro mande ingoro, enebana gumi eyingo. Kini, noore Karasin
ye nguya ko noore nguya rogoyimo kini. Noorengo rogoyimo nangge.
Ngundiroga ngu, mete ye ooroya, Karasin gura uriyoyi. Ero eyingo.
10 Arisa, ngu bareku Karasin uriyowero oorowutoyi ngu, ngu naruno
nguno, bare yoweroyi oninggaku ngu ombuyingo. Bare kandegura
ngu enengo soru kuri yomosiyoro, yoonenengoro oodoyi, bare yoweroyi
oninggaku ngu omburo, bare yoro, ngu bare oore kandegura nguya
hoorooweyeroweroyi, ngu bidodo yoyoro, ya oo simbo kayingo yanggakuno
utoyi, ene yamuko goodooyingo.
11 Kootuyisina, bare kandeguragaku Karasin uriyowonggoku ngu om-
buro, yamuko utoro eyingo. Urungga, urungga, ombuya, noorengo yamuko
goosooyuno! Ero eyingo.
12 Ene nguro mandeye ingoro, enebana gumi eyingo. No yeno hamoo
eteno. No ye watayi kini. Ero eyingo.
13 Asa, Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Ye komo ingonda teya
sobowooyi! Ye oni gurado ombuweroyi narungga ngu, ko sangga nguya,
ye ma ingootenggo. Eyingo.*

### *Ko Oni Kabusagobo Digi Beye Oowooyingga Sobowooyingo, Nguro Mande Adingayi*

*(Luk 19:11-27)*

14 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu
ngandiro. Oni gura mera orirokono oorowuwero ngu, arisa, ngu enengo
ko oni negoyerootoni, ombutoyi, enengo oo sitowi ko oni ngu kandeyemo
yetoni sobowooweroyimboro.
15 Sobosobo oninggakundo enengo ko oniku wirikoyeroro, muriye
yanggangoye kenoro, ingoro, nguro ene ngundiro digi beye andangero
yunoyingo. Enengo kirikiri oni nguro muriye metemi oorengo kenoro,
nguro ene ngu oninggaku ya simburigakundo digi beye oowooyingga

* **25:13:** (Oningga bare yoweroyi, ngu Yisas. Kootuyisina, ene omburo, oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bidodo yoyoro, sambo endemo oorewanggo. Ngu bare yoweroyi ngundiro.)

oorengo K5,000 Kina sobowooni, ero inoyingo. Enengo kirikiri oni nguro muriye metemi kenoro, ngu oninggaku sobosobo oninggakundo digi beye oowooyingga K2,000 Kina sobowooni, ero inoyingo. Ngundiro nangge, ko oni guraro ene digi beye K1,000 Kina sobowooni, ero inoyingo. Ngundiro tero ngu, ene yoyokoro, orirokono toongeyingo.

16 Toongetoni ngu, arisa, enengo ko oni digi beye K5,000 Kina yowoku, ngundo ko yanggango tero, ngunonggo digi gumi K5,000 Kina gura ngundiro soweyoro yoyingo.

17 Ngundiro nangge, oni gurado digi beye K2,000 Kina yowoku, ene nguya ngundiro koyi tero, digi K2,000 Kina gura yoyingo.

18 Ngundiro nangge, ko oni digi beye K1,000 Kina yowokunggaku, ene digi yoro, oororo, mere sero, nguno sobosobo oningga nguro digi beyeku, nguno oongooyingo.

19 Kootuyisina, naru kinitetekuno, sobosobo oningga ko mayero, enengo ko oni kabusagaku yeyoro, digi beye yunoyingo, nguro mande ingowero.

20 Arisa, ko oni digi beye K5,000 Kina yowoku, ene ko tero, ngunonggo digi K5,000 Kina ko yoro, enengo oo sobosobo onikuno oororo eyingo. Oo urungga, ge kuri digi K5,000 Kina nunowoku, nguno nenengombo ko yanggango tero, digi K5,000 Kina gura soweyoro yowonoku, nga keno. Ero eyingo.

21 Enengo oo sobosobo oninggakundo enengo mandeni ingoro, enebana gumi eyingo. Ge ko oni gome oorengo! Gedo ko gome hamoo tewo! Gedo nga digi beye bodaga sobowoowokuro, nguro no digi beye oowooyingga gunootoowega sobowo. Arisa, yano ombutooga, noya oni oni tewaro. Ero eyingo.

22 Ko oningga digi beye K2,000 Kina yowoku, ngundo digi beye K2,000 Kina gura soweyoro, yoro, omburo, oo simburinggaku etungoro eyingo. Oo simburi urungga, gedo digi beye K2,000 Kina nunowoku, ngundo ko yanggango tero, digi beye K2,000 Kina gura ko yowonoku, nga keno. Ero eyingo.

23 Etoni, enengo oo sobosobo oninggakundo eneya mande gumi eyingo. Ge ko oni gome! Gedo gome oorengo tero, ko gome tewo! Gedo nga digi beye bodaga gome sobowoowokuro, arisa, nguro no digi beye oowooyingga gunootoowega sobowo. Nguro ngu, yano ombutooga, noya oni oni tewaro. Ero eyingo.

24 Arisa, ko oni gura digi beye 1,000 Kina yowoku, nguya omburo, oo sobosobo oni urunggano eyingo. Oo simburi urungga, no kuri ingootenoku, ge digi beye woosooro, yoweroyi oni yanggango. Ge onindo kononggo oowari, gedo ma miyingo, ngu yoote.

25 Ngundiro nguro, no gengo sosorero, nguro digi beye nunowoku, no sodedo oororo, mere sero, nguno oongoowono. Ngu digi beye nunowoku ngu, nga oorooteku nga. Ero eyingo.

26-27 Asa, oo sobosobo oni urunggakundo sanggiri tero, mande gumi eyingo. Ge ko oni biyomi oorengo! Ge surekinikini oni! Ge kuri ingooteku ngu, no onindo kononggo nondo oowari ma miyingo, ngu yootenoku, asa, ndawugaro nguro, ge digi beye sobowo, ero gunowonoku, ngu digi beye yeweroyi musiyomo, nguno ma yewo? Noore digi beye ngundiro oorooteku ngu, no ko ombutenokuno, arisa, ngunonggo digi beye gura nguya yoro, yowuruwooro yowano.

28 Arisa, oni urunggakundo enengo ko oniya eyingo. Ye ngu oningga, digi beye K1,000 Kina inowonoku, ngu sobiyoya, noro ko oni gome digi beye K10,000 Kinadodoga, ngu inoyi.

29 Ndawugaro nguro, oni gurado oo oowooyingga ngu gome
sobowoowaku ngu, arisa, no oo oowooyingga gura soweyoro inowano.
Ngundiro nangge, oni gurado oo bodaga ngu biyomi sobowoowaku ngu,
asa, ngu oo bodaga ngu dowooteku, ngu andangero yokowano.
30 Yo, ngundiro ko oni biyomingga ngu owetoowe, enderoko mera ureriko
ootooro, ngunonggo sendo urungga tero, metokarikari tero oruwanggo. Ero
eyingo.

### *Anutro Nangoni Oni Kirarongo, Ngundo Oni Wirikoyerowa*

31 Yisasdo mande ero yokoro ngu, asa, yowoorengoro, enengo kirikiri
onino ngandiro eyingo. Kootuyisina, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo
nenengo duridarinedodo ko ombuwano. Nenengo sambono Anutro En-
gel oni ngudodo omburo, ngu naruno duridarinedodo nenengo yaba
bingaminedodo nguno bibitewano.
32 Ngu naruno nguno, oni simoo bare nono mayero yowuruwootoyi,
nondo wirikoyeroro, wata eraya yoyewano. Yo, sobosobo onindo Sipsip
andangero, pawa gurano yero, bo Meme andangero, pawa gurano yeteng-
goku, ngundiro tewano.
33 No Sipsip ngu andangeyerootoowe, ngu kandene metemisina oorowu-
toyi, ngundiro nangge, bo Meme ngu andangeyerootoowe, ngu kandene
biyomisina oorowuwanggo.
34 Ngundiro nguro, oo bidodoboro sobosobo koreteyingo oningga, ngu
enengo kandeyi metemisina oorootenggoku nguya ewa. Ye Awanembo
kumana yunowa! Kuri mera nga keta tunootetoni, Awa ngundo endega
enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kuri yomosiyoyunowoku, ngu
endegano nguno uwanggo.
35 Ndawugaro nguro, kuri no oodoro kumootoowe, nguno yendo oowari
yoro nunowonggo. No sonoro ingootoowe, nguno yendo sono yoro
nunowonggo. Ngundiro nangge, no ende gura onimu, ene yendo noyoro,
yengo yano uwonggo.
36 Ngundiro nangge, no towi kinimu, nguno yendo towi nunowonggo. No
sayi yootoowe, nguno yendo yomosinerowonggo. Ngundiro nangge, no ya
biyomimo oodoowe, ye nguno oororo neyowonggo. Ero eyingo.

37 Ngu oni kandeyi metemisina oorootenggoku, ngundo sumoo inoro,
ngandiro mande gumi ewanggo. Oo Simburi Urungga, ndawu narunggano,
ge oodoro kumootoyi, oowari gunowooto? Ko ndawu narunggano, ge
sonoro ingootoyi, nguno noorendo sono gunowooto?
38 Ndawu narunggano, ge ende gura onimu geyoro goyoro, noorengo yano
uwooto? Ko ndawu narunggano, ge towikumba kinimu, nguno noorendo
towikumba gunowooto?
39 Ndawu narunggano, ge sayidodo tero, ngundi, ge ya biyomimo oodoyi
geyowooto? Ene ngundiro ero, sumoo ewanggo.

40 Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, enebana gumi ewa. No hamoo
oorengo, yeno ewano. Ye merako ngano noro konedoboonengga oowooyi
kinimu, ngu yomosiyowonggoku ngu, asa, ye no nguya yomosinerowonggo.
Ero eyingo.
41 Ngundiro nangge, no oni kandene biyomisina nguya ewano. Ye
oonooteweroyi oni! Ye noyokoya, de nombo ma kumooweroyi, nguno
oorowuyi! Ngu de nombo ma kumooweroyingga ngu, ngu yengo Awaye
Setando nguno enengo Engel oni biyomidodo oriyi, ero yewo.

42 Ndadiro nguro, no kuri oodoro kumootoowe ngu, nguno yendo oowari
no ma nunoyingo. Ngundiro nangge, no sonoro ingootoowe ngu, nguno ye
sono yoro, no ma nunoyingo.
43 No ende guraro onimu oruwonoku ngu, ye noyoro, yengo yano ma
uyingo. Ngundiro nangge, no towikumba kinimu, nguno yendo towikumba
ma nunoyingo. No sayi kumooro, ko, ya biyomimo nguya oruwonoku,
nguno ye omburo, ma neyoro hoorooweneroyingo, ero ewano.
44 Yisasdo ngundiro etoni ngu, enebana mande gumi ewanggo. Oo
Simburi Urungga, ndawu narunggano noore geyootooye, oodoro kumooro,
sonoro ingoro, ngundi, ge ende gura oni, ngundi, ge towikumba kini,
ngundi, ge sayi kumooro, ko, ge ya biyomimo nguya oodoyi, nguno noore
ge ma yomosinggeroyingo? Ngundiro sumoo ewanggo.
45 Ngundiro sumoo etoyi ngu, asa, Yisas enebana mande gumi ewa. No
hamoo oorengo, yeno eteno. Ye merako ngano oni gura oowooyi kinimu,
ma yomosiyoyingo ngu, ye no nguya ma yomosinerowonggo. Ero eyingo.
46 Ngundiro nguro, ngu oni ngu uri biyomi yoro, Setanro ende de nombo
ma kumooweroyingga, nguno oorongooyerootoowe, sugi sugi ogingo yoro
oruwanggo. Ngundiro nangge, oni nenengo kandene metemisina oo-
rootenggoku, ene ngu musiyo metemimo nguno, Anutya sugi sugi keta
oruwanggo. Ero eyingo.

# 26

*Tabango Onindo Yisas Ureyi Kumooweroyimboro Mande Gosiyoro Eyingo*
*(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)*

1 Yisas mande bidodo etuyeromukoro, yokoro ngu, ngu naruno, enengo
kirikiri oniya eyingo.
2 Ye kuri ingootenggo. Naru erayaga nguya yokoro, Anutro sunggi kenoro,
dagayeroyingo naruwo, oowooyi Pasowa, ngu tunootewa. Ngu naruno,
no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, onindo no mundi oni kandeyemo
yootunoneroro, de omukondino nureyi kumoowano. Ero eyingo.
3 Ngu naru nguno, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku,
ko, Iserel oniro tabango oni bidodo, Kayiyapasro ya gome oorengo, nguno
yowuruwooyingo. Kayiyapas ngu Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi
sobosobo oni koreteyingo.
4 Yo, tabango onindo yowuruwooro, ene oore erewero mande gosiyoro,
Yisas yoro, ya biyomimo yewero tero, ureyi kumooweroyimboro teyingo.
5 Ene ngandiro ingondudu tero eyingo. Noore naru kundingiyimo, ngu
ooga ngu ma tewato. Ndadiro nguro, oni simoo baredo me ebe ngu yeyi
tunootewa, ero eyingo.

*Baregado Yisas Tabangomo Kumu Bo Urumi Ndindingo Gomengga Wendoyingo*
*(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)*

6 Ngu naruno nguno, Yisas Betani endemo oororo, kuri oni gorimambu-
dodoga oowooyi Sayimon, ene nguro yano oorowuyingo.
7 Ngu naruno nguno, bare gura omburo, ngu nggusiyi gome oorengongga
digibo teyingo, ngu kumu bo urumi gura ndindingo gomemu oruwoku, ngu
urini urungga yokoro uriyoyingo. Ngu oo ndindingo gomengga ngu yootoni,
Yisas ene oo neweroyi yabano bibitetoni ngu, ene ngu bo urumi nggusiga
ngu Yisas tabangomo wendoyingo. Ngu barega ngundo muringga teyingo
ngu, ene Yisasro gome oorengo ingoro, ngundiro tero etuyeroyingo.

8 Enengo kirikiri oni oruwonggoku, ngu kenoro, nowoondoye biyomi yero
eyingo. Ndawugaro, nga bo urumi gomengga nga kingo yomburiyoote?
9 Nga ngu oni yunootoyi, ngundo uriyootoyi ngu, nguro urini urungga
yoro, ngundo mete angoyi oni yunoweroyi. Ero eyingo.
10 Yisasdo enengo nowoondoye kuri kenoro, ingoro eyingo. Ndawugaro,
ye nga barega nga kowuri inootenggo? Ene muri gome ngu nono tete.
11 Angoyi oni ngu yeya suwooyi sano oruwanggo. Narudodomo, ye mete
ene hoorooweyerowanggo. Ene no ngu, yeya suwooyi sano ma oruwato.
12 Barega ngundo ingoro, tenunooteku nga, ene bo urumi no gowenemo
yeteku ngu, ene no mereno noyeweroyi, nguro no yomosineroote.
13 No hamoo oorengo yeno eteno. Mera bidodomo, Anutro Mande Keta
Mesarango ngu wesiyoro, ewanggoku ngu, nga bare ngando teteku nga
nguya mandeni ero, nguro nguya ingondudu tero ingowanggo. Ero eyingo.

### *Yudasdo Yisas Tabango Oni Yunoweroyi Nguro Mande Gosiyoyingo (Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)*

14 Ngu narunggano nguno, Yisasro kirikiri oni kande eraya kegidemboro
eraya, nguromu gura, Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutro wooro yeyingo
oni kundingiyi nguro sobosobo onikuno oorowuyingo.
15 Yudasdo eneno sumoo eyingo. Yendo ndawu ooga ngu nunootoyi,
Yisas yoro, omburo, kandeyemo yunowano? Ero eyingo. Enengo mande
ngundiro ingoro, arisa, ene digi beye doobe kabusa (30 Kina) kandeyimo
yeyingo.
16 Ngu naruno, Yudasdo damoni yero, oore erewero, ndawu narunggano
Yisas yootunoro, mundi oni kandeyemo yeweroyimboro.

### *Yisasdo Oowari Kundingiyi Kirikiri Oniya Neyingo (Mak 14:12-21; Luk 22:7-14; 21-23; Yon 13:21-30)*

17 Kowooyingomboro naru koreteyingo, oomanongoyingo Yis kini
neweroyi naruwo tunootetoni, kirikiri oni Yisasno omburo, sumoo eyingo.
Gedo ngu noore ndano saya, naru kundingiyi nguro oowari yomosiyoro,
neweroyimboro ingoote? Ero eyingo.
18 Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, enebana gumi ero eyingo. Ye
ende gurano uya ngu, oni gura Anutdo rogo tewoku, nguno ooroya,
ngandiya eyi. Oo etuyeroyingo oningga, ngundo ete. Noro naru namoko
tetoni, nguro no nenengo kirikiri oniya gedo yano oowari kundingiyi
newato ero ete, ngundiya eyi.
19 Ene ngundiro etoni, arisa, kirikiri oniku uro, Yisasdo ewoku ngundiro
tero, ene oowari kundingiyi ngu yomosiyoyingo.
20 Suwootetoni, enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayagaku-
dodo, oo neweroyi yabano bibiteyingo.
21 Oo nerootoyi, Yisasdo eyingo. No hamoo oorengo, yeno eteno. Oni
gura ye kewooroyemo nganonggo, windogayi no yootunoneroro, mundi oni
kandeyemo noyewa, ero eyingo.
22 Kirikiri oniku enengo mandeni ngu ingoro, nguro ene nowoondoye
kowuri urungga ingoro, guranangge nangge oororo, Yisas sumoo inoro
eyingo. Ge noya ete, bine? Ero eyingo.
23 Ngundiro etoyi, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Nga oningga
noya kandenari koondomo gobooro yeterokungga, ngando mundi onino
yootunonerowa.
24 Yo, oo bidodo kuri Anutdo enengo mande nakangoyingo ngu, no Anutro
Nangoni Oni Kirarongo, nono engge ngundiro tunootewa. Ngundiromu

oningga no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, mundi onindo oni yootunone-
rooteku ngu, ngu oni yooge! Yo, no ngu oningga ngu oni yooge, ene
nemimbo ma bisiyoyingo ngu, kowuri ngundiro ngu eneno ma tunootewa.
Ero eyingo.
25 Ngu naruno, Yudasdo mundi oni kandeyemo yewero mande gosiy-
owoku, ngundo Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge noya ete, bine?
Etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Gengombo eteku ngu nangge. Ero
eyingo.

*Yisasdo Oowari Kundingiyi Damoni Yero, Kirikiri Oni Yunoyingo*
*(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1 Korind 11:23-25)*

26 Ene oo nero oodoyi, Yisasdo oomanongoyingo gura yoro, Anutno
yemboongero, oosowooro bayetero, yunoro eyingo. Nga yoya neyi. Nga
nenengo songgiwine. Ero eyingo.
27-28 Ngundiro ero ngu, ene Wayin sonoyi tobaga ngu yoro, Anutno
yemboongero, yunoro eyingo. Ye bidodo nga Wayinngga nga neyi. Ngangga
nga, ngu nenengo sidudarone. Nga sidudaronengga, ngando Anutdo sunggi
mande keta ewoku, ngu gosiyoote. Ngu no oni simoo bare oowooyingga
ngu, enengo weti mbumbuwaye andangewero ingoro, nenengo sidudarone
enengo wendowano.
29 Nguro ngu, no yeno hamoo oorengo eteno. No nga Wayinngga nga ko
ma newano. Kootuyisina, Anutdo endega nguno enengo oni simoo bare
soboyerooteku, ngu sambo endegano nguno, no Wayin sonoyi keta yeya, ko
newato. Ero eyingo.
30 Ngundiro tero ngu, asa, ene Anutro bingami okooro, yambo gura utoro
yokoro, kootuyisina ootoogero, puringga oowooyi Olib, nguno ooreyingo.

*Yisasdo Pitaya Eyingo Ge No Noyokoro, Kootu Nunowa*
*(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)*

31 Ngu naruno nguno, Yisasdo kirikiri onikuya eyingo. Nga suwoongga
ngano, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, nono yomburiy-
owanggo. Yo, hamoo, ye bidodo noyokoro sawanggo. Kurimi, Anutro
mandeno ngu ngandiro nakangoro eyingo.
No Sipsip Simburi utoowe, nguro Sipsip sosorero, mera bidodomo songo
songo sawanggo. Ngundiro nakangoro eyingo. (Sekarayiya 13:7)
32 Ene no merenonggo ko ootoogewanokuno, nguno no ye koreteyunoro,
Galili merako oorowuwano. Ero eyingo.
33 Ene ngundiro etoni, asa, Pita Yisasya mande yanggango gumi eyingo.
Oni bidodo ngu ge goyokoro, satoyi ngu, ene nondo ngu ge ma goyokoro
toongewano. Ero eyingo.
34 Yisasdo enengo mandeni ngu ingoro, enebana gumi eyingo. No geno
hamoo eteno. Nga suwoonggano ngano, kootoori ma eyingomo ngu, ge
tambu kabusa no oowoone oongoowa. Ero eyingo.
35 Ngundiro etoni ngu, Pitando Yisasya mande yanggango gumi eyingo.
No mete geya kumoowaroku ngu, no ge oowoongge ma oongoowanoku
ngu! Hamoo oorengo, kini! Etoni, kirikiri oni bidodo mande guranangge
ngundiro nangge eyingo.

*Yisasdo Gesemani Kono Nguno Yemboongeyingo*
*(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)*

36 Ngu naruno nguno, ene oororo, musiyo gura oowooyi Gesemani, nguno
oorowuyingo. Nguno Yisasdo enengo kirikiri onikuno eyingo. Ye ngano

bibiteya oriyi. Oodoyiga, no oororo, anduno Anutno yemboongewero. Ero eyingo.
37 Yisasdo kirikiri oni kabusa yoyoro, eneya oorowuyingo. Ngu kirikiri oniku ngu, Pita ko Sebedi simoongo eraya, ngundo oorowuyingo. Nguno ngu, Yisas damoni yero, newende kowuri urungga oorengo ingoyingo.
38 Ngundiro ingoro, ene kirikiri oni kabusagakuno eyingo. No gabone kowuri urungga oorengo yero, ngundiro tero, namoko yomburinerowa. Ngundiro nguro, ye ngano ootooya, ye komo ingondare meyeya soboneroyi, ero eyingo.
39 Yisas ngundiro ero, ene bodaga songo oororo, merako bagootero wereyingo. Ngundiro tero, Anutno yemboongero eyingo. Oo Awane, nga toba kowuri ogingo urungga nga, ngu mete gedo andange. Ene ge noro ingondudune ma keyowero. Kini, no gengo ingonduduge ngu nangge keyowano, ero eyingo.

40 Ngundiro yemboongero yokoro ngu, ene ootoogero, kirikiri oni kabusagakuno oororo, yeyootoni, wetorootoyi, yeyoro, Pitaya eyingo. Ndawugaro, ye kabusaga naru bodagano, no ma sobonerowonggo?
41 Ye gome sobowooya, yemboongeya, ngundiro tetoyi ngu, Setando towooyerootoni ngu, ye yanggango oruwanggo. Hamoo, ye nowoondoyebo ngu tewero ingootoni, ene goweyebo ngu sureyekiniyero yanggango ma yete, ero eyingo.

42 Ngundiro ero, ene tambu eraya ko oororo, Anutno kira ero eyingo. Oo Awane, ge nga tobagano ngano sono neni, ero ingoro, ma yoro yokowaku ngu, arisa, no bidodo nemukoro, gengo ingooteku, ngu nangge keyowano, ero eyingo.
43 Ene ngundiro yemboongero ero yokoro, ene kirikiri onino ko oororo, yeyootoni, ene kubooyerootoni, ene wetororiyingo.
44 Ngundiro yeyoro, ene yoyokoro, ko oororo, tambu kabusa koretero yemboongewoku, ngu ngundiro nangge, ko yemboongeyingo.

45 Yemboongero yokoro ngu, enengo kirikiri onino ko omburo eyingo. Ye komo kengero, wetoro, oorootenggo, bine? Ye ingoyi! Ataga, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo mundi oni, ngundo noyoro, mbumbuwadodo me oni kandeyemo noyewanggo.
46 Arisa, ye ootoogetoyiga oorowuwooto. Kenoyi! Me oni no yootunoneroro, oni sanggiri kandeyemo noyeweroyi oninggaku ngu, ombuteku andu! Ero eyingo.

### *Yudasdo Yisas Oni Sanggiri Kandeyemo Yeyingo*
### *(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)*

47 Yisasdo mande ewootoni, Yudas Yisasro kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga, (12) nguromu gura me oni oowooyinggadodo yowuruwooro ombuyingo. Yo, me oni oowooyingga nguya duge, mata komuko ebe ureweroyi oo ngu yootoyi, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oniku, ko, Yuda oniro tabango oni, ngundo sureyerootoyi ombuwonggo.
48 Windogayi oni Yudas, ngundo kuri sunggi gura yunoro eyingo. Nondo ngu oningga kandeyi dowooro, yenggonangoro, dureyootoowega ngu, ngu oningga ngu Yisas. Ngu dowooya, yoya oorowuyi. Ero eyingo.
49 Asa, Yudas sodedomangge Yisasno oororo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, suwoo gome ero, ene kandeyi dowooro yenggonangoyingo.

50 Ene ngundiro tetoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Doboone, ooga
tewero ingoro, ombuteku ngu, asa, sodedomangge te! Ero eyingo. Ngundiro
etoni ngu, me onikundo Yisasno kandeye oorongooro dowooyingo.
51 Ngundiro tetoyi ngu, asa, Yisasro kirikiri oni gurado kewooroyemonggo
sanggiri tero, enengo duge sobiyoro, yoro, ngundo Anutro wooro yeyingo
oni kundingiyi nguro sobosobo oni koreteyingo, nguro kirikiri oninggaku
doongooro urewero teyingo. Nguro ene duge oorongootoni, woosooro
oorowutoni, sodeyi nangge takatoni soreyingo.
52 Yisas ngundiro kenoro ngu, enengo kirikiri oningga nguno eyingo.
Gengo duge ngu ko musiyomo ye. Oni bidodo dugebo oni ureyi ku-
moowanggoku ngu, ene nguya dugebo yureyi kumoowanggo.
53 Ge komo gome ingo! No mete Awanemo meno etoowe, enengo sambo
endemo oni oowooyingga oorengo soweyerootoni, omburo, hooroowen-
erowanggo.
54 Ene no ngundiro tewanoku ngu, oo bidodo Anutdo kuri ero nakan-
goyingo, ngu engge nenengo ma tunootewa. Ngundiro nguro, ene komo
oo ewoku, ngundiro nangge, tunootewa. Ero eyingo.
55 Ngu naruno, Yisasdo me onikuno eyingo. Ye ndawugaro duge,
mata komuko ebe ureweroyi oo ngu dowooro, omburo, no yakaka oni
ngundiro nodowootenggo? Naru oowooyingga, no yeya Yuda oniro
yowuru ya Tembelno ootooro, mande yunororuwonoku, ene ye nguno ma
nodowoowonggo.
56 Ene ataga oo tunooteteku nga, kuri Anutro ingondudu eyingo
onindo nakangoyingo, ngu ataga engge tunootete. Etoni, ngu naruno,
enengo kirikiri oniku sosorero, nguro ene Yisas yokoro, sodedomangge
samukoyingo.

### *Oni Yisas Yoro, Oni Tabangokudodo Yowuruwooyingo*
### *(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; Yon 18:13-14, 19-24)*

57 Onikundo Yisas yoro, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro
sobosobo koreteyingo oowooyi Kayiyapasro yano oorowuyingo. Mosesro
mamana mande etuyeroyingo oniku, ko, Yuda oniro tabango oni bidodo
mayero, yowuruwooro oruwonggo.
58 Ene Pitando Yisas keyoro, oororo, ene boda orirokoyi oriyingo. Pitando
ememonggo torige penggopenggootero, kundingi oniro tabango urungga,
ngundo yasiriko uyingo. Ngu yangga nguro kumba ootuwoo onindo
de katoyi, Pita ngu yokowero nombono omburo, de yokoro, ngunonggo
Yisasno ndadiro tewanggoku, nguro ingoweroyimboro bibiteyingo.
59 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oniku, ko,
yowururo oni tabango bidodo, ngundo Yisasro mande godange goweyi
sanggaweroyi oninggaku ereweyingo. Ndadiro nguro, ene ureyi ku-
mooweroyimboro oore ereweyingo.
60 Nguno ngu, oni oowooyingga tunootero, ngundo mande godange
oowooyingga Yisasno sanggawero eyingo. Ene mande nenengo gura
ero, ngu keyoro, nguno ureweroyi ngu ma kenoyingo. Ngundiro tetoyi,
kootuyisina, oni eraya tunootero, omburo, ngandiro eyingo.
61 Nga oningga ngando ngandiro ewo. Yudaro yowuru ya, Tembel, ngu
nondo mete toongooro, naru kabusagomo, ko yewano, ewo, ero eyingo.
62 Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo koreteyin-
gongga, ngundo enengo mande ingoro, kewooroyemonggo ngu ootoogero,
dikaro, Yisas sumoo inoro eyingo. Ge mande nga gumi ma ewa? Nga

mandega nga mande wirikoyingo oni doongeyemo, ge bungomo etenggo.
Ge mande moore, ngundi kini bine? Ero eyingo.
63 Yisasdo enengo mande ngundiro ingoro ngu, nenetero, mande gumi
ma eyingo. Nguro kundingiyi oniro tabangokundo, Yisas ko sumoo inoro
eyingo. Anut keta oorooteku, ngu oowooyimonggo mande hamoo awuno
oorengo sorumimonggo, nooreno etooga ingowato. Ge Krayis, Anutdo
noore yoyoweroyimboro sunggi yeyingo oni, ko, Anutro Nangoni hamoo,
bine? Ero eyingo.
64 Asa, Yisasdo enengo mandeni ngu ingoro, enebana gumi eyingo. Gedo
kuri ewoku, nguro no yeno eteno. Ataga ko kootuyisina nguya, ye no
Anutro Nangoni Oni Kirarongo neyootoyi, no Anut yanggangonidodo ngu
kandeyi koondosina bingamidodo bibitewano. Eme no sambono goboore
ngu sanganimo omburo oodoowe, neyowanggo. Ero eyingo.
65-66 Yisasdo ngundiro etoni ngu, asa, kundingiyi oniro tabangong-
gakundo enengo nengguro dowooro, omboongero, sanggiri oorengo tero
eyingo. Ene Anut kootuyisina yomooyinoro mande eteku nga! Noore oni
gidaregano meno etooye omburo, ngundo mande gura ma ewanggo. Kini,
enengombo mande eteku nga, noorengombo nenengo enengo mandeni
ingooteto. Ene Anut kootuyisina yomooyinoro mande ete. Nguro ngu, ye
enengo mande ingootenggoku ngu, ye ndadiro ingootenggo? Ngundiro
sumoo etoni, enendo gumi eyingo. Yisasdo Anut yomooyinoro mande
biyomi kootuyisina eteku, nguro ene komo ureyiga kumooni, ero eyingo.
67-68 Arisa, oni gidaregado Yisas ene doongeyi dobengoro, omuku-
mundoongomo mukendongoro, nguno utoro eyingo. Ge Krayis, gengo
ingondudunonggo ngu yootunoya e. Onendo guroote? Ero yomooyinoro
eyingo.

### *Pitando Eyingo. No Yisas Watayi Kini, Ero Eyingo (Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18, 25-27)*

69 Pita ngu enderoko ya gosingomo nguno bibitero oodoni, kundingiyi
oniro tabango urungga, nguro kirikiri bare gura tanggeyimo omburo
eyingo. Ge nguya Yisas Galili mera oningga, ge nguya oruwori, ero eyingo.
70 Kirikiri baregakundo ngundiro etoni, asa, Pitando oni oowooyingga
doongeyemo, no ngu oningga ngu, no watayi kini. No gedo mandega eteku
ngu, no watayi kini. Ero eyingo.
71 Ngundiro ero yokoro, Pita endesina sisipawa nguro yamuko dabemimo
ooretoni, bare gurado kenoro, oni namoko dikayingokuno eyingo. Nga
oningga nga nguya, Yisas Nasaret oningga nguya oruwori, ero eyingo.
72 Ene ngundiro etoni, asa, Pita Yisas oowooyi ko oongooro eyingo. Hamoo
oorengo, sorumimonggo, no nga oningga nga no watayi kini! Ero eyingo.
73 Asa, ene bodaga oode, oni namokono oruwonggokundo Pitaya ko
eyingo. Hamoo oorengo, ge Yisasro oni gura. Gengo mande eteku, ngu
Yisasro mande bungeyi ngundiro. Ero eyingo.
74 Ene ngundiro etoyi, arisa, Pita manggaru tero eyingo. No yeno etenoku,
no nenengo ma ewanoku ngu, asa, Anutdo nguro ogingo gumi nunowa.
Arisa, no hamoo oorengo, sorumimonggo awuno etenoku ngu! Ngu oningga
yendo etenggoku ngu, no ma ingooteno! Ero eyingo. Ngundiro etoni,
sodedomangge, kootoori eyingo.
75 Pitando kootoori etoni, ingoro, arisa, kuri Yisasdo mandega eneya
eyingo, ngu ingondudu urungga teyingo. Kootoori ma eyingonggakuno ngu,
ge no oowoone tambu kabusa oongoonerowa, eyingo. Pita ngu ingoro,

nguro ene oruwoku musiyo ngu yokoro, sendoro biyobiyomi oorengo teyingo.

# 27

*Yisas Yoro, Payilat Oni Urungga Nguno Oorowuyingo*
*(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)*

1 Sengetoni ootoogero, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ko, Iserel oniro tabango oniku, ngundo yowuruno mande guranangge gosiyoro, eweroyimboro yowuruwooyingo. Nguro ene Yisas ureyi kumooweroyimboro mande gosiyoyingo.
2 Mande ngundiro gosiyoro ngu, asa, Yisas utombo (sen) gosiyoro, yoro, oororo, Rom Gabuman oni, Yuda mera nguro oo sobosobo oni urungga, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yeyingo.

*Yudas Ngu Muringga Ngu Tewokuro, Nguro Nowoondoyi Tero, Enengombo Bungeboro Teyingo*
*(Aposel 1:18-19)*

3 Ngu naruno, Yudas oningga, ngundo Yisas damoni tero, mundi oni kandeyemo yunoyingo oningga, ngundo Yisas ureyi kumoowero mande gosiyootoyi, ngu kenoro, ingoro, nguro ene muri biyomi tewoku, nguro nowoondoyi tero, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oniku, ko, Iserel oniro tabango onikuno oororo, digi beye doobe kabusa (30 Kina) ko yunowero teyingo.
4 Yudasdo mande ngandiro onikuno eyingo. Nondo weti mbumbuwa tero, Yisas ye kandeyemo yewono. Ene oo biyomi gura ma teyingomu, ngu nondo damoni tewonoku, nguro ene kumoowa. No mbumbuwa urungga oorengo tewono, ero eyingo. Enengo mandeni ngundiro ingoro ngu, enebana mande gumi eyingo. Ngu gengombo tewokuro, ngu gengomu nangge! Ero eyingo.
5 Yudas nguro mande ingoro, nguro ene newende kowuri urungga oorengo ingoro, digi beyeku yoro, Tembelro yawasa sanganimo oorongooni uwo. Ngundiro tero, ene oororo, utono bungeboro tero kumooyingo.
6 Asa, ngu naruno nguno, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ngundo ngu, digi beyeku yoro eyingo. Nga digi beyega ngando, ngu oni ureyi kumooweroyi nguro uriyi. Ngundiro nguro, nga digi beye biyomingga nga, Tembelro digi beye nguno ma yowuruwooro yewato, ero eyingo.
7 Nguro ene mera gumisina nguno, mera kumbe gome nguno ooroote. Nguno ngu, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ngundo mande gosiyoro, mera kumbe teweroyi simburigaku digi beye inoro, ngu mera kumbe musiyonggaku uriyoyingo. Ngu mera gumi uriyowonggoku, ngu oni sowe gidarega Yuda oni kini orirokonggo mayeyingo, ngu kumootoyi, nguno mereyeroweroyimboro, nguro musiyo.
8 Ngundiro tero, ngu mera guminggaku ngu oowooyi, siduro mera, eyingo. Ngu oowooyinggaku, ataga ngundiro ooroote.
9 Ngundiro tetoyi ngu, kuri Anutro ingondudu eyingo oni, oowooyi Yeremayiyando mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene ngandiro eyingo.
Ene ngu digi beye onibiga kande eraya ngu yoro, Iserel onindo ngu uriyowero, ngundiro rogo teyingo.
10 Ngundiro tetoni, ngu digi beyekundo mera kumbe teweroyi simburigaku inoro, enengo mera uriyoyingo. Oo Simburi Urunggado nono mande eyingomu ngundiro. Ero eyingo. (Sekarayiya 11:12-13)

*Payilatdo Yisas Sumoo Inoyingo*
*(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38)*

11 Ngu naruno nguno, oni ngu Yisas yoro, omburo, Gabuman oni koreteyingo urungga doongeyimo yeyi dikayingo. Payilat ngundo Yisas sumoo inoro eyingo. Ge Yuda mera oni simoo bare ngaro oni sobosobo koreteyingo urungga, bine? Ero eyingo. Ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo. Yo, gedo eteku ngundiro. Ero eyingo.
12 Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ko, Iserel oniro tabango oniku, ngundo kingo mande godange Yisas goweyi sanggawero etoyi, ene mande gumi gura ma eyingo.
13 Ngu naruno nguno, Payilatdo ko Yisas sumoo inoyingo. Ge gowegemo mande gura gura geno sanggawero etenggoku nga, ge ma ingoote? Eyingo.
14 Ene ngundiro sumoo etoni, ene Yisasdo mande ngu Payilatno gumi gura ma eyingo. Ngundiro nguro, Gabuman oni mera sobosobo oni urungga, ngundo ingondudu urungga teyingo.

*Payilatdo Yisas De Omukondino Sanggaweyi Eyingo*
*(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39, 19:16)*

15 Dagoma bidodomo, naru kundingiyi oowooyi Pasowa, ngu naruno, mera sobosobo oni urungga nguro muriye ngu ngandiro. Ya biyomimo oni guranangge andangetoyi toongewa. Ngundiro nguro, oni simoo bare enengombo oni guraro etoyi ngu, arisa, Payilatdo ngu oningga ngu nangge andangetoni toongewa. Payilatdo ngu muringga ngu tero, nguno Yuda oni simoo bare oni oni teyunoweroyimboro teyingo.
16 Ngu naruno, ene oni biyomi gura moore, ngu ya biyomimo oruwoku, ngu oowooyi Yisas Barabas.
17 Arisa, oni simoo bare mayero, yowuruwootoyi, Payilatdo sumoo yunoro eyingo. Yendo ngu, nondo ndawu oningga yokootoowega, toongeni, ero ingootenggo? Yisas Barabas andangetoowega toongeni; ngundi, Yisas Krayis etenggokungga, ngu Anutdo ye yoyowero sunggi yeyingo oningga, ngu andangewe, bine? Ero eyingo.
18 Ene ngundiro sumoo ero, ndadiro nguro, ene kuri ingowoku, ngu Yuda yowuru yaro sobosobo oni ururuku, Yisasdo oo tewoku, nguro nowoondoyemo boguwooro, ingoro, nguro ene mundi oni kandeyemo yero, ureyi kumoowero teyingo.
19 Payilatdo ngundiro ingoro, nguro ene bibitero, Yisasno mande sanggawero etoyi, ngu wirikoro oodoni ngu, ngu naruno, enengo bareyibo mande yanggango soweyoro eyingo. Ge ngu oni nenengonggano, nguno oo gura ma tewero. Ndadiro nguro, suwoono, no gabono ene kenoro, nguro nowoondone kowuri urungga oorengo ingowono, ero eyingo.
20 Ene Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ko, Iserel oniro tabango oniku, ngundo oni simoo bare sureyeroro, Payilatno etoyiga, Barabas andangeya, yunoya, Yisas ureyiga kumooni, ero eyingo.
21 Arisa, Payilat ngundo ko sumoo yunoro eyingo. Nga oni erayaga nga, yendo ngu ndawu oningga andangeya yokowe, ero ingootenggo? Ene ngundiro etoni ngu, asa, Barabas andangeya yoko, ero mande gumi eyingo.
22 Payilatdo enengo mandeye ngu ingoro, enebana gumi ngandiro eyingo. Ngundiro nguro, nondo Yisas Krayis etenggokungga, ngu ndadiro teyinowano? Ero eyingo. Ngundiro etoni, oni simoo bare bidodo manggaru urungga tero eyingo. De omukondino boorowooyi! Eyingo.
23 Ene ngundiro meno etoyi ngu, asa, Payilatdo mande gumi eyingo. Ndawugaro? Ene ndawu oo biyomingga tewo? Etoni, ene oni simoo bare

bidodo ko manggaru urungga tero eyingo. De omukondino boorowooyi! Ero eyingo.

24 Ngundiro meno etoyi ngu, asa, ngu naruno nguno, Payilat ngu enengo ingonduduye ngu ene ingooteku, ene damoni yero, ebe urungga yeyi, tunooteweroyi tetoyi, nguro enengo mandeni nguya ma ingoyingo. Ngundiro nguro, ene ngandiro eyingo. Nga oningga nga, ene oo biyomi gura ma teyingo, nguro no ene ureyiga kumooni, ero, ma rogo teteno. Nguro ngu, no ngu ooga nguro kandene sonowooro, andangero, yengo kandeyemo yetenoku ngu! Ataga ngu yengomu nangge. Ero eyingo. Ngundiro ero, ene sono yoro, oni simoo bare doongeyemo kandeyi sonowooyingo.

25 Ngundiro tetoni, oni simoo bare bidodo mande gumi eyingo. Nga kowuringga mete ombutoni, noorengombo simoonanidodo koorowoowato. Ero eyingo.

26 Ngundiro nguro, Payilatdo ngu nangge ingoro, nguro ene Barabas andangero yunoyingo. Ene Yisas turimbo gisasaruboro yoro, me oni kandeyemo yunootoni ngu, ngundo de omukondi sanganimo sanggaweyi, ero yunoyingo.

### *Me Onindo Yisas Yomooyinoro Mande Eyingo (Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)*

27 Arisa, Payilatro me oni bidodo Yisas yoro, Rom Gabumanro yano uro, nguno Yisas yomooyinoro, utoro, yomburiyowero mayero yowuruwooyingo.

28 Me onindo Yisasro nengguroni ngu andangero yokoro, enendo nengguro dagoyiga yoro teyinoyingo.*

29 Ene uto sanggiridodomu ngu yoro, ngundo Yisasro tomuku teyinoyingomu, ngu yoro, enengo tabangomo kutuwooyinoyingo. Ngundiro tero, kumuku wimbuyiga yoro, kandeyi koondosina yeyingo. Ngu kumuku wimbuyiga ngu mera oo sobosobo koreteyingo yanggangoni, nguro sunggiyi, ero, nguro ene kandeyimo yetoyi dowooyingo. Ene ngundiro tero, Yisas tanggeyimo boodooye oondoogero, yomooyinoro mande urungga ero eyingo. Ge mayeteku nga! Ge Yuda oniro oo bidodo sobowooyingo oni koreteyingo urunggaku ge! Ero eyingo.

30 Ngundiro ero, mukendongoro, ngu kumuku wimbuyigaku kandeyimonggo sobiyoro yoro, ngundo tabangomo oorongooro ureyingo.

31 Me onindo Yisas yomooyinoro yokoro ngu, arisa, enengo nengguro dagoyigaku andangero yokoro, Yisas enengo nenggurogaku yoro, ko teyinoyingo. Ngundiro tero, Yisas yoro, de omukondino yureweroyi musiyomo, nguno oorowuyingo.

### *Me Oniku Yisas Yoro, De Omukondino Sanggaweyingo (Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)*

32 Ngu naruno nguno, me oniku oorekanare oorowutoyi, oni gura oowooyi Sayimon ngu endeni oowooyi Sayirin, ngu ombutoni kenoyingo. Kenoro, ngu me onikundo nguno dowooro, woosooro, sureyootoyi, oororo, Yisasdo de omukondigaku ngu inootoyi koorowooyingo.

33 Ene ngundiro koorowootoni, yade oororo, mera musiyo gura, oowooyi Golugata, nguno tunooteyingo. Golugata oowooyingga nguro muri ngu ngandiro: tabaye wimbuyi musiyo.

---

* **27:28:** (Ngu tomoku, kumba dagoyiga ngu oni tabango ururumboro sunggi ngundiro teyinoyingo).

34 Nguno ngu, ene sono kowoododo Wayindodo yowuruwooyingomu
Yisas inootoyi, ene ngu sono kowoonggaku nero towoongootoni, ngu
yokoyingo.
35 Ngundiro tero ngu, ene Yisas de omukondino dowooro, sanggawero,
enengo nengguroni yoro, ebe pawapawamu tero, yoweroyimboro koon-
doongetero, oni gurado dagayeroro ngu, asa, ngundo yoyingo.
36 Ene ngundiro tero, ngu mera musiyonggakuno bibitero sobowooyingo.
37 Yisas tabango sanganimo de omukondi sosowoomo wirikoyeroyingo
oni, ngundo mande ewoku, ngu so uyi gurano ngandiro nakangoyingo.
Nga Oningga Nga Ngu, Yisas. Ene Yuda Oniro Sobosobo Oni Koreteyingo
Urungga Oorengo. Ngundiro nakangoyingo.

38 Ngu musiyomo nguno, oni biyomi eraya Yisas tanggeyi gide gide
booroyeroyingo. Gura kandeyi koondosina, gura kandeyi biyomisina
booroyeroyingo.
39-40 Oni simoo bare mayero, kenoro, yomooyinoro mande ero, tabadori
tero, kandesisi tero, kenoro eyingo. Ehe! Ge nga oningga ngando yowuru ya
tootoongoro yokoro, naru kabusagomo ko yewero ewo. Ge ngu tewero ngu,
arisa, ge mete de omukondi ngu yokowa. Yo, ge Anutro Nangoni tetoningga
ngu, asa, ge de omukondi yokoya, merako ombu! Ero eyingo.
41-42 Ene ngundiro etoyi, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo
oniku, mamana mandero ingondudu oni, ko, Iserel oniro tabango oniku,
ngundo yomooyinoro mande ero, yomooro eyingo. Ene oni gidarega
yomosiyeroro, ene enengombo enengo ma hoorooweyingo. Arisa, ge
Iserel oniro sobosobo koreteyingo urungga tetoningga ngu, asa, ge komo
de omukondi yokoya, merako ombutooga, noore geyoro ngu, asa, noore
nowoondonanimo hamoo tewa!
43 Yo, nga oningga nga, ene Anutno newende hamoo tero ero, No Anutro
Nangoni erorooteku ngu. Arisa, Anutdo gengo gome ingoya ngu, ene mete
anangu hoorooweng geroni. Ero eyingo.
44 Ene ngundiro nangge, yakaka oni erayaga Yisas tanggeyimo de
omukondino booroyeroyingo erayagaku nguya, Yisas yomooyinoro mande
eyingo.

### *Yisas Kumooyingo*
### *(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)*

45 Sa kewooro samboro oorengo nguno, mera bidodo suwoo ooreri tero,
oororo, sa nemimo utoni 3:00 Klok, ngu kiniteyingo.
46 Ngu naruno, Yisasdo meno yanggango urungga ero eyingo. Eloyi, Eloyi
Lama Sabakatani? Eyingo. Nga mandega nga, ngu muri ngandiro. Noro
Anut, noro Anut, ge ndatero noyokowo? Eyingo. (Sam 22:1)

47 Ene ngundiro meno etoni, oni simoo bare gidarega nguno oruwong-
gokundo, ngu ingoro eyingo. Nga oningga ngando ngu, ene Ilayiya
negongoote. Ero eyingo.
48 Ngundiro etoyi, sodedomangge kewooroyemo gurado kendutero,
oororo, sono kowoo oowooyi Winiga ngu towi sosowo nguno yero, de
sanggano gosiyoro, yeyi Yisas manggowoomo neni, ero inoyingo.
49 Ene oni gidaregado eyingo. Sobowooro oode, kenowato! Ilayiyando
omburo hoorooweva, ngundi kini bine? Ero eyingo.
50 Ngu naruno nguno, Yisas ki yanggango urungga ko ero, enengo gaboyi
yokoro, oorowutoni kumooyingo.

51 Ngu naruno nangge, Yuda oniro Tembel yowuru yano towi urunggaku
awu wengamonggo kewoorokuri pitiro, oosowooro, omburo, wenga mer-
ako nggorongero eraya tunooteyingo. Ngu naruno nguya imimi yoro, digi
ururu udookeyingo.
52 Ngundiro tetoni ngu, oni mereyeroyingo musiyonggaku goosootoni,
Anutro oni simoo bare oowooyingga kuri kumooyingoku, ko ootoogeyingo.
53 Ene oni merengooweroyi musiyo yokoro oodoyi, kootu Yisas ko
ootoogero, Yerusalem ende kundingiyi nguno oorowuyingo. Oorowutoyi,
oni oowooyingga ngu yeyoyingo.
54 Me oni ko enengo tabango, ngu Yisas sobowooro oodoyi, mera imimi
yootoni, oo bidodo tunootetoni ngu kenoro, nguro ene sosoreyingo urungga
tero eyingo. Hamoo oorengo, nga oningga nga, ngu Anutro Nangoni nga!
Ero eyingo.
55 Ngu bare gidarega nguya ngu orirokoyi dikaro, ngunonggo Yisas
kenondadangero oruwonggo. Ngu bare ngu, ene kuri Yisas Galili merako
oriyingo, ene ngu Yisas keyoro, oororo hoorooweyingo.
56 Ngu bare kabusaga ngu kewooroyemo, ngu Mariya Magadala; Mariya
Yemus Yosep eraga namoyari; ko, Sebedi simoongo erayaga ngu namoyari
nguya oruwonggo.

### *Arimatiya Mera Oningga Yosep, Ngundo Yisas Bingo Yoro Merengooyingo (Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)*

57 Suwootetoni, Yosep Arimatiya merakonggo oningga ngu, ene digi
beyenidodomu ngu mayeyingo. Ene nguya Yisasro kirikiri oni gura.
58 Ene yanggango tero, Payilatno oororo, Yisas bingonggaku yoweroyim-
boro sumoo eyingo. Arisa, Payilatdo me onino etoni, Yisas bingonggaku
Yosep yokoyinoyingo.
59 Arisa, Yosepdo Yisas bingonggaku ngu yoro, kumba sarayinggado
doobengoro, mbimboongoyingo.
60 Ene ngundiro tero, yoro oororo, oni merengooweroyi musiyo gura keta
teyingomu, nguno yeyingo. Ngu merengga ngu, digi woondokoyi newen-
demo teyingo. Mere manggowo ngu digi urungga gura wenggeremooro,
ngundo ukingoyingo. Ene ngundiro tero ngu, asa, ene yokoro toongeyingo.
61 Mariya Magadala, ko, Mariya gura, ngu bare erayagaku ene nguno
mere tanggeyimo bibitero, ootooro, ngunonggo doongetero, Yisas ndadiro
tero merengootenggoku, ngu kenowero oruwori.

### *Me Onindo Yisas Merengooyingo Merenggaku Sobowooweroyimboro, Nguro Eyingo*

62-63 Naru wengamo, oo yomosiyoweroyi Yudaro kando naru, oowooyi
Sabat kinitetoni, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ko Parisi
oniku ngu Payilatno mayero, yowuruwooro eyingo. Oni urungga, noorendo
mande gura ngano godange oni ngundo kuri keta oruwokuno, mande
eyingoku, ngu ingooteto. Ene ngandiro eyingo. Kootuyisina, sa kabusa
yokoro, no ko ootoogewano, ero eyingo.
64 Ngundiro nguro, ge etooga, oni ooroya, ngu merengga ngu, sa kabusaga
nguno gome sobowooyi. Yokootoyi ngu, enengo kirikiri onindo omburo,
yakakayi yoro, saro, oni simoo bareno ewanggo. Ene ko merenonggo
ootoogetoni, etoyi, kootu godangengga tewanggoku, ngundo koretero go-
dangengga ewonggoku, ngu dagawa. Ero eyingo.†

† **27:64:** (Kristen onindo Yisas ngu Krayis, Anutdo noore ko yoyoweroyi sureyootoni ombuyingo, ero etenggo. Ene Yuda onindo ngu mandega ngu godange mande koreteyingo etenggo, ero ingootenggo.)

65 Ngundiro etoyi ngu, Payilatdo eneya mande gumi eyingo. Arisa, ye sobosobo oni gidarega yoyoya, oorowutoyiga, ngundo merengga ngu yanggango gosiyoya sobowooyi. Yengombo ngundiya teyi, eyingo.
66 Ngundiro nguro, ene oororo, digi woondokoyi merenggaku, ngu sunggi gura roogo teweroyimboro ngu yetoni, me oni yoyetoni, ngundo ngu merenggaku sobowooyingo.

# 28

*Yisas Ko Ootoogeyingo*
*(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Yon 20:1-18)*

1 Yudaro kando naru, oowooyi Sabat kinitetoni, sengetoni suwoononggo, kowooyingo nguro naru koreteyingo, ngu Sande naruno, Mariya Magadala, ko, Mariya gura nguya yade oororo, Yisas merengooyingo merenggaku kenowero oorowuyingo.
2 Asa, imimi urungga oorengo yootoni ngu, ngu naruno nangge, Anutro sambono Engel oninggado sambononggo omburo, Yisas merengooyingo musiyomo oororo, digi urungga mere manggowo ukingoyingonggaku ngu andangetoyi, ukero, utoni, ngu sanganimo bibiteyingo.
3 Enengo omukumundoongo soru yowari ngundiro tunootero, enengo nengguroni nguya sarayi oorengo tunooteyingo.
4 Me oni, Yisas merengooyingo mere ngu sobowooro oodoyi, oo ngundiro kenoro ngu, ene sosorero, mboorombooro tero, gaboye kumookumooteyingo.
5 Ene Anutro sambono Engel oningga, ngundo bare erayagakuya eyingo. Yari ma sosorewero! No kuri ingooteno. Yari Yisas de omukondino boorowooyingo oningga, ngu erewero ombuteri.
6 Ene ngano kini. Ene kuri enengombo eyingo ngundiro, ataga ene keta ootoogete. Yari ombuya, mereno yewonggoku musiyongga ngu kenori.
7 Yari enengo musiyongga kenoya, sodedomangge ooroya, enengo kirikiri onikuno ngandiya eri. Ene kuri mere yokoro ootoogero, ye koreteyunoro Galili merako oorowute, eya eri. Ye ngu mera gumisina nguno kenowanggo. Ingoyi, no ataga yeno etenoku ngu! Ero eyingo.
8 Ene mande ngundiro etoni, asa, bare erayagaku mande ingoro ngu, ene sosorero, oni oni urungga nguya tero, nguro ene sodedomangge mere yokoro, kirikiri onikuno sobiyoro, ngu mande ngu ewero oorowuyingo.
9 Ene sobiyoro, yade oorowutori ngu, Yisas oorekono tunootero, eneno eyingo. Yari mayeteriku ngu. Etoni, bare erayakundo enengo mande ingoro, oororo, Yisas keyi damonimo bagootero, nguno yambo mande teyingo.
10 Ngundiro tetori ngu, Yisasdo eneya eyingo. Yari ma sosorewero. Yari ooroya, noro kirikiri oni dobookurine oorengo nguno ngandiya etoriga, ene Galili ooroya, nguno neyoyi. Yari ngundiya eri. Eyingo.

*Me Oniro Mande*

11 Bare erayagaku oorekono oorowutori, me oniku Yisas merengooyingo musiyongga sobowooyingoku, ene endemo uro, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo onikuno oororo, oo tunootemukowoku, nguro ewonggo.
12-13 Nguro ngu, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo onikundo, ko Iserel oniro tabango onikuya yowuruwooro, ngu oo tunootewonggoku, nguro ndadiro tewato, ero, mande gosiyoyingo. Nguro ene me oniku digi beye oowooyingga kingo yunoro eyingo. Arisa, ye saya,

oni simoo bareno nga mande ngandiya eyi. Suwoono weteroodoore ngu, kirikiri onindo ngu torige omburo, Yisasro bingo yakakayi yoro sawonggo. Ngundiya ewanggo.

14 Nguro ngu, yengo Gabuman sobosobo oni tabangongga, ngundo nga mandega yendo etoyi, ingootoni ngu, arisa, ye nowoondoye kowuri ma ingowero. Ndadiro nguro, no yengo sobosobo oninggano oororo, mande inowano. Inootoowe, ene ye kowuri ma yunowa. Ero eyingo.

15 Ngundiro etoni ngu, asa, me onindo digi beye yoro, oo ngundiro ewonggoku, ngundiro teyingo. Ngu mandegaku, ene Yuda oni simoo bare bidodo etoyi, ingoyingomu, ataga nguya, ngu mandegaku ero ingororootenggo.

### *Yisasdo Kirikiri Oni Ko Yunoyingo*
### *(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)*

16 Arisa, enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro guranangge, Galili merako oororo, puringga Yisasdo kuri eyingomu, nguno ooreyingo.

17 Ene nguno, Yisas kenoro, kirikiri oni bidodo bagootero, eneno yemboongetoyi, ene gidarega ingonduduye buribari ingoyingo.

18 Arisa, Yisas tanggeyemo omburo, mande wesiyoro eyingo. Anutdo kuri sambo mera ngaro nguya, yanggango bidodo nunoyingo.

19 Ngundiro nguro, ye ooroya, oni simoo bare bidodo, Anutro Mande Keta Mesarango yunoya, yoyeyiga, noro kirikiri oni tunooteyi. Ene nowoondoyemo hamoo tetoyiga ngu, arisa, ye sono kundingiyi newendemo utoyiga, ngu Awa, Nangoni, ko, Yuka Kundingiyi oowooyemo sonoyeroyi.

20 Ngundiya teya, noro mande bidodo etuyerowonoku, ngu bidodo yebanangge oo ngundiro eneno etuyerowanggo. Ye ma kabetewero. Ingoyi, no suwooyi sano yeya oode, oororo, naru wenga kinitetoni, nguno nguya, no yeya oruwato. Ero eyingo. Ngu hamoo.

# MAK MANDE

Makro Mande Tabango

Mak oowooyi gura Yon. Mak ngu ene oni koreteyingo, ngundo Anutro mande keta mesarango nga nakangoyingo. Mak ngu ene kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga, nguromu gura kini. Asa, oni hamoo ingondudu eyingo oni ngu, enendo ngandiro eyingo. Mak, ene oo bidodo Pitando Yisasro mata mandeni ngu wesiyoro etoni ngu, asa, ene so uyimo nakangoyingo. Ene, ngu naruno Mak ngu simoo oore oriyingo. Yerusalem endemo nguno oodoore, enengo doongeyimbo nenengo Yisasro koni ngu kenoyingo. Ngundiro nguro, noorendo Makro mandeni ngu kandangero ingoweroyi ngu (Mak 14:51-52) nguro Makdo mande eyingo, ngu enengomboro eyingo. Kootuyisina, ngu naruno nguno, ene Pol Banabas erayaga nguro dobooyari tunootero, asa, ene nguya gobooro ko teyingo.

Rom oni sowe ngundo mera gidega bidodo sobowootoyi, ene Makdo ngu oni sowe gidarega, nguro gome ingoro, ngundo ngu, ene Yisasro ingondudu yowanggo. Ene ngu Rom oni sowe gidarega, ngundo ngu, digi beye yoweroyimboro ingonduduye gosiyoro, ene oni oowooye bingamiyedodo tero, merako ngano oo ngu bidodo tero oruwero tetoyi, ene Makro nakayano ngu, ngandiro ete. Yisas guranangge ngu yangangododo, enengo oowooyi bingaminidodo, ngundo Rom oni simoo bare nguya, ko noore Yuda simoo bare bidodo ngu hamoo oorengo, ingowato. Hamoo oorengo ngu, Anutro nangoni eyingo. Yisasdo oo amana oni gidaregado ma teweroyi, ngu bidodo tetoni tunootetoni, asa, ngundo ngu, oni simoo barero ingonduduye oowooyingga yokutuyeroyingo. Makdo ngu oo nguro gome ero, ene nguro matani Yisasdo oni simoo bare mande yunoyingo, ngu oowooyingga ma nakangoyingo. Ene mande gura ngu Makdo ngundiro ero nakangoyingo. Ngu ngandiro: Yisas ngu ene yanggangonidodo, ngundo mete Setan dagaro, ene mete oni simoo bare ko yoyowa.

*Sonoyeroyingo Yon, Ngundo Mande Wesiyoro Eyingo*
*(Matiyu 3:1-12; Luk 3:1-9, 15-17; Yon 1:19-28)*

1 Nga mandega nga, ngu Yisas Krayis Anutro Nangoni, nguro Mande Keta Mesarango.

2 Anutro ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo kuri Sonoyeroyingo oni Yon, ko, Yisasro nguya nakangoro, ngandiro eyingo.

Ingoyi. Nondo noro ko oni ge koretenggu noro soweyowano. Enendo ngu gengo oore yomosiyonggunowa.

3 Kootuyisina, ngu oningga, ngundo oni kini merako, nguno omburo meno ewa. Oo Bidodo Simburi, nguro ooreni ngu yomosiyoyinowa! Eyingo.*

4 Nguro ngu, Yon Sonoyeroyingo oni, ene oni kini kingo merako nguno omburo, oni simoo bareno mande wesiyoro ero eyingo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoorengoya, sono kundingiyi gimuyi. Ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo yengo weti mbumbuwa andangero kabeteyunowa.

5 Ene mande ngundiro wesiyoro etoni, nguro Yudiya mera, nguro simoo bare bidodo, Yerusalem endemo simoo bare bidodo, ene Yonno oorowuyingo. Ene nguno oororo, enengo weti mbumbuwaye Yonno wesiyoro etoyi, nguro Yondo Yodan sonono yoyoro uro, sonoyeroyingo.

---

* **1:3:** (Nga mandega nga Sonoyeroyingo oni Yon, ngundo Anutro Nangoni nguro ooreni yomosiyoyinowero eyingo).

6 Yonro nengguro pirungga, ngu Hos gura oowooyi Kamel, ngu uyimbo
nengguroyi ngu teyingo. Ene Kamel goweyi, ngundo utoyi tero, wanggan-
gomo nguya gosiyoyingo. Enengo oowari ngu diguno katu, siso, ngu nero
oruwo.†
7 Ene mande ngandiro wesiyoro eyingo. Kootuyisina, oni gura no ken-
eroro ombuwa. Ene ngu oningga, ngu yanggangoni ngu urungga oorengo.
Yo, hamoo, ngu oningga nguro yanggangoni, ngundo noro yanggangone
ngu dagate. No ene newendemo ootooro, enengo kirikiri oni nangge
oorooteno.
8 No ye sonombo sonoyerooteno. Ene ngu oningga, ngundo ngu Anutro
Yuka Kundingiyimbo sonoyerowa, ero eyingo.

### *Yondo Yisas Dowooro, Sono Newendemo Uro Sonowooyingo (Matiyu 3:13-17; Luk 3:21-22)*

9 Ngu narungga nguno, Yisas ene Nasaret ende Galili merakonggo
mayeyingo. Mayetoni, Yondo Yisas yoro, Yodan sonongga nguno uro
sonowooyingo.
10 Ene ngundiro sonowootoni, Yisas sono yokoro, sagigo ooretoni ngu,
asa, sodedomangge sambo goosootoni, nguwoore Yuka Kundingiyi sam-
bononggo nu mumukondiri ngundiro tero, Yisasno ombuyingo.
11 Ngu naruno nangge, Anutdo sambononggo Yisasya ngandiro meno
ewo. Ge nenengo nangone. No gengo gome ingooteno. Nowoondone gengo
gome oorengo ingooteno. Eyingo.

### *Setando Yisas Towoongoyingo (Matiyu 4:1-11; Luk 4:1-13)*

12 Ngu naruno sodedomangge, Anutro Yuka Kundingiyimbo Yisas sowey-
ootoni, oni kini kingo merako toongeyingo.
13 Toongero, ene oni kini kingo merako nguno, sa naru onibi eraya ene
nusako koki kewooroyemo oriyingo. Nguno oodoni, ene sambono Engel oni
garodo omburo, Yisas hoorooweyingo. Ngu naruno nguno, Setando Yisas
towoongoyingo.

### *Yisas Ene Galilino Ko Damoni Yero Teyingo (Matiyu 4:12-17; Luk 4:14-15)*

14 Me onindo Yon dowooro, ya biyomimo yetoyi oodoni, ngu naruno, Yisas
Galili merako oororo, nguno Anutro Mande Keta Mesarango simoo bareno
wesiyoro, ero eyingo.
15 Ataga narunggaku tunootete. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kuri namoko om-
bute. Ngundiro nguro, ye mande gome ngaro nowoondoye yowoorengoya,
Mande Keta Mesarango nga ingoya, nowoondoyemo hamoo teni! Eyingo.

### *Yisasdo Oni Namoraya, Ene Keyoweroyi, Nguro Negoyeroyingo (Matiyu 4:18-22; Luk 5:1-11)*

16 Ngu naruno, Yisas ene Galili sono koongeyingo dabemiwoore
oorowuyingo. Oororo, ene Sayimon koneyo Enduru nguya yeyoyingo. Ngu
erabasa erayaga ngu ene isoro si sono koongeyingomo oorongooro, ngu koyi
teworiyo. Ene ngu ko ngu tero, iso uriyoro beye yoro oriyingo.
17 Ene ngundiro tetori ngu, Yisasdo erayaga nguya eyingo. Yari ombuya,
no keneroya endeyori. Kootuyisina yarindo oni simoo bare yoyoro, Anutro
mandeno yoyoweroyi ngu etuyerowano. Yo, hamoo, yari iso yooteriku
ngundiro oni yoyowari.

---

† **1:6:** (Enengo nengguroni ngu Anutro ingondudu eyingo oni nguro nengguro ngundiro.)

18 Ene ngundiro etoni, ngu naruno nangge erayagaku isoro si ngu yokoro,
oororo, ene keyoyingo.
19 Ngu naruno, Yisasdo bodaga nguya oororo ngu, ene Yemus, Yon
erabasa, Sebediro simoongo yeyoyingo. Ngu erayaga nguya wanggo
sanganimo isoro si yomosiyorootori yeyoyingo.
20 Yisasdo erayaga ngu yeyoro negoyeroyingo. Negoyerootoni, erabasa
mandeni ngu ingoro, nguro ene awayari Sebedi enengo ko onidodo wang-
gono yoyokootori, oodoyi, ene oororo, Yisas keyoyingo.

### *Yisasdo Oni Gurano Mbooro Biyomi Oweyingo (Luk 4:31-37)*

21 Ene Kapeniyam endemo oororo, ngu Yuda oniro kando naru (Sabat)
nguno ene yowuru ya newendemo uro, oni simoo bareno mande wesiyoro
eyingo.
22 Ene ngundiro mande wesiyoro etoni, oni enengo mandeni ingoro,
nguro ene sosoreyingo. Ndadiro nguro, enengo mandeni etuyerooteku,
ngu yanggango oorengo. Yo, enengo mandeni, ngu mamana mande oniro
mande etuyerootenggoku, ngundiro kini.
23 Ngu naruno, oni gura yowuru yano oruwo. Ngu oningga, nguno
mbooro biyomi newendemo oorooteku, ngundo meno ero eyingo.
24 Yisas Nasaret oni, ge nooreno ngano ndawu ooga tewero ombute? Ge
noore yomburiyerowero ombute, bine? No ge kuri ingooteno. Ge Anutro
oni kundingiyi!
25 Ene ngundiro etoni ngu, Yisasdo mbooroga ngu kenoro, manggaru-
wooro eyingo. Ge manggoge gosiyoya, ge nga oningga nga yokoya toonge!
26 Ene ngundiro etoni, mbooro biyomi, ngundo mandeni ingoro, nguro
ene sodedomangge oninggaku yeni, yanggango biyomi mboorombooro
tetoni, mbooroga ngundo kimanggaru tero, ene oningga ngu yokoro besero
toongeyingo.
27 Ene ngundiro tetoni, oni simoo bare bidodo soriyokoro, enengo nangge
kewooroyemo mande mande ero eyingo. Ngu ndawu ooga? Nga mande
muri keta gura tunooteteku nga! Nga oningga, nga enengo yanggangoni
ngu yanggango oorengo. Nguro ngu, ene mete mbooro biyomi mande
yunootoni, enengo manggowo ingoro keyootenggo. Ero eyingo.
28 Ngundiro tetoni, ngu mandegaku, sodedomangge Galili meradodo
rogowooyingo.

### *Yisasdo, Pita Konggeyi Yomosiyoyingo (Matiyu 8:14-15; Luk 4:38-39)*

29 Ngu naruno, ene Yemus koneyo Yon ngudodo yowuru ya yokoro,
endesina oorero, ene oororo, Sayimon koneyo Enduru eragado yano
uyingo.
30 Ene yano uro, Sayimon konggeyi ngu yabano wetoro oodoni kenoyingo.
Ene sayi urungga moondeyi kookingo urungga tetoni, nguro ene sodedo-
mangge Yisasno nguro eyingo.
31 Yisasdo mandeye ngu ingoro, nguro ene barega ngu tanggeyimo
oorowuyingo. Oororo, kandeyi dowooro hooroowetoni ootoogeyingo. Ene
ngundiro tetoni, ngu naruno nangge, sayini kiniteyingo. Kinitetoni, nguro
ngu baregaku ootoogero, mete tero, Yisas garoro oo karo yomosiyoyingo.

### *Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Yomosiyeroyingo (Matiyu 8:16-17; Luk 4:40-41)*

32 Suwootetoni sa utoni, oni sayi oni, ko, mbooro biyomimbo yoyoyingo
nguya yoyoro mayeyingo.
33 Ngundiro mayetoyi, nguro endemo oni simoo bare bidodo endesina
yamuko dabemimo yowuruwooro, ende ndinditero oriyingo.
34 Asa, nguno Yisasdo oni simoo bare sayi gura gura yomosiyeroro,
mbooro biyomi oweyerootoni sayingo. Ngundiro tero, ene Yisasdo oo
mbooro biyomi nguya mande ma ewero, ero roogo teyunoote. Ndadiro
nguro, mbooro biyomi, ngundo ene ingoyingo, Anutdo Yisas soweyootoni
ombuyingo, ngu ingootenggo.

*Yisas Ene Galili Mera Nguno Endeyoro, Ko Teyingo*
*(Luk 4:42-44)*

35 Sengewero tetoni, Yisas ootoogero, ende oorero, oni kini mera nguno
toongero, ene nguno yemboongero oruwo.
36 Ene ngundiro yemboongero oodoni, Sayimondo dobookuriyidodo ene
erewero sayingo.
37 Saro, oororo ene kenoro ngu, asa, ene Yisasno eyingo. Oni simoo bare
bidodo ge erewenggerootenggo!
38 Ngundiro etoyi, enebana gumi eyingo. Nguno yokoyi. Noore ende
gidarega namoko ngano saro, nguno no Anutro mande nguya wesiyoro
ewero no ombuwono. Nguro damoni ngandiro: no Anutro Mande Keta
Mesarango wesiyoro ewero nguro ombuwono. Eyingo.
39 Nguro ngu, ene Galili mera bidodomo oororo, Yuda oniro yowuru
yano ngu bidodomo uyingo. Nguno uro, Anutro mande wesiyoro ero, ene
mbooro biyomi nguya andangeyingo.

*Yisasdo Oni Gura Gorimambudodo Ngu Yomosiyoyingo*
*(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)*

40 Ngu naruno, oni gura gorimambudodo ngu Yisasno omburo sumoo
ero, ngguyinggayi tero, bodowo oondoogero, Yisasno eyingo. Ge mete
tetoningga ngu, no yomosinerootooga, mete tewe. Eyingo.
41 Yisasdo, enengo mandeni ngu ingoro, nowoondoyi urungga teyinoro,
nguro ene kandeyi eneno yero dowooro eyingo. Yo, no ingooteno. Gengo
sayingge kiniteni, eyingo.
42 Ene ngundiro etoni, arisa, sodedomangge mambugori goweyimo oru-
woku ngu besero kiniteyingo. Ngundiro tero, ene mete teyingo.
43-44 Arisa, Yisasdo mande yanggango eneya eyingo. Ge ingonda te! Ge
oni gurano nga mandega, ngaro ma ewero. Kini, ge sodedomangge yowuru
yano oorowuya, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyingga, nguno gowege,
ene etungoo. Gowege mete tewoku nguro ge wooro yeya, Mosesndo kuri
eyingo, ngundiya te! Ngundiro tetoyi ngu, oni ene ingowanggo. Hamoo
oorengo, enengo sayi ngu kinitete. Ero ingowanggo.
45 Ene ngu oninggaku, ene mande ngu toongooro, oororo, enengo
moondeyi mete tewoku, nguro mandeni mera bidodomo, ero endeyoyingo.
Ngundiro nguro, Yisas ende bidodo newendesina tunoo ko ma uyingo. Kini,
ene diguno oni kini kingo mera gumisina nguno nangge oruwo. Ene nguno
oodoni, ene oni simoo bare mera bidodomonggo eneno mayeyingo.

# 2

*Yisasdo Oni Gura Kekandeyi Biyomi Yomosiyoyingo*
*(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)*

1 Naru gidega yokoro, Yisas Kapeniyam endemo ko oorowuwo. Oorowutoni, oni simoo bare, ene Yisas ya gurano oorooteku ngu, ero etoyi, ingoyingo.
2 Oni simoo bare oowooyingga ene ngundiro ingoro, nguro ene oororo, Yisas oruwoku yanggakuno yowuruwootoyi, ngu yanggaku ndinditetoyi, musiyo gura ma oriyingo. Yamuko dabemimo musiyo nguya ndinditeyingo. Nguno, Yisas ene Anutro mande yunoro oruwo.
3 Mande wesiyoro eroodoni, oni gidaregado sayi oni gura yoro, Yisasno mayeyingo. Ngu oningga ngu kekandeyi bidodo bingo yero kumooyingo. Ngundiro tetoni, nguro oni namorayagobo ngu sayi oninggaku, yaba tero, nguno yero, sumooro koorowooro mayeyingo.
4 Ene onindo musiyo kuri ukingowonggo. Nguro ngu, ene sayi oninggaku yoro, Yisas tanggeyimo uweroyi nguya kini. Ngundiro nguro, ene ya omungo Yisas oruwokusina awuno andangero, nguwoore ene sayi oninggaku wetorodoni yawasadodo yeyi, Yisas tanggeyimo uyingo.
5 Ene sayi oninggaku, yawasadodo yeyi utoni, Yisasdo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu kenoro, nguro ene ngu sayi oninggakuya eyingo. Nangone, no gengo weti mbumbuwage kuri andangenggunootoowe kinitete. Eyingo.

6 Ene ngundiro etoni, asa, ngu naruno nguno, Mosesro mamana mandero etuyeroyingo oni, ene nguno bibitero oruwonggoku, ngundo nowoondoyemo ingondudu tero, ngandiro ero ingoyingo.
7 Ndadiro nguro, nga oningga, ngando ngundiro ete? Hamoo oorengo, ene Anut kootuyisina ero, yomooyinoro mande biyomi ete. Noore ingootetoku, oni gurado weti mbumbuwa andangeweroyi nguya kini. Ngu Anutdo nangge mete weti mbumbuwa andangewa!
8 Ene mande ngundiro ingowonggoku, nguro Yisas ene sodedomangge ngu ingonduduyega nowoondoyemo ngu ingowo. Ngundiro nguro, enebana gumi eyingo. Ndawu oogaro, ye ngundiro ingonduduga ngu nowoondoyemo ingootenggo?
9 Nondo ndawu mandega etoowe, ngundo mande gumingga dagayeroote? Gengo weti mbumbuwa kinitete, ewano, bine; ngundi, ge ootoogeya, gengo yawasa yoya, oorowu ewano. Ndawu mandegado ngu dagate?
10 No, Oni Nangoni, merako ngano yanggangonedodo oniro weti mbumbuwa mete andangeweroyi, ngu tero etuyerowero, nguro no sayi oningga ngaya eteno.
11 Ge ootoogeya, dikaya, gengo yaba yoya, gengo yano oorowu! Eyingo.
12 Ngundiro etoni, sayi oninggaku mandeni ngu ingoro, sodedomangge ootoogero, oni simoo bare bidodo doongeyemo, enengo yaba yoro, koorowooro oorowuyingo. Ngundiro tetoni, oni bidodo soriyokoro, mbooromboorо tero, Anut bingami ero okooro, ene ngandiro eyingo. Hamoo oorengo, noore kuri oo ngandiro ma kenoyingo! Eyingo.

### *Yisasdo Liwayi Negongootoni, Ene Keyoyingo (Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)*

13 Ngu naruno, Yisas ene Galili sono koongeyingo tamakuri ko oorowutoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo eneno mayeyingo. Mayetoyi, Yisasdo Anutro mande ero, nguno etuyeroyingo.
14 Ngundiro tero, ene oororo, Liwayi, ngu Alipiyas nangoni kenoyingo. Kenootoni, ene beye yoweroyi yano (Gabuman Takis) nguno bibitero

oodoni, Yisasdo eyingo. Ge ombuya, no keneroya endeyo. Ngundiro etoni, Liwayi ootoogero, Yisas keyoro, endeyoyingo.*
15 Ende oororo, Liwayindo Yisas yoro, enengo yano uro, bibitero oo neyingo. Digi beye yoyingo oni oowooyingga, mbumbuwadodo oni oowooyingga, ko, Yisasro kirikiri oni nguya Yisasdodo bibitero, oo neyingo. Ngu naruno, oni oowooyingga Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro ene nguya Yisas keyoro endeyoyingo.
16 Ngundiro tetoyi, Yuda oni gidaregado, Mosesro mamana mande etuyeroyingo oni, oowooye Parisi, ngundo Yisas kenootoyi, mbumbuwadodo oniya, ko, digi beye yoyingo oniya oo netoyi, yeyoro, nguro ene Yisasro kirikiri onikuno ero, sumoo ewonggo. Ndadiro nguro, ene digi beye yoyingo oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggo? Eyingo.
17 Yisas enengo mandeye ngu ingoro, enebana gumi eyingo. Oni enengombo goweyimo, sayi kini ingoro ngu, ene sayi mambu yomosiyingo, onino (Doguta) nguno ma oorowuwanggo. Ngundiro nangge, no oni metemi, ngu yomosiyerowero ma ombuyingo. Kini, no oni weti mbumbuwadodo ngu yomosiyerowero ombuwono.

### *Oowari Roogo Teweroyi, Nguro Muri*
### *(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)*

18 Naru gurano, Yonro kirikiri oni, Mosesro mamana mande etuyeroyingo oni, oowooye Parisi nguya oowari roogo tewonggo. Ndadiro nguro, oowari neweroyi naruno, Anutno yemboongero oowari ma neyingo. Asa, ngu naruno nguno, oni gidaregado omburo, Yisasno sumoo eyingo. Ndadiro nguro, Yonro kirikiri oni, ko, Parisi oniro kirikiri oniya, ngundo oowari roogo tetoyi, ene gengo kirikiri oni, ngando ngu oowari ma roogo tetenggo?
19 Ene ngundiro sumoo ero etoyi, asa, enebana gumi eyingo. Bare kame yoweroyi naruno, dobooye ngu kenoro, oowari karo, ngu roogo tewanggo, bine? Kini, oni mayewonggoku ngu oodoyi, ene oni oni tero, oowari ma roogo tewanggo.
20 Ene kootuyisina, oni bare yoweroyiga ngu andangero, eneya nguya ma oodoni, asa, ngu naruno, ene mete oowari roogo tewanggo. Ngundiro nangge, no nenengo kirikiri oniya oorootetoku ngano, ene oowari ma roogo tewanggo. Ene kootuyisina, mundi onindo noyoro satoyi, asa, ene kowuri koorowootenggoku naruno, ene mete oowari roogo tewanggo.
21 Oni kumba sosowo ketangga yoro, ngundo nengguro kurimingga nguro witu ngu ma ukingoro wesibiyowanggo. Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, ngu kumba sosowoongga witu ukingowonggoku, ngundo nengguro ko oomboongewa. Ketangga ngundo kurimingga ngu oomboongetoni, witu urungga tunootewa.
22 Parisi oniro mande kurimi, ngundo noro mande keta nguya ma yowuruwoowari. Ngu ngandiro, oni gurado bo nangoni ketangga si kurimiyinggano siriyootoni ngu, asa, ngu si kurimingga ngu oomboongero, si bo nguya ngu biyomi yewari. Ngundiro nangge, ene bo ketangga ngu yoro, si ketanggano siriyootoyi ngu, asa, ngu siga ngu, ko boga nguya ngu gome oruwari, ero eyingo.

### *Yuda Oniro Kando Naru Oowooyi Sabat, Nguro Mande*
### *(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)*

23 Yuda oniro kando naru Sabat gurano, Yisasdo enengo kirikiri onidodo nggire gura, oowooyi Wit, ko kewoorokuri endeyoyingo. Ene oororo, Wit engge gidarega andangero, newero yoyingo.

---

* **2:14:** ( Liwayi oowooyi gura ngu Matiyu.)

24 Ene ngundiro tetoyi, Parisi onindo Yisasro kirikiri onindo oo tewong-
goku ngu yeyoro, nguro ene Yisasno sumoo ero eyingo. Ingo, kando naruno,
oo yoro neweroyi, ngu roogo oorengo. Ndatero ene ngundiro tetenggo?
Eyingo.
25 Ene mande ngundiro sumoo etoyi, asa, enebana gumi eyingo. Ye
bine Dewitdo teyingo ngu mande ngu ma kandangero ingootenggo? Ngu
narungga nguno, ene enengo onidodo oo kini, nguro ene oodooro kumooro
oruwonggo.
26 Ngundiro tero, ngu naruno, Abayiyata ngu, ene Anutno wooro yeyingo
oni, nguro sobosobo tabango oodoni, nguno Dewitdo Anutro yowuru ya
newendemo uro, ene ngu oomanongoyingo kundingiyi Anut doongey-
imo oruwoku, ngu yoro neyingo. Ngu oomanongoyingo ngu roogo, oni
kundingiyi ngundo nangge mete newanggo. Ene Dewitdo ngu yoro, nero,
gumi enengo dobookuriyi nguya yunootoni neyingo. Ero eyingo.
27 Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Anutdo kando naru kundingiyi
(Sabat), ngundo oni hooroowetoni, ene kengero, Anutro ingondudu
tewanggo. Anutro kando narungga, ngundo oni ma sobowoowa. Hamoo
oorengo kini.
28 Ngundiro nguro, no Oni Nangoni, ngu kando naru kundingiyingga, no
nguro Simburi urungga oorooteno.

# 3

*Naru Kundingiyimo, Yisasdo Oningga Kandeyi Biyomi Ngu Yomosiyoyingo (Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)*

1 Naru gurano, Yisas yowuru ya newendemo ko uyingo. Utoni, oni gura
nguno oruwoku, ngu kandeyi biyomi, bingo yero, oo ma dowooweroyi
teyingongga, ngu kenoyingo.
2 Ngu naruno, Parisi oni, ko, oni gidarega nguya Yisasdo oo tewero
ingowoku, nguro sobowooyingo. Ndadiro nguro, ene ngu oningga, ngu naru
kundingiyimo yomosiyowa, bine; ngundi kini, bine? Ene nguno Yisasdo
oningga yomosiyootoni, kenoro, ngunonggo dowooro mamanangowero
nguro teyingo.*
3 Yisasdo ngu oni kandeyi biyomingga nguya eyingo. Ge ootoogeya,
kewooroko dikaya ombu, eyingo.
4 Yisasdo ngundiro tero, yowoorengoro, yeyoro, Parisi onino eyingo.
Anutro mamana mandedo kando naru kundingiyi, nguno ndawu kongga
tewero nguro ete? Noore mete oni yomosiyoweroyi, bine; ngundi,
noore muri biyomi teyunowato, bine? Ngundi noore Sabatno oni
hoorooweyerowato, bine; ngundi noore oni yureyi kumoowanggo, bine?
Ene ngundiro sumoo etoni, ene Parisi onindo nenetero, ene mande gumi
gura ma eyingo.
5 Yisasdo yeyondandangero, nowoondoye kenoyingo ngu, ko oo tewoku,
nguro nowoondoye ma ingoyingo. Kini, enengo nowoondoye yanggango
oorengo ukingoyingo. Ngundiro tetoyi, Yisasdo sanggiri tero, oni kandeyi
biyomingga nguya eyingo. Kandege yoonenengo! Ngundiro etoni, arisa,
ene kandeyi yoonenengootoni, kandeyi ko mete teyingo.
6 Ene ngundiro tetoni, kenoro, sodedomangge Parisi oni ootoogero,
saro, Gabuman oniro tabango oowooyi Herod nguro keyimo onikuya saro

* **3:2:** (Ngundiro tero, Parisi onindo, Yisasno muri biyomi gura tetoni, ngu kenoya ngunonggo Yisas ureyi kumoowero, nguro oore erewero, ngundiro teyingo).

yowuruwooyingo. Ene nguno yowuruwooro, Yisas ureyi kumoowero nguro oore erewero nguro mande mande ero ingoyingo.

*Oni Oowooyingga Oorengo Sono Tanggeyimo Yowuruwooyingo*

7-8 Ngu naruno, Yisas, ko, enengo kirikiri onikudodo, ene ngu endega ngu yokoro, ene Galili sono koongeyingo tanggeyimo uyingo. Nguno simoo bare oowooyingga oorengo Galilinonggo, Yudiyanonggo nguya, Yerusalem ende nguro simoo bare, Idumiya mera nguro simoo bare, Yodan sono anduroko simoo bare, Tayiya ende, ko, Sayidon endemo simoo bare oowooyingga oorengo, ngu bidodo Yisasdo ko oo tewoku, nguro mandeni ingowero nguro ene mayero yowuruwooyingo.

9 Yisasdo oni oowooyingga yeyoro, enengo kirikiri oniya eyingo. Oni simoo bare oowooyingga oorengo oorootenggoku, ngundo no wenggerenerowanggo, bine? Ngundiro nguro, ye wanggo gura yomosiyoya, no sobonero. No ngu sanganimo oorewano, eyingo.

10 Kuri oni simoo bare oowooyingga yomosiyerowoku, nguro oni sayidodo ngu ene mayero woorogongoyingo. Ndadiro nguro, ene ingootenggoku, ngu kandeye Yisas moondeyimo yetoyi, enengo sayiye kinitewa, ero ingootenggo.

11 Ngu naruno ngu, merambooro biyomi oowooyingga oni nowoondoyemo oorootenggoku, ngundo Yisas kenoro, ene boodoo oondoogero, kiyero, Yisasno eyingo. Ge Anutro Nangoni! Eyingo.

12 Ene ngundiro etoyi ngu, Yisasdo mande yanggango merambooro biyomi nguya eyingo. Ge mande ero, no Anutro Nangoni ero, oni gidaregano ma yootunoro ewero. Ero eyingo.

*Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Kande Eraya Kegidemboro Eraya Rogoyeroyingo*
*(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)*

13 Ngu naruno ngu, Yisas purimo ooreyingo. Ene oni gidarega enengombo ingowoku ngu, oni ngu enengo kirikiri oni teyi, ero yootunoyeroyingo. Ene ngu oniku negoyeroyingoku, ngu eneno ombuyingo.

14-15 Ene oni kande eraya kegidemboro eraya rogoyeroyingo. Ngu oni ngu eneya oruwero, nguro rogoyeroyingo. Ene ngu oni ngu sureyerootoni, toongero, Anutro mande wesiyoro eweroyimboro. Ene ngu oni ngu yanggango yunoro, mbooro biyomi andangewero, nguro ene yanggangododo yunoyingo.

16-19 Ene oni kande eraya kegidemboro eraya yootunoyeroyingo. Sayimon oowooyi keta gura inoro, ngu Pita ewo. Yemus koneyo Yon erabasa Sebedi simoongo, Yisasdo ngu oowooyari keta gura Bowanes, ero yunoyingo. Ngu oowooyingga ngu muri ngu, gusiro. Ndadiro nguro, mandeyari, muriyari ngu yanggango oorengo, gusiro ngundiro. Ene Enduru; Pilip; Batolomeyu; Matiyu; Tomas; Yemus, Alipiyas nangoni; Tadiyas; Sayimon, nguya rogoyeroyingo. Sayimon oningga ngu Kenan merakonggo ombuyingo. Sayimonro murini ngandiro. Enengo mera ngu mera gura onindo sobowooweroyi ingonduduni kini oorengo. Yudas Isakariyoot, ngu oningga, ngundo Yisas mundi oni kandeyemo yero yootunowa.

*Onindo Yisasya Beyelesebab Oowooyimo Ko Tete, Ero Eyingo*
*(Matiyu 12:24-32; Luk 11:14-23; 12:10)*

20 Ngu naruno, Yisas yano oorowutoni, oni simoo bare oowooyingga nguya yowuruwooyingo. Ngundiro nguro, Yisas enengo kirikiri onidodo oo neweroyi naru nguya kini, ene Anutro ko ngu nangge simoo bareno teyingo.

21 Oni simoo baredo ene ngundiro kenoro eyingo. Yisas kakabetete, ero
eyingo. Ngundiro etoyi, Yisas enengo konebeyibo mande ngundiro ingoro,
ene yanggango yero, Yisas yowero nguro ene ombuyingo.

22 Ngu naruno nguno, mamana mande etuyeroyingo oni gidega,
Yerusalemnonggo ombuwonggoku, ngundo eyingo. Mbooro biyomi ta-
bango urungga oowooyi Setan, oowooyi gura Beyelesebab, eneno oodoni,
ene ngu yanggangomonggo mbooro biyomi gidarega oweyeroote. Ero
eyingo.
23 Ene mande ngundiro etoyi, asa, Yisasdo ngu oniku negoyerootoni,
tanggeyimo ombutoyi, ene mande adingayi gidarega eneno eyingo. Ndawu
ooga Setan, ngundo mete Setan ngu owewa?
24 Ende gurananggemo oni nowoondoye ma siyero ngu, ngu endega ngu
ngundiro sugi yanggango ma oruwa. Hamoo oorengo kini.
25 Ngundiro nangge, ya gurananggemo oni ngu wesoowooro eraya
tunootero, enengo nangge, ngu ebe utoro ngu, asa, ngu yano oni ngu,
ene yanggango ma oruwanggo. Kini ene ya toongooro, songo songo saro
oruwanggo.
26 Ngundiro nangge, Setando enengo nangge mbooro biyomimboya ebe
utoro ngu, asa, wesoowooro eraya tero, yanggango ma oruwa. Ene sodedo
kinitewa.
27 Oni gura ene mete oni yanggango guraro yano kingo uro, oo sitowini
andangero yowa, bine? Kini, ene koretero ngu, oni yanggangongga ngu
utombo gome gosiyoro yokoro ngu, asa, ene mete yanimo uro, oo sitowini
bidodo andangero yowa.

28 No yeno hamoo oorengo eteno. Anutdo ene weti mbumbuwa, ko,
kootuyisina yomooyinoyingo mande oni simoo baredo tetenggoku, ngu
bidodo ene mete andangeyunowa.
29 Ene oni Yuka Kundingiyi kootuyisina yomooyinoro mande eteku, nguro
mbumbuwa ngu nangge, Anutdo ngu ma andange inowa. Kini, ataga ko
kootuyisina nguya, ngu mbumbuwani ngu suwooyi sano eneno sugi oruwa.
Yisasdo ngundiro eyingo.
30 Ngu muringga nguno, simoo baredo kuri ngandiro ingoro, Yisasno
mbooro biyomi ooroote, eyingo.

### *Yisasro Nemi, Konebeyi*
### *(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)*

31 Ngu narungga nguno, Yisas nemi, konedoboongo, ene Yisasno
tunootero, endesina dikaro, oni gurano Yisasro mande soweyoyingo. Yisas
eneno ooreni, ero eyingo.
32 Ngu naruno ngu, oni simoo bare oowooyingga oorengo, ene Yisas
pawangoro, bibitero oodoyi, eneno ero eyingo. Ingo, nangge, konedobooge,
ene endesina dikaro, ngunonggo gengo etenggo.
33 Ene mande etoyi, enebana gumi eyingo. Oone ngu namone konedo-
boone?
34 Ene ngundiro ero, oni simoo bare pawangoro, bibiteyingo ngu, yeyon-
dandangero eyingo. Yo, hamoo, ene ngu noro namone konedoboone, ene
nga oni simoo bare, noro nowoondoyemo hamoo teyingo nga ngu, ngu
nguya noro namone konedoboone.
35 Yo, hamoo, simoo bare ene Anutro ingondudu keyootenggoku, ngu ene
noro konedoboone kuwookuwoone, nanamone. Ero eyingo.

# 4

*Oni Oo Yuwooyi Kono Kuriyoyingo*
*(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)*

1 Naru gurano, Yisas ene ko tero, oni simoo bare Galili sono koongeyingo
tanggeyimo, mande etuyeroro oriyingo. Nguno ngu, simoo bare oowooy-
ingga oorengo mayero, Yisas tanggeyimo yowuruyingo. Nguro ngu, ene
wanggo gura sanganimo oorero, nguno bibitero, wanggo sono koongeyingo
sanganimo oriyingo. Ngundiro tetoni, simoo bare ngu sono dabemimo
keredi sanganimo oruwonggo.
2 Ngu naruno, ene mande mande oowooyingga oorengo mande adingayi
nangge ero yunoyingo.
3 Ene mande ngandiro yunoyingo. Ye ingoyi! Oni gura kono Wit yuwooyi
kuriyoyingo.
4 Ene ngundiro kuriyootoni, Wit yuwooyi gidega ooreko soretoni, numbo
mayero nemukoyingo.
5 Oo yuwooyi gidarega mera gumi digidodo musiyosina soreyingo. Mera
nguno urungga kini. Digi newendemo amuno mera nguya kini, digi nangge.
Nguro oo yuwooyiga ngu sodedo ooreyingo.
6 Ene huri uro, mera newendemo uweroyi kini. Mera bodaga nangge
nguro ngundiro teyingo. Ene sa oorero, kenootoni ariyeyingo. Nguro digi
kookingombo tetoni, bidodo ariyero kumooyingo.
7 Oo yuwooyi gidare uto so sanggiridodo, kakari dimoo uto oo ke-
woorokono soreyingo. Kakari dimoo uto sanggiridodo oorero, ngundo
doobengoro wiriyoyingo. Ngundiro tetoni, nguro ma enggeyingo.
8 Ene oo yuwooyi gidarega mera gome oorengomo soreyingo. Ngu oo
yuwooyigaku gome oorero, urungga yero, gome enggeyingo. Gidarega
engge onibiga kande eraya (30), gidarega engge onibi kabusa (60), gidarega
engge onibi kande eraya (100) enggeyingo.
9 Yisasdo oni nguya eyingo. Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene gome
ingoni. Eyingo.

*Yisasro Muri Ngu Mande Adingayi Oowooyingga Eyingo*
*(Matiyu 13:10-17; Luk 8:9-10)*

10 Kootuyisina, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya-
gaku, ko, oni gidarega eneya oorowuwonggoku, ngundo nangge oriyingo.
Ngundiro oode, ene mande adingayi nguro Yisas sumoo inoyingo.
11 Ene sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ngundo enengo simoo bare soboyerooteku, ngu ye etuyerowa. Oni
Anutro mande ma ingooteku ngu, ene mande adingayi nangge ingowanggo.
12 Ngundiro nguro, Anutro mande Ayisayando nguya ngandiro nakan-
goyingo.
Ene nguya doongetero, kenowanggoku ngu, ene oo gura ma kenowanggo.
Ene mande ingowanggoku ngu, ene muri ma ingowanggo. Ndadiro
nguro, enengo muriye biyomi ma yokoro, yowoorengootoyi, nguro
Anutdo enengo weti mbumbuwa ma andangewa. Ene mande nga
gome ingoro, newende Anut inootoni ngu, asa, Anutdo oni nguro weti
mbumbuwa bidodo andangeyinowa, ero eyingo. (Ayisaya 6:9-10)

*Mande Adingayi Oo Yuwooyi Nguro Murini*
*(Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)*

13 Yisasdo kirikiri oniya eyingo. Ye nga mande adingayingga ngaro muri
ma ingootenggo. Nguro ngu, ye mande adingayi gidarega ndadiro terogogo,
ye muri ingowanggo?
14 Nga mande adingayingga nga ngandiro. Ngu oningga oo yuwooyi
miteku ngu, Anutro mande ngu oo yuwooyi ngundiro mite.
15 Oo yuwooyi oore dabemimo soreteku ngu, oni simoo bare gidarega
Anutro mande ingootoyi, nguno nangge Setando sodedo omburo, Anutdo
mandega oni nowoondoyemo miteku ngu, andangero yoote.
16 Oni simoo bare gidarega ngu Wit yuwooyi mera digidodomo soreteku
ngundiro. Ene mande ingoro, sodedo yoro, nguro ene oni oni tewonggo.
17 Ene mande nguro ene nowoondoyemo yanggango kini. Ngundiro
nguro, naru bodaga nangge yanggango oodoyi, oni ene Anutro mande
ureyi uweroyi oni, ngundo oni simoo bare, Anutro mande ingowonggoku,
ngu kowuri yunootenggo. Ngundiro tetoyi, sodedo enengo nowoondoyemo
hamoo ngu yokoro, ene Anut kootu inootenggo.
18 Oni simoo bare gidega, ngundiro oo yuwooyi uto sanggiridodo ke-
wooroko soreteku ngu, ene mande ingowonggo.
19 Mande ngu ingoro, ene kowuri guradiro nga merangga ngaro ngu
tunootetoni, nguya digi beye urungga yowero nowoondoye nguro nangge
hahangero ingootenggo. Mande godange, ko, oo gura guraro ingondudu
tero, ngu muringga, ngundo Anut mande wiriyowa. Ngu oni simoo bare
ngu, ene ma enggewanggo.
20 Oo yuwooyi mera gomemo soreteku ngu ngandiro, ene oni simoo
bare gidarega ngu, ene mande ingoro, yoro, gome dowootenggo. Ene
ngandiro enggewanggo. Gidarega engge onibiga kande eraya (30), gidarega
engge onibi kabusa (60), gidarega engge onibi kande eraya (100) ngundiro
enggewanggo. Ero eyingo.

### *Soru Tunoo Mindingootoyi, Oruwa (Luk 8:16-18)*

21 Yisasdo eyingo. Oni ngu soru yoro, omburo, kumbe newendemo
yawasa newendemo nguya yewa, bine? Kini, ene tunoo mindingowa.
22 Oo bidodo kombiteyingo, ngu kootuyisina tunootewanggo. Ene mande
bidodo onindo wiriyooteku ngu, kootuyisina, soru himimo tunootewanggo.
23 Oni sodeyi mande ingoweroyi ngu, ene komo gome ingoni. Yisasdo
ngundiro eyingo.
24 Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Mande ye ingootenggoku ngu,
ye gome oorengo ingondudu teyi. Yengo muriye koye nguya ndadiro
tewanggoku ngu, ngundiro nangge, gumi yunoro, Anutdo yengo ngu
soweyoro, sanganimo nguya yero yunowa.
25 Ene oni gura, enengo murini koni gome tewaku ngu, Anutdo ngu
soweyoro, gumi urungga nguya inowa. Ene oni gura enengo murini koni
bodaga tewaku ngu, ngundiro nangge, enengo koni murini ngu yokowaku
ngu, ene komo kingo oorengo oruwa. Ero eyingo.

### *Mande Adingayi Oo Yuwooyi Ooreweroyimboro*

26 Yisasdo eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo
simoo bare soboyerooteku, ngu ngandiro. Oni gura oo yuwooyi merako
kuriyoote.
27 Suwoono, oningga ngu wetoro oodoni, sano ngu ene ootoogero endey-
owa. Ngu naruno nguno, oningga oo yuwooyi kuriyowoku ngu oorero,
urungga yero, enggewoku ngu kenoro, sobowooro ma ingowo.

28 Mera enengombo nangge koyi tetoni, oo yuwooyiga ngu mbongeyi
tunootero, oorero, ngu uyi yero enggewa.
29 Kootuyisina, oo enengo naru tunootetoni ngu, oo simburigakundo duge
dowooro, ngundo koyi tero, engge yowa. Ero eyingo.

*De Gura Oowooyi Masitet Ngu Yuwooyi, Nguro Mande Kirarongo*
*(Matiyu 13:31-32; Luk 13:18-19)*

30 Yisasdo eyingo. Noore Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
enengo simoo bare soboyerooteku ngu, noore ndawu ooga bungomo
kirarongo tewato? Noore ndadiro mandegano ooga bungomo kirarongo
mande tewato?
31 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo simoo bare
soboyerooteku, ngu Masitet yuwooyi ngundiro. Ngu de gura oowooyi
Masitet, oo yuwooyi gidarega ngu bobodi, ene Masitet yuwooyi ngu puka
tanggori ngundiro, kondibo bobodi oorengo.
32 Oo ngu miro yokootoni, enengombo oorero, urungga oorengo yete.
Ene oowari gidarega kono ngu bidodo dagayeroro, enendo oorero, de
urungga yewa. Enengo kambini urungga yero, yongeyi tetoni, numbo
nguno bibitewanggo. Ero eyingo.

*Yisas Mande Adingayi Nangge Wesiyoro Eyingo*
*(Matiyu 13:34-35)*

33 Yisasdo mande adingayi oowooyingga oni simoo bareno ngandiro
wesiyoro ero eyingo. Oni simoo bare ingonduduno ingoweroyi rogoyimo
eyingo.
34 Ene mande gura tunoo oni simoo bareno ma wesiyoro eyingo. Kini,
ene mande adingayi nangge wesiyoro eyingo. Naru gura oni simoo bare
ma oodoyi, nguno enesu nangge kirikiri oniya nangge oode, asa, nguno ngu,
ene mande adingayi nguro muri wesiyoro eyingo.

*Yisasdo Doogo Urungga Kenoro Etoni Imakeyingo*
*(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)*

35 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yisasdo enengo kirikiri onikuya eyingo.
Noore Galili sono koongeyingo anduroko uroorewato. Eyingo.
36 Ene ngundiro etoni, nguro Yisasro kirikiri oni ngundo ene oni
simoo bare urungga ngu yoyokoro, ene Yisas bibiteyingo wanggogakuno
ooreyingo. Oorero, ene Yisas nguya yoro, Galili mera anduroko
urooreyingo. Urooretoni, wanggo gidarega nguya ene keyeroro
urooreyingo.
37 Urooretoyi, ngu naruno nangge, doogo urungga oorengo tunooteyingo.
Ngundiro tunootero, wendeyi yowooraringoro, dookero, sono wanggo
newendemo nguya uyingo. Nguro ngu, wanggogaku sonombo koongero,
manggowoomo oorewero teyingo.
38 Ene ngundiro tetoni, ene Yisas ngu wanggo timbuyisina oode, ene
nguno tabadudu gura sanganimo wereyingo. Wetorodoni, ene yokutu-
wooro mande yanggango eyingo. Oo etuyeroyingo oni, noore oonootewero
tetetoku nga! Ge bine ma ingoyingo? Eyingo.
39 Ene ngundiro etoyi ngu, asa, Yisas ootoogero, doogogaku kenoro, ero,
sono koongeyingongga nguya eyingo. Ge imakeya, torige ootoo! Ngundiro
etoni, sodedomangge, doogo kinitetoni, sononggaku nguya bodaga ma
ikakooteyingo.
40 Ene ngundiro tetori, enengo kirikiri oniya eyingo. Ye sosoretenggo?
Ndadiro nguro, ye nowoondoyemo hamoo kini? Ero eyingo.

41 Ene ngundiro etoni, ene sosoreyingo urungga tero, enengo nangge
enengo kewooroyemo mande ero ingoro eyingo. Nga oningga nga, ngu
oone? Ene mande nangge etoni, nguro doogo, sono nguya, enengo mandeni
ingooteri. Ero eyingo.

# 5

*Yisasdo Mboorombo Yoyingo Oni Gurano Mera Mbooro Biyomi Oweyeroyingo*
*(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)*

1 Yisasdo enengo kirikiri oniya, Galili sono koongeyingo sagi gidaresina
mera gura, oowooyi Gerasin, nguno tunooteyingo.*
2 Ene tunootero, wanggo yokoro, sagigo sodedomangge ooreyingo. Ooretoyi, oni gura mboorombo yoyingo oningga nguno oruwo. Ene nguno
ootooro, ngunonggo ene oni kumooyingo yoyeyingo merewoore buribari
endeyororuwoku, ngundo omburo, Yisas kenoyingo.
3 Oningga ngu oni merewoore wetoro, endeyoro oruwo. Oodoni, ene
oni gurado nguya ene uto yanggayanggango gura, oowooyi (sen), ngundo
gosiyoweroyi nguya ereremo kini.
4 Ngundiro nguro, naru oowooyingga uto gura, oowooyi sen, ngundo
kekandeyi gosiyootoyi ngu, nguya omboongeroruwa. Ndadiro nguro, ene
oni yanggango oorengo. Nguro ngu, oni gurado ene dowooro, gosiyoweroyi
nguya ereremo kini.
5 Ngundiro nguro, ene suwoo sa ngu bidodo oni yoyeyingomo ko mera
pupurimo nguno nangge oruwo. Nguno ootooro, ene kimanggaru tero, digi
kuningo ngu yoro, ngundo enengo moondeyi doongooro oruwo.
6 Ene Yisas oriroko oodoni kenoro, ene kendutero, omburo, Yisasno
bagooteyingo.
7-8 Bagootetoni, Yisasdo eneya eyingo. Ye oombooro biyomi, ye nga
oningga nga, yokoya sayi! Ero eyingo. Ene ngundiro etoni ngu, asa,
oombooro biyomingga, ngundo manggaru urungga oorengo tero eyingo.
Yisas, ge Anut awuno oorengo nguro Nangoni. Ge ndadiro no tenunowa?
Ge hamoo oorengo Anut awuno oorengo ngu oowooyimo, ge hamoo eya.
Ge no ogingo ma nunororuwero. Eyingo.
9 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo ene sumoo inoyingo. Ge oowoongge
ndadiro? Etoni, enebana gumi eyingo. No oowoone me oni (Ami). Ndadiro
nguro, muri ngu noore me oni oowooyingga oorengo! Eyingo.
10 Ngu oombooro biyomingga, ngundo ngguyinggayi tero, sumoo sumoo
inoro eyingo. Ge noore nga oombooro nga oweyerootoyi, noore mera
gurano ma sawato. Eyingo.
11 Arisa, mera puri bodaga namoko nguno, bo oowooyingga oorengo
nguno oo nero oruwonggo.
12 Oomboorokundo Yisasno sumoo eyingo. Ge mete bine noore soweyerootooga, bo kewooroyemo oorowuwato. Noore mete ene nowoondoyemo
umukowato. Ero eyingo.
13 Yisasdo meramboorokuro mandeye ngu ingoro, gumi eyingo. Ye mete
ngundiya teyi. Eyingo. Etoni ngu, asa, oombooroku ngu oninggaku yokoro,
ene oororo, bokuno woorogoyeroyingo. Ngu bo oowooyingga (2,000)
oorengo. Bo ngu yanggango oorengo yondowidoro oororo, uro, mera
biyomimo sorero ngunonggo sono koongeyingomo umukoyingo. Boku sono
koongeyingo newendemo uro, ene sono nero kumoomukoyingo.

* **5:1:** ( Gerasin oowooyi gura ngu Gerasa.)

14 Bo ene sono nero kumootoyi, bo nguro sobosoboku ngu kenoro, nguro
ene saro, ngu mandegaku yoro, ende urunggakuno uro, ende bobodimo
nguya oorowuyingo. Ene ngundiro tetoyi ngu, oni simoo bare oowooyingga
omburo, ngu oogaku kenoyingo.
15 Ene Yisasno mayero, kuri mboorombo yoyingo oninggaku, ngu
kenoyingo. Kuri oombooro oowooyingga eneno oruwonggoku, ene ataga
ngu, ene kumba yemuro, enengo ingondudu nguya himi yero, ene metemi
bibitero oruwo. Ngundiro oodoni, oni simoo bare ngu kenoro, nguro ene
sosoreyingo urungga teyingo.
16 Ngundiro nguro, oni ngu oo ngu kenoyingokundo, oni songokuno ngu
oo tunootewoku, nguro mandeni eyingo. Kuri, oombooro biyomi ngu
oningga nguno oruwoku nguro, ko, bokuro mande nguya wesiyoro eyingo.
17 Oni simoo bare mande ngu ingoro, nguro ene Yisasno omburo, mande
yanggango ero, eneno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Ge komo
nga merangga nga yokoya, mera songomo toonge. Eyingo.
18 Arisa, ene ngundiro etoyi ngu, Yisas ene wanggo sanganimo ooreyingo.
Ooretoni, ngu oombooro biyomi oruwoku, oninggaku, Yisasno ngguying-
gayi tero, sumoo sumoo inoro eyingo. No nguya geya sawaro. Eyingo.
19 Etoni, ene Yisasdo gumi eyingo. Kini, ge gengo dobookurigemo oorowu.
Anut Oo Simburi, ngundo oo bidodo gengo nowoondoyi tero, oo tewoku,
nguro ge mete eneno wesiyoya e. Eyingo.
20 Arisa, ene ngundiro etoni ngu, ngu oninggaku oororo, mera oowooyi
Dikapolis, nguno ende kande eraya oruwo. Ngu endemo nguno, Yisasdo
eneno oo tewoku, nguro muri wesiyoro eyingo. Nguro ngu, oni simoo bare
ngu oo nguro ingondudu urungga tewonggo.

### *Yisasdo Yayiras Namboni Yokutuwooro, Bare Gura Nguya Yomosiyoyingo (Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)*

21 Naru gurano, Yisas wanggo sanganimo ko oorero, Galili sono
koongeyingo anduroko ko urooreyingo. Ngu naruno, oni simoo bare
oowooyingga oorengo mayero, Yisas sono koongeyingo tanggeyimo oru-
wokuno nguno eneya yowuruwooro oruwonggo.
22 Ngu naruno nguno, Yuda oniro yowuru ya nguro oni tabango gura,
oowooyi ngu Yayiras, ngu Yisas kenoro, omburo, tanggeyimo bodo oon-
doogero, bagootero, sumoo ero eyingo.
23 Nenengo nambone bodaga komo kumoowero teteku nga! Nguro ngu,
ge ombuya, kandege eneno yetooga, ene ma kumoowero, mete teni. Ero
eyingo.
24 Yisasdo, enengo mandeni ngu ingoro, nguro ene Yayirasya oorowutori,
oni simoo bare oowooyingga Yisas pawangoro, moguruwooro, keyoro
oorowuyingo.
25 Arisa, bare gura nguya ooroote. Ene suwooyi sano komboro sayi yam-
biyootero ooroote. Ngu barega ngu mooma naru kande eraya kegidemboro
eraya oriyingo.
26 Sayi mambu yomosiyoyingo oni (Doguta), oni oowooyingga oorengo
yomosiyootoyi, sayi ma yokoyingo. Ene ogingo urungga ingororuwo.
Ngu barega ngu, enengo beye bidodo oni yomosimosi (Doguta) onino
yokororiyingo. Ene enengo sayini ngu bodaga ma yokoyingo. Kini, enengo
sayini ngu urungga tunooteyingo.
27 Ngu barega ngu Yisasro mande binga ingoyingo. Nguro ngu, ene
mayero, Yisas tanggeyimo, oni simoo bare urungga, ngu kewooroyemo ene

nguya, nguno oruwo. Ene Yisas kootuyisinanggo omburo, kandeyi enengo
negguronimo yeyingo.
28 Ndadiro nguro, barega ngu ingoyingo. No kandene enengo nenggurono
yetoowe, nguro sayine yokootoni, no mete tewano.
29 Ngundiro ero ingootoni, asa, sodedomangge, enengo sidudaroninggaku
sori yeyingo. Enengo goweyimo ingootoni, ngu enengo sayinggaku ataga
kinitete, ero ingoyingo.
30 Ene ngundiro tetoni ngu, Yisasdo ngu ingoyingo. Nenengo yanggan-
gone gidega no noyokoro toongete. Ngundiro ingoro, oni simoo bare
kewooroyemo yowoorengoro sumoo eyingo. Onendo noro towi neng-
guronemo kandeyi yete? Eyingo.
31 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasro kirikiri onindo gumi eyingo. Ge
keno! Oni simoo bare urungga oorengo, ge woorogogerootenggo. Ndadiro
nguro ge ngandiro ete? Onendo nono kandeyi yete? Ero eyingo.
32 Yisasdo ngundiro ero, doongetero endeyoyingo. Ene ngu oningga ngu
kenowero, onendo ngu tete.
33 Ene ngundiro tetoni ngu, asa, ngu barega sayini yokowoku, ngu
ingoyingo. Oo ngu enendo tewokuro, ene sosorero, mbooro utoro, omburo,
Yisas tanggeyimo bagooteyingo. Ngundiro tero, Yisasno oo bidodo tewoku,
ngu yootunoro eyingo.
34 Ngundiro nguro, Yisasdo eneno gumi eyingo. Nambone, gengo
nowoondoge hamoo teyingo, ngundo goyeni, mete tete. Ge oorowuya,
gengo nowoondoge ngu mete imakeyingomo orini. Gengo sayinggega ngu
mete kinitete. Eyingo.

35 Arisa, Yisas mande ewoodoni, Yuda oniro yowuru yaro oni taban-
gongga nguro yanonggo ko onikundo omburo eyingo. Gengo namboge ngu
kuri kumoowo. Ngundiro nguro, ge ndawugaro Oo Etuyeroyingo Oni ko
urungga inowa? Eyingo.
36 Yisasdo ngu mandega etenggoku, ngu sodeyibo ingowero ma ingoyingo.
Kini, Yisasdo yowuru yaro oninggakuya eyingo. Ge ma sosorewero. Ge
gengo ingondudu ngu hamoo teni. Eyingo.
37 Ene ngundiro ero, oni simoo bare ene keyoro, ya newendemo ma
uwero, ero roogo teyingo. Ene Yisasdo Yemus, Yon erabasa, Pita ngu oni
kabusaga ngu nangge yoyoro, ya newendemo uyingo.
38 Ene Yayirasdo yano uro, Yisasdo yeyoyingo ngu, oni bidodo mayero,
Yayirasro ya newendemo uro, Yayiras namboni bingomo sendomoguru
urungga tetoyi, ngu yeyoyingo.
39 Yisas yeyoro, ya newendesina uro eyingo. Ndawugaro ye sendomoguru
giritaga urungga tetenggo? Nga bare buniyongga nga, ngu ma kumooyingo.
Ene wetoro, kabetero ooroote.
40 Yisasdo ngundiro etoni ngu, asa, oniku ngu ingoro, nguro ene
yomooyinoyingo. Ene ngundiro tetoyi, ene Yisasdo oni simoo bare bidodo
oweyerootoni, endesina ooreyingo. Eweyi, nemi Yisas enengo kirikiri
oni kabusaga ngundo nangge Yisasdodo onibi yeyingo ya guminggakuno
uyingo.
41 Ngu naruno ngu, Yisas bare buniyonggaku kandeyi dowooro, enengo
mandenonggo eyingo. Tarita kumi, ero eyingo. Ngu mandega, nguro muri
ngu ngandiro. Bare buniyo no geya eteno. Ge ootooge. Eyingo.
42 Ene ngundiro etoni ngu, arisa, sodedo oorengo, ngu bare buniyonggaku
ootoogero, oororo, omburo, teyingo. Bare buniyo, nguro dagomani, ngu

kande eraya kegidemboro eraya (12). Oniku oo ngu kenoro, nguro ene soriyokoyingo.
43 Asa, Yisasdo mande yanggango eneya ero eyingo. Ye nga ooga ngaro oni gurano hamoo oorengo ma ewero. Ene ataga ye oowari gura yoya, nga bare buniyongga, nga inootoyiga neni. Ero eyingo.

# 6

*Nasaret Oni Yisas Kootu Inoyingo*
*(Matiyu 13:53-58; Luk 4:16-30)*

1 Ngu naruno ngu, Yisas ngu endega ngu yokoro, ene enengo ende damonimo oorowuyingo. Enengo kirikiri oni kirarongo nguya, ene keyoro oorowuyingo.
2 Yudaro kando naru Sabatno, ene yowuru yano uro, oni simoo bareno Anutro mande etuyeroro eyingo. Oni oowooyingga enengo mande ingoro, soriyokoro eyingo. Nga oningga nga ndanonggo nga mandega nga yowo? Ngu ndadiro ingonduduga ngunonggo ene muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu ngundiro tete?
3 Ngu oningga ngu ya yeweroyi oni nangge. Ene Mariya nangoni. Ene ngu Yemus, Yosis, Yudas, Sayimon nguro baye. Nguro kuwookuwooye ngu nooreya oorootetoku nga, ngundiro ero eyingo. Ngundiro nguro, ene Yisasya nowoondoye biyomi ingoyingo.
4 Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, nguro eneya gumi eyingo. Anutro ingondudu eyingo oni, ngu ende songomo oowooyi bingamidodo oruwa. Ene enengo ende damonimo, enengo sowenimo, enengo ya gobooro onino ngu, ene oowooyidodo ma tewa.
5 Ngundiro nguro, ene ngu endega nguno, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, oo ngu ma teyingo. Kini, ene sayi oni guranangge nanggemo kandeyi okooro yomosiyerootoni, mete teyingo.
6 Ene oni simoo bare Yisasro nowoondoyemo hamoo ma teyingo, nguro Yisasdo ngu oni nguro ene ingondudu urungga teyingo.

*Yisas Ene Kirikiri Oni Kirarongo Kande Eraya Kegidemboro Eraya, Ngu Ko Yunoyingo*
*(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)*

7 Arisa, ngu naruno, ene oororo, ende songomo nguno endeyoro, oni simoo bareno Anutro mande ero etuyeroro, enengo kirikiri oni kirarongo kande eraya kegidemboro eraya, ngu negoyerootoni ombuyingo. Ombutoyi, ene eraya eraya soweyerootoni sayingo. Yisasdo ene yanggango yunoyingo. Ngu yanggangongga ngu merambooro andangeweroyi nguro yanggango yunoyingo.
8 Yisasdo ko oniya mande yanggango oorengo eyingo. Ye oomanongoyingo, siyaki, beye, oo ngu bidodo ma yowero. Usudoko nangge yoya sayi.
9 Ye towikumba eraya ma yowero. Towi guranangge nguya, keye goweyi nangge, keye eraya eraya doobengoya sayi.
10 Ye ende gurano uya, oni gurado yeyoro, oni oni tero, yoyoro, enengo yano utoningga ngu, asa, ngu yanggano nguno nangge oodega ngu, saweroyi naruno ootoogeya sayi.
11 Ene ende gidaregano satoyiga, ene ye ma yoyoya, enengo yano ma uya, ko yengo mande nguya ma ingootoyiga ngu, asa, ye mete ngu endega ngu yokoya sayi. Saweroyi naruno ngu, ye keyemo gugukakawu oorooteku, ngu endega nguno yonggurumooya sayi. Ngundiro tetoyi ngu, asa, enengo muriye biyomi yeno tewonggoku ngu eneno sugi sugi oruwa, ero eyingo.

12 Arisa, ene ngundiro etoni, kirikiri oni kirarongo sayingo. Saro, Anutro
mande oni simoo bare nowoondoye yowoorengoweroyi, ngu wesiyoro
eyingo.
13 Ene merambooro biyomi oowooyingga oweyeroro, bo urumi sayi onino
yero, sayi oni oowooyingga moondeye dowooro yomosiyerootoyi, mete
teyingo.

### *Yon Sonoyeroyingo Oningga Ngu Kumooyingo (Matiyu 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)*

14 Herod ngu Rom Gabuman oni, ngundo Yudiya merako simoo bare
nguro sobosobo koreteyingo oruwoku, ngundo Yisasro mande binga ngu
ingoyingo. Yisasro oowooyi mera bidodo pawangootoni, simoo bare
gidaregado ngu ingoro eyingo. Sonoyeroyingo Yon, ngu merenonggo ko
ootoogete. Ngundiro nguro, ene mete oo songo oorengo gura onindo ma
teweroyi, ngu teweroyi, nguro yanggangoni urungga kandeyimo tunootete,
ero eyingo.
15 Ngundiro etoyi, gidaregado eyingo. Ngu Ilayisa eyingo. Gidaregado
eyingo. Ngu Anutro ingondudu eyingo oni, kurimiku gura. Eyingo.
16 Ngundiro nguro, Herodndo Yonro mandeni etoyi, ingoro, enebana
eyingo. Yon ngu, kuri nondo bungeyi toongooyingo. Ehe!! Ene ataga ko
ootoogeteku ngu! Ero eyingo.
17 Herodro sosoreyingo nguro muri ngandiro. Kurimi, Herodndo koneyo
Pilip bareyi yakakayi yoyingo. Barega ngu oowooyi Herodiyas. Yondo
Herod erambarisa nguro mbumbuwayari yootunoro mamanayeroyingo.
Ngundiro mamanayerootoni ngu, asa, Herodiyasndo Yonya sanggiri
urungga tero, Herodno ewo. Herodndo enengo mandeni ngu ingoro,
nguro ene enengo kirikiri oni sureyerootoni, oorero, Yon dowooro, utombo
gosiyoro, ya biyomimo yeyingo.
18 Kuri, Yondo Herodya eyingo. Ge konege bareyi yooteku ngu, Anut
doongeyimo ngu, ge muri biyomi tewo. Ero eyingo.
19 Nguro ngu, Herodiyas Yonya biyomi urungga ingoyingo. Ene Yon
ureyiga kumooni, ero ingoyingo. Ene Herodndo ngu Yon ureni kumoowero,
ma ingoyingo.
20 Ndadiro nguro, Herod ene Yonro sosorero ingoote. Yon ngu Anu-
tro oni nenengo ootooro, kundingiyi oriyingo. Nguro ngu, ene gome
sobowooyingo. Naru oowooyingga, Herod ngu Yonro mandeni gome
ingowero ingoro, ene nguro ingondudu kowuri urungga teyingo.
21 Kootuyisina, Herodiyas oore ngandiro ereweyingo. Herod enengo naru
nemimbo bisiyoyingo naru nguro ingondudu tewero nguro ene oo simbo
urungga kayingo. Nguno ngu, me oni tabango ururu, enengo Gabuman oni
tabango ururu nguro nguya, Galili merako oni tabango ngu nguya mayero
yowuruwooyingo.
22 Ngu naruno nguno, Herodiyas namboni, ngundo ya newendemo
omburo, ngu gome oorengo kunoyingo. Herodiyas nambonimbo yambono
gome kunootoni, ene nguro gome ingoyingo. Ngundiro nguro, Herodndo
bare buniyongga nguya eyingo. Ge oo guraro ingoya ngu, ge nono e.
Ngundiro tetoyi, hamoo oorengo, no gunowano. Eyingo.
23 Herod ene sorumimonggo hamoo oorengo, ko eyingo. Ge komo nono
oo gura nuno, ewaku ngu, no hamoo gunowano. Ge noro mera oo sitowine
nga kewooro wesoowooya gidare no nuno, ero ewaku ngu, arisa, no mete
ngundiro tero gunowano. Eyingo.

24 Ngundiro etoni, baregaku mandeni ngu ingoro, nguro ene endesina
oorero, nemimo sumoo eyingo. No ndawu oogaro ewano? Etoni, nemimbo
gumi eyingo, Ge Sonoyeroyingo Oni, Yon, nguro tabangomboro e! Eyingo.
25 Arisa, bare buniyonggaku nemimboro mandeni ngu ingoro, nguro ene
sodedo ko omburo, Herodno eyingo. No Yon tabango yowero ingoote.
Anangu, ge Yon tabango toongooya, koondo samayi gurano yeya, yoya,
ombuya, nonuno. Ero eyingo.
26 Arisa, Herodndo mandeni ngu ingoro, nguro ene newende ngu kowuri
urungga ingoyingo. Ndadiro nguro, ene kuri mande yanggango soru-
mimonggo oni doongeyemo ero gosiyoyingo. Ngundiro nguro, ene bare
buniyo nguro mandeni ngu ma yokowa.
27 Arisa, ngundiro nguro, Herodndo me oni gura soweyootoni, ya biy-
omimo oororo, Yon tabango toongooro, yoro ombuyingo.
28 Toongooro, koondo samayi gurano, Yon tabango yero, yoro, omburo,
Herod inootoni, ngundo bare buniyonggaku inoyingo. Bare buniyongga,
ngundo yoro, oororo, nemi inoyingo.
29 Ngundiro tetoni, Yonro kirikiri oni mande binga ngundiro ingoro ngu,
asa, ene omburo, Yon bingo yoro, saro merengooyingo.

### *Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Oorengo (5,000) Oowari Yunoyingo (Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)*

30 Ngu naruno nguno, Yisasro kirikiri oni kirarongo ko mayero, Yisasno
yowuruwooro, simoo bareno ko tewonggoku nguro mandeni Yisasno
wesiyoro eyingo.
31 Ngundiro tero, Yisasdo kirikiri onikuya eyingo. Oni simoo bare
oowooyingga oorengo oororo, omburo tetoyi, nguro noore oo ma newato.
Arisa, sodedomangge, noorengo nangge mera gura oni kini nguno saro,
noore bodaga kengewato. Eyingo.
32 Etoni, nguro ene wanggo yoro, mera gura oni kini nguno sayingo. Enesu
nangge kirikiri oniya nangge sayingo.
33 Ene oni simoo bare oowooyingga oorengo yeyoro ingoyingo. Nguro
oni simoo bare oowooyingga endeni endeni bidodo yondowidoro, ngu mera
gidaresina nguno ene nguya saro, ene koretero, Yisasno tunooteyingo.
34 Ene Yisas oororo, sono dabemimo mayero, wanggo gosiyoro, oni simoo
bare oowooyingga yeyoyingo. Nguro ene nowoondoyi teyunoro ingoyingo.
Ngu oni ngu Sipsip sobosobo kini, ero ingoyingo. Nguro ngu, Yisasdo mande
damoni yero, mande oowooyingga oorengo ero etuyeroyingo.
35 Ngundiro tero oodoyi, sa uwero tetoni, Yisasro kirikiri oni Yisas
tanggeyimo omburo eyingo. Nga merasina ngano oni kini. Ngundiro nguro,
naru kiniteteku nga.
36 Ge oni simoo bare nga sureyerootooga sayi. Ene mete ende namoko
namoko ngano saro, nguno ene oowari uriyowanggo. Eyingo.
37 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Yendo oowari
yunowanggo. Eyingo. Etoni, enengo kirikiri oni enebana gumi eyingo.
Ge, bine, noore oorowuya, digi doobeno nangge onibigado (Kina 200)
oomanongoyingo uriyoya yunowooto? Eyingo.
38 Ene ngundiro sumoo etoyi ngu, asa, Yisas enebana gumi eyingo. Ye
oomanongoyingo ndadiro? Ye oorowuya kenoyi. Eyingo. Etoni, ene oororo,
kenoro, gumi eyingo. Noore oomanongoyingo kandegura, ko, iso eraya
nangge ooroote. Eyingo.
39 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo eneya gumi eyingo. Oni simoo bare ene
mete tambuyi tambuyi so metemimo nguno bibiteyi. Eyingo.

40 Arisa, oni bibitewonggoku ngu, wata oowooyingga onibi eraya kande
eraya (50), wata oowooyingga onibi kandegura (100), ngundiro bibiteyingo.
41 Ene ngundiro bibitetoyi ngu, arisa, Yisas ene ngu oomanongoyingo
kandegura, ko iso erayaga ngu yoro, ene sambono doongetero, Anutno
esosootero yemboongeyingo. Yemboongero yokoro ngu, ene oomanon-
goyingo oososowooro, kirikiri oni kirarongo yunootoni, ngundo oni simoo
bare bayetero yunoyingo. Iso erayagaku nguya ngundiro nangge teyingo.
42 Ngundiro tetoyi, oni bidodo netoyi, kawuye ndinditeyingo.
43 Oni simoo bare oo ngu netoyi, oomanongoyingo sosorango, iso soso-
rango nguya oriyingoku, ngu yowuruwooro, si kande eraya kegidemboro
eraya (12) siriyootoyi, si manggowoomo oorero angeyingo.
44 Oni ngu oomanongoyingo neyingo, simoo nangge oowooyingga
oorengo (5,000).

### *Yisasdo Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoore Endeyoyingo (Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)*

45 Kootuyisina, Yisasdo enengo kirikiri oni kirarongoku eririyeroro
eyingo. Ye sodedo wanggo sanganimo ooreya, ye koreteya Galili sono
koongeyingo andu, Betisayida mera gidaresina oorowutoyiga, nobana oni
simoo bareno etoowe, satoyigogo oorowuwano. Eyingo.
46 Ene ngundiro ero, oni simoo bare soweyerootoni, satoyi, Yisas enesu
nangge mera purimo oorero, nguno Anutno yemboongewero nguro ene
oriyingo.
47 Suwootetoni, wanggo koongeyingo kewooroko oodoni, Yisas enesu
nangge puri bodaga nguno yemboongero oriyingo.
48 Ngu naruno ngu, doogo urungga oorero, ngundo wanggo weng-
gerenggereyeroyingo. Ngundiro tetoni, ene de sosimbo sono sanggawero
wanggo woosooro oorowuweroyi, ko yanggango oorengo teroruwonggo.
Sengewero mera wendooketoni, arisa, Yisas ene Galili sono koongeyingo
sanganiwoore kewoongoro, enengo kirikiri onino oororo, dagayerowero
teyingo.
49 Enengo kirikiri onikundo Yisas kenootoyi, Galili sono koongeyingo
sanganiwoore kewoongoro, eneno oorowuyingo. Oorowutoni, kirikiri
onindo Yisas kenoro, oo gabogado, ero ingoro, nguro ene kimanggaru
urungga teyingo.
50 Oni bidodo ngundiro tero, kenoro, sosoreyingo urungga teyingo.
Ngundiro nguro, sodedomangge, Yisasdo eneya mande ero eyingo. Ye
nowoondoye yanggango yeyi. Nondo nangge ombutenoku nga! Nguro ye
ma sosorewero. Eyingo.
51 Ngundiro ero, Yisas wanggo sanganimo ooretoni, ngu naruno nangge,
doogogaku kiniteyingo. Ngundiro tetoni, nowoondoye sosorero, ingondudu
urungga oorengo teyingo.
52 Ndadiro nguro, Yisasdo oomanongoyingongga oni simoo bare
yunowoku yanggangoningga nguro ma ingondudu teyingo. Kini, enengo
nowoondoye ukingoyingo.

### *Yisasdo Genesaret Merako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyeroyingo (Matiyu 14:34-36)*

53 Ene Galili sono koongeyingonggaku usowooro, mera oowooyi Gene-
saret, ngu gidaresina mayero, wanggo gosiyoyingo.
54 Ene wanggo yokootoyi, sodedomangge oni simoo bare Yisas kenoro, ene
ingoyingo.

55 Ngundiro nguro, oni sodedomangge ende gurasina gurasina yon-
dowidoro saro, ene sayi oni yoyoro, Yisas ndano oorooteku, nguno
mayeyingo.
56 Yo, hamoo, ende bobodi, ende ururu, ndawu meranggasina Yisas
tunootetoni ngu, asa, ene sayi oni ende kewoorokono yoyeyingo. Ene
ngundiro tero, Yisasno ngguyinggayitero, sumoo sumoo inoyingo. Ndadiro
nguro, sayi onindo nangge kandeye Yisasdo nengguro dabemisina yetoyi
ngu, asa, sayi oniku bidodo mete temukoyingo.

# 7

*Anutro Mamana Mande, Ngundo Yuda Oniro Osisambayeboro Mamana Mande, Ngu Dagate*
*(Matiyu 15:1-9)*

1 Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, ngu oowooye Parisi
oni gidarega, ko, mamana mande etuyeroyingo oni gidarega, ngundo
Yerusalemnonggo omburo, Yisasya yowuruwooyingo.
2 Ene Yisasro kirikiri oni gidega kandeye ma sonowooro oo dowooro,
netoyi yeyoyingo. Parisi onindo yeyoro, nguro ene nowoondoye kowuri
yero eyingo. Noorengo osisambananimboro muri ngundiro kini.
3 (Parisi oni, Yuda oni bidodo, enengo osisambayeboro muriye keyeroro,
kandeye gome ma sonowooro ngu, asa, ene oo ma dowooro newanggo.
4 Ngundiro nangge, ene oo uriyoweroyi musiyomo saro, ngunonggo
mayero ngu, ene kandeye ma sonowooro ngu, asa, ene oo ma newanggo.
Ene osisambayeboro mamana mande gura gura muri gidarega nguya
keyoro, nguro ene sono toba, kumbe, koondo, oo ngu bidodo ngu muringga
ewoku, ngu keyoro sonowooyingo.)
5 Ngundiro nguro, Parisi oni, ko, mamana mande etuyeroyingo onikundo
Yisas sumoo inoyingo. Ndadiro nguro, gengo kirikiri oni, ene osisambaro
muri ngu ma keyootenggo? Enengo kandeye ngu sugabododo oo dowooro
netenggo. Noorengo osisambananimboro muri yomburiyootenggo. Ero
eyingo.
6 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Anutro ingondudu eyingo
oni Ayisayando yeya mibuye tegedodo, ero nakangoyingo. Ene mande
ngandiro nakangoyingo.
Ngu oni gidarega ngu, ene kingo manggoyemonggo no bingamine ero
okootenggo. Enengo nowoondoyemo biyomi ingootenggoku, ngu
muriyemonggo tunoo etuyerootenggo.
7 Nguro ngu, ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ene oniro mamana
mande nangge oni simoo bareno wesiyoro etuyerootenggoku ngu, ngundiro
ngu godange ero eyingo. Noore Anutro mande nangge wesiyoro eteto. Ero
eyingo. Ayisayando ngundiro nakangoyingo. ( Ayisaya 29:13)
8 Yisasdo eyingo. Ye Anutro mamana mande ngu andangero yokoro, ye
oniro muriye ngu nangge, yanggango gome dowootenggo, ero eyingo.
9 Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Yengo ingonduduye
yowooraringoweroyi oni, Anutro mamana mande ngu andangero
yokowero, gome ingootenggo. Yengo muriye ngu nangge keyootenggo.
10 Kurimi, Mosesndo Anutro mamana mande nguno eyingo.
Ge mete gengo awanangge manggowo keyo. Oni gura enengo eweyi
nemimboya mande biyomi ero ngu, asa, ene hamoo oorengo udoyi
kumoowa. (Eksodas 20:12)

11 Ye Anut kootu inoro, ngandiro etenggo. Oni gurado digi beye oododo
eweyi nemi hoorooweyeroweroyi, ene eweyi nemi erayagakuya ero ewa.
Nga digi beyega nga ngu, no Anut inowero yewano, ero eyingo.
12 Ene ngandiro etenggoku, muri nenengo kini eyingo. Arisa, eweyi,
nemi yomosiyoweroyi muri nguro gome ma ingootenggoku, nguro ye
ganayeroya, eneno etoyiga ene ingoyi. Ngu muringga tetenggoku, ngu gome
oorengo, ero eyingo.
13 Nguro ngu, ye muri osisambayemonggo yoyingo ngu keyootenggoku
ngu, ye Anutro mande ngu yeyi, kingo oo ngundiro tetenggo. Ye muri
gura gura ngundiro oowooyingga tetenggo. Ye ngu mandega ngu ero
etuyerootenggoku, ngu Anutro mamana mande toongootenggo. Ero eyingo.

### *Muri Biyomimbo Oni Yeni, Biyomi Yete (Matiyu 15:10-20)*

14 Yuda oniro muriye ngandiro. Oni sowe gura gura oowari oo dowootoyi,
ngu oo ngu ma neyingo. Nguno Yisasdo oni simoo bare ko negoyeroro
eyingo. Ye bidodo noro mande nga ingoya, nguro ingondudu teyi!
15 Oni gura goweyi sanganimo oo oorooteku, ngundo newendesina uro,
ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini, muri biyomi oni newendemo
oorooteku, ngundo endesina ooreteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa.
16 Oni sodeyi mande ingoweroyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega
nga, gome ingoni. Ero eyingo.
17 Ene oni simoo bare ngu yoyokoro, yano oorowuyingo. Enengo kirikiri
onikundo ngu mande adingayingga, nguro sumoo inoyingo.
18 Ene sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye nguya ingonduduye kini?
Ye bine ma ingootenggo? Oo bidodo oni endesina oorooteku, ngundo oni
newendesina uro, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa.
19 Ndadiro nguro, oo ngundiro ngundo oni nowoondoye oorengomo ma
ute. Kini, ngu enesu kawuyi newendemo uro, ngunonggo oorero toongete.
Ngu mandega nguno, ngu Yisasdo oowari bidodo metemi eyingo.
20 Ene mande gura soweyoro eyingo. Muri biyomi oni newendemo
oorooteku, ngunonggo endesina ooreteku, ngundo oni yeni, biyomi yete.
21-23 Muri biyomi oni newendemo oorooteku, ngunonggo ootoogero, en-
desina oorete. Ngu ngandiro. Ingondudu biyomi teweroyi muri; sebobarese
teweroyi muri biyomi; yakaka teweroyi muri; oni ureyi kumooweroyi muri;
oni bare gidarega yakakayi yodowooro yomburiyootenggoku muri; oo
kenomayingootenggoku muri; muri biyomi gura gura; ebe ganagana mande
teweroyi muri; godange mande teweroyi muri; manggo unggaranggara
teweroyi muri; oo kenomayingoweroyi muri; yomooyinoro mande, sanggiri
teweroyi muri; oni enengombo enengo ingootoni, urungga teteku nguro
muri; wenonoyingo mande eweroyi muri; ngu muri biyomi ngu bidodo oni
nowoondoyemonggo endesina tunootero, ooreteku, ngu bidodobo oni yeni,
biyomi yete. Ero eyingo.

### *Saropinisiya Merako Barega, Yisasro Newende Hamoo Teyingo (Matiyu 15:21-28)*

24 Yisas ootoogero, ngu endega ngu yokoro, Tayiya ende, Sayidon
merasina oorowuyingo. Ene oororo, ya gura newendemo uro, Yisas nguno
kengewero ingoro kombitetoni, oni gurado nguno mayero ma kenowero,
ero ingoote. Ene Yisas kombiteweroyi nguya ereremo kini.
25-26 Kini, sodedomangge bare gurado Yisasno, nguno oorooteku, ngu
etoyi ingoyingo. Ngu barega ngu, ene namboni bodaga nguno oombooro

biyomidodo ngu oruwo. Ngu barega ngu Girik barega ene ngu Saropinisiya merako mayero, nguno oruwo. Ngundo, ene Yisas oruwoku ngu ingoro, nguro sodedomangge ene yano omburo, Yisas keyi damonimo boodoo oondoogeyingo. Ene boodoo oondoogero, Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Yisas gedo merambooro noro nambonemo oorooteku, ngu oweni, ero eyingo. Ndadiro nguro, ngu barega ngu newendemonggo hamoo ingoyingo, Yisas ene mete nambone yomosiyowa, ero ingoyingo.

27 Yisasdo Yuda oniro ingondudu ngu ngandiro ingoyingo. Noore Yuda oni ngu noore oni oorengo, ero, oni sowe gidarega Yuda oni kini, ngu se ngundiro, ero ingootenggo. Nguro ngu, Yisasdo ngandiro eyingo. Noore simooye oowari yunootooye, nero yokootoyiga, kootuyisina gumi yoro, se yunowato. Simooye oo ma neyingomo oo ngu yoro, se ma inowato. Eyingo. Yisasdo ngu barega nguro newendemo hamoo teyingo, ngu towoongoro, nguro ene ngundiro eyingo.

28 Ene baregakundo Yisasro mande gumi eyingo. O Oni Urungga, ge hamoo ete. Ene sebo ngu oo neweroyi yaba newendemo simooyemboro oo sosorango, ngu netenggo. Eyingo.

29 Ene ngundiro etoni, Yisas enebana eneya gumi eyingo. Ge ngundiro etekuro, arisa, ge mete oorowu. Merambooro biyomi ngu kuri namboge yokoro toongewo. Eyingo. Ndadiro nguro, Yisasdo enengo newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango kenoro nguro ene mande ngundiro eyingo.

30 Arisa, baregaku enengo yano ko oorowuyingo. Ene ko oororo, ene namboni yabano wetoro oodoni, kenowoku, oombooro ngu ene kuri yokowo.

### *Yisasdo Oni Gura Mandeni Kini, Ko, Sodeyi Nguya Tuwo Ngu Yomosiyoyingo*

31 Ngu naruno nguno, Yisas ko ootoogero, Tayiya mera yokoro, Sayidon mera nguya yokoro, yade mera gura oowooyi Dikapolis nguno oorowuyingo. Ngu merako nguno ende ururu kande eraya nguno oruwo. Ngu kewooroye oorengowoore yade oororo, Galili sono koongeyingo ngu tanggeyimo tunooteyingo.

32 Oni sowe gidaregado oni gura sodeyi tuwo ko mandeni moore nguya kini, ngu yoro, Yisasno mayeyingo. Mayero, ene Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo inoro, ngu oningga nguno kandeyi yeya yeningga, mete teni, ero eyingo.

33 Arisa, Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, nguro ene oninggaku yoro, oni simoo bare yoyokoro, songo oororo, nguno enesu nangge dikaworiyo. Dikaro, Yisasdo kandedibiyi ngu oningga ngu sodeyimo yeyingo. Yero, kandedibiyi yoro, muketero, oninggaku mebuyimo yeyingo.

34 Yero, Yisas sambono randoro doongetero, yanggango iyangero, newende sendoweroyi teyingo. Ene ngu oninggakuya enengo mandenonggo eyingo. Epata! Eyingo. Nguro muri ngu ngandiro. Ge goosoo! Ero eyingo.

35 Asa, ngu naruno nangge, oni sodeyigaku ngu himiyetoni, oo mebuyi gosiyoyingonggaku sodedomangge besero toongeyingo. Ene mete mande metemi eyingo.

36 Ene mete tetoni, ene Yisasdo roogo yanggango teyunoyingo. Ene oni gurano nga ooga ngaro ma ewero. Ene Yisasro mande ma ingoro, ene yanggango yero, nguro muri wesiyoro, ero endeyoyingo.

37 Yo, hamoo, simoo bare bidodo nguro mandeni ngu ingoro, ene hamoo sosoreyingo urungga oorengo tero, ene eyingo. Yisasdo oo bidodo tewoku

ngu gome oorengo tete. Ene komo oni sodeye tuwo ngu tetoni, mande gome ingootenggo. Oni mandeye kini, ngu nguya mande gome etenggo. Ero eyingo.

# 8

*Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Oorengo 4,000 Oowari Yunoyingo (Matiyu 15:32-39)*

1 Ngu narunggano, nguno oni simoo bare oowooyingga oorengo yowuruyingo. Ene yowuruwooro, ene oowariye nguya kini. Ngundiro nguro, Yisasdo enengo kirikiri oniku negoyerootoni, ombutoyi eyingo.
2 No nga simoo bare ngaro nowoondoyi teyunooteno. Naru kabusa noya oruwootoku, ene oowariye nguya kini.
3 Ene oodooro kumootoyi, soweyerootoowe, enengo yano sawero saro ngu, asa, oorekono doongeye toongootoni, mera wongosogurumooro yurewa. Nguro ngu, oni gidarega ngu yowokononggo mayewonggo.
4 Ene ngundiro etoni, kirikiri onindo gumi sumoo eyingo. Nga mera gumisina ngano oni kini, nguro noore oowari ndanonggo yoro, oni simoo bare yunootooye newanggo? Ero eyingo.
5 Ngundiro sumoo etoyi ngu, asa, Yisasdo sumoo gura yunoyingo. Ye oomanongoyingo ndadiro? Ero eyingo. Enebana gumi eyingo. Kandegura gidemboro eraya. Ero eyingo.
6 Yisasdo mandeye ngu ingoro, nguro ene simoo bareya eyingo. Ye merakono bibiteyi, eyingo. Bibitetoyi, Yisasdo ngu oomanongoyingo kandegura gidemboro erayagaku yoro, Anutno yemboongero yokoro, oososowooro, enengo kirikiri oni yunoyingo. Yunootoni, ngundo bayetero, simoo bare yunoyingo.
7 Ene iso bobodi gidarega nguya moore. Nguro ngu Yisas ene nguya yoro, Anutno iso nguro esosootero, yemboongero yokoro ngu, asa, ene kirikiri oniku iso yunoro eyingo. Iso nguya bayeteya, simoo bare yunoyi. Eyingo.
8 Ngundiro yunootoyi, oo netoyi, mete tetoni, oo sosorango oodoni yowuruwooro, nguno ngu ene si kandegura gidemboro eraya siriyootoyi, angeyingo.
9 Ngu oni ngu oowooyingga oorengo 4,000 oruwonggo. Ngundiro tero, Yisasdo oni simoo bare soweyerootoni, enengo endemo endemo sayingo.
10 Ene ngu naruno, enengo kirikiri onidodo wanggo sanganimo oorero Dalumanuta merasina nguno sayingo.

*Oni Gidarega Muri Songo Oorengo Gura Anutnonggo Kenowero, Nguro Sumoo Eyingo (Matiyu 16:1-4; Luk 12:54-56)*

11 Mosesro mamana mande sobowooyingo oni oowooye Parisi omburo, Yisasya mande gumi gumi ero ronggeyoro, Yisas towoongowero nguro ene sumoo eyingo. Sambo endeboro sunggi oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu teya, etuyerootooga kenowooto, eyingo. Ngu kenoro, noore ingowato. Hamoo oorengo, ge Anut Nangoni oorengo yanggangonggedodo, ero towoongoyingo.
12 Yisasdo mandeye ngu ingoro, nguro ene kowuri ingoro, yanggango yuka oorongooro eyingo. Ndadiro nguro, nga simoo bare nga narungga ngano oode sunggiro etenggo? No hamoo yeya eteno. No sunggi gura nga narungga ngano hamoo ma tewano. Ero eyingo.
13 Ngundiro nguro, ene ko yoyokoro, wanggo sanganimo oorero, ene Galili sono koongeyingo gidaresina toongeyingo.

*Yisasdo Enengo Kirikiri Oni, Parisi Oni, Ko, Oni Tabango Urungga Herod Nguya Mande Adingayi Nguno Eyingo*
*(Matiyu 16:5-12)*

14 Yisasro kirikiri oni oowari kabetero, oomanongoyingo ma yoro ombuyingo, ene oomanongoyingo guranangge wanggono oriyingo.
15 Ngu naruno nguno, Yisasdo mande yanggango eneya eyingo. Ye ingonda teyi! Parisi oni, Gabuman oni tabango urungga Herod ngundo oomanongoyingo yeni, koongeweroyi Yis, nguro gome doongeteyi. Enengo mandeye ngu Yis oomanongoyingo newendemo utoni, koongeteku ngundiro.
16 Enengo nangge ero ingoro eyingo. Ene ngundiro eteku ngu, ndadiro ngu, noore oomanongoyingo ma yoyingo, ero eyingo.
17 Asa, Yisas ene ingoro, nguro gumi eyingo. Ndadiro nguro, yengo nangge mande ngundiro etenggo? Noore oomanongoyingo kini? Ye, bine, ingonduduye kini? Ye bine kuri ma ingoyingo; ngundi, nowoondoye ukingoyingo, bine?
18 Ye doongeyedodo, ye oo ma kenoyingo? Ye sodeyedodo, ye mande ma ingootenggo? Ye kabetetenggo, bine?
19 Kuri, no oomanongoyingo kandegura oosososowoowonoku, oni oowooyingga oorengo 5,000 yunowonoku, nguro ngu gumi oodoni, ye si ndadiro siriyootoyi, manggowoomo oorewo? Eyingo. Etoni, enendo gumi eyingo. Kande eraya kegidemboro eraya. Ero eyingo.
20 Asa, Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Naru gurano, oomanongoyingo kandegura gidemboro eraya oosososowoowonoku, oni oowooyingga oorengo 4,000 yunowonoku, ngu gumi oodoni, ye si ndadiro siriyootoyi, manggowoomo oorewo? Ero sumoo eyingo. Etoni, enebana gumi eyingo. Kandegura gidemboro eraya. Eyingo.
21 Ngundiro etoyi ngu, asa, Yisasdo sumoo gura ero yunoyingo. Ye ngu kenoro ma ingootenggo, bine? Eyingo.

*Yisasdo Oni Doongeyi Kiringo Gura Betisayidano Yomosiyoyingo*

22 Yisas ko kirikiri oni nguya, ene Betisayidano oororo, tunooteyingo. Ngu oni simoo bare gidarega, ngundo oni gura yoro, Yisasno mayeyingo. Ngu oningga ngu, doongeyi kiringo. Nguro ngu, ene Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo inoro eyingo. Ge kandege nga oninggano ngano yetooga mete teni, ero sumoo eyingo.
23 Arisa, Yisasdo mandeye ngu ingoro, nguro ene oni doongeyi kiringonggaku kandeyi dowooro yoro, ende yokoro, ende dabemimo ooreyingo. Yisasdo ngu oni doongeyinggakuno muketeyingo. Muketero, Yisas kandeyi ngu oninggakuno yero, sumoo inoro eyingo. Ge oo kenoote, bine? Eyingo.
24 Ene ngundiro etoni, ngu oni doongeyi biyominggaku doongetero, gumi eyingo. No oni yeyootoowe ngu, de ngundiro tero, ene oororo omburo tetenggo. Oo gome ma kenooteno. Eyingo.
25 Ngundiro etoni ngu, asa, Yisasdo kandeyi, oni doongeyi biyominggakuno ko yeyingo. Ngundiro tetoni, oni doongeyinggaku yanggango doongetero, metemi oorengo tero, oo bidodo gome tunoo kenoyingo.
26 Ngundiro tero, Yisasdo ngu oninggaku soweyootoni, enengo yano oorowuyingo. Ene Yisasdo oninggakuya eyingo. Ge ende kewooroko sodedo ma uwero. Ero eyingo.

*Pitando Yisas Krayis Muri Yootunoro Eyingo*
*(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)*

27 Yisas enengo kirikiri oniya ootoogero, ende gura oowooyi Sesariya,
gura oowooyi Pilipayi nguno sayingo. Saro, ooreko kirikiri oni sumoo
yunoro eyingo. Oni simoo baredo noya ndawu oningga etenggo? Eyingo.
28 Ene ngundiro sumoo etoni ngu, asa, kirikiri onindo Yisasno gumi
eyingo. Oni gidaregado ngu geya ngandiro etenggo. Sonoyeroyingo Yon.
Etoyi, ene oni gidaregado ngu ngandiro etenggo. Ge Ilayisa, Anutro
ingondudu eyingo oni. Etoyi, ene gidegado ngu etenggo. Ge Anutro
ingondudu eyingo oni gura, etenggo.
29 Ngundiro etoyi, Yisas enebana sumoo yunoyingo. Yendo ngu noya
ndawu oningga etenggo? Eyingo. Pitando enengo mandeni ngu ingoro,
nguro ene sodedomangge gumi eyingo. Ge Krayis, Anutdo noore yoyowero
sunggi yeyingo oni.
30 Ngundiro etoni, Yisasdo mande yanggango eyingo. Ye nga mandega
nga onino ma ewero. Eyingo.

### *Yisas Enengombo Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Eyingo (Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)*

31 Yisas damoni yero, kirikiri oni mande keta mesarango ngu ero
etuyeroro eyingo. Oni Nangoni tunootewoku, ene komo oo bidodoboro
ogingo urungga yowa. Tabango oni, Anutro wooro yeyingo oniro sobosobo
mamana mande etuyeroyingo oni nguya, ngundo mandeni biyomi ero,
kootu inoro, ureyi kumoowa. Ene naru kabusa oode, nguno ko ootoogewa.
Eyingo.
32 Yisasdo ngu mandega ngu tunoo oorengo etoni, Pitando Yisas yoro,
sosina oororo, damoni yero mamanangoyingo.
33 Ngundiro tetoni ngu, asa, Yisasdo Pita kootu inoro, yowoorengoro,
kirikiri oni yeyoro, Yisas enebana Pita mamanangoro eyingo. Pita, ge
Setanro ingondudu ete. Setan, ge ombuya kootunesina oorowu. Ge Anutro
ingondudu ma ingoote. Kini, ge oniro ingondudu nangge ingoote. Eyingo.
34 Ngundiro ero, Yisasdo enengo kirikiri oni, ko, oni simoo bare nguya
negoyerootoni, mayero, yowuruwootoyi, mande yunoro eyingo. Oni gura
no kenerowero ngu, ene mete enengo ingonduduni bidodo yokoya, kowuri
ene inootenggoku ngu de omukondi ngundiro koorowooya, no keneroya
endeyoni.*
35 Oni gura enengo ingonduduni yanggangoni gome dowooro, goweyi
sugi oruweroyi ingooteku ngu, enengo ootootoni Anut doongeyimo hamoo
oorengo oonootewa. Oni gura enengo ingonduduni ootootoni bidodo no
nunoro ngu, ene ngunonggo mandene keta mesarango nguro ingoro, gome
dowooro ngu, asa, ene mete kootuyisina sambo endemo sugi sugi keta
oruwa.
36 Oni gura mera ngaro oo bidodo yomukoro oode, kumoowaku ngu,
ndawu oogado ene hooroowewa?
37 Ngu oningga ngu, ene ndawu oogado enengo goweyi yanggangoni keta
oruweroyi ngu uriyoro yowa? Oni gurado Anutro endemo oorowuweroyi
oore ngu enengombo oo gurado hamoo oorengo uriyoweroyi kini.
38 Ataga, oni simoo bare endeni endeni bidodomo erambarisa oruweroyi
yomburiyoro, buribari endeyoro, muri biyomi nguro ingondudu tero,
Anutro mande kootu inootenggo. Ene oni gura oni ngu kewooroyemo
ootooro, ngunonggo noro mandene murine ero, oyimo yoro oorooteku

* **8:34:** (Ge Yisas oowooyi nguro ko tero, mandeni murini nguro ko tetoyi, Yisas teyinoyingo, ngu ngundiro Yisas oowooyi nguro ene gutoro, yomoonggunoro, mandege biyomi etoyi ngu, ngu gengo de omukondi ngundiro koorowoowa).

ngu, arisa, kootuyisina, no nguya Awanemboro yanggangoni duridarini, sambono Engel oni kundingiyi, ngudodo ombutetoku naruno, no nguya, hamoo oorengo, ngu oningga nguya oyimo yowano.

# 9

1 Ngu naruno nguno, Yisasdo eneya eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni gidarega nga dikatenggoku nga, gumi ma kumooyingomo, Anutdo enengo simoo bare soboyerooteku naruno, enengo yanggangonidodo tunootetoni ye kenowanggo. Eyingo.

*Yisas Moondeyi Guradiro Tunooteyingo*
*(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)*

2 Kootuyisina, naru kandegura gidemboro guranangge yokoro, Yisasdo Pita, Yemus, Yon, ngu oni kabusaga ngu yoyoro, mera puri piru ndandayingo awuno oorengonggano ooreyingo. Nguno oorero, enesu nangge oruwonggo. Ngu naruno, Yisas moondeyi ngu oni kabusaga doongeyemo yowoorengoro, Yisas enesu guradiro tunooteyingo.
3 Yo, hamoo, Yisasro towikumbani ngu soru ngundiro wadori, ko, sarayi oorengo tunooteyingo. Merako ngano oni gurado towikumbani oo ngundiro yeni, ma sarayi yewa.
4 Ngu naruno, Ilayisa, Mosesya Yisas tanggeyimo tunootero, Yisasya mande etoyi, kirikiri oni kabusaga, ngundo ngu yeyoyingo.
5-6 Pitando oo ngundiro kenoro, nguro ene soriyokoro, Yisasno ndawu mandega ewano, ero, ngu ma ingoyingo. Ngundiro nguro, ene Yisasno ngandiro eyingo. Oo etuyeroyingo oni, noore ngano oruweroyi ngu gome. Nguro ngu, gedo mete ero etoni ngu, asa, noore tookoododo kabusa yewato. Gura gengo, gura Mosesro, gura Ilayisaro yewato. Eyingo.
7 Pitando mande etoni ngu, asa, ngu naruno nangge, goboore gura tunootero, ngundo doobeyeroyingo. Doobeyerootoni, Anutdo ngu goboore kewoorokononggo tunootero ngandiro eyingo. Ngu nenengo nangone, no nowoondone nguro gome ingooteno. Ye enengo mandeni, ngu gome ingoyi!
8 Ene ngundiro etoni, asa, sodedo oorengo ene doongetero, Yisas enesu nangge oodoni kenoyingo.
9 Arisa, Yisas, enengo kirikiri onikuya, mera puringgaku yokoro, ko uyingo. Uro, Yisasdo mande yanggango ero eyingo. Ye awuno oo kenowonggoku, nguro oni gurano ma ewero. Anutro Nangoni Oni Kirarongo mere yokoya, ko ootoogetoninggago, asa, ye mete yootunoya eyi. Eyingo.
10 Ene ngu mandega ngu gome dowooro, enengo nangge mande ero ingoyingo. Ngu mandega mere yokoro ko ootoogetoni, ngu ndadiro? Ero ingoyingo.
11 Ngu naruno, Yisasro kirikiri onikundo Yisas sumoo inoyingo. Anutro mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo ngandiro etenggo. Ilayisando, Anutro ingondudu eyingo oni, koreteyunoro ombuwa, ero etenggo. Ndadiro nguro, ngundiro etenggo?
12 Ene mande ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Hamoo, Ilayisa omburogogo, oo bidodo yomosiyowa. Ngu ndadiro nguro, Anut mandeno ngu mandega ngu ooroote? Ngu ene Oni Nangoni, ngundo oo bidodoboro ogingo urungga koorowootoni, onindo yomooyinoro mandeni biyomi ewanggo.
13 Ene no yeno eteno. Ilayisa ene kuri ombuwo. Ene onindo ngu enengo ingondudu nangge keyoro, muri biyomi gura gura nguya ene teyinoyingo, Anutro mande nakayano ewoku, ngundiro teyinoyingo. Eyingo.

### *Yisasdo Simoo Oore Gura Merambooroododo, Ngu Yomosiyoyingo (Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43)*

14 Yisas kirikiri oni kabusagakuya oororo, enengo kirikiri oni gidaregano
tunooteyingo. Ene tunootero, yeyoyingo ngu oni simoo bare oowooy-
ingga oorengo mayero, yowuruwooro, mamana mande etuyeroyingo oni
gidarega, kirikiri oni nguya, mande gumi gumi ero ronggeyoyingo.
15 Ronggeyootoyi, oni simoo bare bidodo Yisas kenootoyi, ombutoni, sode-
domangge soriyokoro, yondowidoro, Yisasno oororo, yenggonangoyingo.
16 Ene ngundiro tetoyi, Yisasdo enengo kirikiri oniku sumoo yunoyingo.
Ye ndadiro mandega eneya ero ronggeyootenggo?
17 Ngundiro sumoo etoni, ene oni gura ngu oni simoo bare ngu ke-
wooroyemonggo, Yisasro mande gumi eyingo. Oo etuyeroyingo oni
urungga, no nangone, oombooro biyomi, ngundo newendemo ootooro,
ngunonggo manggowo witumoororoote. Ngundiro nguro, no ngu yoro,
geno ombuteno.
18 Naru oowooyingga ngu, oombooroga, ngundo yanggango biyomi
dowooro ooroote. Ene merako wenggeremootoni sorero, ooroote. Kooto
sarayi ngu manggowoomo nguya ooretoni, metoyi gome kini ndinditero,
moondeyi sagaga tewa. Nguro ngu, no gengo kirikiri onino ngu oweyi,
ero etoowe, ene ngu oombooroga ngu andangeweroyi nguya ereremo kini.
Eyingo.

19 Yisasdo ngu mandega ngu ingoro, enengo kirikiri oni, ko, simoo
barekuya eyingo. Ye simoo bare nowoondoyemo hamoo kini! No
yeya naru pirungga oorootetoku, ene naru ndadiro ngu yengo kowuriye
koorowoowanggo? Arisa, ye simooye bodaga ngu yoya, nono ombuyi. Ero
eyingo.
20 Ene ngundiro etoni, onikundo ngu simoonggaku yoro, Yisasno om-
buyingo. Ene ngu oomboorogakundo Yisas kenoro, sodedo oorengo
ngu simoo oorenggaku, newendemonggo yanggango oorengo wengger-
emootoni, simoonggaku merako ukero, wetoro, nguno yowooraringoro,
sagaga tero, koodoo sarayi manggowoomonggo ooreyingo.

21 Ene ngundiro tetoni ngu, asa, Yisasdo eweyi sumoo inoyingo. Naru
ndadiro ngundiro teroruwo? Etoni, eweyimbo gumi eyingo. Kuri ene
bodagano damoni yero ooroote, eyingo.
22 Naru oowooyingga, oombooro biyomi, ngundo simooyengga nga
wenggeremootoni, de nombono, sonono nguya uro, ureni kumooweroyi
teroroote. Ge mete tetoningga ngu, ge nowoondoyi teyunoya, ge noore
hoorooweyero. Ero eyingo.
23 Ene ngundiro etoni,Yisasdo simooyengga ngu eweyimboya eyingo.
Ataga, ge noya ngandiro ete. Ge mete tewa tetoni, ngu ge no nangone
yomosiyo. Ndadiro nguro, ge ngundiro ete? Oni nowoondoyemo hamoo
Anutno yero ngu, asa, ene mete oo bidodo teweroyi ingowa. Eyingo.
24 Yisasdo ngundiro oo etoni, asa, sodedo oorengo, oni eweyingga ngundo
meno ero eyingo. No nowoondonemo hamoo tete. Ene noro nowoondone
hamoo ngu ootuwoo! Nguro ngu, ge no hoorooweenero! Eyingo.
25 Etoni, Yisasdo yeyoro ngu oni simoo bare oowooyingga oorengo
mayero, yowuruwootoyi, nguro ngu, ene ngu oombooroga nguya sanggiri
tero, kenoro eyingo. Ge oombooro manggowo sodeyi ukingoyingo, no geya
eteno. Ge nga simooyengga nga yokoya, kootuyisina, ge ene newendemo ko
ma uwero! Ngundiro eyingo.

26 Arisa, ene ngundiro etoni ngu, simoo ooregaku newendemonggo
oomboorogaku ki biyomi ero, oninggaku yanggango oorengo wenggereng-
geremoyingo. Ngundiro tero, oninggaku yokoro, besero toongeyingo.
Oombooro toongetoni, oninggaku gaboyi kumooyingo. Gaboyi kumootoni,
oni oowooyingga nguro eyingo. Oni kuri kumooteku nga! Ero eyingo.
27 Ene ngu naruno, Yisasdo kandeyimonggo dowooro okootoni, ko
ootoogero dikayingo.
28 Kootuyisina, Yisas enengo kirikiri oniya ya gurano uro, nguno enesu
nangge ootooro, Yisasno sumoo eyingo. Ndadiro nguro, noore ngu oom-
booroga ngu oweweroyi ma ingowooto? Eyingo.
29 ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Anutno yemboonge-
toyi ngu, ngundiro oombooro biyomi ngu ye mete andangetoyi toongewa.
Oore gurano ngundiro mbooro biyomi ngu ma andangetoyi toongewa. Kini,
Anutno yemboongero andangeweroyi ngu mete.

### *Yisasdo Naru Kumooro Ko Ootoogeweroyi Nguro Ko Eyingo (Matiyu 17:22-23; Luk 9:43-45)*

30-31 Ene ngu endega ngu yokoro, oororo, Galili mera kewoorokuri
oorowuyingo. Ndadiro nguro, Yisas enengo kirikiri oni etuyeroweroyi
naruno, nguro ngu, Yisasdo enengo kirikiri oni nguya kombitero, Anutro
mande etuyerowero eyingo. Oni Nangoni, ngu mundi oni kandeyemo
yetoyi, ngundo ureyi kumoowa. Ureyi kumootoni, naru kabusa yokoro, ene
ko ootoogewa. Eyingo.
32 Ene mande ngundiro etoni, ene kirikiri oni ngu mandega, ngu muri ma
ingoro, nguro ene sumoo inoweroyi nguya sosoreyingo.

### *Onendo Ngu Oni Urungga? (Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-48)*

33 Arisa, ene Kapeniyam endemo tunooteyingo. Ene ende oororo, ya
newendemo uro, arisa, Yisasdo kirikiri oni sumoo yunoro eyingo. Ye
oorekono ndawu mandegaro ewonggo? Ero sumoo eyingo.
34 Ene sumoo ngundiro etoni, ene kirikiri oni mande gumi ma eyingo.
Ndadiro nguro, kirikiri oni oorekono oororo, mande ngandiro ero in-
goyingo. Onendo koreteyingo urungga oruwa? Ewonggoku nguro ene
oyimo yoro, Yisasno mande gura gumi ma eyingo.
35 Yisas enengo ingonduduye ngu kuri ingoro, nguro ene bibitero, kirikiri
oniku, kande eraya kegidemboro erayagaku negoyerootoni, ombutoyi
eyingo. Oni gurado koreteyingo oruwero, ingoro ngu, asa, ene komo
omburo kootu tero, oni bidodoboro kirikiri oni tero oruwa. Ero eyingo.
36 Yisas ngundiro ero, simooye gura bodaga yoro, kewooroyemo yero,
ngunonggo okooro boogomooro, enengo kirikiri oni kirarongo nguno
eyingo.
37 Oni ene no oowoonemboro ingondudu tero, ene oni simooye ngandiro
bodaga yoro, hooroowewaku ngu, ene no hooroowenerooote. Oni ene no
hooroowenerooro ngu, ene no, ko, noro Awane no sowenerootoni, ngano
ombuwono, ngu ene nguya hooroowewa. Ero eyingo.

### *Oni Nooreya Ma Sanggiri Tewaku Ngu, Ene Noorengo Doboonani Oorengo (Luk 9:49-50)*

38 Yondo Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, noore oni gura kenootooye,
ene gengo oowoonggemo merambooro oweyerootoni, ngu noorengomu
kini. Ngundiro nguro noore ene roogo teyinowooto. Ndadiro nguro, ene
gengo kirikiri oni kini.

39 Ene ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ye ma roogo teyinowero. Ene
oni gura no oowoonemo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu
tewaku ngu, ene noya mande biyomi sodedo ma ewa.
40 Ndadiro nguro, oni gura nooreya sanggiri kini, ngu noorengo doboo-
nani ngundo noore hoorooweyerowa.
41 No hamoo oorengo yeno eteno. Krayis oowooyimo, hoorooweyerowo
ero ingoro, sono tobano ye yunowaku ngu, arisa, ngu oningga, nguro
Anutro uri, ngu hamoo oorengo, ene Anutro endemo sugi sugi ngundiro
urini yororuwa. Ero eyingo.

### *Muri Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo, Ngu Yomburiyoote (Matiyu 18:6-9; Luk 17:1-2)*

42 Yisasdo kirikiri onino mande gura eyingo. Oni gurado simooye
nga noro nowoondoyemo hamoo ingoro oorootenggoku, nga gura yoro,
newendemo hamoo ingooteku, ngu yomburiyowaku ngu, enengombo muri
biyomi tewoku nguro gumi ogingo urungga oorengo yowa. Arisa, ngu
oningga, ngu enengombo ngundiro tewoku, nguro mete ngu digi urungga
yoya, ngundo bungeyimo gosiyoya, yoya, sono koongeyingo urungga ngu
kewooroko oorongootoyiga uni.
43 Ge kandegebo weti mbumbuwa gura tetoningga ngu, ge mete toon-
gooya, andangeya, oorongooga uni. Kandege guranangge, ngundo mete
keta oruweroyi gome ngu yowa. Kinitetoni, ge kandege eraya eraya oodoni,
ngundo goyoro, ende biyomi de nombono ma kumooweroyimo nguno
oorongoonggerowa.
44 Ngu endega nguno, bunimbo suwooyi sano oni goweyi songgiwi nero,
oodoni, oninggaku ogingo urungga ingoro, sugi sugi oruwa. Enendo de
nguya ma wemoowa.
45 Ngundiro nangge, kengge gurado mbumbuwano goyoya, utoningga
ngu, arisa, ngu kengega ngu toongooya yoko. Ngundiro tero, ngu ge mete
keta oruweroyi gome ngu yowa. Kengge eraya eraya oodoni ngu, ngundo
goyoro, ende biyomi de nombo ma kumooweroyimo, endegano nguno
oorongoonggerowa.
46 Ngu endega, nguno bunimbo suwooyi sano oni goweyi songgiwi nero
oodoni, oninggaku ogingo urungga ingoro, sugi sugi oruwa. Enendo de
nguya ma wemoowa.
47 Ngundiro nangge, ene doongenggebo weti mbumbuwa gura tetoningga
ngu, ge mete ngu doongenggega ngu yowukeya, oorongoongga uni. Ge
doongengge guranangge, ngu ge mete Anutro mande mande murini nguno
uwa. Ge doongengge eraya eraya oodoni ngu, ngundo goyoro, ende biyomi
de nombo ma kumooweroyi oorengo (Hel) nguno oorongoonggeroni uwa.
Anutro Mandeno ngandiro ete.
48 Ngu endega, nguno bunimbo suwooyi sano oni goweyi songgiwi nero,
oodoni oninggaku ogingo urungga ingoro, sugi sugi oruwa. De nguya
ma wemoowa. (Ayisaya 66:24)
49 Kumbe gura dowooro yetoyi, ngu gagiwi kini. Arisa, gagiwi yero,
ariyetoni, de koondodongoombo boosowootoyi, yanggango oorengo yeteku
ngundiro. Towootowoo omburo, ngundo oni yeni, kumbe boosowootoyi,
yanggango yeteku, ngundiro tewa.
50 Anutro mande keta gome, ngu sayi nembo ngundiro. Sayi nembo
ngu oo gome. Ene sayi nembo, nguro yanggangoni kuri kiniteyingo ngu,
ye ndadiro tetoyi, ngu sayi nembo ngu ko mete tewa? Sayi nembo ye
nowoondoyemo oorooteku ngu, ye komo dobookuriyeboya gome oorengo
imakeyingomo bibiteya oriyi. Ngundiro eyingo.

# 10

*Yisasdo Erambarisa Toongooweroyi, Nguro Eyingo*
*(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)*

1 Ngu naruno nguno, Yisas ootoogero, ngu endegaku yokoyingo. Endegaku ngu yokoro, ene Yudiya mera Yodan sono anduroko urooreyingo. Urooretoni, ngu naruno, Yisas tanggeyimo oni simoo bare urungga oorengo yowuruwooyingo. Ngundiro yowuruwootoyi, Yisasdo enengo muri ngu keyoro, Anutro mande oni simoo bare etuyeroro eyingo.
2 Ngu naruno, Parisi onindo Yisasno omburo, Yisas dowooro urewero nguro ene Yisas towoongoro sumoo eyingo. Noorengo Mosesro mamana mande ngu oni ene mete bareyi andangewa, ero mete ete, ngundi kini, bine? Eyingo.
3 Ngundiro etoyi, asa, Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, nguro ene Parisi oniro sumoongga ngu gumi eyingo. Mosesndo ndadiro mamana mandega ye yunoyingo? Ero eyingo.
4 Ene ngundiro sumoo etoni, enebana gumi eyingo. Mosesndo ngu oni ene bare andangeweroyi so uyi ngu nakangoro ngu, ene mete bareyi andangero yokowa. Eyingo.*
5 Ngundiro nguro, Yisasdo Parisi oniro mandeye gumi eyingo. Ye mande unggarangooro yanggayanggango yetoyi, nguro Mosesndo ngu mamana mandega ngu nakangoro yunoyingo.
6 Koretero oorengo, Anutdo oo bidodo yemukoro, ene oni simoongga ko barega nguya yoyeyingo.
7 Ngundiro nguro, simoo ene eweyi nemi yokoro, bareyiboya naru bidodomo, ebe dowoodowoo tero, yowuruwooro oruwari.
8 Ngundiro nguro, erambarisa ngu ene goweyari guranangge. Ene ko goweyari eraya kini, ngu goweyari guranangge ngundiro.
9 Nguro ngu, Anutdo oo gosiyowoku ngu, onindo ngu ma toongoowanggo. Eyingo.
10 Kootuyisina, ene yano ko oorowutoyi, kirikiri onikundo nga mande ngaro damonimboro Yisas sumoo inoyingo.
11 Ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ene oni gurado enengo bareyi yokoro, bare gura yowaku ngu, asa, enengo bareyi koretero ngu yomburiyoro, ene weti mbumbuwa tete.
12 Ngundiro nangge, bare gurado enengo kameyi yokoro, simoo gura yowaku ngu, enengo kameyi koretero ngu yomburiyoro, ene weti mbumbuwa tete, ero eyingo.

*Yisasdo Simooye Kumana Yunoyingo*
*(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)*

13 Ngu naruno, oni simoo bare enengo simooye bobodi gidarega yoyoro, Yisas tanggeyimo mayeyingo. Ngundiro yoyoro, mayetoyi, enengo kirikiri onindo simooye yoyoro, ngano ma ombuwero, ero, manggaruyeroro oweyeroyingo.
14 Yisasro kirikiri onindo ngundiro tetoyi, yeyoro, nguro Yisas newende biyomi ingoro, enengo kirikiri onikuya eyingo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu ma oweyerowero. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku ngu, ngu simooye ngundiro ngundo uwanggo.

---

* **10:4:** (Anutdo Mosesno nga mandega ngaro ngundiro ma eyingo. Kini, oni enengombo bareyi yokowero mande yanggango etoyi, nguro Mosesndo enengo manggoye ngu keyoro so uyi ngu nakangoro yunoyingo.)

15 No hamoo oorengo yeno eteno. Oni gura Anut Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo enengo simoo bare soboyerooteku endega, nguno
simooye nowoondoyi ngundiro ma tero ngu, asa, ene nguno hamoo oorengo
ma uwa. Eyingo.
16 Ngundiro ero, Yisasdo simooyeku yodowooro, boogoyeroro, kandeyi
tabayemo yero, kumana yunoyingo.

*Oni Ene Sitowinidodoboro Mande*
*(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)*

17 Ngu naruno, Yisas ootoogero oorowutoni, oni gura kendutero om-
buyingo. Omburo, Yisas tanggeyimo boodoo oondoogero, sumoo eyingo.
Oo etuyeroyingo oni gome, no ndadiro terogogo, no suwooyi sano keta
oruweroyi, ngu yowano? Eyingo.
18 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ndadiro nguro ge
noya oni gome ete? Anut enengombo nangge oni gome nenengo.
19 Ge Anutro mamana mande kuri ingoote. Ge oni ma ureyi kumoowero;
ge bare gidarega yakakayi yodowooro yowoosooro ma yomburiyowero;
buribari nguya ma endeyowero; ge yakaka ma tewero; ge oni gurano
mande godange ma ewero; ge godange ero, oni guraro oo sitowini ma so-
biyoro yowero; ge awanangge tanggeyemo gome ootooya, nguro manggoye
keyoya ootoo. Ero eyingo.
20 Yisasdo ngundiro etoni, ngu oningga ngundo Yisasno gumi eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, no kuri bodagano, ko, ataga nguya, no ngu mamana
mande ngu bidodo keyoro, omburo, oorooteno. Eyingo.
21 Ene ngundiro etoni, Yisasdo ene kenondadangero, oningga, nguro
nowoondoyi urungga oorengo tero, nguro gome ingoro, ngu oningga nguya
eyingo. Ge oo guranangge ma teyingo. Ge oorowuya, gengo oo sitowi
bidodo onino uriyoya, ngunonggo beye yoya ngu, asa, beye ngu angoyi
oni ngu bayeteya yuno. Ngundiro tero ngu, asa, gengo oo gome oorengo
ngu sambo endemo ooroote. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge ombuya, no
keneroya endeyo. Eyingo.
22 Ngu oningga ngu mandega ngu ingoro, omukumundoongo biyomi
bisiwero, newende nguya kowuri yeyingo. Ndadiro nguro, enengo sitowini
urungga ngu yokoro, oni yunoweroyi kini. Nguro ngu, ene ootoogero
toongeyingo.
23 Ngundiro tetoni, ene Yisas doongetero, endeyoro, enengo kirikiri onino
eyingo. Oni sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo endega enengo simoo bare soboyerooteku, ngu newendesina
uweroyi nguya, kowuri oorengo.
24 Ngundiro etoni, enengo kirikiri oniku ngu ingoro, nguro ene
soriyokootoyi, Yisasdo mande soweyoro mande gura eyingo. Ye simoone,
oni Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo simoo bare
soboyerooteku, ngu newendesina uweroyi nguro koyi, ngu kowuri oorengo.
25 Yo, hamoo, bo urungga nga ngu nggusiyi newendekuri uweroyi ngu
kowuri, beye sitowinidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo endega enengo simoo bare soboyerooteku nguno uweroyi nguya
ngundiro kowuri oorengo. Ero eyingo.
26 Yisas enengo kirikiri oniku mandeni ngu ingoro, nguro ene sori
urungga tero, enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Hamoo, onendo
suwooyi sano keta oruweroyi, ngu mete yowa? Eyingo.
27 Ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo gome gome yeyoro, mande gumi eyingo.
Anutdo oni ma hooroowetoni ngu, asa, oni enesu nangge, oo yanggango

ngu hamoo ma tewa. Kini, Anutdo oniya ootooro, ngunonggo ene mete oo yanggango ngu bidodo hamoo oorengo tewa. Eyingo.

28 Yisasdo ngundiro etoni, asa, Pitando mande gura Yisasno eyingo. Ingo, noorengo ya, ko, sitowi bidodo kuri yokoro, noore ge kengeroro, endeyootetoku nga! Eyingo.

29-30 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. No hamoo oorengo yeno eteno. Oni bidodo songo songomo ene noro ingoro, Anutro Mande Keta Mesarango nga ingoro, ngu wesiyoro eweroyi nguro enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye, enengo oowari koye nguya, yoyokowanggoku ngu, asa, oo bidodo ene kuri yokowonggoku, nguro gumi ngu dagaro urungga yowanggo. Yo, hamoo, ngu ketangga, nguno enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye, oowari koye nguya, urungga oorengo yowanggo. Ene ye no oowoonemo ko tewanggoku ngu, oni gidaregado noro ma ingootenggoku, ngundo muri biyomi ngu ye teyunowanggo. Ene kootuyisina ngu, suwooyi sano keta oruweroyi, ngu yowanggo.

31 Ene oni gurado koreteyingo oruwero ewaku ngu, ene omburo, kootu tero, oni bidodoboro kirikiri oni tero oruwa. Eyingo.

### *Yisasdo Enengo Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Eyingo (Matiyu 20:17-19; Luk 18:32-34)*

32 Ene Yerusalem oorowuwero Yisasdo oore keyoro, koretero oorowuyingo. Ngundiro oorowutoni, enengo kirikiri oniku keyoro, oororo, nguno ingondudu urungga tero soriyokoyingo. Ngundiro tetoyi, oni simoo bare oowooyingga ene keyeroro oorowuwonggoku, ngundo sosoreyingo. Nguro ngu, Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayagaku yoyoro, songo oororo, enengo goweyimo oo tunooteweroyi, nguro mande yunoyingo.

33 Ene ngandiro eyingo. Ingoyi, ataga noore Yerusalem endemo ooretooye, nguno Oni Nangoni, ngu Yudaro yowuru yaro tabango oni ururu, ko, mamana mande etuyeroyingo oni nguya kandeyemo yewa. Ngu oni ngundo, mande guranangge urewero mande ero gosiyoro, oni sowe gidaregaro Gabuman oni kandeyemo yewanggo.

34 Yetoyi, ngundo ngu yomooyinoro, mukendoro, gisaruboro utoro, ureyi kumoowa. Ene naru kabusa yokoro, ene ko keta ootoogewa. Yisasdo ero eyingo.

### *Yemus Yon Nguya, Ene Oni Ururu Oruwero Nguro Eworiyo (Matiyu 20:20-28)*

35 Sebedi simoongo erayagaku, Yemus, Yon, ngundo Yisasno omburo sumoo inoro eworiyo. Oo etuyeroyingo oni, noore oo guraro ge sumoo gunowero. Ge ngu ooga ngu noore teyuno. Eyingo.

36 Ngundiro etori, ene mandeyari gumi eyingo. Nondo ndawu ooga yari teyunoowe? Eyingo.

37 Ngundiro etoni, erayagakundo gumi ewori. Ge nooreno rogo ye. Kootuyisina, gengo yabage duridarinidodo nguno bibitetoyi, noore gurado kandege koondosina, gurado kandege biyomisina, nguno bibiteraro. Eyingo.

38 Ene ngundiro sumoo etori, Yisasdo mandeyari gumi eyingo. Yari ngu ooga nguro nono sumoo eteriku, nguro muri ma ingooteri. Yari bine, nondo tobaga sono netenoku, nguno yari nguya sono newari, bine? Ngundiro

nangge, yari sono kundingiyi gimutenoku, ngu yari nguya, bine, mete ngu sonongga ngu gimuwari? Eyingo.†

39 Ngundiro etoni, kirikiri oni erayaga ngundo mande gumi ewori. Noore mete, etori, Yisas enebana eyingo. Hamoo oorengo, ngu tobaga no sono netenoku, ngu yari nguya sono newari. Ngu sono kundingiyingga nondo gimutenoku, ngu yari nguya gimuwari.
40 Ene onendo kandene koondosina, kandene biyomisina bibiteweroyi ngu, nondo ma ewano. Ndadiro nguro, Anut enengombo nangge, ene kuri oni yunowero nguro ene yomosiyoyingo. Eyingo.

41 Ene kirikiri oni kande erayagaku mande ngu ingoro, ene Yemus, Yon erayaga nguya, sanggiri oorengo teyingo.
42 Ngundiro tetoyi, Yisasdo negoyerootoni, eneno ombutoyi eyingo. Oni sowe gidaregaro tabango oni ngu, ene yanggangoyedodo tero, dobookuriye soboyeroweroyi, nguro mamana mande enengo oni ururu ngundo etoyi, ngundiro yanggango soboyerootenggo.
43 Ene ngu muringga ngu ye kewooroyemo ma oruwa. Hamoo oorengo kini. Ene ye kewooroyemo oni gurado urungga oruwero tewaku ngu, asa, ene yengo kingo kirikiri oni tewa.
44 Oni gura ene yengo koreteyingo oruwaku ngu, asa, ene oni ngu bidodoboro kingo ko oni tero oruwa.
45 Ndadiro nguro, Oni Nangoni, nguya onindo ko teya, hoorooweyi ero, ma ombuyingo. Kini, ene ngu oniro ko tero, oni hoorooweyeroro, enengo keta oruweroyi, ngundo simoo bare bidodo weti mbumbuwanonggo, ko uriyerowero ombuyingo. Ero eyingo.

### *Yisasdo Oni Doongeyi Kiringongga Yomosiyoyingo (Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)*

46 Ngu naruno, ene Yeriko endemo mayero, ko, Yeriko dagaro, Yisasro kirikiri oni, oni simoo bare gidarega nguya, ngundo Yisasdodo sawero teyingo. Nguno, Timiyasro nangoni Batimiyas, ngu doongeyi kiringo yeyingo, ngundo oore dabemimo bibitero oriyingo. Ene suwooyi sano oni simoo bareno digi beye ooro ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eroruwo.
47 Ngu oningga ngundo ingootoni, Yisas Nasaret oni ngu namoko ombutoni, ingoro, damoni yero, ene meno yanggango ero eyingo. Yisas, ge Dewitro sembeni, ge noro nowoondoyi tenuno! Ero eyingo.‡
48 Oni simoo bare oowooyingga oorengo sanggiritero kenoro eyingo. Ge ari yoko! Etoyi, ene oningga ngu ingoro, ene manggaru urungga tero eyingo. Dewitro sembeni, ge noro nowoondoyi tenuno! Eyingo.
49 Arisa, Yisas enengo mandeni meno ewoku, ngu ingoro, nguro ene omburo dikaro eyingo. Oningga ngu negongootoyiga ombuni, ero etoni, oni songokundo, ngu oni doongeyi kiringonggaku negongoro eyingo. Yisasdo ge negogeroote. Nowoondoge metemi ingoya, sodedo ootoogeya ombu! Eyingo.
50 Arisa, oni doongeyi kiringonggaku meno ngu ingoro, nguro enengo dogigiro nenggurogaku oorongooni, utoni, sodedo ootoogero, dikaro, Yisas tanggeyimo oorowuyingo.
51 Oorowutoni, Yisasdo oni doongeyi kiringonggakuya sumoo eyingo. Nondo ndawu ooga tenggunowano? Etoni, ngu oni doongeyi kiringongga,

† **10:38:** (Sono toba, ko, sono kundingiyi gimuweroyi mande erayaga ngu ogingo koorowooro kumooweroyi, nguro eyingo.) ‡ **10:47:** (Kurimi Dewitdo Yuda oniro tabango koretero oruwo).

ngundo gumi eyingo. Oo etuyeroyingo oni urungga, no doongetewero ingooteno. Eyingo.
52 Ngundiro etoni, Yisasdo ngu oni doongeyi kiringongga nguya eyingo. Ge mete oorowu. Ge noro nowoondogemo hamoo teyingo, ngundo doongengge yeni, metemi tete. Etoni, ngu naruno nangge, oni doongeyingga, ngu metemi teyingo. Ngundiro tetoni, ene doongetero, mera kenoro, ene oorekononggo Yisas keyoro, toongeyingo.

# 11

*Yisas Bingamidodo Yerusalem Ende Uyingo*
*(Matiyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)*

1 Yisas ko enengo kirikiri oni nguya Betipas, Betanino ngu, ende bobodi erayaga ngu, Olib puri ngu damonimo, ngu Yerusalem tanggeyimo oruworiku nguno tunooteyingo. Nguno Yisasdo enengo kirikiri oni kirarongo eraya sureyeroro eyingo.
2 Yari andu endega namokono kenooteriku, anduno sodedo oorowuya, Hos gura oowooyi Donggi. Ngu nangoni duriyoga gosiyootoyi oorooteku, ngu wesiyoya, yoya omburi. Oni gurado kuri nguno ma bibiteyingo.
3 Ene oni gurado yarino sumoo yunoro ewa. Yari ndawu ooga tewero, etoningga ngu, asa, yari ngandiya eri. Oo Bidodo Simburi, ngundo Donggi nga ko inoro, ko sodedo soweyootoni ombuwa, eya eri. Ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, arisa, erayaga ngu oororo, Donggi duriyoga ngu oore oorowuweroyisina nguno endesina yamuko dabemimo gosiyoyingo ngu kenoyingo. Ngundiro kenoro, erayaga, ngundo Donggi ngu uto wesiyoyingo.
5 Ngundiro tetori, oni namoko dikayingo, ngundo erayaga nguno sumoo eyingo. Yari ndawu ooga tewero Donggi duriyoga ngu uto wesiyooteri? Ero eyingo.
6 Ngundiro sumoo etoyi, kirikiri oni erayaga, ngundo eworiyo. Yisasdo ngaro ewo, ero etori, nguro ene yokoro sayingo.
7 Arisa, erayagaku Donggi duriyogaku yoro, Yisasno ombuworiyo. Ngundiro tero, erayagakundo enengo dogigiro nengguro andangero, Donggi sanganimo yomitori, Yisas ngu sanganimo bibiteyingo.
8 Ngundiro bibitetoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo enengo dogigiro nengguro andangero, oore sanganiwoore yomiro yomiro oorowuyingo. Ngundiro tetoyi, gidaregado kono oororo, de duwoo toongooro, omburo, oore sanganiwoore yomiro oorowuyingo.
9 Ngundiro tero, simoo bare koretetoyi, gidarega kootu tero oororo, ene meno moguru tero eyingo. Sugi sugi oruwa! Hosana! Anutdo ene mete kumana nga oningga, nga inootoni, ngu Oo Bidodo Simburiga, ngu oowooyimo ombuteku nga!
10 Noore Yisas bingami ero okoowato! Ene osinani, Dewitro naruni ngundiro noore soboyerowero ombuteku nga! Hosana, awuno oorengo! Ero eyingo.
11 Asa, Yisas Yerusalem endemo uro, Yudaro yowuru ya oowooyi Tembel ngu newendemo uyingo. Yisas oo bidodo kenondadangero yokoro, suwootetoni, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga nguya Betani endemo oorowuyingo.

*Yisasdo De Gura, Oowooyi Pik, Ma Enggeyingomboro Eyingo*
*(Matiyu 21:18-19)*

12 Sengetoni, Yisas enengo kirikiri onikudodo Betani ende yokoro, omburo, yade oorekono Yisasdo oodooro kumooyingo.
13 Yisasdo de gura oowooyi Pik, ngu de gudo, kukunga ningguri ngundiroga, ngu oriroko kenoyingo. Uyi oowooyingga tutu ureyingo, ene enggeboro doongetewero namoko de damonimo oororo doongetero, engge gura ma kenoyingo. Kini, uyi nangge oriyingo. Ndadiro nguro, de Pik enggeweroyi naruni kini.
14 Yisasdo ngu degakuya eyingo. Kootuyisina, onindo gengo tanggorige ko ma yoro newanggo. Ngundiro etoni, enengo kirikiri onindo ngu mandega ngu ingoyingo.

### *Yisasdo Oni Yowuru Yano Oo Uriyootoyi Oweyeroyingo (Matiyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)*

15 Yisas enengo kirikiri oni nguya Yerusalem endemo oorowuyingo. Nguno Yisas oororo, Yuda oniro yowuru ya oowooyi Tembel newendemo uro, yeyootoni, oni Tembel yano digi beye yowoorengoweroyi koyi tetoyi, nguro ene damoni yero oweyeroyingo. Ngundiro tero, Yisasdo yeyootoni, oni digi beye gura gura yowooraringoro, bayetetoyi, ngu yeyoro, yabakudodo wenggeremootoni, ukero uyingo. Ngundiro nangge, oni nu mumukondiri ngu uriyowero koyi nguya teyingo nguro yabaye nguya wenggeremootoni, ukero, utoni oweyeroyingo.*
16 Yisasdo roogo tero mamanayeroro eyingo. Ye oo gura gura yoro, Tembel ngaro pawa newendekuri ngando ma oororo, omburo tewero, eyingo.
17 Arisa, Yisasdo oni ngu mamanayeroro mande gura eyingo. Anutro mande nakangoyingo, ngundo ngandiro ete.
Noro ya ngu oni simoo bare sowe mera bidodomo oorootenggoku, ngundo oowooyi yemboongeweroyi ya, ero ewanggo. (Ayisaya 56:7)
Ene yendo ngu yeyi, yakaka oniro kombiteyingo musiyo tetenggo. Eyingo. (Yeremayiya 7:11)
18 Yudaro yowuru yano Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oni, ko, Anutro mamana mandero etuyeroyingo oni, ngundo Yisasro mandeni ingoro ngu, arisa, ene damoni yero, Yisas ureyi kumoowero nguro ene oore ereweyingo. Ndadiro nguro, oni simoo bare oowooyingga Yisasro mandeni ingowero gome ingootenggo. Ngundiro nguro, Parisi onindo Yisasro koni ngu kenomayingoro, nguro ene Yisas dowooro ureyi kumoowero nguro hahangeyingo. Ndadiro nguro, oni simoo bare bidodo Yisasro mandeni nangge ingowero ingootenggo.
19 Suwootetoni, Yisas enengo kirikiri oni, ngudodo Yerusalem ende yokoro sayingo.

### *Oni Ene Newendemo Hamoo Tero, Nguno Kira Ewaku Ngu, Ene Hamoo Oo Yowa (Matiyu 21:20-22)*

20 Suwoononggo oorengo, Yisas, enengo kirikiri onidodo ko oororo, Pik dega ngu kenowonggoku, ngu kuri kumooni yewo. Yo, hamoo, uyi huri oo ngu bidodo kuri ariyero, kumooni yeyingo.
21 Pitando ngundiro kenoro, Yisasdo Pik dega nguya kuyowo mande ewoku ngu ingoro, Yisasno eyingo. Oo Bidodo Simburi, keno! Nga Pik dega

* **11:15:** (Ndadiro nguro, oni ende gidaregaro digi beye yoro, mayero, Yerusalem ende urungga, nguro digi beye ngu yowoorengoro yoyingo. Ngu yoro, ngundo nu ko nusako gidarega uriyoro, yoro, Anutno wooro yero yemboongewero ngu uriyoyingo. Ngu kongga ngu yowuru yano tetoyi, nguro Yisasdo sanggiri teyingo).

nga gedo kuyowo kowuri eneno yewoku, nguro kuri kumoowoku nga! Ero eyingo.
22 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye komo Anutro nowoondoyemo hamoo teyi.
23 No hamoo oorengo yeno eteno. Ye ngandiya ingoyi! Oni gura ene newende tege eraya kini ngunonggo mera puringga ngaya ewa. Ge ootoogeya, ukeya, wendeyimo u, ero ewaku ngu, asa, hamoo oorengo, enendo ewoku, ngundiro tunootewa.
24 Arisa, no hamoo oorengo yeya eteno. Ye nowoondoyemo hamoo tero nguno ingoyingo tege eraya kini, ngunonggo ye oo guraro kira ewanggoku ngu, asa, hamoo oorengo, Anutdo ooga ngu yunootoni yowanggo.
25 Yengo yemboongeyingo naruno nguno, oni gurado yeno muri biyomi gura tero, kowuri yunoyingo tetoni ngu, asa, ye Anutno sodedo yemboongeya, ingondudu biyomingga ngu Anut kandeyimo yetoyi, ngundo hoorooweyeroro, ngu kowuringga ngu andangero kabeteyunowa. Ye ngundiro tewanggoku ngu, asa, yengo Awaye sambo endemo oorooteku, ngundo yengo weti mbumbuwaye nguya andangeyunoro kabetewa.
26 Ene ye oni gurado kowuri ye yunowoku, ngu ma andangewanggoku ngu, asa, yengo Awaye sambo endemo oorooteku, ngundo nguya yengo weti mbumbuwa ma andangeyunowa, ero eyingo.

### *Oni Yisasno Sumoo Eyingo. Onendo Ge Yanggango Gunowo? (Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)*

27 Yisas ko enengo kirikiri oniya Yerusalem ko oorowuyingo. Ngu naruno, Yisas ene Yuda oniro Tembel ya ngu newendewoore endeyootoni ngu, asa, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oni ururu, Mosesro mamana mandero etuyeroyingo oni, ko, endemo tabango oni ngudodo Yisasno mayeyingo.
28 Ngundiro mayero, Yisas sumoo inoro eyingo. Onendo ngu sunggiga ngu ge gunoro ngunonggo nga kongga nga te, ero rogogerowo? Sumoo eyingo.
29 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. No nguya yeno oo guraro sumoo yunowero. Ye nondo sumoongga ngu gumi etoyi ngu, asa, no nguya yengo sumoongga ngu gumi ewano.
30 Arisa, onendo Sonoyeroyingo Yon oningga ngu sureyootoni ombuyingo? Anutdo sono kundingiyimbo oni sonoyeroni, ero, Yon sureyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo baredo sureyootoyi, sonoyerowo, bine? Ye noro mandenengga nga gumi eyi.
31 Ngundiro sumoo yunootoyi, tabangoku enengo nangge mande ero, ingoro, eyingo. Noore ngandiro ewato. Anutdo Yon sureyootoni, oni simoo bare sono kundingimbo sonoyerowero ombuyingo, ewatoku ngu, arisa, enebana ewa. Ye ndawugaro, ngu nowoondoyemo hamoo ma ingowonggo?
32 Ngundiro nangge, noorendo ngandiro ewato. Onindo Yon sureyootoyi, ngu kongga ngu teyingo, ewatoku ngu, asa, oni simoo baredo nooreya sanggiri urungga tewanggo. Ndadiro nguro, oni simoo bare ene kuri ingootenggo. Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni oorengo.
33 Ngundiro nguro, ene Yisasro mande gumi ngandiro eyingo. Noore watayi kini. Etoyi, Yisas enebana eyingo. No nguya yengo sumoongga, ngu gumi ma ewano. Ndawu oninggado nga sunggiga nga nunootoni, ngunonggo no ko nga tetenoku ngu ma ewano. Ero eyingo.

# 12

*Wayin Ko Sobosobo Oni Biyomi, Nguro Mande Adingayi*
*(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)*

1 Ngu naruno nguno, Yisasdo mande adingayi gidarega nguya simoo
bareno ngandiro eyingo. Oni gura Wayin kongga tero, oonggoyi pawangoro,
Wayin nguno miwo. Ene Wayin engge yoro, wongooro, winggooweroyi
musiyo nguya tero, ene kongga ngu sobowooweroyi nguro ya pirungga
awuno yeyingo. Ngundiro yetoni, oni nguno bibitero, Wayin kono oo ngu
bidodo gome kenoro, sobowooro oruwo. Oni ko simburiga, ngundo oni
gidaregado ngu kongga nguno digi beye koyi teyi, ero, ene yoyero, ene mera
gura oriroko, nguno toongeyingo.
2 Wayin enggeweroyi narunimo, ko simburi, ngundo enengo kirikiri oni
gura sureyootoni, Wayin koyi tetenggoku onikuno oorowuyingo. Ko oni
ngundo kono oo engge gura yenunoyi, ero, ko oni gura ngu sureyootoni
oorowuyingo.
3 Ngundiro ko oningga ngu sureyootoni, oorowutoni, Wayinro kono oni,
ngundo oni ko simburigakuro kirikiri oninggaku, dowooro, gome gome
ureyingo. Ngundiro tero, oo gura ma inoyingo. Kini, ene kingo oorengo
sureyootoyi oorowuyingo.
4 Ngundiro tetoyi, ko simburibo kirikiri oni gura ko sureyootoni,
oorowuyingo. Oorowutoni, ngu kirikiri oninggaku, nguya utoro, taban-
gomo dongosososowooro, ureyi biyomi yetoni, mandeni biyomi ero yomooyi-
noyingo.
5 Ko simburibo kirikiri oni gura nguya sureyootoni oorowuyingo.
Oorowutoni, kono onikundo ngu ko oninggaku, nguya ureyi kumooyingo.
Ngundiro tetoyi, ko simburibo, kirikiri oni oowooyingga sureyerootoni
oorowuyingo. Oorowutoyi, gidarega yutoro, oweyerootoyi, satoyi, gidarega
yureyi kumooyingo.
6 Ngundiro tetoyi, ko simburi nguro oni gura nguya moore. Ngu enengo
nangoni guranangge oorengo. Nguro gome ingoro, newende nangonimo
ooroote. Kootu oorengo ngu, enengo nangoni sureyootoni oorowuwero
tetoni eyingo. Nga ngu nenengo nangone, nguro ene manggowo ingoro,
keyowanggo, ero sureyootoni oorowuyingo.
7 Ngundiro oorowutoni, ene kono oni ko tetenggoku, ngundo nangoni
kenoro, enengo nangge kewooroyemo mande ero, ingoro eyingo. Nga
oningga ngando ngu eweyimboro oo bidodo yomukoro, enendo simburi
tewa. Arisa, noore ene nguya udooye kumoowa. Ngundiro tero ngu, asa,
nga kongga nga ngu noorengo sobowooro, koyi tewato. Eyingo.
8 Ngundiro ero, kono oni, ngundo ene nguya dowooro, ureyi kumooyingo.
Kumootoni, bingo okooro, kanggaroko oorongooyi uyingo.

9 Arisa, oni ko simburigaku, ngandiro tewa? Ene omburo ngu, oni kono
ko tetenggoku ngu yutoro, yureni kumoomukowanggo. Ngundiro tero, ene
kongga ngu ko oni gidarega yunowa.

10 Anutro mandeno nakangoyingo, ngu ye kuri kandangero ingowonggo.
Yisasdo ngandiro eyingo.

Nga ya ungoomboro nonggini yanggango ngu ya yeweroyi onindo an-
dangero yokoyingo. Ene ataga, ngu ya nongginingga, ngundo ya
yanggango dowooro dikate.

11 Oo Bidodo Simburi, enengombo ngu ooga ngu yeni tunooteyingo. Noore
ngu kenootooye ngu, gome oorengo. Eyingo. (Sam 118:22-23)

12 Yerusalem yowuru yano oni tabango ngu bidodo ngu mandega ngu
ingootoyi, Yisasdo ngu mande adingayingga eteku ngu enengomo teyingo.
Ngundiro nguro, ene Yisas dowooro, ya biyomimo yewero teyingo. Ene oni
simoo barero sosorero, nguro ene yokoro, ootoogero, sayingo.

### *Mera Ngaro Sobosobo Oni Koreteyingo Digi Beye Inoweroyi, Oni Nguro Yisas Sumoo Inoyingo*
### *(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)*

13 Ene Parisi oni Herodro oni gidarega, ngudodo Yisasno sureyerootoyi,
towoongowero oorowuyingo. Ndadiro nguro, ene mande nenengo gura ma
etoni ngunonggo yoro wirikoyingo onino yeweroyi nguro sumoo inowero
teyingo.
14 Arisa, oni ngu omburo, Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, noore
ingooteto. Ge mande hamoo nangge ete. Gedo ngu oni oowooyedodo, ko,
oni oowooye kini nguya mande muri guranangge eneno teyunoote. Yo, ge
oni simoo bare bidodo yowuruyeroro Anutro mande muri metemi nangge
ero etuyeroote. Arisa, ge ngu ndadiro ingoote? Noore Yuda oni nga digi
beye (Takis) Sisa inowato, bine; ngundi, Anut nangge inowato, bine? Anutro
mamana mande nguno ooroote, bine? Ero eyingo.*
15 Ngundiro sumoo etoyi, ene Yisas ingoyingo, ene godange etenggo.
Nguro Yisas enebana eneya gumi eyingo. Ndadiro nguro, ye no towoone-
rootenggo? Ye digi beye gura yoya, ombutoyiga, nondo kenoowe. Eyingo.
16 Ngundiro etoni, ene digi beye gura yoro, ombutoyi, Yisasdo sumoo
yunoro eyingo. Nga oo gabogaboyiga nga oneromu? Ero etoni, enebana
gumi eyingo. Ngu Sisa gabogaboyi.
17 Ngundiro etoyi, arisa, Yisas enebana gumi eyingo. Sisaro oo ngu, ye
komo Sisa inoyi. Anutro oo ngu, ye komo Anut inoyi. Yisasdo ngundiro
etoni, oniku ngu mandega, nguro ingondudu urungga teyingo.

### *Oni Kumooro Ootoogeweroyi, Nguro Yisas Sumoo Inoyingo*
### *(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)*

18 Arisa, ngu naruno nguno, Yuda oni gidarega oowooye Sadusi, Yisasno
mayeyingo. Sadusi oni, ngundo ene ngandiro etenggo. Oni kumootenggoku
ko ma ootoogewanggo, ero ingootenggo. Ene Yisas sumoo inoro eyingo.
19 Oo etuyeroyingo oni, Mosesndo mande gura ngandiro nakangoro,
yunoyingo. Oni gura simoongo kini kumootoni ngu, nguro konebeyi gura
ootooro ngu, asa, ngundo ngu bare wabuga ngu mete yowa. Nguno
nangoningga tewaku ngu, beyi musiyomo oruwa, ero eyingo.
20 Arisa, oni simoongoro gura simoo nangge kandegura gidemboro eraya
oruwonggo. Koreteroga, ngundo barega yowo. Asa, ngu simoongo kini oode
kootuyisina kumoowa.
21 Ngundiro kumootoni, enengo koneyo enebana ngu baregaku yoro, ene
nguya simoongo kini oode kumoowa. Nguro koneyo kabusayigaku enebana
ngu baregaku nangge yoro, oode ene nguya simoongo kini oode kumoowa.
22 Ngundiro nangge, ngu simoongoro kandegura gidemboro erayagaku
bare guranangge yoro, kumoorodoyidoyi kinitewa. Nguro simooye nguya
kini. Kootuyisina, baregaku nguya kumoowa.

---

* **12:14:** (Rom oniro sobosobo koreteyingo ngu oowooyi Sisa. Parisi onindo ene Yisas towoongoro mande kowuri nguno sumoo inoyingo. Ndadiro nguro, ene mande gumi biyomi etoni, nguno ene mande wirikoyingo onino yeweroyi, nguro ngundiro sumoo eyingo.)

23 Arisa, kootuyisina, oni kumooyingoku, ko ootoogeweroyi naruno
nguno, ngu baregaku, ngu oone bareyi nenengo? Ge ingoote, ngu kande-
gura gidemboro erayagaku ngu bidodo bareye guranangge. Ero eyingo.
24 Ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye Anutro mandeno ma
ingootenggo. Ye Anutro yanggangoni nguya ma ingootenggo. Nguro ngu,
ye mande buribari etenggo.
25 Oni kumooyingoku ko ootoogeyingo naruno, nguno simoo bare kameyi
bareyi kini. Kini, ene Anutro sambono Engel oni oorootenggoku, ngundiro
oruwanggo.
26 Ene nga mandega nga oni kumooyingo ko ootoogeweroyi, ngu ye bine
Mosesro Buk, ngu ye ma kandangero ingoyingo. Ngu Anutro mandega ngu
de bodagano soru tunooteyingo. Ye ngu kuri kandangero ingootenggo. Ngu
mandegano nguno Anutdo Mosesno eyingo.
No Ebarahamro Anut, Ayisakro Anut, Yekobro Anut, ero eyingo. (Eksodas
3:6)
27 Mosesro mande ngundo etuyerooteku ngu, ngandiro oni kumootoyi,
nguro gaboyi keta oorootenggoku, nguro Anut. Yengo mande ngu hamoo
oorengo yomburiyoro etenggo. Ero eyingo.

### *Anutro Mamana Mande Koreteyingo Oorengo (Matiyu 22:34-40; Luk 10:25-28)*

28 Anutro mande etuyeroyingo oni gura ombuyingo. Omburo, ingootoni,
Sadusi onindo Yisasya mande gumi gumi ero ronggeyootoyi, ene ingootoni,
Yisasdo Sadusi oniro mande gumi gome oorengo eyingo. Ngundiro tetoni,
enebana Yisas sumoo inoro eyingo. Ndadiro mamana mandega, ngundo
mamana mande gidarega dagayeroro koreteyingo? Ero eyingo.
29 Ngundiro sumoo etoni, Yisasdo ngu oningga nguro mande gumi eyingo.
Mamana mande guranangge koreteyingo ngu ngandiro. Nguro ye Iserel,
gome ingoyi! Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo nangge, noorengo
Anut guranangge.
30 Ye komo Oo Bidodo Simburi nguro nangge gome ingoyi! Yengo Anut
nguno ye komo nowoondoye bidodo, gaboye bidodo, yengo ingonduduye
bidodo, yengo yanggangoye bidodo, ye ene inoya, ngu nangge keyoya
endeyoyi.
31 Mamana mande eraya kootu, ngu ngandiro. Gengomboro gome
ingooteku, ngundiro, ge tanggegemo oni gura nguya, nowoondoyi teyino.
Mamana mande gurado nga mamana mande erayaga, nga ma dagayeroote.
Eyingo.
32 Ngundiro etoni, mamana mande etuyeroyingo oningga, ngundo
Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, gedo hamoo ete. Yo, hamoo, Anut
guranangge oorengo. Anut gura nguya kini.
33 Yo, noore komo nguro gome ingooteto. Noore komo nowoondonani
bidodo, ingondudunani bidodo, yanggangonani nguya bidodo Anut Oo
Bidodo Simburiga inowato. Ngundiro tero, noore komo dobookurinan-
imboro nowoondoyi teyunoweroyi, ngu noorengo ingootetoku, ngundiro
ingowato. Noore nga mamana mande erayaga, nga gome keyowatoku mur-
ingga, ngundo nusako utoro, deko kakisokoro, wooro yeweroyi muringga,
ngu dagate.
34 Ngu oningga ngundo mande gumi etoni, Yisasdo ingootoni ngu, ene
oni ingonduduni metemi. Nguro ngu, Yisasdo oningga, nguya eyingo. Ge
Anutno nowoondogemo hamoo tetoni, ngunonggo ge oni gidarega, nguya
nowoondoyi teyunoro, ngunonggo ge Anutro mande murini, ngundo simoo

bare soboyerooteku, ngu tanggeyimo omburo ooroote. Yisasdo ngundiro etoni, nguro oni gidaregado ingoro, sosorero, nguro ene oo guraro Yisasno ko ma sumoo eyingo.

*Krayis Ngu Oone Nangoni?*
*(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-44)*

35 Yisas Yuda oniro yowuru yano ootooro, ngunonggo oni simoo bareno mande wesiyoro ero etuyeroro sumoo yunoro eyingo. Anutro mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo ndadiro nguro, ene Krayis ngu Dewitro sembeni, ero etenggo?†
36 Yuka Kundingi, ngundo Dewit ingondudunimo yetoni, nguro Dewit enengombo eyingo.
Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo noro oni urungga Oo Bidodo Simburi Simbune nguno ngandiro eyingo. Ge kandene koondosina bibite. Kootuyisina ngu, gengo mundi oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewano. Eyingo. (Sam 110:1)‡
37 Ndadiro nguro, Dewit enengo sembeni tunooteweroyi ngu noro Simbune, ero ete? Ero eyingo.

*Mamana Mande Etuyeroyingo Oni, Nguro Muriye*
*(Matiyu 23:1-36; Luk 11:37-54; Luk 20:45-47)*

38 Yisasdo ngundiro etoni, simoo urunggaku, Yisasro mandeni ingowero oni oni teyingo. Ngu naruno nguno, Yisasdo oni simoo bare mande yunoro eyingo. Ye Anutro mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo tetenggoku, ngundiro ma tewero. Ndadiro nguro, ene towikumba piru piru oni bingamiyedodobo yemutenggoku, ngundiro yemutenggo. Ngundiro yemutoyiga, simoo baredo yeyoya, oni ururu, eya, ingoyi, ero, ngundiro tetenggo.
39 Ene ngundiro tero, Yuda oniro yowuru yano oni simoo bare doongeyemo tunoo bibitewero gome oorengo ingootenggo. Ene oo simbo kayingo naruno, yaba koreteyingo nguno bibitewero nguya, gome ingootenggo.
40 Ene bare wabu kamesumooye kumooyingo ngu ganaganayeroro, bare wabunonggo ya oo sitowi kingo sobiyoro yootenggo. Ngundiro yomukoro yokoro ngu, asa, enengo bingamiye ero okooro, ngunonggo ene Anutno kingo yemboongeyingo piru piru tetenggo. Nguno ngu, Anutdo wabu bare ngu hoorooweyeroni, ero ngundiro yemboongetenggo. Ene kootuyisina, oni ngundiro tetenggoku, ngu Anutdo nguro gumi kowuri urungga oorengo yunowa. Ero eyingo.

*Bare Wabu Angoyinggado Digi Beye Anutno Yeyingo*
*(Luk 21:1-4)*

41 Yisasdo Yuda oniro yowuru yano uro, digi beye yoweroyi musiyomo oororo, namokoyi bibiteyingo. Bibitero, ene ngunonggo simoo bare yeyootoni, digi beye musiyomo yetoyi yeyoyingo. Yeyootoni, oni sitowiyedodo, ngundo ngu digi beye oowooyingga biyomi yetoyi yeyoyingo.
42 Ngu naruno nguno, bare wabu gurado omburo, enengo digi beye bobodi eraya nangge ngu kondibo yeyingo, siko gura kini. Ngu digi beye bobodi erayaga, ngu Toya guranangge ngundiro.
43 Ngundiro tetoni ngu, asa, Yisasdo enengo kirikiri onikuno negoyerootoni, tanggeyimo ombutoyi eyingo. No hamoo oorengo yeno eteno. Nga

† **12:35:** ( Krayis nguro muri ngandiro. Anutdo oni rogo tetoni, simoo bare ko yoyoweroyi oni.)
‡ **12:36:** (Oo Bidodo Simburi Simbune, nga mandega nga, ngu Yisasro eyingo.)

bare wabu angoyingga, ngando ene digi beye urungga oorengo yete. Yo, hamoo, oni simoo bare yowuru yaro digi beye musiyomo yetenggoku, ngu bidodo dagayeroote.

44 Ndadiro nguro, nga oni nga bidodo digi beye oowooyingga yano ooroote. Ene gidarega nangge yoro, mayero yetenggo. Ene nga bare wabuga nga, ngu enengo yano gura kini, sikono nguya gura kini. Ene oowari uriyoweroyi nguya gura kini. Enengo digi beye bidodo yeteku nga! Ero eyingo.

# 13

*Yisasdo Yuda Oniro Yowuru Ya Tembel Yomburiyowa, Ero Eyingo*
*(Matiyu 24:1-2; Luk 21:5-6)*

1 Yisas Yuda oniro Tembel ya, yokoro oorowutoni, enengo kirikiri oni gurado eneno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, digi yanggango ururu oorengo ngu digi goobe oo wadori gome gome, ngundo yeyingo, nga keno! Eyingo.

2 Yisasdo kirikiri oningga nguro mande eteku gumi ngandiro eyingo. Ge keno nga ya ururu nga, kootuyisina, digi gura yokootoyi, gura sanganimo ma oruwa. Kini, onindo nga digi nga usosowooro, oorongooyi merako umukowa. Ero eyingo.

*Yisasdo Kowuri Oowooyingga Biyomi Kootuyisina Ombuweroyi, Nguro Eyingo*
*(Matiyu 24:3-14; Luk 21:7-19)*

3 Yisas mera puri oowooyi Olib nguno bibitero, ngunonggo Yuda oniro Tembel, ngu andusina oodoni kenoyingo. Ngu naruno nguno, Pita, Yemus, Yon, Enduru, ngu oni namorayaga, ngundo nangge Yisas tanggeyimo omburo, Yisas sumoo inoro ngandiro eyingo.

4 Ge nooreno e. Ndawu narunggano oo ngu tunootewa? Naru wengamo oo bidodo tunootewerroyi, ngu namokono tetoni, nguno noore ndawu sunggiga ngu koretero tunootetoni, nguno noore kenowato? Eyingo.

5 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande yunoro, gumi eyingo. Oni gurado ganayeroweroyi nguro ye ingonda teyi!

6 Oni oowooyingga oorengo no oowoonemonggo tunootero, ngu ngandiro ewanggo. No nangge Yisas Krayis. Anutdo oni simoo bare yoyoweroyi, ero, no soweneroote, ero ewanggo. Ngu oni ngundo ngundiro ero, ene oni simoo bare oowooyingga oorengo ganayerowanggo.

7 Kootuyisina, ye me ebe urungga ngguyi ingoro, ko, me ebe urungga mera songomo tunootewerroyi, nguro mande bingayi nguya ingowanggo. Ngundiro ingoro, ye nguro ma sosorewero, ngundiro muri ngu hamoo koretero tunootewa. Ene naru wenga, nguno kini.

8 Yo, hamoo, oni sowe gurado ootoogero, oni sowe guraya ebe urewari. Ngundiro nangge, mera guraro oo bidodo sobosobo oni, ngundo ootoogero, mera guraro oo bidodo sobosobo oniya ebe urewanggo. Mera guminggano ngu imimi urungga yootoni, oni simoo bare oodooro kumooyingo urungga tunootewa. Ngu oo nguro ogingoyi urungga oorengo, ngu baredo simoo bisiyowero ogingo ingootenggoku, ngundiro tunootewa.

9 Ngundiro oo nguro, ye ingonda teyi! Naru wenga ma tunooteyingomo kowuri ngundiro tunootewa. Ye noro nowoondoyemo hamoo ingoro oodoyi ngu, arisa, mundi onindo, ye nguya, enengo tabango oni yowuruno yoyeyi dikawanggo. Yowuru yano nguya ene ye gisaruyerowanggo. Ndadiro nguro, ene no oowoone, ko, noro mandene nguya wongooyi uwero tewanggo. Yo, hamoo, ye oni mera ngaro oo sobosobo ururu ngu

doongeyemo yoyeyi dikawanggo. Ngundiya tetoyiga ngu, asa, ye nguno
Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoya eneno eyi.
10 Ngundiya tetoyi ngu, asa, koretero Mande Keta Mesarango ngu simoo
bare mera bidodomo oorootenggoku, nguno onindo wesiyoro eneno etoyi,
ingowanggo.
11 Ene ye yodowooro, wirikoyingo oni yowuruno yoyetenggoku naruno
nguno, ye koretero ma sosoreyingo ero ingowero. Noore ndawu mandega
ewato, ero, ma ingowero. Kini, ngu naruno nguno, Anutro Yuka Kundingiyi,
ngundo mande yendo eweroyi ngu yetoni, ngu nangge ye yootunoya eyi.
12 Ene beyibo, koneyo, ngu wirikoyingo oni, yowuruno windogayi
yunootoni, yureyi kumoowero tewanggo. Ngundiro nangge, ewey-
imbo enengo nangoni windogayi teyinootoni, nangosumooye ngundo
awanamoyemboya nguya sanggiri tero, windogayi yunootoyi, yureyi ku-
moowanggo.
13 Ngundiro tero, oni bidodo yeya, nowoondoye biyomi oorengo
yewanggo. Ndatero nguro, no oowoone ngu yeno ooroote. Nguro ngu, ene
yeno ngu muringga ngu teyunowanggo. Ene oni noro mande yanggango
dowooro oodoni oororo naru wenga tunootewaku ngu, asa, Anutdo ngu
oningga ngu ko yowa. Eyingo.

### *Oo Biyomi Oorengo Ngu Tunootewa*
### *(Matiyu 24:15-28; Luk 21:20-24)*

14 Yisasdo ngundiro eyingo. Ngu oo biyomi, ngundo Anutro kundingiyi
oorengo musiyomo dikatoningga, ngu ingoyi. Ngu narunggano, nguno
oni simoo bare Yudiya merako oorootenggoku ngu, ene komo sodedo
saro, purimo oorewanggo. (Oni nga mandega nga kandangeya, ngu gome
ingondudu teni!)
15 Oni enderoko oorooteku ngu, ene ya newendesina uro, enengo oo
sitowi nguya yowero ma ingowa.
16 Ngundiro nangge, oni kono oorooteku ngu, ene ko yowoorengoro,
enengo towikumba yowero, yano ma oorowuwa.
17 Ngu naruno, bare kawuyedodo; ngundi, bare simoonamboye nono
yunootenggoku, ngu oni oniyooge.
18 Nguro ye komo yemboongeyi. Oo ngu doogo dogigi sono midugu
naruno ma tunootewero.
19 Ngu narungga nguno, kowuri urungga oorengo tunootewa. Koretero
oorengo, Anutdo oo bidodo yemukoyingo naru ngu bidodomo, omburo,
nga naruno ngano nguya kowuri ngundiro ngu kuri ma tunooteyingo.
Kootuyisina nguya, kowuri ngundiro ngu ko ma tunootewa.
20 Ene Oo Bidodo Simburi, ngundo kowuri narungga ngu woosootoni, ma
ootutetoni ngu, asa, oni simoo bare bidodo oonootewanggo. Ene Anutdo
oni simoo barero ingoro, enengo kuri rogo yeyingo. Nguro ngu, ene nga
narungga nga woosootoni, ootutewa.
21 Ngu narungga nguno, oni gurado yeya ewa. Kenoyi! Krayis nga,
oorooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina oorooteku andu, etoni ngu,
asa, ye nguro nowoondoyemo hamoo ero ma ingowero.
22 Oni gidaregado omburo, ganayeroro ewanggo. No Krayis, Anutdo
simoo bare yoyowero rogoneroyingo etoni; godange eyingo oni gidarega,
ngundo ero ewanggo. No Anutro ingondudu eyingo oni, ero ewanggo. Ene
muri songo gura onindo ma teweroyi ngu tero, nguno ene Anutro simoo
bare ngu towooyeroro ganaganayerowanggo.

23 Nguro ngu, ye ingonda teyi! No oo bidodoboro kuri yeno etoowe,
ingootenggoku ngu! Eyingo.

*Kootuyisina, Oni Nangoni Ko Ombuwa*
*(Matiyu 24:29-31; Luk 21:25-28)*

24 Yisasdo eyingo. Ngu kowuri urungga ngu kinitetoni ngu, arisa, sa
kombo doobeyerootoni, himi ma yewari.
25 Tootu soretoyi, oo yanggango sambono oorootenggoku, ngu bidodo
Anutdo yokutuyerowa.
26 Ngu narunggano nguno, Oni Nangoni gobooreno duridarini yanggan-
gonidodo oorengo ombutoni, kenowanggo.
27 Ngu narungga nguno, enengo Anutro sambono Engel oni ngu sureye-
rootoni, Anutro simoo bare sambo mera bidodomo oorootenggoku, ngu
yoyoro, mayero yowuruyerowanggo. Ero eyingo.

*Pik Dega, Ngundo Wirikoweroyi Naru, Nguro Muri Tete*
*(Matiyu 24:32-35; Luk 21:29-33)*

28 Yisasdo eyingo. Ye Pik dega nguno ingoyi! Kambini sonoyidodo teteku
naruno, ngu nungoyero, tanggori keta ngu yeteku, ngu kenoro ingootenggo.
Sa naruwo gome ataga tunootete, ero ingootenggo.*
29 Ye de ngundiro tetoni, kenoro, ye ingootenggo. Enggeweroyi naru
namoko tunootete, ero ingootenggo. Ngundiro nangge, kootuyisina, ye
ngundiro oo ngu kenootoyi, tunootetoni ngu, arisa, ye nguno ingowanggo.
Yisas ko ombuweroyi naruni namoko tetoni, nguro sunggi ngundiro
tunootete, ero ingowanggo.
30 No hamoo oorengo yeno eteno. Nga naruno ngano oni simoo bare oo-
rootenggoku, ngu ma kumoomukoyingomo, ngu oo ngu bidodo tunootewa.
31 Yo, hamoo, sambo mera ngu oororo kinitewari. Ene noro mandene ngu
ma kinitewa. Ero eyingo.

*Oni Gurado Nga Mandega, Ngaro Naruwo Ma Ingoote*
*(Matiyu 24:36-44)*

32 Yisasdo eyingo. Ene oni gurado ngu narungga ngu, ko sangga ngu
ma ingoote. Anutro Engel oni sambono oorootenggoku ngu, nguya ma
ingootenggo. Enengo nangoni nguya ma ingoote. Kini, Eweyi Anutdo
nangge ngu ingoote.
33 Ye ingonda teya, gome sobowooya oriyi! Ndadiro nguro, ye ma
ingootenggo. Naru ndadiboro tunootewa.
34 Ngu ngandiro. Oni gura enengo ya yokoro, mera songosina endey-
owero. Nguro enengo ko onindo oo sobowooyi, ero, ene ko bayetero,
songo songo yunowa. Ene yamuko sobosobo oningga nguya ewa. Ge gome
oorengo soboneroya ootoo.
35 Nguro ngu, ye nguya komo gome sobowooyi! Ndadiro nguro, ye
ma ingootenggokuro nguro, ndawu narunggano ya simburi ko ombuwa.
Ene suwootetoni, ombuwa; ngundi, suwoo kewoorokono, bine; ngundi,
sengewero kootoori etoni, bine; ngundi, suwoononggo, bine; ngu ye ma
ingootenggo.†
36 Kinitetoni, ene sodedo omburo, ye yeyootoni, wetororuwanggo.
37 Nondo nga mandega nga, yengo, ko, simoo bare bidodo nguya ero
yunooteno. Nguro ye komo gome sobowooya oriyi! Eyingo.

---

* **13:28:** (Pik dega ngu gudo kukunga ningguri ngundiro.) † **13:35:** (Ya simburi ngu Yisas kootuyisina ko ombuweroyi, nguro eyingo.)

# 14

*Yisas Ureyi Kumooweroyi Nguro Mande*
*(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)*

1 Naru eraya nguya yokoro, Anutdo sunggi kenoro, dagayeroyingo naruwo (oowooyi Pasowa) nguro naru kundingi, Oo Manongoyingo Yis Kini, nguro naru kundingiyi oo simbo urungga neweroyi nguya tunootewa. Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo ururu, mamana mandero etuyeroyingo oni ururu, ngundo torige Yisas dowooro urewero oore ereweyingo.
2 Ene eyingo. Noore naru kundingiyimo ngu ooga ngu ma tewato. Ndadiro nguro, oni simoo baredo me ebe yeyi tunootewa. Eyingo.

*Baregado Yisas Tabangomo Kumu Bo Urumi Gura Wendoyingo*
*(Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)*

3 Yisas Betani ende oororo, gorimambudodo oni oowooyi Sayimon nguro yano uro, nguno oo neweroyi yabano bibiteyingo. Ngu naruno, bare gura ombuyingo. Ngu barega ngu bo urumi nggusi gome oorengongga, ngu kumu bo urumi gura ndindingo gome ngu newendemo nggusingoyingo. Urini urunggado uriyingo oowooyi Nard. Ene ngu nggusiga ngu udookero, Yisas tabangomo wendoyingo.
4 Ene ngundiro wendootoni ngu, asa, oni gidarega nguno oruwonggoku, ngundo nowoondoye biyomi yero, enengo nangge ero ingoro eyingo. Ndadiro nguro, bo urumi gomengga nga kingo yomburiyoote?
5 Nga oni yunootoni, uriyootoyi, nguro uriyi urungga (300.00Kina) yoro, ngundo angoyi oni yunoweroyi. Ero baregakuya boguwooro kenoro eyingo.
6 Ngundiro etoyi, ene Yisasdo eyingo. Nguno yokoyi! Ye barega nga ndatero kenoro ero kowuri ene inootenggo? Ene noro muri gome ngu tete.
7 Angoyi oni ngu, yeya suwooyi sano oodoyi, narudodomo, ye mete ene hoorooweyerowanggo. Ene no ngu yeya suwooyi sano ma oruwato.
8 Ene barega, ngando bo urumi gura no gowenemo wendooteku nga ngu, ene no mereno noyeweroyi nguro yomosineroote.
9 Nondo hamoo oorengo yeno eteno. Mera merani bidodomo Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ewanggoku, ngu merasina nguno nga baregado teteku, ngaro mandeni ero, nguro nguya ingondudu tero ingowanggo. Ero eyingo.

*Yudasdo Yisas Tabango Oni Yunowero Mande Gosiyoyingo*
*(Matiyu 26:14-16; Luk 22:3-6)*

10 Ngu narunggano nguno, Yisasro kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga nguromu gura Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo ururu nguno oorowuyingo. Ngundiro oororo, ene Yisas yootunoro, kandeyemo yewero eyingo.
11 Yudasdo ngundiro etoni, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo ururu ngu ingoro, nguro ene oni oni tero, Yudas digi beye inowero mande gosiyoyingo. Ngundiro nguro, Yudasdo damoni yero, oore erewero, ndawu narunggano Yisas yootunoro, kandeyemo yewano, ero ingoyingo.

*Yisasdo Pasowa Kirikiri Oniya Neyingo*
*(Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14, 21-23; Yon 13:21-30)*

12 Kowooyingomboro naru koreteyingo, Oo Manongoyingo Yis Kini oowooyi Pasowa, ngu neweroyi naruni tunooteyingo. Ngu narunggano nguno, ene Anutro sunggi kenoro, dagayeroyingo naruwo Sipsip nangoni utoro, nguro oowari kayingo. Nguro ngu, kirikiri onikundo Yisasno

sumoo ewonggo. Gedo ngu noore ndano saya, oowari oo ngu yomosiyoro, neweroyi ingoote? Ero sumoo eyingo.
13 Ngundiro sumoo etoyi, arisa, Yisasdo kirikiri oni eraya sureyeroro eyingo. Yari oorowuya, ende uri. Nguno, oni gura sono nggusi koorowooya, oorekanare oorowutoningga ngu, yari kenoya, ene keyoya, endemo oorowuri.
14 Ene oorowuya, ya gura newendemo utoningga ngu, asa, yari ngu ya simburiga, nguno ngandiya eri. Oo etuyeroyingo oni, ngundo geno sumoo ewo. Noro ya gumi ndano, no nguno nenengo kirikiri onidodo Pasowa oowari ngu newato?
15 Yari ngundiro sumoo etori, enendo ya gumi urungga awu sanganimo ngu etuyerowa. Ngu ya gumingga ngu, oo neweroyi yaba, bibiteweroyi yaba, ngu bidodo kuri yomosiyingo ngu. Yari nguno noorengo oowari yomosiyori. Eyingo.
16 Yisasdo ngundiro etoni ngu, arisa, kirikiri oni erayaga ngu endemo oororo, Yisasdo ewoku ngundiro kenoyingo. Ngundiro tero, ene nguno oowari yomosiyoworiyo.
17 Suwootetoni, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayagakudodo ombuyingo.
18 Ngundiro omburo, ene oo neweroyi yabano bibitero, oo nero, Yisasdo eyingo. Nondo hamoo oorengo yeno eteno. Oni gura ye kewooroyemo nganonggo, windogayi no yootunoneroro, mundi oni kandeyemo noyewa. Ngu oningga ngu, noya oo netero. Eyingo.
19 Yisasdo ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri oni nowoondoye kowuri oorengo yeyingo. Ngu mandega nguro, ene damoni yero, guranangge nangge, Yisas sumoo inoyingo. Ge noya ete, bine? Eyingo.
20 Ene ngundiro sumoo sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye kande eraya kegidemboro eraya ngu kewooroyemo nga gurado. Nga oningga, noya kandenari koondomo gobooro yeterokungga nga.
21 Yo, hamoo, no Oni Nangoni, Anutro mandeno kuri eyingo ngundiro oorowute. Ene ngu oningga Oni Nangoni yootunoro etekungga ngu, ngu oniyooge! Ngu oningga ngu oniyooge nemimbo ma bisiyoyingo ngu, kowuri eneno ma tunootewa, ero eyingo.

### *Yisasdo Oowari Wayin Damoni Yero, Kirikiri Oni Yunoyingo (Matiyu 26:26-30; Luk 22:15-20; 1 Korind 11:23-25)*

22 Ene oo nero oodoyi, Yisasdo oomanongoyingo gura yoro, Anutno yemboongero, oososowooro, bayetero, yunoro eyingo. Nga yoya neyi. Nga nenengo songgiwine. Eyingo.
23 Yisasdo ngundiro ero, ene toba gura Wayin sonoyimbo newendemo angeyingo, ngu yoro, Anutno yemboongero, kirikiri oni yunootoni ngu, sono toba gurananggegakuno gobooro neyingo.
24 Ngundiro netoyi, Yisasdo yeyoro eyingo. Nga sono tobaga nga nenengo sidudarone. Nga ngu yeya, mande keta, ero gosiyooteno. Nga sidudaronengga nga, ngu oni simoo bare bidodoboro wendoyunooteno.
25 No yeno hamoo oorengo eteno. No nga Wayinngga nga ko ma newano. Kootuyisina, Anutro endega enengo simoo bare soboyerooteku nguno, no Wayin sonoyi ko newano. Eyingo.
26 Ngundiro tero yokoro, Anut bingami okooro, ene yambo gura utoro ngu, asa, ene ootoogero, Olib purimo ooreyingo.

### *Yisasdo Pitaya Eyingo. Ge No Noyokoro Kootu Nunowa (Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)*

27 Ngu naruno nguno, Yisasdo kirikiri onikuya eyingo. Ye bidodo noyokoro sawanggo. Anutro Mandeno ngu ngandiro nakangoyingo.
No Sipsip simburi utoowe, Sipsip sosorero, songo songo sawanggo. Ero nakangoyingo. (Sekarayiya 13:7)
28 Ene no merenonggo ko keta ootoogero ngu, no ye koreteyunoro, Galili merako oorowuwano. Eyingo.
29 Ngundiro etoni, Pitando Yisasro mandeni gumi eyingo. Oni gidarebo goyokoro, satoyi, ene nondo ngu ge ma goyokoro, toongewano. Ero eyingo.
30 Ngundiro etoni ngu, asa, Yisasdo Pitaya eyingo. Nondo geno hamoo eteno. Ataga nga, suwoonggano ngano, kootoori tambu eraya ma eyingomo, ge no oowoone oongooro ewa. No ngu oningga ngu watayi kini ero, tambu kabusa ewa. Eyingo.
31 Ngundiro etoni, ene Pitando yanggango yero gumi eyingo. No hamoo oorengo eteno. No mete geya kumoowaroku ngu, no ge oowoongge ma oongoowano. Eyingo. Ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri oni bidodo mande ngundiro nangge emukoyingo.

### *Yisasdo Gesemanino Yemboongeyingo (Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)*

32 Arisa, ene oororo, musiyo gurano saro, tunooteyingo. Ngu musiyongga ngu oowooyi Gesemani. Nguno ngu, Yisasdo enengo kirikiri onikuno eyingo. Ye ngano bibiteya oodoyiga, no oororo, anduno Anutno yemboongewero. Eyingo.
33 Yisasdo ngundiro ero, kirikiri oni kabusa, ngu Pita, Yemus, Yon, ngu yoyoro, oorowuyingo. Ngundiro oororo, nguno Yisas newende kowuri urungga oorengo ingoyingo.
34 Ngundiro ingoro, kirikiri oni kabusagakuno eyingo. No nowoondone kowuri urungga oorengo yetoni, no kumooweroyineroote. Nguro ngu, ye ngano ootooya, ye komo ingonda teya sobowooyi. Ero eyingo.
35-36 Yisas ngundiro ero, nguro ene bodaga songo oororo, merako bagootero, wereyingo. Ngundiro tero, eweyi Anutno sumoo ero yemboongeyingo. Awa, Awane, oore moore tetoni ngu, kowuringga ngu ombuya daganeroni. Ge nenengo awane, ge oo bidodo teweroyi ingoote. Nguro no ngandiro ingooteno. Gedo mete nga kowuri ogingo urungga nga ngu, gedo andange. Ene ge noro ingondudune ma keyowero. Kini, gengo ingonduduge ngu nangge no ngu keyowano, ero yemboongeyingo.
37 Yisasdo ngundiro yemboongero yokoro ngu, asa, ene ootoogero, kirikiri oni kabusaga nguno oororo yeyootoni, wetorootoyi, yeyoro, nguro ene Pita yokutuwooro eyingo. Sayimon, ge wetororoote? Ge naru guranangge ma doongetero oruweroyi kini? Sumoo eyingo.
38 Ngundiro ero, kirikiri oni kabusagaku yeyoro eyingo. Ye doongeteya, yemboongeya oriyi, Ye ngundiro tero oodoyi ngu, asa, Setando towooyerootoni, yanggango ma yero oonootewanggo. Hamoo, yengo nowoondoyemonggo ngu tewero ingootoni, ene goweyebo ngu sureye kiniyero yanggango ma yetenggo. Eyingo.
39 Ngundiro ero, Yisas ko oororo, Anutno kira eyingo. Ngu kirangga ngu koretero, Anutno ewokungga, ngundiro nangge ko eyingo.
40 Ngundiro yemboongero yokoro ngu, asa, Yisas kirikiri onino ko omburo, yeyootoni, ko wetoro oruwonggo. Ndadiro nguro, nowoondoye kowuri urungga oorengo yetoyi, nguro ene gome gome kubooyerootoni wereyingo. Yisasdo sumoo yunootoni, ene oyimoyerootoni, nguro mande gura eneno ma eyingo.

41 Arisa, Yisas tambu kabusayiga nguno oororo Anutno ewoku ngundiro
ko yemboongero yokoro ngu, asa, ene ootoogero, kirikiri oni kabusaga
nguno oororo yeyootoni, ko wetoro oriyingo. Ngundiro tero oodoyi, Yisasdo
yeyoro eyingo. Ye komo wetoro kengero oorootenggo? Ngu mete, arisa,
naru kiniteteku nga! Ye ootoogeya kenoyi! Ataga, mbumbuwadodo onindo,
no yootunoneroro, me oni kandeyemo noyewa.
42 Nguro ngu, ye ootoogetoyiga oorowuwooto. Kenoyi! Windogayi oni no
yootunoneroro, oni sanggiri kandeyemo noyeweroyi oni ombuteku andu!
Eyingo.

### *Yudasdo Yisas Mundi Oni Kandeyemo Yeyingo*
### *(Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)*

43 Yisas mande ewootoni, sodedomangge Yudas, Yisasro kirikiri oni
nguromu gura ngundo ombuyingo. Ombutoni, me oni oowooyingga
omburo, ene duge, idi, nasa, mata komuko ebe ureweroyi, oo bidodo
yoro ombuyingo. Anutro wooro yeyingo oni, nguro sobosobo oni ururu,
mamana mande etuyeroyingo oni, ko, yowuru yaro tabango oni, ngundo
me oni sureyerootoyi ombuwonggo.
44 Windogayi oni, oowooyi Yudas, kuri sunggi gura yunoro mande ero
gosiyoyingo. Nondo ngu oni kandeyi dowooro, yenggonangoro, durey-
ootoowega ngu, asa, ngu oningga ngu Yisas. Ngu dowooya, yoya oorowuyi.
Ero eyingo.
45 Arisa, Yudas tanggeyemo omburo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ero,
kandeyi dowooro yenggonangoyingo.
46 Ngundiro tetoni, arisa, me oni Yudasdodo mayeyingo, ngundo kandeye
oorongooro, Yisas dowooyingo.
47 Ngundiro tetoyi, Yisasro kirikiri oni kewooroyemo gurado sanggiri tero,
enengo duge sobiyoro, ngundo wooro yeyingo oni nguro kirikiri oningga,
urewero oorongootoni dagatoni, sodeyi nangge takatoni soreyingo.
48 Ngundiro tetoni, Yisasdo yeyoro eyingo. Ye idi, nasa, duge, ngudodo ye
yakaka oni yodowooro yoweroyi ngundiro me ombutenggo?
49 Naru oowooyingga, no yeya Yuda oniro yowuru yano ootooro, mande
yunororuwono. Ene ye nguno ma nodowoowonggo. Ene Anutro mande
nakaya ngu ataga engge tunootete. Eyingo.
50 Ngu naruno nguno, enengo kirikiri oni bidodo Yisas yokoro
samukoyingo.

### *Simoo Oore Gura Sosorero Toongeyingo*

51 Simoo oore gura kumba sarayingga nangge yemuro, Yisas keyoro,
oorowutoni, me onikundo kenoro, nguro ene nguya dowooyingo.
52 Dowootoyi, simoo ooregaku, enengo kumba sarayinggaku kandeyemo
yokoro, mbirimbiri toongeyingo.

### *Oni Yisas Yoro, Oni Tabangokudodo Yowuruwooyingo*
### *(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; Yon 8:13-14, 19-24)*

53 Me onindo Yisas yoro, Anutro wooro yeyingo nguro sobosobo oni
koreteyingo nguro yano oorowuyingo. Nguno Anutro wooro yeyingo
oni nguro sobosobo ururu, yowuru yaro tabango oni, mamana mande
etuyeroyingo oni, bidodo mayero yowuruwooyingo.
54 Ngundiro yowuruwooro oodoyi, Pita ngu orirokoyi songo Yisas keyoro,
oorowuyingo. Ngundiro tero, Pitando ememonggo penggo penggo Anutro
wooro yeyingo oniro sobosobo koreteyingo, ngundo yasiriko uyingo. Ngu

yangga nguro kumba ootuwoo onindo de katoyi, Pita ngu yakowero nombono omburo, de yakoyingo.
55 Anutro wooro yeyingo oni, nguro sobosobo ururu, yowururo oni tabango bidodo, ngundo Yuda oni negoyerootoyi, mayero, Yisasdo mande biyomi gura eyingo tetoni, ngunonggo Yisas ureyi kumoowero nguro sumoo ero, mande ereweyingo. Ene mande nenengo gura ma kenoyingo.
56 Oni oowooyingga mande godange gura gura Yisasno eyingo. Ene oni nguro mandeye ngu guranangge kini.
57 Ngundiro nangge, oni gidare ootoogero, mande godange oowooyingga Yisas goweyimo yero, Yisas ganangoro eyingo.
58 Yisas enengombo ngandiro etoni ingowooto. Nondo, Yuda oniro Tembel, nga toongoowano. Kuri onindo kandeyebo naru oowooyingga koyi tero yeyingo. Ene nondo ngu naru kabusagomo ko gura yewano. Ene onindo kandeyebo yeweroyi nguya kini. Eyingo.
59 Ene ngu mandega eyingo nguya, mande guranangge kini.
60 Wooro yeyingo oni, nguro koreteyingo oningga, ngundo tabango oni, kewooroyemonggo ootoogero, dikaro, Yisas sumoo inoro, eyingo. Ge mande nga gumi gura ma ewa? Nga mandega nga mande wirikoyingo oni doongeyemo ge bungomo etenggo. Ge mande gura moore, bine, ngundi kini? Eyingo.
61 Ngundiro sumoo etoni, ene Yisasdo mande gumi gura ma ero, nenetero, oruwo. Ngundiro nenetetoni, wooro yeyingo oni, nguro koreteyingo oningga, ngundo Yisas ko sumoo inoro eyingo. Ge Krayis, Anutdo simoo bare yoyoweroyi sunggi yeyingo oni? Ge Anut Oo Bidodo Simburi, noore ngu bingami okootetoku, nguro Nangoni, bine? Eyingo.
62 Ngundiro sumoo etoni ngu, asa, Yisasdo gumi eyingo. Nondo nangge. Kootuyisina, no Oni Nangoni, no Anut yanggangonidodo nguro kandeyi koondoyisina bingamidodo bibitero, kootuyisina, sambono gobooreno, ombutoowe, neyowanggo. Ero eyingo.
63 Wooro yeyingo oniro koreteyingo oningga, ngundo sanggiri urungga tero, enengo nengguro dowooro, omboongeweroyi tero eyingo. Noore oni gidaregano sumoo ma ewato. Kini, enengombo mande eteku, nga nangge.
64 Ene Anut kootuyisina yomooyinoro mande ete. Ngundiro nguro, ye enengo mande eteku, nguro ye ndadiro ingootenggo? Ngundiro sumoo etoni, ene bidodo mande guranangge eyingo. Yisas mande biyomi eteku, nguro ene komo kumooni, ero eyingo.
65 Arisa, oni gidarega damoni yero, mukendoro, towimbo doongeyi doobengoro, nguno utoro eyingo. Ge ingondudu eyingo oni tetoni ngu, asa, onendo ge guroote? Ngu yootunoya e! Ngundiro ero, kumba ootuwoo onindo yoro gisaruboro ureyingo.

### *Pitando Yisas No Watayi Kini Eyingo*
### *(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18, 25-27)*

66 Pita ngu yasiriko nguno bibitero oodoni, Anutro wooro yeyingo oni, nguro sobosobo oni koreteyingo oni, nguro kirikiri bare gura ombuyingo.
67 Baregakundo omburo, Pita kenootoni, de yokoro oodoni kenoyingo. Ngu barega ngundo Pita gome gome kenoro eyingo. Ge nguya Yisas Nasaret endemo oningga, nguya oruwori. Eyingo.
68 Ngundiro etoni, Pitando gumi eyingo. Kini, no ngu oningga ngu, no watayi kini. No gedo mandega eteku ngu, no muri ma ingooteno. Ngundiro ero yokoro, Pita endesina yamuko dabemimo ooretoni, ngu naruno, kootoori eyingo.

69 Ngundiro tetoni, kirikiri baregakundo, Pita ko kenoro, oni namokono
dikayingoku nguno eyingo. Nga oningga nga nguya, Yisasro keyimo oni
gura. Eyingo.
70 Ngundiro etoni, Pitando gumi eyingo. Hamoo oorengo kini. Etoni, naru
bodaga oode, oni namoko oruwonggoku, ngundo Pitaya ko eyingo. Hamoo
oorengo, ge Yisasro oni gura. Gengo mande eteku ngu, Yisasro mandeni
ngundiro. Ge nguya Galili oni, ero eyingo.
71 Arisa, Pitando sanggiri sanganimonggo manggaru tero eyingo. No
hamoo ma etoowe ngu, Anutdo nurewa! Ngu oningga, yendo etenggoku
ngu, no watayi kini! Eyingo.
72 Ngundiro etoni, arisa, kootoori tambu erayayiga ngu eyingo. Arisa, Pita
ingoyingo. Kuri Yisasdo eneya eyingo, kootoori tambu eraya ma eyingomo,
ge no oowoone tambu kabusa oongoonerowa. Pita mande ngu ingondudu
tero, nguro ene sendoro biyobiyomi teyingo.

# 15

### *Yisas Yoro, Oni Mera Oo Sobosobo Oni Urunggano Oorowuyingo (Matiyu 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)*

1 Suwoononggo, Anutro wooro yeyingo oni, nguro sobosobo oni ko-
reteyingo, mamana mande etuyeroyingo oni, yowuru yaro sobosobo oni,
Yudaro yowuru ya, nguro tabango oni yowuruno, oni ngu bidodo mande
guranangge ewero yowuruyingo. Ngu oni ngundo Yisas utombo gosiyoro,
yoro, oororo, Yuda mera nguro, sobosobo oni urungga, ngu Rom Gabuman
oni, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yeyingo.
2 Payilat ngundo Yisas sumoo inoro eyingo. Ge, Yuda mera, ngaro oni
simoo bare nguro sobosobo oni urungga? Ngundiro sumoo etoni, Yisasdo
mande gumi ngandiro eyingo. Yo, gengombo eteku ngundiro. Eyingo.
3 Anutro wooro yeyingo oni, nguro sobosobo oni koreteyingo, ngundo
mande mande oowooyingga kingo Yisas goweyi sanggawero godange
eyingo.
4 Payilatdo ko Yisas sumoo inoyingo. Geno mande gura gura etenggoku
nga, ge gumi gura ma ewa? Ge ingoote! Mande yanggango gura gura, ge
yomburigerowero etenggoku nga! Eyingo.
5 Ene, Yisasdo mande mande, ngu gumi gura ma eyingo. Ngundiro tetoni
nguro, Payilat ngu, ene ingondudu urungga ingoyingo.

### *Yuda Onindo Yisas De Omukondino Sanggaweyi Eyingo (Matiyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Yon 18:39-19:16)*

6 Dagoma bidodomo, naru kundingiyi oowooyi Pasowa, nguno ngu,
Gabuman sobosobo oni ururu, nguro muriye ngundiro, ya biyomimo oni
guranangge andangetoyi, toongewa. Ngundiro nguro, oni simoo bare enen-
gombo oni guraro etoyi ngu, oningga ngu nangge andangetoyi, toongewa.
7 Ngu naruno, nguno oni gura ya biyomimo oruwo. Ngu oningga ngu,
oowooyi Barabas. Barabas ngu oni mera oo sobosobo onidodo ebe utoro,
oni ureyi kumootoni ngu, oni ngudodo, ene ya biyomimo yoyeyingo.
8 Arisa, oni simoo bare oowooyingga mayero, Payilat sumoo inoro, eyingo.
Ge suwooyi sano teteku ngundiya, ataga nguya te. Eyingo.
9 Ene, Payilatdo gumi eyingo. Yuda oniro mera oo sobosobo oni urungga,
nga bine, andangetoowega, toongeni? Ero eyingo.
10 Payilat, ngundiro ero ene ingoyingo. Anutro wooro yeyingo, oniro
sobosobo oni koreteyingo, ngundo Yisasya boguboguwooro nowoondoye

biyomi urungga yetoni, nguro ngundiro teyingo. Ndadiro nguro, oni simoo
bare urungga Yisas bingami okooyingo.
11 Ene, Anutro wooro yeyingo, oniro sobosobo oni koreteyingo, ngundo
oni simoo bare sureyeroro eyingo. Barabas andangeya, yuno etoyiga ngu,
ene komo Barabas andangeya, yunoni. Eyingo.
12 Payilatdo oni simoo bareya eyingo. Ye nga oningga nga, Yuda oniro
mera oo sobosobo oni urungga etenggoku nga, ndadiro teyinowano? Ero
sumoo yunoyingo.
13 Asa, oni simoo bare bidodobo gumi ngandiro meno manggaru tero
eyingo. De omukondino sanggawetoyiga kumooni! Eyingo.
14 Ngundiro etoyi, Payilatdo gumi eyingo. Ndadiro etenggo, enendo
ndawu oo biyomingga tewo?, etoni, ene oni simoo bare bidodo meno
moguru urungga tero eyingo. De omukondino sanggawetoyiga kumooni,
ero eyingo!
15 Ngundiro etoyi, Payilatdo, oni simoo baredo ewonggoku, ngundiro
nangge ero ingoro, ene Barabas andangetoni, toongeyingo. Ene Yisas
yoro, me oni yunootoni, turimbo gisasaruboro, ureyi biyomi yeyingo.
Kootuyisina, ngu de omukondi sanganimo sanggawetoyi, kumoowa.

### *Me Onindo Yisas Yomooyinoro Mande Eyingo*
### *(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)*

16 Me onindo Yisas yoro, Payilatro ende pawaroko oorero, ngunonggo, me
oni gidarega bidodo negoyerootoyi, mayero, yowuruwooyingo.
17 Me onindo yowuruwooro nengguro dagoyiga yoro, Yisas teyinoyingo.
Uto sanggiridodomu yoro, ngundo Yisasro tomokuyi teyingo. Ngu uto sang-
giridodo tomokuyingga ngu yoro, Yisas tabangomo kutuwooyinoyingo.*
18 Ngundiro tero, Me oni ngundo damoni yero, Yisas doongeyimo tabadori
tero, nggunuwooro, eyingo. Ge mayeteku nga, ge Yuda oniro mera oo
bidodo sobowooyingo oni koreteyingo urunggaku nga! Eyingo.
19 Ngundiro ero, mata yoro, ngundo Yisas tabangomo oororongooro
utoro, mukendoro, kenoro, ero, Yisas tanggeyemo boodooye oondoogero,
oni oowooye bingamiye okootenggoku, ngundiro teyingo.
20 Ngundiro tero, me onindo Yisas yomooyinoro, yokoro, arisa, Yisasno
nengguro dagoyigaku andangero, yokoro, Yisas, enengo nengguroni
yoro, Yisas teyinoyingo. Ngundiro tero, Yisas yoro, de omukondino
boorowoowero, yoro oorowuyingo.

### *Oniku Yisas Yoro, De Omukondino Sanggaweyingo*
### *(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)*

21 Ngundiro oororo, ooreko oni gura oowooyi Sayimon ngu endeni
oowooyi Sayirin. Ngu oningga ngu, ene digunonggo ende uwero,
mayeyingo. Sayimon, enengo nangosumoongo erayaga ngu oowooyari
Alekisanda, Rupus. Me onindo oorekonggo dowooro, woosooro, Yisasro de
omukondigaku inootoyi, koorowooyingo.
22 Ngundiro tero, me onindo Yisas yoro, mera musiyo gurano
oorowuyingo. Ngu merangga, ngu oowooyi Golugata. Golugata
oowooyingga, nguro muri ngandiro, tabaye wimbuyi musiyo.

---

* **15:17:** (Ngu tomokungga ngu ko kumba dagoyiga nguya ngu, mera ngaro sobosobo oni tabango koreteyingo, nguro sunggi ngundiro teyinoyingo).

23 Golugatano mayero, nguno sono kowoododo yowuruwooyingo, ngu
Yisas inowero teyingo. Ngundiro tetoyi, ene, Yisasdo ngu sono kowoongga
ngu yokoro, ene ma neyingo.†
24 Arisa, ene Yisas de omukondino dowooro, sanggaweyingo. Ngundiro
tero, Yisasro nengguroni, nguro ebe pawapawamu iriri tero, oni onendo
dagayeroro ngu, enendo yowo.
25 Yisas de omukondino boorowooyingo ngu, suwoononggo sa oorero,
mera yanggango yeteku, narungga nguno, sa gaboyiboro naru kandegura
gidemboro namoraya (9:00am), nguno sanggaweyingo.
26 Yisas tabango sanganimo de omukondi sosowoomo so uyi gura
ngandiro nakangoyingo. Yuda Oniro Mera Oo Bidodo Sobosobo Oni
Urungga Oorengo. Ngundiro nakangoyingo.‡
27 Oni biyomi erayaga, Yisas tanggeyi gide gide booroyeroyingo. Oni gura
kandeyi koondosina, gura kandeya biyomisina booroyeroyingo.
28 Ngundiro teyingo ngu, kuri oorengo, Anutro mandeno nakangoyingo
nguro engge tunootete. Ngu ngandiro.
Ene oni biyobiyomimboya oruwonggo. Eyingo. (Ayisaya 53:12)
29 Oni simoo bare mayero, kenoro, yomooyinoro mande ero, tabadori
tero, eyingo. Ehe!! Ge nga oningga, ngando yambo ya tootoongoro yokoro,
naru kabusagomo ko yewero ewo. Eyingo.
30 Arisa, ataga gengombo de omukondi ngu yokoya, merako ombu!
Eyingo.
31 Ngundiro tetoyi, asa, Anutro wooro yeyingo oniro sobosobo oni ko-
reteyingo, Anutro mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo nguya, Yisas
yomooyinoro mande eyingo. Kenoyi! Ene oni gidarega yomosiyeroote.
Enengombo enengo hooroowewero ma ingoote.
32 Nga Iserelro mera oo bidodo sobosobo oni koreteyingo urungga,
Krayis, ene de omukondi yokoro, ombutoni ngu, asa, noore ngu kenoro,
nowoondonanimo hamoo tewa! Eyingo. Oni erayaga, Yisas tanggeyi gide
gide de omukondino, erayaga nguya, Yisas yomooyinoro mande ewori.

### *Yisas Kumooyingo*
### *(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)*

33 Sa kewooroko (12:00am) oorengo, mera bidodo suwoo ooreri urungga
tero, oororo, sa nemimo uyingo (3:00pm).
34 Ngu naruno, Yisasdo meno yanggango urungga ero eyingo. Eloyi Eloyi
Lama Sabakatani? Nga mandega ngaro, muri ngandiro. Noro Anut, Noro
Anut, ge ndatero noyokowo? Eyingo.
35 Ngundiro etoni, oni simoo bare gidarega, namoko oruwonggoku,
ngundo ingoro, eyingo. Ingoyi! Ene Ilayisa negongoote. Eyingo.
36 Ngundiro etoyi, oni gura kendutero, oororo, sono kowoo oowooyi
Winiga ngu towi sosowo, nguno yero, de sanggano gosiyoro, yeyi, Yisas
manggomo neni, ero inoro, eyingo. Sobowooro oode kenowato! Ilayisando
omburo, andangero, yoro, ombuwa, bine? Eyingo.
37 Yisas ki urungga ero, yuka yokoro, kumooyingo.
38 Yisas kumootoni, asa, Yuda oniro yowuru ya oowooyi Tembel, nguno
towi urunggaku awu wengamonggo kewoorokuri pitiro, oosowooro, om-
buro, wenga merako goroongeyingo.

---

† **15:23:** (Ngu sono kowoongga ngu sanggawetoyi, ogingo ingoweroyingga ngu kiniteni, ero, inowero, teyingo). ‡ **15:26:** (Yuda onino oni urungga ngu mandega, nguno ureyingo. Ngu mandega ngu, enengo mbumbuwani ero, nakangoro, etuyeroyingo).

39 Arisa, me oniro tabango, ngundo Yisas omukumundoongomo dikaro,
kenondadangero oruwoku, ngundo Yisas ngundiro tero, kumootoni ngu,
kenoro eyingo. Hamoo oorengo. Nga oningga nga, ngu Anutro Nangoni!
40 Ngundiro etoni, bare gidarega orirokoyi dikaro, kenondadangero,
oruwonggo. Ngu bare ngu kewooroyemo, bare kabusa oowooye nga,
Mariya Magadala, Mariya, Yemus, beyi oowooyi Yosis nguya, namoyari, ko
Salomi, ngundo oruwonggo.
41 Ngu bare ngu, kuri Yisas Galili merako kirikiri teyinoro, yade
ngunonggo bare gidarega nguya keyoro, Yerusalem endemo eneya
mayeyingo.

*Arimatiya Mera Oningga Yosep, Ngundo Yisas Bingo Merengooyingo*

42 Ngu narungga ngu oororo suwootetoni, kundingi naru yangeni, nguro
oo yomosiyoyingo naruwo.
43 Ngu narungga nguno, Yosep Arimatiya oningga, ngu tabango oni
yowuru, nguro oni gura bingamidodo, ene Anutro Oo Bidodo Simburi
Simbunani, nguro naruni enengo oni simoo bare sobowooyeroweroyi, ngu
sobowooro oruwo. Ene yanggango tero, Payilat tanggeyimo oororo, Yisas
bingomboro eyingo.
44 Ngundiro etoni, Payilatdo Yisas kumoowo, bine; ngundi ma ku-
mooyingo, bine; ero, ingondudu urungga tero, asa, me oniro tabango gura
negongoro, sumoo inoro, eyingo. Oninggaku, kuri kumoowo, bine? Eyingo.
45 Ngundiro sumoo etoni, me oniro tabangongga, ngundo Yisas kuri
kumoowo, eyingo. Ngundiro etoni, ingoro, asa, bingongga ngu, Yosep
yokoyinoyingo.
46 Ngundiro yokoyinootoni, asa, Yosepdo oororo, kumba sarayi gura
uriyoro, oororo, Yisas bingo andangero, yoyingo. Ngundiro tero, kumba
sarayingga ngundo Yisas bingo doobengoro, mbimboongoro yoro, oororo
digi mereyi gura onindo kuri sero digi woondokoyi ngundiro teyingo. Ngu
merengga, nguno Yisas bingo merengooro, asa, mere manggowo ngu digi
gura urungga wenggeremooro, ngundo ukingoyingo.
47 Mariya Magadala, barega ngu Mariya, Yosis nemi erayaga, ngundo,
Yisas merengootoyi, kenoyingo.

# 16

*Yisas Ko Ootoogeyingo*
*(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)*

1 Yudaro kando naru, oowooyi Sabat kinitetoni, Mariya Magadala, barega
ngu Mariya Yemus oningga ngu nemi, bare gura oowooyi Salomi, ngundo
kumu, bo urumi ndindingo gome ngu, uriyoyingo. Ngu bo urumi oo ngu
yoro, oororo, ngundo Yisas bingo moondeyi sonowooro, yomosiyowero
teyingo.
2 Kowooyingo nguro naru koreteyingo ngu, Sande suwoononggo sa
ooretoni, ene oni mereno oorowuyingo.
3 Ngundiro oororo, enengo nangge mande ero, ingoro, ngandiro eyingo.
Onendo noore hoorooweyeroro, digi urungga mere manggowo ukingoyingo
ngu andangewa? Eyingo.
4 Ngundiro ero, oororo, doongetero, mere manggowo kenootoyi, digi
urungga mere manggowoomo ukingoyingo nguno kini. Ngu digi urungga
mere manggowoomo ngu kuri andangeyingo.

5 Ene oororo, mere newendemo uyingo. Uro, doongetetoyi, oni simoo
oore gura ngu mere newendemo nengguro sarayi pirungga tero, kandeyi
koondosina bibitetoni, kenoyingo. Ngundiro kenoro, ene soriyokoyingo.
6 Ngundiro kenootoyi, simoo oorega mereno ngundo eyingo. Ye ma
soriyokowero. No ingooteno. Ye Yisas Nasaret oningga de omukondino
sanggawero ureyi kumoowokungga, ngu erewero mayetenggo. Ene kuri
ootoogewo. Ene ngano kini. Nga kenoyi! Yewonggoku musiyo nangge nga.
7 Ene, ye oorowuya, enengo kirikiri onino eya, Pitano nguya eyi. Yisas
ngu koretero, Galili merako oorowute eya eyi. Ye ngu Galili merako ene
kenowanggo. Yisasdo kuri yeno eyingo ngundiro. Eyingo.
8 Ngundiro ingoro, ngu bare ngu mere sodedo yokoro, endesina oorero,
sayingo. Ene soriyokoro, sosorero, ene oni gurano mande gura ma eyingo.
Ndadiro nguro, ene sosorero mboorombooro teyingo.

### *Mariya Magadala Barega, Ngundo Yisas Kenoyingo (Matiyu 28:9-10; Yon 20:11-18)*

9 Kowooyingomboro naru koreteyingo ngu, Sande suwoononggo oorengo,
Yisas ootoogeyingo. Yisas ngu koretero, Mariya Magadala barega nguno
tunooteyingo. Ngu barega, nguno kuri Yisasdo mera mbooro biyomi
kandegura gidemboro eraya andangeyingo.
10 Mariyando Yisas kenoro oororo, oni Yisasya endeyoyingo, ngundo ngu
nowoondoye kowuri ingoro, sendoro, oodoyi nguno eyingo.
11 Mariyando ngu oni nguno eyingo. Yisas keta ooroote! No kuri
kenooteno! Ero etoni, ngu oni, ngundo mandega ngu ingoro, ene nowoon-
doyemo hamoo, ero ma ingoyingo.

### *Kirikiri Oni Eraya Oorekono Yisas Kenoyingo (Luk 24:13-35)*

12 Kootuyisina, kirikiri oni erayaga, ende yokoro, oore keyoro, oorowu-
tori, nguno Yisas, ene guradiro oorengo tero, kirikiri oni erayaga ngu
doongeyarimo tunooteyingo.
13 Ngundiro tunootetoni, ngu oni erayaga ngundo oororo, kirikiri oni
gidaregano eyingo. Ene, kirikiri oni gidaregado, ngu oni erayaga, ngundo
Yisas kenoworiku, ngu etori, mande nguro nowoondoyemo hamoo eteri,
ero ma ingoyingo.

### *Yisasdo Enengo Kirikiri Oni, Ko Yunoyingo (Matiyu 28:16-20, Luk 24:36-49, Yon 20:19-23)*

14 Kootuyisina, kirikiri oni kande eraya kegidemboro guranangge, ngu
oowari newero bibiteyingo. Yisas ngu kewooroyemo tunooteyingo. Yisasdo
yeyoro mamana yeroro eyingo. Ye nowoondoye yanggango yetoni, ye
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ero eyingo. Ndadiro nguro, ene
ootoogewoku, ngu kenoro, ngundo etoyi, ye nguro nowoondoyemo hamoo
ma teyingo.
15 Yisasdo mande yunoro, ero eyingo. Ye oorowuya, mera bidodomo
mande keta mesarango nga wesiyoya, oni simoo bare bidodo oorengomo
eyi.
16 Oni ene newendemo hamoo ingoro, ngunonggo ene sono kundingiyi
gimuwaku ngu, asa, Anutdo ngu oningga ngu yootoni, ene Anutro oni tero
oruwa. Ene, Anutro newendemo hamoo ero, ma ingowoku ngu, ene Setanro
ende biyomi, de nombo ma kumooweroyi, nguno uro oruwa.
17 Arisa, oni noro oowoone, nguro nowoondoyemo hamoo tewaku, nguro
sunggi guradiro guradiro yeni tunootewa. Oni simoo bare goweyemo

mbooro biyomi oodoyi ngu, asa, no oowoonemo ngu oombooro biyomi ngu oweyerootoyi, sawanggo. Ene mande mebuyi keta gura gura nguya ewanggo.
18 Ene kandeyebo sire biyomi dowooro okooro, ko ene, sono oo biyomi oni nero kumooweroyi, ngu nero ngu, ene ma kumoowanggo. Ene ngu ooga, ngundo ma yomburiyerowa. Ene sayi oni tabayemo kandeye okootoyi, sayi oni ngu mete tewanggo. Eyingo.

*Anutdo Yisas Yoro, Sambono Ooreyingo*
*(Luk 24:50-53; Aposel 1:9-11)*

19 Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ngundo enengo kirikiri oni mande yunoro, yokoro, ene Anutdo yoro, sambo endemo ooreyingo. Yisas ngu Anut kandeyi koondoyisina bibiteyingo.
20 Yisasro kirikiri oni ende mera bidodomo saro, mande ngu wesiyoro, eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo enedodo ootooro, ngunonggo ko tero, enengo mandeni ngu yanggango teyinowero, oo muri songo oorengo guradiro guradiro onindo ma teweroyi, ngu tero, oni simoo bare etuyeroyingo. Mande ngu hamoo oorengo.

# LUKRO MANDE
## Mande Keta Mesarango Nga Lukdo Nakangoyingo

Lukro Mande Tabango.

Luk ngu, ene Yisas enengo keyimo kirikiri oni ngu keyemo ma ombuyingo. Ngu ene Yuda oni kini. Ene Girik oni gura. Ingondudu oni, ngundo ngu, Lukro ende damoni ngu Andiyok, Siriya mera gidesina, ngunonggo ingoro eyingo. Luk oningga ngu, sayi mambu yomosiyeroyingo oni. Oni simoo bare kenoro yomosiyoweroyi oni oowooyi Doguta. Girik mande damoni oorengo ngu, Lukro mandeni, ene mande ero, ko oo gome nakangowero ngu oo bidodo, ene watayi tero, nguro ene nakangoyingo.

Nga bukga nga, ngu koreteyingo, oo ngu Lukdo nakangoyingo. Nga bukga ngando ngu, Girik oni simoo bare ingondudu yunoro, Yisasro mandeni ngu wesiyoro oni simoo bare Yisasro mandeni ngu ingoya, nowoondoyemo ingootoyiga, hamoo teni, ero nakangoyingo. Ene nga mandega nga nakangoyingo ngu, ene oni sowe gidarega, Yuda oni simoo bare kini, nguno mande wesiyoro eyingo. Ndadiro nguro, enendo Yisas merako ngano omburo oni simoo bare bidodo ko yoyowa. Lukdo nakaya oowooyingga Yisas merako ngano hamoo oni tunootewa. Enendo nakaya oowooyingga, Yisasdo enengo newende ngu hamoo oorengo bidodo, noore yunoyingo. Ngu nowoondoyi ebe ino ino teweroyi muringga ngu, oni sowe gurananggemboro kini, ngu oni noore bidodoboro. Asa, ko oo gidarega nguya, Lukdo ngu ndadiro nakaya teyingo. Anut oowooyi bingami okooweroyi nguro muri; Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni; Yemboongeweroyi nguro muri; Oni gura ene ooni kini, ko oni gura ngu, ene ooni oowooyingga.

Lukdo ngu enengo doongeyimbo ko oo bidodo Yisasdo tewoku, ngu ene ma kenoyingo. Ene oni simoo bare oowooyingga sumoo yunowo. Onendo ngu Yisasdo oo ngu nenengo tetoni, enengo doongeyembo ngu kenoyingo. Ene noorendo nga bukga kandangetetoku ngu, Lukdo nakangoyingo. Asa, noorendo ngu hamoo oorengo, ngandiro gome ingowato. Yisas ngu noorengo awanani soboyeroyingo oruwa. Ene ngu hamoo oorengo, noorengo tabango ooroote.

### *Lukdo Nga Mandega, Nga Tiyopilasro Nakangoyingo*

1-2 Oni urungga Tiyopilas, kuri oni oowooyingga kandeye towoongoro, Krayisdo noore kewooronanimo ko tero ene tunootewoku, ngu bidodo nakangoyingo. Ene oni Yisas enengo doongeyembo kenowonggoku nguro mandeye etoyi, oni songombo nguro mande ingoro wesiyoro etoyi, ngu ingoro nakangoyingo.

3-4 Nguro ngu, no nguya nga mandega nga gengo nakangooteno. Naru pirunggano nga mande oo ngaro sumoo sumoo oowooyingga tero, muri bidodo ingoro yowero, asa, no mande nenengo oorengo kuri tunooteyingo ngu ataga nakangooteno. Nguro ge komo gome nenengo oorengo ingo. No nga mandega nga nakangoro ge etunggeroyingo, ngu hamoo mande oorengo.

### *Anutro Sambono Oni Oowooye Engel Onindo Yon Tunoo Teweroyimboro Sekarayiyano Eyingo*

5 Ngu naruno, Herodndo Yudiya mera oo ngu bidodo sobosobo oni koreteyingo oodoni, ngu oni gura oowooyi Sekarayiya, ngundo Anutno

wooro yeyingo oni tero oruwo. Anutno wooro yeyingo oni ngu, Abayisa
ngu Sekarayiyaro wooro yeyingo oni, watangga nguro osiye. Nguro bareyi
oowooyi Ilisabet ngu, Eron oningga nguro soweni.
6 Ngu oni erambarisa erayaga ngu, ene Anut doongeyimo ene oni nenengo
oorengo oruwori. Ngu erambarisa erayaga ngu Anut Oo Simburi Urungga,
nguro mamana mande oo ngu bidodo keyoro oruworiyo. Ene oo biyomi
gura ma teyingo.
7 Ngu erambarisa erayaga ngu, ene kuri dogoni oorengo. Ilisabet ngu
ninggoo teyingo, nguro erambarisa erayaga ngu ene simoo namboyari kini.
8 Sekarayiyaro keyimo wooro yeyingo oni ngu, ko tewero mayeyingo.
Sekarayiya ngu ene Anut doongeyimo wooro yeweroyi ko ngu teroruwo.
9 Onindo Sekarayiyano rogo tetoyi, ngundo ene Anutno wooro yeweroyi
murimo ene yambo ya urunggano (Tembel) nguno uro, Anut Oo Simburi
urungga, nguno wooro ndindingo gomemu yeyingo.
10 Ngu narungga ngu, Anutno wooro ndindingododo yeweroyi naruwo,
oni simoo bare oowooyingga oorengo endesina yowuruwooro, nguno
Anutno yemboongero oriyingo.

11 Sekarayiya ko tewoodoni, asa, ngu naruno, Urungga Oo Bidodo
Simburiga nguro sambono Engel oni gura kenootoni, wooro ndindingo
yeweroyi nombo musiyo ngu tanggeyi koondosina, dikatoni kenoyingo.
12 Sekarayiya sambono Engel oninggaku kenoro soriyokoro sosoreyingo
urungga oorengo teyingo.
13 Ene sambono Engel oninggakundo sodedo ero eyingo. Sekarayiya ge
ma sosorewero. Anutdo gengo yemboongengga ngu kuri ingowo. Gengo
barege Ilisabet, ngundo ngu nangongge simoongga bisiyowa. Oowooyi ngu
ge komo Yon eya e.
14 Gengo nowoondoge ngu gome mete tero oruwaku, ngunonggo ge oni
oni tewa. Baredo simoo bisiyootoni, asa, oni simoo bare oowooyingga
oorengo, ene nguro nguya oni oni tewanggo.
15 Ene ngu Oo Bidodo Simburi Urungga ngu doongeyimo ene oowooyi
urungga oruwa. Ene Wayin sonoyi kowoomu, ko sono yanggangomu nguya
ma newa. Ene nemi kawuyimo oorooteku ngu Yuka Kundingiyi ngundo
newendemo uro angewa.
16 Enendo Iserel oni simoo bare oowooyingga oorengo mande yunootoni,
nowoondoye yowoorengoro, enengo Anut urungga nguno oororo key-
owanggo.
17 Kuri, Anutdo Yuka Kundingiyimbo yanggango urungga oorengo Ilayiya
inootoni, ene Anutro ko tewoku, ngundiro nangge, Yon nguya Yuka
Kundingiyimboro yanggangonimo, Anutro ko ngu tewa. Enendo simoo
bare ururu hoorooweyerootoni, nowoondoye yowoorengoya, ngunonggo
enengo simoo namboye nguya hoorooweyerootoyi, nowoondoye
yowoorengoro, awanamoyemboya nowoondoye gobooro guranangge
yewanggo. Oni Anutro muri ma keyootenggoku nguro nowoondoye nguya
enengo mandeni ingoro keyowanggo. Ngundiro muringga ngunonggo
oni simoo bare bidodo nowoondoye yomosiyootoni, oo bidodo Simburi
Urungga nguro mandeni ingowanggo, eyingo.

18 Sekarayiyando sambono Engel onino eyingo. Noore barenemboya kuri
dogoni yeworoku, nguro simoo bisiyoweroyi naruwo ngu kuri kini tewo.
Ngundiro nguro, no gengo mandega eteku ngu, ndadiro tero ingootoowe
hamoo tewa? Eyingo.

19 Ngundiro etoni, sambono Engel oni enebana mandeni gumi, ero eyingo.
No Gebiriyel Anut doongeyimo dikaro oorooteno. Anut enengombo no
sureneroot oni, no geno mande gome nga wesiyoro ewero ombuteno.
20 Arisa, ge ingo! Ge noro mandene nga nowoondogemo hamoo ma tete.
Nguro ngu ngandiro, ataga gengo gagige ngu witumootoowe, ge mande ma
ewa. Kootuyisina, nga oo nga tunootetoni ngu, noro mandega nga ngu
hamoo oorengo enengo naruno engge tunootetoni ngu, asa, ge mete ko
mande ewa. Ero eyingo.
21 Oni simoo bare Sekarayiya, sobowooro ingondudu buribari ingoro
eyingo. Ndadiro nguro, Sekarayiya naru pirungga ene ya gumi kundingiy-
ingga, nguno ootooro endesina ma ooreyingo, ero ingootenggo.
22 Kootuyisina, Sekarayiya endesina oorero, oni simoo baredoya mande
eweroyi kini. Ngundiro nguro, ene ingoyingo, ene ya gumi kundingiyi
newendemo ameno oo songo guradiroga Anutdo etungootoni kenoote, ero
ingoyingo. Sekarayiya, ngu kandeyibo nangge mande towootowoononggo
eneya, ero eyingo. Gagingo manggowo ngu witumootoni, mande eweroyi
ereremo kini.
23 Kootuyisina, Sekarayiya enengo koni kini tetoni, ngu naruno, ene
enengo endemo ko toongeyingo.
24 Kootuyisina, Sekarayiya bareyi oowooyi Ilisabet, kawuyidodo teyingo.
Ngundiro tetoni, Ilisabet, ya newendemo kombo kandegura kombitero
oriyingo.
25 Oode eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunanembo, ataga noro sumange
tenunoro, oni simoo bare doongeyemo oyimonengga ngu andangenunowo.
Ero eyingo.

### *Sambono Engelndo Mariyano Yisas Tunooteweroyi Nguro Eyingo*

26 Ilisabet, Kombo kandegura gidemboro guranangge kawuyidodo
teyingo, ngu naruno, Anutdo sambono Engel oni oowooyi Gebiriyel sowey-
ootoni Nasaret, ende urungga, Galili merako, nguno oorowuyingo.
27 Ngu endemo nguno ene bare oore gura, ene simoo guraya ma wereyin-
gongga, nguno mande yoro oorowuyingo. Ngu barega ngu simoo gurano
kameteni ero rogo teyingo. Ngu simoongga ngu oowooyi Yosep. Yosep ngu
Dewitro soweni. Ngu bare oorega ngu oowooyi Mariya.
28 Gebiriyel eneno oororo eyingo. Ge oni oni teya ootoo, Anutdo ge
bingaminggedodo tenggunoote, Anutdo kumana ge gunooteku, Oo Simburi
geya ooroote. Eyingo.
29 Mariyando ngu mandega ngu ingoro sosorero ingondudu urungga
tero, enengo newendemonggo eyingo. Ndawugaro nguro, ngu simoongga
ngundo omburo nono ngandiro ete? Eyingo.
30 Anutro sambono oni Engelndo Mariyano eyingo. Mariya, ge ma
sosorewero. Anutro newende ngu gengo gome ingoro sumangeni gunoote.
31 Gome ingo! Ge kawunggedodo tero nangongge simoongga bisiyowa.
Ngu oowooyi ngu, ge komo Yisas eya e.
32 Ngu oningga ngu, oni urungga oorengo oruwa. Ngu oningga nguya
ngandiro ewanggoku, ene Anut bingaminidodo enengo nangoni, ero
eyingo. Anutdo ene yoro, sobosobo oni koreteyingo urungga yetoni oruwa.
Enengo osiyi Dewitdo sobosobo koreteyingongga ngundo ko tewoku, ene
ngundiro nangge ko tewa.
33 Ene ngu oo bidodo sobosobo koretero oni, ngundo ngu, Yekob Iserel
nguro soweni, nguro sobosobo suwooyi sano oruwa. Enengo oo bidodo
sobowooteku naru ngu ma kinitewa, eyingo.

34 Mariyando ngundiro ingoro sumoo eyingo. No simoo guraya ma
wereyingo. Nguro gengo mandega eteku ngu, ndadiro tero engge
tunootewa? Eyingo.
35 Sambono Engelndo mande gumi ero eyingo. Anutro Yuka Kundingiyi
ngu geno ombuwa. Anutro yanggangoni awuno oorengo, ngundo ge wiring-
geroro kutuwoonggunowa. Ngundiro tetoni, kootuyisina ngu simoonggega
ngu ge bisiyowa. Onindo eneya ngandiro ewanggo. Ene oni kundingi,
Anutro nangoni, ero ewanggo.
36 Ingo! Momongge, Ilisabet ngu, ene kuri bare dogoni ngumu, ene
nguya kawuyimo simoongga ooroote. Kuri ngu, oni songombo eyingo.
Ene ninggootete eyingo. Ene ataga kawuyidodo oodoni, kombo kandegura
gidemboro guranangge kuri yokowo.
37 Merako ngano, ko gura Anutdo teweroyi, kowuri ma ooroote. Hamoo
oorengo kini. Anutdo ene oo bidodo temukowa. Eyingo.
38 Mariyando gumi eyingo. Ene ngu ooga ngu nono eteku, ngu mete
tewa. No ngu oo bidodo Simburi, nguro kirikiri bare nangge. Eyingo.
Arisa, sambono oningga ngundo Mariyando oo teteku ngu ingomukoro ene
toongeyingo.

### *Mariyando Ilisabet Kenowero Oorowuyingo*

39-40 Ngu naruno, Mariya ootoogero oo bidodo yomosiyoro, sodedo-
mangge yade yade oororo, Yudiya merako ende gura puri sanganimo nguno
ooreyingo. Ene Sekarayiyando yano oororo ya newendemo uro, Ilisabetno
eyingo. O momo, Ilisabet! Ero eyingo.
41 Ilisabetdo, Mariyaro, manggowo ingootoni, Ilisabet kawuyimo simoon-
gonggaku parero ooretoni, Yuka Kundingiyimbo Ilisabetro newendemo uro
angeyingo.
42 Ngundiro tetoni, ene ki urungga, ero eyingo. Anutdo ge Kumana
gunooteku ngu, gedo bare gidarega ngu dagayeroote. Ge kawunggemo
nangonggega oorooteku nguya ene kumanadodo.
43 No ndadiro nguro, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
nemi, no bingamine okoowero ombute?
44 Ingo! No mande gura geno ewero. No sodenembo gengo manggoge
ingootoowe, kawunemo simoongga oorooteku ngando parero oorero, oni
oni tete.
45 Ndawugaro nguro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande
wesiyoro eteku, ge nowoondoge hamoo teteku nguro engge tunootewa.
Nguro ngu, Anutdo ge sobogerootoni, ge mete oni oni tewa. Eyingo.

### *Mariyaro Yambo*

46-47 Mariyando eyingo. Noro nowoondonemonggo Oo Bidodo Simburi,
nguro bingamini oowooyi hahangero okooteno. Nenengo gabone ngu
Anutro oni oni tete. Anut ngu noro hoorooweneroyingo.
48 No kuri ngu, enengo kirikiri bare angoyi oodoowe ngu, Anut enengo
sumange nunoyingo. Asa, ngundiro nguro, oni simoo bare kootuyisina
tunootewanggoku, ngundo nguya noro oowoone bingamine okoowanggo.
49 Anut yanggangonidodo oorengo, ngundo oo urungga tero, no nunowo.
Enengo oowooyi kundingiyi oorengo orini!
50 Enengo sumangeningga ngu, oni enengo ingoro oowooyi okooro
manggowo keyoro oorootenggoku ngu, ko kootuyisina nguro oni sowengga
tunootewanggoku, ngu bidodomo nguya oruwa.
51 Enengo kandeyi yanggangomo, ngundo ko yanggango oorengo ne-
nengo tete. Oni ene nowoondoyemonggo enengo bingamiyemboro nangge

ingoro endeyootenggoku, ngundiro oni ngu, ene oweyerootoni, songo songo sawanggo.
52 Ene mera ngaro oo sobosobo oni yanggangoyedodo ngu yowoosoodoni, enengo oowooye ameno ombutoyi, oni oowooye kini ngu yowokoro enengo oowooye bingamiye okootoni, awuno oorewanggo.
53 Anutdo oni oodoro kumooro oorootenggoku ngu, ene oo gomemu yunootoni, oni sitowiyedodo tero oorootenggoku ngu, Anutdo ene oweyerootoni, kingo kande sawanggo.
54-55 Ene kuri osinani Ebarahamno mande ero gosiyoyingo, nguro nowoondoyi tero, enengo simooye kootuyisina tunootewanggoku, nguro sumangeni teyunowa. Nguro ngu, ene noore enengo ko oni Iserel hoorooweyeroro sumangeni yunowa. Eyingo.
56 Ngundiro ero, Mariya, ngu Ilisabetya, kombo kabusa oode yokoro, enengo endemo ko toongeyingo.

### *Ilisabetdo Yon Bisiyoyingo*

57 Ilisabetdo simoo bisiyoweroyi naruwo tunootetoni ngu, ene nangoni simoongga bisiyoyingo.
58 Ilisabetro ende gobooro oni ko enengo soweniku nguya Ilisabetro Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga, ngundo sumange teyinoro simoongga inowoku, nguro mandeni ingoro, oni oni urungga oorengo teyingo.
59 Naru kandegura gidemboro kabusa, nguno (naru 8) mayero simooyenggaku moondeyi yomosiyoro, sunggi yeweroyimboro yambo ya urunggano, (Tembel) mayeyingo. Mayero, yowuruwooro simooyengga nguro oowooyi enengo eweyi oowooyi Sekarayiya ewato, ero ewonggo.
60 Ngundiro etoyi, simooyengga ngu nemimbo ngu mandeyega ngu gumi eyingo. Kini, noore komo oowooyi Yon ero ewato, eyingo.
61 Oni songokundo nemimboya mande gumi ewonggo. Gengo gumoogumoongge degooge gura oowooyi ngundiro kini. Eyingo.
62 Ngundiro tero, kande towootowoo tero eweyi sumoo inoro, eweyimbo nangoni oowooyi ndadiro ewa, ero eyingo.
63 Sekarayiyando oo nakangoweroyi, oo nguro kandeyibo towootowoo tero sumoo eyingo. Ene nguno nangoni oowooyi nakangowero, ero oowooyi Yon nakangoyingo. Oniku ngundiro kenoro nguro ingondudu urungga teyingo.
64 Ngundiro nakangootoni ngu, asa, Sekarayiyaro gagingo tango yetoni, ene mande ero Anut bingami ero okooyingo.
65 Ngundiro tetoni ngu, enengo ende gobooro oniku bidodo sosoreyingo. Nguro mandeni endeni endeni toongetoni, nguro mande mande urungga ero ingoro, Yudiya mera pupurimo oorootenggoku oni, ngu bidodomo oorowuyingo.
66 Oni bidodo ngu mandega ngu ingoro, nguro ingondudu urungga nowoondoyemo ingoro eyingo. Kootuyisina, ngu simooyengga ngu ndawu ooga tewa? Ero eyingo. Oni simoo bare ene ingoyingoku, Anut oo bidodo Simburi Simbunani, nguro yanggangoni, ngundo ngu simooyengga ngu sobowoote.

### *Sekarayiyando Yambo Utoro Anutro Bingami Okooyingo*

67 Yuka Kundingiyimbo eweyi Sekarayiya, newendemo angetoni, oo kootuyisina, tunooteweroyi ngu koretero, ero eyingo.

68 Noorengo oo bidodo Simburi Simbunani, Iserel oniro Anutga, nguro
bingami okoowato. Ndawugaro nguro, ene noore hoorooweyerowero
omburo, noore, enengo oni simoo bare uriyeroro ko yoyowero ombuwa.
69 Anutdo enengo ko oni Dewit, nguro sowenimonggo oni yanggango gura
yeni dikaro ngu, ngundo noore ko yoyowero.
70-71 Ene kurimi enengo ingondudu eyingo oni kundingiyi, ngu mang-
goyemo mande ngundiro ero gosiyootoni, Anutdo noorengo mundi oni
yanggango ngu kandeyemonggo noore ko yoyoro; oni nooreya nowoondoye
biyomi yero boguwootenggoku, ngu kandeyemonggo nguya ko yoyowa.
72 Ene noorengo osisambanani ngu sumange teyunoro
hoorooweyeroyingo. Ene kurimi sunggi mande kundingiyi ero, nguro
suwooyi sano ingondudu teroroote. Ene ma kabetewa.
73-75 Ene hamoo mande sorumimonggo Ebarahamno sunggi mande
ngandiro eyingo. Ene noorengo mundi oni kandeyemonggo andangeyeroro
yoyootoni, nguro noore Anutro koni tewero ma sosorewato. Noore
naru bidodomo keta ootooro, nguno ngu, noore gome nenengo oorengo
kundingiyi ootooro; asa, noore enengo koni murini kundingiyinimo, ko
muri gome nenengo nguno noore mete enengo doongeyimo endeyowato.
76 Ngundiro ero, Sekarayiya yowoorengoro nangoni kenoro eyingo. Ge
nangone, oni geyoro geya ero Anut awuno oorengo nguro ingondudu
eyingo oni, ero ewanggo. Ge Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu koreteyi-
noro nguro oore yomosiyoyinowa.
77 Gedo enengo oni simoo bare ngu, nguro mande ero etuyerootoyi, ene
nguno ingowanggo. Ene enengo weti mbumbuwaye andangeyunoro ko
yoyowa.
78-79 Noorengo Anutga nguro sumangeni nowoondoyini urungga, ngundo
noorengo ngandiro tete. Anutdo enengo nangoni soweyootoni ombuteku,
ngu noorengo nowoondonani oo biyomi oorooteku andangeyunowa. Ngu
sengero ooreri toongooteku, ngundiro ene oni nowoondoyemo ooreri
biyomi oorooteku, ngu himi yunowa. Ene sambo endeboro himingga
ngu yeni nooreno omburo himi ngu, oni ooreriko oorootenggoku, ko oni
kumoowero tero oorootenggoku nguya himi yunowa. Noorengo kenani
yoonenengootoni, ayibi imakeyingo, oore metemimo nguno oororo omburo
tewato. Ero eyingo.
80 Kootuyisina, ngu simooyenggaku uru tetoni, enengo goweyi in-
gonduduni yukani nguya yanggangonidodo uru teyingo. Ene toongero,
diguno oni kini merako nguno enesu nangge ootooro oruwoku, ngu naruno,
ene Iserel oni simoo bare doongeyemo, Anutro mande etuyerowero
tunootewa.

# 2

*Mariyando Yisas Bisiyoyingo*
*(Matiyu 1:18-25)*

1 Ngu naruno, mera bidodomo sobosobo oni koreteyingo, oowooyi Sisa
Ogastas, ngundo mamana mande gura yero eyingo. Mera bidodomo oni
simoo bare komo bidodo oowooye bukno nakangowero eyingo.
2 Sayiriniyas oningga ngundo Siriya mera nguro Gabuman sobosobo
koreteyingo oruwo. Ngu narungga nguno, amana oorengo damoni yero,
oowooye bukno nakangoyingo
3 Ngundiro nguro, oni simoo bare bidodo ene ende damonimo saro, nguno
oowooye bukno yeyingo.

4 Ngundiro nguro, Yosep ngu Dewitro soweni, ene Galili merako
Nasaret ende ngu yokoro, ene Yudiya merako Dewitro endemo yade yade
oorowuyingo. Ngu endega ngu oowooyi Betelehem.
5 Yosep ngu enengo bare rogo teyingo, ngu oowooyi Mariya nguya
oorowuworiyo. Ene oowooyari bukno yeweroyimboro. Ngu narungga ngu,
Mariya kawuyidodo.
6 Yosep Mariya eraga ngu endemo nguno oodori, Mariya simoo bisiy-
oweroyi naruni tunooteyingo.
7 Ngu naruno, endemo wereweroyi ya ngu kuri onindo ndindi teyingo.
Nguro ngu, erambarisa Bulmakawuro yano oororo oode, nguno Mariya
nangoni gogoro simoongga bisiyoro, kumbagado dobengoro yoro, Bul-
makawuro oo neweroyi koondomo yeni wereyingo. Ndadiro nguro,
wereweroyi ya onindo kuri ndinditeyingo

### *Engel Onindo Sipsip Sobosobo Onino Eyingo*

8 Ngu merasina nguno, Sipsip sobosobo oni gidarega ende dabemimo
suwoono Sipsip sobowooro oriyingo.
9 Oo Bidodo Simburi Simbunanimboro sambono Engel oni, ngundo
Sipsip sobosobo onino omburo tunooteyingo. Urunggado enengo soru
himi duridarini urungga yeni omburo, ngundo Sipsip sobosobo oniku
pawayeroro himi yeyingo. Ngundiro tetoni ngu, Sipsip sobosobo oniku
sosoreyingo urungga teyingo.
10 Ene Engel gurado mande yunoyingo. Ye ma sosorewero! Ingoyi, no
mande gome mesarango ngu yengo yoro ombuteno. Ngundo ngu oni simoo
bare bidodo yoyeni, oni oni tewanggo.
11 Ngu sa narunggano, nguno Dewitro endemo bare gura simoo bisiyoote.
Ngu simoongga ngu noorengo oo bidodo Simburi Simbunani. Ene Krayis,
Anutdo rogo tetoni, noore ko yoyowero sunggi yeyingo oni ngu!
12 Ye ngu simooyengga ngu kenoweroyi, sunggini ngu ngandiro. Kum-
babo dobengoro, Bulmakawu ngundo oo neweroyi koondomo yetoni,
werooteku ngu! Ero eyingo.
13-14 Sambono onindo ngundiro etoyi, arisa, sodedomangge sambono oni
oowooyingga oorengo omburo tunootetoyi, yowuruwooro, Anut bingami
okooro, yambo utoro, ngandiro eyingo. Anut awuno oorengo, noore gengo
oowoongge bingamingge okooro, noore gengo yemboongetooye, oni simoo
bare mete gedo nowoondoge yunoro, gengo imakeyingo muringga nguya
yunowa, ero yambo ureyingo.

### *Sipsip Sobosobo Oni Oororo Yisas Kenoyingo*

15 Sambono oniku ngundiro tero, ene ko sambono ooreyingo. Arisa, Sipsip
sobosobo oniku enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Noore sode-
domangge Betelehem endemo ooroya, ngu ooga ngu Oo Bidodo Simburi
Simbunani ngundo ewoku, ngu oororo kenowato. Ero eyingo.
16 Ngundiro ero, ene sodedomangge oororo, Mariya Yosep eraga yeyoro,
ko simooyenggaku Bulmakawu koondomo wetoro oodoni kenoyingo.
17 Ngundiro kenoro ngu, sambono onindo ngu simooyengga nguro mande
ewonggoku ngu, wesiyoro eyingo.
18 Oni simoo bare bidodoboro, Sipsip sobosobo onindo mande ngu etoyi
ingoro, ene mande nguro ingondudu urungga oorengo teyingo.
19 Ene nemi Mariyando, ngu mande ngu bidodo gome newendemo yero,
gome dowooro, ene mande nguro ingondudu teroruwo.

20 Sipsip sobosobo oniku, enengo kono ko oororo, Anutro duridarini
sambono onindo etoyi, oororo kenowonggoku, nguro ene Anutro oni oni
tero, oowooyi bingami okoororiyingo.

*Simiyon, Ana Eragado Anutro Yambo Ya (Tembel) Nguno Yisas Kenoworiyo*

21 Kootuyisina, sa naru kandegura gidemboro kabusagomo (Naru 8)
simooyengga ngu moondeyi yomosiyoweroyi naruwomo, oowooyi Yisas,
ero eyingo. Mariya kawuyidodo ma teyingomo ngu, oowooyingga ngu Engel
oninggado eyingo.
22 Mosesro mamana mandeno eteku, Mariya ngu keyoro oodoni, ngu
narunggaku tunootetoni, ene yambo yano uro, Anut doongeyimo ko goweyi
metemi teweroyimboro oorowuyingo. Ngundiro nguro, Mariya, Yosep
erambarisa, ngundo Yisas yoro, Yerusalem endemo oororo, yowuru ya
urungga (Tembel), nguno Oo Bidodo Simburi Simbunanimo wooro yewero
oorowuyingo.
23 Ngu Oo Bidodo Simburi nguro mamana mandeno nakangootoni oo-
rooteku ngundiro. Nemimbo nangoni gogoro bisiyootoni ngu, nangoningga
ngu, yoro Oo Bidodo Simburi Simbunaningga nguro kundingiyi oni eyingo.
Anutdo ngu nangoni gogoroga ngu sunggi yeyingongga, ngu enengo ko teni
ero eyingo.
24 Nguro Anutno wooro yewero ngu, nu mumukondiri ururumu eraya,
ngundi, owita duriyo eraya yoro, ngundo Anutno wooro yeweroyimboro.
Eyingo.
25 Mosesro mamana mandeno ewoku, ene ngundiro teyingo. Ngu
naruno, oni gura oowooyi Simiyon ngu Yerusalemno oruwo. Ene Anut
doongeyimo oni nenengo gome oorengo. Ene Anutno suwooyi sano yambo
mande nangge teroruwo. Yuka Kundingiyi ngundo Simiyondodo oruwori.
Ene Iserel oni nowoondoye yeni imakero nguro kowuriye andangeweroyi
oningga, ngu sobowooro oruwo.
26 Yuka Kundingiyi ngundo Simiyonno kuri eyingo. Ge oode oo Simburi
nguro Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, Krayis, kenorogogo ge
kumoowa, eyingo.
27-28 Arisa, Yuka Kundingiyimbo yokutuwootoni, ene ootoogero, yambo
ya newendemo uyingo. Uro doongetetoni, Mariya Yosep erambarisa
nangoyari Yisas yoro, yowuru yano mamana mandeno eyingo, ngundiro
tewero ombuworiyo. Simiyonndo Yisas yoro, dowooro, Anut oowooyi
bingami ero okooro, ngandiro eyingo.
29 Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ataga gengo ko oningga
nga yokootooga, sumangenggemo oorowuwe. Ataga no mete kumoowano.
Noro nowoondone imakeyingo ootooro, kuri gengombo eyingo, ngundiro
ataga tunootete.
30 No doongenembo gedo noore yoyoweroyi oningga rogo tewoku, ngu
ataga kenooteno.
31 Ge nga oningga ngu rogo tetoyi, omburo oni simoo bare bidodo
hoorooweyeroweroyimboro.
32 Ene ngu sorungga ngu Yisas oni sowe gidarega yunoro oore etuye-
rootoni, Anutno nowoondoye yewanggo. Ngundo ngu, Iserel oni simoo bare
nguya oowooye urungga yunowa. Ero eyingo.
33 Yisas eweyi nemi ngu, Simiyonndo mandega eteku nguro soriyokoro
ingondudu urungga teworiyo.

34 Simiyonndo kumana yunoro, simooyengga ngu nemi Mariyano oo eme
tunooteweroyi, nguro eyingo. Ingo, nga simoongga nga ngu, Anutdo rogo
tero soweyowoku ngu, ye Iserel oni simoo bare enengo yanggangoni ngu
etuyero. Ene ngundiro tetoni, nguro Iserel oni simoo bare oowooyingga
enengo mandeni ngu ingoro, gidarega nowoondoye hamoo tetoyi, gidare-
gado ene kootu inoro, eneya mundi tewanggo.
35 Nga nangonggega ngando ngu oni simoo barero ingonduduye bidodo
nowoondoyemo kombitero oorootenggoku, ngu yeni tunoo oorengo
etuyerowa. Kootuyisina, kowuri urungga eneno tunootewaku, nguno ge
nguya nowoondoge kowuri oorengo dugebo gosanggawetoni ogingooteku
ngundiro ingowa. Eyingo.
36-37 Anutro ingondudu eyingo bare gura oowooyi Ana ngu, eweyi
Panuwel, ko enengo soweni oowooyi Aser. Ana ngu kuri dogoni ooren-
gomu, ene kuri kameyimboya dagoma kandegura gidemboro eraya (7)
nangge oode, ngu naruno, kameyi kumooyingo. Kameyi kumootoni, enesu
wabu oodoni, dagomani onibi namoraya ko dagoma namoraya nguya (84)
wabu oruwo. Ene (Tembel) yowuru yangga ngu ma yokoyingo. Ene suwooyi
sano, Anutno yambo mande tero, oruwo. Ene ngundiro tero nguno, naru
oowooyingga ene oowari roogo tero, nguro yemboongero oruwo.
38 Ngu naruno, Ana nguya omburo, Yisas kenoro, Anutno esosootero,
Anut bingami okooro, Yisasro mandeni oni simoo bareno wesiyoro eyingo.
Yerusalem endemo oni, ko Iserel oni ngu bidodo ko yoyoweroyi oningga
Anutdo yunowero eyingo ngu sobowooro oorootenggoku, ngu oningga ngu,
Yisas nga!

### *Yosep, Bareye, Nangoyari, Nasaret Endemo Ko Oorowuyingo*

39 Yosep, Mariya eragado, ene Oo Bidodo Simburi Urungga, nguro
mamana mandeno eteku ngundiro temukoro ngu, asa, ene Tembel ya ngu
yokoro, Galili merako enengo ende Nasaretno ko oorowuyingo.
40 Simooye bodagaku uru tero, ingondudunidodo urungga tero, yang-
gangonidodo teyingo. Enengo ingo ingoni, ngu gome oorengo. Anutro
sumangeni, ngundo ene wiriyoyingo.

### *Yisasro Dagoma Kande Eraya Kegidemboro Eraya Tetoni, Tembel Yano Oorowuyingo*

41 Dagoma bidodomo, Yisas eweyi nemi, Yosep Mariya eraga ene
Yerusalem endemo Anutro sunggi kenoro dagayeroyingo oowooyi Pasowa,
nguno oororo oorooteri.
42-43 Yisasro dagoma ngu kande eraya kegidemboro eraya, (12) tetoni,
arisa, ngu naru kundingiyingga, nguno Yosep Mariya eraga, ko Yisas nguya
yoro, ene Yerusalemno oorowuyingo. Kootuyisina, Pasowaro narungga ngu
kinitetoni, Yosep Mariya eraga, oni songoku ngu bidodo enengo endemo
endemo ko sayingo. Ene Yisas enesu nangge, Yerusalemno oodoni, enengo
eweyi nemimbo nguro ma ingoyingo.
44 Yosep, Mariya eragado ngu, Yisas ngu oni simoo bare gidaregaya
kuri oororo satenggo, ero ingoro, ene nguya ngu sanggano nguno ooreko
doongetero doongetero oorowutori, kiniteyingo. Enengo konebeyi do-
bookuriyi kewooroyemo doongetetori nguya kini.
45 Erayaga ngu Yisas erewetori, nguya kini. Ngundiro tetoni, nguro
erayaga ngu, ene Yerusalemno Yisas erewero ko oorowuyingo.
46 Yosep Mariya eragado, Yisas erewero endeyoro oodori, sa kabusa
kiniteyingo. Kootuyisina, Tembel ya newendemo oodoni kenowori. Yisas

ene oo nakangoro etuyeroyingo oni kewooroyemo bibitero, mande etoyi ingoro, ko enebana sumoo ngu oniku nguya yunoro oruwo.
47 Ngu ingondudu etuyeroyingo oni, ngundo Yisasro mandeni ingoro, ko ingonduduni ingoyingongga, ko enengo mandeye gumi yootunoro ewokungga, nguro ene soriyokoyingo.
48 Eweyi nemi eraga nguya ngundiro kenoro sosorewori. Nemimbo eyingo. Nangone, ge ndatero nguro, ge nooreya ngundiro teyunoote? Noya awanggeboya nowoondonari ngu kowuri oorengo yetoni, noore ge erewenggeroyingo urungga tetero. Ero eyingo.
49 Yisasdo enengo mande gumi ero eyingo. Yari ndawugaro no erewenerooteri? Nondo awaro ko teweroyi, ngu yari ngundiro ma ingooteri, bine? Ero eyingo.
50 Ene eragado, Yisasdo mandega eneya ewoku ngu, muri ma ingoyingo.
51 Arisa, Yisas ootoogero, eweyi nemimboya oorowuyingo. Oororo, yade yade Nasaretno tunooteyingo. Yisas ene suwooyi sano, eweyi nemimboro manggoyari koorowooro, kirikiri teyunororuwo. Nemi Mariyando ngu mande ngu bidodo ingondudunimo yero, gome dowooro, ingonduduwooro oruwo.
52 Yisas uru tetoni, enengo ingoyingo nguya gome urungga oorengo tunooteyingo. Anut doongeyemo, oni simoo bare doongeyemo nguya, ene oni gome nenengo oorengo, ero ingootenggo.

# 3

*Sono Yeroyingo Yondo Mande Wesiyoro Eyingo*
*(Matiyu 3:1-12; Mak 1:2-8; Yon 1:19-28)*

1 Mera bidodomo, tabango koreteyingo oni oowooyi Tayibiriyas Sisa, ngu dagoma kande eraya kengga (15) ngu oni simoo barero sobosobo oruwo. Pondiyas Payilat ngundo ngu, ene Yudiya oniro sobosobo koreteyingo oruwo. Ngu naruno, Herodndo ngu Galili mera nguro sobosobo koreteyingo oruwo. Beyi, Pilipdo ngu Ituriya ko Tarakonayitis mera nguro tabango oruwo. Layiseniyas, ngundo ngu Abilini mera nguro tabango tero oruwo.
2 Ngu naruno, Anas ko Kayiyapas eraga, ngundo ene Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni koretero tero oriyingo. Ngu narunggano nguno nangge, Sekarayiya nangoni Yon, ngu diguno oni kini merako nguno oruwo. Yon nguno oodoni, Anutdo enengo mandeni soweyootoni, eneno ombutoni ingoyingo.
3 Ngundiro tetoni, Yon ene oororo, Yodan sono dabemiwoore endeyoro oororo, oni simoo bare bidodo komo nowoondoye yowoorengoro Anutno yetoyi ngu, asa, Anutdo oni simoo bare nguro weti mbumbuwaye andangeyunoro kabeteyunoyingo. Ngundiro tetoni ngu, asa, Yondo sono kundingiyimbo sonoyeroyingo.
4 Nguno ngu Anutro ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya, ngundo kuri nakangoro ngandiro eyingo. Etoni, diguno oni kini merako, oni manggowo gura oni simoo bare gidaregaro meno ewo. Oo bidodo Simburi Simbunani, nguro oore yoonenengoyino! Enengo oore gome yomosiyoyino!
5 Anutdo oore gigongo, mewuyi ngu bidodo wiriyoyi. Mera pupuri ngu doongootoyiga guwu yeni. Oore wigiwagayingo ngu yoonenengoyino. Oore mera pigipoguri ngu yomosiyoyino.
6 Nguno ngu, oni simoo bare bidodo ngu, Anutdo noore ko yoyowero ko teteku, ngu kenoro ingowanggo. Eyingo.

7 Oni simoo bare oowooyingga oorengo Yon kandeyimo sono kundingiyi
gimuwero ombuyingo. Ngundiro ombutoyi, yeyootoni, nowoondoye
ma yowoorengootoyi, nguro ngu, Yon sanggiri urungga tero ene ma-
manayeroro, eyingo. Ye sire dingeyi gosonggini biyomidodo! Onendo yeno
etoni, ye mete Anutro sanggirini kootuyisina tunooteweroyi ngu dagaro
sawanggo, bine?
8 Ye komo nowoondoye yowoorengootoningga ngu, ye komo engge yeyiga
tunooteni. Yengo nowoondoyemonggo ngandiro ma ewero. Ebaraham
ngu noorengo awanani, nguro Anutdo nooreya ma sanggiri tewa ero, ma
ingondudu tewero. Nondo yeno eteno. Anutdo, ene mete nga digi nga
yoyeni, Ebaraham simoongo tunootewanggo. Ye Anutro ko yokootenggoku
ngu, asa Anutdo mete oni gidarega yoyootoni, enengo ko tewanggo.
9 Anutro Soboro de damonimo kuri yetoni ooroote. De bidodo engge
gome ma enggewaku ngu, ene doongooro, de nombono oorongootoni dewa.
Eyingo.
10 Yondo ngundiro etoni, oni simoo bare bidodo enengo mandeni
ngundiro ingoro sumoo eyingo. Noore ndadiro tewato? Eyingo.
11 Yondo manggoye gumi eyingo. Oni gura ene nengguro eraya moore
ngu, oni gura kenootoni ene nengguro kinitetoni, asa, ngu gura inowa. Oni
oowarinidodo ngu, ene komo nguya ngundiro tewa. Eyingo.
12 Gabuman Takis beye yoweroyi oni gidarega nguya, sono kundingiyi
yowero Yonno mayero eyingo. Mande etuyeroyingo oni, noore ndawu ooga
tewato? Eyingo.
13 Yondo gumi eyingo. Ye ngu komo mera ngaro oo sobosobo onindo
etenggoku, ngundiro nangge, beye ngu yoyi. Yengombo, yengo in-
gonduduno beye sanganimo gura ma yowero. Eyingo.
14 Ngu naruno, kumba ootuwoo oni gidarega nguya Yon sumoo inoro
eyingo. Noore ndadiro tewato? Etoyi, Yondo mande gumi eyingo. Ye komo
oni yutoro, nguro enengo digi beye kingo ma sobiyoro yowero. Ye oni
songomo godange mande ero beye sitowiye ma yowero. Ye komo yengo
koye nguro uriyi ngu nenengo yoya nguro oni oni teya oriyi. Eyingo.
15-16 Oni simoo bare ingonduduyemonggo, ingondandangero, Yonro
eyingo. Nga ngu Krayis bine, ngundi kini, bine? Ero ingoyingo. Yondo
enengo mandeye ingoro nguro gumi eyingo. Nondo ngu sonombo nangge
ye sono kundingiyi gimuyunooteno. Ngundiro, oni gura no keneroro
ombuwa. Ngu oningga nguro yanggangoni, ngundo noro yanggangone,
ngu hamoo oorengo dagate. Nondo enengo keyi goweyiga nguro utoyi
wesiyoweroyi, ngu ereremo kini. No enengo kirikiri oni nangge. Enendo
ngu Yuka Kundingiyimbo, ko debo nguya yowuruwooro, ngundo ye sono
kundingiyi gimuyunowa. Ero eyingo.
17 Kootuyisina, Yisas oningga, ngundo omburo oni simoo barero nowoon-
doye hamoo teyingo ngu wirikoyerootoni, oni simoo bare bidodo eneno
nowoondoye hamoo tetoyi ngu, enendo yoyoro eneya sambo endemo
oruwanggo. Nguro ngu, oni simoo bare bidodo eneno nowoondoye hamoo
ma tero, Yisas ma keyootoyi ngu, asa, Anutdo ngu oni ngu soweyerootoni,
Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi, nguno uwanggo. Eyingo.
18 Yondo mande mande yanggangomonggo ero, ngundo oni simoo bare in-
gonduduye yokutuwooweroyimboro eyingo. Ngu muringgano ngunonggo,
Yondo mande keta mesarango ngu oni simoo bareno wesiyoro eyingo.

*Herod Mera Sobosobo Oni Ngundo Yon Yoro Ya Biyomimo Yeyingo*

19 Yondo Galili mera nguro oo bidodo sobosobo oni urungga oowooyi
Herod, ngu kenoro ero mamanangoyingo. Herodndo muri biyomi gura
gura tero, ngunonggo koneyo Pilip bareyi Herodiyas woosooro yoyingo,
nguro nguya mamanangoro kenoro eyingo. Ngundiro tero, ngu muri
biyomininggа nguya tetoni tunoo oorengo teyingo.
20 Ngundiro tero, ngu muri biyomi nga, ngunonggo muri gura soweyoro
tewo. Ngu Yon dowooro ya biyomimo yeyingo.

*Yondo Yisas Sono Kundingiyi Newendemo Dowooro Uro Gimuyinoyingo*
*(Matiyu 3: 13-17; Mak 1: 9-11)*

21-22 Yondo oni simoo bare oorootenggoku, ngu bidodo sono kundingiyi
newendemo yodowooro uro sonoyeromukoro oodoni ngu, Yisas nguya
Yondo dowooro sono kundingiyimbo sonowooyingo. Ngundiro tetoni, Yisas
ngu Anutno yemboongero oodoni, ngu naruno, Sambo yamuko goosootoni,
nguwoore Yuka Kundingiyi ombuyingo. Onindo ngu Yuka Kundingiyingga
ngu kenoyingo ngu, nu mumukondiri ngundiro teyingo. Ngundiro tero,
Yuka Kundingiyingga Yisas tabango sanganiwoore bawooro oororo om-
buro, tero uyingo. Anutdo Sambononggo meno ero ngandiro eyingo. Ge
noro nangone oorengo, no gengo gome ingootenoku ngu! Nowoondone ngu
bidodo gengo oni oni teteno! Eyingo.

*Yisasro Soweni Osi Sembeni Nguro Oowooye*
*(Matiyu 1:1-17)*

23 Yisasro dagomani ngu onibiga kande eraya tetoni, (30) ene nguno
enengo koni nenengo damoni yero teyingo. Oni simoo baredo ngu Yisas
kenoro ngu, ingondudu tero, ngu Yosep nangoni ero ingoyingo.
24 Hilayi ngu Matat nangoni.
Matat ngu Liwayi nangoni.
Liwayi ngu Melakayi nangoni.
Melakayi ngu Yanayi nangoni.
Yanayi ngu Yosep nangoni.
25 Yosep ngu Matatayiyas nangoni.
Matatayiyas ngu Emos nangoni.
Emos ngu Neyam, nangoni.
Neyam ngu Esalayi nangoni.
Esalayi ngu Nagayi nangoni.
26 Nagayi ngu Meyat nangoni.
Meyat ngu Matatayiyas nangoni.
Matatayiyas ngu Semen nangoni.
Semen ngu Yosek nangoni.
Yosek ngu Yoda nangoni.
27 Yoda ngu Yowanan nangoni.
Yowanan ngu Resa nangoni.
Resa ngu Serababel nangoni.
Serababel ngu Siyalitiyel nangoni.
Siyalitiyel ngu Nerayi nangoni.
28 Nerayi ngu Melakayi nangoni.
Melakayi ngu Edayi nangoni.
Edayi ngu Kosam nangoni.
Kosam ngu Elemedam nangoni.
Elemedam ngu Eya nangoni.
29 Eya ngu Yosuwa nangoni.
Yosuwa ngu Eliyesa nangoni.

Eliyesa ngu Yorim nangoni.
Yorim ngu Matat nangoni.
Matat ngu Liwayi nangoni.
30 Liwayi ngu Simiyon nangoni.
Simiyon ngu Yuda nangoni.
Yuda ngu Yosep nangoni.
Yosep ngu Yonam nangoni.
Yonam ngu Elayiyakim nangoni.
31 Elayiyakim ngu Meliya nangoni.
Meliya ngu Mena nangoni.
Mena ngu Matata nangoni.
Matata eweyi ngu Netan nangoni.
Netan ngu Dewit nangoni.
32 Dewit ngu Yesi nangoni.
Yesi ngu Obet nangoni.
Obet ngu Bowas nangoni.
Bowas ngu Salomon nangoni.
Salomon ngu Nason nangoni.
33 Nason ngu Aminadap nangoni.
Aminadap ngu Admin nangoni.
Admin ngu Anayi nangoni.
Anayi ngu Hesaron nangoni.
Hesaron ngu Peres nangoni.
Peres ngu Yuda nangoni.
34 Yuda ngu Yekob nangoni.
Yekob ngu Ayisak nangoni.
Ayisak ngu Ebaraham nangoni.
Ebaraham ngu Tera nangoni Neho nangoni.
35 Neho nangoni ngu Serak nangoni.
Serak ngu Riyu nangoni.
Riyu ngu Pelek nangoni.
Pelek ngu Iba nangoni.
Iba ngu Sila nangoni.
36 Sila ngu Kenan nangoni.
Kenan ngu Apaksat nangoni.
Apaksat ngu Sem nangoni.
Sem ngu Nowa nangoni.
Nowa ngu Lemek nangoni.
37 Lemek ngu Metusala nangoni.
Metusala ngu Inok nangoni.
Inok ngu Yeret nangoni.
Yeret ngu Mahalalil nangoni.
Mahalalil ngu Kenan nangoni.
38 Kenan ngu Inos nangoni.
Inos ngu Set nangoni.
Set ngu Adam nangoni.
Adam ngu Anut nangoni.

## 4

*Setando Yisas Towoongoyingo*
*(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)*

1 Yuka Kundingiyi, ngundo Yisas newendemo angetoni, Yisas ene
ootoogero Yodan sono yokoro oorowutoni, ngu naruno, Yuka Kundingiy-
imbo yoro, oni kini kingo mera, diguno toongeyingo.
2 Yisas ene, oni kini merako oororo, nguno naru onibi eraya (40) oode,
ene oo ma neyingo. Ngu narungga ngu, kinitetoni ngu, Yisas oodoro
kumooyingo urungga oorengo teyingo. Ngu naruno, Setando Yisas towoon-
gowero ombuyingo.
3 Setando Yisasya eyingo. Ge Anutro Nangoni tetoningga ngu, arisa, ge
nga digiga ngaya etooga, oo manongoyingo oowari teni. Eyingo.
4 Yisasdo Setanro mande gumi ero eyingo. Anutro mande nakangoyin-
gomo, ete. Oni ene oowariro nangge ngu keta ma oorootenggo. Eyingo.
5 Ngundiro tetoni, Setando sodedomangge Yisas yoro, mera puri ndan-
dayingonggano oorero, mera ngaro oo gome gome nga keno ero bidodo
etungoyingo.
6 Setando Yisasya eyingo. Mera bidodomo nondo yanggango gunootoowe
sobowoowa. Oo sitowi gome gomemu oorooteku ngu nguya gunowano.
Nga oo nga ngu bidodo noromu, no oni gura inowero ero ngu, no mete ene
inowano.
7 Ge nono bagootero nono yemboongetoyi ngu, asa, oo nga bidodo
gengomu oorengo tewa. Eyingo.
8 Yisasdo mandeni gumi, ero eyingo. Anutro mandeno ete.
Ge komo gengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbuge, gengo Anut nguno
nangge yambo mande teya, ene guranangge nguro koni ngu nangge
teyino. Eyingo.
9 Asa, Setando Yisas yoro Yerusalemno (Tembel) ya urunggaku, ngu san-
ganimo awuno ooreyingo. Tembel ya ungoomo awuno dikaro ngunonggo
Setando Yisasya eyingo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, asa, nganonggo
pareya soreya u.
10 Anutro mande nguno ngandiro ete.
Anutdo enengo sambono Engel oni, nguno etoni, ngundo omburo
sobogeroro goyoro merako goyewanggo.
11 Enengo kandeyebo godowooro goyoro utoyi, digi oo gurado kengge ma
sanggawero tutuwoowa. Eyingo. (Sam 91:11-12)
12 Yisasdo Setanro mandeni gumi, ero eyingo. Ge komo gengo in-
gondudugemonggo oo biyomi gura tero nguro Anutdo hoorooweneroni ero
ma ewero. Anutro Mande nakangoyingo oorooteku ngu ngandiro.
Gengo oo bidodo Simburi Simbuge, ngu gengo Anut, ngu ma towoon-
gowero! Eyingo.
13 Setando Yisas ngundiro oo ngu bidodomo towootowoongoro yokoro,
naru gurano ko towoongowero ingoro ene toongeyingo.

### *Yisas Galili Merako Ko Damoni Yero Ko Teyingo*
### *(Matiyu 4:12-17; Mak 1:14-15)*

14 Yisas ngu Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo yoro, Galili
merako ko oorowuyingo. Yisasro mandeni ngu Galili mera ngu bidodo ero
endeyootoyi ingoyingo.
15 Yisasdo suwooyi sano Yudaro yowuru yano uro, oni simoo bare mande
yunootoni, nguro oni simoo bare bidodo Yisas bingami, ero okooyingo.

### *Nasaret Ende Nguro Onindo Yisas Kootu Inoyingo*
### *(Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)*

16 Yisas Nasaret endemo oorowuyingo. Kuri Yisas bodagano ngu endemo
nguno oode urungga teyingo. Yisas enengo murini ngu ngandiro. Kando

naruno (Sabat) ene suwooyi sano Yudaro yowuru yano oruwo. Ngu naruno, ene dikaro, Anutro mande kandangewero eyingo.
17 Ngundiro etoni, ene Anutro ingondudu eyingo oni, Ayisayaro buk nakayangga yoro, Yisas inoyingo. Yisasdo bukga ngu yoro wesiyoro, ene mande ngandiro nakangoyingomu ngu erewero kenoyingo.
18 Ngu ngandiro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro Yuka Kundingiyi nono ooroote. Ngundo no rogonerootoni, ngunonggo no angoyi oni simoo bare Anutro mande keta mesarango nga wesiyoro yunowano. Ene no sureneroot oni ombuwonoku, ngu mande ngandiro etoowega, ye ya biyomimo oorootenggoku, ngu yokoya sayi. Oni doongeye kiringomu ene doongetero, mera kenowanggo. Ene no sowenerootoni ombuwonoku ngu, oni hoorooweyeroro, enengo mundi oniro kowuriye yunootoyi, andangeweroyimboro ombuteno.
19 No mande wesiyoro ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro, naru gome ataga ooroote. Ero eyingo.
20 Yisasdo mande ngundiro kandangero yokoro, ene Bukgaku ukingoro Buk simburi inoro yokoro ene bibiteyingo. Ene oni simoo bare yambo yano oruwonggoku, ngu bidodo Yisas nangge kenondadangeyingo.
21 Ngundiro kenootoyi, Yisasdo mande ngandiro, ero eyingo. Anutro mande nakangoyingo nga ngu, ene ataga engge tunootero oorooteku nga! Eyingo.
22 Oni bidodo Yisasro oni oni tero, enengo bingami okooro ero enengo mandeni nga gomemu tunoo oorengo ewoku, nguro soriyokoro ingondudu tero eyingo. Ene nga oningga nga Yosepro nangoni nangge, bine? Eyingo.
23 Yisasdo mande gumi eyingo. Hamoo oorengo, yengo ingonduduyemonggo mande ngandiro nono ewanggo, bine? Sayi mambu yomosiyeroyingo oni (Doguta), ge komo gengo sayingge yomosiyo. Ge Kapeniyam endemo oo tewoku ngu, noore ingowooto. Ngundiro nangge, gengo ende damonimo ngano nguya ngundiya te. Eyingo.
24 Yisasdo mande ero eyingo. Hamoo oorengo yeno eteno. Anutro ingondudu eyingo oni gura, enengo ende damonimonggo mandeni ngu gome ma ingoyingo.
25 Nga ingonduduyega nga ngu, yengo osi sambayeboro oo biyomi ingoyingoku, ngundiro ingootenggo. No hamoo oorengo yeno eteno. Ilayiyaro naruno, Iserel bare wabu oowooyingga oruwonggo. Ngu naruno, dagoma kabusa ko kombo kandegura gidemboro guranangge sa nangge oodoni, sono ma ombuyingo. Ngundiro tetoni, oowariro kumooyingo naru urungga mera bidodomo tunooteyingo.
26 Ngundiro tetoni, Anutdo Ilayiya sureyootoni, Iserel oniro bare wabu gurano ma oorowuyingo. Kini, Anutdo Ilayiya soweyootoni Sarepat ende Sayidon merako, bare wabu gura nguno oorowuyingo.
27 Ngundiro nangge, Anutro ingondudu eyingo oni, Ilayisaro naruno nguya, Iserel oni gori mambudodo oowooyingga oruwonggo. Ngu kewooroyemo gura ma mete teyingo. Kini, Siriya oni oowooyi, Neyamando nangge mete teyingo. Yisasdo ngundiro eyingo.
28 Oni simoo bare Yuda oniro yambo ya newendemo oruwonggoku, ngu mandega ngu ingoro, sanggiri biyomi teyingo.
29 Ngundiro sanggiri tero, oni simoo bare ootoogero, Yisas ureyi kumoowero teyingo. Ngu endega ngu, puri sanganimo nguro, ene ootoogero, Yisas owero moguruwooro yoro uro ende wengamo, kembemo wenggeremootoyiga uni ero ngundiro teyingo.

30 Ngundiro tero utoyi ngu, Yisas ngu kewooroyemonggo kini tero
toongeyingo.

*Yisasdo Oni Gurano Yuka Biyomingga Oweyingo*
*(Mak 1: 21-28)*

31 Ngu naruno, Yisas ngu Galili mera nguno ende gura oowooyi
Kapeniyam, nguno uyingo. Ngu endemo nguno kando naruno, Yisasdo oni
simoo bareno Anutro mande wesiyoro etuyerowero damoni yeyingo.
32 Yisasro mandeni ingoro, nguro sori yokoyingo. Ndadiro nguro, enengo
mandeni ngu yanggango oorengo.
33-34 Yambo ya nguno oni gura mbooro biyomimbo yoyingomu omburo,
nguno oruwo. Ngu oningga ngundo manggaru urungga tero eyingo. Ehe!
Yisas Nasaret oni! Ge ndawu ooga noore teyunowero ombute? Ge bine
noore yomburiyerowero ombute? No ingooteno. Ge Anutro oni kundingiyi!
Eyingo.
35 Ene Yisasdo manggaruwooro eyingo. Ge manggoge ukingo! Ngu
oningga ngu yokoya toonge! Eyingo. Ngundiro etoni ngu, asa, mer-
ambooro biyominggakundo oninggaku wenggeremootoni, oni songoku
kewooroyemo merako wedoni mboorogaku besero toongeyingo. Ene
oninggaku goweyi moondeyi ma utoro yomburiyoyingo.
36 Oni bidodo ngundiro kenoro soriyokoro enengo nangge mande, ero
ingoro eyingo. Nga ndadiro mandega? Enengo yanggango oorengo etoni,
merambooro yanggangododo, ngu besero oni yokoro toongeteku nga!
Eyingo.
37 Yisasro mandeni ko oo tewoku nguro, mande ngguyi bingamini, ngu
mera nguro ende ngu bidodo rogowooyingo.

*Yisasdo Pitaro Konggeyi Yomosiyoyingo*

38 Naru gurano, Yisas ootoogero, ngu yambo yangga ngu yokoro, Sayimon
Pitando yano oororo uyingo. Sayimon Pita konggeyi ngu sayi urungga
oorengo tero, moondeyi kookingo urungga teyingo. Ngundiro tetoni, nguro
Yisasdo yomosiyoni, ero sumoo eyingo.
39 Yisasdo ngu baregakuno oororo ngu sayinggakuya etoni, sayinggaku
besero toongeyingo. Arisa, ngu baregaku ootoogero mete tero, oowari
kayunowero kirikiri teyingo.

*Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Yomosiyeroyingo*
*(Matiyu 8: 16-17; Mak 1: 32-34)*

40 Sa nemimo uwero tetoni, oni enengo dobookuriyemo sayi damoni gura
gura, yoyoro mayeyingo. Yisasdo kandeyi ngu sayi onikuno songo songo
yetoni, ngu sayi oniku goweye moondeye gome mete temukoyingo.
41 Ngundiro tero, mera mbooro biyomiku nguya, oni simoo bare oowooy-
ingga yoyokoro besero satoyi, oni mete teyingo. Ngu mera mbooro biyomi,
ngundo meno manggaru tero eyingo. Ge Anutro Nangoni! Ero etoyi, ene
Yisasdo eyingo. Ye mande ma ewero, ero roogo teyunoyingo. Ndadiro
nguro, ene ingootenggoku ngu, Yisas ngu Krayis.

*Yisas Ende Songomo Nguya Ko Tero Endeyoyingo*
*(Mak 1:35-39)*

42 Sengetoni suwoononggo Yisas ootoogero, endesina oorero, mera eru-
woongomo oni kinimo toongeyingo. Ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare
ootoogero ereweyingo. Ngundiro pawangootooyega, ene ma yoyokoro
toongeni, ero ngundiro teyingo.

43 Ene Yisasdo eyingo. No komo endeni endeni nga bidodomo Anut Oo
Bidodo Simburi Simbunani ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu
ero wesiyoro etuyerowano. Ndawugaro nguro, no Anutdo nga kongga
ngaro surenerootoni ombuwono. Eyingo.
44 Enengo mandeni emukoro ngu, Yisas ene oororo, Galili mera nguro
ende, ngu bidodomo Yuda oniro yambo ya newendemo uro, nguno Anutro
mande onino ero etuyeroyingo.

# 5

*Yisasdo Etoni, Pitando Iso Oowooyingga Yoyingo*
*(Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)*

1 Naru gurano, Yisas ngu Genesaret sono koongeyingo ngu dabemimo
dikatoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo, Anutro mande ingoweroy-
imboro mayero, musiyo bidodo ndindi teyingo.
2 Yisas ene doongetero wanggo bobodi eraya yeyootoni ngu, sono
koongeyingo ngu tamako nguno oriyingo. Wanggo simbukuriyi ngu sono
koongeyingo tamakono uro, isoro siri sonowooro oriyingo.
3 Yisas ngu Sayimondo wanggoga ngu sanganimo oorero Sayimonya
eyingo. Wanggo bodaga woosoodoga sono kewoorokoyi oorowuni, ero
eyingo. Ngundiro ero, ene wanggono bibitero, oni simoo bare ngu Anutro
mande ero etuyeroyingo.
4 Yisasdo mande ero yokoro ngu, yowoorengoro, Sayimon Pitano eyingo.
Wanggo woosoodoga sono kewooroko oorowutoningga, ye isoro si oorong-
gooya, iso yoyi, ero eyingo.
5 Sayimon Pitando Yisasro mandega ngu gumi eyingo. Oni urungga, noore
suwoono naru urungga ngu si oorongoowootoku iso gura ma yoyingo. Ene
gedo etoyi nguro, asa, towoongoro ko oorongoowano. Eyingo.
6 Ene ngundiro tetoyi ngu, iso urungga oorengo si newendemo uyingo.
Ene isombo si omboongewero teyingo.
7 Ngundiro tetoni, ene dobookuriye wanggo gura sanganimo oruwong-
goku, ngu negoyerootoyi, omburo ngudodo iso sigaku woosooro yoro,
wanggo eraya eraya angero ooretori, sono newendemo uwero teyingo.
8 Sayimon Pitando ngundiro kenoro ingoyingo, Yisas komo ngu oni
kundingiyi. Nguro, ene Yisas keyi damonimo bagootero eyingo. Oni
urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge no noyokoya toonge. No weti
mbumbuwa oni biyomi. Eyingo.
9-10 Pita iso oowooyingga oorengo yoro, ngu kenoro soriyokoyingo. Oni
gidarega nguya, ngundiro nangge, soriyokoyingo. Sebedi simoongo eraya-
gaku ngu oowooyari Yemus, Yon, erabasa nguya ngu Sayimon ko gobooro
oniku nguya soriyokoyingo. Soriyokootoyi; asa, Yisasdo Sayimonya eyingo.
Ge ma sosorewero! Kootuyisina, ge oni simoo bare Anutro mande keta
mesarango nguno ngundiro yoyowa, eyingo.
11 Ngundiro tero, Pita garo enengo wanggo woosooro sagigo yero, enengo
oo bidodo yokoro, ene Yisas keyoro endeyoyingo.

*Yisasdo Oni Gura Gorimambudodomu Yomosiyoyingo*
*(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)*

12 Naru gurano, Yisas ende gurano uyingo. Ngu endemo nguno oni
gura gorimambubo goweyi kondibo yokoyingongga oruwo. Ngundo Yisas
tanggeyimo bagootero wetoro, ngguyinggayi tero sumoo eyingo. Oni
urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge ma yokowero, ge no yomosine-
rootooga ngu, asa, no gowene metemi tewano. Eyingo.

13 Yisasdo kandeyi sayi oninggakuno yero eyingo. Nondo ge gowege
metemi teni ero ingooteno. Asa, ge metemi te! Ngundiro etoni, arisa,
sodedomangge ngu gorimambuku tootero kiniteyingo.
14 Yisasdo ngu oningga nguya mande yanggango, ero eyingo. Ge oni
gurano ma ewero. Ene ge ooroya, gowege Anutno wooro yeyingo oni
kundingiyi ngu etuyero. Ge gowege metemi teteku nguro Mosesro mamana
mandeno eteku ngundiro, gowege nguro Anutno wooro yetoyi, oni simoo
bare nguno ingowanggo. Ge gowege metemi tewo. Ero ingoyingo.
15 Yisasdo ko mande oo tewoku, nguro ende bidodomo ero sayingo.
Ngundiro tetoyi, oni simoo bare oowooyingga oorengo Yisasro mandeni
ingowero mayeyingo. Enengo sayi oni nguya yomosiyeroni, ero eyingo.
16 Ene naru guranangge nangge, nguno Yisas enesu nangge torige oni kini
mera eruwooyingomo toongero, nguno Anutno yemboongero oruwo.

### *Yisasdo Oni Gura Kekandeyi Bingo Yeyingomu Yomosiyoyingo (Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)*

17 Naru gurano, Yisas oni simoo bare Anutro mande yunoro oruwo.
Mamana mandero sobosobo oni oowooye Parisi, ko mamana mande
etuyeroyingo oni gidarega nguya, ngu Yudiya mera nguro endeni endeni
bidodomonggo, Yerusalem ende urunggano ngunonggo ko Galili merako
ende ngu bidodomonggo mayero oruwonggo. Anut oo bidodo Simburi
urungga, ngundo yanggango Yisas inootoni, ngundo sayi oni yoyeni metemi
tero sayingo.
18 Oni gidaregado oni gura wimbuyi ko kekandeyi bingo yeyingomu, ngu
yabanidodo sumooro koorowooro mayero, yoro ya newendemo Yisas keyi
damonimo yewero teyingo.
19 Ene simoo bare urungga oorengo nguro ya newendemo uweroyi kini.
Ngundiro nguro, ene koorowooro, ya sanganimo oorero, ya uyi andan-
gero, nguwoore oni simoo bare kewooroyemo sayi oninggaku wetorodoni
yawasadodo yeyi, Yisas omukumundoongosina uyingo.
20 Yisasdo ngu oniku enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yeyoro,
sayi oninggakuya eyingo. Doboone, gengo weti mbumbuwage andange-
gunooteno. Eyingo.
21 Ngundiro etoni ngu, mamana mande etuyeroyingo oniya, Parisi oni
ngudodo enengo nangge ingonduduno, ero ingoro eyingo. Nga oningga
nga onendo? Ene Anut yomooyinoro mande ngundiro ete. Onendo weti
mbumbuwa andangeweroyi ingoote? Ngu kongga ngu Anutromu nangge,
Anut enengombo ngu weti mbumbuwa andangeweroyi ngu ingooteku ngu!
Eyingo.
22-24 Yisasdo ngu oni nguro ingonduduye ingoro, nguro mande gumi
ero eyingo. Nondo kowuri kini, no mete gengo weti mbumbuwa ngu
andangewano. Ndadiro nguro, ye ma ingootenggoku, ngu hamoo bine,
ngundi kini bine? Ene nondo ngandiro ewanoku ngu, ge mete ootoogeya,
oorowuwero etoowe, asa, ye ngu tunoo kenoro, ngunonggo ingowanggo.
No Anutro Oniro Nangoni no yanggangonedodo no mete weti mbumbuwa
nguya andangewano. Asa, no mete nga oni kekandeyi biyominggaya
ewanoku ngu, ge ootoogeya oorowu! No ngundiro etoowe ngu, ye kenoro,
ngu ye ingowanggo. No nguya mera nga bidodoboro simoo barero
weti mbumbuwa ngu mete andangeyunowano. Ene ngundiro ero, Yisas
yowoorengoro, oni wimbuyi bingo yeyingonggakuya eyingo. Asa, ge
ootoogeya gengo yaba yoya, koorowooya, gengo yano oorowu! Eyingo.

25 Ngundiro etoni, asa, ngu oni simoo bare ngu doongeyemo, ngu oni
biyominggaku ootoogero, enengo yabaga kuri ngu sanganimo wetoro
oruwokunggaku, ngu yoro koorowooro, Anut bingami urungga ero okooro,
enengo yano oorowuyingo.
26 Ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare bidodo ngu kenoro,
soriyokowonggo. Ngundiro tero, ene nguya Anutro oowooyi bingami,
ero okooyingo. Nowoondoye sosorero eyingo. Ataga, noore muri songo
oorengo gura kenootetoku ngu! Eyingo.

### *Yisasdo Liwayi Oningga, Ngu Negongoyingo*
### *(Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17)*

27 Kootuyisina, Yisas ootoogero, oororo, oni gura kenootoni, Gabumanro
beye yoweroyi tookoododo yano bibitero oodoni kenoyingo. Ngu oningga
ngu oowooyi Liwayi, (oowooyi gura Matiyu), Yisasdo kenoro eyingo. Ge
ombuya, no keneroya endeyo. Eyingo.
28 Ngundiro etoni, Liwayi ootoogero, enengo oo sitowi bidodo yokootoni
oodoni, ene Yisas keyoro oorowuyingo.
29 Liwayindo enengo yano oo Simbo urungga Yisasro kayingo. Gabu-
manro digi beye yoyingo oni oowooyingga, ko, oni simoo bare gidarega
nguya eneya bibitero oo neyingo.
30 Parisi oniya, mamana mande etuyeroyingo oni, ngudodo Yisasro
kirikiri onikuya boguwooro mande mande urungga eyingo. Ndawugaro
ye oni muriye biyomi Gabumanro digi beye yoyingo oni, ko, weti mbum-
buwadodo oniya sono oowari netenggo? Eyingo.
31-32 Yisasdo manggoye gumi eyingo. Oni goweye moondeye
gome metemimu, ngu sayi oni yomosiyeroyingo onino (Doguta) ma
oorowuwanggo. Kini, sayi onindo nangge ene nguno oorowuwanggo.
Ngundiro nangge, no oni nenengo oorootenggoku, ngu negoyerootoowega,
nowoondoye yowoorengoyi, ero ma ombuyingo. Kini, weti
mbumbuwadodo oni ngu negoyerootoowega nowoondoye yowoorengoyi,
ero nguro ombuwono. Eyingo.

### *Yisasdo Oo Kundingiyi Teweroyimboro, Nguro Eyingo*
### *(Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)*

33 Ene Yisasno eyingo. Yonro kirikiri oni, ko Parisi oniro kirikiri oni
nguya, ene oowari yokoro kundingiyi tero, naru urungga yemboongero
oorootenggoku, ndawugaro gengo kirikiri oni, ngundo ngu muringga ma
teyingo? Ene oowari sono nguya netenggo. Eyingo.
34-35 Etoyi, Yisasdo mande adingayi gumi eyingo. Ye bine oni gura bare
yoweroyi naruno, nguro keyimo dobookuriyi ngu oodoyi, ene oowari mete
roogo tewanggo, bine? Kini, kootuyisina, ngu oni bare yoweroyiga ngu yoro
satoyigogo, ngu naruno, nowoondoye kowuri yero, ene oowari roogo tero,
kundingiyi tewanggo. Eyingo. Yo, ngundiro nangge, ngu naruno enengo
kirikiri oni Yisasya oode, ene oni oni tero oriyingo. Ene Yisas toongeweroyi
naruno, nguno ngu, enengo kirikiri oniku, kowuri yoro, nguro oowari roogo
tero yemboongewanggo.
36 Yisasdo mande adingayi gura, ero yunoyingo. Oni gurado kumba
ketangga omboongero, ngundo kumba kuriminggano witu ma ukingoro we-
sibiyowa. Ene oni gurado ngundiro tewaku ngu, ene kumbani ketanggaku
yomburiyowa. Ngu kumba ketangga ngu kumba kuriminggа nguya mete
kini. Eyingo.
37 No mande adingayi gura yeno eteno. Oni gurado bo nangoni keta ngu
yoro, siri ngu kurimi nguno ma siriyowa. Ene ngundiro tewaku ngu, bo

nangoni, ngundo ngu bo siga ngu oomboongero bo nangoni merako sorero
yomburiyowa. Ngundiro tetoni, enengo si, bo nguya biyomi yewari.
38 Kini, oni ene komo bo nangoni ketamu si ketamu nguno siriyowa.
Ngundiro tewaku ngu, enengo eraya eraya keta nguro, ene gome oruwari.
39 Ngundiro nangge, oni dogoni ngundo mande muri keta ngu keyoro
endeyoro oruweroyi, ngu kowuri oorengo. Ngundo mande muri kurimi,
nguro ngandiro ete. Muri gome metemi, ero ete.

# 6

### *Yisas Ngu Kando Naru, Nguro Sobosobo Simburi Urungga Oorengo (Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)*

1 Kando naru gurano, Yisas, enengo kirikiri oniku nguya, nggire ko gura
oore kewoorokuri endeyoyingo. Kono endeyoro, Yisas enengo kirikiri
onikundo kono nggire nguro engge gidarega andangero yoro, kandeyebo
besooro dangero nunungooro neyingo.
2 Parisi onindo ngundiro yeyoro eyingo. Kando naruno, ngundiro oo ngu
ma teweroyi ngu roogo oorengo. Ndawugaro ye ngundiro tetenggo? Eyingo.
3-4 Yisasdo mandeye gumi eyingo. Ye Dewitdo teyingo ngu ma kandangero
ingootenggo, bine? Dewitdo enengo keyimo onikuya oowariro kumooro
biyomi tero, ene ndadiro teyingo? Dewitdo Anutro yano uro oo manon-
goyingo, Anut doongeyimo oruwoku yoro nero, gidarega enengo keyimo
oniku yunootoni neyingo. Ngu oo manongoyingo ngu kundingiyi, kingo
onindo ma neweroyi, yambo yaro sobosobo oni, ngundo nangge mete
newanggo. Ye bine ngu ma kandangero ingootenggo? Eyingo. Ngu Dewitdo
ngundiro teyingo metemi bine, nguro noro kirikiri onikundo teyingo ngu,
nguya metemi nangge. Eyingo.
5 Ngu naruno, Yisasdo mande gura ero eyingo. Oniro Nangoni ene kando
naru, nguro Simburi urungga oorengo. Noso nangge mete oni oo gura
Sabatno tewero ingowanggoku, no mete sobowoowano. Eyingo.

### *Yisasdo Oni Kandeyi Bingo Yeyingongga Kando Naruno Yomosiyoyingo (Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)*

6 Kando naru gurano, Yisasdo Yuda oniro yambo ya gura nguno uro
mande ero, oni simoo bare etuyeroyingo. Oni gura nguno oruwoku ngu,
oningga ngu kandeyi metemisina bingo yeyingo.
7 Mamana mande etuyeroyingo oni, ko mamana mandero sobosobo oniku
oowooye Parisi, ngundo Yisas ureyi kumooweroyimboro kenondadangero
sobowooyingo. Yisasdo kando naruno sayi oningga ngu yomosiyowa
ngundi kini, bine? Ero ingoyingo.
8 Yisasdo ngu oni nguro ingonduduye biyomi ngu ingoro, ene yowoorengoro oni kandeyi biyomingga nguya eyingo. Ge ootoogeya kewooroyemo dika. Ngundiro etoni, oni kandeyi biyominggaku ootoogero kewooroyemo dikayingo.
9 Yisasdo ngu onikuya eyingo. No ye sumoo yunooteno. Noore kando
naruno, muri metemimu tewato, bine; ngundi, muri biyomi ngu tewato
binengga? Oni yomosiyoro yowato, bine; ngundi, yomburiyowato bine?
Eyingo.
10 Ngundiro ero, enendo oniku yeyondandangero yokoro, yowoorengoro
kandeyi biyominggakuya eyingo. Kandege yoonenengo, ero etoni, ene
ngundiro tetoni, kandeyigaku metemi teyingo.

11 Ngundiro tetoni, onikundo ngundiro kenoro nguro sanggiri biyomi
oorengo tero, enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Noore ndadiro ooga
ngu Yisas teyinowato? Eyingo.

### *Yisas Enengo Kirikiri Oni Kirarongo Kande Eraya Ke Gidemboro Eraya Yoyoyingo*
*(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)*

12 Ngu naruno, Yisas mera puri gurano kira ewero ooreyingo. Ngu
suwoonggano nguno Anutno kira ero oodoni oororo sengeyingo.
13 Sengetoni suwoononggo enengo kirikiri oniku negoyerootoni, om-
butoyi, kewooroyemo kande eraya kegidemboro eraya yoyoro oowooye
Aposel, ero eyingo. (Aposel, ngu muri ngandiro ngu Yisasro kirikiri oni
kirarongo.)
14-16 Ngu oniku, ngu oowooye nga: Sayimon, Yisasdo oowooyi Pita,
ero eyingo. Oowooyi gura ngu Enduru ngu Sayimonro koneyo, Yemus,
Yon, Pilip, Batolomeyu Matiyu, Tomas, Yemus, ngu Alipiyasro nangoni,
Sayimon. Enengo murini ngandiro, enengo mera ngu mera gura onindo
sobowooweroyi ingonduduni kini oorengo. Yudas ngu Yemusro nangoni,
Yudas Iskariyoot, nguya yoyoyingo. Yudas Isakariyoot, ngundo kootuyisina,
damodamoni tero, Yisas mundi onino yootunoro yunowa.

### *Yisasdo Sayi Oni Oowooyingga Oorengo Yomosiyeroyingo*
*(Matiyu 4:23-25)*

17 Yisasdo enengo kirikiri onikudodo mera purimonggo uro, mera ng-
guwugano dikaro oodoyi, oni simoo bare oowooyingga oorengo mayeyingo.
Ene Yudiya meranonggo, Yerusalem endemonggo, ko wendeyi tamako ende
Tayiya Sayidon ngunonggo, Yisasro mandeni ingowero mayeyingo.
18 Enengo sayi oni nguya Yisasdo yomosiyeroni, ero yoyoro mayeyingo.
Oni gidarega ngu mbooro biyomimbo yomburiyeroyingomu, nguya Yisasdo
yomosiyerootoni metemi temukoyingo.
19 Oni simoo bare urungga oorengo Yisas dowooro ingowero ingoyingo.
Ndadiro nguro, enengo yanggangoni ngu goweyimonggo tunooteyingo.
Ngundo sayi oni bidodo yomosiyerootoni, oni metemi tetenggo.

### *Oni Ene Oni Oni Teweroyi, Ko Kowuri Ingoweroyi Nguro Mande*
*(Matiyu 5:1-12)*

20 Yisas doongetero enengo kirikiri oniku yeyoro eyingo. Ye angoyi oni, oo
gidaregaro wenonoro ngu, ye oni oni teya ingoyi. Anutdo ye ngu oo nguro
hoorooweyerowa. Ataga ko kootuyisina nguya, Anut enengo endeningga
sobowooro oorooteku nguno uwanggo.
21 Ye ataga Anutro mandeni murini gome nguro hahangero oorootenggoku, kawuyemboro kumootenggoku ngundiro tetenggoku, ene kootuyisina, ye samboro oowari nero kawuye ndindi tetoni, nguro oni oni tewanggo. Ye ataga weti mbumbuwa tetenggoku nguro nowoondoye ogingootoni, sendoro oorootenggoku ngu, kootuyisina Anutdo yengo kowuri ngu yowoorengootoni gome metemi tunootetoni, ye nguro oni oni tero nggonggangoro oruwanggo.
22 Ye oni oni teya oriyi, mera ngaro onindo ye yeyootoyi, Oniro Nangoni,
nguro mande murini ngu keyoro oodoyi ngu, yeyoro nowoondoye biyomi
kowoo oorengo ingoro, ye owero yoyokoro, mande biyomi ero, yengo
oowooye nguya oo biyomimonggo ewanggo. Etoyi ngu, Anutdo ngu
kowuriye ngu yoro yowoorengootoni gome metemi tunootetoni, ye komo
oni oni teyi.

23 Naru gurano, yeno ngundiya teyunootoyiga ngu, ye ootoogeya Anutno
oni oni teyi. Nguro yengo uriye sitowiye sambo endemo ngu urungga
oorengo ooroote. Kowuri ye yunootenggoku, kurimi enengo osi sambayebo
Anutro ingondudu eyingo oni, nguya ngundiro teyunoyingo.
24 Ene ye beye sitowiyedodo oni, ye ingonda teyi! Gowugowurongo!
Yengo nowoondoye ngu sitowiyemboro ingonduduye nguro yetoyi,
dowoomomooro ooroote. Ye nowoondoye yomosiyoyingo oo ngu ye kuri
yomukowonggo.
25 Ye mera ngaro oowari, ko oo ngu oo sitowi yomukowero hahangero
endeyoote. Nguro gowugowurongo! Anutdo oowari gomemu yunootoni,
kawuye ndindi teweroyimu ngu ye yokootenggokuro, kootuyisina, ye komo
biyomi oorengo tewanggo. Ye ataga oni oni tero yomooro gonggan-
gootenggo. Ene kootuyisina, ye ngu sendoro biyobiyomi tero oruwanggo.
26 Ene oni simoo bare bidodo ye oowooye bingamiye okootoyiga ngu,
arisa, ye ingonda teyi! Kurimi, osi sambayebo ingondudu eyingo oni
godange, nguro onino nguya ngundiro teyingo. Ene Anutro ingondudu
eyingo oni hamoo, oni simoo baredo enengo mandeni ma ingoro, nguro
ene mande inoro, kowuri gura gura inoyingo.

### *Mundi Oni Nowoondoyi Teyunoweroyi, Nguro Muri (Matiyu 5:38-48)*

27 Ye noro mandene ingootenggoku oni yeno eteno. Yengo mundi oni ngu
nowoondoyi teyunoyi. Oni yeya nowoondoye biyomi yetoyiga ngu, yendo
ngu komo muri gome nangge eneno teyi.
28 Oni yeya mande biyomi eya yomburiyerootoyiga ngu, ye nguro
Anutno yemboongetoyi, Anutdo ene hoorooweyerowa. Oni ene kingo
ye yomburiyerootoningga ngu, ye Anutno yemboongetoyi, Anutdo ene
hoorooweyerowa.
29 Oni gurado gagiye gidaresina oorongooya yudoningga ngu, arisa,
gagiye gidare nguya yowoorengootooga ureni. Oni gurado yengo dogigiro
nengguro sobiyoya yootoningga ngu, ye yengo kumbaye nguya ma soren-
gowero. Ngu nguya yokoyinootooga, sobiyoya yoni.
30 Oni gurado yeno oo guraro kira etoningga ngu, ye komo ngu ooga ngu
inoyi. Oni gurado yengo oo gura sobiyoya yootoningga ngu, ye komo ko
yowero ma ewero.
31 Ye oni nowoondoye yunoro muri metemi tetenggoku ngu ngundiro oni
songombo yeno muri metemi tetenggo, nguro yengo nowoondoye ngundiro
ingootenggo.
32 Oni ye nowoondoye yunootenggoku ngu, ye nguya ene nowoondoyi
teyunoro ngu, asa, ngungga ngu, oo urungga kini. Weti mbumbuwadodo
oni nguya, ene oni nowoondoyi teyunootenggoku, ene nguya nowoondoye
yunootenggo.
33 Oni gura yeno muri gome tero, yooneneyeroro yomosiyerootenggoku,
ye gumi ngundiro nangge yomosiyoro ngu, asa, ngungga ngu, ngu nguya
urungga kini. Weti mbumbuwadodo onindo nguya ngundiro nangge
tetenggo.
34 Ye oo gura oni yunoro ngu, ndadiro nguro ye ingootenggoku, enebana
gumi yunowa, ero ingootenggo. Ye nguro ngu ndadiro esosongga tewanggo?
Hamoo oorengo kini. Weti mbumbuwadodo onindo enengo dobooyi oo
kingo inoro ngu, enebana oo gumi ngundiro nunowa, ero ingootenggo.
35 Ene nondo yeno eteno. Ingoyi! Yengo mundi oni ngu komo nowoon-
doyi teyunoyi, ye komo nenengo muri gome ngu teya, oo kingo duwoo

yunoyingo. Nguro ye ngu oo nguro gumi wendangero, oo gura yunoyi, ero ma ingowero. Oni Anutno esoso ma tetenggoku ko oni biyobiyomi nguya Anutdo ene sumange teyingoote. Ye ngundiro tero ngu, kootuyisina, yengo uriye urungga oorengo Anutro sambo endemo yoro, Anut urungga nguro simoongo tero oruwanggo.
36 Yengo Awayembo yengo nowoondoyi teyunooteku, ngundiro nangge, ye komo nguya oni songomboro nowoondoyi teyunoyi.

### *Oni Wirikoyeroweroyi, Nguro Muri (Matiyu 7:1-5)*

37 Ye oni gidarega goweye sanggawero mande ero ma wirikoyerootenggoku ngu, asa, Anutdo nguya ye ma wirikoyerowa. Oniro kowuriye, wirikoyunoro, nguro kowuriyengga tewonggoku, nguro yengo ingonduduyemo sugi sugi ma ingondudu tero oruwero. Ye ngundiro tetoyi ngu, Anutdo yengo kowuriye nguya ma ingonduduwooro oruwa. Ye oni guminggaro weti mbumbuwaye andangero kabetewanggoku ngu, Anutdo yengomu nguya andangeyunoro kabetewa.
38 Ye komo oni oo gidarega yunowanggoku ngu, enebana ye yunowa. Yo, yengo oo wirikoyingo gome nenengo onindo nguya ngundiro oo gome nenengo oorengo wirikoro, urungga oorengo si wongondidiboro siriyootoyi, manggowoomo oorero, wendoni uweroyi tetoni, nguro kowuri okooweroyi kinitetoni, ye yunowanggo. Yendo oni yunowonggoku, ngundiro nangge, Anutdo ye nguya ngundiro yunowa. Ero eyingo.
39 Yisasdo mande adingayi gura nguya ero eyingo. Oni gura doongeyi kiringo, ngundo oni gura nguya doongeyi kiringomu oore etungowa, bine? Kini, enengo eraya eraya mereno yoyoro sorewari.
40 Skul simooye ngu oo etuyeroyingo oni ngu ma dagayerowanggo. Kini, ene uru tero ingoyingo gome yorogogo ene etungoyingo oninggakundo ko tetenggoku ngundiro ko tewanggo. Eyingo.
41 Ene mande adingayi gura ngandiro eyingo. Ndawugaro dobooge doongeyimo oo kakawu bodaga oorooteku ngu kenoro ete, ko gengo doongenggemo de sosi urungga oorooteku ngu ma ingowo?
42 Ge ndatero nguro doboogeboya eteku, doboone, doongenggemo oo kakawu bodaga oorooteku ngu, yewega toongeni, ero ete, ene gengo doongenggemo de sosi urungga oorooteku, ngu ge ma kenoyingo? Ge mebuge tegedodo oni! Ge koreteya komo gengo doongenggemo de sosingga oorooteku ngu, ngu yega toongetoningga, arisa, kootuyisina, ge dobooge doongeyimo oo kakawu oorooteku, nguro gome doongetero yeyi toongewa. Ero eyingo.

### *De Biyomi Ngu Engge Biyomi Enggewa (Matiyu 7:17-20; 12:33-35)*

43 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggete. Ngundiro nangge, de biyomi ngundo engge metemimu ma enggewa.
44 Onindo ngu de engge nguno kenoro ingootenggoku, ngu de metemi ngundi de biyomi. Onindo bata dega nguro engge ngu utoo sanggiridodo oowooyi dimoo utoo, ngu bungomonggo ma dangero yootenggo. Ngundiro nangge, bo nggire ngundo nggire oorengo engge ma enggewa.
45 Oni gome metemingga ngu, ene newendemo ingoyingoni gome metemimu newendemo ooroote. Nguro ingonduduni mandeni gome gome nangge ingoro, enengo ootoo ootoo murini, nguya gome metemi ngu yeni tunootete. Oni biyomi ngu enengo ootoo ootoo murini nguya biyomi, ko

ingonduduni biyomi ingooteku, ngu nguya yeni tunootete. Enengo newendemo muri oorooteku, ngundiro nangge ene koyi tero, manggowoomo nguya yeni tunootete.

*Ya Yeweroyi Muri Eraya*
*(Matiyu 7:24-27)*

46 Ndawugaro ye noya ngandiro etenggo, Urungga, Urungga oo bidodo Simburi Simbunani, ero etenggo, nguro ye noro manggone ma keyootenggo? Ene ye noro mandene murine ma keyootenggoku ngu, asa, ye noya Oo Bidodo Simburi Simbunani, ero ma ewero.
47 Oni gura gura no tanggenemo omburo noro mandene ingoro keyooteku ngu, no enengo murini nenengo etuyerowano.
48 Ngu oni ngu ngandiro. Oni gura ene ya yewero ingooteku ngandiro. Oni ya yewero ngu, ene mera sero gasiyoro mera yanggangonggakuno mere sero de nonggininggaku nguno yetenggo. Ngundiro tero ngu, asa, ngu sanganimo ya yewa. Kootuyisina, sono doogo urungga tero mewuyi omburo ya samango damoni setoni, yanggaku onggi anggi ma tewa. Yanggango dikaro oruwa. Ndadiro nguro, ene koretero ya nonggini ngu mera yanggangomuno mere sero nguno ya yewoku nguro.
49 Ene oni gura noro mandene ingoro yokoro, ngu ma keyooteku ngu, ene oni gura mera mbumbuwango sanganimo mere bodaga nangge sero, nguno nonggini pararo ya nonggini ma samangoyingo. Ngundiro tero, ene kingo mera bodagado damoni wiriyoro nguno ya yeyingo. Ngundiro yetoni, kootuyisina, sono mewuyi tuwi uro yanggaku bungomo oorongootoni, yanggaku onggi anggi tero, ukero uwa. Oni ene noro mandene ingoro yokoro, enengo ingonduduni keyooteku ngu, ngundiro tewa. Ero eyingo.

# 7

*Yisasdo Me Oniro Tabangongga Nguro Kirikiri Oningga Yomosiyoyingo*
*(Matiyu 8:5-13)*

1 Asa, Yisasdo oni simoo bare doongeyemo mande ngu yootunoro ero etuyeroro yokoro, ene Kapeniyam endemo uyingo.
2 Me oniro tabango gura nguno oruwoku, ngu oningga ngu Rom Gabuman (Yuda oni kini) ngunonggo mayero, ene me oni ngu onibi kandegura (100), nguro sobosobo oningga oruwo. Ngu oningga nguro kirikiri oningga nguro gome ingooteku, ngu sayi urungga yoro kumoowero teyingo.
3 Ngu me oniro tabangongga ngu mande ingoworomu ngu, Yisas Kapeniyamno ooroote. Ngu ingoro, ene Yuda oni tabango gidarega soweyeroro eneno etoyiga ombuya enengo kirikiri oningga ngu yomosiyoni, ero eyingo.
4-5 Ngundiro etoni, ene Yisasno omburo ngguyinggayi tero, Yisasno eyingo. Ge komo ma yokowero, ene oni gome, enengo kirikiri oni, ngundo sayi urungga kumoowero tetoni, nguro ge mete ene hooroowe! Enendo, noorengo Yuda oniniro yambo ya gura yeyunoyingo. Ene Yuda oni simoo bare noorengo gome ingoro, newende yunoote. Ero eyingo.
6 Yisas enengo mande ingoro, arisa, ene ootoogero ngu Yuda oniro tabango onikuya oorowuyingo. Yade oororo, ya tanggeyimo oorowutoyi, ngu me oniro tabangongga, ngundo dobookuriyi gidarega sureyeroro eyingo. Ye ende ooreya ngandiya eyi. Urungga Oo Bidodo Simburi, ge ngaro ko urungga ma tewero. No oni nenengo kini, ngundiro nguro, ge noro ya newendemo ma ombuwero.

7 Nguro ngu, no nenengombo ge tanggegemo ma oorowuyingo. Nguro ge
mande gura nangge etooga, noro kirikiri oninengga nga ko metemi teni.
8 Ngu ngandiro; no ngu oni ko no nunootenggoku, nguro kirikiri oni.
Nondo nguya ngu me oni gidarega sobosobo oorooteno. Ene nondo ngu me
oni ngu guraya eteno. Ge oorowu, ero etoowe ngu, ene oorowute. Guraya
eteno. Ge ombu ero etoowe ngu, ene ombute. No kirikiri oni guraya eteno.
Oo ngu yomosiyo, ero etoowe ngu, ene oo yomosiyoote. Eyingo.
9 Ngundiro ero yokootoni ngu, Yisasdo ngu mandega ngu ingoro, nguro
ingondudu urungga ingoro, yowoorengoro, oni simoo bare urungga ene
keyoro endeyootenggoku, nguno eyingo. No yeno eteno. Iserel oni
kewooroyemo oni gura, nga oningga newendemo hamoo teyingongga,
ngandiro ma kenooteno. Eyingo.
10 Me oni tabangongga ngundo oni sureyerootoni, Yisasno oorewonggoku
ngu, ya newendesina uro, sayidodo oninggaku kenoyingomu, ene kuri
metemi oorengo teyingo.

### *Yisasdo Nayin Endemo Simoo Oore Gura Kumootoni Yokutuwooyingo*

11 Kootuyisina, Yisas ootoogero, Nayin endegano nguno oorowuyingo.
Yisas enengo kirikiri oni ngu bidodo, ko oni simoo bare oowooyingga
oorengo nguya enedodo oorowuyingo.
12 Yisas garo yade oororo, endesoono oorowuyingo. Ngu endega nguro
onindo, oni gura kumootoni, bingo sumooro koorowooro uyingo. Ngu
simoongga kumoowoku nguro nemi ngu, nangoni komo gurananggemu
kumooteku ngu! Ngu endega nguro oni simoo bare urunggaku ngu bare
wabugakundo sendoro utoyi, nguro ene keyoro uyingo.
13 Urungga oo bidodo Simburi, Yisas, ngundo ngu bare wabuga ngu
kenoro, nowoondoyi urungga tero, eneno eyingo. Ge ma sendowero.
Eyingo.
14 Yisas ene onibi sumooro ombuyingomu tanggeyimo oororo, onibi-
gakuro Pawusdodo dowooyingo. Oni onibi koorowooyingo oniku dikaro
nenetero oodoyi, Yisasdo eyingo. Simoo oore, no geya eteno. Ge ootooge!
Ero eyingo.
15 Ngu oni kumooyingonggaku ootoogero bibitero, mande etoni, Yisasdo
dowooro, oororo nemi ko inoyingo.
16 Ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare bidodo soriyokoro, Anutro
bingami okooro eyingo. Anutro ingondudu eyingo oni urungga, noore
kewooronanimo ataga tunootete, ero eyingo. Ngundiro ero, Anut kuri
ombuwoku, ngundo enengo oni simoo bare hoorooweyerowero! Eyingo.
17 Yisasdo ngu kongga tewoku, nguro mandeni ero endeyootoyi, Yuda
mera ngu rogowootoni, oororo mera songomo nguya, ero soweyoro
sayingo.

### *Sonoyeroyingo Yondo Enengo Kirikiri Oni Eraya Yisasno Mande Yoro Oorowuyingo*

*(Matiyu 11:2-19)*

18-19 Sonoyeroyingo Yondo, enengo kirikiri onindo Yisas ko tewoku,
ngu bidodoboro murini, Yonno etoyi ingoyingo. Ngundiro tetoyi, ene
ingoro, Yondo enengo kirikiri oni eraya negoyerootoni ombutori, sureye-
rootoni, Oo Bidodo Simburi urungga, nguno mande yoro oorowuworiyo.
Yari Yisasno ooroya, ngandiya sumoo eri. Ge Anutdo surenggerootoni,
noore yoyoweroyi oninggaku, ngundi, noore komo oni guraro doongetero
sobowoowato, bine? Eyingo.

20 Ngu oni erayaga ngu Yisasno omburo eworiyo. Sonoyeroyingo Yon, ngundo noore ngandiro ero sureyerootoni ombutero. Ge nga oningga nga, Anutdo surenggerootoni noore yoyowero, binengga, ngundi, noore oni gura sobowoowato, bine? Eyingo.

21 Ngu narunggano nguno, Yisasdo oni simoo bare urungga oorengo, sayi muri gura gura yomosiyeroro, oni merambooro biyomidodomu oowooyingga oweyeroro, oni doongeye kiringomu yooneneyerootoni, ene doongetero oo kenoyingo.

22 Ngundiro tero yokoro, Yisasdo Yonro kirikiri oni erayagakuya eyingo. Asa, yari ooroya, Yonno eri. Oo ataga yarindo kenoro ingooteriku nga! Oni doongeye kiringomu ene doongetetenggo. Oni kekandeye bingo yero biyomi yeyingomu, ene mete tero, metemi endeyootenggo. Oni gorimambudodomu ngu goweye metemi tetenggo. Oni sodeye tuwoomu, mera mande ingootenggo. Oni kumooyingomu, ko keta ootoogetenggo. Angoyi oni, ene Anutro mande keta mesarango nga ingootenggo.

23 Oni ene noro newendemo hamoo tero buribari ma teyingo ngu, asa, ngu oni ngu, ene mete oni oni tero oruwa. Eyingo.

24 Sonoyeroyingo Yonro kirikiri oni erayagaku mande ngundiro ingoro, ene Yon tanggeyimo ko oorowuworiyo. Ngu naruno, Yisasdo oni simoo bareno Yonro eyingo. Kuri oni kini kingo merako nguno, ye oororo ndawu ooga kenoyingo? Ye nggusi duwoo doogobo yowooraringootoni, kenowero oorowuyingo, bine; ngundi ye oororo oningga oo buribari tetoni kenoro oorowuyingo, bine? Kini, Yon ngu ngundiro oni kini.

25 Ngundi ye ndawu ooga kenowero oorowuyingo? Oni gura towikumba gome gomemu tero oodoni kenowero, bine? Kini, ingoyi! Oni towikumba gome gomemu tero ngu, ene sitowiyedodo tero, enengo ya gome oruwanggo. Kini, Yon ngundiro kini.

26 Ene ye ndawu ooga kenowero oorowuyingo? Ye Anutro ingondudu eyingo oningga kenowero, bine? Yo, no yeno hamoo eteno. Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni. Enendo Anutro ingondudu eyingo oniku, ngu dagayeroro, enendo nangge urungga oorengo.

27 Ngu Yonngga, nguro Anutro mandeno Anutdo enengo Nangonimboya ngandiro eyingo.

Ingo, no oni gura sureyootoowe, ngundo noro mandene yoro, ge koretegunoro oororo, gengo oore yomosiyonggunowa. Eyingo. (Malakayi 3:1)

28 No yeno eteno. Yondo Anutro ko teteku ngu, ngu oni merako ngano ko tero oorootenggoku, ngu bidodo dagayeroote. Ene oni Anutro nowoondoye hamoo teyingo, ko noro mandene keyootenggoku ngu muringga ngundo Yon ko yanggango tewoku ngu dagaro urungga. Eyingo.

29 Yisasdo Yonro mande etoni, oni simoo bare bidodo ingoro yokoro, asa, simoo baredoya, digi beye yoyingo oniya eyingo. Yo, Anutro mande murini ngu gome oorengo. Eyingo. Ngu oni ngu, ene Yon kandeyimo sono kundingiyi gimuyingo.

30 Ene Parisi oni, ko mamana mande kandangero etuyeroyingo oni nguya, ene Yondo ma sonoyeroyingo. Ene ngu Anutdo oore gomemu etuyerootoni, ene kootu inoro yokoyingo.

31 Yisasdo eyingo. Nondo nga naruno, oni simoo bare endeyootenggoku ngaro muriye wirikootoowe, ndadiro oningga ngundiro?

32 Ene ngu simooye iririterо ngandiro teyingo. Ene ende kewooroko bibitero, enengo nangge meno manggaru tero ewanggo. Noorendo

sumbi uwootooye, ye yambo ma utoro kunoyingo. Noorendo oni kumootoni ngguyinggayi tero nowoondoyi teweroyi yambo urewootoku, ye ma sendoyingo. Eyingo. Simooye gidega oo tetoyi ko nguro simooye guminggado sureye kiniteyingo.

33 Ene sonoyeroyingo Yondo omburo, ene oo manongoyingo ma nero, Wayin sonoyi nguya ma neyingo. Yendo ngu ewonggo. Mbooro biyomi eneno ooroote, ero eyingo.

34 Ene Oniro Nangoni Kirarongo omburo, ene oowari nero, sono nguya netoni, yendo ngu kenoro etenggo. Kenoyi, nga oningga nga, ngu oo bidodo nemukoro, Wayin sonoyi nguya gome gome neteku nga! Nga oningga nga, ngu beye yoyingo oni, weti mbumbuwadodo oni nguro dobooye, ero etenggo. Noorendo oo gura tetoowe ngu, ngu bidodo ye nguro ma ingootenggo.

35 Oni simoo bare Anutno nowoondoye hamoo teyingo ngu, enengo keta oruweroyi ngu enggedodo. Oni gidarega keta oruweroyi gomemu ngu kenoro ngundiro ingootenggo. Anutro mande ngu hamoo oorengo, ero ingootenggo.

### *Weti Mbumbuwadodo Baregado Yisas Keyi Bo Urumimbo Sonowooyingo*

36 Naru gurano, Parisi oninggado Yisas negongootoni, enengo yano ombutoni, eneya gobooro oo neweroyimboro eyingo. Ngundiro etoni, asa, Yisasdo omburo, eneya oo neweroyimboro oororo, Parisi oningga ngundo yano uro, oo neweroyi yabano bibiteyingo.

37 Ngu endemo nguno, bare gura oruwo. Ngu barega ngu, ene buribari sebo barese muri biyomi keyooteku, ngundo ingoworomu, Yisas Parisi oningga nguro yano uro, oowari netenggo. Nguro ngu, barega ngu ene ootoogero, digi nggusiyi gomenggano bo urumi ndindingo gomengga yoro ombuyingo.

38 Ngu barega ngu omburo, Yisas kootuyisinanggo omburo, Yisas keyi damonimo dikaro sendootoni, doongeyi sonoyimbo uro Yisas keyi sonowootoni ngu, enengo tabango uyimbo yonggurumooyingo. Ngundiro tero, Yisas keyinggaku dureyoro, nguno bo urumi gomengga ngu wendoro, ngundo Yisas keyi sonowooyingo.

39 Parisi oninggado Yisasno etoni, enengo yano ombuwokungga, ngundo ngundiro tetoni ngu, kenoro, ene ngandiro ero ingoyingo. Nga oningga nga, ngu Anutro ingondudu eyingo oni tetoni ngu, asa, ene barega ngaro murini biyomini ngu kenoro ingoro asa, nga bare biyomingga ngando omburo tanggeyimo roogo yetoni, ma ombuwa, ero ingoyingo.

40 Ngundiro ingootoni, Yisasdo ngu oninggakuro ingondudu ningga ngu gumi ero eyingo. Sayimon, no geno mande gura ewero. Etoni, Sayimondo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, mete mandega ngu e. Eyingo.

41 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Beyedodo oninggado oni eraya beye gumimboro yunoyingo. Oni gurano doobe onibi eraya kande eraya (500 Kina) inoro, ko oni gurano doobe kandegura (50 Kina) nangge inoyingo.

42 Kootuyisina, beyeku wendangero gumi ngundiro inoweroyi nguya ereremo kini. Nguro beye simburiga, ngundo nguno yokori, ero eyingo. Arisa, ngu oni erayaga ngu, onendo beye simburiga nguro gome oorengo ingoro eroruwa? Eyingo.

43 Sayimondo ngundiro ingoro, gumi eyingo. Ngu oningga beye urungga kingo inoyingongga ngundo. Ngundiro etoni, Yisasdo ko eyingo. Ge hamoo nenengo ingoro ete. Eyingo.

44-45 Yisasdo baregakusina yowoorengoro, kenoro Sayimonya eyingo.
Nga barega nga keno. No gengo ya newendemo ombutoowe, kene
sonowooweroyi sono gura ge ma nunoyingo. Ene nga barega ngando
enengo doongeyi sonoyimbo kene sonowoote. Ngundiro tero, enengo
tabango uyimbo yonggurumooro yomosiyoote. Ge no ma yenggonaneroro
dureneroyingo, kuri gengo yano ombuwonoku, ngunonggo omburo anangu
nga! Ene nga bare weti mbumbuwadodoga ngando, ngu ene kenengga ame
dureyowero gome ingoro, hahangero yade mayero dureyoote.
46 Ge noro tabane bo urumimbo ma sonowooro dowooyingo, nguro ngu,
ene barega ngando moondeye dowooweroyi kumu bo urumi gome, ngundo
kene sonowooro yoonenengoote.
47 Ngundiro nguro, no geno eteno. Nga barega ngando, ene noro nowoon-
doyi urungga oorengo teteku, nguro nondo enengo weti mbumbuwani
urunggaku andangetoowe ute. Ene oni guraro weti mbumbuwani bodaga
tewoku ngu, Anutdo ngu andangero inootoni uwa. Ngu oningga ngundo
newende bodaga nangge Anutno esosootewa. Eyingo.
48 Yisasdo ngu barega nguya eyingo. Gengo weti mbumbuwage nondo
kuri andangeteno. Eyingo.
49 Oni Yisasya oo newero bibitewonggoku, ngundo ngu ingoro, enengo
nangge mande ero ingoro eyingo. Nga oningga nga, ngu oone, ene mete
weti mbumbuwa andangero yokowa? Eyingo.
50 Yisasdo ngu barega nguya eyingo. Ge Anutro nowoondogemo hamoo
teyingongga ngunonggo Anutdo ge ko goyoote. Ge mete sumangedodo
toongeya nowoondoge imakeyingomo ootoo. Eyingo.

# 8

### *Bare Gidarega Ene Yisas Keyoro Endeyoyingo*

1-3 Kootuyisina naru gidaregano, Yisasdo enengo kirikiri oni kande
eraya kegidemboro erayaga nguya, Anut oo bidodo Simburi Simbunani,
ngundo enengo narungga sobowooteku nguro mande mandeni murini,
ngu ende ururu, ende bobodi ngu bidodomo, oni simoo bareno wesiyoro
ero etuyeroro, oororo omburo teyingo. Bare gura gura nguya, ngu
bare ngu Yisasdo kuri mera mboorododomu owero andangeyingoku ngu,
ko sayidodomu yomosiyeroyingoku, ngundo Yisas keyoro endeyoyingo.
Nguromu, bare gura oowooyi Mariya nguya ngandiro etenggoku, Mariya
Magadala bare, ero etenggo. Ngu baregano nguno merambooro kandegura
gidemboro eraya (7) oweyeroyingo. Bare gura oowooyi Yowana, ngu
Herodro yanimo ko sobosobo oningga, oowooyi Kusa, nguro bareyi; Susana,
ko bare gidarega nguya Yisas keyoro, mandeni ingoro yariyingo. Ngu bare
ngundo enengo beyebo Yisas, ko enengo kirikiri oniya hoorooweyerootoyi,
ngundo oowari oo uriyoro nero endeyoyingo.

### *Oni Oowari Yuwooyi Kono Kuriyoyingo Nguro Mande Adingayi (Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)*

4 Endeni endeni oni simoo bare oowooyingga oorengo ende
bidodomonggo mewoosooro Yisas tanggeyimo mayero yowuruwooro
dikayingo. Ngu naruno, Yisasdo mande adingayi gura ngu oni simoo
barekuno ero eyingo.
5 Oni gurado Rayis yuwooyi kono yoro oororo kuriyoyingo. Ngundiro
kuriyootoni Rayis yuwooyi gumingga oorekono soretoni, onindo won-
goomukootoyi, numbo mayero newonggo.

6 Oo yuwooyi gidarega mera digi gorogorono soreyingo. Ngu oo yuwooyiku ngu gome ooreyingomu, ene mera nguno urumi kini. Ngundiro nguro, oorero ari yero bidodo kumoomukoyingo.
7 Gidarega huru sodabo, kakari so oo kewoorokono soreyingo. Ngu huru so kakari ookudodo oorero ngundo doobeyerootoni siyagongo yeyingo.
8 Rayis yuwooyi gidarega mera gome metemimo soreyingo. Ngu nangge gome oorero engge oowooyingga oorengo enggeyingo. Yisasdo ngundiro ero yokoro, manggaru tero eyingo. Oni gura mande ingoweroyi sodeyidodoga tetoningga ngu, ene komo mande nga gome oorengo ingoni! Eyingo.

### *Yisasro Mande Adingayi Nguro Damoni Eyingo (Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)*

9 Yisas enengo kirikiri onindo, Yisas sumoo inoro eyingo. Ge mande muri wiriyoro, ge mande adingayi nangge eteku nguro damoni ndadiro?
10 Etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye ngu, Anut oo bidodo Simburi Simbunani ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu mande kombiteyingongga ngu ye kuri Anutdo etuyerowo. Ene simoo bare gidaregado ngu, ene mande adingayi nangge ingootenggo. Ene kenowero doongetewanggoku, ene ma kenowanggo. Ene mande ingowanggoku, ene nowoondoyemo mande ngu ma ingoyingo.
11 Mande adingayi ewonoku, ngu muri ngandiro. Ngu oo yuwooyiga ngu Anutro mandeni.
12 Oo yuwooyi gidarega oorekono sorete, ero ewonoku ngu, oni simoo bare Anutro mande ingootoyi; kootuyisina, Setando omburo ngu mandeku, oni nowoondoyemonggo andangero yootoni, nguno ene Anutro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Nguro ngu, Anutdo ene ma yoyowa.
13 Digi sanganimo ero ewonoku ngu, oni simoo bare koretero Anutro mande ingoro, nguro gome ingoro, oni oni tero ngu koyi teyingo. Ene ngu nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bodaga nangge tetoyi, ngu naruno kowuringga kenoro, nguno enengo hamoo ingowonggoku ngu yokowo.
14 Oo yuwooyi so dabo sanggiridodo oorooteku kewooroko, ero ewonoku ngu ngandiro. Simoo bare Anutro mande ingootenggoku, kootuyisina, mera ngaro kowuri gura gura, beye oo sitowi, oo nguro hahangero ingondudu teyingo. Oo nguro nowoondoyemo mande oo ngu dobengoro wiriyootoni, ari yero, enggeye moore kini.
15 Mera gomemo oo yuwooyi sorero oorete, ero ewonoku ngu, simoo bare Anutro mande ingoro, ene nowoondoye gome yomosiyoro, hamoo ingoro yoro yanggango dowooro keyootenggo. Anutro nangge ingondandangero endeyootenggoku ngu, ene gome enggetenggo. Ero eyingo.

### *Soru Kumbe Newendemo Oongooyingo (Matiyu 4:21-25)*

16 Oni soru karo kumbe oo newendemo ma yero wiriyoro, ko yaba newendemo nguya ma yetenggo. Kini, yaba sanganimo yetoyi, ngundo oni gumingga nguya himi yunoote. Oni gidarega ya newendemo omburo ngu, ene soru ngu kenowanggo.
17 Nga mande Anut oo bidodo Simbunani ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu oo bidodo kombiteyingo ngu, kootuyisina oo ngu tunootewanggo. Oo bidodo onindo oongooyingo ngu, kootuyisina, Anutdo yeni tunootemukowa. Oni oo ngu doongeyembo tunoo kenomukowanggo.
18 Ye komo ingonda teyi! Ye komo ndadiro mandega ngu gome ingoyi! Oni ene Anut oo bidodo Simburi Simbunani ngundo simoo bare enengo sobowooteku ngu, nguro ingoyingo bodaga ingoro oorootenggoku ngu, ene

newende bidodo hahangero enengo mande ingoro keyootenggoku, asa, Anutdo enengo ingoyingongga ngu yeni urungga yewa. Ene oni ene Anut oo bidodo Simburi Simbunani ngundo simoo bare enengo sobowooteku ngu, nguro muri bodaga ingooteku ngu, asa ngu ingoyingongga soweyoro gumi ma ingootoni ngu, asa, Anutdo enengo ingoyingo bodaga ngu yoro oongoowa. Ero eyingo.

*Yisas Enengo Nemi Ko Konedoboongo*
*(Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)*

19 Ngu naruno nguno, Yisas enengo nemi, ko enengo konedobooge ngundo Yisasno mayeyingo. Ene oni simoo bare urungga oorengo nguro, ene Yisas tanggeyimo ombuweroyi nguya kini.
20 Oni gidaregado Yisasno eyingo. Gengo nanggeboya konedobooge ge geyowero mayero endesina dikatenggoku awe. Eyingo.
21 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Oni ene Anutro mande ingoro ngu keyootenggoku, ngu noro namone, ko noro konedoboone. Ngundiro ero eyingo.

*Yisasdo Doogo Ko Sono Koongeyingo Nguya Mande Yunootoni Imakeworiyo*
*(Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)*

22 Naru gurano, Yisasdo enengo kirikiri oniya wanggo gura sanganimo oorero eyingo. Ye wanggo woosootoyiga noore sono koongeyingo anduroko uroorewato. Yisasdo ngundiro etoni, wanggo woosooro wenggeremooro urooreyingo.
23 Wanggo sono koongeyingo sanganiwoore uroruwootoni, Yisas wanggo sanganimo wetoro kabeteyingo. Ngu naruno, doogoga sono koongeyingo kewoorokono tunooteyingo. Ngu doogo urungga, ngundo wanggo yowooraringootoni, wanggo nguya sono koongetoni, ene oonootewero teyingo.
24 Ngundiro tetoni, kirikiri oniku oororo, Yisas yokutuwooro eyingo. Awa, Awa! Noore oonootewero tetetoku nga! Eyingo.
Etoyi, Yisasdo ootoogero, doogogakuya sono koongeyingo nguya yeyoro etoni, imakero kiniteworiyo. Doogogaku ko sono koongeyingonggaku ma dokero ikakooteyingo, kondibo imakeyingo.
25 Ngundiro tetoni, Yisasdo kirikiri oniku mamanayeroro eyingo. Yengo nowoondoye hamoo ngu ndano? Eyingo.
Kirikiri oniku goweye mboorombooro tero, sosorero ngunonggo, enengo nangge ero ingoro eyingo. Nga oningga nga onendo? Doogoya ero, ko sono koongeyingomboya etoni, enengo eraya eraya ene manggowo ingooteriku ngu! Eyingo.

*Yisasdo Gegesa Oningga Mboorombo Yoyingongga Oweyingo*
*(Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)*

26 Kootuyisina, ene Gegesa merasina nguno oorowuyingo. Ngu mera ngu, Galili sono koongeyingo ngu gidaresina ooroote.*
27 Yisas ene kirikiri oniya wanggo yokoro wendeyi tamako uyingo. Nguno ende gura oruwoku, nguno oni gura oo mbooro biyomimbo yoyingomu, ngundo Yisasno ombuyingo. Ngu oni meramboorombo yoyingongga ngu, ene naru pirungga towikumba ma yemuyingo, ene mbirimbiri endeyoro ootooro, ene ya gurano nguya ma oriyingo. Kini, ene naru bidodomo oni yoyeyingo merewoore nangge wetoro oruwo.

* **8:26:** (oowooyi gura ngu Gadara, ko oowooyi nguya Gerasin).

28-29 Kuri ngu, mbooro biyomingga nguro yanggangoni ngundo oningga ngu gome dowooro oodoni, nguno enengo onindo ene dowooro kekandeyi gome gome gosiyoyingo. Gosiyoro ya biyomimo oni ngundiro sobowooro oriyingo. Ene mbooro biyomi nguro yanggangoni, ngundo ngu sen uto bidodo oomboomboongero ootooro, ene oni yeni oni kini merasina nguno toongero endeyoro oruwo. Ngu oningga, ngundo Yisas kenoro meno manggaru tero, Yisas keyi damonimo ukero merako wereyingo. Ngu oni mboorombo yoyingongga, ngundo manggaru urungga oorengo tero eyingo. Ge Yisas, Anut awuno oorengo nguro Nangoni! Ge nono ndawu ooga tewa? No geno ngguyinggayi tero, kira etenoku, ge no ogingo ma nunowero! Eyingo. Yisasdo ngu mbooro biyomingga nguya kuri, ene ngu oningga ngu yokoya toongeni ero ewo.

30 Arisa, Yisasdo sumoo inoro eyingo. Ge oowoongge ngu ndawuga? Etoni, mbooro biyomingga ngundo gumi eyingo. No oowoone Ami ewo. Ndadiro nguro, mbooro biyomi oowooyingga oorengo, ngu oningga ngu newendemo uro oorootenggo.

31 Ngu mbooro biyomi, ngundo mande yanggango oorengo Yisasno ngguyinggayi tero sumoo sumoo eyingo. Ge noore soweyerootoyi mere ooriroyi oorengo wenga kini nguno ma uwero! Eyingo.

32 Ngundiro etoyi, ngu mera puri bodaga namokono, nguno bo oowooyingga nguno so erewero neroruwonggo. Ene ngundiro kenoro Yisasno ngguyinggayi tero sumoo sumoo eyingo. Mete noore bo ngu nowoondoyemo uwato, bine? Etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Yo, ye ngundiya teyi. Ero eyingo.

33 Arisa, ngu mbooroku oninggaku yokoro, sodedomangge ene oororo boku nowoondoyemo utoyi, asa, ngu boku yanggango oorengo kendutero oororo, mera biyomi kembemo sorero sono koongeyingomo uro sono nero kumoomukoyingo.

34 Ngundiro tetoni, bo sobosobo oniku ngundiro kenoro, sodedomangge endemo saro, ene oo tunootewoku ngu mandega ngu wesiyoyingo. Ngu mandega ngu ende urunggano onino, ko diguno ende bobodikuno onino nguya ero endeyoyingo.

35 Ngundiro etoyi, simoo bare ngu ooga ngu kenowero Yisas tanggeyimo mayero mayero oni mboorombo yoyingongga ngu kenoyingo. Mbooroku ene kuri yokoro besero satoyi, ene towikumba yemuro ingonduduni nguya himi yetoni, ene nenengo Yisas tanggeyimo bibitero ooroote. Oni simoo baredo ngundiro kenoro ene soriyokoyingo.

36 Oni Yisas kenootoyi, oni mboorombo yoyingonggano oo tewoku nguro mandeni, simoo bare ngu kenowero kootu mayetenggokuno eyingo. Kuri ngu mbooro biyomimbo nga oningga nga, dowooro oruwo. Ene ataga ngu, ene metemi teteku nga! Eyingo.

37 Gegesa merasina oni simoo bare bidodo ngu oningga ngu kenoro, ko bo nguro nguya ingoro, nguro ene sosoreyingo urungga tero, Yisasya eyingo. Ge komo noore yoyokoya toonge! Ngundiro etoyi, nguro Yisas ene kirikiri oniya wanggo sanganimo oorero, ene sono koongeyingo gidaresinanggo ko oorowuyingo.

38-39 Ngu oningga ngu mbooro biyomi ngundo yokowonggoku, ngundo Yisasya toongewero Yisas sumoo sumoo inoro, eyingo. No komo geya oorowuwero. Etoni, Yisasdo sureyoro eyingo. Kini, ge gengo endemo ooroya, Anutdo geno oo tetoni tunootewoku, nguro mandeni yootunoya e. Eyingo. Ngundiro nguro, ngu oningga ngu ko yowoorengoro oorowuyingo. Ene Yisasdo oo tetoni tunootewoku, nguro mandeni enengo endemo oni simoo bare bidodomo yootunoro eyingo.

*Yisasdo Tabango Oni Gura Oowooyi Yayiras Namboni Yokutuwooro, Ko Bare Gura Nguya Yomosiyoyingo*
*(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)*

40 Yisas ko yowoorengoro ombuworomu ngu, simoo bare urungga oorengo wendeyi tamako yowuruwooro Yisasro doongetero oriyingo.
41-42 Ngu naruno, oni gura oowooyi Yayiras ngu, ene Yuda oniro yowuru ya nguro tabango oruwoku, ngundo Yisas tanggeyimo omburo, keyi damonimo bagootero, sumoo sumoo eyingo. Ge komo noro yano u. Eyingo. Ene ngundiro ewoku ngu ndawugaro, Yayiras ngu namboni gurananggemu enengo dagomani ngu kande eraya kegidemboro eraya, (12) ene komo kumoowero namokono teyingo.

Asa, Yisas ene Yayirasdo yano oorowuwero oorowutoni, ene simoo bare urunggakundo oore doongooyingo.
43 Nguno bare gura nguya oruwoku, ene komboro sayi yoro, yambiyootero, dagoma kande eraya kegidemboro eraya (12) oruwo. Sayi mambu yomosiyoweroyi oni gurado enengo sayiningga ngu yomosiyoyinoweroyi nguya kini.
44 Ngu barega, ngundo Yisas kootuyisina, kendungomo omburo, torige kandedibiyi, Yisasdo nenggurono yeyingo. Ngundiro tetoni ngu, sodedomangge enengo sidudaroniku sori yetoni, ko ma ombuyingo.
45 Ngundiro tetoni, Yisasdo eyingo. Onendo kandeyi nono yete?

Etoni, oni bidodo mandeni gumi eyingo. No kini, no kini eyingo. Etoyi, Pita garodo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, simoo bare urunggado pawanggeroro ngundo woorogogerootenggo. Ndawugaro, ge ngundiro sumoo ete? Eyingo.
46 Ene Yisasdo eyingo. Oni gurado kandeyi nono yetoni, no ingootoowe, yanggangone gidega noyokoro, eneno oorowute. Eyingo.
47 Asa, ngu barega ngu ingoyingo, ene kombiteweroyi nguya kini. Ngundiro nguro, ene sosorero mboorombooro tero, ene omburo, Yisas keyi damonimo bagootero, enengo sayini nguro muri wesiyoro simoo bare doongeyemo eyingo. No sayi, ngundiro nguro, omburo kandene Yisasro nenggurono yetenoku ngu, ndawugaro nguro, no nowoondone hamoo tetoowe, Yisasdo mete yomosinerowa. Ngundiro tetoowe, nenengo sayine sodedomangge kinitete. Ero eyingo.
48 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Nambone, gengo nowoondogemo hamoo teteku, nguro Anutdo goyeni mete tete. Ngundiro nguro, ge mete ooroya, nowoondoge imakeyingomo ootoo. Eyingo.
49 Yisas ngu mande ngu ewoodoni, Yayirasro yanonggo oni gura omburo, tabango oninggakuno eyingo. Gengo namboge ngu kuri kumoote. Ge oo etuyeroyingo oni ngu keyi ma ogingoro oorowuwero. Eyingo.
50 Yisasdo ngu mandega ngu ingoro, tabango oninggakuya eyingo. Ge ma soriyowero. Ge komo nowoondogemo hamoo teni. Namboge ngu ko mete tewa. Eyingo.
51 Arisa, Yisas tabango oninggakundo yano oorowuyingo. Yisasdo simoo bare eneya ya newendemo ma uwero, ero, nguro ene oweyeroyingo. Yisasdo Pita, Yon, Yemus, ko eweyi nemi ngudodo yoyoro, ya newendemo uyingo.
52 Oni simoo bare urungga ngu simooyengga nguro sendo moguru teroruwonggo. Nguro ngu, Yisasdo eyingo. Ye ma sendowero, ero eyingo. Nga ngu ma kumooyingo. Ene ngu wetoro ooroote. Eyingo.

53 Yisasdo ngundiro etoni, nguro ene urungga yomooyinoyingo. Ene
ingoyingomu ngu hamoo oorengo kumooyingo.
54 Ene Yisasdo bare bodaga ngu kandeyi dowooro, meno ero eyingo. Bare
buniyo, ge ootooge! Eyingo.
55 Arisa, ngu bare bodaga nguro gaboyi omburo woorogongootoni, ene
sodedomangge ootoogeyingo. Ngundiro tetoni, Yisasdo mande yunoro
eyingo. Ye oowari inootoyiga neni, ero eyingo.
56 Ngundiro etoni, bare bodaga nguro eweyi nemi ngundo urungga
oorengo soriyokoro, oni oni tetori. Arisa, Yisasdo mande yanggango
oorengo eweyi nemimo eyingo. Yari ngaro mandeni oni gurano hamoo
oorengo ma ewero, ero eyingo.

# 9

*Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Kande Eraya Kegidemboro Erayaga Ngu Ko Yunoyingo*
*(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)*

1 Yisasdo enengo keyimo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya
ngu negoyerootoni, omburo yowuruwooyingo. Ngundiro tetoyi, Yisasdo
mbooro biyomi ko sayi muri gura gura nguya yomosiyoweroyi yanggango
urungga yunoro rogoyeroyingo.
2 Ngundiro sureyerootoni, saro, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo enengo simoo bare sobowooteku muri nguro mandeni ngu ero
etuyeroro, ko sayiye nguya yomosiyerootoyi, mete teyingo.
3 Yisasdo ene eyingo. Ye sawero ngu, oo sitowi gura gura ma yowero. Ye
usudogo, kasi, oowari, oo uriyowero digi beye, towi nengguro eraya eraya
ma yowero.
4 Oni gurado yoyoya, enengo yano utoningga ngu, ye komo ngu yanggano
nguno nangge oriyi. Ye ootoogero saweroyi narunggano, nguno nangge,
ngu yangga ngu yokoya sayi.
5 Ye yoyoro yano ma utoyiga ngu, asa, ye ngu endega ngu yokoya sayi.
Yengo keyemo ende nguro gugukakawu nogoru keyemo damoowoku, ngu
enengo endemo nguno ko gasiyootoyiga uni. Ngundiro tetoni ngu, endemo
oni ngu enengo muriye biyomi nguro nangge ingondudu tero oruwanggo.
Eyingo.
6 Ngundiro etoni ingoro ngu, asa, ene sayingo. Ene ende bidodomo
saro, Anutro mande gome mesarango ngu wesiyoro ero etuyeroro, sayi oni
oowooyingga ende bidodomo yomosiyerootoyi, metemi temukoyingo.

*Herodndo Yisasro Mandeni Ingoro Nguro Ingondudu Urungga Teyingo*
*(Matiyu 14:1-2; Mak 6:14-16)*

7 Yuda mera nguro oo bidodo sobowooyingo oni koreteyingo oowooyi
Herod, ngundo Yisasro kirikiri onindo oo tetenggoku, nguro mandeni
ingoro, nguro ingonduduni buribari ingoyingo. Ndadiro nguro, gidaregado
sonoyeroyingo Yondo kumoononggo, ko ootoogete, ero eyingo.
8 Gidaregado eyingo. Ilayiya ko omburo tunootete, ero etoyi, gidaregado,
ero eyingo. Oni gidaregado etenggo. Anutro ingondudu eyingo oni gura ko
ootoogewo, eyingo.
9 Ngundiro nguro, Herodndo eyingo. Nondo Yon bungeyi toongootoowe
kumooyingo. Ngundo binengga ngundiro ko muri gura gura tetoni, nguro
mandeni etoyi ingooteno, bine? Eyingo. Herod nguya Yisas kenoro
ingoweroyimboro doongetero sobowooyingo.

*Yisasdo (5,000) Oni Simoo Bare Oowari Yunoyingo*
*(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-13)*

10 Aposel oni ko mayero, Yisasno ko tewonggoku, nguro mandeni eyingo.
Yisas enengo kirikiri oni nangge yoyoro, oni simoo bare gidarega yoyokoro
enesu nangge, ende gura oowooyi Betisayida ngu tanggeyimo oorowuyingo.
11 Ene simoo bare ngundiro yeyoro ingoro, enebana keyeroro
oorowuyingo. Ene ngu simoo bare keyeroro mayetenggoku ngu yeyoro,
sureye ma kini yeyingo. Kini, ene oni oni tero, Anut Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ngundo simoo bare enengo sobowooteku muringga,
nguro mande ngu wesiyoro ero etuyeroyingo. Gidarega sayidodomu
yomosiyeroyingo.
12 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya
kegidemboro erayaga, ngundo Yisasno omburo eyingo. Ge simoo bare
nga yoyokootooga, enengo endemo songo songo saya oowari kenoya neya
wereyi. Ndawugaro nguro, noore ngano kingo merako ngano oorootetoku,
nga merako ngano oni kini. Ero eyingo.
13 Ene Yisasdo mande gumi eyingo. Yendo nangge oowari yunootoyi
newanggo.
Ngundiro etoni, enebana eyingo. Noore oowari kini. Noorengo oomanon-
goyingo ngu kandegura, ko iso eraya nangge nguya ooroote. Noorendo bine
saya oowari uriyoya mayeya nga simoo bare nga bidodo yunootooye, mete
newanggo, bine? Eyingo.
14 Simoo nangge kandangetoyi, 5,000 teyingo.
Arisa, Yisasdo kirikiri onino eyingo. Ye ooroya oni ngu kandayeroya onibi
eraya kande eraya, (50), wata gura gura bibitetoyiga ngundiya tambuga
tambuga bibiteyi. Eyingo.
15 Yisasro kirikiri onikundo ngu tetoyi, oni simoo bareku ngundiro
bibitemukoyingo.
16 Ngundiro tero, oo manongoyingo kandeguragaku, ko iso
erayagaku yoro yowuruwooro dowooro, sambono randoro doongetero,
Anutno esosootero yokoro, oo manongoyingoku iso erayagaku nguya
oososowooyingo. Ngundiro tero, enengo kirikiri oniku yunootoni, ngundo
oni simoo bareku bayetero yunoyingo.
17 Ngundiro tetoyi, oni simoo bare oowari netoyi, kawuye pakini
yemukoyingo. Ene oowari gugumi oodoni ngu yowuruwooro si kande
eraya kegidemboro eraya (12) siriyootoyi, manggowoomo ooreyingo.

*Pitando Yisasro Damoni Yootunoro Eyingo*
*(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)*

18 Naru gurano, Yisas enesu nangge songo ootooro, ene yemboongero
oruwo. Enengo kirikiri onindo nangge tanggeyimo oorowuyingo. Ngu
naruno, Yisasdo kirikiri oniku sumoo yunoro eyingo. Oni simoo baredo
noya ndadiro etenggo. No ndawu oningga, ero etenggo? Eyingo.
19 Kirikiri onindo gumi eyingo. Ene ngandiro etenggo. Ge ngu
sonoyeroyingo Yon; gidaregado etenggo. Ge Ilayiya; ko gidaregado etenggo.
Ge Anutro ingondudu eyingo oni kurimiku gura ko ootoogewo, ero etenggo.
20 Yisasdo yowoorengoro, kirikiri oniya eyingo. Ene yendo ngu noya
ndawu oningga, ero etenggo? Ngundiro etoni, Pitando mandeni gumi
eyingo. Ge ngu Krayis Anutdo noore yoyoweroyi nguro sunggi yeyingo oni.
Eyingo.

*Yisasdo Kumooro Ko Ootoogeweroyi Nguro Eyingo*
*(Matiyu 16:20-28; Mak 8:30-9:1)*

21 Yisasdo mande yanggango oorengo kirikiri onino ero eyingo. Ye komo
oni gidaregano nga mandega nga ma ewero ero soreyeroyingo.
22 Naru gurano, Yisasdo eyingo. Anutro Nangoni Oni Kirarongo
ene ogingo urungga oorengo ingowa. Yudaro tabango oni, ko Anutno
wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni, ko mamana mande
etuyeroyingo oni, ngundo kootu inoro, ureyi kumoowa. Ene naru kabusa
yokoro ko yokutuwootoni ootoogewa. Eyingo.

23 Ngundiro ero, enengo kirikiri oni mande gura yunoro eyingo. Oni gura
no kenerowero ngu, ene komo enengo ingonduduni murini biyomingga
ngu komo yokoya meyeya oodoni, nguro simoo bare nowoondoye hamoo
ma teyingo, ngundo kowuri inowanggoku, ngu koorowoowa. Ene komo
ngundiro tero, ngu keneroro endeyowa.
24 Oni gura enengo ingondudunimonggo nangge enengo oo teweroyi
ko keta oruweroyi ingooteku ngu, asa, kootuyisina naru wengamo, ene
oonootewa. Ene oni newende ngu bidodo Anutno yeteku ngu, ngu on-
ingga ngu enengo ingonduduni oororo omburo teteku, ngu komo yokowa.
Ngundiro tero ngu, asa, ene kootuyisina suwooyi sano Anutya keta oruwa.
25 Oni gura mera ngaro digi beye oo sitowi nguno ingonduduni bidodo
yero endeyooteku ngu, kootuyisina, ene Setanro ende biyomimo oororo
oruwaku, nguno ndadiro tero oo ngundo ene hooroowewa?
26 Oni gura noro mandene, ngaro oyimo yowaku ngu, asa, kootuyisina,
no Oni Nangoni noro duridarine ko awane nguro Engel oni kundingiyi
ombutetoku naruno, no enengo oyimo yowano. Ero eyingo.
27 No hamoo oorengo yeno eteno. Oni nga dikatenggoku nga ngu, gi-
darega ma kumooyingomo, ene oni oowooyingga oorengo Anutro nowoon-
doyemo hamoo teyingo murimo nguno uro kenowanggo. Eyingo.

### *Yisasro Moondeyi Yowoorengoro Guradiro Tunooteyingo (Matiyu 17:1-13; Mak 9:2-13)*

28 Yisasdo ngu mandega ngu ero yokoro, oode naru kandegura gidemboro
kabusa yokoro, ene Pita, Yon, Yemus, oni kabusaga ngu yoyoro, mera puri
gurano awuno, Anutno yemboongewero ooreyingo.
29 Yisas nguno yemboongero oodoni, enengo omukumundoongo
yowoorengoro guradiro oorengo tunooteyingo. Enengo towikumbani
nguya sarayi oorengo soru ngundiro wadori oorengo yeyingo.
30-31 Ngu naruno, Moses, Ilayiya oni erayaga, ngundo Anutro duri-
darinidodo tunootero Yisasya mande ero ingoyingo. Ngu oni er-
ayaga, ngundo kootuyisina Yerusalem endemo nguno Yisas goweyimo oo
tunooteweroyiku nguro mande mandeni ero ingoyingo.
32 Pita ko enengo dobookuriyi erayagakuya kubooyerootoni, werewero
teyingo. Ene ma wereyingo, Yisasro moondeyimo oo wadori kenoro, ko oni
songo erayaga nguromu nguya kenoyingo.
33 Ngu oni erayagaku yoyokoro sawero tetori, Pitando Yisasno eyingo.
Oni urungga, noore ngano oruweroyi ngu gome. Ge etoyi ngu, noorendo
mete tookoododo kabusa yewato. Tookoododo gura gengo, gura Mosesro,
gura Ilayiyaro yewato. Eyingo. Ene Pitando ngu ma ingoro nguro ngundiro
mande eyingo.

34 Pitando ngu mande ngu ewoodoni, sodedomangge goboore gura
omburo, tabaye sanganimo ombutoni, ngundo ene bidodo doobeyerootoni
nguro ene sosoreyingo.

35 Goboore newendemonggo Anutdo meno ero eyingo. Nga noro nangone nga! Nondo ene rogo tewonoku ngu! Ye komo enengo manggowo ngu ingoyi! Eyingo.
36 Ene mandeni ngu ingoro yokoro, ene doongetero Yisas enesu nangge kenootoyi oriyingo. Ene mande gura ma ero, ene nenetero oriyingo. Ngu naruno nguno, oo kenowonggoku ngu, oni gidaregano ma eyingo.

### *Yisasdo Simoo Oore Gurano Oombooro Biyomi Gura Yomosiyoyingo (Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)*

37 Yangeni ngundiro purimonggo utoyi, simoo bare oowooyingga oorengo mewoosooro omburo Yisas garo ooreko yeyoyingo.
38-39 Ngu oni simoo bare urungga ngu kewooroyemonggo, oni gurado ngguyinggayi tero eyingo. Oo etuyeroyingo oni, no geno kira eteno. Ge noro nangone nga keno. No komo nangone guranangge nga. Oombooro biyomi gurado ene woorogongoro ngundiro dowootoni, ene sodedomangge, kiyero biyobiyomi tero ooroote. Ngu oombooro biyomingga, ngundo yanggango oorengo merako wenggeremootoni, uro sagaga tero nosiriri udoni kumootoni manggowoomo kooto sarayimu oorero ooroote. Ngu oombooro biyomingga, ngundo ene gome gome utoro goweyi urungga yomburiyoro ene sodedo ma yokoro toongete.
40 No kuri gengo kirikiri onino etoowe, ene ngu oombooroga ngu owetoyi toongeweroyi, ene ereremo kini. Eyingo.
41 Ngundiro etoni, Yisasdo mandeni gumi ero eyingo. Ye simoo bare, nga naruno ngano oorootenggoku, ye nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kini. Yengo nowoondoye ngu nenengo oorengo kini. Naru ndadiro noyeya ootooro yengo kowuriye koorowooro oruwano? Ero, ene yowoorengoro oninggaku kenoro eyingo. Ge nangongge yoya omburi. Eyingo.
42 Ene nangoni yoro ombuwootori, ngu oombooro biyomingga, ngundo simooyenggaku yanggango oorengo wenggeremootoni merako wetoro sagaga tero yowooraringoro gome gome ureyingo. Yisasdo kandesisi tero ngu mboorogaku kenoro ero ene simooyenggaku yomosiyoro, yoro eweyi ko inoyingo.
43-44 Ngu simoo bare, ngu bidodo Anutro yanggangoni urungga ngu kenoro, ene urungga oorengo soriyokoyingo.
Ngu oo Yisasdo tewoku nguro, simoo bare ngu kenoro sosorero, nguro ingondudu urungga teyingo. Ngundiro tetoyi, ene Yisasdo enengo kirikiri onino ero eyingo. Ye mande nga gome sodeyeya, gome oorengo ingoyi! Naru bodaga nangge yokoro, Oni Nangoni ngu yoro oni songo kandeyemo yero yunowanggo. Eyingo.
45 Ene kirikiri onindo ngu mandega ngu gome ma ingoro, yoro dowooyingo. Mande ngu muri kombiteyingo, ene nguro nowoondoyemo gome ma ingoyingo. Nguro ene Yisasro sosorero nguro ma sumoo tero ingoyingo.

### *Kirikiri Oni Onendo Urungga Oruwa? (Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)*

46 Yisasro kirikiri oniku enengo nangge mande ero, onendo songo bidodo dagayeroro urungga oruwa? Ero mande gumi gumi ero ronggeyoyingo.
47-48 Yisasdo enengo kirikiri oni nowoondoyemo ngu mandega ngu oodoni kenoro ingoro, ngundiro nguro, ene simooye bodaga yoro enengo tanggeyimo yero eyingo. Oni gura ene no oowoonemboro simooye ngandiro gura yoro yomosiyoro yoonenengowaku ngu, ene no hooroowenerorо yomosinerooteku ngundiro. Oni gura no hooroowenerooteku ngu, ene

oni no awane sureneroootoni, ngano ombuwonomungga ngu hooroowero yomosiyoote. Oni gura ye kewooroyemo nguno enengo oowooyi bingami ero ma okooro, ene Anutro ko nenengo tewaku ngu, hamoo oorengo, ngu oningga ngu, ene oni gidarega dagayeroro urungga tewa. Eyingo.

*Oni Yeya Mundi Kini Ngu Yengo Dobookuriye*
*(Mak 9:38-40)*

49 Ngu naruno, Yondo mandeni gumi eyingo. Oni urungga, noore oni gura kenootooye, ene ge oowoonggemo oombooro biyomi oweyerootoni kenowooto. Ene ngu noore ma keyeroro endeyootenggoku, nguro noorendo ene roogo teyinowooto. Eyingo.
50 Ene Yisasdo Yonya eyingo. Ye ene ma roogo teyinowero. Oni yeya mundiyi kini, ngu oningga ngu yengo dobooye. Eyingo.

*Sameriya Oni Gidaregado Enengo Ende Sorengoro, Yisas Oweyingo*

51 Yisas ngu sambo endemo ooreweroyi naru namoko tetoni ingoro nguro ene ingonduduni gosiyoro Yerusalem oorowuyingo.
52 Yisasdo oni gidarega sureyerootoni, enengo mandeni yoro oorowuyingo. Ngu oni ngu koretero Sameriya nguro ende gurano uro nguno Yisas oruweroyimboro oo yomosiyowero.
53 Ene ngu endemo oni, ngundo Yisas yoro, enengo yano oorowuwero yokoyingo. Ndadiro nguro, ene ingoyingo, Yisas ngu ene Yerusalem oorowute, ero ingoyingo.
54 Yisasro kirikiri oni eraya Yemus, Yon eragado enengo muriye biyomi kenoro sanggiri tero eworiyo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge etooga, sambononggo de ombuya nga oni nga yodemukoni. Ngundiro eyingo.
55-56 Ene Yisasdo yowoorengoro yeyoro mamanayeroro yokootoni, asa, ene ende gurano sayingo.

*Oni Yisas Keyoweroyimboro Nguro Mande*
*(Matiyu 8:19-22)*

57 Yisasdo enengo kirikiri oniya yade ooreko oorowutoyi, oni gurado Yisasno omburo eyingo. Ge ende bidodomo toongeteku ngu no nguya kenggeroro no nguya toongewano. Eyingo.
58 Yisasdo ngu oningga nguro mandeni gumi eyingo. Mando ngu, ene mera newendemo takiyododo, ko nu nguya de sanganimo takiyododo, ene Oniro Nangoni ngu, ene bibitero wereweroyi musiyoni nguya kini. Eyingo.
59 Yisasdo oni guraya eyingo. Ge ombuya no keneroya oorowu. Eyingo.
Ene ngu oningga ngundo eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge mete noyokootoyi no oororo awane kumootoni kenoro, merengoorogo eme ko ombuwano. Eyingo.
60 Yisasdo nguro mande gumi eyingo. Nguno yoko, oni noro nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo ene sobowooya oodega kumootoningga ngu, enengo bingo merengooyi. Ene ge ngu ooroya, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu wesiyoya oni simoo bare etuyero. Eyingo.
61 Oni gurado eyingo. Oo bidodo Simburi Simbunani, no nguya ge kenggeroro endeyowano. Ene gedo mete ero etoyi ngu, asa, no oororo nenengo oni kandeye dowoorogogo. Eyingo.
62 Ngundiro etoni, Yisasdo oningga nguro mandeni gumi eyingo. Anutdo oni gura enengo koni rogo teweroyimboro negongootoni nguno oodoni, ene ko gura gurano endeyoro oode ngu, asa, ngu oningga ngundo

Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo endega oni simoo sobowooteku, nguno ma uwa. Ero eyingo.

# 10

*Yisasdo Oni Onibi Kabusa Ko Kande Eraya (72) Yoyoro Anutro Kono Soweyeroyingo*

1 Kootuyisina, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo oni onibi kabusa
kande eraya kegidemboro eraya (72) rogoyeroro enengo ko teweroyimboro
eraya eraya sureyerootoni sayingo. Ngundiro saro ngu, ene ende bobodi,
ende ururu ngu bidodomo nguya koretero satoyi, asa, kootuyisina Yisas
enebana keyeroro toongeyingo.
2 Yisasdo ngu oniku mande adingayi gura yunoro eyingo. Oowari kono
gome enggemukoote. Ene ko oni oowooyingga kini. Ngundiro nguro,
ye ooroya ko simburi Anutno kira etoyiga, ngundo ene mete ko oni
sureyerootoni, oororo, kono oowari engge ngu yoro yowuruwoowanggo.
Oowari ngu oni simoo bare ene Anutro mandeni ingowero ingootenggo.
3 Ye oorowuyi! Ingoyi, nondo ye sureyerootoowe, satenggoku ngu,
bo Sipsip nangoni imakeyingo murininggа ngundiromu ngu bo koki ke-
wooroyemo sureyerootoowe satenggo.
4 Ye beye siri, kasi, ko keye goweyi nguya ma yowero. Saro ooreko
oni simoo bare yeyoro nguya, mande mande ma ewero kini ye komo
dagayeroya sayi.
5 Ye saro ya gura newendemo uya ngu, ngandiya eyi. Nga ya newendemo
simoo bare nga Anutnonggo sumange ayibidodo ombuteku ngu yeya oriyi.
Eyingo.
6 Ene ngu yano nguno oni simoo bare gura ene nowoondoye muri
imakeyingo ngu oodoyi ngu, asa, yendo Anutro sumange ayibiningga
yunootenggoku ngu, oororo ngu oningga nguya oruwa. Ene kinitetoni ngu,
yengo sumange ayibiga ngu ko yowoorengoro yengomo ko omburo oruwa.
7 Ye komo ngu ya guranangggega nguno nangge oriyi. Ye enendo oowari
sono oo yunootenggoku, ngu nero oodoyi, nguno yengo ko tetenggoku,
nguro uriyi mete yowanggo. Ye komo ngu yangga nguno nangge wetoya
ngunonggo saya ko teyi.
8 Ene ende gurano saya utoyiga, ngu endemo oni, ngundo ye yoyoya
enengo yano utoyiga nguno oowari yunootoyiga, ngu nangge neyi.
9 Ye mete ngu endemo sayi oni yomosiyeroya, ye ngandiya eyi. Anut Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngundo simoo bare soboyeroweroyi naruni,
ngu kuri ye tanggeyemo ombuteku nga, eya eyi. Eyingo.
10-11 Ye ende gurano oorowutoyiga, ngu oni, ngundo ye ma yoyoya
yano uya yoyokootoyiga ngu, asa, ye ooroya, endesoono nguno dikaya ye
ngandiya eyi. Yengo ende ngaro gugu nogoru noore kenanimo damoowoku
ngu gasiyootooye, yengo endemo ko uteku nga, eya Anutro sumbuyi
andangeya yunootoyiga orini. Ene ye gome ingondudu teyi! Ndadiro
nguro, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo naru enengo simoo
bare sobowooteku, ngu kuri namokono omburo sobowooyerooteku nga!
Eyingo.
12 No yeno hamoo eteno. Anutdo wirikoyeroweroyi naru wenga
urunggano, nguno ngu ende gurado Anutro ko oni ma yoyoro
kawararayeroro ngu, asa, ene nguro ngu naruno kowuri urungga oorengo
yowanggo. Ngu ogingo urungga ngu Sodom endemo oni muri biyomi
teyingongga nguro ogingo yowanggoku ngu endemo oni muri biyomi

tewonggoku ngu dagayeroro ogingo urungga oorengo yowanggo. Ero eyingo.

*Ende Gidaregaro Oni Nowoondoye Ma Yowoorengoyingo Ngu Oni Oniyooge!*
*(Matiyu 11:20-24)*

13 Ye Korasin ende oni, ye Betisayida ende oni ye gowugowurongo! Tayiya Sayidon ende eraya nguno muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu ngu, yeno tewonoku ngundiro nguro tetoowe ngu, ene mete nowoondoye yowoorengootoyi, nguro ngguyinggayi tero, de nombo dabemimo bibitero oriyingo ngundiro.
14 Hamoo oorengo Anutdo wirikoyeroyingo naruno, yendo kowuringga yoweroyiga ngu, ngu Sayidon Tayiya ende erayaga ngundo kowuri yoweroyi ngu dagayeroro urungga oorengo yowanggo.
15 Ye Kapeniyam endemo oni ngundo yengo oowooye bingamiye okootoyi sambono oorero oorootenggo, bine? Hamoo oorengo kini. Ye Anutro nowoondoyemo hamoo ma teyingo nguro Anutdo yoyoro de nombono nguno oorongooyerootoni uwanggo. Eyingo.
16 Yisasdo enengo kirikiri onino eyingo. Oni ene ye manggoye ingootenggoku, ngu ene no manggone nguya ingoowe. Oni ene kootuyunootenggoku ngu, asa, ene no nguya kootu nunoote. Ene no kootu nunooteku ngu, ene Anutdo sowenerootoni ombuwonomu nguya kootu inoote. Eyingo.

*Ko Oni (72) Ko Yowoorengoro Mayeyingo*

17 Enengo ko oni onibi kabusa kande eraya kegidemboro eraya ngundo kono sayingoku ko mayero oni oni urungga tero Oo Bidodo Simburi Simbunani nguno eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, noore saro ko tero nguno, gengo oowoongge etooye oombooro biyomi ngu noorengo manggonani nguya, gome keyoro sawonggo. Eyingo.
18 Yisasdo gumi eyingo. Kurimi, no Setan kenootoowe, sambononggo himi, yowari ngundiro sorewo.
19 Ye ingoyi! Ngu hamoo oorengo. Nondo yanggango ye kuri yunowono. Nguro ngu, ye sire biyomi, putegooro dogingo ko oo biyomi gura wongoowanggoku nguno, ko ye mundi oni oo biyomi nguro yanggangoye ngu, ko oo biyomi gurado ye ma yomburiyerowa.
20 Oombooro biyomimbo yengo manggoye ingoro keyowonggoku nguro, ye ma oni oni tewero. Kini, Anutdo yengo weti biyomi ngu andangeyunowokuro nguro yengo oowooye ngu sambo endemo kuri nakangoyunowoku, nguro ye Anutro oni oni teyi. Eyingo.

*Yisasdo Oni Oni Tero, Eweyi Anutno Esosooteyingo*
*(Matiyu 11:25-27; 13:16-17)*

21 Ngu naruno nguno, Yuka Kundingiyi, ngundo Yisas yeni oni oni tero, ero eyingo. Awa, ge sambo ende nguro, ko mera ngaro nguya oo ngu bidodoboro simburi urungga oorengo ooroote. Nguro no geno esosootero yemboongeteno. Gedo kuri oo ngu oni ingonduduye mande mandeyedodo onino ngu oongooyingo. Ene ge simooye bobodi nangge tunoo etuyeroote. Yo, Awa gengo ingonduduge ngundiro.
22 Nenengo Awanembo oo bidodo no kandenemo yemukowo. Oni gurado enengo Nangoni nguro ma ingootoni ngu, Awa enengombo nangge Nangonimboro ingoote. Oni gurado Awa ma ingooteku, enengo Nangonimbo nangge Eweyi ingoote. Ene oni ngu Nangonimbo Eweyi etuyerootoni ngu, ene nguya Eweyimboro muri ingowanggo. Eyingo.

23 Yisas enengo kirikiri oni nangge oodoyi ngusina yowoorengoro eyingo.
Oni ene oo yendo kenootenggoku nga, ene nguya ngu kenoro ngu, ene oni
oni tero oruwanggo. Eyingo.
24 No yeno hamoo eteno. Kurimi, Anutro ingondudu eyingo oni, ko mera
ngaro oo sobosobo oni Koreteyingo nguya ene oo nga kenowero ero ene ma
kenoyingo. Yendo ataga oo kenootenggoku, ngandiro ene ma kenoyingo.
Ene nga mandega yendo ingootenggoku nga ingowero eyingo. Ene ma
ingoyingo. Eyingo.

### *Sameriya Oninggado Mundi Oningga Nowoondoyi Teyinoyingo*

25 Naru gurano, mamana mande etuyeroyingo oninggado Yisas towoon-
gowero eyingo. Oo etuyeroyingo oni, no ndadiro terogogo, no suwooyi sano
keta gome oruwano? Eyingo.
26 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Mamana mandeno ngu
ndadiro nakangoyingo? Ge ndadiro kandangero ingoote? Eyingo.
27 Ngu oningga ngundo gumi eyingo. Anut ngu gengo Urungga Oo
Bidodo Simburi Simbuge. Gengo nowoondoge bidodo, gaboge bidodo,
ingonduduge bidodo yanggangongge ngu bidodo ene ino. Gengomboro
ingooteku ngundiya nangge oni dobooge tanggegemo oorootenggoku nguro
nguya gome ingo. Eyingo.
28 Yisasdo ngu oningga nguya eyingo. Ge hamoo nenengo ete. Ge
ngundiro nangge tero endeyoro oruwaku ngu, ge keta suwooyi sano oruwa.
Eyingo.
29 Ngu mamana mandero oningga ngu newendemonggo Yisasdo man-
dega ewoku ngu ingowero yokoro, enengo ingondudu ningga wesiyoro
ewero no oni nenengo ero, ene nguro sumoo gura eyingo. Oni no
tanggenemo oorooteku ngu, oone ngu noro doboone?
30 Etoni, arisa, Yisasdo mande adingayi gura ngandiro eyingo. Oni gura
Yerusalemnonggo Yeriko uwero uyingo. Ngundiro uwootoni, yakaka oni
biyomi, ngundo ooreko kenoro, dowooro ureyi kumoowero tetoni yokoro,
enengo sitowini sobibiyoro yomukoro satoyi, oninggaku kumoowero
namoko teyingo.
31 Ngu naruno, Anutno wooro yeyingo oni gura, oore ngu keyoro uro,
ngu oningga ngu kenoro, ene oore dabemisinanggo torige torige uro dagaro
toongeyingo.
32 Ngu naruno nangge, yambo yaro kirikiri oni ngu oorega ngu keyoro
uyingo. Ngu oningga ngu kenoro yokoro, ene oore dabemisinanggo dagaro
uro toongeyingo. Liwayi ngu Yekob nangoni gura, nguro soweni. Anutdo
ene wooro yeweroyi nguro oo kirikiri teweroyi ko yunoyingo
33 Kootu oorengo Sameriya oni gura, ngu oorega ngu nangge keyoro
ombuyingo. Yuda oni ngu Sameriya oni ngu ko gobooro ma tetenggo.
Ngundiromu ene Sameriya oningga ngu omburo, ngu oningga ngu kenoro,
nowoondoyi urungga teyingo.
34 Tanggeyimo omburo kenoro, Wayin sonoyi ko bo urumimbo nguya
mambuni sonowooro yomosiyoro Marasinmbo mambuniku gosiyoro
yokoro, okooro, enengo Hos bodaga oowooyi Donggi, ngu sanganimo yero
endemo toongero, nguno ooreko oni mayero wereweroyi yano uro, nguno
yomosiyoro gome sobowooro oruwo.
35 Sengetoni, ene toongewero ootoogero, sa guranangge nguro ko uri beye
ngu ya simburigaku inoro eyingo. Ge nga oningga nga gome sobowooya
ootoo. Gengo beye gura nga oningga ngaro yokowaku ngu, nobana ko
omburo, wendangero gumi gunowano. Eyingo.

36 Ge ndadiro ingoote? Oni kabusa ngu oorega ngu keyoro ombuyingo.
Onendo ngu oningga ogingo biyomi yoro oruwoku, nguro dobooyi oorengo?
Eyingo.
37 Ngundiro ero yokootoni, mamana mande etuyeroyingo oningga
ngundo mande gumi eyingo. Ngu oningga nguro nowoondoyi tero
hoorooweyingongga nguro dobooyi. Etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ge ooroya,
ngundiya, nangge te. Eyingo.

*Mata, Mariya Erayaga Nguro Mande*

38 Naru gura, Yisasdo enengo kirikiri onidodo, yade yade oororo, ende
bodagano tunooteyingo. Nguno bare gura oowooyi Mata, ngundo Yisas garo
yoyowero enengo yano oorowuyingo.
39 Mata nguro koneyo oowooyi Mariya. Mariya ngu omburo Yisas
tanggeyimo bibitero, mande etoni ngu ingoro oruwo.
40 Ene Matando ngu oowari, ko oo urungga tero, yomosiyoweroyi nguro
oororo omburo teyingo. Ngundiro tero, nguno Mataro ingonduduni ngu
oowari oo ngu yomosiyoro, nguro ingondudu urungga teyingo. Ngundiro
tero, Matando Yisasno oororo eyingo. Oo Bidodo Simburi, konegene Mariya
ngu ene no noyokootoni, noso nangge oo yomosiyootoowe, ene ngu kingo
bibitero ooroote. Gedo ene sureyootooga, no hoorooweneroni. Ge nguro
ma ingondudu tete, eyingo.
41-42 Yisasdo manggowo gumi eyingo. Mata, Mata, gengo ingonduduge
ngu ge oo oowooyinggaro ingondudu buribari tero, ge nguro gome ingoote.
Ene ge oo guranangge nguro ge ma ingoote. Mariyando ngu ene oo
gomengga nguro ingoote. Noore ngu oo gomengga Mariyando ingoro
yootekungga, ngu ma sobiyoro yoyinowato. Eyingo.

# 11

*Yemboongeweroyi Nguro Muri*
*(Matiyu 6:9-15; 7:7-11)*

1 Naru gurano, Yisas enesu nangge songo oriroko oororo, nguno yem-
boongero oode, yokootoni, kootuyisina enengo kirikiri oni gurado omburo
eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge noore nguya yem-
boongeweroyi muri ngu etuyero, Yondo enengo kirikiri oni etuyeroyingo
ngundiro. Eyingo.
2-4 Ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye yemboongewero naruno
ngu, ye mete ngandiya eyi. Awa, noorendo gengo oowoongge ngu
komo kundingiyi orini, nguro ewero eteto. Noorendo gengombo naru
oni simoo bare enengo soboyerooteku ngu komo ombuyarini, noore
ewero eteto. Noorengo oowari engge nga narungga ngaromu, ko
naru bidodoboromu nguya yunororuwa. Oni gidaregado nooreno weti
mbumbuwa teyunootenggoku nguro noore kowuriye andangero ka-
beteyunowato. Ngundiro nangge, mete ye nguya noorengo kowurinani
andangeyunoya kabete. Gedo oo biyomi noore towooyeroweroyimo, nguno
ma yowoosooro oorowuwero. Ero eyingo.
5-6 Yisasdo ko eyingo. Ye kewooroyemo nguno oni gura enengo dobooyibo,
suwoo kewoorokono oororo ewa. Doboone, ge oomanongoyingo kabusa
nuno, ero ewa. Noro doboone gura orirokononggo mayetoni, nguro no
oowari gura ene inoweroyi nguya kini. Eyingo.
7 Ya newendemo oningga, ngundo mande gumi ewa. Ge ndatero nguro
suwoo kewooroko omburo no yokutuneroote? Yamuko kuri goodoowono.

No nenengo simoonedodo yabano kuri werewooto. No ootoogero oo ge gunoweroyi, ereremo kini. Eyingo.
8 No yeya eteno. Ene ngu oningga ngu enengo dobooyi oorengo nguro ma ingoro, nguro ene ootoogero oo ma inowa. Ene ngu oningga kira ero eriritero oorooteku nguro ingoro, ene ootoogero, oo bidodo eneno kinimu nguro ewoku, ngu bidodo yoro inowa.
9 Ngu no yeno eteno. Ye Anutro nowoondoye hamoomonggo ooro wenonoro, nguro Anutno kira etoyigogo, enendo oo ye yunowa. Ye oo erewero ngu, ye oo kenowanggo. Ye oo ereweya ngu Anutno yemboongetoyi, enendo etuyeroro goosooyunowa.
10 Oni bidodo Anutno kira erogogo oo yootenggo. Oni ene oo erewero ngu, ene oo kenootenggo. Oni yamuko udoni ngu, Anutdo yamuko goosooyunoote.
11 Ye kewooroyemo nguno oni gura nangonimbo isoro etoni, ngu eweyimbo yowoorengoro, sire biyomingga yoro, nangoni inowa, binengga? Kini.
12 Ene nangonimbo nu mindiyoboro etoni, eweyimbo yowoorengoro, oo biyomi putegooroga inowa, bine? Kini, ngundiro nguya ma tewa.
13 Arisa, ye oni biyomi merako oorootenggoku, ngundo yengo simooye ngu oo gomemu yunootoyi ngu, asa, yengo Awaye sambono oorooteku nguno kira etoyi, enendo enengo Yuka Kundingiyi ngundo oo urungga oorengo yengo merako oniro muriye, ngu bidodo dagaro yunowa. Eyingo.

### *Yisasdo Goremboorododo Ko Tete Ero Eyingo (Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)*

14 Yisasdo oombooro biyomi gura manggowo kininggado oni gura woorogongoyingomu owetoni toongetoni, oninggaku manggowo tango yetoni, mande eyingo. Ngundiro tetoni, simoo baredo ngu kenoro, ene soriyokoro ingondudu urungga teyingo.
15 Ene oni gidaregado eyingo. Ene oombooro biyomi oweteku, ngu oombooro tabango urungga oowooyi Beyelesebab (Setan) nguro yanggangoni, ngunonggo ko tete ero eyingo.
16 Oni gidaregado Yisas towoongowero, ero ewonggo. Samboro onindo ma teweroyi gura teya etuyerootooga kenowato. Ngundiro kenoro ingowato, ge Anutdo rogogerowo.
17 Ene Yisasdo enengo ingonduduye ngu ingoro, nguro ero eyingo. Ene mera oo sobosobo oni guranangge nguro oni simoo bare wesoowootoni, wata eraya tetoni ngu, ngundo enengo nangge ebe utoro, ngu oningga nguro koni ngu biyomi yewa. Ya gurananggemo oni simoonggoro gura nowoondoye guranangge kini wesoowootoyi eraya tetoni ngu, ko gura gobooro teweroyi, ene ereremo kini. Asa, nondo Setan yanggangonimbo oombooro biyomi owewonoku, ngu ngandiro nondo nenengo kone yomburiyowano. Ngu hamoo oorengo ngundiro kini.
18 Ngundiro nguro, Setando enengo keyimo oni wesoowooyerootoni eraya tetoni, ngundo enengo nangge ebe utoro ngu, enengo koni mandeni ngu ndadiro terogogo, yanggango oruwa? Ene ereremo kini. Yendo noya etenggo. Nondo Beyelesebab (oowooyi Setan) oowooyimonggo oombooro gidarega owete, ero etenggo. Kini, no Setan yanggangonimonggo oombooro biyomi ngu ma oweteno. Kini, no Anutro yanggangonimbo oweteno. No nguro eteno.
19 Ene nondo Beyelesebab oowooyimo ko ngundo no hoorooweneroot oni, oombooro biyomi gidarega owewanoku ngu, onendo yengo ko gobooro ngu hoorooweyerootoni, ene oombooro biyomi ngu owetenggo? Ye ngundiro

ingootenggoku ngu, asa yengo ko gobooro oombooro biyomi owetenggoku
ngu Setanro yanggangonimbo nguya tetenggo? Hamoo oorengo kini.
20 Ene Anutro yanggangoni, ngundo no hoorooweneroot oni, ngunonggo
no oombooro biyomi ngu owetoowe ngu, ye ingowanggoku ngu, Anutdo
narungga enengombo sobowooteku, ngu yeno omburo tunooteteku nga!
21 Ene oni yanggango gurado (Setan) enengo yani gome sobowooro,
sangga dowooro oodoni ngu, enengo yanimo oo ngu bidodo gome oorengo
oruwa.
22 Ene oni gura yanggango oorengo, ngundo mayero ngu oni yanggan-
gongga nguya ebe utoro, duge, sangga ooni ngu sobiyoro yoro ngu, asa, ene
mete ureni kumootoni, yanimo uro, oo sitowini nguro musiyo, ene watayi
ingooteku nguro wiyakoro, bayetero dobookuriyi yunowa.
23 Oni no doboone kini ngu, ene noya mundi tete. Oni ene noro
kone nguro newende guranangge kini ngu, asa, ene kingo buribari tero
endeyooteku ngu, ene noro doboone kini. Eyingo.

### *Oombooro Biyomi Ko Ombuyingo*
### *(Matiyu 12:43-45)*

24 Yisasdo mande gura eyingo. Oombooro biyomi, ngundo oni gura
yokoro toongewa. Toongero mera ariwoore endeyoro yade nguno musiyo
ene kengero oruweroyi musiyo gura ma kenoro ngu, ene ewa. No ko oororo
nenengo yangga kuri oruwonoku, nguno uro oruwano, ero ewa.
25 Ene ngundiro ero, oororo yanggaku kenootoni, ngu yangga ngu onindo
kitikata gasiyoro yomosiyootoyi, kingo oodoni, gome teyingo.
26 Ngundiro tero, ene oororo oombooro kandegura gidemboro eraya
nguya yoyoro, ngu yanggano nguno ombuyingo. Enengo yanggangoye ngu
koreteroga ngu dagaro biyomi oorengo. Ene ngu oningga ngu koretero
bodaga biyomiyi oruwo. Ene ataga ngu, ene biyomi oorengo tero ooroote.
Eyingo.

### *Oni Oni Teweroyi Ngu Yoweroyi Murini*

27 Yisasdo ngu mandega ngu etoni, simoo bare oowooyingga oorengo
oriyingo. Nguno bare gura ngu oni ngu kewooroyemo oruwoku, ngundo
meno ero eyingo. Ngu barega ge bisigeroro nono gunoyingongga, ngundo
enesu nangge kumana urungga tewa. Eyingo.
28 Ene Yisasdo mande gumi eyingo. Yo, ngundiro oni ngu, ene mande in-
goro, nowoondoyemo hamoo tero, Anutro mande ngu gome yoro dowooro,
keyootenggoku nguro ene oni oni urungga tewanggo. Eyingo.

### *Oni Gidarega Muri Songo Oorengo Onindo Ma Teweroyimu Ngu Kenowero Eyingo*
### *(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)*

29 Oni simoo bare urungga mayero yowuruwootoyi, Yisasdo mande
yunoro eyingo. Nga naruno oni simoo bare nga biyobiyomi. Ene muri songo
oorengo onindo ma teweroyimu kenowero etenggo. Ene nondo ngu ooga
ngu gura tero ma etuyerowano. Yonando mande oo teyingo ngu nangge
etuyerowano.
30 Kurimi, Yona ngu Anutro sunggi ngundiro tero, Niniwa oni simoo bare
etuyeroyingo. Ngundiro nangge, Anutro Nangoni Oni Kirarongo nguya
Anutro sunggi ngundiro, ataga nga oni simoo bare nga etuyeroote.
31 Kootuyisina, Anutdo simoo bare wirikoyeroweroyi naruno nguno,
mera ngaro oo sobosobo bare koreteyingo gura oriroko oorengomonggo,
nga naruno simoo bare nga kondibo ootoogero; enengo muriye biyomi ngu
yootunoyerowa. Ndadiro nguro, ngu barega mera wengamo oo bidodo

sobosoboga, ngundo omburo, Solomonro ingonduduni gome ngu etoni ingoyingo. Ene ataga nga oningga nga oorooteku, ngando Solomonro ingoyingoni ngu dagaro oorooteku nga! Bare sobosobo koreteyingongga, ngundo Solomonro mandeni gome ingootoni, ene ye simoo bare ngano oorootenggoku, ngu noro mandene ingowero yokootenggo.
32 Anutdo simoo bare wirikoweroyi naruno nguno, Niniwa oni nguya nga naruno oni simoo bare ngaya ootoogero, enengo muriye biyomi ngu ewanggo. Ndadiro nguro, Niniwa oni ngu Yonaro mandeni ingoro, ene nowoondoye yowoorengootoni, ene hamoo Anutro ingoyingo. Ene ataga nga oningga oorooteku, ngando ngu Yona dagate. (Yisas enengomboro eyingo). Ene ye oni simoo bare ataga oorootenggoku ngu noro mande ma ingoro nowoondoye ngu ma yowoorengoote. Ero eyingo.

### *Goweyeboro Soru*
### *(Matiyu 5:15; 6:22-23)*

33 Oni gurado soru (Lam) karo yoro ya gosingomo ngundi kumbe oo gura newendemo ma oongoowa. Kini, oni soru karo ngu, ene tunoo oorengo mindingootoyi, oni ya newendemo utenggoku, ngu nguya soru ngu gome kenowanggo.
34 Doongengge ngu gowegeboro soru ngundiro. Gengo doongengge ngu gome metemi, ngundo gengo gowege moondege ngu bidodo yeni sorudodo tete. Ene gengo doongengge ngu biyomi yetoni ngu, ngu gowege moondege ngu ooreridodo tero oruwa.
35 Nguro ngu, ge ingonda te! Gengo sorungga nowoondogemo oorooteku ngu gome sobowo. Kinitetoni ngu, gengo sorungga ngu ooreri tewa.
36 Asa, gengo gowege ngu bidodo himi oodoni ngu, asa, gumisina ooreri kini. Gengo gowege moondege ngu bidodo himi, ngu soru (Lam) himi ngundiro oruwa. Eyingo.

### *Parisi Oniya Mamana Mande Etuyeroyingo Oniya Muri Biyomi Teyingo*
### *(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)*

37 Yisasdo mande ngu ero yokootoni, Parisi oni gurado Yisas eneya oowari neweroyimboro negongoyingo. Ngundiro tetoni, Yisas ene ngu Parisi oningga, ngundo yano uro oo neweroyi yabano bibiteyingo.
38 Bibitero oo netoni, Parisi oningga ngundo Yisas kenootoni ngu, ene kandeyi ma sonowooro ngundo oo dowooro netoni, nguro ene ingondudu urungga teyingo. (Mosesro mamana mandeno eteku ngu ma keyootoni nguro gome gome kenoyingo.)
39 Yisas Oo Bidodo Simburi, ngundo ngu Parisi oningga nguro ingonduduni ingoro eyingo. Ye Parisi oni ngu koondo toba ngu goweyi nangge sonowooro yomosiyootenggo. Ene yengo nowoondoye ngu yakaka, ko muri biyomi, ngundo nangge angero ooroote.
40 Ye wenonoyingo oni! Anutdo ene oo goweyi sangani nangge bine yero, ene newendedodo nguya ma yeyingo, bine?
41 Ene Anutdo nowoondoye yomosiyooteku ngu, nguro ye nguya oni gura nowoondoye teyunoya hooroowe. Onindo ngundiro kenoro ngu, ene ingowanggo. Gengo nowoondoge ngu gome sarayi.
42 Ene ye Parisi oni, ye ingonda teyi! Ye ngu oo soodida, suwe oo bidodo kono oorooteku, ngu kewooro wesoowooro kande eraya nguromu gura Anut inootenggo. Ene ye mande muri gome nenengo ngu dagaro yokoro, nowoondoye Anut inoweroyi muri ngu yokootenggo. Ye oo ngu yunoweroyi muringga ngu mete tetenggo. Ene ye nowoondoye bidodo oorengo Anut inoweroyi muringga ngu ma yokowero.

43 Ye Parisi oni, ye gowugowurongo ye ingonda teyi! Yengo yambo yano
ye koretero oni doongeyemo bibitewero gome ingootenggo. Ye oowari
uriyoweroyi musiyomo, simoo baredo yeyoya bingaminani eya okooyi ero
gome ingootenggo.
44 Ye ingonda teyi! Yengo nowoondoye ngu oni mereyi garongooro uteku
musiyo ngundiro. Mere sanganimo ngu so irosara oo gomemu ooroote. Ene
mere newendemo ngu buwoo biyomi tero, ndindingo biyomi ooroote. Ero
eyingo.
45 Ngundiro etoni, mamana mande etuyeroyingo oni gurado Yisasro
mande gumi, ero eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge ngu mandega ngu
nooreya mande kootunanisina ero yimitooro eteku ngu! Eyingo.
46 Yisasdo mande gumi eyingo. Ye mamana mande etuyeroyingo
oni, ye ingonda teyi! Yendo mamana mande urungga oorengo oni
simoo bare yunootenggoku, nguro ene oo kowuri urungga oorengo ene
koorowooweroyi ereremo kini. Ene yendo kandedibiye bodaga nguno yero
boda ma hoorooweyeroro kowuri ngu ma koorowootenggo.
47 Ye ingonda teyi! Yengo osi sambayebo Anutro ingondudu eyingo oni,
gidarega kingo yureyi kumooyingo. Ene yengo muriye ngu osisambayeboro
muriye ngundiro. Nguro ngu, ye mereye ngu irosarayi teyunootenggo.
48 Nguro ngu, ye nguya enedodo muriye guranangge. Nguro ye osisam-
bayeboro mande muriye biyomi ngu, ero etenggo. Yengo nowoondoye ngu
muringga teyingongga nguro gome ingootenggo. Ene Anutro ingondudu
eyingo oni yureyi kumooyingo. Ye nguro mereye komoongoro irosara
teyunootenggo.
49 Nguro ngu, Anutro ingonduduni gomemo ene kuri ero ewo. Nondo
noro ingondudu eyingo oni, ko nenengo kirikiri kirarongo oni sureye-
rootoowe, eneno oorowuwanggo. Enendo ngu yutoro, mandeye biyomi ero
yomooyunoro, gidarega yureyi kumoomukowanggo.
50-51 Nguro ngu naruno, oni simoo bare nga osisambayebo kowuriye
yowanggo. Ene kuri Anutro ingondudu eyingo oni yurewonggoku omburo,
nga naruno ngano nguya yurootenggo. Kurimi, Ebel ureyi kumooyingo,
ngunonggo yade yade omburo Sekarayiya nguya ureyingo. Sekarayiya ngu
Tembel, yambo ya newendemo Anutno wooro yeyingo musiyomo ureyi
kumooyingo. Nguro kowuri ngu, ataga nga oni simoo bare oorootenggoku
ngano, nguro kowurini weti gumi ngu bidodo ataga yowanggo.
52 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ye ingonda teyi! Yendo Anutro
hamoo mande ngu oni bidodo ingoweroyingga ngu oongootenggo. Yen-
gombo ngu ma keyoro nguro ye oni gidaregado ingoro keyoweroyinggaku
nguya oore goodooyunootenggo. Ero eyingo.
53 Ngundiro ero yokoro, Yisas ngu yangga ngu yokoro, ene endesina
ooretoni, mamana mande etuyeroyingo oniya, Parisi onidodo ngu mandega
nguro nowoondoye biyomi oorengo ingoro oruwonggo. Ngu naruno, ene
damoni yero Yisas ureyi kumooweroyi nguro suwooyi sano oore erewero
oo bidodoboro Yisas sumoo sumoo inoro oruwonggo.
54 Ene ngundiro tero, Yisas kenondadangero sobowooro endeyoro oru-
wonggo. Yisasdo mande biyomi guradiro gura manggowoomonggo etoni
ngu, ingoro, ene ngunonggo dowooro mande ero ureyi kumooweroyim-
boro.

# 12

*Mande Godange Nguro Ingonda Teyi*
*(Matiyu 10:26-27)*

1 Naru gurano, oni simoo bare urungga oorengo, endeni endeni bidodo
mayero yowuruwooro, ebe wongoowoonggo tero tero ombuyingo. Yisasdo
ootoogero enengo kirikiri oni mande yunoro eyingo. Ye Parisi oniro
ebe ganagana mande nguro ingonda teyi! Ene oni doongeyemo ngu
oni muri nenengo keyootenggoku ngundiro tewanggoku, nguno ngu go-
dange tetenggo. Kootuyisina, ngu muri erayaga tetenggoku, ngu endesina
tunootewa.
2 Oo bidodo oongooro wiriyootoni oorooteku ngu, kootuyisina, ngu
tunoo temukowa. Oo doobengootoni oorooteku ngu, kootuyisina, dobe
wesiyootoni tunootetoni, oni nguya kenoro ingowanggo.
3 Ngundiro nguro, mande bidodo suwoo oorerikono ewonggoku ngu,
oni simoo baredo sano tunoo ero ingowanggo. Mande bidodo yendo ya
newendemo torige gisigosononggo ero ingowonggoku ngu, onindo ende
kewoorokono dikaro, ngunonggo wesiyoro meno manggaru tero ewanggo.
Eyingo.

### *Oni Ene Anutro Nangge Sosorewanggo (Matiyu 10:28-31)*

4 Yisas mande gura eyingo. Ye noro dobookurine, nondo yeno
ngandiro eteno. Ye onindo goweyega nga ureyi kumootekungga nguro
ma sosorewero. Ndadiro nguro, ene kootuyisina, oo gura yeno teweroyi,
ereremo kini.
5 Oni ye nguro sosoreweroyi ngu etuyerowano. Ye komo Anutro sosoreyi,
ngundo oni ureyi kumoowa. Kootuyisina, ene yanggangonidodo, ngundo
oni yoro, de nombo ma kumooteku nguno oorongooni uwa. Yo, no yeno
eteno. Ye komo Anutro nangge sosoreyi.
6 Ye ingoyi! Nu sibe bobodi kandegura ngu uriyi bodaga nangge (2 Toya 2
Toya). Ene Anutdo nu bobodi ngundiro ngu ma kabetete.
7 Anutdo ye tabaye uye ngu bidodo kandangemukoote. Ye nguro ma
sosorewero. Anutdo nu bobodi nguro ingoro sobowooro oo yunooteku ngu,
asa, ye ingootenggoku, ene ye nguya gome soboyerowa. Eyingo.

### *Yisas Oowooyi Yootunoro Eweroyi Nguro Muri (Matiyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

8 Yisasdo eyingo. No mande gura nguya yeno eteno. Oni gurado simoo
bare doongeyemo no oowoone yootunoro ewaku ngu, no Oniro Nangoni
nguya ngu oningga nguro oowooyi Anutro Engel onino yootunoro ewano.
9 Ene oni gura simoo bare doongeyemo, noya mande biyomi ero, no kootu
nunowaku ngu, no nguya Anutro oni Engel doongeyemo eneya mandeni
biyomi ero kootu inowano.
10 Oni gurado no Oniro Nangoni yomooyinoro mandega ewoku, ngu
andangeweroyimboro yemboongewaku ngu, asa, Anutdo ngu oningga
nguro weti mbumbuwani andangeyinowa. Ene oni gura Yuka Kundingiyi
yomooyinoro mandega ewaku ngu, Anutdo ngu oningga nguro weti mbum-
buwani hamoo oorengo ngu ma andangeyinowa.
11-12 Ene oni gidarega ye yoyoro yambo ya newendemo yoyero, ngundi,
Gabuman oni doongeyemo yoyero, ngunonggo yoyoro oni oowooyedodomu
nguno nguya yoyewanggoku ngu, asa, ye ma sosorero ngandiro ma in-
gowero. Noore ndadiro mandega ero nguno enengo mande ngu wongoowe
utoni sawato? Noore mande ndadiro ewato? Ero ma ingowero eyingo.
Yuka Kundingiyimbo ngu naruno nguno nangge, ye mande eweroyi ngu
ingonduduyemo tunootetoni, ye ngu yoro eneno ewanggo. Eyingo.

*Oni Sitowiyedodo Teweroyimboro Nangge Ingootenggoku Nguro Mande Adingayi*

13 Naru gurano, ngu oni simoo bare urungga kewooroyemonggo oni
gurado Yisasno ero eyingo. Oo etuyeroyingo oni, no ngandiro ingooteno.
Gedo banemo etooga noorengo awanarimboro oo sitowiku wesoowooya
gumi gidare no nunoni. Eyingo.
14 Ngundiro etoni, Yisasdo ngu oningga nguya eyingo. Onendo no
roogonerootoni, no yengo oo wirikoro ngu wesoowooro bayetero, ye
yunoweroyi tabango noyewo? Eyingo.
15 Ngundiro tero, Yisasdo simoo bare bidodomo eyingo. Ye ingonda
teyi! Ye oo sitowi urungga yowero ko oo gidaregaro nguya doongeye ma
urutewero. Anutdo keta oruweroyiga ngu yunoote. Oo sitowi ngundo keta
oruweroyi ngu uriyoweroyi, ereremo kini. Kini, oo sitowi ngu gowenani
nga hoorooweyeroyimboro nangge yunoote.
16 Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Sitowidodo oni guraro
konimo oo urungga enggemukowo.
17 Ngu sitowidodo oningga ngundo newendemonggo ingondudu tero ewa.
No ndadiro tewano? Oowarine nga yeweroyi yane nguya kini.
18 Ngu oningga ngundo enengo ingonduduno ingoro eyingo. Yo, no
nenengo oowariro ya nga toongooro ya ururumu nangge yero, nguno
oowari bidodo yoro, nguno wata yewano. Nggire ko nenengo oo gome
gomemu ngu yano nguno yetoowe oruwa.
19 No ataga mete ero ingondudunemo ingowano. Nenengo oo gome
gome urungga oorooteku, ngaro ngu dagoma oowooyingga oorengo yoro
netoowe, ma kini tewa. No yoro nero, sonoyi nguya yoro nero, kengero, oni
oni tero, oruwano. Ero ingoyingo.
20 Ene Anutdo kenoro eneya eyingo. Ge wenonoyingo oni! Ataga suwoono
ge kumoowa. Ngundiro tetoyi, gengo oo yomosiyoro yewoku ngu onendo
yowa? Anutdo eyingo.
21 Oo ngundiro yeno nguya tunootewa. Oni ene oo sitowi urungga
yoro enengo wata yetenggoku ngu, ene Anut nowoondoyemo hamoo
teyingongga ngu kini. Anut doongeyimo ngu, ene angoyi oorengo yetenggo.
Eyingo.

*Mera Ngaro Oo Sitowi Oowariro Ingondudu Urungga Tero Nguro Ingowatu Teweroyi*

*(Matiyu 6:25-34)*

22 Yisasdo ngundiro ero, enengo kirikiri onikuno, ero eyingo. Ngundiro
nguro, no yeno eteno. Ye goweyeboro oo nguro ye ma ingondudu
urungga tewero. Noore ndawu ooga newato? Ngundi noore ndawu ooga
kutuwoowato? Ngundiro ero, ye goweyega ngaro ma ingondudu urungga
tewero.
23 Ketangga Anutdo yunoyingo ngu urungga oorengo. Ngu oowari ngundi
towikumba oo nguro ingootenggoku ngu oo bobodimu nangge.
24 Ye nu yeyoya ingoyi. Ene ko tero oowari ma mitenggo. Ene oowari
engge ma yoro yowuruwooro wata yetenggo. Ene Anutdo suwooyi sano
oowari oo yunoro muwooyeroote. Ye oni simoo bare ngando Anut doongeyimo ngu, nu oo ngu dagayerootenggo! Anutdo kuri watayi, ye towikumba,
oo neweroyi, ya wereweroyi oo ngu yunowero ingoote.
25 Ye kewooroyemo nguno oni gurado enengo ingondudu tero, enengo
keta oruweroyi nguro naruni, ene mete soweyowa, bine? Kini, ye ereremo
kini.

26 Nguro ngu, yendo oo bobodi ngundiromu ngu ma tetenggoku, ndawu-
garo ye gidaregado ngundiro ingondudu urungga tetenggo?
27 Ye so irosara nga yeyoya ingoyi. Ene bungge koyi tero towikumba
ma tetenggo. Nguro, no yeno eteno. Ye ooro ma ingondudu tero, ma
hahangewero. Kurimi Solomon ngu, ene towikumbani gome mesarangomu
ngu bidodo teyingo. Ene ataga nga irosarangga kenootenggoku, enengo
irosarani ngu Solomonro ngu dagate.
28 Yo, uru so oo kono ooretenggoku ngu, ataga nangge oorero dikatenggo.
Yangeni ngu gumooro de nombono oorongootoyi dewa. Kingo so uru
ngundiromu ngu, Anutdo ngu gome nakangoyeroote. Ngundiro nguro, ye
komo gome ingoyi! Ye simoo bare yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu bodaga nangge. Anutdo yengo nowoondoyi urungga oorengo tero gome
soboyeroote.
29 Ngundiro nguro, ye ndawu ooga ko sonongga neweroyi ngundiro
ingondudu urungga ma tewero.
30 Oni endeni endeni ngu, ene oo ngaro erewetenggo. Ene yengo Awaye
sambono oorootekungga, ngundo ngu yengo oo nguro ingootenggoku ngu,
oo ngu enendo hoorooweyerootoni yowanggo.
31 Ene ye Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo nguno nowoondoye
yero, ngunonggo dobookuriye nguya mande nguno hoorooweyeroro ero
yunoro ngu, asa, Anutdo oo songo nguno hoorooweyerowa. Ero eyingo.

### *Sambo Endemo Oo Gome Yowuruwooweroyi, Nguro Murini (Matiyu 6:19-21)*

32 Ye noro nowoondoye hamoo teyingo oni wata bodaga nangge, ye ma
sosorewero. Yengo awayembo ene kuri enengo endega enengo simoo bare
sobowooteku, ngu yunowero yomosiyoyingo.
33 Yengo oo bidodo oni yunootoyiga uriyoyi, nguro beyeni ngu yoya,
angoyi oni ooro wenonootenggoku, ngu hoorooweyeroya yunoyi. Ngu muri
gomengga merako ngano tetenggoku ngu, sambo endemo ngu duwoo ma
yokowa. Sambo endemo yakaka onindo oo gomemu ma yowanggo. Nguno
googoose ma tetoni, toowumbo nguya ngu ma netoni biyomi yewa.
34 Yengo oo gome oorooteku musiyongga nguno, yengo nowoondoye
nguya nguno yetoyi oruwa. Ye oo gome gome ngano oorooteku, nguro ha-
hangero ingoro ngu, asa, nowoondoye ngu bidodo nguno damooro oruwa.
Ngundiro nguya ye Anutro ko tewero nguro hahangero ingootenggoku
ngu, asa, yengo nowoondoyemo ngu bidodo sambono oruwanggo. Yo,
hamoo, Anutdo sambo endemo musiyo metemimu nguno noorengo oo
gome yoonenengootoni ooroote. Eyingo.

### *Doongedoongoodoongo Tero Sobowooro Oruweroyi*

35-36 Ye oo yomosiyoya doongedoongoodoongo teya noorengo Simbunani
urungga ngu sobowooya oodoyi, ene omburo ko yoyoweroyi, ngu ko
onindo enengo sobosobo oni urungga sobowootenggoku ngundiro. Ene
towikumba ingonda tero, yemuro, wanggayemo utombo gome gosiyoro,
enengo soruye karo dowooro oorootenggo. Ngundiro tero, oodoyi, enengo
oni urunggaku bare kameyoweroyi oo simbo ngu kinitetoni suwoo ke-
wooroko omburo, enengo ko onikuno yamuko udoni, ya goosootoyi, nguno
yeyootoni, doongedoongoodoongo tero ootooro, nguro ene sodedomangge
yamuko goosooyinootenggo.
37 Oni urungga ngu omburo, enengo kirikiri oniku yeyootoni, ma
wereyingo doongetero oodoyi yeyoro ngu, kirikiri oni ngu, ene oni oni
tewanggo. No hamoo oorengo yeno eteno. Kirikiri oni enengombo kumba

yemuro kimbonambo wanggaye gosiyoro, ya simburibo sobowooro oodoni,
omburo oo neweroyi yabano bibitetoyi, enengombo oowari yunowa.
38 Ngu oni urunggaku suwoo kewooro oorengomo ombuwa, bine, ngundi,
sengeweroyi tero, nu kootoori koretero etoni nguno, bine, omburo, enengo
kirikiri oni yeyootoni, ma wereyingo. Nguro ngu, kirikiri oni ngu, ene mete
oni oni tewanggo.
39 Ye nga mande oo nga gome ingoyi! Ya simburi ngu, ene yakaka oni
ombuweroyi naruwo ingoro, ene nguro doongedoongoodoongo tero oruwa.
Ndadiro nguro, yakaka oni enengo yano ma ombuwero ero nguro.
40 Ye komo nguro suwooyi sano doongeteya, doongedoongoodoongo teya
oriyi! Oniro Nangoni ngu naru gurano ombuweroyi ngu, ye ma ingootoyi
nguno ene ko ombuwa. Eyingo.

### *Kirikiri Oni Gome ko Kirikiri Oni Biyomi Nguro Mande Adingayi (Matiyu 24:45-51)*

41 Pitando eyingo. Urungga oo bidodo Simburi Simbunani, ge ngu mande
adingayingga ngu nooreya nangge ete, bine; ngundi simoo bare bidodoboro
ete? Eyingo.
42 Etoni, Urungga oo bidodo Simburi Yisas, ngundo mande gumi eyingo.
Oone ngu newende gomemo sobosobo ootooro enengo ko gome tete?
Enengo oni urungga, ngundo ngu oningga ngu yetoni, ngundo enengo ko oni
ngu soboyeroro, naru nenengo oorengo roogoyimo ingoro oowari yunowa.
43 Kootuyisina, oni urunggaku ko yowoorengoro omburo, ngu ko so-
bosobogaku kenootoni, ko kuri teroruwoku ngundiro tero oodoni kenoro
ngu, asa, ngu sobosobo oninggaku ngu, ene oni oni urungga teyinowa.
44 Hamoo oorengo no yeno eteno. Oni urungga, ngundo ko oni gome
ngundiro kenoro, asa, enengo beye sitowi bidodo ngu sobosobo oningga
ngu kandeyimo yetoni ngundo gome sobowoowa.
45 Ene ngu ko oningga nguro ingondudunimonggo ingowaku ngu, ne-
nengo oni urungga ngu sodedo ma ombuwa, ero ingoro, nguro ene damoni
yero, ko oni simoo bareku yutoro, ene sono kowoo nero, ngundo yeni
wenonoro oruwa.
46 Ene ngundiro tero ngu, enengo oni urungga ngu ma sobowooro
oodoni, naru gurano, enengo oni urunggaku ko omburo ngu, ko sobosobo
oninggaku gome gome utoro yomburiyoro yoro oni enedodo ko gome ma
sobowooro oorootenggoku nguno yetoni oruwa.
47 Ko sobosobo oninggakundo enengo oni urungga nguro ingonduduni
koni murini ngu gome oorengo ingooteku ngu, ene oo ma yomosiyoro
enengo oni urungga nguro ingonduduni ma keyoyingo. Ngundiro nguro,
enengo oni urungga, ngundo gome gome utoro, ureni biyomi yeyingo.
48 Ene ko sobosobo oningga ngu enengo oni urungga nguro ingonduduni
ngu, ene ma ingoro, ngundiro ko biyomi tero, nguro enengombo kowuri
bodaga ngu yowa. Oni ene oo oowooyingga yowoku ngu, ene ngundiro
nangge gumi oowooyingga wendangero hoorooweyerowa. Simoo baredo
oo urungga oni gura kandeyimo yetoyi, gome sobowoowaku ngu, asa,
ingootenggoku ngu oningga ngu, ene mete ko oo urungga oorengo tero ngu
gome sobowoowa. Eyingo.

### *Yisas Ngu Oni Simoo Bare Wesoowooyerowero Ombuyingo (Matiyu 10:34-36)*

49 No de kawero merako ngano ombuwono. Noro nowoondonemo ngu de
soru dero sodedo gidooreya deni ero gome ingooteno. (Ene Anutro mande
keta gome mesarango nguro eyingo.)

50 Ene koretero no oniro weti mbumbuwaro de omukondi koorowooro
ogingo ingoro kumoowano. Kumoowero, nguro nowoondone kowuri
oorengo yetoni, ene ngu ma tunooteyingo.
51 Ye bine ngandiro ingootenggo? No merako ngano ombuwonomu
ngu, imakeyingo muri ngu yunowero ero ma ombuyingo. Kini, no yeno
eteno. No mera ngano oni simoo bare wesoowooyerowero ombuwono.
Gidarega Anutno nowoondoye hamoo tetoyi, gidarega nowoondoye hamoo
ma tewonggo.
52 Ataga nga naruno ngano, nga wesoowooyeroweroyi muringga nga, ngu
ngandiro. Oni gidarega noro nowoondoyemo hamoo teweroyi nguro ataga
ko kootuyisina, oni simoonggoro kandegura ya gurananggemo oodoyi, oni
kabusa, ngundo oni erayaga nguya ero boguwootoyi, ko oni erayaga ngundo
kabusayiga nguya boguwooro ronggeyoro songo songo oruwanggo.
53 Eweyimbo nangonimboya sanggiri tetoni, nangonimbo eweyimboya
sanggiri tewa. Nemimbo nambonimboya sanggiri tetoni, nambonimbo
nemimboya sanggiri tewa. Oni gura bareyibo, neboyiboya sanggiri tetoni,
ko nangoni bareyi enebana ootoogero neboyiboya sanggiri tewa. Eyingo.

*Oo Tunooteweroyi, Nguro Sunggi*
*(Matiyu 16:2-3; Mak 8:11-13)*

54 Yisasdo simoo bareno ero eyingo. Ye sambono goboore sa utekusina
kenoro sodedo ingootenggo, sono ombuwa, ero ingootenggo. Ngundiro
ingootoyi ngu, hamoo oorengo sono ombute.
55 Sono midugu naru kinitetoni, doogo urungga mayetoni ngu, ye ingoro
etenggo. Sa kookingo urungga tewa, ero etoyi, ngundiro nangge tete.
56 Ye mebuye tegedodo oni! Ye mera ngaro naru sunggi oo ko samboga
awero naru sunggi, oo ngu gome kenoro ingootenggo. Ene ndawugaro
nguro, ye naru ngaro oo nga gome ma wirikoro kenoro ingootenggo?
Eyingo.

*Oni Yeya Sanggiri Mande Etenggoku, Nguya Mande Yoonenengowanggo*
*(Matiyu 5:25-26)*

57 Ndawugaro yengombo ingondudu gome ma tero, ngunonggo muri
nenengo ngu wirikootenggo?
58 Ye oni gurado yoyoro mande wirikoyingo onino oorowutoningga
ngu, asa, ooreko nguno yengo nangge mandeye sodedomangge yomosiy-
oyi. Kinitetoni, enendo ye yoyoro mande wirikoyingo oni urungga ngu
kandeyemo yoyetoni, ngu oningga ngu enebana yoyoro, kumba ootuwoo
oni kandeyemo yoyetoyi, enendo yoyoro, oororo ya biyomimo yoyewanggo.
59 No ye eteno. Ye ya biyomi ngu sodedo ma yokoro sawanggo. Ye komo
koretero yengo weti ururu ko weti bobodi ngu bidodo wendangemukoya
yokoyi! Ero eyingo.

# 13

*Oni Gura Ene Newende Ma Yowoorengoro, Ngu Ene Oonootewa*

1 Ngu narunggano nguno, oni gidarega Yisasno mayero eyingo. Galili
oni gidaregado wooro yewero yetoyi, ngu naruno, Rom Gabuman tabango
oni oowooyi Payilat, ngundo omburo, wooro yeyingo oniku gidare yutoro,
nguro sidudaroye nguya wendoni merako uyingo. Nguro eyingo.
2 Yisasdo enengo mandeye gumi eyingo. Ye ndadiro ingootenggo? Ngu
Galili oni nguro muriye biyomiye ngu, Galili oni gidarega dagayeroro, nguro
ene weti mbumbuwa urungga tero nguro kumootenggo, bine?

3 Ngundiro ingonduduga ngu nenengo kini. No yeno hamoo nenengo
eteno. Ye bidodo nowoondoye hamoo oorengo ma yowoorengowanggoku
ngu, ye bidodo ngundiro nangge hamoo oonootewanggo.
4 Kurimi ngu, oni kande eraya kengga gidemboro kabusa (18) ngu Sayilom
endemo nguno ya pirungga tookero, ngundo yureni kumooyingo. Nguro ye
ndadiro ingootenggo? Enengo weti mbumbuwaye, ngundo Yerusalem oni
oorootenggoku, nguro wetiye ngu dagayeroro, ene kumooyingo, bine?
5 Ngundiro ingonduduga nguya metemi kini. No yeno hamoo oorengo
eteno. Ye nowoondoyemo hamoo oorengo ma yowoorengoro ngu, asa, ye
nguya bidodo ngundiro oonootewanggo. Eyingo.

### *De Ma Enggeteku, Nguro Mande Adingayi*

6 Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Oni gurado enengo kono de
gura miyingo. Kootuyisina, engge yowero omburo kenoyingomu, ngu engge
kini.
7 Ngundiro kenoro, ngu kongga nguro sobosobono eyingo. Ingo. Dagoma
kabusa (3) no nga dega nga enggeboro omburo kenootoowe, engge kini
tewo. Ngundiro nguro, ge doongooya oorongooga uni. Oode ngundo ko
ngaro mera urumi kingo yeni kinitewa. Eyingo.
8 Ko oninggakundo mande gumi ero eyingo. Oni urungga, nguno
yokootooga nga dagomangga nguya kono dikaya orini. Nondo damonimo
mera ngu komoongoro nguno Bulmakawu boga, nguro use yoro mayero
yewano.
9 Anduno, dagomanggano nguno enggetoni ngu, asa, ngu gome. Nguno
ma enggetoningga ngu, arisa, ge mete doongo. Eyingo.

### *Kando Naruno Yisasdo Bare Gura Yomosiyoyingo*

10 Kando naruno, Yisasdo Yuda oniro yambo ya gurano oni simoo bare
mande yunoro etuyeroyingo.
11 Bare gura nguno oruwo. Ngu barega ngu oomboorobo tooburi wimbuy-
imo woorogongoro oruwo. Ene nenengo randoro nguya ma endeyoyingo.
Kini, ene penggo penggo nangge tero endeyoro oruwo. Nguro dagomani
ngu (18) kande eraya kengga ke gidemboro kabusa, oombooro ngundo yeni
biyomi yeyingo.
12 Yisasdo barega ngu kenoro negongootoni, tanggeyimo ombutoni
eyingo. Ge nga barega nga gengo sayingge kinitete. Oombooro biyomi
beseya sayi. Eyingo.
13 Ngundiro tero, Yisasdo kandeyi ngu barega ngu tabangomo yetoni,
ngu barega ngu sodedomangge ootoogero, nenengo oorengo dikaro, Anutro
bingamini urungga oorengo ero okooyingo.
14 Yuda oniro yambo ya, nguro tabango, ngundo Yisasya sanggiri tero,
oni simoo bareno eyingo. Ko teweroyi naru ngu kandegura gidemboro
guranangge, (6) yengo sayiye goweyemo ngu onindo yomosiyoyi, ero ngu
ye ko teweroyi naruno mayeyi. Ye ngu oo ngu yoro, Sabat naruno ma
mayewero. Eyingo.
15 Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ngundo mandeni gumi
eyingo. Ye nowoondoye godange oni! Yengombo ngu kando naruno,
Bulmakawu bo Donggi yoyoro saro, sono yunootenggo.
16 Ene nga barega nga, ngu Ebarahamro soweni. Setando dagoma kande
eraya kengga kegidemboro kabusa, gosiyoro oruwo. Ngundiro nguro,
Sabatno, no ngu utongga ene gosiyoyingongga, ngu wesiyooteno. Ngundiro
muringga ngu metemi. Eyingo.

17 Yisasdo ngundiro etoni ngu, enengo mundi oniku oyimo yeroyingo.
Simoo bare bidodo Yisasdo ngu oo amana onindo ma teweroyimu ngu tetoni
kenoro, nguro ene oni oni urungga oorengo teyingo.

### *Yisasdo Masitet, Yis Oo Nguro Mande Adingayi Eyingo (Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)*

18 Arisa, Yisasdo ko eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani ngundo
simoo bare enengo sobowooteku, ngu ndawu ooga ngundiro? Nondo
ndawu ooga bungomo etoowe ngu mete ingowa?
19 Ngu ngandiro. Oowari yuwooyi gura oowooyi Masitet. Nguro tanggori
ngu bobodi oorengo. Ngu oni gurado yuwooyi yoro enengo kono mitoni,
kootuyisina oorero, de urungga ke kambinidodo tetoni, numbo nguno
mayero bibitero nguno tagiyo tero mindiyo yewanggo. Eyingo.
20 Yisasdo ko eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo simoo
bare enengo sobowooteku, ngu ndawu ooga ngundiro?
21 Ngu ngandiro. Ngu oo manongoyingo koongeweroyi oowooyi Yis. Bare
gurado ngu Yisga ngu yoro ngundo oo kikidoyingo koondo kabusa ngu yoro,
Yis nguno yetoni, yowoorengoro, asa, kootuyisina, Yis ngundo ngu bidodo
yeni koongemukowa. Eyingo.

### *Anutro Yoyo Pawano Uweroyi Ngu Ooreyi Witu Bodaga (Matiyu 7:13-14; 21-23)*

22 Ngu naruno, ene ende bobodimo ururumo nguya saro, oni simoo bare
mande ero etuyeroro, yade yade oororo, Yerusalem endemo tunooteyingo.
23 Ngu naruno, oni gurado Yisasno eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbunani, oni guranangge nangge bine Anutdo yoyowa? Etoni, Yisasdo
enengo mande ingoro gumi ngandiro eyingo.
24 Ye yanggango oorengo yerogogo, ye komo yamuko bodaga nguwoore
uwanggo. No yeno eteno. Oni oowooyingga nguno uwero ingootenggoku,
ene uweroyi ereremo kini. Eyingo.
25 Kootuyisina, ya Simburibo ootoogero, yamuko goodootoni, ye ngu
naruno omburo, endesina dikaro, ngunonggo yamuko utoro ewanggo.
Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani yamuko goosooyuno, ero ewonggo.
Ngundiro etoyi, enebana manggoye gumi ngandiro ewa. Ye ndawu on-
ingga? No ye watayi kini! Ye ndanonggo mayetenggo? Eyingo.
26 Yendo eneno ngandiro ewanggo. Noore geya oowari sono oo gobooro
nero, ge noorengo ende kewoorokono dikaro, ngunonggo mande nooreno
ero etuyeroyingo, ngundo mayeteku nga.
27 Etoni, enebana manggoye gumi ngandiro ewa. Ye ndanonggo oni? No
ye ma ingooteno! Ye noro nowoondoyemo hamoo kini! Ngunonggo ko sayi,
ye oo biyomimu tero yaratenggoku oni biyobiyomi, ye yokoya sayi! Eyingo.
28 Kootuyisina ye osisambaye Ebaraham, Ayisak, Yekob, ko Anutro
ingondudu eyingo oniku sambo endemo oorootenggoku, ngu yeyoro
ngu, ye sendoro biyobiyomi tero metooye kini ndindi tero oruwanggo.
Ndadiro nguro, ye Anutro mande ingoro ma keyowonggoku, nguro ene ye
yoyokootoni, sambo endemo nguno ma uwanggo.
29 Oni simoo bare ene Anutro nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu,
mera bidodomonggo omburo, Anutro endenimo nguno oo simbo urungga
katoyi, ngu newanggo.
30 Ye komo gome ingoyi! Oni gidarega kootu ombutenggoku, ngundo
oororo koretewanggo. Oni koreteyingo ngu, ene omburo, kootu tewanggo.
Eyingo.

*Yisasdo Yerusalem Endeboro Sendoyingo*
*(Matiyu 23:37-39)*

31 Ngu naruno nangge, Parisi oni gidarega mayero, Yisasno eyingo. Ge
nga endega nga sodedomangge yokoya, ende gurano toonge. Ndawugaro
nguro, Herodndo ge gureni kumoowero ete. Eyingo.
32 Ngundiro etoyi, Yisasdo ngu onikuya mande gumi eyingo. Ye ooroya,
ngu se kokingga nguno ngandiya eyi! Ingo! Ataga ngu no simoo bareno
oombooro biyomi owero, sayi mambudodo oni yomosiyeroro, ngu no ko
temukowano.
33 Ene ataga, yangeni, yangenggoodo nguya, no yade yade oororo,
Yerusalem ende yootoowegago; ndadiro nguro, Anutro ingondudu eyingo
oni gura, ende songomo ma ureyi kumoowa. Kini, ene komo Yerusalemno
ureyi kumoowa.
34 Ye Yerusalem oni simoo bare, gowugowurongo, ye komo Anutro
ingondudu eyingo oni, yureyi kumoowonggo. Anutdo oni ye etuyerowero
soweyootoni, yendo digi yoro, ngundo yurewonggo. Naru oowooyingga
no yengo simooye yowuruyerowero teteno. Kootooribo simoongo yoyeni
wireyo newendemo yowuruyerooteku ngundiro. Ene ye ngu yokoyingo.
35 Ye gowugowurongo ingoyi! Anutdo ye hoorooweyerowero teni teni
kinitetoni, nguro ene yengo ende ngu kuri yokowo. No yeno eteno. Ye no
ko ma neyoro oodoyi, oororo ngu narungga ngu tunootetoni ngunonggo,
ye ngandiro ewanggo. Ene oowooyi bingami okoowato. Ene Urungga Oo
Bidodo Simburi, ngu oowooyimo ombute. Ngundiro ero, ngu naruno, ye no
neyowanggo. Eyingo.

# 14

*Yisasdo Oni Gura Moondeyi Bidodo Koongeyingongga Yomosiyoyingo*

1 Sabat naru gurano, Yisas oororo, Parisi oniro tabangonggaro yano
enedodo oowari neyingo. Ngu yano oni ngu bidodo Yisas kenondadangero
oriyingo.
2 Nguno oni gura kekandeyi koongeyingongga Yisas tanggeyimo ombu-
woro.
3 Yisasdo ngundiro kenoro, yowoorengoro mamana mandero ingondudu
onikuya, Parisi oniya sumoo yunoro eyingo. Noore mete sayi oni naru
kundingiyimo ngano yomosiyowato, bine, ngundi kini, bine? Eyingo.
4 Ene mande gumi ma ero, neneteyingo. Ngundiro tetoyi, Yisasdo
ngu oni moondeyi koongeyingonggaku ngu yoro yomosiyoro sureyootoni
toongeyingo.
5 Yisasdo ene bidodo sumoo yunoyingo. Oni gura ye kewooroyemo ngano,
enengo nangoni bine ngundi Bulmakawu boningga sono mereno soretoni
ngu, ene naru kundingiyimo sodedo ma woosooro yowa, bine? Eyingo.
6 Ene ngu mandega ngu gumi ma eyingo.
7 Yisasdo yeyootoni, ngu oowaringga nguno mayero ene yaba koreteyin-
gomo bibitewero ingoyingo. Ngundiro tetoyi, nguro Yisasdo mande adin-
gayi gura ero eyingo.
8 Oni gurado bare kameyowero oo simbo gurano ge negogerootoni ngu,
ge yaba koreteroga nguno ma bibitewa. Ngu oningga, ngundo ene oni gura
oowooyi urungga ge dagageroro ene urungga, nguro nguya ombuwa, bine?
9 Ngundiro tero, oo simbo kayingo Simburiga, ngundo omburo geya ewa.
Ge woosooya oorowutooga nga oningga ngando ngu yabaga nguno bibiteni,
ero ewa. Ge ngu yaba koreteyingongga ngu yokoro, ene inootoyi bibitetoni,

ge nguro oyimo urungga oorengo yoro, ge oororo uro, kootuyisina amuno bibitewa.
10 Ye ingoyi! Ge oni gurado oo simbo kaya, ge negogerootoningga ngu, ge ombuya, yaba wengamo amuno oni kootuyesina bibite. Kootu oo simbo kayingo simburi, ngundo omburo geyoro ewa. Doboone, ge ombuya ooroya, awuno bibite, ero etoni, ge oni mayewonggoku ngu doongeyemo koretero bibitero, ge bingaminggedodo tewa.
11 Oni gura enengombo enengo oowooyi bingami okooteku ngu, Anutdo oowooyi yeni merako uwa. Ene oni gura, ene oni songo nowoondoyemo ameno oorootekungga ngu, Anutdo yoro oowooyi bingamidodo awuno oorengo yewa. Eyingo.
12 Yisasdo Parisi oningga oo kayingo simburiga nguya eyingo. Ge oowari gura kaya ngu, ge gengo dobookurige, konebage, ko gengo kenggemo oni, ko ende gobooro oni ngu, ene beye digidodo oni ngu nangge ma negoyerowero. Ge ngundiro tewaku ngu, enebana gengo oo kawoku nguro gumi oo karo gunootoyi, ge enengo yano oororo, oowari gumi newa. Gengo nowoondoge nguro nangge ma ingowero.
13 Kini, ge oo simbo urungga ko kaya ngu, arisa, ge komo oni simoo bare angoyi, sayi mambudodo goweye biyomi ngu, kekandeye biyomi ko doongeye kiringo oni ngu negoyerootoyi, ngundo mayero newanggo.
14 Ge muri ngundiro ngu tetoyi, nguro Anutdo geyoro oni oni tewa. Ngundiro oni, ngundo ene gengo oo simboga karo yunowoku, ngu gumi ma karo gunoweroyi, ene ereremo kini. Kootuyisina, Anutdo gengo oo simboga kawoku nguro ngu Anutro oni nenengomu merenonggo ko ootoogewanggoku naruno, ngundo gumi oo gunowa. Eyingo.

### *Oo Simbo Urungga Nguro Mande Adingayi (Matiyu 22:1-10)*

15 Ngu naruno, oni Yisasdodo oowari neyingomu ngu gurado Yisasro mandeni ngu ingoro, ootoogero Yisasno eyingo. Oni ene Anutro ende musiyonimo simbo kayingo ngu newaku ngu, ene mete oni oni tero oruwa. Eyingo.
16 Ene Yisasdo ngu oningga nguya mande adingayi eyingo. Oni gura ene oo simbo urungga kawero ngu, ene koretero oni simoo bare oowooyinggano kuri ero endeyootoni ingowanggo. Nguro naruni nguya ero yunowa.
17 Oode oowari kaweroyi naruno, oni oo simburigakundo enengo kirikiri oni sureyeroro ewa. Ge toongeya, nondo kuri onino ewonoku nguno ngandiya e. Ye mete ataga mayeyi, no oo kuri karo yomosiyooteno. Eyingo.
18 Ene ngu oniku bidodo enengo ko songo songo, ero ewonggo. Noore ma oorowuwato, ewonggo. Oni gurado ewo. No mera gura keta uriyowonoku, no toongero ngu kenowano. Oniyooge, no ma oororo kenowano. Gedo ooroya ngundiya e.
19 Ngundiro etoni, oni gurado ero ewo. No Bulmakawu bo keta kande eraya (10) uriyowonoku, nguro no oororo ngu towoongoro kenowero nguro ooroya awanggemo e. Oniyooge, noro ma ingowero. Eyingo.
20 Oni gurado ewo. No ataga bare yoro, nguro no ma oorowuwano. Eyingo.
21 Ngundiro nguro, kirikiri oni ko oororo, enengo oni urunggakuno ngu bidodoboro ewo. Ya simburigaku ngundiro ingoro, ene sanggiri tero, enengo kirikiri oniya ewo. Ge sodedo ooroya, nga endega ngaro oore urungga nguno ko oore bobodimo nguno, angoyi oni, oni goweye

biyomi, doongeye kiringo, ko oni kekandeye biyobiyomi ngu bidodo yoyoya
mayetooga, ngundo noro yano ngano ombuyi. Eyingo.
22 Kootuyisina, kirikiri oninggakundo, oni urunggakuya ewo. Urungga,
gedo ewoku ngundiro tewono. Ene yaba gidarega kingo ooroote. Eyingo.
23 Oni urungga ngundo enengo kirikiri oninggakuya ewo. Ge ooroya,
oore ururu bidodomo endeyoya, ko kanggakuri endeyoya ngunonggo, oni
simoo bare yoyoya mayetooga, ngundo noro yangga nga ndindi teni, ero
ingooteno.
24 No geno hamoo eteno! Nondo oni kuri ero endeyowonomu oni ngu
bidodo ene nondo oowari simboga katenoku, nga gurado bodaga ma nero
ingowa. Eyingo.

### *Oni Ene Ingondudu Gome Teyago Yisas Keyoya Endeyoni (Matiyu 10:37-38)*

25 Oni simoo bare urungga Yisas keyoro endeyoyingomu ngusina
yowoorengoro eyingo.
26 Oni gura no tanggenemo omburo ngu, ene komo Anutro ingooteku
ingonduduga, ngundo eweyi, nemi, simoongo, konebeyi, kuwookuwooyi,
ko enengo goweyi keta oruweroyi, ingonduduga ngu Anutro ingootekuga,
ngundo oo bidodo dagayeroote. Ene ngundiro ma tero ngu, asa, ene noro
kirikiri oni tero ma oruwa.
27 Oni gura noro ingoro no keneroro endeyootoni, nguro ene komo
meyero kowuri gura gura onindo inowanggoku ngu no oowoonemboro ngu
koorowoo. Ene oni gura kowuri ngundiro koorowooweroyi ereremo kini
ngu, ene noro kirikiri oni ma tewa.
28 Ye kewooroyemo oni gura ya pirungga sambono yewero ngu, ene komo
koreteya bibiteya ya ngu yemukoweroyi nguro urini ngu gome kandangero
ingowa.
29-30 Ene ngundiro ma tero ngu, ya nguro urini ma ingoro nguno damoni
yero, ene Simen yemukoro yokootoni, asa, oni bidodo kenoro yomooyinoro
ewanggo. Nga oningga nga oniyooge ene, ya yeweroyi, ereremo kini.
Oniyooge! Eyingo.
31 Ngundiro ero, asa, mande adingayi gura eyingo. Mera ngaro oo
sobosobo tabango oni gura, ene toongero tabango guraya ebe urewero
ngu, asa, koretero, ene bibitero ingondudu gome terogogo, enengo me
oni (10,000) ngundo ene mete tabango gurado me oni (20,000) ngu yutoro
oweyerowa, bine, ngundi kini, bine? Ene komo gome ingondudu terogogo.
32 Ene ebe ureweroyi yanggangoni ereremo kini nguro, asa, enengo me
oniku oriroko oodoyi, ene sodedomangge mande soweyoro ewa. Noore
ebe sodedo ma urewato. Kini, noore komo koreteya bibiteya, imakeyingo
murimo doboo yeyiga. Eyingo.
33 Ene koretero ye komo nowoondoye, ingonduduye ngu bidodo Anutno
yero, enengo ko tewanggo. Ngundiro nangge, oni gura ye kewooroyemo
nguno, ene enengo oo bidodo ma kootu inoro ngu, asa, ene noro kirikiri oni
kirarongo ma tero oruwa. Eyingo.

### *Sayi Nembo Ngu Yanggangoni Kini (Matiyu 5:13; Mak 9:50)*

34 Ene mande adingayi gura eyingo. Sayi nembo (Sol) ngu oo gome.
Ene sayi nembo ningguri kinitetoni ngu, asa, noore ndadiro tetooye, ngu
ningguriga ngu ko mete tewa? Kini, noorendo ngu yomosiyoweroyi,
ereremo kini.

35 Sayi nembo (Sol) ngundiro ngu, mera oo miweroyi kono nguno
yeweroyi nguya kini. Noore Bulmakawu usedodo yowuruwooro ngundo
mera tetooye, urumidodo teweroyi nguya kini. Noore ngundiromu ngu
kingo tarangooteto. Oni sodeyi mande ingoweroyi gome metemi ngu, ene
komo mande nga gome ingoni! Eyingo.

# 15

*Bo Sipsip Oonootete, Ero Nguro Mande Adingayi*
*(Matiyu 18:12-14)*

1 Gabuman beye yoweroyi (Takis) oni, ko weti mbumbuwadodo onindo
Yisasro mandeni ingowero tanggeyimo mayeyingo.
2 Parisi oniya, ko mamana mande etuyeroyingo oniya ngundiro kenoro,
nguro boguwooro eyingo. Nga oningga nga, ngu ene weti mbumbuwadodo
oni yoyoro, nguya oowari netenggoku eke! Ene nguya dobooyero endey-
ootenggo. Eyingo.
3-4 Ngundiro etoyi, Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Ye ke-
wooroyemo nguno oni gura ene Sipsip onibi kandegura (100) oruwo.
Nguromu gura oonootetoni, ene enengo Sipsip gidarega mera gurasina
yokootoni oo newoodoyi, ene Sipsip nangoni gura oonootewokungga ngu
erewero yade kenoro yorogogo, asa, ene kengewa.
5 Ene ngu Sipsipgaku kenoro yoro koorowooro, oni oni tero oorowuwa.
6 Ngu oninggaku enengo Sipsipku yoyoro ende mayero, enengo do-
bookuriyimo ero ete. Ye noya oni oni tewato! Noro Sipsip gura oonoote-
woku, ene no erewero ko yowono. Eyingo.
7 No yeno hamoo eteno. Oni gura ene weti mbumbuwa muri yokoro
newende yowoorengootoni ngu, sambono oni ngu bidodo oni oni urungga
oorengo tetenggo. Oni oowooyingga ene ngundiro ingootenggo. Noore
nenengo ero ingootooye, nguro ene Anutdo nowoondoye ma yowooren-
gootoni, ngu, asa, Engel oni sambono oorootenggokundo ngu enengo ma oni
oni tewanggo. Kondibo kini, oni gura Anutno newende yowoorengootoni
ngu, nguro ene oni oni oorengo tewanggo. Eyingo.

*Digi Beye Toongeyingo Nguro Mande Adingayi*

8 Yisas ene mande adingayi gura yunoro eyingo. Yengo bare gura ene beye
tanggori kande eraya (10) enengo siko oruwo. Kootuyisina, guranangge
toongewo. Ene soru karo ngu himimo ya newendekuri, gugu so oo
ememangge gasiyoro, nguwoore erewero oode yorogogo ene kengewa.
9 Ene yoro yokoro ngu, asa, enengo dobookuriyi negoyerootoni, omburo,
yowuruwooro bibitetoyi ewa. Ye noya oni oni tewato. Nguro,, noro beye
gura toongetoni erewero oode, ko yooteno. Eyingo.
10 No yeno hamoo eteno. Anutro oni Engel, ngundo weti mbumbuwadodo
oni gura newende Anutno hamoo tero yowoorengootoningga, nguro oni oni
urungga oorengo ngundiro tewanggo. Eyingo.

*Simoo Oorega Eweyi Yokoro Toongeyingo, Nguro Mande Adingayi*

11 Yisasdo mande adingayi ngu soweyoro eyingo. Oni gura ene nango
sumoongo eraya.
12 Naru gurano, nangoni kootungga ngundo eweyimo eyingo. Awa, gengo
beye oo sitowi ngu wesoowooya noromu nuno, eyingo. Ene ngundiro etoni,
ingoro, beye sitowiku wesoowooro, enengomo enengomo yunoyingo.
13 Ene naru bodaga oode, ngu naruno, nangoni kootungga, ngundo
enengo oo sitowi bidodo tero tewooro ende urungga orirokomu, nguno

toongero nguno oruwo. Ngu simoongga ngu endega nguno oode, nguno beye sitowiniku ngu, buribari endeyoyingo muri biyomi nguno oorongooni umukootoni kingo oruwo.
14 Ngundiro oode, enengo beye oo sitowiku oorongooni umukootoni, kootuyisina, ngu endega nguno oowariro kumooyingo naru urungga tunooteyingo. Ngu simoongga ngu, ene oowari gura yoro neweroyi oo gura kini.
15 Ngundiro nguro, ngu simoongga ngu, ene ende dabemiwoore oo sosorango erewero yade mayero, ngu mera nguro oni sitowinidodo oni urunggano ko tewero sumoo eyingo. Ngundiro sumoo etoni, ngu oni urungga, ngundo yoro sureyootoni, enengo bodoro yano bo sobowooni ero, etoni oorowuyingo.
16 Ngundiro tero, ene bodoro de tanggori ngu yunootoni, nero kawuye pakini yetoyi, yeyoro ingoyingo. No nguya gura netoowega kawune ndindi teni, ero ingoworomu nguya kini. Oni gurado kenonggowurongoro oo gura ma inootoyi neyingo.
17-18 Ngundiro tero, newende himi yetoni, ingondudu tero ingoyingo. Nenengo awanemboro ko oni ngu ene oowariye urungga tero netenggo. Nondo ngano ootooro oowariro kumooteno. Ngundiro nguro, no ko awano oororo ewano. Awa, no Anut doongeyimo, ge doongenggemo nguya weti mbumbuwa tero, endeyoro oode, ngunonggo ko mayeteno.
19 No oni biyomi, nguro noya nenengo nangone, ero ma ewero. Kini, noyoya gengo kirikiri oni eya noye, ero ewano. Ero eyingo.
20 Ngundiro ero ingoro, ene ootoogero eweyi tanggeyimo oorowuweroyimboro oorowuyingo. Ngundiro tero, yade yade mayetoni, eweyimbo oriroko anduno doongetero, nangoni kenoro, nowoondoyi tero, ootoogero kendutero oorowuyingo. Oororo nangoni dowooro dureyoro yenggonangoyingo.
21 Nangonimbo eweyimo oyimo urungga yoro eyingo. Awa, no Anut, doongeyimo ko ge doongenggemo nguya weti mbumbuwa tero endeyoro yade ngunonggo mayeteno. Ngundiro nguro, naru gurano, nenengo nangone ero ma ewero. Eyingo.
22 Ngundiro etoni, eweyimbo enengo kirikiri onino eyingo. Sodedomangge, ye ooroya, ye nenengo kumba gome pirungga ngu yoya ombuya yemuyinoyi! Kandeyimo toombo yeya ko keyi goweyi nguya yoya yeyinoyi.
23 Ye bo Bulmakawu nangoni moondeyi ndinditeyingo urumidodoga yoya utoya katoyiga ngu nero oni oni tewato.
24 Ndadiro nguro, nga nangonengga nga kuri kumooyingo ero ingoro oodoowe, ene keta oode ataga mayete. Ene kuri oonooteyingomu, ene noore ataga kenoro ko yooteto. Ngundiro nguro, ene damoni yero, oni oni teyingo.
25 Ngundiro tewootoyi, asa, enengo nangoni koreterogaku ngu kono ko tero oruwoku, ngunonggo kootu mayero, ya tanggeyimonggo ingoworomu ngu, yambo sumbimbooro tero, kunoburo tetoyi, ngguyi ingoyingo.
26 Ngundiro ingoro, ene kirikiri oni gura etoni tanggeyimo ombutoni eyingo. Ame ndawu ooga tetenggo?
27 Ngundiro etoni, ngu kirikiri oningga ngundo gumi eyingo. Gengo konege yade yade keta mayetoni, nguro awanggebo bo Bulmakawu urumidodoga utoro katoni, ngu nero nguro oni oni tetenggo. Ndadiro nguro, enengo nangoni kootungga ngu ma kumooyingo. Eyingo.
28 Ngundiro etoni, nangoni koreterogaku ngu ingoro, sanggiri tero ya newendemo uyingo. Ngundiro tetoni, eweyimbo ya newendemonggo oorero ememangge ememangge nangonimo mande ero eyingo.

29 Ngundiro tetoni, ene nangonimbo eweyimboro mande gumi eyingo. Ge
ingo! Dagoma oowooyingga no gengo ko kingo tero oorooteno. No naru
gurano gengo mandege manggoge ma toongooyingo. Ge nguro Meme bo
nangoningga kingo nunootoyi, utoro karo dobookurinemboya nero, ma oni
oni teyingo. Hamoo oorengo kini!
30 Ene nangongge ngu gengo beye sitowi ngu buribari ooreko ooreko se
tero endeyoro, nguno beye bareno yokomukoro yade mayetoni, nguro ge
bo Bulmakawu urumidodomu utoro kateku ngu! Ero eyingo.
31 Ngundiro etoni, eweyimbo mande gumi eyingo. Nangone, suwooyi
sano noore gome gobooro oorootero. Noro oo sitowi ngu gengomu nangge.
32 Ene ataga ngu noore komo oni oni tero, nowoondonani gome imakeyin-
gomo oruwato. Ndawugaro nguro, ene nga konegega nga kuri kumooyin-
gomu, ene ataga ko keta ooroote. Ene toongero kombiteyingomu, ene noore
ko kenooteto.

# 16

*Ko Sobosobo Oni Metemi, Nguro Mande Adingayi*

1 Yisasdo enengo kirikiri oniku mande adingayi gura eyingo. Beye
sitowidodo oni gura ene enengo ko sobosobo oni ooroote. Oni beye
sitowinidodo oningga, ngu enengo ko sobosobo oningga ngu goweyi sang-
gawero mande ewonggo. Gengo ko sobosoboga ngundo gengo beye oo
sitowige kingo yomburiyowo. Eyingo.
2 Ngundiro etoyi, arisa, ngu oni urungga, ngundo ngu ko sobosobo
oningga ngu negongootoni ombutoni eyingo. Geya etoyi ingowonoku, ngu
ndadiro? Oo tewoku nguro muri wesiyoya e. Ge noro ko sobosobo oni ko
ma oruwa. Eyingo.
3 Asa, ngu ko sobosobo oninggaku newendemonggo ingondudu tero
ingoyingo. No ndadiro tewano? Nenengo oni urungga oo bidodo Simburi,
ngundo ooni no kandenemo oorooteku ngu ko yoro, no sobosobo kono
oweneroote. Ngundiro nguro, no ndadiro tewano? No ko urungga
yanggango teweroyi oni, ereremo kini. No oni gidaregano oowari ooro kira
ewero no oyimo moore.
4 Ene kowuri ingoro, ingondudunimonggo no oo gura ingooteno. Urung-
gado sobosobo kono, owenerooteku naru nguno, no ndawu kongga tetoowe,
ngundo dobookurinembo nowoondoyi tetoyi, no eneya ko doboo yewato?
Ero eyingo.
5 Ngundiro ingoro, oni enengo oni urungga, nguro oo weti tero oo
yoyingoku ngu, guranangge nangge songo songo sumoo yunoro eyingo. Ge
ko simburi urungga nguro wetini ndadiro inowa? Eyingo.
6 Ngu oni koreteroga, ngundo gumi eyingo. no Daram 100 de oo urumi
ngundiro inowano. Etoni ngu, asa, ko sobosobo tabangonggakundo eyingo.
Geno weti oorooteku nguro, ge bibiteya sodedomangge ngu weti tewoku
Pepangga ngu yoya (50) nangge nakango. Eyingo.
7 Ngundiro tero, oni gura sumoo inoro eyingo. Gedo ngu gumi ndadiro
inowa? Etoni, ngu oningga ngundo eyingo. Nondo ngu Rayis si 100 (onibi
eraya 25 Kilo Bek Rayis) inowano. Etoni, ko sobosobogakundo eyingo. Ge
gowegemo wetidodo nguro, ge sodedo bibiteya 80 Bek (onibiga kande eraya
gidemboro eraya 25 Kilo Bek) nangge nakango.
8 Ngundiro tero, ngu ko sobosobo oningga ngu, ene ingondudunimonggo
nowoondokara tero, ko teweroyi oni nguro ko simburi urungga, ngundo
enengo ko sobosobo oningga nguro murini biyomi ngu kenoro yokowero

ingoyingo. Ene ko ingondududodo oni. Ngu hamoo oorengo, nga naruno nguya oni ingonduduyedodomu ngundiro urungga oorootenggo. Oni simoo bare Anutno nowoondoye hamoo teyingo murimo oorootenggoku ngu, ene godange teweroyi nguno ingoyingo metemi nguya kini.
9 Yisasdo eyingo. No yeno hamoo eteno. Oni Anutno newende hamoo teyingo, ene nguya enengo beye ngu gome sobowooya simoo bare gidega hoorooweya doboo yeyi. Kootuyisina ngu oningga ngu oo tewero wenonootoni, asa, ngu naruno dobookuringombo hoorooweewanggo. Kootuyisina ngu oningga ngu oorero Anutya sugi sugi oruwa.
10 Ene oni gura oo bidodogano newendemo hamoomonggo gome sobowoowaku ngu, ene oo urungga nguya ngundiro newende hamoomonggo sobowoowa. Oni ene ko bodagano ko gome ma tewaku ngu, ene ko urunggano nguya ngundiro ko gome ma sobowooro tewa.
11 Ene yengo beye kandeyemo oorooteku ngu, gome ma sobowooro ngu, asa, Anutdo hamoo engge gome ngu ye yunootoni, ngu gome sobowoowanggo? Hamoo oorengo kini.
12 Ye oni guraro oo ngu gome ma sobowooro ngu, onendo yengo oorengo oo ngu yunowa? Kini, oni gurado oo gura ma inowa.
13 Ko oni gurado oni ururu erayagomo ko tero ma oororo omburo tewa. Ngu ko oningga ngundo ngu oni ururu erayagaku, gurano newende inoro, nguro nangge ko tewero ingoro, guragakuya newende biyomi ingoro, nguro koni ma tewa. Ene guraro konimo ngu sureyo kiniyetoni, ko guraro konimo ngu, ene ko gome tero yobasiyoro ko teyinowa. Ngundiro nangge, ye Anutro ko oni tero, nowoondoye bidodo beye yoweroyimo nguno nangge ma yewero. Ye nowoondoye ko eraya teweroyi, ngu ereremo kini. Eyingo.

### *Anutro Mamana Mande Nguro Eyingo*

14 Yisas mande soweyoro gura yunoro eyingo. Parisi oni ngu, ene beyedoro gome ingoro, nguro hahangetenggo. Nguro ngu, Yisasdo mande nga bidodo etoni, ingoro, nguro ene yomooyinoro mande eyingo.
15 Ene Yisasdo yeyoro ero eyingo. Ye muriye gome nenengo ngu simoo bare yengo nowoondoye ingoote. Onindo oo bingami okootenggoku ngu, Anut doongeyimo ngu oo ngu buwoo biyomi googoosedodo.
16 Mamanaro mande nguya Anutro ingondudu eyingo oniro mandeye oode oode omburo, Sonoyeroyingo Yon nguro naruno. Ene Yonro narunonggo omburo, wenga ataga nga, ngu Anutro mande gome mesarango ngu Anutro yoyo pawanonggo tunootero, ende bidodomo oorowute. Oni simoo bare bidodo ngu yoyo pawangga ngu newendemo uwero yanggango oorengo yetenggo.
17 Kootuyisina, sambo ende mera nga nguya oororo kinitetoni, ene mamana mande ngaro gumi bodaga ngu hamoo oorengo ma kinitewa. Eyingo.

### *Yisasdo Erambarisa Toongooweroyi, Nguro Muri Eyingo (Matiyu 5:31-22; 19:9; Mak 10:11-12)*

18 Oni simoo bidodo enengo bare sumooye yoyokoro bare songo yoyoro, nguno ene erambarisa oruweroyi ngu yomburiyootenggo. Kuri kameyimbo ene yokowoku ngu, ene erambarisa oruweroyi mamana mandega ngu yomburiyowo. Simoondo bare gura yooteku ngu, asa, Anut doongeyimo, ngundo bare erayaga ngu yomburiyeroote. Eyingo.

### *Angoyi Oni Lasaras Ko Beye Sitowinidodo Oni Urungga Nguya Nguro Mande*

19 Yisasdo mande gura eyingo. Kurimi beye sitowinidodo oni gura oruwo.
Ene suwooyi sano towi nengguro gome gomemu nangge tero, kumba dagoyi
gome ngu yemuro ootooro, ngunonggo ene suwooyi sano oowari gome
ninggurimu nangge nero oni oni tero, oororo omburo teroruwo.
20-21 Ngu sitowinidodo oni urungga nguro yamuko dabemimo nguno,
oni angoyi gura oruwo. Ngu oowooyi Lasaras, ngu mambubo goweyi
kondibo yeni kini teyingomu, ngu sitowinidodo oningga nguro yamuko
dabemimo bibitero, oowariro ngguyinggayi tero oruwo. Ngu sitowinidodo
oningga ngundo oowari neya sosorango yeni merako soretoningga newe,
ero Lasaras hahangero, ingondudu urungga tero oruwo. Ene yamuko
dabemimo nguno bibitero, oodoni, sebo mayero, enengo mambuniku
meyaboro oruwonggo.
22 Kootuyisina, angoyi oninggaku kumooyingo. Anutro Engel onindo
omburo, Lasaras gaboyi okooro yoro oorero, Ebaraham begowoomo yetoyi,
bibitero oruwo. Kootuyisina, ngu sitowinidodo oninggaku nguya ku-
mootoni merengooyingo.
23 Ngu sitowinidodo oninggaku gaboyi oorero, ende biyomi de nombo
buni ma kumooweroyingga, nguno uyingo. Uro, nguno ogingo urungga
oorengo ingoro oode, ngunonggo doongetero, Ebaraham oriroko anduno
kenootoni, Lasaras begowoomo bibitero oodori yeyoyingo.
24 Ngundiro yeyoro, meno ero eyingo. Awa, Ebaraham, ge noro nowoon-
doyi teya, Lasaras sureyootooga, kandedibiyibo sono bodaga sanggaweya
ombuya, mebunemo yetoningga bodaga gingo yeni. Ndadiro nguro, no
de nombono moondene kookingo oorengo yetoni, nguro hahangero ogingo
urungga ingooteno. Eyingo.
25 Ngundiro etoni, ene Ebarahamndo gumi eyingo. Nangone, ge in-
gondudu te! Ge kuri merako keta ootooro nguno, oo gome gomemu bidodo
kuri yomukowoku, nguno ge Lasaras ma hoorooweyingo. Ngundiro tetoyi,
Lasarasdo ngu, ene oo biyomi nangge yoro oruwoku, nguro ene ataga nga
endemo ngano ngu, ene newende imaketoni ooroote. Ene ge ngu ogingo
urungga ingooteku ngu!
26 Oo gura nguya ingo! Noore ko ye kewooronanimo Anutdo kembe
urungga ngundo siribo yeyingo. Ngundiro nguro, oni ngarokonggo
yeroko oorowuweroyi nguya hamoo oorengo kini. Ko yeroko ngunonggo
nooreroko ngano mayeweroyi nguya hamoo oorengo kini.
27-28 Ngu sitowinidodo oningga, ngundo ngguyinggayi tero eyingo.
Ngundiroga ngu, Awa, ge Lasaras sureyootooga, nenengo awanemboro
yano uya, noro konebane kandegura oorootenggoku ngu, ene nguno mande
yanggango oorengo eya sodeye sobiyootoningga, ene mande ngu gome in-
goro, ene nguya nga ende biyomi oorengonggano ngano ma ombuwanggo.
29 Ngundiro etoni, ene Ebarahamndo nguro mandeni gumi eyingo. Ene
Mosesro mande ko Anutro ingondudu eyingo oni nguro mandeye nguya
eneno ooroote. Ene komo ngu ingowanggo!
30 Ngundiro etoni, sitowinidodo oningga ngundo gumi eyingo. Kini, Awa
Ebaraham, oni gura ene kumooyingomundo ko ootoogero mayetoni, ngu
kenoro ene soriyokoro ngu, asa, ene nowoondoye yowoorengowanggo.
31 Etoni, Ebarahamndo mandeni gumi eyingo. Ngundiro kini. Ene
Mosesro, ko Anutro ingondudu eyingo oni, nguro mandeye ma ingoro
keyoro ngu, asa, oni kumooyingo ngu ko ootoogero, ngundo mande etoyi,
nguya ma ingoro, nguro nowoondoyemo nguya hamoo ma tewanggo.
Eyingo.

# 17

*Muri Biyomi, Ngundo Simoo Barero Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu Yomburiyoote*

*(Matiyu 18:6-7, 21-22: Mak 9:42)*

1 Yisasdo enengo kirikiri onino eyingo. Oo guradiro guradiro tunootero,
ngundo simoo bare yoyeni, weti mbumbuwano uwanggo. Oni ene oni gura
yoro, weti mbumbuwa murimo nguno yewoku ngu, ngu oniyooge oorengo!
2 Oni gura muri biyomi tewoku ngu, nguro uriyi ene kondibo digi
urungga yoro bungeyimo gosiyoro wendeyi newendemo oorongooyi utoni
kumoowa. Nguro uriyi ngu, ngu urungga. Ene oni gura simooye nowoon-
doye yomburiyooteku ngu, asa, nguro uriyi ngu, ngu kowuri kondibo
urungga oorengo. Yengomboro ingonda teyi!
3 Gengo konegegado weti mbumbuwaga tetoningga ngu, ge kenoya
sanggiri teyinootooga, ene newende yowoorengootoningga ngu, ge komo
enengo wetini ngu andangeyinoya wongooga utoningga kabeteyino.
4 Ene naru guranangemo geno weti mbumbuwa tambu kandegura
gidemboro eraya tero, ngu sanganimo nguno nangge tambu kandegura
gidemboro eraya omburo, geno ngguyinggayi tero ewa. No nowoondone
yowoorengoote, eya etoningga ngu, asa, ge komo weti mbumbuwani
andangeya wongooga utoningga kabeteyino. Eyingo.

*Nowoondoyemo Hamoo Teweroyi Nguro Murini*

5 Aposel onindo Oo Bidodo Simburi urungga, Yisas nguno ero eyingo. Ge
komo nooreno nowoondonanimo hamoo nga yega yanggango yeni.
6 Etoyi, oo bidodo Simburi urungga ngundo eyingo. Ye nowoondoyemo
hamoo teyingo bodaga oodoni ngu, asa, ngundo ye mete Anutro ko urungga
tewanggo. Yo, hamoo oorengo, ye nowoondoye hamoo teyingo ngu bodaga
ngu Masitet yuwooyi ngundiro ngu, asa, Anutdo ngu tetoni, urungga
oorengo yewa. Anutdo yeno ngundiro tetoni ngu, ye mete ngu dega
nguya ewanggo. Ge gengo damoningge ukeya toongeya uya wendeyi sono
koongeyingo kewoorokono uya nguno dika ero etoyi ngu, asa, ene yengo
manggoye keyoro ngundiro tewa. Eyingo.

*Ko Oni Muriyemboro Mande*

7 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Ye gurado enengo kirikiri oni
gura ene kono mera doongooro, ngundi Sipsip boga ngu sobowooro oode
ngunonggo mayetoni, ye sodedo ngandiro ma ewanggo. Sodedo ombuya
bibiteya oowari neya ootoo.
8 Etoyi ngu, ene ngandiro ewa. Ge noro oowari kaya yomosiyoya, oo
gidarega yomosiyootooga, oo dedoningga wendoya, no nunootooga, nero
sono nguya nero yokootoowe, arisa, gebana kootu oo nero sono nguya
newa. Eyingo.
9 Enengo kirikiri oningga, ngundo manggowo keyoro oo bidodo
temukootoni, sumange teyinoro esosootewa, bine? Kini, ngu enengo ko
nangge.
10 Ngundiro nguro, ye nguya, Anutdo etoni, ye oo bidodo ewoku ngundiro
temukoro ngu, arisa, ye ngandiro ewanggo. Noore ko oni biyomi, noorengombo ko oo nangge teteto. Yo, oni Anutno newende hamoo teyingo ngu Anutro oo ewoku ngu temukootoni, nguro ngu merako ngano onindo oni oni teyinowero, nguro ma ingowero. Kini, enengo uriyi hamoo ngu sambo endemo nguno ooroote. Eyingo.

*Yisasdo Gori Mambudodo Oni Kande Eraya Yoyeni, Metemi Teyingo*

11 Yisas Yerusalem oorowuwero Galili Sameriya mera erayaga ngu ke-
woorokuri oorega ngu keyoro oorowuyingo.
12-13 Ngu naruno, Yisas ene ende gurano uro tunootetoni, oni gori
mambudodo kande erayagobo omburo, oore dabemimo songo orirokoyi
dikaro, Yisasno meno ero eyingo. Yisas, oo etuyeroyingo oni, ge noorengo
nowoondoyi teyunoya yomosiyero! Eyingo.
14 Ngundiro etoyi, Yisasdo yowoorengoro yeyoro eyingo. Ye ooroya,
Anutno wooro yeyingo onino nguno goweye etuyeroyi! Arisa, ngundiro
etoni ngu, oni gori mambudodo yowoorengoro oorowuwootoyi, ooreko
goweye moondeyemo mambuku besero toongetoni, goweye mete
temukoyingo.
15 Ngundiro teyunootoni, ngu oni kande erayagaku nguromu gura, ngu
Sameriya oningga enengo goweyi kenootoni, ko mete tetoni, nguro ene
yowoorengoro, Yisasno ko oororo, meno manggaru tero, Anut bingami ero
okooyingo.
16 Ene omukumundoongosinanggo Yisas tanggeyimo bagootero wetoro,
Yisasno esosootero eyingo. Eso, no gowene mete tetoni nguro ombutenoku
nga! Eyingo.
17 Ngundiro etoni, Yisasdo ngu kenoro gumi eyingo. Nondo ngu kande
eraya bidodo metemi tetenggoku, ero ingooteno. Kandegura gidemboro
namoraya ngu ndano oorootenggo?
18 Ndadiro nguro, ngu oningga ngu, ene Yuda oni kini, enesu nangge
omburo, Anutdo oo goweyimo tewoku, nguro ero okoowo. Yuda oni
kandegura gidemboro namoraya ngu ndano? Eyingo.
19 Yisasdo ngu Sameriya oninggakuya eyingo. Ge ootoogeya toonge!
Gengo nowoondogemo hamoo, ngundo goyeni gowege metemi tete. Eyingo.

### *Anutdo Enengo Simoo Bare Sobowooweroyi, Narungga Ngu Ombuwa (Matiyu 24:23-28; 37-41)*

20-21 Naru gurano, Parisi onindo Yisas sumoo inoro eyingo. Ndawu
narunggano, Anutdo oo bidodo Simburi tero oo sobowooweroyi naruningga
ngu ombuwa? Etoyi ngu, Yisasdo mandeye gumi ero. Anutdo oo bidodo
Simburi tero simoo bare sobowooweroyi naruningga ngu ombutoni ngu,
oni simoo baredo ngu doongeyembo tunoo ombutoni ma kenowanggo. Ene
ngandiro ma ewanggo. Kenoyi nga oorooteku nga, ngundi, andusina oo-
rooteku andu! Ingoyi! Anutdo oo bidodo Simburi tero oo sobowooweroyiga
ngu ye nowoondoyemo oorooteku nga! Eyingo.
22 Yisasdo simoo bare oowooyinggano mande emukoro yokoro ngu, ene
yowoorengoro enengo kirikiri onikuno ero eyingo. Kootuyisina naru
wengamo ngu namoko tunootetoni ngu, kowuri gura gura omburo ye
wiriyerowaku, ngu naruno ye nowoondoye hahangero Oni Nangoni om-
butoningga kenowero ero etenggo. Ene yengo ingondudu ngu ma keyowa.
Kini, ene enengo ingonduduni nangge keyowa.
23 Ngundiro ingootoni, oni songombo ewanggo. Kenoyi, Yisas oorooteku
nga! Ngundi, ene kenoyi andusina oorooteku andu. Ngundiro etoyi ngu, ye
nguro nowoondoyemo hamoo ma tero, ye oororo ngu ma keyowero.
24 Ye ingoyi, sambononggo yowari soruyi ngundo sambo bidodomo himi
yero oorowuwa. Ngundiro nangge, Oni Nangoni nguro tunooteweroyi
naruwo ngu sodedomangge ombuwa.
25 Koretero, ene komo kowuri urungga koorowooro ogingo ingoro oodoni,
ngu naruno, oni simoo bare oorootenggoku, ngundo mandeni sureyo kini
ero kootu inowanggo.

26 Nowaro naruno onindo muri biyomi teyingo, ngundiro nangge Oni
Nangoni narunimo nguya ngundiro tewanggo.
27 Ngu naruno, ene oo simbo karo nero, sono nero, bare kameyoro
oororo omburo tero, oodoyi, ngu naruno, Nowa wanggo newendemo
utoni, sono tuwi urungga tunootero, ngundo oni simoo bare bidodo yutoro
yomburiyeroyingo.
28-29 Lotro naruno nguya ngundiro teyingo. Ene oowari karo nero, nguro
sonoyi nguya nero, ene oo uriyoro yoro, ko uriromu oni gidareganonggo
beye yoro oowari koyi tero, miro, yawudada tero ya yeroruwonggo.
Ngundiro tero oodoyi, Lot ngu Sodom ende yokoro toongeyingo. Ngundiro
toongetoni, sambononggo de sorudodo, ko digi kookingo ndindingo biyomi
oni kumooweroyimu sambo sono ngundiro omburo, ngundo oni simoo bare
bidodo yomburiyerootoni kumoomukoyingo.
30 Ngundiro nangge, Oniro Nangoni tunooteweroyi naruwomo ngundiro
tewa.
31 Ngu narungga nguno oni gura ene ya sanganimo awuno oorero,
oode, ngunonggo enengo oo sitowi ya newendemo oodoni ngu yowero ya
newendemo ma uwa. Ngundiro nangge, oni gura kono toongero oode,
ngunonggo ene ko endemo mayero sitowi yoweroyimboro ma ingowa.
32 Ngundiro nangge, ye Lotro bareyimo nguno ingoyi. (Ene Sodom
endemo ko doongetetoni nguro Anutdo kowuri inoro ureni kumooyingo.)
33 Ene oni gura enengo keta goweyiga nguro gome sobowoowero nangge
ingoro ngu, ene oruweroyi ngu gome dowooro soorengoro oode ngu, asa,
kootuyisina naru wengamo, ngu ketaningga ngu oonootewa. Ene oni gura
enengo keta oruweroyiga nguro ma ingondudu tero oruwero kini. Ene
Anutro koni nguno yetoni oruwaku ngu, asa, ene enengo gaboyi sambo
endemo keta gome suwooyi sano oruwa.
34 Yo, no yeno eteno. Ngu suwoongga, nguno Yisas enengo oni simoo
bare ko ombuteku naruno, oni eraya yaba gurano werewariku, ene suwoo
kewooroko oni gura Anutdo andangero yoro, guranangge yokootoni oruwa.
35 Bare eraya oo manongoyingo kawero yowoorengoro yeworiku, Anutdo
gura yoro, gura yokootoni oruwa.
36 Oni simoo eraya kono oruworiku, ene Anutdo ngu simoo erayagaku
gura yoro, gura yokootoni kono oruwa.
37 Ngundiro etoni ngu, Yisas enengo kirikiri onikundo ngu mandega ngu
ingoro sumoo eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ngu ooga eteku ngu
ndano tunootewa? Eyingo. Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo.
Oni kumooyingo bingongga oorooteku musiyongga nguno, oni simoo
bare ingootenggoku, ngu karakambi bawooro mayero yowuruwoowanggo.
Eyingo.

# 18

*Bare Wabugado Mande Wirikoyingo Onindo Hoorooweneroyi Ero Nguro Mande Adingayi*

1 Yisasdo mande adingayi gura enengo kirikiri oni eyingo. Ene naru
bidodomo Anutno yemboongero oruweroyi ene sureye ma kini yewa.
2 Ene ngandiro eyingo. Ende gurano mande wirikoweroyi oni gura
oruwo. Ngu oningga mande wirikoweroyiga ngu, ene Anutro ma
sosoreyingo, oni simoo barero nguya ma nowoondoyi teyunoote.

3 Bare wabu gura ngu endemo nguno oruwo. Ngu bare wabuga, ngundo
ngu mande wirikoweroyi oninggano nguno suwooyi sano omburo, ngguy-
inggayi tero eroriyingo. Noro mundi onindo yomburinerowero tetenggo.
Ge hooroowenerоya mandene yomosiyo. Eyingo.
4-5 Ngundiro tetoni, naru pirungga, ene ngu bare wabuga ngu ma
hooroowewero eyingo. Kootuyisina, enengo ingondudunimo ingowo. No
Anutro ma sosoretenoku, nguro no simoo barero ma ingoro yomburiye-
rooteno. Ene nga bare wabuga ngando suwooyi sano enengo mande
mandeni yomosiyowero, no eririneroro ooroote. Yokowanoku ngu, ene
komo ngundiro eririneroro oodoni, surene kini yewa. Ngundiro nguro, no
komo ene hooroowero mandeni ero yomosiyowano. Ero eyingo.
6-7 Urungga Oo Simburi ngundo eyingo. Eririterootoni, nguro nangge
mande wirikoyingo oni biyomingga, ngundo bare wabuga nguro manden-
ingga ngu yomosiyoyingo. Asa, Anutdo enengo oni simoo bare sooreyeroro
rogo tewoku, nguro mande mandeye yemboongeyega suwooyi sano,
naru rogono tetenggokungga, ngu Anutdo nguro nowoondoyi urungga
tero, hoorooweyeroro mandeye yomosiyoyunoro oruwa. Ene sodedo
hoorooweyerowa.
8 No yeno eteno. Hamoo oorengo, ene sodedo enengo simoo barero
kowuriyemo hoorooweyerowa. Ene kootuyisina, ngu Oni Nangoni, ngu
omburo, ngu naruno, ene mera ngaro oni simoo bare yeyootoni, ene
nowoondoyemo hamoo tero oorootenggo, bine, ngundi kini, bine? Eyingo.

### *Parisi Oni Ko Gabumanro Beye Yoro Yowuruwooyingo Oni Nguro Mande Adingayi*

9 Oni gidaregado enengomboro ingoyingo ngu, ene hamoo oni nenengo
oorengo ero ingoro, ene oni gidaregaya ngu, ene ngandiro ingoro etenggo.
Oni biyomi, ero ingootenggo. Ngu oni nguro Yisasdo mande adingayi ero
eyingo.
10 Naru gurano, oni eraya yambo ya oowooyi Tembel nguno, yem-
boongewero oorowuworiyo. Ngu oni erayaga ngu, gura Parisi, gura
Gabumanro beye yoyingo oni.
11 Ngu Parisi oningga ngu dikaro, enengo newendemonggo, ngandiro
yemboongeyingo. O Anut, no oni gidarega ngundiro kini, ngundo geno
yemboongeteno. No yakaka ma tero ko mande godange ma eteno. No
ooreko ooreko buribari se tero ma endeyooteno. No nga beye yoyingo
oningga ngandiro nguya kini!
12 Kowooyingo guranangge mo tambu eraya no oowari roogo tero
kundingiyi oorooteno. No oo bidodo yootenoku nguromu wesoowooro
kande eraya nguromu guranangge ge gunooteno. Eyingo.
13 Ngundiro yemboongetoni, ene Gabumanro beye yoyingo oninggaku
oriroko anduno dikaro, ngunonggo ene sambosina doongetewero oyimo
yoro, nguro bagootero yemboongero eyingo. O Anut, no weti mbum-
buwadodo oni! Ge gengo sumange ayibige ngu yoya wirinero! Eyingo.
14 Yisasdo mande soweyoro gura eyingo. Ngu beye yoyingo oningga ngu,
Anutno newende hamoo yero, enengo oowooyi ma okooyingo. Nguro no
yeno eteno. Ngu beye yoyingo oningga ngu, Anutdo nguya oni nenengo
ero etoni, ene ootoogero, enengo yano oorowuwo. Ngu oni guraga ngu
ene kini. Oni gura enengombo bingami ero okootoni, oowooyi urungga
teteku ngu, Anutdo oowooyi dowooro woosoodoni omburo, kootu tewa. Oni
enengo oowooyi bingami ma eteku ngu, asa, Anutdo oowooyi bingamidodo
teyinowa. Eyingo.

*Yisasdo Simooye Bobodi Kumana Yunoyingo*
*(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)*

15 Oni simoo baredo simooye bobodi yoyoro Yisas tanggeyimo mayetoyi
nguro Yisasdo kandeyi tabayemo yero, kumana yunoweroyimboro. Ene
kirikiri onindo ngundiro yeyoro sanggiri tero manggaruyeroyingo.
16 Ngundiro tetoyi, ene Yisasdo simooyeku negoyerootoni, tanggeyimo
ombutoyi eyingo. Ye komo ingoyi! Yengo nowoondoye bidodo Anutno
yetoyi ngu, simooye bobodibo enengo awanamoye nowoondoye yunooteng-
goku ngundiro. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo simoo bare
enengo sobowooteku, ngundiro oni nguromu.
17 No yeno hamoo oorengo eteno. Oni ene Anutro newendemo hamoo
oorengo ngu ma oorooteku ngu, simooye bobodibo awanamoyemboro
nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngundiro ma tero ngu, asa, ngu oningga
ngu, ene Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo oni simoo bare
sobowooteku nguno ma uwa. Eyingo.

*Sitowinidodo Oni Tabangonggado Omburo, Yisas Sumoo Inoyingo*
*(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)*

18 Naru gurano, sitowinidodo oni tabango gurado omburo, Yisas sumoo
inoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni gome, no ndawu oo gura gomengga tero
ngu, no keta suwooyi sano sugi sugi oruwano? Eyingo.
19 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo. Ge ndadiro
nguro, noya oni gome, ero ete? Anut nangge, ene oni gome.
20 Ge mamana mande ngu, ge kuri kandangero ingoote. Ge buribari
ooreko ooreko barese muringga ngu ma tewero, oni ma ureyi kumoowero,
oo yakaka ma tewero, oni dobooge goweyi sanggawero mande kootuyisina
ma ewero, awanangge tanggeyemo torige kabengo ootoo. Eyingo.
21 Etoni, ngu tabango oningga ngundo mande gumi eyingo. Ngu mamana
mande ngu bidodo no kuri simooyemonggo keyoro yade omburo ataga nga.
Eyingo.
22 Yisasdo ngu mande ngu ingoro eyingo. Ge oo guranangge ngu ge kuri
ma teyingo. Ngu gengo oo ngu bidodo oni songomo uriyoya beye yo. Nguro
beyeni ngu bayeteya, angoyi oni ngu yuno. Ge ngundiro tero ngu, asa, gengo
oo gome sambo endemo oruwa. Ngundiya teya, ge ombuya, no keneroya
endeyo. Eyingo.
23 Ngundiro etoni, ngu tabango oningga, ngu mandega ngu ingoro,
newende kowuri oorengo ingoyingo. Ndadiro nguro, enengo sitowini
beyeni urungga nguro ingoro.
24 Yisasdo ngu oni tabangongga nguro newendemonggo ingooteku ngu,
enengo beye sitowini nguro biyomi ingowoku ngu, kenoro eyingo. Oni
sitowiye urunggadodo ngu, ene nowoondoye bidodo Anutdo hoorooweye-
rootenggoku, nguno uweroyi kowuri urungga. Oni beye sitowiyedodo ngu,
ene nowoondoye bidodo enengo beye sitowiye, ngundo hoorooweyerowa
ero nowoondoye bidodo nguno yetenggo.
25 Nguro ngu, bo urungga ngu nggusi newendekuri uweroyi ngu kowuri.
Ene beye sitowidodo oni ngu, newende bidodo beye sitowinimo yero
oorooteku ngu, ngu oningga ngu, ene Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo simoo bare sobowooro oorooteku, nguno uweroyi ngu kowuri
oorengo. Ero eyingo.
26 Ngundiro etoni, oni simoo baredo ngu mandega ngu ingoro eyingo.
Ngundiroga ngu, onendo ene mete suwooyi sano keta oruweroyiga ngu
yowa? Eyingo.

27 Yisasdo enengo ingonduduni ingoro, mande gumi eyingo. Oo onindo
ma teweroyi ngu, Anutdo ngu oo ngu ene mete temukowa. Eyingo.
28 Ngundiro etoni, Pitando eyingo. Noore noorengo ende oo sitow-
inani ngu bidodo yokomukoro, noore mayero ge kenggeroro endeyooteto.
Eyingo.
29-30 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Hamoo oorengo no
yeno eteno! Oni bidodo Anutro mandeni koyi teweroyi ngaro ingoro,
nguro ene enengo ende, ya, bareyi, simoongo, konebeyi, eweyi, nemi, ngu
yoyokoro mayetenggo. Ngu oo yokowonggoku, ngu Anutdo wendangero oo
urungga oorengo ataga yunoro, ko kootuyisina naruno nguya yunootoni,
ene nguno suwooyi sano keta oruweroyimu, ngu yowanggo. Eyingo.

### *Yisasdo Enengo Kumooro Ko Ootoogeweroyi Nguro Tambu Kabusayiga Eyingo*
*(Matiyu 20:17-19; Mak 10:32-34)*

31 Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya yoyoro,
songo oororo ero eyingo. Ingoyi, noore Yerusalem oorewato. Anutro
ingondudu eyingo onindo, Oni Nangoni, nguro mande ero nakangoyingo
ngu bidodo engge yeni tunootewa.
32 Ene yoro oni sowe gidarega Yuda oni kini ngu kandeyemo yero
yunootoyi, ngundo kootuyisina, mandeni biyomi ero utoro, yomooyinoro,
mukendoro, gisaruboro utoro, ureyi kumoowa.
33 Ene naru kabusagomo, ene merenonggo ko ootoogewa. Eyingo.
34 Ngundiro etoni, enengo kirikiri onikundo ngu mandega nguro muri
nowoondoyemo ma himi yetoni ingoyingo. Kirikiri onindo ngu mandega
Yisasdo eteku, nguro ingondudu gome ma teyingo.

### *Yisasdo Oni Doongeyi Kiringongga Yomosiyoyingo*
*(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)*

35 Yisasdo ene Yeriko ende namoko mayeyingo. Oni doongeyi kiringongga
oore dabemimo ootooro, ngunonggo ene oni simoo bareno beye ooro
ngguyinggayi tero, kira ero oruwo.
36 Ngu oni doongeyi kiringongga, ngundo ingoworomu ngu, oni simoo
bare oowooyingga oorengo mayetoyi, ngguye ingoro, nguro ene oni sumoo
yunoro eyingo. Ngu oni ngu ndawu ooga tetenggo? Eyingo.
37 Ngundiro sumoo etoni oni songokundo, ngu oni doongeyi kiringong-
gakuno eyingo. Nasaret oni Yisasga ngundo mayete. Eyingo.
38 Nguro ngu, oni doongeyi kiringonggaku ngundiro ingoro, ene meno ero
eyingo. Yisas Dewitro osiyi, ge noro nowoondoyi tenuno! Eyingo.
39 Oni koretewonggokundo manggaruwooro eyingo. Ge nenete! Etoyi,
ene ngu ma ingoro ingoro, ene meno urungga ero eyingo. Yisas Dewitro
osiyi, ge noro nowoondoyi tenuno! Eyingo.
40-41 Ngundiro meno etoni, Yisas ingoro, omburo dikaro eyingo. Ngu
oningga ngu yoya, no tanggenemo ngano ombuyi! Etoni, oninggaku
yoro Yisas tanggeyimo ombutoyi, Yisasdo sumoo inoro eyingo. Nondo
ndawu ooga tenggunowero ingoote? Ero sumoo etoni, ngu oni doongeyi
biyomingga, ngundo mandeni gumi eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbune, no doongetero, mera oo kenowero ingooteno.
42 Etoni, Yisasdo eyingo. Doongeteya keno! Gengo nowoondogemo
hamoo teyingongga, ngundo yomosinggerootoni, ge ko mete tete. Eyingo.
43 Yisasdo ngundiro etoni ngu, oni doongeyinggaku sodedomangge
metemi tero doongeteyingo. Ene doongetero mera kenoro, Yisas keyoro

endeyoro, ene Anutro bingami urungga oorengo ero okooyingo. Oni simoo bare ngundiro kenoro ngu, ene nguya Anut oowooyi bingami ero okooyingo.

# 19

*Sakiyasro Mande*

1 Yisas oororo, Yeriko ende newendemo uro, oorowuwero teyingo.
2 Yeriko nguno oni gura oruwoku, ngu oowooyi Sakiyas. Ene ngu Gabumanro beye yoyingo oningga nguro tabango, ene digi beye sitowinidodo.
3 Ene Yisas kenoro ingoweroyimboro Yisas ngu onendo ero, nguro kenowero hahangero oruwo. Ene oni simoo bare urunggado doobengootoyi, nguro ene ma kenoweroyi teyingo. Ene oni ootuwoo oorengo tondongo nguro ene Yisas kenoweroyi kini.
4 Sakiyas ingoyingo. Yisas ngu, ene ngu oorega ngu keyoro ombuwa, ero ingoyingo. Nguro ene koretero kendutero oororo, de oorero ngunonggo gome kenowero, ero teyingo.
5 Yisasdo ngu oorega, ngu keyoro yade omburo, Sakiyasdo oruwoku degaku damonimo omburo, randoro de sanganimo doongetero, kenoro eyingo. Sakiyas, ge sodedo merako ombu! Ataga no komo gengo yano geya oruwaro. Eyingo.
6 Sakiyas ngundiro ingoro, ene sodedomangge somooruruwooro merako omburo, ene newendemonggo oni oni tero, nguro Yisas yoro, enengo yano oorowuyingo.
7 Oni bidodo ngundiro kenoro, sanggiri tero boguwooro eyingo. Yisas kenoyi! Ene weti mbumbuwadodo oni Sakiyas, nguro yano uro, nguya oorooteriku eke! Eyingo.
8 Sakiyas ene Yisas kenoro, enengo weti mbumbuwa tewoku, nguro ingoro, newendemo hamoo tetoni yowoorengoyingo. Nguro Sakiyas ootoogero dikaro, Urungga Oo Bidodo Simburi Yisasno eyingo. Oo Bidodo Simburi Urungga, ge ingootooga, no nenengo oo bidodo kewooro oorengo wesoowooro, gumi gura ngu angoyi oni bayetero yunowano. Ene nondo oni gidaregaro beye oo kingo ganayeroro yowonoku ngu, nobana gumi ataga tambu namoraya namoraya yunowano. Eyingo.
9 Yisasdo ngu ingoro, mandeni gumi eyingo. Ataga Anutdo nga yano oni simoo bare nga yoyoote. Ndadiro nguro, nga oningga nga, ngu Ebarahamro osiyi gura.
10 No Oniro Nangoni, nondo oni oonootero oorootenggoku ngu ereweyeroro ko yoyowero ombuwono. Eyingo.

*Ko Oni Kande Eraya Beye Yoyingo Ero Nguro Mande Adingayi*

11 Yisas Yerusalem ende namoko mayetoni, nguro oni simoo bare ngandiro ingoyingo. Ataga, Yisas Yerusalem oorero utoni ngu, Anut enengombo sobowooweroyi naruwo ataga tunootewa, ero ingootenggo. Nguro oni simoo bare enengo mande ingootoyi, Yisas mande adingayi gura eyingo.
12 Ene ngandiro eyingo. Naru gurano, oni urungga ene oriroko ende gurano toongewero, nguno ene oowooyi urungga oo bidodo sobosobo koreteyingo oowooyi ngu etoyi, ene ko mayewa.
13 Ngu oningga, ngundo enengo ko oni kande eraya negoyerootoni ombutoyi, beye 20 Kina ko oni guranangge nangge yunoro eyingo. Ye nga beye ngando ko teya nguro gumi yoya soweyoya yeyadoyiga, no ko yowoorengoro mayero yeyowano. Eyingo.

14 Enengo ende gobooro onikundo oo sobosobo tewero toongewoku,
nguro ene ngu oningga ngu yokoyingo. Ngundiro nguro, ene enengo oni
gidarega sureyerootoyi, keyoro, saro eyingo. Nga oningga ngando oni
urungga tero noorengo sobosobo koreteyingo oodoni, ngu ma ingowato.
Eyingo.
15 Ene ma ingoro, nguro ene oo bidodo sobosobo koreteyingo orini, ero
rogo tewonggo. Oni urunggado mande ngundiro ingoro, arisa, yade yade
enengo merako ko mayeyingo. Oni nondo kuri beye yunowonomu, ngu
negoyerootoyi, mayetoyi eyingo. Nondo kuri beye yunowonoku ngu koyi
tero, nguro gumi ndadiro yowonggoku, ngu etoyiga, ingoowe eyingo.
16 Nga, koreteroga ngundo mayero eyingo. Urungga, gedo kuri beye
doobe eraya (20 Kina) nunootoyi, ngundo ko teroodoowe, nguro gumi
yowonoku ngu, onibiga (200 Kina) tunootewo.
17 Ngundiro etoni, ngu oni urungga ngundo ingoro, gumi eyingo. Ge ko
oni gome! Ge ko gome yanggango tewo! Ge oo bodaga ngu gome sobowooro
koyi tewo. Ngundiro nguro, no ge goyewe oni urungga tero, ende kande
eraya nguro sobosobo oruwa. Eyingo.
18 Arisa, Ko oni erayayiga ngundo omburo eyingo. Urungga, kuri gengo
beye doobe eraya (20 Kina) nunoyingoku, no ngundo ko tero, gumi yoro
yeroodoowe, doobe kande eraga (100 Kina) tunootewo. Eyingo.
19 Ngundiro etoni, asa, oni urunggakundo gumi eyingo. Gome oorengo!
No ge goyewe oni urungga tero, ende kandegura nguro sobosobo oruwa.
Eyingo.
20-21 Asa, ko oni kootungga ngundo omburo eyingo. Urungga, ge kuri
doobe eraya (20 Kina) nunoyingomu ngu nga. No nga yoro, oororo, torige
towimbo doobemooro oongootoowe oorooteku nga! Ndadiro nguro, no ge
geyootenoku ngu, ge oni sanggiri nguro, oni gurado oo yetoni ngu, gedo ngu
ooga ngu yoote. Oowari oni gurado miteku ngu, gedo oo ngu sero engge
yoote. Ngundiro nguro, no gengo sosorero nguro yetoowe ooroote. Eyingo.
22-23 Ngu oni urungga oo bidodo sobosoboga, ngundo sanggiri urungga
tero eyingo. Ge ko oni biyomi oorengo! Gengo mandege, ngundo goyeni,
ge mandedodo tete. Ge ingooteku ngu, no oni sanggiri oo oni songombo
yetenggoku ngu no yooteno. Oni songombo oowari mitenggoku ngu, nondo
ngu sero yooteno, ero ete? Ndawugaro ge noro beyega nga, oni beye
yowooraringoweroyi oni yunootoyi, ngundo ko tetoyi, no omburo, nenengo
beye nga gumi yoro, nguro duwoo nguya gura yoweroyi? Ero eyingo.
24 Ngu oni urungga ngundo oni tanggeyimo dikayingokuya eyingo. Ye ngu
beye doobe eraya (20 Kina) ngu sobiyoya, oni beye onibiga (200 Kina) ngu
inoyi! Eyingo.
25 Ngundiro etoni, ngu onikundo, oni urunggakuno eyingo. Urungga, nga
oningga nga, ngu ene onibiga (200 Kina) kuri yowo! Eyingo.
26 Oni ene ingondudu gidarega Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo simoo bare enengo sobowooteku, nguro muriye sowoongga watayi,
asa, Anutdo ngu enengo ingondudu ngu soweyoro urungga inowa. Asa, ene
oni gura ngundiro ingondudu bodaga ngu oodoni nguro ma koyi tero ngu,
asa Anutdo enengo ingoyingo bodagaga ngu bidodo yoro yokowa.
27 Ene noro mundi oni, ngundo no enengo sobosobo ma oruwero ewong-
goku, ngu oni ngu yoyoya, ngano ombuya, nenengo doongenemo yureyiga
kumooyi. Eyingo.

*Yisas Yerusalem Endemo Bingami Ngguyidodo Oororo Uyingo*
*(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)*

28 Yisasdo ngu mande ngu ero yokoro, ene ootoogero koretero ene
Yerusalem oorowutenggoku oorega ngu keyoro oorowuyingo.
29 Yisas yade yade oororo Betipas ko Betani ende erayaga ngu namoko
mera puri oowooyi Olib, ngu damonimo mayero, ngunonggo enengo kirikiri
oni eraya sureyerootoni, koretero oorowuworiyo.
30 Yisasdo kirikiri oni erayaga nguya ero eyingo. Yari andu endegano
anduno ooroya, uya Hos gura oowooyi Donggi duriyo gura gosiyootoyi oo-
rooteku ngu, gurado kuri ngu sanganimo ma bibiteyingongga ngu kenoya,
yoya omburi.
31 Ngu Donggiga nguro kimbonayi wesiyootoriga, oni gurado ewaku ngu,
yari ndawugaro ngu wesiyoro yowero, eya etoningga ngu, yari ngandiya
eri. Urungga Oo Bidodo Simburi, ngundo ko tewero ngundiya eya yoya
omburi. Eyingo.
32 Asa, kirikiri oni erayagaku mande ngundiro ingoro oororo, oo bidodo
Yisasdo ewoku, ngundiro nangge kenoworiyo.
33 Kirikiri oni erayagaku, ene Donggi duriyo kimbonayinggaku wesiy-
owootori, nguro simbukuriyibo yeyoro, sumoo eyingo. Yari ndawugaro ngu
Donggi nangoningga ngu wesiyooteri? Eyingo.
34 Kirikiri oni erayagakundo gumi eworiyo. Urungga Oo Bidodo Simburi,
ngundo ko tewero ewokuro eworiyo.
35 Arisa, kirikiri oni erayagaku Donggi nangoni duriyogaku yoro Yisasno
ombuworiyo. Ngundiro tero, yoro omburo, enengo towikumba ngu
Donggi duriyogaku sanganimo yomiyingo. Ngundiro yomitoyi, Yisasdo ngu
sanganimo bibiteyingo.
36 Yisasdo Donggi sanganimo bibitero oorowutoni, asa, simoo baredo
enengo nengguro andangero oorekanare yomitoyi, Donggi ngu sangani-
woore oorowuyingo.
37 Yisas yade omburo, Olib puriwoore ooregaku yokoro uyingo. Ngundiro
utoni, asa, Yisas enengo kirikiri onikuya oni songo urungga nganoku nguya,
ene Yisasdo bibitero utoni, kenoro, ene oo bidodo onindo ma teweroyimu
ngu tetoni kenoyingoku, nguro ingondudu tero, nguro ene damoni yero,
Anut bingami ero okooro, oni oni teyingo.
38 Ngundiro tero, ene meno moguru tero eyingo. Noore enengo bingami
ero okoowato! Anutdo kumana nga oni sobosobo koreteyingongga nga
inootoni, ene Oo Bidodo Simburi Urungga, ngu oowooyimo ombuteku ngu!
Oni bidodo Sambo endemo oorootenggoku nguya, ene komo Anut urungga
awuno oorengo oorooteku, nguro oni oni teya, bingamini duridarinidodo
teyingo! Eyingo.
39 Yisasro kirikiri onindo ari moguru tetoyi, Parisi onindo kewooroyemo
ootooro, ngunonggo ngundiro yeyoro Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo oni,
gengo kirikiri oni kenggemo oni nga manggaruyeroya etooga, ari moguru
nga yokoyi! Eyingo.
40 Ngundiro etoyi, ene Yisasdo gumi ero eyingo. No yeno hamoo eteno!
Ene manggoye gosiyoro nenetetoyi ngu, arisa, digi merako nga enengombo
ero moguruwoowanggo! Nondo nga oni nga manggoye ma gosiyerowano.
Ene komo Anut oowooyi ero okoowanggo. Eyingo.

### *Yisasdo Yerusalem Endeboro Sendoyingo*

41-42 Yisas ende namoko tunootero, ene Yerusalem ende kenondadangero,
oni simoo barero sendoro eyingo. Ye Yerusalem oni simoo bare gowu-
gowurongo! Nondo ombuwonomu ngu, ye nowoondoye imakeyingo muri
ngu, ye Anutya gobooro yeyi etoowe, ene ye nguro ma ingondudu tetenggo.

Ene ye yokootoyi, nguro Anutdo oo doongeyemo oongooyunootoni, ye ma kenowonggo. Ene ataga ngu naruni kini teteku nga!
43 Ye ingoyi! Kootuyisina, naru gura tunootewaku nguno, yengo mundi oni ngu omburo, ebe urewero pawayeroro, mere sero woodoo yero, ende newendemo uro ye bidodo pawayeroro yutomukowanggo.
44 Ngundiro tero, ene ye yengo simoo namboye nguya yomburiyeroro yoyokowanggoku ngu, ngu nguya kowuri koorowooro oruwanggo. Ene yengo digi gura yokootoyi, digi dobooyi sanganimo ma oruwa. Ndadiro nguro, ye Anutdo naru ngano omburo yoyoro hoorooweyeroweroyi ngu ma ingowonggoku nguro. Eyingo.

*Yisasdo Tembelno Oni Oo Uriyoro Beye Koyi Tetoyi Oweyeroro Tembel Yomosiyoyingo*
*(Matiyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Yon 2:13-22)*
45 Ngu naruno, Yisasdo yambo ya oowooyi Tembel ngu newendemo uro, simoo bare yeyondandangetoni, oo uriyoro yoro, oororo omburo tetoyi, ngu oweyerootoni, oorero sayingo.
46 Yisasdo ero eyingo. Anutro mandeno ngandiro nakangoyingo. Noro ya ngu yemboongeweroyi ya nangge oruwa! Eyingo. Ngundiromu, ene yendo ngu yeyi yakaka oniro kombiteyingo digi wondokoyi ngundiro tete. Eyingo.
47 Yisasdo naru bidodomo, Tembel yano mande muri gomemu ero etuyeroro oruwo. Ene Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosobo mamana mande etuyeroyingo oni, ko Yuda simoo barero tabango oni, ngundo ureyi kumooweroyimboro oore ereweyingo.
48 Ene oni simoo bare bidodo Yisasro mandeni ingoweroyimboro yanggango yetoyi, nguro ene teweroyi kini. Ngundiro nguro, tabango oni ene Yisas ureyi kumooweroyi oore gura ma kenoyingo.

# 20

*Tabango Onindo Yisasro Koni Nguro Sumoo Inoyingo*
*(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)*
1-2 Naru gurano, Yisas Tembelno muri gome etuyeroro, mande mesarango ngu simoo bareno wesiyoro ero oodoni, nguno Anutno wooro yeyingo oni, nguro sobosobo, mamana mande etuyeroyingo oni, ko Yuda simoo barero tabango oni, ngundo Yisasno omburo eyingo. Ge nooreno e. Ge ndawu sunggiga geno oodoni, ge ngunonggo ngu kongga ngu tete? Onendo sunggi ge gunowo? Eyingo.
3-4 Yisas enebana mandeye gumi eyingo. No nguya no mande guraro ye sumoo yunowero, ye nono eyi. Yondo sonoyeroyingongga ngu sambo endeboromu, ngundi merako oniromu nangge, bine? Eyingo.
5-6 Arisa, enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Sambo endeboromu ewatoku ngu, enendo nooreya ewa. Ndadiro nguro, ye nowoondoyemo hamoo kini, ero ewa. Noore ngandiro ewatoku ngu, oo merako oni simoo barero ewatoku ngu, asa, simoo baredo sanggiri tero, digi yoro, ngundo noore yureyi kumoowato. Ene Yonro ngu nowoondoyemonggo ngandiro hamoo ingootenggoku ngu, Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni gura. Eyingo.
7 Ngundiro nguro, ene Yisasno mandeni gumi eyingo. Noore ma ingooteto. Ngu sono gimuyunoyingo mandega ngu Yondo, ndanonggo yoro mayewo. Eyingo.
8 Ngundiro etoyi, Yisasdo ngu oni tabango nguya gumi eyingo. Ngundiro nangge, no ndawu sunggigano ko tetenoku, ngu yeno ma ewano. Eyingo.

### *Oowari Ko Oni Sobosobo Biyomi Nguro Mande Adingayi (Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)*

9 Asa, Yisasdo ootoogero, ene nga mande adingayingga nga simoo bareno eyingo. Naru gurano, oni gurado Wayin kongga tero miyingo. Ene ngu Wayin kongga ngu, ene oni gidaregado sobowooya beye koyi teyi ero eyingo. Ngundiro tero, ko simburi ngu (Anutdo) ene toongero, ende orirokono naru pirungga nguno oruwo.

10 Wayin engge yoweroyi naruwomo, ko simburigakundo ko oni gura sureyootoni, enengo Wayin kono ko oni ko tewootoyi nguno oorowuyingo. Ko nguro oo engge gura inootoyiga, yoya ombuni, ero sureyoyingo. Ene kono ko onikundo ngu oninggaku dowooro utoro sureyootoyi, kingo kande enengo oni urunggaku tanggeyimo oorowuyingo.

11 Ngundiro tetoyi, ko simburigakundo ko oni gura sureyootoni oorowuyingo. Kono onikundo ngunggaku nguya dowooro utoro yokoro sureyootoyi, kingo kande enengo oni urunggakuno oorowuyingo.

12 Oni urunggakundo enengo ko oni tambu kabusayiga ngu soweyootoni oorowuyingo. Kono onikundo ngu ko oningga nguya utoro okooro kanggaroko oorongootoyi uyingo.

13 Ngundiro tetoyi ngu, ko simburi ngundo ingondudu tero eyingo. No ndadiro tewano? No nenengo nangone guranangge (Yisas) no nguro gome ingootenoku nga sureyootoowe oorowuwa. Ene nenengo nangone kenoro ene sosorero, enengo manggowo ingowanggo. Eyingo.

14 Ngundiro soweyootoni, omburo, ene oni kono ko tero oruwonggoku, ngundo doongetero, ko simburiboro nangoni kenootoyi ombutoni, enengo nangge mande ero eyingo. Ngu oningga ngundo ngu kootuyisina eweyimbo oo ngu bidodo enendo yomukowa. Ngundiro nguro, noore ataga ene ureye kumoowa. Ngundiro tero ngu, asa, nga kongga nga, ngu oode noorengo yowato.

15 Ngundiro ero, sobowootoyi ombutoni, dowooro okooro, kanggaroko oorongooyi utoni, owero uro nguno utoro, ureyi kumooyingo. Arisa, Wayin kongga ngu simburibo ngu oniku ndadiro teyunowa?

16 Wayin ko simburi, ngundo ngu ko oniku bidodo yureni kumoomukootoyi, ngu Wayin kongga ngu oni songo gidarega yunowa. Ngundiro etoni, ngu oniku ngu mandega ngu ingoro gumi eyingo. Enengo ko sobosobo oni ngundo ngundiro muri ngu ma tewanggo. Eyingo.

17 Yisasdo yeyondandangero eyingo. Ngu mandega Anutro mandeno oorooteku, nguro muri ngu ndadiro? Nga Anutro mande nakangoyingo ngano oorooteku ngu hamoo bine, asa, mande adingayi nguno ko oni biyomi enengo nangoni ureyi kumooyingo ngu nguya hamoo.

Nga ya nomonimboro u nongginingga ko onindo andangero yokowonggo. Ngungga ngu ya nomonimboro u nonggini koreteyingo. Eyingo. (Sam 118:22)

18 Oni bidodo songo songo Krayis Yisas kootu inoro ngu, ene ngundiro tero, ene ya nomonimboro u nongginingga, ngu sanganimo sorero, ene biyomi yewa. Ko biyomi tetoni, nguro ngu Krayis ko uriyi gumi biyomi teyunowa. Ngundiro nangge, ya nomonimboro u nonggini koreteyingo, ngundo ngu oningga ngu sanganimo sorero utoro yomburiyootoni, sosorango oorengo yewa. Ero eyingo.

19 Mamana mande etuyeroyingo oni, ko Anutno wooro yeyingo oniro sobosoboku, ngundo ngu ingowonggoku, ngu mande adingayingga nguno ko oni oo biyomi tewonggoku ngu, Yisasdo ene yosanggawero ete. Ngundiro

nguro, ngu narungga nguno nangge dowooro ureyi kumoowero terogo, ene oni simoo barero sosorero, nguro yokoyingo.

*Ngu Onikundo Digi Beye Gabumanro Tabango Koreteyingo Inoweroyi Nguro Yisas Sumoo Inoyingo*
*(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)*

20 Mamana mande etuyeroyingo oni, ko Anutro wooro yeyingo oniro sobosobo, ngundo Yisas ureyi kumoowero oore erewero, nguro ene oni gidarega sureyerootoyi, omburo Yisas kenondadangero sobowooyingo. Ngu oni ngu enengo muriye biyomi ngu oongooro, ene oni gome nenengo eya eyi, ero godange teyingo. Ene Yisasdo mande biyomingga etoningga, nguro dowooro, Gabuman mande wirikoyunoyingo onino yeweroyimboro ngundiro teyingo.
21 Ngu onikundo Yisas sumoo inoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni, noore ingootetoku ngu, gengo mandege ngu gome nenengo oorengo. Ge Anutro mande gome nenengo nangge oni simoo bare bidodomo etuyeroote. Ge oni goweye nangge ma kenoro ingoote. Kini, ge oni nowoondoye wirikoyeroro kenoote. Nguno noore ingootetoku ngu, gedo Anutro mande hamoomu nangge nenengo etuyeroote.
22 Ge ndadiro ingoote? Noore Gabuman oni (Takis) beye inoweroyi ngu mete inowato, ngundi Anutno beye yewato, bine? Eyingo.
23-24 Ngundiro etoyi, ene Yisasdo enengo mande godange etenggoku, ngundiro ingoote. Nga oni ngando, ene no towootowoonerowero etenggo. Nondo guraro etoowe ngu, asa, enendo nosina mande sanggawero ewanggo. Ene ngundiro ingoro yokoro, enebana eyingo. Beye gura no etunerootoyiga kenoowe. Ngu Gabuman tabango gabogaboyi, ko oowooyi nguno oorootekungga ngu, oone oowooyi nakangootoyi ooroote? Etoni, ngu enendo gumi eyingo. Ngu Gabumanromu. Eyingo.
25 Etoyi, Yisasdo eyingo. Arisa, Gabumanro oo ngu Gabuman inoyi. Anutro oo ngu, Anut inoyi. Eyingo.
26 Ngundiro etoni, ene Yisas sodedo simoo bare doongeyemo dowooweroyi nguya kini. Ene bidodo Yisasro mandeni nguro ingondudu urungga tero, ingoyingomu ngu nenengo, nguro ene mandeni gumi gura ma eyingo.

*Oni Kumooro Ko Ootoogeweroyi Nguro Yisas Sumoo Inoyingo*
*(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)*

27 Sadusi oni ngundo oni kumooro ngu, ene ko ma ootoogewa, ero nowoondoyemo hamoo ingootenggo. Naru gurano, Sadusi oni gidaregado omburo Yisasno ngandiro eyingo.
28 Oo etuyeroyingo oni, Mosesndo mande gura ngandiro nakangoyingo. Oni bare yoro oode, ene simoongo kinimo kumootoni ngu, ene kootuyisina, koneyombo ngu barega ngu yoro, bareyi tero oruwa. Oode, nangoni tero, banemboro nangoni, ero ewa.
29 Arisa, oni simoonggoro gura ngu kandegura gidemboro eraya oruwonggo. Koretero bayega, ngundo bare yoro, simoongo kini oode kumoowo.
30 Arisa, erayayiga ngundo ngu barega ngu yoro oode, ene nguya kumoowo.
31 Kootuyisina, ngu koneyari kabusayiga oode ngu barega ngu yowo. Ngundiro nangge, ngu oni simoonggoro kandegura gidemboroga ngu bare guranangge ngu yoro simooye kini, kingo yoro, oode kumoomukoyingo.
32 Kootuyisina, ngu barega nguya simoongo kini kingo kumooyingo.

33 Arisa, oni kumoononggo ko ootoogeyingo naruno ngu, barega ngu
kameyi oorengo ngu oone? Kuri ngu oni simoonggoroga ngu bareye
guranangge nguro. Ero eyingo.
34 Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Nga naruno ngano, ngu
oni bare yoro, kameyi bareyi teweroyi murini ngu tetenggo.
35 Ene oni bidodo Anutno nowoondoye hamoo teyingongga ngu, naru
wengamo, ene ko keta ootoogero sambo endemo oruwanggo. Ngu naruno
ngu, ene ko ma ebe yoyootero erambarisa ma tewari.
36 Kini, naru gurano, ko ma kumoowanggo. Nguno, ene Anutro Engel
oni ngundiro tero oruwanggo. Ene Anutro simoongo tero oruwanggo.
Ngundiro nguro, Anutdo merenonggo yokutuyerootoni ko ootoogewanggo.
37 Mosesndo nguya oni kumoononggo ko yokutuyerowa, ero
etuyeroyingo. Kurimi, Anutdo de bodagano de soru tunootero ngunonggo
Mosesno ngandiro eyingo. Ataga nga naruno ngano, no ngu gengo osi
osingge Ebaraham, Ayisak, ko Yekob ngu Simbuye Anut, ero eyingo. Anutdo
Mosesya mande eyingo. Osi osingge kuri kumooyingomu, enengo gaboye
ngu ataga sambono keta oorootenggo.
38 Anutga ngu oni kumooyingo nguro Anut kini. Kini, oni simoo bare Anu-
tro nowoondoyemo hamoo tero kumoowanggoku ngu, nguro gaboye keta
sugi sugi Yisasya oruwanggo. Anut doongeyimo ngu oni nowoondoyemo
hamoo teyingomu, ngu ataga keta oorootenggoku, ko kuri kumooyingomu
nguro gaboye keta oorootenggoku nguro Anut nguya. Eyingo.
39 Yisasdo ngundiro etoni, asa, mamana mandero oni gidaregado man-
deni gumi eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge hamoo nenengo mande enggemo
ero ete. Eyingo.
40 Nguro ene sosorero, Yisas ko ma sumoo inoyingo.

### *Yisasdo Parisi Oni Krayis Oowooyingga Nguro Sumoo Yunoyingo (Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)*

41 Yisasdo eyingo. Onindo noya ngandiro etenggo? Krayis ngu Dewitro
osiyi nangge, ero etenggo?
42-43 Ene ngundiro ero nguro Anutro yambo bukno ngu Dewitdo enen-
gombo Krayisya eyingo.

Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo noro Simbune urungga
ngandiro eyingo. Ge kandene koondosina bibite. Kootuyisina, gengo
mundi oni yoyewe gengo kengge damonimo wata yenggunowano.
Eyingo. (Sam 110:1)

44 Dewit enengombo ngu ewo. Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga.
Eyingo. Ndadiro nguro, enengo osiyi tewa? Eyingo. Dewitdo ngu ko uriyoro
yoyoweroyi oni tunooteweroyiga, Krayis, nguro ero eyingo.

### *Mamana Mande Etuyeroyingo Oni Nguro Muriye (Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)*

45 Ngu naruno, oni simoo bare bidodo oode, Yisasro mandeni ingootoyi,
Yisasdo enengo kirikiri onino, ero eyingo.
46 Ye mamana mande etuyeroyingo oni nguro ingonda teyi! Ene
towikumba piru piru yemuro endeyowero gome ingootenggo. Ene yowuru
musiyomo simoo baredo bingamiye ero okooweroyi, nguro gome in-
gootenggo. Ene yambo yano oni doongeyemo, amuno koretero bibitewero
gome ingootenggo. Ene oo simbo urungga kayingo naruno, yaba ko-
reteyingo nguno bibitewero nguya gome ingootenggo.

47 Oni doongeyemo ngu oni nenengo gome, ene nowoondoyemo ngu
Anutro ma ingootenggo. Nguro, ene bare wabu ngu ganaganayeroro
yemboongeyingo piru piru tetoyi, Anutdo bare wabu ngu hoorooweyeroni,
ero tetenggo. Ene torige kombi tero, nguno bare wabu nguro ya, oo sitowi
bidodo ganaganayeroro, gasiyoro yoyunootenggo. Ero eyingo.

# 21

*Bare Wabu Angoyinggado Enengo Beyeku Bidodo Anutro Koro Yeyingo (Mak 12:41-44)*

1 Yisas doongetero yeyootoni, oni beye sitowiyedodoku Anutro yambo
yano (Tembel) Pawusno beye urungga kingo duwoo yetoyi yeyoyingo.
2 Ene bare wabu angoyingga nguya kenoyingo. Ngundo enengo beye
bobodi erayagaku ene eraya eraya yoro, oororo Pawusno yeyingo.
3 Nguro Yisasdo kenoro ingoro eyingo. Hamoo oorengo no yeno eteno!
Nga bare wabuga, ngando oni pawusno beye urungga yetenggoku, ngu
dagayeroro, enendo urungga oorengo yete.
4 Ndadiro nguro, oni nga bidodo ene beye urungga enengo yano ooroote.
Ene ngunonggo gidarega andangero, yoro omburo, Anutro koni nguro
yetenggo. Ene nga bare wabuga nga, ngu ene hamoo ooni kinimu. Ngundo
enengo beyeku ngu bidodo yoro omburo yete. Ene oowari uriyoro neweroyi
gura kini. Eyingo.

*Yisasdo Oo Kowuri Urungga Oorengo Kootuyisina Tunootewa, Ero Eyingo (Matiyu 24:1-14; Mak 13:1-13)*

5-6 Yisasro kirikiri oni gidaregado yambo ya oowooyi Tembel nguro
mande eyingo. Nga Tembelga nga, ngu onindo kuri digi oo gome wadori
yero oo ngu kingo sumangeno Anutno yetoyi, ngundo ngu Tembel ya
irosarani teyino. Etoyi, Yisasdo ingoro gumi eyingo. Ngu oo ngu ataga
kenootenggoku ngu, naru gura tunootetoni, digi gura yokootoyi, digi gura
sanganimo ma oruwa. Onindo ngu bidodo usosowooro, dorowooyi merako
uwanggo. Eyingo.
7 Ene Yisas sumoo inoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ngu ooga ngu
ndadiboro tunootewa? Nguro naruwo namoko tetoni, noore ndawu
sunggiga kenoro, noore nguno ingowato. Narunggaku namoko tete, ero
ingowato? Eyingo.
8 Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye komo ingonda
teya oodoyi, oni songombo ye ma ganayerowanggo. Kootuyisina, no
oowoonemo, oni oowooyingga oorengo mayero, ye ganayeroro ewanggo.
No nga Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oningga nga nangge, Krayis
gura kini. Ngu hamoo! Naru namoko tete, ero ewanggo. Ye ngundiro ingoro
ngu, ye oororo, ngu ma keyoro oorowuwero.
9 Kootuyisina, me ebe urungga teweroyi mande binga ye ingowanggo. Oni
rongge ebe nguya tero, nowoondoye songo songo yero, buribari oodoyi,
ye ngu ingowanggo. Ye nguro ma sosorewero. Oo ngundiro ngu bidodo
koretero ombumukoro yokowa. Naru wenga, ngu narunggano, nguno
sodedo ma tunootewa. Eyingo.
10 Asa, ngu naruno, Yisasdo ngu mande ngu soweyoro eyingo. Oni
sowe gurado ootoogero, oni sowe gidaregaya ebe rongge sambi tero, ebe
urewanggo. Merako ngaro sobosobo oni guraro keyimo onindo ootoogero,
sobosobo guraro keyimo oniya ebe kendukendu tero, ebe urewanggo.
11 Imimi ururumu nangge mera nga dowooro yokutuwoowa. Mera
ngano, oowariro kumooyingo urungga oorengo tunootewa. Sayi ko

oo biyomi ururu mera gurano gurano nguya tunootewa. Sambono oo
sosoreweroyi sunggi guradiro guradiro nguya tunootetoni kenowanggo.
12 Ene oo ngu ma tunooteyingomo nguno ye noro nowoondoyemo
hamoo tetenggoku nguro, onindo ye yodowooro, ye kowuri gura gura
yunowanggo. Ene ye yoyoro, yowuru yano mande wirikoyingo onino
yoyewanggo. Wirikoweroyi musiyomo, yoyoro, ya biyomimo yoyewanggo.
Mera ngaro oo sobosobo onino ko Gabuman onino nguya yoyoro oorowu-
toyi, ngundo yengo mandeye nguya wirikoyunowanggo. Ngu oo ngu bidodo
no oowoonemboro ye teyunowanggo.
13 Ngundiro teyunootenggoku oni nguno, ngu ye Anutro mande keta
mesarango ngu eweroyimboro ooreyi yetenggo.
14 Mande nga nowoondoyemo nakangootoyiga nguno orini. Yeno
ngundiro muri ngu ombuwero tetoningga ngu, ye nowoondoye buribari ma
ingondudu tero ewero, noore ndadiro ewato, ero ma ingowero.
15 Ndawugaro nguro, no nenengombo manggoye yewe tango yetoni,
mandeye ingonduduye nguya yewe himi yetoni, ingondudu gomemu ye
yunowano. Yengo mundi oni, ngundo yengo mandeye ngu ma utoro,
oorongooro yokowanggo.
16 Ngundiro nangge, ene noro nowoondoyemo hamoo tetenggoku
ngu, kootuyisina, yengo awanamoye, konebaye, yengo sowisawiye, do-
bookuriye, ngu bidodobo ye yoyoro, mundi onino yoyetoyi, onindo ye
gidarega yureyi kumoowanggo.
17 Oni gura gurado yeya nowoondoye biyomi oorengo yewanggo. Ndadiro
nguro, no oowoone ngu yeno oorooteku nguro.
18 Ene yengo tabayemo uye guranangge nguya ma oonootewa.
19 Ye yanggango ootooro ngu, yengo keta suwooyi sano sugi sugi
oruweroyiga ngu yowanggo. Eyingo.

### *Yisasdo Yerusalem Kootuyisina Biyomi Yeweroyi, Nguro Eyingo (Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)*

20 Yisasdo mande gura eyingo. Ye Yerusalem kenootoyi, me oni mayero,
ngundo pawangoro wooriringootoyiga ngu, ye nguno ingoyi. Yerusalem
ende yomburiyoweroyi naruwo namoko tete, eya ingoyi.
21 Asa, ngu narungga nguno, oni Yudiyano oorootenggoku ngu, ene
sodedo saya, mera pupurimo kombiteyi. Oni Yerusalem endemo oorooteng-
goku ngu, ene mera songomo sayi. Oni Yerusalem dabemimo diguno
oorootenggoku ngu, ende newendemo ma uwero.
22 Ngu narungga ngu, Anutdo weti mbumbuwa gumi yunoweroyi
naruwo. Ngundiro nguro, mande bidodo Anutro mandeno oorooteku ngu,
engge yeni tunootewa.
23 Ngu narungga nguno, bare kawuyedodo, ko bare simooye owita nono
netenggoku, ngu naruno, oni oniyooge! Kowuri urungga oorengo nga
meranggano ngano tunootewa. Anutro sanggirini nga oni simoo bareno
ngano omburo kutuwooyunowa.
24 Me onindo dugebo yootoongoowanggo. Me onindo gidarega yoy-
oro, enengo merako saro, ya biyomimo yoyetoyi, nguno oruwanggo.
Oni sowe gidaregado Yerusalem ende yanggango sugi sugi soboyeroro,
yomburiyeroro oodoyi, oororo, Anutdo me ebe yeni, kiniteweroyi naruno
yokowa. Eyingo.

### *Kootuyisina Anutro Nangoni Oni Kirarongo Ngu Ombuwa (Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)*

25 Yisasdo mande gura eyingo. Kootuyisina, sambono ogisano, kombono,
tootuno nguya sunggi guradiro guradiro tunootetoni kenowanggo. Merako
oni simoo bare nowoondoye buribari ingoro, hahangero ingowatu oorengo
tewanggo. Ndadiro nguro, wendeyi nguya tambu urungga urungga dokero,
tuwi tero ngguyi urungga oorengo utoni ingoro, nguro sosorewanggo.
26 Oo kowuri urungga ngundiro merako ngano ombuwero tetoni, nguro
oni simoo bare sosoreyingo urungga oorengo tero, nguro ingondudu
tewanggo. Nowoondoyemonggo ngundiro sosoreyingo urungga tero, sam-
bono tootu oo ngu kenootoyi, piparero, mboorombooro tetoyi, ngu kenoro,
doongeye toongootoni, gaboye kumoowanggo.
27 Ngundiro oo ngu tunootetoni ngu, asa, Oni Nangoni ngu goobooreno
ombutoni kenowanggo. Ngundiro ombutoni ngu, enengo yanggangoni,
bingamini ko duridarini ngu bidodo kenowanggo.
28 Kootuyisina, oo ngu tunootewero tetoningga ngu, ye ootoogeya, dikaya,
sambosina randoya doongeteyi, Anutdo ye ko yoyoweroyi narunggaku
tunooteteku ngu! Ero eyingo.

### *Kopi Dega, Ngundo Ngu Narungga Ngu Rogowoote (Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)*

29 Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Ye Kopi dega ngu kenoya, ko
de gidarega nguya yeyoyi.
30 Ye kenootoyi, nungo yero, bubudingo yetoni, ye ngu kenoro in-
gootenggo. Ataga Kopi enggeweroyi naruwo tunootewero tete, ero in-
gootenggo.
31 Ngundiro nangge, ye nga oo kowuri etenoku nga, tunootetoningga ngu,
ye nguno ingoyi! Anutdo oo bidodo sobowooweroyi narunggaku, ngu kuri
namoko tete, eya ingoyi.
32 Ero Yisasdo mande soweyoro eyingo. Hamoo oorengo no yeno
eteno! Ataga nga naruno, ye Yuda sowengga ngaro simoo bare nga ma
kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo tunootewa.
33 Sambo, mera nga, ngu oororo kinitetoni, ene noro mandene nga, ngu
sugi sugi oruwa. Eyingo.

### *Kirikiri Oni Ene Komo Doongedoongoodoongo Teya Oriyi*

34-35 Ngu naruno, Yisasdo ngandiro eyingo. Ene yengomboro ingonda
teyi! Kinitetoni ngu, ye sono kowoo nero (biya), ye suwooyi sano wenonoro
oruwanggoku, ye goweyeboro oo gura guraro ingonduduyemonggo nguro
hahangero oode ngu, muri ngundiro ye wiriyerowaku, ngundiro tero
oodoyi ngu, asa, ngu narungga ngu sodedomangge tunooteweroyi, ngu se-
babo sodedo nusako urooteku ngundiro oorengo tunootewa. Ngu narungga
ngu mera bidodomo oni oorootenggoku, nguno kowuri ngu bidodomo
tunootewa.
36 Suwooyi sano, ye komo sobowooya, doongedoongoodoongo teya, ye
komo Anutno yanggango oruweroyi, nguro yemboongeya oriyi! Ndawu-
garo nguro, oo kowuri kootu tunooteweroyi, nguro Anutdo ye yanggango
yunootoni ngunonggo yanggango dikaya ngunonggo nowoondoye hamoo
teyingongga ngu ma yokowero. Kootuyisina, ye Anut Oniro Nangoni ngu
doongeyimo dikawanggo. Eyingo.
37 Naru bidodomo, Yisasdo Tembel ya newendemo simoo bare Anutro
mande etuyeroro oruwo. Ene suwoono ngu, Yisas oororo, Olib, mera
puringgano nguno wetoro oruwo.
38 Oni simoo bare bidodo suwoononggo oorengo ootoogero, Yisasro
mandeni ingoweroyimboro, Tembel yano ngu newendemo uroriyingo.

# 22

*Yudasdo Tabango Onino, Yisas Yootunoro Yunowero Torige Eyingo*
*(Matiyu 26:1-5, 14-16: Mak 14:1-2, 10-11; Yon 11:45-53)*

1 Oo manongoyingo koongeweroyi ooga oowooyi Yis kini kingo
kayingo ngu oowooyi Pasowa naruwo, nguro simbo kayingo kundingiyi
tunootewero teyingo.
2 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo, ko mamana
mandero etuyeroyingo oni, ngundo Yisas ureyi kumoowero ereweyingo.
Ene ngundo oni simoo bare sosorero nguro ene ereremo kini.
3 Setando Yudas Iskariyoot newendemo uyingo. Yudas Yisasro kirikiri oni
kegidemboro erayaga nguromu gura.
4 Ngu Yudasga, ngundo oororo, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi,
nguro sobosobo, ko Tembelno kumba ootuwoo oniro tabango nguya
mande ero, oore erewero kenoro, ngunonggo Yisas ngu oni tabango ngu
kandeyemo windogayi damoni tero yunowa.
5 Damoni tero yunowero, ene etoni, nguro tabango oni ene oni oni tero,
nowoondoye guranangge yero, ene Yudas beye inowero eyingo.
6 Ngundiro tetoyi, Yudasdo ngu mete ero ingoro, asa, ene oore
ndadirogano Yisas yoro, torige ngu oni tabango ngu kandeyemo yewero,
oore ereweyingo. Naru gura oni simoo bare oowooyingga kini, ngu naruno
ngu, yootunowero sobowooro oruwo.

*Yisasro Kirikiri Oni Eraya Pasowa Neweroyimboro Yomosiyoyingo*
*(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)*

7 Oo manongoyingo koongeweroyi oo kini kingo kayingo naruwo
kundingiyi, Pasowa, ngu tunooteyingo. Ngu narunggano nguno, ene Sipsip
nangoni wooro yeweroyimboro ureyingo.
8 Ngu naruno, Yisasdo Pita, Yon, eraga sureyeroro eyingo. Yari ooroya,
noorengo Pasowa yomosiyootoriga, noore nguya oo newato. Eyingo.
9 Ngundiro etoni, Pita, Yon eragado, Yisasno gumi eworiyo. Noore ndano
oo ngu yomosiyowaro? Eyingo.
10 Etoni, Yisasdo erayagakuya gumi eyingo. Ingori! Yari endemo oororo,
ya oni gura kumbe urunggano sono moondoya koorowooya ombutoningga
ngu, yari ngu keyoya ooroya, enedodo ya newendemo uri.
11 Yari ya simburiga nguno eri! Oo etuyeroyingo oningga, ngundo geya
ewo. Noro ya gumi ndano, no nguno nenengo kirikiri onidodo Pasowa oo
newato? Eyingo.
12 Nguno ngu, ene ya gumi urungga awu sanganimo ngu etuyerowa.
Nguno ngu, oo neweroyi yaba ko bibiteweroyi yaba nguya oorooteku ngu!
Yari ngu ya guminggano nguno Pasowa oo yomosiyori. Eyingo.
13 Arisa, kirikiri oni erayagaku oorowuworiyo. Pita, Yon eraga oororo,
Yisasdo oo ewoku, ngundiro kenoro, nguno Pasowa oo ngu yomosiy-
oworiyo.

*Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Oowari Kundingiyi Yunoyingo*
*(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korind 11:23-25)*

14 Pasowa naruwo tunootetoni, asa, Yisas ko enengo kirikiri oni nguya oo
neweroyi yabano bibiteyingo.
15 Ngu naruno, Yisasdo eyingo. No nga Pasowa nga yeya newero gome
ingoro hahangero oorooteno. Ngundiro terogogo, asa, no ogingo kowuri
urungga ngu koorowoowano.

16 No yeno eteno. No ngaromu ko ma nero, ngu ooga ngu engge tetonigo,
ngu Anutro endega sobowooteku newendemo nguno ko newano. Eyingo.
17-18 Ngundiro tero, Yisasdo sono tobaga yoro dowooro, Anutno es-
osootero, yemboongero yokoro eyingo. Ye nga yoya, bayeteya neyi. No
yeno eteno! No kootuyisina, Wayin sonoyi ngaromu ko ma nero, Anutro
narungga sobowooteku tunootetoni, ngu narunggano, nguno sono ko
newano. Eyingo.
19 Yisasdo ngundiro ero, ene oo manongoyingo yoro, Anutno esosootero,
yemboongero yokoro, oososowooro yunoro eyingo. Nga ngu, nenengo
gowene nondo ye hoorooweyeroyingo yunooteno. No yengo weti mbum-
buwaro kumoowano. Nguro ye nero ngu, noro ingondudu tero oruwanggo.
Eyingo.
20 Oowari nero yokoro, ene sono tobaga yoro ngundiro nangge dowooro,
ero eyingo. Nga sono tobaga nga, ngu noro sidudarone ngu ye
hoorooweyeroro wendooteno. Nga sidudaronengga nga, ngu sunggi mande
keta Anutdo enengo oni simoo bareya ero gosiyoote.
21 Ene ye nga ingoyi! Oni no yootunoneroro mundi oni kandeyemo
yeweroyi oningga ngu, nga noya yabano bibiteteku nga!
22 Yo, Oni Nangoni ngu, kuri Anutdo ooreningga rogo teyinoyingongga
ngu keyoro, ngundiro nangge tewa. Ene oni ngu yootunoro, mundi oni
kandeyemo yetekungga ngu, oniyooge oorengo! Eyingo.
23 Yisasdo ngundiro ero etoni, nguro kirikiri onikundo enengo nangge
sumoo sumoo tero eyingo. Onendo ngu mandega ngu tewa? Eyingo.

### *Kirikiri Onikundo, Onendo Oni Urungga Koreteyingo Oruweroyi, Nguro Ronggeyoyingo*

24 Ngu naruno, Yisasro kirikiri onikundo enengo nangge ronggeyoro
eyingo. Onendo noore gidarega dagayeroro, enendo oni urungga oorengo
tero, koreteyingo oruwa? Eyingo.
25 Yisasdo enengo mandeye ingoro eyingo. Oni sowe gidarega, Yuda oni
kini, nguro oo bidodo sobowooyingo oni koreteyingo ngu, ene oni yang-
gango oorengo tero, oni gidarega yowongoro, enendo nangge ururu tero
oruwanggo. Enengo oni urungga, ngundo enengo merako soboyerooteku
ngu yoyeni, Oni Sumangeyi Muri Metemi Teweroyi Oni, eya eyi.
26 Ene yendo ngundiro ma tewero. Kini, oni gura ene ye kewooroyemo
oni urungga tero, ene dagayeroro oruwero ewaku ngu, ene omburo enengo
newendemo ngundiro ingoro, (oni songo hoorooweyerootooga, ngundo no
oowoonengga ngu daganeroote, ero ingoyingo. Ene oni tabangongga ngu,
ene omburo, ye hoorooweyeroyingo oni tero, kirikiri teyunowa.)
27 Oni onendo gidarega bidodo dagayeroro urungga oorengo ooroote? Oni
ene oowari nero bibiteteku nga, bine, ngundi, ko oni oowari yomosiyoro
yoro ombutekungga ngu, bine? Ye kuri ingootenggoku, ngu oningga
bibitetekungga ngu! Ene no ngu ye kewooroyemo hoorooweyeroyingo
kirikiri oni nangge oorooteno. Ye oni tabangongga ngu, ene omburo ye
hoorooweyeroyingo oni tero, kirikiri teyunowa.
28 Kuri, ye ngu no towootowooneroyingo naru nguno ngu, ye no ma
noyokoro sayingo.
29 No Awanembo oni simoo bare bidodo sobowooteku yanggangoni no
nunoyingo. Ngundiro nangge, nondo nguya ngu yanggangoningga ngu ye
yunooteno.
30 Ngundiro tetoowe, sambo endemo ye mete noro yaba oo neweroyi
nguno bibitero, noya oowari, sono newato. Ngundiro tero, ye mande

wirikoweroyi yaba metemimo nguno bibitero, Iserel oni sowe kande eraya kegidemboro erayaga nguro mandeye muriye wirikoyerowanggo. Eyingo.

*Pitando Yisas Kootu Inoweroyi, Nguro Eyingo*
*(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38)*

31 Yisasdo eyingo. Sayimon Pita, ge ingo! Setando ye kirikiri oni bidodo yoyoro yodowooro towooyerowero meno ero, boguboguwooro ooroote.
32 Ene nondo ge hooroowenggeroro, Anutdo ge yanggango gunoni, ero yemboongewonoku ngu, gengo nowoondogemo hamoo ngu ma yomburiyoro yokowero. Ge kootuyisina, nowoondoge ko yowoorengootoni, gengo dobookurige yanggango teyunoyingo mande yunowa. Eyingo.
33 Ngundiro etoni, Pitando Yisasno mande gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani urungga, no hamoo oorengo, no kuri yoonenengoro oode, no komo geya ya biyomimo oororo, nguno gobooro kumoowaro. Eyingo.
34 Yisasdo Pitaya mande gumi eyingo. Pita, no geno eteno. Ataga, nga suwoonggano ngano, kootoori ma eyingomo, ge tambu kabusa ero ewa. No Yisas oningga ngu no watayi kini ero, no oongoonerowa. Eyingo.

*Beye Siri, Kingo Si, Ko Duge Sanggayi Nguro Mandeni*

35 Ngu naruno, Yisasdo kirikiri onino eyingo. Kuri, no ye sureyerootoowe sayingo. Ngu naruno nguno, ye beye siri, yengo kingo si, ko keye goweyi nguya ma yoyingo. Ngu narunggano nguno, ye oo guraro ingoro wenonoyingo, bine, ngundi kini, bine? Etoni, kirikiri onikundo mande gumi eyingo. Kini.
36 Etoyi ngu, Yisasdo ngandiro eyingo. Ene ataga nga, ngu oni gura ene beye siga tetoningga, ngu yoni, ko enengo si nguya ngundiro nangge yoni. Ene oni duge gura kinitetoningga ngu, ene komo enengo nengguroga andangeya, oni songomonggo dugega uriyoya yoni.
37 Ndadiro nguro, Anutro mande ngundo no gowenemo engge yeni tunooteweroyi, nguro eyingo. Ene oni biyomidodo yowuruwoowanggo. No yeno eteno. Ngu mandega ngu komo no bungomo engge tunootewa. Yo, Anutro mande bidodomo ngu noro eyingoku ngu, ataga engge yeni tunootewa. Eyingo.
38 Ngundiro etoni, kirikiri onikundo eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani urungga keno! Duge eraya oorooteku nga! Etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ngu mete, nguno yokoyi. Eyingo.

*Yisasdo Gesemanino Yemboongeyingo*
*(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)*

39 Ngu naruno, Yisas ene ootoogero, ende yokoro, Olib, purimo oorero, ene suwooyi sano teteku muringga ngundiro tero yemboongeweroyimboro. Yisas enengo kirikiri oniku enebana ootoogero, keyoro oorowuyingo.
40 Ene ngundiro oorowutoyi, Yisasdo nguno tunootero, kirikiri onino eyingo. Ye komo Anutno yemboongetoyi, Anutdo nowoondoye yanggango teyunootoni, ye towootowoono ma kiyayi yewanggo. Eyingo.
41-42 Yisasdo mande ero, ene kirikiri oni yoyokoro, ene musiyo songosina, songo oororo, nguno bodowo oondoogero, mera sanggawero bibitero, Anutno ogingo urungga koorowoowanoku, nguro yemboongero eyingo. Awa, ge etoyi ngu, nga sono tobaga nga omburo daganerowa. Ene noromu kini. Awa, ngu gengomu nangge. Gedo etoyi, no komo ngu nangge keyoro tewano. Eyingo.

43 Ngundiro yemboongetoni, Anutro Engel oni gura sambononggo Yisas
tanggeyimo omburo, tunootero, yanggango inoyingo.
44 Yisas newende kowuri urungga oorengo ingoro, ene yanggango yero
yemboongero oruwo. Ngundiro tero oodoni, nosiriri urungga sidudaro
ngundiro tunootero, omburo merako uyingo.
45 Yisas ngundiro yemboongero yokoro, ootoogero, kirikiri onino oororo,
yeyootoni, kubooyerootoni wetoro oodoyi, yeyoyingo. Ene nguro nowoon-
doye biyomi ingoro kowoo yetoni, nguro ene wetoro oriyingo.
46 Yisasdo ngundiro yeyoro eyingo. Ye ndadiro tero, nguro wetoro
oorootenggo? Ye ootoogeya, yemboongeyi! Ye ngundiro tero ngu, Setanro
towootowoo ngu yeno ombutoni, yanggango tero, enengo ingonduduni ma
keyowanggo. Eyingo.

### *Yudasdo Yisas Dowooro Mundi Oni Kandeyemo Yeyingo*
### *(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-12)*

47 Yisasdo kirikiri oniya mande ewoodoni, me oni endega mayeyingo. Ngu
Yudasga ngu Yisasro kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga (12)
nguromu gura, ngundo koreteyunoro omburo, Yisas dowooro yenggonan-
goro, dureyoweroyimboro ombuyingo.
48 Ene ngundiro yenggonangootoni, Yisasdo eyingo. Yudas, ge Oni Nan-
goni yenggonangoro dureyoro, nguno yootunoro, mundi oni kandeyemo
yero, yunowero bine, ombute? Eyingo.
49 Yisas ene kirikiri onikuno eneya oruwonggoku, ngundo mundi onindo
Yisas ndadiro teyinowanggo, ero kenoro eyingo. Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ge etooga, noore dugebo nga yurewato, bine? Eyingo.
50 Ngundiro etoyi, kirikiri oni kewooroyemo gurado Anutno wooro
yeyingo oni tabango guraro ko oni gura utoro, sodeyi gidaregasina takatoni
soreyingo.
51 Ene Yisasdo ngu kenoro eyingo. Ye ngundiro mande muringga ngu
yokoyi! Yisasdo ngundiro ero, kandeyi ngu oni sodeyigaku yoro yetoni, ko
mete teyingo.
52-53 Asa, Yisasdo Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo, yambo yano
kumba dogoni oniro sobosobo, ko Yudaro tabango oni gidarega nguya
eyingo. Ye yakaka oningga dowoowero nguro ye duge soboro, mata ko-
mukododo ombutenggo? Naru bidodomo, no yeya Tembelno oorootetoku,
nguno ye ma nodowoowero nguro, ene ataga nga narungga nga, ngu yengo
naru! Setanro yanggangoni ngu ngano tunootete. Eyingo.

### *Pitando Eyingo. No Yisas Oningga Ngu Watayi Kini*
### *(Matiyu 26:57-58, 69-75; Mak 14:53-54, 66-72; Yon 18:12-18, 25-27)*

54 Yisasdo ngundiro ero yokootoni, onikundo dowooro, yoro
oorowuyingo. Yisas yoro, yade oororo, Anutno wooro yeyingo oniro
tabango urunggakuro yano uyingo. Pitando ngu keyeroro bodaga orirokoyi
songo oorowuyingo.
55 Ngu yangga ngu yasiriko de karo yakowero kayingo. Ngu degaku
yakoro bibitetoyi, Pita nguya omburo, nguno enedodo de yakoro bib-
iteyingo.
56 Ngundiro tero, kirikiri bare gurado Pita kenootoni, omburo, de yakoro
bibitetoni, gome gome kenondadangero eyingo. Ge nga oningga nga nguya
kuri Yisasdodo endeyoyingo. Eyingo.
57 Ene Pitando oongooro eyingo. Ayi, ngu no kini! Ge nga barega ngando
godange ete! No ngu oningga ngu ma ingooteno! Eyingo.

58 Asa, bodaga nguya oode, oni gurado Pita kenoro eyingo. Ge nguya ame
oningga amero keyimo oni gura! Etoni Pitando sodedomangge gumi eyingo.
Ge godange ete! No kini! No ngu oningga ngu ma ingooteno! Eyingo.
59 Naru bodaga nguya oode, oni gurado Pita bungomo kandesisi tero,
mande yanggango ero eyingo. Hamoo! Nga oningga nga, ngu eneya
endeyoro oruwo! Ene nguya Galili oni! Eyingo.
60 Asa, Pitando mande yanggango gumi eyingo. Ge nga oningga nga, ge
ndadiro ete? No ngu oningga ngu watayi kini! Pita ngundiro ewootoni,
sodedomangge kootoori eyingo.
61 Urungga Oo Bidodo Simburi, Yisasdo yowoorengoro, Pita gome
kenoyingo. Pita ngundiro kenoro, ene kuri Urungga Oo Bidodo Simburi
Yisasdo ewooromu, ngu ingondudu teyingo. Yisasdo ngandiro eyingo. Nga
suwoongga ngano kootoori ma eyingomo, ge ewa. No ngu oni Yisasga ngu
ma ingooteno, ero tambu kabusa ewa. Eyingo.
62 Ngu ingonduduwooro Pita ootoogero, endesina oorero, ya kootuyisina
oororo, sendoro biyobiyomi teyingo.

*Yisas Yomooyinoro Mande Ero Ureyingo*
*(Matiyu 26:67-68; Mak 14:65)*

63 Ngu naruno, me oni Yisas dowooro tabadori tero, yomooyinoro
ureyingo.
64 Towimbo Yisas doongeyi dobengoro eyingo. Ge Anutro ingondudu
eyingo oni tetoningga ngu, asa, oni gurootekungga ngu omukumundoongo
nenengo kenoya e. Ngu onendo guroote? Eyingo.
65 Ene mande ngundiro oowooyingga oorengo ero, nguno yomooyinoro
mande biyomi ero yomburiyoyingo.

*Yisas Yoro Mandeni Wirikoyingo Tabango Onino Yeyi Dikayingo*
*(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24)*

66 Sengetoni suwoononggo, Iserel oniro tabango oni, wooro yeyingo oniro
sobosobo oniku, ko mamana mande etuyeroyingo oni ngu yowuruwooro
oodoyi, nguno Yisas yoro, mande wirikoyingo onino oororo, yeyi dikatoni,
sumoo inoro eyingo.
67-69 Ge nooreno e. Ge Krayis, bine, ngundi kini, bine? Etoyi, Yisasdo
mande gumi eyingo. Nondo yeno etoowe ngu, ye nowoondoyemo hamoo
ma tewanggo. Nondo ye mande gidaregaro sumoo yunootoowe ngu, ye ngu
mandega nguro gumi yootunoro ma ewanggo. Ene ataga ngano ko kootuy-
isina nguya, naru bidodomo Oni Nangoni ngu, ene Anut yanggangonidodo,
ngu kandeyi koondosina bingamidodo bibitero oruwa. Eyingo.
70 Asa, ngu oni ngu bidodo sumoo eyingo. Ngundiro nguro, ge Anutro
Nangoni, bine? Eyingo. Ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Yengombo
etenggoku ngu nangge, no Anutro Nangoni. Eyingo.
71 Enengo mandeni ero ingoro eyingo. Noore ndawu mande gura ewato?
Enengo manggowoobo mande nenengo etoni kuri ingooteto. Ero eyingo.

# 23

*Yisas Yoro, Payilatno Oororo, Nguno Mande Ingowero Yoro Oorowuyingo*
*(Matiyu 27: 1-2, 11-14; Mak 15: 1-5; Yon 18: 28-38)*

1 Oni bidodo oorengo ootoogero, Yisas yoro, Yuda mera (Rom Gabuman)
nguro tabango ngu oowooyi Payilatno oorowuyingo.
2 Nguno ene Yisas kingo ganangoro goweyi sanggawero mande damoni
yero eyingo. Noore nga oningga nga kenootooye, ene endeni endeni

noorengo oni ganaganayeroro endeyoote. Ye (Gabuman) beye ma inowero ero, noore soreyeroro ete. Ene ngundiro nguya ete. No ngu Krayis, mera ngaro oo bidodo sobosobo oni koreteyingo, ete. Eyingo.
3 Mandeye ngundiro ingoro, Payilatdo Yisas sumoo inoro eyingo. Ge Yuda oniro oo bidodoboro sobosobo koreteyingo, bine? Eyingo. Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Gedo eteku ngu nangge, no Yuda oniro sobosobo koreteyingo, ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, Payilatdo oni simoo bareno, ko Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ngu bidodomo ero eyingo. No nga oningga nga, goweyimo mande kowuri biyomi gura ma kenooteno. Eyingo.
5 Etoni, ene meno manggaru tero eyingo. Ene Yudiya mera nga bidodomo oni simoo bare ganaganayeroro endeyoote. Ene Galili merako andunonggo ngundiro tero, yade yade ngano mayewo. Ero eyingo.
6 Payilatdo ngu ingoro simoo bare sumoo yunoyingo. Nga oningga nga Galili oni, bine? Eyingo.
7 Yisas ngu Galili mera nguro oni ngu ingoro, nguro ene Yisas soweyootoni Herod tanggeyimo oorowuyingo. Herodndo ngu Galili merangga ngu sobowooteku, nguro soweyootoni, eneno oorowuyingo. Ngu narunggano nguno, Herod nguya Yerusalem endemo nguno oriyingo.
8 Herodndo Yisas kenoro, nguro ene oni oni tero, newende gome ingoyingo. Ndadiro nguro, ene kuri Yisasro mandeni etoyi ingoro, ene komo kurimimonggo kenowero ingondudu tero, ene muri songo gura onindo ma teweroyimu, ene doongeyimo tetoni, kenoro, ingoweroyimboro ingororuwo.
9 Ngundiro nguro, Herodndo oo gura gurano Yisas sumoo sumoo inoyingo. Ene Yisasdo Herodro mandeni gumi gura ma eyingo.
10 Anutno wooro yeyingo oni, nguro sobosobo oniku, ko mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo omburo, Yisas bungomo mande godange urungga oorengo eyingo.
11 Herodndo enengo me oniku, ko enengo keyimo oni ngu bidodo, Yisas yomooyinoro mande ero mukendoro, oni biyomi, ero eyingo. Ngundiro nguro, ene towi nengguro gura nakanakangoyingo gomengga yoro, Yisas yemuyinoro eyingo. Kenoyi! Mera ngaro sobosobo koreteyingo urungga tunooteteku nga! Ero yomooyinoro yoro, Payilatno ko soweyootoyi oorowuyingo.
12 Kurimi Herod, ko Payilat, eraga ngu, mundi mundi tero oruwori. Ene ataga ngano ngu, ene dobooyero siyero oorooteri.

### *Payilatdo Yisas De Omukondino Sanggaweyi, Ero Eyingo (Matiyu 27: 15-26; Mak 15: 6-15; Yon 18: 39-19: 16)*

13 Payilatdo Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku, ko simoo bare, Yudaro tabango garo, ngudodo negoyerootoni omburo yowuruwooyingo.
14 Payilatdo ero eyingo. Yendo nga oningga nga yoro, nono ombuwonggo. Nga oningga ngando simoo bare ganaganayeroro endeyoote, ero ewonggo. Ene nondo ngu mandega nguro yengo doongeyemo nenengo sumoo inowonoku ngu, ye ingoyi! Nondo ngu yendo eneya mande etenggoku ngu wirikootoowe, eneno biyomi gura ma kenooteno.
15 Herodndo nguya ene ko sureyerootoni, noorengomo ko ombuteku nga! Nguro ye ingoyi, oo biyomi gura ene ma teyingo. Nguno noore nguya ene urewe kumooweroyi oo biyomi gura eneno ma kenoyingo. Payilatdo ngundiro eyingo.

16 Ngundiro nguro, nondo gisaru sanggiridodo ngundo utoro, gisaruboro
yokootoowe, ene toongewa. Eyingo.
17 Nguro Yudaro muri ngandiro oorooteku, naru kundingiyi bidodomo,
Payilatdo ya biyomimonggo oni guranangge nangge andangetoyi toongete.
18 Ngundiro tero, oni simoo bare bidodo meno manggaru tero, eyingo.
Ngu oningga ngu utooga kumootoningga, ge Barabas andangeyuno! Ero
eyingo.
19 Ngu Barabas oningga ngu, ene kuri (Gabuman) oniya me yeni
tunooteyingo. Ende kewoorokono oni gura ureni kumootoni, nguro ene
dowooro ya biyomimo yeyingo.
20 Arisa, Payilatdo mande ero ko eyingo, ene Yisas yokootoni,
toongeweroyimboro eyingo.
21 Ene meno manggaru tero eyingo. De omukondino sanggawega ku-
mooni! Ngu ma yokootoyi oruwero, sanggawega kumooni! Meno ero
eyingo.
22 Payilatdo tambu kabusayigaku sumoo yunoro eyingo. Nga Yisas
oningga ngando ndawu oo biyomingga tewoku, nguro noore ene urewe
kumoowa? Nondo ene goweyimo mande biyomi gura ma kenooteno.
Ngundiro nguro, nondo nangge utoro, gisaru sanggiridodo, ngundo gis-
aruboro yokootoowe toongewa. Eyingo.
23 Ene yanggango oorengo yero, Payilatro mandeni utoro wiriyoro meno
moguru tero eyingo. Kini, de omukondino sanggaweya uto! Ngundiro meno
ero, ngundo Payilatro manggowo wiriyoyingo.
24 Ngundiro tetoyi nguro, Payilat ene ko mande gura ma eyingo. Ene
simoo bare manggoye keyoro, ewonggoku, ngundiro nangge teyingo.
25 Ngu oningga, (Gabuman) ebe utoro oni ureni kumootoni yoro, ya
biyomimo yeyingongga nguro simoo baredo eyingo. Mande ewonggoku,
ngundiro nangge, Payilatdo Barabas andangetoni toongeyingo. Ene meno
manggaru tero etenggoku, nguro Yisas ngundiya teyinoyi ero, me oni
kandeyemo yero yunoyingo.

### *Yisas De Omukondino Sanggaweyingo*
### *(Matiyu 27: 32-44; Mak 15: 21-32; Yon 19: 17-27)*

26 Ene Yisas yoro oorowuyingo. Ene oni gura oowooyi Sayimon ngu
Sayirinya mera nguromu, ene oore ngundiro omburo ende urunggano
nguno uwero teyingo. Me oni ngu oningga ngu dowooro de omukondi-
gaku ngu mooreyomo yetoyi, ngundo koorowooro, Yisas keyiwoore
oorowuyingo.
27 Simoo bare oowooyingga oorengo ene keyoro oorowutoyi, bare
oowooyingga oorengo nowoondoyi tero, ngengeyoro sendoro owero
oorowuyingo.
28-31 Ene Yisasdo yowoorengoro eyingo. Ye Yerusalem bare, ye noro ma
sendowero. Kini, yengomboro, ko yengo simooyemboro nguya sendoyi,
ero eyingo. Ye ingoyi! Kootuyisina naru biyomi oorengo gura tunoote-
waku nguno, bare ninggooteyingomu, bare simoo kuri ma bisiyoyingomu,
bare simooye nono ma yunootoyi neyingomu, ngundo ene mete oni oni
tewanggo. Ndawugaro nguro, ngu naruno nguno, ye kowuri ingoro, ye
mera puri nguya ewanggo. Ye bidodo sodedo ukeya mayeya wiriyerootooga
kumoowooto. Mera puri bobodiboya nguya ewanggo. Ye ukeya noore
wiriyeroyi! Ero ewanggo. Ataga nono muri biyomi tetenggoku nga ngu, no
ngu de keta biyomine gura kini ngundiro ene ndadiro muri biyomi gura ye

oni simoo bareno teyunowanggoku, ngu ye de kumooni ngundiro? Eyingo.
(Ene naru wengamo Anutdo wirikoyeroweroyi naru nguro eyingo.)
32 Oni biyobiyomi eraya nguya yurewero, yoyoro, Yisasdodo
oorowuyingo.
33 Ene yade puri bodaga sanganimo ooreyingo. Ngu musiyongga
ngu, oowooyi tabango wimbuyi(Golugata). Ngu musiyonggano nguno
Yisas boorowooro, oni biyomi erayagaku Yisas tanggeyi gide gide
booroyeroyingo. Gura kandeyi koondosina, gura kandeyi desina
booroyeroyingo.
34 Ngundiro booroyerootoyi ngu, Yisasdo yemboongero eyingo. Awa,
no nutoro, mukendoneroro, booronerootenggoku, ngu ene ma ingoro
nguro tenunootenggo. Nguro ge nga kowuriyengga nga andangeyunoya
yokoya kabete! Ero eyingo. Ngundiro ero yokootoni, asa, me oni Yisasro
nengguroni ngu yoro, ebe pawapawamu tero, oni gurado oni dagayeroro,
ngundo nengguroga ngu yoyingo.
35 Oni simoo bare orirokoyi pawayeroro dikaro yeyorootoyi ngu, Yuda
oniro tabango onindo yomooyinoro mande ero, tabadori tero eyingo.
Kenoyi, ene kuri oni gidarega hoorooweyerowoku ngu, asa, ene Anutdo
noore yoyoweroyi sunggi oni yeyingo oni tetoningga ngu, ene komo
enengombo enengo hoorowetoningga merako ko ombuni. Ero eyingo.
36 Me oni nguya yomooyinoro mande ero, namoko omburo, Wayin sono
kowoo biyomi Yisas inowero teyingo.
37 Ngundiro tero, me oni enebana eyingo. Ge Yuda mera oni sobosobo
koreteyingo oni tetoningga ngu, asa, gengombo gengo hoorowenggeroya
merako ombu. Eyingo.
38 Ene de omukondi sosowoomo awuno, nakaya gura Payilatdo ngandiro
nakangoyingo. Nga Oningga Nga, Ngu Yuda Oniro Sobosobo Urungga, ero
nakangoyingo. Eyingo.
39 Asa, ngu oni biyomi gura Yisas tanggeyimo boorowoowonggoku,
ngundo Yisas yomooyinoro manggaru tero eyingo. Ge Krayis tetoningga
ngu, asa, gengo hoorowenggeroya ngunonggo noore nguya hoorooweyero.
Eyingo.
40-41 Ngundiro etoni, asa, oni biyomi guragakundo dobooyi mamanan-
goro eyingo. Ndadiro nguro, ge ene yomooyinoro ngundiro ete? Ene
oo biyomi gura ma teyingo. Nguro ene kingo duwoo urootenggo.
Ene noorendo ngu noorengo biyomi teworoku ngu kenoro, nguro gumi
ngundiro teyunootenggo. Noorengo bidodo ngu ataga kumoowato. Nguro
ngu, noorengombo biyomi teworoku, nguro ge Anutro ma sosorewa? Ero
eyingo.
42 Arisa, ngundiro ero tabango yowoorengoro Yisasya eyingo. Oo Yisas,
gengo Awanggebo endemo ooroya ootooya ngu, asa, noro ingondudu te.
Eyingo.
43 Ene ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. No hamoo oorengo
geno eteno. Ataga nga sanggano ngano, ge noya Awando ende gome
mesarango oorengongga nguno uro oruwaro. Eyingo.

### *Yisas Kumooyingo*
### *(Matiyu 27: 45-56; Mak 15: 33-41; Yon 19: 28-30)*

44 Sa kewooro oorengo, samboro mera bidodo suwoo ooreri urungga tero,
oororo, sa nemimo uteku naruno wenga, (3 klok) yokoyingo.

45 Ngu naruno, Tembelno kumba gagiwi urunggado ya gumi kundingiyi
wemboongero boorowooyingonggaku, Anut enengombo kumbagaku weng-
amo awunonggo oomboongetoni, oosowooro, uro merako utoni, gide gide
eraya tunooteyingo.
46 Ngu naruno nangge, Yisasdo meno ero eyingo. Awa, ataga no nenengo
gabone kandegemo yeteno. Eyingo. Ngundiro ero, ene kumooyingo.
47 Ngundiro tetoni, me oni tabangongga, ngundo oo ngundiro kenoro, ene
Anut bingami okooro eyingo. Hamoo oorengo, nga oningga nga biyomi gura
ma teyingo! Ene oni nenengo oorengo! Eyingo.
48 Ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga oorengo mayero, Yisas
udooyi, kenowero dikayingoku nguya, ene ngundiro kenoro, nowoondoyi
tero, ngguyinggayi tero, enengo yano sayingo.
49 Ene Yisas enengo dobookuriyi, ko bare gidarega Galilinonggo keyoro
mayeyingomu, ngu orirokoyi dikaro, ngunonggo Yisas bingo ndadiro
tewanggo, ero ingoro oriyingo.

*Yisas Kumootoni Merengooyingo*
*(Matiyu 27: 57-61; Mak 15: 42-47; Yon 19: 38-42)*

50 Oni gura, oowooyi Yosep, ngu endeni ngu Arimatiya ngunonggo
mayeyingo. Ngu oningga ngu, ene Yuda oniro mande wirikoweroyi oni,
ene oni nenengo oorengo.
51 Ngu oningga ngu, ene oni simoo bare Anutdo oo bidodo sobowooweroyi
narungga ngu sobowooro oodoni, nguno Yisas urewero mande ero etoyi,
ene nguya nowoondoye guranangge kini.
52 Arisa, ene Payilat tanggeyimo oororo, Yisas bingo yowero sumoo
inoyingo.
53 Ngundiro tero, ene oororo, Yisas bingo de omukondinonggo andangero
yoro, kumba sarayinggado bimbomooyingo. Ngundiro tero, enengo bingo
yoro oororo, digi woondokoyimo nguno mere seyingomu nguno meren-
gooyingo. Ngu merengga ngu kuri oni gura nguno ma merengooyingo.
54 Ngu narungga ngu, (Sabat) naru kundingiyi, nguro oo yomosiyoweroyi
naru. Suwootetoni, ngu Sabatro naru namoko tunootewo.
55 Ngu naruno, bare gidarega Yisas keyoro, Galilinonggo mayeyingomu,
ene Yosep keyoro oororo, Yisas merengootoni, ngu kenoyingo.
56 Ngundiro tero, enengo yano sodedo oororo, ene irosara, bo oo urumi
ndindingo gomemu winggooro yomosiyoyingo. Ngu oo ngundo ko kootuy-
isina, Yisas bingo sonowooro yomosiyootoyi, sodedo ma buwoo yewero.
Asa, naru kundingiyi, Sabat, nguno ene ko kini mamana mandeno eteku,
ngundiro tero kengero oriyingo.

# 24

*Yisas Ko Ootoogeyingo*
*(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)*

1 Sande sengetoni suwoononggo, oo urumi ndindingo gome ngu yomosiy-
owonggoku, ngu yoro, yade mereno oorowuyingo.
2 Ene oni mereno omburo, doongeteyingomu ngu, digi urungga mere
manggowo ukingoyingonggaku, nguno kini. Mere manggowo kuri
goosooyingo.
3 Ene mere newendemo uro, Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas nguro
bingo ma kenoyingo.

4 Ngundiro tero, nguro ingoyingo oowooyingga tero oodoyi ngu, asa,
sodedomangge oni eraya enengo towikumbayari sarayi oorengo, yowari
soruyi dedeku ngundiro tunootero, tanggeyemo dikatori yeyoyingo.
5 Ngundiro kenoro, bareku sosoreyingo urungga tero, bagootero,
merasina doongetero oodoyi, oni erayagakundo eyingo. Ye ndawugaro oni
keta oorooteku, ngu mereno ngano erewero ombutenggo?
6-7 Ene mereno ngano kini, kuri ootoogewo. Ye Galilino mande ewooromu
ngu ma kabetewero. Ene ngandiro eyingo. No Oni Nangoni ngu mbum-
buwadodo oni kandeyemo yetoyi, ngundo de omukondino booronerootoyi
kumoowano. Ene sa kabusayigano ko ootoogewano. Eyingo.
8 Ngundiro etoni, ngu bareku nowoondoye imi yetoni ingoyingo.
9 Ene mere yokoro, sodedomangge ende oororo, oo bidodo kenowong-
goku nguro kirikiri oni kande eraya kegidemboro guranangge (11), ko oni
gidaregano nguya, oo kenowonggoku, nguro mande mande eyingo.
10 Ngu bare ngu oowooye ngandiro: Mariya Magadala, Yowana, Mariya
gura Yemus nemi, ko bare gidarega nguya, ngundo kirikiri onino oo
kenowonggoku, nguro eyingo.
11 Ene kirikiri onikundo ngu ingoro ngu, ene nowoondoyemo hamoo
etenggo, ero ma ingoyingo. Baredo ganayerootenggo, ero eyingo.
12 Asa, Pita ootoogero, kendutero, mereno oororo uyingo. Uro, doongete-
toni, hamoo nguno kini. Towi nangge kenoyingo. Ngundiro kenoro, ene
yowoorengoro ende oororo, ene Yisasro bingo ngu ndadiro tewo, ero nguro
ingondudu urungga tero oriyingo.

### *Oni Erayagobo Emeyas Ooreko Yisas Kenoyingo (Mak 16: 12-13)*

13 Ngu sanggano nguno nangge, kirikiri oni kewooroyemonggo oni eraya
Yerusalem endemonggo ootoogero, Emeyas oore keyoro, yade (11 Kilomita)
ngundiro oorowuworiyo.
14 Ngu oni erayaga, ngundo Yisasno oo tewonggoku, nguro ene ero ingoro
oore keyoro oorowuyingo.
15 Ngundiro ero, ingoro ingoro oorowuwoodori, Yisas enengombo
doongeyarimo tunootero, nguya oorowuyingo.
16 Ene doongeyari gosiyootoni, nga Yisasdo ero ma ingoyingo.
17 Ngundiro tero, Yisasdo eyingo. Yari ndawu mandega ero ingoro
ingoro oorowuteri? Eyingo. Ngundiro etoni, erayagaku omukumundooyari
bisiwero dikayingo.
18 Asa, oni gura oowooyi Kiliyopas oningga, ngundo yowoorengoro,
Yisasya eyingo. Ge Yerusalemno oorooteku ngu, oo Yerusalemno oo
tewonggoku ngu, ma kenoro ingoyingo? Eyingo.
19 Ngundiro etoni, enebana gumi eyingo. Ndawu ooga? Eyingo. Eraya-
gakundo mande gumi eyingo. Oo bidodo Nasaret oni, Yisas, goweyimo
oo tewonggoku ngu! Ene Anut doongeyimo, oni simoo bare doongeyemo
nguya, ene Anutro ingondudu eyingo oni. Enengo mandeni, koni oororo
omburo teyingo, ngu yanggangonidodo.
20 Anutro wooro yeyingo oni kundingi nguro sobosobo oniku, ko
Yuda oniro tabango oniku, ngundo ureyi kumoowero mande guranangge
ero gosiyoro, Gabuman oni kandeyemo yetoyi, ngundo dowooro, de
omukondino udoyi kumoowo.
21-23 Noorendo kuri ngandiro ingowooto. Anutdo ngu oningga ngu
yootunoro yunootoni, ngundo noore Rom kandeyemonggo ko yoyootoyi,
noore gome oruwato, ero ingowooto. Ene utoro yomburiyowonggoku ngu,

ene ataga naru kuri kabusa yokowooto. Ngu oo ngu tewonggoku ngu, ene ataga noorengo bare gidaregado mereno oororo, enengo bingo ma kenoro, omburo, nooreno nguro mandeni etoyi, nguro noore soriyokoro sosorewooto. Ene Anutro sambono oni eraya (Engel) yeyootoyi, ngundo ewori. Ene kuri keta ootoogewo, ero ewori!

24 Noore ngu ingoro, noorengo oni gidarega ene merengoowonggoku, mereyimo oororo doongetewonggoku, ngu hamoo baredo ewonggoku ngundiro, ene Yisasro bingo ma kenoyingo. Eyingo.

25 Arisa, Yisasdo mande gumi eyingo. Yari ingonduduyari himi kini, Anutro ingondudu eyingo onindo eyingomu, ngu yari nowoondoyarimo hamoo ma tewori!

26 Yari, bine, ma ingooteri? Anutro ingondudu eyingo onindo, kuri ngandiro eyingo. Krayis ene komo ogingo koorowooro yokoro, ene kootuyisina, enengo ende duridarinidodomo oorowuwa. Eyingo.

27 Ngu naruno, Yisas ene damoni yero, ene mande Mosesndo, ko Anutro ingondudu eyingo onindo, enengomboro ero nakangoyingo, mande gumi gumiku bidodo muri wesiyoro erayagakuno, ero etuyeroyingo.

28 Ene ende namoko tetoni, Yisasdo mande ngu ero dagayeroro, toongewero eyingo.

29 Ngundiro tetori, erayagakundo sorengoro eyingo. Suwootewero teteku nga, ngundiro nguro, ge nooreya ngano oruwato. Ngundiro etori, eneya yano oorowuyingo.

30 Oo neweroyi naruno, yabano bibitero, Yisasdo oo manongoyingo gura yoro, dowooro, Anutno yemboongero yokoro, oosososowooro yunoyingo.

31 Arisa, ene nguno doongeyari himi yetoni yokoro, ngundiro ingootori, Yisas, doongeyarimo kini tero, ko toongeyingo.

32 Ngundiro tetoni, enengo nangge mande eworiyo. Ene nooreya oore keyoro, Anutro mande bidodo muri wesiyoro ero, etuyerootoni ngu, ingootoore, nowoondonarimo ngu hamoo himi yetoni, nguro gome ingoworo! Ero eyingo.

33-34 Ngundiro ero, ene ootoogero, suwoono nangge, ene Yerusalem ko oorowuworiyo. Ngundiro oororo, kirikiri oni kande eraya kegidemboro gurananggegaku ko oni gidarega nguya ereweyeroro yeyoyingo. Erayagakundo eyingo. Hamoo oorengo! Oo Bidodo Simburi Urungga ko ootoogewo! Sayimon doongeyimo tunootetoni kenowo! Eyingo.

35 Arisa, ngundiro ero yokootoyi, erayagakundo sodedomangge nguya gumi eworiyo. Noore ooreko Yisasdo mande etoni, ingoro, ko yano uro, oo manongoyingo oosowooro yunootoni, nero, ngu naruno, noore ingoworo. Yo, ngu hamoo, Oo Bidodo Simburi Simbunanimbo, ero ingoworo! Eyingo.

*Kirikiri Onindo Yisas Kenoyingo.*
*(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 20:19-23)*

36 Ngu oni erayagakundo mande ewootori, ngu naruno nangge, Yisas enengombo kewooroyemo tunootero dikaro eyingo. Ye nowoondoye imakeyingomo oriyi! Eyingo.

37 Ngundiro etoni, ene soriyokoro, sosoreyingo urungga teyingo. Noore enengo gaboyi kenooteto, ero ingoyingo.

38-39 Yisasdo enengo ingonduduye ingoro nguro eyingo. Ye ndatero sosoretenggo? Ye ndatero nguro nowoondoye buribari ingootenggo? Ye ombuya, noro kekandene nga kenoyi! No nenengombo nangge. Ye ombuya nodowooya kenoyi! Oombooro ngu, no ngandiro songgiwine wimbunedodo dowooro kenootenggoku ngundiro kini. Ero eyingo.

40 Ene ngundiro ero yokoro, enengo kekandeyi nguya etuyeroyingo.
41 Ene nowoondoye gome ingoro, oni oni urungga teyingo. Ene nowoondoyemonggo hamoo nenengo ero ma ingoyingo. Nowoondoye kowuri ingoyingo. Ngundiro tetoyi, nguro Yisasdo eyingo. No oodoro kumooteno. Ye oowari bodaga ooroote, bine? Eyingo.
42-43 Ngundiro etoni, ene iso kayingomu gumi gura yoro, inootoyi, ene yoro, doongeyemo neyingo.
44 Ene oo nero yokoro eyingo. Mosesro mamana mande, Anutro ingondudu eyingo oniro mande, ko Iserel oniro yambo bukno (Sam) nguya nakangoyingo ngu, nguro mandeye kuri no yeya ootooro etoowe ingowonggoku, ngu bidodo noro eyingo. Ngu ataga engge nenengo ngundiro nangge tunootete. Ero eyingo.
45 Ngundiro tero, ene Anutro mande muri gura gura wesiyoro ero etuyerootoni, nowoondoye himi yeyingo.
46 Ngu mande gura soweyoro eyingo. Anutro mandeno ngandiro nakangoro eyingo. Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ngundo kowuri ogingo urungga ingoro, kumooro, asa, naru kabusayimo merenonggo ko ootoogewa.
47 Krayis oowooyimo, nowoondoye yowoorengoweroyi muringga ngu, ko Anutdo oniro weti mbumbuwa ngu andangeyunoweroyimboro muringga ngu oni simoo bare mera bidodomonggo wesiyoro etuyerowanggo. Ngu kongga ngu Yerusalem endemo nguno koretero damoni yero ko tero, ngunonggo mera bidodomo nguya ko tero, ero etuyeroya endeyoyi. Eyingo.
48 Ero, Yisas mande gura soweyoro eyingo. Ye oo bidodo kenowonggoku, nguro mandeni yootunoya eya endeyoyi.
49 Ye ingoyi! Noro Awanembo Yuka Kundingiyi yanggango ye yunowero mande guranangge ero gosiyoyingongga ngu, nondo soweyootoowe, yeno ombuwa. Ye komo nga endegano ngano sobowooya oodoyiga, ngu Yuka yanggangongga ngu sambo endemo awunonggo omburo, ye nowoondoyemo uro angewa. Ero eyingo.

### *Anutdo Yisas Yoro, Sambono Ooreyingo*
### *(Mak 16:19-20; Aposel 1:9-12)*

50 Ene ngundiro ero yokoro, kirikiri oniku yoyoro, oororo yade Betani ende namoko nguno oorowuyingo. Nguno oororo, Yisasdo kirikiri oni kandeyi tabayemo okooro, kumana yunoyingo.
51 Ene kumana yunowootoni ngu, Anutdo ene Yisas okooro, kirikiri oni yoyokoro, sambo endemo ooreyingo.
52 Yisas sambono ooretoni, kirikiri oniku Yisasno yemboongero yokoro, ootoogero, oni oni urungga oorengo tero, Yerusalem ko oorowuyingo.
53 Ene suwooyi sano Tembelno uro, Anut bingami nangge ero okoororuwonggo.

# YONRO MANDE
## Mande Keta Gome Nga Yondo Nakangoyingo

Yonro Mande Tabango

Yon ngu, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga nguromu gura. Ene naru oowooyingga Yisasya endeyoro, ene kenoro ingoro, Yisasro koni, ko mande wesiyoro etoni ingoro, nguro ene Yisasro mande eyingo ingondudu gome yoyingo. Ene Mak, Matiyu, ko Luk, ngu oni kabusaga ngundo koretero oorengo Yisasro mandeni nakangoyingo. Ene kootu wenga ngu Yondo Yisasro mandeni nga nakangoyingo.

Ene ataga noorendo Yonro nakaya nga kandangero ngu, ngandiro ingooteto, nga nakayangga nga ngu, oni gurado nakangoyingo ero ingooteto. Kini, Yon enengombo nakangoyingo. Ene Yondo ngu enengo oowooyi bingami ero okoowero, ma ingoyingo. Ene ngu, nakaya nga tero ngu nakaya ngu ngandiro tunooteyingo. Ngu enengo kirikiri oni ngundo eyingo: Ene ko mande ewero yokoyingo; Noore enengo kirikiri oni ngando eteto. Eyingo. Kini, enendo enengo oowooyi okooro ete. Eyingo. Ene oo, ko ene nangge.

Ene dagoma oowooyingga kumoo ngu dagaro ko ootoogero, Yisasro sambo endemo ooreweroyi, ngu oni simoo baredo ngu oo kabusaga, ngu kabetetenggo. Nguro damoningga ngu, Yondo Yisasro mandeni ngu nakangoro noorengo ingondudu ngu yokutuwooyunoote. Ene Yondo nga Bukga nakaya teyingo ngu, Yuka Kundingiyi ngundo enengo ingonduduni ngu yokutuwootoni, nakangoyingo. Asa, nguro muri ngu ngandiro; ngu muringga, ngunonggo nangge, noore enengo mandeni ngu ingoro, nowoondonani hamoo tetoni ngu oruwato. Koretero oorengo, ge nga Bukga nga kandangero ngu, asa, Krayis nguro damoni hamoo oorengo ingowa.

Enendo ngundiro ete, koretero oorengo ngu, Yisas Krayis ene Anutya oruwori. Nguro ngu, Awa Anutdo Yisasya etoni, ene merako ngano ombuyingo. Ngundiro nguro, Yisas Krayis Anutdo enengo kirarongo, noore etuyeroote. Ndadiro nguro, noorendo ngu tunoo nenengo oorengo kenoro ingowato. Nguro ngu, noorendo Krayis oowooyi damoningga ngu kenoro ingowato. Ene nguro damoni ngu ngandiro; Enendo ngu Anut tunoo oorengo etuyeroote, eyingo. Yondo ngu oo kabusa Yisasdo teyingo, nguro mande ete, ene onindo ngu ma teweroyi. Ngu noore yanggango yunoro, ko noore hoorooweyeroro, noorendo ngu ngandiro ingowato. Yisas ngu hamoo oorengo, Anut enengo Nangoni.

*Suwooyi Sano Keta Oruweroyi Mandega Nguro Eyingo*

1 Kurimi oorengo, Anutdo oo bidodo ma yeyingo, ngu naruno, Mande ngu (Yisas) oruwo. Yo, Yisasdo ngu Anutya gobooro oruwori. Ngu enengombo Anut.

2 Kurimi oorengo damonimonggo ngu, ene Anutya oruwori.

3 Yo, Yisasdo ene oo bidodo temukoyingo. Nguro ngu, oo gura oore gurano ma tunooteyingo. Kini, oo bidodo tunootewoku ngu, Yisas enengombo yeni tunootemukoyingo.

4 Eneno keta sugi sugi oruweroyi oorooteku, ngu keta oruweroyiga ngu simoo barero soru himi.

5 Ngu soru himingga ngu suwoono dero himi yetoni, ngu ooreri ngundo doobengoweroyi ereremo kini.

6-7 Oni gura tunooteyingo, ngu oowooyi Yon. Anutdo ene koretero soweyootoni ombuyingo. Yo, ene omburo oni simoo bare tunoo etuyeroro,

Yisas ngu hamoo soru himi oorengo. Ngundiro tetoni, nguro oni simoo bare
mande ngu ingoro, ene nowoondoyemo hamoo tewanggo.
8 Yon enengombo ngu soru himingga ngu kini. Kini, ene ombuyingo ngu
soru himingga (Yisas) nguro mandeni wesiyoro eweroyimboro ombuyingo.
9 Yo, Yisas ngu hamoo soru oorengo. Ngundo omburo, oni simoo bare
bidodo merako oorootenggoku, ngu soru himi yunowero ombuyingo.
10 Ngu ene merakono ootooro, ngunonggo ene merako, oni simoo bare, oo
bidodo yeyingo. Ene merako oni simoo baredo, ene kenoro ma ingoyingo.
11-12 Ene enengo ende damonimo oorowuyingomu, ene enengo Yuda
onindo ngu ma yoyingo. Kini, oni gidaregado yoyingo. Ene oni ngu enengo
oowooyimo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ene mete Anutro
simoongo oorengo tunootetenggo.
13 Yo, ene Anutro simoongo tunootetenggoku ngu, ene awa namoyemboro
sidudaroyebo kini, ko oniro ingonduduno nguya kini, enengo koyemo
nguya kini. Anut enengombo yoyeni, enengo simoongo tunootetenggo.
14 Mande (Yisas) ngundo oni tunooteyingo, ngu naru ootuwoo bodaga
nangge, noore kewooronanimo oruwo. Yo, eweyimbo soweyootoni, omb-
utoni, noore kuri enengo duridarini ngu kenowooto. Ngu duridariningga
ngu, enengo nangoni gurananggega nguromu. Sumange ko muri hamoo
gome nenengomu, ngu eneno angeyingo.
15 Yondo ngu oningga nguro mandeni wesiyoro ero, ngandiro meno
eyingo. Ngu oningga ngu, kuri nondo yeno etoowe ingowonggoku, ngu
ngandiro. Ene no kootu omburo tunootewoku, ene no oowoone dagaro
urungga tunootete. Ndadiro nguro, ene kuri tunootero oruwoku, ngu
naruno, no ma oriyingo, ero eyingo.
16 Eneno ngu sumange urungga oorengo hangero ooroote. Ngu suman-
geningga, ngunonggo nangge suwooyi sano oo gome gome guradiro gu-
radiro, ene noore yunororoote.
17 Yo, hamoo, Moses kandeyimonggo Anutdo mamana mande noore
yunoyingo. Ene sumange nowoondoyi, ko muri hamoo gome nenengo, ngu
Yisas Krayisnonggo nangge tunooteyingo.
18 Oni gurado hamoo oorengo Anut ma kenoyingo. Anutro Nangoni
guranangge, ngu Anut kirarongo. Ngundo eweyi tanggeyimo oorooteku,
ngundo nangge, Anutro muri ngu nooreno yootunoro ete.

### *Sonoyeroyingo Yon, Ngundo Mande Wesiyoro Eyingo (Matiyu 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)*

19 Yuda onindo Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, Liwayi oni ngu
soweyerootoyi Yerusalem yokoro, omburo Yon sumoo inoyingo. Ge ndawu
oningga? Ero eyingo.
20 Ngundiro sumoo etoyi, arisa, Yondo mande tunoo ero, mande gura ma
oongooyingo. Ene ngandiro wesiyoro eyingo. No Krayis, Anutdo noore ko
yoyoweroyi soweyowoku oningga ngu kini. Ero eyingo.
21 Yondo ngundiro etoni, enendo sumoo inoyingo. Ngu ndadiro? Ge
ndawu oningga? Ge bine Ilayisando? Etoyi, enendo mande gumi eyingo. No
Ilayisa kini. Etoni, enendo sumoo gura eyingo. Ge bine Anutro ingondudu
eyingo oningga, noorendo sobowootetoku, ngu bine? Ero eyingo. Asa,
enebana mande gumi ero eyingo. Kini.
22 Ngundiro etoni, enebana Yonno sumoo gura eyingo. Ge ndawu on-
ingga? Noore komo mande gumi oni noore soweyerootoyi ombuwootoku,
nguno ewato. Ge, gengomboya ngu, ge ndadiro ete? Ero eyingo.

23 Ene ngundiro etoyi, Yondo gumi eyingo. No nga oningga ngaro Anutro
ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo eyingo. Oni gura kingo mera oni
kini, ngunonggo manggowo gura meno ete. Oo Simburi Urungga, nguro
oore yomosiyoyino! Ero eyingo. (Ayisaya 40:3)
24-25 Parisi onindo ngu oni ngu, soweyerootoyi ombuyingo. Ene Yon
sumoo inoyingo. Asa, ge Krayis kini, ge Ilayisa kini, ko Anutro ingondudu
eyingo oni kini, asa, ndawugaro nguro, ge oni simoo bare sono kundingiy-
imbo sonoyeroote? Ero sumoo inoyingo.
26 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, Yondo mandeye gumi eyingo. Nondo
ngu sonombo nangge sonoyerooteno. Ene oni gura kewooroyemo dikaro
oorooteku ngu, ye ngu watayi kini.
27 Ngu oningga ngu, no kootunesina ombuteku, ngu oningga nguro
yanggangoni urungga oorengo. Noro yanggangone ngu bodaga nangge,
nguro ngu, no enengo ko oni tero, ma oruwano, ero eyingo.
28 Nga mandega nga Betani ende, Yodan sono anduroko nguno
tunooteyingo. Nguno Yondo oni simoo bare sono kundingimbo
sonoyeroyingo.

### *Yisas Anutro Sipsip Nangoni*

29 Sengetoni, Yisas ombutoni, Yondo kenoro eyingo. Kenoyi, nga ngu
Anutro Sipsip Nangoni. Ngundo oni simoo bare mera bidodoboro mbum-
buwaye andange yunowa.
30 Ngu oningga nguro, nondo kuri ewonomu ngu. Oni gura no keneroro
ombuteku, ngundo no daganeroyingo. Ndadiro nguro, ene no ma oriyingo
naruno nguno, ene kuri oruwo.
31 No ngu oningga nguya watayi kini. Ene no omburo, oni sono kundingiy-
imbo sonoyerootoowe, nguno Iserel oni simoo bareno, ngu oningga ngu
tunoo etuyerowano, ero eyingo.
32 Yondo mande ngandiro yootunoro eyingo. No Yuka Kundingiyi
ngu, nu mumukondiri ngundiro tero, sambononggo omburo, ene tabango
sanganimo oodoni, kenoyingo.
33 No nenengombo ngu oningga ngu, kuri watayi kini. Anutdo oni
sonoyero ero, soweneroro ngu, ngandiro eyingo. Ge Yuka Kundingiyi
kenootoyi, oni gura tabango sanganimo oodoningga ngu, arisa, ngu oningga
ngundo Yuka Kundingimbo oni simoo bare sonoyerowa, ero eyingo.
34 Asa, no nenengombo ngu ooga kenootoowe tunootewo. No nguro
mandeni yeno kuri ewonoku, nga oningga nga, ene Anutro Nangoni. Yondo
nguro ngundiro eyingo.

### *Yisasdo Kirikiri Oni Gidarega Yoyoyingo*

35 Sengetoni, Yon dikatoni, enengo kirikiri oni eraya nguya dikayingo.
36 Ene Yisas kenootoni, oore keyoro ombutoni, eyingo. Kenori, ngungga
ngu, Anutro Sipsip Nangoni! Ero eyingo.
37 Enengo kirikiri oni erayagaku Yonro mande ngu ingoro, ene Yisas
keyoro oorowuyingo.
38 Ene ngundiro tetori, Yisas yowoorengoro, erayagaku ene keyoro
oorowutori, yeyoro eyingo. Yari ndawu ooga ereweteri? Etoni, eraya-
gakundo gumi eyingo. Rabayi, ge ndawu yanggano ooroote? Ero eyingo.
Rabayi mandega nguro muri ngandiro, oo etuyeroyingo oni, eyingo.
39 Yisasdo gumi eyingo. Mete yari ombuya kenori. Etoni, asa, erayagaku
Yisas keyoro oororo, ene oruwoku ya ngu kenoro, enedodo ngu sangga
nguno oriyingo. Ene, ngu sangga nguno mande ero oodoyi, oororo

suwootetoni ngu, sa gabogaboyi naru namoraya tunootetoni, ko suwoono
nguya oruwonggo.
40 Nga oni erayaga, ngando Yonro mande ingoro, ene Yisas keyoro oororo,
ene oni gura oowooyi Enduru, ngu Sayimon Pita nguro koneyo.
41 Enduru, sodedomangge Yisasdodo oruwonggoku yangga, ngu yokoro
uro, beyi Sayimon koretero erewero kenoro eyingo. Noore kuri Mesayiya
kenootetoku nga! Ero eyingo. Mesayiya nguro muri ngandiro. Ene Krayis,
Anutdo noore ko yoyoweroyi sunggi yeyingo oni, ero eyingo.
42 Ngu naruno nguno, Endurundo Sayimon yoro, Yisasno oorowuyingo.
Yisasdo kenoro eyingo. Ge Sayimon, Yonro Nangoni. Kootuyisina
oowoongge Sipas (Pita) ewanggo, ero eyingo. Ngu oowooyi Pitangga nguro
muri ngu digi urungga, eyingo.

*Yisasdo Pilip Ko Nataniyel Eraga Negoyeroyingo*

43 Sengetoni suwoononggo, Yisasdo enengo ingondudunonggo, Galili
merako oorowuwano, ero ingoyingo. Ene Pilip kenoro eyingo. Ge ombuya
no kenero, ero eyingo.
44 Pilip ngu ene Betisayida oni. Enduru Pita eragaro ende damoni nguya.
45 Pilipdo oororo, Nataniyel kenoro eyingo. Nga oningga nga ngu, ene kuri
Mosesndo mamana mandeno nakangoyingo, ko Anutro ingondudu eyingo
onindo nguya nakangoyingonggaku, noorendo kuri kenowooto. Ngu Yisas,
Nasaret oni, ngu Yosep Nangoni, ero eyingo.
46 Ene ngundiro etoni, arisa, Nataniyeldo eneno ngandiro sumoo eyingo.
Oo metemi gura Nasaretno tunootewa, bine? Ene ngundiro etoni, asa,
Pilipdo mande gumi eyingo. Ombuya keno, ero eyingo.
47 Yisasdo Nataniyel kenootoni, eneno ombutoni, ngandiro eyingo. Keno,
Iserel oni ene hamoo! Eneno godange mande ko muri biyomingga nguya,
eneno ma ooroote, ero eyingo.
48 Ene ngundiro etoni, Nataniyeldo Yisas sumoo inoyingo. Ndatero, ge
no watayi tewo? Ene ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Pilipdo ma
negogeroyingomo, no nguno (Pik) dega damonimo oodoni geyowono, ero
eyingo.
49 Etoni, Nataniyeldo gumi eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge Anutro
Nangoni! Ge Iserel mera nguro oniro sobosobo koreteyingo urungga! Ene
ngundiro eyingo.
50 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. No ge amana (Pik) de damonimo
geyowono, ero etoowe, nguro ge nowoondogemo hamoo tete. Kootuyisina,
oo urunggado nga ooga nga dagatoni, ge kenowa, ero eyingo.
51 Yisasdo ene ko eyingo. No hamoo oorengo, yeno eteno. Kootuyisina,
ye sambo goosootoni, kenootoyi, Anutro sambono Engel oni, ngundo Oni
Nangoni, ngu tanggeyi gidegide oorero, omburo tetoyi, ye yeyowanggo, ero
eyingo.

# 2

*Oni Gura Kena Endemo Bare Yoyingo*

1 Sa eraya nguno yokoro, sa kabusayiga nguno, Yisas nemimbo ngu, bare
yoweroyi yanggakuno oruwo. Ngu bare yoweroyi narungga ngu, Kena ende
ngu, Galili mera nguno tunooteyingo.
2 Ene Yisas ko enengo kirikiri oni nguya, ngu bare yoweroyi narungga,
nguno negoyerootoyi oorowuyingo.
3 Ngundiro oororo oodoyi, Wayin kinitetoni, Yisas nemimbo Yisasya
eyingo. Ene Wayin gura kini, ero eyingo.

4 Yisasdo eneya eyingo. Namo, nondo ndawu ooga tewe? Ngu noorengo
geya oo kini. Noro naru ma tunooteyingo, ero eyingo.
5 Ene ngundiro etoni, asa, nemimbo ko onikuya eyingo. Yisasdo yeno
mande gura etoningga ngu, ye komo ngu keyoya teyi, ero eyingo.
6 Ngu yangga nguno, digi kumbe kandegura gidemboro guranangge
oruwo. Nguno Yuda oni enengo muriye sono gimuweroyi sono oorengo,
nguno oodoni, Anutro mamana mandeni Yuda onindo keyoyi ero, nguro
eyingo. Kumbe guranangge nangge ngu 100 Lita ngundiro. (Ngu 6 ngundi
7 Kero Dram ngundiro).
7 Yisasdo ko oniya eyingo. Kumbeno sono moondoya, kumbengootoyiga,
hangeni. Ene ngundiro etoni, asa, ko onindo Yisasdo ewoku, ene ngundiro
teyingo.
8 Yisasdo ko onikuya eyingo. Nga gumi wendoya, yoya, ooroya, oo simbo
kayingo sobosobo ngu inoyi. Ene ngundiro etoni, ko onindo gumi wendoro,
yoro, oororo, oo simbo kayingo sobosobogaku inoyingo.
9 Oo simbo kayingo sobosobogakundo, sono towoongoro netoni ngu, ngu
naruno ngu, Wayin oorengo tunootete. Nguro ngu, ene ndanonggo yoyingo
ngu, ene watayi kini. Ene enengo ko oni ngundo nangge watayi, sono
oorengo moondowonggo. Arisa, oo simbo kayingo sobosobogakundo, bare
yoweroyi oninggaku negongoyingo.
10 Ombutoni eyingo. Oni bidodo koretero Wayin metemimu bayetero-
gogo, kootu oni simoo oowooyingga netoyi netoyi ngu, arisa, ngu naruno,
ene Wayin biyomi bodaga nguno yunootenggo. Ene ge Wayin metemi
oorengo ngu gosiyowoku, ge ataga kootu yoro omburo, bayeteteku nga!
11 Kena ende Galili merako nguno, Yisasdo koretero muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyimu, ngu teyingo. Nguno enengo duridarini ngu
etuyerootoni, enengo kirikiri oni ene damoni yero, Yisasno nowoondoyemo
hamoo teyingo.
12 Ngu naru ngu kinitetoni, Yisas, nemi, konebeyi, ko enengo kirikiri
oni nguya, Kapeniyam endemo uro, nguno sa naru gidarega kengero
oruwonggo.

### *Yisasdo Oni Yowuru Yano Oo Uriyootoyi Oweyeroyingo*
### *(Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)*

13 Yuda oniro kengeweroyi kundingiyi naru oowooyi Pasowa, ngu
namoko tete. Ngundiro nguro, Yisas yade oororo, Yerusalemno
oorowuyingo.*
14 Yisas oororo, Yuda oniro yowuru ya oowooyi Tembel, ngu newendemo
uro, oni Bulmakawu, Sipsip, nu mumukondiri uriyootoyi yeyoro, ko oni bib-
iteweroyi yabano bibitero, digi beye yowoorengoro yunootoyi yeyoyingo.†
15 Yisasdo uto gisaru tero, ngu yoro, Bulmakawu, Sipsip ko nusako bidodo
musiyomo oorootenggoku oweyeroyingo. Ngundiro tero, ene oni digi
yowoorengowonggokuno oororo, digi beye gasiyoni satoni, yaba bidodo
wenggeremootoni, ukero utoni oweyeroyingo.
16 Ene oni nu mumukondiri uriyoyingo nguno eyingo. Ye nu yoya, musiyo
nga yokoya sayi! Ye noro Awanemboro yangga nga yeyi, oo uriyoweroyi
musiyo ma tewero, ero eyingo.

---

* **2:13:** (Pasowa naru nguro muri ngandiro. Kurimi Anutdo sunggi kenoro dagayeroyingo naru, Yuda oniro naru kundingiyi). † **2:14:** (Ndadiro nguro, oni ende gidaregaro beye yoro, mayero, Yerusalem ende urungga nguro beye yowoorengoro, Yuda beye yoro, ngundo oo nusako uriyoro, Anutno wooro yero yemboongewero. Ngu kongga ngu yowuru yano ngundiro tetoyi nguro Yisas sanggiri teyingo).

17 Yisasro kirikiri oni ngu, ene Anut mandeno kuri oorooteku, ngu
ingonduduwooro ingoyingo.
No gengo ya nguro gome oorengo ingoro, nguro no ko yanggango oorengo
tetoowega, gengo ya gome orini, ero ingooteno. Eyingo. (Sam 69:9)
18 Ene Yuda oniro tabango, ngundo ngundiro kenoro, Yisasya mande
yanggango ero eyingo. Anutdo nga kongga ngano rogogerowo tetoni ngu,
asa, ge oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu anangu
tetooga, noore kenoro ingowato. Ngu hamoo, Anutdo ngu kongga nguno
rogogerowo, ero ingowato, eyingo.
19 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi ero eyingo. Yendo nga yoro
yangga nga toongootoyi ngu, nobana naru kabusagomo ko yewe dikawa,
ero eyingo.
20 Ngundiro tero, Yuda onindo eyingo. Oni nga yowuru Tembel yangga
nga yerodoyi, mooma naru onibi namoraya, kandegura ke gidemboro gu-
ranangge (46) yokoyingo. Ngundiromu, gedo ngu ko sa kabusa nanggemo,
ko yewero ete? Ero eyingo.
21 Ngu yowuru yangga Yisasdo eyingo ngu, enengo goweyiboro eyingo.
22 Ngundiro nguro, kootuyisina, Anutdo merenonggo Yisas ko yoku-
tuwootoni, ko ootoogeyingo, nguno enengo kirikiri oni ko ingondudu
tero, Yisasdo mande kuri eyingo, ngundiro tunootetoni, nguno ingoyingo.
Ngundiro tetoni, kirikiri oni ene Anutro mande nakaya, ko Yisasdo mande
eyingoku, ngu bidodo ingootoyi, nowoondoyemo hamoo oorengo teyingo.

### *Yisasdo Oni Simoo Bare Bidodoboro Muriye Kuri Ingoyingo*

23 Yisas ngu Yerusalemno Pasowa naru kundingiyi ngu sobowooro
oodoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo, Yisasdo oo onindo ma
teweroyimu ngu tetoni, kenoro, nguro oni urungga oorengo, eneno
nowoondoyemo hamoo teyingo.
24 Ene Yisasdo simoo bare bidodoboro ingonduduye buribari ingooteng-
goku, nguro ene ngu oningga, nguro newendemo hamoo ma teyingo.
25 Ndadiro nguro, Yisasdo ene oni simoo bare bidodoboro muriye,
ingonduduye ingomukoote. Yisas ene oniro ingonduduye, nguro oni gurado
ma etoni ingowa. Kini, ene bidodo ingomukoote.

## 3

### *Yisasdo Nikodimas Oningga Nguya Mande Ewori*

1 Oni gura oruwoku, ngu oowooyi Nikodimas. Ngu Nikodimas oningga
ngu Parisi oni, ko Yuda oniro tabango nguya.
2 Ngu oningga ngu, suwoono Yisasno omburo eyingo. Oo etuyeroyingo
oni, noore ingooteto. Ge oo etuyerowero, Anutdo sowenggerootoni om-
buyingo. Ene Anutdo oni guraya ma ootooro ngu, ene oo songo gura oni
ma teweroyi, gedo teteku, ngu ma tewa, ero ingooteto.
3 Ene ngundiro etoyi, asa, Yisasdo mandeni gumi ero eyingo. Hamoo
oorengo, no geno eteno. Oni gura ene newende buniyo keta ngundiro
ma tunootero ngu, asa, ene Anutro endega enengo oni simoo barero
soboyerooteku, nguno ma uro oruwa, ero eyingo.
4 Ene ngundiro etoni, asa, Nikodimasdo gumi eyingo. Ndadiro terogogo,
oni kuri dogoni yeyingo, ngundo ene ko yowoorengoro, oni buniyo keta
ngundiro tunootewa? Ene mete nemi kawuyimo utoni, nemimbo ko
bisiyowa bine? Ero eyingo.
5 Ngundiro etoni, Yisasdo Nikodimasro mandeni gumi eyingo. Hamoo
oorengo, no geno eteno. Oni ene sono kundingiyi, ko Yuka Kundingiyimo

nguya, keta ma tunootero ngu, ene Anutro endega enengo oni simoo barero
soboyerooteku, nguno uro ma oruwa.
6 Oni ene eweyi nemimbo ketangga yeri tunootete. Ene Yuka Kundingiy-
imbo oni newendemo uro, ngundo yeni keta tunootewa.
7 Ge nondo mandega geno etenoku, nguro ingondudu urungga tero, ma
sosorewero. Ye komo yengo nowoondoye buniyo keta ngundiya tunooteyi!
8 Doogo ngu enengo ingonduduni keyoro, doogo yoro gurasina gurasina,
oororo omburo tete. Ge kingo ngguyi nangge ingoote. Ene ndasinanggo
omburo, ndasina oorowuteku ngu, ge ma ingoote. Oni bidodo ko keta Yuka
Kundingiyimo tunootewanggoku nguya, ngundiro nangge, ero eyingo.
9 Ene ngundiro etoni, Nikodimasdo gumi ero eyingo. Nga ooga nga ngu,
ndadiro terogo tunootewa?
10 Etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ndadiro nguro, ge Iserel oniro oo
etuyeroyingo oni, ge mande oo nga ma wirikoro ingoote?
11 Hamoo oorengo, no geno eteno. Noore oo kenoro ingootetoku,
nguro mandeni yootunoro eteto. Ene noorendo mandega etetoku ngu, ye
ingowero yokootenggo.
12 Nondo kuri mera ngaro oo nguno ero etuyerowonoku ngu, ye nguro
nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Nguro nondo sambo endeboro oo
nguno mande ero etuyerowanoku ngu, ndadiro terogogo, ye nowoon-
doyemo hamoo tewanggo?
13 Oni gura ene sambono oorero, sambo endeboro oo murini ma kenoro
ingoyingo. Kini, Oni Nangoni, ngundo ene sambo endemonggo ombuyingo,
ngundo nangge, sambo endeboro muri nenengo oorengo, ye etuyeroweroy-
imboro ombuwo.
14 Kurimi Mosesndo oni kini, kingo merako nguno sire gabogaboyiga tero,
de bodaga sanganimo yero boorowooro okootoni, oni ngu kenoro, ene ma
kumooyingo. Ngundiro nangge, Anutro Nangoni Oni Kirarongo nguya, de
sanganimo yero, okooro boorowoowanggo.*
15 Oni simoo bare bidodo nguro nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu,
ene suwooyi sano sugi sugi keta gome oruweroyi, ngu yowanggo.
16 Yo, Anutdo oni simoo bare mera ngano oorootenggoku, ngu bidodoboro
nowoondoyi urungga tero, nguro enengo Nangoni guranangga, ngu oni
simoo bare yunoyingo. Ene ngundiro teyingongga nguno oni simoo bare
bidodo nowoondoyemo hamoo tero ngu, asa, ene ma hoonootewanggo. Ene
ngundiro tero ngu, ene suwooyi sano sugi sugi keta oruweroyiga ngu yoro,
oni oni tero oruwanggo.
17 Anutdo enengo Nangoni ngu merako ngano sureyootoni ombuyingo.
Ene oni simoo bare wirikoyerowero ma ombuyingo. Kini, Anutdo ngu
mera ngaro oni simoo bare bidodo weti mbumbuwanonggo ko yoyoni ero,
soweyootoni ombuyingo.
18 Oni ene ataga newendemo hamoo teteku ngu, asa, Anut doongeyimo
oni nenengo tunootete. Ene oni ene newendemo hamoo ma teteku ngu,
Anut doongeyimo ene weti mbumbuwano hoonootero ooroote. Ndadiro
nguro, ene Anutro Nangoni guranangga nguro newendemo hamoo ma
tewoku, nguro ene hoonootewa.
19 Mande wirikoyingo muri ngu ngandiro. Soru himi ngu kuri merako
ngano tunootewo. Ene onindo ngu ooreriko oruwero ingoro, nguro ene
soru himi ngu yokootenggo. Ndadiro nguro, enengo muriye ngu biyomi
oorengo.

* **3:14:** (Ye sirero mande ngu Anutro Mande Buk kurimi (Namba 21:4-9), nguno kandangero ingowanggo).

20 Yo, ngundiro oni simoo bare ngu ooreriko muri biyomi ngu tero
oruwero, gome ingootenggo. Ngundiro nguro, ene soru himimo ombuwero
ma ingootenggo. Ndadiro nguro, enengo muriye biyomi ngu soru himi
ngundo yootunoweroyi, nguro ene yokootenggo.
21 Ene oni muri hamoo teteku ngu, ene soru himimo nguno ombute.
Enengo murini, enengo koni, ngu Anutya ko teteriku ngu, oni doongeyemo
tunoo kenowanggo, ero eyingo.

### *Sonoyeroyingo Yondo Yisas, Nguro Eyingo*

22 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri onikuya, Yudiya merasina
oorowuyingo. Nguno, Yisas enengo kirikiri oniya nguno oode, oni simoo
bare gidarega sono kundingiyi gimuyunoro oruwonggo.
23 Ngu naruno nguno, Ayinon ende ngu, Salim ende ngu tanggeyimo,
nguno Yondo nguya, oni simoo bare sono gimuyunoyingo. Ngu merasina
nguno sono oowooyingga oorooteku, nguro oni simoo bare suwooyi sano
nguno mayero, sono kundingiyi yoyingo.
24 Ngu naruno nguno, Herodndo Yon yoro ya biyomimo ma yeyingomo.
25 Ngu naruno, rongge mande gura Yonro kirikiri oni, ko Yuda oni
guraya ngu kewooroyemo tunooteyingo. Ndadiro sono gimuweroyi, Yudaro
muringga ngu keyoro ngu, ene Anut doongeyimo, sarayi tunootewato, ero
ronggeyoro eyingo.
26 Ngundiro tero, enengo kirikiri oni Yonno oororo eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, kuri geya oningga Yodan sono anduroko ootooro, gedo
nguro mandeni eyingo. Ngu oningga ngundo oni simoo bare sono
kundingiyi gimuyunootoni, simoo bare bidodo eneno oorowutenggo, ero
eyingo.
27 Ene ngundiro etoyi, asa, Yondo mandeye gumi eyingo. Anut sambo
endemo oorooteku, ngundo oni gura oo ma inootoni ngu, asa, ngu oningga
ngu, ene mete ma yowa.
28 Nondo mandega yeno ewonomu, ye ngu kuri ingoyingo. No ngu
oningga, Anutdo oni noore ko yoyowero ero sunggi yeyingongga, ngu kini.
Ene no ngu, Anutdo ngu oningga nguro ooreni yomosiyoyinoweroyimboro
ero, koretero no sowenerootoni ombuwono.
29 Ngu ngandiro. Ene oni gura bare yowaku ngu, asa, ngu barega ngu, ene
ngu simoongga nguro bareyi. Ngu simoongga nguro dobooyi ngu dikaro,
sodeyero, ataga bare yowoku oningga nguro mandeni ingoro, oni oni tewa.
Ngundiro nangge, no nguya nowoondonemonggo ngu oningga ombuyingo,
nguro no oni oni urungga teteno. Ataga ngu engge oorengo tunootete.
30 Hamoo oorengo, ngu oningga ngu (Yisas), nguro oowooyi ngu komo
urungga oorengo tunootetoni, noro oowoone ngu komo omburo bodaga
tero, ameno uwa, ero eyingo.
31 Oni sambono awunonggo ombuyingo ngu, enengo murini ngundo mera
ngaro muriye ngu bidodo dagayeroote. Oni mera ngano tunooteteku ngu,
ene mera ngaromu. Ene mera ngaro oo nguro nangge mandeni ero tete.
Yo, hamoo, oni ene sambo endemonggo ombuyingo ngu, enengo murini
ngundo mera ngaro muriye ngu bidodo dagayeroote.
32 Ene oo kuri kenowoku, ko ingowoku, nguro ero yootunoro ete. Ene oni
gurado ngu mandega ero yootunooteku, ngu ma yoro dowoote.
33 Oni ene mande ngu gome ingoro, yoro dowooro ngu, asa, ene yo ero
ewaku, ngu mandega nguno ngu, Anut ene hamoo mande nangge ete, ero
etuyerowa, eyingo.

34 Ngu oningga Anutdo sureyootoni ombuwoku ngu, ene Anutro mandeni
nangge yootunoro ete. Ndadiro nguro, Anutdo Yuka Kundingiyi ngu
urungga oorengo inoyingo.
35 Eweyimbo enengo Nangonimboro gome ingoro, nowoondoyi teyinoro,
nguro oo bidodo ene kandeyimo yero inoyingo.
36 Oni ene Nangonimboro newendemo hamoo teteku ngu, ene suwooyi
sano keta sugi sugi oruweroyiga ngudodo ooroote. Ene oni Nangonimboro
mandeni ngu ma ingoro keyoro ngu, asa, ngu oningga ngu, Anutya nguno
keta ma oruwari. Kini, Anutro sanggiriningga ngu eneno oruwa.

# 4

*Yisasdo Sameriya Mera Nguro Baregaya Mande Eworiyo*

1 Ngu narunggano nguno, Parisi onindo mande gura ngandiro ingoyingo.
Yisasdo Yon dagaro, kirikiri oni oowooyingga oorengo yoyoro, sono
kundingiyi gimuyunoote, ero ingoyingo.
2 (Ene Yisas enengombo ma sonoyeroyingo. Kini, enengo kirikiri onindo
nangge oni sonoyeroyingo.)
3 Yisas ene Parisi oniro mandeye ngu ingoro ngu, ene Yudiya mera yokoro,
ene ootoogero, Galili merako ko oorowuyingo.
4 Yisas ngu ene ootoogero, Sameriya mera kewoorokuri oorega ngu
keyoro oorowuyingo.
5 Yisas ngundiro yade oororo, Sameriya mera nguro ende gura oowooyi
Sayika, nguno tunooteyingo. Ngu endega ngu namoko mera gura Yekobdo
enengo nangoni Yosep kuri inoyingo.
6 Yo, ngu musiyonggano nguno, Yekobdo kuri sono merengga seyingo.
Yisas oore yade yade omburo, moondeyi ogingootoni, nguro ene sono
merengga ngu tanggeyimo bibiteyingo. Ngu narungga ngu, sa kewooro (12
Klok).
7 Ngu naruno nguno, Sameriya mera nguro bare gura sono moondowero
ombuyingo. Ene ombutoni, Yisasdo ngu barega ngu kenoro, ngandiro
eyingo. Sono bodaga nunootooga newe, ero eyingo.
8 Ngu naruno ngu, Yisasro kirikiri oniku bidodo, oowari uriyowero
endemo umukoyingo.
9 Yisasdo ngundiro etoni, asa, Sameriya barega ngundo gumi eyingo. Ge
ngu Yuda oni, ko no ngu Sameriya bare. Nguro ge ndawugaro, nono sonoro
sumoo ete? Ero eyingo. (Ndadiro nguro, Yuda onindo Sameriya oniya
doboo ma yero, gobooro ma endeyootenggo.)
10 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo ngu barega nguya gumi eyingo. Ene
ge Anutdo oo kingo duwoo gunooteku, ngu ingoro ngu, ko nga oningga
ngando geno ete, sono bodaga nunootooga newe eteku, ngu nguya ingoro
ngu, gebana eneya ewa. Suwooyi sano, keta oruweroyi sono ngu, no
nunootooga newe ero ewaku ngu, enendo suwooyi sano keta oruweroyi
sono ngu gunootoni newa.
11 Ngundiro etoni, barega ngundo Yisasro mandeni gumi eyingo. Oni
urungga, ge sono moondoweroyi oo gura kini, nga sono merengga nga ngu,
mera newendemo oorengo amu. Ge sono suwooyi sano keta oruweroyiga,
ngu ndanonggo yowa?
12 Yekobdo nga sono merengga nga ngu, sero yunoyingo. Ngu enengombo
enengo simoongo, ko enengo nusakododo nga sonongga nga neroriyingo.
Ge noorengo osinani, Yekob, ngu dagaro urungga, bine? Ero eyingo.

13 Yisasdo barega nguro mandeni ngu ingoro, gumi eyingo. Oni bidodo
nga sonongga nga nero ngu, ene kootuyisina sonoro ko ingoro hahangewa.
14 Ene oni gura nondo sonongga nga inootoowe newaku ngu, asa, ene
sonoro nggurongo ko ma soriyetoni hahangewa. Nga sonongga nondo
inootenoku ngu, suwooyi sano keta oruweroyi sonongga ngu newendemo
ngunonggo oorero oorero, ene sugi sugi oruwa, eyingo.
15 Ene ngundiro etoni, asa, baregaku enebana Yisasno eyingo. Oni
urungga, ge ngu sonongga ngu, no nuno. Nunootoyi ngu, asa, kootuyisina,
no nggurongo soriyetoni, sonoro hahangero, no sono moondowero, ngano
ko ma ombuwano. Ero eyingo.

16 Etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Ge ooroya, kamengge negongoya,
yaringo eraya eraya ngano omburi! Ero eyingo.
17 Ngundiro etoni, baregakundo gumi eyingo. No kamene moore kini.
Etoni, Yisasdo baregakuya, eyingo. Ge ngandiro ete, no kamene kini, ge
ngu hamoo oorengo ete.
18 Ndadiro nguro, kuri ge kamesumoongge kandegura. Ataga simoongga
oorooteriku, ngu gengo kamengge oorengo kini. Gengo mandega eteku, ngu
hamoo oorengo ete, eyingo.
19 Etoni, barega ngundo Yisasno eyingo. Oni urungga, ataga no ingooteno.
Ge Anutro ingondudu eyingo oni.
20 Noore osi sambananimbo nga mera purimo ngano yowuruwooro,
Anutno yambo mande teyingo. Ene ye Yuda onindo ngu etenggo. Oni
yowuruwooro yambo mande teweroyi ngu, Yerusalemno nangge, ero
etenggo.

21 Baredo ngundiro etoni, asa, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Ge bare, ge
komo noro mande etenoku nga ingoya, nowoondogemo hamoo teni. Naru
gura tunootetoningga ngu, ye nga mera purimo ngano, ko ye Yerusalemno
nguya, awananimo yambo mande ma tewanggo.
22 Ye ngu, oo ye ma ingootenggoku, nguno yambo mande tetenggo. Noore
Yuda onindo ngu oo ingootetoku, nguno yambo mande teteto. Ndadiro
nguro, Anutdo ko yoyoweroyi koningga, nguro ingonduduga ngu, noore
Yuda oni simoo bare kandenanimo ooroote.
23 Naru gura tunootetoni ngu, ngu narunggaku ngu ataga kuri tunoote-
woku nga! Oni bidodo hamoo yambo mande tewero ngu, asa, ene komo
Yuka Kundingimboro Awangga nguro yanggangoni, murinimo, nguno
yambo mande tewanggo. Ene muri ngundiro tetenggoku ngu, asa, Awando
ngundiro oni nguro gome ingoote.
24 Anut ngu Yuka oorengo. Nguro oni simoo bare komo Yuka Kundingiyi,
nguro yanggangonimo ngu yambo mande tewanggo. Yo, ene komo Anutdo
muri metemi tewero ingooteku, ngu nangge teyi.
25 Ene ngundiro etoni, asa, baregakundo mandeni gumi eyingo. No
ingooteno. Mesayiya ombuwa. Ene Krayis, Anutdo noore ko yoyoweroyim-
boro ero rogo teyingo oni, ngundo ombuya. Ene ombuteku naruno nguno,
ene oo bidodoboro etoni, noore ingowato, eyingo.
26 Barega ngundo ngundiro etoni ngu, Yisasdo enengo mandeni gumi ero
eyingo. Ngu nondo nangge, no ataga geya mande eteroku nga! Ero eyingo.

27 Yisasdo barega nguya ngundiro ewootoni, asa, ngu naruno nangge,
enengo kirikiri oniku omburo, yeyoro, ene nguro ingondudu urungga
teyingo. Ene kirikiri oni gurado sumoo ewero ma ingoyingo. Ge ndawu
ooga yowero erewete; ngundi, ge ndawugaro eneya mande eteri? Ero
ingoyingo.

28 Arisa, ngu barega ngu, enengo sono nggusi nguno yokoro, ene
kendutero, endemo oororo, oni simoo bareno eyingo.
29 Ye ombuya, ande oningga ande kenoyi! Ene nondo oo kuri tewonoku,
ngu bidodo yootunoro ete. Ene Krayis bine? Ero eyingo.
30 Ene ngundiro etoni, arisa, oni simoo bare endemo oruwonggoku, ngu
bidodo ootoogero, ende yokoro, Yisas tanggeyimo ombuyingo.
31 Ngu narunggano nguno, kirikiri onindo Yisasya oo neni ero, eriringoro
eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge komo oowari ne! Ero eyingo.
32 Ene Yisasdo eyingo. No oowari gidarega moore, ye nguro ma in-
gootenggo.
33 Ngundiro etoni, nguro enengo kirikiri oni enengo nangge ero ingoro,
eyingo. Oni gurado bine, oowari kuri yoro, mayero inowo? Ero eyingo.
34 Yisasdo enengo ingonduduye ngu kenoro ingoro, nguro ene eyingo.
Noro oowari ngu ngandiro. No komo oni no sowenerootoni, ngano ombu-
wonomu, nguro ingonduduni ngu keyoro, enengo koni ngu temukowano.
Ngungga ngu, noro oowari nenengo.
35 Yendo ngandiro etenggo. Kombo namoraya yokoro ngu, kono oowari
enggero mandoni yemukootoni, yoro, ngu neweroyi naru. Ene no yeno
eteno. Ye komo ootoogeya, doongeteya, endeyoya, oowari koyi nga kenoyi.
Oowari kuri enggero mandoni yemukowo.*
36 Oni oowari engge yooteku ngu, ene enengo uriyi yoro, ene suwooyi
sano sugi sugi keta oruweroyi, nguro oowari ngu yowuruwooro watayewa.
Ngundiro nguro, oni oo miteku, ko oni oo engge yooteku nguya, ene gobooro
oni oni tewari.
37 Ngundiro nguro, nga mandega nga ngu hamoo. Oni gurado ngu, oo
yuwooyi mitoni, ko oni gurado ngu oowari enggero mandoni yetoni, ngu
yoote.
38 Nondo kuri ye sureyerootoowe, ye ko tero oo ma miyingomo, nguno
oowari enggero mandoni yetoni yowanggo. Oni songombo ko kuri yang-
gango ko tetoyi, oowari oorero enggewoku ngu. Yendo ngu kongga nguno
uro, oowari engge yowonggo. Yisasdo mande ngundiro eyingo.
39 Sameriya ende urungga nguro oni simoo bare oowooyingga oorengo,
barega nguro mandeni ngu ingoro, nguro ene Yisasro nowoondoyemo
hamoo teyingo. Ndadiro nguro, barega ngundo eyingo. Nondo kuri oo
biyomi tero endeyowonoku, ngu bidodo yootunoro emukoote, ero eyingo.
40 Ngundiro etoni, Sameriya endemo oni simoo bare ngu, ene Yisasno
omburo eyingo. Ge ombutooga nooreya ngano oruwato. Ngundiro etoyi,
nguro Yisasdo ngu endegano, nguno sa eraya oriyingo.
41 Sa eraya nguno oodoni, nguno ngu, oni simoo bare oowooyingga nguya
Yisasdo mande etoni, ngu ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo.
42 Ene ngu barega nguya eyingo. Noore gedo etoyi ingoro, nguro noore
nowoondonanimo hamoo ma teyingo. Kini, noore ngu noorengombo
enengo manggowoomo mandeni nguya ingoro, nguro noore nowoondo-
nanimo hamoo teteto. Noore ingooteto. Nga oningga ngando nangge, ene
mera ngaro oni simoo bare bidodo ko yoyoweroyi oni oorengo. Ero eyingo.

### *Yisasdo Gabuman Oniro Tabango Nguro Nangoni Yomosiyoyingo*

43 Ngu sa erayaga nguno yokoro, ene ootoogero Sameriya ende yokoro,
yade yade ooreko oororo, Galili merako tunooteyingo.

---

* **4:35:** (Oowari engge mandoni ngu oni simoo bare Anutro mande keta ingoro, nowoondoyemo hamoo tewero ingootenggo.)

44 Yisas enengomboro ero eyingo. Anutro ingondudu eyingo oni ngu,
enengo ende damonimo oowooyi bingami ma tunootewa. Ero eyingo.
45 Ngundiro ero, Yisas ene yade oororo, Galili merakono tunooteyingo.
Ene tunootetoni, Galili oni ngundo Yisas kenoro, ene oni oni teyingo.
Ndadiro nguro, ene naru kundingiyi nguno Yisasdo Yerusalemno ko oo
tewoku, ngu ene nguya oororo kenoyingo.
46 Ngundiro tero, Yisas ene Kena ende Galili mera nguno mayero
tunooteyingo. Ngu endega nguno ene kuri sono yowoorengootoni, Wayin
tunooteyingo. Ngu merako nguno ende gura oowooyi Kapeniyam. Nguno
Gabuman oniro sobosobo tabango gura oruwoku, ngu enengo nangoni ngu
sayidodo oruwo.
47 Ngu oningga ngundo Yisasro mandeni ingoworomu ngu, Yudiya mera
yokoro, ene mayero, Galilino ooroote, ero etoyi, ingoyingo. Nguro, ene Yisas
tanggeyimo oororo eyingo. Ge komo ombuya, noro nangone kumoowero
namoko tete. Nguro ge ombuya, yomosiyootooga mete teni, ero eyingo.
48 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo eyingo. Ene yeno Anutdo oo songo
gura onindo ma teweroyimu teteku, ngu kenoro, nguro ye nowoondoyemo
hamoo ma tetenggo, ero eyingo.
49 Yisas ngundiro etoni, asa, Gabuman oniro sobosobo oni tabangongga,
ngundo Yisasno eyingo. O oni urungga, ge komo sodedo Kapeniyam
endemo ombu, no nangone kumoowero teteku nga! Ero eyingo.
50 Tabango oningga ngundo ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ge mete
oorowu, gengo nangongge ngu keta oruwa. Ene ngundiro etoni, asa, ngu
oningga ngu, ene Yisasro mandeni ngu ingootoni, hamoo tetoni, nguro ene
oorowuyingo.
51 Ngu oningga ngu ene oorowutoni, enengo yano kirikiri oni ooreko
yeyootoni, ngundo eyingo. Gengo nangongge keta ooroote, ero eyingo.
52 Ngundiro etoni, nguro enengo kirikiri oniku sumoo yunoro eyingo.
Kuyowo ndawu naruggano ene sayimbo yokootoni, ene metemi tewo?
Ene ngundiro etoni, enengo kirikiri onikundo gumi eyingo. Ene kuyowo
sa gabogaboyi ngu naru gurananggemo (1 klok), moondeyi kookingo
urunggaku yokootoni, mete tewo.
53 Ngundiro etoyi, eweyi ingoyingo, kuyowo ngu narunggano nguno
nangge, Yisasdo gengo nangongge ngu keta oruwa, eneno ewo. Ngundiro
nguro, ene Yisasro newendemo hamoo tetoni, enengo keyimo oniku nguya
eneno nowoondoyemo hamoo temukoyingo.
54 Ngu naruno, Yisas ene Yudiya mera yokoro, Galili merako mayero,
nguno ene oo songo gura onindo ma teweroyimu, ngu tambu erayayiga,
nguno teyingo.

# 5

*Yisasdo Betisayida Sono Koongeyingomo Sayi Oni Gura Yomosiyoyingo*

1 Yuda oniro naru kundingiyi gura tunootetoni, nguro Yisas ene
Yerusalemno oorowuyingo.
2 Yerusalem endeboro oonggoo pawa nguro yamuko ngu oowooyi, Sip-
sipro yamuko. Ngu yamukongga ngu tanggeyimo nguno sono koongeyingo
gura oruwo. Ngu Hiburu mandeno ngu oowooyi Betisayida, ero eyingo. Ngu
sono koongeyingongga ngu, dabemimo ya tookoododo kandegura oruwo.
3 Ngu ya tookoododono nguno, sayi oni oowooyingga oorengo oruwonggo.
Oni doongeye kiringomu, oni kekandeye nggiminggameyimu, ko kekand-
eye bingo yeyingo oni, ngudodo nguno oruwonggo.

4 Naru gidaregano, Anutro sambono Engel ngundo omburo, sono newen-
demo uro, sono tetoyi, roringoro, ikakowooyingo. Oni gura ene koretero
oororo, sonono uwaku ngu, enengo sayini kinitetoni, mete tewa.
5 Ngu musiyomo nguno, oni gura ngu ya tookoododono oruwoku, ene
sayidodo oodoni, dagoma onibiga kande eraya kengga kegidemboro kabusa
(38) nguno oruwo.
6 Yisasdo oningga ngu kenootoni wetoro oodoni, ene ingoyingo. Nga
oningga nga, ene naru pirungga ene sayidodo oruwo. Ngundiro ingoro,
Yisasdo oni sayidodoga nguya sumoo ero eyingo. Ge gengo gowege ngu
gome metemi tewero ingoote, bine? Ero eyingo.
7 Ene ngundiro sumoo etoni, sayi oninggakundo Yisasro mandeni gumi
ero eyingo. Oni urungga, sono kooto oorero ikakooteteku naruno ngu, oni
gura no hooroowenerorо, noyoro sonono noyeweroyi kini. No nenengombo
oorowuwero oorowutoowe, oni songombo oororo, no daganeroro, enendo
sonono koretero oororo utenggo, ero eyingo.
8 Etoni, asa, Yisasdo ngu oni sayidodoga nguya eyingo. Ge ootoogeya,
gengo yaba, oo ngu yoya, dikaya oorowu, ero eyingo.
9 Ene ngundiro etoni, arisa, sodedomangge ngu sayi oningga nguro
goweyi metemi tetoni, ene ootoogero, enengo yaba oo ngu yoro, dikaro
oorowuyingo.
Ngu kongga ngu Sabat naru kundingiyimo teyingo.
10 Yuda tabango onindo, oni sayidodoga ko metemi teyingongga nguya
eyingo. Ataga ngu naru kundingiyi (Sabat). Mosesro mamana mandeno
ngu, ge gengo yaba koorowooro endeyoweroyi nguya roogo, ero eyingo.
11 Ene ngundiro etoyi ngu, asa, ngu oni sayidodoga metemi teyingongga,
ngundo mandeye gumi eyingo. Oningga no yomosinerootoni metemi
tetenokungga, ngundo ero, nono ete. Gengo yaba oo ngu yoya, koorowooya
oorowu, ero eyingo.
12 Ngundiro etoni, Yuda onindo sumoo inoro eyingo. Ndawu oninggado
geno ete, ge gengo yaba yoya, koorowooya oorowu, ero ete? Ero eyingo.
13 Ene ngundiro sumoo etoyi, oni goweyi metemi tewokungga ngu, ene
onendo tewoku ngu ma ingoyingo. Ndadiro nguro, oni simoo bare oowooy-
ingga oorengo oodoyi, Yisas ene ngu kewooroyemonggo kuri toongeyingo.
14 Kootuyisina, Yisasdo ngu oninggaku yowuru yano kenoro eyingo.
Ataga ngu ge mete tewoku nga, ge weti mbumbuwa gura ma tewero.
Kinitetoni ngu, kowuri gura urungga oorengo ge moondegemo tunootewa,
ero eyingo.
15 Arisa, ngu oningga Yisasro mandeni ingoro ngu, ene oororo, Yuda onino
eyingo. Nga oningga ngando no yomosinerowoku, ngu oowooyi Yisas, ero
eyingo.
16 Ngundiro etoni, Yuda onindo ngunonggo Yisas yomburiyoweroyim-
boro damoni yeyingo. Ndadiro nguro, ngu ooga ngu Sabat naru kundingiy-
imo nguno tewoku nguro.
17 Ene Yisasdo mandeye gumi ero eyingo. Awanembo ngu naru bidodomo
ko tero oorooteku, ngundiro nguro, no nguya ko tewano, ero eyingo.
18 Ngundiro etoni, Yuda onindo ngu ene komo Yisas ureyi kumooweroy-
imboro yanggango yeyingo. Ndadiro nguro, Yisasdo Sabat narungga nguro
mamana mande ngu yomburiyoro, ko nguya Yisasdo ete. Anut ngu enengo
eweyi oorengo, ero ewo. Ngu mandega eteku, nguno ngu, enengombo Anut
ngundiro tunootete.

*Anutro Nangoni Ngu Ene Ko Teweroyi Sunggidodo*

19 Arisa, Yisasdo Yuda oniro mandeye gumi ero eyingo. Hamoo oorengo,
no yeno eteno. Nangonimbo enengo ingondudunonggo oo gura ma tewa.
Kini, ene oo eweyimbo tetoni kenowoku, ngu nangge tete. Eweyimbo oo
bidodo teteku, ngu enengo Nangonimbo nguya ngundiro nangge tewa.
20 Eweyimbo Nangonimboro gome ingoro, nowoondoyi teyinoro, nguro
ene oo bidodo gome etungootoni, Nangoni nguya tete. Eweyimbo ko
nga dagaro urungga nguya etungootoni tewa. Nguno ye nowoondoye
soriyokoro, ingondudu urungga ingowanggo.
21 Eweyimbo oni kumooyingomu yokutuwootoni, ootoogetoyi, keta
oruweroyi ngu yunoote. Ngundiro nangge, Nangonimbo nguya, ene keta
oruweroyiga ngu yunowero ngu, ene mete keta yunoote.
22-23 Eweyi Anutdo oni guraro mandeni ma wirikoote. Kini, oni
wirikoweroyi ko ngu bidodo enengo Nangoni kuri inoyingo. Ndadiro nguro,
oni bidodo Anut oowooyi bingami ero okootenggoku, ngundiro nangge,
enengo Nangoni nguya ngundiro oowooyi bingami ero okoowanggo, ero
ingoote. Oni ene Nangoni oowooyi bingami ma ero okooteku ngu, asa, ene
Eweyimbo, Nangoni soweyootoni ombuwoku, nguya oowooyi bingami ma
ero okoote.
24 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni ene noro mandene ingoro, keyoro,
Anutdo surenerowoku, nguya newendemo hamoo tewaku ngu, asa, ngu
oningga ngu, ene keta sugi sugi oruwa. Yo, hamoo, ngundiro oningga
ngu Anutdo oni nenengo etekungga ngu, kootuyisina, Anutdo ene ko ma
wirikowa. Kini, ene Anutya keta oruwari.
25 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Naru tunooteweroyi ngu, ataga kuri
tunooteteku nga, oni kumooyingo ngu, ene Anutro Nangoni nguro mang-
gowo ingoro ngu, asa, ene suwooyi sano keta oruweroyi ngu yowanggo.
26 Eweyi enengombo ngu oni simoo bare yoyeni, keta oruweroyi ngu
tunootete. Ngu yanggangongga ngu nangge Nangoni inootoni, nguro ene
nguya keta oruweroyiga ngu oni simoo bare yunoote.
27 Ene Oni Nangoni, ngundiro nguro, Eweyimbo oni wirikoweroyi kongga
ngu ene inoyingo.
28-29 Ngu hamoo, tunooteweroyi naruno tunootetoni ngu, oni bidodo
kumooyingomu mereno oorootenggoku, ngu ene nenengo manggone in-
goro ootoogero, enderoko oorewanggo. Yo, hamoo, oni ene muri gome
nenengo endeyoro oruwonggoku ngu, ene keta ko ootoogero Anutya sugi
sugi oruwanggo. Ene oni muri biyomi tero oruwonggoku ngu, ene ko
ootoogero, mandeye wirikoyingo onino oororo, dikaro, ngunonggo ene
Setanro ende biyomi nguno sugi sugi oruwanggo. Ye nguro ma soriyokoro
tewero.

### *Oni Gidaregado Yisasro Mandeni Yootunoro Etenggo*

30 Yisasdo Yuda oni tabango nguya mande ngandiro eyingo. No
nenengombo nenengo ingondudunemonggo oo gura ma tewano.
Kini, no Awanonggo mande ingowonomu ngu nangge keyoro, no oni
wirikoyerowano. Noro mande wirikoyingo ngu nenengo oorengo.
Ndadiro nguro, no nenengo ingondudune ma keyooteno. Kini, Awando
no sowenerootoni, ombuyingongga nguro manggowo nangge keyoro ko
teteno.
31 Ene no guranangge, nondo nangge nenengo mandene wesiyoro ero
ngu, asa, ngu mandega wesiyoro ewonoku, ngu hamoo kini.
32 Ene gura (Anut) nguya oorooteku, ngundo ene noro mande ero
yootunoote. Ngu noro mandega ewoku, ngu hamoo oorengo, ero ingooteno.

33 Kurimi, yendo oni gura soweyootoyi, Yonno oororo, ene noro mande
wesiyoro etoni ingowonggo. Mande bidodo ingowonggoku ngu, ngu hamoo
mande nangge.
34 Oni dikaro, noro mande, oowoone ero yootunootenggoku, nguro no ma
ingondudu teteno. Ene nondo ngu Anutdo ye ko yoyoni ero, nguro gome
ingooteno. Ngundiro nguro, nondo nga mandega nga yeno etenoku, ngu
Yonro koni nguro mande eyingo.
35 Yon ngu soru ngundiro dero, oni simoo bare himi gomemo yunowo.
Yengo nowoondoye ngu mete tetoni, ye naru ootuwoo bodaga enengo
himimboro oni oni tewonggo.
36 Ene noro kone, murine, oo songo gura onindo ma teweroyimu, ngu
ye kewooroyemo tewonoku, ngundo Yonro mande hamoo ewoku, ngu da-
gayingo. Ene ataga noro murine ngu nga yootunoro ete. Ko bidodo awando
no nunowoku ngu, no temukowano. Yo, hamoo, nondo ko tetenoku, ngu
enengombo oni simoo bare etuyerootoni, Awando no sureneroootoni, no
ombuyingo, ero ingowanggo.
37 Awando no sureneroootoni, ombuwonoku, ngu enengombo no
yootunoneroro, mande ero yunoyingo. Yo, hamoo, ye enengo manggowo
bodaga ma ingoro, ko enengo omukumundoongo nguya ma kenoyingo. Ene
enengo mande ngu Bukno ooroote.
38 Ene ye nguro mandeni nowoondoyemo ngu ma ooroote. Ndadiro
nguro, ye Anutdo no sowenerootoni ombuwonoku, ye nguro nowoon-
doyemo hamoo ma teyingo.
39-40 Ye ngandiro ingootenggo. Anutro mande nakaya ngundo su-
wooyi sano keta oruweroyi ketangga ngu yunootoni, suwooyi sano gome
oruweroyi ero etenggo. Ngundiro nguro, ye mande bidodo ngu nakaya
ngu newendemo oorooteku, nguro koyi tero erewetenggo. Ene ngu
nakayangga, ngu noro yootunoro ete. Ene ye nono omburo suwooyi sano
keta oruweroyiga ngu ma yowero ingootenggo.
41 No onindo bingamine eya okooyi ero, ma sumoo yunooteno.
42 Ene nondo ye ingooteno. Yendo ngu, yengo nowoondoyemo Anutno
hamoo ma tero oorootenggo.
43 No kuri awanemboro oowooyimo ombuwonoku, ene ye noro mandene
ma yoro ingootenggo. Ene oni gura enengo oowooyimo ero ombuwaku ngu,
ye nguro mandeni ngu ye hahangero yoro ingowanggo.
44 Ye yengo bingamiye ngu yengo dobookuriyemonggo yootenggo. Ene
ngu bingamingga ngu Anutdo yunowero ingooteku, ngu ye yowero ma
ingootenggo. Ngundiro nguro, ye nowoondoyemo hamoo ma tero, nguro
nguya ma ingootenggo.
45 Ye nowoondoyemonggo ngandiro ma ingowero, nondo Awano ye
wirikoyerowero mande eweroyi kini ero, ma ingootenggo. Ye Mosesndo
nangge ye hoorooweyeroweroyi ero, ingondudu tetenggo. Kini, ngu
ingonduduga ngu nenengo kini. Mosesndo ngu yengo wirikoyeroweroyi
oni.
46 Mosesndo noro newendemo hamoo teyingo. Nguro ngu, ye Mosesro
mande nowoondoyemo hamoo tero ngu, ye noro mandene nguya nowoon-
doyemo hamoo tewanggo. Ndadiro nguro, Mosesndo ngu ene noro man-
dene nakangoyingo.
47 Ene ye Mosesndo mande nakangoyingo ngu nowoondoyemo hamoo
ma tero ngu, ye ndadiro tero ngu, ye noro mandene ngaro nowoondoyemo
hamoo tewanggo? Ye ereremo kini. Ero eyingo.

# 6

*Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Oorengo 5,000 Oowari Yunoyingo (Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)*

1 Ngu mandega ngu kinitetoni, Yisas ene Galili mera nguro sono
koongeyingo oowooyi Tayibiriyas, (Galili) ngu anduroko nguno
urooreyingo.
2 Nguno urooretoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo, ngundo
Yisasdo oo songo gura onindo ma teweroyimu sayi onino tetoni, nguro ene
Yisas kenoro, keyoro endeyoyingo.
3 Ene ngundiro tetoyi, Yisasdo enengo kirikiri onikuya purimo oorero,
nguno bibiteyingo.
4 Ngu naruno nguno, Yuda oniro Pasowa naru kundingiyi, ngu namokono
tete.
5-6 Yisas doongetero, endeyoro, oni simoo bare oowooyingga oorengo
yeyootoni, ene tanggeyimo ombuyingo. Ombutoyi, Yisasdo oo teweroyi
kuri ingoro, nguro ene Pilip towoongoro, ngandiro sumoo eyingo. Noore
oomanongoyingo ndanonggo uriyoro, nga oni simoo bare nga yunootooye
newanggo? Ero eyingo.
7 Pilipdo mandeni ngu ingoro, gumi ero eyingo. Noore sa naru onibiga
(200) ko tetooye ngu, ko nguro uriyi yowatoku, ngundo nga oni simoo
bare urungga ngaro oomanongoyingo bodaga uriyootooye, ma mete tewa.
Hamoo oorengo kini, ero eyingo.
8 Ngu naruno nguno, Yisasro kirikiri oni gura, oowooyi Enduru, ngu
Sayimon Pita koneyo, ngundo Yisasno ero eyingo.
9 Simoo oore gura nooreya ngano oorooteto. Ngundo ene oomanon-
goyingo kandegura ko iso eraya bodaga nguya moore. Ene ngundo oni
simoo bare ngandiro urungga nga ma mete tewa, ero eyingo.
10 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo eyingo. Simoo bareno etoyiga, ene
bibiteyi, so gome gome nguno oruwo. Ene ngundiro etoyi ngu, asa, oniku
nguno bibiteyingo. Ngu simoo ngu bidodo yowuruwootoni, ngu urungga
oorengo (5,000).
11 Oni simoo bare bibitemukootoyi, Yisasdo ngu oomanongoyingoku yoro,
Anutno esosootero, enengo kirikiri oni yunootoni, ngundo bayetero, oni
simoo bare yunoyingo. Ngundiro tero, Yisas ene iso erayagaku nguya yoro,
Anutno esosootero, bayetero yunootoni, nero, ene kawuye mete teyingo.
12 Oowari netoyi mete tetoni, asa, Yisasdo enengo kirikiri onikuno eyingo.
Ye oowari netoyi sosorango gugumi oorooteku, ngu yoya, ngu gura ma
yokootoyi biyomi yewero, eyingo.
13 Ngundiro etoni, ene oowari manongoyingo gugumi yowuruwooro,
siriyootoyi, si kande eraya kegidemboro eraya angeyingo. Ngu oowari
oomanongoyingo kandeguraga, ngu netoyi, gumi oodoni, ngundiro siriy-
oyingo.
14 Oni simoo bare ngu oo songo gura onindo ma teweroyimu, ngu Yisasdo
tetoni kenoro eyingo. Hamoo oorengo, nga oningga nga, ene Anutro
ingondudu eyingo oni Mosesndo sobowooyi, ero ewoku, ngu nga oninggaku
nga! Ero eyingo.
15 Ene ngundiro etoyi ngu, arisa, Yisas ene ingoyingo. Oni simoo baredo
ene dowooro, enengo mera nga oo bidodo sobosobo urungga yeweroyim-
boro ingoyingo. Ngundiro nguro, Yisas enesu nangge oororo, mera purimo
ooreyingo.

### *Yisas Sono Koongeyingo Sanganiwoore Oorowuyingo (Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)*

16 Ngu narungga ngu suwoo tetoni, Yisasro kirikiri oniku sono koongeyingomo uyingo.
17 Ene wanggo gura sanganimo oorero, ene sono koongeyingo kewooro oorengowoore oorowuyingo. Ene Kapeniyam endemo uroorewero oorowutoyi suwooteyingo. Suwootetoni, Yisas eneno ma tunooteyingo.
18 Ngu naruno nguno, doogo yanggango urungga oorengo yootoni, sono koongeyingonggaku tookero, pikipokuri urungga yeyingo.
19 Ene wanggo woosooro bodaga oriroko (Kilomita) kandegura (5) ngundi kandegura gidemboro guranangge (6) ngundiro oororo ngu, ene Yisas kenootoyi, sono koongeyingo sanganiwoore eneno ombuyingo. Yisas yade oororo, wanggo tanggeyimo ombuwero tetoni, nguro enengo kirikiri oniku sosoreyingo urungga oorengo teyingo.
20 Ene Yisasdo enengo sosoreyingo ngu yeyoro ingoro, nguro ene sodedomangge eyingo. Ye ma sosorewero! Nondo nangge, yeno ombutenoku nga! Ero eyingo.
21 Ene ngundiro etoni, arisa, enengo kirikiri onikundo Yisas wanggo sanganimo ooreni ero etoyi, nguro ene sanganimo ooreyingo. Ooretoni, wanggo ngu naruno nangge, merangga sawero ewonggoku, nguno tunooteyingo.

### *Oni Simoo Baredo Yisas Ereweyingo*

22 Sengetoni, oni simoo bare sono koongeyingo anduroko oruwonggo. Ene ngandiro ingowonggo. Kuyowo wanggo guranangge oodoni, nguno Yisas ooretoni, ngu ma kenoyingo. Kini, enengo kirikiri oni ngundo nangge wanggo ngu sanganimo oorero sawonggo.
23 Ene ngu naruno nguno, wanggo gidega Tayibiriyas endemonggo ngu mayero, sagigo oni simoo bare oorootenggoku, nguno gosiyoyingo. Ngu musiyonggano, nguno Yisasdo kuri oomanongoyingo Anutno esosootero yunootoni, neyingo meranggano nguno.
24 Oni simoo baredo, ngu Yisas enengo kirikiri oni nguya, ereweyeroro, ene nguno ma yeyoyingo. Ene ma yeyoro, nguro ene wanggo gidega sanganimo oorero, Yisas erewero Kapeniyam endemo oorowuyingo.

### *Yisas Ngu Sambo Endeboro Oomanongoyingo Oorengo*

25 Oni simoo bare ngu Yisas sono koongeyingo anduroko kenoro, sumoo inoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni urungga, ge ndawu narunggano ngano mayewo? Ero eyingo.
26 Ene ngundiro sumoo etoyi ngu, asa, Yisasdo mande gumi ero eyingo. No hamoo oorengo, yeno eteno. Ye oo songo gura onindo ma teweroyimu, nondo tetoowe tunooteteku ngu, ye ma kenoro ingoro, nguro ye no erewenerootenggo. Kini, ye no erewenerootenggoku nguro damoni ngandiro. Ye oomanongoyingo newonggoku, ngundo kawuye pakini yewoku, nguro ye no erewenerootenggo.
27 Ye oowari ngundiro biyomi yeweroyi, nguro nangge, ma koyi tero yowero. Kini, ye komo oowari sugi sugi oruweroyi nguro koyi teya yoyi. Ngu oowaringga ngu Oni Nangoni ngundo ye yunowa. Yo, enengo eweyimbo ngu kongga nguro eneno ero rogo tewo, ero eyingo.
28 Ngundiro etoni, enebana Yisasno sumoo inoro eyingo. Noore komo ndadiro tero, noore Anutro ko ngu tewato? Ero eyingo.

29 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo gumi ero eyingo. Anutro
koni ngu ngandiro. Ye komo nga oningga Anutdo sureyootoni, ombuyingo,
nguro ye nowoondoyemo hamoo teyi, ero eyingo.
30 Ngundiro etoni, enebana Yisasno sumoo eyingo. Ge ndadiro oo songo
gura onindo ma teweroyiga ge tewaku, nguro noore ngu kenoro, gengo
mandege ingootooye, nowoondonanimo hamoo tewa? Ge ndawu kongga
tete?
31 Noorengo osi sambanani, ene kuri oni kini merako ootooro, nguno ene
oowari gura yoro neyingo. Ngu oowaringga ngu oowooyi Mana. Anutro
mandeno ngandiro ero eyingo.
Ene sambo endeboro oowari ngu yunootoni, yoro neyingo, ero eyingo.
(Kisim Bek/Eksodas 16:13-21)
32 Ngundiro etoyi, Yisasdo eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno.
Mosesndo sambo endeboro oomanongoyingo ye ma yunoyingo. Kini, noro
Awane ngundo sambo endeboro oowari oorengo ngu ye yunoyingo.
33 Nga oomanongoyingo hamoongga nga, ngu Anutdo sambo endemonggo
oningga soweyootoni ombuyingongga ngu. Omburo, ngundo keta oorengo
oruweroyi ngu oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu yunoote,
ero eyingo.
34 Ngundiro etoni, onikundo Yisasno eyingo. Oni urungga, ge komo ngu
oowari manongoyingongga ngu suwooyi sano noore yunoyato, ero eyingo.
35 Ene ngundiro etoyi, asa, Yisasdo gumi eyingo. Nondo nangge, no suwooyi
sano keta oruweroyi nguro oomanongoyingo oorengo. Oni ene nono
omburo ngu, ene oowariro ko ma kumoowa. Ngundiro nangge, oni noro
newendemo hamoo teteku ngu, ene sonoro ko ma ingoro hahangewa.
36 Nondo yeno eteno. Ye kuri no neyowonggoku, ene ye nono nowoon-
doyemo hamoo ma teyingo.
37 Oni simoo bare bidodo ngu Awando no nunootoni, ene nono om-
buwanggo. Oni nono ombuwanggoku, ngu nondo ene ma oweyerootoowe,
sawanggo. Hamoo oorengo kini!
38 No sambo endemonggo ombuyingo ngu, no nenengo ingondudune
keyowero ma ombuyingo. Kini, no mera ngano ombuwonoku ngu, noro
Awane, ngundo no sureneroootoni, ombuwonokungga, nguro ingonduduni
nangge keyoro ombuyingo.
39 No sureneroootoni ombuyingo, Awanengga nguro ingonduduni, ngu
ngandiro. Oni simoo bare ene kuri no nunoyingo, no ngu gura ma
yokowano. Kini, no komo naru wengamo ko yokutuyerootoowe, ootooge-
wanggo.
40 Noro Awanemboro ingonduduni ngu ngandiro. Oni bidodo nangoni
kenoro, nguro nowoondoyemo hamoo tero ngu, asa, ene suwooyi sano
sugi sugi ketangga ngu yowanggo. Nondo kootuyisina naru wengamo ko
yokutuyerootoowe ootoogewanggo, ero eyingo.
41 Yisasdo eyingo. No nangge, no nga oomanongoyingongga ngando
sambo ende ngu yokoro, ombuwonoku nga! Yisasdo ngundiro etoni, nguro
Yuda onindo ngu ingoro sanggiri tero, mande mande urungga eneya eyingo.
42 Enendo eyingo. Nga Yisas oningga nga, ngu Yosepro nangoni. Noore
enengo eweyi nemi nguya ingooteto. Ndadiro nguro, ene ngandiro ete.
Nondo sambo ende yokoro ombuwonowo, ero ete? Ero eyingo.
43 Ene mande ngundiro etoyi, asa, Yisasdo mande gumi ero eyingo. Yengo
nangge mande oowooyingga ero, ma boguwooro oruwero.
44 Oni gura kingo nono ma ombuwa. Kini, Awando no sowenerootoni,
ombuwonoku, ngu enengombo oni gura ingoyingo inootoni, ngunonggo ene

nono ombuwaku ngu, asa, naru wengamo, nondo yokutuwootoowe, ene ko keta ootoogewa.
45 Mande nga ngu, Anutro ingondudu eyingo oniro nakayano ooroote.
Anutdo oni simoo bare bidodo etuyerowa, ero eyingo. (Ayisaya 54:13)
Oni bidodo ene Awaro mandeni ingoro yootenggoku ngu, asa, ene noro nguya ingootenggo.
46 Oni gurado ene no Awane kuri ma kenoyingo. Kini, nga oningga ngando nangge, ene Anut tanggeyimonggo ombuwoku, ngundo nangge ene Anut kenoro oruwori.
47 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni noro newende hamoo tewaku ngu, ene ngu suwooyi sano sugi sugi keta oruwa.
48 Nondo nangge, no oowari manongoyingo oorengo suwooyi sano keta oruweroyiga ngu!
49 Kurimi yengo osisambayebo, ene oni kini merako oruwonggoku, nguno ene Sambononggo Mana nero, ene kuri kumoomukoyingo.
50 Ene nga oowari manongoyingo hamoongga, ngu sambo endemonggo yokootoni, merako ngano ombuyingongga nga, oni ngu nero ngu, ene ma kumoowanggo.
51 No nga oomanongoyingongga nga ngu, suwooyi sano keta oruweroyiga nga sambo ende yokoro, merako ngano ombuyingo. Oni gura ene ngu oowari manongoyingongga ngu nero ngu, ene suwooyi sano keta oruwa. Yo, hamoo, nenengo gowene nga ngu, mera ngaro oni simoo barero wooro yeweroyimboro yunootoowe, ene nguno suwooyi sano keta oruweroyiga ngu yowanggo, ero eyingo.
52 Ngundiro etoni ngu, Yuda onindo enengo nangge ronggeyoro eyingo. Ndadiro nguro, nga oningga ngando enengo songgiwi ngu noorendo neweroyi yunowa? Ero eyingo.
53 Ene ngundiro etoyi, nguro Yisasdo Yuda onino ero eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Ye Oni Nangoni, nguro songgiwi ma nero, ko ye ngu oningga nguro sidu daroni nguya ma nero ngu, asa, ye suwooyi sano ketangga ngu yengombo ma yowanggo.
54 Oni ene noro songgiwi nero, ko sidu darone nguya newaku ngu, ene suwooyi sano gome keta oodoni, nondo naru wengamo yokutuwootoowe, ko keta ootoogewa.
55 Ndadiro nguro, noro songgiwine, ngu oowari oorengo, ko noro sidu darone ngu, neweroyi sono gome oorengo.
56 Oni ene noro songgiwine, sidu darone nero ngu, ene noya oodoni, no eneya oruwaro.
57 Awa ngu ene suwooyi sano sugi sugi oruweroyi keta ngudodo, ngundo no sureneroootoni ombuwono. Nguro ngu, no keta yanggango Awanemo oorooteno. Ngundiro nangge, oni no nonero ngu, ene ngunonggo yanggango yoro, ene noya sugi sugi keta oruwaro.
58 Ngangga nga ngu, ene oowari manongoyingo oorengo sambo endemonggo soweyootoni ombuyingo. Nga ngu kuri osi sambado oomanongoyingo nero kumooyingo, ngundiro kini. Oni nga oomanongoyingongga nga nero ngu, ene suwooyi sano keta sugi sugi oruwa, ero eyingo.
59 Yisasdo Kapeniyam ende nguro yowuru ya newendemo, nga mandega nga ero etuyeroyingo.

*Yisas Ene Suwooyi Sano Keta Nguro Mandenidodo*

60 Arisa, kirikiri oni oowooyingga Yisasro mandeni ngu ingoro eyingo.
Nga mandega nga ngu, kowuri oorengo. Onendo ene mete ingowa? Ero
eyingo.
61 Ene Yisasdo newendemonggo ingooteku ngu, kirikiri onindo mande
nguro boguwootoyi, nguro eyingo. Nondo nga mandega etenoku, ngando
yengo ingonduduye yomburiyoote, bine?
62 Arisa, ye Oni Nangoni kuri sambo endemo oruwoku, nguno ko ooretoni,
kenoro ngu, ye ndadiro ewanggo?
63 Yuka Kundingiyi, ngundo oni suwooyi sano keta oruweroyi ngu
yunoote. Ene oni enengombo oni keta yunoweroyi ngu ereremo kini. Ene
nga mandega nondo ye yunoro etenoku nga ngu, ene Yuka Kundingiyi
ngundo yeni, ene suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu yeno oruwa.
64 Ene Yisasdo ene kurimimonggo oni ene kewooroyemo, nowoondoyemo
hamoo kini ngu ingoro, ko kootuyisina, oni ngundo ene dowooro, mundi
oni kandeyemo yeweroyi nguya, ene kuri ingoyingo. Ngundiro nguro,
ene ngandiro eyingo. Ye kewooroyemo nguno oni gidarega ngu, ene
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ero eyingo.
65 Yisasdo mande ngu soweyoro eyingo. Ngu muringgano nguno, no yeno
eteno. Ene Awando yo ero ma etoni ngu, asa, ngu oningga ngu ene nono
ombuweroyi nguya kini, ero eyingo.
66 Yisasdo mande ngundiro etoni, nguro enengo kirikiri oni urungga
ene Yisas yokoro, enengo endemo ko sayingo. Ene Yisas keyoro, ko ma
endeyoyingo.
67 Ngundiro tetoyi, Yisasdo yowoorengoro, enengo kirikiri oni kande
eraya kegidemboro erayaga, nguno ero eyingo. Ye nguya bine, no noyokoro
sawanggo? Ero eyingo.
68 Ene ngundiro etoni ngu, Sayimon Pitando gumi ero eyingo. Oo Bidodo
Simburi Simbunani Urungga, noore ndawu oninggano oorowuwato? Gengo
mandege ngu suwooyi sano keta gome oruweroyimboro yunoote.
69 Noore nowoondonanimo hamoo tetoni, ngandiro kuri inooteto. Ge
nangge, oni kundingiyi Anutdo sowenggerootoni ombuyingo, ero eyingo.
70 Yisasdo enengo kirikiri onikuro mandeye gumi ero eyingo. Yo, hamoo,
nondo ngu ye kande eraya kegidemboro erayaga kuri rogoyerowono. Ene
ye kewooroyemo nguno, oni gurano booro biyomi eneno ooroote, ero
eyingo.
71 Yisasdo ngu Yudas, Sayimon Iskariyoot nangoningga, nguro eyingo.
Ngu oningga ngu Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro
erayaga nguromu gura. Enendo kootuyisina Yisas dowooro, mundi oni
kandeyemo yetoni ureyi kumoowa.

# 7

### *Yisasro Konedoboongombo Yisasno Nowoondoyemo Hamoo Ma Teyingo*

1 Ngu naruno, Yisas ene Galili mera nguwoore ko tero, oororo omburo
tero, ene Yudiya merasina ko oorowuwero ma ingoyingo. Ndadiro nguro,
Yuda onindo ngu ureyi kumoowero teyingo.
2 Yuda oniro naru kundingiyi, oowooyi Towimbo ya Tookoododo (Sel Ya)
Naru Kundingiyi, ngu namoko.
3 Ngundiro nguro, enengo konedoboongombo Yisasno eyingo. Ge komo
ootoogeya, nga endega nga yokoya, ge Yudiya merako oorowu. Gengo
kirikiri oni ngundo ene mete gedo ko teteku, ngu kenowanggo.

4 Oni gura ene tunoo oni doongeyemo oruwero ngu, ene oo tewero nguya,
kombitero ma tewa. Yo, ge ko oo nga tunoo tewaku ngu, asa, oni simoo bare
bidodo doongeyemo ge tunoo dikaro, ko mete tero etuyerowa, ero eyingo.
5 Yisas enengo konedoboongo nguya, Yisasro nowoondoyemo hamoo kini.
Nguro ene ngundiro eyingo.
6 Ngundiro nguro, Yisasdo eyingo. Noro narune, ngu ma tunooteyingo.
Ene naru bidodo ngu yengo naruye.
7 Mera ngaro oni simoo baredo yeya mundi ma tewanggo. Kini, ene ngu
noro mundi oni tewanggo. Ndadiro nguro, nondo enengombo muri biyomi
tetenggoku, ngu yootunoro etenoku nguro.
8 Yengombo ooroya, ngu naru kundingiyingga ngu kenoyi. Kootuyisina no
nguya naru kundingiyingga nguno oorowuwanoku, ene ataga no nguno, no
ma oorowuwano, eyingo.
9 Yisasdo ngundiro ero, nguro ene sa naru gidega Galilino oruwo.

### *Yisas Ene Tooko Ya (Sel Ya) Yeyingo Naru Kundingiyi Ngu Kenowero Oorowuyingo*

10 Yisas enengo konedoboongo ene naru kundingiyi ngu kenowero kuri
Yerusalemno oorowuyingo. Kootuyisina, Yisas ene nguya Yerusalemno
oororo, ene oni doongeyemo tunoo ma oorowuyingo. Kini, ene torige naru
kundingiyi nguno oorowuyingo.
11 Yuda onindo, naru kundingiyi nguno, ene erewero eyingo. Yisas
oningga ngu ndano ooroote? Ero eyingo.
12 Oni simoo baredo Yisasro mande mande urungga oorengo, enengo
nangge eyingo. Oni gidaregado, ene oni gome, etoyi, gidaregado eyingo.
Kini, ngu oningga ngundo simoo bare ganaganayeroro endeyoote, ero
eyingo.
13 Ene Yuda tabango oniro sosorero, nguro oni gurado Yisasro mandeni
tunoo ma ero endeyoyingo.
14 Naru kundingiyi ngu kewooroko, Yisas ene yowuru ya nguro yasiriko
uro, oni simoo bareno mande ero etuyeroyingo.
15 Yuda oni mandeni ngu ingoro, nguro ingondudu urungga tero eyingo.
Nga oningga nga, ndanonggo ingoyingo nga yoro, ete? Ene kuri ngu oo
nguro ingondudu yowero ma Skul teyingo, ero eyingo.
16 Ngundiro etoyi, Yisasdo enengo mandeye gumi ero eyingo. Nga
mandega nondo yeno etenoku nga, noro mandene kini. Nga mandega nga
ngu, Anutromu. Enendo no sureneroootoni, no ombuyingo nguro mandeni
eteno.
17 Ene oni gura Anutro mandeni keyoro ingowero ngu, ngu oningga ngu,
ene nga mandega ero etuyerootenoku, ngaro muri ingowa. Ene ngandiro
ingowa. Nga mandega nga, ngu Anutro ingondudunonggo bine, ngundi no
nenengo ingondudunemonggo eteno bine, ngu wirikoya ingoyi.
18 Oni enengo ingondudunimonggo, mande mande ewaku ngu, ene nguno
oowooyi bingamidodo teweroyimboro tete. Ene oni ene sureyootoni,
ombuyingongga nguro oowooyi bingami ero okoowaku ngu, asa, ene oni
nenengo oorengo tero, ene godange ma ewa.
19 Kurimi Mosesndo mamana mande ye yunoyingo. Ene ye kewooroyemo
nguno oni gurado ngu mamana mandega ngu ma keyoote. Ndawugaro, ye
no nurewero ingondudu tetenggo? Ero eyingo.
20 Ene ngundiro etoni, simoo baredo mandeni gumi eyingo. Geno
oombooro biyomi gura oorooteku ngu! Onendo ge gureni kumoowa? Ero
eyingo.

21 Ene ngundiro etoyi ngu, Yisasdo mandeye gumi ero eyingo. No kuri
oo songo gura onindo ma teweroyi ngu tewonoku, ye ngu kenoro nguro
soriyokowonggo.
22 Mosesndo goweye doongooro yomosiyoweroyi mande muringga ngu
ye yunoyingo. Hamoo, ngu muringga ngu Mosesno ma tunooteyingo. Kini,
ngu muringga, ngu osi sambano tunooteyingo. Ene yendo ngu yengo
nangosumooye ngu, Sabat naruno nguya goweye doongootenggo.*
23 Yendo ngu Mosesro mamana mande ngu keyowero ingoro, ye nango-
sumooye gura Sabat naruno tunootetoni ngu, asa, ye Sabat naruno goweyi
doongooro yomosiyootenggo. Arisa, nondo ngu Sabat naruno nguno, no
oni gura sayidodomu yomosiyootoowe ngu, yendo ndawugaro nguro noya
sanggiri tetenggo?
24 Ye oo doongeyembo nangge kenoro, nguro ero ma wirikowero. Kini, ye
komo oo bidodo muri gome nenengo nguno wirikowanggoku, ngu metemi,
ero eyingo.

### *Nga Oningga Nga Krayis, Binengga?*

25 Yerusalem ende nguro oni simoo bare gidaregado ero eyingo. Ndadiro
nguro, nga oningga nga nangge ureyi kumoowero tetenggo?
26 Kenoyi, ene mande mande tunoo oorengo eteku nga, ene oni ururu
ngundo mande gura eneya ma etenggo. Ene nguya bine nga oningga nga
ene Krayis, ero ingootenggo?
27 Ene noore nga oningga ngaro endeni ngu noore ingooteto. Krayis
tunootewero naruno ngu, oni gurado nguro endeni ngu kenoro ingoweroyi
kini, ero eyingo.
28 Yisas ngu Tembel ya newendemo ootooro ngu, onino mande ero
etuyeroro oode, ngunonggo ene manggaru tero eyingo. Yengo ingoyin-
goyemo ngu noro ingoro, ko noro endene nguya ingootenggo. Ene no
nenengo ingonduduno ma ombuyingo. Kini, Awando sureneroot oni, no
ngano ombuyingo. Awa enengo murini ngu hamoo oorengo, ene yendo
nguro ma ingootenggo.
29 Ene nondo ngu Awane ingooteno. Ndadiro nguro, no kuri eneya
oruworo, enendo no sureneroot oni, ngano ombuwono, ero eyingo.
30 Ngu naruno, ene dowooro ya biyomimo yewero teyingo. Ene Yisasro
naru ma tunooteyingo, nguro oni gurado Yisas dowoowero ma teyingo.
31 Ene oni simoo bare oowooyingga Yisasro nowoondoyemo hamoo tero
eyingo. Krayis omburo ngu, nga oningga ngando oo songo gura onindo ma
teweroyimu teteku, nga dagaro enendo oo urungga oorengo tewa, bine? Ero
eyingo.

### *Tabango Onindo Yisas Dowooya Ya Biyomimo Yeyi, Ero Eyingo*

32 Parisi oni ingootoyi, oni simoo baredo Yisasya mande guradiro guradiro
eyingo. Ngundiro nguro, Anutno wooro yeweroyi nguro sobosobo oni, ko
Parisi oni nguya, ngundo enengo kumba ootuwoo oni gidarega sureye-
rootoyi, Yisas dowooro, ya biyomimo yewero oorowuyingo.
33 Ngu naruno nguno, Yisasdo eyingo. Naru bodaga nangge no yeya
oode, Awando sureneroot oni, no ombuwonokungga, ngu tanggeyimo no ko
oorowuwano.
34 No oorowuwanoku, ene ye no erewenerorо, ko ma neyowanggo. No
oorootenoku endegano nguno, ye nguya oorowuweroyi kini, ero eyingo.

---

* **7:22:** (Mosesro mamana mandeno ngandiro ero ooroote. Yuda oni ene komo enengo nangosumooye ngu, naru kandegura gidemboro kabusayiga (7) nguno moondeye doongooro yomosiyeroweroyi.)

35 Ene ngundiro etoni ngu, asa, Yuda oni enengo nangge mande mande
ero eyingo. Ene ndawoore utoni, noore ene ko ma kenowato? Ene bine,
noorengo dobookurinani, Girik oni, enengo mera kewoorokono uro, nguno
Girik oni, mande yunoro etuyeroro oodoni, nguno noore ene ma kenowato?
36 Mande eteku, nguro damoni ndadiro ete? Ene ngandiro ewo. Ye no
erewenerorо, ye no ma neyowanggo. Nondo endega oorootenoku, nguno
ye nguya, ma oorowuwanggo. Ero eyingo.
37 Kundingiyi naru wengangga, ngu enengo naru kundingiyi urungga.
Ngu naruno nguno, Yisas ootoogero, dikaro, manggaru tero eyingo. Oni
gura gura sonoro ingoya ngu, arisa, ene komo no tanggenemo ngano
ombuya, sono nga neyi.
38 Ngungga ngu, Anutro mande nakaya ngundo ngandiro ete. Oni ene
noro ingootoni newendemo hamoo tero oorooteku ngu, ene newendemo
ngunonggo suwooyi sano sugi sugi keta oruweroyi, nguro sono urungga
oorero urooruwa, ero eyingo.
39 Yisasdo Yuka Kundingiyi oo nguro eyingo. Oni simoo bare ene Yisasro
nowoondoyemo hamoo tero, ngundo ngu Yuka Kundingiyi yowanggo. Ene
ngu narunggano nguno, Anutdo Yisas enengo duridarini ngu yoro ma
teyinoyingo. Nguro ngu, Anutdo Yuka Kundingiyi nguya ma soweyootoni
ombuyingo.
40 Oni simoo bare gidarega, ngu mandega ngu ingoro eyingo. Hamoo
oorengo, nga oningga nga ngu, ene Anutro ingonduduni eyingo oni, noore
sobowootetokungga ngundo, ero eyingo.
41 Ene ngundiro etoyi, gidaregado eyingo. Ene Krayis Anutdo noore ko
yoyoweroyi sunggi yeyingo oni ngu! Etoyi, ene oni gidaregado eyingo. Galili
merako nguno Krayis mete tunootewakuro bine?
42 Kini, Anutro mande nakaya ngundo kuri ete. Krayis ngu Dewitro
soweni nguromu. Ngu Betelehem endemo nguno tunootewa. Ngu endega
ngu Dewitdo kuri oruwo, ero eyingo.
43 Nguro ngu, simoo bare usowooro wata erayaga tetoyi, wata gurado
Yisasya sanggiri tero, mundi teyingo.
44 Yo, hamoo, oni gidaregado dowooro ya biyomimo yewero eyingo. Ene
oni gurado kandeyi sodedo Yisasno ma yero dowooyingo.
45 Ngundiro nguro, kumba ootuwoo oni ene Tembelno ko oorowutoyi,
wooro yeweroyi sobosobo onindo, ko Parisi onindo ene yeyoro eyingo. Ye
ndawugaro, Yisas oningga ngu yoro ma ombuyingo? Ero eyingo.
46 Ene ngundiro etoyi ngu, asa, kumba ootuwoo onikundo mande gumi
ero eyingo. Kurimi oni gurado ngundiro ingondudu mandega ande oningga
andedo mande eteku, ngundiro ma eyingo. Ero eyingo.
47 Ngundiro etoyi, Parisi onindo sanggiri tero, mande gumi eyingo.
Enendo ye nguya ganayeroote bine?
48 Noore tabango oni, ko Parisi oni nga kewoorokono gura kenootoyi, ene
ngu Yisas oningga, nguro newendemo hamoo tete, bine? Hamoo oorengo,
kini!
49 Ene nga oni simoo bare nga ngu, ene mamana mande ma ingootenggo.
Nguro ene Anut doongeyimo kuri biyomi yemukowonggo, ero eyingo.
50 Nikodimas ngu naru gurano Yisas tanggeyimo oorowuyingo, ene nguya
ngu tabango oni nguromu gura, ngundo sumoo eyingo.
51 Noorengo mamana mande ngando oni mandeni ma ingoro, nguno
mete wirikowa, bine? Kini, koretero noore enengo mandeni wirikoro
ingorogogo, nguno ngu, noore mete oo enendo teteku, ngu gome oorengo
ingowato, ero eyingo.

52 Ene ngundiro etoni ngu, asa, tabango onikundo mandeni gumi eyingo.
Ge nguya Galili oni, binengga? Anutro mande nakayano oorooteku, ngu
gome kandangeya ingo. Anutro ingondudu eyingo oni gura Galili merako
ma tunootewa, ero eyingo.

# 8

*Ooreko Ooreko Bare Gura Yoro, Yisasno Mayeyingo*

1 Oni simoo bare bidodo enengo yano samukootoyi, ene Yisas Olib purimo
ooreyingo.
2 Sengetoni suwoononggo, Yisas ene ootoogero, Tembel yasiriko
oorowuyingo. Nguno oni simoo bare bidodo Yisas tanggeyimo omburo
yowuruwootoyi, Yisasdo mande ero etuyeroro bibitero oruwo.
3 Ngu naruno, mamana mande etuyeroyingo oni, ko Parisi oni, ngundo
ooreko ooreko bare gura enengo kameyi yano oodoni, ene oororo simoo
guraya wedoni, kenoyingo. Ngundiro muri biyomi tetoni, nguro kenoro,
yoro ombuyingo. Oni Yisasya yowuruwooro oodoyi, ngu kewooroyemo yeyi
dikayingo.
4 Ene ngundiro tero, Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, nga barega nga
ngu enengo kameyi oodoni, ene oororo, simoo gidaregaya sebobarese tero
endeyootoni kenowonggo.
5 Mosesro mamana mande ngundo nooreya ngandiro ete. Bare gura
ngundiya tetoni nga ngu, asa, digi yoya, yudoyiga kumooyi, ero eyingo. Ene
gedo ngu ndadiro ete? Ero eyingo.
6 Ene Yisas towoongowero ero ngundiro teyingo. Ene nguno Yisasdo
mande biyomi gura etoni, ene ngunonggo Yisas yoro, mande wirikoyingo
onino yero, ene ganangoro, mande godangengga etoningga ingowooto,
ero teyingo. Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisas ene nenetero, merasina
bagootero, kandedibiyibo mera bungomo nakangoyingo.
7 Ene ngundiro tetoni, tabango onikundo sumoo sumoo urungga ero
oodoyi, asa, Yisasdo ootoogero eyingo. Ye kewooroyemo nguno, oni gura
ene weti mbumbuwani kiningga, ngundo ene mete koreteya, digi yoya, nga
barega nga bungomo oorongooni, ero eyingo.
8 Yisasdo ngundiro ero yokoro, asa, ene merako ko bagootero, mera
bungomo ko nakangoyingo.
9 Tabango oniku mande ngundiro ingoro, ene bidodo gura nangge nangge
endesina ooreyingo. Oni tabango urungga ene mande damoni yero ewoku,
ngundo oorero toongetoni, songoku bidodo ende oorero samukoyingo.
Yisasdo enesu nangge bagootero oodoni, ko barega ngundo nangge Yisas
tanggeyimo dikaro oruwo.
10 Yisas ootoogero, dikaro, baregakuya ero eyingo. Bare, oni geya
ewonggoku, ndano? Oni gura ngano, gengo biyomingge, ngu eweroyi nguya
kini, bine? Ero eyingo.
11 Ene mande ngundiro etoni ngu, barega ngundo gumi eyingo, Oni
Urungga, ngano oni gura kini. Etoni, Yisasdo gumi eyingo. No nguya gengo
biyomingge nguro ma ewano. Ge toongero, kootuyisina weti mbumbuwa
gura ma tewero, ero eyingo.

*Yisas Ngu Mera Ngaro Soru Himi*

12 Yisasdo ene ko eyingo. No ngu mera ngaro soru himi. Oni ene no neyoro
keneroro ngu, ene ooreriko ma endeyowa. Kini, enengo keta oruweroyiga
ngu, ene soru himidodo oruwa, ero eyingo.

13 Ene mande ngundiro etoni, asa, Parisi onindo Yisasya ero eyingo. Ge,
gengomboro mandege ero wesiyoote. Ngundiro nguro, gengo mandege ngu
hamoo kini, ero eyingo.
14 Yisasdo mandeye ngu ingoro, gumi ero eyingo. Ngu hamoo, nondo
nenengo mandene yootunoro eteno. Ene noro mandega ngu hamoo
oorengo. Ndadiro nguro, no nenengombo ootoogero ombuwonomu endega
ngu ingooteno. No nganonggo nguno oorowuweroyi ngu, no ingooteno.
Ene yendo noro ende damoni ngu ma ingootenggo. No ndawoore toonge-
wanoku nguya, ye ma ingowanggo.
15 Yendo ngu mera ngaro murinimo oni wirikoyerootoyi, ene nondo ngu
oni ma wirikoyerooteno.
16 Ene nondo oni wirikowero ngu, no oni gome nenengo wirikowano.
Ndadiro nguro, nondo noso nangge oni ma wirikoyerooteno. Kini, Awane
no surenerootoni ngano ombuyingongga, ngu noya gobooro ko tetero.
17 Yengo mamana mandeno ngu ngandiro ooroote. Oni eraya enengo
mandeyari ero wesiyooteriku, ngu guranangge etori ngu, asa, ngu oni
erayaga nguro mandeyari, ngu hamoo, eyingo.
18 No nenengo mandene wesiyoro etoowe ngu, Awando no surenerootoni
ombuwonomu, ene nguya noro mande wesiyoro ete, ero eyingo.
19 Ene ngundiro etoni ngu, asa, ene Yisasno sumoo eyingo. Gengo
Awangge ndano ooroote? Etoyi, Yisasdo mandeye gumi ngandiro eyingo.
Ye noro ma ingootenggo. Nguro ngu, ye noro Awane nguya ma ingootenggo.
Ene ye noro ingoro ngu, ye Awane nguya ingowanggo, ero eyingo.
20 Yisasdo nga mandega nga ngu, Beye yeweroyi ya gumimo eyingo. Ene
oni simoo bare Tembel ya newendemo oorootenggoku, ngu mande ero
etuyeroro oriyingo. Ene oni gurado ene dowooro, ya biyomimo ma yeyingo.
Ndadiro nguro, Yisasro naruni ma tunooteyingo.

### *Ye Nondo Endega Oorowutenoku, Nguno Ye Nguya Ma Oorowuwanggo*

21 Yisasdo ko eyingo. No toongetenoku nga, ye no erewenerorо ma
neyowanggo. Ye weti mbumbuwa tero oode ngu, asa, ye kumoowanggo.
Ye nondo musiyongga oorowutenoku nguno, ye ma oorowuwanggo, ero
eyingo.
22 Ngundiro etoni, Yuda tabango onindo enengo nangge mande ero
eyingo. Ndadiro nguro, Yisasdo ete? Ye nondo musiyongga oorowutenoku,
nguno ye ma oorowuwanggo, ete. Enengombo enengo ureni kumoowero
bine ete? Ero eyingo.
23 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye ngu ameno, no ngu awuno.
Yo, hamoo, ye ngu mera ngaromu, ene no ngu mera ngaromu kini.
24 Ngundiro nguro, no yeno kuri ewonoku ngu. Ye kumootoyi ngu, yengo
weti mbumbuwa ngu yengomo oruwa. No tambu eraya yeno eteno. Ye
no nga oningga ngando yeno etenoku, ngu nowoondoyemo hamoo ma tero
ngu, arisa, ye kumootoyi ngu, yengo weti mbumbuwaye yengomo oruwa,
ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoni, asa, Yuda onindo gumi eyingo. Ge onendo?
Ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Nondo, no nga oningga ngando no
kuri yeno ewonoku ngu!
26 No mande oowooyingga, no komo yengomo yengo muriyemo ewono.
Nondo yengo muriye ngu, mande wirikoyingo oni ngundiro mandeye
wirikowano. Ene oni no surenerootoni ombuwonomu, ngu enengo murini
ngu hamoo oorengo. Mande bidodo no eneno ingowonomu, ngu nangge,
no mera ngaro oni simoo bareno ero etuyerooteno, ero eyingo.

27 Yisasdo eweyimboro mande ewoku ngu, Yuda onindo ngu nenengo ma
ingoyingo.
28 Yisasdo eyingo. Kootuyisina, yendo Oni Nangoni dowooro,
boorowoowanggoku, ngu narunggano nguno, ye noro tunoo oorengo
ingowanggo. Nondo nenengo ingonduduno ko oo gura ma teteno. Kini,
no mande ero, wesiyoro etuyerootenoku nga ngu, Awando ene kuri no
etuneroyingo, ngu nangge eteno.
29 Awando no sureneroootoni, no mera ngano kuri ombuwonomu ngu, ene
Awa noya ooroote. Ene no ma noyokootoni, noso nangge ma oorooteno.
Kini, suwooyi sano no Awando oo nondo tewero ingooteku, ngu nangge
tetenoku, nguro ene oni oni tete, ero eyingo.
30 Yisasdo ngundiro etoni, oni simoo bare urungga oorengo, enengo
mandeni ngu ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo.

### *Hamoo Mande Ngundo Oni Yeni Newende Imakero Kengewa*

31 Yisasdo Yuda oni ene kuri enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
nguno eyingo. Ye noro mandene nga gome ingoro yoro, dowooro, keyoro
ngu, arisa, ye ngu noro kirikiri oni oorengo.
32 Ye ngu Anutro hamoo mande ngu ingowanggo. Hamoo mande, ngundo
ye hoorooweyerootoni, yengo endeyoyingo ngu gome sobowooro, nguno ye
kingo ko oni ma oruwanggo, ero eyingo.
33 Yuda onindo Yisasro mande ngu ingoro, gumi eyingo. Noore ngu
Ebarahamro soweni. Noore naru gurano, oni guraro kingo ko oni ma
teyingo. Ndadiro nguro, ge ngundiro ete, ge kingo ko oni ma oruwanggo,
ero ete?
34 Etoyi, Yisasdo mandeye gumi eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno.
Oni bidodo weti mbumbuwa tetenggoku, ngu ene weti mbumbuwaro
yanggangoni, ngundo gosiyeroro witumooyerootoni oorootenggo.
35 Hamoo, kingo ko oni ngu, ene ya simburi nguro nangoni ngundiro kini.
Kini, enengo nangoni oorengo, ngundo nangge ene suwooyi sano sugi sugi
oruwa.
36 Nguro ngu, Anutro Nangoni, ngundo yengo weti mbumbuwa ngu
andange yunootoni ngu, asa, ngundo hoorooweyerootoni, ngunonggo
yengo mbumbuwaro yanggangoni ngu andangero yokootoyi, ngundo ye ko
ma soboyerowero.
37 No ingooteno. Ye Ebarahamro soweni, ene noro mandene nga ngu,
ye nowoondoyemo nguno ma ooroote. Ngundiro nguro, ye no nureyi
kumoowero tetenggo.
38 No mande wesiyoro ero etuyerootenoku nga ngu, no kuri Awanembo
oo etunerootoni, kenoro ingowonoku, ngu ero etuyerooteno. Ene yendo
ngu yengo awayemonggo mande muri yoyingo, ngu tetenggo, ero eyingo.
39 Ene ngundiro etoni, asa, Yuda onindo gumi eyingo. Noorengo awanani,
ngu Ebaraham! Etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Hamoo ye Ebaraham simoongo
tetoni ngu, ye komo Ebarahamro murini ngu yoya keyoyi.
40 Nondo kuri hamoo mande bidodo Anutro manggowoomonggo in-
gowonomu ngu, yeno ero etuyerowonoku ngu. Ene yendo ataga no nureyi
kumoowero tetenggo. Ebarahamndo ene muri ngundiro ma teyingo.
41 Ye ngu yengo awayemboro mande murini nangge tetenggo. Yisasdo
mande ngundiro etoni, asa, Yuda onindo gumi eyingo. Namo garodo ene
kuri buribari endeyoro, nguno noore ma bisiyeroyingo. Hamoo oorengo,
noore ngu awanani guranangge, ngu Anut! Ero eyingo.

42 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ngu hamoo, Anut ngu yengo
Awaye tetoningga ngu, asa, ye noro nguya ingowanggo. Ndadiro nguro, no
Anutya oode, ngunonggo no nenengo ingondudunemonggo ma ombuyingo.
Kini, Anutdo no sureneroootoni, no ombuyingo.
43 Ndadiro nguro, ye noro mandene ngaro ma ingondudu tero, nowoon-
doyemo siriyootenggo? Nguro murini ngu ngandiro. Ye noro mande nga
ingowero yokoro, nguro ye nowoondoye ukingootenggo.
44 Ye ngu, awaye Setan nguro simoongo! Ye ngu awayengga ngundo yendo
oo tewero ingootenggoku, ngu nangge tewero gome ingoro, koyi tetenggo.
Kurimi ngu, ene oni yureyi kumooweroyi, nguro nangge oruwo. Ene muri
hamoo nenengo ngu ma keyoyingo. Ndadiro nguro, muri hamoo nenengo
ngu eneno kini. Ene mande godange eweroyi muringga nguro simburi
oorengo.
45 Ngu muringga ngunonggo nangge, ye nondo hamoo mande nga ero
etuyerootenoku, ye nguro nowoondoyemo hamoo ma yoro siriyootenggo.
46 Ye kewooroyemo nguno oni gurado nondo mbumbuwa tewonoku,
ngu ingowoku ngu, arisa, wesiyoya etoningga noorengododo ngu wirikoro
kenowato. Ene nondo weti mbumbuwa ma teyingo tetoni ngu, ndadiro
nguro, nondo hamoo mande ero etuyerootoowe, ye nguro nowoondoyemo
hamoo ma tetenggo?
47 Hamoo, Anutro simoongo ngu, ene Anutro mandeni gome ingootenggo.
Ene ye ngu Anutro simoongo kini. Ngundiro nguro, ye enengo mandeni ma
ingootenggoku ngu! Ero eyingo.

### *Ebaraham Ma Tunooteyingomo, No Oruwono*

48 Yuda onindo Yisasro mandeni ngu ingoro, sanggiri tero gumi eyingo.
Noore hamoo oorengo, geno eteto. Ge ngu Sameriya ende nguro oni gura.
Nguro ngu, geno oombooro biyomi gura oorooteku ngu! Ero eyingo.
49 Ene ngundiro etoyi ngu, asa, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo.
Nono ngano oombooro biyomi gura ma ooroote. Kini, no nenengo
Awanemboro oowooyi bingami ero okooteno. Ene yendo noro oowoone
ngu yomburiyootenggo.
50 No nenengo bingamine ero ma okooteno. Ene oni gurado (Anut) noro
bingamine ero okoote. Ngu oningga ngundo noro murine wirikonerowa.
51 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni gura ene noro mandene nga
keyoro ngu, asa, ene ma kumoowa, ero eyingo.
52 Yisasdo ngundiro etoni, asa, Yuda onindo gumi eyingo. Noore ataga
ingooteto. Geno oombooro biyomi gura oorooteku ngu! Ebaraham
ngu kuri kumooyingo, ko Anutro ingondudu eyingo oni nguya kuri ku-
moomukoyingo, ene gedo ngandiro ete. Oni gura ene noro mandene gome
keyoro ngu, ene ma kumoowa, ero ete.
53 Ndadiro nguro? Gedo bine noorengo osinani Ebaraham dagate?
Ene kuri kumooyingo. Anutro ingondudu eyingo oni nguya, ene kuri
kumoomukoyingo. Gengombo ngu ge oone, ero ingoote? Ero eyingo.
54 Yisasdo mandeye ngu ingoro, gumi eyingo. Nondo nenengo oowoone
bingami nangge ero okoowanoku ngu, asa, noro oowoone bingamine ngu
kingo oo ngundiro tewa. Ene Awanembo noro oowoone bingamine ero
okootekungga, ngu yendo noorengo Anut, ero etenggo.
55 Ene yendo nguro ma ingootenggoku, ene nondo ngu, no ene ingooteno.
Ene nondo ene ma ingooteno, ero ewanoku ngu, asa, no yendo etenggoku,
ngundiro godange oni tewano. Ene no enengo kuri ingootenoku, nguro ngu,
no enengo mandeni ngu gome keyooteno.

56 Yengo osiye Ebaraham ngu, ene no tunooteweroyi narune nga
kenowero, ene oni oni oorengo tero, sobowooro hahangero oruwo. Ebara-
ham ene kuri ingoyingo hamoo oorengo no ombuwano ero, ene newende-
monggo gome ingoyingo, ero eyingo.
57 Ene ngundiro etoni, asa, Yuda onindo mande gumi eyingo. Gengo
dagoma onibi eraya kande eraga (50) kini, nguno ge Ebaraham kuri
kenowono, ete? Hamoo oorengo kini! Ero eyingo.
58 Ene ngundiro etoyi, asa, Yisasdo gumi eyingo. Hamoo oorengo, no
yeno eteno. Kurimi oorengo, Ebaraham ma tunooteyingo naruno, no kuri
oruwono, ero eyingo.
59 Yisasdo mande ngundiro emukootoni ngu, Yuda onindo sanggiri tero,
digi yoro, ngundo Yisas urewero oorongooyingo. Ene Yisasdo ngu oni ngu
kewooroyemonggo ene kombitero, torige oororo, Tembel yasiri pawa ngu
yokoro, endesina ooreyingo.

# 9

*Oni Doongeyi Biyomi Kiringongga Oo Kenoyingo*

1 Yisas ngu ene oororo, oni doongeyi kiringo gura kenoyingo. Ngu oningga
ngu nemimbo doongeyi kiringo ngundiro bisiyoyingo.
2 Yisas enengo kirikiri onikundo sumoo inoro eyingo. Oo etuyeroyingo
oni, onendo weti mbumbuwa tetoni, nguro nga oningga nga nemimbo
ngandiro doongeyi kiringo bisiyoyingo? Nga oningga enengombo weti
mbumbuwa tetoni, ngundi enengo eweyi nemimbo weti mbumbuwa tetori,
bine? Ero eyingo.
3 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo, Nga
oningga ngando weti mbumbuwa ma teyingo, ko enengo eweyi nemimbo
nguya weti mbumbuwa ma teyingo. Kini, nga ooga nga ngu, ngano Anutro
koni murini nguno tunoo oorengo teweroyimboro tunooteyingo.
4 Mera himi oodoningga, noore komo Anutdo no sureneroot oni ombu-
wonoku, nguro enengo koni tewato. Ndadiro nguro, suwoo tunooteweroy-
imo ngu, oni gurado ene ko teweroyi kini.
5 No mera ngano oorootenoku naruno ngu, simoo barero oore
etuyeroyingo, nguro soru himi. Eyingo.
6 Ngundiro ero, Yisasdo merako muketero, muke ngu tetoni, nogoruyi
yetoni, ngu yoro, oni doongeyi kiringongga ngu doongeyimo yeyingo.
7 Yisasdo ngu oningga nguya eyingo. Ge ooroya, Silowam sono
koongeyingo ngu gimu, eyingo. Silowam mandega nguro damoni ngu
ngandiro. Ene soweyootoyi oorowuyingo. Asa, ngu oni doongeyi
kiringongga ngu oororo, Silowam sonono sono gimuro ombutoni, doongeyi
metemi tetoni doongetero oo kenoyingo.
8 Ngu oningga doongeyi kiringongga ngu, enengo ende gobooro oni,
ngundo ene kuri kenoro ingoyingo. Nga oningga nga, ene oni simoo bareno
digi beye ooro ngguyinggayi tero, kira eroruwo, ero ingoyingo.
9 Oni gidaregado eyingo. Yo, nga oningga ngando nangge. Etoyi,
gidaregado eyingo. Kini, nga oningga ngandiro, ene ngu oningga ngu gura.
Etoyi, ene ngu doongeyi kiringo oningga ngu enengombo eyingo. Ngu
nondo nangge, ero eyingo.
10 Ene ngundiro etoni, simoo baredo oninggakuya eyingo. Ndadiro tero,
ge doongengge metemi tewo? Ero eyingo.
11 Ngu oni doongeyi kiringongga, ngundo mandeye ngu ingoro, gumi
ero eyingo. Ngu oningga oowooyi Yisas ero etenggoku, ngundo no

doongenengga nga, merako muketetoni, nogoruyi yetoni, ngundo no doongenemo nogoru yonggurumooro sureneroro ewo. Ge ooroya, Silowam sono koongeyingomo sono gimu, ewo. Ero etoni, nguro no oororo, sono gimutoowe, doongene metemi tetoni, no doongetewono, ero eyingo.

12 Ene ngundiro etoni ngu, onikundo ngu oni doongeyi kiringongga nguya eyingo. Ngu oningga ngu ndano ooroote? Etoyi, ngu oningga ngundo gumi eyingo. No watayi kini, ero eyingo.

13 Arisa, ngu naruno, ene ngu oningga kuri doongeyi kiringongga ngu yoro, Parisi onino oorowuyingo.

14 Ngu narunggano nguno, Yisasdo mera yeni nogoruyi yetoni, ngundo oni doongeyi yeni, mete teyingo narungga ngu Sabat naru.

15 Arisa, Parisi onindo sumoo inoro eyingo. Ge doongengge ndadiro tero, ko metemi tewo? Etoyi, ngu oningga ngundo gumi eyingo. Ene mera nogoruyi yoro, doongenemo yetoni, no sonono oororo sonowootoowe, nguno doongene metemi tetoni, no mete oo kenooteno, ero eyingo.

16 Ngundiro etoni, Parisi oni gidaregado eyingo. Anutdo ngu oningga ngu, ma sureyootoni ombuyingo. Ndadiro nguro, ene Sabatro mamana mande ngu ma keyoyingo. Etoyi, Parisi oni gidaregado ewonggo. Ndadiro terogogo, weti mbumbuwadodo onindo, ngundiro oo songo gura onindo ma teweroyi, ngu tewa? Ngundiro ero, Parisi oni usowooro, wata eraya tunooteyingo.

17 Arisa, ngu naruno, Parisi onindo ko yowoorengoro oni doongeyi kiringongga nguno eyingo. Ngu oningga doongengge yeni metemi tewokungga nguya, ge ndadiro ete? Etoyi enebana eyingo. Ngu oningga ngu, ene Anutro ingondudu eyingo oni gura. Ero eyingo.

18 Ngu hamoo, kuri ngu oningga ngu, ene doongeyi kiringo oorengo, ene ataga ngu doongeyi metemi tete. Ene Yuda onindo nguro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Nguro ngu, oni doongeyi kiringongga, metemi tewokungga, nguro eweyi nemi negoyeroyingo.

19 Ene oningga nguro eweyi nemi sumoo yunoro eyingo. Nga oningga nga yari nangoyari, bine? Nga doongeyi ngundiro kiringo biyomi, nemi gedo ngundiro bisiyoyingo, bine? Arisa, ndadiro tero, nguro ene ataga oo mete kenowa? Ero eyingo.

20 Ngundiro sumoo etoyi ngu, eweyi nemimbo mande gumi eworiyo. Noore ingootero, nga ngu noorengo nangonari. Nemimbo bisiyootoni, ngunonggo doongeyi ngundiro kiringo yeyingomu, ngu noore ingootero.

21 Ene ataga ngano doongeyi metemi teteku nga, ndadiro ngundiro tewoku, ngu noore nguya watayi kini. Onendo doongeyi yeni metemi tewoku, ngu nguya noore watayi kini. Ene kuri oni urungga nguro enengo sumoo inoya ingoyi, ero eyingo.

22 Oningga nguro eweyi nemi ngu, Yuda oniro tabango oni nguro sosorero, nguro ene ngundiro eworiyo. Yuda onindo mande guranangge ngandiro ero gosiyoyingo. Oni gurado, Yisasro Krayis ero ewaku ngu, asa, Yuda oniro tabango, onindo ngu oningga ngu, yowuru yanonggo owetoyi, oorero toongewa, ero eyingo.

23 Ngu muringga nguro nangge, eweyi nemimbo eworiyo. Ene kuri oni urungga nga, nguro ye komo enengo sumoo inoya, mande nenengo oorengo ingoyi, ero eyingo.

24 Ngu oni doongeyi kiringongga ngu tambu erayayigaku negongoro, nguno eyingo. Ge komo Anutro oowooyimonggo, ngunonggo ge mande nenengo oorengo, nooreno etooga ingowooto. Noore kuri ingooteto. Ngu

oningga ngu gengo doongengge yomosiyowoku ngu, ene weti mbumbuwadodo oni! Ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoyi, oni doongeyi kiringongga ngundo gumi ngandiro eyingo. Ene bine weti mbumbuwadodo, ngundi kini, no nguro watayi kini. Ene nondo ngu oo guranangge ingooteno. Kurimi no doongene kiringo oruwonoku, ene ataga nga ngu no doongene metemi tete, ero eyingo.
26 Ene mande ngundiro etoni, asa, Yuda onindo ngu doongeyi biyomi oningga nguya ko eyingo. Enendo geno ndadiro tewo? Enendo ndadiro tero doongengge yeni metemi tewo? Ero eyingo.
27 Ene mandeye ngu ingoro, gumi ero eyingo. No yeno kuri ewono. Ene ye ngu ma ingowonggo. Ndawugaro ye ko ingowero? Ye nguya enengo kirikiri oni tewero, bine? Ero eyingo.
28 Ene mandeni biyomi eyinoro gumi eyingo. Gedo nangge enengo kirikiri oni teya ootoo. Ene noore ngu Mosesro kirikiri oni tero oorootetoku ngu!
29 Noore kuri ingooteto. Anutdo Moses mande kuri inoyingo. Ene ngu oningga ngu ndanonggo tunootewo, ngu noore ma ingooteto, ero eyingo.
30 Tabango onindo mande ngundiro etoyi, oni doongeyi kiringongga ngundo gumi eyingo. Yengo mande etenggoku, ngu nenengo kini! Yendo ewonggo, ngu oningga ngu ndanonggo mayewo, noore watayi kini, ero ewonggo. Ene ngu oningga, ngundo no doongene yeni mete tewo.
31 Noore ingooteto. Anutdo weti mbumbuwadodo oniro manggoye ma ingowa. Ene oni gura ene Anutno yambo mande tero, nguro ingonduduni manggowo keyootoni ngu, asa, Anutdo ngu oningga nguro mandeni nguya ingowa.
32 Kurimimonggo omburo, ataga nga, oni gura nemimbo doongeyi kiringo bisiyootoni, oni gurado kootuyisina doongeyi yomosiyoyingomu, nguro mandeni ma ingooteto.
33 Hamoo oorengo, Anutdo ngu oningga ngu ma sureyootoni, omburo ngu, asa, ene ngandiro ko nga tewero ngu, ene ereremo kini! Ero eyingo.
34 Ene ngundiro etoni, asa, Yuda tabango onindo sanggiri tero, mande gumi ero eyingo. Gengo nanggebo, ge weti mbumbuwa murimo bisigerootoni, ge weti mbumbuwaro oni oorengo tero ooroote! Ene ataga gedo noore mande yunoro muri gome ngu etuyerowero ete, bine? Yuda onindo ngundiro ero yokoro ngu, ene oni doongeyi kiringongga, doongeteyingo, oningga ngu yowuru yanonggo owero, ko eneya yambo mande ma tewero ero, roogo teyinoyingo.

### *Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngu Oni Doongeyi Kiringo Ngundiro*

35 Yuda onindo ngu oni doongeyi kiringongga owetoyi toongetoni, Yisasdo ngu ingoro, ene ngu oningga ngu erewero kenoro, ero eyingo. Ge Oni Nangoni, nguro nowoondogemo hamoo tete bine, ngundi kini? Ero eyingo.
36 Ene ngundiro etoni, ngu oningga ngu enebana gumi ero eyingo. Oni urungga, Oni Nangoni ngu oone? Ge nono etooga, no ene kenoro, nowoondonemo hamoo teni, ero eyingo.
37 Yisasdo mandeni ngu ingoro, gumi eyingo. Ge kuri kenowo. Ngu nga oningga ataga geya mande mande eterikungga nga! Eyingo.
38 Yisasdo mande ngundiro etoni, ngu oningga ngundo gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, no nowoondonemo hamoo tete, ero, ene Yisas keyi damonimo bagootero, eneno yambo mande teyingo.
39 Yisasdo eyingo, No merako ngano ombuwonomu ngu, simoo barero weti mbumbuwa yootunoro etuyerowero ombuwono. Ngundiro nguro, oni doongeye kiringo ngu ene doongetewanggo. Ene oni doongeye metemi

oo kenootenggoku, ngu doongeye kiringo yetoni oo ma kenowanggo, ero eyingo.*
40 Parisi gidarega, Yisas tanggeyimo oruwonggoku, ngundo enengo mande ngu ingoro, sumoo inoro eyingo. Noore nguya doongenani kiringo bine? Ero eyingo.
41 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo gumi eyingo. Ye doongeye kiringo tero ngu, ye weti mbumbuwaye kini. Ene yendo ngandiro etenggo. Noorengo doongenani ngu metemi ero etenggokuro, nguro yengo weti mbumbuwaye, nguya sugi ooroote, ero eyingo.

# 10

*Yisas ngu Sipsipro Sobosobo Gome Oorengo*

1 Yisasdo ngandiro eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni ene Sipsip nguro sisipawa newendesina yamukowoore ma uwaku ngu, ene sisipawa karongoro, sisipawa newendemo uteku, ngu oningga ngu, ene Sipsip yakakayi yoro, yutoro yoyoweroyi oni.
2 Ene oni Sipsipro sisipawa nguro yamukowoore, newendemo uteku ngu, asa, ngu oningga ngu Sipsip nguro Simburi.
3 Sisipawa nguro sobosobo, ngundo ngu Sipsip simburiboro yamuko goosooyinoote. Ene yamuko goosootoni, Sipsip ngundo simbuye manggowo ingootoyi, simbuyebo enengo Sipsip oowooye ero mudiyerootoni, keyoro, endesina ooretenggo.
4 Ene Sipsip bidodo yoyoro, ende ooremukoro yokoro, arisa, simbuyebo koretero oorowutoni, Sipsip ngu, simbuye manggowo ingoro, ene keyoro kootu oorowutenggo.
5 Ene Sipsip ngu, oni gura manggowo songo ingoro, ene ma keyootenggo. Kini, ene sosorero songo songo sawanggo. Ndadiro nguro, ene oni songo guraro manggowo ma ingootenggo, ero eyingo.
6 Yisasdo ngu mande adingayingga ngu etoni, ene onindo mandeningga nguro muri ma ingoyingo.
7 Nguro ngu, Yisasdo mande yootunoro, oni simoo bareno ko eyingo. No yeno hamoo oorengo eteno. Nondo nangge, Sipsipro sisipawa nguro yamuko.
8 Oni bidodo no koretenunoro ombutenggoku, ngu ene yakaka oni, ko yutoro enengo oo sobibiyoro yoweroyi oni. Ndadiro nguro, Sipsip ngundo enengo manggoye ma ingoyingo.
9 No nenengombo nangge no yamuko. Oni gura ene nono omburo sisipawa newendemo uwaku ngu, ene imakeyingo ootooro, ene oni oni tero, ene sisipawa newendemo uro, ko enderoko oorero, oowari gome yoro nero oruwa.
10 Ene yakaka oni ngundo Sipsip yomosiyerowero ma ombute. Kini, ene Sipsip yakakayi yoyoro, yomburibariyeroro yureyi kumooweroyimboro nangge ombutenggo. Ene nondo ombuwonomu ngu, no yoyoro suwooyi sano keta oruweroyi ketangga ngu yunoweroyimboro nguro ombuyingo. Yo, hamoo, oni ene noro newendemo hamoo tetoni ngu, asa, no eneya keta oruweroyi ketangga ngu inootoowe, eneno angero oorero, ngunonggo sugi sugi hooroowero oruwa.

---

* **9:39:** (Oni ene Anutro mande ingoro, yoro nowoondoyemo ma siriyoyingo, ngundo oni doongeye metemimu ko kootuyisina doongeye kiringo tunooteteku ngundiro.)

11 Yo, hamoo, no Sipsip nguro sobosobo gome oorengo. Sipsip nguro
sobosobo gome ngu, ene enengo Sipsip ngu hoorooweyeroro, kumooweroy-
imboro meyero oruwa.
12 Oni ene uriro nangge ko tero oorooteku, ene Sipsip nguro simbuye kini.
Nguro ngu, ene se koki oo biyomi ombutoni, ngu kenoro ngu, ene sosorero
toongewa. Ene ngundiro toongetoni, se koki oo biyomi, ngundo omburo,
Sipsip ngu yutoro, yoonero, yomburiyerootoni, nguro Sipsip songo songo
sawanggo.
13 Ndadiro nguro, ngu oningga ngu ene uriro nangge ko teteku nguro. Yo,
hamoo, ene Sipsip nguro ma ingondudu tero nowoondoyi teyunowa.
14 Nondo nangge no Sipsip sobosobo gome oorengo. No nenengo Sipsip
nguro ingootoowe, ko noro Sipsip ngundo nguya, ene noro ingootenggo.
15 Ngu ngandiro, Awando noro ingootoni, nondo ngu Awaro nguya no
ingooteno. No nenengo Sipsip ngu hoorooweyeroro, nenengo ketangga, ngu
yokoro, hoorooweyeroro kumoowano.
16 Noro Sipsip gidarega, nga sisipawangga, ngano ma oorootenggoku, ngu
nguya yoyoro, omburo, nga sisipawano ngano yoyetoowe, ene nguya noro
manggone ingowanggo. Ngundiro tero, Sipsip wata guranangge, ko Sipsip
nguro sobosobo nguya guranangge oruwa.*
17 Awando noro gome nowoondoyi tenunoro, newende no nunoote.
Ndadiro nguro, no kumooro nenengo ketangga ngu yokoro ngu, ene no
ketangga, oruweroyi ngu ko yowano.
18 Oni gurado, noro ketangga oruweroyiga, ngu ma andangewanggo. Kini,
no nenengombo ngu ketangga ngu yokowano. No kumooweroyimboro
yanggangonedodo, ko no keta ootoogeweroyi, nguro nguya yanggangone-
dodo. Ngu mamana mandega ngu, no Awanemonggo yoyingo, ero eyingo.
19 Yisasdo mande ngundiro etoni, ingoro, Yuda oni simoo bare kewooro
usowooro wata eraya tunooteyingo.
20 Oni oowooyingga eyingo. Oombooro biyomi eneno oodoni, ngundo
yeni kakabeteteku eke. Ndadiro nguro, ye enengo mandeni ingoro key-
ootenggo? Ero eyingo.
21 Ene ngundiro etoyi, gidaregado eyingo. Nga ngu oni oomboorombo
yoyingo, nguro mandeni ngundiro kini. Oombooro biyomidodo, ngundo
ene mete oni doongeyi kiringomu ngu yeni, doongeyi metemi tero, ko
doongetewa, bine? Hamoo oorengo, kini! Ero eyingo.

### *Yuda Onindo Yisasya Sanggiri Tero, Mundiyi Teyingo*

22 Yerusalem ende urungga nguno naru kundingiyi tunooteyingo. Ngu
ngandiro. Anutro yowuru ya oowooyi Tembel ngu yero goosooyingo, nguro
ingondudu teweroyi naruwo tunooteyingo. Ngu narungga ngu, doogo
dogigi gingo yeyingo naruwo.
23 Ngu naruno nguno, Yisas ene Tembel ya koneyo oowooyi Solomon, ngu
newendekuri oorowuyingo.
24 Ngundiro tetoni, Yuda oni omburo Yisas pawangoro, sumoo inoro
eyingo. Naru ndadiro, ge noore nowoondonani yeyi buribari teroruwato?
Ge Krayis tetoningga ngu, asa, ge komo nooreno nenengo oorengo tunoo e.
Ero eyingo.
25 Yisasdo mandeye ngu ingoro, gumi eyingo. No yeno kuri ewonoku ngu,
ene ye nguro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Nondo oo songo gura

* **10:16:** (Sipsip gidarega nga sisipawangga ngano ma oorootenggoku, ngu oni sowe gidarega Yuda oni kini.)

onindo ma teweroyimu, ngu bidodo awane oowooyimo tewono. Ngundo
noro murine yootunoote.
26 Ye nondo oo songo gura tetenoku, nguro nowoondoyemo hamoo ma
tetenggoku ngu, ndadiro nguro, ye noro Sipsip kini.
27 Noro Sipsip bidodo ngu, ene noro manggone ingootoyi, nondo nguya
enengo ingootoowe, ene no keneroro endeyootenggo.
28 Nguro ngu, nondo suwooyi sano sugi sugi keta oruweroyi ngu
yunootoowe, ene ma oonootewanggo. Ngu oni ngu, oni gurado no
kandenemonggo, hamoo oorengo ma andangero yoyowa.
29 Noro Awanembo ngu oni ngu, ene kuri no nunowoku ngu. Awane
ngu, ene oo bidodoboro koreteyingo awuno oorengo. Oni gurado Awa
kandeyimonggo ene andangeyeroro yoyoweroyi nguya kini.
30 No nenengo Awane nguya noore guranangge. Ero eyingo.
31 Ngundiro etoni ngu, asa, Yuda onindo sanggiri urungga tero, nguro ene
digi yoro, ngundo Yisas ureyi kumoowero teyingo.
32 Ngundiro tetoyi, Yisasdo eneno eyingo. Nondo Awaro oo songo gura
onindo ma teweroyi, ngu oowooyingga tero etuyerowono. Nondo ngundiro
etuyerootoowe, ngunonggo nondo ndawu ko metemingga tetoowe, kenoro,
yendo ko nguro ndadiro ingondudu tero, nguro ye digi yoro, no bungomo
oorongooro nureyi kumoowero tetenggo? Ero eyingo.
33 Yisasdo mande ngundiro etoni, Yuda onindo eneno gumi eyingo. Noore
gengo ko gome guraro ingoro, noore digi ge bungomo ma oorongooteto.
Kini, gedo Anut kootuyisina yomooyinoro mande etoyi nguro. Ge ngu oni
oorengo nangge. Ene gedo ngandiro ete, gengombo no Anut, ero ete, eyingo.
34 Onindo mande ngundiro etoyi ngu, asa, Yisasdo gumi ero eyingo.
Nakaya ngu yengo mamana mandeno nakangoro, Anutro eyingo. Nondo
kuri ewono. Ye ngu anut ngundiro, ero eyingo.
35 Noore kuri ingooteto. Anutro mande bidodo bukno oorooteku, ngu
hamoo mande nangge, ngu sugi sugi oruwa. Ngu bukno nguno, Anutdo
oni mande yunoro, ngu oni nguya anut ngundiro ero ewo.
36 Ene awa enengombo no rogoneroyingo. Enendo no sureneroot oni, no
merako ngano ombuwonowo. Asa, nondo eteno, no Anutro nangoni, nguro
ndawugaro yendo etenggo, ge Anut kootuyisina yomooyinoro mande ete,
ero etenggo? Ero eyingo.
37 Ene no nenengo Awanemboro koni ma tetoowe ngu, arisa, ye mete noro
mandene ngaro nowoondoyemo hamoo ma tewanggo.
38 Ene no enengo koni tetoowe ngu, ye noro mandene nguro nowoon-
doyemo hamoo ma teya ngu, asa, ye mete nondo oo songo gura onindo
ma teweroyimu tetenoku, nguro nowoondoyemo hamoo teni. Nguro ngu,
ye mete ingondudu metemi ngu, ngandiya ingoyi. Awando noya oodoni,
nondo Awaya oorootero, ero eyingo.
39 Yisasdo mande emukootoni ngu, asa, Yuda onindo sanggiri urungga
tero, Yisas ko towoongoro, dowooro, ya biyomimo yewero tetoyi, ene Yisas
Yuda oni kandeye dagaro, torige toongeyingo.
40 Yisas toongero, oororo, Yodan sono ko wongooro, gidareroko uroorero,
ene yade oororo, kuri Yondo oni sono kundingiyi gimuyunoyingo endega,
nguno tunootero, nguno oruwo.
41 Ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga oorengo, ene Yisasno mayero
mande enengombo ngandiro eyingo. Hamoo oorengo, Yondo oo songo gura
onindo ma teweroyimu gura ngu ma teyingo, ene Yondo nga oningga, ngaro
mande eyingo ngu hamoo nenengo, ero eyingo.

42 Ngu mera gumisina nguno, oni simoo bare oowooyingga oorengo, ene
Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo.

# 11

*Lasaras Sayi Yoro Kumooyingo*

1 Oni gura oowooyi Lasaras ene sayi yoyingo. Lasaras ngu Mariya, Mata,
eraga nguro gumooyari, enengo endeyari oowooyi Betani.
2 Ngu Mariyangga ngundo ene kuri bo urumi (Sanda) Urungga Oo Bidodo
Simburi Yisas, ngu keyimo wendoro, enengo uyimbo yonggurumooyin-
gongga ngu. Ngu enengo gumooni Lasaras ngu sayidodo teyingo.
3 Ngundiro nguro, kuwookuwooyi erayagakundo mande Yisasno sowey-
oro eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, gengo oningga nguro gome
ingootekungga, ngu ene sayidodo tero ooroote, ero eyingo.
4 Ene mande ngundiro soweyootori ngu, asa, Yisasdo ngu mandega ngu
ingoro eyingo. Ngu sayingga ngundo oni yeni ma kumoowa. Kini, ngu
sayingga ngundo tetoni, oni simoo bareno Anutro duridarini tunootewa.
Ngu oo nguno Anutro Nangoni ene duridarinidodo tunootero, enengo
oowooyi bingaminidodo oruwa, ero eyingo.
5 Yisasdo Mariya, Mata, erabasa ko gumooyari Lasaras, nguro gome
ingoote.
6 Ene mande etoyi, Yisas ingoworomu ngu, Lasaras sayi kumooro ooroote,
ero etoyi ingoro ngu, ene sa eraya nguya ngu endega oruwokungga, nguno
oruwo.
7 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri onikuno eyingo. Noore Yuda
merasina ko oorowuyiga, ero eyingo.
8 Ene ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri onikundo eneno eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, kuyowo yange nga, Yuda onindo, digibo gurewero
tewonggoku, nguno ge ataga ko oorowuwero ete? Ero eyingo.
9 Etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Sa guranangge nangge ngu ogisa ooroote.
Oni ene sano endeyoro ngu, ene digino ma yurewa. Ndadiro nguro, ene
merangga ngaro himimo mera kenoro endeyowa.
10 Ene oni suwoono endeyoro ngu, ene digi wongosogurumooro werewa.
Ndadiro nguro, ene soru himi kini nguro, ero eyingo.
11 Yisasdo ngundiro ero, kootuyisina ene mande gura soweyoro eyingo.
Noorengo doboonani Lasaras kuri wetoro kabetewo. Ene nondo oororo,
yokutuwootoowe ootoogewa, ero eyingo.
12 Ngundiro tero, kirikiri onindo eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ene wetoro, kabetero ngu, ene ko metemi tero oruwa, ero eyingo.
13 Yisasdo ngu Lasaras ngu kuri kumootoni, nguro ngundiro eyingo. Ene
kirikiri onindo ngu, Lasaras ngu hamoo wetoro kabetero oodoni, nguro ete,
ero ingoyingo.
14 Ngundiro tetoyi, Yisasdo yootunoro, ero eyingo. Lasaras doboonani ngu
hamoo kumoowo, ero eyingo.
15 Ene no yengo ingoro nowoondoyemo yanggango teyunowero, nguro no
anduno eneya ma ootooro, nguro no oni oni teteno. Arisa, ataga noore mete
ene tanggeyimo oorowuyiga, ero eyingo.
16 Yisasdo mande emukoro ngu, Tomas oowooyi gura Didimas, ngundo
kirikiri oni gidaregaya eyingo. Arisa, noore ootoogetoyiga, ooroya, enendo
Yisas ureyi kumootoni ngu, noore eneya gobooro kumoowooto, ero eyingo.

*Oni Ko Ootoogeweroyi, Ko Oni Sugi Sugi Suwooyi Sano Keta Oruweroyi, Ngu Yisas Simburi*

17 Arisa, Yisas enengo kirikiri oniya yade oororo, Betani endemo
tunootero ingoyingo, Lasaras bingo ngu mereno naru kuri namoraya
oruwo.
18 Betani endega ngu Yerusalem ende urungga ngu tanggeyimo. Nguro
rogo ngu 3 (Kilomita), ngundiro nangge.
19 Yuda oni simoo bare oowooyingga oorengo Mariya, Mata, eragano
gumooyari kumoowoku naruno nguno mayero, enengo nowoondoyari yeyi
imakeweroyimboro.
20 Ngu naruno nguno, Matado ingoworomu ngu, Yisas mayeyingo. Nguro,
Mata ootoogero, Mariya yokoro, ooreko oororo, Yisas kenoyingo.
21 Matado Yisas kenoro eneno eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ge
ngano oodoyi ngu, noro gumoone ma kumoowa.
22 Ene no ingooteno. Ge oo guraro Anutno yemboongewaku ngu, asa, ngu
ooga ngu, ene ge gunowa, ero eyingo.
23 Ene ngundiro etoni ngu, Yisasdo Matano gumi eyingo. Gengo gu-
moonggega ngu ko ootoogewa, ero eyingo.
24 Ene ngundiro etoni, Matado eneno gumi eyingo. No ingooteno. Ene
naru wengamo ko ootoogewa. Ngu narunggano nguno, oni simoo bare
merenonggo ko ootoogewanggo, ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ko ootoogeweroyi ngu nondo
nangge, ko keta sugi sugi suwooyi sano oruweroyi nguya, nondo nangge.
Oni ene noro ingootoni, newendemo hamoo tero, nguno ene kumoowaku
ngu, asa, ene noya keta oruwaro. Yo, ene keta ko ootoogero sugi sugi oruwa.
26 Oni bidodo doongeye keta ootooro, ngunonggo noro nowoondoyemo
hamoo tero oorootenggoku ngu, ene ma kumoowanggo. Kini, ene suwooyi
sano sugi sugi keta oruwanggo. Ge nguro nowoondogemo hamoo tete bine,
ngundi kini? Ero eyingo.
27 Etoni, Matado eneno eyingo. Yo, Urungga Oo Bidodo Simburi, no
nowoondonemo hamoo ge Krayis, Anutro Nangoni, ge nga oningga nga
Anutdo mera ngano sowenggerootoni ombuwo, ero ewo.
28 Matado ngundiro ero yokoro, ene ko oororo, Mariya yoro, songo oororo
eyingo. Oo etuyeroyingo oningga ngu omburo, ge negogeroote, ero eyingo.
29 Mariyando mandeni ngu ingoro, ene sodedomangge ootoogero, Yisasno
oorowuyingo.
30 Ene Yisas endemo ma tunooteyingo. Kini, Yisas ngu Mataya mande
eworiku, musiyongga, nguno nangge oruwo.
31 Yuda oni Mariyadodo yano ootooro, ene ngunonggo Mariya newende
yeyi imakeweroyimboro oriyingo. Ngundo Mariya kenootoyi, sodedo-
mangge ootoogero, endesina ooretoni, nguro ene keyoro, ene nguya
endesina ooreyingo. Ndadiro nguro, Mariya ngu mereno sendowero
oorowute, ero ingoyingo.
32 Mariya ngu ene Yisas oruwoku mera musiyonggakuno oororo, kenoro
ngu, ene Yisas keyi damonimo bagootero eyingo. Urungga Oo Bidodo
Simburi, ge ngano oodoyi ngu, noro gumoone ma kumootoni, ero eyingo.
33 Ene ngundiro etoni ngu, asa, Yisasdo Mariya ko Yuda oni Mariya keyoro
oorowuwonggoku nguya sendootoyi yeyoyingo. Ngundiro yeyoro, Yisas
newendemonggo, enengo nowoondoyi teyunoyingo.
34 Yisasdo ngundiro tero eyingo. Ye enengo bingo yoro ndano meren-
goowonggo? Etoni enebana eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ombuya
keno. Ero eyingo.
35 Yisasdo sendoyingo.

36 Ngundiro tetoni, Yuda onindo kenoro eyingo. Kenoyi, ene ngu oningga
nguro gome ingoote, ero eyingo.
37 Etoyi, ene oni gidaregado eyingo. Nga oningga nga ngu, oni doongeye
kiringo yomosiyootoni doongetetenggo. Ene Lasaras hooroowetoni ngu,
ene bine ma kumoowo, ero eyingo.

*Yisasdo Lasaras Merenonggo Ko Yokutuwootoni, Ootoogeyingo*

38 Arisa, Yisas ngu newende kowuri oorengo yetoni, oni mere tanggeyimo
oorowuyingo. Ngu oni merengga ngu, digi woondokoyi urungga newen-
demo oni mereyi yomosiyoro, oni nguno merengooro, digi urungga yoro,
ngundo mere manggowo ukingoyingo.
39 Yisasdo eyingo. Ye digiga mere manggowo ukingoyingongga ngu
andangeyi. Ngundiro etoni, oni kumooyingongga nguro kuwooyi, Mata
ngundo Yisasno gumi eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ene kumootoni,
merengooyingo ngu noore naru namoraya kuri yokowooto. Ngundiro
nguro, ndindingo ukayi biyomi merenonggo oorewa! Ero eyingo.
40 Matado ngundiro etoni ngu, asa, Yisasdo eneno gumi eyingo. No kuri
geno ewonoku, ge nowoondogemo hamoo tetoni ngu, ge Anutro duridarini
yanggangoni ngu kenowa, ero eyingo.
41 Arisa, ene Yisasro mandeni ingoro, nguro ene digigaku andangeyingo.
Ngundiro andangetoyi, Yisasdo randoro doongetero eyingo. Awa, ge noro
yemboongene ingowoku, nguro no geno esosooteteno. Ndadiro nguro, ge
noro yemboonge ngu kuri ingowoku ngu!
42 No kuri ingooteno, ge suwooyi sano nondo mande etenoku, ngu ingoro
ooroote. Ene nondo, ataga nga oni simoo bare dikatenggoku, ngando ngu
ingoya, ene nowoondoyemo hamoo tetoningga, gedo nangge kuri no suren-
erootoyi, ombuyingo, nguro ero, meno yanggango tero, yemboongeyingo.
43 Yisasdo yemboongeyingo ngundiro ero yokoro ngu, ene meno eyingo.
Lasaras, ge endesina oore! Ero eyingo.
44 Arisa, Yisasdo mande ngundiro etoni ngu, oni kumooyingonggaku
ootoogero, endesina ooreyingo. Keyi kandeyi, omukumundoongo ngu
towikumbabo doobengoro mbimboongoro gosiyoyingo. Ene ngundiro
oodoni, Yisasdo eyingo. Towikumba ngu wesiyoya yokootoyiga oorowuni!
Ero eyingo.

*Tabango Onindo Mande Guranangge Yisas Ureyi Kumooweroyimboro, Ero Gosiyoyingo*

*(Matiyu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)*

45 Arisa, ngundiro tetoyi, Yuda oni oowooyingga ene kuri mayero,
Mariyadodo oruwonggoku, ngundo ngu oo Yisasdo teteku ngu kenoro, ene
nguro nowoondoyemo hamoo teyingo.
46 Ene Yuda oni gidarega kewooroyemo ngundo Parisi onino oororo,
Yisasdo oo tewoku, nguro eyingo.
47 Ngundiro nguro, Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku, ko
Parisi oni, ngundo Yuda tabango oniya yowuruwooro eyingo. Noore
ndadiro tewato? Ngu oningga ngundo ene oo songo gura onindo ma
teweroyimu, ngu oowooyingga tete.
48 Ene noore doongenanimbo nangge kenowatoku ngu! Ngu oningga
ngu yokootooye ngu, asa, ene ko ngundiro urungga tewa. Ngundiro tetoni
ngu, simoo bare oowooyingga enengo nowoondoyemo hamoo tewanggo.
Ngundiro tetoyi, asa, Rom onindo omburo, noorengo yowuru ya kundingiyi
oowooyi Tembel, ko noorengo Yuda oni simoo bare kenanimo nguya
yomburiyerowanggo, ero eyingo.

49 Ene mande ngundiro etoyi, asa, oni gura ene kewooroyemo, ngu
oowooyi Kayiyapas, ngu oningga ngu, ene ngu dagomangga nguno, ene
Anutno wooro yeweroyi nguro sobosobo tabango oruwo. Ngundo mande
ero eyingo. Ye ingonduduye kini.
50 Ye oo gura ma ingootenggoku, ngu mete oni gurananggebo oni simoo
bare hoorooweyeroro kumoowa. Kini tetoni ngu, noorengo kenanimo Yuda
oni simoo bare nga oonootewanggo, ero eyingo.
51 Kayiyapasdo, enengo ingondudunonggo ma eyingo, enendo kootuy-
isina oo tunooteweroyi nguro eyingo. Kini, Kayiyapas ngu dagomangga,
nguno ene Anutno wooro yeweroyi nguro sobosobo rogo tetoyi, Yisasro
mande nguro ene koretero ingondudu tero eyingo. Yisasdo Yuda oni simoo
bare hoorooweyeroro kumoowa.
52 Ene Yuda oni nangge hoorooweyerowero nangge ma kumoowa. Kini,
ene kumooweroyingga ngu Anutro simoongo mera bidodomo oorooteng-
goku, ngu yowuruyerootoni, wata guranangge tunootewanggo.
53 Arisa, ene ngu sa narungga nguno, oororo, ene Yisas ureweroyimboro
mande ero oore ereweyingo.
54 Ngundiro nguro, Yisas ene Yuda oni kewooroyemo tunoo ma endey-
oyingo. Kini, Yisas ngu, ene ngu endega ngu yokoro, oororo, oni kini kingo
mera ngu tanggeyimo, Ipirim ende bodaga, nguno enengo kirikiri onidodo
nguno oruwonggo.
55 Yuda oniro sunggi Anutdo dagayeroyingo naruwo, Pasowa, ngu
namoko teyingo. Pasowa ma tunooteyingomo, oni oowooyingga endeni
endenimonggo, Yerusalem endemo mayero, nguno enengo yoyeyi, Anut
doongeyimo, metemi teweroyimboro mayeyingo. Ndadiro nguro, ene
Mosesro mamana mandeni ngu nenengo keyoro oorootenggo.
56 Mayero, ene Yisasro doongetero, erewero eyingo. Ye ndadiro ingoro
etenggo? Yisas ene naru kundingiyi ngaro mayewa, ngundi kini, bine? Ero
eyingo.
57 Yuda onindo Yisas ereweyingo ngu damoni ngandiro. Anutno wooro
yeyingo oniro sobosobo oni, ko, Parisi oniya mande ngandiro kuri eyingo.
Onindo Yisas ndano oorooteku ngu ingoya ngu, asa, ene komo mayeya etoni,
ingoro, nguno dowooro, yoro, ya biyomimo yewato, ero eyingo.

# 12

*Mariyando Yisas Keyimo Bo Urumi Wendoro Ngundo Yisas Keyi Sonowooyingo*

*(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)*

1 Naru kundingiyi ngu ma tunooteyingomo, naru kandegura gidemboro
guranangge oodoni, Yisas nguno ene Betani endemo oorowuyingo. Betani
endega ngu, Lasarasro ende. Ngu Lasaras oningga ngu, kuri Yisasdo
merenonggo ko yokutuwootoni, ootoogeyingongga ngu.
2 Ene Yisasro oo simbo gura ngu endemo nguno kayingo. Mata ngu
ene oowari moondootoni, Lasarasdo ngu oniya nguya bibitero, Yisasdodo
oowari neyingo.
3 Ene oowari netoyi, Mariyando kumu bo urumi gura oowooyi Nard, ngu
ndindingo gome, (Kilo) gumi nangge yoro, ngundo Yisas keyi sonowooyingo.
Ngundiro sonowooro, enengo tabango uyimbo yonggurumooyingo. Ngu
kumu bo uruminga nguro urini ngu urungga oorengo. Yo, ndindingo ngu
gome, ngunonggo ndindingo gomengga ngu yangga ngu nangge teyingo.

4 Ene kirikiri oni gura, ngu oowooyi Yudas Iskariyoot, ngu on-
ingga, ngundo kootuyisina Yisas yootunoro, mundi oni kandeyemo yero
yunowaku, ngundo boguwooro ngandiro eyingo.
5 Ndawugaro nguro, noore nga kumu bo urumingga nga oni yunoro,
nguro urini ngu, dagoma guranangge ko tero digi beye yoro, angoyi oni ma
yunoyingo? Ero eyingo.
6 Ene Yudasdo angoyi oniro ingondudu tero ma eyingo. Kini, ene ngu
yakaka oni, ene ngu digi beye sobowooro, ngunonggo ene beye onindo
yetoyi, enendo yakakayi gidarega yororuwo.
7 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ngundo yokoyi! Ye nga barega
ngando teteku, nguro ma eweroyi. Ndadiro nguro, no kumootoowe, mereno
merenerowerоyi narungga, ngu yootunoote.
8 Yo, hamoo, angoyi oni ngu, ene yeya suwooyi sano oruwanggo. Ene
nondo ngu yeya suwooyi sano ma oruwato, ero eyingo.

### *Anutno Wooro Yeyingo Nguro Sobosobo Oni, Ngundo Lasaras Ureyi Kumooweroyimboro Eyingo*

9 Yuda oni simoo bare oowooyingga ene Yisas Betanino oorooteku ngu
ingoro, nguro ene nguno ombuyingo. Ene Yisas kenowero nangge kini.
Yisasdo ene kuri Lasaras merenonggo yokutuwootoni ootoogeyingo, nguro
ene Lasaras nguya kenowero ombuyingo.
10 Ngundiro nguro, Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosoboku, ngundo
Lasaras nguya ureyi kumooweroyimboro mande ero gosiyoyingo.
11 Ndadiro nguro, Yuda oni oowooyingga, ene Lasaras kenoro ingoro,
nguro ene Yisasro nowoondoyemo hamoo tetoyi, enengo tabango oni
yoyokoyingo.

### *Yisasdo Bingamidodo Yerusalem endemo Oororo Uyingo (Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)*

12 Sengetoni, oni simoo bare urungga oorengo ene naru kundingiyi ngu
kenowero mayero oorootenggo. Ngu narungga nguno, ngu simoo bare
ngundo Yisas ene Yerusalem ngu ombuteku ngu ingoyingo.
13 Ngundiro nguro, ene toonggoo uyi toongooro yoro, irosarayi dowooro,
umamingoro, Yisas oowooyi bingami okooro oororo, ooreko Yisas kenoro,
meno moguru urungga tero eyingo.
Hosana! Gengo oowoongge awuno oorengo! Nga oningga nga ngu, ene
Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu oowooyimo ombuteku nga! Ene
Iserel oniro oo bidodo sobowooyingo oni urungga! Ero eyingo.
14 Yisas ngu Hos gura oowooyi Donggi nangoni gura kenoro, yoro, nguno
bibiteyingo. Ngu Anutro mandeno ngandiro ero eyingo.
15 Ye Sayiyon (Yerusalem) endemo oni simoo bare, ye ma sosorewero!
Kenoyi! Yengo oo bidodo sobosobo oni ombuteku ngu! Ene Donggi
nangoningga sanganimo bibitero ombute! Ero eyingo.(Sekarayiya 9:9)
16 Yisas enengo kirikiri oni ngu, ene ngu mandega nguro muri ma ingoyingo.
Ene, Yisas ko ootoogeyingongga, ngu duridarinidodo tunootetoni, ene
nguno nowoondoyemo ingondudu teyingo. Ngu naruno nguno, kirikiri
onindo Anutro mandeno ewoku, tunoo oorengo ingoro, ngunonggo onindo
Yisasno teyingomu nguro ingondudu teyingo.
17 Kuri Lasaras kumootoni merengootoyi, nguno oodoni, oni simoo bare
urungga oorengo Yisasdodo oode, ngunonggo Lasaras negongootoni, ko
ootoogetoni kenoyingo. Ngu oni simoo bare urungga, ngundo ene ngu ko
mande oo Yisasdo teyingo, nguro mande mandeni ero yootunoyingo.

18 Ene ngundiro mande mandeni yootunootoyi, oni simoo bare oowooy-
ingga ene Yisasdo kuri oo songo gura onindo ma teweroyimu tewoku, ngu
kenoro ingoro, nguro ene oororo, ooreko Yisas kenowero oorowuyingo.
19 Ngundiro tetoyi, Parisi onindo enengo nangge mande ero ingoro
eyingo. Nga kenoyi! Oni simoo bare ene oororo, Yisas keyoro endeyootenggoku nga! Noorendo oo tetetoku ngu, kingo oo ngundiro tunootete! Ero
eyingo.

### *Yisasdo Enengo Kumooweroyi Nguro Eyingo*

20 Oni simoo bare ene Yerusalem endemo oorero, naru kundingiyimo
nguno Anutno yambo mande tewero ooretoyi, Girik oni gidarega nguya
yambo mande tewero, nguro ene Yerusalemno ooreyingo.
21 Ngu Girik oni ngu, ene Pilipno omburo eyingo. Urungga, noore Yisas
kenowero. Ero eyingo. Pilip oningga ngu, ene Betisayida ende Galili mera
ngunonggo ombuyingo.
22 Arisa, Pilipdo enengo mandeye ngu ingoro oororo, Enduruno ero
enengo eraya eraya oororo, Yisasno Girik oniro mande eyingo.
23 Ene ngundiro etori ngu, asa, Yisasdo mandeyari gumi eyingo. Anutro
Nangoni Oni Kirarongo nguro naru ombutoni, ene duridarinidodo ngu
yoweroyi narungga ngu kuri tunootete.
24 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Nggire yuwooyi merako uro ma
kindangero ooretoni ngu, asa, enesu nangge oruwa. Ene oo yuwooyi
kindangero oorero ngu, oo engge oowooyingga tunootewa.*
25 Oni enengo goweyi nguro nangge ingoro sobowooro oruwaku ngu, ngu
oningga nguro keta oruweroyiga ngu oonootewa. Ene oni enengo ketangga
ngu mera ngano kootu inoro, ene dobookuriyi nowoondoyi teyunoro,
Anutro koni ngu tero hoorooweyeroro ngu, asa, ene suwooyi sano keta sugi
sugi oruwa.
26 Ene oni gura noro kone nga dowoowero tero ngu, ene komo no
keneroni. Ene ngundiro keneroro ko tetoyi ngu, asa, nondo endega
oorootenoku, nguno noro ko oni nguya noya gobooro oruwaro. Yo, ene
ngundiro tero no hoorooweneroro ko tero oodoore ngu, noro Awanembo
ene oowooyi bingamidodo inowa.
27 Ataga, noro nowoondone kowuri oorengo yetoni, nguro no ingondudu
oowooyingga teteno. Nguro no ndadiro ewano? Nondo bine ewano,
Awa ge nono oo ataga tunooteweroyiga nga andangenuno, ewano? Kini,
no ngundiro ma ewano. No ngu kowuringga ngu koorowoowero, nguro
nangge no merako ngano ombuwono.
28 Awa, gengo oowoongge yega urungga tunooteni! Yisasdo ngundiro
etoni, Anutdo sambononggo ngandiro meno eyingo. Nondo nenengo
oowoone kuri yewe urungga tunootewoku, ko kootuyisina nguya no
oowoone yewe urungga oorengo tunootewa, ero eyingo.
29 Ene ngundiro etoni, asa, oni simoo bare oowooyingga oorengo ene
tanggeyimo dikayingo, ngundo ngu ingoro eyingo. Ngguruuru gusiroga
ngguyi ute, ero eyingo. Oni gidaregado eyingo. Sambono Engel oninggado
eneno mande ete, ero eyingo.
30 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Kini, noro Awanembo
mandega eteku nga ngu, no hoorooweneroweroro ma ete. Kini, ye
hoorooweyeroweroyimboro nguro ete.

---

* **12:24:** (Nga mandega nga ngu muri ngandiro: Yisas enengombo kumooro ko ootoogeweroyi, nguro eyingo).

31 Ataga nga narunggano, ngano ngu, Anutdo mera ngaro oni simoo
bare wirikoyeroro ete. Yengo muriye ngu biyomi nangge, ero ete. Ataga
ngu mera ngaro muri biyomi nguro sobosobo tabangongga, ngu Anutdo
andangero owewa.
32 No ataga merako ngano oorooteno. Ene kootuyisina, onindo
nowokooro awuno noyetenggoku, narungga nguno, oni simoo bare bidodo
yoyewe, nono ombuwanggo, ero eyingo.†
33 Yisasdo ngundiro eyingongga ngu, enengo kumooweroyi, nguro murini
tunoo yootunoro ngundiro eyingo.
34 Ngundiro etoni, oni simoo bare urungga, ngundo Yisasro mande gumi
eneno eyingo. Noore mamana mandeno, mande eteku, ngu ngandiro
ingooteto. Krayis, ene Anutdo simoo bare ko yoyowero sunggi yeyingo
oningga ngu, ene ngano omburo, sugi sugi oruwa. Ndadiro nguro, gedo
ete, oni ene komo Oni Nangoni, ngu okooro boorowoowanggo? Ngu Oni
Nangoni oningga, ngu oone? Ero eyingo.
35 Ene ngundiro sumoo inootoyi, Yisasdo ngandiro eyingo. Naru bodaga
nangge noro soru himi ngu yeya oruwa. Ataga ngu ye soru himidodo
oorootenggo. Nguro ngu, ye komo soru himimo endeyoyi. Kini tetoni ngu,
suwoo ooreri biyomi, ngundo omburo ye wiriyerowa. Oni ene ooreriko
endeyooteku ngu, ene oore oorowuteku, ngu kenoro, ma ingootenggo.
36 Ataga, ye noro soru himidodo oorootenggo. Nguro ngu, ye komo, nondo
soru himi yoro ombuyingo, nguro nowoondoyemo hamoo teyi! Ye ngundiro
tero ngu, asa, ye noro simoone nguro soru himimo nguno endeyowanggo.
Yisasdo ngu mandega ngu ero yokoro, ene musiyo songosina oni nguno kini
nguno oororo kengeyingo. Ero eyingo.

### *Yuda Oni Oowooyingga Yisasro Nowoondoyemo Hamoo Ma Teyingo*

37 Oni ene Yisas kenootoyi, oo songo gura onindo ma teweroyimu, ngu
urungga tetoni kenoro, nguro ene nowoondoyemo hamoo ma teyingo.
38 Ngundiro nguro, Anutro ingonduduni eyingo oni, Ayisayaro mandeni,
nguro engge tunootete. Ayisayando kurimi ngandiro eyingo.
Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, onendo ngu noorengo mandenani
ngaro newendemo hamoo tewa? Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo enengo yanggangoni ngu oone etungowo? Ero
eyingo. (Ayisaya 53:1)
39 Ene Yisasro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Nguro muri ngu,
Ayisayando nakaya gurano ngandiro nakangoyingo.
40 Anutdo enengo doongeye ngu, kuri ukingoyingo, enendo tetoni nowoon-
doye yeni digi ngundiro gagiwi oorengo yeyingo. Ngundiro nguro,
ene doongeyembo oo kenoro, nowoondoyemo hamoo ingoweroyi
nguya kini. Nguno ngu, ene nowoondoye ma yowoorengootoyi,
nondo ma yomosiyerowano, ero eyingo. (Ayisaya 6:10)
41 Anutdo Yisasro duridarini tunootero teweroyi, ngu Ayisaya etungootoni,
kenoro, nguro ene Yisasro mandeni eyingo.
42 Hamoo, oni tabango urungga nguya Yisasro nowoondoyemo hamoo
teyingo. Ene Parisi oniro sosorero, nguro enengo nowoondoyemo hamoo
ngu, ene yootunoro ma eyingo. Ene tunoo etoyi ngu, asa, Parisi
onindo yambo yanonggo oweyeroro, yambo mande teweroyi nguro roogo
teyunoyingo, ero ingoro, nguro ngundiro teyingo. Ero eyingo.

† **12:32:** (Yisas de omukondino boorowooweroyi nguro eyingo).

43 Ene tabango onindo enengo ingonduduye urungga ngu simoo baredo
enengo oowooye eya okooyi ero, gome ingootenggo. Yo, hamoo, ngundiro
ingoyingongga, ngundo Anutdo oowooye okooweroyiga ngu, dagate.

*Yisasro Mandeni, Ngundo Oniro Mandeye Ngu Wirikowa*

44 Yisasdo manggaru tero eyingo. Oni ene noro newendemo hamoo
teteku ngu, ene noro Awane no sowenerootoni ombuwonoku, nguro nguya
newendemo hamoo tete.
45 Oni ene no neyoro ngu, ene noro Awane no sureneroootoni, no ngano
ombuwonoku ngu nguya kenowa.
46 No ngu mera ngano ombuwonoku, ngu soru himi ngundiro ombuyingo.
Nguro ngu, oni bidodo ene noro nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu,
ene ooreriko ma oruwanggo.
47 Ene oni gura noro mandene ingoro, ene ngu ma keyoro ngu, asa,
no nguya ene ma wirikowano. Kini, no mera ngaro oni simoo bare
wirikoyerowero ma ombuyingo. Kini, nondo ngu enengo weti mbum-
buwanonggo andangeyeroro yoyoweroyimboro ombuyingo.
48 Oni ene no kootu nunoro noyokoro, ene nondo mande ewonoku,
ngu ma ingoro, yoro dowooro ngu, asa, naru wengamo, nondo mandega
ewonoku, ngundo ene wirikowa.
49 Nondo nenengo ingondudunonggo mande nga ma eteno. Kini, Awane
enengombo no sureneroootoni ombuwonoku, ngundo oo bidodo nunootoni
mete temukowanoku, ngu no ngu nangge yootunoro eteno.
50 No ngu ingooteno. Awaro mamana mandeni ngundo suwooyi sano sugi
sugi keta oruweroyiga, ngu oni Awaro nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
nguno yeni tunootete. Ngundiro nguro, nondo mande bidodo etenoku nga
ngu, Awando kuri etoni, ingowonoku, ngu nangge eteno. Ero eyingo.

# 13

*Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Keye Sonoyeroyingo*

1 Naru kundingiyi oowooyi Pasowa, nguro naruwo namoko tetoni, nguno
Yisas ene ngandiro ingoyingo. Ene komo nga merangga nga yokoro, ene
eweyi tanggeyimo, ko ooreweroyi naruwo ngu tunooteyingo. Enengo oni
simoo bare mera ngano oorootenggoku, nguro nowoondoyi teyunoyingo.
Ene bidodoboro nowoondoyi teyunoro oode oororo, ene kumooyingo
naruno wenga.
2 Suwootetoni ene oowari nero oodoyi, Setando ingondudu biyomimu,
kuri Yudas Iskariyoot, Sayimon oningga nguro nangoni, nguno yeyingo. Yo,
hamoo, Setando Yudas eriringootoni, ngu Yisas yoro, mundi oni kandeyemo
yeweroyimboro oore yomosiyoyingo.
3 Yisasdo ngu ene kuri ingoyingo. Eweyimbo oo bidodo ene kandeyimo
yero inoyingo. Eweyimbo ene sureyootoni, ombuyingomu, ngu Eweyi
tanggeyimo ko oorewa.
4 Ngundiro ingoro, Yisas ene oowari nero yokoro, ootoogero, enengo towi
pirungga nengguroyi ngu andangero yero, ene sono gimuweroyi towingga
yoro, wanggangomo gosiyoyingo.
5 Yisasdo ngundiro tero, ene sono yoro, koondo gurano wendoro, sono
ngundo enengo kirikiri oni keye damonimo yero, sonoyeroyingo. Ngundiro
sonoyeroro, enengo wanggangomo sono gimuweroyi towingga, ngundo
yonggurumooyingo.

6 Yisasdo ngundiro tero, yade Sayimon Pitano ombutoni, Pitando Yisas
sumoo inoro eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge no kene
nguya sonowoowero, bine? Ero eyingo.
7 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Nondo ataga
oo tetenoku nga, ge nguro damoni ge ma ingoote. Ene kootuyisina ngu ge
ngaro damoni ingowa, ero eyingo.
8 Ngundiro etoni, Pitando mande gumi eyingo. Ge noro kene hamoo
oorengo ma sonowoowero. Etoni, Yisasdo gumi eyingo. Nondo ge ma
sononggerowanoku ngu, ge noya gobooro ma oruwaro, ero eyingo.
9 Etoni, Sayimon Pitando eneno gumi eyingo. Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ge kene nangge ma sonowoowero. Kini, ge komo kene,
kandene, tabane nguya sonowoomuko, ero eyingo.
10 Etoni, Yisasdo gumi eyingo. Oni ene goweyi bidodo sono gimuwoku
ngu, ene sugabo kini. Ene mete keyi nangge sonowoowaku ngu, asa, ene
goweye moondeye bidodo sarayi. Yo, ye bidodo metemi oorootenggo. Ene,
ye kewooroyemo, ngano oni guranangge ene metemi kini, ero eyingo.
11 Yisas ene kuri ingoote. Ngu oningga ngundo ene yootunoro, mundi oni
kandeyemo yewa. Ngundiro nguro, ene ngandiro ewoku, ye kewooroyemo
oni gura ngu metemi kini, ero eyingo.
12 Arisa, Yisasdo keye sonowooro yokoro, enengo nenggurogaku yoro
tero, bibitero, enengo kirikiri oniku sumoo yunoro eyingo. Ye bine nga
kongga yeno tetenoku ngaro damoni ingootenggo?
13 Yendo noya ngandiro etenggo. Oo etuyeroyingo oni, ko, Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ero etenggo. Ngu yendo hamoo etenggoku, no ngu
nangge.
14 Ngu hamoo, no ngu yengo Urungga Oo Bidodo Simburi, ko no yengo
Oo Etuyeroyingo oni nguya, nondo yengo keye sonowootenoku ngu, arisa,
yendo nguya dobookuriye keye sonowooyi.
15 Nondo ataga ye etuyerootenoku muringga ngu, kingo gabogaboyi
nangge etuyerooteno. Yendo nguya ngu muringga ngu teyariyi.
16 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Ko oni ngu, enengo sobosobo oningga
ngu dagaro awuno ma oruwa. Ngundiro nangge, oni gura ko gurano oororo
ngu, enengo oningga sureyootoni kono oorowuteku, ngu dagaro awuno ma
oruwa.
17 Ene ye nga oo nga ingoro, ye nguya ngundiro tero ngu, asa, ye mete oni
oni tewanggo.
18 Nondo ye bidodoboro ma eteno. Nondo oni nenengo rogo tewonoku,
nguro ingooteno. Ene ngu ooga, ngu Anutro mande, ngu engge tunootete.
Anutro mandeno ngandiro ete.
Oni ene noya oomanongoyingo gobooro nero, ene no nowoongowero keyi
okoowa, ero eyingo. (Sam 41:9)
19 Ngu ma tunooteyingomo, no yeno eteno. Nguro ngu kootuyisina ngu
tunootetoni, asa, ye nowoondoyemo hamoo teweroyi ngu no nga oningga
nga.
20 Nondo hamoo oorengo, yeno eteno. Oni nondo ko oni sureyootoowe,
oorowuteku ngu yoro, gome tero, yomosiyoro ngu, asa, ngu oningga ngu,
ene no nguya noyoro yomosinerowo. Yo, ngu oningga ngu no noyoro ngu,
ene noro Awane no sureneroootoni, ombuwonomungga, ngu nguya yowa,
ero eyingo.

*Yudasdo, Yisas Yootunoro Mundi Oni Kandeyemo Yewa*
*(Matiyu 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)*

21 Yisasdo ngundiro ero yokoro, ene newende kowuri oorengo yetoni,
nguro ene yootunoro eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Ye ke-
wooroyemo nganonggo gurado no yootunoneroro, mundi oni kandeyemo
noyewa, ero eyingo.
22 Yisasdo ngundiro etoni, kirikiri oni enengo nangge ebe keno keno tero,
ngu oneya ete, ero ingoyingo.
23 Ene ngundiro tetoyi, kirikiri oni gura, Yisasdo nguro gome oorengo
ingooteku, ngundo Yisas tanggeyimo oruwo.
24 Ngundiro oodoni, Sayimon Pitando tabangombo tero, eneno eyingo.
Gedo sumoo ino ene oneya ete, ero eyingo.
25 Arisa, ngu oni Yisas tanggeyi oorengomo bibiteyingongga, ngundo Yisas
tanggeyi oorengomo oororo rorowooro, sumoo inoro eyingo. Oo Bidodo
Simburi, ge oneya ete? ero eyingo.
26 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Nondo
oomanongoyingo gumi gura oo sonoyimo yero yoro, oni gura inootoowega
ngu, ngu oningga ngu! Ngundiro ero, ene oomanongoyingo gumi gura
yoro, oo sonoyimo yero, yoro, Yudas Iskariyoot, Sayimonro nangoni, ngu
inoyingo.
27 Yudas oowari ngu yoro netoni, ngu naruno, Setando newendemo utoni,
Yisasdo Yudasya eyingo. Ge oo tewero ingooteku, ngu ge komo sodedo
ngundiya te! Ero eyingo.
28 Yisasdo mande ngundiro Yudasya etoni, oni oo neweroyi yabano
bibiteyingo ngundo mandeni ingoro, ene nguro muri ma ingoyingo.
29 Yudasdo ngu, Yisas garo ngu bidodoboro digi beye nguro siri, ngu
enendo sobowoote. Yisasro kirikiri oni gidaregado ngu, Yisasdo mande ngu
etoni, ene ingoyingo. Naru kundingiyi nguro oo gura uriyoni, ngundi, oo
gura angoyi oni yunoni, ero eteku, ngu ero ingoyingo.
30 Arisa, Yudas oomanongoyingo gumingga ngu yoro, ene ende oorero
toongeyingo. Ngundiro toongetoni, ngu narungga ngu, suwoo ooreri
teyingo.

### *Mamana Mande Keta*

31 Yudas endesina oorero toongetoni, ngu naruno, Yisasdo eyingo. Ataga
Oni Nangoni, ene bingaminidodo tetoni, ngunonggo Anut nguya enengo
nangonimonggo bingaminidodo tete.
32 Ene Anutdo enengo nangonimonggo bingaminidodo yoro ngu, asa,
Anutdo bingaminidodoga ngu yoro, enengo Oni Nangoni nguya ko inootoni,
enengo eraya eraya sodedomangge bingamiyaridodo tunootewari.
33 Ye simoone, naru bodaga nangge, no yeya oode, kootuyisina, ye no
erewenerowanggo. No kuri Yuda onino ewonomu, ngundiro nangge,
ataga yeno nguya eteno. Ye nondo endega oorowutenoku, nguno ye ma
oorowuwanggo.
34 Ene ataga nondo mamana mande keta gura ye yunooteno. Ye
komo dobookuriye nowoondoyi teyunoyi! Yo, nondo yengo nowoon-
doyi teyunootenoku, ngundiro nangge, ye komo dobookuriyeboro nguya
nowoondoyi teyunoyi!
35 Ye dobookuriyeboro nowoondoyi tewanggoku ngu, asa, oni simoo bare,
bidodo ye yeyoro ingowanggo. Ye ngu noro kirikiri oni oorengo. Ero eyingo.

### *Yisasdo Pitaya Eyingo, Ge No Kootu Nunowa, Eyingo*
### *(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)*

36 Sayimon Pitando Yisasno eyingo. Oo Bidodo Simburi, ge ndawoore ute?
Etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Nondo endega oorowutenoku, nguno

ge no keneroro, oorowuweroyi, ngu ereremo kini. Ene kootuyisina, ge no keneroro nguno oorowuwa, ero eyingo.
37 Ene ngundiro etoni, Pitando gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi Urungga, ndadiro nguro, no ataga ge ma kenggeroro oorowuwano? No nenengo ketangga, ngundo ge hooroowenggerowero, ingooteno, ero eyingo.
38 Ene ngundiro etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Gedo gengo ketangga ngu yokoro, no hooroowenerowero ete? Hamoo oorengo, no geno eteno. Kootoori ma eyingomo, ge no oowoone tambu kabusa ero oongoonerowa, ero eyingo.

# 14

*Yisas Ngu Awano Oorowuweroyi Oore*

1 Yisasdo enengo kirikiri onino mande gura eyingo. Yengo nowoondoye soriyokoro ma sosorewero. Ye Anutro nowoondoyemo hamoo tetoningga, ngunonggo ye komo noro nguya nowoondoyemo hamoo teyi.
2 Noro Awanemboro yangga ngu, ya gumi kowookowoo ooroote. Ngundiro kini ngu, asa, no kuri yeno ewano. No yeno hamoo eteno. No yengo musiyo yomosiyoyunowero oorowuteno.
3 No oororo, yengo musiyo yoonenengoro yokoro ngu, asa, no ko omburo, ye yoyoro oorero, noya gobooro oruwato. Yo, nondo musiyongga oorootenoku, nguno ye nguya noya gobooro oruwato.
4 Yo, hamoo, nondo ngu endemo nguno oorowuweroyi ooreyiga ngu, ye kuri ingootenggo, ero eyingo.
5 Ene ngundiro etoni, Tomasdo mande gumi eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ge ndaruwero ete? Noore ma ingooteto. Arisa, ndadiro terogogo, noore ngu oorega ngu kenoro ingowato? Ero eyingo.
6 Etoni, Yisasdo gumi eyingo. No, nondo nangge no oore. No nangge hamoo mande nguro Simburi, nondo nangge, suwooyi sano keta oruweroyi nguro Simburi. Oore guranonggo Awa tanggeyimo oorowuweroyi kini. Hamoo oorengo, kini, nononggo nangge Awa tanggeyimo oorowuweroyi.
7 Ene ye kuri noro ingootenggoku, nguro ngu, ye noro Awanemboro nguya ingootenggo. Ataga ye damoni yero, ye ene ingoro kenootenggo, ero eyingo.
8 Ene ngundiro etoni, Pilipdo eneno eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge Awangge etuyero! Ge ngundiro etoyi ngu, asa, noore mete ero ingowato, ero eyingo.
9 Ene ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Pilip, naru pirungga no yeya gobooro oruwootoku, ge noro ma ingoote? Oni ene no neyooteku ngu, ene Awane nguya kenoote. Ndadiro nguro, ge Awangge noore etuyero, ero ete?
10 No Awano oodoowe, ko Awando ene nono oorooteroku, nguro ge nowoondogemo hamoo ma tete, bine? Nondo mande yeno etenoku nga ngu, nondo nenengo ingondudunonggo ma eteno. Kini, Awa noya ootooro, ngunonggo enengo ingondudunimonggo nangge enengo koni ngu tete.
11 Ye ngu komo nga mande ngaro nowoondoyemo hamoo teyi. No awano oodoowe, ko Awa ene nono ooroote. Ye nguro nowoondoyemo hamoo mete ma tetoni ngu, asa, ye komo nondo oo songo gura onindo ma teweroyi tetenoku, nga bidodoboro ingondudu teya, nguro ye komo noro nowoondoyemo hamoo teyi.
12 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni ene noro newendemo hamoo tetoni ngu, nondo ko oo tetenoku nga, ene nguya ngu ko oo ngu mete tewa.

Ene ko urungga oorengo tero, ene nondo kongga tewonoku, ngundo no
daganerowa. Ndadiro nguro, no Awa tanggeyimo oorowuteno.
13 Yendo oo bidodoboro no oowoonemo kira ewanggoku ngu, no ngu ooga
ngu tewano. Ngundiro nguro, Awa ngu enengo nangonimo ene bingamini
duridarinidodo tewa.
14 Yo, hamoo, ye no oowoonemo oo guraro kira ero teni ewanggoku ngu,
asa, no ngu ooga ngu komo hamoo tewano, ero eyingo.

### *Yisasdo Yuka Kundingiyi Soweyootoni Ombuweroyi, Nguro Mande Ero Gosiyoyingo*

15 Yisasdo ngandiro eyingo. Ene ye nowoondoye no nunoro ngu, arisa, ye
noro mamana mandene ngu gome keyowanggo.
16 Nondo Awano kira etoowe, enendo ngu oo gura ye hoorooweyeroro
yanggango teyunootoni (Yuka Kundingiyi), ngundo yeya suwooyi sano sugi
sugi oruwanggo.
17 Ngungga ngu, hamoo mande eweroyi Yuka. Mera ngaro oni simoo bare
ngu, ene ma yowanggo. Ndadiro nguro, ene nowoondoye ma teyingo, nguro
ene kenoro ingoweroyi nguya, ereremo kini. Ene yendo ngu ingootenggo.
Ene yeya gobooro ootooro, ngunonggo ye nowoondoye newendemo uro,
yeya oruwanggo.
18 Nondo ye yoyokootoowe, ye awanamoye kini kookewa ngundiro ma
oruwanggo. Kini, no ye tanggeyemo omburo, yeya oruwato.
19 Naru bodaga nangge, mera ngaro oni simoo baredo, ngu no ma
neyowanggo. Ene yendo nangge no neyowanggo. Ndadiro nguro, nondo
keta sugi sugi oruwanoku, ngundiro nangge, ye nguya sugi sugi ketangga
nguno oruwanggo.
20 Yo, hamoo, ngu naruno nguno, ye ingowanggo. No Awanemboya
oodoowe, ko yendo ngu noya oodoyi, nondo yeya oruwato.
21 Oni ene noro mamana mande yoro, gome keyooteku ngu, ngu oningga
ngu ene newende no nunoote. Oni ene newende no nunooteku ngu, Awaro
newende nguya ene inowa. Nondo nguya nowoondone ene inoro, nenengo
murine, ene doongeyimo yootunoro etungootoowe, ene no neyoro ingowa,
ero eyingo.
22 Yisasdo ngundiro etoni, Yudas gura, Yudas Iskariyoot kini, ngundo
Yisasno eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, ndadiro nguro, ge noore
doongenanimo tunootewero eteku, ene ge mera ngano oni simoo bare
doongeyemo ma tunootewa? Ero eyingo.
23 Yudas ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Oni
ene newende no nunoro ngu, ene noro mande gome keyowa. Ene ngundiro
keyootoni ngu, asa, noro Awanembo nguya, ngu oningga ngu, newende
inootoni, noore eneno omburo eneya suwooyi sano sugi sugi oruwato.
24 Oni ene newende no ma nunoro ngu, ene noro mandene gome nga ma
keyoote. Nga mandega yendo ingootenggoku nga, ngu noromu kini. Nga
ngu Awa no sureneroot oni ombuyingongga, nguro mandeni.
25 No ataga yeya gobooro ootooro, ngunonggo mande oo nga
tunooteweroyi ngu yeno ero etuyerootenoku nga.
26 Ene ye hamoo oorengo Hoorooweyeroyingo ngu, Yuka Kundingiyi. Ngu
no oowoonemo ngu Awando yengo soweyootoni ombuwa. Enengo koni ngu
ngandiro. Ngundo ngu oo bidodo etuyeroro, nowoondoye yokutuwootoni,
ngunonggo nondo mande yeno ewonoku, ngu bidodo tunoo oorengo
ingomukowanggo.

27 Arisa, no ye yoyokowero, nguro noro nowoondoyi imakeyingo oo-
rooteku, ngu yeno nguya yewe tunootero oruwa. Nondo yengo nowoon-
doyiga ko nowoondoyi imakeyingo teyunootenoku, ngundo mera ngaro
oni simoo baredo nowoondoyi imakeyingo teyunootenggoku, ngu dagate.
Nguro ye nowoondoye ma soriyokoro sosorewero.
28 Ye nga mandega nga ngu etuyerowonoku, ngu ye kuri ingowonggo. No
ye yoyokoro oorero, no ko yeno ombuwano, ero ewonoku, ngu ingoyi. Ene
kuri ye nowoondoye no nunowonggoku ngu, asa, ye ingoro oni oni tetoyi,
no Awano ko oorowuwano. Ndadiro nguro, Awando no daganeroro, ene
Urungga oorengo.
29 Ataga oo ngu ma tunooteyingomo, no yeno kuri ero etenoku nga.
Ngundiro nguro, kootuyisina oo ngu tunootetoni ngu, asa, ye nguno
nowoondoyemo hamoo tewanggo.
30 Arisa, no yeya mande mande urungga ko ma ero ingowato. Ndadiro
nguro, mera ngaro nguro sobosobo tabango urungga ngu ombute. Enengo
yanggangoni ngundo no ma sobonerowa.
31 Ene mera ngaro oni simoo bare ngu komo ingowanggo. No nowoon-
done Awane inooteno. Ngundiro nguro, no Awando oo teweroyi mande ero
no nunowoku, ngu nangge teteno. Arisa, ye ootoogetoyiga oorowuwooto!
Ero eyingo.

# 15

*Yisas Ngu Ene Wayin De Oorengo*

1 Yisasdo mande gura eyingo. No ngu Wayin de oorengo. Awanembo ngu
ene Wayin kongga nguro Simburi.
2 Noro kambini ngu ma enggetoni ngu, Awando andangero yokowa.
Ene ko kambinine bidodo enggeteku ngu, Awando gome toongooro, gome
yomosiyowa. Ngundiro tetoni, engge gome oowooyingga oorengo engge-
wanggo.
3 Ye ngu nondo mande ngu ero etuyerowonoku, ngundo ye nowoondoye
yeni gome sarayi tunootewonggo.
4 Ye komo no dowooro oodoyi ngu, asa, nondo nguya ye yodowooro
oruwato. Wayin dega ngu kambini wimbuyi bungomo ma dowooro ngu,
ene enggeweroyi nguya kini. Ngundiro nangge, ye nguya nono ma ootooro
ngu, ye ma enggewanggo.
5 No de Wayin. Ye ngu Wayin de nguro kambini. Oni ene nono oodoni ngu,
no nguya eneya oodoore, ene ngunonggo gome urungga enggewanggo. Ene
ye no noyokoro ngu, asa, ye oo gura nguya ma tewanggo.
6 Ene oni gura nono ma oruwaku ngu, asa, ene ngu de kambini ngundiro
andangero yokootoyi ariyewa. Yo, onindo ngu de kambini, ngu yowuru-
wooro gasiyoro, de nombono katoyi demukowa.
7 Ene ye noya oodoyi, noro mandene yeya oodoni ngu, arisa, ye oo guraro
ingoro kira ewanggoku ngu, oo ngu, ngundiro yeno tunootewa.
8 Ene yendo gome urungga enggewanggoku muringga nguno, ye
noro kirikiri oni kirarongo, ngu simoo bare etuyerowanggo. Ngundiro
muri gomengga, ngunonggo noro Awane nguro oowooyi bingaminidodo
tunootewa.
9 Awando newende no nunoyingo, ngundiro nangge, nondo yengo kuri
nowoondoyi nguya teyunowono. Nguro, ye komo noro mandene nga
suwooyi sano ingoro oodoyi, ngu nondo hamoo nowoondone ye yunowano.
10 Nondo kuri Awanemboro mamana mandeni gome keyowonoku, nguro
ngu, no Awane enengo nowoondoyiningga ngu newendemo oorooteno.

Ngundiro nangge, ye noro mamana mande gome keyowanggoku ngu, arisa,
ye nguya noro nowoondoyinengga ngu newendemo oruwanggo.
11 No ngandiro ingooteno. Noro oni oningga ngu yeno oodoni, ye nowoon-
doyemo nguno angeya manggowoomo ooreni, ero ngundiro ingooteno.
Ngundiro nguro, no nga mandega nga, yeno eteno.
12 Noro mamana mande ngu ngandiro. Nondo yengo nowoondoyi
teyunootenoku, ngundiro nangge, ye komo dobookuriyeboro ngundiya
teyi!
13 Ene oni gurado ene dobookuriyi hoorooweyerowero, enengo ketangga
ngu yokowaku ngu, arisa, nowoondoyi teyingo muringga, ngundo nowoon-
doyi teweroyi muri gidarega, ngu hamoo oorengo dagayeroote.
14 Ye nondo etenoku muringga nga tetoyi ngu, asa, ye ngu noro do-
bookurine.
15 Ko oni ngu enengo oni urungga, ngundo ko oo teteku ngu ma ingoote.
Ngundiro nguro, nondo yeya ko oni ero ma ewano. Kini, mande bidodo
nondo Awanonggo ingowonoku, ngu yeno etoowe, ingomukowonggoku
ngu! Nguro nondo yeya ngu dobookurine, ero ewano.
16 Yendo no ma rogoneroyingo. Kini, nondo ye ngu nenengo ro-
goyerowonoku, nguro ye komo ooroya, gome oorengo enggewanggo. Yengo
enggeyega ngu gome sugi sugi oruwanggo. Ye ngundiro tero, ngunonggo ye
oo gura yowero, no oowoonemo Awano kira etoyi ngu, asa, Awando ngu
ooga ngu, hamoo oorengo, ye yunowa.
17 Nondo nga mamana mandega nga ye yunooteno. Ye komo do-
bookuriyeboro nowoondoyi teyi! Ero eyingo.

*Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngundo Yisasro Ko Oni Nguya Mundiyi Tewanggo*

18 Yisasdo ngandiro eyingo. Mera ngaro oni simoo bare ngando yeya
mundiyi tetoyiga ngu, asa, ye ingoyi, ene noya koretero mundi teyingo,
nguro yeno nguya tewanggo.
19 Ene hamoo ye mera ngaro muri biyomi ngu keyootoyi ngu, arisa,
mera ngaro muri biyomi tetenggoku oni simoo baredo, ene mete yengo
ingowanggo. Ye enengo keyemo oni nguro, ero ingowanggo. Ene ye ngu
muri biyomimboro oni kini. Kini, nondo ye kuri rogoyerowonoku ngu, ye
mera ngaro muri biyomi yokootoyi, yoyoro, songo yoyewono. Ngundiro
nguro, mera ngaro oni simoo bare, ngundo yeya mundiyi tewanggo.
20 Ye komo nondo mandega yeno ewonoku, nguro ingondudu teyi! Ko
oni ngu enengo oni urungga ngu dagaro ma oruwa. Nguro ngu, no
noyoro yomburineroro, no owenerowonggoku ngu, asa, ye nguya ngundiro
oweyeroro yomburiyerowanggo. Ene noro mandene keyoro ingoro ngu,
asa, yengo mande nguya keyoro ingowanggo.
21 Ene noro Awanengga no sureneroootoni, no ngano ombuyingo, nguro
nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Ngundiro nguro, ene noro nowoon-
doyemo hamoo ma tetoyi ngu, asa, ene yeno nguya muri biyomi tewanggo.
22 Hamoo, nondo kuri ma omburo mande gome nenengo ngu ma
etuyerootoowe ngu, arisa, ene weti mbumbuwaye tero nguro muri ma
ingowanggo. Ene ataga, ene oore gurano weti mbumbuwaye oongooweroyi
kini.
23 Oni ene noya mundiyi tetenggoku ngu, ene noro Awanemboya nguya
mundiyi tetenggo.
24 Ko gura gura, oni songombo kuri ma teyingoku ngu, nondo ngu ko
ngu ene kewooroyemo kuri tewono. Ngu hamoo, nondo ko ngundiro
ngu ma tetoowe ngu, arisa, ene weti mbumbuwaye tero, nguro muri ma

ingowanggo. Ene ataga ngu, ene kuri kenoro yokoro, nguro ene noya ko
Awanemboya nguya mundiyi tero boguwootenggo.
25 Ene ngundiro muriyengga tetenggoku, ngundo enengo mamana man-
deno nakangoyingo ngu, ataga engge tunootete. Ngu mandega ngu
ngandiro.
Ene noya kingo mundiyi tetenggo, ero eyingo. (Sam 35:19; 69:4)
26 Ene, ye Yanggango Teyunoro Hoorooweyeroweroyi oningga ngu (Yuka
Kundingiyi) ene Awaya gobooro oorooteri. Nondo ngu soweyootoowe, yeno
omburo, ngundo noro mandene noro murine ero yootunoro etuyerowa.
27 Ngundiro nguro, yendo nguya komo noro mandene, noro murine
nguya yootunoro, wesiyoro, ewanggo. Ndadiro nguro, kuri ye noya
oruwootokuno, no ko damoni yetoowe, ye nguno oode oode omburo, ataga
nga naruno nga, ero eyingo.

# 16

*Yisasdo Enengo Kirikiri Onino, Oo Kootu Tunooteweroyi Nguro Eyingo*

1 Yisasdo ngandiro eyingo. Nondo ngandiro ingooteno. Ye nowoondoye
kiyayi yero, nowoondoyemo hamoo ngu yokoweroyi, nguro ma ingooteno.
Ngundiro nguro, no nga mandega nga yeno kuri ewonoku ngu!
2 Kootuyisina naru gura tunootetoni, ene onindo Yudaro yowuru
yanonggo ye oweyerowanggo. Yo, hamoo, onindo ye yureyi kumooweroyi,
ngundo ingoro ewanggo. Nga oni, ngando ene weti mbumbuwa tetenggo,
ero ingowanggo.
3 Hamoo, ene noro Awane ko no nguya ma ingootenggo. Ngundiro nguro,
ene ngu muringga ngu tewanggo.
4 Oo ngu ma tunooteyingomo, nondo yeno kuri etoowe ingowonggoku
ngu. Arisa, kootuyisina ngu oo ngu tunootetoningga ngu, asa, ye nondo
ewonoku, ngu ingonduduyemonggo ko ingoyi. Ero eyingo.

*Yuka Kundingiyimboro Koni*

5 Ene no ataga oni no sureneroootoni, no ngano ombuwonomungga nguno
ko oorowuteno. Ene ye kewooroyemo ngunonggo oni gurado, no sumoo
nunoro, ngandiro ma eyingo. Ge ndarute? Ero eyingo.
6 Nondo nga mandega yeno etenoku ngaro, ye ataga nowoondoye kowuri
oorengo yetenggo.
7 Ene nondo hamoo oorengo, yeno eteno. No ye yoyokoro oorowuwanoku
ngu, Hoorooweyeroyingo, yewe yeno oorowuwa. Nguro no ma
oorowuwanoku ngu, asa, oni ye Yanggango Yunoro Hoorooweyeroweroyi
Yuka Kundingiyi ngu yeno ma ombuwa. Ene no oororo ngu, arisa, nondo
ene soweyootoowe, yeno ombuwa.
8 Enendo omburo, mera ngaro oni yoyeni, weti mbumbuwa nguro
murini yootunoro, noro murine gome nenengo nguro murini, ngu
wirikoyeroweroyi naruwo tunooteweroyi, nguro nguya etuyerowa.
9 Oniro weti mbumbuwaye, nguro muri ngandiro. Ene no kootu nunoro
noro nowoondoyemo hamoo ma tetenggo.
10 Koretero, ngu no Awanonggo ombuwonoku, kootuyisina no ko Awano
oorewano. Ngungga ngu, muri gome nenengo nguro hamoo ngu simoo bare
merako ngano ngu ma ingootenggo. Nguro no Awano oorowutoowe ngu, ye
no ko ma neyowanggo.
11 Wirikoyeroyingo nguro murini nguya ene watayi kini. Yo, hamoo,
Anutdo mera nga sobowooteku, nguro tabango oowooyi Setan, ngu ene kuri
oonooteweroyi nguro rogo tete.

12 No mande mande urungga ye yunowero ingootenoku, ene yendo ataga
ingoro yoweroyi nguya, ereremo kini.
13 Ene Yuka Kundingiyingga ngundo omburo ngu, hamoo mande Anu-
tromu, ngu bidodo etuyeroro yunowa. Enendo enengo ingondudunonggo
nangge ma ewa. Kini, mande ene ingowoku ngu nangge ewa. Enendo ngu
oo kootuyisina tunooteweroyi, ngu nguya ero etuyerowa.
14 Ene nononggo mande yorogogo yeno yootunoro ewa. Ngu muringga
nguno ene noro oowoone bingamine ero okoowa.
15 Awanemboro oo bidodo ngu noromu, nguro no yeno eteno. Yuka
Kundingiyi ngu nononggo mande yorogogo, yeno yootunoro ewa, ero
eyingo.

*Nowoondoye Kowuri Ngu Yowoorengootoni, Oni Oni Teweroyi Tunootewa*

16 Naru bodaga nangge ye no ma neyowanggo. Kootuyisina, naru bodaga
nangge ye ko no neyowanggo, ero eyingo.
17 Yisasdo mande ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri oni gidaregado enengo
nangge mande mande ngandiro eyingo. Ene ngu mandega ngu, ndawu
mande muringgaro, ene mande ngu nooreno ete? Enendo ngandiro ete.
Naru bodaga nangge, ye no ma neyowanggo. Kootuyisina naru bodaga
nangge, ye no neyowanggo. Ndadiro nguro, no hamoo oorengo Awanemo
oorowuteno, ero eyingo.
18 Asa, enengo kirikiri, onindo mande gura nguya eyingo. Naru bodaga
nangge ero eteku, mandega nga ndadiro? Noore ngu mandega eteku, nguro
murini ma ingooteto, ero eyingo.
19 Yisas ene ingoyingo, kirikiri onindo ene sumoo inowero tetoyi, nguro
ene eyingo. Ye bine nondo mandega etenoku, nguro sumoo ewero etenggo?
Nondo ngandiro ewono. Naru bodaga nangge, ye no ma neyowanggoku,
kootuyisina, naru bodaga nangge, ye no ko neyowanggo, ero ewono.
20 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Kootuyisina, ye sendo moguru urungga
tero, ebe sendoru sendorutero oruwanggo. Yo, yendo ngundiro tetoyi, ene
mera ngaro oni simoo bare ngu, ene nguro oni oni tero oruwanggo. Ene
yendo nowoondoye kowuringga ngu yowoorengootoni, ye nowoondoye oni
oni oorengo tunootewa.
21 Bare simoo bisiyoweroyi naruno ngu, ene komo ogingo ingoro,
newende kowuri ingowanggo. Ene kootuyisina simoongongga ngu bisiy-
ootoni, merako soretoni ngu, ene newende metemi ingoro, ogingo nguro
ma ingowa. Kini, ene simoongongga nguro oni oni tewa.
22 Ngundiro nangge, ataga ye nguya nowoondoye kowuri yetenggo. Ene
nondo ye ko yeyootoowe, nguno ye nowoondoye ko oni oni tewanggo.
Ngundiro tewanggoku, oni gurado yengo oni oningga ngu ma andangero
yowa.
23 Ngu narunggano nguno, ye oo guraro no ma sumoo nunowanggo. No
hamoo oorengo, no yeno eteno. Ye oo gura Awando noore yunoni ero,
no oowoonemo yemboongewanggoku ngu, asa, Awando ngu ooga ngu, ye
yunowa.
24 Kuri ye oo gura yowero no oowoonemo ma yemboongeyingo. Ene ye
ngandiro yemboongero ngu, ye oo yowanggo. Ngundiro tero ngu, yengo
nowoondoyemo oni oningga ngu yeyi gome oorengo tunootewa, ero eyingo.

*Yisasdo Mera Ngaro Murini Ngu Kuri Dagayingo*

25 Nondo mande ngaro kuri mande adingayi nangge ero ewonomu ngu.
Kootuyisina no mande adingayimonggo yeno ko ma ewano. Kini, no Awaro
mande tunoo yootunoro yeno ewano.

26 Ngu naruno nguno, ye no oowoonemo Awano yemboongewanggo.
Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, nondo ye hoorooweyeroro, Awano ma yem-
boongewano. Kini, ye mete yengombo Awano nenengo yemboongeyi.
Nguro ngu, nondo ngu ye hoorooweroro ma yemboongewano.
27 Yendo ngu noro nowoondoyemonggo gome ingoro, yengo nowoondoye
hamoo tetoni, nguro no Awaya oode, ngunonggo ombuyingo. Ngundiro
nguro, Awando yengo gome ingoote.
28 Kurimi no Awaya oode, no ngunonggo ene yokoro, no merako ngano
omburo oorooteno. Ataga ngu no mera nga yokoro, Awano ko oorewero
ingooteno, ero eyingo.
29 Yisas ngundiro etoni ngu, enengo kirikiri onikundo mande gumi
eyingo. Ataga ge mande adingayi ma eyingo. Kini, ge mande tunoo oorengo
eteku ngu!
30 Ataga noore ingooteto. Ge onindo sumoo ewanggo ero ma soboyeroro,
ge ngu noorengo ingondudu kenoro ingomukoote. Kini, ge oo bidodo ingo-
mukoote. Ngundiro nguro, noore ge kuri Awanggeboya oode, ngunonggo
ombuyingo, nguro nowoondonanimo hamoo teteku nga, ero eyingo.
31 Ene mande ngundiro etoyi ngu, asa, Yisasdo mandeye gumi eyingo. Ye
ataga nowoondoyemo hamoo tetoni, gome ingomukootenggo?
32 Ingoyi! Naru kuri namoko tunoo tewero tete. Yo, ene kuri tunoo tero
namoko teteku ngu! Ene ye oweyerootoyi, ye songo songo yengo endemo
sawanggo. Nguno ngu, ye no noyokootoyi, noso nangge oruwano. Ene
nondo noso nangge ma oruwano. Kini, noro Awane ene noya oruwaroku
ngu.
33 Nondo ngandiro ingoro, yeno eteno. Yengo nowoondoye ngu nono
yetoyi oodoyi ngu, arisa, yengo nowoondoyemo nguno nguya, noro
imakeyingongga ngu yeno oruwa. Ngundiro nguro, no nga mandega nga,
ngu yeno ewonoku ngu! Oni merako ngano ye ogingo kowuriyedodo
yunowanggo. Ene ngundiro teyunowanggoku, ene yengo nowoondoye ngu,
ye komo oni oni teya yanggango oriyi. Ndadiro nguro, nondo mera ngaro
murini yanggangoni, ngu hamoo oorengo bidodo wongoowe uwoku ngu!
Ero eyingo.

# 17

*Yisasdo Kirikiri Oni Hoorooweyeroro Yemboongeyingo*

1 Yisasdo mande ngundiro ero yokoro, ene sambosina doongetero
yemboongero eyingo. Awane, naru kuri tunootete. Ge duridari no
nunoyingomu, ngu oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu
etuyero. Ngunonggo gengo nangongge nguya, gengo duridarige simoo
bareno yootunoro etuyerowa.
2 Ndadiro nguro, gedo ene simoo barero tabango urungga kuri ene rogo
teyingo. Nguro ngu, ene mete simoo bare gedo kuri ero rogo tewoku,
ngundo sugi sugi keta oruweroyiga ngu yunowa.
3 Suwooyi sano keta oruweroyi ngu ngandiro. Ene gengo ingootenggoku,
ge guranangge hamoo Anut oorengo. Ngundiro nangge, ene no Yisas
Krayisdo, gedo gengo sunggi yeyingo oni, ge kuri sowenerootoyi, ngano
ombuyingo, nguro nguya ene nowoondoyemo hamoo tetenggo.
4 Gedo ko no ero nunoyingoku, ngu no kuri temukowono, ngundiro
tewonoku ngundo gengo duridarige simoo bare doongeyemo yootunoro
tunoo oorengo etuyerowo.

5 Awa, kuri mera oo nga ma tunooteyingomo, no geya oruworoku naruno, no bingamine duridarinedodo. No ataga nguya ngu duridari bingaminengga, ngu ko nuno ero ingooteno.
6 Nondo gengo muringge, mera ngaro oni gedo no nunowoku, nguno kuri ero etuyerowono. Gengo oni ngu, gedo kuri no nunowo. Ene gengo mandege ngu gome keyootenggo.
7 Ataga ene ingootenggo. Oo bidodo gedo no kuri nunowoku ngu, ngu genonggo nangge ombuwo.
8 Mande bidodo gedo no nunowoku ngu, nondo ene kuri yunomukootoowe, ene yoro, ene hamoo oorengo ingowonggo. Kuri no geya oode, ngunonggo no ombutoowe, nguro ene gengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, gedo no sureneroootoyi, no ngano ombuyingo, ero ingoyingo.
9 Nondo ene hoorooweyeroro yemboongeteno. Nondo ataga mera ngaro oni gengo ma ingootenggoku, nguro ma eteno. Kini, no ataga gedo oni no nunowoku, nguro no geno yemboongeteno. Ndadiro nguro, ngu oni ngu gengomu.
10 Noro oni nono nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu gengomu nguya. Ngundiro nangge, oni ngu gengomu, ngu noromu nguya. Yo, ene noro nowoondoyemo hamoo teyingongga, nguro ene oowoone bingamine ero okootenggo.
11 No ataga mera nga yokoro, geno ko oorowuwanoku ngu, ene gengo nowoondoye hamoo teyingo oni merako ngano oruwanggo. Awa, ge kundingiyi oorengo! Gengombo gengo yanggangongge no nunowoku, ngundiro ge ene soboyerowa. Ge ene soboyerootooga, ene nowoondoye guranangge, noore geya nowoondonari ngundiro, guranangge oruwanggo.
12 No eneya oruwootoku naruno, nondo gengo yanggangongge no nunowoku, nguno ene gome soboyerowono. Yo, hamoo oorengo, no gome soboyerootoowe, nguro ngu, ene bidodo ma oonootewonggo. Kini, oni (Yudas Iskariyoot) ene ge kootu gunoro, nguro ene oonootewerroyi musiyomo nguno oororo, enendo nangge oonootete. Gengo mande nakayano oorooteku, nguro engge tunooteweroyimboro tete.
13 Ataga no ge tanggegemo ma oorowuyingo naruno nguno, nondo merako ngano ootooro, nguno nga mandega nga eteno. Ndadiro nguro, noro nowoondonemo oni oni tero oorootenoku, ngundo noro oni simoo bareno ngu oni oni teyingongga, ngundiro nangge eneno angero ooreni ero, nguro gome ingooteno.
14 Gengo mandege nunowoku ngu, nondo kuri ero yunowono. Ngundiro nguro, mera ngaro oni simoo baredo kowuri yunootenggo. Yo, no mera ngaro muri biyomini, nguno no ma endeyoro oorooteno. Ngundiro nangge, no kenerootenggoku, simoo bare nguya, ene mera ngaro murimo ma endeyootenggo.
15 Gedo mera nganonggo ene andangeya yoyo, ero ma yemboongeteno. Kini, gedo ene soboyero ero, nguro yemboongeteno. Awa, gedo oni muri biyomiboro eweyingga, (Setan) ngu yokootoyi, ngundo ene noro simoo bare ma yutoro yomburiyerowero ero, nguro no geno yemboongeteno.
16 Yo, no mera ngaro muri biyominimo no ma endeyooteno. Ngundiro nangge, noro kenemo simoo bare nguya, ene mera ngaro murinimo ma endeyootenggo.
17 Awa, ge noro keneroyingo simoo bare ngu yoyega, ene gengo mandege nguno nowoondoye bidodo, nguno damooya, ngunonggo ene oni kundingiyi tunooteyi. Yo, gengo mandege, ngu hamoo mande oorengo engge.

18 Kuri ge no sureneroootoyi, no oni simoo bare kewooroyemo mera, ngano
omburo oorooteno. Ngundiro nangge, no ene sureyerootoowe, ene oororo
merani merani oni simoo bare kewooroyemo, gengo mandege wesiyoro ero
etuyerowanggo.
19 No nenengombo nowoondone bidodo gedo kongga nunowoku, nguno
damooro ngu tero, kundingiyi oorooteno. No ngundiro tetenoku,
ngunonggo gengo simoo bare oorengo, ene hoorooweyeroweroyimboro,
nguro ene nguya enengombo gedo kongga yunowoku, nguno nowoondoye
bidodo nguno damooro ngu kundingiyi tero, ngunonggo ene ko tewanggo.
20 Yo, nondo oni noro nowoondoyemo hamoo teyingo nga
hoorooweyeroro, geno yemboongetenoku, ngu ko, ngundo kootuyisina, nga
oni ngando mande etoyi, ingoro, noro nowoondoyemo hamoo tewanggoku,
nguro nguya geno yemboongeteno.
21 Nondo ngundiya yemboongetoowega, nguno oni ngu bidodo ene
nowoondoye guranangge oriyi, ero ingooteno. Awa, ge noya oodoyi, ko
nondo geya gobooro oorooteroku, ngundiro nangge, ene nooreya nguya
gobooro oruwato, ero ingooteno. Ngundiro tero ngu, mera ngaro oni simoo
bare, ene hamoo ingowanggo. Gedo no sureneroootoyi, no merako ngano
ombuwonomu, nguro nowoondoyemo hamoo ingowanggo.
22 Gedo duridariga no nunoyingongga ngu, nondo kuri ene yunowono.
Nguno ene nowoondoye guranangge siyeya oriyi, noorendo awa, geya
nowoondonari guranangge siyero oorooteroku ngundiro.
23 Nondo eneya oodooye, ko gedo ngu noya oorooteku, nguro nondo
ngu komo enengo nangge nowoondoye guranangge oorengo yeya oriyi,
ero ingoro yemboongeteno. Ngundiro tetoyi ngu, asa, mera ngaro oni
simoo bare ene ingowanggo. Gedo kuri no sureneroootoyi, no mera ngano
ombuyingo. Gedo noro ngundiro nowoondoyi tenunooteku, ngundiro
nangge, gedo enengo nowoondoyi teteku ngu! Ero ingowanggo.
24 Awa, nondo ngandiro ero ingooteno. Oni simoo bare gedo kuri no
nunowoku ngu, ene noya gedo musiyongga no nunowoku, nguno eneya
gobooro oruwato. Ene nguno noro duridarine ngu kenoweroyimboro
ingooteno. Yo, kurimi mera nga ma tunooteyingo naruno nguno, gedo noro
nowoondoyi tenunoro, ge ngu duridariga nunoyingongga ngu, ene nguya
kenoyi, ero ingooteno.
25 Awa, gengo muringge, ngu gome nenengo oorengo. Mera ngaro oni
simoo bare ngu gengo ma ingootenggo. Ene nondo ngu gengo ingootoowe,
ko noro oni nga nguya gengo ingootenggo. Gedo kuri no sureneroootoyi, no
merako ngano ombuwonomu, ngu ingootenggo.
26 Nondo gengo muringge ero etuyerootoowe, ingowonggoku, ngu ataga
nguya ngu muringga, ngu soweyoro etuyerooteno. Ngundiro tetoowe,
nguno ene komo enengo nangge nowoondoyi teweroyi muringga ngu gome
ingowanggoku, ngu gedo, noro nowoondoyi teyingo muringga, ngu gome
ingoro dowoowanggo. Ene ngundiro tetoyi, nondo ene nowoondoyemo uro,
eneya gobooro oruwato, ero yemboongeyingo.

# 18

*Yudasdo Yisas Yoro, Mundi Oni Kandeyemo Yeyingo*
*(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)*

1 Yisasdo yemboongero yokoro, Yisasdo enengo kirikiri onidodo ene
oororo, Kidoron nggooto ngu karongoro, anduroko ngu Olib dega nguro ko
gura oruwoku, nguno uyingo.

2 Yudas, ngu Yisas yoro, mundi oni kandeyemo yeyingo oningga, ngu
nguya ngu kongga ngu ingoote. Ndadiro nguro, naru oowooyingga Yisas
ene ngu kongga nguno enengo kirikiri oniya yowuruwooyingo.
3 Nguro Yudas ngu Rom Gabuman nguro me oni, ko Anutno wooro
yeyingo oniro sobosobo oni ko Parisi oni nguro kumba ootuwoo oni, ngu
yoyoro, ngu merasina nguno mayeyingo. Ene soru ko Lam nguya karo,
dowooro, ko me ebe ureweroyi idi sangga yoro mayeyingo.
4 Yisas eneno oo bidodo tunooteweroyi ngu, ene kuri ingoyingo. Ngundiro
nguro, Yisasdo tanggeyemo oororo, sumoo ero eyingo. Ye oone erewero
mayetenggo? Ero eyingo.
5 Ene ngundiro sumoo etoni ngu, asa, mandeni gumi ero eyingo. Noore
Yisas Nasaret oningga ngu erewero mayeteto, etoyi, Yisasdo gumi eyingo.
Ngu no nangge. Ene ngundiro etoni, ngu Yudasga Yisas yootunoro
eweroyingga ngu eneya gobooro dikayingo.
6 Yisasdo eyingo, ngu no nangge, etoni ingoro ngu, asa, ene soriyokoro,
woosooro oororo, merako ukero, uro wereyingo.
7 Ngundiro tetoyi, Yisasdo ene ko sumoo yunoyingo. Ye ndawu oningga
erewetenggo? Ngundiro etoni, me oniku enebana gumi eyingo. Nasaret oni,
Yisasga ngu erewero mayeteto, ero eyingo.
8 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo. Nondo kuri
yeno ewono. Ngu oningga ngu no. Ene ye no erewenerorо noyoya ngu, asa,
ye ngu oni nga yoyokootoyiga sayi, ero eyingo.
9 Ene ngundiro ero, ngundo kuri mandega eyingo, nguro engge yeni
tunootete. Ene ngu mandega ngu ngandiro eyingo.
Ngu oni ngu gedo no kuri nunoyingo, no ngu gura ma yokowano, ero eyingo.
(Yon 6:39)
10 Sayimon Pita ngu ene duge moore. Ngu naruno, ene duge ngu woosooro
yoro, wooro yeyingo oni sobosobo, nguro tabango oniro ko oningga, ngu
urewero duge oorongootoni, ene woosooro oorowutoni, sodeyi koondosina
gidare nangge, ngu tagatoni, merako soreyingo. Ngu oningga ngu oowooyi
ngu Malkus.
11 Ene ngundiro tetoni, asa, Yisasdo eyingo. Pita, gengo duge sirimo, ko
siriyo. Ndadiro nguro, Awando ngu sono tobaga no nunowoku, ngu nondo
ma neni, ero ingoote, bine? Ngundiro nguya kini. Ero eyingo.

### *Onikundo Yisas Yoro, Anasno Oorowuyingo*

12 Ngundiro tetoyi, me oniku ko enengo sobosobo oni, Yuda oniro kumba
ootuwoo oniro sobosobo, ngundo Yisas dowooro, utombo gosiyoro yoro
oorowuyingo.
13 Ene Yisas yoro, Anasno koretero oorowuyingo. Anas ngu Kayiyapas
tengari. Kayiyapas ene Anutno wooro yeweroyi oni, nguro tabango
urungga, ngu dagomangga, nguno yeyi tunooteyingo.
14 Kayiyapas oningga, ngundo ene kuri Yuda onino ngandiro eyingo.
Mete oni guranangebo kumooro ngu, asa, ngundo oni simoo bare urungga
hoorooweyerowa, ero eyingo.

### *Pitando Yisasro No Ma Ingooteno, Ero Eyingo*
### *(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)*

15 Sayimon Pitando, kirikiri oni guraya, ene Yisas keyoworiyo. Kirikiri
oni guraga ngu Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosobo tabangongga
ngundo ene watayi. Ngundiro nguro, ene sobosobo tabangongga, nguro
ende sisi nguro pawaroko, Yisas keyoro, nguno uyingo.

16 Ene Pitando ngu ene yamuko dabemimo endesina dikaro oruwo.
Kirikiri oni guraga ngu Anutro wooro yeweroyi sobosobo tabango ngu
ingooteku, ngundo oororo, yamuko sobowooro oruwoku barega, nguno
eyingo, ene Pita yoya, ya newendesina uni, ero eyingo.
17 Yamuko sobosobo barega, ngundo Pitaya eyingo. Ge bine nguya, Yisas
oningga, ngaro kirikiri oni gura bine? Ene ngundiro sumoo etoni ngu,
Pitando gumi eyingo. No kini! Ero eyingo.
18 Ko oni ko kumba ootuwoo oni, ngundo de gura karo, mera gingo yetoni
sosorero, nguro ene de yakowero de kayingo. Ngundiro tetoyi, Pita nguya
ngu dega ngu yakowero eneya nguno dikaro oriyingo.

*Anutno Wooro Yeweroyi Oni, Nguro Sobosobo Tabango, Ngundo Yisas Sumoo Inoyingo*
*(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)*

19 Anutno wooro yeweroyi oniro sobosobo tabango, ngundo Yisasno
kirikiri oniro sumoo ero, ko enendo simoo bare mande ero etuyerowoku,
nguro nguya sumoo eyingo.
20 Ene ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo mandeni gumi ngandiro
eyingo. Nondo ngu kuri oni simoo bare tunoo oorengo endemo mande
ero etuyerowono. No suwooyi sano yowuru ya newendemo, ko Tembel
ya newendemo, Yuda oni simoo bare yowuruwootenggoku, nguno nguya
mande ero etuyeroro yunowono. No mande kombitero, gura ma eyingo.
21 Ge ndawugaro, no sumoo nunoote? Ge komo oni ene kuri mande
no manggonemonggo ingowonggoku, ngu sumoo yunowa. Ene kuri noro
mandene ingowonggo, ero eyingo.
22 Ene ngundiro etoni, kumba ootuwoo gura dikaro oruwoku, ngundo
Yisas utoro eyingo. Ge Anutno wooro yeweroyi oniro sobosobo nguro
tabangongga, ngaro mandeni ngu gumi ngundiro ete?
23 Ene sumoo ngundiro etoni, asa, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Nondo
mande biyomingga etoowega ngu, asa, ge komo ngu nangge yootunoya
nono e. Ene nondo mande metemimu etoowe ngu, arisa, gedo nguro
ndadiro tero, no nuroote? Ero eyingo.
24 Arisa, utombo Yisas gosiyoyingo utooku ngundiro oodoni, ene Anasdo
Yisas soweyootoyi, Anutno wooro yeweroyi oniro sobosobo tabango
oowooyi Kayiyapas, nguno oorowuyingo.

*Pitando Yisas Oowooyi Ko Oongooyingo*
*(Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)*

25 Sayimon Pita ngu dikaro, de yakoro oodoni, oni songokundo Pitaya
sumoo inoro eyingo. Ge nguya enengo kirikiri oni, bine? Ene ngundiro
etoyi, Pitando oongooro eyingo. No kini! Ero eyingo.
26 Wooro yeweroyi oni, nguro sobosobo tabango, nguro ko oningga,
Pitando kono anduno sodeyi tagawokungga, nguro dobooyi gurado eyingo.
Hamoo oorengo, no ge geyowono. Ge nguya kono anduno geyowonoku ngu!
Ero eyingo.
27 Ene mande ngundiro etoni ngu, asa, Pitando ko ero, oongooro eyingo.
No kini! Ene ngundiro etoni, asa, ngu naruno nangge, kootoori eyingo.

*Yisas Yoro, Payilatno Oorowuyingo*
*(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 5:1-5; Luk 23:1-5)*

28 Ene Yisas yoro, Kayiyapasro ya yokoro, Gabuman koreteyingo nguro
yano mande wirikoweroyi musiyomo oorowuyingo. Ngu narungga ngu
suwoononggo oorengo, nguro ene sodedo yano ma ooreyingo. Ndadiro

nguro, ngu Gabuman oni koreteyingongga ngu Rom oni. Mosesro mamana mandeno, ene ngandiro eyingo. Yuda oni ngundo Yuda kini enengo yano uro ngu, ene wetidodo tero, Pasowa naru kundingiyi nguno noore uro, bibitero, oowari ma newato, ero eyingo.

29 Ngundiro nguro, ene endesina oriyingo. Gabuman oniro oni koreteyingo, oowooyi Payilat, ngundo eneno oorero sumoo eyingo. Yendo nga oningga nga ndawu oo biyominggaro, nga yoro mayetenggo?

30 Ene sumoo ngundiro etoni, asa, mandeni gumi ero eyingo. Nga oningga nga, ene muri biyomi ma tetoni, ngu noore ene yoro, geno ngano ma mayewato, eyingo.

31 Ngundiro etoyi, Payilatdo ko eyingo. Yengombo yoya, ooroya, yengo mamana mande, nguno yengombo mandeni wirikoyi! Ene ngundiro etoni, asa, Yuda onindo eneno gumi eyingo. Rom oniro mamana mande, ngundo ngandiro eyingo. Noorendo oni ureye kumooweroyi ngu roogo oorengo, ero eyingo.

32 Yisasdo ene kumooweroyimboro kuri eyingongga ngu, ene kumooweroyi murimo teyingo, ngu mandegaku ataga engge tunootewero tete.

33 Nguro Payilatdo Gabuman ya newendemo ko uro, ngunonggo Yisas negongootoni, ombutoni, sumoo inoyingo. Ge Yuda oniro mera sobosobo urungga (King), bine? Ero eyingo.

34 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Gengombo bine, ngu mandega ngu ingoro ete, bine, ngundi, oni songombo geno etoyi, ingoro, bine, ge ngundiro ete?

35 Ene ngundiro sumoo etoni, Payilatdo mandeni gumi eyingo. No bine, Yuda oni, nguro ge ngu mandega ngu noya ete? Hamoo oorengo kini! Gengo oni simoo bare, ngu ko gengo, Anutno wooro yeyingo oniro sobosoboku, ngundo goyoro nono mayetenggoku nga! Nguro ge ndawu ooga tewo? Ero eyingo.

36 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Nondo endega oni simoo bare sobowooweroyi, ngu mera ngaromu kini. Ene nondo mera, ngano simoo bare sobowooweroyi ngu, asa, noro ko oni, ngundo ngu ebe yeyi tunootetoni, ebe utoro, nguno oni gura no noyoro, Yuda oni kandeyemo nguya ma noyewa. Ene ataga ngu, nondo endega simoo bare sobowooweroyi, ngu merako ngano kini, ero eyingo.

37 Ene ngundiro etoni, Payilatdo Yisasro mandeni gumi eyingo. Nguro ge mera sobosobo oni urungga (King) gura, bine? Etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Gedo eteku ngu, ge nenengo oorengo ete. No ngu mera sobosobo oni urungga (King). Ngundiro nguro, no namondo no bisinerootoni, mera ngano omburo tunooteyingo. Yo, no merako ngano ombuwonoku, ndadiro nguro, no hamoo mande ngu ero yootunoro eweroyi oni. Oni bidodo hamoo mande ngu keyoro ngu, ene noro mandene ngu ingootenggo, ero eyingo.

38 Yisasdo mande ngundiro etoni ngu, asa, Payilatdo mande gumi eyingo. Hamoo mande ngu ndawu ooga? Ero eyingo. Payilatdo ngundiro ero yokoro, ene Yuda onino endesina oorero eyingo. Nondo nga oningga, ngano biyomi gura ma kenooteno. Eyingo.

39 Ene yengo muriye gura, ngu Pasowa naru kundingiyi narungga, nguno ya biyomimo oni gura andangetooye toongete. Ngundiro nguro, nondo Yuda oniro mera sobosobo urungga (King) nga bine, andangeya yunowe? Ero eyingo.

40 Yuda oni simoo bare enengo mande ngu ingoro, nguro ene meno manggaru urungga tero eyingo. Ngungga ngu kini! Ge komo Barabas

andangeya yuno! Ero eyingo. Barabasdo ngu oni yureni kumootoyi, ko oni songomboro oo sitowiye yakakayi yoyingo.

# 19

*Payilatdo Yisas De Omukondino Boorowoowero Eyingo*
*(Matiyu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)*

1 Asa, ngu naruno nguno, Payilatdo enengo me onino etoni, ngundo Yisas
yoro, utoro, gisasaruboro gome gome ureyingo.
2 Ngundiro tero, me onindo tomoku gura uto sanggiridodomundo tero,
yoro, Yisas tabangomo yeyingo. Ngundiro tero, towiyi dagoyi sereyin-
gongga yoro yemuyinoyingo.*
3 Me oni bidodo Yisas doongeyimo mayero, yomooweroyi mande gura
gura tero eyingo. Ge Yuda oniro King ge e! Ngundiro ero ureyingo.
4 Ngu naruno nguno, Payilatdo ko endesina Yuda onino oorero eyingo. Ye
ingoyi, nondo ene yoro, yeno endesina ooretoowega, yendo kenoyi! Nondo
ene goweyimo oo biyomi gura ma kenooteno!
5 Ene ngundiro etoni, arisa, Yisas endesina ooretoni, ngu tomoku uto
sanggiridodobo teyingongga, ngu Yisas tabangomo oodoni, ko towini dagoyi
nguya teyingo ngudodo ooretoni, Payilatdo Yuda onino etuyeroro eyingo.
Ye nga oningga nga kenoyi!
6 Ngundiro etoni, Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosobo, ko kumba
ootuwoo oni, ngundo Yisas kenoro, ngu ene manggaru urungga tero eyingo.
De omukondino sanggawega kumooni! Yo, de omukondino sanggaweyiga
kumooni! Ene ngundiro etoyi, Payilatdo Yuda oniro mandeye gumi eyingo.
Yengombo yoya, de omukondino sanggaweyiga kumooni, ene nondo ene
goweyimo biyomi gura ma kenooteno!
7 Ene mande ngundiro ero yokoro ngu, asa, Yuda onindo mandeni gumi
eyingo. Noore mamana mande gura oorooteku, ngu mamana mandega
ngundo ete. Oni gura ene Anut yomooyinoro mandega ero ngu, ene komo
kumoowa. Ngundiro eteku, nguro ngu oningga ngu, ene komo kumooni.
Ndadiro nguro, ene ngandiro ewo. No Anutro Nangoni, ewoku nguro. Ero
eyingo.
8-9 Payilatdo ngu mandega ngu ingoro, ene sosoreyingo urungga tero,
nguro ene Gabumanro ya newendemo ko uro, Yisas sumoo inoyingo. Ge
ndanonggo mayeyingo? Ngundiro sumoo etoni, ene Yisasdo eneno gumi
ma eyingo.
10 Yisas nenetero oodoni, arisa, Payilatdo Yisasya sanggiri tero, eyingo.
Ndadiro nguro, ge noro mandene gumi ma ete? Nondo ge goyokootoowe,
toongeweroyi nguro yanggangonedodo, ko de omukondino gosanggawe-
toowe, kumooweroyi nguya yanggangonedodo, ge ngu ma ingoote? Ero
eyingo.
11 Ene ngundiro etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Anut awuno
oorengo, ngundo yanggango ge ma gunootoni ngu, asa, ge no nodowooro
nureweroyi nguya ereremo kini. Ene nondo geno hamoo eteno. Oni
no noyoro, ge kandegemo yootunoneroro noyewoku, nguro weti mbum-
buwani, ngundo gengo weti mbumbuwage ngu dagaro, urungga oorengo!
Ero eyingo.
12 Ene mande ngundiro etoni ngu, asa, Payilatdo ngu ingoro, ene oore
erewero kenoro, Yisas yokootoni, toongewero oore ereweyingo. Ene Yuda

* **19:2:** (Tomoku ko nengguro dagoyi, ngu mera sobosobo urungga (King), nguro sunggi ngundiro teyinoro, nguno godange teyinoro eneno bagooteyingo).

onindo meno ero eyingo. Gedo ngu oningga, ngu yokootoyi toongewaku ngu, asa, ge Sisa dobooyi kini! Oni gura enengombo ene King ero ngu, ene Sisa nguya mundiyi teteku ngu! Ero eyingo.

13 Payilatdo ngu mandega ngu ingoro, nguro ene Yisas yoro, endesina oorero, ene oororo, mande wirikoweroyi yabano yeyi bibiteyingo. Musiyo gura oowooyi digi yabayi, Hiburu mandeno ngu oowooyi Gabata.

14 Ngu sa narungga ngu, Pasowa narungga nguro oo yomosiyoweroyi naruwo. Ngu narungga, ngu sa kewooro oorengo, ngu naruno, Payilatdo Yuda onino eyingo. Kenoyi, yengo mera sobosobo urungga (King) nga! Ero eyingo.†

15 Payilatdo ngundiro etoni, asa, Yuda onindo manggaru urungga tero eyingo. Ngu andangeya yoko! Andangeya yokootooga, de omukondino sanggaweya ureyi! Ene ngundiro manggaru tetoyi, Anutro wooro yeyingo oniro sobosobo oni, ngundo mande ngandiro meno eyingo. Noorengo mera sobosobo urungga (King) gura kini! Sisa nangge, ngu noorengo mera sobosobo urungga (King)! Ero eyingo.

16 Ngundiro etoyi, Payilatdo enengo mandeye ngu ingoro, nguro ene Yisas dowooro, enengo kandeyemo yero eyingo. Ye mete, ene yokootoyiga, me onindo dowooro, oororo, de omukondino sanggaweya ureyiga kumooni, ero eyingo.

### *Yisas Yoro, De Omukondino Sanggawero Ureyingo (Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)*

17 Payilatdo ngundiro etoni ngu, asa, me onindo Yisas yoro, enengo de omukondi inootoyi, koorowooro, ende yokoro oororo, musiyo gura oowooyi tabango wimbuyi, nguno oorowuyingo. Hiburu mandeno musiyo ngu oowooyi Golugata.

18 Ngu mera musiyonggano nguno, Yisas de omukondino sanggaweyingo. Ene oni songo eraya nguya Yisasdodo de omukondino booroyeroyingo. Oni erayagaku, Yisas tanggeyi gide gide, ko Yisas kewoorokono boorowooro de omukondino eraya gide gide, nguno booroyeroyingo.

19 Payilatdo mande gura nakangoro, oni yunootoni, de omukondi sosowoomo yeyingo. Ngu nakayangga ngu ngandiro. Nasaret Oni Yisasga, Ngu Yuda Oniro Mera Sobosobo Urungga (King). Eyingo.

20 Ngu musiyongga Yisas de omukondino boorowooyingo musiyongga ngu, Yerusalem ende urungga ngu tanggeyimo. Ngundiro nguro, Yuda oni urungga ngu mandega ngu kandangero ingoyingo. Payilatdo ngu mandega ngu Hiburu mandeno, Rom mandeno, ko Girik mandeno nguya nakangoyingo.

21 Ngundiro nguro, Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo, ngundo Payilatno eyingo. Ge ngundiro ma nakangowero, Yisas, Yuda Oniro Mera Sobosobo Urungga (King). Ge komo mande ngandiya nakango. Nga oningga ngando ewo. No Yuda oniro Mera Sobosobo Urungga (King), nguro ngundiro nakangowa. Ero eyingo.

22 Ene ngundiro etoyi, asa, Payilatdo gumi eyingo. Nguno yokoyi, nondo mandega nakangowonoku ngu, no komo kuri nakangowonoku ngu! Ero eyingo.

23 Ngu naruno me onindo Yisas deno boorowooro yokoro, enengo kumbaninggaku yoro wesoosoowootoyi, namoraya tunooteyingo. Namoraya tunootetoni, me onikundo gumi gumi yoyingo. Ngundiro tero, ene Yisas

† **19:14:** (Pasowa Naru Kundingiyi ngu Anutdo sunggi kenoro dagayeroyingo naru kundingiyi).

enengo nengguroni oorengo pirunggaku ngu ma toongooro wesibiyoyingo,
ngu guranangge pirundandayingongga.
24 Ngundiro nguro, me oni enengo nangge mande eyingo. Noore nga
nengguroga nga, ngu ma omboongewato. Noore komo ebe pawapawamu
koondoonge tero, oni gurado oni songo dagayeroro ngu, asa, ngundo
yowa. Ene ngundiro ero, koondoonge teyingo. Anutro mandeno mande
nakangoro eyingo, ngu engge tunootete. Mande ngu ngandiro.
Ene noro nengguronе, oo ngu bayetero yoyingo. Ene noro nengguronе
pirungga ngu so uyi (Kad) koondoonge tero, ndawu oninggado
dagayeroro ngu yowa, ero eyingo. (Sam 22:18)
25 Yisasro de omukondi tanggeyimo, enengo nemi nguno dikaro oruwo.
Mariya Yisas nemi nguro beyi, ngu Kolpas bareyi oowooyi Mariya, ko
Mariya gura Magadala, ende nguro barega, ngu nguya oruwo. Ngu bare
ngu, de omukondi tanggeyimo nguno oriyingo.
26 Yisasdo doongetero, nemimboya kirikiri oni ene nguro gome ingooteku,
ngu nguya yeyootoni, dikaro oodori, yeyoro, nemimboya eyingo. Namo, ge
keno, ngungga ngu, gengo nangongge, ero eyingo.
27 Yisasdo ngundiro ero, kirikiri oningga nguya eyingo. Keno, ngungga
ngu gengo nangge, ero eyingo. Ngu naruno nguno, ngu kirikiri oningga,
ngundo Mariya Yisas nemingga ngu yoro, enengo yano oororo, gome
kawararangoro oruwo.

### *Yisas Kumooyingo*
### *(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)*

28 Ngu naruno, Yisas enengo koni ngu bidodo ataga kinitetoni ingoyingo.
Arisa, Anutro mandeni nakaya ngu engge tunooteteku, nguro ene ngandiro
ete. No sonoro ingooteno, ero eyingo.
29 Sono nggusi gura oruwoku, ngu Wayin kowoo nangge nggusi mang-
gowoomo oorero oruwo. Ngundiromu ene towi sosowo gura yoro, Hisop
dega ngu kambini pirunggano gosiyoro, yoro, Wayin sonoyimo yetoyi,
Wayin kowoo nguno koongetoni, ngu yoro, Yisas manggowoomo yeyi
ooreyingo.
30 Yisasdo ngu Wayin kowoo sonongga ngu nero yokoro eyingo. Asa,
noro kone kinitete. Ene ngundiro ero yokoro, mudungo kiyayi yetoni,
penggootero, yukani yokootoni, oorowutoni kumooyingo.

### *Me Onindo Yisas Biburimo Sanggaweyingo*

31 Ngu narungga nguno, Yuda oniro naru kundingiyi nguro oo yomosiy-
oyingo naruwo, oowooyi Pasowa. Ngundiro nguro, Yuda oni ene oni
bingo yokootoyi, de omukondino naru kundingiyimo ma oruwa. Nguro
ene Payilatno oororo, oni de omukondino ngu keye udooketoyi, nguro ene
sodedo kumootoyi, oni bingoye yoyoro mereyerowero, eyingo.
32 Arisa, me onindo oororo, oni erayaga Yisasya booroyerowonggoku, ngu
keyari udoodokeyingo.
33 Ene ngundiro tero, omburo, Yisas kenootoyi, ene kuri kumooyingo.
Ngundiro nguro, ene Yisas keyi ma udookeyingo.
34 Ene ngundiro kenoro, me oni gurado Yisas tanggeyisina biburimo
sanggabo sanggaweyingo. Ene ngundiro sanggewetoni, sodedomangge
sidudaro sono nguya wendoni ombuyingo.
35 Oni gura (Yon enengomboro ete) enengo doongeyimbo me oninggado
Yisas sanggawero ute, ngu kenowoku nguro mande yootunoro eyingo. No
nenengombo yeyootoowe, sanggawetoyi kenowonoku, nguro no hamoo

oorengo mandeni ero etuyerootenoku nga! Ye ngu ingoya, nguro ye nowoondoyemo hamoo teyi, ero eyingo.
36 Nga oo tunooteteku nga ngu, Anutro mande ngu engge tunootete. Ngu mandega ngu ngandiro.
Onindo enengo wimbuyi gura ma udookewanggo, ero eyingo. (Kisim Bek/ Eksodas 12:26)
37 Ko Anutro mande gura ngandiro.
Oni sanggawewonggoku oningga ngu kenowanggo, ero eyingo. (Sekarayiya 12:10)

*Digi Woondokoyimo Yisas Merengooyingo*
*(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)*

38 Kootuyisina, Yosep Arimatiya mera nguro oningga, ngundo Payilatno oororo, Yisas bingo yoro, merengoowero sumoo inoro eyingo. Yosep ngu Yisasro keyoro endeyoyingo oni gura, ene Yuda oniro tabango nguro sosorero, nguro enengo newendemo hamoo ngu oongooyingo. Payilatdo mete ero etoni, nguro Yosep ene oororo, Yisas bingo yoyingo.
39 Ngu Nikodimas oningga ngu ene kuri suwoono Yisasno mayero tunooteyingo, ene Yosepya ombuyingo. Ngu oningga ngundo de eraya sidumi yowuruwooro yowooraringoyingomu ngu yoro ombuyingo. Ngu de sidumi nguro kowuri urungga, ngu onibiga kande eraya (30 Kilo).
40 Ngu oni erayaga, ngundo Yisas bingo yoro, de sidumi ndindingo gomemu ngundo kumbadodo yowuruwooro bimbongoyingo. Yuda onindo onibi mereyerowero tero merengootenggoku, ngundiro teworiyo.
41 Yisas de omukondino urewonggoriyomu musiyongga, nguno ko gura oruwo. Ko nguno oni mere keta gura oruwo. Oni gura nguno kuri ma merengooyingo.
42 Ngu narungga ngu, Yuda oniro naru kundingiyi nguro oo yomosiyoweroyi naru, ngu oowooyi Pasowa; ko, ngu oni merengga ngu namoko oruwo. Ngundiro nguro, erayaga ngundo Yisas bingo yoro, nguno merengooyingo.

# 20

*Yisas Kumoononggo Ko Ootoogeyingo*
*(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)*

1 Kowooyingo nguro naruwo koreteyingo nguno, Mariya ngu Magadala barega, ngundo suwoononggo oorengo ooreridodomonggo, Yisas merengooyingo merengga, nguno oorowuyingo. Ene mereno oororo, ene digiga mere manggowo ukingoyingongga, ngu mere manggowoomo ma kenoyingo. Kini, oni gurado ngu digiga kuri andangeyingo.
2 Ngundiro nguro, ene kendutero, Sayimon Pitano ko Yisas enengo kirikiri oni gura nguro gome ingooteku, nguno nguya eyingo. Oni songombo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunaningga, ngu mere manggowo andangero, kuri yowonggoku ngu! Ene yoro, ndano yewonggoku, ngu noore ma ingooteto, ero eyingo.
3 Ngundiro etoni, nguro Pita ko kirikiri oni gura nguya ene ende yokoro, damoni yero, mereno oorowuworiyo.
4 Ngu kirikiri oni erayaga ngu enengo eraya eraya kendutero oororo, ene ngu kirikiri oni guraga, ngundo Pita dagaro, enendo koretero oororo, mereno tunooteyingo.

5 Ene mereno penggootero, doongetero, kumba sarayingga ngu nangge
mereno oodoni, kenoyingo. Ene ngundiro kenoro, ene mere newendemo
ma uyingo.
6 Ene ngundiro tetoni, Sayimon Pitando kootu ene keyoro, omburo, ene
mere newendemo uro, ene nguya kumba nangge oodoni kenoyingo.
7 Kumba gura nguya, ngundo Yisas tabangomo gosiyoyingo kumbaga
ngu, kumba songomboya nguno ma oriyingo. Towingga Yisas dobengoro
yeyingongga ngu nangge oondoogero, musiyo songosina yeyingo, ngu
kenoyingo.
8 Arisa, ngu kirikiri oni guraga koretero mereno oorowuyingongga ngu
nguya, oni mere newendemo uro, oo ngu kenoro, ene Anutdo merenonggo
Yisas yokutuwoowoku, nguro newendemo hamoo teyingo.
9 Ngu naruno nguno, ene Anutro mande nakaya kuri ero nakangoyingo
ngu, ene ma ingonduduyemo ingoyingo. Nakaya ngundo ngandiro ete.
Yisas ngu kumoononggo ngu komo hamoo oorengo ko keta ootoogewa, ero
eyingo.
10 Arisa, kirikiri oni erayaga ngu, endega oruwonggoku, nguno ko
oorowuyingo.

*Mariya Magadala Barega, Ngundo Yisas Kenoyingo*
*(Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)*

11 Yo, kirikiri oni erayaga ngu, enengo endemo ko oorowutori, ene Mariya
ngu mere tanggeyimo endesina dikaro, sendoro oruwo. Ngundiro sendoya
sendoya penggootero, mere newendemo doongeteyingo.
12 Ene doongetero, mere newendemo Anutro sambono oni, Engel eraya,
nengguroyari sarayi erayaga, ngu Yisas kuri yeyingo mere musiyomo nguno
yeyoyingo. Engel oni erayaga ngu gurado tabango musiyosina, gurado ngu
keyi musiyosina bibitero oodori yeyoyingo.
13 Engel oni erayagakundo, Mariya sumoo inoro eworiyo. Bare, ge
ndadiro tero, ge sendoro ooroote? Ene ngundiro etoni, Mariyando gumi
eyingo. Oni songombo noro oni Urunggaku yoro, ndano yewonggoku, ngu
no ma ingooteno! Ero eyingo.
14 Mariyando ngundiro ero, ene yowoorengoro, Yisas kenoro, ngu Yisasdo
ero ma ingoyingo.
15 Asa, Yisasdo Mariyano eyingo. Bare, ge ndadiro tero, ge sendoote? Ge
oone erewero ooroote? Ene ngundiro etoni ngu, Mariyando ngu kongga ngu
simburibo ero ingoro, nguro ene gumi eyingo. Oni urungga, gedo yoya yeya
ngu, ge komo yewoku musiyongga ngu etunerootooga, no nguno kenoya, no
oororo yowano. Ero eyingo.
16 Ene mande ngundiro etoni, asa, Yisasdo eneno gumi eyingo. Mariya.
Etoni ngu, sodedomangge Mariyando yowoorengoro, Hiburu mande-
nonggo Yisasya eyingo. Rabonayi! Ero eyingo. Nguro muri ngu ngandiro,
Oo etuyeroyingo oni!
17 Yisasdo Mariyano eyingo. Ge no ma nodowoowero, no awuno Awano
ma ooreyingo. Ene ge komo ooroya, noro dobookurine nowoondoyemo
hamoo teyingo, nguno ngandiya etooga ingoyi. No awuno nenengo
Awanemo, ko yengo Awayengga nguno ooreteno. Yo, noro Anut, ko yengo
Anut nguya, nguno ooreteno, ero eyingo.
18 Arisa, Mariya Magadala barega enengo mandeni ngu ingoro, sodedo-
mangge ngu oororo, kirikiri onino, ero eyingo. No Urungga Oo Bidodo
Simburi, kuri kenootenoku ngu! Ngundiro ero, ene Yisasdo mande ewoku
nguya eyingo.

*Enengo Kirikiri Onindo Yisas Kenoyingo*
*(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18, Luk 24:36-49)*

19 Yisasro kirikiri onindo ngu Yuda oniro tabango nguro sosoreyingo. Sosorero, nguro ene ya ene oruwonggoku, nguro yamuko goodooro, ene ya newendemo nangge oruwonggo. Ngu narungga ngu, kowooyingo nguro naru koreteyingo, ngu suwootetoni, Yisasdo kewooroyemo tunootero eyingo. Yengo nowoondoye imakeyingomo oriyi! Ero eyingo.
20 Ene ngundiro ero, kandeyimo ko tanggeyimo nguya mambu doongo ngu etuyeroyingo. Ngundiro tetoni, Yisas enengo kirikiri oniku Urungga Oo Bidodo Simburi, ngu kenoro ngu, ene nowoondoye metemi ingoro, ene oni oni teyingo.
21 Arisa, Yisasdo ko eyingo. Ye nowoondoye imakeyingomo oriyi! Awando no sureneroootoni, no ngano ombuwonoku, ngundiro nangge, nondo nguya ye sureyerooteno.*
22 Yisasdo ngundiro ero, enengo yukani kirikiri onino uwooro, yunoro, eyingo. Ye Yuka Kundingiyi yoyi! Eyingo.
23 Yendo oni gidaregaro weti mbumbuwaye andange yunowanggoku ngu, asa, ngu weti mbumbuwangga ngu hamoo kinitewa. Ene yendo oni gidaregaro weti mbumbuwa ngu, oni enengo goweyemo orini ero, yokoyunowanggoku ngu, hamoo, oni enengo weti mbumbuwa ngu sugi sugi goweyemo oruwa, ero eyingo.

*Tomasdo Yisas kenoyingo*

24 Yisasdo enengo kirikiri onino tunooteyingo, ngu narunggano nguno, kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga, nguromu gura nguno eneya ma oriyingo. Ngu Tomas oowooyi gura Didimas (tegedodo).
25 Nguro ngu, kirikiri oni gidaregado Tomasno eyingo. Noore Urungga Oo Bidodo Simburi, ngu ngano kuri kenowooto! Ene mande ngundiro etoyi, ene Tomasdo gumi eyingo. Nondo kandeyimo disi musiyo ma kenoro, ko nenengo kandene dibiyi ene kandeyimo disi musiyomo ma sanggawero, ko kandene dibine ene tanggeyisina sangga doongoomo ma yero sanggawero ngu, asa, hamoo oorengo, no nowoondonemo hamoo ma tewano. Hamoo oorengo kini! Ero eyingo.
26 Kowooyingo gura yokoro, Yisasro kirikiri oni ene ya newendemo, Tomas nguya oruwonggoku narungga ngu, yamuko goodoomukoro ya newendemo oriyingo. Ngu naruno nguno, Yisasdo tanggeyemo ko tunootero eyingo. Ye nowoondoye imakeyingomo oriyi! Eyingo.
27 Ngundiro ero, arisa, ene yowoorengoro, Tomasno eyingo. Gengo kandege dibiyi disiyi teya, ombuya, disi musiyo nga sanggaweya kenoya, ko kandege dibiyi yega tanggenemo sangga musiyomo ngano ye! Gengo nowoondogemo hamoo ngu buribari ma ingowero. Kini, ge komo nowoondogemo hamoo teni!
28 Ene mande ngundiro etoni ngu, asa, Tomasdo gumi eyingo. Ge noro Urungga Oo Bidodo Simburi Simbune, noro Anut!
29 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ge no neyoro, nguro nowoondogemo hamoo tete? Oni ene no ma neyoro, ene nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ngu oni ngu oni oni urungga tewanggo, eyingo.

*Yondo Nga Bukga Nga Nguro Murini Nakangoyingo*

---

* **20:21:** (Awando no sureneroootoni, no ngano omburo, mande keta mesarango ngu ero etuyerowonoku, ngundiro nangge, nondo nguya ye sureyerootenoku, ngu ye ooroya, Mande Keta ngu wesiyoya, oni etuyeroyi).

30 Yisasdo oo songo gura onindo ma teweroyimu nguya, kirikiri oni
doongeyemo teyingo. Ene nondo ngu oo ngu bidodo, nga bukgano ngano
ma nakangoyingo.
31 Ene nga mandega nga kuri nakangowonoku nga ngu, ye nowoon-
doyemo hamoo teweroyimboro nakangowono. Ngu ngandiro. Yisas ene
Krayis, Anut enengo ko yoyoweroyi nguro sunggi yeyingo. Ngu Anut enengo
nangoni. Ene ye nguro nowoondoyemo hamoo tero ngu, asa, ye suwooyi
sano oruweroyi ketangga ngu yowanggo.

# 21

*Enengo Ko Oni Yisas Ko Kenoyingo*

1 Kootuyisina, Yisasdo Tayibiriyas sono koongeyingongga, nguno enengo
kirikiri oni doongeyemo ko tunooteyingo. Ngu sono koongeyingo ngu
oowooyi gura Galili. Ngu ngandiro.
2 Sayimon Pita, Tomas, ngu oowooyi gura Didimas, Nataniyel ngu Kena
ende Galili merangga ngunonggo, Sebedi simoongo erayagaku, ko Yisasro
ko oni eraya nguya oriyingo.
3 Ngu naruno nguno, Sayimon Pitando eyingo. No toongero, iso
erewewero. Ene ngundiro etoni, oni gidaregado nguya eyingo. Noore
nguya geya oorowuwato, ero ene oororo, wanggo sanganimo ooreyingo.
Ene ngu suwoonggano nguno, ene iso gura ma yoyingo.
4 Sengetoni, sa oorewero tetoni, Yisas ngu sono tamako dikayingo.
Dikatoni, enengo ko onindo, ngu Yisasdo ero, ngu ma ingoyingo.
5 Asa, Yisasdo sumoo yunoro eyingo. Simoone, ye iso gura yowonggo?
Ene ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri onindo gumi eyingo. Kini, ero eyingo.
6 Ene mande ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye isoro si
yoya, wanggo tanggeyi koondosinanggo oorongootoyi, utoni ngu, asa, ye
iso gidarega yowanggo. Ene mande ngundiro etoni, nguro ene isoro siri
oorongootoyi, wendeyino uyingo. Ngundiro tero, ene iso oowooyingga
oorengo yoyingo. Nguro ene iso sigaku woosooro, ene wanggo sanganimo
ooreweroyi kini. Ndadiro nguro, ngu kowuri oorengo.
7 Ngu Kirikiri oningga, Yisasdo nguro gome ingootekungga, ngundo
Pitano eyingo. Andu, ngu Urungga Oo Bidodo Simburiga ngu! Ene ngundiro
etoni, Sayimon Pita ngu, ene nengguro andangero yero ko tewootoni, nguno
ngu, mande ngundiro etoni ingoro ngu, asa, ene sodedomangge ootoogero,
enengo nengguro yewoku yoro, tero, ene sonono sorero oororo sagigo
urooreyingo.
8 Pitando sonono urooretoni, ko oni gidarega ngu ene wanggo sangani-
woore mayero, iso sigaku woosootoyi, sagigo namoko ombuyingo. Ene
oriroko ma oorowuyingo. Kini, ene 100 Mita nangge oorowuyingo.
9 Ene omburo, wanggo gosiyoro yokoro, ene de nombo gura oodoni
kenoyingo. Ngu de nomboga ngu iso, ko oomanongoyingo nguya oodoni
kenoyingo.
10 Ngundiro kenootoyi ngu, asa, Yisasdo eyingo. Yendo ataga iso yootenggoku ngu gidarega yoya ombuyi! Ero eyingo.
11 Ngundiro etoni, nguro ngu Sayimon Pitando wanggo sanganimo
oorero, isoro sigaku woosootoni, wendeyi tamako ooreyingo. Ooretoni,
iso ururu oowooyingga oorengo, ngundo siga ngu manggowoomo angero
ooreyingo. Yo, iso ngu oowooyingga oorengo (153), ene isombo siga ngu ma
omboongeyingo.

12 Ngundiro tetoni, Yisasdo eyingo. Ye ombuya, oowari nga neyi! Ene
ngundiro etoni ngu, ko oni gurado, ge onendo ero, sumoo inowero ma
ingoyingo. Kini, ene ingoyingo, nga ngu Oo Bidodo Simburiga, ngundo ero
ingoyingo.
13 Ngu naruno, Yisasdo omburo, oowari manongoyingoku yoro, ko iso
yoro, bayetero, yunootoni neyingo.
14 Yisas, merenonggo kuri ootoogeyingo naruno, nga ngu tambu
kabusayiga, enengo ko oni doongeyemo tunooteyingo.

### *Yisasdo Pita Sumoo Inoyingo*

15 Ene oowari nemukoro yokoro, asa, Yisasdo yowoorengoro, Sayimon
Pitano eyingo. Sayimon, Yonro nangoni, gedo nga oni nga dagayeroro, ge
noro gome ingoro, nowoondoge bidodo no nunoote? Ene ngundiro sumoo
etoni ngu, asa, Pitando gumi eyingo. Yo, Urungga Oo Bidodo Simburi, ge
ingoote, no gengo ingooteno, ero eyingo. Yisasdo enengo mandeni ngu
ingoro, gumi eyingo. Ge noro simoo bare soboyeroweroyi ngu, Sipsip
nangoni oowari yunoro muwooweroyi, ngundiya te!
16 Ene ngundiro ero, asa, tambu erayayigaku eneno ko eyingo. Sayimon
Yonro nangoni, gengo nowoondoge ngu bidodo no nunoote, ngundi kini,
bine? Ngundiro sumoo etoni ngu, Pitando gumi eyingo. Yo, Urungga Oo
Bidodo Simburi, ge kuri ingoote, no gengo ingooteno, ero eyingo. Ngundiro
etoni, asa, Yisasdo gumi eyingo. Arisa, gedo noro Sipsip ngu oowari yunoro
gome soboyerowa. Ero eyingo.
17 Asa, tambu kabusayigakuno, ene sumoo inoro eyingo. Sayimon, Yonro
nangoni, ge bine noro ingoote? Ngundiro sumoo etoni, Pita ene newende
kowuri yeyingo, ndadiro nguro, Yisasdo tambu kabusayiga sumoo inoro, ge
noro ingoote, etoni, nguro ene gumi eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi,
ge oo bidodo ingomukoote. Ge ingoote, no gengo ingootenoku ngu! Ene
ngundiro etoni ngu, Yisasdo Pitaya eyingo. Arisa, gedo komo noro Sipsip
ngu oowari yunoro, gome muwooyerowa!
18 Hamoo oorengo, no geno eteno. Kurimi ge simoo oore ootooro ngu,
gengombo gengo Let kimbona, ngundo gengombo wanggagemo gosiyoro,
ende gurano toongewero ero ngu, ge nguno toongete. Ene kootuyisina ngu,
ge oni dogoni yeteku naruno ngu, ge kandege okootoyi, oni gurado Let yoro,
wanggagemo gosiyonggunoro, goyoro, ende ge nguno ma oorowuwero
ewoku, nguno goyoro oorowuwa, eyingo.
19 Yisasdo ngandiro eyingo. Kootuyisina, onindo Pita yoro ureyi
kumooweroyi, nguro damoni ero etungoyingo. Pitando kumooteku
narunggano nguno ngu, ene Anutro bingami ero okoowa. Nguro Yisasdo
Pitano yootunoro ero eyingo. Ge no keneroya endeyo! Eyingo.

### *Yisasdo Kirikiri Oni Guraro Ingooteku, Nguro Mandeni*

20 Pitando yowoorengoro, ngu kirikiri oningga Yisasdo nguro gome
ingootekungga, ngu kenootoni, ene keyeroro ombuyingo. Ngu oningga
ngundo kuri oowari neyingo ngu naruno, ene Yisas tanggeyimo, nomoni
rorowooro, bibitero, ngunonggo eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbunani, onendo ngu ge mundi onino yootunonggerowa? Ero eyingo.
21 Pitando ngu kenoro, Yisasno eyingo. Urungga, nga oningga nga,
kootuyisina, ndawu ooga eneno tunootewa? Eyingo.
22 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo Pitano gumi eyingo. Nondo ngu ene
oodoningga, ooroya, no ko ombuyingo naruno nguno keta orini ewanoku
ngu, gengo oo kini. Ge komo ombuya, no keneroya endeyo! Eyingo.

23 Nguro ngu, dobookuriyi gidarega kewooroyemo, ngu mandega ngu
nangge ero endeyoyingo. Yisasro ko oni ngu, ene ma kumoowa, ero eyingo.
Ene Yisasdo ngu ene ma kumoowa, ero ma eyingo. Kini, ene ngandiro
eyingo. Nondo ngu ene oodoningga, ooroya, no ko ombuwanoku naruno
nguno keta orini, ewanoku ngu, gengo oo kini. Eyingo.
24 Ngu kirikiri oningga, ngundo nangge, ene ataga nguro mandeni ero
wesiyoro, mande nga nakangoote. Noore nga mandega nga ngu, ene hamoo
yootunoro ewoku ingooteto.
25 Yisasdo oo gidare urungga oorengo nguya teyingo. Ene oni nga mande
oo nga songo songo guranangge nangge nakangowero ngu, asa, nguro
Buk nguya oowooyingga oorengo nakangowanggo. Nondo ngu ngandiro
ingooteno. Noorengo mera nga bidodomo, ene Buk nangge tewa. Ngu
hamoo.

# APOSEL ONIRO KOYE

Aposelro Mande Tabango

Nga bukga ngaro oowooyi damoni ngu ngandiro, enengo koye ngu Anutro mande yoro ombuyingo. Nga bukga nga ngu, buk kootu erayaga Lukdo nakangoyingo. Nga bukno ngano ngu, Lukdo kirikiri oni (Aposel) guranangge nangge, nguro mandeye eyingo. Ko kirikiri oniro mandeye gidarega, enengo ingondudunonggo etenggo. Arisa, mande gidega ngu, Luk enengo doongeyimbo kenoro ingoro ngu, asa, ene naru gidega ngu, kirikiri oni (Aposel) nguya endeyoro, nguno oruwonggo. Nga nakayangga ngano ngu, Lukdo nakaya kande eraya kegidemboro guranangge (Gumi 16), nguno ngu kenowato. Lukdo ngandiro ete. Noore ngu tunootetooye ngu, asa, oni gidaregado yeyoro, ngandiro eyingo. Ene Pol ngu, Rom merako ya biyomimo oodoni, Lukdo nga bukga nga ngu, enendo nakangoyingo.

Ene Lukro ingonduduni ngu ngandiro: Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo nangge oni yanggango yunootoni, ngundo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo nangge, ene mete sobosobo Urungga ngu oowooyi Yisas, nguro mandeni keta mesarango ngu wesiyoro eyingo. Asa, Yisas oowooyimo enengo kirikiri oni, ngundo oo urungga ngu tero, onindo ngu oo ngu ma kenoyingo. Ene oo gabogaboyi gura gura tero, oni simoo bare oowooyingga mera bidodomo ngu kenoro, Yisasro ingootoyi nowoondoyemo hamoo teyingo. Koretero oorengo ngu, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya, ngundo Yisasro mandeni Yerusalem endemo nguno oni simoo bareno, mande keta mesarango wesiyoro eyingo. Asa, kootuyisina ngu oni sowe gidega ngu Pilip, ngundo ko mera gumisina saro ngu, mera oowooyi ngu Sameriya, ngusina Yisasro mandeni wesiyoro eyingo. Kootuyisina ngu, Polndo enengo dobookuriyi nguya ende mera oowooyingga endeyoro, Yisas Krayis nguro mandeni keta mesarango wesiyoro oni simoo bare yunoyingo.

Mande gura ngu, nga bukno ngano koretero oorengo ngu, Yuda oni simoo bare ngundo Yisasro nowoondoye hamoo teyingo. Ko oni sowe gidarega ngu nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Ene naru kootuyisina oni endesina oowooyingga oorootenggoku, ngundo Yisasro nowoondoyemo ingootoyi hamoo tewa. Kurimi oorengo, Yuda oni ngu, ko endesina oni oorootenggoku nguya gobooro ma bibitero, nowoondoye guranangge ma yeyingo. Ene Yuka Kundingi nguro konimonggo Yuda oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, ene mete oni gidarega nowoondoyemo hamoo teyingo nguya, nowoondoye guranangge yero bibitewanggo.

Enengo nakayano nguno, Lukdo ngu tabango oni, ko Rom Gabuman oni ngu etuyeroro, ngu oni sowengga Yisasno nowoondoye hamoo teyingo oni ngu. Ene ma tookungo yero, ene manggoye nguya ma toongooro sayingo. Ene Gabumanro tabango oni ngundo mande etoyi, ene mande ma toongooyingo. Ngundiro nguro, ene naru bidodomo Yuda oni tabango, ngundo kirikiri oni ngu yoyoro, ya biyomimo yoyewero teyingo. Asa, ngu oogano ngunonggo nangge, Rom tabango oni ngundo ndadiro oo biyomingga erewero kenoro, Yisas enengo kirikiri oni ngu yoyoro mande wirikoweroyi yano ombuyingo. Ene ngundiro tero, Rom tabango oni ngundo mande biyomi gura ma kenoyingo.

Nga bukgano ngano ngu, Yuka Kundingiyimboro mandeni ngu ooroote. Yuka Kundingiyi ngundo ngu, yanggango urungga yunoyingo. Oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu, ene muri nenengo, ko ingondudu

metemi nguya yunoyingo. Ene ge nga bukga nga oowooyi gura inowero ngu, asa, ge mete oowooyi ewa. Yuka Kundingiyi nguro koni ngu, ngu gome oorengo ewanggo.

Ngundiro nguro, nga bukno ngano mande gumi gumi oorooteku, ngu ngandiro:

* Nguro damoni, ko yanggangoni ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngunonggo tunooteyingo. 1:1-5:42
* Ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu kowuri koorowooro, ene kowuri ngu dagayingo. 6:1-9:31
* Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo Yisasro mandeni keta mesarango ngu Yuda oni simoo bare ko Sameriya oni simoo bareno wesiyoro eyingo. 9:32-12:31
* Polro oore koretero endeyoyingo. 13:1-14:28
* Nowoondoyemo hamoo teyingo oni, nguro tabango onindo Yerusalem endemo yowuruwooyingo. 15:1-41
* Polro oore eraya endeyoyingo. 16:1-18:23
* Polro oore kabusa endeyoyingo. 18:14-21:14
* Onindo Pol dowooro, yoro, Romno ombuyingo. 21:15-28:31

*Yisasdo Kootuyisina Yuka Kundingiyi Yeni Ombuweroyimboro Eyingo*

1-2 O Tiyopilas, kuri ngu bukgano nguno nondo nakangowonoku, ngu oo bidodo Yisasdo tero, ko mande nguya oni simoo bareno eyingo. Ngu ko ngu bidodo temukootoni ngu, asa, Anutdo Yisas yoro, sambono ko ooreyingo. Ene sambono ma ooreyingomo, ngu naruno ngu, Yuka Kundingiyi nguro yanggangonimonggo, Yisasdo kirikiri onino kuri ene sunggi yero, enengo koni teweroyi muringga nguro etuyeroyingo. Ngu bidodo nakangowonoku ngu!

3 Kuri ene ogingo urungga ingoro kumooro, kootuyisina ootoogero enengo kirikiri oni doongeyemo tunooteyingo. Ene ko oowooyingga tero, ene nguno ingootoyiga hamoo teni, ene keta ooroote. Naru onibi eraya (40) kirikiri onino tunootetoni kenoyingo. Ngu naruno, Yisasdo kirikiri onino, Anutro mande murininggа, ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu wesiyoro eyingo.

4 Yisasdo kirikiri oniya oode ngu, ene mande yunoro eyingo. Ye Yerusalem ende ngu ma yokowero, yengo ooga Awando yunowero mande ero gosiyoro eyingonggaku, ngu sobowooya oriyi. Kuri nondo yeno etoowe ingoyingongga ngu, ngu Yuka Kundingiyi yoro, ero eyingongga ngu!

5 Sonoyeroyingo Yon, ngundo sonombo oni simoo bare sono kundingiyi newendemo uro gimuyingo. Ene naru bodaga nangge yokoro ngu, Yuka Kundingiyi nguno nowoondoyemo ombuwa, ero eyingo.

6 Ngu naruno, kirikiri onindo yowuruwooro, Yisas sumoo inoro eyingo. Noorengo Oo Bidodo Simburi Urungga, ataga nga narunggano ngano, ge nga merangga nga Iserel oni kandeyemo yeyi, ko tunootewa, bine? Sumoo eyingo.

7 Ene Yisasdo kirikiri onino gumi eyingo. Awa Oo Simburi Urungga, enengombo nangge ngu sa narungga ngu rogowoote. Yendo ngu narungga ngu ingoweroyi kini.

8 Ene kootuyisina Yuka Kundingiyi omburo, yeya oodoni ngu, ye yanggango yowanggo. Ye ngunonggo noro mandene murine ngu yootunoro, Yerusalem endemo oni simoo bareno wesiyoro ero, Yuda oni bidodomo ero, Sameriya oni bidodomo ero, toongero, yade oororo, mera bidodomo, nguno noro mande muri yootunoro ewanggo. Ero eyingo.

### *Yisas Sambono Ooreyingo*
### *(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)*

9 Yisasdo mande ngu ero yokootoni, kirikiri oni kenootoyi, Anutro yanggangoni, ngundo Yisas yoro yoro, oorero, goboore newendemo utoni, nguro enengo kirikiri onikundo ko ma kenoyingo.
10 Yisas ooretoni, kirikiri oni sambono doongetero, kenondadangero oodoyi, asa, sodedomangge sambono oni Engel eraya kirikiri oni tanggeyemo dikaworiyo. Ngu oni erayaga ngu nengguroyari ngu sarayi oorengo.
11 Oni erayagakundo eworiyo. Ye Galili oni, ye ndatero ngano dikaro, ngunonggo sambono doongetero oorootenggo? Nga Yisasga ataga ye tanggeyemonggo Anutdo yoro, sambono ooreteni kenootenggo. Nga Yisasga, nga nangge, ngandiro ooretoni, kenootenggoku, ngundiro nangge, ene kootuyisina ko ombuwa, ero eyingo.

### *Ene Oni Gura Yootunootoyi, Yudas Musiyomo*

Tunooteyingo
12 Ngundiro etoni, Yisasro soweyeroyingo Aposel onindo ngu mera puringga ngu yokoro, ene Yerusalem ende ko oorowuyingo. Ngu mera puringga ngu oowooyi ngu Olib. Ngu puringga ngu Yerusalem ende ngu tanggeyimo.
13 Ene endemo uro, ene ya gura ya gumi awu sanganimo nguno oorero oriyingo. Ngu oni ngu oowooye ngu ngandiro: Pita, Yon, Yemus, Enduru, Pilip, Tomas, Batolomeyu, Matiyu, Yemus Alipiyas nguro nangoni, Yudas Yemusro nangoni, ko, Sayimon. Sayimon, ngundo enengo mera ngu yuto onindo sobowooweroyi ingonduduni kini.
14 Ngu oni ngu bidodo nowoondoye guranangge yero, Anutno yemboongero oruwonggo. Bare gura gura nguya, Yisas nemi Mariya, Yisasro kone dobooyi nguya yemboongero oriyingo.
15 Ngu naru gurano, oni bidodo ngu onibi kandegura, onibiga gura nguya (120) oruwonggo. Ngu naruno nguno, Pitando oni dobookuriyi, ngundo ootoogero, dikaro, mande eyingo.
16 Pitando eyingo. Ye dobookurine, nakangoyingo gura oorooteku, kurimi Yuka Kundingiyimbo Dewit manggowoomonggo Yudasro eyingo. Ngu oningga, ngundo oni gidarega oore etuyerootoni, ene Yisas dowooyingo. Ngu mandega ngu engge tewa. Ngu hamoo, ngundiro nangge tunootewo.
17 Kurimi Yudas nooreya oruwooto. Ene nga kongga nga, ene nooreya gobooro yowootowo. Pitando ngundiro eyingo.
18 Yudasdo oo biyomi teyingomu, nguro uriyingga yowoku, ngundo mera gura uriyoyingo. Ngu meranggano nguno, Yudas merako ukero, uro, utoro kawuyi pokomero, usekawuyi bidodo wendoni, ende ombutoni kumooyingo.
19 Kootuyisina, oni simoo bare bidodo Yerusalemno oriyingo, ngu Yudasro mande ingoro eyingo. Ngu merangga ngu oowooyi ngu Akelidama eyingo. Enengo mandenonggo ngu muringga ngundiro: ngu sidudaro mera.
20 Arisa, Pitando eyingo. Ngu oo nakangga ngu, Sam bukno ooroote. Ngu ngandiro:

Enengo mera ngu kingo orini. Oni gurado nguno ma oruwero kingo orini, eyingo. (Sam 69:25)
Sam bukga ngundo gura ete.
Oni gurado enengo koni ngu yowa, eyingo. (Sam 109:8)

21 Nguro ngu, ataga oni gura yootunowato. Ngu oningga ngu, nooreya
ko gobooro tewato. Ngu oningga ngu, kuri urungga Yisas nguya endey-
owootomu, oni ngu gura yootunoro ewato.
22 Sonoyeroyingo Yonngga, ngundo oni simoo bare sonoyeroyingo
naruno, Yisas oni simoo bareno ko damoni yero, tero, omburo, Anutdo
Yisas, noorenonggo yoro sambono oorewoku, ngu bidodo kenoro, omburo,
ataga nguya ngundiro oni ngu gura yootunoro yewato. Ene nooreya yowu-
ruwooro, ko gobooro tero, Yisas ko ootoogeyingo nguro muri yootunoro
ewato. Eyingo.
23 Arisa, ene oni eraya yootunoro eyingo. Gura ngu Yosep, ene oowooyi
gura Barabas etenggo. Ene nangge oowooyi gura nguya ngu Yasitas. Oni
gura nguya, ngu oowooyi ngu Matiyas.
24 Oni bidodo Anutno yemboongero eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi,
ge oni bidodo nowoondoye kenoro ingoote. Ge mete noore etuyero, nga oni
erayaga nga oone, ngu gedo etuyeroya yootuno.
25 Ene Aposel kongga ngu yowa. Yudas ngu kuri ko yokoro, Setanro ende
biyomimo toongero, nguno oruwa. Eyingo.
26 Arisa, oni erayagaku towooyeroro, ebe dagadaga tetoyi, Matiyasdo
tunootete. Ngundiro tunootetoni, ene yoro, kirikiri oni kande eraya
kegidemboro gurananggegakuno (11) yowuruwooyingo.
1,

# 2

*Yuka Kundingiyi Ombuyingo*

1 Naru kundingiyi, oowooyi Pendikos tunootetoni, nguno Yisasro kirikiri
onindo ya gurananggemo yowuruwooro oruwonggo.
2 Sodedomangge oo ngguyi gura sambononggo ngguyi uro ombuyingo.
Ngguyi ngu doogo yanggango urungga ngguyi ngundiro tero ombuyingo.
Ngundiro omburo, ya ene oruwonggokungga ngu newendemo uro, ya
newende ene bibiteweroyi yangga ngu, bidodo ndindi teyingo.
3 Ene kenoyingomu ngu, de soru ngundiro tunooteyingo. Ngu wirikoro
Anutdo soweyeroyingo oni ngu ko oni gidarega, ngu yano oruwonggoku,
ngu bidodo tabayemo songo songo bibiteyingo.
4 Arisa, Yuka Kundingiyi, ngundo kirikiri oni bidodo ene nowoondoyemo
angeyingo. Ngundiro tetoni, ene mande bungeyi gura guranonggo mande
etenggo. Yuka Kundingiyi enengombo mande gura gura yunootoni, mang-
goyemonggo ngundiro eyingo.
5 Yuda oni Anutro ingondudu tero oruwonggoku, ngu mera
bidodomonggo mayero, Yerusalemno oruwonggo.
6 Oni simoo bare oowooyingga oorengo ngu ngguyiga ngu ingoro, asa,
ene sobiro omburo yowuruwooyingo. Omburo, dikatoyi, Yisasro kirikiri
onikundo mande bungeyi gura guranonggo, oni enengo mandenonggo
mande etoyi ingoyingo. Nguro ene soriyokoyingo.
7 Oni bidodo soriyokoro, ingondudu tero eyingo. Kenoyi! Nga oni mande
etenggoku nga, ngu bidodo ngu Galili oni nangge!
8 Ndadiro nguro, noorengomo noorengomo songo songo noorengo man-
denonggo, mande etoyi ingooteto.
9 Noore ngu Patiyan oni, Midiyan oni, Ilam oni. Noore oni gidarega
Mesopootemiya, Yudiya, Kapadosiya, Pondas, Esiya,
10 Perigiya, Pambiliya, Igip, Libiya mera Sayirin oni ko noore gidarega
Romnonggo nguya ngano omburo oorooteto.

11 Noore Yuda oni, ko, oni sowe gidarega, ngundo Yudaro muri keyootenggoku, noore Kirit oni, Arebiya oni nguya, noore bidodo ingootooye, ene Anutro mandeni muri yanggangoni, ngu noorengo mandenonggo mande wesiyoro etoyi ingooteto, ero eyingo.
12 Ngundiro ero, ene bidodo soriyokoro, buribari urungga ingoro, enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Nga mande etenggoku nga ngu damoni ndadiro? Eyingo.
13 Ene oni gidaregado yomooyunoro, mande ero eyingo. Ene Wayin sonoyi urungga biyomi oorengo nero, nguro ngundiro mande etenggo, ero eyingo.

### *Pitando Mande Wesiyoro Eyingo*

14 Asa, Pitando kirikiri oni kande eraya kegidemboro guranangge nguya dikayingo. Ene manggaru tero, oni simoo bareno eyingo. Ye Yuda oni simoo bare, ko, ye ngano Yerusalemno oorootenggoku, ye sodeyeya noro mande nga gome ingoya, ye nguya nga mandega ngaro muri ngu gome ingoyi!
15 Yendo ngu ingootenggoku, nga oni nga Wayin sonoyi urungga nero, mande ngandiro, ero ingootenggo. Ene hamoo oorengo kini, ene sa gaboyi naru kandegura gidemboro namoraya nangge teteku nga (9:00 am)!
16 Ene nga mandega nga, ngu Anutro ingondudu eyingo oni, oowooyi Yowel, ngundo kurimi ngandiro eyingo.
17 Anutdo ewo. Naru wenga namokono tetoni ngu, noro Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni ngu soweyootoowe, oni simoo bareno uwa. Yengo simoo namboye ngu Anutro ingondudu eyingo oni ewonggoku, ngundiro nangge ngu wesiyoro ewanggo. Noro oo gura gura yengo simoo oore nguno gaboya gaboya oo etuyerowano. Yengo oni dogodogoni ngu gabono etuyerowano.
18 Yo, ngu narunggano nguno, noro Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni wendootoowe, noro ko oni simoo bareno nguya uwa. Ene ngunonggo noro mandene, muri Anutro ingondudu eyingo oni ngundiro eyingomu, ngu wesiyoro ewanggo.
19 No sambono awuno, ko, merako ngano nguya, nondo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu tewano. Ngundiro tetoowe, ngu sidudaro, de soru, wooro sobugo urungga ngu tunootewa.
20 No sa yewe ooreri tunootetoni, kombo yewe, dagoyi sidudodo ngundiro yewa. Kootuyisina Oo Simburi Urunggaro naru urungga duridarinidodo tunootewa.
21 Ngundiro tetoni, oni simoo bare ene Anut Oo Simburi Urungga nguro oowooyimo meno etenggoku ngu, Anut enengo kandeyibo yodowooro yoyootoni, enengomboya oruwanggo. Anutro ingondudu eyingo oni, Yoweldo ngundiro eyingo. (Yowel 2:28-32)
22 Ye Iserel oni, ye nga mande nga ingoyi! Yisas Nasaret oni, Anutdo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu ko tero, Anutdo Yisas kandeyimo yewo. Yisas oo ngundiro tetoni, nguro oni simoo bare kenoro ingoro, ene Anutdo soweyootoni ombuyingo.
23 Anutdo kurimi oorengo Yisasno oo tunootewerroyi ngu ingoro, kuri mande gosiyoyingo. Ngu ngandiro: Oni Yisas yoro, ye Yuda oni, ko, oni biyomi gidarega nguya ngu kandeyemo yunowa. Yo, ene ye hoorooweyeroro, Yisas de omukondi sanganimo sanggawero utoyi kumooyingo.
24 Yisasdo ogingo urungga koorowooro kumooyingo. Ene Anutdo ogingonggaku, ngu andangetoni, mere yokootoni, ko keta yokutuwooyingo. Kumoo nguro yanggangonimbo Yisas dowooweroyi nguya kini.

25 Yo, kuri Dewitdo ngu Yisasro mande, ero eyingo.
No Oo Simburi Urungga doongenemo suwooyi sano dikaro ooroote. Ene kandene koondosina ootooro, ngu oo bidodomo hoorooweneroyingo.
26 Nguro ngu, nowoondone manggone bidodo oni oni teteno. Gowene nguya oo sumangeyi nguro sobowoowano.
27 Anut ge noro bine yokootoyi, kumoo musiyomo ma oruwa. Kini, gengo oni kundingiyi ma yokootoyi, ene mereno buwoo yewa.
28 Gengo endeyoyingo muri gome ngu kuri etunerowo. Dewitdo ngundiro eyingo. (Sam 16:8-11)
29 Pitando eyingo. Ye dobookurine, nondo noorengo osinani Dewitro nenengo tunoo etoowega ingoyi. Ene kurimi kumootoni merengooyingo. Enengo mereni ngu ataga nguya oodoni, kenootetoku ngu.
30 Ene Dewit ngu Anutro ingondudu eyingo oni. Ngu ene ingoyingo, Anutdo mande ero gosiyoro, ngandiro eyingo. Nondo gengo sowengge gura (Yisas) yetoowe, ngundo gengo mera ngaro oni sobosobo koreteyingo musingge ngu yowa, ero eyingo.
31 Anutdo oo teweroyi ngu kuri Dewit etungootoni, kenoro, Anutdo Krayis yeni ko ootoogeweroyi ngu nguya eyingo. Anutdo ene ma yokootoni oni kumooyingomboro musiyomo ootooro, nguno goweyi ma buwoo yewa.
32 Ngu Yisasga ngu Anutdo kuri yokutuwootoni, noore bidodo kenowootoku, nguro eteto.
33 Ataga ene kuri eweyi Anut tanggeyimo awuno oorero, Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bibitero ooroote. Ene eweyi Anut kandeyimonggo Yuka Kundingiyi inowero kuri mande ero gosiyoyingomu, ngu yowo. Nguro ataga nga ooga nga soweyootoni, ye kenoro ingootenggo.
34-35 Dewitdo ngu ene sambono ma ooreyingomo, ene Yisasro mande ngandiro eyingo.
Anut Oo Simburi Urungga, ngundo noro Oni Urungga nguno ngandiro eyingo. Ge no kandene koondosina bingaminidodo bibite. Kootuyisina gengo mundi oni nondo yoyewe, gengo kengge damonimo oorowuwanggo. Anutdo ero eyingo. (Sam 110:1)
36 Arisa, ye Iserel oni simoo bare, ngu gome ingoyi! Ngu Yisasga yendo dowooro, de omukondi sanganimo sanggawero utoyi kumoowokungga ngu, Anutdo ene Oo Bidodo Simburi, rogo teyingo. Ene Krayis, noorengo yoyowero sunggi yeyingo oni oorooteku ngu! Pitando ngundiro eyingo.

### *Oni Simoo Bare Oowooyingga Nowoondoye Yowoorengoro, Sono Kundingiyi Newendemo Uro Gimuyingo*

37 Oni simoo barekundo ngu Yisas ureyi kumooyingo mandega ngu ingootoyi ngu, ngundo nowoondoyemo utoni, ene hamoo ingoro, nguro ene Pitano, Yisasro soweyeroyingo Aposel oni gidaregano nguya sumoo eyingo. Ye dobookurinani, noore ndawu ooga tewato? Ero eyingo.
38 Ene ngundiro sumoo etoyi, Pitando oni simoo barekuya gumi eyingo. Ye komo nowoondoye yowoorengootoningga, ye Yisas Krayis oowooyimo sono gimuro ngu, asa, ye enengo oni tewanggo. Ye ngundiro tetoyi ngu, Anutdo yengo weti mbumbuwa andangero, kabeteyunoro, Yuka Kundingiyi ngu ye kingo duwoo yunowa.
39 Anutdo Yuka Kundingiyi ye yunowero, yengo simooye, ko, oni simoo bare mera gidaregasina nguya yunowero, mande kuri ero gosiyoyingo. Yo, Anut noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo oni simoo bare kuri rogo tewoku, ngu bidodo Yuka Kundingiyi yowanggo, ero eyingo.

40 Pitando mande gura gura oowooyingga ero mamanayeroro, ingonduduye yokutuwooro eyingo. Ye ingonda teyi! Kinitetoni ngu, ye oni biyobiyomi nguya oonootewanggo, ero eyingo.
41 Oni simoo bare Pitaro mandeni hamoo ingoro, Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ene sono kundingiyi nguya newendemo uro gimuyingo. Ngu narunggano nguno, Anutdo oni simoo bare oowooyingga oorengo (3,000) ngu yoyoro, nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngudodo soweyoyingo.

*Yisasno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Oni Simoo Bare Nguro Muri Gome*

42 Naru bidodomo, ene Anutdo soweyeroyingo Aposel oni nguro mande ingowero etuyerowonggoku, ngu gome ingoro, ene ngunonggo dobookuriye hoorooweyeroweroyi koyi ngu tero, oowari gobooro nero, Anutno nguya yemboongeyingo.
43 Ngu narungga nguno, Yisasro kirikiri oni, ngundo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu oowooyingga tetoyi, oni simoo bare bidodo ngu kenoro ngu, ene Anutno ingondudu urungga teyingo.
44 Oni simoo bare bidodo Yisas Krayis nguro nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ene nowoondoye guranangge yero, ene ngunonggo enengo oo sitowi ngu gurado noromu nangge, ero ma eyingo. Kini, oo ngu oni bidodoboro ingowonggo.
45 Ene mera oo gura oni gurano uriyoro ngu, nguro digi beyeni yoro, wirikoro bayetetoyi, oni simoo bare oo wenonoro, ngundi, oowariro kumootenggoku yunoyingo.
46 Naru guranangge nangge, ene Anutro yowuru yano Tembel yowuruwooro, gobooro oruwonggo. Ene ya gurano gurano nguya oowari nero, nowoondoye ngu guranangge yero, oni oni tero, oni songo songo oowari yunoro, yoro neroruwonggo.
47 Suwooyi sano, ene Anut bingami okooro oruwonggo. Simoo bare bidodo doongeyemo nowoondoye gome metemi oodoyi, yeyoro, gome tetenggo ero eyingo. Naru guranangge nanggemo, Oo Bidodo Simburi, ngundo oni simoo bare gidarega yoyootoni, eneno nowoondoyemo hamoo teyingo, Anutro nowoondoyemo hamoo tewonggoku oni watangga, ngu soweyerowo.

# 3

*Oni Gura Keyi Biyomimu Mete Teyingo*

1 Naru gurano, Pita Yon eraga yemboongeweroyi naruno suwootetoni sa andusinanggo ngasina doongeteteku, ngu naruno, (3:00 pm) Anutro yowuru ya Tembel nguno ooreyingo.
2 Oni gura nguno oruwoku ngu nemimbo bisiyoyingo naruno oororo, ataga nguya keyi biyomi oriyingo. Naru bidodo ngu oni keyi biyomingga ngu sumooro, koorowooro, mayero, ngu Tembel yamukongga, oowooyi ngu gome oorengo, nguno yeroruwonggo. Ngu oningga nguno oodoni, oni Tembel yano uwero mayetoyi, yeyoro ngu, ene ngu oni nguno digi beye ooro ngguyinggayi tero, kira eroruwo.
3 Ngu oningga ngu Pita Yon eraga yeyootoni, Tembel ya newendemo nguno uwero tetori ngu, oo ene inoweroyimboro kira eyingo.
4 Pita Yon eragado oninggaku kenootori, Pitando eyingo. Ge doongeteya, noore yeyo! Eyingo.
5 Etoni, ene nguro erayagakusina yowoorengoro, ngandiro ingoyingo. Oo gura nunowero, eteriku ngu, ero ingoyingo.

6 Ene Pitando eyingo. No digi beye kini. Ene no oo gura mooremu ngu gunowero. Ngu ooga ngu Yisas Krayis Nasaret oningga, ngu oowooyimo no geno eteno. Ge ootoogeya oorowu! Eyingo.
7 Ngundiro ero, Pita kandeyi koondosinanggo dowooro, okootoni, ootoogeyingo. Arisa, sodedomangge bodowo keyi kendibiyi ngu bidodo yanggango yetoni, wimbuyi nguya yanggangododo tetoni, ootoogero dikayingo.
8 Ngu oninggaku dikaro piparero endeyoyingo. Ene nguya eragaya ngu Tembel ya newendemo uro, endeyoro, piparero, omburo tero, oororo, Anut Oo Simburi ngu bingami ero okooyingo.
9-10 Ngundiro tetoni, oni simoo bare bidodo ngu oningga kenootoyi, ene keyi mete tero, ene piparero oororo omburo tero, Anut oowooyi bingami urungga okootoni, ngu kenoro, ingoro, eyingo. Nga oningga nga nangge, ngu Tembel yamuko oowooyi gome oorengo, ngu dabemimo bibitero, digi beye ooro suwooyi sano ngguyinggayi tero, ero oruwoku ngu oninggaku nga! Ene ngundiro ingoro kenoyingo, ngu ene ataga mete tetoni, nguro ene sori yokoro, ene nguro ingondudu oowooyingga teyingo.

### *Pitando Tembel Nguno Mande Wesiyoro Eyingo*

11 Oni keyi biyomingga mete tewoku, ngundo Pita Yon eraga yodowootoni ngu, oni simoo bare bidodo kendutero, omburo, Tembel yasiriko, oowooyi Solomon, nguno yowuruwooyingo. Ene ngu kenoro, sori urungga yokoyingo.
12 Urungga soriyokoro tetoyi, Pitando ngundiro kenoro, simoo bare mande yunoro eyingo. Ye Iserel oni, ye ndawugaro sori yokootenggo? Ndatero ye noore yeyondandangero, noorengombo nangge noorengo yanggangonarimo ingondudu gomemo, nga oningga nga tetoore, mete tero endeyoote, ero ingootenggo? Hamoo oorengo ngundiro kini! Anut enengombo nga oningga nga yomosiyoyingo!
13 Yo, Anut ngu Ebaraham, Ayisak, Yekob nguro Anut noorengo osi sambanani nguro Anut, ngundo enengo ko oni Yisas nguro bingami okoote. Ene ngu oningga ngu nangge, yendo mundi oni kandeyemo yeyingo. Mera ngaro sobosobo oni Payilat, ngundo yokootoni, toongeweroyimboro etoni, ene yendo sobosobo doongeyimo Yisas kootu inoyingo.
14 Ene yendo ngu oni kundingiyi, ene oni gome nenengo oorengongga ngu kootuyinoyingo. Kootuyinoro, yendo Payilatno meno manggaru tero eyingo. Oni gura oni ureni kumooyingongga ngu andange! Eyingo. Ngundiro etoyi, Payilat, ngundo ngu oni biyomingga ngu andangero, ye yunoyingo.
15 Enendo nangge ngu, keta oruweroyi nguro Simburi, ngundo noore yoyoro, sugi sugi keta oruweroyi ooreko yoyeweroyi ngu, ene yendo ngu ureyi kumooyingo. Ene Anutdo merenonggo ko yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo. Noorengombo nangge kenoro, nguro mandeni yootunoro eteto.
16 Yo, noore Yisas oowooyimo ko yanggangonimo eneno nowoondonari hamoo tetoore, nga oningga nga mete tetoni, kenootenggoku nga! Yo, ene Yisas oowooyimo, ko enengo newende hamoo teyingo muringga, ngundo nangge, ene yeni mete teyingo.
17 Hamoo, dobookurine, no ingootenoku, ye yengo tabango oni nguya ngu gome ma ingoro, nguro ye ngu muringga ngu teyingo.
18 Ene kurimi ngu, Anutro ingondudu eyingo oni ngu bidodo manggoyemo, Anutro mande yootunoro eyingo. Enengo Krayis ene komo ogingo

ngu koorowoowa. Ngu muringga ngu yendo kuri tewonggoku, ene ngu
mandega eyingongga ngu, ngu engge tunooteyingo.
19 Nguro ngu, ye komo ingonduduye yowoorengoya nowoondoyemo
hamoo teni. Ngundiro tetoyi ngu, Anutdo yengo weti mbumbuwa bidodo
yonggurumooro andangetoni, asa, yengo nowoondoye ngu sarayi oorengo
tunootewa.
20 Ngundiro tetoyi ngu, asa, Oo Bidodo Simburi ngundo yanggango
keta ngu yeno tunootetoni, ngu Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi
yeyingo oni, ngu yeni yeno ombuwa. Ngu oni Yisasga Anutdo ene kuri
rogowooyingo.
21 Ataga Yisas sambono ootooro, kootuyisina Anutdo oo bidodo ko yeni
keta nangge tunooteweroyi narungga ngu, ngu sobowooro oode, ngu
naruno nguno, ene ko ombuwa. Kurimi enengombo Anutro ingondudu
eyingo oni kundingiyi manggoyemo, ngundiro eyingo.
22 Mosesndo ngandiro eyingo.
Yengo Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo yengo kewooroyemo oni gura yoro
yetoni, ngundo ene Anutro ingondudu eyingo oni gura no ngandiro
tunootewa. Ye ngu komo enengo mandeni ingoro, nguro yeno oo
eteku, ngu bidodo keyoro oruwanggo.
23 Oni bidodo ngu Anutro ingondudu eyingo oningga nguro mandeni ma
ingootenggoku, asa, ene Iserel oni kewooroyemo ma oruwanggo. Anutdo
andangeyerootoni oonootewanggo. (Dutoronomi 18:15,18,19)
24 Kurimi Anutro ingondudu eyingo oni, ko, Samuwel nguya, ngundo oo
kootu kootu tunooteweroyi narungga, nguro eyingo.
25 Ye ngu Anutro ingondudu eyingo oni nguro simooye oorootenggo.
Ye ngu Anutdo sunggi mandega ero gosiyoyingo, nguro oo yengo osi
sambayemo yeyingongga, ngu yootenggo. Ene osiye Ebarahamno eyingo.
Gengo simoonggemonggo mera bidodomo oni simoo bare kumana
yowanggo. Ero eyingo. (Yenesis 22:18; 26:4)
26 Anutdo enengo ko oni Yisas ngu koretero soweyootoni, yeno om-
buyingo. Ngundo hoorooweyeroro, kumana ye yunowero ombuyingo. Yo,
ene omburo hoorooweyerootoni nowoondoye yowoorengoro, yengo muri
biyomi ngu yokoyi. Ero nguro ombuyingo.

# 4

*Ene Pita Yon Eraga, Ya Biyomimo Yoyeyingo*

1 Pita Yon eraga oni simoo bareno mande wesiyootori, Anutno wooro
yeyingo oni kundingiyi; Anutro Tembel nguro me oni tabango koreteyingo
oni; ko, Sadusi, oni kumooro ko ma ootoogewanggo eyingo oni, ngudodo
mayero tunooteyingo.
2 Ngundo Pita Yon eragado simoo bare mande yunoro, Yisas merenonggo
ko ootoogeyingo nguro mandeni wesiyoro ero, ko, oni kumooyingomu ko
ootoogewanggo ngu nguya wesiyoro etori ingoyingo. Ene ngundiro ingoro,
nguro ngu, ene sanggiri urungga tewonggo.
3 Ngundiro nguro, ene Pita Yon eraga yodowooro, ya biyomimo
yoyeyingo. Suwootetoni nguro, yangenigogo mandeyari tewato.
4 Ene ngu naruno, oni simoo bare urungga biyomi eragaro mandeyari
ingoro, Yisasno nowoondoyemo hamoo tewonggo. Ngu 5,000 oni simoo
bare nowoondoyemo hamoo teyingo.

*Pita Yon Eragaro Mandeyari Tabango Oni Yowuru Doongeyemo Wirikoyingo*

5 Sengetoni suwoononggo ngu naruno, sobosobo oniku, enengo yowuru
yaro tabango onikudodo, mamana mande etuyeroyingo oni ngu bidodo
Yerusalemno mayero yowuruwooyingo.
6 Ngundo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni
urungga, oowooyi Anas, nguno yowuruwooyingo. Kayiyapas, Yon, Alek-
isanda oni urungga, ko, Anas nguro dobookuringo gidarega ngu bidodo
nguya mayero yowuruwooyingo.
7 Pita, Yon eraga ngu, oniku doongeyemo yoyeyi, dikatori, sumoo yunoro
eyingo. Ndadiro tero, yari ngu oningga ngu mete yomosiyowari? Yari
ndawu yanggangonggano, ko tewori? Ene sumoo eyingo.
8-9 Ene ngundiro sumoo etoyi, arisa, Yuka Kundingiyi, ngundo Pita
ingondudunimo uro, angetoni, enebana eneya eyingo. Ye Iserel sobosobo
oni, ye oniro tabango oni, ye bine noorendo oni keyi biyomingga hooroowe-
woroku, nguro sumoo yunowero etenggo? Ye ngu ingowero, bine?
10 Nguro ngu, arisa, ye, ko, ye bidodo Iserel oni, ye gome ingoyi! Ngu
oni keyi biyomingga ngu, Yisas Krayis Nasaret oningga ngu oowooyimo,
ene mete tewo. Ene ataga ye doongeyemo dikate. Yendo Yisas de
omukondi sanganimo sanggawero utoyi, kumoowokungga ngu, ene Anutdo
merenonggo ko yokutuwootoni ootoogeyingo. Ngu Yisasga, ngundo nangge
oni keyi biyomingga ngu yeni, mete tewoku ngu!
11 Anutro bukno, Anutdo ngu Yisasro mande ngandiro eyingo:

Nga ya ungoo ndonggoromingga nga, ye ya yeweroyi onindo, ero
yokowonggo. Ene ataga ngu ya ungoo ndonggoromi ngu, ene ya
nonggini koreteyingo. Ero nakangoyingo. (Sam 118:22)

12 Yisasdo nangge ene mete oni simoo barero nowoondoye yoonenengoro,
hoorooweyeroro, ko yoyowa. Yo, Anutdo Yisas rogowootoni, ngundo
nangge, noore ko yoyoweroyi inoyingo. Mera bidodomo, oni gura oni
ngundiro hoorooweyeroweroyi nguya kini. Pitando eyingo.
13 Ero yokootoni, asa, yowuruno onikundo Pita Yon eraga yeyootoyi,
mande yanggayanggango yootunoro, etoyi, ene erayaga ngu, ene ma
sosoreyingo. Yeyoro, ene ingoyingo. Pita Yon eraga ingondudu yano
Skul ma teyingo. Ene kingo oni ooroote, ero nguro oniku ingondudu
urungga tero ingoyingo. Erayaga nga ngu kuri Yisasdodo endeyoyingo, ero
ingoyingo.
14 Ene tabango onindo ngu oningga goweyi mete tewoku kenootoyi, Pita
Yon eragaya dikatoni, nguro ngu, ene eragado mandeku gumi gura ma
eyingo.
15 Ngundiro nguro, ene erayaga nguya eyingo. Tabango oniro yowuru ya
yokoya, endesina ooreri! Etoyi ngu, asa, Pita Yon eraga endesina ooretori,
tabango onikundo enengo nangge mande ero, ingoro eyingo.
16 Noore oni erayaga ngu ndadiro teyunowato? Oni erayaga, ngundo
ngu muri songo gura onindo ma teweroyimu ngu teworiku, ngu oni simoo
bare Yerusalemno ngu kuri ingomukowonggo. Nguro ngu, noore nguya ma
oongoowato.
17 Ngu ooga ngu mera bidodomo ero ingowanggokuro, nguro noore
mande yanggango oorengo eneno ewato. Yari oni simoo bare gidaregano
Yisas oningga ngu oowooyi ko ma ewero, ero ewato.
18 Ngundiro ero yokoro ngu, arisa, ene eraga ngu ko negoyerootoyi, yano
ko ombutori, mande yanggango oorengo eyingo. Yari Yisas oningga ngu
oowooyi oni gidaregano, ko ma ero endeyowero. Hamoo oorengo, yari ngu
kongga tero, simoo bare ma etuyerowero, ero eyingo.

19-20 Ngundiro etoyi, eragado mandeye gumi eworiyo. Noorendo Anutro mande yokoro, ye manggoye keyowaroku ngu, Anut doongeyimo ngu mete bine? Ngu yengombo ngu ingondandangeya wirikoyi. Noorendo ngu ene manggowoomo ingoro, doongenarimbo nguya oo bidodo kenoyingomu, nguro ngu, noore komo ma yokowaro. Kini, noore tunoo yootunoro, ero endeyowaro, eyingo.

21 Ngundiro etori, nguro oni simoo bare Anut oowooyi bingami okootoyi, tabango oniku erayagado oo teworiku, nguro ogingo yunoweroyi gura ma kenoyingo. Tabangoku ngu simoo barero sosorero, ngundiro nguro, ene mande yanggango oorengo eragano manggaru tero, yeyoro, ero yoyokootoyi, ende oorero sawori.

22 Pita Yon eragado oningga yomosiyoworiku ngu, dagoma onibi eraya (40) ko dagoma gura nguya yokoro oodoni, yomosiyowori.

### *Anutno Nowoondoye Hamoo Teyingo Oni, Ngundo Yanggango Yowero Anutno Yemboongewonggo*

23 Asa, Pita Yon eraga yowuruno saro, dobookuriyari tanggeyemo ko oorowuworiyo. Oororo, Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku, oniro tabango onidodo, ngundo mande mande ewonggoku ngu, ngu bidodo wesiyoro eworiyo.

24 Etori, dobookuriyari ngu mande mande ngu ingoro, yowuruwooro, nowoondoye bidodo guranangge yero, Anutno ngandiro yemboongero eyingo. Anut ge sambo, mera, wendeyi, ko, wendeyi ngu newendemo oo yetoyi oorootenggoku nguya, ngu bidodoboro Simburi Urungga.

25 Kurimi Yuka Kundingiyi, ngundo noorengo osinani Dewit gengo kirikiri oningga, ngu manggowoomo tunootero, ngandiro eyingo.

Ndawugaro oni sowe gidaregado Yuda oni kini, ngundo sanggiri urungga tetenggo? Ndawugaro, endeni endeni oni nguya ingondudu gura gura buribari tero, Anut yomburiyoro tetenggoku, ngu ingondudu kini ngundiro?

26 Mera oni bidodoboro sobosobo oni koreteyingo, tabango oni ururu nguya yowuruwooro ootoogero ngu, Oo Bidodo Simburi ngu ebe urewero tetenggo. Ngundiro tero, enengo Krayis noore ko yoyowero oni Anutdo soweyootoni, ye nguya ebe urewero tetenggo, ero eyingo. (Sam 2:1,2)

27 Hamoo oorengo, Herod, Pondiyas Payilat nguya oni sowe gidarega, Iserel onidodo ende urunggano yowuruwooro, Yisas gengo ko oni kundingiyingga, noore ko yoyoweroyi oningga, gedo rogo tewoku, ngu ebe ureweroyimboro.

28 Yo, ene yowuruwooro, Yisasno oo tewonggoku, ge kuri yanggangongge ingonduduge ngu bidodo rogo teyunowoku, ngundiro nangge teyingo.

29 Nguno ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, tabango onindo mande yanggayanggango nooreno etenggo. Nguro ngu, ge ataga ingondudu teya, ge komo yanggango noore yunoya, hoorooweyeroya, gengo mandega nga yanggangonidodo wesiyoro ero, ma sosorewato.

30 Anut, gedo mete sayi oni yomosiyerootooga, ene mete teyi. Gedo mete mande mande songo onindo ma teweroyimu gura gura bidodo, Yisas gengo ko oni kundingiyi oowooyimo yega tunooteni. Erayaga ngundo ngundiro yemboongero eyingo.

31 Ene yemboongero yokootoyi ngu, yangga yowuruwooro, bibitero, oruwonggoku yanggaku imimi ngundiro yokutuwooyingo. Ya yokutuwootoni, Yuka Kundingiyi omburo, ngundo oni nowoondoye songomo

songomo siriyoro, yanggango yunootoni, ene ngunonggo Anutro mandeni ngu yanggango mete wesiyoro ero, ene ma sosoreyingo.

*Kristen Oni Bidodo Nowoondoye Guranangge Yeyingo*

32 Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu bidodo nowoondoye guranangge yero, ene ingonduduye nguya guranangge yeyingo. Nguro ngu, oni gurado enengo oo gura kenoro yoro, ngu noromu nangge, ero ma eyingo. Kini, oo ngu oni bidodoboro, ero eyingo.
33 Aposel onindo Oo Bidodo Simburi Yisas merenonggo ko ootoogeyingo, Anutro yanggangoni urungga oorengo, nguro muri wesiyoro ero, koyi teyingo. Nguro Anutro sumange urungga, oni simoo baredodo eneno oruwo.
34 Oni bidodo yaye, meraye, oowariye, koye, ngudodo oni gidaregano uriyoro ngu, nguro beyeni ngu bidodo yoro, mayero yowuruwooyingo. Ngundiro nguro, ene kewooroyemo oni gura ootooro, ma wenonoyingo. Kini, ene bidodo oo sitowi rogoyimo.
35 Ngu beyeku Yisasro soweyoyingo Aposel oni tanggeyemo watayeyingo. Yisasro soweyoyingo Aposel onindo ngu beyeku yoro, rogono rogono bayetero, yunoro oriyingo.
36 Yisasro soweyoyingo Aposel oni kewooroyemo oni gura oowooyi Yosep, nguno oruwo. Yisasro soweyoyingo Aposel onindo oowooyi gura Banabas, ero ewonggo. Ngu oni oowooyingga ngu muri ngandiro: oni yanggango yunoweroyi oni. Eyingo. Banabas ngu Liwayi oni gura meradoni ngu Sayiparas, ngunonggo ombuyingo.
37 Banabasdo enengo mera gumi gura oni gurano uriyoyingo. Uriyoro, nguro beyeni ngu yoro, Yisasro soweyoyingo Aposel oni tanggeyemo yeyingo.

# 5

*Ananayiyas Sapayira Biyomi Teyingo*

1 Oni gura oowooyi ngu Ananayiyas, ngu bareyi oowooyi Sapayira. Ananayiyas ngundo enengo mera gumi gura onino uriyoyingo.
2 Uriyoro nguro beyeni gumi nangge yoro oororo, Anutro soweyoyingo Aposel oni tanggeyemo yeyingo. Gumi ngu enengo oongooro yokoyingo. Ngundiro tetoni, bareyi nguya kenoro ingoyingo.
3 Pitando beye ngu kenoro eyingo. Ananayiyas, ndatero Setando nowoondogemo uro yootoni, nguro ge Yuka Kundingiyi ganangowo? Ge mera nguro beye gumi gengo oongooro yokowoku ngu!
4 Kuri mera ngu ma uriyoyingomo, ngu merangga ngu gengomu kini, bine? Kootuyisina ngu merangga ngu onindo uriyootoyi, nguro beyeni ngu gengombo bine sobowoowero? Ndawugaro, ge ngu muringga ngu gengo ingonduduno nangge, ngu ingoro ngundiro tewo? Ge oni ma ganayerooteku, kini, ge Anut ganangowo. Eyingo.
5 Ananayiyas ngu mandega ngu ingoro, ukero uro merako kumoo oorengo teyingo. Oni simoo bare nguro mandeni ingoro ngu, ene sosoreyingo urungga teyingo.
6 Simoo oore gidarega ootoogero, Ananayiyas bingonggaku yoro towi kumbabo doobengoro, yoro saro merengooyingo.
7 Kootuyisina, sa gaboyi naru kabusa yokoro (3 awa) Ananayiyas bareyi ombuyingo. Ene kameyi kuri kumoowoku, ngu ene ma ingoyingo.

8 Pitando Sapayiraya, eyingo. Yari merangga uriyoworiku, nguro beyeni
nga nangge, ngundi kini? Etoni ngu, Sapayirando eyingo. Yo, nga nangge.
Eyingo.
9 Ngundiro etoni, Pitando Sapayirano eyingo. Ndatero nguro, yari
mande guranangge ero gosiyoro, yari Anut Oo Simburi nguro Yukani ngu
ganangooteri? Ingo! Kamengge sumooro merengootenggoku oniku om-
buro yamukono dikatenggoku, ngundo ge nguya ngundiro kooronggeroro
oorowuwanggo. Eyingo.
10 Arisa, ngundiro etoni, sodedomangge Sapayira ukero uro, Pita keyi
damonimo kumooyingo. Simoo oore ya newendesina uro, ngu barega ngu
kuri kumoowoku, kenowonggoku ngu, arisa, ene yoro sumooro oororo
kameyi merengoowonggoku mere tanggeyisina merengooyingo.
11 Kristen oni simoo bareku, oni gidarega nguya ngu ingoro ngu, sosorero
mbooro yureyingo.

### *Oo Muri Gura Gura Yisasro Kirikiri Onindo Teyingo*

12 Yisasro soweyoyingo Aposel oni muri songo oorengo gura onindo ma
teweroyimu ngu tero, ko sunggi yanggango gura gura oni simoo bare
kewooroyemo teyingo. Oni simoo bare Yisasro ingoro nowoondoye hamoo
teyingo ngu, ngundo nowoondoye guranangge yero, Tembel yasiri oowooyi
Solomon, nguno yowuruwooro oriyingo.
13 Oni gidarega sosorero nguro, ene omburo ngu, Yisasro onikuya ma
yowuruwooro oriyingo. Ene simoo bare Yisasro kirikiri oni bingamiye, ero
okooyingo.
14 Oni simoo bare urungga biyomi Yisasro nowoondoyemo hamoo tero
omburo, Yisasro dobookuriyedodo yowuruwooyingo.
15 Anutro soweyoyingo Aposel oni ko ngundiro tetoyi, onindo sayi oni
oowooyingga yabayedodo yoyoro mayero oore dabemimo yoyetoyi, nguno
oruwonggo. Oodoyi, Pita omburo oorowutoningga ngu, ogisambo gabo-
gaboyi yoro sayi onino oorowutoningga ngu, arisa, ene mete teyi.
16 Ende bidodo Yerusalem tanggeyimo nguro oni simoo bare nguya
mayero yowuruwooro, sayi oni, oni mera mboorombo yureyingo oni
nguya yoyoro mayeyingo. Ngu oni biyomiku, ngu bidodo yoyeyi mete
temukoyingo.

### *Sambono Anutro Engel Onindo Yisasro Soweyoyingo Aposel Oni Ya Biyomimonggo Andangeyeroro Yoyoyingo*

17 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oniro sobosobo tabango ngu,
ko Sadusi oni enedodo oruwonggoku, ngu ene Yisasro soweyoyingo Aposel
oniro nowoondoye biyomi ingoro, sanggiri teyingo. Sadusi watangga ngu
kumoononggo ma ootoogewa, ero ingoyingo oni.
18 Ngu oniku ootoogero, Yisasro soweyoyingo Aposel oni yodowooro ya
biyomi urungga, oni oo biyomi tetoyi yoyetoyi oorootenggoku yano nguno
yoyeyingo.
19 Ene suwoono Oo Bidodo Simburi nguro sambono oni, oowooye Engel,
gurado omburo, ngundo ya biyomimboro yamuko yanggango urungga ngu
goosooro, nguwoore Yisasro kirikiri oni yoyoro endesina oorero eyingo.
20 Ye ooroya, Tembel yowuru yano uya dikaya, simoo bareno Yisasro
murini keta oruweroyi, nguro muri bidodo wesiyoya, yootunoya eyi, ero
eyingo.
21 Yisasro soweyoyingo Aposel oni ngu mandega ngu ingoro oodoyi
sengetoni, Yisasro soweyoyingo Aposel oni suwoononggo oorengo oororo

Tembel yowuru yano uro, oni simoo bareno keta oruweroyi nguro mande yunoyingo.

Asa, ngu naruno nguno, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oniro sobosobo tabango, enengo dobookuriye tabango yowuruno ngu mayero yowuruwooyingo. Yowuruwooro ene Iserel oniro tabango oni, ngu bidodo negoyerootoyi mayero yowuruwooyingo. Ngundiro tero, mande yeyi ya biyomimo uyingo. Yisasro kirikiri oni yoyoya yowuruno ombuyi, ero eyingo.

22 Etoyi, kumba ootuwoo oni sobosobo ya biyomimo oororo, Anutro soweyoyingo Aposel oniku ma yeyoro nguro ene yowuru yano ko oororo eyingo.

23 Noore ya biyomi yamuko ngu kenowootoku ngu, yanggango goodooyingo nguro sobosobo nguya yamuko ngu bidodo sobowooro oruwonggo. Ene noore yamuko goosooro ya newendemo doongetewootoku ngu, oni gura nguno ma kenoyingo. Eyingo.

24 Arisa, Tembel ya towi ootuwoo nguro sobosobo, Anutno wooro yeyingo kundingiyi oniro sobosobo ngu mandega ngu ingoro ngu, ene ingondudu urungga teyingo. Ene eyingo. Ngu ooga ngu ndadiro tewo? Eyingo.

25 Ngu naruno nangge, oni gurado mayero eyingo. Ingoyi! Ngu oni yendo ya biyomimo yoyewonggoku, ene Tembel yowuru ya newendemo dikaro, ngunonggo ene simoo bare mande yunoro oorootenggo, eyingo.

26 Etoni, ene ngundiro ingoro kumba ootuwoo oniro sobosobo oni, kumba ootuwoo oni nguya ootoogero, oniku yoyoro, ko oorowuyingo. Ene ma yureyingo. Ndawugaro nguro, ene ingoyingoku, noore ngundiro tetooye ngu, asa, simoo baredo digi yoro ngundo noore nguya yurewanggo, ero eyingo.

### *Yisasro Soweyoyingo Aposel Oni Tabango Oni Yowuruno Onino Mande Wesiyoro Eweroyi Nguro Ma Sosoreyingo*

27 Ene yoyoro, omburo, tabango oni yowuruno oni kewooroyemo yoyeyi dikayingo. Ngundiro dikatoyi, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oniro tabango urunggakundo yeyoro, ero eyingo.

28 Noore kuri mande yanggango ewooto. Ye oni oowooyi Yisasga ngu simoo bareno ma ewero, ero ewooto. Ene yendo mandega ngundo Yerusalem ende ngu nangge tete. Ye nooreno ngandiro ewero, yendo ngu oningga ngu ureyi kumooyingo eweroyimboro. Eyingo.

29 Etoni, ene Pita, Yisasro soweyoyingo Aposel oni gidaregado mande gumi, ero eyingo. Noore Anutro mande ngu komo keyoro, merako oni ngaro mande ngu ma keyowato.

30 Yendo Yisas yoro, de omukondi sanganimo sanggawero ureyi kumooyingo. Ene osi sambananimboro Anut ngundo ko yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo. eyingo.

31 Anutdo yoro, sambo endemo oorero kandeyi koondosina bingami musiyomo, yeni bibiteyingo. Ene yengo tabango, yengo weti mbumbuwano teyingomu andangero, ko uriyeroweroyi oni ngu! Iserel simoo bare nowoondoye yowoorengoro Yisasno hamoo tetooye ngu, asa, Anutdo weti mbumbuwaye andangewa.

32 Noore ngu oo bidodo kenoro ingowooto. Yuka Kundingiyi ngundo nguya ngu mandega ngu wesiyoro, ete. Anutdo Yuka Kundingiyi ngu simoo bare enengo mande keyootenggoku ngu, nguro ene kuri yunoyingo, ero eyingo.

### *Gameliyelndo Eyingo*

33 Ene mande ngu ingoro, sanggiri urungga tero, oni yureyi kumooweroyi teyingo.
34 Ngu naruno nguno, tabango oni yowuruno oni gura oowooyi Gameliyel, ngu ootoogero dikayingo. Ngu oningga ngu, ene mamana mande etuyeroyingo oni, Parisi oni. Simoo bare bidodo ngu oningga nguro ingoro, ene bingami okootenggo. Ngundo ootoogero eyingo. Oniku andangeyerootoyiga endesina ooreyi! Ero eyingo.
35 Endesina ooretoyi ngu, asa, ene yowuru onino eyingo. Ye Iserel oni, ye oo gura nga onino ngano tewero ngu, ye ingonda teyagogo ooga ngu teyi.
36 Ye ingootenggo. Nga naru nga ma tunooteyingomo ngu, Tiyudas oningga ngundo ootoogero eyingo. No oni urungga yanggangonedodo. Ngundiro etoni, oni urungga (400) ootoogero ene manggowo keyoyingo. Ene oni mera oo sobosobo urungga, Tiyudas onindo ngu ureyi kumooyingo. Kumootoni, oni ene keyowonggoku ngu, songo songo sayingo. Enengo koye nguya kingo kini teyingo.
37 Kootu oni simoo bare mera sobosobo oni urungga doongeyimo oowooye nakangoyingo. Ngu naruno Galili oni oowooyi Yudas, ngundo simoo bare gidarega ganayeroro yoyootoni keyoyingo. Ene ngu oningga ngu nguya kumootoni, nguro keyimo oni simoo bareku bidodo ootoogero, songo songo samukoyingo.
38 Nguro ngu, no ataga yeno eteno. Ye nga oni nga yoyokootoyiga saya, enesu nangge enengo kongga ngu teyi. Oni enengombo ko ngu tero ngu, biyomi yero kinitewa. Yo, kinitero nga oni wata eraga ewonoku, ngundiro tewanggo.
39 Ene Anut enengombo ngu kongga ngu damoni yero tero ngu, ngu ma kinitewa. Yendo owetoyi nguya ma yokowa. Ngundiro tero ngu, ye Anutya ebe urewanggo. Nguro ye ingonda teyi! Eyingo.

*Anutro Soweyoyingo Aposel Oni Yisas Oowooyimboro Ogingo Koorowooro Nguro Oni Oni Teyingo*

40 Ngundiro ero yokootoni ngu, arisa, Gameliyelndo mande ngu keyoyingo. Tabango onindo Yisasro soweyoyingo Aposel oni ko negoyerootoyi yasina utoyi, yutoro, gisasaruyeroro, manggaruyeroro eyingo. Ye Yisas oni oowooyingga ngu ko ma ewero. Ngundiro ero yoyokootoyi, sayingo.
41 Ngundiro tero, Yisasro soweyoyingo Aposel oni tabango oniku yoyokoro endesina oorero, ene Anutro bingami okooro, nguro oni oni tero ingoyingo. Noore oni oni tero, ndawugaro nguro, Yisas nowoondonarimo hamoo teyingomu, nguro noore mete ogingo koorowoowero. Ero ingoyingo.
42 Naru bidodo ene Anutro yowuru yano, enengo ya gura gurano nguya, oni simoo bareno Yisasro mandeni gome nguro murini, ngu wesiyoro ero etuyeroyingo. Ene Yisas ene Krayis Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ngu etuyeroyingo. Nguro ene manggoye ma ukingoro yokoyingo.

# 6

*Oni Kandegura Gidemboro Eraya, Yisasro Soweyoyingo Aposel Oni Hoorooweyeroweroyimboro Yootunoyeroyingo*

1 Ngu naruno, Yisasro kirikiri oni oowooyingga tunooteyingo. Kirikiri oni Giris merakonggo ene Girik mande ingootenggoku, ngundo ko kirikiri oni Iserel merakonggo, ene Hiburu mande ingootenggo. Yuda oni Girisnonggo Yuda gidarega nguya sanggiri tero eyingo. Yendo noorengo bare wabu

ngu, naru guranangge nangge oowari ma bayetero, yunoro hoorooweye-
rootenggo. Eyingo.
2 Ngundiro etoyi, Yisasro soweyoyingo Aposel oni kande eraya kegidem-
boro erayaga, ngundo Yisasro koni tetenggoku onino meno etoyi, mayero
yowuruwootoyi, eyingo. Noore Anutro mande nga yokoro, oowari nangge
bayetero yunoro oruwatoku ngu, ma mete tewa.
3 Kristen dobookurinani, ye oni kandegura gidemboro eraya ye ke-
wooroyemo nguno ereweyi. Ene simoo bare doongeyemo oni nenengo
ereweyeroya yeyoyi. Bingamiyedodo, Yuka Kundingiyi ingonduduyemo
angeyingo oni, ngu kenootoyi, ngu yootunowato. Ngundo oowari
bayeteweroyi kongga, ngu tewanggo.
4 Ene ko ngundiro tetoyi, noore Anutro soweyeroyingo Aposel, oni
ngu Anutno yemboongero, enengo mandeni simoo bareno ko teweroyi,
hoorooweyeroro, Anutro mande koyi ngu nangge tewato. Eyingo.

5 Oni simoo bare bidodo ngu mandega nguro mete, ero eyingo. Ene
oni gura oowooyi Stiwen oningga ngu yootunoyingo. Ene newendemo
hamoo teyingo yanggango, Yuka Kundingiyi newendemo angeyingo. Oni
kandegura gidemboro guranangge nguya oni ngu oowooye Pilip, Porokoras,
Nikanoor, Timon, Pamenas, Nikolas. Nikolas ngu Andiyok ende oni. Ene
kuri mayero Yuda oniro muriye newende hamoo tero, Yuda oniya gobooro
oruwonggo.
6 Ngu oni ngu, Anutro soweyeroyingo Aposel oni doongeyemo
yoyetoyi, dikatoyi, Anutro soweyeroyingo Aposel onindo kandeye ngu
oniku tabayemo yero, Anutno yemboongero yootunoyeroyingo. Ene
ngundiro tetoyi, asa, oni rogoyerowonggoku, ngundo oni simoo bare
ooro wenonootoyi, ngu bayetero yunoyingo.

7 Ngundiro tetoyi, ene Anutro mande ende bidodomo etuyerootoyi, nguro
sodedomangge oni oowooyingga biyomi, Yisasno nowoondoyemo hamoo
tero tunooteyingo. Anutno wooro yeyingo oni ururu nguya kewooroyemo,
ngundo Yisasro mande ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo.

### *Yuda Onindo Stiwenya Sanggiri Teyingo*

8 Stiwen ngu oningga ngu Anutro sumangeyi, yanggangonidodo eneno
angeyingo. Nguro ene mande muri gura gura onindo ma teweroyimu,
simoo bare kewooroyemo, urungga oorengo teyingo.
9 Ngu Yuda oni ngu, Sayirin merakonggo, ko, Alekisandariya mera, nguro
Yudaro yowuru ya guranonggo mayeyingo. Oni Sayirin oni Alekisandariya
oni, Silisiya oni, Esiya oni, ngundo ootoogero, Stiwendodo rongge sambi
teyingo.
10 Anutro Yukambo ingondudu gome Stiwen inoyingo. Ngundiro nguro,
oni Stiwenro mande ngu gumi ingondandangero eweroyi nguya kini.
11 Nguro ene sanggiri urungga tero, ene muri biyomi tetenggoku oni
nguno torige oororo, digi beye yunoro, ngundo ooroya Stiwen goweyi sang-
gaweya mande eyi, ero uriyeroyingo. Nguro ngu, oni ngundo ganayeroro
eyingo. Noore nguya ngu oningga ngu manggowoomonggo ene Moses, Anut
nguya yomooyunoro, kootuyarisina mande etoni ingowooto. Ene mande
ganayeroro ngandiro, eyingo.
12 Ene ngando ngundiro ganayerootoyi, nguno ngu, simoo bare, tabango
oni nguya, mamana mandero etuyeroyingo oniku nguya nowoondoye yeyi,
sanggiri teyingo. Ngundiro tetoyi, ene oororo, Stiwen dowooro, yoro,
tabango oni yowuru onino oorowuyingo.

13 Tabango onindo oni gidarega yoyetoyi, ngundo Stiwenya mande godange ewero dikayingo. Suwooyi sano nga oningga ngando Anutro Tembel kundingiyi, ko nguro mamana mandero nguya mande biyomi eroruwa.
14 Noore ingootooye, ene ewo. Ngu Nasaret oni Yisas, ngundo nga Anutro yowuru ya urungga Tembel musiyongga nga yomburiyoro, Mosesndo muringga yunoyingoku, ngu yowoorengoro, keta gura yewero ewo. Ene ganayeroro eyingo.
15 Oni bidodo mande wirikoyingo yano bibiteyingo ngu, Stiwen gome gome kenondadangetetoyi, ngu Stiwen omukumundoongo yowoorengoro, Anutro oni, Engel omukumundoongo ngundiro tetoni kenoyingo.

# 7

*Stiwendo Tabango Oniro Yowuruno Mande Eyingo*

1 Ngundiro kenootoyi, nguno ngu, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni urungga, ngundo sumoo eyingo. Ngu mandega ngu hamoo? Ero eyingo.
2 Etoni, Stiwendo mandeni gumi eyingo. Dobookurine, awa awane ingoyi! Kurimi noorengo sambanani Ebaraham ene Haran endemo nguno ma oriyingo, ene Mesopootemiya merako oruwoku, ngu naruno nguno, Anut Oo Bidodo Simburi duridarinidodoga, ngundo eneno tunooteyingo.
3 Ngu naruno nguno, Anutdo Ebarahamno eyingo.

Gengo mera gengo konebage nguya yoyokoya, ge nondo mera gura etunggerowanoku nguno toongeya ootoo, ero eyingo. (Yenesis 12:1)

4 Anutdo ngundiro etoni, asa, Ebaraham ootoogero, Kalidiya mera yokoro, ene oororo, Haran merako oruwo. Kootuyisina eweyi kumootoni, Anutdo Ebaraham yoro, omburo, nga merangga ye oorootenggoku ngano yokootoni, ene ngano oruwo.
5 Oodoni, Anutdo mera gumi gura Ebaraham enengo oorengo ma inoyingo. Kini, hamoo oorengo, mera bodaga nguya ma inoyingo. Ene Anutdo mande gosiyoro eyingo. Kootuyisina, nga merangga nga bidodo gunoro, gengo osisambage simoongo nguya kootuyisina nguya meranggano ngano ngu oruwanggo, ero mande gosiyoyingo. Ebaraham simoongo kini naruno, Anutdo ngu mandega ngu, ero gosiyoyingo.
6 Anutdo Ebarahamno, ngandiro eyingo.

Gengo osisambage ngu ene oni gidaregado merako oruwanggo. Ene yuto oni ngundiro oruwanggo. Ngu mera simburi, ngundo gengo sowengge ngu, kingo kirikiri oni tetoyi, kowuri urungga biyomi teyunoro oodoyi, dagoma oowooyingga (400) yokowanggo.

7 Oni gidaregado gengo sowengge ngu enengo kingo ko oni tewanggoku, ene kootuyisina, no ngu simoo bare nguro mandeye wirikoyeroro, nguro gumi kowuri yunowano. Kootuyisina ngu sowengge ngu, ene ngu merangga ngu yokoro, yade oororo, nga merangga ngano ko omburo, nono yambo mande tero, bingamine okoowanggo. Anutdo ngundiro ero eyingo. (Yenesis 15:13,14)
8 Anutdo sunggi mande gura Ebaraham, ko osiyi nguya gosiyoro inoyingo. Ngu sunggiga ngu simoo moondeye doongooweroyi. Ngundiro nguro, kootuyisina, Ebaraham ene nangoni Ayisak tunootetoni, naru kandegura gidemboro kabusa nguno Aiysak moondeyi doongooyingo. Ayisak nangoni Yekobno ngundiro teyingo. Yekob nguya simoongo kande eraya kegidemboro eraya nguya teyunoyingo, ero eyingo.

9 Stiwendo mande gura nguya eyingo. Osi osinani, Yekob simoongo, ngundo koneye Yosep nguya boguwooro, nguro ene Yosep yoro, oni sowe gidarega yunoyingo. Yunoro, ene beye yootoyi, ene kingo kirikiri oni tunooteyingo. Ngu oni, ngundo Yosep yoro, Igip merako oorowuyingo. Ene Anutdo Yosep ma yokoyingo, kini, eneya oruwori.
10 Anutdo Yosep hooroowero kowurini nguya andangero, ingondudu metemi inoro, sumange teyinoyingo. Ngundiro nguro, Anutdo Yosep Pero doongeyimo ingondudu urungga inoyingo. Perondo Igip mera sobosobo koreteyingo onindo ngu Yosep yoro, Igip oniro sobosobo urungga yero, ngu enengo yano oo ngu bidodoboro sobosobo urungga yetoni oruwo.

11 Kootuyisina, oowariro kumooyingo naru urungga Igip mera ko Kenan merako nguno ombutoni, nguro ene kowuri urungga ingoyingo. Osisambanani ngu oowari erewero yoro, neweroyi nguya kini.
12 Ene Yekobdo ingoyingo, Igipno ngu oowari ooroote, ero ingoro, nguro ene koretero osi osinani sureyerootoni, Igip merako oorowuyingo.
13 Kootuyisina, ene ko Igip oorowutoyi, nguno Yosepdo enengo yootunoro, bebeyimo eyingo. No Yosepdo. Ngundiro etoni, Pero nguya ngunonggo mande ingoyingo.
14 Yosep eweyi Yekob, ngundo enengo keyimo oni ngudodo ombuyi, ero mande soweyoyingo. Yekob enengo keyimo oni simoo bare bidodo ngu ngandiro: onibi kabusa ko kande eraya kengga nguya (75) oruwonggo.
15 Arisa, Yekob Igipno oode, nguno kumooyingo. Noorengo osi osinani gidarega nguya Igip merako kumoomukoyingo.
16 Kumootoyi, enengo biye nangge yoyoro, oororo, Sekem endemo mereyeroyingo. Ngu merengga ngu, kurimi Ebarahamndo Hemorro simoongomonggo beyebo uriyoyingo.

17 Kurimi, Anutdo Ebarahamno sunggi mande ero gosiyoyingomu, ngu narungga namoko teweroyi tetoni, Igip merako Iserel oni simoo bare oowooyingga oorengo tunooteyingo.
18 Igip oniro sobosobo koreteyingo gura tunooteyingo. Ngu sobosoboga, ngundo Yosepro ma ingondudu teyingo.
19 Nguro, ngu oningga, ngundo ngu noorengo oni ngu ko urungga yunoro, ene muri biyomi oorengo osisambananimo teyunoyingo. Ene yanggango yetoni, Iserel simooye owita bisiyoro ngu tarangootoyiga kumoomukoyi, Perondo ngundiro eyingo.
20 Ngu naruno, Moses nemimbo bisiyoyingo narungga ngu, ene simoo gome bodaga tunooteyingo. Ngundiro nguro, eweyi nemimbo ya newendemo nangge gome sobowoorootori oode, kombo kabusa yokoyingo.
21 Ngu naruno nguno, ene yoro, sonono yetoni, ngunonggo Pero nambonimbo enengo yoyingo. Yoro, enengo nangoni ngundiro sobowoorootoni, urungga teyingo.
22 Moses ngu Igip oniro ingondudu yano uro, nguno Igip oniro mande mande ngu bidodo gome ingoyingo. Moses ngu ene oni yanggango, mandeni nguya yanggango biyomi, ko, enengo koni nguya ngundiro.

23 Kootuyisina, Moses ene dagomani onibi eraya yokowo. Mosesro ingondudu ngu, ene enengo dobookuriyi Iserel oni yeyowero ingoyingo.
24 Ngu naruno nguno, ene Igip oni gura kenootoni, Iserel oninggaku gome gome ureyingo. Ngundiro kenoro, Mosesndo Iserel oninggaku hooroowero, Igip oninggaku ureni kumooyingo.

25 Ngundiro tero, Moses ngandiro ingoyingo. Dobookurine nguya, ngandiro ingowanggo. Noore Anutdo Moses kandeyimonggo hoorooweyerowa. Ene ngundiro ma ingoyingo.
26 Yangeni ngundiro Iserel oni eraya ebe udori, nguno Moses mayero yeyoyingo. Moses ngu oni erayaga ngu yeyootoni, ebe udori, nguro kawarara tero eyingo. Yaringo nangge ndatero nguro ebe urooteri? Dobookurine, yari erabasa yaringo nangge, nguro yari ngundiro ma tewero.
27 Etoni, oningga dobooyi yomburiyoyingongga, ngundo Moses wenggeremooro, sumoo inoro, eyingo.

Onendo ge noorengo sobosobo mande wirikoyingo oni goyewo?
28 Ge kuyowo Igip oningga ureyi kumoowoku, ataga ge no nguya nureyi kumoowero ete, bine? (Eksodas 2:14)
29 Oningga ngundo ngundiro etoni, Moses ngu ingoro, nguro ene sosorero, toongeyingo. Moses toongero oororo, Midiyan oniro merako nguno yuto oruworo. Kootuyisina, Moses Midiyan barega yoro, ngunonggo simoongo simoo eraya teyingo.
30 Dagoma onibi eraya yokoro, nguno Mosesndo oni kini kingo merako oriyingo. Nguno puri oowooyi Sayinayi, nguno oodoni, ngu namoko nguno dimoo uto sanggiridodo utongga, nguno de soru tunootetoni, nguno Anutro sambono Engel oni gura, ngundo de soru kewooroko dikatoni, Mosesndo ngu kenoyingo.
31 Moses ngu kenoro soriyokoro, ingondudu urungga ingoyingo. Ngu ooga tunooteyingo, nguro Moses ngu kenowero, tanggeyimo oorowuyingo. Oorowutoni, Oo Bidodo Simburi nguro manggowo nguno tunootero, ero eyingo.

32 No gengo osisambageboro Anut, Ebaraham, Ayisak, Yekob nguro Anut. (Eksodas 3:6)

Etoni, Moses ngu ingoro, sosorero, mboorombooro tero, dimoo uto bungomo sorunggaku kenoweroyi nguya ma teyingo.
33 Ngundiro tetoni, Oo Bidodo Simburi, ngundo Mosesno eyingo.

Gengo kenggemo keyi goweyi (Su) ngu andangeyago. Ge dikateku, mera ngu kundingiyi.
34 No nenengo oni simoo bareno muri biyomingga Igip merako tetenggoku ngu, kuri kenowono. No enengo sendo moguru nguya ingowono. No ataga ene hoorooweyerowero ombuteno. Eneno kowuringga ngu andangero hoorooweyerowero. Nguro ge ootoogetooga, no ge sowenggerootoowe, Igip merako ko oorowuwa, ero eyingo. (Eksodas 3:5,7,8,10)
35 Ngu Mosesngga kuri Iserel onindo kootu inoro, sumoo eyingo. Onendo ge noorengo sobosobo tabango ko mande wirikoyingo oni goyewo? Eyingo.

Yo, ene ngu oningga ngu nangge, Anutdo soweyootoni, oororo, sobosobo tero, ko Igip oni kandeyemonggo andangero yoyoyingo. Anutdo ngu Engel oningga de sanggiridodo dimoo utono tunootero, ngunonggo Moses yanggango inowo.
36 Ngundiro nguro, Mosesndo yoyoro, Igip merako ko sono wendeyi dagoyimo nguya, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu tero etuyeroyingo. Mera kewooroko oni kini merako nguya dagoma onibi erayagomo (40), nguya ngundiro tero etuyeroyingo.
37 Ngu Mosesngga, ngundo nangge Iserel onino eyingo. Anutdo yengo dobooyega yoro yetoni, ngundo no ngandiro Anutro ingondudu eyingo oni oruwa, ero eyingo. (Dutoronomi 18:15)

38 Kootuyisina, Iserel oni simoo bare bidodo Mosesya mera kewooroko, oni kini merako yowuru teyingo. Moses ngu noorengo osi sambananimboya oodoyi, ko, Anutro Engel oningga Moses mande inoyingo oningga nguya, Sayinayi purimo nguno oriyingo. Ene Anutro mande ngu keta yanggangonidodo ngu yoro, noore yunowo.

39 Ene osi sambanani nguro mandeni ma ingoyingo. Ene mandeni utoro, oorongooro, ma ingoyingo. Nowoondoye ngu Igip meraro ingoro oruwonggo.

40 Ngu naruno, noorengo sambanani Eronno eyingo.

Ge noorengo anut gidarega teyuno. Ngundo ngu, noore koreteyunowanggo. Ngano Mosesngga nganoku ngu, ene Igip merakononggo noore yoyoro, ngano mayero, ene noore ma ingootooye, ene noore kuri yoyokoro toongeyingo, eyingo. (Eksodas 32:1)

41 Ngu naruno nguno, ene Bulmakawu nangoni gura gabogaboyi tero, ngu anut godangengga nguno wooro yero oruwonggo. Ene ngu ooga ngu enengo kandeyebo tewonggokungga, nguro oni oni teyingo.

42 Ngundiro tetoyi, Anutdo kootu yunoyingo. Ngundiro nguro, ene ogisa kombo tootu oo nguno yambo mande teyingo. Anutro ingondudu eyingo oniro bukno eteku ngandiro.

Ye Iserel oni, kurimi oni kini merako dagoma onibi eraya (40) nguno ootooro, ye ngu no, Bulmakawu, Sipsip, oo utoro, ye wooro yeroruwonggoku ngu, ye nono ngundiro ma teyingo.

43 Kini, ye anut godange oowooyi Molok nguro mbooro ya yoro, koorowooro, tootu gabogaboyi oombooro godange oowooyi Repan, ngu oo gabogaboyi ngu yengombo tero, nguro yowuru ya newendemo yeyingo. Ngundiro nguro, no ye yoyoro Babilon, mera tanggeyi andu gidaresina yoyetoowe oruwanggo. Anutdo kurimi eyingo. (Emos 5:25-27)

44 Kurimi osisambanani oni kini merako oruwonggoku, ngu naruno, ene towimbo yowuru ya yeyingo. Ngu Anut Oo Simburi, nguro yowuru ya nguno enengo mande hamoo nguno tunootewa. Ngungga ngu, Mosesndo gabogaboyi kenoyingo. Ngundiro Anutdo Mosesno ngundiya yeni, ero eyingo.

45 Kootuyisina, osisambanani Yosuwaya oni simoonggoro gidarega yutoro, oweyeroro, meraye yoro mayeyingo. Anut Oo Simburi, ngundo osisambanani hoorooweyerootoni, ngundiro teyingo. Ngu towimbo yowuru yangga ngu osisambanani kandeyemo oodoni ngu, yoro mayeyingo. Ngu towimbo yowuru yangga ngu oodoni, oororo, Dewitro naruno nguya oruwo.

46 Anutdo Dewitro murini nguro oni oni teyingo. Dewitdo Anutno yemboongero, sumoo eyingo. Mete no ge Yekobro Anutga nguro, yowuru ya oorengo goyetoowe, nguno ge sugi sugi oruwa, bine? Ero eyingo.

47 Ene ngu yowuru yangga ngu Solomondo yeyingo.

48 Ene Anut Oo Simburi awuno oorengo ngu merako onindo ya yetoyi, nguno ma oruwa. Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo ngandiro eyingo.

49 Oo Bidodo Simburi, ngundo ngandiro ewo. Sambo ende ngu noro bibiteweroyi yaba bingamidodo. Mera ngu noro kene ngu sanganimo yeweroyi musiyo. Ndadiro yangga yendo noro yewero? No bibitero, kengeweroyi ngu, ndadiro musiyongga? No onindo ya yetenggoku, nguno no ma oorooteno.

50 Ingoyi! Noso nangge oo bidodo yemukowonowo, ero eyingo. (Ayisaya 66:1,2)

51 Ngu naruno nguno, Stiwendo mande yanggango oorengo tabango oniya
yosanggawero eyingo. Mera ngaro oo nguno nowoondoye yetoyi oodoni, ye
Anutno hamoo oorengo nowoondoye nguno ma yetenggo. Ye nowoondoye
sodeye doongeye nguya wenonoyingo oni oorootenggo! Ye suwooyi sano
Yuka Kundingiyi owetenggoku, ngu yengo osisambayebo teyingo ngundiro!
52 Anutro ingondudu eyingo oni kuri oodoyi, nguno yengo osisambayebo
nguno muri biyomi teyingo. Kurimi oni nenengo metemi (Yisas) om-
buweroyi, nguro mande etoyi, ngu oni nguya yureyi kumooyingo. Nga
naruno nguya, yendo Yisas ngu torige windogayi mundi onino yootunoro,
kandeyemo yetoyi, ureyi kumoowo.
53 Yendo Anutro mamana mande Engel oni kandeyemonggo yowonggoku,
ene ye ngu ma keyootenggoku ngu! Stiwendo ngundiro eyingo.

*Stiwen Digibo Ureyi Kumooyingo*

54 Oni ngu mandega ngu ingootoyi, nowoondoye biyomi urungga yetoni,
mawukimboongero, Stiwenya sanggiri teyingo.
55 Ene Yuka Kundingiyimbo Stiwen newendemo uro, angetoni, ene
sambono gome gome doongetero, Anutro duridarini kenoyingo. Yisas
kenoro, Anut kandeyi koondosina bingamidodo dikaro, oodoni kenoyingo.
56 Stiwendo ngundiro kenoro eyingo. Kenoyi! No sambo goosootoni
kenooteno. No Anut Nangoni Oni Kirarongo, Yisas, ngu Anut kandeyi
koondosina bingamidodo, dikatoni, kenootenoku ngu! Ero eyingo.
57 Ngundiro etoni ngu, oniku manggaru urungga tero, sodeye ukingoro
enengo bidodo ootoogero, kendutero oororo, Stiwen dowooyingo.
58 Stiwen dowooro, woosooro ende oorero, owero oorowutoyi, endesoono
oororo, nguno digi yoro, ngundo damoni yero ureyingo. Oni koretero
Stiwenya mande godange eyingomu, ngundo enengo nengguro andangero,
simoo gura oowooyi Sol, ngu tanggeyimo watayeyingo.
59 Digibo Stiwen utoyi, ene ngandiro yemboongeyingo. Oo Bidodo
Simburi Simbunane Yisas, ge noro yukane yo! Ero eyingo.
60 Stiwen ngundiro yemboongero, ene boodoo oondoogero, kiyero eyingo.
Oo Bidodo Simburi, ge nga oni ngaro weti mbumbuwa ngu gumi ma
teyunowero. Stiwen ngundiro ero, ene kumooyingo.

# 8

*Soldo Anutro Kristen Oni Simoo Bare Yomburiyeroyingo*

1 Soldo, Stiwen udoyiga kumooni, ero newende oni oni teyingo. Ngu
naruno nangge, mundi onindo, ene Yisasro nowoondoyemo hamoo
teyingo oni simoo bare Yerusalemno oruwonggoku, damoni yero
yomburiyeroyingo. Ngundiro nguro, Kristen oni simoo bare Yudiya,
Sameriya merako songo songo sayingo. Yerusalemno ngu Yisasro kirikiri
onindo nangge oruwonggo.
2 Oni gidarega Anutro mande gome ingowonggoku, ngundo Stiwen bingo
yoro, sendo moguru urungga tero merengooyingo.
3 Ngundiro tetoyi, ene Soldo ngu Anutro simoo bare yomburiyeroyingo.
Enendo ya bidodomo uro, simoo bare bidodo yoyoro, yowoosooro, ya
biyomimo yoyero, ya goodooyunoyingo.

*Pilipdo Sameriya Mera Ende Gurano Mande Keta Mesarango Wesiyoro Eyingo*

4 Kristen oni mera bidodomo saro, ende gurano gurano Anutro Mande
Keta Mesarango, ngu wesiyoro eyingo.

5 Pilip ngu Sameriya mera ende urunggano uyingo. Nguno Yisas Krayis
oowooyi yootunoro eyingo.
6 Oni simoo bare uru oorengo Pilip oningga, ngundo mande gome ngu
etuyerootoni, gome ingoyingo. Ngu gome ingowero sodeyero, gome ingoro,
ko muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi ngu tetoni, ngu kenoyingo.
7 Oni simoo bare gidarega oorengo, mera mboorombo woorogoyeroyingo.
Ngu mera mbooroku oni yoyokoro, ki moguru tero, besero sayingo. Oni
simoo bare urungga oorengo kekandeye bingo yero, biyomi yeyingo ngu,
ko mete temukoyingo.
8 Ngundiro nguro, ngu endemo oni simoo bare bidodo oni oni urungga
oorengo teyingo.

### *Sayimon Ngu Gosonggi Oni*

9 Oni gura oowooyi Sayimon, ngu endemo nguno ootooro, gosonggi
gura gura tero oruwo. Ngundiro tetoni, Sameriya oni simoo bare bidodo
ingonduduye guradiro guradiro ingondudu tero oruwonggo. Ngu oningga,
ngundo ngandiro eyingo. No, noso nangge oni urungga oorooteno, ero
eyingo.
10 Oni simoo bare oowooyedodo, oni oowooye kini nguya bidodo Sayi-
monro mande ingowero yanggango yeyingo. Ene ngandiro eyingo. Nga
oningga nga ngu, Anutro yanggangonidodo. Ene yanggangoni urungga
oorengo, ero eyingo.
11 Nguro ngu, Sayimondo ngu murininggа ngu yowooraringoro, gosonggi
guradiro guradiro tetoni, ngu kenoro keyoyingo. Ene nguro ingondudu
urungga oorengo teyingo.
12 Ene kootuyisina, Pilipdo Anutro Mande Keta Mesarango Anutro simoo
bare soboyerooteku ngu wesiyoro, ero Yisas Krayis oowooyi etoni in-
goyingo. Ngu naruno, oni simoo bare ene hamoo ero ingoro, nowoondoye
yowoorengoro, Anutno yero, sono kundingiyi gimuyingo.
13 Sayimon nguya Anutro newendemo hamoo tetoni, ene nguya sono
kundingiyi gimuyingo. Ngundiro tero, Sayimon ngu Pilip tanggeyimo
oruwori. Sayimon ngu Pilip kandeyimo muri songo oorengo gura onindo
ma teweroyimu, ngu tetoni, kenoro, ene ingondudu guradiro guradiro
urungga tero soriyokoyingo.
14 Yisasro Aposel oni Yerusalemno ootooro, mande ngandiro ingoyingo.
Sameriyano simoo bare Anutro mande gome ingoro, Yisasro nowoon-
doyemo hamoo teyingo. Ngundiro ingoro, nguro Aposel onindo Pita Yon
eraga sureyerootoyi, ene Sameriya merako oni simoo bareno oruwori.
15 Oororo, eragaya uro, Anutno yemboongeyingo. Ge Sameriya oni
simoo bare Yuka Kundingiyi yunoni, ero hoorooweyeroro, ngundiro yem-
boongeyingo.
16 Kuri ene Sameriya simoo bare Yisasro nowoondoyemo hamoo tero,
nguro sono kundingiyi nangge Yisas oowooyimo gimuwonggo. Ndadiro
nguro, Yuka Kundingiyi eneno ma ombuyingo.
17 Ngundiro nguro, eragado kandeyari Sameriya simoo bare tabayemo
okootori, Yuka Kundingiyi yoyingo.
18 Sayimondo eraga yeyootoni, kandeyari oni simoo bareno okootori,
Yuka Kundingiyi yootoyi, ngu yeyoro, ene digi beye yoro, eragano Yuka
Kundingiyi ngu uriyowero omburo eyingo.
19 Yari komo ngu yanggangongga ngu no nguya nunori. Ngundiro tetori
ngu, no nguya oni gura tabangomo kandene yetoowe, ene Yuka Kundingiyi
ngu yowa, ero eyingo.

20 Ngundiro etoni, ene Pitando Sayimon mamanangoro eyingo. Anutdo
ge gengo beye nguya yomburiyerowaku ngu! Ngundiro nguro, nga Yuka
Kundingiyingga nga, ngu Anutdo kingo duwoo yunoote. Gedo ngu ingoro,
ene ngu beyebo uriyoweroyi, ero ma ingowero!
21 Nga kongga noorendo oo tetetoku, ngu gengomu nguya kini. Gumi
hamoo ma yowaku ngu! Ndadiro nguro, nowoondoge ngu Anut doongey-
imo gome nenengo kini!
22 Ge komo nowoondoge yowoorengoya, Anutno yeyagogo, ngundiro yero
gengo muringge biyomi ngu nguya yokoya kootuyino. Ge komo Anut Oo
Bidodo Simburi nguno yemboongetoyi, Anutdo ngu gengo nowoondogemo
ingondudugemo biyomingga yeteku, ngu andangewa. Yemboongetoyi,
Anutdo yemboongeteku, ngu ingowa bine, ngundi kini, bine? Ngu noore
watayi kini.
23 Ndawugaro nguro, nondo nowoondoge kenootenoku ngu, oo biyomi
urungga oorengo kowoo, ngundo nguno ooroote. Gengo muringge biyomi,
ngundo gosigerootoni, ge biyomi ooroote, ero eyingo.
24 Etoni, Sayimondo mande ingoro sosorero, gumi ngandiro eyingo. Yari
komo noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani nguno yemboongetoriga, oo
biyomi ngu nono ma tunootewero, ero eyingo.
25 Aposel oni Pita Yon eragado simoo bareno Oo Bidodo Simburi nguro
mandeni wesiyoro ero, Sameriya ende yokoro, Yerusalemno oorowuwero
ko oorowuyingo. Oororo oorekono, Sameriya ende oowooyingga nguno
oororo, simoo bareno Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, ero ero
oororo, Yerusalemno ko oorowuyingo.

### *Pilipdo Itiyopiya Goweyi Iriyo Oninggano Mande Keta Mesarango Wesiyoro Eyingo*

26 Ngu naruno, Anut Oo Bidodo Simburi nguro Engel oninggado Pilipno
eyingo. Ge ootoogeya, Yerusalem oore yokoya, Gasa ende utenggoku oore
kuriminggа, ngu keyoya u! Ngu oorega ngu, oni nguno kini kingo digu mera
nangge nguwoore oorowu!
27 Ngundiro etoni, arisa, Pilip ootoogero, uro, oororo, ngu ooregakuno
uro Itiyopiya oningga kenoyingo. Itiyopiya mera nguro bare sobosobo
koreteyingo urungga oowooyi Kandes. Ngu ko oningga, ngundo nguro beye
sobosobo oruwo. Ene Itiyopiya ko sobosobo oningga koodoyi doongootoyi,
kingo oriyingo. Ene Yerusalemno kando naruno, Anutro mande ingowero
yemboongewero ombuyingo.
28 Ngu naruno, ngu enengo endemo toongewero oorowuyingo. Enengo
Hosmbo kare ngundiro yabagakuno bibitero, oororo, ene nguno Anu-
tro ingondudu eyingo oni Ayisayaro buk ngu kandangero, kandangero
oorowuyingo.
29 Asa, ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo Pilipno eyingo. Ge ngu oningga
ngu tanggeyimo ooroya, eneya oorowuri. Ero eyingo.
30 Etoni, arisa, Pilip yondowidoro, oororo, Itiyopiya oningga tanggeyimo
oorowuyingo. Oororo, ingootoni, ngu oningga ngundo Anutro ingondudu
eyingo oni Ayisayaro buk ngu kandangero, ombutoni, Pilipdo ingoro sumoo
eyingo. Ge ngu mande kandangeteku, ngu muri ingoote bine? Ero eyingo.
31 Ngundiro etoni, ngu oningga, ngundo gumi ngandiro eyingo. Oni
gurado mande damoni ma etunerootoni ngu, no oo ngu ma watayi tewano.
Ge mete noya ngano bibitero, no hoorooweneroootoyi oorowuwaro, ero
eyingo.

32 Itiyopiya oninggado Anut mandeno Yisasro eteku ngu ngandiro kandangete. Nguro muri ngandiro.

Ene Sipsip, ureyi kumooweroyimboro dowooro, woosooro satenggo. Sipsip nangoni uyi toongootoyi, ma kiyero, ene neneteteku ngundiro. Ngundiro nangge, ngu oningga nguya, ene ma manggakero eyingo.

33 Onindo enengo mandeni utoro wiriyoyingo. Nguro mandeni nenengo ma teyingo. Onindo ngu oningga nguro osiyi ma kenowanggo. Ndadiro nguro, ene kuri kumooyingo nguro simoongo kini. Ero eyingo. (Ayisaya 53:7,8)

34 Ngu oni sobosoboga, ngundo Pilipno eyingo. No ge sumoo gunooteno. Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo oneya ngu mandega ngu eyingo? Enengomboro eyingo, ngundi bine, oni guraro eyingo?

35 Etoni, arisa, Pilipdo Anutro mandega ngu damoni yero, wesiyoro ero, ko, Yisasro Mande Keta Mesarango, nguya muri wesiyoro eyingo.

36 Mande ngu wesiyoro ero, ingoro ingoro oororo, sono gura tanggeyimo oorowuyingo. Ngu oningga, ngundo Pilipya eyingo. Keno, sono ame. Mete no nguya sono kundingiyi gimuwano, bine? Eyingo.

37 Ngundiro etoni, Pilipdo gumi eyingo. Ene ge komo Yisasno nowoondogemo hamoo ngu bidodo ingootoyi ngu, ge mete sono kundingiyi gimuwa. Ngundiro etoni, ngu oningga, ngundo mande gumi, ero eyingo. No nowoondonemo hamoo tero ingooteno. Yisas Krayis ngu Anut Nangoni oorengo, ero eyingo.

38 Arisa, ene ngundiro etoni, kare ngundiro yawasanggakuno dikatoni, ene merako uro, Pilipdo oningga ngu yoro, sonono uro, sono kundingiyi gimuyinoyingo.

39 Ngundiro tero, ene sonowooro yokoro, sagigo ooreworiyo. Sagigo oorero, dikatori, Oo Bidodo Simburi nguro Yukambo Pilip yoro, torige kombitero, oongooro, gurasina toongeyingo. Nguro oni sobosoboga ngu, ene Pilip ma kenoyingo. Ngu sobosobo oningga, ngu enengo newende hamoo teyingo keta, nguro oni oni tero, enengo oore keyoro, enengo endemo ko toongeyingo.

40 Ngundiro tetoni, Pilipdo Asodus endemo nguno tunootero, Yisasro mande muri wesiyoro ero etuyeroro, endeyoro, ene ende bidodomo yade yade oororo, Sisariya endemo nguno tunooteyingo.

# 9

### *Soldo Newende Yowoorengoro, Yisasno Newende Hamoo Teyingo (Aposel 22:4-16; 26:9-18)*

1 Ngu naruno ngu, Sol ngu mande yanggango oorengo ero, Oo Bidodo Simburi nguro kirikiri oni ngu yutoro, yowoosooro, yureni kumoowero eyingo. Ngundiro tero, ene Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni urungga nguno oorowuyingo.

2 Soldo oororo, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oni urunggakuno eyingo. Ge Yuda oniro yowuru ya nguro tabango Damaskas ende urunggano oorootenggoku, nguro so uyi nakango, ero eyingo. Ngu so uyi nakangoyingongga ngu no nunowa. Ngu so uyi nakangoyingongga, nguno ngu ngandiro nakangoyingo. Oni simoo bare gura gura Yisasro mande muri keta ngu keyootenggoku, ngu yeyoro ngu, Soldo ngu oni ngu mete gosiyeroro yoyoro, Yerusalemno mayero, ya biyomimo yoyewa. Ngundiro nakangoyingo.

3 Nakangootoni, arisa, Sol ngu so uyi nakaya ngudodo yoro oorowuyingo.
Sol Damaskas namoko tetoni, sodedomangge sambononggo soru gura
omburo Sol moondeyi bidodo wooriringoro himi yeyingo.
4 Ngundiro tetoni, Sol merako soreyingo. Sorungga ngunonggo mang-
gowo gura Solno, eyingo. Sol, Sol, ndawugaro, ge no yomburibarineroote?
Eyingo.
5-6 Ngundiro etoni, Soldo gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi, ge onendo?
Ngundiro ero etoni, enebana eyingo. No Yisas. Ge no yomburine-
rootekungga ngundo! Ge ootoogeya, endemo u! Kootuyisina, oni gurado
geno ewaku, ngu kongga ngu tewa. Ngundo eyingo.

7 Oni Solya endeyoyingoku ngu, ene dikaro oodoyi, ene nenetero, mande
ma ero, oni engge ma kenoyingo. Kini, ngu manggowooga ngu nangge
ingoyingo.
8 Sol ootoogero, doongetewero doongetetoni, ene doongeyi ooreri tero,
ene oo ma kenoweroyi teyingo. Ngundiro tetoni, nguro oni songombo
kandeyimonggo dowooro, Damaskas ende uyingo.
9 Utoyi, Sol ngu endemo naru kabusa ootooro, doongeyi ooreri teyingo,
ngundiro oruwo. Nguro ene oowari sono nguya ma neyingo.

10 Yisasro kirikiri oni gura Damaskas endemo nguno oruwo. Ngu
oningga ngu oowooyi Ananayiyas. Ene gaboya gaboya ingootoni, Oo Bidodo
Simburi, ngundo eyingo. Ananayiyas, ngundiro etoni, enebana mande
gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi, no oorootenoku nga! Ero eyingo.
11 Ngundiro etoni, Anutdo eneno eyingo. Ge ootoogeya, oore gura
oowooyi Nenengo, nguno oorowu! Tarsas endemo oni gura oowooyi Sol
mayero, Yudasro yano yemboongero oorooteku, nguro sumoo e!
12 Sol gaboya gaboya ene oni gura kenoyingo. Ngu oningga ngu oowooyi
Ananayiyas. Ngundo ya newendemo omburo, kandeyi eneno okooyingo.
Ngundiro tetoni, ene ko doongeteyingo. Ene ngundiro kenowo. Oo Bidodo
Simburi ero eyingo.

13 Ananayiyas mande ingoro, gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi, no
ingootenoku, oni oowooyinggado ngu oningga nguro mande etoyi in-
gowono. Ene muri biyomi ngu oni yeno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu Yerusalemno oorootenggoku, nguno tetoni, no ingowono.
14 Ene wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo so uyi sunggini
yanggango yoyingo. Yowoku ngu, nga endemo oni simoo bare gengo
mande ingoro, keyoro, geno yemboongetenggoku, ngu oni ngu yoyoro, ya
biyomimo yoyewero mande ero gosiyowo.

15 Etoni, Oo Bidodo Simburibo Ananayiyasno gumi ngandiro eyingo.
Ge oorowu! Ngu oningga ngu ataga ngu noro ko oni. No kuri ene
yowono. Ene noro oowoone koorowooro, oororo, oni sowe gidaregano ero,
ngunonggo enengo mera sobosobo oni koreteyingo, ko, Iserel onino nguya
noro mandene nguno wesiyoro ewa.
16 No kowuri ogingo gura gura ene etungoro, inootoowe, koorowooro,
ngunonggo ene noro oowoone yootunoro, ero endeyowa, ero eyingo.

17 Arisa, Ananayiyas ngu mande ngu ingoro, ootoogero oorowuyingo. Ene
oororo, ya newendemo uro eyingo. Doboone, Sol, gowurongoo! Oo Bidodo
Simburi Urungga, Yisas, ngundo ooreko geno tunootewoku, ngundo no
surenerootoni, geno ombuteno. Ngundiro nguro, nondo tabagemo kandene
yetoowe, ge mete doongengge himi yetoningga, ko, Yuka kundingiyi nguya
ge nowoondogemo angeni, ero gunooteno. Ananayiyasdo ngundiro eyingo.

18 Ngundiro etoni, sodedomangge mambu tooberango ngundiro tero,
ngundo Sol doongeyi ukingoyingonggaku, ngu besero soretoni, Sol
doongeyi ko himi yeyingo. Ngundiro tetoni, Sol ootoogetoni, Ananayiyasdo
sono kundingiyimbo sonowooyingo.

### *Soldo Damaskasno Yisasro Mande Keta Mesarango Ngu Wesiyoro Eyingo*

19 Ngundiro tero, kootuyisina Sol oo nero, yanggango ko yeyingo. Naru
gidarega, Sol Yisasro kirikiri onidodo Damaskasno oruwonggo.
20 Ngu naruno, sodedomangge Sol ngu Yuda oniro yowuru ya ngu
bidodomo toongero, Yisasro mande wesiyoro eyingo. Ngu Yisas oningga
ngu Anutro nangoni, ero eyingo.
21 Ngundiro etoni, oni simoo bare Solro mandeni ingoro,
soriyokoro eyingo. Eke oningga ekendo nangge ngu, oni simoo bare
oowooyingga Yerusalemno Yisas oowooyimo yemboongetoyi, ngu yoyoro,
yomburiyeroro tewo. Ene oo nguno tewoku, ko, ataga ngano nguya
omburo, yoyoro, oororo, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro
sobosobo onino oororo, ya biyomimo yoyete, ero eyingo.
22 Ene Sol Yisasro mande wesiyoro eroodoni, oni simoo oowooy-
ingga oorengo ngu Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo. Yuda oni
Damaskasno oruwonggoku, Solro mandeni ingoro, soriyokootoyi, nguro
Soldo Yisas ngu Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ero,
gome tunoo oorengo etuyeroyingo.
23 Naru urungga yokoro, Yuda oni yowuruwooro, Sol ureyi kumooweroy-
imboro mande eyingo.
24 Ene Sol enengo mande ngu ingoyingo. Nguro ngu, Yuda oni ngu Sol
ureweroyimboro ero, nguro ene ende nguro oonggoo pawa yamuko ngu
bidodo suwoo sa nguya meyero sobowooyingo.
25 Ene Sol enengo kirikiri onikundo suwoono Sol yoro, ende nguro digi
oonggoo sanganimo oorero, si urunggano siriyoro, utombo si tawooyimo
gosiyoro, utono dowooro, ememangge ememangge yokootoyi yokootoyi,
uro uro, enderoko oonggoo damonimo uro toongeyingo.

### *Sol Ngu Yerusalemno Oruwo*

26 Sol ngu Yisasro kirikiri onidodo yowuruwoowero, nguro ene
Yerusalemno oorowuyingo. Ene oni bidodo Solro sosoreyingo. Soldo no
Yisasro kirikiri oni ero ewoku, nguro simoo baredo nowoondoyemo hamoo,
ero ma ingoyingo.
27 Ene Banabasdo Sol yoro, Yisasro kirikiri onino oororo eyingo. Sol ngu
Damaskas ooreko Oo Bidodo Simburi Yisas kenowokuro etoni, ingoyingo.
Ngu naruno ngu, Oo Bidodo Simburi, ngundo mande mande Solno etoni
ingoyingo. Nguya, Soldo Damaskas ende nguro oni simoo bareno, Yisasro
mande yanggango oorengo eyingoku nguya, ero eyingo.
28 Ngundiro nguro, Sol eneya Yerusalemno oode, ngunonggo oororo,
omburo teroruwonggo. Sol ngu suwooyi sano ene Oo Bidodo Simburi, Yisas,
nguro mandeni oowooyi nguro mande mande yanggango ero, nguro ene ma
sosoreyingo.
29 Ngundiro tero, Yuda oni Girik merakononggo mayeyingo, ngu mande
yunootoni, nguro Soldo eneya ronggeyoyingo. Ngundiro tero, nguro Yuda
onindo Sol ureyi kumooweroyimboro oore ereweyingo.
30 Kootuyisina, dobookuriyibo ngu mande ngu ingoro ngu, ene Sol yoro,
Sesariya endemo uyingo. Ngunonggo yeyi, Tarsas enengo ende damonimo
toongeyingo.

31 Ngu naruno, oni simoo bare Yisasro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, Yudiya mera bidodomo, Galili meradodomo, ko, Sameriya meradodomo nguya, ngundo gome ootooro, nguno ebe rongge nguya kini. Anutro yambo mande yanggango yero, ene Anut Oo Bidodo Simburi ngu newendemo nangge oruwonggo. Anutro Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoye yanggango yunootoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo yambo mandeno ombuyingo.

### *Pitando Iniyas Yomosiyoyingo*

32 Pita ngu mera bidodomo endeyoro, ene Lida endemo nguya uro, nguno Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oniya oriyingo.
33 Ngu endemo nguno, oni gura kenowoku, ngu oowooyi Iniyas. Iniyas ngu kekandeyi ngu bidodo kumooyingo. Ene ngu yabano nangge oode, dagoma kandegura gidemboro kabusa yokoyingo.
34 Pitando Iniyasya eyingo. Iniyas, ataga Yisas Krayisdo gowege yeni, mete tete. Ge ootoogeya, gengo yaba yomosiyo! Ngundiro etoni, ingoro, arisa, Iniyas sodedomangge ootoogeyingo.
35 Lida, Seron ende erayaga nguro oni simoo bare bidodo ngundiro kenoro, ene bidodo nowoondoye yowoorengoro, Oo Bidodo Simburimo nowoondoye yeyingo.

### *Pitando Tabita Yokutuwooyingo*

36 Yopa endemo, bare gura, oowooyi Tabita, ngu Yisasro kirikiri tero oruwo. Girik mandeno ngu enengo oowooyi ngu Dokas. Suwooyi sano ngu barega ngundo muri gome tero, angoyi oni nguya ooro wenonootenggoku, ngu hoorooweyeroro oruwo.
37 Ngu narunggano nguno, ene sayi yoro kumooyingo. Kumootoni, enengo onindo bingonggaku sonowooro, ya gumi gura awu sanganimo, nguno bingo yetoyi oruwo.
38 Kumootoni, Lida ende ngu Yopa ende tanggeyimo kirikiri oni gidaregado ingoyingo. Ngu naruno ngu, Pita ngu Lida endemo ooroote. Nguro oni eraya sureyerootoyi, oororo, Pitano kira ero eriringoro, ngandiro eworiyo. Ge nooreya ombu. Ge piru ma tewero, sodedo ombu! Ero eyingo.
39 Ngundiro etori, arisa, Pita ootoogero, oni erayagakuya oorowuyingo. Pita oororo, endemo tunootetoni, Yopa oni ngundo Pita yoro, onibi yetoyi oruwoku, ya gumimo oorero, ngu ya guminggakuno uwonggo. Utoyi, bare wabuku ngu bidodo mayero, Pita tanggeyimo dikaro sendoruwooyingo. Sendoro, kumbadari Dokasdo kuri metemi ootooro, tero yunoyingoku, Pita etungoyingo.
40 Etungootoyi, Pitando simoo bare bidodo oweyerootoni, ende ooreyingo. Ngundiro tero, Pita boodoo oondoogero yemboongewo. Pitando omukumundoongo bare kumoowokunggasina yowoorengoro eyingo. Tabita, ge ootooge! Ero etoni, asa, baregaku doongetero, Pita kenoro, ootoogero bibiteyingo.
41 Bibitetoni, Pitando kandeyimonggo dowootoni, ootoogero dikayingo. Dikaro, ko keta oruwo. Pitando oni Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, bare wabuku nguya negoyerootoni, yasina utoyi, Dokas ko keta oodoni, ngu etuyeroyingo.
42 Ngu mandega ngu ero endeyoro, Yopa endemo oni simoo bareku oowooyingga ingoro, nguno ene Oo Bidodo Simburi nguno nowoondoyemo hamoo teyingo.

43 Ngundiro tetoyi, Pita Yopa endemo naru oowooyingga nguno oruwo.
Pita ngu ende nguro oni gura oowooyi Sayimon nguya oruwori. Sayimon
nguro koni ngu Bulmakawu goweyi yomosiyoro oruwoku oningga nguya
oruwori.

# 10

*Engeldo Omburo, Koniliyas Mande Inoyingo*

1 Ngu naruno, oni gura oowooyi Koniliyas ngu Sisariyano oruwo.
Koniliyas ngu Yuda oni kini. Ene ngu me oni onibi kandegura (100)
nguro tabango. Ngu Koniliyas, ko, enengo me oniku nguya, ngu Itali
merakononggo ombuyingo.
2 Ene ngu Anutno yambo mande tero oruwo. Eneya ya gobooro oni ngu
bidodo Anutro sosorero oriyingo. Koniliyasndo oni simoo bare ngu oni ooro
wenonoyingo ngu hoorooweyeroro, oo urungga yunoro, suwooyi sano, ene
Anutno yemboongero oruwo.
3 Naru gurano, sa gaboyi naru kabusayiga nguno, ene gaboya gaboya gura
tunoo oorengo doongeyimbo kenoyingo. Gaboya gaboya oo kenootoni, Anu-
tro Engel oni gura ya newendemo ombutoni, tunoo kenoyingo. Kenootoni,
Engel omburo, eneya eyingo. Koniliyas! Ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, Koniliyas Engel kenoro, sosoreyingo urungga oorengo
tero eyingo. Oo Simburi Urungga, ndawu oogaro? Ngundiro etoni, Engeldo
eneno gumi eyingo. Gengo kira ewoku, ngu gengo simoo bare ooro
wenonootoyi yunowoku, ngu bidodo Anutro ingonduduno tunoo ooroote.
5 Ataga ge komo oni gidarega soweyerootooga, Yopa oorowuyi. Oni gura
oowooyi Sayimon nguno oorooteku, ngu ereweya kenoyi! Sayimon oningga
ngu oowooyi gura Pita. Ene ngu oningga nguno negongootoyiga ombuni.
6 Sayimon ngu okeyimbo yano ooroote. Ngu okeyingga ngu Bulmakawu
goweyi koyi tete. Ngu oningga nguro yani ngu wendeyi tanggeyimo ooroote.
Engeldo ngundiro eyingo.
7 Engeldo Koniliyas mande ngundiro inoro, ene toongeyingo. Arisa,
Koniliyas ootoogero, enengo ko oni eraya, enengo me oni gura negoye-
rootoni ombuyingo. Ngu me oningga ngu oni metemi Anutno yambo mande
tero, ene suwooyi sano Koniliyas tanggeyimo oruwo.
8 Koniliyasndo mande Engeldo etoni ingowoku, ngu oni kabusagakuno
mande ngundiro ero sureyerootoni, Yopa oorowuyingo.

*Pitando Anutnonggo Oo Ombutoni, Gabo Kenowoodingoyingo*

9 Koniliyasro oni kabusagaku sengetoni suwoononggo yade yade oororo,
samborono ngu Yopa ende tanggeyimo tunooteyingo. Ngu naruno, Pita
yawasa sanganimo yemboongewero ooreyingo.
10 Nguno ootooro, Pita ngu oodooro kumooro, nguro oo newero ingoro
etoni, oni oowari yomosiyoyingo. Ngu naruno, Pita ngu ene doongeyimbo
oo gabogaboyi kenoyingo.
11 Ene sambo kenootoni, yamuko goosootoni, nguwoore oo gura kumba
gome oorengo urungga ngundiro ombuyingo. Ngu ooga mundumi
namoraya ngu yokootoni, ememonggo ombuyingo.
12 Ngu kumbaga ngu sanganimo ngu nusako gura gura, nu, kinikunari,
nggunde oo ngudodo ombutoni kenoyingo.
13 Oo kenootoni ngu, Anutro manggowo ngunonggo eneno eyingo. Pita,
ge ootoogeya, nusako gura utoya ne! Ero eyingo.

14 Etoni, Pitando gumi eyingo. Noro Oo Bidodo Simburi Simbunane, no ma newano. Mosesro mamana mandeno, ngu oo ngu roogo teyingo, nguro no ma newanoku ngu! Ero eyingo.
15 Etoni, ngu Anutdo tambu erayayiga eyingo. Nondo oo bidodo mete neweroyi ewonoku, ngu gedo ngu roogo teyingo ero ma ewero, eyingo.
16 Ngundiro etoni, ngu ooga ngu tambu kabusa ngundiro tero, sodedomangge ngu kumbagaku woosootoyi, sambono ko ooreyingo.
17 Pita ngu ooga kenoyingo, nguro damonimboro ingondudu urungga oorengo ingondandangeyingo. Ingondandangerootoni, oni Koniliyasndo sureyerootoni mayewonggoku, omburo tunootewonggo. Tunootero, oni sumoo yunoro yade omburo, Sayimondo yamukono dikayingo.
18 Yamukono dikaro, Koniliyasro onikundo meno ero eyingo. Sayimon oowooyi gura Pita ngu ngano ooroote, bine? Ero eyingo.
19 Ngundiro etoni, Pita ingondudu tewootoni, Yuka Kundingiyimbo eyingo. Ingo! Oni kabusa ge erewenggerootenggo.
20 Ge ootoogeya, uya, eneya oorowuyi! Ge ngu oni nguya oorowuwero ma sosorewero. Nondo oni ngu sureyerootoowe ombutenggo, ero eyingo.
21 Yuka Kundingiyimbo mande ngundiro ingoro, asa, Pita ngu onikuno uro eyingo. Ye oningga erewetenggoku, ngu no nga! Ye ndatero mayetenggo? Ero eyingo.
22 Ngundiro etoni, onikundo mande gumi eyingo. Koniliyasndo, ene ngu me oni onibi kandegura (100) nguro tabango, ngundo sureyerootoyi, ge goyowero mayeteto. Ene oni nenengo gome. Ene Anutro sosoreyingo oni. Yuda oni bidodo Koniliyasro mande ingoro, nguro ene oowooyi bingami okootenggo. Ene oni gome nguro Engel kundingiyi gurado omburo, eneno ngandiro ewo. Ge ooroya, ngu oningga ngu yoya, gengo yano ko ombuya, mande mande etooga, gome ingoni! Ero eyingo.
23 Ngundiro etoyi, Pitando ngu onikuya mande gumi eyingo. Yano ombuya, nga suwoongga ngano werewato, ero eyingo. Sengetoni, Pita ootoogero, onikuya oorowuyingo. Yopa ende nguro oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni gidarega nguya oorowuyingo.

### *Pita Koniliyasndo Yano Oorowuyingo*

24 Pita onikuya sengetoni suwoononggo, yade oororo, Sisariyano tunooteyingo. Koniliyas ngu soboyeroro oruwo. Koniliyas ngu enengo konebeyi enengo dobookuriyi ngu bidodomo negoyerootoni, mayero, Koniliyasndo yano yowuruwooro oruwonggo.
25 Yano oodoyi, Pita yade oororo, Koniliyasndo yano uyingo. Utoni, Koniliyas ootoogero, Pita doongeyimo omburo, keyi damonimo boodoo oondoogero, bagootero esosooteyinoyingo.
26 Ngundiro tero ngu, Pitando Koniliyasya eyingo. Ge ootooge! No nguya oni oorengo, ngundiro eyingo.
27 Ero, Pita Koniliyas eraga mande ero ingoro, ya newendemo uyingo. Ya newendemo uro, oni simoo bare oowooyingga yowuruwooro oodoyi yeyoyingo.
28 Yeyoro, Pitando mande yunoro eyingo. Yengombo ngu noorengo Yuda oniro murinani ingootenggo. Yuda oni ngu oni sowe gidaregaya gobooro oruweroyi, ngu roogo oorengo. Ene Anutdo no ngandiro etunerowo. No oni sowe guraya ewero roogo kini, ero ma ewano.
29 Yo, Anutdo oo etunerowoku nguro ge negonerowoku ngu, no nowoondone kowuri ma ingoro, nguro no oni oni tero ombuteno. Ene no ye sumoo yunowero, ye ndawu oogaro no negonerootoyi mayeteno? Sumoo eyingo.

30 Ngundiro etoni, Koniliyasndo gumi eyingo. Nono oo tunoote-
woku, nguro ewero. Naru namoraya yokoro ngu, no nenengo yano
kundingiyi oode yemboongewono. Yemboongero oodoowe, sa gaboyi naru
kabusagomo suwootetoni, sodedomangge oni gura doongenemo dikawo.
Oningga nguro towikumbani ngu, wadori nomboyi oorengo.
31 Ene nono ero ngandiro ewo. Koniliyas, Anutdo gengo kira ngu kuri
ingowo. Gengo digi beye oo oni wenonootoyi, hoorooweyeroro yunooteku,
nguya ingoro kenowo.
32 Ngundiro nguro, ge komo oni sureyerootooga, Yopa endemo ooroya,
Sayimon oowooyi gura Pita nguno negongoyi, ero ewo. Ngu oningga
ngu okeyi Sayimondo yano oorooteku ngu, ngu oni ya simburiga ngu,
ene Bulmakawu goweyi yomosiyooteku oni. Nguro yani ngu wendeyi
tanggeyimo ooroote.
33 Etoni, nguro no sodedomangge oni sureyerootoowe, ge goyowero
oorowuyingo. Ge muri gome tero ombute. Nguro ngu, noore bidodo
mayero, nga yowuruwooro, Anut doongeyemo oorooteto. Oo Bidodo
Simburi Anut, ngundo ge mande gunowoku ngu, nooreno etoyi, ingowero
mayero, ge sobogeroro, nga oorootetoku nga! Koniliyasndo ngundiro
eyingo.

### *Pitando Koniliyasro Yano Mande Wesiyoro Eyingo*

34 Arisa, Pita damoni yero, mande ero eyingo. Hamoo oorengo, ataga
no muri nenengo ingooteno. Anutdo oni mera bidodomo onino muri
guranangge teyunoote.
35 Anutdo mera bidodomo oni sowe enengo yemboongero, muri gome
nenengo oorengo tero ngu, asa, Anutro newendemo mesarango tetenggoku,
nguro gome ingoote.
36 Ye ingootenggo. Anutdo nga mandega nga yeni, Iserel oni nooreno
ombuwo. Ngu ngandiro. Ene Yisas Krayisro Mande Keta Mesarango ngu
wesiyoro, oni simoo bare etuyeroote. Nguno ngu, ene Yisas Krayisno ngu,
ene noore yoyeni, Anutya nowoondonani gobooro siyeyingo oorooteto.
Yisasdo nangge oni simoo bare bidodoboro Simburi.
37 Yengombo ingootenggoku ngu, kuri Yondo sono kundingiyimboro
mande wesiyoro eyingo. Ngu narunggano nguno, Galili merako damoni
yero, ngunonggo oororo, Yudiya mera ngu bidodomo oorowuyingo.
38 Nga mandega nga, ngu Yisas Nasaret oningga nguro mandeni Anutdo
ene rogo tero, Yuka Kundingiyimbo ko yanggangoni urungga, ene inowo.
Nguno ngu, Yisas endeni endeni oororo, oni simoo bare hoorooweyerowo.
Anut eneya oodoni, ngunonggo oni simoo bare Setando yomburiyeroro
oodoni, ngu yomosiyerootoni, mete teyingo.
39 Noore ngu Yisasro koni oo bidodo tewoku, Yuda ende bidodomo
Yerusalemno nguya tetoni kenowooto. Ene mundi onindo ngu oningga ngu
yoro, de sanganimo sanggawero utoyi kumooyingo.
40 Ene sa naru kabusayiga nguno, Anutdo ko yokutuwootoni, keta
ootoogetoni, yoro, tunoo endesina yeyingo.
41 Merenonggo ootoogewoku, ngu naruno, oni simoo bare bidodo
doongeyemo ma yeni tunooteyingo. Kini, oni bodagano nangge Anutdo kuri
rogo tewoku, tunootetoni kenoyingo. Ngu naruno, noore ene kenoro, oo
nero, sono nero, oo ngu tewooto.
42 Ene noore mamana mande yunoro eyingo. Ye komo noro mandene
oni simoo bareno nenengo wesiyoya, ngandiya eyi. Anutdo ngu oni

Yisasga ngu nangge rogo tetoni, ngundo oni simoo bare keta oorootenggoku, kumooyingomu nguya, wirikoyerowa, ero eyingo.
43 Anutro ingondudu eyingo oni bidodo, ngu oningga nguro mandeni wesiyoro eyingo. Yisas ko tewoku, ngundiro nguro, oni simoo bare bidodo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, asa, Anutdo enengo weti mbumbuwaye hamoo andangero, wongooni utoni kabeteyunowa, ero eyingo.
44 Pita ngu mande ngu ewoodoni, ngu naruno nangge, Yuka Kundingiyi, ngundo oni Anutro mande ingoyingomuku ngu bidodomo ombuyingo.
45 Yo, Yuda oni Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Pitadodo mayewonggoku, ngundo Yuka Kundingiyi oni sowe gidaregano nguya soweyootoni, nguro ngundiro kenoro ngu, enengo ingonduduno soriyokoyingo urungga tero, eyingo.
46 Ene ingootoyi, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi keta yunootoni, ngunonggo Anut bingami okooyingo. Ngundiro tero etoyi, Pitando eyingo.
47 Onendo nga oni ngano sono kundingiyi ngu siribo yeyunowa? Ndatero nguro, ene Yuka Kundingiyi ngu nooreno ngundiro yootenggo, ero eyingo.
48 Ngundiro ero, Pitando Yuda oniku mande yunoro eyingo. Ye komo Yisas Krayis oowooyimo sono kundingiyi Koniliyas, ko, enengo keyimo oni ngadodo sono kundingiyimbo sonoyeroyi, ero eyingo. Ngundiro sono kundingiyi gimumukootoyi ngu, asa, Koniliyas, garodo Pita sumoo inoro, ero eyingo. Ge komo nooreya ngano naru gidarega oodegago, noore Anutro mande gome etuyeroyagogo toonge, ero eyingo.

# 11

*Pitando Enengo Koni Tewoku, Nguro Yerusalemno Oni Simoo Bareno Eyingo*

1 Aposel oni, ko, enengo oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, Yudiya mera bidodomo oorootenggoku ngu, ngandiro ingoyingo. Oni sowe gidarega Yuda oni kini nguya, Anutro mande kuri yoro, ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo. Ero ingoyingo.
2 Ngundiro nguro, Pita Yerusalem endemo oorowuyingo. Yuda oni, ngundo Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Pita kenoro ngu, boguwooro mande sanggawero eyingo.
3 Ge kuri oni sowe gidarega Yuda oni kini nguro yano uro, nguya oo newonggoku ngu! Ero eyingo.
4 Ngundiro etoyi, Pitando ingoro, oo bidodo eneno tunootetoni tewoku, ngu bidodo wesiyoro ewo.
5 No Yopa endemo oode, ngunonggo yemboongero oruwono. Ngundiro tetoowe, noro ingondudune yowoorengootoni, oo gura gabono ombutoni, ngundiro kenowono. Ngu ooga ngu kumba urungga ngundiro, mundumi ngu namoraya. Ngu sambononggo yeni, ememangge ememangge uro, no doongenemo ombutoni kenowono.
6 Nondo kumba newendemo gome gome doongetero kenowonoku, ngu nusako mera ngano oruwonggo. Nguno nusako diguno sire, kinikunare, nggunde, nu oo guradiro guradiro oruwonggo. Ngu oo ngu, nondo bidodo kenoro ingoweroyimboro.
7 Ngundiro kenootoowe, Anutdo noya eyingo. Pita, ge ootoogeya, nusako ngu gura sanggaweya, utoya, kaya ne! Ero eyingo.
8 Ngundiro etoni, nondo gumi ewono. Oo Bidodo Simburi Simbune hamoo oorengo, no ma! Nusako nga ngu sugabododo biyomi, no kuri

ngundiro ngu gura ma neyingo. Ngundiro nguro, no ma newano, ero eyingo.
9 No ngundiro etoowe, ene ngu manggowooga sambononggo ko omburo ewokungga, ngundo tambu erayayigaku, ero eyingo. Oo bidodo Anutdo yeyingomu, ngu gome metemi nangge. Nguro ngu, gedo komo ngu oo ngu sugabododo, ero ma ewero. Anutdo ngundiro eyingo.
10 Ngundiro etoni, Pita mande kuri ewoku ngundiro ko eyingo. Ngundiro tambu kabusayigaku Anutdo emukoro ngu, asa, ooku bidodo woosootoni, sambono ko ooreyingo.
11 Kumba woosootoni, ooretoni, ngu naruno nangge, oni kabusa noore oruwootoku yanggano nguno mayeyingo. Oni gura Sisariyano oorooteku, ngundo sureyerootoni, nono mayeyingo.
12 Ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo nono ewo. Ge nga oni ngaya oorowuyi! Ge ingondudu buribari urungga ma ingowero. Ngundiro etoni, nguro oni dobookurine kandegura gidemboro guranangge ngu noya yade yade oororo, noore Koniliyasndo ya newendemo uwootowo.
13 Noore utooye, Koniliyasndo nooreno eyingo. Engel oningga noro yano omburo, dikatoni, kenowonoku nguro mande etoni, nondo ingowono. Engeldo nono mande ero ngundiro ewo. Ge oni sureyerootooga, Yopa endemo ooroya, Sayimonno etoyiga ombuni. Ene oowooyi gura Pita ngu.
14 Enendo mande gidarega etoni ingowa. Ngu mandega nguno ngu Anutdo gengo weti mbumbuwa andangero, yomosinggeroro, ngunonggo gengo yano oni ngu nguya bidodo ko yoyootoni, nguro mande ngundiro etuyerowa. Ngu Engel oningga ngundo ngundiro ewo.
15 Arisa, no mande damoni yero, ewootoowe, Yuka Kundingiyi eneno ombuyingo. Koretero nooreno ombuyingo, ngundiro oorengo eneno nguya ombuyingo.
16 No Oo Bidodo Simburi nguro mande ngu ko ingoyingo, ero eworo. Yondo ngu sonombo oni simoo bare sonoyeroyingo, ene ye ngu Yuka Kundingiyimbo sonoyerowa. Etoni, Pita mande gura eyingo.
17 Ene kuri noore Yisas Krayis Oo Bidodo Simburi nguro nowoondonanimo hamoo teyingo, nguro Anutdo sumange urungga yunowo. Ngundiro nangge, Anutdo ene nguya sumange yunowo. Nguro ndawu oninggado ene komo Anutro mandeni, ngu owero yokowa? Oni gurado mete Anutro mandeni ma gosiyowa. Hamoo oorengo kini. Pitando ngundiro eyingo.
18 Ene Pitaro mande ngu ingoro ngu, ene ngu mandega ngu yokoro, ene Anut bingami okooro, ero eyingo. Ngu naruno, ene ngandiro ingoyingo, Anutdo oni sowe gidaregaro nowoondoye nguya yowoorengoro, ene mete mande keta nguya yunootoni oruwanggo. Ngundiro ero ingoyingo.

### *Andiyok Oni Yisasro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Oni Simoo Bare Ngu Keta Tunooteyingo*

19 Kuri Stiwen ureyi kumootoni, nguno ngu, Yisasro keyimo oni ngu kowuri urungga tunooteyingo. Nguro oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo gidarega songo songo samukoyingo. Saro, oororo, Pinisiya mera, Sayiparas meradoni, Andiyok ende nguno ko teyingo. Ene Anutro mande ngu oni sowe songo Yuda oni kini, nguno ma wesiyoro eyingo. Kini, ene Yuda onino nangge Anutro mande wesiyoro eyingo.
20 Ene oni gidarega ene kewooroyemo ngu Sayiparas meradonimonggo, ko, Sayirin endemonggo, ngundo Andiyok endemo oororo, Girik oni mande yunoyingo. Ene Oo Bidodo Simburi Yisas, nguro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro eyingo.

21 Wesiyoro etoyi, Oo Bidodo Simburi nguro yanggangoni eneya oruwo.
Ngundiro nguro, oni simoo bare oowooyingga Yisasro nowoondoye
yowoorengoro, Oo Bidodo Simburi nguro nowoondoyemo hamoo teyingo.
22 Ngundiro tetoyi, Yerusalemno Yisasro keyimo oni simoo bare mande
ngu ingoro, ene Banabas sureyootoyi, Andiyok oorowuyingo.
23 Banabas Andiyok oororo, yeyootoni, Anutro sumange eneya oodoni,
yeyoro, oni oni tero, oni simoo bare bidodo ingonduduye samangoro mande
yunoyingo. Ye komo nowoondoye ingonduduye bidodomo yeya, ene komo
Oo Bidodo Simburi enengo mandeni nangge keyoyi, ero mande yunoyingo.
24 Banabas ngu oni gome Yuka Kundingiyi, ko, Yisasro nowoondoyemo
hamoo teyingo muri, ngu enengo newendemo uro, angero, yanggango
oruwo. Nguro ngu, simoo bare urungga oorengo Yisasro nowoondoyemo
hamoo tero, Oo Bidodo Simburi nguno ombuyingo.
25 Arisa, ngu naruno, Banabas ngu Tarsas endemo uro, Sol erewewero
oorowuyingo.
26 Banabas Sol erewero, kenoro, yoro, Andiyok endemo ko oorowuyingo.
Dagoma gura ngu bidodomo, Sol Banabasya Andiyok nguno ootooro,
Anutro oni simoo bare mande yunoro, etuyerootori oruwonggo. Yo, hamoo,
ene oni simoo bare urungga oorengo Anutro mande yunoyingo. Andiyok
nguno ngu, Yisasro kirikiri onindo oowooyi ngu Kristen oni koretero, ero
eyingo.
27 Ngu naruno, Anutro ingondudu eyingo oni gidarega Yerusalemnonggo
ootoogero, ende yokoro, Andiyok nguno oorowuyingo.
28 Oni gura kewooroyemo oruwoku, ngu oowooyi Agabas. Ene dikaro,
Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo etoni, ero eyingo. Oodoro
kumooyingo naru urungga Iserel mera bidodomo, ko, endeni endeni mera
bidodomo nguya omburo tunootewa.
29 Ngu mande ewoku ngu ingoro, nguro Yisas keyimo oni simoo
bare ene beye yeyi, Yudiya merako Yisasro keyimo dobookuriye
hoorooweyeroweroyimboro soweyowero mande guranangge, ero
gosiyoyingo. Ngundiro teweroyimboro, Yisasro kirikiri oni songo songo
beye enengomo oodoni, ngunonggo wesoowooro, gumi ngu kongga ngu
tewero, ero eyingo.
30 Ene ngundiro tetoyi, Banabas Sol eragado beye ngu yoro, Yisasro
keyimo oni nguro tabango onino yunoweroyimboro Yerusalemno
oorowuyingo. Kootuyisina, ngu mande Agabas ewoku, ngu Rom merako
sobosobo oni koreteyingo, Kolootiyas, enengo naruno, mande ewoku, ngu
engge tunootewo.

# 12

### *Herodndo Yemus Ureni Kumootoni, Pita Yoro, Ya Biyomimo Yeyingo*

1 Ngu naruno, Iserel mera sobosobo koreteyingo oni oowooyi Herod,
ngundo Anutro Yisas keyimo oni simoo bare gidarega yutoro, yomburib-
ariyeroro, ya biyomimo yoyeyingo.
2 Ene Yemus, Yon koneyo, ureni kumooyingo. Ene dugebo doongooni
kumooyingo.
3 Ene ngundiro tetoni, Yuda oni yeyoro, nguro gome ingootoyi, nguro
Herod ene Pita nguya yoro, ya biyomimo yeyingo. Ene ngu muringga ngu
Yuda oni Oo Manongoyingo Yis Kini Kingo Kayingo Kundingiyi Naruno
(Enengo Pasowa Naruwo) nguno teyingo.

4 Ngu naruno, ene Pita dowooro, ya biyomimo yero, me oni wata
namoraya kandeyemo yeyingo. Ngu me oni watangga guranangge
nanggega, nguno me oni namorayayi ko tero oruwonggo. Ngundo ngu
Pita sobowooyi ero nguno yeyingo. Herodndo ngandiro ingondudu teyingo.
Pasowa naruwo kinitetoningga ngu, Pitaro mandeni Yuda oni simoo bare
doongeyemo wirikoro, Pita ureyi kumoowa, ero ingoyingo.
5 Ngundiro nguro, Pita ya biyomimo oodoni, me onindo nguno
sobowooyingo. Ene Yisasro keyimo oni simoo baredo ngu yowuruwooro,
Pitaro Anutno yanggango oorengo yemboongeyingo. Anutdo Pita gome
sobowooni, ero nguro yemboongeyingo.

*Anutro Sambono Oni Engel, Ngundo Pita Ya Biyomimonggo Andangeyingo*

6 Herod ene Pita yoro, tabango onino Koot mandeno yewero ingoyingo.
Ngu suwoono, Pita ene me oni eraya kewooroyarimo wereyingo. Ene ngu
uto yanggango oowooyi sen, ngundo kekandeyi eraya eraya gosiyoyingo.
Ene toongeweroyi kini, nguro me oni ngu yamukono sobowooro oriyingo.
7 Ngu naruno nangge, Anut Oo Simburi nguro sambono oni, Engel, ngu
tunooteyingo. Ngu oningga ngu tunootetoni, soru himi ya newendemo
himi yeyingo. Engeldo Pita tanggeyisina dowooro, yokutuwooro eyingo.
Sodedo ootooge! Ero etoni, Pita ootoogetoni, kekandeyimo utoku besero,
nggorongero, merako sorero toongeyingo.
8 Ngundiro tetoni, Engeldo eyingo. Pita gengo towi nengguro yoya,
yemuya, wanggagemo uto ngu yoya, gosiyoya, gengo kengge goweyi (Su)
ngu yoya, kenggemo ye! Ngundiro etoni, Pita ootoogero, Engeldo oo ewoku,
ngundiro temukowooro. Ngundiro tetoni ngu, Engeldo mande gura eyingo.
Gengo dogigiro nengguro yoya, teya, no keneroya, ombuga, ero etoni,
ngundiro teyingo.
9 Pita ngu ya gumingga ngu yokoro, ene Engel keyoro, oorero, ene ngu
ingoyingo. Ngu ooga Engeldo etoni, hamoo ma teyingo. Ene ngu gabono
nangge kenooteno, ero ingoyingo.
10 Asa, Pita Engel eragaya oorowuyingo. Oororo, me oni watangga
koreteroga ko wata kootungga nguya dagayeroyingo ngu, ene watayi kini.
Eragado ya biyomi yokoro, yade yade oororo, Yerusalem oonggoo pawa
nguro yamuko yanggango biyomi teyingonggakuno oorowuyingo. Ngu
yamukongga ngu kuri enengombo goosooro, kurundodo oruwo. Nguro Pita
eraga nguwoore ende oorero, oore gura keyoro, saro oorowuyingo. Oororo,
Engelnggaku sodedomangge Pita yokoro toongeyingo.
11 Ngundiro tetoni ngu, ngu naruno, Pitaro ingonduduni himi yetoni,
ene ingoyingo. Yo, no ataga ingootenoku, Anut Oo Bidodo Simburi
Simbune, ngundo enengo Engel soweyootoni, omburo, ngundo Herod
kandeyimonggo no noyoote. Ene oo bidodo Yuda oni simoo baredo
biyomi nono tewero ingondudu tewonggoku nguya, ngunonggo noyoote,
ero ingoyingo.
12 Pita ngundiro ero ingoro, Yon nemi Mariyando yano oorowuyingo.
Yon ngu oowooyi gura Mak. Ngu yanggano nguno, oni simoo bare
oowooyingga yowuruwooro, Anutno yemboongero, oruwonggoku Pita
nguno oorowuyingo.
13 Oororo, Pitando yamuko endesinanggo ureyingo. Ngundiro yamuko
utoni, ya nguno ko teteku bare gurado ingoyingo. Ngu barega ngu oowooyi
Roda, ngundo yamuko goosoowero, yamukono oorowuyingo.
14 Oororo, ngu barega, ngundo Pita manggowo ingoro, oni oni urungga
tero, nguro ngu, ene yamuko ma goosooro, sodedomangge yowoorengoro,

kendutero, ya newendemo uro, meno manggaru tero eyingo. Ehe! Pita endesina dikateku awe! Meno manggaru tero, ero eyingo.

15 Ngundiro etoni ngu, yano onikundo ngu barega nguya eyingo. Ge mboorombo goyoote! Ngundiro etoyi, ngu barega ngundo yanggango oorengo meno eyingo. No hamoo oorengo eteno! Pita endesina awe! Ero ko eyingo. Etoni, yano onikundo gumi eyingo. Ngu enengo Engelkundo ngu bine? Ero eyingo.

16 Ene Pitando yamuko senggedodo utoro oriyingo. Ngundiro tero oodoni, arisa, ene yamuko goosooro, Pita kenoro, soriyokoyingo.

17 Pitando kandeyi okooro eyingo. Ye ari ma tewero, ero eyingo. Arisa, Pitando ndaditero mayeteku, nguro muri wesiyoro eweroyimboro teyingo. Oo Bidodo Simburi, ngundo ya biyomimonggo noyoro, endesina yewoku, nguro mande wesiyoro eyingo. Ye komo, nga mande muringga ngaro, Yemusno ko dobookurine gidaregano nguya etoyiga ingoyi. Ngundiro ero, Pita endesina ko oorero, ene ende yokoro, yade ende gurano toongeyingo.

18 Kootuyisina, sengero ogisa ooretoni ngu, me oni Pita ereweyingo. Erewero sumoo eyingo. Pita ndano? Ero erewero ma kenoyingo.

19 Herodndo ngu ingoro, nguro ene oni sureyerootoni, ngundo Pita ko erewero ma kenoyingo. Nguro ngu, Pita erewero yokoro, nguro yamukono me oni watangga Pita sobowoowonggoku ngu, wirikoyeroro, ngu onikuya sanggiri urungga tero, ngu yoyoro, yureni kumoowero mande gosiyoro eyingo. Ngundiro ero, Herod ene Yudiya ende yokoro, ene Sisariya endemo uro, nguno oruwo.

### *Herod Kumooyingo*

20 Herod ene Tayiya, Sayidon ende erayaga nguro oni simoo bare rongge sambi tero, nguya sanggiri urungga teyunoyingo. Ngundiro tero yokootoyi, ngu ende erayaga ngu yowuruwooro, Herodno mande yomosiyoweroyimboro mande soweyoro ombuyingo. Herodro ya musiyomo nguro sobosobo oni oruwo. Ngu oowooyi Balastas. Ngu Tayiya Sayidon ende erayaga nguro oni, ngundo Balastas sumoo inoro, sureyootoyi, ngundo Herodno oororo mande yoonenengowa, ero eyingo. Nguno etoyi, ngundo nguro sanggirini yeni imakeni, ero nguro sumoo eyingo. Ngu oni ngu, ene Herod nguro merakononggo oowari uriyootenggoku, nguro ene siyeweroyimboro eyingo.

21 Arisa, naru gura Herodndo yeyingo, ngu naruno nguno, Herod ene mera oo bidodo sobosobo koreteyingo nguro nengguro gome gomemu tero, omburo, oo bidodo sobosobo oniro yabano bibitero, ngunonggo mande mande urungga piru oorengo simoo bareno eyingo.

22 Mande emukootoni ngu, mandeni gome ingoro, nguro oni simoo baredo meno manggaru tero, ero eyingo. Ngu manggowooga ngu anut gura manggowo! Ngu oni manggowo ngundiro kini! Ero eyingo.

23 Ngundiro etoyi, Herod ene Anut oowooyi bingamini ma eyingo. Kini, ngu enengo newendemo gosiyoro, ene yowoorengoro, Anut bingami ma eyingo. Ngundiro tetoni, nguro sodedomangge Anutro Engel onindo omburo, Herod utoyi, goweyimo buni tunootero, ngundo songgiwi kiro sobiyootoyi, Herod kumooyingo.

24 Ene Oo Bidodo Simburi nguro mandeni yanggangododo tero, ngundo oni simoo bare nowoondoyemo utoni, ene gome keyoyingo. Ngu mandeningga ngu urungga tunootero, ngundo endeni endeni bidodomo oorowuyingo.

25 Banabas, Sol eragado, enengo kongga ngu temukoro ngu, asa, ene Yon
nguya yoro, Yerusalemno ko oorowuyingo. Ngu Yonngga ngu oowooyi gura
Mak.

# 13

*Banabas, Sol Eraga, Anutro Kono Soweyeroyingo*

1 Andiyok endemo, Yisas keyimo oni simoo bare kewooroyemo Anutro
ingondudu eyingo oni, ko, etuyeroyingo oni nguya nguno oruwonggo. Ngu
oni ngu oowooye ngandiro: Banabas; Simiyon, ene oowooyi gura Nayisa,
(ngu damoni ngundiro goweyi iriyo); Lusiyas, ngu Sayirin endemonggo oni;
Maneyen ngu Herod, mera sobosobo koreteyingo oningga, nguro dobooyi;
ko, Sol oningga nguya oriyingo.
2 Naru gurano, Yisasro keyimo oni simoo bare Anut Oo Simburi nguno
yambo mande tero, oowari oo nguya roogo tero, yemboongetoyi, ngu
naruno, Yuka Kundingiyi, ngundo eneya eyingo. Ye komo Banabas, Sol,
eraga, noro ko nangge teri, ero rogoyeroyingo. Yo, ene nondo ko teyi, ero
negoyerowonoku, ngu nangge teyariyi, ero eyingo.
3 Arisa, Yuka Kundingiyimboro mande ingoro, ene oowari oo bidodo
roogo tero, ene kundingiyi ootooro, ngunonggo ene yanggango yem-
boongero oruwonggo. Ngundiro oode yokoro ngu, asa, ene Banabas, Sol,
eraga, tabayarimo kandeye yero, Anutno yemboongero ngu, ko nguro
nangge teri, ero rogoyerowonggo. Ngundiro tero, Banabas, Sol, eraga,
soweyerootoyi sayingo.

*Banabas, Sol, Eraga, Sayiparas Meradonimo, Mande Gome Ngu Yootunoro Eyingo*

4 Yuka Kundingiyi ngundo soweyerootoni, Banabas, Sol eraga sayingo.
Ngundiro nguro, Banabas dobooyi Sol nguya ende gura oowooyi Selusiya
nguno uro, ngu sono wendeyimo nguno wanggo sanganimo ooretori,
wanggobo yoyoro, Sayiparas meradonimo oorowuyingo.
5 Oororo, Sayiparas meradoni nguno ende gura oowooyi Salamis nguno
tunooteyingo. Ngu endega nguno, Yuda oniro yowuru ya nguno uro, Anutro
Mande Keta Mesarango ngu yano wesiyoro eyingo. Yon oningga ngu nguya
Banabas, Sol, eraga, hoorooweyeroro, ko teyingo.
6 Banabas, Sol, eraga, Sayiparas meradoni, ngu bidodomo endeyoro,
yade oororo, Pepos endemo uyingo. Ngu endemo nguno, Yuda oni gura
kenoyingo. Ngu oningga ngu, ene gosonggi gura gura teroruwo. Ngu
oningga ngu enengombo ngandiro ete. No Anutro ingondudu eyingo oni
eteku ngu, ene godange ete. Ngu oningga ngu oowooyi Ba-Yisas, oowooyi
gura ngu Elimas.
7 Ba-Yisas oningga, ngundo Gabuman mera koreteyingo oni nguro do-
booyi. Koreteyingo oningga ngu oowooyi Serigiyas Polas. Enengo in-
gondudu ngu gome oorengo. Ene Anutro mande ingowero, nguro Banabas,
Sol, eraga negoyeroyingo.
8 Ene Elimas gosonggidodo oningga ngu, oowooyi Girik mandeno ngu
damoni ngandiro: ngu gosonggi oni. Ngu oningga, ngundo Banabas, Sol,
eragado, Anutro mande wesiyoro etori, enendo tootoongoro gosiyoweroy-
imboro. Ngundiro tetoni, nguro ene mera oo sobosobo koreteyingongga,
ngundo Anutro mande ingoro, newende nguno ma yewero, ero ingoro
gosiyoyingo.

9 Asa, Sol, oowooyi gura ngu Pol, ngundo Yuka Kundingiyi urungga
bidodomonggo Elimas gome gome kenondadangero, manggaruwooro
eyingo.
10 Ge Setan nangoni! Ge muri gome mesarangomboro sanggiri teteku
ngu, gengo muringge ngu biyomi, ko, gengo godangengge oo biyomingge,
ngundo nowoondogemo urungga ooroote! Ngundo Oo Bidodo Simburiboro
oore muri gome ngu yomburiyeroroote! Gengo muri biyomingga, ngu ma
yokowa, bine?
11 Arisa, ingo! Ataga, Oo Bidodo Simburi enengombo gurewa! Gutoro
doongengge ukingowa! Ataga, ge sa ma kenowa! Ge ngundiro oode, naru
gidarega yokowa, ero eyingo.
Polndo ngundiro etoni, sodedomangge goboore wooro iriyo gura tunootero,
ngundo Elimas doongeyi ukingoyingo. Ngundiro ukingootoni,
mera ma kenoyingo. Mera ma kenoweroyi tero, nguro ene oni
erewero erewero oororo, oni gura dowooro, ingootoni, ngundo mete
hoorooweneroni, ero ereweyingo.
12 Mera oo sobosobo oni urungga ngu kenoro, soriyokoro, sosorero, ene
Anut Oo Bidodoboro Simburi, nguro mandeni ingoro, newendemo Anutro
ingootoni, hamoo teyingo.

### *Banabas, Sol, Eraga, Pisidiya Merako Andiyok Ende Nguno Ko Teyingo*

13 Polya oni endeyoyingo, ngu bidodo Pepos ende yokoro, wanggo
sanganimo oorero, Pega ende, ngu Pambiliya merako oorooteku, nguno
oorowuyingo. Oororo, Yondo oniku yoyokoro, enesu nangge Yerusalemno
ko oorowuyingo.
14 Oorowutoni, oni songoku Pega ende yokoro, oororo, yade Andiyok
ende, Pisidiya merako oorowuyingo. Ngu narungga ngu, kando naru nguro
ene Yuda oniro yowuru yano uro, nguno bibiteyingo.
15 Bibitetoyi, yowuru ya nguro tabango, ngundo mamana mande
Anutro ingondudu eyingo oniro mande kandangeyingo. Kandangero
yokootoyi, kootuyisina, Polndo enengo dobookuriyi nguya negoyeroro
eyingo. Dobookurine, ye mande gura simoo bare nowoondoye yanggango
teyunoweroyi moore tetoningga ngu, mete wesiyoya, etoyiga ingoyi, ero
eyingo.
16 Ngundiro etoyi, asa, Polndo ootoogero, kandeyi okooro, ero eyingo. Ye
Iserel oni, ye oni sowe gura gura Yuda oni kini Anutro ingoro, yambo mande
tetenggoku ngu, ye ingoyi!
17 Nga Iserel oni ngaro Anutga, ngundo osisambananimo yootunoyeroro,
sunggi eneno yeyingo. Ngu naruno, ene Igip merako yuto oodoyi, ene
Anutdo oode, oni simoo bare oowooyingga yoyeni tunooteyingo. Kootuy-
isina, Anutro yanggangonimbo ko yoyootoni, Igip mera yokoro sayingo.
18 Oni kini kingo merako nguno, dagoma onibi eraya (40) nguno, Anutdo
Iserel oniku enengo mandeye muriye biyomi teyingomu, nguro Anutdo
newende kowuri urungga oorengo ingoyingo.
19 Anutdo Kenan merako oni simoo bare sowe kandegura gidemboro
eraya (7) yomburiyeroyingo. Yomburiyeroro, meraye Iserel oni simoo bare
yunoyingo. Ene ngu merangga nguno oruwonggoku, ngu dagoma urungga
oorengo (450) nguno oruwonggo.
20 Kootuyisina, Anutdo Iserel oni wirikoyeroweroyi oni ngu kandeyimo
yetoni, ngundo Iserel simoo bare soboyeroyingo. Ene ngundiro tero oodoyi,
oororo, Anutro ingondudu eyingo oni oowooyi Samuwel oningga nguro
naruni ngu kiniteyingo.

21 Ngu naruno, Iserel simoo baredo mera oo bidodo sobosobo koreteyingo
oni gura yowero, nguro Anutno sumoo, ero eyingo. Etoyi, nguro Anutdo
oni gura oowooyi Kis, ngu nangoni ngu yunoyingo. Ngu Kis oningga ngu
nangoni oowooyi ngu Sol. Ngu oningga ngu, Beniyamin oningga, nguro
sembeni. Sol ngundo sobosobo oruwoku ngu, dagoma onibi eraya (40)
oruwo.
22 Ene Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo Sol oningga ngu andangero,
Dewit yoro, ngu musiyomo yeyingo. Anutdo oni simoo bareno Dewitro,
ngandiro eyingo. No Dewit Yesi nangoni kenowono. No nowoondone ngu
enengo gome ingooteno. Dewitdo ngu nondo ingootenoku, ngundiro ko
tewa. Anutdo ngundiro eyingo.
23 Anutdo nguro kuri mande gosiyoyingo ngundiro tunootewo. Ngu
ngandiro eyingo. Dewitdo nguro sowenimo ngu, nguno nondo Yisas yewe
tunootewa, ero eyingo. Ngu oningga, ngundo ngu Iserel oni simoo bare
bidodo muri biyomimonggo ngu andayeroro, ko yoyowa. Ene noore ko
yoyoweroyi oni.
24 Kurimi Yisas ma ombuyingomo, ngu naruno, Yondo Iserel oni simoo
bare bidodomo mande wesiyoro yunoro eyingo. Ye komo nowoondoye
hamoo yowoorengoya, sono kundingiyi nga gimuyi, ero eyingo.
25 Yon enengo koni namoko yokoweroyi naruno, ene sumoo yunoro
eyingo. Ye noya ndadiro etenggo? No ngu yendo oningga sobowooro
oorootenggokungga ngu kini. Ene ye ingoyi. Oni gura no keneroro,
ombutekungga ngu, ene oni urungga oorengo oowooyidodo. No ngu enengo
ko oni nangge.

26 Ye dobookurine, Ebarahamro osisembeni, ko, ye oni sowe gidarega
Anutro yambo mande tetenggoku oni, ye ingoyi! Anutdo mandega ngu
nooreno soweyowoku ngu ngandiro. Anutdo Yisas ngu noore ko yoy-
oweroyimboro soweyoyingo.
27 Ene oni Yerusalemno ko enengo tabango oni ngudodo, Yisas oningga
nguro ene gome ma ingoro, kootu inoyingo. Ene kando naru bidodomo,
Anutro ingondudu eyingo oniro mande ngu kandangero ingowonggoku,
ene nowoondoyemo ma siriyoyingo. Yo, Anutro ingondudu eyingo onindo
oni simoo baredo Yisas kootu inowanggo, ero kuri eyingomu, ngu ataga
engge tunooteyingo.
28 Yudaro tabango onikundo ngu Yisas goweyimo biyomi guraro ureyi
kumooweroyi, oo gura ma kenoyingo. Kini, ene Rom Gabuman oni, ngundo
Iserel merako oo sobosobo koreteyingo oni oowooyi Payilat, nguno meno
manggaru tero eyingo. Utooga kumooni! Ero eyingo.
29 Ene ngundiro tero yokoro, kootuyisina, de omukondi sanganimonggo
andangero yoro, mere gurano merengoowanggo. Ene Anutro ingondudu
eyingo onindo mande nakangoyingo ooku bidodo temukoyingo.
30 Yisas kumootoni, merengooyingomu, Anutdo ngunonggo, ene ko yoku-
tuwootoni, ko keta ootoogeyingo.
31 Ngundiro tetoni, oni Galili merakonggo Yisasdodo Yerusalem mayeyin-
gomu ngu, naru oowooyingga Yisas kenoyingo. Ngu oni, ngundo Yuda oni
simoo bareno nguro mande wesiyoro ewonggo.
32-33 Ene mande gura eyingo. Noorendo mande gome ngu yeno wesiyoro
eteto. Ngu ooga kuri Anutdo noorengo osisambanani yunowero mande, ero
gosiyoyingo. Yo, ngu ooga Anutdo ero tewero mande ero gosiyoyingomu,
ngu ataga, noore enengo bugobugonimo engge tunootete. Yo, yambo Sam
bukno Anutdo Yisasro ngandiro eyingo.

Ge noro nangone. No ataga oni doongeyemo wesiyoro no gengo awangge.
Ero eyingo. (Sam 2:7)
34 Anutdo Yisas merenonggo ko yokutuwooyingomu, ene mereno ko uro ma
buwoo yeyingo. Nguro ngu, Anutro mandeno ene ngandiro eyingo.
No oo gomemu kundingiyi ye yunowanoku, kurimi no oo ngundiro Dewit
inowero mande gosiyoro ewonowo. Ero eyingo. (Ayisaya 55:3)
35 Ngundiro nguro, yambo Buk Sam gurado Anutya ete.
Ge gengo oni kundingiyi yokootoyi, ma buwoo yewa. Ero eyingo. (Sam
16:10)
36 Noore ingooteto. Dewit ene Anutdo ingooteku, ngundiro oni simoo
bare kewooroyemo enengo mandeni ngu keyoro, ko teyingo. Kootuyisina,
ene kumootoni, enengo osisembeni tanggeyemo merengooyingo. Ene ngu
goweyi ngu buwoo yeyingo.
37 Yo, Dewitro goweyi buwoo yetoni, ene ngu oningga ngu Anutdo
yokutuwootoni, keta ootoogeyingongga ngu, ene ma buwoo yeyingo.
38-39 Arisa, ye dobookurine, ngu mandega ngu gome ingoyi! Noorendo
mande ngandiro nguro yeno wesiyoro eteto. Ye Yisasro nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, Yisas ngundo, yengo weti mbumbuwa bidodo an-
dangero, sonowooro kabeteyunoyingo. Ene Mosesro mamana mandeno,
ene mete yengo weti mbumbuwa andangetoyi ngu, ene ngu ooga, ngundo
Anut doongeyimo goyeni, oni nenengo ma tunootewanggo. Kini, nga
Yisas oningga ngando nangge ene mete oni simoo bare bidodoboro weti
mbumbuwa andangetoni, Anut doongeyimo yoyeni, ye oni nenengo gome
tunootewanggo.
40 Ngundiro nguro, mande nga yeno ombuteku ngu, ye ingonda teyi!
Ngu ooga yeno ma ombuwakuro, nguro kurimi Anutro ingondudu eyingo
onindo, nguro eyingo. Anutro bukno, enendo ngandiro eyingo.
41 Ye yomooyinoro, kootuyisina mande ewonggoku oni, ye ingoyi! Ye ngu
ooga ingondudu urungga ingoro, nguro biyomi yewa. Nguro no
yengo naruno ko gura tewanoku, ene oni gurado ngu kongga nguro
yeno etoni, ye ngu ingoro, hamoo ete, ero ma ingowero. Ero eyingo.
(Habakak 1:5)
42 Ngundiro mande emukoro ngu, Pol, Banabas eraga, endesina ooretori,
oni simoo baredo eneya, ero eyingo. Andeno naru kundingiyingga nguno
nguya, nga mandega nga nangge, nooreno ko wesiyoya eri, ero eyingo.
43 Ene yowuru ya yokoro, endesina oorero, Yuda oni simoo bare oowooy-
ingga oorengo, oni sowe songoku nguya Anutro mande ingoro, nguro
koyi tetenggoku oni, ngundo Banabas, Pol eraga keyeroyingo. Ngundiro
keyerootoyi, eragado Anutro sumange mande ngu yanggango teya oriyi, ero
ingondudu yunoyingo.
44 Andeno, naru kundingiyimo, ngu endemo oni simoo bareku namoko
bidodo, ngundo Oo Bidodo Simburi nguro mandeni ingowero, yowuru yano
uro yowuruwooyingo.
45 Oni simoo bare urungga oorengo mayero, yowuruwootoyi, Yuda
onindo ngu oni sowe gidarega Yuda oni oowooyingga oorengo ngu yeyoro,
nowoondoyemonggo biyomi urungga ingoyingo. Nguro ngu, ene damoni
yero, Pol eragaro mandeyari tootoongoro, yomburiyoro yomooyunoro,
kootuyarisina nguya mande mande teyingo.
46 Ngundiro tetoyi, nguro ngu, Pol, Banabas eragado mande yanggango
oorengo manggaru tero eyingo. Hamoo, noore Anutro mande komo ye
Yuda onino koretero erogogo, ene ye nga mandega nga ngu yokoro, kootu
inoyingo. Kootu inoro, ye yengombo ingonduduyemo ye mete Anutya

suwooyi sano keta sugi sugi oruweroyi, ngu ma yowero ingootenggo. Nguro ngu, ye ingoyi! Ataga noore yowoorengoro, oni simoo bare sowe gidaregano, Yuda oni kini nguno sawaro.

47 Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo nooreno mande yanggango yunoro, Polro ngandiro ewo.

No ge goyetenoku ngu, ge oni sowe gidarega Yuda oni kini nguro soru. Gedo ende mera bidodo nguno, oni simoo bare bidodo hoorooweyero, ero ewo. Ngundiro tetoyi, Anutdo ngu oni simoo bare ngu weti mbumbuwa andangeyunoro, ko yoyowa. Ero eyingo. (Ayisaya 49:6)

48 Oni sowe gidarega Yudaro yowuru yano oorootenggoku, ngu mandega ngu, mandeni ingoro ngu, ene oni oni tero eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi, nguro mandeni ngu gome oorengo! Ero eyingo. Nguro ngu, simoo bare bidodo Anutdo rogo tewoku, ngundo keta suwooyi sano oruweroyiga, ngu ooro ene Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo.

49 Ngu naruno, Oo Bidodo Simburiboro mande ngu mera gidarega bidodomo oorowuyingo.

50 Ene Yuda onindo ende nguro bare yambo mande tetenggoku oowooyedodomu, ende nguro tabango oni ururumu oowooyedodomu, ngu nguya nowoondoye yeyi, sanggiri yunootoyi, ngundo Pol, Banabas eraga yutoro, enengo ngu endega ngu yokoya sari, ero oweyingo.

51 Ngundiro tetoyi, nguro Pol, Banabas eragado ootoogero, keyarimo kukukakawu mera ngu endemo nguno yonggurumootori, merako uyingo. Simoo bare ngu enengo muri biyomiye, ngu ngundiya orini, ero nguro kumana biyomi yeyunoyingo. Ngundiro tero, eraga ootoogero, Ayikoniyam ende oorowuyingo.

52 Yisasro ko oni simoo bare ngu, ene Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo yanggango oorengo uro, angetoni, ene ngunonggo oni oni urungga oorengo teyingo.

# 14

## *Banabas, Pol Eraga, Ayikoniyam Endemo Ko Teyingo*

1 Ayikoniyam endemo nguya, ene Anutro mande wesiyoro, ngundiro teyingo. Banabas, Pol eraga, enengo muriyari ngundiro teteriku, ngu Yuda oniro yowuru yano uro, nguno Yisasro mande wesiyoro eyingo. Erayaga ngu mande gome wesiyoro etori, nguro Yuda oni simoo bare, ko, oni simoo bare sowe gidarega oowooyingga oorengo nguya mandeyari ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo.

2 Ene Yuda oni gidare ngu nowoondoyemo mande ngu ingootoyi, hamoo ma teyingo. Nguro ngu, ene oni sowe gidarega nowoondoye yokutuwoorootoyi, nguro ene oni erayaga nowoondoye sanggiri tero, mundi teyingo.

3 Banabas, Pol eraga, Ayikoniyamno naru pirungga nguno oriyingo. Erayaga ngu Oo Bidodo Simburi nguro mandeni wesiyoro ewero, yanggango yeyingo. Oo Bidodo Simburi ngundo, erayaga ngu kandeyari yeni, yanggangododo tetoni, ngundo ko muri songo oorengo onindo ma teweroyimu ngu tero, ene oni simoo bare etuyerowo. Oo Bidodo Simburi nguro sumangeni ko mandeni ngu hamoo oorengo, ero ngundiro etuyeroyingo.

4 Ene ngu endemo oni simoo bare ngu wesoowooro, wata gura gura teyingo. Wata gura Yuda oniya siyeyingo. Wata gura Yisasro soweyeroyingo Aposel oni erayagakuya siyeyingo.

5 Ngundiro tetoyi, kootuyisina, oni sowe gidarega, Yuda onidodo, ko enengo tabango oni nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, ngudodo

ootoogero, yowuruwooro, mande ero gosiyoro, Pol, Banabas eraga, biyomi teyunowero ingoyingo. Nguro ngu, ene digi yoro, oorongooro, yureyi kumoowero, ero ingoyingo.
6 Mande ngundiro gosiyootoyi, ene Banabas, Pol eraga, ngu ingoro, nguro sodedomangge ene saro, yade oororo, Layikoniya, merako nguno Listara, Debi ende erayaga, ko, ngu tanggeyimo ende nguno nguya sayingo.
7 Saro, ene Anutro Mande Keta Mesarango ngu ende nguno koyi tero, wesiyoro eyingo.

### *Banabas, Pol Eraga, Listara Endemo Ko Teyingo*

8 Ngu naruno nguno, Listara endemo, oni gura bibitero oruwoku, ene keyi ngu yanggango kini. Ene kurimi nemimbo keyi biyomi ngundiro bisiyoyingo. Ngu oningga ngu keyimbo bodaga ma endeyoyingo.
9 Polndo mande etoni, ngu oni keyi biyominggakundo Polro mandeni gome ingoro oruwo. Ngundiro ingootoni, Polndo gome gome kenondadangero, ingowoku, ene newendemo hamoo, ngundo ngu ene metemi teweroyi, ngu kenoyingo.
10 Ngundiro nguro, Polndo mande eneno meno eyingo. Ge ootoogeya, kenggebo nenengo dika! Ero etoni, oninggaku ngundiro ingoro, arisa, sodedomangge ene parero oorero, kewoongoro oorowuyingo.
11 Ene ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare urungga oorengo ngu ooga Polndo teteku, ngu kenoro ngu, Layikoniya mandenonggo meno manggaru tero eyingo. Anut, garo oni ngundiro tunootero, nooreno ombutenggoku ngu! Meno ero eyingo.
12 Banabas anut gura oowooyi Sus, ero, ko, Pol ngu anut gura, oowooyi Hermis eyingo. Ngundiro oowooyi etoyi, ndawugaro nguro, Polndo ngu keyi biyomingga nguya ootooge, ero etoni, nguro ene Polya anut Hermis eyingo.
13 Susro kootu ya, ngu ende ngu dabemisina oruwo. Ngu yowuru yangga nguro Susro wooro yeyingo oningga, ngundo Bulmakawu urumoni gura yoro, irosara utono gosiyoyingomu yoro, omburo, sisi pawa yamukono ombuyingo. Ngundiro tetoyi, ende nguro oni simoo bare ngu bidodo yowuruwooro, Banabas, Pol eragano, wooro yewero, ero teyingo.
14 Ene ngundiro tetoyi ngu, Aposel oni erayaga, ngu Banabas, Pol, mande ngu ingoro ngu, arisa, enengo nengguroyari dowooro, oomboongeweroyi tero, kendutero, simoo bare kewooroyemo oororo, manggaru tero eyingo.
15 Ye oni simoo bare, ndadiro nguro, ye ngundiro tetenggo? Noore ngu oni oorengo, noore ye ngundiro! Ngu hamoo noore oni nangge! Noore omburo, Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, yeno ero, nguro ye ngu ingoro, muri biyomi ngu yokoya, ye yowoorengoya, nowoondoye Anutno yeya, nguno keta oriyi. Anut ngundo sambo, mera, wendeyi, nguya yeyingo. Ngano oo oorootenggoku, ngu bidodo nguya yeyingo.
16 Hamoo, kurimi ngu oni simoo bare mera bidodomo yoyokootoyi, enengo muriye biyomimo endeyoro oruwonggo.
17 Ene Anut doongeyimo, oo ngu bidodo ma kombiteyingo. Kini, ene oo gomemu nooreno teteku, nguro noore tunoo oorengo etuyerooteku, ene Anut gome. Ene sambono oode, ngunonggo sono midugu yeni, yeno omburo, ngundo tetoni, oowari urungga gome oorete. Enendo oowari gome noore yunoro, ngunonggo ye nowoondoye yeni, oni oni tete, ero eyingo.
18 Banabas, Pol eragado, ngu mandega ngu eyingo. Ene erayaga ngu oni simoo baredo wooro yewero tewonggoku ngu yokoyi, ero, ko yanggango teyingo. Nguno ngu, ye komo noore eragano, wooro ma yewero, ero eyingo.

*Onikundo Digi Yoro, Pol Ureyingo*

19 Arisa, ngu naruno nguno, Yuda oni gidarega nguro ende erayaga
ngu Andiyokno Ayikoniyamno, ngu Listara endemo mayero, endemo oni
simoo bare nowoondoye yokutuwooro ganaganayerowonggo. Ngundiro
ganaganayerootoyi, nguro endemo oni ngu sanggiri urungga tero, ene digi
yoro, ngundo Pol ureyi kumooyingo. Pol bingo woosooro, endesina oorero,
nguno yeyingo. Oni Pol urewonggoku, ngundo ngu Pol kumoowo, ero
ingoyingo.
20 Ene Yisasro keyimo oni simoo bare mayero, Pol bingonggaku pawan-
goro oruwonggo. Oodoyi, Pol ko ootoogero, ende newendesina ko uro
wereyingo. Sengetoni, dobooyi Banabasya, Debi endemo oorowuyingo.
21 Ngu Debi endega nguno, ene mande gome ngu wesiyoro eyingo.
Nguno simoo bare urungga koyi tetori, ene Yisasro ko oni tunooteyingo.
Kootuyisina, ene Listara, Ayikoniyam, Andiyok endemo ko oorowuyingo.
22 Nguno Yisasro keyimo oni simoo bare nowoondoye yanggango
teyunoro, mande eyingo. Ene mande yanggango ero eyingo. Ye komo
nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango orini. Noore Anutro endega
enengombo oni simoo bare soboyerooteku, ngu newendesina uwero ngu,
asa, koretero ngu, noore komo merako ngano kowuri urungga koorowoorogogo uwato, ero eyingo.
23 Ende ngu bidodomo, Pol, Banabas, eragado, ngu oni Yisasro nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu yanggango yunoro, ngu rogo tetori, ngu
oni, ngundo tabango tunooteyingo. Ngundiro tetoyi, oni simoo bare ene
oowari yokoro, kundingiyi tero, yemboongero nangge ootooro, ngunonggo
tabango oniku ngundo Oo Bidodo Simburi Simbunani ngu kandeyemo yero,
ndawugaro nguro, ene nguno nowoondoyemo hamoo tewonggoku nguro.

*Banabas, Pol Eraga, Ene Andiyok Ko Oorowuyingo*

24 Kootuyisina, Banabas, Pol eraga, Pisidiya mera kewooro oororo,
Pambiliya merako tunooteyingo.
25 Eragado oororo, Pega endemo mande wesiyoro ero yokoro, ene
kootuyisina, erayaga ngu Ateliya ende wendeyino nguno uyingo.
26 Ngundiro uro, Ateliya endemonggo ngu wanggono ooretori, wanggobo
yoyoro, Andiyok endemo ko urooreyingo. Kuri ngu endemo Yisasro keyimo
oni simoo bare, ngundo erayaga ngu Anutro sumangeni nguno nangge ko
teri, ero rogoyeroyingo. Erayaga ko ngu teri, ero rogoyerootoyi, ene ko ngu
temukoyingo.
27 Banabas, Pol eraga, Andiyok endemo mayero ngu, Yisasro keyimo
simoo bare yowuruyeroro, ko teworiku nguro mandeni oo bidodo wesiyoro,
ero eyingo. Ene oo bidodo Anutdo eneya tero tewonggoku, ngu bidodo
eyingo. Anutdo oni simoo bare sowe songomboro yamuko goosootoni, ene
nguya nowoondoyemo hamoo teyingo.
28 Ngundiro ero, eraga, Yisasro keyimo oniya naru urungga nguno
oriyingo.

# 15

*Aposel Anutro Ko Nguro Yowuru Urungga Yerusalemno Tunootewo*

1 Ene Yuda oni gidaregado, ngu Yudiya mera yokoro ngu, Andiyok en-
demo mayero, Yisasro keyimo oni simoo bareno mande mande etuyeroro,
ero eyingo. Ye Mosesro mande muri ngu ma keyoro, moondeye ma
yomosiyootoyi ngu, arisa, Anutdo ye ma yoyowa. Ngundiro nguro, ye komo
Mosesndo muringga ngu keyoyi, ero eyingo.

2 Ngundiro mande etuyeroro, etoyi, Pol, Banabas eraga, mande ngu ingoro, arisa, ene sanggiri urungga ngu oni nguya tetori, ngu oni nguya ronggesambi urungga teyingo. Ngundiro tetoyi, asa, Yisasro keyimo oni simoo baredo Pol, Banabas eraga, ko, ngu merako oni gidarega nguya sureyerootoyi, Yerusalem nguno ngu, mandega ngu, Yisasro Aposel oni, ko tabango oni ururu ngudodo yomosiyowero oorowuyingo.
3 Nguro simoo baredo ngundiro soweyerootoyi, saro, oororo, Pinisiya mera, Sameriya mera ngu ende erayaga ngu kewoorokuri oororo uyingo. Yade oororo, Yisasro keyimo oni ngu oo teworiku, nguro Anutdo oni sowe gidarega nowoondoye yowoorengootoni, ene nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngundiro etori, Yisasro keyimo oni nowoondoyemo ingoro, nguro ene oni oni teyingo.
4 Pol, Banabas, eraga oororo, Yerusalemno tunooteyingo. Yerusalemno Yisas keyimo simoo bare, Yisasro Aposel oni, tabango oni, ngundo yeyoro kambayeroyingo. Pol, Banabas eragado, Anutdodo ko teworiku, nguro mande bidodo yootunoro eyingo.
5 Ngundiro etori, ngu naruno, Parisi oni gidarega ngu Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo ootoogero, Pol Banabas eraga goweyarimo mande sanggawero etenggo. Ye komo oni sowe gidaregaro moondeye yomosiyerootoyiga, ene komo Mosesro mamana mande ngu keyoyi! Eyingo.
6 Ngundiro etoyi, arisa, Yisasro Aposel oni, tabango onidodo yowuruwooro, ngu mandega ngu yomosiyowero eyingo.
7 Ene mande mande urungga ero, mande piru woosooyingo. Ngundiro tetoyi, Pitando ootoogero eyingo. Yisasro keyimo dobookurine, ye ingootenggo! Anutdo kuri ko nga bayetero, noore yunowo. Ene no yootunonerowoku ngu, no mande gome ngu nangge etoowe, nguro oni sowe gidarega ngu mande ingoro, nowoondoye yowoorengoro, hamoo tewanggo.
8 Anutdo ngu oni bidodoboro nowoondoye kenoro ingoote. Ene garo etuyeroro, ene newendemo metemi ingooteku, nguro ene Yuka Kundingiyi ene yunoote. Noore yunowoku ngundiro.
9 Anutdo muri gura noore yunoro, muri guradiro gura ene ma yunoote. Kini, ene Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ene nowoondoye yeni sarayi mete tetoyi, nooreno nguya ngundiro teyingo.
10 Ngundiro nguro, ye ngundiro tetoyi, nguro Anutdo ye gumi ogingo yeyunowa, bine? Ye ngu oo kowuringga, ngundo Yisasro keyimo simoo bare bungeye ma gosiyowero. Kurimi osisambanani noore nguya ngu kowuringga ngu koorowooweroyi, ngu ereremo kini.
11 Kini, ene noore ngu nowoondonanimo hamoo tetoni, hamoo ingowato. Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisasro sumangeningga, ngundo nangge noorengo bidodo yoyowoku ngu! Ngundiro nangge, ngu oni nguya yoyowaku ngu! Ero eyingo.
12 Pitando mande ngundiro emukootoni, yowuru ngundo mande gome ingoro, ene neneteyingo. Ngu naruno, Pol, Banabas eragado, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu tewori; ngu Anutro sumangeyi mande, Anutdo ene kandeyarimo tetoni, simoo bare sowe gidarega kewooroyemo, mande oo teworiku ngu nangge etori, ene sodeyero ingoyingo.
13 Eragado mande ero yokootori, asa, Yemusdo eyingo. Yari dobookurine, yari noro mande nga ingori!
14 Sayimondo yarino kuri ewoku ngu, koretero Anutdo oni sowe songomo omburo, ene ngu kewooroyemo enengo simoo bare nenengomu yoyoyingo.

15 Yo, Anutdo oni sowe gidarega ngu kewooroyemo, ene gidarega Anutno
nowoondoyemo hamoo teyi, ero negoyerowoku, ngu nowoondoyemo
hamoo teyingo. Ngu mandega ngu ingondudu eyingo oni, ngundo nakan-
goro, Anutdo simoo bare soboyerowaku, ngu Dewitdo kuri soboyeroyingo
ngundiro. Ene oo nguro ngundiro nakangoyingo.
16 Oo Bidodo Simburi, ngundo ewo. Kootuyisina, no ko ombuwano. Ngu
naruno, Dewitro yangga ngu kuri tookeyingo. Ngu nondo ngu ko
yewano. Ngu yangga nguro oo biyomi yeyingo. Ngu nondo ko
yomosiyootoowe, mete tewa.
17 Ngundiro nguro, simoo bare bidodo, ene mete Anut Oo Simburi erewero
kenowanggo. Oni sowe gidarega nga ngu, nondo noro oni oorengo ero,
sunggi yewonoku, ngundo nguya erewenerorо neyowanggo.
18 Kurimi oorengo, Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo nga mandega nga
tunoo oorengo eyingo. Enengombo ataga nguya ngundiro, ero eyingo.
Ngundiro ero nakangoyingo. (Emos 9:11-12)
19 Ngundiro nguro, noro ingondudune ngandiro: oni sowe gidarega
nowoondoye yowoorengoro, Anutno nowoondoye yetoyi ngu, nguro noore
ko kowuri gura eneno ma yunowato.
20 Kini, noore komo so uyi nakangoro yunowato. Ngu so uyiga nguno
ngandiro nakangowero. Ene oowari gura gura mbooroyi ngu ko wooro
yeweroyimboro, anut godange nguno ngu ma newanggo. Ene kameyi
bareyi yomburiyoweroyi muri ngu yokoyi. Nusako onindo utombo bungeyi
gosiyootoyi, kumooyingomu, ngu ma newero. Oo sidudodo nguya ma
newero.
21 Noore ingooteto. Kurimimonggo omburo ataga nga, roogo mande
namoraya Mosesro mamana mandeno oorooteku, ngu endeni endeni
nga bidodomo wesiyoro eyingo. Kundingiyi naruno, Yudaro yowuru ya
bidodomo ngu, Mosesro mande ngundiro ngu kandangero ingootenggo, ero
eyingo.

### *Ene So Uyi Nakangoro Oni Sowe Gidarega Yunoyingo*

22 Ngu naruno, Yisasro Aposel oni, tabango oni, Yisas keyimo oniku
bidodo mande guranangge ero, ene oni eraya, ko, enengo oni gidarega
nguya sureyerowero, eyingo. Ngu oni erayaga ngu, Yudas ngu oowooyi gura
ngu Banabas ko oni gura oowooyi Sayilas. Ngu oni erayaga ngu, Yisasro
keyimo oni simoo barero oni tabango oriyingo. Oni erayagado ene nguya
Andiyok endemo Pol, Banabas, erayaga oorowuyingo.
23 Ngu oni erayaga ngu, kandeyarimo ngu so uyiga ngu yero, mande
ero nakangowoku, ngu ngandiro. Noore Yisasro kirikiri oniya, tabango
oni, noore yengo dobookuriye, noore nga so uyiga nga, ye Yisasro keyimo
oni sowe gidareganonggo, nguro nakangoyingo. Ye Andiyokno, Siriyano,
Silisiyano oorootenggoku, ngu bidodo okeyi, ero soweyeroyingo.
24 Noore kuri ingowooto. Noorengo oni gidarega yeno oororo, ye
ganaganayeroro, yengo ingonduduye yomburiyowonggo. Ngu oni ngu
noorendo yeno ngundiya teyi, ero ma sureyeroyingo.
25 Ngundiro nguro, noore mande ngu ingoro, noore mande guranangge,
ero gosiyoro, nowoondonani nguya guranangge yero, dobookurinani eraya
sureyerootooye, ko, dobookurinani eraya noore enengo gome ingootetoku,
Pol, Banabas nguya oorowutenggoku ngu!
26 Pol, Banabas eraga, enengo keta oruweroyiga ngu yokoweroyimboro
ma sosorero, ene noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis,
nguro nangge oowooyi bingami okooyingo.

27 Arisa, noore Yudas, Sayilasya sureyerootooye oorowuteri. Ene mang-
goyarimbo nga so uyino mandega nga, yeyunoro ewari.
28-29 Yuka Kundingiyi nooreya oodoni, ngunonggo noore mande ero
gosiyoro, yeno etetoku, ngu ngandiro. Noore kowuri gura ye ma yunowato.
Mande etetoku, ngu nangge teyi! Ngu ngandiro: anut godange nguno yem-
boongero oowari katenggoku, ngu ye ma newero. Ye sidudaro ma newero.
Ye onindo nusako bungeyi gosiyootoyi kumooteku, ngu ma newero. Ye
kameyi bareyi yomburiyoweroyi muringga ngu dagayi. Ye ingonda tero,
ngu muri biyomi ngu dagaro ngu, ngu gome oorengo. Okeyiyo, ye komo
gome oriyi. Ngundiro nakangoro soweyoyingo.

30 Ngundiro tero, arisa, ene Yisasro keyimo onindo sureyerootoyi, ene
Andiyok endemo oorowuyingo. Nguno ngu, ene Yisasro simoo bare
yowuruyeroro ngu, so uyigaku yunoyingo.
31 Yisasro simoo bare ngu so uyigaku ngu kandangero, ingoyingomu ngu
mande gome, nguro ene oni oni teyingo.
32 Ngu naruno, Yudas, Sayilas eraga, Anutro ingondudu eyingo oni, nguro
ene mande gome gome oowooyingga Yisasro simoo bareno ero, yanggango
yunoyingo.
33 Eraga ngu naru piru bodaga Andiyokno nguno oodori, arisa, Yisasro
simoo baredo gome ero, imakeyingomonggo sari, ero sureyeroyingo.
Sureyerootoyi, Yerusalemno Yisasro Aposel oni tanggeyemo ko
oorowuyingo.
34 Oorowutori, ene Sayilas enengo ingondudu keyoro, ene Andiyok
merako nguno oruwo.

35 Ene Pol, Banabas eraga, ngu Andiyokno oriyingo. Erayaga ngu
oni urungga hoorooweyerootoyi, ene oni simoo bareno Anut Oo Bidodo
Simburi nguro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, ero etuyeroyingo.

### *Pol, Banabas Eraga, Ronggeyoro, Songo Songo Teworiyo*

36 Kootuyisina, naru gidarega yokoro, Polndo Banabasno eyingo. Noore
ko ooroya, ende bidodomo Yisasro keyimo dobookurinari yeyoya, endeyoya
yowuruyerowooro. Kuri noore Oo Bidodo Simburi nguro mande wesiyoro,
eworoku, ngundiro eneno oororo ngu, noore ngu ingowaro. Ene mete bine
oorootenggo, ngundi, kini bine, ero eyingo.
37 Polndo ngundiro etoni, Banabasdo ngu Yon nguya yoro, sawero
ingoyingo. Yon ngu oowooyi gura ngu Mak.
38 Ene Polndo mande gumi eyingo. Ngu oningga ngu, ene kuri Pam-
biliyano ene noorengo ko kewooronanimo ngu yoyokoro toongeyingo.
Ngundiro nguro, ene nooreya saro, ko ma teyingo. Nguro ngu, noore ene
yoro, ma sawato, ero eyingo.
39 Etoni, ngunonggo ingonduduyari songo songo tero ronggeyoyingo.
Nguno ngu, mande gosiyoro, Polndo songo toongetoni, Banabasdo Mak
yoro, eneya songo sayingo. Nguro ngu, Banabas ene Mak yoro, wanggo gura
sanganimo oorero, Sayiparas meradoningga nguno urooreyingo.
40 Ngundiro tetoni, arisa, Polndo ngu Sayilas yoro, nguya saweroyi
nguro Yisasro keyimo simoo baredo eneno eyingo. Noore Anutno ero
yemboongero, Oo Bidodo Simburi nguro sumangeni yaridodo sawari, ero
eyingo.
41 Etoyi, arisa, Pol ngu Siriya mera, Silisiya mera kewoorokuri saro,
Yisasro keyimo simoo bare yanggango yunoro, mande yunoyingo.

# 16

*Timooti Ngundo Pol Sayilas Eragaya Sayingo*

1 Ngu naruno, Pol ene oororo, Debi ende, Listara endemo tunootewo. Ngu
endemo nguno, Yisasro keyimo oni oowooyi Timooti oruwo. Ngu nemi Yuda
bare ngu Yisasno newendemo hamoo teyingo bare. Ene enengo eweyi ngu
Girik oni.
2 Yisasro keyimo oni Listarano, Ayikoniyamno oorootenggoku, ngundo
Timooti nguro murini wesiyoro, ero eyingo. Timooti ngu, ene oni gome
metemi, ero eyingo.
3 Polndo, Timooti yoro, eneya saweroyimboro nguro gome ingowo. Ene
Yuda oni ngu mera gidaresina nguno oorootenggoku, nguro Pol ene Timooti
moondeyi doongooweroyi muringga, ngu tewo. Polndo ngu muringga
ngundiro tero, ndadiro nguro, ene ingooteku, Yuda oni ene torige bibitero,
Anutro Mande Keta Mesarango, ngu gome sodeyero ingowanggo. Ndadiro
nguro, oni bidodo ingootenggo. Timooti eweyi ngu Girik oni, nemi ngu Yuda
bare, ero ingoyingo.
4 Ene yade endemo oororo, Yisasro Aposel oni, tabango oniya,
Yerusalemno mandega ewonggokungga ngu, Yisasro keyimo simoo bareno
ero yunoyingo. Pol garodo ewonggo. Ye komo nga mandega nga keyoya
oriyi! Ero ewonggo.
5 Ngundiro nguro, simoo barero nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yanggangododo tunootetoyi, nguro ngu, naru bidodomo, oni simoo bare
oowooyingga, ko, gidarega nguya, eneno nowoondoyemo hamoo tetoyi,
ngundiro yade oororo, oowooyingga oorengo teyingo.

*Polndo Masedoniya Oni Gura Gabono Kenoyingo*

6 Pol, garo Perigiya, Galesiya ende erayaga ngu kewoorokuri
oorowuyingo. Yuka Kundingiyi, ngundo Esiya merako nguno, mande
ma wesiyoro ewero, ero soreyeroyingo.
7 Nguro ene oororo, Misiya mera wengamo oororo, Bitiniya merasina
oorowuwero towoongoyingo. Ene Yisasro Yuka, ngundo soreyeroyingo.
8 Ngundiro tetoni, nguro ene Misiya mera ngu dagaro, ene Trowas merako
uro tunooteyingo.
9 Nguno ngu, suwoono, Pol ene oo gura gaboya gaboya nguno kenoyingo.
Ngu ngandiro: Masedoniya oni gura dikaro, Polno meno ero eyingo.
Ge komo sonongga ngu wongooya, Masedoniya ngano mayeya, noore
hoorooweyero! Ero eyingo.
10 Polndo ngu gabono kenoro ngu, arisa, ngundiro ingoyingo. Anutdo
noore negoyerooteku, ngu Masedoniya merako nguno Mande Keta
Mesarango nguno wesiyoro, oni simoo bareno ewato, ingoyingo. Ngundiro
nguro, noore sodedo oore gura kenoro, noore Masedoniya uroorewato.

*Lidiyado Yisasro Newendemo Hamoo Teyingo*

11 Ngundiro tero, noore wanggo sanganimo oorero, Trowasnonggo ne-
nengo Samooteresno oororo wereyingo. Sengetoni suwoononggo, noore
Niyapolisno oorowuyingo.
12 Oororo, noore ngu endega ngu yokoro, Pilipayi endemo oorowuyingo.
Ngu endega ngu, kuri Rom oni nguno omburo oode, ko gura nguya,
ene Masedoniya mera nguro ende tabango urungga oruwo. Noore naru
gidarega, ngu endega nguno oriyingo.
13 Naru kundingiyimo, noore endesina oorero, ende dabemimo sono
gura ombuteku, nguno uwootowo. Noore sonono uro, ngu tanggeyimo

ngu bibitero, kira ero yemboongero teweroyimboro. Ngu sonongga nguno,
ngu bare gidarega yowuruwooro oodoyi, noore yeyoro, eneya mande ero,
noorendo mande gome ngu wesiyoro yunoyingo.
14 Bare kewooroyemo ngu bare gura ngu oowooyi Lidiya. Ene Anutno
yambo mande tero oode, enengo endeni ngu Tayatara. Ene kumba dagoyi
koyi tero, soweyoro, beye yororuwo. Oo Bidodo Simburibo ene newende
yowoorengoyingo. Ene Polndo mande ewoku, nguro sodeyero gome
ingoyingo. Oo Bidodo Simburi, ngundo newende yowoorengootoni, nguro
ene Polro mande ewoku ngu ingoro, newendemo hamoo teyingo.
15 Ngundiro nguro, ngu barega ngu, sono kundingiyi gimutoni, enengo oni
simoo bare ya gobooro oruwonggoku, ngu bidodo nguya sono gimuyingo.
Ene sono gimuro yokootoyi ngu, Lidiya ngundo nooreno eyingo. Ye
noya Oo Bidodo Simburi nguro nowoondonemo hamoo tetenoku, ingoya
ngu, arisa, ye ombutoyiga, noya nenengo yano ngano oodoyi no ye
kawararayerowano. Ngundiro etoni, ene nooreya yanggango oorengo yero,
nguro ngu, noore ene manggowo keyoro, enendo yano eneya oriyingo.

### *Pol, Sayilas Eraga, Pilipayi Endemo Ya Biyomimo Uyingo*

16 Naru gurano, noore yemboongeweroyi musiyomo uwooto. Ngu musiy-
onggano nguno, kingo kirikiri bare gurado ooreko noore yeyoyingo. Ngu
kingo kirikiri barega ngu, ene sidu tootoyi teweroyi, yuka biyomimbo ene
mande kombiteyingomu yootunoro eroruwo. Ngu barega ngu, enengo
mbooroni ngu sumoo inootoni ngu, mande mande gumi etoni, ingowa.
Ngundiro nguro, ngu barega ngu, sobosobo onindo enengo koni nguro uri
urungga yororuwonggo.
17 Ngu barega ngu, Pol nooreya keyeroro, omburo, manggaru tero eyingo.
Nga oningga nga, ngu Anut awuno oorengo nguro ko oni! Ene noore Anutdo
ko uriyeroro yoyoweroyi oore ngu etuyerootenggo! Ero meno ewo.
18 Naru urungga barega, ngundo mande mande ngundiro meno ero
ariyoro oodoni, Pol ngu ingoro oode, sureyokiniyewo. Nguro ngu, Pol
yowoorengoro, yuka biyomingga nguya mande yanggango eyingo. No Yisas
Krayis oowooyimonggo geno eteno. Ge nga barega nga, yokoya toonge!
Mande yanggango ngundiro etoni, sodedomangge yuka biyominggaku
besero toongeyingo.

19 Besero toongetoni, ngu barega nguro sobosobo onikundo beye yororu-
wonggoku muringgaku kinitetoni, ngundiro ingoro ngu, arisa, ene Pol,
Sayilas eraga, yodowooro, yowoosooro, oororo, yowuru musiyomo tabango
oni kewooroyemo yoyeyingo.
20 Ngundiro tero, oni eraga ngu yoyoro, wirikoyeroweroyi onino oororo
eyingo. Nga oni erayaga nga, ngu Yuda oni, ngundo noorengo endemo oni
simoo bare yomburiyooteri.
21 Nga oni erayaga, ngando muri gidarega yoro, noore Rom oniya ngu ma
tewero ero, roogo teyunoro muri gidarega yoro, nga keyoyi! Ero eteri.
22 Ngundiro etori, oni simoo bare nguya Pol, Sayilas eragaya, mande
godange gidarega goweyarimo etenggo. Ngundiro etoyi, arisa, oni mera
oo sobosobo urungga onindo eyingo. Ye eragaro towikumba andangero,
yokoro turimbo yureyi! Ero mande yanggango eyingo.
23 Ngundiro etoni, turimbo eraga, gome gome yutoro, yoyoro, ya biy-
omimo yoyeyingo. Yoyetoyi, ene mande yanggango ya biyomi sobosobo,
nguno ero eyingo. Ye komo gome soboyeroyi!

24 Ngundiro etoyi, sobosobo onindo mande yanggango ngundiro ingoro,
asa, Pol, Sayilas eraga yoyoro, ya gumi newende oorengomo yoyero, utombo
keyari de sosi bungomo gosiyeroyingo.
25 Ngundiro tetoyi, suwoo kewoorokono, Pol, Sayilas eraga, Anutno
yemboongero, yambo utoro, ngengeyoro oodori, ya biyomimo oni gidarega
ngu ingoro oruwonggo.
26 Ngundiro tero oodori, sodedomangge, imimi urungga tunooteyingo.
Imimi ngundo ya biyomi nguro samango yokutukutuwooyingo. Ngundiro
tetoni, sodedomangge yamukoku bidodo andandangero, kurundodo
yokoyingo. Ngundiro tetoni, oni keyemo uto yanggango oowooyi sen, ngu
bidodo besero sayingo.
27 Imimi urungga ngu ingoro, sobosobo oningga ngu ootoogero, ya
biyomingga nguro yamuko kurundodo oodoni kenoro, ene ngandiro in-
goyingo. Oni bidodo kuri samukowonggo. Ngundiro ingoro, nguro enengo
duge ngu woosooro, enengombo enengo sanggaweni kumoowero teyingo.
28 Ene Polndo sobosobo oningga ngu kenoro, sodedomangge manggaru
tero eyingo. Gengombo gengo gowege ma yomburiyowero. Noore bidodo
oorootetoku nga! Ero eyingo.
29 Ngundiro etoni, ingoro, sobosobo oninggaku soruro, meno eyingo. Soru
yoya, sodedo ombuyi! Ero meno eyingo. Ene sosorero, mboorombooro tero,
ene Pol, Sayilas eragano, boodoo oondoogeyingo.
30 Boodoo oondoogero, ene erayaga ngu yoyoro, ende oorero, sumoo
yunoyingo. Yari oni ururu, no ndadiro ooga tetoowe, Anutdo no
hooroowenerorо ko noyowa? Ero sumoo yunoyingo.
31 Ngundiro sumoo etoni, Pol, Sayilas eragado mande gumi eyingo. Ge
Oo Bidodo Simburi Yisas, nguro nowoondogemo hamoo tetoni ngu, asa,
Anutdo ge goyowa. Ge, ko, gengo simoongge barege nguya yoyowa.
Eragado ngundiro eyingo.
32 Ngu naruno ngu, Pol, Sayilas eragado, Oo Bidodo Simburi nguro Mande
Keta Mesarango ngu etori ngu, sobosobo oningga ngu enengo yano oniku
bidodo, Oo Bidodo Simburi nguro mande ingoyingo.
33 Ene Anutro mande gome ingoro, nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro
ene ngu suwoono, ngu oningga ngundo Pol, Sayilas eragano, mambuyariku
sonowooro yomosiyerowo. Ngundiro tetoni, arisa, eragado, ngu oninggaku
enengo simoongo, bareyi ngu bidodo sono kundingiyimbo sonoyeroyingo.
34 Ngundiro tetori ngu, asa, ngu oningga, ngundo Pol, Sayilas eraga,
yoyoro, enengo yano oororo uyingo. Uro, eraga oo yunootoni neyingo.
Enengo yano oniku bidodo Anutro nowoondoye hamoo tetoyi, nguro oni
oni teyingo.
35 Sengetoni suwoononggo sengemukootoni, wirikoyeroweroyi onikundo
enengo me oni sobosobo gidarega sureyerootoyi, omburo eyingo. Ge
erayaga ngu yoyokootooga sari, ero eyingo.
36 Asa, me oni sobosoboku ngu ya biyomi sobosobo onindo ngu man-
dega ngu etoyi ingoro, nguro ene Pol, Sayilas eragano omburo eyingo.
Wirikoyeroweroyi onikundo eyingo. Yari yoyokootoyiga sari, ero etenggo.
Ngundiro nguro, yari ya biyomi yokoya sari. Saya, nowoondoyari imakeya
oriri, ero eyingo.
37 Ene Polndo me oni sobosobo onikuya, mande gumi ngandiro eyingo.
Noore Rom oni! Ye noore kiyo mande godange gowenari sanggawero,
noorendo oo biyomi teworoku, nguro ye noore kiyo yoyoro, simoo bare
doongeyemo yutoro, gisaruyeroro yoyoro, ya biyomimo yoyetenggo. Ene

ngu mandega ngu yoro, koretero mande wirikoyeroyingo oni nguno oorowutoyi, mandeno ma yomosiyoyingo. Yo, ngu oo ngu oni doongeyemo tewonggoku, ene ye ataga ngu ko torige wirimangge ooreya, kiyo sari, etenggo, bine? Hamoo oorengo kini! Kini, ye ooroya, yengo sobosoboga nguno etoyiga, ombuya, enengombo noore yoyoya, endesina oni simoo bare doongeyemo yoyokootoni, sawaroku ngu! Ero eyingo.

38 Arisa, me sobosobo onikundo ngu mandega ngu yoro, oororo, wirikoyeroweroyi onino eyingo. Etoyi, wirikoyeroweroyi oni mande ngu ingowonggoku ngu, ene Rom oni erayaga, nguro, ene sosoreyingo.

39 Sosorero, sobosobo onikundo oororo, Pol Sayilas eragaya mande imakeyingo ero, yoyoro, endesina oorero yoyokoyingo. Erayagakuya mande ememangge eyingo. Yari mete nga endegano ngano ma oruwero, ende nga yokoya, yari mete mera gurasina sari, ero eyingo.

40 Ngundiro etoyi, Pol, Sayilas eraga, ya biyomi yokoro, ene Lidiya barega ngundo yano oorowuyingo. Nguno Yisasro keyimo simoo bare nowoondoye yanggango teyunoro, Mande Keta Mesarango ngu ero yunoro yokoro ngu, arisa, ene ko sayingo.

# 17

*Tesalonayika Endemo Oni, Ngundo Pol, Sayilas Eraga, Yurewero Teyingo*

1 Pol, Sayilas eraga yade oororo, Ambipolis endemo tunooteyingo. Ngu endega ngu yokoro, yade oororo, Apoloniya endemo oororo, yade oororo, Tesalonayika endemo tunooteyingo. Ngu endemo nguno, ngu Yuda oniro yowuru yano oruwo.

2 Pol enengo muri kuri yowuru yano teroruwoku, ngundiro nangge, yowuru ya newendemo ngu oni ngudodo uyingo. Naru kundingiyi kabusagomo, ene Anutro mande nakangoyingo, nguro mande wesiyoro eyingo.

3 Pol ngundiro tero, ene Anutro mande muri ngu wesiyoro etuyeroro ngu, oni simoo bareno nguno eyingo. Anutdo, Yisas Krayis yeni, omburo, ngundo ogingo urungga koorowooro, kumooro, ko keta ootoogeyingo. Ngu Yisasga nguro mandeni wesiyoro, yeno etenoku nga, ngu Krayis Anutdo noore ko yoyowero sunggi yeyingo oningga ngu! Eyingo.

4 Pol mande ngundiro wesiyoro etoni, Yuda simoo bare gidarega kewooroyemo, ngu mandega nguro nowoondoyemo hamoo teyingo. Nguro ene Pol, Sayilas eraga keyeroro, mande ngu gome ingoyingo. Girik oni urungga oorengo Anutno yambo mande tetenggoku ngu, ko, bare oowooyedodo oowooyingga nguya Polro mandeni keyoyingo.

5 Ene Yuda tabango oniku, ngu Yuda oni nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu wata gura Pol Sayilas eragaro mande ingoro, nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu yeyoro, nguro nowoondoye biyomi urungga yeyingo. Ngundiro biyomi ingoro, Yudaro tabango onikundo windawinda tero, muri biyomi tetenggoku oni ngu negoyeroro, nowoondoye yokutuwootoyi, ene sanggiri mande oowooyingga ero, Pol Sayilas eraga yureweroyimboro teyingo. Ngundiro tetoyi ngu, endemo oni oowooyingga nguya nowoondoye yokutuwootoyi, nguro ene mayero, Yesondo ya newendemo uro, Pol, Sayilas eraga ereweyeroro, yoyoro, oorero, oni simoo bare kandeyemo yoyetoyi wirikoyeroweroyimboro teyingo.

6 Ene eraga ngu ma yeyoyingo. Ngundiro nguro, ene Yeson yoro, Yisasro keyimo simoo bare gidarega yoyoro, ngu endega nguro oni mera oo sobosobo onino enengo yowuruno oororo, manggaru tero eyingo. Nga oni

nga mera bidodomo muri biyomi tetenggo. Ataga ngano noorengo endemo mayero, oorootenggoku ngu!
7 Ngundiro biyomi tetoyi, ene Yesondo yoyoro, enengo yano uro, nguno oorootenggo. Ngu oni ngu bidodo Rom mera oni sobosobo koreteyingo Sisaro mamana mande ngu yomburiyoro, ene ngandiro etenggo. Oo bidodo sobosobo koreteyingo oni gura ooroote! Ngu oowooyi Yisas! Eyingo.
8 Ngundiro etoyi, mera oo sobosobo urungga oni, ko, simoo bare ngu endemo oruwonggoku, ngu mandega ngu ingoro, ene sori urungga yokoro, buribari ingondudu oowooyingga yoyingo.
9 Ngundiro nguro, Yeson, Yisasro keyimo simoo bare ngunonggo beye etoyi, ngu mandega ngu uriyoro yoyokootoyi, Yeson garo sayingo.

### *Pol, Sayilas Eraga, Ene Beriya Endemo Ko Teyingo*

10 Ngu suwoongga, nguno ngu, Yisasro keyimo oni simoo baredo Pol, Sayilas eraga torige yoyoro, Beriya endemo soweyeroro yoyokoyingo. Eraga Beriya endemo oororo, ene Yuda oniro yowuru yano uyingo.
11 Yuda oni Beriyano oorootenggoku, ngu ene mete mande keta ingoro, nowoondoyemo wirikootenggo. Ene Tesalonayikano Yuda oni oorootenggoku, ngundiro kini. Tesalonayikano, ngu Beriya oni ngu mande ingoro, nguro gome ingowonggo. Ene suwooyi sano, Anutro mande kandangero, ingoro, eteriku, nguya erayaga nguro mandeyari ngu wirikoro, Polro mande eteku, ngu hamoo bine, ngundi kini bine, ero wirikoyeroro ingoyingo.
12 Ngundiro nguro, Yuda simoo bare urungga nowoondoyemo hamoo teyingo. Girik simoo bare oowooyedodomu nguya nowoondoyemo hamoo teyingo.
13 Kootuyisina, Yuda oni Tesalonayikano oorootenggoku, nguro Pol, Beriya endemo oni simoo bare ngu Anutro mande wesiyoro yunooteku, ene ngundiro ingoro, nguro ene Beriya endemo oorowuyingo. Oororo, ngu endemo oni simoo bare Polndo mande ero ganaganayeroro, nowoondoye yokutuwootoyi, nguro ngu, ene nguya nowoondoye biyomi yeyingo.
14 Ngundiro nguro, Yisasro keyimo oni, ngundo Pol yoro, enedodo wendeyino oorowuyingo. Ene Sayilas, Timooti eraga, ngu Beriya endemo oriyingo.
15 Oni Pol yoro, oorekanare uro, yade yade oororo, Atens endemo uyingo. Ngundiro utoyi ngu, asa, Polndo ngu onikuya ngandiro mande eyingo. Ye Beriya endemo ko ooreya, Sayilas Timooti eragano mande ngandiya eyi. Yari komo sodedo nono omburi. Polndo mande ero yokootoni, asa, onikundo Pol yokoro, Beriya nguno ko oorowuyingo.

### *Polndo Atens Endemo Mande Wesiyoro Eyingo*

16 Pol, ene Sayilas, Timooti eraga soboyeroro, Atens endemo oruwo. Polndo ngu endega ngu kenowoku ngu, ebe ganagana anut oowooyingga oorengo oodoyi, keyoro, nguro ene newende ngu biyomi oorengo yeyingo.
17 Nguro ngu, Pol yowuru yano oororo, Yuda oni, ko, Girik oni Anutno yambo mande tewonggoku ngu mandeni ingoyingo. Mandeni ingoro, ngudodo Polya rongge sambi mande mande, ero ingoyingo. Ngundiro tetoyi, narudodomo, Pol ene yowuru ya musiyomo nguya oororo, simoo bare nguno mayero yowuruwooyingo. Nguno ngu, Polndo Anutro mande wesiyootoni, ngudodo nguya rongge sambi mande mande ero ingoyingo.
18 Ngu naruno, Epikuriyan oniro etuyeroyingo oni gidarega, ko, Sitowik oniro etuyeroyingo oni gidarega ngudodo Polno ombuyingo. Omburo, Polya mandebo nangge, ero ronggeyororuwonggo. Ngu naruno, Polndo Yisasro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ero yunoyingo. Ngu ngandiro:

Yisas merenonggo ko keta ootoogeyingo nguro mandeni wesiyoro eyingo. Oni mandeni ingoro, ene nguro sumoo ero eyingo. Nga oningga ngando mande mande eteku, ngu ene ndawu mandega ewero, ete? Ngundiro sumoo etoyi, gidaregado mande gumi eyingo. Ene mera gidaregaro anut nguro mande ewero ete. Ero eyingo.

19 Ngu onikundo, Pol yoro, tabango oni yowuru musiyomo oowooyi Ariyopagas, nguno oororo eyingo. Noore gedo mande amana gura simoo bareno eteku, ngu gome wesiyoro, nooreno etoyi ingowato.

20 Noore gengo mande ingootooye, ngu songo guradiro oorengo tete. Nguro ngu, noore ngu mandega ngu, muri nenengo ingowero, ero eyingo.

21 Atens ende nguro oni, ko, ende gidaregaro oni mayero, nguno oorootenggoku, ene mande ketamu wesiyoro ero ingoweroyimboro oriyingo. Yo, ene mande keta ingowonggoku, nguro kewooroyemo enengo nangge mande mande eroruwonggo. Ngu bidodo ene oo gura ma teyingo.

22 Ngundiro nguro, Pol ene tabango oni, yowuruno oni kewooroyemo Ariyopagas musiyomo ngu dikaro, ngunonggo Anutro mande wesiyoro, ero eyingo. Ye Atens oni, no ye yeyootenoku, ye yambo mandero yanggango tetenggo.

23 Koretero, no yengo ende ngu bidodomo toongero, yengo anut gabogaboyi oowooyingga oorengo oodoyi, ye nguno yambo mande tetenggoku, ngu kenoyingo. Ene anut gura gabogaboyi bungomo ngu, ye nguno ngandiro nakangoyingo. Nga Anut gura noore ma ingooteto, ero nakangoyingo. No ngu Anutga ye ma ingootenggokungga ngu, ene ye kingo nguno yambo mande tewonggoku, nguro ngangga nga nangge, nondo ataga nguro mandeni wesiyoro, yeno eteno.

24 Anutdo mera oo bidodo ko merako ngano oo oorootenggoku, ngu bidodo yeyingo. Ngu Anutga ngu sambo, mera ngaro Simburi Urungga oorengo. Ngundiro nguro, ene yowuru ya oni simoo baredo yetenggoku, newendemo ma bibitero ooroote.

25 Ene oo guraro ma wenonootoni, oni kandeyebo ooga ngu yoro, ma inoro hooroowetenggo. Kini, ene enengombo oni simoo bare Yukadogo ko keta oruweroyi, ngu oo bidodo yunoote.

26 Anutdo osinani guranangge yetoni, arisa, ngunonggo simoo bare oowooyingga oorengo yeni tunootero, mera bidodomo oorootenggo. Yo, kurimi Anutdo oni ma yeyingomo ngu naruno nangge, Anutdo oni rogo tero, ndawu narunggano tunootero, ko, enengo musiyo oruweroyi, nguro kuri rogo teyunoyingo.

27 Yo, Anutdo oni yoyeteku, nguro damoni ngandiro: oni ene Anut erewero ko yanggango tero oode ngu, ene mete Anut kenowa. Yo, oni ene ko ngundiro towoongoro towoongoro tero ngu, hamoo oorengo, ene Anut ingowa. Anut ngu ene noore guranangge nanggemo ooroote.

28 Anutno nangge noore keta ootooro, noore oororo, omburo tero oorooteto. Ngu ngandiro: yengo ingoyingo oni gidaregado, ene kuri ene ewonggo. Noore nguya enengo simoongo, ero ewonggo.

29 Yo, noore Anutro simoongo oorootetoku nga! Noore ngandiro ma ingowato. Anut ngu oo wadori (Gol, Siluwa) digi oo gabogaboyi, ngundiro ero ma ingowato. Onindo kandeyebo ingondudunonggo oo kuri tewonggoku ngu, Anut ero ma ingowato.

30 Kurimi, Anutdo sambo, mera, oni, ngu bidodo yeyingo; ene oni ngundo gome nenengo ma ingoyingo. Ngundiro nguro, onindo enengo kandeyebo ngu anut godange nguro gabogaboyi gura gura ngu yero, nguno yambo mande teyingo. Yo, ene ngundiro tero, ene gome nenengo ma ingootoyi,

nguro Anutdo oni oo tewonggoku, nguro mande urungga ma eyingo. Ene ataga nga ngu endeni endeni mera nga bidodomo, Anutdo oni simoo bareno ete. Ye komo nowoondoye yowoorengoya, nono nowoondoye hamoo yeyi, eyingo.

31 Anutdo ene naru gura rogo teyingo, nguno ngu, ene simoo bare bidodo muriye ngu nenengo oorengo wirikoyerowa. Yo, Anutdo oni guranangge ngu wirikoyeroweroyi kongga ngu dowoowaku, ngu rogo teyingo. Anutdo noore tunoo oorengo etuyerowoku ngu, hamoo oorengo, ene ngu oningga ngu, nga kongga ngaro ero rogo tero, ene ngandiro eyingo. Ngu oningga ngu, nondo ene merenonggo yokutuwootoowe, ko keta ootoogeyingo oningga ngu! Anutdo ngundiro ero eyingo.

32 Ene oni merenonggo ko ootoogeyingo mandega ngu ingoro ngu, asa, oni gidaregado damoni yero, yomooyinoro mande etoyi, ko, oni gidaregado eyingo. Naru gurano, noore ngu mande oo nguro manggogemo ko ingowato, ero eyingo.

33 Ngundiro etoyi, Pol, ene ngu ingoro, nguro ene kewooroyemonggo ngu yoyokoro toongeyingo.

34 Ene oni gidaregado Pol keyoro, endeyoro, mandeni ingoro, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo. Ende nguromu oni gura oowooyi, Dayiyonisiyas, ngu oningga ngu tabango yowuruno oowooyi ngu Ariyopagas nguro tabango; ngu bare gura, oowooyi ngu Damaris; oni gidarega nguya, ngundo Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo.

# 18

## *Polndo Korind Endemo Ko Teyingo*

1 Kootuyisina, Pol, Atens ende yokoro, Korind endemo oorowuyingo.

2 Ngu Korind endemo nguno, Polndo, Yuda oningga oowooyi ngu Akuwila ngu kenoyingo. Bareyi ngu oowooyi Prisila. Ngu oningga ngu, enengo ende damoni ngu Pondiyas. Kuri, ene bareyiboya Itali merangga ngu yokoro mayeyingo. Ndadiro nguro, Kolootiyas Rom Itali mera sobosobo koreteyingo oni, ngundo kuri Yuda oni ngu bidodomo ene komo Rom ende ngu yokoya sayi, ero etoni, nguro Korind endemo mayeyingo. Arisa, Polndo ngu oni erambarisa erayagakuno oorowuyingo.

3 Pol ngu eneya koye gobooro, ngundiro nguro, Pol nguya nguno, ko tero oruwonggo. Ene towimbo ya yero, nguno oruwonggo.

4 Kando naru kundingiyi bidodomo, Polndo Yuda oniro yowuru yano oororo, Yuda oni simoo bare, Girik oni simoo bare, ngu nguya, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyi, ero, nguro ene mande mande ero ngundiro ronggesambi teroruwo.

5 Kootuyisina, Sayilas, Timooti eraga, Masedoniya mera yokoro, Korind endemo ombuyingo. Eragado Korind ombutori ngu, asa, ngu naruno nguno, Polndo Yisasro mandeni ngu naru bidodomo, Yuda onino nangge ngu wesiyoro, ero oruwo. Yo, Polndo ngu mande yanggango oorengo Yuda onino eyingo. Yisas ngu Krayis, Anutdo noore ko yoyowero sunggi yeyingo oningga ngu! Ero oruwo.

6 Ene Polro mandeku ingoro, yokoro ngu, asa, ene Pol towootowoongoro, yomooyinoro, Yuda onindo mande kootuyisina eyingo. Ngundiro tetoyi, nguro Polndo enengo nenggurono oo kakawu oorooteku, nguno kuriyootoni utoni, Yuda oni endemokuya eyingo. Anutdo ye yoyeni, yomburiyerooteku ngu, yengombo tetenggoku, nguro gumi ngu noro weti

mbumbuwa kini. Ataga ko kootuyisina oororo nguya, no oni sowe gidarega
Yuda oni kini, ko nguno toongewano, ero eyingo.
7 Polndo ngu mande ero yokoro, asa, ene yowuru yangga ngu yokoro,
ende oorero, oni gura oowooyi, Titiyus Yasitas, ngundo yano oorowuyingo.
Ngu oningga ngu, ene Anutno yambo mande teroodoni, nguro yani ngu
Yuda oniro yowuru ya ngu tanggeyimo nangge ooroote.
8 Ngu naruno ngu, Yuda oniro yowuru ya nguro oni tabango, ngu oowooyi
Krispas, nguno oruwo. Ngu enengo simoongo bareyi ngu bidodo, ene
Oo Bidodo Simburi nguro nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngu nguya
Korind oni oowooyingga, ene Polndo mande ewoku, ngu ingoro, ene
nowoondoyemo Oo Bidodo Simburi nguro nowoondoyemo hamoo tetoni,
sono kundingiyi gimuyingo.
9-10 Suwoo gurano, Polndo oo gura gaboya gaboya nguno kenoyingo.
Oo Bidodo Simburi, ngundo Polno eyingo. Ge ma sosorewero. Kini, ge
komo tunoo e! Ge manggoge ma gosiyoro nenetewero, no geya nguno
oruwaro. Oni gurado ootoogero, ge ma yomburigerowaku, ndadiro nguro,
nga endemo ngano, noro oni simoo bare urungga oorootenggo, ero eyingo.
11 Ngundiro etoni, gome ingoro, asa, Pol ngu Korind ende nguno dagoma
guranangge bidodo, ko, dagoma guraro kombo kandegura gidemboro
guranangge, nguya nguno yokoyingo. Nguno ngu, Pol ene Anutro mande
wesiyoro ero, oni simoo bare etuyeroro oruwo.
12 Ene kootuyisina Galiyo ngu Akayiya mera nguro tabango koreteyingo
oodoni ngu, ngu naruno, Yuda oni ene ootoogero, Polya sanggiri tero, ene
Pol yoro, Kootno yeyingo.
13 Ngundiro tero eyingo. Nga oningga ngando ngu, ene mande yanggango
oni simoo bareya rongge mande tetoni, oni Mosesro mamana mande
ngu toongooro, Anutno yambo mande muri guradiro nguya tete. Ene
ngundiro tero, ko nguya, ene oni simoo bare gidarega yowoosooro, ngu
muri biyomingga ngu newendemo utenggoku ngu! Ero eyingo.
14 Polndo mande gumi ewero tetoni, ene Galiyondo Yuda oni yeyoro
eyingo. Ye Yuda oni, ye nga oningga ngando mamana mande karongootoni,
ko, muri gura songo tetoningga ngu, goweyi sanggawero mande ewong-
goku, nguro no yengo mande ingowano.
15 Ene ye nono mayero, no sumoo nunoro, ko, yengo mamana mande ero
ewonggoku, no nguro mandeni mete ma ingowano. Ngu yengombo nangge
ngu mandega ngu yomosiyoyi. No ngundiro oo nguro Koot mande ngu ma
ingoro wirikowano, ero eyingo.
16 Galiyondo ngundiro emukoro ngu, asa, ene Kootnonggo Yuda oniku
oweyerootoni sayingo.
17 Yo, Galiyo ene mandeye ma ingowero, nguro ene Yuda oniro yowuru
ya nguro sobosoboga, oowooyi Sositenis, ngu Koot yamukono kandeyebo
dowooro, gome gome ureyingo. Ero utoyi, ene Galiyo oni urungga, ngu ooga
nguro ingondudu urungga ma ingoyingo.

### *Pol Ene Andiyok Ende Siriya Merako Ko Oorowuyingo*

18 Pol Korind endemo naru piru bodaga nguno oode ngu, ene kootuyisina,
Polndo Yisas keyimo simoo baredoya okeyi, ero eyingo. Ngundiro ero,
Pol ngu wanggo sanganimo ooretoni, Prisila, Akuwila, erambarisa nguya
ooretori, ngu endega yokoro, Siriya mera oorowuwero oorowuyingo.
Senikiriya endemo ngu, Pol ngu uyi toongooyingo. Ndadiro nguro, Yudaro
muri ngu ngandiro: Polndo ene mande yanggango Anutno kuri mande ero
gosiyoro, nguro ene enengo uyi toongoowo.

19 Ene ngundiro tero, oororo, Epesas endemo tunooteyingo. Tunootetoyi,
asa, Polndo erambarisa ngu endemo nguno yoyokoro, Pol enesu nangge
Yuda oniro yowuru yano uro, ronggeyoro, Anutro mande wesiyoro, ero
yunoyingo.
20 Ngundiro emukootoni ngu, asa, ngu endemo oni, ngundo Polya eyingo.
Mete ge nooreya naru gura gura oodegago, asa, toonge. Ngundiro etoni, ene
Polndo ngu mande ewoku, ngu ma keyoyingo.
21 Kini, Polndo eneno mande, okeyi, ero eyingo. Anutdo etoni ngu, no
ko omburo yeyowano. Polndo mande ngundiro ero gosiyoro ngu, asa, ene
wanggo sanganimo oorero, Epesas ende yokoro toongeyingo.
22 Wanggowoore yade yade oororo, Sisariya endemo uyingo. Uro, Pol
wanggo yokoro, oorero, simoo bareya, okeyi, ero yokoro, asa, ene Andiyok
endemo oorowuyingo.

### *Pol Tambu Kabusayiga Endeyoweroyigaku Damoni Yeyingo*

23 Polndo ene naru bodaga Andiyok endemo oodegogo, kootuyisina, ene
Andiyok ngu yokoro, toongero, Galesiya, ko, Perigiya mera gidesina nangge,
ngu bidodomo gurasina gurasina endeyoyingo. Nguno ngu, ene Yisasro
keyimo simoo bare yanggango teyunoro, mande yunoro endeyoyingo.
24 Ngu naruno nangge, Yuda oni gura ene Alekisandariya enengo ende
damonimo nguno mayero, Epesas endemo oruwo. Ngu oningga ngu
oowooyi ngu Apolos. Ene ingonduduni gome oorengo oni oode, ko, ene
Anutro mande nakangoyingo, ngu gome ingowo.
25 Oni gurado ngu Apolos Oo Bidodo Simburiboro mande ngu gome
etungoyingo. Nguro enengo newende ngu nguno yanggango oorengo
yeyingo. Ngundiro nguro, ene simoo bare gidarega Yisasro mande tewoku
ngu, nenengo eroruwo. Ene Yondo sono kundingiyi newendemo uro
gimuyingongga, ngu nangge ingowo.
26 Ene Yuda oniro yowuru yano damoni yero, mande yanggango
yootunoro ewero eyingo. Ngundiro tetoni, Prisila, Akuwila erambarisa,
ngundo ngu kenoro, ingoro ngu, asa, ene Apolos yoro, enengo yano
oorowuyingo. Nguno ngu, ene Anutro mande nenengo oorengo etungoro,
mande oo ngu soweyoro tero inoyingo.
27 Apolos ene Akayiya mera oorowuwero tetoni ngu, Epesas endemo
Yisasro keyimo oni simoo baredo enengo ingonduduni yanggango teyi-
noro, ene komo ngundiya teni, ero eyingo. Ngundiro nguro, ene so uyi
Akayiya Yisasro kirikiri onino nakangoyingo. Ene ngu so uyiga nakan-
gootoyi, kandangero, ingoro, ene Apolos gome hoorooweyingo. Apolos
Akayiya tunootero ngu, ene oni simoo bare Anutdo sumange yunootoni,
ngunonggo nowoondoyemo hamoo tunooteyingo, nguro ene mande yang-
gango teyunoyingo.
28 Apolosdo Yuda oniya mande gumi gumi yanggango oorengo ero, nguro
ene simoo bare doongeyemo ngu mandeku wongooni uyingo. Ene ngundiro
tero, tunoo oorengo etuyerowoku, Anutro mande nakaya nguno, ngu
hamoo oorengo oorooteku ngu ngandiro: Yisas Krayis, Anutdo noore ko
yoyowero sunggi yeyingo oni ngu! Ero etuyeroyingo.

## 19

### *Pol Ngu Epesas Endemo Ko Teyingo*

1 Apolos ngu Korind endemo oodoni ngu, ngu naruno, Pol ene mera puri
andu tanggeyisina, diguno yade yade oororo, Epesas endemo tunooteyingo.
Epesasno ngu Yisasro keyimo simoo bare gidarega yeyoyingo.

2 Yeyoro, Polndo ngu sumoo yunoro eyingo. Ye kuri Yisasno nowoon-
doyemo hamoo tero ngu, ye Yuka Kundingiyi yowonggo, bine? Sumoo etoni,
enendo ngundiro ingoro, gumi eyingo. Kini, noore Yuka Kundingiyi gura
ooroote, ero ma ingooteto, eyingo.
3 Etoyi, Polndo eneya gumi eyingo. Arisa, ye ndadiro sonongga
yowonggo? Etoni, simoo barekundo gumi eyingo. Noore Anutno nowoon-
donani yowoorengootooye, nguro Yondo oni sonoyerowoku, ngundo noore
nguya sonoyerowo. Ero eyingo.
4 Etoyi, asa, Polndo gumi eyingo. Kuri Yondo simoo bare sonoyeroro,
ngu eyingo. Ye komo ngu nowoondoye yowoorengoya, hamoo oorengo
ingoya ngu, asa, ye sono kundingiyi gimuyi, ero eyingo. Ene simoo
bareno, ero eyingo. Ye komo ngu oningga no keneroro ombuteku, nguro
nowoondoyemo hamoo teyi. Ngu oningga ngu oowooyi Yisas, eyingo.
5 Ene ngu mandega ngu ingoro, ene Oo Bidodo Simburi Yisas oowooyimo
sono kundingiyi yoyingo.
6 Polndo kandeyi tabayemo okootoni ngu, Yuka Kundingiyi eneno om-
buyingo. Ene mande bungeyi gura gurano mande ero, ene Anutro in-
gondudu eyingo oni gumimbo mandeye ngundiro nguya mande wesiyoro
eyingo.
7 Ngu oni ngu kande eraya kegidemboro eraya, ngu bidodo Yuka
Kundingiyi yowonggo.
8 Ngu naruno, Anutro mande Polndo Yuda oniro yowuru yano uro,
ene ko yanggango oorengo, ngu oni nguro ingonduduye yokutuwooro
yowoorengoweroyimboro. Yo, ene kombo kabusa ko tero, ngu oni simoo
bare, ngundo Anutro mande muriningga, ngundo simoo bare enengo
soboyerooteku, ngundo mande wesiyoro ero hoorooweyeroweroyimboro.
9 Ene gidarega nowoondoye ngu yanggango yero, ene nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu kini. Kini, ene simoo bare doongeyemo ngu, ene Oo
Bidodo Simburi Anut oowooyi, ngu kootu mande teyunoro, ko nowoon-
doyemo hamoo tunooteweroyimboro muri, ngu mandeni nguya biyomi,
ero eyingo. Ene ngundiro tetoyi, ngundiro nguro, Pol ene yoyokoro,
ngu Yisasro keyimo oni simoo bare oorootenggoku ngu yoyoro, Tiranasdo
yowuruwooweroyi ya gumi nguno uyingo. Uro, naru guranangge nangge,
ene ngu oni simoo bare ngu mande wesiyoro yunoro etuyerororiyingo.
10 Ene ngundiro tero oodoni, dagoma eraya yokoyingo. Ngundiro nguro,
simoo bare bidodo Esiya merako oorootenggoku, Yuda oni Girik oni nguya,
ngu ene Oo Bidodo Simburi nguro mandeni ingoyingo.

### *Siwaro Simoongo Bidodoboro Mandeni*

11 Pol kandeyimo Anutdo yanggango gura ene muri songo oorengo gura
onindo ma teweroyimu, ngu teyingo.
12 Ngundiro tetoni, asa, oni towikumba sosowo Pol moondeyemo yero,
ngu yoro, saro, sayi oni moondeyemo yetoyi ngu, asa, sayi oniku ngu mete
teroriyingo. Ngu muringga ngu nangge, oni meramboorobo yoyoyingomu
nguya ngundiro tetoyi ngu, asa, sodedomangge merambooro biyomiku
besero saroruwonggo.
13 Yuda oni gidarega ene endeyoro, oninonggo merambooro ngu
oweyeroro, nguro digi beye oo yunororuwonggo. Ngundiro tero, ene
Yisasro keyimo oni yeyootoyi, enengo oo oweyerootenggoku muringga,
ngudodo yeyoro ngu, asa, ene nguya ngu muringga ngundiro towoon-
gowero, nguro mande gosiyoyingo. Ene Yisas nowoondoyemo hamoo
ma teyingo, nguro ene merambooro onino oorooteku, ngundiro mande

towoongoro eyingo. Yisas oowooyimonggo Pol yootunoro ewoku, no geno mande yanggango eteno! Ge nga oningga yokoya, beseya toonge! Ero eyingo.
14 Yuda oniro wooro yeyingo oni nguro sobosobo gura oowooyi Siwa, ngu simoongo kandegura gidemboro eraya oriyingo. Ngundo ngu muringga ngundiro ngu towoongoro eyingo.
15 Ngundiro tetoyi ngu, asa, ngu mbooro biyomingga, ngundo mande gumi ero eyingo. No Yisas ngu ingoro, Pol nguya no ingooteno. Ene ge onendo? Eyingo.
16 Mande gumi ngundiro etoni, asa, ngu oningga merambooro biyomi oruwoku, ngundo onikuno parero oorero, yutoro tarayeroro yutomukoro, towikumbaye omboomboongero yodowooro, sidudaro gimuro biyomi tero oorero, nguro ene ya yokoro, kingo mbirimbiri oorero sobiyoro toongeyingo.
17 Kootuyisina, Yuda, Girik oni simoo bare Epesasno oorootenggoku, ngu mande ngu ingoro, sosoreyingo urungga oorengo tero, ene Oo Bidodo Simburi Yisasro bingami urungga oorengo, ero okooyingo.
18 Ngundiro okooro, oni simoo bare urungga oorengo ene ngu mande nguno nowoondoyemo hamoo tero, nguno mayero, enengo muriye biyomi kuri tewonggoku, ngu wesiyoro, ero yokoyingo.
19 Ngundiro tetoyi, arisa, oni simoo bare gidarega enengo gosonggi bare muwooweroyi oo dogoni nguro mandeni bukno oorootenggoku, ngu bidodo yoro, mayero, simoo bare bidodo doongeyemo, ngu yowuruwooro, watayero, arisa, ngu oo ngu ene de karo, nguno kamukoyingo. Ngu kamukoro yokoro ngu, ene ngandiro ingoro, buk ndadiro kamukoro yokoro, ko buk guranangge nanggeboro nguro uriyi ndadiro ero, wirikoro ingoyingo? Ngundiro sumoo eyingo. Nguro ngu, ene bidodo yowuruwooro kandangetoyi, ngu ngandiro, (50,000) Kina ngu yokoyingo.
20 Ngu muringgano nguno, Oo Bidodo Simburi enengo yanggangoni onino yeni, urungga tunooteni. Nguro ngu, ene Anutro mandeni wesiyootoyi, ingoro, nguro oni simoo bare oowooyingga nowoondoyemo hamoo teyingo.
21 Ngu oo ngu temukootoni ngu, Polndo enengo ingondudunimonggo ingoro oode, gosiyoro ingoyingo. Ene ngu Masedoniya, Akayiya merasina endeyowero mande ero, kootuyisina, no Yerusalem nguya oorowuwero eyingo. Asa, ngunonggo kootuyisina no komo yade yade oororo, Rom ende mera oo ngu kenowano. Ero ingoyingo.
22 Ene ingondudunimo mande ngundiro gosiyoro yokoro ngu, asa, Polndo oni eraya ene hooroowero oorooteriku, ngu oowooyari ngu Timooti, Erasitas ngu sureyerootoni, Masedoniya merako oorowuworiyo. Eraga Masedoniya oorowutori, ene Pol enengombo ngu Esiya mera urungga nguno, naru bodaga ngu oruwo.

### *Epesas Oni Polro Sanggiri Tero, Nowoondoye Gobooro Yero, Yowuruwooro, Ureyi Kumooweroyimboro*

23-24 Ngu naruno, oni gidarega endemo oni nowoondoye yokutuwootoyi, nguro ene Yisas keyimo oni simoo bare watangga oorootenggoku, ngudodo sanggiri urungga tero, moguru urungga oorengo teyingo. Nguro damoni ngandiro: Ngundiro naruno nangge, oni gura ngu oowooyi Dimitiriyas nguno oruwo. Ene ngu digi gura oowooyi Siluwa ooga, ngundo anut godange nguro gabogaboyi yero oode, nguno ngu, oni oowooyingga oo nguro digi beye uriyootoyi, yoro, nguro ene digi beye urungga yororuwo. Ngu bare anut godangengga ngu oowooyi Atemis.

25 Asa, ngu naruno, Dimitiriyas, ngundo enengo ko gobooro oniku
yowuruyeroro, ene yeyoro, Polro mande ngandiro eyingo. Ye oni, ye kuri
ingootenggo. Noorengo anut nguro gabogaboye tetetoku kongga, ngano
uriyi ngu urungga oorengo ngu gome tunootete.
26 Ene ngu oningga ngu Pol, ngundo oni simoo bare urungga oorengo
nowoondoye ingonduduye yomburiyeroote. Ngu ye kenoro, ingowong-
goku, ene ngano Epesasno ngundiro tero, Esiya mera namoko bidodomo
nguya ene ngandiro ete. Noorendo anut kandenanimbo tetetoku nga, ngu
anut hamoo kini, ero ete.
27 Polndo ngu mandeningga, ngundo ngu noorengo beye koyingga nga
ngu yomburiyowa. Nguno nangge, nguya kini, ngu mandeningga ngundo
Atemis anut barega nguro kootu yaningga nga ngu, simoo baredo yeni,
ingootoyi, ngu kingo ya ngundiro tewa, ingowanggo. Koretero, ngu Esiya
mera bidodomo oni simoo bare ngu, ngu bare anutga nguno yambo mande
teyingo. Ene ataga Polndo mandega, ngundo ngu ene Atemis oowooyi
enengo duridarini ngu yomburiyowero, mande eteku ngu! Ero eyingo.

28 Ngundiro etoni, ene ngu mandega ngu ingoro, ene nowoondoye yokutu-
wootoyi, nguro ene sanggiri biyomi tero, meno manggaru yanggango tero,
eyingo. Atemis ngu urungga oorengo anut barega ngu noorengo Epesas
oniromu! Ero meno eyingo.
29 Dimitiriyas mande emukootoni, enengo ko gobooro oni nowoondoye
yokutuwootoyi, ngundo oororo, oni simoo bare endemo oorootenggoku,
nguya nowoondoye ngu yokutuwooyingo. Ngundiro tero, meno mang-
garu urungga oorengo ngu endemo tunootero, oni simoo bare bidodo
moguru urungga teyingo. Oni simoo bare bidodo ootoogero, yowuru
mera musiyomo kendutero, oorowuyingo. Endemo onindo ngu Gayiyas,
Aristakas erayaga, sodedomangge yodowooro, yoyoro, yowuru musiyomo
nguno oorowuyingo. Ngu oni erayaga ngu, ene Masedoniya oni ene Polya
endeyootenggo.
30 Ngundiro moguru ingootoyi, nguro Pol ene simoo bare kewooroyemo
oororo, mande yunowero etoni, ene Yisasro keyimo simoo baredo soren-
goyingo.
31 Ngundiro sorengootoyi, Esiya merako oni mera oo sobosobo ururu
ngu gidarega nguya Pol dobookuriyi, ngundo mande soweyootoyi Polno
ombutoni, ngundiro eyingo. Pol ge yowuru mera musiyomo ma uwero!
Ngundiro mande yanggango ero sorengoyingo.

32 Ngu naruno, yowuru musiyomo nguno, oni simoo bare urunggaku
ingonduduye songo songo tunooteyingo. Ene ndawu oogaro mayero,
yowuruwootenggoku, ene ngu ma ingoyingo. Gidaregado mande ene songo
gura eyingo. Gidaregado ene songo mande gura eyingo. Ene bidodo
ngundiro ngundiro temukoro, ene mayero yowuruwootenggoku, nguro
muri ma ingoyingo.
33 Asa, Yuda onindo oo ngundiro kenoro, Alekisanda kewooroyemo
oodoni, ngu wenggeremootoyi, oorowutoni, oni gidaregado Alekisandaya
eriringoro mande damoni ngu eneno, ero eyingo. Alekisanda ngundiro
ingoro, enebana mande gumi simoo bareno manggoye gosiyoro, ewero
kandeyi okooyingo.
34 Ene ngu oni ngu kuri kenoro, ingowonggoku ngu, ene Yuda oni.
Ngundiro nguro, oni bidodo manggoye guranangge moguruwooro, ero
eyingo. Atemis ngu Epesas oni noorengo anut urungga! Ene ngundiro meno
manggaru tero oodoyi, sa gaboyi naru eraya yokoyingo.

35 Asa, kootuyisina, Epesas ende nguro so uyi oo nakangoyingo oni,
ngundo ootoogero, ngu kandeyebo manggoye gosiyoweroyimboro, nguro
ene manggaru tero eyingo. Ye simoo bare manggoye ukingoyi! Ye Epesas
oni, ye kuri ingootenggo. Kurimi oorengo, digi kundingiyi sambononggo
sorero, ngano ombuyingo. Ngu digiga nguno, Atemis gabogaboyi nguno
ooroote. Ye ngundiro ingoyingo, ngundiro nguro, noore Epesas oni ngano,
noorendo Atemis nguro kootu ya urungga oorengo ngu gome sobowooro,
ko, digi kundingiyi nguya gome sobowooteto.
36 Arisa, ye bidodo nga mande etenggoku nga, hamoo nangge. Ene ye
komo manggoye ukingoyi! Ye sodedomangge eriritero, oo gura ma tewero.
37 Yengombo ngu oni erayaga ngu yoyoro mayetoyi, ene erayaga ngundo
kootu ya, nguro oo gura yakakayi ma yoyingo. Erayaga ngundo noorengo
urungga Atemis ngu yomooyinoro mandega, ngu anut barega nguya ma
eworiku ngu!
38 Arisa, ene Dimitiriyasya enengo ko gobooro oniya, oni guraya mande
gura moore tetoningga ngu, arisa, ene mete mande wirikoyingo onino
mandeyi teyi. Sobosobo oni koreteyingomu oorootenggoku nga, ngundo
ngu mandeyega ngu Kootno yomosiyowanggo.
39 Ene ye mande gidarega nguya moore tetoningga ngu, mete ye yowuru
naru oorengomo nguno, mande ngu yomosiyowanggo.
40 Noore ataga nga narungga ebe yeyi tunooteteku, ngaro murini oorengo
gura kini. Nguro onindo sumoo yunootoyi ngu, noore nga narungga ngaro
mande murini nguya kini, nguro noore mande gumi eweroyi nguya kini,
ngundo ngundiro ero eyingo.
41 So uyi nakangoyingo oninggakundo mande ngundiro ero yokoro ngu,
ene oni simoo bare ngu meno manggarugano mayero, yowuruwoowong-
goku oweyerootoni samukoyingo.

# 20

*Pol Ngu Masedoniya Merako Girik Merako Nguya Endeyoyingo*

1 Ngu kowuri urungga Epesasno ngu kinitetoni ngu, asa, Polndo
Yisasro keyimo oni simoo barero etoni, eneno mayero, yowuruwootoyi,
nowoondoye yanggango teyunoro, mande yunoyingo. Ngundiro mande
yunoro yokoro, arisa, ene Masedoniya oorowuweroyi nguro okeyi, ero
oorowuyingo.
2 Pol ene ngu mera gumisina nguno endeyoro, ene Yisasro keyimo simoo
bare mande urungga yunoro, endeyootoni, nguro simoo bare nowoon-
doye yanggango teyunoyingo. Kootuyisina, Pol ngu Girik merako oororo
tunooteyingo.
3 Tunootero, Pol ngu kombo kabusa Girik merako oode, kootuyisina, ene
wanggo yoro, Siriya merasina oorowuwero eyingo. Ene Yuda onindo ngu
Pol ureyi kumoowero mande gosiyoro etoyi, nguro ene Masedoniya merako
ko oorowuwero ingoro, mande gosiyoro eyingo.
4 Beriya endemo oni, Sopata ngu Piras, nangoni; Tesalonayika endemo oni
eraya oowooyari Aristakas, Sekandas; Debi endemo oni eraya oowooyari
Gayiyas, Timooti; Esiya merako oni eraya oowooyari Tikikas Taropimas,
ngu oni ngu bidodo Polya sayingo.
5 Ngu oni ngu koretero, saro, oororo, Trowas endemo noore soboyeroro
oriyingo.
6 Ngundiro soboyeroro oodoyi, oomanongoyingo koongeweroyi kini,
nguro kundingiyi naru gura yokoro ngu, asa, noore Pilipayi mera ngu

yokoro, wanggo yoro, yade yade naru kandegurayigano Trowas endemo mayero, noore naru kandegura gidemboro eraya nguno oriyingo.

*Trowas Endemo, Polndo Yutikas Merenonggo Yokutuwooyingo*

7 Kowooyingomboro naru koreteyingo, nguro noore oo neweroyimboro yowuruwooyingo. Yowuruno nguno, Polndo oni simoo bareno mande mande piru oorengo ero oodoni, suwoo kewooro yeyingo. Sengetoni, ene toongewero ingoyingo.
8 Ngu ya gura ngu ebe sanga sanga kabusa ooroote. Ngu ya gumi awu sanganimo nguno soru oowooyingga dero oodoni, noore ngu musiyomo nguno yowuruwooyingo.
9 Ngu musiyomo nguno, simoo oore gura, ene oo kenoweroyi witu ngu sanganimo bibitero oruwo. Ngu oowooyi ngu Yutikas. Polndo mande mande eroodoni, Yutikas ene kuboongootoni, wetoro kabetero ngu, ya gumi kabusayiga, ngu sanganimo awunonggo merako soreyingo. Ene ngundiro soretoni, sodedomangge, oni songombo uro, okooro, dowootoyi, ene ngu kuri kumooyingo.
10 Simoo ooregaku kumootoni, asa, Polndo uro, ngu simoo ooregaku sanganimo bagootero, simooyenggaku boogomooro, oni simoo bareno eyingo. Ye ma sosorewero, nguro ene keta oorooteku nga! Ene ngundiro eyingo.
11 Ngundiro tero, Pol ngu yano ko oorero, oomanongoyingo oosowooro neyingo. Kootuyisina, Polndo mande mande piru ko ero oodoni, sengetoni ngu, Pol ene mande yokoro toongeyingo.
12 Ngu oni simoo bare, ngundo simoo oorenggaku ko keta oodoni, ngu yoro, oorowutoyi, nguno ene nowoondoye gome oorengo mesarango ingoyingo.

*Pol Ngu Trowas Ende Yokoro, Mayilitas Nguno Oorowuyingo*

13 Polya ko gobooro onikundo eyingo. Noore koretero uro, wanggo sanganimo oorero, oororo, yade Asos endemo oorowuwootowo. Noore Asos nguno Pol erewero kenoro, yoro, wanggo sanganimo oorowuweroyimboro. Ero eyingo. Koretero, Pol enengombo mande ngandiro eyingo. No kuri kenembo Asos oorowuwano, ewokuro nguro.
14 Ngundiro nguro, Pol ene omburo, noore Asosno ebe kenokeno tero, Pol nguya nooredodo wanggo sanganimo oorero, Mitilini endemo nguno urooreyingo.
15 Sengetoni, noore Mitilini ende ngu yokoro, oororo, yade Kayiyos ende namoko oororo, nguno wereyingo. Sengetoni, noore oororo, yade Samos meradoni ngu kenowootowo. Werewootomu sengetoni, noore oororo, yade Mayilitasno tunooteyingo.
16 Polndo ene Epesasno ko uwero ma ingoyingo. Ndadiro nguro, ene naru urungga Esiya mera yokowero ma ingoro, nguro ene Epesas ende ngu dagayingo. Ene ngundiro tero, nguro sodedo Yerusalem oororo, ngu naru kundingiyingga oowooyi Pendikos ngu kenowero oorowuyingo.

*Polndo Epesas Tabango Onikuya, Okeyi, Ero Eyingo*

17 Noore Mayilitasno oodooye, ngunonggo Polndo mande yeni, Epesasno oorowuyingo. Ene Yisasro keyimo oni simoo barero tabango oniro mande soweyoro eyingo. Tabango oni, ngundo komo ombuyi, ero eyingo.
18 Ngundiro etoni, tabango oniku ombutoyi ngu, ene mande yunoro eyingo. Yengombo ingootenggo. No koretero, Esiya merako nguno oororo, ko muri tetoowe kenoro, ingoyingomu ngu, no suwooyi sano yeya oriyingo.

19 Ye ngu ingootenggo. Naru bidodo Yuda onindo mande guranangge
ero, noro mandene yomburiyoro, no yomburibarinerowero tetoyi, nguno
no nowoondone kowuri ko towootowoo gidarega nguya, nono tewonggo.
Ene nondo ngu no imakewonoku, Oo Bidodo Simburi nguro ko ngu nangge
tewono. No enengo ko oni nangge.
20 No mande gome ngu yeno wesiyoro eweroyi nguro no ma sosoreteno.
Kini, no ye hoorooweyeroweroyimboro nguro eteno. Yo, nondo ngundiro
tero, yowuru naruno, ko yengo ya bidodomo mande ero etuyerowono. Ngu
mande ngu ye kuri ingootenggo.
21 Suwooyi sano, no mande yanggango Yuda oni, Girik onino nguya
ewono. Ngu ngandiro. Noore komo nowoondonani yowoorengoya, Anutno
nowoondonani yewato. Noore komo noorengo Oo Bidodo Simburi, Yisas
nguro nowoondonanimo hamoo tetoni, nowoondonani nguno nangge
yewato.
22 Arisa, ingoyi! Ataga ngu Yuka Kundingiyimbo no gosinerootoni, nguro
no komo Yerusalemno oorowuteno. Ndawu ooga, nono Yerusalem nguno
tunootewa? Ngu no ma ingooteno.
23 Ene no oo gura ingooteno. Ende bidodo no toongero, nguno endey-
ootoowe, Yuka Kundingiyi, ngundo mande yanggango wesiyoro, nunoro,
ewo. Ge ngu ya biyomimo uro, ko, kowuri urungga oorengo ngu kenowa,
Yuka Kundingiyi ngundo ngundiro eyingo.
24 Ngundiro etoni, ene no ngandiro ma ingoyingo. Nenengo keta
oruweroyi, nguro no ingooteno. No nowoondonemo nenengo ku-
mooweroyiga nguro no kowuri ma ingooteno. Kini, no nga oorega no
endeyootenoku, nga nangge keyooteno. No nga kongga nga, Oo Bidodo
Simburi, Yisasdo nunowoku, nga nangge tero, yade wenga yokowano. Nga
Anutro mande gome metemingga wesiyoro eweroyi koyingga nga ngu,
Anutro sumangenimo nangge, no ko teteno.
25 Arisa, ataga ye ingoyi! Kuri no ye kewooroyemo endeyoyingo. Nguno
ngu, no Anutro mande muriningga, nguno simoo bare enengo soboye-
rooteku ngu wesiyoro, yeno ewonoku ngu, ene ataga ngu, no ingooteno.
Kootuyisina ngu, ye bidodo no omukumundoone, ko ma kenowanggo.
26 Ngundiro nguro, no mande yeno ataga eteno. Ingoyi! Ene ye ke-
wooroyemo nguno oni gura Yisasno newendemo hamoo ma tero, oonootе-
toni ngu, asa, ngu noro kowuri kini.
27 No Anutro ingonduduni ngu bidodo yeno wesiyoro ewonoku, no nguro
ma sosoreyingo.
28 Ngundiro nguro, ye ngu yengombo yengo gome ebe sobosobo teya
oriyi! Ngundiro nangge, ye komo simoo bare ngu nguya gome soboyeroyi.
Yuka Kundingiyi, ngundo ye yootunoyerootoni, ye simoo barero sobosobo
tewonggo. Nguro ngu, ye komo Anutro keyimo simoo bare ngu gome
soboyeroyi. Ndawugaro nguro, Yisas enengombo enengo sidu darowobo
oniro weti mbumbuwa ngu andangeyunoro, ko yoyowoku ngu!
29 No ingooteno. No ye yoyokoro ngu, se koki biyomi oorengo
(etuyeroyingo oni godange), ngundo ye kewooroyemo nguno omburo,
ngundo Yisasro keyimo simoo bare yomburiyerowero ombuwanggo.
30 Nguro ngu, yengo oni gidaregado nguya ootoogero, ngu mande godange
etuyeroro, endeyoro, ngundo Yisasro keyimo simoo bare ero yowoosootoyi,
ene ngu keyeroro endeyowanggo.
31 Ngundiro nguro, ye komo narudodomo nguro doongedoongoodoongo
teya, gome doongeteya oriyi! Ye komo nguro ingondudu teya oriyi! Dagoma
kabusa no ye mande yunoro, ingonduduye yoonenengowero, no ma surene

kini yewono. Suwoo sa ngundiro nangge tero, ye etuyerowonoku ngu, no yengo sendorogo, mande yunoyingo.
32 Arisa, ataga nondo ye yoyoro, no Anut kandeyimo yoyero, eneno ngandiro yemboongeteno. Gengo nowoondoge teyunoweroyi mandega, ngundo ngu gedo mete ene yanggango teyunowa. Gengo simoo bare bidodo gengombo soreyeroro, sunggi yewoku ngu, oo bidodo gome mesarango ngu nangge yunowa. No nguro ero yemboongeteno.
33 No oni guraro beye towikumbani, oo ngu kenomayingoro, nguro ma ingooteno.
34 Yengombo ngu ingootenggo. Nga kandene erayaga ngando ko oo ngu tero, oowari, towikumba, beye oo ngu yoro, nenengo hoorooweneroote. Oo guraro wenonoro ngu, kandenembo koyi tero yooteno. Ngunonggo oni noya oorootenggoku, nguya hoorooweyerooteno.
35 Ngundiro tero, nenengo kone ngu bidodomo, ngu nondo ye etuyerooteno. Ye komo nosiridodo ngundiya ko teyi. Noore ngundiro tero, oni yanggango kini ngu mete hoorooweyerowato. Noore komo Oo Bidodo Simburi, Yisasdo mande eyingo ngu ingondudu tewato. Ene ngandiro eyingo. Oni gura enengo oni oni teyingomonggo oo oni gura inootoni ngu, asa, ngu inoweroyi muringga, ngundo oo yoweroyi muri ngu dagate. Ero eyingo.
36 Polndo ngu mandega ngu ero yokoro ngu, asa, ene bodowo oondoogero, ngu oni tabangokudodo Anutno yemboongeyingo.
37 Yemboongero yokootoni ngu, asa, kootuyisina, tabango oniku bidodo sendo moguru urungga tero, Pol dowooro yenggonangoyingo.
38 Yenggonangoro, Polndo mande ewoku ngu ingonduduwooyingo. Ngu ngandiro ewo. Ye no omukumundoone ko ma kenowanggo. Ngundiro etoni, nguro tabango oniku biyomi urungga ingoro, ene Pol yoro, wanggono uro, yokootoyi toongeyingo.

# 21

*Pol Wanggo Sanganimo Oorero, Yerusalem Oorowuwero Oorowuyingo*

1 Noore ene Epesasno Yisasro keyimo oniro tabangoku yoyokoro ngu, asa, noore wanggo sanganimo oorero sayingo. Oororo, yade nenengo Kos meradoningga nguno tunooteyingo. Sengetoni, noore Ros meradonimo nguno uro, tunootero, ngunonggo mera urungga nguno, ende gura, oowooyi Patara, nguno urooreyingo.
2 Noore ngunonggo wanggo gura Pinisiya urooreweroyingga kenoyingo, nguro noore ngu wanggo sanganimo oorero oorowuyingo.
3 Noore yade yade oororo, Sayiparas meradoni ngu wanggo tanggeyi biyomisina oodoni, kenoro, noore ngu dagaro, saro oororo, Siriya merako oororo, Tayiya endemo uyingo. Tayiya uro, wanggo gosiyoro, nguno oo sitowi yewero etoni nguro.
4 Ngu naruno, noore nguno uro, oororo, Yisasro keyimo oni simoo bare yeyoro, nguno naru kandegura gidemboro eraya nguno oriyingo. Yuka Kundingiyi, ngundo Yisas keyimo simoo bareno utoni, ngundo Polya Yerusalem ma oorowuwero, ero eyingo.
5 Etoyi, ene noorengo naru gidarega ngu endemo nguno yokoyingoku, noore ngu endega ngu yokoro, sawero teyingo. Sawero tetooye, asa, Yisasro keyimo simoo bare, simooye ngu bidodo noore yoyoro oororo, ende dabemimo, wendeyi tamako boodoo oondoogero, Anutno noorengo yemboongeyingo.

6 Ngundiro tero, asa, ene noore kambayeroro, okeyi, ero etoyi, noorendo
nguya ngundiro kambayeroro yokoro ngu, asa, noore wanggo sanganimo
ooretooye, ene ko enengo yano yano oorowuyingo.

*Sisariya Endemo Agabas Oningga, Ngundo Polndo Kootuyisina Oo Teweroyi Nguro Eyingo*

7 Noore wanggo sanganimo oorero, Tayiya yokoro, kondibo saro, oororo,
Potolemayisno tunooteyingo. Noore Yisas keyimo simoo bare kandeye
dowooro, eneya naru gura nguno ootooro wereyingo.
8 Sengetoni, noore Potolemayis yokoro, toongero, yade oororo, Sisariyano
tunooteyingo. Noore oororo, oni gura oowooyi Pilip enengo yano uro, eneya
oriyingo. Pilipro ko ngu Anutro mande wesiyoro eweroyi. Oni kandegura
gidemboro erayaga nguromu gura, ngundo oowari wabu bare bayetero
yunoyingo.
9 Pilip ngu nambo sumoongo namoraya ngu ma kameteyingo. Ngu bare
namorayaga ngu Anutro ingondudu eyingo onindo mande ngundiro, ko
tetenggo.
10 Noore Sisariyano naru gidarega nguya nguno oodooye ngu, ngu
naruno, Anutro ingondudu eyingo oni gura oowooyi Agabas ngu ene Yudiya
mera yokoro, Sisariyano ombuyingo.
11 Omburo, ngu oningga ngundo nooreno mayero, Polro Let ngu yoro,
enengo kekandeyi gosiyoro, Yuka Kundingiyimbo etoni, ngandiro eyingo.
Yerusalemno Yuda oni, ngundo nga Letga nga simburi ngu, ngandiro
kekandeyi gosiyowanggo. Ngundiro tero, yoro, oni sowe gidarega Yuda oni
kini, ngu kandeyemo yewanggo, ero eyingo.
12 Ngundiro etoni, noore ngu mandega ingoro, nguno ngu, noore ko ende
ngaro simoo bare nguya yowuruwooro, Polno ngguyinggayi tero, sumoo
sumoo eyingo. Ene Yerusalem ma oorowuwero ero mande yanggango
eyingo.
13 Ene ngundiro etoyi, ene Polndo mande gumi eyingo. Ndatero nguro,
ye sendo sambi tero, noro ingondudune yomburiyootenggo? No meyero,
ya biyomimo uweroyimboro tero, ko, no Yerusalemno kumooweroyimboro
nguya meyero ngu, Oo Bidodo Simburi Yisas, nguro oowooyi bingami
okooweroyimboro. Ero eyingo.
14 Ene ngundiro etoni, asa, noore ene sorengoweroyi mande gura eweroyi
nguya kini. Noore manggonani gosiyoro, noore ngandiro eyingo. Oo Bidodo
Simburi nguro ingonduduni ingooteku, ngu nangge teyi! Ero eyingo.

*Polndo Yerusalemno Oorowuyingo*

15 Naru gidarega yokoro, noore oo yomosiyoro, Yerusalemno ooreyingo.
16 Sisariya ende nguro Yisas keyimo simoo bare gidarega nguya noore-
dodo oorowuyingo. Ene noore yoyoro, oororo, Yisas keyimo oni gura
oowooyi Neson, ngundo yano uro oriyingo. Neson ngu Sayiparas meradoni
nguro oni, ene kurimi oorengo Yisasro kirikiri oni tunooteyingo.
17 Noore Yerusalem mayero, tunootetooye ngu, Yisas keyimo simoo
baredo oni oni urungga tero, noore yoyoyingo.
18 Sengetoni, noore Poldodo Yemus kenowero oororo, tabango oni yowu-
runoku ngu bidodo Yemusya oriyingoku, ngu yeyoyingo.
19 Polndo eyingo. Noorendo mayeteto, ero eyingo. Anutdo Pol hooroowe-
toni, oni simoo bare sowe gidarega, ngu kewooroyemo ko oo tewoku, ngu
bidodo damonimonggo nenengo wesiyoro, tabango onino eyingo.
20 Tabango oniku Polro mande ingoro ngu, ene Anut bingami okooro,
Polya gumi eyingo. Doboonani, ge ingoote. Yuda oni simoo bare, ene

urungga oorengo biyomi Yisas keyimo oni teyingo. Ngu Yisas keyimo simoo bare ngu, ene Mosesro mamana mande ngu keyowero mande yanggango oorengo yetenggo.

21 Ene oni gidaregado gengo etoyi, ingoro, ngandiro eyingo. Polndo ngu Yuda oni ngu, oni sowe gidarega kewoorokono oorootenggoku, nguno ewo. Ye Mosesro mamana mande ngu yokoya, yengo nangosumooye moondeye ma yomosiyoro, Yudaro muri kurimi ngu ma keyowero, ero eyingo.

22 Ngundiro nguro, noore ndadiro tewato? Hamoo oorengo, ene ge mayewoku nga, ero ingowanggo.

23 Arisa, noorendo ooga geno etooye, ngu nangge ge oo ngundiro teyi! Noorengo oni namoraya ngu Anutno mande hamoo oorengo eneno ero gosiyoro eyingo.

24 Gedo komo oni Anutno mande gosiyowonggoku nguya Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguno oororo, yengo digi beye eneno yunootoni ngu, asa, wooro yeyingo oni, ngundo yengo wooro yeyunowanggo. Ye ngundiro tero ngu, ye Mosesro mamana mandeno ye sarayi oorengo ootooro, arisa, ye mete tabayemo uye ngu toongooro, oni doongeyembo kenoro ingootoyi ngu, ye kundingiyi oruwanggo. Oni ngu kenoro, ene tunoo ingowanggo. Ge nguya Mosesro mamana mande ngu keyoote. Yo, oni ngu kenoro, ene ingootoyi, mande guraga ge gowege sanggawero ewonggoku ngu, ngu godange mande nangge, ero ingoyingo.

25 Yisas keyimo oni sowe gidaregaro ngu, noore kuri mande, ero nakangoro soweyoyingo. Ene komo ingonda teyi! Ene onindo nusako utoro, merambooro biyomi nguno oo karo yemboongetoyi ngu, ngu ma newero. Ene nusako sidudodo ma newero. Nusako bungeyi gosiyootoyi kumootoni ngu, ngu ma newero. Ene oni erambarisa tewero muringga, ngu ma toongooyerowero tero, sebo barese muringga biyomi nguya ma tewanggo, ero eyingo.

26 Enengo mande ngundiro ingoro, asa, sengetoni, Polndo ngu oniku yeyoro, yoyoro, enendo muri oo tetoyi, Pol nguya ngu tero, enedodo Mosesro mamana mandeno ewoku nguro ene oni sarayi mesarango teyingo. Ene ngundiro tero, Yudaro yowuru ya urungga, Tembel, newendemo uro, wooro yeyingo onino enengo naru kundingiyi ndawu narunggano kinitewaku nguro eyingo. Ngu kundingiyi narungga kinitetoningga ngu, asa, wooro yeyingo onino ko oorowuwonggokuno, digi beye ene yunootoyi, nguro ene Anutno enengomu wooro yeyingo.

### *Tembel Yowuru Yano, Yuda Onindo Pol Dowooyingo*

27-28 Kootuyisina, naru kandegura gidemboro erayagaku namoko kiniteweroyi tetoni, ngu naruno, Yuda oni Esiya merakononggo, ngundo yowuru ya urungga, oowooyi Tembel, nguno oororo, Pol kenoyingo. Ngundiro kenoro, oni oowooyingga nowoondoye yokutuwootoni, sanggiri tero, ootoogero, Pol dowooro gosiyoyingo. Ngundiro tero, ene meno manggaru tero eyingo. Ye Iserel oni, ye nguya noore hoorooweyeroyi! Nga oningga ngando ende bidodomo noorengo oni simoo bare manggoye utoro, wiriyoro, nga yowuru yangga, oowooyi Tembel, ngaro mamana mande nguya yomburibariyoote. Ene oo gura nguya tero, ene Girik oni yoyoro, yowuru ya Tembel newendemo omburo, nguro ene ya kundingiyi nga yeni, sugabododo teteku nga! Ngundiro ero eyingo.

29 Ngu muringgano ngunonggo ene mande goweyimo sanggawero tewonggoku, ngu ngandiro: kurimi ene kenootoyi, Taropimas, Epesas oningga nguya endemo oriyingo. Ene ngu kenoro, ngandiro ingoyingo.

Polndo ngu oningga nguya yoro, yowuru ya newendemo uyingo, ero ingoyingo.

30 Mande ngundiro ingoro, nowoondoye sanggiri urungga tero, asa, Yerusalem endemo simoo bare bidodo yondowidoro, mayero, Pol dowooro, woosooro, endesina oorero, ureyi kumooweroyimboro teyingo. Ene ngundiro tetoyi, arisa, sodedomangge, ene Tembel yamuko bidodo goodoomukoyingo.

31 Pol ureyi kumoowero tetoyi, oni gidaregado me oniro tabangonggaku mande ngu soweyoro, ngundiro etoyi, Yerusalem oni simoo bare bidodo soriyokoyingo.

32 Ngundiro tetoyi, ingoro, asa, me oni tabango koreteyingongga, ngundo sodedomangge me oni gidarega yoyoro, ko, me tabango oni gidarega nguya yoyoro, yondowidoro, Pol dowoowero yowuruno uyingo. Yuda onindo me tabango urungga koreteyingongga, ngu kenoro, me oni nguya yeyoro ngu, asa, ene Pol ureyingoku ngu yokoyingo.

33 Me oniro tabango koreteyingonggakundo tanggeyemo omburo, Pol dowooro, enengo keyimo me onikuno etoni, uto yanggango eraya, oowooyi sen yoro, ngundo Pol gosiyoyi! Etoni, ngundiro tetoyi, tabangonggakundo Yuda oni mande yunoro eyingo. Nga simoo nga onendo? Ndawu ooga tete? Ero sumoo eyingo.

34 Tabangonggakundo ngundiro sumoo yunootoni ngu, asa, ngu naruno, oni simoo bare urungga oorengo ngu enebana manggaru teyingo. Gidaregado ngu mande gura ero, manggaru tetoyi, songombo ngu ene mande gura ero, manggaru teyingo. Meno manggaru urungga mera ma ingoweroyi teyingo. Me oniro tabango oninggaku ngu, mandega ngu muri ma kenoro ingoyingo. Ngundiro nguro, me onikuno eyingo. Pol yoya, yengo me oniro yano oorowuyi! Ero eyingo.

35 Ngundiro etoni, nguro ene Pol yoro, yade ya woodooyimo oorowutoyi ngu, simoo baredo yanggango yero, Pol ureyi kumooweroyimboro teyingo. Nguro ngu, me onindo Pol okooro, koorowooro, ya newendemo oorowuyingo.

36 Yoro, ya newendemo uwero tetoyi, ene oni simoo bare oowooyingga meno manggaru tero, keyeroro, oororo eyingo. Ngu oningga ngu ureyiga kumooni! Ero eyingo.

### *Polndo Enengo Murini Yuda Onino Yootunoro Eyingo*

37-38 Me onindo Pol yoro, enengo ya newendemo uwero tetoyi, ngu naruno, Polndo me oniro tabangonggakuno eyingo. No mete mande gura geno sumoo ewe? Etoni, me oniro tabangonggakundo gumi eyingo. Ge Girik mande ingoote? Nondo ngu ge Igip oni, ero ingooteno. Kuri gedo oni urungga oorengo, 4000, ngu yoyoro, mera oo sobosobo urungga oniya ebe urewero, ye oni kini merako nguno oorowuwonggoku, ge ngundo bine? Sumoo eyingo.

39 Ngundiro sumoo etoni, asa, Polndo mande gumi eyingo. Kini, no Yuda oni. Endene oowooyi Tarsas, ngu Silisiya merako. Noro ende ngu oowooyi bingamidodo. No geno oo gura sumoo ewero. No mete simoo bare nga mande yunowe? Ero sumoo eyingo.

40 Etoni, me oniro tabango oninggakundo gumi eyingo. Yo, mete mande e! Etoni, nguro Pol woodoo sanganimo dikaro, ngunonggo kandeyi simoo bareno okoororiyingo. Ngundiro tetoni, oni bidodo neneteyingo. Polndo Yudaro mande Hiburu ngunonggo eyingo.

# 22

1 Polndo ngandiro eyingo. Ye konebane awanamone, ye ingoyi! No yengo
mande ngu gumi ewero, ero eyingo.
2 Polndo Yuda oniro mandenonggo etoni, ene Hiburu mande ngu ingoro,
nenetero oriyingo.
3 Ngundiro tetoyi, asa, Polndo eyingo. No Yuda oni. Namonembo
Tarsas ende Silisiya merako bisineroyingo. Ene no nga endemo ngano
ootoogero, urungga teyingo. No oo etuneroyingo oni, Gameliyelno Skul
tero, ingondudu yoyingo. Ene noorengo osisambanimboro mamana mande
ngu gome gome etunerowo. Ngundiro nguro, no Anut keyoro, nguro murini
nguno no yanggango yeteno. Yendo Anut keyowero, ataga yanggango
yetenggoku ngandiro.
4 No nguya ngundiro oni Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi, no
ngu yomburiyerowono. Simoo bare nguya no yurewe kumoowero nguya
teyingo. No uto yanggango (sen), ngundo gosiyeroro, yoyoro, ya biyomimo
nguya yoyewono.
5 Wooro yeyingo oniro tabango, simoo barero mande wirikoyingo ta-
bango oniku, ngundo etoyi, ye ingowanggoku, ene nguya ingootenggoku,
nguro ene no so uyi nakangoro nunoyingo. Nunootoyi, Yuda dobookurine
Damaskas endemo oorootenggoku, no ngu yoyowero Damaskas uwero
oorowuyingo. Oni Damaskasno oodooye, Yisasno nowoondoyemo hamoo
teyingomu, ngu yoyoro, ya biyomimo yoyewero, nguro no oorowuyingo.
No ngu oni simoo bare ngu yoyowero oororo, Yerusalem ngano mayero,
nguno enengo biyomiye nguro ogingo yoyi, ero oorowuyingo.

### *Polndo Enengo Newende Hamoo Teyingo Nguro Muri Wesiyoro Eyingo (Aposel 9:3-19; 26:12-18)*

6 Polndo mande gura eyingo. No yade yade oororo, Damaskas namoko
tewonoku, sa kewooroko samboro ngundiro nguno, asa, sodedomangge
soru gura urungga sambononggo no moondene omukumundoone himi
oorengo nunoyingo.
7 Ene ngundiro tetoni, no merako sorero wereyingo. Ngundiro tetoowe,
manggowo gura ngu sorungga ngunonggo tunootero, noya eyingo. Sol, Sol,
ge ndadiro tero, nguro ge no yomburineroote?
8 Etoni ngu, nondo mande gumi ngandiro eyingo. Oo Simburi Urungga,
ge onendo? Etoowe, enebana gumi eyingo. No Yisas Nasaret oni. Ge no
yomburinerowero, koyi tero, endeyooteku ngu! Ero eyingo.
9 Ngundiro etoni ngu, oni noya oorowuwootomu ngu, ene soru ngu
kenoro, ene oni manggowooga noya mande eyingongga ngu, ene ma
ingoyingo.
10 Oo Bidodo Simburimo, no ndadiro tewano? Etoowe, Oo Bidodo
Simburi, ngundo noya gumi eyingo. Ge ootoogeya, Damaskas u! Ngu
endemo nguno, oni gurado geno ewaku, nondo oo bidodo gedo te, ero
ewonoku, ngu etoningga, ngu nangge te! Ero eyingo.
11 Ene ngundiro etoni ngu, ngu sorungga ngu ngundiro teroodoni, no
mera oo ma kenoweroyi teyingo. Nguro ngu, oni noya oorowuwootomuku,
ngundo no kandene dowooro, noyoro, Damaskas uyingo.
12 Oni gura no neyowero nguno oruwoku, ngu oowooyi Ananayiyas.
Ene mamana mande gome keyoyingo oni. Yuda oni Damaskas endemo
oorootenggoku, ngundo eneya oni gome, ero etenggo.
13 Ngu oningga ngundo nono mayero, tanggenemo dikaro, noya eyingo.
Sol doboone, doongengge ngu mete himi yetoningga, doongeteya, mera

keno! Ero eyingo. Ngu narunggano nguno nangge, doongene mete tetoni, no ene gome kenoyingo.
14 Doongene mete tetoni ngu, enendo eyingo. Noorengo osisambanan-imboro Anut, ngundo ge goyowero rogogeroyingo. Ge nguno ngu, ge ene ingootoyi, hamoo tetoningga; ge nguno enengo ingonduduni nguya ingoro; ge oni nenengo Yisas ngu kenowaku, manggowoobo mande etoningga, ngu komo gome ingo!
15 Ge enengo mandeni yootunoro ewa. Ge komo simoo bare bidodomo oo kenoro, mande ingowonoku, ngu etoyi ingowanggo.
16 Ene ge ataga oo ndawu ooga sobowoote? Ge ootoogeya, sono kundingiyi gimu! Ge enengo oowooyimboro meno etoyi ngu, Anutdo gengo weti mbumbuwa biyomingga, ngu sonowootoni toongewa, ero eyingo.

### *Anutdo Pol Soweyootoni, Oni Sowe Gidarega Yuda Oni Kini, Nguno Toongeyingo*

17 Polndo mande gura eyingo. Kootuyisina, no Yerusalemno ko omburo, no yowuru yano (Tembelno) yemboongero oodegogo, no oo gaboya gaboya gura kenoyingo ngundiro teyingo.
18 Nguno ngu, no Oo Bidodo Simburi no kenootoowe, enendo nono, ero eyingo. Sodedomangge, ge Yerusalem ende yokoya toonge! Ge ngano noro mandene wesiyoro ewaku ngu, ene ge manggoge ma ingowanggo, ero eyingo.
19 Ene ngundiro etoni ngu, nondo gumi eteno. Oo Simburi, enengombo ingootenggo. Kuri no yowuru ya bidodomo oororo, oni Yisasro nowoon-doyemo hamoo tetoyi, no yoyoro, ya biyomimo yoyero, no ene yutoro gisaruyeroyingo.
20 Kuri Stiwen ngu ureyi kumooyingo ngu, no nguro nowoondone nguya mete, ero ingoyingo. Nondo ngu oni Stiwen ureyingomu, nguro dogigiro nengguro ngu sobowooro, yunoro oodoowe, ene Stiwen ureyi kumooyingo, ero eyingo.
21 No ngundiro etoowe ngu, asa, Oo Simburi, ngundo noya gumi eyingo. Ge toonge! Nondo ge sowenggerootoowe, mera orirokono toongewa. Oni sowe gidarega gura gura Yuda oni kini, nguno toongewa, ero eyingo.

### *Rom Oniro Me Tabango Oninggakundo Pol Gome Sobowooyingo*

22 Oni simoo baredo Polro mandeni ewoku, ngu ingoro, oororo, Polndo ngundiro ewoku, Anutdo ene ero, oni sowe gidaregano enengo mandeni wesiyoya eni, ero rogo teyingo. Polndo ngundiro etoni, asa, ngu naruno nguno, simoo baredo enengo mande wenga ngu yokoyingo. Ngu yokoro ngu, asa, simoo bare damoni tero, meno manggaru urungga tero eyingo. Ngu oningga ngu ureyiga kumooni! Oni ngundiromu ngu, merako ngano ma oruwero! Ene keta nguya ma oruwa! Ero eyingo.
23 Ene meno manggaru yanggango tero, enengo dogigiro nengguro an-dandangero, kukukakawu dorowooro, oorongootoyi, ooretoni, ene sanggiri urungga teyingo.
24 Ngundiro tetoyi, me oniro tabangonggakundo sodedo enengo me onino etoni, Pol yoya, enengo ya newendesina uya, Pol utoya, mande damoningga ngu ndawu oogaro simoo baredo Polya meno manggaru tetenggoku, ngu no muri gome ingowero eyingo. Mande ngu sumoo inoya ingoyi! Ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoni ngu, asa, me onikundo Pol kandeyi yoro, de bungomo gosiyoro, gisaruboweroyimboro teyingo. Ngu naruno, Polndo tabangonggakuya tanggeyimo oorooteku nguya sumoo yunoro eyingo. Rom

oniro mamana mande, ngundo Rom oni ngandiya teyi, ero ete, bine? Ye
Koot ma teyingomo koretero ene urewanggo, bine? Ngu muringga ngu
metemi bine? Ero eyingo.
26 Ene ngundiro etoni ngu, me oni tabangonggaku mande ngu ingoro, ene
sodedomangge oororo, enengo me oniro tabango urunggakuno, oo nguro
ero eyingo. Pol oningga nga ngu, ngu Rom oni nenengo! Nguro ge ndawu
ooga, ene teyinowero? Ero eyingo.
27 Ngundiro etoni, me oniro tabango urunggakundo soriyokoro, omburo,
Polno eyingo. Ge nono e! Ge Rom oningga, ngundi kini, bine? Etoni, Polndo
gumi eyingo. Yo, eyingo.
28 Ngundiro etoni ngu, me oniro tabango urungga, ngundo mande gumi
eyingo. Nondo Rom oni tewero ngu, nguro no digi beye urunggado uriyoro,
no Rom oni teyingo. Etoni ngu, ene Polndo mande gumi eyingo. No ngu
namonembo Romno bisineroyingo! Ero eyingo.
29 Ene mande ngundiro ero yokoro ngu, asa, oni sumoo inoro, urewero
teyingoku nguya, sodedomangge sosorero yokoyingo. Me oniro tabango
urungga oninggaku ingoyingo. Pol ngu Rom oni gosiyowonggokuro, ene
nguya sosoreyingo.
30 Me oniro tabango urunggaku, ene komo gome oorengo ingowero.
Polndo ndawu oo biyomingga tewoku, ene ngu ingowero. Ngundiro nguro,
sengetoni suwoononggo, ngu Pol gosiyowonggoku, sen uto yanggango
ngu wesiyowonggo. Ene mande soweyootoyi, Anutno wooro yeyingo
oni sobosobo, simoo barero mande wirikoyingo tabango onino toongero
eyingo. Ye oni ngu bidodo mayero yowuruwooyi, ero eyingo. Ene Pol yoro,
omburo, oni tabango doongeyemo etoni dikayingo.

# 23

*Pol Ene Yuda Oniro Mandeye Wirikoyingo Onino Mande Wesiyoro Eyingo*

1 Ngu naruno ngu, Polndo mande wirikoyingo tabango oniku, gome gome
yeyondandangero eyingo. Ye konebane, no Anut doongeyimo endeyoro
ootooro, nenengo nowoondone ngu metemi oorengo tero, endeyoro, yade
mayero, ataga no oo biyomi gura ma ingooteno, ero eyingo.
2 Polndo ngundiro etoni, Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosobo oni
urungga, oowooyi Ananayiyas, ngundo oni Pol tanggeyimo dikayingokuno
eyingo. Ngu manggowoomo uto mandega etekungga, ngu yokoni!
3 Ngundiro etoni, asa, Polndo ngu tabango oninggakuya sanggiri urungga
tero eyingo. Ge ngu de sosi biyomi! Kumu sarayimbo goweyi sangani
nangge metemi, ene newendemo ngu buwoo nangge! Nguro Anutdo ge
gurewa! Ge ngano bibitero, ge mamana mande keyoro, noro mandene
wirikoro kenowero, ene gengombo Mosesro mamana mande yomburiyoro,
ge no nureyi, ero ete! Ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, oni Pol tanggeyimo dikayingokundo, enengo mande
ingoro, sodedomangge gumi eyingo. Ge mete Anutro wooro yeyingo oniro
sobosobo oni koreteyingongga nguya mande biyomi ete, bine? Ero eyingo.
5 Ene mande ngundiro ero yokootoni ngu, asa, Polndo mande gumi
eyingo. Ye konebane, ene oni Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oni
koreteyingo, ngu no ma ingooteno. Anutro mandeno ngu ete. Gengo
tabango oni nguya mande biyomi ma ewero. Ero eyingo. (Eksodas 22:28)
6 Polndo ngu ingoyingo. Tabango oni yowuruno ngano, oni ngu gidarega
ngu Sadusi watangga gidarega ngu Parisi watangga oorootenggo. Nguro
ngu, Polndo mande wirikoyingo tabango oniya negoyerowero, ngandiro

eyingo. Ye konebane, no ngu Parisi oni, ko, no ngu Parisi oni nangoye nguya. Nondo ingootenoku, ngu oni kumooro ko ootoogewanggoku, nondo ngu mandega ngu hamoo oorengo, ero ingooteno. Nguro nondo ngu mandega ngu wesiyoro etoowe, ngu muringga, nguro ene ataga no noyoro, Kootno noyetenggo, ero eyingo.

7 Polndo ngundiro etoni ngu, asa, ngu naruno nguno, Parisi oni ngando Sadusi oni nguya sanggiri teyingo. Ngundiro tero, yowurunggaku toongooro, songo songo teyingo.

8 Sadusi onindo ngandiro eyingo. Oni kumootoyi mereyerootenggoku ngu, ko ma ootoogewanggo. Ero, ko ene gidarega nguya ingoyingo. Engel oni, Yuka nguya kini. Ero ingootoyi, ene Parisi onindo ngu oo ngu bidodo, hamoo, ero, nguro nowoondoyemo hamoo teyingo.

9 Ngu naruno, yowuruno oni nowoondoye biyomi yero, nguro ene meno manggaru urungga teyingo. Mamana mande etuyeroyingo oni gidarega, ngu Parisi oni ngundo ootoogero, dikaro, mande yanggango ero eyingo. Noore nga oningga nga kenootetoku ngu, ene oo biyomi gura ma teyingo. Yukangga, ngundi, Engel oningga bine, nguya mande ero ingoyingo, ero eyingo.

10 Ngundiro etoyi ngu, nguno enengo sanggiriyegaku yeyi, urungga oorengo teyingo. Ngundiro nguro, me oniro tabango urungga enengo koreteyingonggaku sosorero ingoworo. Nga oni wata erayaga, ngando Pol kandeyi gide gide dowooro, woosoodori, pitiro kumoowa, ero ingoyingo. Nguro, ene enengo keyimo me onikuno sodedomangge etoni, uro, kewooroyemonggo Pol dowooya, yoya, yengo yano ooreya, ya newendemo yokoyi! Ero eyingo.

11 Yangeni suwoono, Oo Bidodo Simburi, ngundo Pol tanggeyimo dikaro, eneno eyingo. Nowoondoge ngu komo yanggango orini! Ge noro mandene yanggango Yerusalemno ewoku, ngundiya nangge, Romno nguya ngundiro wesiyoro ewa. Oo Bidodo Simburi, ngundo ngundiro eyingo.

### *Yuda Onindo Pol Ureyi Kumoowero, Ero Mande Gosiyoyingo*

12 Sengetoni suwoononggo, Yuda oni gidarega yowuruwooro, mande guranangge, ero gosiyoro eyingo. Hamoo oorengo, noore Pol ureye kumoowa. Noore Pol ma ureye kumootoni ngu, noore oowari sono ngu ma newato, ero eyingo.

13 Yuda oni mande guranangge ero gosiyowonggoku, ngu onibi eraya ko gidarega nguya ko teyingo.

14 Ene ngundiro tero, ngu oniku oororo, Anutno wooro yeyingo oni nguro oni sobosobo oniku, ko, tabango oni gidaregano eyingo. Noore mande yanggango guranangge hamoo oorengo, ero gosiyooteto. Noore oowari sono oo ngu ma nero ngundiro oode, oororo, Pol ureye kumootonigogo, asa, ngu naruno nguno, noore ko oo newato.

15 Ngundiro nguro, ye Yuda oniro mande wirikoyingo tabango oni komo mande soweyootoyiga, me oniro tabango koreteyingongga, ngundo oorowutoningga, ngundo Pol yoya, yeno ombuni. Nguno ngu, ye mete Polro mande murini ko etoni ingowanggo. Noore kuri yoonenengoyingo. Pol yeno ma ombutoni ngu, ngu naruno nguno, ooreko nguno, noore ene ureye kumoowa, ero eyingo.

16 Ene Pol enengo kuwooyi nangonimbo ngu Yuda oni oore meyero, Pol ureyi kumoowero etoyi, enengo buriyiga, ngundo ingoyingo. Pol buriyiga ngu ene ingoro, nguro ene oororo, me oniro yano oororo, ya

newendemo uro, yeyeyi Polno eyingo. Yuda onindo oore meyero, ge gurewero etenggoku ngu! Ero eyingo.
17 Ene ngundiro etoni, asa, Polndo me oniro tabango oninggano eyingo. Nga simoo oorega nga yoya, me oniro tabango urungga nguno ooroya, ene mande gura eneno ewero, ero eyingo.
18 Ngundiro etoni, nguro me oni sobosobogakundo Pol buriyigaku yoro, me oniro tabangonggakuno oororo eyingo. Ya biyomi oni Pol, ngundo no sureneroot oni, nga simoo oorega nga yoro, geno ombuteno. Ene mande gura geno eweroyimboro mayetoni, nguro no ene yoro ombuteno, ero eyingo.
19 Ngundiro etoni, me oniro tabango urungga, ngundo ngu simoo oorenggaku kandeyimo dowooro, songo oororo, enesu nangge tero, sumoo inoro eyingo. Ge ndawu mandega, nono ewero mayete? Ero eyingo.
20 Etoni, ngu simoo oorega, ngundo gumi eyingo. Yuda oni mande guranangge, ero gosiyootenggo. Ge sumoo ero, yangeni Pol yoro, tabango oni yowuruno onino uwero, nguro ene Pol ko sumoo inoro, enengo mande muri ingowero, mande geno ngundiro sumoo gunowanggo. Ene oo ngundiro geno ewanggoku, ene ganagerowanggo.
21 Ge enengo mande ngu ma keyowero. Ngu oni gidarega ngu bidodo onibi eraya ko gidarega nguya, ngu oowari bidodo ngu roogoyeroro eyingo. Ene oowari oo hamoo oorengo ma newatoku, Pol ureye kumootoninggogo, noore oowari ko newato, ero etenggo. Ngundiro ero, ene oore meyero oorootenggo. Ge nangge sobogerootenggoku, gedo yo, ero ewa bine, ero sobogerootenggo. Ero eyingo.
22 Ngundiro etoni, arisa, me oniro tabango erayagakundo, Pol buriyigaku mande yanggango inoro eyingo. Ge nono mandega eteku ngu, oni gurano ma ewero. Ngundiro ero, ene simoo ooregaku sureyootoni toongeyingo.

*Me Oniro Tabangonggakundo Pol Oni Mera Oo Sobosobo Piliks Soweyoyingo*

23 Arisa, me oniro tabango urungga koreteyingonggakundo, me oni sobosobo eraya negoyerootoni, ombutori eyingo. Yari me oni onibi kande eraya 200 oni yoya; onibi kabusa gura kande eraya 70 ngu, Hos sanganimo bibitetoyiga ngu yoya; ko, oni onibi kande erayaga (200), ngundo idi, nasa, dowootoyi, ngu yoya, Pol yoya, Hos sanganimo yetoyiga, bibitetoningga ngu yoya, suwoono sa naru kandegura gidemboro namoraya, nguno Sisariya oorowuyi.
24 Ye Hos gidarega yomosiyootoyiga, Pol nguno bibitetoningga, yoya, gome sobowooya, yadega ooroya, oni mera oo sobosobo urungga koreteyingo Piliksno ooroya, nguno yokoya ngu, asa, ye ko ombuyi! Ero eyingo.
25 Me oniro tabango urungga oni koreteyingongga, ngundo enengo me onindo, ero yokoro ngu, ene so uyi ngandiro nakangoyingo.
26 No Kolootiyas Lasiyas, nondo nga mandega nga oni urungga oni mera oo sobosobo urungga Piliksro nakangooteno. Okeyo.
27 Yuda onindo nga oningga nga dowooro, ureyi kumoowero tetoyi, ene nondo ingowonoku ngu, ene Rom oni ooroote. Ngundiro nguro, noya me oniya uro, kandeyemonggo sobiyoro yoyingo.
28 No nga oningga nga goweyimo mande etenggoku, nguro muri ingowero nguro no yoro, tabango oni yowuruno onino uwono.
29 Ene no kenowonoku ngu, enengo mamana mande gidaregano ene goweyimo kingo sanggawero ewonggo. Ene nga oningga nga goweyimo

mande biyomi gurano, noore ene ureye kumooweroyi gura ma kenoyingo.
Ya biyomimo yeweroyi nguya ma kenoro ingoyingo.
30 Ataga, mande gura nono mayero etenggo. Yuda onindo mande
guranangge ero, gosiyoro etenggo. Noore torige wirimangge nga oningga
nga ureyi kumoowero teteto, ero eyingo. Ngundiro nguro, no sodedo yewe,
geno oorowuteku ngu, no ngu oni eneno Koot mande tetenggokuno ewano.
Ene mete ge doongenggemo, enengo mande ngu yootunoro ewanggo. Ge
enengo mande nga oningga ngaya etenggoku, ngu muri mete ingo! Ero
eyingo. Ngundo so uyino mande ngundiro nakangowo.
31 Ngundiro tetoni, me onindo manggowo keyoro, Pol yoro, suwoono
nangge Andipatris endemo oororo wereyingo.
32 Sengetoni, me oniku yowoorengoro, enengo endeyandeno ko oorowu-
toyi, oni Hos sanganimo bibitewonggokundo nangge Pol yoro, Sisariya
oorowuyingo.
33 Oni Hos sanganimo bibiteyingoku, yade oororo, Sisariyano
tunooteyingo. Ene so uyigaku yoro, oni mera oo sobosobo urungga
koreteyingonggaku inoro, Pol nguya yoro, omburo, koreteyingonggaku
kandeyimo yeyingo.
34 Asa, oni mera oo sobosobo koreteyingonggakundo so uyi kandan-
gero yokoro ngu, asa, ene Pol sumoo inoro eyingo. Ge ndawu mera
gidaresinanggo oningga? Ero etoni, Polndo gumi eyingo. No Silisiya oni,
eyingo.
35 Ngundiro etoni, arisa, oni koreteyingonggakundo gumi eyingo. Oni
geya mande gowegemo etenggoku mayetoyiga ngu, no gengo mande
ingowano. Ero, Pol ngu Herodro yano yokoya, gome sobowooya orini! Ero
eyingo.

# 24

*Yuda Oniro Tabango Oni, Ngundo Pol Kootno Yeyingo*

1 Kootuyisina, naru kandegura yokoro, Anutno wooro yeyingo nguro
sobosobo oni koreteyingo oowooyi Ananayiyas, ngundo oniro tabango oni
gidarega, Yuda oniro oni gura oowooyi Tetulas, ngundo simoo barero
manggoye yoro, Kootno mande eweroyi. Ngu oni ngu bidodo, ngundo
Sisariya uro, oni mera oo sobosobo koreteyingo nguno Pol goweyimo
mande eweroyiku, ngu eyingo.
2 Oni mera oo sobosobo koreteyingongga, ngundo Pol negongootoni
ombuyingo. Asa, ngu naruno ngu, Tetulas Pol bungomo mande damoni
yero eyingo. Piliks, ge oni urungga! Ge noore hoorooweyerowoku, nguro
noore gome bibitero oorooteto. Ronggesambi ebe oo nguya kini. Gengo
ingonduduge ngu metemi gome, nguro ge noorengo hoorooweyeroyingo
ngu nenengo. Oo gura gura bidodo kuri ende bidodomo biyomi yeyingomu,
ngu tetoyi, mete temukowo.
3 Ngundiro nguro, noorengo nowoondonani ngu oo nguro geya gome
mesarango ingoro, noore esoso urungga geno teteto.
4 Ene nondo ge ma gosigeroro, no geno mande bodaga ewero. Gengo
sumangeyiga ngunonggo noorengo mande ootuwoo bodaga nga mete ingo!
5 Noore nga oningga nga kenootetoku, ngu ene mandeni murini biyomi
urungga yeni tunootete. Ene mera bidodomo, Yuda oni nowoondoye yoku-
tuwootoni, buribari ingoro, sanggiri tero, ebe ureweroyimboro teyingo.
Ene Yuda oni noore oni wesoowooro, wata gura, oowooye Nasaret, ero
etenggo, nguro tabango.

6 Ene yowuru ya (Tembel) ngu sugabo teyinowero nguya tete. Ngundiro
nguro, noorendo ngunonggo dowooyingo.
7 Ene me oniro tabango koreteyingongga, Layisiyas, ngundo omburo,
yanggango oorengo yero, noore kandenanimonggo andangero yowo.
8 Ngundiro yoro, Layisiyas ero, oni gengo Koot teyi, ero ewoku, nguro ene
ge doongenggemo ngano mayeya eyi. Ngundiro tetoyi, gengombo nga on-
ingga nga sumoo inowaku ngu, ge nga oningga nga enengo manggowoomo
mande mande Kootno etenggoku, ngu nenengo ingowa. Tetulas ero eyingo.
9 Ene mande ero yokootoyi ngu, asa, Yuda oni nguya ngu oningga ngu
hooroowero, Polya mande godange eyingo. Ene mande yootunoro, nga
mande nga hamoo Polro mande wesiyoro, Piliksno eyingo.
10 Arisa, ngu naruno, oni mera oo sobosobo urungga koreteyingongga,
ngundo kandeyibo nangge Polno teyingo. Nguro Polndo mande damoni
yero, ngandiro eyingo. No ingooteno. Dagoma oowooyingga oorengo, ge
nga oni ngaro mande wirikoyunoro ooroote. Nguro no nenengo mande
geno wesiyoro ewanoku, nguno ngu, no nowoondone gome mesarango
oorengo tero ingooteno.
11 Ge ene sumoo yunootoyi, enengombo mande ngu etoyi, ge ngu
ngandiro ingowaku ngu, no naru kande eraya kegidemboro eraya yokoro,
no Yerusalemno tunootewonoku, nguro no Anutno yambo mande tewero
oorewono.
12 No yowuru ya (Tembel) newendemo oruwonoku, nguno nondo oni gu-
raya ronggeyootoore, Yuda onindo ma yeyoyingo. No simoo barero yowuru
ya (Tembel) newendemo ngu yomburiyootoowe, ene no ma neyoyingo.
Ende newendemo nguya, no oo gura ma yomburiyoyingo. Hamoo oorengo
kini!
13 Nga mandega noya etenggokungga nga, ngu muri gura nenengo
oorengo ma yootunoro etoyi, nguro ge hamoo ero, ma ingowaku ngu!
14 Ene no nga mande nga gura geno yootunoro ewero. Nga mandega
enengombo etenggo. No Yisasno nowoondone hamoo tero, enengo murin-
ingga ngu hamoo no ngu keyooteno. Ngundiro etoyi, yo, hamoo no
ngu muringga ngu keyootoowe, ene Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo
ma teyingo. No noorengo osisambananemboro Anutga nguno yambo
mande ngundiro teteno. No mande bidodo mamana mandeno, ko, Anutro
ingondudu eyingo onindo nakangoyingomu, ngu bidodo keyoro, tero, no
nguro nowoondonemo hamoo tero, ko teteno.
15 No Anutno nowoondonemo hamoo tetoni, ngunonggo Anut
sobowootoowe, oni kumooyingomu yokutuyerootoni, keta oruweroyi,
nguro no sobowooteno. Yo, oni nenengo, ko, oni biyomimu nguya
Anutdo merenonggo yokutuyerowa. Yuda oni enengo nguya oo ngu
sobowootenggo.
16 Nguro no naru bidodomo, nowoondone gome tunoo oorengo in-
gootenoku, Anut doongeyimo, ko, simoo bare doongeyemo nguya nenengo
oorengo biyomi nguro kini.
17 No kuri dagoma gidarega ende gidaregano oruwono. Kootuyisina, no
dobookurine oowariro kumootenggoku nguro ingoro, no beye oo ngu yoro,
hoorooweyerowero ko mayewono. No Anutno kingo esosooteweroyi, nguro
beyeni nguya yoro mayewono.
18 Mayero, no ngu koyi tewono. Nguro no nenengo murine ngu tetoowega,
mete mesarango teni, ero, nguro no yowuru ya (Tembel) newendemo
oodoowe, ene nguno neyowonggo. Oni simoo bare urungga noya ma
oriyingo. Nguno oni gura arimbosi oo gura ma teyingo.

19 Ene Yuda oni Esiyano oorootenggoku, ngundo mayero, ene noya mande
moore tetoningga ngu, ene mete ngano mayeya, ge doongenggemo ngano
noya mande ngu eyi.
20 Ene kinitetoningga ngu, arisa, nga oni ngando ene komo nondo
oo biyomingga tewonoku ngu, nenengo oorengo neyowonggoku ngu, no
tabango oni yowuruno tabango oni doongeyemo dikawonoku, nguro geno
eyi.
21 Ene no mande guranangge, kuri no ene kewooroyemo dikaro, no
ngandiro manggaru tewono. No Anutro nowoondonemo hamoo tetenoku,
ngu Anutdo oni kumooyingomu yokutuyerowaku, ngungga nguro nangge,
ene no noyoro, ye doongeyemo mayero, etenggoku nga! Polndo ngundiro
ero eyingo.
22 Arisa, Piliks ngu, ene Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo muringga
nguro mande ngu, ene gome watayi. Nguro ene Yuda onino eyingo. Ene
komo me oniro tabango Lasiyas sobowooya oodoyiga, ene ombutoninggago,
yengo mandega nga yomosiyowato, ero eyingo.
23 Ero ngu, Piliks ene ya biyomi sobosobogakuno eyingo. Ge Pol yoya, ya
biyomimo ye, ero eyingo. Ene ya gumi ngu ma goodoowero. Nguno ngu, Pol
enengo dobookuriyi mayero, Pol kenoro, oo inowero mayetoyi ngu, roogo
ma teyunowero. Ene mete mayero, Pol kenoro, ooro wenonootoni, ngu oo
inoro hooroowewanggo. Ero eyingo.

*Piliksdo Pol Yoro, Dagoma Eraya Ya Biyomimo Yetoni Oruwo*

24 Kootuyisina, naru gidarega yokoro, Piliksdo bareyi oowooyi Darusila
ombuyingo. Piliks bareyi Darusila ngu Yuda barega yoyingo. Ngu naruno
ngu, Piliksdo Pol negongoro, nguro mandeni ingowero. Polndo eyingo.
Yisas Krayis nguro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro muri Piliksno
wesiyoro eyingo.
25 Ngu naruno, Polndo Piliks etungoro, muri ngandiro wesiyoro etun-
goyingo: Anut doongeyimo muri nenengo oruweroyi muringga ngu; gow-
eye gome sobowooweroyi muri; ko, Anutdo kootuyisina wirikoyeroyingo
naruno (Koot) nooreno tunooteweroyi muri; ngu muri bidodo tero etun-
goyingo. Ene oo ngandiro etungootoni ngu ingoro ngu, nguro ene sosorero,
Polya eyingo. Arisa, mande mete ete. Ge ataga toonge. Kootuyisina naru
gura oodoni ngu, no ge ko negogerowano, ero eyingo.
26 Piliks ene oo gura nguya sobowooro oruwo. Ene Pol sobowootoni,
Polndo beye inootoni ngu, ya biyomi yokoro toongeweroyi nguro towoon-
goyingo, nguro Piliksdo sobowoote. Ngundiro nguro, ene Pol negongootoni,
enengo yano utoni, eneya suwooyi sano mande ero ingoro oriyingo. Ene
Polndo beye ma inoyingo.
27 Piliks ngu Yuda onino ingonduduye ingootenggoku, ngu gome ingoro,
nguro kootuyisina, dagoma eraya yokoro, ene Pol sorengootoni, ya biy-
omimo oruwo. Ngu naruno nguno, Poritiyas Pestas, ngundo Piliksdo ko ngu
enendo yoro, nguno ko teyingo.

# 25

*Polndo Oni Urungga Mera Bidodo Sobowootekungga, Nguro Meno Eyingo*

1 Pestas ngu kuri enengo Prowinsno omburo, ene naru kabusa Sisariyano
oode, ene ko Yerusalemno ombuyingo.
2 Ngu naruno, Anutno wooro yeyingo kundingiyi oniro sobosobo oniku,
Yuda tabango oni ururu, ngundo Pestasno oororo, Polya mande gidarega
goweyi sanggawero eyingo.

3 Tabango onikundo Pestasya eyingo. Ge komo noore hoorooweyeroya,
ngu Pol oningga ngu etooga, Yerusalem ngano ko ombuni, ero eyingo.
Ndawugaro nguro, ene ngundiro etenggoku, ngu ngandiro: Pol ngu
Kootno ma ombuyingo, ngu naruno, noore torige oore meyero, Pol ureyi
kumoowero ero, ngundo ngundiro gosiyoro etenggo.
4 Ngundiro etoyi, Pestasdo enengo mande ngu gumi ero eyingo. Pol ngu
Sisariya ya biyomi nguno ooroote. Naru bodaga nangge, no ngano yokoro,
no Sisariya ko oorowuwano.
5 Ngundiro nguro, yengo tabango oni, ngundo noya oorowuwato. Ngu
oni ngundo Pol muri biyomi gura tetoni ngu, asa, ene mete nguno Koot
tewanggo, ero eyingo.
6 Pestas eneya oode, naru kandegura gidemboro kabusa bine, ngundi
kande eraya yokoro, asa, ene Sisariya ko oorowuyingo. Sengetoni su-
woononggo, ene mande wirikoweroyi musiyomo nguno, ene bibiteyingo.
Ngundo Pol yoya ombuyi, ero eyingo.
7 Pol ngu ombutoni, Yuda oni Yerusalemnonggo mayewonggokundo,
Pol tanggeyimo dikayingo. Ngundiro dikaro, mande mande oowooyingga
eneno sanggawero eyingo. Ene mete Polndo oo biyomi tewoku, ngu tunoo
yootunoro, Pestasno eweroyi, ereremo kini.
8 Asa, Polndo mandeye gowenemo sanggawero etenggoku, ngu gumi
Pestasno ngandiro eyingo. No oo biyomi gura Yuda oniro mamana mande
nguno ma teyingo. Tembel yano nguya kini. Oni urungga Rom mera bidodo
sobosobo koreteyingo, oowooyi Sisa, nguno nguya biyomi gura ma tewono.
Ngu bidodo kini! Ero eyingo.
9 Ngundiro etoni, ene Pestasdo, Yuda oniro mande kuri ewonggoku, ngu
ingoro, nguro ene Polno sumoo eyingo. Ge mete Yerusalem oorowuwa?
Ngu mete tetoni ngu, arisa, no mete Yerusalemno gengo mande gowege
sanggawero ewonggoku, ngu ingowano. Ero eyingo.
10 Ngundiro sumoo etoni, ene Polndo mande gumi eyingo. Nga yangga
nga, ataga no dikatenoku nga ngu Gabumando mande wirikoweroyi nguro
ya. Nga yangga ngano nangge Koot tero, noore mande ingoweroyi. Ge kuri
ingoote. No Yuda oniro gura ma yomburiyoyingo.
11 Ene no oo biyomi gura tetoowe ngu, nguro nureyi kumooweroyi ngu,
asa, ene mete nureyi kumoowa. Ene nga mandega noya Koot teteng-
gokungga nga, ngu hamoo mande kinitetoningga ngu, arisa, oni gurado no
noyoro ene yunoweroyi, nguya kini. No Rom mera sobosobo koreteyingo,
Sisa, nguro etoowe, mayetoni, ngundo noro mande nga kenowaku ngu! Ero
eyingo.
12 Ngundiro nguro, Pestas ene tabango oni yowuruno oniya mande
mande ero gosiyoro ingoro, Polya gumi eyingo. Ge oni mande wirikoweroyi
oniro meno ewero eteku ngu, ngundo gengo mande nga ingoni, arisa, mete
ge Sisano nguno oorowu! Eyingo.

### *Pestasdo Polro Mera Agripa Oni Koreteyingongga, Ngu Sumoo Inoyingo*

13 Naru gidarega yokoro, mera oo bidodo sobosobo koreteyingo oni,
oowooyi Agripa, ene kuwooyi oowooyi Bernis eragado, Pestas kenoro,
kandeye dowoowero Sisariyano mayeyingo.
14 Agripa eraga Sisariyano naru oowooyingga oriyingo. Ngundiro nguro,
Pestas Polro mande ngu Agripano eyingo. Oni gura ngano oode, kuri ene
Piliksdo yoro, ya biyomimo ngano yetoni ooroote.
15 Kurimi, no Yerusalemno oodoowe ngu, nguno Anutno wooro yeyingo
oniro sobosobo oniku nguya, Yuda oniro tabango oni, ngundo goweyimo

mande sanggawero ero, nguno ureyi kumooweroyimboro rogo tero, no sumoo nunoyingo.

16 Ngundiro sumoo nunootoyi, asa, nondo enengo mande ngu gumi ngandiro ewono. Noore Rom oniro muri ngu oni gura kingo ogingo, ko kowuri ma inoweroyi. Oni ene mandedodo ngundo nangge oningga eneya Koot mande sanggawero tetenggoku, ngu doongeyemo dikayingo. Dikatoni, noore komo musiyo inootooye, ene eneya mande etenggoku, ngu gumi ewo.

17 Nguro ngu, ene noya ngano omburo ngu, no piru ma teyingo. Kini, omburo, wereyingomu sengetoni, no Koot yano bibitero eyingo. Ngu oningga ngu yoya ombuyi, ero etoowe, yoro ombuyingo.

18 Oni ene Kootno dikaro, ene mande eneno mande sanggawero eyingomu, ngu mande nenengo gura kini, ko, mande biyomi gura nguya kini. Ngundiro nguro, ene mande gurano Koot inoweroyi nguya kini.

19 Ene enengo yambo mande nguro ko oni kuri kumooyingomu, ngu oowooyi Yisas nguro mande eyingo. Ene Polndo eyingo. Ngu oningga ngu ko keta ooroote, ero eyingo.

20 No ngundiro mande ngu ingoro, ene no ngu wirikoro eweroyi, ereremo kini. Ngundiro nguro, nondo Pol sumoo inowono. Ge mete Yerusalemno ko oorowutoyi, ngu naruno nguno, nondo Kootno gengo mandega nga ingowano, bine?

21 No ngundiro etoowe, Polndo mande gumi eyingo. No ngano oodoowega, nganonggo soweneroootoyi, Rom endemo oorowuwano. Nguno ngu, mera bidodomo koreteyingo oni Sisa, ngundo noro mande ngu yomosiyowa. Etoni, ngundiro nguro, nondo yokootoowe, ene ya biyomimo oode, naru gurano, nondo ene ero soweyootoowe, Sisano toongewa. Ero eyingo.

22 Ngundiro ero yokootoni ngu, Agripando Pestasno mande gumi eyingo. Nondo nenengombo ngu oningga nguro mandeni ingowano. Etoni, Pestasdo gumi eyingo. Yo, mete. Yangeni, ngu ingo! Ero eyingo.

23 Ngundiro tero, sengetoni suwoononggo, Agripa Bernis eraga Kootno ombuwero tetori ngu, asa, ngu naruno nguno, oni bidodo dikaro, nguro oowooyari bingami ero yunootoyi, yowuru yano uyingo. Utori, arisa, me oniro tabango bidodo, ngu ende nguro tabango oni ururu, ngu bidodo erayaga ngu keyeroro, yowuru yano uyingo. Ngu naruno ngu, Pestasdo etoni, Pol yoro, omburo, ngu yano uyingo.

24 Pestasdo eyingo. Oni urungga Agripa, ye oni nooreya oorootetoku nga, ye bidodo nga oningga nga kenoyi! Yuda oni simoo bare Yerusalemno ngu, ko, Sisariya ngano oorootenggoku nguya, ene no doongenemo Koot inowonggo. Ene meno manggaru tero eyingo. Ge komo ngu oningga utooga kumooni, ene keta ma oruwa, ero eyingo.

25 Ene nondo kenootoowe ngu, ene oo biyomi gura ma teyingo. Ene oo ngundiro nguro, ureyi kumooweroyi nguya kini. Enengombo ngu Sisa Agastas enengo mandeni ingoni, ero ewo. Ngundiro nguro, no ene soweyootoowe, Romno toongewa, ero ewono.

26 Ene no mande damoni gura ma kenoro, nguro no ngu mandega ngu nakangoro, ngudodo soweyootoowe, noorengo urungga Sisa nguno oorowuwa. Nguro ngu, oni urungga Agripa no nga oningga nga yoro, geno ombuteno. Ye bidodo doongeyemo ombuteku ngu, noore enengo mandeni mete ingowato. No nguno mande damoni gidarega kenowero nguro nakangowano.

27 Nondo ya biyomimo oni gura mandeni Koot teweroyi mande kini kingo
soweyootoowe, toongeweroyi ngu, no ingootoowe, ngu nenengo kini, ero
eyingo.

# 26

*Polndo Agripano Mande Wesiyoro Eyingo*

1 Ngu naruno, oni urungga Agripando Polno eyingo. Arisa, mete gengo
mande ngu e! Etoni, asa, Polndo kandeyi okooro, enengo mande ngu
ngandiro eyingo.
2 Oni urungga Agripa, no oni oni tero, no mete nga dikatenoku, no
nenengo mande nga ge doongenggemo wesiyoro ewano. Yuda onindo noya
mande gowene kingo sanggawero ero tetenggoku, nguro no ataga ngu gumi
ngandiro ewano.
3 Ge ngu noorengo Yuda oniro murinani, ko, noorengo ingondudunani
songo songo teweroyi muringga ngu, ge komo gome ingoote. Ngundiro
nguro, no geno ngguyinggayi tetenoku, ge noro mandene ingoro, ge sodedo
ma surengge kiniyewero.
4 Kurimi, no Silisiya merako oruwonokuno, no bodaganonggo omburo,
ataga nga, ngu naruno no nenengo oniya Yerusalemno oruwonoku, nguno
ngu kewooroyemo ngu, murine ngu Yuda oni simoo bare ngu ene bidodo
ingootenggo.
5 Ene kuri no ingootenggo. Ene ngu mande ngu ewero ngu, ene mete
ewanggo. No kuri Parisi oniro muriye keyowono. Parisi oni, ngundo Yuda
oniro yambo mande teweroyi muringga ngu bidodo keyoyingo. Yo, enengo
yambo mande teweroyi muringga ngu noore Yuda onindo yambo mande
tetetoku muringga ngu dagaro, ene yanggango.
6 Ataga, no nga Kootno dikatenoku nga, nguro muri ngandiro. No Anutdo
noorengo osisambananimo oni kumooyingo ko yokutuyeroweroyi mande
ero gosiyoyingo, nguro nowoondonemo hamoo tetoni, ngu sobowooteno.
Nguro ngu, no ataga Kootno oorootenoku nga!
7 Noorengo oni sowe kande eraya kegidemboro eraya (12) ngundo
suwoo sa bidodo, nga Anutga ngano yambo mande tero oruwonggo. Ene
nguro nowoondoyemo hamoo tetoni, ene ngu ooga ngu nangge sobowooro
oriyingo. Oo Agripa, oni urungga, no nguya nowoondonemo ngu ooga
nguro hamoo tetoni, no ngu sobowooteno. Ngu muringga nguno, Yuda
onindo noya mande ero, noyoro, Kootno noyetenggoku ngu!
8 Ndadiro tero, ye oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo Anutdo oni
kumooyingomu ngu yokutuyerootoni, ko keta ootoogewanggo?
9 Kuri, nondo nguya no oo gura gura tero, nguno Yisas Nasaret oningga
oowooyi wongoowega uni, ero tewono.
10 No Yerusalemno ngundiro tewono. No Anutro wooro yeyingo oni nguro
sobosobo oniku, ngundo ko no ngu kone ngu teni, ero rogoneroyingo. Nguro
no Yisasro oni simoo bare oowooyingga yoyoro, ya biyomimo yoyewono.
Oni gidarega yureyi kumoowero etoyi ngu, no nguya mete yureyi, ero
eyingo.
11 Yo, naru oowooyingga yambo ya bidodomo oororo, ngu newendemo
uro, nguro oni kowuri yunowono. No sureyerootoowe, oni Yisasro nowoon-
doyemo hamoo teyingomu yeningga ngu Yisasro oowooyi ngu biyomi eya
yokoyi, ero ewono. No eneya sanggiri biyomi teyunowero, nguro no oni
simoo bare yoyoro, kowuri yunoweroyimboro tewono. Ngundiro nangge,

nondo ende oriroko nguno nguya ko ngundiro nangge tero toongeyingo, ero eyingo.

*Pol Enengombo Yisasro Newendemo Hamoo Teyingo Nguro Murini Wesiyoro Ewo*
*(Aposel 9:3-19; 22:6-16)*

12 Polndo mande gura eyingo. Yo, ngundiro tero, no ngu ko ngu Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku, ngundo no rogoneroro so uyi nunootoyi, nguro no yoro Damaskas oororo, Yisas keyimo oniku yomburiyeroweroyimboro oorowuyingo.
13 Oni urungga, sa naru kewooro nguno sambononggo soru gura no bungomo dero ombutoni kenoyingo. Ene soru urungga oorengo ogisa dagaro urungga ooreyingo. Ngundiro tero, nono omburo, ngunonggo noya oni oorowuwootomu nguya himi yunoyingo.
14 Noore bidodo merako uro, wetoro, omukumundoonani wiriyowootowo. No manggowo gura ingootoowe, Hiburu mandenonggo noya ngandiro eyingo. Sol, Sol, ge ndawugaro no yomburineroote? Ge oo kuningo ngu kenggebo utoya ngu, gengombo ogingo yo! Ero eyingo.
15 Ngundiro etoni, nondo sumoo eyingo. Oo Bidodo Simburi, ge onendo? Etoowe, Oo Bidodo Simburi ngundo gumi eyingo. No Yisas. Ge no yomburineroro, endeyooteku ngundo!
16 Ene ge ootoogeya, kenggebo mera wongooya dika! No gedo kongga tero endeyooteku, nguro geno ombuteno. No ge goyoro rogogerootoowe, noro kone ngu teya, ngunonggo ge mande murine kenowoku, ngu bidodo wesiyoya, eya endeyo. Ngundiro ero, nguro no geno ombuteno. Oo gidarega nguya kootuyisina, no ge etunggerowano.
17 No gengo dobookurige ko, oni sowe gidarega Yuda oni kini, kandeyemonggo andangero goyoyingo. No sowenggerootoowe, oni sowe gidarega Yuda oni kini nguno oorowuwa.
18 Nondo ge sowenggerootoowe, oni songo ngu doongeye goosootoni doongetewanggo. Ngundiro tetoyi, ene ooreriko oorootenggoku ngu yokoro, ene yowoorengoro, himimo ombuwanggo. Ene Setanro yanggango ngu yokoya, yowoorengoya, Anutno oorowuyi. Ngundiro tetoyi, nondo enengo weti mbumbuwa ngu andangetoowe uwa. No ene goweyemo sunggi yetoowe, simoo bare ene noro nowoondoyemo hamoo tero, ene kundingiyi tunootewanggo, ero eyingo.
19 Polndo mande gura eyingo. Arisa, Oni Urungga Agripa, no sambononggo oo gaboya gaboya ngandiro etunerootoni, kenoro, nguro no manggowo ma yokoyingo.
20 No koretero enengo mandeni Damaskas ende nguro oni simoo bare, nguno wesiyoro eyingo. Kootuyisina, no Yerusalem endemo oni simoo bare, Yudiya oniro ende ngu bidodomo nguya, ko, oni sowe gidarega Yuda oni kini, nguno nguya no mande ngandiro wesiyoro ewono. Ye komo nowoondoye hamoo yowoorengoya, Anutno oorowuyi. Ye Anutno nowoondoye yowoorengoya sarayi tunootetoyi ngu, arisa, yengo endeyoweroyi muringga ngu nguya, simoo bare doongeyemo, ngu sarayi nenengo tunooteyi.
21 No ngundiro etoowe, ngu muri damoningga nguro nangge, Yuda oniro yowuru yano ene nodowooro, nureyi kumoowero tewonggo.
22 Ene Anutdo no hoorooweneroro, yade omburo, ataga nga. Ngundiro nguro, no nga dikatenoku nga! Nguro ngu, no enengo mandeni wesiyoro, oni bingamiye kinimo, ko, oni bingamiyedodomo nguya etenoku nga! No

mande songo gura ma eteno. Kini, kurimi, Moses, Anutro ingondudu eyingo onindo nga mandega kootuyisina oo tunooteweroyi ewonggoku, no nguya ngu nangge eteno.
23 Kurimi, Moses, ko, Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo ngandiro eyingo. Kootuyisina, Krayis ngu, ene komo ogingo koorowooro kumoowa. Ene mere yokoro, oni simoo bare bidodoboro koreteyunoro, ko keta ootoogeyunowa. Ene Yuda oni simoo bare, sowe gidarega Yuda oni kini nguno omburo, enengo Mande Keta Mesarango wesiyoro, ero ko yoyoweroyimboro ombuyingo. Ene soru himi ngundiro noore enengo oore etuyerowo. Ero eyingo.
24 Polndo mande eroodoni, ngu naruno ngu, Pestasdo Polro mande toongooro, manggaru tero eyingo. Pol ge mboorombo goyoote! Ge Skul oowooyingga tero, ingondudu urungga tero, ingonduduge urungga oorengo ngundo goyeni wenonoote! Ero eyingo.
25 Ngundiro meno manggaru tetoni, asa, Polndo gumi eyingo. Pestas oni urungga, no mboorombo ma noyoyingo. No hamoo mande ero, no hamoo nenengo ingondudu tero, etenoku ngu!
26 Oni urungga Agripa, gedo nga oo nga bidodo kuri ingomukoote. Ngundiro nguro, nondo ngu wesiyoro, geno etenoku nguro no ma sosoreteno. No ingooteno. Nga mande oo nga bidodo ngu gengo sodege, doongengge, ngu ma dagate. Kini, ge ingooteku, nguro no ngundiro etenoku, ndawugaro nguro, nga oo nga kombitero, ma tunooteyingo.
27 Oni urungga Agripa, ge bine Anutro ingondudu eyingo oniro mande, nguro nowoondogemo hamoo ingoote? No kuri ingooteno. Ngu ge nowoondogemo hamoo tete. Ero eyingo.
28 Ngundiro etoni, asa, Agripando Polya kootuyisina mande gumi eyingo. Naru ootuwoo bodaga ngano, ge mete ingoro noyeyi, Kristen tewano, bine? Ero eyingo.
29 Ngundiro sumoo yunoro etoni, Polndo mande gumi eyingo. Naru ootuwoomo, ngundi, naru pirunggano nguya, no nguro ma ingooteno. Ene no Anutno ngandiro yemboongetoowe, enendo mete ge, ko, oni bidodo ngano nguya nga mandega nga etoowe ingootenggoku, Anutdo hoorooweyerootoni, ene Yisasno nowoondoye no nowoondone ngundiro hamoo tewanggo. Ene no Anutno ma yemboongetoowe, ene sen no nunoyingo ngundiro ye ma yunowa, ero eyingo.
30 Polndo ngundiro etoni ngu, arisa, ngu naruno, Agripando Gabuman Pestas, Bernis nguya, oni mera oo sobosobo oni eneya bibitero oruwonggoku ngu, ngu nguya ootoogeyingo.
31 Ene ootoogero, endesina oorewero oorero, enengo nangge mande mande ero, ingoro eyingo. Nga oningga nga ngu, ene oo biyomi gura ma teyingo, nguro ene ureyi kumooweroyi kini, ko, ene ya biyomimo oruweroyi nguya kini, ero eyingo.
32 Ene ngundiro ingoro, etoyi ngu, asa, Agripando Pestasno gumi eyingo. Nga oningga nga ngu, ene mera bidodo sobosobo urungga Sisa enengo mande ingowero ngu, nguro ge mete ene ma yokootoyi toongewero, ero eyingo.

# 27

*Ene Pol Yoro, Wanggo Sanganimo Yetoyi, Rom Merako Oorowuweroyimboro*

1 Ene kuri mande ero gosiyoro yokootoyi, noore Itali merako Rom endemo oorowuweroyi, nguro ero, ya biyomimo oni gidarega Polya soweyerootoyi,

Rom oorowuweroyimboro. Enendo me oniro tabango oowooyi Yuliyas, noore ngu kandeyemo yetoyi, ngundo yoyoro oorowuweroyimboro. Ngu me oniro tabango, enendo me oni onibi kandegura (100) sobosobo oriyingo. Yuliyas me oni yanggango oowooyidodo, ngundo ngu me oni watangga oowooyidodo nguromu gura, ngundo Sisaro ya oo bidodo sobowooyingo.

2 Ngu naruno, noore ngu Adaramitiyam ende nguro wanggo ngu sanganimo ooreyingo. Ngu wanggoga ngu Esiya merako wanggo uteku, nguno uwero oorowuyingo. Asa, noore oorowutooye, Aristakas oningga ngu Tesalonayika ende oni, merani ngu Masedoniya, ngundo nooreya wanggono oorero oorowuyingo.

3 Sengetoni suwoononggo, noore yade oororo, Sayidon endemo wanggo gosiyoyingo. Yuliyasdo muri metemi Polno ero tetoni, nguro ene Polndo mete ngu endemo uya, dobookuriyi yeyoni, ero eyingo. Ngunonggo ene ooro wenonootoni ngu, enengo dobookuriyibo inoyingo.

4 Asa, noore Sayidon ende yokoro, ootoogero, oorowutooye, doogo urunggado wanggo wenggeremooyingo. Wenggeremootoni, nguro noore Sayiparas meradoni, ngu kootuyisina oorowuyingo.

5 Arisa, noore yade oororo, Silisiya mera, Pambiliya mera nguro wendeyi ngu kewoorokuri toongooro oorowuyingo. Noore yade oororo, Mayira ende Lisiya merako nguno tunooteyingo.

6 Ngu endemo nguno uro, me oniro tabangonggaku wanggo gura kenootoni, ngu wanggoga ngu Alekisandiriyanonggo, ene Itali merakono oorowuwero teyingo. Nguro ngu, ngundo noore yoyoro, wanggono ooreyingo.

7 Arisa, noore ngu wanggoga nguwoore ememangge yade yade oororo, naru gidarega nguno kiniteyingo. Ene ko yanggango teroodoyi, noore yade yade oororo, Nayidas mera namoko tunooteyingo. Ngu naruno nguno, doogo yanggango urungga oorero, ngundo noore nenengo toongeweroyigaku ngu gosiyerootoni, nguro noore gurasinanggo sawooto. Ngundiro nguro, noore yade yade oororo, Kirit meradoni ngu kootuyisina, Salomon ende nguro mera sosowo ngu namoko oorowuyingo.

8 Ene ko yanggango oorengo tero, noore Kirit wendeyi ngu dabemiwoore oorowuwooto. Kootuyisina, noore musiyo gura ngu wendeyi kandeyi musiyo gome, wanggo nguno gome oruweroyi. Ngu musiyonggano ngu Lasiya ende ngu namoko.

9 Doogobo wendeyi wenggeremootoni, nguro naru oowooyingga ngu noore kuri yokoyingo. Yuda onindo oowari rogo teyingomu, ngu naru kundingiyi ngu kuri kiniteyingo. Ngundiro kinitetoni ngu, asa, Yuda oni bidodo ene gome watayi. Wendeyi biyomi oorengo yeteku naruno, nguno ngu, wendeyimo endeyoweroyi naru kini, ero ingoyingo. Ngundiro nguro, Polndo mande yanggango yunoro, ero eyingo.

10 Ye ingonda teyi! Ataga ngu wendeyimo doogo urungga tunooteyingo naru. Noore ataga oororo ngu, asa, noore kowuri kenowato. No kuri ingooteno. Noore oororo ngu, asa, wanggo, oo sitowi, noorengo nguya oonootewato, ero eyingo.

11 Ene ngundiro etoni, me oniro tabango, wanggo dowooweroyi oni tabango, ko, wanggo nguro tabango oni, ngu bidodo Polro mandeni ngu ingootoyi, ene hamoo ma teyingo.

12 Ngu musiyongga ngu doogo urungga, nguro wanggo oruweroyi nenengo kini. Ngundiro nguro, wanggono oniku bidodo mande guranangge, ero gosiyoro, ngu musiyongga ngu yokoro sawero, ero eyingo. Ngundiro

nguro, ene saro, oororo, Piniks endemo oruwato. Nguno ngu, doogo urunggano mete oruweroyi, ero eyingo. Piniks ngu Kirit meradoni nguro wendeyi kandeyiga. Ngu musiyongga ngu doogo urunggano kombitero oruweroyi musiyo gome metemi.

### *Doogo Urunggado Wendeyi Yeni, Biyomi Yeyingo*

13 Sa uteku, ngu tanggeyisina doogo imakeyingo tunooteyingo. Wanggono oniku ngandiro kenoro ingoyingo. Ataga metemi, nga wendeyi gidaresina nganonggo sawato, ero ingoyingo. Ngundiro tero, ene wanggo utoyiku, wesiyoro, yoro, ene Kirit meradoni nguro wendeyi dabemi nguwoore oorowuyingo.
14 Naru bodaga nangge yokoro ngu, asa, ngu naruno, sono doogo yanggango urungga oorengo, ngu Kirit meradonimonggo nguno ombuyingo.
15 Doogobo wanggo ngu yanggango oorengo wenggeremooro, wanggo pawangoro uro, nguro ngu, ene nenengo toongeweroyi kini. Ngundiro tetoni, nguro noore ngu wendeyi songgurano nguno, kiyo awoongororiyingo.
16 Ngundiro tero, doogobo wenggereyerootoni, noore meradoni bodaga ngu oowooyi Kooda, ngu kootuyisina uyingo. Noore ngundiro uro, ko yanggango tero, wanggo bobodimu yowokoro, wanggo urunggaku sanganimo yoyero gosiyeroyingo.
17 Wanggo bobodiku yowokoro, wanggo urunggaku sanganimo yemukoro ngu, asa, uto yoro, ngundo wanggo urunggakudodo yowuruyeroro, yanggango gosiyoyingo. Wanggo tabango oniku ngu ero, doogobo noorengo wanggo ngu yoro yeni, Apirika merako sagigo nguno sorero yurewa, bine ero, nguro ene sosoreyingo urungga teyingo. Ngundiro ingoro, nguro ene wanggoro uto yanggango pirumi, ngu sosowoomo nguno Ayen kowuri urungga oorooteku ngu yoro, wendeyi newendemo oorongootoyi, keredi sono newendemo oorooteku, ngu dowooyingo. Ngundo keredi dowootoni, nguno wanggoga ngu uto yanggangongga, ngundo dowootoni, kiyo pawangoro, awooyerootoni oriyingo.
18 Doogobo noore yanggango biyomi wenggerenggereyerootoni, ngundiro nguro, noore sosoretooye sengetoni ngundiro, ene damoni yero, sitowi dorowooyi wendeyimo uyingo.
19 Naru kabusayiga ngu kinitetoni nguno, wanggo nguro oo nggiringgarani nguya dorowooyi wendeyino uyingo.
20 Naru oowooyingga biyomi, noore sa, tootu nga ma kenoyingo. Doogo urunggado noore wenggerenggereyeroro oruwo. Ngundiro nguro, noore ngandiro ma ingoyingo. Kootuyisina, mera gurano tunootewato, bine, ngundi kini bine? Kinitetoni ngu, asa, noore ngu oonootewato, ero ingoyingo.
21 Naru oowooyingga, wanggono oniku oowari ma neyingo. Nguro ngu, Polndo ootoogero, kewooroyemo dikaro eyingo. Ye noro mande ingoro ngu, asa, Kirit mera ma yokoro, ngu noore ngandiro kowuri ma kenootooye, oo sitowi nguya ma yomburiyootoowe.
22 Ene no ataga yeno eteno. Ye komo nowoondoye imakeni. Ndatero nguro, ye kewooroyemo ngano oni gura ma oonootewa. Kini, wanggoga nga nangge ngu oonootewaku nga!
23 Suwoono, Anutro Engel oni, ngundo no doongenemo omburo dikayingo. Ngu Anutga nguno nangge no yambo mande tero, no enengo ko oni tero oorooteno.

24 Ngu Engel oningga, ngundo nono ngandiro ewo. Pol ge ma sosorewero.
Ge komo ooroya, merako oni koreteyingo, Sisa, Kootno nguno doongeyimo
dika. Ingo! Anutdo enengo sumangeni, ngundo wanggono oni oorootenggoku, ko, ge nguya ngundo gome soboyerowa, ero eyingo.
25 Ngundiro nguro, ye ma sosorewero. No Anutro nowoondonemo
hamoo, nguro mande oo ewoku, ngundiro nangge, komo engge tunootewa.
26 Ene wanggoga nga ngu, yade oororo, meradoni gura nguro keredi
sanganimo uro, nguno biyomi yewa, ero eyingo.
27 Suwoo kande eraya kegidemboro namoraya nguno, wendeyi ngundo
kiyo awooyeroro, yade oororo, wendeyi oowooyi Ederiyatik, nguno ngu,
suwoo kewooro oorengomo ngu wanggoro ko onindo ngu ingoyingomu,
ngu meradoni gura namokono mayeteto, ero ingoyingo.
28 Ngundiro nguro, ene wendeyi ooriroyi ngu rogo yowero. Ngundo onibi
eraya (40 Mita) rogowoowonggoku ngu, ngundiro kenoro, yokoro, noore
bodaga nguya oororo, ko ooriroyi rogowooyingo. Rogowootoyi ngu, onibiga
kande eraya (30 Mita) ooriroyi rogo teyingo.
29 Nguro ene sosoreyingo. Noore yade oororo, mera digidodomuno ngu
sanganimo bine oorewato, ero ingoyingo. Ngundiro nguro, ene wanggo
nguro dowooweroyi digi, oowooyi Anka namoraya yokootoyi uyingo. Ene
mera himi sodedo sengetoni kenowero, ero nguro yemboongeyingo.
30 Wanggo nguro ko oniku wanggo yokoro, saweroyimboro oore
ereweyingo. Ngundiro tero, ene wanggo bobodiku uto wesiyoro yokootoyi,
ememangge ememangge wendeyi sanganimo uyingo. Ene ngundiro tero
saweroyimboro, ene wanggoro oni sobosoboku ganayeroro, wanggo yanggango dowooweroyi Anka wesiyootoyi, ememangge ememangge wendeyimo uyingo. Ene ngundiro ganayerootenggoku, ene hamoo oorengo wanggo
sosowoosina gosiyoro, nguwoore saweroyimboro teyingo.
31 Ene ngundiro tetoyi, Polndo oo kenoro, wanggo nguro tabango nguno,
me onikuno nguya ero eyingo. Nga ko oni, ngando wanggoga nga yokoro
samukootoyi ngu, ye oonootewanggo, ero eyingo.
32 Ngundiro nguro, me onikundo wanggo bobodi nguro utoku tootoongootoyi, wendeyino uyingo.
33 Sengewero, mera wendooketoni, Polndo oni simoo bare bidodo mande
yunoyingo. Polndo ngu oowari neyi, ero, mande ingonduduye yanggango
teyunoro, ero eyingo. Naru kande eraya kegidemboro namoraya kingo
yokootoni, noore kawunani nenengo ma bibiteyingo. Noore oowaringga
nguya ma neyingo.
34 Arisa, ngundiro nguro, no ye yanggango mande yunooteno. Ye komo
oowari gura neyi! Ngundo ngu ye yanggango yunowa. Ingoyi! Yengo
tabayemo uye gura ma biyomi yewa. Kini, ye bidodo gome oruwanggoku
ngu! Ero eyingo.
35 Ngundiro ero, asa, ene doongeyemo oo manongoyingo gura yoro,
Anutno esosootero, oosowooro damoni yero neyingo.
36 Ngundiro tetoni, oni simoo bare nowoondoye metemi ingoro, ene
nguya oowari yoro neyingo.
37 Noore wanggono oni ngu bidodo onibi kande eraya, ko, onibi kabusa
kande eraya gura, ko, kandegura gidemboro guranangge gura soweyoro
nguya (276) ngundiro wanggono oriyingo.
38 Oniku oowari mete nero yokoro, ene Wit sisiku yoro, dorowooyi
wendeyimo utoyi, nguro wanggo kowuri urungga ma oruwo.

*Wanggo Biyomi Yeyingo*

39 Sengetoni, sa ooretoni, ene mera kenowonggoku ngu, mera gura ene
ngu merangga ngu ma ingoyingo. Ene wendeyi kambini gura kenootoyi,
nguro keredi tama nguya gome. Nguro ene wanggo nguno gosiyowero
ingoyingo. Wanggo yade uro, torige keredigo ooretoni ngu, ngu mete, ero
ingoyingo.
40 Mande ngundiro ero ingoro, asa, wanggo gosiyowonggoku utoyiku
bidodo tootoongootoyi, wanggo nguro dowooweroyi digi, oowooyi Anka,
ngu wendeyimo nguno yokoyingo. Nguno nguya wanggo yoonenengootoni
toongeweroyi, nguro utoyi nguya toongooyingo. Ngundiro tero, ene wanggo
nguro towi ngu doogobo ngu dowootoningga, wendeyi tamako oorowuni,
ero ngu yeyi ooreyingo.
41 Ene oo ngundiro tetoyi ngu, asa, wanggogaku, ngu digi sanganimo
oorero, nguno ndindi teyingo. Nguno yanggango oorengo gagiwi yeyingo.
Wendeyi urungga dookero, ngundo wanggo sosowoomo oorongootoni,
wanggogaku ukeyingo.
42 Ngundiro tetoni, me onindo ngu ya biyomimo oni wanggono yoyoro
mayeyingoku, yureyi kumoowero teyingo. Ngundiro ingoro, nguro wang-
gono oni ngu gura ma toongewero ingoyingo.
43 Ene me oni nguro tabango oninggakundo, ngu Pol hooroowewero
ingoro, nguro ene me onino eyingo. Oni sono sanganiwoore sawero
ingootenggoku ngu, ene mete koreteya sagigo oorowuyi.
44 Ye oni songo ngu, ene de sosi yoya, ko, wanggo ngaro gidare
sowoosowoo yoya, ngu sanganiwoore sagigo oorowuyi! Ero eyingo.
Ngundiro etoni, nguro oni bidodo sagigo metemi ooremukoyingo.

# 28

## *Pol Ngu Malta Meradonimo Nguno Oriyingo*

1 Noore sagigo nenengo gome metemi mayero ngu, noore merako oni gura
ngu sumoo yunoro ingoyingo. Ngu meradoningga ngu oowooyi Malta.
2 Ngu meradoningga nguno, oni simoo bare ngundo muri gome nooreno
teyingo. Sambononggo sono omburo, mera gingo yeyingo. Ngundiro tetoni,
ene de karo, ene noore yoyoro oorowutoyi, noore de yakoyingo.
3 Polndo de made gura bidodo yoro, de nombono kaworowo. Ngu
de witungga nguno, sire gura de kookingo ingoro, endesina oororo, Pol
kandeyimo oorero, wagaro kiyingo.
4 Sire biyomingga, ngundo ngundiro tetoni, ngu meradonimo oni simoo
bare, ngundo sire biyomingga ngu Pol kandeyimo kiro boorowooyingo, ngu
kenoro, enengo nangge ero ingoro eyingo. Hamoo nga oningga nga, ngu oni
yureni kumooyingo! Ene wendeyimo ma kumooyingo, ene ngano ooroote.
Nguro ngu, ene muri nenengo nguro Anutga, ngundo ene keta ma orini, ero
ingowo. Ero eyingo.
5 Etoyi, Polndo ngu sire biyominggaku yoro oorongootoni, de nombono
soreyingo. Ene Pol ngu sirengga ngundo kiwoku, nguro ma kumooyingo.
6 Ngu oni ngu Pol sobowooro oruwonggoku, Pol sirembo kiwoku ngu,
koongetoni, ukero, uro kumoote. Ene Pol sobowoorootoyi, naru pirungga
oodoyi kinitetoni, ene Pol ma kumootoni, nguro enengo nangge enengo
mandenonggo ero ingoro eyingo. Nga oningga ombuwoku nga, anut gura
oorooteku nga! Ero ingoyingo.
7 Ngu meradoningga nguno, oni tabango koreteyingo ngu oowooyi ngu
Pabiliyas nguno oruwo. Ngu oningga, ngu ene merani koni nguya urungga

moore. Ngu oningga ngundo noore yoyoro, enengo yano oorowuyingo. Ene noore gome soboyerorootoni, naru kabusa yokoyingo.
8 Pabiliyas ngu eweyi ngu sayi. Sayini ngu moondeyi ogingoro, kawuyi bisingoro oruwo. Polndo ngu oororo, kenoro, Anutno nguro yemboongero, kandeyi tabangomo yero, Anutno ngu oningga ngu sayiningga nguro yemboongeyingo. Ngundiro tetoni ngu, oningga ngu mete teyingo.
9 Ene ngundiro tetoni, ngu meradoningga nguno, oni songoku ngu kenoro, ingoro ngu, ene nguya sayi oni gidarega yoyoro, Polno mayeyingo. Ngundiro yoyoro mayetoyi, Polndo Anutno yemboongero, kandeyi tabayemo okootoni, mete temukoyingo.
10 Ngundiro nguro, ene muri metemi ngu nooreno tero, noore gome soboyeroyingo. Kootuyisina, noore sawero tetooye, oo songomboro ingoro, wenonowootomu ngu, bidodo wiyakoro, wanggono yeyingo.

### *Pol Ngu Yade Yade Oororo, Romno Tunooteyingo*

11 Ene koretero noore kombo kabusa ngu meradoningga nguno oriyingo. Kootuyisina, noore wanggo gura doogo urungga naruno mayero ngu, meradoningga nguno oodoni, noore ngu sanganimo ooretooye, ngundo yoyoro oorowuyingo. Ngu wanggoga ngu Alekisandariya endemonggo nguro wanggomu, ngu sosowoomo ngu, anut godange ngu simoongo sangara eraga gabogaboyari teyingo. Ngu simoongo sangara eraga ngu oowooyari ngu Kasto, ko, Polas.
12 Noore ngu wanggoga nguno oorero, yade yade Sirakiyus endemo oororo tunooteyingo. Noore nguno naru kabusa oriyingo.
13 Noore ngu endega ngu yokoro, yade yade oororo, Regiyam endemo tunooteyingo. Kootuyisina, naru gurano, doogo sa uteku, ngu biyomisina ngu tunooteyingo. Nguro ngu, noore yade yade oororo, sengetoni, noore Putiyoli endemo tunooteyingo.
14 Ngu endega nguno, ngu Yisasro keyimo oni gidarega yeyoyingo. Ngundiro yeyootooye, ene noore soreyerootoyi, eneya nguno naru kandegura gidemboro eraya (7) enedodo oriyingo. Ngundiro tero, noore Rom ende ooreyingo.
15 Rom endemo, Yisasro keyimo oni simoo bare ngu noore mayewootoku, nguro mande ingoyingo. Nguro ngu, ene ootoogero, yade omburo, Apiyasno yowuruwooro ya nguno sono oowari uriyoweroyi ya kabusa, nguno ene ooreko noore yeyoyingo. Polndo ene oniku yeyoro, ene Anutno esosootero, ene newende yanggango ingoyingo.

### *Polndo Rom Endemo Mande Gome Ngu Wesiyoro Eyingo*

16 Noore Rom ende newendesina utooye ngu, Rom ende nguro mera sobosobo oningga, ngundo ya gura inootoni, nguno ene songo orini, ero eyingo. Nguno ngu, me oni gurananggebo nguno, Pol sobowooya orini, ero eyingo.
17 Naru kabusa yokoro, Polndo Yuda oniro tabango oni negoyerootoni, mayero yowuruwooyingo. Polndo mande yunoro, ngandiro eyingo. Ye dobookurine, no oo gura tero, noorengo oni nga ma yomburiyeroyingo. Noorengo osisambananimboro mamana mande ngu gura ma yomburiyoyingo. Ene Yerusalemno ngu, no kingo noyoro, ya biyomimo noyewonggo. Ngunonggo noyoro, Rom oni kandeyemo noyewonggo.
18 Rom onindo noro mandene ngu ingoro ngu, ene ngandiro eyingo. No biyomine gurano nureyi kumooweroyi nguya kini. Ngundiro ero, nguro ene noyokootoyi, toongewero teyingo.

19 Ene Yuda onindo ngu mandega ngu utoro, oorongooro, yokootoyi ngu,
nguro, no oore gura kini. Ngundiro nguro, no oni urungga, Sisa, ngundo
noro mande ingoni, ero, no nguro meno eyingo. Ene ngu noro dobookurine
nguya oo gurano eneya mandega, ero kini.
20 Ngu muringga nguro ye negoyerootoowe, nga mayetenggoku nga, no
ye yeyoro, mande yunowero. Noore Iserel oni bidodo ene sobowootetoku,
ngu Krayis ngu Anutdo noore ko yoyoweroyi sunggi yeyingo oni, ngundo
sobowootenggo. No nguya ooga newendemo hamoo tetenoku, ngundiro
muringga nangge, nga uto yanggangongga nga ngu, ene no gosinerootoyi
oorootenoku nga! Ero eyingo.
21 Ngundiro etoni, Yuda onikundo Polno mande gumi eyingo. Yuda
merako oni ngu gurado ngu mandega nguro gengo mande ngu noorengo
so uyi soweyootoyi, ngano mayetoni, noore ma kenoyingo. Yuda oni
gurado ngano mayero, geya mande biyomi gura nguya nooreno etoyi, ma
ingoyingo.
22 Ene noore gengo ingondudu ko gengo manggogemonggo etoyi, in-
gowero ingootetoku nga! Noore mande ngandiro ingoyingo. Oni simoo
bare mera bidodomo, ngundo gengo Yisasro keyimo oni nguya mande
biyomi kootuyisina etoyi, nguro noore gengo manggogemo mande nenengo
ingowero ingowato, ero eyingo.
23 Ene naru gurano ko yowuru tewato, ero mande gosiyoro eyingo. Ngu
naruno ngu, oni simoo bare oowooyingga oorengo Pol oruwoku, yangga
nguno mayeyingo. Suwoononggo yade oororo suwootetoni ngundiro,
nguno ngu, Polndo mande koyi ngu tero, ngu Anutro mande murin-
ingga, ngundo simoo bare enengo soboyerooteku, ngu muri nenengo
etuyeroyingo. Pol ene ko yanggango towoongoro tero, oni simoo bare
enengo mandeni tunoo oorengo hamoo nangge wesiyoro etuyeroyingo.
Ngu ngandiro eyingo. Kurimi Moses, Anutro ingondudu eyingo oni,
ngudodo Anutdo Mesayiya Krayis, noore ko yoyoweroyi oni, enendo
soweyoweroyi, nguro eyingo. Ngundiro eyingomu, ngu oo ngu bidodo
Yisasno engge tunooteyingo ngu! Ero eyingo.
24 Oni gidarega ngu Polndo mande ewoku, nguno nowoondoyemo hamoo
teyingo. Ene oni gidarega ngu nowoondoyemo hamoo ma teyingo.
25 Ngu onikundo enengo kewooroyemo mande mande ngu ero, in-
gonduduye ngu songo songo ingoro, nguro ene damoni yero sayingo. Ene
koretero, Polndo mande gura wesiyoro yunoro eyingo. Yuka Kundingiyi,
ngundo mande hamoo oorengo ero, noorengo osisambanani ngu yunoro,
Anutro ingondudu eyingo oni Ayisaya manggowoomonggo, ene Anutdo
ngandiro, ero eyingo.
26 Ge ngu oni simoo bare nguno ooroya, mande ngandiya yuno. Ye mande
mande ingoro ngu, ene ye nguro muri gome ma ingowanggo. Ye
doongeteroruwanggoku, ene ye oo gura gome ma kenowanggo.
27 Ngu oni simoo bare nguro nowoondoye ngu ukingoyingo. Sodeye nguya
mande ingowero sureyekini yeyingo. Ene doongeye kuri ukingowonggo.
Ene nga oo nga bidodo ma tero ngu, asa, doongeyembo oo gome kenoro,
sodeyebo mande gome ingoro, nowoondoye ngundo mande muri ngu
gome ingonduduwooro ingowanggo. Ngundiro tero ngu, asa, ene nowoon-
doye yowoorengoro, nono ombutoyi, nondo ene yomosiyerootoowe, mete
tewanggo. Anutdo ngundiro eyingo. Nga mandega nga Anutdo ewoku, ngu
ataga nguya, ngu hamoo mande. Ero eyingo. (Ayisaya 6:9-10)
28 Asa, Polndo mande gura soweyoro eyingo. Yo, ye Yuda oniro tabango ye
komo ingoyi! Anutdo noore ko yoyoweroyi muringga, ngunonggo Anutdo

oni sowe gidarega Yuda oni kini nguno mande ero soweyootoni oorowuwo.
Enendo ngu mande ngu ingowanggoku ngu! Ero eyingo.
29 Polndo ngu mandega ngu ero yokootoni, Yuda oni ene sayingo. Enengo
nangge mande ero, ronggesambi urungga teyingo.
30 Dagoma eraya bidodo, Pol enengombo ya gura uriyoro, nguno oruwo.
Oni Polno mayetoyi, ene muri gomemu ngu teyunowo.
31 Polndo Anutro mande muringga, ngundo simoo bare enengo soboye-
rooteku, nguro gome gome wesiyoro eyingo. Oo Bidodo Simburi Yisas
Krayis, nguro mande ngu simoo bare bidodomo wesiyoro ero, ene ma
sosorero, ene gome etuyerowo. Ene mande yootunoro, yanggango oorengo
etoni, oni gurado mande ma ewero, ero ma roogo teyinoyingo.

# ROM MANDE
## Polndo Nga So Uyiga Rom Merako Oni Simoo Bare, Nguro Nakangoyingo

Romro Mande Tabango

Polndo nga so uyiga nga nakangoro, nowoondoyemo hamoo teyingo oni Rom endemo oorootenggoku, ngu yunoyingo. Pol, ene Korind endemo ootooro, ngunonggo nga so uyiga nga nakangoro ngu, bare gura inoyingo. Ngu barega ngu oowooyi Pibi, ngu barega, ngundo Polro so uyi yoro, Rom ende oorowuyingo. Ngu Itali merangga ngu, Rom merako nguno ende urungga Gabumanro ko oni nguno bibitetenggo. Asa, enengo oni urungga ngu oowooyi Sisa, ene nguya ngu mera gumisina bibiteyingo.

Nga so uyigano ngano ngu, Polndo oni simoo bareno etuyeroro, ngandiro ete. Noore merako oni simoo bare oorootetoku nga ngu, noore Anut doongeyimo weti mbumbuwadodo oorooteto. Ngundiromu ngu, ene noore gome metemi nenengo, Anut doongeyimo ma tunootewato. Kini, noorengo ko guradiro guradiro, ko, noorengo murinani nguya guradiro guradiro teteto. Ene noore Yisas Krayisro ingootooye, nowoondonanimo hamoo tero ngu, asa, Anutdo ngu noore oni simoo baredoya, nenengo oni, ero ngu, asa, enendo noorengo mbumbuwa andangeyunowa.

Polndo ngu Rom merako nguno oorowuwero gome ingoote. Ene nguno oororo, Anutro Mandeni Keta Mesarango ngu wesiyoro yunoro, ko oni nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngu mera gidesina oorootenggoku, ngu yanggango yunowero eyingo. Asa, ngu mera gidesina oni oorootenggoku, ngu Yuda oni simoo bare, ko gidega ngu ene Girik oni simoo bare oorootenggo. Asa, nga so uyigano ngano ngu, oni simoo bareno Polndo ko tero endeyootoni, oni simoo baredo ene hoorooweyingomu nguro ete.

Arisa, mande gumi ngu nga so uyigano ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande ko so uyiga ngaro ingonduduni nguya ooroote. 1:1-17.

* Oni simoo bare bidodo biyomi oodoyi ngu, asa, Anutdo noore yomburiyerowa. 1:18-3:20.

* Roogo keyoweroyi, nguro oo muringga ngundo ngu, mete noore mbumbuwanonggo yoyowa. Kini, ngu nowoondoye ebe ino ino teweroyi nguro muri, asa, Krayisro nowoondoyemo hamoo tero oodoyi ngu, asa, ngu muringgano ngunonggo ngu noore yoyowa.3:21-4:25

* Noore ngu komo Krayisya yowuruwoowatoku, ngunonggo ngu noore keta sugi sugi suwooyi sano oruweroyiga, ngu yowato. 5:1-8:39.

* Iserel oni simoo baredo ngu Anut kootu inoyingo. Ene kootuyisina Anut enengombo ko yoyoro, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo pawa newendemo ko yoyowero ombuwa. 9:1-11:36.

* Kristen oni simoo barero muri gome nenengo.12:1-15:13.

* Polndo kambayeroyingo mande ero, enengo ingonduduye ngu yokutuyeroyingo. 15:14-16:27.

### *Aposel Polndo Ko Teyingo, Nguro Muri*

1 No Polndo, no Krayis Yisasro kirikiri oni. Yisasdo no noyoro, enengo ko oni kirarongo (Aposel), rogoneroro noyewo. No nguno Anutro Mande Keta Mesarango ngaro koyi teweroyi noyewo.

2-3 Kurimi oorengo, Anutdo enengo Mande Keta Mesarangongga ngu ero
gosiyoro, ngu enengo Nangoni Yisas Krayis, nguro eyingo. Ngu enengo
ingondudu eyingo onino etoni nakangoyingo. Yo, ene Dewit oni urungga
nguro sowenimonggo oni oorengo tunooteyingo.
4 Ene Anutro nangoni yanggangonidodo, ene Yuka Kundingiyimbo yeni
tunooteyingo. Yo, Anutdo merenonggo Yisas yokutuwooyingo naruno,
nguno yootunoro etuyeroote. Ngu hamoo, ene noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani, Yisas Krayis, ngu Anutro nangoni.
5 Anutdo, Yisas Krayisnonggo sumange yoro yunowo. Krayis oowooy-
imonggo noyoro, enengo ko oni kirarongo (Aposel), enengo kono ngano
yoyewo. Ene ngundiro tetoni, oni simoo bare mera bidodomonggo ne-
goyerootoni ngu, Yisasro nowoondoyemo hamoo tero, enengo mandeni
keyowanggo.
6 Ye Rom merako oni simoo bare nguya Anutdo ye negoyerowoku, nguro
ye Yisas Krayisro menongga ngu kuri ingowonggoku, ngu ye keyoyi.
7 Ye simoo bare Romno oorootenggoku, ye Anutdo kuri newende ye
yunoro enengo ero negoyerootoni, nondo mande nga, yengo nakangooteno.
Anut noorengo awanani, nguno yemboongetoowe, nguya noorengo Oo
Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngundo sumange noore suwooyi
sano yunorootoni, nguno ye nowoondoye imakeyingomo oriyi.

### *Polndo Rom Merako Oni Simoo Bare Ngu Yeyowero Ingoyingo*

8 Mera bidodomo, oni simoo bare yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
gomengga ngu mande ingootoyi, nguro no ngu oni oni tero, Anutno Yisas
Krayis oowooyimo, esosootero yemboongeteno.
9 Nowoondone bidodo Anut Nangonimboro Mande Keta Mesarango
wesiyoro yunoro ngu, ngu no Anutro ko oni nenengo tunooteteno. Nguro
ngu, Anut kuri ingowoku ngu, suwooyi sano no yengo ingondudu tero,
Anutno yemboongeteno.
10 No yeno omburo, yeyowero ingondudu urungga teteno. Nguro ngu,
no suwooyi sano yemboongetenoku ngu, Anutno mete tetoni ngu, ene oore
gura etunerootoni, nguwoore omburo yeyowano.
11 No ye yeyowero nowoondone gome ingoro hahangeteno. Ndadiro
nguro, nondo ye Yuka Kundingiyi, ngundo oo kingo duwoo yunootenoku,
nguro ye nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunowa.
12 Ngu ngandiro. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo no
hooroowenerootoni, ngundiro nangge, no nowoondonemo hamoo teyingo,
ngundo ye hoorooweyerowano. Ngundiro tewatoku, ngundo noorengo
bidodo Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, yanggango teyinowa.
13 Ye Kristen dobookurine, ye komo gome ingoyi, ero ingooteno. Naru
oowooyingga, no yeno oorowuwero ingootoowe, ene oo oowooyinggado
noro oore ukingoote. Noro kone oorengo, ngundo oni simoo bare sowe
gidarega, Yuda oni kini hoorooweyerootoni, Yisasro simoo bare tetenggo.
Ngundiro nguro, no ye nguya hoorooweyeroro, yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, yanggango teyunowero ingooteno.
14 Anutdo oo gome no nunowoku, nguro no Anutno wetidodo. Nguro ngu,
no komo oni simoo bare bidodo hoorooweyerowano. Ngundiro nguro, no
tuko oni, konggi oni nguya, ingondududodo oni, ko, ingonduduye kini oni
nguya, no komo ngu bidodo hoorooweyerowero ingooteno.
15 Ngundiro nguro, no nowoondonemonggo ngu, ye Rom merako oo-
rootenggoku, nguro nguya, mande keta gome nga yeno ewero ingondudu
teteno.

*Mande Keta Mesarango Ngu Anutro Yanggangoni*

16 No Anutro Mande Keta Mesarango ngaro ma oyimoneroote. Ndadiro
nguro, Mande Keta Mesarango ngu Anutro yanggangoni. Ngundo ngu,
ene mete yoyeni, Anutdo oni simoo bare nguro nowoondoyemo hamoo
tewanggoku ngu, ngu yoyowa. Koretero, Yuda oni yoyoro, kootuyisina, oni
sowe gidarega nguya yoyowa.
17 Anutro mande, ngundo oni yoyeni, oni gome nenengo oorengo tunoote-
wanggo. Oni nenengo yeni tunooteweroyi ngu, Anutro murini tunootero
oruweroyi ngu, oo bidodo Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo
nangge yeni tunootete. Anutro mandeno, ngu kuri ngundiro eyingo.
Oni ene Mande Keta Mesarango ngu gome ingoro, nguro ene nowoon-
doyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, ene oni nenengo tunootero,
suwooyi sano keta oruweroyi ngu yowanggo, ero eyingo. (Habakuk
2:4)

*Oni Simoo Bare Bidodo Anut Kootu Inootenggo*

18 Noore ingooteto. Anutro sanggirini, ngundo oni bidodo merakono
muri biyomi, ko, weti mbumbuwa tetenggoku, nguro sambo endemonggo
omburo, ngano tunooteroroote. Oniro weti mbumbuwaye, ngundo Anutro
mande wiriyoro, yoro oongootenggoku, nguro Anutro sanggirini, ngu oni
nguno tunootewa.
19 Oni bidodo Anutro murini ingootenggo. Anutro hamoo ingoweroyi,
ngu mandeni tunoo oorengo oorooteku ngu, Anut enengombo kuri
etuyeroyingo.
20 Kurimi oorengo oo bidodo yeyingo naruno, Anut ene suwooyi sano,
yanggangonidodo, enengo murini ootootoni, ngu bidodo onindo kenoro
ingootenggo. Yo, oni ene Anutdo mera nga oo bidodo yeyingo, ngu
kenoro, nguno ngu, Anutro murini nguro yanggangoni oo nguya kenoro
ingootenggo. Ngundiro nangge, kootuyisina, onindo enengo weti mbum-
buwaye oongooweroyi oore gura kini. Nguro ngu, ene ma ingooteto, ero
ma ewanggo.
21 Oni ene Anutdo mera ngano oo yeyingo, ngu kenoro ingootenggo.
Ene Anut hamoo oorengo, ero ma ingoro, nguro bingami ma okooyingo.
Eneno oni oni nguya ma teyingo. Kini, ene Anut kabetero, ene kingo
oo godagodange nguno ingonduduye nguno nangge yero, nowoondoye
ooreriko oorootenggo.
22 Ngundiro nguro, ene ingondududodo oni, ero etenggoku ngu, ene Anut
doongeyimo, ene oni ingonduduye kini tunootetenggo.
23 Anut duridarinidodoga ngu ma kumooteku, ene ngu kootu inoro, nguno
nguya yambo mande ma tetenggo. Ene ngu merako ngano oo kumooteng-
goku, ngu gabogaboyi tero, ngu bingamiye okooro, nguno yambo mande
teyingo. Oo kumootenggoku ngu ngandiro: oni, nu, nusako, siresoom-
baraku, oo kekandeyedodomu endeyootenggoku, ngu gabogaboyemo tero,
nguno yambo mande tetenggo.

*Muri Biyomi Gura Gura*

24 Ngundiro nguro, Anutdo yoyokootoni, enengo muriye biyomi, ngundo
yoyoro, nowoondoye sugabododo teyunootoni, ngunonggo enengombo
buribari endeyootenggokuno, goweye yeyi, biyomi oorengo yetenggo.
Nguno goweye yomburiyoro, nguno oyimo yootenggo.
25 Ngundiro oni simoo bare ngu, ene Anutro hamoo mande ngu ma
keyoro, ene Setanro godange ngu nangge keyoyingo. Yo, ene Anut mera
ngano oo bidodo yeni tunooteyingongga, ngu kootu inoyingo. Yo, ene

Anut oowooyi bingami ma ero okooyingo. Kini, ene Anutno yambo mande
teweroyi ngu ma tero, ene Anutdo oo merako ngano yeyingo, oo nguno
nangge yambo mande teyingo.
26 Ngundiro nguro, Anutdo yoyokootoni, ene muri biyomimo oodoyi,
enengo baresumooye ngu kame nenengo teweroyi muri ngu yokoro, bare
gidarega ngu sebobarese tero, muri biyomi ngu, keyororootenggo.
27 Simoo nguya ngundiro nangge, baresumooye yoyokoro, ene simoo gi-
daregaya enengo nangge sebobarese terorootenggo. Nowoondoyemo muri
biyomingga, nguro nangge, hahangerorootenggo. Ene oni dobookuriye-
boya muri biyomi ngu nangge tewonggo. Simoo enengo nangge oyimo
mande ngu oni gurano tetenggo. Oni enengombo enengo muriye biyomi
tetoyi, Anutdo nguro goweyemo kowuri urungga ngundiro nangge gumi
yunoote.
28 Oni enengo ingonduduyemonggo, Anutro muri nenengo ngu
yokoyingo. Ngundiro nguro, Anutdo yoyokootoni, enengo muriye biyomi,
ngu nangge ingoro keyootenggo. Nguno ngu, ene ingondudu muriye gura
gura, Anutdo oniya ma tewero, ero rogo teyingo, ngu teyingo.
29-30 Ene muri biyomi, ngundo nangge, nowoondoyemo angete. Ngu
ngandiro: weti mbumbuwa biyomi; oniro oo kenomayingoweroyi; oni
songomboya muri biyomi tetenggo; oni gidarega nguro sitowiye kenoro,
nguro nowoondoye biyomi ingoweroyi; oni ureyi kumooweroyi; bigibogu
ronggesambi; oni ganayeroro enengo oo sitowi yoweroyi; oni gidarega
goweye sanggawero mande biyomi etenggo; ngundo nangge nowoon-
doye angetenggo. Yo, ene oni kootuyesina mande biyomi ero oowooyi
yomburiyoweroyi; Anutya mundi tero manggaru teweroyi; windawinda
tero, enengo oowooyi bingami okooweroyi; ene muri biyomi keta nguya
yeyi tunootetoni; ko, oni ene awanamoyemboro mande ma keyootenggo.
31 Oni ene ingonduduye kini; ene oni mande etenggoku ngu, ene enen-
gombo ngu ma keyootenggo. Ene dobookuriyeboro nowoondoyi ma tero,
oni gidaregaro nguya nowoondoyi ma teyingo.
32 Anutro mamana mande nenengo ngu ngandiro ewoku, oni muri biyomi
buribari ngundiro tetenggoku ngu, ene Setanro ende biyomi de nombo
ma kumooweroyi nguno oororo oruwanggo. Ngundiro oni simoo bare
ngu, ene komo ngu Anutro mamana mandega ngu gome ingoro, ene ngu
yokoro, kootu inoro, muri biyomi nangge terorootenggo. Ene ngu mur-
inggano nguno ootooro, ngunonggo oni gidarega nguya yoyoro, ngu muri
biyomingga ngu etuyeroweroyimboro nguro oni oni tero, nowoondoye
bidodo nguro nangge ingootenggo.

# 2

*Anutdo Wirikoyeroweroyi, Ngu Nenengo Oorengo*

1 Ye simoo bare bidodo oni gidarega goweyemo mande biyomi etenggoku,
ngu no ye songomo songomo eteno. Ingoyi, ye oo ngundiro tetoyi ngu,
asa, kootuyisina wirikoyeroyingo naruno, Anutdo yengo muriye nguya
ngu ngundiro wirikoyerowa. Ngu muringgano ngunonggo yengo goweye
bungomo mande nguya etenggo. Ndawugaro? Ye oni songo goweye bun-
gomo nguno mande biyomi etenggokuro nguro, naru bidodomo, yengombo
nguya ngundiro muringga ngu terorootenggo.
2 Noore hamoo ingooteto. Oni muri biyomi ngundiro tetenggoku, nguro
gumi biyomi urungga oorengo Anutdo yunowa. Ndadiro nguro, Anutdo oo
bidodo wirikoweroyi naruno, ngu nenengo oorengo wirikoyerowa.

3 Ge mera ngaro oni nangge, ge oni gurado oo teteku, ngu bungomo
mande ma ewero. Ndadiro nguro, gengombo nguya ngu muri biyomingga,
ngu tete. Ngundiro tetekuro nguro, ge Anut doongeyimo ma kombitewa.
Kini, Anutdo gengo muringge nenengo wirikowa.
4 Naru pirunggano, Anutdo ge gome sobogeroro yobasigeroote. Ene su-
wooyi sano nowoondoyi tero, sobogeroro ootooro, geya sodedo ma sanggiri
tete. Yo, Anutro murini gome metemi. Ge bine nguro ingootoyi, kingo
oo ngundiro tete? Kini, Anutdo ngu muringga tero hooroowenggerootoni,
nowoondoge yowoorengoya, Anutro nowoondogemo hamoo tewa.
5 Ene ge komo nowoondoge gagiwi, nguro ge nowoondoge Anutro ma
ingoro yowoorengoote. Ngu muringgano nguno, gengombo gengo muri biy-
ominggega ngu, soweyootoyi urungga tete. Ngundiro nguro, kootuyisina,
naru gurano, Anutro sanggirini ngu tunootero, nguno ngu enengo yang-
gangonidodo, gengo muringge biyomi ngu nenengo wirikootoni, nguno ge
biyomi gumi yowa.
6 Yo, hamoo, Anutdo oni simoo bare bidodoboro oo muri tewonggoku,
nguro gumi ngundiro nangge yunowa.
7 Anutdo sugi sugi oruweroyi ngu oni ngandiro yunowa. Oni ene suwooyi
sano muri gome nguro ko yanggango tetoyi, Anutdo enengo duridarinidodo
bingamiyedodo teweroyi, ko, sugi sugi keta oruweroyi ngu yunoni, ero
ingootenggo. Ngundiro oni ngu Anutdo sugi sugi keta oruweroyi ngu
yunowa.
8 Ene oni gidaregado ngu enengomboro nangge ingootenggo. Ene mande
hamoo ngu kootu inoro, Anutro muri gome nenengo, ngu ma keyootenggo.
Nguro ngu, Anutdo ngu oni nguya sanggiri biyomi tero, ogingo gumi
urungga yunootoni yowanggo.
9 Yo, hamoo, oni bidodo muri biyomi tetenggoku, nguro Anutdo kowuri
ogingo urungga oorengo yunowa. Enengombo muri biyomi tetenggoku,
nguro Yuda oni simoo baredo kowuri koretero yootoyigogo, kootu, oni sowe
gidarega enebana kowuri ngundiro nangge yowanggo.
10 Ene oni simoo bare mande muri gome nenengo tetenggoku ngu, asa,
Anutdo sambo endemo oowooyi bingami gome metemi, ngu inootoni,
newende imakeyingomo sumangeyi oruwa. Ngundiro ngu, Yuda oni ngu
koretero, ko, oni sowe gidarega ngu kootu nguya yowanggo.
11 Anut doongeyimo, oni oowooyedodo, ko, oowooye kini oorootenggoku
ngu wirikoyeroweroyi rogo guranangge oorengo ereremo ooroote.
12-15 Ngu ngandiro: Anutdo oni bidodo weti mbumbuwa tetenggoku,
nguro ogingo gumi biyomi yunowa. Yo, hamoo, oni bidodo Mosesro
mamana mande ma ingoro, weti mbumbuwa tetenggoku ngu, asa, Anutdo
ngundiro oni ngu ogingo gumi yunootoni, ene Setanro ende biyomimo
uwanggo. Ndadiro nguro, Anutdo enengo mamana mande ngu nowoon-
doyemo yetoni, ngundo newende sanggawetoni, ene muri biyomi ngundi
metemi tewonggoku, ngu nenengo etuyerowo. Ngundiro nangge, Yuda oni
simoo bare bidodo Mosesro mamana mande ingoro oorootenggoku, ngundo
weti mbumbuwa tewanggoku ngu, asa, Anutdo ngu oni nguro muriye,
wirikoyeroro ogingo gumi biyomi nguya yunowa. Ndadiro nguro, ene
mamana mande kuri inowonggoku , ene ngu kootu inoro, ma keyoyingo,
nguro ene oonootewanggo. Yo, hamoo oorengo, oni ene Anutdo muri gome
nenengo onindo teyi, ero ingooteku, ngu tetoyi ngu, asa, Anutdo ngu oni
ngu yoyowa.
16 Nga mande ketangga Anut wirikoyeroweroyi, nguro nondo wesiyoro
etenoku nga, ngu kootuyisina, ngundiro tunootewa. Oni enengo mande

muriye bidodo oongooro tetenggoku ngu, Anutdo oni bidodo nenengo wirikoyerowa. Ene ngu wirikoyeroweroyi kongga ngu, Anutdo ngu Yisas Krayis inootoni tewa.

### *Yuda Onindo Mamana Mandero Nowoondoyemo Hamoo Tetenggoku, Ngundo Ene Hoorooweyerowa*

17 Yengombo noore Yuda oni, ero etenggo. Yo, ye Mosesro mamana mande ngu nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro nangge ingoro, nguno yengo bingamiye nangge ero okooro etenggo. No Anutro oni, ero meno manggaru kingo etenggo.
18 Ene ye Anutro mamana mandeno etuyerootoyi, ye ingowonggoku Anutdo ndawu ooga yeno yeni, tunootewaku ngu, ngundiro nguro, ye muri biyomi, ngundi, metemi ngu wirikoro ingootenggo.
19-20 Ye ngandiro ingondudu tetenggo. Mamana mandeno, noore kuri hamoo mande ngu muri ingoro yowooto. Ngundiro nguro, noore Yuda oni Anutro mamana mande ma ingoyingo, doongeye kiringo ngundiro, ngu oore etuyerowato. Noore Yuda oni ngu oni ooreriko oorootenggoku, nguro soru himi. Noore ngu oni ingonduduye kini, ngu Mosesro mamana mande ngu etuyeroro, nguro ingondudu yunoweroyi oni oorooteto. Noore simooye bobodi Mosesro mamana mande, nguro etuyeroyingo oni oorooteto, ero ingootenggo.
21 Yo, ye oni gidarega muri gome metemi etuyerootenggoku, ndawugaro nguro, yengombo yengo ma etuyerootenggo? Yo, ye oni songomboya, ye yakaka ma tewero, ero etuyerootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya yakaka tetenggo, bine?
22 Ye ngandiro nguya etenggo. Oni erambarisa oruweroyi ngu yokoro, buribari ma endeyowero. Ero etuyerootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya buribari endeyootenggo, bine? Ye ngandiro nguya etenggo. No oombooro biyomimo ma yemboongewano, ero eyingo. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya ngu oombooro oo nusako gabogaboyi yakakayi yoro, yengo yano yetenggo, bine?
23 Ye yengo oowooye bingamiye nangge okooro, meno manggaru kingo etenggoku ngu, noore Anutro mamana mande ingooteto, ero eyingo. Ngundiro ero ngu, ngu weti mbumbuwa tero, ngundo Anutro mamana mande ngu yomburiyowonggo. Ngundiro muringgano nguno, ye Anut oowooyi ngu yomburiyoro, oyimo teyinootenggo.
24 Anutro mandeno, ngu ngandiro nakangoyingo.

Ngu yengo muriye biyomi, nguno oni sowe gidaregado Anut oowooyi yomooyinoro yomburiyootenggo. Ero nakangoyingo. (Ayisaya 52:5)

### *Onendo Ngu Yuda Oni Oorengo?*

25 Yuda oni ngu Anutro sunggiga goweyemo ngudodo ngu, ene Anutro oni oorengo etuyeroote, bine? Ene mamana mande keyoro ngu, ngu sunggiga ngu gome oorengo. Ene ye mamana mande ngu karongoro ngu, sunggiga yeno oorooteku ngu, kingo oo ngundiro tunootewa.
26 Nguro ngu, oni ene sunggi goweyimo ma yeyingo ngu, ene mamana mande ngu gome keyoro, muri gome nenengo ngu tewaku ngu, asa, ngu oningga ngu Anutromu. Ene Anut doongeyimo, sunggi eneno kuri oorooteku, ngundiro ene sunggidodo.
27 Oni ngu sunggiga ngu kini, ngu oni ngu Anutro mamana mande gome keyoro, ngunonggo enengombo ye Yuda oniro muriye kenoro, ngu mamana mandeno wirikoyerowanggo. Ndadiro nguro, ye mamana mande nakaya

yeno oorooteku ngu, ko, yeno sunggiga ngu nguya ye goweyemo oorooteku, ngu ene ye mamana mande ma keyootenggo.
28-29 Ndawu oningga ngu Yuda oni? Oni gura ene sunggi ngu goweyimo nangge, ngu Anutro oni kini. Kini, oni gura ene sunggi ngu, ene newendemo oorootekungga ngu, ene Yuda oni oorengo Anutromu. Sunggi hamoongga nga Anutnonggo Yuka Kundingimbo yoro omburo, oni nowoondoyemo yete. Ngundiro oningga ngu, oni doongeyemo oowooyi kini. Ene Anut doongeyimo ngu, ene oowooyi bingamidodo ooroote.

# 3

### *Muri Biyomi, Ngundo Mande Muri Gome Ngu Yeni, Ma Biyomi Yewa*

1 Ngundiro nguro, Yuda onindo oni sowe gidarega ngu ndawu oogaro dagayerootenggo? Ndawu oo metemingga goweyemo sunggiga nguno tunootete?
2 Yuda onindo ene oo gome guradiro guradiro ooroote. Koretero ngu ngandiro: Anutdo enengo mandeni ngu Yuda onino yetoni, ngundo sobowooyi, ero yunoyingo.
3-4 Oni gidarega, ene Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangoye urungga kini, nguro ene oo gura tewero ero ewonggoku, ngu ma tetenggo. Ngundiro nguro, Anutdo nguya enengo mande ero gosiyoyingo, ngu ma tewa, bine? Hamoo oorengo kini. Nguro ngu, oni bidodo godange mande etenggoku, suwooyi sano Anutdo mande oo ero gosiyoyingo, ngu bidodo temukowa. Anutro mandeno, ene Anutya ngandiro ete.

Gengo mandege ngu, hamoo oorengo nenengo. Ene onindo gengo mande wirikowero tewanggoku ngu, gedo ene dagayerororuwa. Ero eyingo. (Sam 51:4)

5-6 Ndadiro nguro, oni gidaregado mande ngandiro etenggo. Noorengo mande muri biyomi ngu, Anutro mande muri nenengo ngu yeni tunootetoni, ngu mete noore weti mbumbuwa urungga tewato, bine? Noore muri biyominani, ngundo Anutro murini ngu yeni tunootetoni ngu, ndawugaro Anutdo noorengo weti mbumbuwa nguro gumi yunowa? Ene no Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu hamoo kini. Anut nenengo kini tetoni ngu, ndadiro tero, ene mete endeni endeni oni simoo bare bidodoboro muriye ngu wirikoyerowa. Kini, Anut ene oo bidodoboro urungga oorengo.
7 Ene noro godange mande, ngundo Anutro murini metemi yeni tunooteteku ngu, ngundo yeni, oowooyidodo tunootewaku ngu, arisa, ndawugaro nguro, no komo weti mbumbuwadodobo nguro kowuri gumi yowano?
8 Ene noore ngandiro ingowato. Noore weti mbumbuwa oo biyomi temukootooye, oni simoo bare kenoro ingootoyi, Anutdo nangge, ene muri gome nenengo tewa. Ene no Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu hamoo oorengo kini. Oni mande ngundiro etenggoku ngu, Anutdo nguro gumi biyomi oorengo yunowa.

### *Oni Simoo Bare Bidodo Weti Mbumbuwadodo*

9 Ndadiro ingonduduga tewato? Anut doongeyimo, noore Yuda onindo oni sowe gidarega dagayeroro oorooteto, bine? Hamoo oorengo kini. No kuri ewonoku ngu, Yuda oni, ko, oni sowe gidarega nguya noorengo bidodo weti mbumbuwabo wiriyeroro, gosiyerootoni oorooteto. Nguro Anutdo noorengo bidodoboro mande yosanggawero ete.
10 Anutro mande ngandiro nakangoyingo.

Oni gura gome nenengo ma ooroote. Kini, oni bidodo biyomimo oo-
rootenggo.
11 Ndadiro nguro, oni gura Anutro ingondudunidodo nguya kini. Oni
gurado Anut nguya kenowero ma erewetenggo.
12 Kini, oni bidodo kuri Anut kootu inoro yokoro, ene kuri oni biyomi
oorengo temukoyingo. Oni gurado mande muri metemingga ma tetenggo.
Hamoo oorengo guranangge ma ooroote. (Sam 14:1-3)
13 Ye mande manggoyemonggo, ngu usembi mere ndindingo biyomi
ooreteku ngundiro. Ene mebuyemonggo, mande godange oowooy-
ingga oorengo etenggo, ero eyingo. (Sam 5:9)
Ene oni goweyi yomburiyerowero mande guradiro etenggoku ngu, sire
dingeyi biyomi oni yokitoni, kumootenggoku ngundiro, ero eyingo.
(Sam 140:3)
14 Ene suwooyi sano, oni kootuyisina yomooyinoro mande biyomi, sanggiri
mande kowoo ngu nangge manggoyemonggo etoyi tunooteroroote.
Ngundo oni kowuri yunootenggo, ero eyingo. (Sam 10:7)
15 Ene sodedomangge oni songomboya sanggiri tero, yudoyi kumootenggo.
16 Suwooyi sano, ene oo oowooyingga yomburibariyoro, ngunonggo kowuri
urungga oni yunootenggo.
17 Ene oni simoo baredoya nowoondoye gobooro yero, imakeyingomo
oruweroyi muri, ngu ma ingootenggo, ero eyingo. (Ayisaya 59:7-8)
18 Ene nowoondoyemonggo Anutro boda ma sosoretenggo. Ero eyingo.
(Sam 36:1)
19 Noore ingooteto. Oni simoo bare Mosesro mamana mande newendemo
oorootenggoku ngu, ene komo mamana mande keyoyi. Nguro ngu, oni
gurado ngandiro ma ewa. No oni nenengo oorengo, ero ma ewa. Kini,
noore mera bidodomo oni simoo bare, noore Anut doongeyimo, weti
mbumbuwadodo oorootetoku ngu, noore nguro gumi yowato.
20 Ndadiro nguro, oni ene mamana mande ngu nangge keyoro ngu,
ene Anut doongeyimo, mamana mande ngundo hooroowetoni, nenengo
ma tunootewa. Hamoo oorengo kini. Mamana mande nguro koni ngu,
noorengo weti mbumbuwanani ngu yeni tunootete.

### *Oni Ene Yisas Krayis, Nguro Nowoondoyemo Hamoo Tewanggoku Ngu, Asa, Anutdo Oni Nenengo, Ero Ewa*

21 Ataga, Anutdo oore keta gura oni simoo bareno yootunoro, etuyerowo.
Nguro muri ngandiro. Anutdo enengo doongeyimo, oore oni nenengo
oorengo tunooteni, ero ingoro tewo. Ngungga ngu mamana mande kurimi
ngu gome keyoyingo, nguro ooreyimo kini. Ngu ene songo oore gurano
tunootewo. Kurimi, Anutro ingondudu eyingo oni, nguro nakaya, ko,
mamana mandeno nguya ngandiro eyingo.
22 Nga Anutro muri nenengongga nga, ngu ngandiro. Oni ene Yisas
Krayis, nguro nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, Anutdo ngu oni
nenengo, ero, oowooye gome metemi ewa. Hamoo oorengo, oni gura ene
oore songo guradiro ma tewa.
23 Kini, noore bidodo weti mbumbuwadodo tero, Anutro murini ma
keyowooto. Ngundiro nguro, noore Anutro ende duridarinidodoga nguno
ma uwato.
24 Ene Anutro sumangeni ngu, Yisas Krayis nguro koni, ngundo noore
uriyeroro, ko yoyoyingo. Ngungga ngu Anutdo noore kingo duwoo
yunoyingo. Nguro ngu, Anutdo nooreya oni nenengo, ero eyunoote.

25 Kurimi, Anutdo Yisasno sunggi yero eyingo. Yisasdo kumootoni, ko,
enengo sidudaroni, ngu wendoni omburo, ngundo oni enengo nowoon-
doyemo hamoo tetenggoku, nguro weti mbumbuwa ngu sonowooro yoy-
owo. Yo, hamoo, kurimi, Anutdo ememangge ko tero, oni simoo baredoro
weti mbumbuwa nguro gumi biyomi sodedo ma yunoyingo.
26 Ngundiro nguro, ene ataga nga ngu, enengombo enengo muri nenengo
ngu gome tunoo oorengo etuyeroote. Nguro ngu, noore ingooteto. Anut
enengombo ngu nenengo oorengo. Ngundiro nguro, oni simoo bare bidodo
Yisasro nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutdo ngu oni simoo
bare nguya oni nenengo gome, ero ewa.
27 Ngundiro nguro, noorengo bingaminani ero okooweroyi, oore gura ma
ooroote. Ndawu oogado ngu oorega ngu doongoowo? Mosesro mamana
mande nga keyoro, ngunonggo noore mete oni nenengo tunootewato? Ngu
hamoo oorengo kini. Yisasno nowoondoyemo hamoo teweroyi oorega, ngu
nangge noore mete oni nenengo oorengo tunootewato.
28 Noore ngandiro eteto. Oni Yisasno newendemo hamoo teteku ngu,
Anutdo oni nenengo ero ewa. Yo, hamoo, oni ene mamana mande nguro
ooreni, murini keyooteku, nguno Anutdo ene oni nenengo, ero ma ewa.
29 Anutga ngu, Yuda oniro Anut nangge, bine; ngundi, oni sowe gidare-
garo Anut kini, bine? Hamoo oorengo kini. Anutga ngu oni bidodoboro
Anut.
30 Yo, Anut guranangge ooroote. Nguro Yuda oni nowoondoyemo hamoo
tewanggoku ngu, Anutdo oni nenengo gome oorengo, ero ewa. Oni sowe
gidarega nguya nguro nowoondoyemo hamoo tewanggoku, Anutdo oni
nenengo oorengo, ero ewa.
31 Nowoondoyemo hamoo teyingo muringga nguno, mamana mande
yomburiyowa, bine? Ngundiro nguya kini. Nowoondoyemo hamoo teyingo
muringga, ngundo mamana mande yanggango teyinoro, yeni dikate.

# 4

## *Anutdo Ebarahamya, Oni Gome Nenengo Oorengo, Ero Eyingo*

1 Nguro noore ndadiro ewato? Ebaraham ngu noorengo osinani. Ngundo
nowoondoyemo hamoo teyingo muringga, ngu etuyerowo.
2 Ene Anutdo Ebarahamndo ko tewoku, nguro oni nenengo etoni ngu, asa,
nguno ngu, Ebarahamndo enengo oowooyi bingami ero okooweroyi, ngu
mete. Ene ngu nenengo oorengo kini. Ngu Anut doongeyimo, Ebaraham
enengo oowooyi bingami ero okooweroyi, ngu ereremo kini.
3 Anutro mandeno ngandiro ete.
Ebarahamndo, Anutro mande ngu ingootoni, hamoo tetoni, nguro Anutdo
ngu kenoro eyingo. Ge oni gome nenengo oorengo, ero eyingo.
(Yenisis /Stat 15:6)
4 Noore nguno ingooteto. Oni ene ko tero, uriyi yootekungga ngu, sobosobo
oni, ngundo sumange tero yunoote, ero ma ewato. Kini, ngu koro uriyi gumi
yootenggo.
5 Oni gura Anutro mamana mandero koyi ma tero, ene Anutro newendemo
hamoo tewaku ngu, Anutdo ngu muringgano nguno weti mbumbuwadodo
oningga nguya oni nenengo, ero ewa. Anutdo ngu nowoondoyemo
hamoongga, ngu nangge ingootoni, ngu muri gome nenengo oorengo tewa.
Ngungga ngu, koro uriyi kini. Ngu Anutro sumangeni kingo yunoote.
6 Dewitdo nguya mande ngandiro eyingo. Anutdo oni nenengo eteku ngu,
nguro oni ene mete oni oni tewa. Anut enengombo oni nenengo etoni,
onindo ngundiro ma tetenggo.

7 Dewitdo ngu ngandiro nakangoro nguya eyingo.
Anutdo oni weti mbumbuwa muriye biyomiye ngu kuri andangero wiriyoro yokoyinowoku, nguro ene mete oni oni tewanggo.
8 Ndadiro nguro, Anut Oo Bidodo Simburi Urungga, ngundo oniro weti mbumbuwa ngu ingoro, nowoondoyi teyunoro, enengo weti mbumbuwaye ngu kabeteyunootoni ngu, nguro ene mete oni oni tewanggo. Ero eyingo. (Sam 32:1-2)
9 Ngu oni oni teweroyiga ngu Anutdo yunowoku ngu, Yuda oniro nangge kini. Ngu oni sowe gidaregaromu nguya. Nguro damoni ngandiro. Ebaraham Anutno newende hamoo tetoni ngu, Anutdo ngu kenoro, oni nenengo oorengo, ero eyingo.
10 Arisa, Ebaraham ndadiro oodoni, nguro Anutdo ene kenoro, ingoro, ene oni gome nenengo oorengo, ero eyingo. Ene bine, kuri goweyi yomosiyoro sunggidodo teyingomo? Kini, ene goweyi ma yomosiyoro, sunggidodo teyingomo, nguno ene Anutro newendemo hamoo tetoni, nguro Anutdo ngu kenoro, nguro oni gome nenengo oorengo, ero eyingo.
11 Ebaraham ene goweyimo sunggiga ngu ene goweyimo ma yoyingo ngu naruno, ene Anutro newendemo hamoo teyingo. Ngu naruno, Anutdo oni gome nenengo oorengo, ero eyingo. Ngu sunggiga Ebaraham goweyimo teyinowoku ngu, Anutdo oni nenengo, ewokungga, ngu yootunowo. Ngundiro nguro, oni sowe gidarega nowoondoyemo hamoo tetenggoku nguya, ngu sunggiga goweyemo kini, nguro osiye koreteyingo. Yo, ene nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguya nangge Anutdo oni gome nenengo, ero ete.
12 Yuda oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebaraham newendemo hamoo teyingo ngundiro tewanggoku ngu, ene goweyemo ngu sunggiga ngudodo tetenggoku ngu, nguro nguya osiye koreteyingo ngu Ebaraham. Ndadiro nguro, Ebaraham kuri goweyi ma yomosiyoyingo naruno, ene Anutro newendemo hamoo teyingo.

### *Anutro Sunggi Mande Ero Gosiyoyingo, Ngu Oni Anutro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Nguromu*

13 Ngu sunggi mandega ero gosiyoyingongga ngu, Anutdo Ebaraham enengo sowenidodo yunoyingo. Ngu mera bidodomo yoweroyimboro eyingongga ngu, mamana mandenonggo kini. Ebaraham ngu Anutro mande ngu ingoro, ene gome dowooro, ngu keyoro, Anutro newendemo hamoo tetoni, nguro Anutdo Ebarahamya, oni gome nenengo oorengo, ero, nguro nangge, sunggi mande ngu, ero gosiyoyingo.
14 Ngu ngandiro. Oni ene mete mamana mande nangge keyoro ngu, newendemo hamoo teyingo, ngu kingo oo ngundiro. Ene ngundiro nguya kini.
15 Anutdo kowuri urungga oni mamana mande ma keyootenggoku, ngu yunowa. Mamana mande kini ngu, asa, oni weti mbumbuwaye nguya kini.
16 Ngundiro nguro, Anutdo Ebaraham, ko, enengo osisembeni ngudodoboro sumange teyunoro, ngu mande sunggiga, ngu ero gosiyoyingo. Ngundiro nguro, oni ene oo Anutdo ero, sunggi mande ero yunowoku ngu yowero ngu, ene komo nowoondoye Anutno yero, nguro nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, ene ngu yowanggo. Ngu oo ngu oni mamana mande gome dowootenggoku, nguromu kini. Oni bidodo Ebaraham newende ngundiro nowoondoyemo hamoo teyingo, Yuda oni, ko, oni sowe gidarega nguya, ngundiro nangge yowanggo. Ebaraham ngu noorengo bidodoboro nowoondonanimo hamoo teyingo, nguro sambanani koreteyingo.

17 Anutro mandeno, ngandiro nakangoro eyingo.
Oni simoo bare oowooyingga mera bidodomo nguro awaye, nondo ge goyeteno, ero eyingo. (Yenisis/Stat 17:5)
Anutdo mande ero gosiyoyingo. Oni mera bidodomo, Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebarahamndo newende hamoo teyingo ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo oni nenengo, ero ewa. Anutdo mande ngundiro ero gosiyoro, ene mete oni kumooyingomu yokutuyerootoni, keta oodoyi, ene mete oo ma tunooteyingo ngu negoyerootoni, ngu oo kuri tunooteyingo ngundiro.
18 Ene Ebaraham, Sera erambarisa ngu, ene kuri dogoni oorengo yeyingo. Enengo simoo bisiyoweroyi naruwo, ngu kuri dagaworiyo. Ngu naruno, Ebaraham simoongo kini, ene Anutdo sunggi mande oo ewoku ngu, ene newendemo hamoo teyingo. Anutdo yeni tunootewa, ero ingoyingo. Ene hamoo ingoyingo ngu, Anutdo simoongo osisembeni oowooyingga inowa, ero ingoyingo. Anutro mandeno, Anutdo ngundiro eyingo.
Gengo osi sambage oowooyingga oorengo tunootewanggo, ero eyingo. (Yenisis/Stat 15:5)
19 Ebarahamro dagomani ngu namoko onibi kande eraya (100). Bareyi Sera nguya enengo eraya eraya kuri dogoni oorengo, goweyari oni kumooyingo ngundiro teyingo. Sera ninggoo oode, dogoni yero, nguro ene simoo ma bisiyoyingo. Ene Ebaraham nguro ingoro, newendemo hamoo Anutro ingowokungga, ngu ma yokoro, kiyayi yeyingo.
20 Anutdo oo kootuyisina tunooteweroyimboro ewoku, nguro newendemo hamoongga ngu ma yokoyingo. Kini, ene newendemo hamoo ngu yanggango ootooro, ngunonggo Anut bingami okooro eroruwo.
21 Yo, hamoo, Ebarahamndo, Anutro mandeni hamoo ingoro, gome dowooyingo. Ngundiro nguro, Anut ene kuri eyingoku ngundiro, ene mete teweroyi ingoote.
22 Nguro ngu, Anutdo, Ebarahamro newendemo hamoongga ngu kenoro, nguro ene ge oni gome nenengo oorengo, ero eyingo. (Yenisis /Stat 15:6)
23-24 Anutdo enengo mandeno ngandiro eyingo.
Ye oni gome nenengo no doongenemo oorootenggo, ero eyingo. (Yenisis / Stat 15:6)
Nga mandega nga Ebarahamro nangge ma eyingo. Kini, ngu noore oni simoo bare bidodo Yisas Oo Bidodo Simburi Simbunani, Anutdo merenonggo yokutuwooyingongga, nguro noore nowoondonanimo hamoo tewatoku ngu, asa, Anutdo nooreya nguya oni gome nenengo oorengo, ero ewa.
25 Anutdo Yisas soweyootoni, merako ngano omburo, oni simoo baredoro weti mbumbuwa wongooni utoni, ene ngu kowuriye nguro kumooyingo. Ene Anutdo merenonggo ko yokutuwootoni ootoogeyingo. Nguro ngu, Anutdo ngu Yisas oowooyimonggo nooreya oni simoo bare nenengo, ero ete.

# 5

*Anutdo Nooreya Simoo Bare Nenengo, Ero Ete*

1 Arisa, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo tewootoku ngu, nguro Anutdo nooreya oni simoo bare gome nenengo oorengo, ero ete. Ngundiro nguro, noorengo Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, ngundo yoyeni, Anutya nowoondonani guranangge sumange tunootewo.
2 Krayisdo nangge noorengo oore yoonenengootoni, ngundiro nguro, noore ataga nga sumangengga ngano, sugi sugi oorooteto. Nguro ngu, noore

Yisasro nowoondonanimo hamoo tetoni, noore oni oni tero, ene sobowooro
oodooye, Anutdo yoyootoni, noore enengo endemo gome bibitero, sugi sugi
sumangeyi oruwato.
3 Mande gura ngandiro kini. Kowuri nooreno tunootetoni, nguro nguya
oni oni tewato. Ndadiro nguro, noore kowuri sorondodo koorowootetoku
naruno yoyeni, yanggango yeteto.
4 Oo towootowoo naruno, noore ngundiro yanggango oodooye ngu, arisa,
Anutdo ngu muringga ngu kenoro, nguro oni oni teyunowa. Ngundiro
teyunootoni ngu, asa, noore Yisas sobowooro oodooye, ene omburo, yoy-
ootoni, kootuyisina, noore eneya metemi oruwato.
5 Noorendo Yisas sobowootetoku ngu, kingo ma yokowato. Ndadiro
nguro, Anutdo Yuka Kundingiyi noore nowoondonanimo yeni ombuyingo.
Ngundo Anutro sumangeni urungga oorengo noorengo wendootoni, om-
buyingongga ngu etuyerowo.

6 Kurimi, noore weti mbumbuwadodo oruwootoku naruno, kowurinani
andangeweroyi yanggangonani kini. Anutdo kowurinani ngundiro kenoro,
ene Krayis Yisas soweyootoni, omburo, noorengo kumooro, ngunonggo ene
noore ko uriyeroro yoyoyingo.
7 Oni gurado ene oni gome nenengo ngu hooroowero kumooweroyi, ngu
kowuri oorengo, sodedo ma teweroyi. Ene naru guranangge nangge, oni
gome nenengo oorengo ngu kingo kumoowa, ero rogo tetoyi ngu, naru
gidaregano, ngundiro oni ngu hoorooweyeroro, oni guranangge nanggebo,
ene musiyo yoro kumootenggo.
8 Anutdo newende urungga oorengo yunoro, ene Krayis Yisas ngu yeni
tunootewo. Noore weti mbumbuwadodo oodooye, Yisas Krayis omburo,
ngundo noorengo kumooro, Anutro sumange ngu etuyeroyingo.
9 Enengo sidudarowo wendootoni, omburo, ngundo noore sonoyerootoni,
noore gome metemi tunootewooto. Ngundiro tetoni, Anutdo nooreya oni
simoo bare gome nenengo, ero ete. Noore nguro gome ingootetoku ngu,
Krayisdo noorengo weti mbumbuwanani nguro kumooyingo. Ngundiro
nguro, Anutdo noore nguro kowuri ma yunowa.
10 Kurimi, noore weti mbumbuwadodo, nguro noore Anut tanggeyimo
ma oriyingo. Ndadiro nguro, Anut ene kundingiyi oorengo. Nguro ngu,
Anut enengo nangoni yeni, merako omburo, hoorooweyeroro, noorengo
weti mbumbuwa andangero kumooyingo. Ngundiro nguro, ngu naruno,
noore Anutya gobooro siyeyingo. Yo, hamoo, Anut enengo nangoni
merenonggo ko yokutuwootoni ootoogeyingongga, nguro noore gome in-
gooteto. Nguro Anutdo noorengo weti mbumbuwa teyingoku, noore sugi
sugi keta oruweroyi ngu yowato.
11 Ngu nangge kini. Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis
nguro konimo, nguno noore yoyootoni, ataga, noore Anutya nowoondonani
gobooro yero, oni oni teteto.

### *Adamndo Kumoo Ngu Yeni Tunootetoni, Ene Yisasdo Keta Ngu Yeni Tunooteyingo*

12 Ngundiro nguro, noore ingooteto. Adam ngundo nangge kuri weti
mbumbuwa tetoni, ngu muringgano nguno, merako ngano weti mbum-
buwa muringga ngu tunooteyingo. Yo, noore oni simoo bare bidodo weti
mbumbuwa, ngundo ngu kumoo yeni tunooteyingo. Ngundiro nguro,
noore nguya kumoo muringga, ngundo gowenanimo sugi sugi ooroote.

13 Mosesro mamana mande ma tunooteyingomo, weti mbumbuwa mer-
ako ngano kuri oruwo. Mamana mande kini ngu, arisa, oni weti mbum-
buwa songo songo ma wirikoro ingowanggo.
14 Ene kumoongga ngu, Adamnonggo damoni yero, omburo, Mosesro
naruno nguya, ngundiro kumooyingo. Kumoo ngundo oni simoo bare
bidodo oorengo yureyingo. Oni gidarega Adamndo mamana mande ma
keyowoku, ngundiro ma teyingo, ene nguya kumooyingo. Adamndo
koretero kumootoni, ngunonggo damoni yero, omburo, ataga nguya ku-
mooteto. Adamndo kumoo nguro oore etuyeroyingo. Ene Krayisdo ngu keta
oruweroyiga ngu etuyeroote.
15 Ene Adamro weti mbumbuwa ngu, Anutro sumangeni ngundiro kini.
Hamoo oorengo kini. Oni gurananggeboro weti mbumbuwanimboro, oni
oowooyingga kumootenggo. Ene Anutro sumangeni urungga oorengo
noorengo wendootoni, ombuyingo ngu, nooreno ooroote. Anutro sumange
ngu kingo yunowo. Ngu sumangeningga yunowoku, nguno kumoo ngu
dagaro, Anutdo oni simoo bare oowooyingga oorengo suwooyi sano, sugi
sugi keta oruweroyi ngu yunowo.
16 Ngu oni Adamga nguro weti mbumbuwani ooroote. Ene Anutro
sumangeni kingo noore yunooteku ngu, ene songo guradiro oorengo
ooroote. Oni weti mbumbuwa teyingongga, nguro gumi oni simoo bare
bidodo yunoyingo. Ene Anutro nowoondoyini sumangeyiga ngu, oni simoo
bare bidodoboro mbumbuwaye andangeyunoro kabeteyunoote. Ngundiro
nguro, ene mete Anut doongeyimo, oni nenengo tunootewanggo.
17 Oni guranangge Adam nguro weti mbumbuwa nguro oni bidodo
kumootenggo. Ene oni simoo bare onendo Yisasro nowoondoyemo hamoo
tero, ko, nguro Anutro sumangeni yoyingo, nguno ngu, Anutdo oni nenengo,
ero ete. Yo, hamoo, Yisasdo ko teyingongga nguno, ngundiro oni simoo bare
ngu, ene keta oruweroyi nguro sobosobo tabango tunootewanggo.

18 Ngundiro nguro, noore nguro ingondudu gome tewato. Adam ngundo
nangge mamana mande karongoyingoku ngu, ngu weti mbumbuwagano
nguno, noore oni simoo bare bidodo Anutdo gumi yunootoni oonootewato.
Ene oni gura Yisas Krayis, noorengo mbumbuwaro kumooyingongga, nguro
Anutdo nguno ingoro, ene noore oni simoo bare oone nowoondonanimo
hamoo tetetoku, nguro oni nenengo gome, ero ete. Nguno noore keta
oruwato.
19 Oni gura oowooyi Adam, ngundo kuri Anutro manggowo toongooyingo
muri ngu tetoni, nguno oni simoo bare oowooyingga oorengo yoyeni, weti
mbumbuwadodo tunooteyingo. Ngundiro nangge, Yisas Krayis, ngundo
Anut mande eyingoku ngu keyoyingo. Nguro ngu, noore Anut doongeyimo,
oni nenengo gome oruweroyi muri, ngu oni simoo bare oowooyingga
bungomo tunootewo.

20 Ngu Mosesro mamana mandega ngu Anutnonggo oniro weti mbum-
buwa yootunoro, etuyerowero ombuyingo. Ene oniro weti mbumbuwa
urungga tunootetoni, asa, Anutro sumangeni nga, weti mbumbuwa dagaro,
urungga oorengo tunooteroroote.
21 Weti mbumbuwa, ngundo kumoo muringga ngu yeni, oni bidodo
kumooweroyiga, nguro sobosobo tunootete. Ngundiro nguro, ataga Anutro
sumangeni, ngundo noore soboyerootoni, noore oni nenengo tunootero,
nguno sugi sugi keta oruwato. Ngundo ngu suwooyi sano, sugi sugi keta
oruweroyiga, ngu noorengo Yisas Krayis Oo Bidodo Simburi Simbunani
nguro konimo ngunonggo yeni tunooteyingo.

# 6

*Noore Krayis Yisasdodo Kuri Kumooyingo*

1 Arisa noore mande ndadiro ewato? Noore bine mete weti mbumbuwa
ko tetooye Anutdo noorengo sumange urungga teyunowa, noore mete
ngundiro ewato bine? Hamoo oorengo kini!
2 Noorengo ingondudunani ngu, ene weti mbumbuwa keyoro, endeyoro,
ene kuri kumooyingo. Ngundiro nguro, noore komo weti mbumbuwaro
murini, ngu yokowato.
3 Ye nga mandega nga ingoyi! Noore kuri Yisas Krayisya yowuruwooro,
sono kundingiyi gimuwootowo. Ngu muringgano, noore bidodo oni
gidarega etuyerootetoku ngu, enengo kumooyingomo, nguno noore Yisas
Krayis nguya yowuruwooro, gobooro oorooteto.
4 Nguro sono kundingiyi muringga, ngundo etuyerooteku, ngu ngandiro.
Noorengo ingondudu biyomi, wetinani, ngu Yisas Krayis nguya gobooro
kumootooye mereyeroyingo. Ngundiro nangge, noore ataga keta oruweroyi
gomengga ngu, Yisasdo ngundiro yunororoote. Nguro ngu, noore muri keta,
sugi sugi oruweroyi, ngudodo endeyowato.

*Noore Krayis Yisasya Suwooyi Sano Keta Oruwato*

5 Nguro ngu, ataga noore kuri Yisas Krayisno woorogongoro, noorengo
weti mbumbuwa, ingondudu biyominani, ngu kuri Krayis kumooyingomo
nguno, eneya yowuruwooro kumooyingo. Ataga ngu, Yisas Krayisdo
nowoondonanimo muri keta amana gura yunooteku ngu, Yisas Krayis
enengombo keta amananggano ootoogeyingo ngundiro.
6 Noore ingooteto. Yisas Krayis, ngudodo nowoondonani kuriminggа
nguya de omukondino sanggawero udoyi, Krayis Yisasdodo kumooyingo.
Nguro damoni ngandiro. Ene mete weti mbumbuwaro yanggangoni
gowenanimo, ngundo ko teroruwoku, ngu andangero yokoyingo. Ngundiro
nguro, ataga noore weti mbumbuwaro kirikiri oni tero, ma oruwato.
7 Ndadiro nguro, oni noorengo ingondudu biyominani kuri kumooyingo
ngu, ene weti mbumbuwaro yanggangoni nooreno ma oruwa.
8 Yo, noorengo ingondudu biyomi, weti mbumbuwanani, Yisas Krayisya
kuri kumooyingo. Ngundiro nguro, noorengo nowoondonanimo hamoo
oorengo ngu eneya suwooyi sano keta oruweroyi, nguno oruwato.
9 Noore ingooteto. Yisas Krayis merenonggo ko yokutuwootoni
ootoogeyingo. Ngundiro nguro, ene ko ma kumoowa. Yo, hamoo, kumoo
nguro yanggangoni kiniteyingo. Kumoo ngundo ene ko yeni, ma kiyayi
yewa.
10 Yisasdo naru guranangge noorengo weti mbumbuwaro kumooyingo.
Ngu kumoonggano nguno, ene weti mbumbuwaro yanggangoni yokoyingo.
Ene ataga keta ooroote. Arisa, Yisas ene Anutya keta suwooyi sano
oruweroyi, nguno ootooro, eweyi bingami okoororoote.
11 Ngundiro nangge, yengo ingondudu biyomiye nguno dowoomomooro
oruweroyi, ngu kuri kumooyingo. Ene kumoo nguro, ko, weti mbumbuwa
nguro yanggangoni ko ma oorooteri. Kini, ye Yisas Krayisya, yowuruwooro,
ootoogero, keta Anutya ootooro, ngunonggo enengo bingami suwooyi sano
okooyariyi.
12 Arisa, yengo goweyemo weti mbumbuwa, ngundo yengo sobosobo
tero soboyerootoni, ma oruwero. Kini, goweyeboro weti mbumbuwa
biyomingga ma keyowero.
13 Yengo kekandeye, ko, goweye nguro gumi gide gide ngu bidodo gome
sobowooyi. Ye komo yengo goweye yanggangoye, ingonduduye ngu bidodo

Anut inoyi. Ndadiro nguro, Yisas merenonggo ootoogero, keta oorooteku,
ngundiro nangge, ye nguya goweye nowoondoye bidodo Anutno inoya,
nguno muri gome nenengo ngu teyariyi.
14 Ngundiro nguro, weti mbumbuwadodo, ye ma soboyerootoni oruwero.
Ndadiro nguro, ye Mosesro mamana mande ngu newendemo ma oruwero.
Kini, Mosesro mamana mande, ngundo weti mbumbuwa ma andangewa.
Ene Anutro sumangeni ayibi, ngundo nangge yengo weti mbumbuwaye,
ngu mete andangeyunowa.

*Noore Mande Muri Nenengo Nguro Ko Oni Tewato*

15 Ngu ndadiro tewato? Noore Mosesro mamana mande ngu kuri yokoro,
noore Anutro sumange ngu newendemo oorooteto. Ngundiro nguro, noore
mete weti mbumbuwa tewato, bine? Hamoo oorengo kini.
16 Ye komo ingoyi! Ye yengo goweye oni gura inoro ngu, asa, ye ngu
oningga nguro ko oni tero, nguro mandeni nangge keyororuwa. Ngu
ngandiro. Ye weti mbumbuwaro ko oni tero, nguro muri keyoro oode ngu,
asa, ye Setanro ende biyomimo oororo oruwanggo. Ene ye Anutro koni
teya, ngu keyoya, enengo mandeni ingoya, Anutro kirikiri oni teya, enengo
doongeyimo, gome nenengo oruwanggo.
17 Hamoo, kurimi ye weti mbumbuwaro ko oni tero, nguro murini
keyoro oruwonggo. Nga naruno ngu Anutdo ye yoyoro, enengo mandeni
etuyerowoku ngu, ye nowoondoye bidodo Anut inoyi. Ngundiro tero ngu,
ye Anutro bingami okooro esosootewanggo.
18 Anutdo kuri, yengo weti mbumbuwanonggo andangeyeroro yoyoyingo.
Ngundiya teya, ye yowoorengoya, ataga ye muri gome nenengo nguro ko
oni teya oriyi.
19 Ye ingonduduye ngu yanggango kini. Nguro no yeno oniro ingondudu
ngu keyoro, ngandiro eteno. Kuri yengo goweye bidodo sugabo muri nguno
ko mamana mande tootoongoro, muri biyomi nguno, mamana mande
urungga toongooro oruwonggo. Ene ataga ngu, ye komo yengo goweye
bidodo tetoyi, oo ngu nangge tero ngu, Anut doongeyimo, muri gome
nenengo ngu nangge tero, yeyi kundingiyi tunooteni.
20 Kurimi yengo ingonduduye weti mbumbuwaro kirikirini tero oru-
wonggo. Ngu naruno, ye muri gome nenengo, nguro murimo ma oriyingo.
21 Asa, muri biyomi tewonggoku, nguro engge ndadiro tunootewo, nguro
engge ngu ataga oyimo yoro ingootenggo? Ngu ooga nguro gumi ngu kumoo
muringgano, nguno ye Anutno oriroko oruwanggo.
22 Ene Anutdo weti mbumbuwabo gosiyeroyingo, ngunonggo andan-
geyeroro, ko yoyoyingo. Ngundiro tero, yoyoro, enengo kirikiri oni yoyewo.
Ataga nguro engge ngu, ye eneya kundingiyi ootooro oode, kootuyisina, ye
suwooyi sano sugi sugi keta oruwanggo.
23 Weti mbumbuwa nguro gumi ngu kumoo ngu muringgano nguno,
ye Anut orirokoyi oruwanggo. Nga mandega nga, ngu weti mbumbuwa
nguro urini ngundiro. Ene Anutdo Krayis Yisasro koni, ngunonggo ngu, ene
suwooyi sano keta oruweroyi muringga, ngu kingo duwoo yunoyingo.

# 7

*Krayis Yisasdo, Mamana Mande Nguro Kowurinimonggo Andangeyerowo*

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega yeno etenoku nga ngu, ye
mamana mande gome ingootenggoku, nguro eteno. Oni keta oorooteku
naruno, nguno nangge, ene mamana mandedo soboyeroote.

2 Bare kameyi keta oorooteku naruno ngu, mamana mande, ngundo
erambarisa murimo gosiyorootoni oorooteri. Ene bare kameyi kumooteku
narungga nguno ngu, mamana mandega gosiyeroro oorootekungga, ngu
toongoowa.
3 Nguro ngu, ene kameyi keta oodoni, barega ngu ene toongero, simoo
gura yowaku ngu, asa, ngu barega ngundo erambarisa muri ngu yomburiy-
oote. Ngu barega ngu buribari bare, ero ewanggo. Ndadiro nguro,
kameyi ma kumooyingo. Ene kameyi kumootoni ngu, mamana mande ene
erambarisa muringga, ngu toongoowa. Ngundiro nguro, ene simoo gura
yoro, kameyi tewaku ngu, asa, ngu weti mbumbuwa kini. Ndadiro nguro,
kameyi kuri kumooyingo.
4 Nguro ngu ngandiro. Kristen konebane, ye ngu kuri Yisas Krayis ngu
goweyi moondeyimboya yowuruwooro kumooyingo. Mosesro mamana
mande ingondudu biyomi nguya kuri kinitewo. Ngundo ye ko ma yo-
dowoowa. Ngu oningga Yisas, kuri merenonggo ootoogeyingongga, ngundo
ye yoyowo. Nguno ngu, noore Anutro muri gome metemi ngu yoro tetooye,
engge gome ngu tunootewa.
5 Noore kuri narunggano nguno ngu, weti mbumbuwaro ingonduduni
newendemo ootooro, ngundo noore yoyeni, mamana mande toongooro,
ngu ma keyoyingo. Nguro ngu, noore ngu muri biyominggano nguno
ootooro ngu, asa, noore Setanro ende biyomimo nguno oorowutooye,
Anutdo yoyokootoni oonootewooto.
6 Ene nga naruno, noore mamana mandedo ko ma gosiyerowa. Kini,
noore kumootooye ngu, mamana mandega gosiyerooteku, ngu yokowooto.
Noore ataga ngu mamana mandega nakangoyingo, ngu ma keyowato.
Kini, noore Anutro muri keta, Yuka Kundingiyimbo nowoondonanimo yeni
tunooteteku, ngu tewato.

### *Mosesro Mamana Mande Ngu Oo Gome Metemi Kundingiyi*

7 Ngundiro nguro, noore ndadiro ewato? Mosesro Mamana mande,
ngundo noore yoyeni, weti mbumbuwa teteto, noore ngundiro ewato,
bine? Hamoo oorengo kini. Mosesro mamana mande, ngundo no weti
mbumbuwa ngu ma etunerootoni ngu, no weti mbumbuwa ma kenoro
ingowano. Mosesro mamana mandedo ete. Ge oniro oo ma kenomayin-
gowero, ero eyingo. Ene mamana mandedo ma etoni ngu, no oniro oo
kenomayingoweroyi muringga, ngu ma ingowano.
8 Ene nga ingondudu biyomingga ngando nowoondonemo weti mbum-
buwa teweroyimboro noyeni, hahangero oodoni, ngunonggo mamana
mande, ngundo roogo tenunootoni, oo gidarega teweroyi ngu nowoon-
donemonggo ngu oo biyomi ngu tewero hahangeteno. Ene noore mamana
mande kini ngu, asa, noorengo weti mbumbuwanani nowoondonanimo
oorooteku, ngu ma ingowato.
9 Kurimi no bodagano, mamana mande ma ingoyingo, ngu naruno keta
oruwono. Ene kootuyisina, Anutro mamana mande nono ombutoni, ngu
naruno, weti mbumbuwa nguya ootoogero, urungga tunootetoni, nguro
ngu, no Setanro ende biyomimo oorowuwero damoni yewonowo.
10 Ngundo ngu mamana mandedo Anutno oorowuweroyi oore ngu
etunerowaku, nguro ingondudu tetoowe, ene ngundiro kini. No
oonooteweroyi oore ngu nangge keyoweroyi, ngu nangge etuneroroote.
11 Ndadiro nguro, mamana mandedo ngu, weti mbumbuwaro oore
erewero kenootoni, nguno keta oruwa, ero gananerootoni, nguro ngu, mur-
ingga ngu, no mamana mandedo Anutno ingootenoku, nureni kumoowa.

12 Ngundiro nguro, noore ingooteto. Anutro mamana mande ngu
enengombo kundingiyi ooroote. Mamana mande nguro mandeni bidodo
nguya kundingiyi, mande gome nenengo oorengo.
13 Arisa, mamana mande ngundo tetoni, no oonooteweroyi oore nguno
oorowuteno, bine? Kini, weti mbumbuwa nowoondonemo oorooteku,
ngundo nangge noyeni, oonooteweroyi oore ngu keyoro endeyooteno. Yo,
mamana mande, ngundo nenengo weti mbumbuwa ngu biyomi oorengo,
ngu tunoo etuneroote.

### *Nowoondonemo Weti Mbumbuwa Ooroote*

14 Noore ingooteto. Mosesro mamana mande ngu Yuka Kundingiyi-
monggo Anutro ingonduduni ngu noore etuyeroote. Ene nowoondone
kurimi, ngundo gosinerootoni, no Anutro ingonduduni ngu ma keyooteno.
Kini, weti mbumbuwa ngundo nodowootoni, no nguno dowoomomooro
oorooteno.
15 No oo tetenoku nguro muri nguya ma ingooteno. No oo tewero ero
gome ingootenoku, ene ngu ma teteno. Ene muri gura tewero gome ma
ingootenokungga ngu, no yowoorengoro, ngu nangge terorooteno.
16 Suwooyi sano oo ma tewano, ero, ene ko terorootenoku, Anutro
mamana mandedo etunerootoni, nguno nenengo biyomi ingootenoku ngu,
Anutro mamana mande ngu oo gome oorengo.
17 Ene ataga noore ingooteto. No nenengombo ngu oo muri biyomingga
ngu ma teteno. Kini, weti mbumbuwa no nowoondonemo oorootekungga,
ngundo no noyeni, ngu oo biyomingga ngu teteno.
18 No ingooteno. No nowoondonemo ngu oo metemi gura ma ooroote.
Nguro ngu, no muri metemi ngu tewero ingootenoku, ngu no ereremo kini.
19 Yo, no muri metemi tewero ingootenoku, ngu muringga ngu ma teteno.
Ene muri biyomi ngu no ma tewano, ero ingootenoku, ene no ngu muri
biyomingga ngu teteno.
20 Arisa, no oo muri yokowero ingootenoku ngu, ko teteno. Ngundiro, ngu,
no nenengombo ngu oo ngu ma teteno. Kini, weti mbumbuwa oo biyomi
nowoondonemo oorooteku, ngundo noyeni, oo ngu teteno.

21 No ngundiro oorootenoku, ngu kenowono. Suwooyi sano no oo
muri gome metemimu tewero ingootenoku ngu, ene muri biyomi, ngundo
nangge noro nowoondonemo sugi ngundiro ooroote.
22 Hamoo, nenengo ingondudune ngu, Anutro mamana mande nguro
gome oorengo ingooteno.
23 Ene mamana mande gura nguya gowenemo ingooteno. Ngu ma-
mana mandega, ngundo ngu Anutro mamana mande, ngundo noro in-
gondudunemo ebe udori ingooteno. Ngu ingondudu biyomingga gowene
gumi gidaregano oorooteku, ngundo noyoro, gosineroro, weti mbum-
buwaro ya biyomimo noyetoni oorooteno.
24-25 Ehe! Oni yooge! No komo oni biyomi oorengo! Noro ingondudune
ngu Anut inoro, nguro mamana mande newendemo yetoowe oruwa.
Ene ingondudune kurimimo, ngundo noro weti mbumbuwa ngu newen-
demo nguro mamana mandeni, ngundo gosinerootoni, ene nguya ooroote.
Onendo mete nga gowene weti mbumbuwa tewero ingootenokungga nguro
muri andangemukoro yomosinerowa? Yisas Krayis Oo Bidodo Simburi
Simbunani ngu oowooyimo, Anutdo mete ngu andangemukoro yokowa.
Ene nguro ngu, no Anutno yemboongero, esoso urungga tewano.

# 8

*Yisas Krayisdo Weti Mbumbuwanonggo Andangeyeroro, Enengo Yuka Kundingiyi Ngu Yunowo*

1 Arisa, ngundiro nguro, noore oni simoo bare Krayis Yisasro nowoondonanimo hamoo tero, eneno woorogongoro oodooye ngu, asa, Anutdo nooreya oni nenengo, ero ete. Nguro ngu, ataga Anutdo noorengo weti mbumbuwanani andangeyunoro, kabetero yokoyunowa. Nguno ngu, ene noore bungomo mande gura ko yosanggawero, ma ewa.

2 Ndadiro nguro, no ngu Yisas Krayisno nowoondonemo hamoo tetenoku nguno ngu, no Yuka Kundingiyi nguro mamana mande keyowono. Ngundiro keyootoowe, nguno ngu, Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondone yeni, keta tunootewa. Ngundo weti mbumbuwa ko kumoo nguro mamana mandeno andangeneroro noyowoku, nguro Setanro yanggangoni nguno no ko ma oruwano.

3 Ngu ngandiro. Noore ingondudu kurimingga ngu Mosesro mamana mande keyoweroyi yanggangoni kini. Enengo mamana mande, ngundo noore ma yomosiyerowa. Ngundiro nguro, ngu mamana mandega, ngundo mbumbuwa ma andangeyingo, nguro Anutdo nangge enengombo ngu tewo. Yo, hamoo, Anut enengombo enengo nangoni guranangge ngu Yisas Krayis soweyootoni, oni kirarongo oorengo tunooteyingo. Enendo nangge omburo, noorengo weti mbumbuwa ngu andangeyingo. Noore oniro biyominani ngu, Anutdo Yisas guranangge nguro koni ngunonggo andangeyunoyingo.

4 Ngundiro tetoni nguro, mamana mande ngundo muri nenengo ngu, noorengo endeyoyingomo tunootewa. Ndadiro nguro, ataga noore ingondudu kurimimo ma endeyooteto. Kini, noore Yuka Kundingiyimboro ingonduduno endeyooteto.

5 Oni ene ingonduduni kurimi nguro murimo endeyootenggoku, ngu enengo ingonduduye ngu, ene goweyeboro oo nguno ingoro, nguno nangge nowoondoye yetenggo. Ene oni Yuka Kundingiyi nguro oo murimo endeyootenggoku ngu, ene Yuka Kundingiyimboro oo nguro ingoro, nguno nangge nowoondoye yetenggo.

6 Ene oni ingondudu kurimi, nguno nangge ingoro, endeyowaku ngu, ngu oningga ngu, ene Setanro oore keyoro, oororo, nguro ende biyomimo ootooro, Anut tanggeyimo ma oruwa. Oni ene Yuka Kundingiyi nguro ingoro, newende nguno yero, endeyooteku ngu, ene suwooyi sano keta oruweroyi ngu yoro, ene newende imakeyingo muringga, nguno oruwa.

7 Oniro ingondudu nangge keyoro endeyootenggoku, ngundo Anutya boguwooro, sanggiri tete. Ndadiro nguro, ene Anutro mamana mande, ngu ma keyoote. Hamoo, ene ngu tewero ma ingondudu tewa.

8 Oni ene ingondudu kurimimo endeyootenggoku ngu, ngundiro oni ngu, ene Anutdo oo muri ingooteku ngu, hamoo oorengo ma tewanggo.

9 Ene Anutro Yuka Kundingiyi ye nowoondoyemo ootooro, ngundo ye soboyerootoni ngu, asa, ngungga ngundo Setanro yanggangoni toongooyingo. Ye ene doongeyimo ma oorootenggo. Ataga, ye Anutro Yuka ngundo soboyeroote. Ene oni gura Krayis Yisas nguro Yukani eneno ma oorooteku ngu, asa, ene Krayis Yisasro oni kini.

10 Weti mbumbuwa ngundo yengo goweye udoni, kootuyisina, ye Setanro ende biyomimo oruwanggo. Ene Yisas Krayis ye nowoondoyemo oodoni ngu, asa, ye oni gome nenengo tetoyi, yengo gaboye ngu Anutya sugi sugi keta oruwanggo.

11 Anutdo Yisas Krayis merenonggo ko yokutuwootoni, ootoogero, keta
ooroote. Anutro Yuka ye nowoondoyemo oodoni ngu, arisa, ye nguya
kumoowanggoku, Anutdo gowenaningga nga ko yokutuyerootoni, nguya
keta ootoogero, sugi sugi oruwanggo.

*Anutro Yuka Kundingiyimbo Tetoni, Noore Anutro Simoongo Tunooteteto*

12 Arisa, ye Kristen konebane, Anutro Yuka noore nowoondonanimo
oorootekuro nguro noore komo Anutro Yukani nguro ingonduduno endey-
ororuwato. Ngundiro nguro, noore ingondudu kurimimo, ko ma endey-
ororuwato.
13 Ye ingonduduye kurimimo endeyowanggoku ngu, Anutdo ye yoyokoro,
kootu yunoro, Setanro ende biyomi nguno yoyokootoni oruwanggo. Ene ye
yanggango yero, Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo goweyeboro
muri biyomi ngu ureyi kumootoni ngu, arisa, ye Anutya keta sugi sugi
oruwanggo.
14 Oni simoo bare ene Anutro Yuka Kundingiyi ngu keyoro, endeyowang-
goku ngu, ngu oni simoo bare ngu, ene Anutro simoongo tero oruwanggo.
15 Ye Anutdo enengo Yuka Kundingiyi yunowoku, ngundo yoyeni, kirikiri
oni kirarongo ngundiro tero, ye Anutro ma sosorewanggo. Kini, ye ngu
Anutro Yuka Kundingiyi yowonggoku ngu, ataga ye Anutro simoongo
tetenggo. Nguro ngu, Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo tetoni,
ye meno ero, Awa Awane, mete ewanggo.
16 Yuka Kundingiyi ngu enengombo noorengo yuka ngu hoorooweyero-
rootoni, noore Anutro simoongo ero, ingoro oruwato.
17 Arisa, noore ataga Anutro simoongo ootooro, nguno noore awanan-
imbo yunowero sunggi mande ero gosiyoyingo, ngu yowato. Yo, hamoo,
noore Yisas Krayisya oo ngu yowato. Ene noore eneya ataga Anutro
koni nguro ogingo koorowoorogogo, nguno ngu, noore eneya duridaridodo
gome bibiteweroyi musiyo, ngu yowato.

*Kootuyisina, Gome Bibiteweroyi Ngu Sambo Endemo Yowato*

18 No ngandiro ingooteno. Ngu naruno, Anutdo enengo duridarini
urungga kootuyisina noore etuyeroweroyi nguro ingoro, merako ngano
kowuri ogingo oo bidodo ataga koorowootetoku, ngu ingootooye, oo bobodi
nangge tewa.
19 Mera ngaro oo bidodo Anutdo yeyingomu, ngu oo ngundo ootoogero,
doongetero, Anut kenootoyi, oone ngu enengo simoongo ero, rogo tetoni,
kenoweroyimboro nguro soboyeroro oorootenggo.
20 Kuri amana weti mbumbuwabo koretero tunooteyingo, oo bidodo mera
ngano Anutdo yeyingo ngu, damoni yero, kumooro, buwoo yerorootenggo.
Ene oo bidodo Anutdo kuri yeyingo ngu, ngundo Anut sobowooro, ya
biyomi buwoo yeweroyi ngunonggo yoyootoni, eme gome tunootewanggo.
21 Mera ngaro oo bidodo Anutdo buwoo yeweroyi murimo yokowa. Nga
narunggano ngano, Anutdo oo teteku, ngunonggo duridaridodo Anutro
simoongo nowoondoyemo hamoo teyingo nguya yunowa.
22 Noore ingooteto. Oo bidodo Anutdo yeyingo, ngundo oo ogingo
ingoro, ngetokori tero, Anutro doongedoongoodoongo tero oorootenggo.
Ngundiro tero oodoyi, omburo, ataga ngano bare simoo bisiyowero ogingo
ingootenggoku, ngundiro ingoro, sobowooro oorootenggo.
23 Ngu oo ngu nangge kini. Kini, noore Yuka Kundingiyi oo gome gogoro
Anutdo noore yunoyingoku nguya noore ogingo ingoro, ngetokori tero
oodooye, Anutdo ko yoyoro, enengo simoongo tero, oruweroyi narungga
ngu sobowooro oorowuwato. Ngu narunggano nguno, mera ngano Anutdo

noorengo kumooro, buwoo yeweroyi muringga ngu yokoro, gowenani keta
gome yunowa.
24 Anutdo noore weti mbumbuwa andangero yokoyunootoni, noore
Anutro nowoondonanimo hamoo teteto. Nguno noore damoni yero, Anutdo
duridarini ngu yunoweroyimboro sobowoowato. Ene noore ngu kenoro,
nguro ndadiro muri gura nguya sobowoowato?
25 Ene oo ngu noore ma kenoyingo. Noore nguro nowoondonanimo
hamoo tero, arisa, oo nguro ingondudu urungga tero sobowoororuwato.
26 Ngu muringgano nguno, noore Kristen oni yanggangonani kini ngu,
asa, Yuka Kundingiyi, ngundo hoorooweyeroro, yanggango yunororoote.
Naru gidaregano, noore kowuri oorengo ingoro, yanggangonani Anutno
yemboongeweroyi ngu ma ingootooye, ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo
hoorooweyeroro Anutno yemboongete.
27 Nguro ngu, Anutdo ngu oniro nowoondoyega ngu kenoro, ingoro, Yuka
Kundingiyimboro ingondudunningga nguya, ene ingoote. Ndadiro nguro,
Yuka Kundingiyi ngu, ene Anutro ingondudunі ngu keyoro, ene Anutro oni
simoo bare ngu hoorooweyeroote.
28 Noore ingooteto. Oni nowoondoye Anut inootenggoku ngu, ooreye
gome yoonenengoro, Anut teyunoyingo ngu keyoro hoorooweyeroroote.
Ngundiro tero, ene noore negoyerootoni, ngu kongga noorengo ero sung-
giga teyunoyingo ngu yeni, engge tunootewa.
29 Ndadiro nguro, oni ngu Anutdo kurimi oorengo yeyoro, ingoyingo ngu,
Anutdo ngu oni ngu enengo Nangoni Yisasro murini ngundiro tunooteyi,
ero eyingo. Kristen oni oowooyingga oodoyi ngu, Krayis Yisasdo ngu enengo
baye koreteyingo oruwa.
30 Anutdo kurimi oorengo ingoyingo oni nowoondoyemo hamoododo
tunootetoyi ngu, nguno Anutdo negoyerowero rogo yeyingo. Ngu naruno,
oni tunootetoyi ngu, asa, Anutdo oni gome nenengo, ero eyingo. Ngu oni
nguya oni gome nenengo oorengo, ero eteku, ngu oni ngu, ene oni gome
nenengo Yisasro duridari yanggangoyedodo teyi, ero yunoyingo. Nguno
sugi sugi keta oruweroyi gomengga, ngu ene yunoyingo.

### *Anutro Nowoondoyi, Ngundo Noore Ma Yoyokowa*

31-32 Anut enengombo ko tero, noore hoorooweyerorooteku, arisa, mera
ngaro onindo kowuri noore yunootoyi ngu, noore ingowato. Ngu kingo oo
ngundiro tetoni, nguro ngu, noore Anutro yanggangonimo oruwato. Nguro
ngu, Anutdo enengo Nangoni noore hoorooweyeroro yunootoni, mundi oni
biyomi kandeyemo yetoyi, ngundo utoro, ogingo inoro, ureyi kumooyingo.
Ngundiro nguro, noore ingootetoku, ene mete oo bidodo nguya noore kingo
yunooteku ngu, noorengo rogoyimo yunoote.
33 Oni Anutdo enengo ero, kuri rogo tero eteku ngu, oni gome nenengo
oorengo. Nguro oni onendo ngu yomburiyerowero mande nooreya ewa?
Ngundiro nguya kini.
34 Onendo oni ene goweye sanggawero mande ewanggo? Oni gura kini.
Nguro ngu, Krayis Yisas ene kuri kumootoni, Anutdo ko yokutuwootoni
ootoogeyingo. Ene Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo
bibitero, ngunonggo noore hoorooweyeroro, Anutno yemboongero oo-
roote.
35 Ndawu oogado Krayis Yisas nguro nowoondoyiningga ngu andangewa?
Ene kowuri nooreno tunootetoni bine; ngundi, ogingo yootooye bine;
ngundi, onindo noore yomburiyerootoyi bine; ngundi, noore oowariro
kumootooye bine; ngundi, towikumbaro mbirimbiri oodooye bine; ngundi,
oo biyomimbo yomburiyerootoni bine; ngundi, noore dugebo yureyi

kumoowato, bine? Ngundiro oo ngu nooreno tunootetoni, nguno Krayis
Yisasro nowoondoyi teyingongga ngu andangewa, bine? Hamoo oorengo
kini.
36 Hamoo, oo ngundiro ngu nooreno tunootete. Ene ngu Anutro mandeno
nguya ngundiro ete.

Noore gengo simoo bare oorooteto. Ngundiro nguro, narudodomo yureyi
kumoowero teteto. Ene noore yeyootoyi, Sipsip ngundiro yureyi
kumooweroyi nangge, ero eyingo. (Sam 44:22)

37 Ene ngundiro oo nguro ma ingowero. Ene Yisas Krayis, ngundo
noorengo nowoondoyi teyunoyingo. Nguro ngu, ene narudodomo, noore
hoorooweyerootoni, noore oo kowuri nooreno tunooteteku, ngu bidodo
dagayerorooteto.
38-39 Yo, no nowoondonemo hamoo oorengo, oo gura Anutdo noorengo
nowoondoyi teteku, ngunonggo andangeyeroweroyi nguya kini. Ngu
ngandiro: kumooweroyi; keta oruweroyi nguro kowurini; ngundi, Anutro
sambono oni oowooye Engel; oombooro biyomi; oo koretero tunooteyin-
goku; ngundi, kootuyisina tunooteweroyimu; Setanro yanggangoni bidodo;
oo sambono awuno; oo mera newendemo amuno; oo sambono merako oo-
rootenggoku; ngundo oo bidodo Anutdo noorengo nowoondoyi tetekungga
ngu, ngu komo ma andangewa. Anutdo noorengo nowoondoyiga tetoni
yowootomu ngu, Yisas Krayis ngu noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani
ngu oowooyimo yoyingo.

# 9

### *Polndo Iserel Oniro Newende Kowuri Oorengo Yeyingo*

1 No Krayisro oni. Ngundiro nguro, no hamoo oorengo eteno. No godange
nguya ma eteno. Nenengo nowoondonemboro ingondudunemo ngu Yuka
Kundingiyi, ngundo ingondudu mandene hooroowetoni, ngunonggo eteno.
2 No suwooyi sano nowoondone kowuri yeteku ngu, ndadiro nguro, Iserel
oni Yisasro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Ngundiro nguro, no biyomi
ingoro, sendo nguya terorooteno.
3 Ndadiro oore gura oodoni, no nguno nenengo konebane sidu goboorone
ngu hoorooweyerootoowe, Yisasro nowoondoyemo hamoo tewanggo? Ene
no mete Yuda oni konebane hoorooweyerootoowe, Yisasro nowoondoyemo
hamoo teweroyi murimo nguno ombutoyi ngu, asa, no nenengo nowoon-
donemo hamoo ngu yokoro, keta oruweroyi nguya yokoro, ende biyomimo
uwanoku, nguno no mete hoorooweyeroweroyimboro ingooteno.
4 Anutdo Iserel oni simoo bare yoyoro, ene nenengo simoone, ero
yoyeyingo. Ene Anutro duridarinidodo kenoyingo. Ene nguya Anutro
sunggi mande ero gosiyoyingo ngu yoyingo. Ene Anutro mamana mande,
Anutro yambo mande teweroyi, nguro murini nguya yoyingo. Anutro
mandeno gosiyoyingo, ngu Yuda oni nenengo gura soweyootoni, ngundo
omburo yoyowo. Ene oo ngu bidodo yunootoni, ene Anutro ma ingoro,
nowoondoyemo hamoo ma teyingo.
5 Kurimi, osi sambaye amuno damoningga, ngu Iserel oniro osi sambaye,
ngu oni ngu soweyemonggo Yisas Krayis oni kirarongo tunooteyingo.
Anutdo ngu oni oo ngu bidodoboro tabangoye ooroote. Ngu Anutga nguro
bingami ero, oowooyi suwooyi sano okoowato. Ngu hamoo oorengo.

### *Anutdo Ngu Oni Simoo Bare Ngu, Enengo Rogo Teyingo*

6 Ene Anutro mandeni nguro noore ngundiro ma ewato. Engge ma
tunootewa, ero ma ewato. Kini, oni Iserel oni kewooroyemo oorootenggoku,
ngu Iserel oni oorengo kini.
7 Noore ngundiro ma ewato. Ene ngu Ebarahamro sidu sowe
tunooteyingo. Ngundiro nguro, ene bidodo Ebaraham simoongo oorengo
ero ewato. Kini, kurimi, Anutdo ngandiro Ebarahamno eyingo.

Ayisak gengo sidu sowengge, ngundo nangge oowooyedodo tero, gengo sowengge tunootewanggo. Ero eyingo. (Yenisis /Stat 21:12)

8 Ngu ngandiro. Yengo simooye bisiyootenggoku, ngu ene Anut simoongo
kini. Ene simooye gidarega Anutdo mande ero gosiyoyingo, nguro
nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, nguro ene oowooyedodo tero, ene
Ebarahamro simoongo oorengo tunootewanggo.
9 Ngu sunggi mandega ngu Anutdo Ebarahamno ero gosiyoyingo, ngu
ngandiro.

Ngu narungga ngu no kuri rogo tewonoku, nguno no omburo, Sera hooroowetoowe, nangoningga bisiyowa, ero eyingo. (Yenisis /Stat 18:10,14)

10 Ngu nangge kini. Rebeka simoongo sangara eraya bisiyeroyingo. Ngu
awayari ngu Ayisak, ngu noorengo sambanani.
11-12 Ene kuri simoo ma bisiyoyingomo, oo metemi gura, ko, oo biyomi
gura nguya ma teyingo. Ngu naruno, Anutdo newende yunoro, sunggi
mandega ngu nangge keyoro, Rebekaya ngandiro eyingo.

Nangosumoongge tegedodo kawunggemo oorooteriku ngu, koreteroga, ngundo kootungga nguro ko oni tewa. Nga mandega nga ngu oniro oo kini, Anut enengombo ero rogo teteku, ngundiro tunootewa. (Yenisis /Stat 25:23)

13 Anutro mandeno ngandiro ete.

No nenengombo nowoondone Yekob inooteno. Ene no Isooya bogu-wooteno. (Malakayi 1;2-3)*

14 Nguro ngu ndadiro ewato? Anutdo oo ngu nenengo ma wirikowa, bine?
Hamoo oorengo kini.
15 Anutdo Mosesno eyingo.

No oni gura sumange teyinowero ero ngu, asa, no nowoondoyi teyinoro, sumange yoro inooteno, Ero eyingo. (Eksodas/ Kisim Bek 33:19)

16 Ngundiro nguro, oni enengombo newendemonggo ingoro ngu, mete
no nenengombo ko yanggango tetenoku, nganonggo Anutro suman-
geni yooteno. Ngundiro ingonduduyega ngu nenengo kini. Anutdo
enengo newendemonggo, ko, enengo sumangeni ayibini, ngunonggo oni
hoorooweyeroro, ko ma hoorooweyeroweroyi nguya rogo tete.
17 Anutro mandeno ete. Anutdo Igip oniro sobosobo urungga oowooyi Pero
nguya ngandiro eyingo.

No nenengombo ge yootunonggerootoowe, tabango tunooteteku, nguro muri guranangge. No nenengo yanggangone ngu geno yootunootoowe tunootewa. Ngundiro nangge, mera bidodomo, oni simoo bare bidodo noro oowoone bingamine, ero ingowanggo. (Eksodas/ Kisim Bek 9:16)

18 Nguro ngu, noore ingooteto. Anutdo oni gura gura sumange yoro,
inowero ero ngu, yoro inoote. Ene oni gura newende ukingoro, inowero
eteku ngu, ene ngundiro nangge newende ukingoyinoote.

---

* **9:13:** (Anutro mande eyingoku, ngundiro tunooteyingo. Yekob ngu nangoni kootungga nga).

*Anutro Sanggirini, Ko, Anutro Sumangeni, Nguro Mandeni*

19 Ngungga ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugaro noorengo biyomi tewootoku nguro Anutdo noorengo biyominani nguro yosanggawero mande ewa? Ngu ngandiro. Anutdo oo tewero tetoni ngu, oni gurado ene ma gosiyowa.
20 Nondo mande gumi ngandiro eteno. Ene ge oni, ge onendo Anutya manggaru tewa? Anut enengombo goyetoni, ge eneya mande gumi ma ewero. Kini, hamoo oorengo kini. Ge kumbe ngundiro. Kumbegado simburimo mande gura ma ewa. Ge ndatero, no ngundiro tero noyete?
21 Kumbe dowooweroyi oningga, ngundo kumbe wande gura yero, ngundo kumbe eraya dowoowa. Kumbe gura ngu oo kaweroyi dowoowo, kumbe gura gome nakangoyingomu ngu ooroote. Kumbe simburiga nguro ingonduduni nangge.
22 Anutdo nguya ngundiro nangge tewa. Anut enengo sanggirini noorengo mbumbuwaro, ngu yeni, tunoo oorengo tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bare nguno Anutro yanggangoni kenoro ingowanggo. Oni bidodo weti mbumbuwa tetetoku, nguro gumi ogingo yunoweroyi. Ene oni biyomi tetoyi, nguro Anutdo gumi sodedo ma yunoote. Kini, suwooyi sano ene nowoondoyi teyunoro hoorooweyerooteku, ngu noore oni nenengo tunooteweroyimboro.
23 Anutdo oni simoo bare sumange teyunowero ero ngu, enengo duridarini gome ngu ene tunoo etuyerowa. Anutdo oni nowoondoyemo hamoo teweroyi kuri yoonenengootoni oorootenggoku, ngu oni sumange teyunootoni, enengo duridarini ngu kenowanggo.
24 Noore nguya, Anutdo negoyeroyingo. Yo, hamoo, ene Yudaro simoo bare, ko, oni sowe gidarega nguya negoyeroyingo.
25 Hoseya Anutro ingondudu eyingo oni, nguro nakaya nguno ngandiro ete.

Nga oni simoo bare nga ngu noro oni simoo bare kini, ene nondo yoyewe, nenengo oni tewanggo. Nga oni sowengga nga, kuri nondo nowoondoyi ma teyunoyingo, ene nondo nowoondone ene yunowano. Ero eyingo, (Hoseya 2:23)

26 Ene mande gura ngandiro eyingo.

Nondo kuri yeno, ye noro oni simoo bare kini, etoowe ingoyingo. Ngu musiyonggano nguno nangge, no yeya ewano. Ye Anut suwooyi sano keta oorootekungga, nguro simoongo, ero ewano. (Hoseya 1:10)

27 Ayisayando Iserel oniya meno ero ngandiro eyingo.

Iserel oniro simoongo ngu oowooyingga oorengo tunootewanggoku, ene Anutdo gidarega nangge ko yoyowa.

28 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo sodedomangge omburo, oni simoo barero mandeye muriye ngu bidodo wirikoyerowa. Ngundiro tero, mera ngaro oni simoo bare biyomi nguro gumi biyomi yunowa, ero eyingo. (Ayisaya 10:22-23)

29 Kurimi Ayisayando ngandiro ero eyingo.

Anut Oo Bidodo Sambono, merako nguro Simburi Simbunani, yanggangoni urungga oorengo, ngundo osisambanani gidarega yoyokootoni, ma oodoyi, ngu yoyokootoni ngu, noore Sodom Gomora endemo oni simoo bare Anutdo bidodo yutomukoyingo ngundiro. Ngundiro nguro, noore Sodom Gomora ende erayaga enengo oni simoo bare ngundiro tunootewato, ero eyingo. (Ayisaya 1:9)

*Iserel Oni Ngu Muri Gome Nenengo Oorengo Ngu Yoweroyimboro Ko Teyingo.*

30 Nguro noore ndadiro ewato? Oni sowe gidarega ngu, ene mande muri
gome nenengo, Anut doongeyimo tunooteweroyi, nguro koyi yanggango ma
tero ereweyingo. Ene ngundo Yisasro nowoondoyemo hamoo tetoni ngu,
ene muri gome nenengo ngu yootenggo.
31 Iserel oni nguya Anutdo oni nenengo oorengo eweroyimboro nguro
oore ereweyingo. Ene ngu mamana mande nguro koyi yanggango tero,
ngu gome keyoro endeyowonggo. Ene mamana mande bidodo keyoweroyi,
ereremo kini.
32 Ndadiro nguro? Ngu damoni ngandiro. Ene Yisasro nowoondoyemo
hamoo teyingo nguro murini, ngu ma keyoyingo. Enengo ingonduduye-
monggo muri gura gura tero, oni nenengo Anut doongeyimo, tunootewero
oore ereweyingo. Ene Yuda oni Yisasya sanggiri tero, nguro ma ingoyingo.
Ngundiro nangge, oni endeyootoyi, digino kendibiye tutuwootoni ukero,
uro, nguro sanggiri tetenggo.
33 Anutro mandeno Anutdo ngandiro eyingo.

Ye gome ingoyi! Sayonno (Yuda oni simoo barero) nondo digi soroyi gura oni kendibiye sanggaweyeroweroyimboro yeteno. Oni gura nguro newendemo hamoo tetoni ngu, ene nguro oyimo ma yowa. (Ayisaya 8:14, 28:16)†

# 10

*Iserel Oni Simoo Bare Ene Anutro Murini Nenengo, Ngu Ma Yoyingo*

1 Ye Kristen konebane, noro nowoondone ngu ngandiro ingoro ha-
hangeteno. Yisasdo ye Iserel oniro mbumbuwaye andangero, nowoon-
doyemo uro, nguno sugi sugi orini, ero nguro yemboongerorooteno.
2 Nondo hamoo eteno. Iserel oni simoo bare ene Anutdo mande muri
nguro koyi yanggango tetenggoku, ene nowoondoyemo nguro ooreyi Anut
doongeyimo, nenengo tunooteweroyi, nguro ene ma ingootenggo.
3 Yuda oni Anutro oore nenengo erewero, ma kenoro, ingootoyi, nguno
Anutdo oni gome nenengo, ero eweroyi nguya kini. Ene Anutro mandega
nga ma keyoro, enengo ingonduduye nangge keyootenggo.
4 Noore ingooteto. Mosesro mamana mande kurimingga ngu oororo,
Yisas Krayisno wenga yokoyingo. Yokootoni, ataga ngu, oni Yisasro
mamana mande keta keyowanggo. Ngundiro nguro, oni simoo bare bidodo
Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutdo oni simoo
bare gome nenengo, ero ewa.

*Oni Simoo Bare Yisas Krayisno Nowoondoyemo Hamoo Teyi*

5 Mosesndo ngandiro nakangoyingo.

Oni simoo bare ene mete Mosesro mamana mande bidodo keyoro ngu, ene mamana mande nguno sugi sugi oruwanggo, ero eyingo. (Lewitikas /Wok Pris 18:5)

6 Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoni oorootenggoku, nguro Anutdo
oni gome nenengo, ero ete. Ge nowoondogemonggo nangge ma ewero.
Onendo sambo endemo oorero, Yisas Krayis yoro, ombutoni, ngundo
hoorooweyerowa?

† **9:33:** (Ngu digiga ngu Yisas Krayis.)

7 Ge nowoondogemo ngundiro ma ewero. Onendo ene mera newendemo
oni kumooyingomboro musiyomo uro, ngundo Yisas Krayis yoro, ooretoni,
ngundo hoorooweyerowa? *
8 Mosesndo ngandiro eyingo.
Anutro mande ge tanggege oorengomo ooroote. Anutro mande ngu gengo
manggogemo, nowoondogemo nguya oodoni, ngunonggo eteto. (Du-
toronomi/ Lo 30:14)
Oni komo bidodo Yisasno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro mande
murini, noore oni bidodomo wesiyoro eteto.
9 Anutdo geya oo eraya te, ero ingoote. Gengo manggogebo, Yisas Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngu oowooyi yootunoro, oni simoo bareno ero,
ko, Anutdo merenonggo Yisas yokutuwooyingo, nguro ge nowoondogemo
hamoo tetoyi ngu, asa, Anutdo gengo mbumbuwage andangero yokoro, ko
goyowa.
10 Noore nowoondonanimo hamoo tero oruwatoku, nguro Anutdo oni
simoo bare gome nenengo oorengo, ero ewa. Yo, hamoo, noorengo mangg-
onani ngundo Yisasno nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, yootunoro
etooye, nguro Anutdo ngu yeyootoni, noore mete eneya sugi sugi oruwato.
11 Anutro mande nakayano, ngu ngandiro ete.
Oni gura ene (Yisasno) newendemo hamoo tero ngu, ene oyimo ma yowa,
ero eyingo. (Ayisaya 28:16)
12 Anutro Mande Keta Mesarango ngu oni bidodoboro, Yuda oni, ko, oni
sowe gidarega nguro oo gobooro. Yisas ngu oni bidodoboro Simbunani
urungga. Oni gurado enengo newendemo hamoo tetoni, Anutno meno
ewaku ngu, asa, Anutdo sumangenonggo kumana yoro inowa.
13 Anutro mandeno ngandiro nakangoyingo.
Nguro ngu oni simoo bare bidodo, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani
nguno meno etenggoku ngu, asa, Yisasdo enengo weti mbumbuwaye
andangeyunoro, ko yoyoro, enengo nowoondoyemo uro, eneya sugi
sugi oruwanggo, ero eyingo. (Yowel 2:32)
14 Ene Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma tero, nguro ene Anut ma
negongootenggo. Ngundiro nangge, oni Anutro Mande Keta Mesarango ma
ingoro ngu, asa, ene ndadiro tero, nowoondoyemo hamoo ma tewanggo?
Ene Anutro mande gome etuyeroweroyi oni kini ngu, ene ndadiro tero,
Anutro mande gome ngu ingowanggo?
15 Anutdo mande wesiyoro etuyeroweroyi oni eneno sureyootoni, ma
oorowuwaku ngu, arisa, oni ngu ene mande wesiyoro eweroyi yanggangoye
kini. Anutro mandeno ngandiro eyingo.
Anutro ko oni mayero, oni simoo bareno Anutro Mande Keta Mesarango
etuyerootenggoku oni ngu metemi, ero eyingo. (Ayisaya 52:7)

### *Iserel Oni Ene Mande Keta Mesarango, Ngu Ma Keyootenggo*

16 Ene oni gidarega Mande Keta Mesarango nga ma keyootenggoku, nguro
Ayisayando ngandiro eyingo.
Oo Bidodo Simburi Simbunani, noro mande nga wesiyoro etooye, ndawu
oninggado mandenani ingoro, nguro newendemo hamoo tete? Ero
eyingo. (Ayisaya 53:1)
17 Arisa, noore ingooteto. Noore Yisasro Mande Keta Mesarango nga
ingootooye, ngundo nowoondonani hamoo teyingo ngu yeni tunootewa. Yo,

* **10:7:** (Yisasdo kuri sambononggo omburo, kumooro, ko merenonggo ootoogero, ngundo mbumbuwanonggo uriyeroro, noore ko yoyoyingo).

hamoo, noore Krayisro Mande Keta Mesarango ngu ingoro, nowoondonani hamoo teyingo.

18 Nondo ngandiro eteno. Hamoo oorengo, ene mande keta gomengga nga kuri ingowonggo. Anutro mandeno ngandiro eyingo.

Enengo mandeni ngguyi ngu mera bidodomo toongewo. Yo, enengo mandeni ngu mera bidodo roogowootoni, oororo, mera wengamo tunootewa, ero eyingo. (Sam 19:4)

19 Ene nondo ko eteno. Iserel oni Anutro mandega nga ma ingootenggo, bine? Kini, ene kuri ingowonggoku, ko, kootu inoro yokowonggo. Ene kuri Mosesro nakayano, ngu Anutdo Iserel oni simoo bare nguro eyingo.

Nondo oni simoo bare sowe gidarega songo songo ngu wiyakoro yoyootoowe, ge ngu yeyomayiyeroro, ye nguro nowoondoye biyomi yetoni, nguro boguboguwoowanggo. No oni sowe gidarega ene ingonduduye kini yoyootoowe, ye nguro sanggiri tewanggo. Ero eyingo. (Dutoronomi/Lo 32:21)

20 Ene Ayisayando mande nga ewero ma sosoreyingo.

Oni simoo bare ene no ma erewenerorо neyoyingo. Ene oni gidaregano noro sumoo ma eyingo, ene no nenengombo ene doongeyemo tunooteyingo, ero eyingo. (Ayisaya 65:1)

21 Ene Iserel oniro Anutga ngundo ngandiro eyingo.

Naru pirungga oorengo no nga (Iserel) oni simoo bare nga yododowoorodoowe, nga oni sowengga nga (nowoondoyemo hamoo teyi ero negoyeroro oodoowe,) ene mande ngu toongooro, yokoro, ene mande gumi biyomi eyingo ero eyingo. (Ayisaya 65:2)

# 11

## *Anutdo Iserel Oni Simoo Bare Gidaregaro Sumange Teyunoyingo*

1 Nguro no ngandiro eteno. Anutdo enengo Iserel oni simoo bare bidodo andangeyeroro yoyokowo, bine? Ngu hamoo oorengo kini. No nguya Iserel oni. No nguya Ebaraham sembeni Beniyamin nguro soweni oorootenoku nga. Anutdo no ma kootu nunoote.

2-3 Anut enengo oni simoo bare ngu, ene kuri rogo teyingo, ene ma yoyokoro oweyeroyingo. Ye Anutro mandeno, Ilayiyaro mandeni kuri kandangero ingootenggo. Ilayiyando Iserel oni simoo baredoya sanggiri tero, Anutno ngandiro yemboongeyingo.

Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, onindo gengo ingondudu eyingo oni yureyi kumoowonggo. Geno wooro yeweroyi digi yawasa nguya tootoongowonggo. No noso nangge geno nowoondonemo hamoo tero, keta oorootenо. Ene no nureyi kumooweroyimboro erewenerootenggo, ero eyingo. (1 King 19:10,14)

4 Ene Anutdo Ilayisaro mandeni gumi eyingo.

No oni oowooyingga oorengo (7,000) soreyerootoowe oorootenggo. Ene oombooro oowooyi Bal, nguno ma boodoo oondoogero yemboongetenggo, ero eyingo. (1King 19:18)

5 Yo, Ilayisa naruno Iserel oni gidaregado Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngundiro nangge, ataga nga narunggano ngano nguya, Iserel oni simoo bare guminggado nowoondoyemo hamoo tero oorootenggo. Ene Anutdo ngu enengo sumangeni ngunonggo oni simoo bare yoyoote.

6 Yo, Anutdo enengo sumangeni ngu Iserel onindo koyi tetenggoku, ngunonggo kini. Anut enengo ingonduduni nowoondoyimonggo ngu,

sumangengga ngu yunoote. Ene ngundiro kini ngu, Anutro sumange ngu, hamoo engge kini tunootewa.

7 Ngundiro nguro, noore ndadiro ewato? Nga ooga nga ngu Iserel onindo Anut doongeyimo oni gome nenengo tunooteweroyi muringga, ngu yoweroyimboro koyi yanggango teyingo. Ene ma yoyingo. Anutdo Iserel oni gidarega roogoyerowo. Ngundo nangge nowoondoyemo hamoo teweroyi ngu yowonggo. Oni gidarega ngu nowoondoye kuri yanggango yetoni, nguro ene Anutro mandeni ma ingoyingo.

8 Anutro mande ngundo ngandiro eyingo.

Anutdo enengo nowoondoye kuri yeni, ukingootoni, kakabengo yeyingo. Ngundiro tetoni, ene (Anutro mande murini oo bidodo ngu) kenoro, ma ingoyingo. Enengo sodeyebo nguya mande muri nenengo ma ingoyingo. Ene ngundiro oruwonggoku, omburo, ataga nguya ngundiro oorootenggo. (Dutoronomi/ Lo 29:4)

9 Dewitdo enengo mundi oniro Anutdo yoyeni kakabeteyi, ero ngandiro yemboongeyingo.

Enengo oo simbo kayingo naruno, nowoondoye imakeyingo oodoyiga, ge yoyega kakabetetoyiga, mundi oni kewooroyemo uro, yoyoya yureyi. Ngu ngandiro, seba bowera ngundiro, ko, nusako yoweroyi mere ngundiro, nguno Anutdo enengo biyomiye, nguro gumi ngundiro yunowa.

10 Enengo doongeye ngu ooreri tetoni, ene doongetero, Anutro mande murini ngu ma ingowanggo. Enengo kowuriye urungga oorengo koorowooro, nguro ogingo suwooyi sano ingoro oruwanggo. (Sam 69:22-23)

### *Anutdo Oni Sowe Gidarega Nguya Yoyowo*

11 Nguro nondo ko sumoo eteno. Iserel onindo kuri enengo weti mbumbuwayemo soretoyi, nguro Anutdo kootu yunororuwa, bine? Hamoo oorengo kini. Nguro ngu, Iserel oni Yisasno nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, nguro Anutdo Mande Keta Mesarango ngu yoro, oni sowe gidarega yunootoni, ene nowoondoyemo hamoo tetenggo. Yo, Anutdo oni gidarega kumana yunootoni, nguro Iserel onindo ngu kenomayingoya, ene nguya yowoorengoya, nowoondoye Anut inoyi, ero ngundiro tewa.

12 Yo, Iserel oni oore gome metemi ngu, ene kuri yokoyingo. Ngundo ngu Anutro kumana metemi ko enengo mande murini, ngu oni simoo bare bidodo, kuri yokoyingo. Ngundiro nguro, ngu Anutro kumanangga ngu, oni sowe gidaregano tunooteyingo. Nguro ngu, noore gome ingowato. Iserel oni simoo bare Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, Anutro kumana gome ngu yoro, yunootoni, oni sowe gidarega dagayeroro, awuno oorengo yowanggo.

13 Ataga nondo oni sowe gidarega, ye mande yunooteno. No ngu Anutro ko oni (Aposel), ye oni sowe gidarega yengo ko oni. Ngundiro nguro, no nenengombo ko tetenoku, ngaro oni oni teteno.

14 Nga kongga nga, no gome tewero ingooteno. Ye nenengo oni simoo bare Iserel oni yendo Yisasno nowoondoyemo hamoo tero yootenggoku, nguro ene nguya ngu kenomayingoya, ngu yowanggo. Ndadiro nguro, noro Iserel oni nguya Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo nguno uro, sugi sugi oruwato.

15 Ngundiro nguro, Iserel oni simoo bare Yisasro Mande Keta Mesarango yokootoyi, nguro ngu, mera bidodomo oni simoo bare mande gome ngu yootoyi, ngudodo nowoondoye guranangge yero oorootenggo. Ngundiro

nguro, Anutdo Iserel oni simoo bare ko yoyoweroyi, ngu ngandiro. Oni merenonggo ko ootoogetenggoku ngundiro tunootewanggo.

16 Oo manongoyingo koondomo oorooteku ngu bodaga Anutromu, asa, gumi bidodo koondomo oorooteku nguya, Anutromu nangge. Ngundiro nangge, de damoni kundingiyi ngu, ngu kambini duwoo nguya kundingiyi tunootewa. Kuri Anutdo Ebaraham ngu yoyingo nguro soweni Iserel oni, ene nguya Anutromu nangge.

17 Anutdo ko ketangga tero, mera doongooro, yomosiyoro, mera yeni, urumidodo teyingo. Ene ngu kono nguno koono mitoni (Iserel oni), oorero, engge urungga enggeyingo. Koono gidarega gome ma oorero enggeyingo. Ngundiro nguro, ene gumooro, oorongooni, utoni, ngu musiyomo koono yuwooyi siyagongo ngu (oni sowe gidarega) digunonggo yoyoro, mayero, ngu musiyomo mitoni, gome oorero enggeyingo. Ndadiro nguro, ko mera himimo mera urumidodo nguro kono koono koretero miyingo ngundiro, gome oorero enggeyingo.

18 Ngundiro nguro, ye oni sowe gidarega ngu koono digunonggo siyagongo ngundiro yoyoyingo. Nguro ye Anutro kumana, ngu yeno nangge ombuni. Ene Iserel oni enengo kumana ombuni, ero ma ingowero. Nguro ye ingonda teyi! Anut enengombo yanggango ye yunoote. Yengombo yanggango gura ma yootenggo.

19-21 Ngundiro nguro, ye ngandiro ewanggoku ngu, noore Iserel oni musiyomo, Anutro kono uro oorooteto. Ngu hamoo. Ene ye ingonda teya oriyi! Anutdo Iserel oni ene nowoondoyemo hamoo ma tero, nguro engge ma tetoyi, nguro andangeyerowo. Ye nowoondoyemo Yisas oowooyimboro hamoo tetenggoku, nguro nangge ye mete oriyi. Ye nguno ingonda teya oriyi! Anutdo Iserel oni nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, nguro oweyeroyingo. Nguro ngu, ye nguya ngundiro nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku ngu, ye nguya Anutdo ngundiro teyunowa.

22 Nguro ngu, Anutro nowoondoyini ko nguro wirikoyeroyingo mande yanggangoningga ingootenggoku nga. Oni Anutro muri ngu yokootenggoku ngu, nguro Anutdo ene nguya mande kookingo teyunoote. Anutdo yengo ngu nowoondoyi teyunooteku, ngu nowoondoyininggano nguno ooroote. Kinitetoni ngu, Anutdo ye nguya yoyokoro, oweyerowero ingoote.

23 Naru gurano, Yuda oni damoni yero, Yisas keyootoyi ngu, arisa, Anutdo ko yoyoro, enengo kono ko yoyewa.

24 Yo, ye oni sowe gidarega, ye koono yuwooyi siyagongomu digunonggo yoro, Anutro kono miyingo ngundiro. Yuda oni ngu koono koretero kono miyingo, ngu ngundiro. Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo Yisasno tewanggoku ngu, ene Anutdo yoyoro, enengo kono ko yeweroyi, ngu kowuri kini.

### *Anutdo Oni Simoo Bare Bidodo Sumange Teyunoyingo*

25 Kristen konebane, nondo ngandiro ingooteno. Ye nga hamoo mande nga ye kuri ma ingowonggoku, ene ataga ye muri gome nenengo oorengo tunootewanggo. Iserel oni simoo bare gidarega ngu nowoondoye yanggango yero, Yisasro mande sodedo ma keyootenggo. Anutdo Iserel oni nowoondoye yeni kakabeteyingo. Ndadiro nguro, oni sowe gidarega Anutdo kuri rogo teyingo ngu yoyootoni, nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundiro muringga ngu, Iserel onino oodoni, oororo, naru wengamo tunootewa. Ngu naruno, Anutdo Iserel oni bidodo yoyeni, Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro yoyopawa kewoorokono uwanggo.

26 Ngu muringgano nguno, Anutdo Iserel oni simoo bare Yisasno
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu bidodo yoyowa. Anutro mandeno
ngandiro ete.
Sayiyon merakonggo (Yuda onino) hoorooweyeroweroyi oni tunootewa.
Ngu oningga, ngundo Yekob osisembenimboro weti mbumbuwa
bidodo andangeyunowero ombuwa.
27 No eneya mande ero gosiyooteno. No enengo weti mbumbuwa andan-
geyunowano, ero eyingo. (Ayisaya 59:20-21; 27:9)
28 Ene Yuda onindo Yisasro Mande Keta Mesarango ngu kootu inowong-
goku ngu, Anutya mundi tewonggo. Nguro ngu, ye oni sowe gidarega
Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo muringgano nguno utenggoku,
ngu hoorooweyeroote. Anutdo Yuda oni simoo bare nguro gome oorengo
ingoote. Ndadiro nguro, Anutdo enengo osisambaye, newende urungga
yunoyingo nguro.
29 Yo, Anutro sumangeni kumana nguro Anutdo oni gura negongoro,
yowaku ngu, ene kootuyisina, enengo ingonduduni ma yowoorengowa.
30 Kurimi ye oni sowe gidarega Anutro mande ngu utoro, oorongooro
yokoyingo. Ene ataga ngu, Iserel oni simoo baredo Yisasro Mande Keta
Mesarango ngu toongooro yokoyingongga, nguro ngu, ye oni sowe gidarega,
Anutro sumangeni, ngu yoyingo.
31 Ene kuri Yuda oni muri gome nenengomo ma endeyoyingo. Nguro ngu,
Anutdo oni sowe gidarega sumange teyunoote. Nguro ngu, Yuda onindo
ngu kenoro, kenomayingoro, ene nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo.
Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo ene nguya sumange teyunowa.
32 Oni simoo bare bidodo Yuda oni, ko, oni sowe gidarega nguya, Anutro
mande murini ngu ma keyootoyi, nguro Anutdo yoyeni, ya biyomimo oni
ngundiro teyingo. Ndadiro nguro, Anutdo ngu enengo sumange yoro, oni
simoo bare bidodo yunowa.

### *Anutro Mande Murini Ngu Duridarinidodo*

33 Yo, hamoo oorengo Anutro sumangeni murini nguya mera ngaro
oo bidodo dagayeroote. Enengo ingonduduni ingoyingoni nguya
oniro ingonduduye bidodo dagayeroro, piru ndandayingo oorengo.
Onindo Anutro oore oorowuweroyi ngu wirikoro, kenoweroyi kini.
34 Kuri, Anutro mandeno ngandiro eyingo.
Yo, onendo Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro ingonduduni ngu ingoote?
Onendo enengo ingonduduni ene mete Anut inoyingo? Mera ngaro
oni gurado kini, ero eyingo. (Ayisaya 40:13)
35 Onendo oo koretero ene gumimboro Anut inootoni, enebana oo nguro
gumi wendangero Anut inowa? Ero eyingo. (Yob 41:11)
36 Ngundiro nguya kini. Eneno nangge oo bidodo tunootero, enengo
duridariyedodo oorootenggo. Ene oo bidodoboro Simburi Simbunani
oorengo. Suwooyi sano, noore Anut oowooyi bingami okooro, duridarini
teyinoro oruwato. Ngu hamoo oorengo.

## 12

### *Gowenaningga Nga Anut Inoro, Nguno Kundingi Teyinowato*

1 Arisa, ye Kristen konebane, Anutro sumangeni suwooyi sano ye
teyunooteku, nguro no mande nga ero yokutuyeroro, ngandiro eteno. Ye
goweye, moondeye, ingonduduye, nowoondoye, yanggangoye, ootootooye
bidodomo, ye komo keta oorootenggoku, nguno Anutno wooro yeya inoyi.
Ye komo yengo keta ootootooye, ngu bidodo gome nenengo oorengo eneno

yetoyi, nguro ene oni oni tete. Ye gome ingoyi! Naru bidodomo, Anutdo
ye gome soboyeroro, hoorooweyerooteku, ngundiro nguro, yengo wooroye
ngu, ene inootoyi, ngu metemi.
2 Oni mera ngaro muri biyomi keyootenggoku, ngu ye ma keyerowero.
Kini, yengo ingonduduye ngu Anutno yetoyiga, ngundo nowoondoye
yowoorengootoningga, muri keta, ingondudu ketamu nguya yunootoningga oriyi. Ngundiro tero ngu, ye Anut doongeyimo, ndawu ooga ngu gome
teweroyi ngu ingowanggo. Yengombo nguya ndadiro muri gome nenengo
tero ngu Anutro ingowanggo. Muri gome nenengo biyomi kini, oo ngu
bidodo Anutdo nguro gome ingooteku, ngu nangge teya oriyi.

### *Noore Komo Anutdo Sumange Tero, Oo Yunooteku, Nguro Koni Tewato*

3 Anutdo sumange no nunootoni, ngunonggo ye songomo songomo eteno.
Anutdo ye ingonduduyemo ingonduduga ngu yunowo. Nguro rogoga ngu
ma dagawero. Rogo dagaro awuno, ameno nguya ma tewero. Kini,
Anutdo yengo nowoondoyemo hamoongga nguro rogoga yunooteku, ye
komo nguno nangge oriyi.
4 Noore ingooteto. Noorengo gowenani ngu guranangge, nguro sosi
gumi kowookowoo, ene nguro koye nguya songo songo. Ngu bidodo ko
guranangge ma tetenggo.
5 Ngundiro nangge, noore oni simoo bare bidodo Yisasro nowoondonanimo hamoo tetetoku ngu, noore Yisas Krayisya gowenani guranangge.
Ngundiro nguro, noore Kristen gura gura ngu bidodo dobookurinani wata
guranangge oorengo oorooteto. Noorengo ingondudunonggo ngandiro ma
ingowato. Noorendo Kristen oni gidarega dagayerooteto, ero ma ingowato.
Kini, noore gowenani guranangge.

6 Anutdo noorengo sumange tero, ingonduduno ingoweroyiga, ngu songo
songo, guradiro guradiro, kingo duwoo noore yunootoni, nguno enengo
koni tetetoku nga. Oni gura, Anutdo enengo mande wesiyoro eweroyi
rogoga inowoku ngu, oni enengo newende hamoo teyingongga, ngu rogono
hamoomonggo wesiyoro ewa.
7 Ene oni gura ene Kristen oni gidarega hoorooweyerowero ero, ingoro
ngu, ene komo oni Anutro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu gome
hoorooweyeroyi. Ngundiro nangge, oni gura etuyeroyingo oni tewero ero
ngu, arisa, ene komo ngu kongga ngu teya, hamoo mande ngu oni etuyeroni.
8 Ngundiro nangge, oni gura ene oni ingonduduye samangoweroyi oni
tetoningga ngu, arisa, ene komo ngu kongga ngu nangge gome teni. Oni
gura ene oni oo gura yunowero ingoya ngu, asa, ene komo newende
bidodomonggo, oni oo ngu yunoni. Ngundiro nangge, oni gura ko guraro
sobosobo tabango teya ngu, asa, newendemonggo ngu kongga nguro oni
oni teya, ko ngu teni. Oni ene nowoondoyi tero, oni hoorooweyerowero
ngu, asa, ene komo oni oni teya, oni hoorooweyeroni.

### *Dobookuriye Nowoondoyi Teyunoweroyi, Ngu Gome Nenengo*

9 Ye dobookuriye nowoondoyi teyunoweroyi ngu, ye komo hamoomonggo
nowoondoyi teyunoyi. Ye godange ero, ma ganayerowero. Ye komo
muri biyomi bidodo ngu kootu inoya, muri gome nenengo ngu nangge
woorogongoyi.
10 Ye komo dobookuriyeboro nowoondoyi teyunoya, ngunonggo ye songo
songomo dobookuriyeboro bingamiye sodedo okooyi.

11 Nowoondoye ngu suwooyi sano Anutro konimo nangge ingondudu
teya, surekinikini ma tewero. Anutro Yuka Kundingiyi, ngundo nowoon-
doyemo angetoningga, ngunonggo hoorooweyeroni. Oo Bidodo Simburi
Simbunani nguro koni ye gome teyi.
12 Ye gome oni oni teya, doongedoongoodoongo teya, Anutdo yeno oo
teweroyi nguro sobowooya oriyi. Ene kowuri gura yeno tunootetoningga
ngu, ye komo Yuka Kundingiyi nguno yanggango dikaya, Anutno nangge
oo bidodoboro yemboongeya, yanggango teyariyi.
13 Anutro oni simoo bare oo sitowiro wenonootoyiga ngu, arisa, ye komo
hoorooweyeroyi. Ende gidareganonggo oni yeno mayetoyiga ngu, ye komo
gome soboyeroya kawararayeroyi.
14 Oni gidaregado ye yomburiyerootoyiga ngu, ye Anutno yomburiyeroni,
ero, ma yemboongewero. Kini, ye Anutno oningga ngu nowoondoye
imakeni, ko, kumana biyomi ma yunowero eya yemboongeyi.
15 Oni nowoondoye gome oni oni teya oodoyiga ngu, asa, ge nguya oni oni
teyi. Ngundiro nangge, oni ene sendo sambi tetoyiga ngu, arisa, ge nguya
nowoondoyi teyunoya sendoyi.
16 Ye oni bidodoboya nowoondoye guranangge teyi. Yengombo yengo
oni ururu tero oruweroyi, nguro ma ingowero. Ye komo oni oowooye kini
nguya ko gobooro teyi. Yengomboro nangge ingoro, ngandiro ma ewero.
No nangge no oni urungga ingondudunedodo, ero ma ewero.
17 Ene oni gurado muri biyomi gura yeno tetoningga ngu, arisa, yebana
ngu gumi muri biyomi eneno ma tewero. Kini, ye komo muri gome oni
simoo bare doongeyemo metemi nangge teyi.
18 Ge ebe urewero ingondudu ma tewero. Kini, oore moore tetoningga
ngu, asa, ye komo oni bidodoboya nowoondoye gobooro yeya ayibinonggo
oriyi.
19 Ye Kristen dobookurine, no yengo nowoondoyi urungga teteno. Oni
songombo yeno muri biyomi teyunootoyiga ngu, asa, yendo ene gumi
teyunowero, ngu ma ingondudu tewero. Kini, ye komo ngu kowuringga
ngu, Anutro sanggiriningga nguro yokoyi. Anutro mandeno, ngandiro ete.
Nondo nangge oniro weti mbumbuwa nguro gumi wendangewano. Nondo
gumi biyomi urungga wendangero yunowano. Anut Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ngundo ngundiro ero eyingo. (Dutoronomi/ Lo
32:35)
20 Asa, yengo mundi oningga oowariro kumootoningga ngu, ye mete oowari
inootoyiga neni. Ngundiro nangge, ene sonoro ingootoningga ngu, asa, sono
inootoyiga neni. Ye ngundiro tewanggoku ngu, arisa, ene oo biyomi tewoku,
nguro oyimo urungga yowa.
21 Ye muri biyomi ngu yokootoyi, ngundo ye ma dagayerowero. Kini, yengo
muri metemi, ngundo muri biyomingga ngu wongooni uwa.

# 13

*Noore Komo Mera Ngaro Gabuman Sobosobo Oni Nguro Manggoye Keyowato*

1 Oni simoo bare bidodo mera ngaro sobosobo oni ngu nowoondoyemo
oruwanggo. Noore ingooteto. Mera ngaro sobosobo oni oorootenggoku,
ngu enengombo kingo ma tunootetenggo. Kini, ngu sobosobo tabango oni
ngu Anut kandeyimonggo tunooteyingo. Ngundiro nguro, Anut enengombo
mera ngaro sobosobo tabango oni yoyetoni oorootenggo.

2 Ngundiro nguro, Anut enengombo Gabuman oni sobosobo merako
ngano yeni tunooteyingo. Arisa, ngu oni nguro manggoye ma keyoro ngu,
ene Anutro mandeni nguya toongoote. Yo, hamoo, sobosobo oni nguro
manggowo ngu toongooro, owero yokoro ngu, asa, oni ngundiro teteng-
goku, ngundo gumi kowuri urungga oorengo yowanggo. Kowuri ngundiro
wendangeweroyi ngu, Anutdo ero yunoyingo, ngundiro teyunowa.
3 Oni enengo muri nenengomo ootooro, sobosobo Gabuman oniro ma-
mana mande keyoro ngu, arisa, ene Gabumanro ma sosorewanggo. Ene
oni sobosobo sanggiri oniro Gabuman nguro mande ma keyoro ngu, asa,
ene sosorero oruwa. Ge mande muri gome nenengomu nangge tetooga,
arisa, ene ge bingamingge ero okoowa.
4 Anutdo Gabuman oni nguro koye ngu, ye hoorooweyeroweroyi ko
ngu inoyingo. Ye muri biyomi tewanggoku ngu, enengo yanggangoni,
ngundo yengo muriye biyomingga nguro ogingoni yunowa. Anutdo
Gabuman sobosobo oni yootunoyeroyingo ngu oniro biyomiye nguro gumi
etuyeroweroyimboro yoyeyingo.
5 Ngundiro nguro, noore komo enengo manggowo keyoro, mandeni
yoro keyowato. Ndadiro nguro, Anutdo ngu mamana mandega ngu
nowoondonanimo yeyingo. Ngundiro nguro, noore komo, nowoondonani
nguro gome ingoro, ingonduduwooro manggowo keyowato.
6 Noore komo digi beye Takisno yeweroyi ngu, mera ngaro sobosobo oni
tabango ngu Anutdo rogoyerowoku oni, ngu yunowato. Ndadiro nguro, ene
Gabuman sobosobo oni ngundo ko yanggango tero, sobowooro ko tetenggo.
7 Ge digi beye Takisro yoweroyi onindo rogoga ero gunootenggoku,
ngu komo digi beye ngundiya yuno. Oni digi beye yoweroyi onino oo
bidodoboro ge digi beye yuno. Ngundiro nangge, ge oni gurano weti moore
tetoningga ngu, nguro sumoo etoningga ngu, asa, ge mete wendangeya ino.
Yengo manggoye, nowoondoye nguya oni ururu nguro bingamiye okooyi.

### *Oni Ene Dobooyi Newende Inooteku Ngu, Ene Mande Gome Keyoote*

8 Ye weti tero oni guranonggo oo gura ma yowero. Ene noore weti
guranangge ngu suwooyi sano ooroote. Ngu ngandiro. Oni bidodo ene
dobookuriye nowoondoyi teyunoweroyi muringga, nguro weti urungga
ngu nangge orini. Ndadiro nguro, oni gidaregado, oni gidarega nowoondoyi
teyunowanggoku ngu, ene Anutro mamana mande bidodo keyootenggo.
9 Yo, Mosesro mamana mande ngu ngandiro. Ge erambarisa ma
yomburiyerowero. Ge oni ma ureyi kumoowero. Ge yakaka ma tewero. Ge
oni guraro oo ma kenomayingowero. Mosesro mamana mande oorooteku,
ngu metemi. Ene nga mamana mande ketangga, ngando mamana mande
kurimi ngu bidodo dagayeroote. Ngu ngandiro. Gengombo gengomboro
gome ingooteku, ngundiro nangge, oni ge tanggegemo oorootenggoku,
nguro nguya ingo.
10 Oni ene dobooyi tanggeyimo oorooteku, ngu newende inoro, nguro ene
muri biyomi ma teyinowa. Ngundiro nangge, oni ene dobooyi newende
inooteku ngu, ene Anutro mamana mande hamoo keyoote.

### *Noore Anut Doongeyimo Nenengo Oorengo Oruwato*

11 Noore ingooteto. Yisas ko omburo, noore yoyoweroyi naru, ngu
namoko oorengo. Ataga ngu naru wenga namoko tete. Ngundiro nguro,
wereweroyi naru kini, doongedoongoodoongo tero, sobowooro oruweroyi
naruni nga. Kurimi noore amana nowoondonanimo hamoo teyingo
naruno, Yisasdo yoyoweroyi narungga ngu orirokoyi oruwo. Ene ataga
narungga nga, ngu namoko oorooteku nga.

12 Yo, noore mera ngano oruweroyi namoko kinitewero tete. Suwoo oororo kinitetoni, sengewero namoko tetoni, ngu ngandiro. Nguro ngu, noore suwooro muri biyomi ngu yokoro, noore Anutro kondimu me idi sangga yoro, Setanya yanggango ebe urewato.
13 Noore komo Anut doongeyimo gome nenengo endeyowato. Ngundiro nguro, noore sono biya nero, ma kakabetewato. Ngundiro nangge, noore ooreko ooreko buribari ma endeyoro, ngunonggo muri biyomi gidarega nguya ma tewato. Sanggiri tero, nguno ebe utoro, ngunonggo oni gidaregaro koye nguro ma kenomayingoro oruwato.
14 Kini, ye komo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis ngu yoya, goweyemo woorogongootoyiga oni songombo ye yeyoro, nguno Yisasro murini nangge kenowanggo. Ngundiro nguro, ye ingonduduye kurimi nguro murini ngu kabeteyi. Ngundiro tero ngu, asa, yengo muriye biyomi, ngu ko ma tewero.

# 14

*Noore Kristen Oni Doboonanimboro Murini Ma Wirikoro Kenowato*

1 Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngundiro oni ngu, ye yoyoya, Kristen oni simoo bareno ombuya yowuruwooyi. Ye ene newende yanggango teyinoweroyimboro mande gome ngu eneno etoyiga, gome ingoni. Ye mande gumi gumi nangge buribari eneno ma ewero.
2 Ene oni gura newendemo hamoo ngu yanggango teteku ngu, ene oo bidodo nemukoote. Ene oni gura newendemo hamoo ngu yanggango kini, ngu ene nusako roogo tero, ma nero, ene oowari gidarega nangge nete.
3 Oni ene oo bidodo buribari neteku, ngundo oni nusako oo ma neteku nguya nowoondoye biyomi ma ingowero. Ngundiro nangge, oni nusako ma neteku nguya biyomi ero ma ingowero. Ene oo bidodo buribari neteku, nguro ene kootuyisina mande ma ero yomooyinowero. Ndadiro nguro, Anutdo ngu oningga nguya kuri yoyingo.
4 Ge oni guraro ko oni nguro koni ma wirikoro ewero. Ndadiro nguro, ene enengo sobosobo oningga, ngundo nangge enengo ko oningga ngu wirikoro kenoro ewa. Enengo koni metemi, ngundi, biyomi, bine? Ero wirikowa. Ene hamoo yanggango dikaro, ko tetoni ngu, Oo Bidodo Simburi ngundo ene mete yeni, yanggango oorengo dikawa.

5 Oni gurado Anut doongeyimo, naru gura ingootoni, kundingiyi naru urungga, naru gidarega dagayeroote. Anut doongeyimo, oni gurado naru bidodo ngu naru guranangge ngundiro Anut bingami okooweroyi ingoote. Oni bidodo enengo nowoondoyemo Anutdo ingondudu yunoyingongga, ngu nangge ingonduduyemo yanggango teya oriyi.
6 Oni ene naru gura ingootoni, naru gidarega koreteyingo tetoni ngu, ngu oningga ngu, Oo Bidodo Simburiga nguro ingoote. Ngundiro nangge, oni ene oo bidodo netekungga ngu, ene Oo Bidodo Simburi nguno esosootero nete. Yo, oni gurado ene oo buribari ma neteku nguro ene Oo Bidodo Simburi nguno nguya Anutno esosootete.

7-8 Noore keta oruweroyi, ko, kumooweroyi ngu noorengomu kini. Noore keta oruwato, bine, ngundi, kumoowato, bine, ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani nguno nangge ooroote. Keta oruweroyi, ko, kumooweroyimu nguya, nguro muri ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro bingami ero okooweroyi.

9 Ngundiro nguro, Krayis Yisas kumooro, ko, keta ootoogeyingo, ene
ngunonggo ngu, oni keta oorootenggoku, ko, oni kumooyingomu nguya
nguro Simburi oorengo ooroote.
10 Ndadiro nguro, ye Kristen dobooyeboro ootootoni, wirikoro, kenowero
mande biyomi ene goweyi sanggawero ma ewero. Ye dobooye yomooyinoro
kootuyisina mande ma ewero. Ndadiro nguro, ye ingootenggo. Kootuyisina,
noorengo bidodo Anut doongeyimo dikatooye, enengombo mande muri-
nani wirikoyerowa.
11 Oo Bidodo Simburi Anut nguro mandeno ngandiro ete.
No keta ootooro, ngunonggo hamoo oorengo eteno. Oni bidodo nono
boodoo oondoogero, nono yambo mande tewanggo. Oni bidodo
manggoyemonggo, no oowoone Anut ngu yootunoro ewanggo, ero
eyingo. (Ayisaya 49:18; 45:23)
12 Ngundiro nguro, noorengomo noorengomo Anut doongeyimo dikaro,
noorengo murinani tero, endeyowootoku, ngu yootunoro, Anutno ewato.

### *Noore Kristen Doboonani Yomburiyowero Oo Gura Ma Tewato*

13 Ngundiro nguro, noore Kristen oni dobookurinani ingonduduye
ma wirikoyerowato. Ndadiro nguro, ngu Anutro koni. Noorengo in-
gondudunani ngu komo ngundiya dowoomomooni. Ye oo biyomi gura
tero, ngundo Kristen dobooye, nguro newendemo hamoo teyingo ngu, ma
yomburiyerowero. Ngundiro ma tero ngu, asa, ye nguya weti mbumbuwa
tewanggo.
14 No ingooteno. No Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguno
nowoondone yetoowe, ngundo etunerootoni, oowari enengombo biyomi
ma yewa. Oni gura newendemo ene oowari guraro roogo tewero ingooteku
ngu, ngu oningga ngundo roogo tewoku, ngu nangge keyoni.
15 Ngu ngandiro. Gedo oo neteku, ngundo dobooge newende yomburiy-
ooteku, asa, ge nguno ingooteku, ge nowoondoge ebe ino ino teweroyi mur-
ingga, nguno ma ooroote. Ndadiro nguro, Krayis Yisasdo ngu doboogega
ngu yowero, ene kuri kumooyingo. Ngundiro nguro, gengo oowari ngundo
dobooge ma yomburiyowero.
16 Yengo oo gome ingoro oodoni, nguro onindo ngu oo nguya mandeni
biyomi ma ewanggo.
17 Anutdo noore Kristen oni ene oowari, sono oo neweroyi nguno ma
ingondudu tewero. Kini, Anutro murini ngundo enengo simoo bare
soboyerooteku, nguno noore nowoondonani imakeyingo, gome nenengo
endeyoweroyi, ko, oni oni teweroyi nguya Yuka Kundingiyi ngunonggo
omburo, noore hoorooweyeroweroyimboro ingoote.
18 Oni ene Krayis Yisasro ko oni tero, nguro koni tero, endeyowaku ngu,
asa, Anutdo nguro gome ingowa. Oni simoo baredo nguya, oni gome
oorengo, ero ewanggo.
19 Ngundiro nguro, naru bidodomo, noore sumangeyi, ayibi mande oo
nguro murimo, noore komo ebe hooroowe hooroowe tero, nowoondonani
guranangge yero, dobookurinanimboya gobooro oruwato. Naru bidodomo,
ye Kristen dobookuriye nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
teyunoyi.
20 Ge oowari gidaregaro gome ingoro ngu, Anutro koni ngu ma yomburiy-
owero. Hamoo, oo bidodo ngu oo neweroyi. Ene ye oni gidarega oowarino
yoyeyi, weti mbumbuwa tero, nguno ma wenonowero. Ngundiro nguro,
dobooge oo ma neteku ngu, asa, ye nguya roogo teyi.

21 Ye Kristen dobookuriyeboro nowoondoyemo hamoo ngu ma yomburiyowero. Nguro ngu, dobooye nusako songgiwi Wayin, ma netenggoku, nguno
ye nguya roogo teyi. Ngundiro tero nguno, muri metemi tewanggo.
22 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu yaringo Anutya nangge.
Oni ene oo gura ingootoni, oo gome ero newende, nguro ingooteku, ooga
ngundo newende kowuri ma inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete
oni oni tewa.
23 Ene oni gura newendemonggo buribari ingoro, ngunonggo oowari
gura roogo teyingo, ngu newaku ngu, asa, ene Anut doongeyimo, weti
mbumbuwa tewa. Ndadiro nguro, enengo newendemo hamoo teyingo, ngu
nenengo kini.

# 15

*Noore Kristen Oni Dobookurinani Hoorooweyerootooye, Ene Nowoondoyemo Hamoo Ngu Yanggango Tewanggo*

1 Noorengo ingondudu nangge, ma keyowato. Kini, noore nowoondonan-
imo hamoo yanggango, ngundo oni gidarega nowoondoye hamoo teyingo
ngu yanggango kini, ngu hoorooweyeroro, samangoyerootooye, nguno ene
yanggango dikawanggo.
2 Noore Kristen oni dobookurinani oorootenggoku, ngu muri metemimo
hoorooweyerootooye, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
tewanggo.
3 Noore ingooteto. Krayis Yisas ngu enengo ingondudu, ngu ma key-
oyingo. Kini, Anutro mande ngundo Yisasro ngandiro eyingo.
Onindo geya mande biyomi etenggoku, ngundo omburo, no
wirinerowanggo, ero eyingo. (Sam 69:10)
4 Yo, Anutro mande bidodo kuri nakangoyingo, ngu noorendo kandangero,
ingoweroyimboro nakangoyingo. Ngu mande nakangoyingo ngu, noorengo
nowoondonanimo hamoo teyingongga, ngu yanggango teyunowa. Noore
ngunonggo yanggango dikatooye, Anutro mande, ngundo oore gome
etuyeroro oodoni, Anutdo kawararayerootoni, noore ene sobowooro
oodooye, ene omburo yoyowa.
5 Anut nguro murini, ngundo oni nowoondoye yanggango teyunootoni,
ngunonggo oni yanggango dikaro, Anutya nowoondoye guranangge
yero oruwanggo. Enendo hoorooweyerootoni, noore ngunonggo Krayis
Yisasro murini gome ngu keyoro, ngunonggo ingondudu guranangge yero
oruwanggo.
6 Ngundiro nguro, yengo nowoondoye, manggoye gurananggemo Anut
oowooyi bingami eya okooyi. Yo, hamoo, Anut noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani ngu Yisas Krayis nguro eweyi ngu bingami ero okoowato.

*Krayisdo Yuda Oni, Ko, Oni Sowe Gidarega Nguya Hoorooweyeroyingo*

7 Krayisdo kuri noorengo nowoondoyi teyunoyingo. Nguro ngu, ye bidodo
Kristen dobookuriye yoyoya, nowoondoye guranangge gobooro yetoyiga,
oni bidodo ngundiro muri ngu kenoro, Anut bingami ero okoowanggo.
8 No ngandiro eteno. Krayis Yisas ngu kuri Yuda oni ngu
hoorooweyerowero ko oni tunooteyingo. Ene ngundiro tero ngu, Anutro
mandeni hamoo ngu yanggango teyinoote. Nguno Anutdo Yuda oni nguro
osisambayemo sunggi mandega Mesayiyaro ero gosiyoyingo, mande ngu
bidodo ataga engge yeni tunootete.*

* **15:8:** (Mesayiya oningga, ngu Anutdo ko yoyoweroyi nguro sunggi mande, ero gosiyoro yunoyingo)

9 Oni sowe gidarega, ngundo ngu Anutro sumangeni ngu kenoya,
ngunonggo Anut bingami okooyi ero, nguro Anutro mandeno eteku
ngundiro.
Ngundiro nguro, nondo oowoongge bingamingge oni sowe gidaregano
yootunoro ewano. Nondo gengo oowoonggemo yambo utoro, nguno
ero, yambo urewano, ero eyingo. (Sam 18:49)
10 Mosesndo Anutro mande gura ngandiro ete.
Ye oni sowe gidarega, ye enengo Yuda oni sowengga nguya mete oni oni
teyi, ero eyingo. (Dutoronomi/ Lo 32:43)
11 Mande gumi gurano nguya ete.
Ye oni sowe gidarega bidodo, ye nguya komo Oo Bidodo Simburi Simbunani
ngu bingami eya okooyi. Oni simoo bare bidodo komo enengo
oowooyi urungga oorengo okooyi, ero eyingo. (Sam 117:1)
12 Ayisayando nguya Yisasro eyingo.
Ngu Yesi oningga nguro sowenimonggo oni gura tunootewa. Ngu oningga,
ngundo ootoogero, oni sowe gidarega nguya soboyerowa. Oni
sowe gidare ngu, ene nowoondoyemo hamoo tetoni, Anutdo mande
ero gosiyoyingo ngu sobowooro oruwanggo. Ayisayando ngundiro
eyingo. (Ayisaya 11:10)
13 Anut ngu, nowoondonanimo hamoo tetetoku, nguro Simburi. Nguro
ngu, noore mete enendo omburo, yoyoweroyi nguro sobowoowato. Yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo urungga, ngundo yoyeni, oni oni teya ayibi
imakeyingo muri, ngu yeno orini. Ngundiro tero ngu, Yuka Kundingiyi
nguro yanggangoni ngu, ye mete yowanggo. Yisasro nowoondoyemo
hamoo teyingo, nguno ye Yisas sobowooro, hahangero oorootenggoku,
ngundo ye nowoondoyemo angero, oorero oruwa.

### *Polndo Anutro Mande Koyi Tero, Nguro Oni Oni Teyingo*

14 Ye Kristen konebane garo, nondo yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo, ko, yeno muri gidarega gome tetenggoku kenoro, nguro nowoon-
donemo hamoo angero ooroote. Ye ngu ingondudu gomemudodo, ngundiro
nguro, yengombo mete ebe hooroowe hooroowe tero, ingonduduye gome
ngu dobookuriye etuyeroro yunowanggo.
15 Nondo mande gidarega yengo nakangooteno. Ndadiro nguro, ngundo
ngu, ye mete hoorooweyeroro, yanggango teyunowa. Ene no nakan-
goweroyi ngu ma surinekiniyete. Kini, nondo yengo ingondudu ngu
yokutuwoowero nakangooteno. No yeno ko yanggango tero, ingonduduye
samangowero. Ndadiro nguro, Anutdo enengo koni ngaro no roogonerowo.
16 Ngundiro tero, no Krayis Yisasro ko oni tero oorooteno. No oni sowe
gidarega kewooroyemo Anutro mande gome ngu koyi tero, wesiyoro eteno.
Nguno ngu, no oni sowe gidarega ngu yoyoro, Anutno ombuteno. Yuka
Kundingiyi, ngundo yoyeni, kundingi oni tewanggo. Ngundiro ootooro ngu,
ene Anutno wooro ngundiro tunootetoyi, Anutdo nguro gome ingoote.
17 Ngundiro nguro, no Krayis Yisasya ko tero, no Anutro koni tetenoku,
nguro oni oni teteno.
18 No Krayis Yisas nguro koni, murini, nguro mande nangge oni sowe
gidaregano ero etuyerowano. No mande gura gura ma ewano. Ndadiro
nguro, Krayisdo no hoorooweneroro, yanggango tenunootoni ngu, no komo
oni sowe gidarega hoorooyerootoowe, Anutro mande gome ngu keyoweroyi
nguro ko teteno.
19 No mande ero, ko tetenoku ngu, Anut enengo sunggi, ko, muri
songo gura oorengo onindo ma teweroyimu, ngu bidodo Yuka Kundingiyi

nguro yanggangonimonggo tewono. Ngundiro tero, no Yerusalem ende
ngunonggo ko tero, Krayisro Mande Keta Mesarango ngu mera bidodomo
wesiyoro, ero yade yade omburo, Ilirikam merakono mayeyingo.
20 Yo, nondo ngu ngandiro ingooteno. Oni Krayis oowooyi ma ingoyingo,
oni simoo bareno nguno, no Krayis Yisasro Mande Keta Mesarango ngu
wesiyoro ero, nguno ko tewero ingooteno. No oni guraro ya nonggini
sanganimo nenengo ya ma yewano.
21 Kini, Anutro mandeno eteku ngundiro.
Oni ene kuri Anutro mandeni ma ingowonggoku ngu, ene nga kenowanggo.
Ngundiro nangge, oni ene Anutro mande ma ingowonggoku ngu, ene
komo mande gome oorengo ingowanggo, ero eyingo. (Ayisaya 52:15)

### *Pol Ene Rom Oororo, Ngunonggo Speyin Merako Nguya Oorowuwero Teyingo*

22 Ngundiromu nga kongga ngando noro oore suwooyi sano goodoote.
Ngundiro tetoni, nguro no yeno ma oorowuteno.
23 Ataga, no nga merako ngano ende bidodo ngu, ene Yisas oowooyi
ingomukootenggo. Ngundiro nguro, no ko teweroyi musine kini. Nguro
ngu, no dagoma oowooyingga yeno oorowuwero gome oorengo ingooteno.
24 Nguro ngu kootuyisina, no Speyin merako oorowutenoku naruno
nguno, no yeno tunootero, yeyorogogo, no ngunonggo oorowuwano. No
yeya bodaga oode, nowoondone metemi ingootoowe, asa, ye hooroowen-
eroro, oo gidarega nunoro, noyoro, omburo, Speyin oore sangago
noyokowanggo.
25 Ene ataga ngu, no Yerusalemno oororo, Anutro simoo bare
hoorooweyeroro, digi beye yunowero oorowuteno.
26 Ngu ngandiro: Masedoniya, ko, Giris mera nguro Kristen onindo
mande guranangge ero gosiyoro, Yerusalem Kristen oni simoo bare
hoorooweyerowero, digi beye yowuruwoowonggo. Ndadiro nguro,
Yerusalemno Kristen oni simoo bare oowariro kumootoyi nguro.
27 Yo, nowoondoye gomemonggo nangge ngundiro tewonggo. Ene
Yerusalem Kristen oni simoo bareno wetidodo. Ngundiro nguro,
Yuda Kristen onindo Anutro Mande Keta Mesarango ngu oni sowe gi-
daregano wesiyoro ero etuyeroyingo. Nguro ngu, oni sowe gidare-
gado enebanangge goweyeboro oo ngundo enengo weti ngu wendangero
hoorooweyerowanggo.
28 Ngundiro nguro, no digi beye yewonggoku nga, enengo kandeyemo
yero yokoro ngu, asa, no yeno oororo, yeya naru bodaga oode, ngunonggo
Speyin merako oorowuwano.
29 No ingooteno. No ye tanggeyemo oorowuwanoku ngu, Yisas Krayis
nguro kumana yanggangonidodo nono angetoni, yeno nguya oorowuwano.
Ngundiro nangge, yeno nguya ngundiro angewa.
30 Ye Kristen dobookurine, ye komo noorengo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, Yisas Krayis, nguro ingondudu teyi, ero ingooteno. Nga mandega
nga Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondonani yokutuwootoni, ngundiro
nguro, noore Kristen bidodo nowoondonani guranangge gobooro yero
oruwato. Nguro ye komo noro yanggango tero, hoorooweneroro, Anutno
yemboongewanggo.
31 Ye oo eraya gobooro yemboongeyi. Ngu ngandiro. Yuda oni gidarega
ene Anutro mande ma ingoro, manggo unggaranggara tetenggoku, ngundo
ma nodowooweroyi nguro yemboongeyi. Ye ngundiya teya, Yerusalem

Kristen onino nga digi beyega nga yunoro, nguro koyi tewanoku, nguro
Anutno yemboongeya hoorooweneroyi.
32 Ngundiro tetoyi, Anutdo mete ero, ingootoni ngu, asa, no oni oni tero,
yade oororo, ye tanggeyemo naru bodaga kengero, nowoondone metemi
ingowano.
33 Anut ene nowoondoye imakeyingo, nguro simburi. Ngundo ye
bidodoboya oruwa. Ngu hamoo.

# 16

*Polndo Kristen Dobookuriyi Kambayeroyingo*

1 Noorengo Kristen kuwoonani Pibi ngu, ene Kristen bare gome. Enendo
ngu Senikiriya endemo Kristen oni simoo bare ngu hoorooweyeroro, ko
teteku ngu.
2 Pibi barega ngu Anutro newendemo hamoo teyingo ngu, ye Kristen
onindo Oo Bidodo Simburi oowooyimo, sobowooya kawararangoyi. Ene oo
guraro wenonootoningga ngu, ye komo hoorooweya, oo ngu inoyi. Ndatero
nguro, ene suwooyi sano no hoorooweneroro, ko, simoo bare oowooyingga
nguya hoorooweyerowo.
3 Prisila nguya kameyi Akuwila erambarisa ngu noya Krayis Yisasro koni
gobooro tewooto. Ngundiro nguro, ngu no dobookurine.
4 Nowoondoyari hamoo teyingo, ngu yanggango. Ngundiro nguro, ngu
erayaga ngu, no hoorooweneroro, ene nguya kumoowero meyeyingo.
Ngundiro nguro, nondo oni oni urungga tero, enengo esosooteteno. Ngu
nondo nangge, erayaga nguya esoso ma teteno. Kini, oni sowe songomboro,
Kristen onindo nguya erambarisa nguro esosootetenggo.
5 Ye Kristen simoo bare enengo yano yowuruwooro yambo mande
tetenggoku nguya esosootero kambayerooteno.

Ye noro esosootero, mande etenoku nga, ngu doboone Epayinitus nguya
etoyiga ingoni. Ngu nenengo doboone oorengo. Esiya mera urungga
oorengo nguno, oni simoo bare bidodo nguno oorootenggoku, Epayinitus
ngu koretero Kristen oni tunooteyingo.
6 Ye Mariya nguya noro esoso ngu inoyi. Ndadiro nguro, ene ye
kewooroyemo nguno ye hoorooweyerowero ko yanggango teyingo.
7 Ye noro dobookurine Andronikas, dobooyi Yuniyas, nguya esoso ngu
yunoyi. Ngu erayaga ngu noorengo Yuda oni. Ene noya ya biyomimo
gobooro uwootowo. Ene Aposel oni kewooroyemo ene oowooyari gome
metemi. Ngu erayaga nguya ene no koretenunoro, Krayisno nowoondoyari
hamoo teyingo oruworiyo.
8 Ambaliyatus ngu Kristen doboone oorengo. Nguro nondo enengo gome
ingootenoku, nguro ye noro esoso mande nga nguya inoyi.
9 Ye Urubanusno nguya, noro esoso mande nga etungootoyiga kenoni.
Ene ngu Krayis Yisasro konimo ngano, ngu noorengo doboonani. Noro
esoso mande nga ngu, Stekis etoyiga ingoni. Ene nguya noro doboone
oorengo.
10 Ye noro esoso mande nga Apeles, nguya inoyi. Ene ngu Krayis Yisas
ngu hamoo keyoyingo oni oowooyidodo. Ngundiro nangge, ye noro esoso
mande nga Aristobulus, simoonggoro nguya, enengo yano oni oorootenggoku nguya, Yisasro ingoro oorootenggoku, ngu nguya yunootoyiga kenoyi.
11 Ye noro esoso mande nga ngu, Herodiyan oni nguya inoyi. Ene ngu
noorengo Yuda oni. Ye noro esoso mande nga ngu, Narasisus simoonggoro

nguya, enengo yano oni nguya Yisasro ingoro oorootenggoku, ngudodo yunoyi. Ene ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani nguno oorootenggo.
12 Ye noro esoso mande nga Trayipina, Trayiposa, ko, Perasis nguya yunoyi. Ngu bare kabusa ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro koni nguro ko yanggango tetenggo.
13 Ye noro esoso mande nga Rupus nguya inoyi. Ene ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro ko urungga oorengo tete. Enengo nemi, ngu no namone ngundiro, ene nguya esoso mande inoyi.
14 Ye noro esoso mande nga oni nguya yunoyi. Aristobulus, Prigon, Hemis, Patorobas, Hemas, ko, Kristen dobookuriye eneya oorootenggoku, nguno nguya eyi.
15 Ye noro esoso mande nga oni nguya yunoyi. Pilologus, ko, bareyi Yuliya; Neriyas, nguya kuwooyi Olimbas, ngundo oni simoo bare bidodo Anutro nowoondoyemo hamoo tero, yeya oorootenggoku, ngu nguya yunoyi.
16 Naru bidodomo, yambo ureweroyimo, Kristen dobookuriye yeyoro ngu, kandeye dowooro, kambayeroya, oni oni teyunoyi. Krayisro oni simoo bare, yowuru bidodomo, ngu bidodo ye esoso teyunoro kambayerootenggo.

*Oni Gidaregado Kristen Oni Simoo Bare Yowuruno Oodoyi Yomburiyeroyingo*

17 Ye Kristen konebane, no yeno eteno. Oni gidaregado omburo, Kristen oni simoo bare ngu tootoongoyeroro, yoyeni, bogudodo tero, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yomburiyootenggoku, nguro ye gome doongeteya, ingonda teyi! Ngundiro oni ngu, ene mande muri gidarega Anutro mandeno ma eteku, ngu ero etuyerootenggo. Ye nguya gobooro ma bibitewero.
18 Ngundiro oni ngu, ene noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Krayisro koni ma tetenggo. Kini, ene enengo goweyeboro ingondudu biyomi ngu nangge keyootenggo. Ngundiro tero, ngunonggo ene mande gome oorengo ngu ero, oni mande muri biyomi ma ingootenggoku, ngu ganaganayerootenggo.
19 Oni bidodo yengo muriye gome Anutro mande gome ingoro, keyootenggoku ngu ingoro, ene nguro etoyi, no ingoro, nguro no oni oni urungga yengo teteno. Yengo ingonduduye samangowero mande eteno. Ngundiro nguro, nondo ngandiro ingootenoku, ngu ye komo oo gome nenengo teweroyi, nguro muri nangge teya oriyi. Ye komo oo biyomi gidarega nguro murini, nguro ingonduduye gosiyoya, kabeteya yokoya, kootu inoyi. Yo, ye komo muri biyomi bidodo ngu yokoya, songo oriroko oriyi.
20 Anut ngu nowoondoye imakeyingo, sumange, ayibi, nguro simburi oorengo. Naru bodaga nguno ngu, Anutdo Setan wongooro, oorongooni keyi damonimo uwa. Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisro sumange, ayibini, ngu yeya orini.

*Oni Gidarega Pol Hoorooweyingo, Ngundo Rom Oni Simoo Bare Kambayeroyingo*

21 Noro ko goboorone Timooti, ngundo yengo esosootero kambayeroote. Noro dobookurine oowooye ngu Rusiyas, Yeson, ko, Sosipata, ngu noorengo Yuda oni, ene nguya ye kambayerootenggo.
22 No Taritiyas, nondo Pol manggowoomonggo mande yoro, nga so uyi nga nakangooteno. Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ngu oowooyimo, no yeno mande esosootero kambayerooteno.
23 Gayiyus, ngundo nguya ye kambayeroote. Enendo enengo yano gome sobonerowo. Ene Anutro oni simoo bare yowuruwooyingo nguya ngundiro

soboyerowo. Erasitus, ngu ende ngaro beye sobowooyingo oni, ko, doboo-
nani Kuwootas, ngu erayaga nguya yeno esosootero kambayerooteri.
24 Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro ayibi,
sumangeni, ngu ye bidodoboya orini. Ngu hamoo.

*Noore Komo Anut Oowooyi Bingami Ero Okoowato*

25-26 Arisa, noore komo Anutro oowooyi bingami ero okooro, oni oni
tewato. Anutdo Yisas Krayisro Mande Keta Mesarango, nondo yeno we-
siyoro etenoku, ngu yeni, yanggango yewa. Nga mande kombiteyingongga
nga, ngu kurimi kombitero oruwoku, ene ataga ngu, Anutdo yeni, tunoo
oorengo tunootete. Anut sugi sugi oorooteku, ngundo enengo mande
nenengo kuri enengo ingondudu eyingo onino etoni, nguro mandeni
nakangoyingo. Anutdo enengo mande ngu enengo ingondudu eyingo oni
yunoyingo, nguro damoni ngandiro. Nguno enengo mandeni, murini
oororo, oni simoo bare bidodo merako ngano oorootenggoku, ngundo
ingoya, nowoondoye hamoo teya, yowoorengoya, ene keyoyi ero ingoote,
ero eyingo.
27 Anut enengombo nangge ingondudunidodo. Ngundiro nguro, Yisas
Krayis oowooyi, suwooyi sano duridaridodo oruwa. Nguro noore komo
enengo oowooyi bingami ero okoororuwato. Ngu hamoo.

# 1 KORIND

1 Korindro Mande Tabango

Pol ngu Epesas, endemo nguno ootooro, ene ngu naruno, nga so uyi nga nakangoro, Korind oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyoyingo. Korind endega ngu urungga, ene oowooyi gome etenggo. Ngu mera gumisina Akayiya ko Giris. Ngu endegano nguno ngu, ngu oni simoo bare gumingga ngu Yudanonggo, ko, oni simoo bare gumingga ngu Giriknonggo ombuyingo. Oni simoo bare oowooyingga ngu mera gumisina, nguno ngu, ene ooye ngu oowooyingga oorengo. Ene digi beye oowooyingga, ko, ingonduduye nguya urungga. Ngundiromu, ene godange anut nguno yambo mande tero, enengo ingonduduye ngu ukingootoni, ko, enengo ingonduduye gura gura, ko muri biyomi ngundo ukingoyunoote.

Ene Polndo oore erayaga endeyoyingongga ngu, enengo koni koreteyingo ngu Korind, oni simoo bareno Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro yunoyingo. Pol ene (Tisa) oo nakanaka ko tero, nguno ene dagoma gura bidodo gura gumi, ngundiro nguno, ko tero, ene ngunonggo yoyokoro toongeyingo. (Aposel 18:1-17) Kootuyisina, ngu naruno nguno, Apolos enebana ko ngusina oororo, Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro yunoyingo. Ene nguno ko tero oodoni, mande binga gura Polndo ngandiro ingoyingo. Korind oni simoo bare enengo nowoondoye hamoo teyingongga, ngu gome nenengo kini. Ngundiro mande ingoro, nguro ngu kowuringga nguro nga so uyi nakayangga nga nakangoyingo.

Mande gumi gumi ngu, nga bukgano ngano oorooteku, ngu ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-9.

* Rongge sambi tero, nguro usowooro ngu, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kewooroyemo ooroote. 1:10-4:21.

* Mera ngaro muri, ngundo ngu nowoondoye hamoo teyingo, oni simoo bare nguro ingonduduye yoyingo. 5:1-6:20.

* Kamebare teweroyi nguro mande. 7:1-40.

* Noore nowoondonani eraya ma oruwa. Noore ngu komo Krayisro nowoondonanimo hamoo tetoni, oruwato. 8:1-11:1.

* Yambo mande teweroyi, nguro muri gura gura ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare. 11:2-14:40.

* Krayis ngu ko ootoogeyingo. Ngundiro nangge, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo ngu ko ootoogewanggo. 15:1-58.

* Pol enengo ingonduduni nguro eyingo, kambayeroyingo mande, ko, mande gumi gumi ngu ingoweroyi mande. 16:1-24.

*Korind Kristen Simoo Barero Polndo So Uyi Koretero Nakangoyingo*

1 No Pol, Anut enengombo negoneroro, noyoro, Yisas Krayisro Aposel rogoneroyingo. Nondo nga so uyiga nga nakangootoowe, ko noorengo doboonani Sositenis nguya hoorooweneroro.

2 Ye Korind endemo Anutro simoo bare yoyetoni oorootenggoku, nguro nakangoro yunooteroku ngu, Yisas Krayis ngundo tetoni, ye kundingiyi tunootetoyi, enengo oorengo rogo tetoni oorootenggo. Ngundiro nangge, mera bidodomo oni onendo Yisas Krayisno yemboongero kundingiyi oorootenggoku, nguro nguya nakangootero. Yo, noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, oni gidarega nguya Simbuye.

3 No Anutno yemboongeteno. Noorengo awanani Anut ko noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, gedo sumangengge ko

gengo nowoondoge imakeyingongga ngu, gengo Kristen simoo bare yuno.
Ero yemboongeyingo.

*Polndo Anutno Esosooteyingo*

4 Yisas Krayisro koni, ngunonggo Anutdo ye sumangeni ayibini ngu,
ye yunowoku, nguro no suwooyi sano Anutno yengo yemboongero es-
osooteteno.
5-6 Ngundiro nguro, ye Krayis Yisasro mandeni, oo bidodo noorendo yeno
wesiyoro ewootoku, ngu yengo nowoondoyemo kuri yanggango ooroote.
Ngunonggo Anutdo ye yoyeni, enengo muri gome oorengo ingoro, enengo
mande wesiyoweroyi nguro gome ingowanggo. Ngundiro tero, ye mete
enengo mandeni ngu oni gidaregano gome wesiyoro etoyi, ene nguno
yanggango yowanggo.
7 Ngundiro nguro, ataga nga naruno ngano, ye nguya noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani Yisas Krayis omburo tunooteweroyi, ngu sobowooya
oriyi. Nguno ye Yuka Kundingiyi nguro sumangeni, ngundo enengo koni
teweroyimboro ingoyingo gura gura ye kingo duwoo yunooteku, nguro ye
ma wenonowanggo.
8 Kini, Yisas Krayis, ngundo ye yanggango teyunootoni, ye nguno yang-
gango ootooro oode, yengo naru kini teyingo naruno, ye weti biyomi gura
noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngu doongeyimo ma
tunootewa.
9 Anutdo ye negoyerowoku ngu, ye enengo Nangoni Yisas Krayis,
noorengo Oo Bidodo Simburiga nguya nowoondoye gobooro yetoyi, ene
suwooyi sano yeya oruwanggo. Anutdo newende hamoomonggo oo bidodo
teweroyimboro eyingo ngu, ene komo hamoo oorengo ngundiro temukowa.

*Korind Kristen Simoo Bare Usowooro Songo Songo Teyingo*

10 Nguro ngu, ye Kristen konebane, nondo ye noorengo Yisas Krayis
Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro oowooyimo, no ye ngu muringga
ngu teyi, ero eririyerooteno. Ye bidodo mande guranangge erogogo,
nguro yengo simoo bare ngu usosowooro ma oruwero. Ye komo hamoo
yowuruwooya ingondudu guranangge yeya, nowoondoye nguya gobooro
siyeya oriyi.
11 Yo, noro Kristen konebane, Kolowi, nguro keyimo oni, ngundo yengo
etoyi ingowono. Yengo nangge, kewooroyemo ronggeyi tero oorootenggo.
12 Nondo nguro eteno. Ye bidodo yengomo yengomo mande ngandiro
gura gura etenggo. Gidaregado etenggo. No ngu Polro mandeni keyooteno.
Etoyi, gidaregado etenggo. No Apolosro mandeni keyooteno. Etoyi,
gidaregado etenggo. No ngu Pitaro mandeni keyooteno. Etoyi, gidaregado
etenggo. No Krayisro mandeni keyooteno, ero etenggo.
13 Ngu ndadiro? Krayis usowooyingomu, sosi songo songo bine? Ngundi
no Polndo, de omukondino ye hoorooweyerowero kumoowonowo, bine?
Ngundi, ye no Pol oowooyimo, sono kundingiyimbo sonoyeroyingo, bine?
Hamoo oorengo, ngundiro nguya kini.
14 No nowoondonemonggo Anutno esosootetenoku ngu, nondo ye gura
ma sonoyeroyingo. Kini, nondo ngu Krispas, Geyus eraga, ngu nangge ngu
ye kewooroyemonggo, nondo sono kundingiyi ngundo sonoyeroyingo.
15 Ngundiro nguro, ye kewooroyemo nguno, gurado ngu, no Pol oowooy-
imo sono kundingiyi gimuyingo, ero ma ewanggo.
16 Nondo ngu, Sepanas enengo bareyi simoongododo sonoyerowonowo.
Gidarega nguya sonoyerowonomu, no ngu ma ingooteno.
17 Krayisdo ngu no oni sono kundingiyimbo oni sonoyerowero, ma sowen-
eroyingo. Kini, no Anut enengo mande gome mesarango nguro murini ngu

nangge wesiyoro eweroyimboro sureneroyingo. Nondo ingondududodo onindo mande ero wesiyootenggoku, ngundiro ma tewano. Kini, Krayisdo noorengo weti mbumbuwaro de omukondino kumooyingongga nguro mandeni ngu, nondo Anutro yanggangoni, nguro nangge eteno.

*Krayis Ngu Anutro Yanggangoni*

18 Oni ene oonooteweroyi, ngundo Yisasdo noorengo mbumbuwaro kumooyingo mandeni, nguro buribari etenggo. Ene noore Anut, enengo simoo bare ko uriyeroro yoyoyingo, ngundo noore ngandiro ingooteto. Yisasdo noorengo mbumbuwaro kumooyingo mandeningga, ngundo Anut yanggangoni, ngu etuyerootoni ingooteto.

19 Yo, Anutro mandeno ete.

Nondo ingondududodo oniro ingoyingo ngu yomburiyoro yunowano.
Nondo oni ingoyingoyemonggo ingoyingo gura gura ingootenggoku, ngu andangeyunowano. Eyingo. (Ayisaya 29:14)

20 Mera ngano ingondududodo oni, Skulno ingoyingo urungga oorengo ingootenggoku oni, ko oni mande gome wirikoro ingootenggoku, ngu oni doongeyemo nangge, ene oowooyidodo. Ngu oni nguro noore ndadiro ewato? Ene Anut doongeyimo, ngu oni ngu, enengo ingoyingoye ngu, kingo oo ngundiro tete.

21 Mera ngaro oni ngu, ene Anutro ingoyingoni ngu, enengo ingonduduyemonggo, ma ingoro yowanggo. Kini, Anut enengombo simoo bare ko yoyowero ingowoku, nguno enengo ko onindo mandeni wesiyoro etoyi, oni ingoro nowoondoyemo hamoo tetenggo. Ene oni mande ngu ingoro, nowoondoyemo hamoo ma teteku, ngundo nga ngu kingo mande, ero ingootenggo.

22 Ene Yuda onindo ngu, muri songo gura onindo ma teweroyimu ngu tetoyi, kenoro ngu, noore mete nowoondonanimo hamoo tewa, ero etenggo. Oni sowe gidaregado ngu oni ingoyingo urungga oorengo, nguro ingonduduni ingoro ngu, noore nowoondonanimo hamoo tewa, ero etenggo.

23 Ene noorendo ngu Krayis de omukondino dowooro sanggaweyingo, nguro mande murini, ero wesiyoro etetoku, ngu Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma tete. Oni sowe gidaregado mande nga ingootoyi, kingo mande ngundiro tete.

24 Ene noore Anutdo rogoyeroyingo ngu ingowootoku, ngu noore Yuda oni, ko oni sowe gidarega nguya noore ingooteto. Krayisno Anutdo noore yanggangoni, ingoyingoni nguno etuyerowo, ero ingoyingo.

25 Ene Anutdo simoo bare ko yoyowero ingondudu teyingongga, ngu mera ngaro onindo ingonduduye urungga ngu dagayeroyingo. Ngundiro nangge, Anutro yanggangongga, ngundo Krayisnonggo, noore ko yoyowero teyingongga, ngundo mera ngano oniro yanggangoye urungga oorengo ngu, hamoo oorengo dagate.

26 Yo, Kristen konebane, ye ingondudu teyi. Kuri Anutdo ye negoyeroyingomo nguno ye nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu mera ngaro oni doongeyemo, ye kewooroyemo nguno ingoyingo oni, yanggangoyedodo oni, ko oowooye bingamiyedodo oni oowooyingga nguya kini.

27 Yo, Anutdo enengo ingoyingo, ngunonggo ene oni ngundiro ingoyingoye, ko yanggangoye kini ngu yeni, ingoyingo yanggangoyedodo tete. Ene ngundiro tero, enengo yanggangoni, ngu mera ngaro oni ingoyingoye, ko yanggangoyedodo etenggoku ngu etuyerootoni, ngu kenoro, ingoro, ene oyimo yootenggo.

28 Anutdo mera ngano oni oowooyi bingamiye kini ngu yoro, onindo
oo oowooyi biyomi etenggoku, ngu yeni, oowooyidodo tunootewa. Yo,
Anutdo oni ingoyingoye kini ngu yoyootoni, ngundo oni ingoyingoyedodo
ngu yowoongootoyi oonootewanggo.
29 Ngundiro teweroyi, nguro mera ngano oni simoo bare gura, Anut
doongeyimo, enengombo oowooye bingamiye ero okooweroyi, ngu er-
eremo kini.
30 Yo, Anutdo ye Yisas Krayisya gobooro oruweroyimboro yoyeyingo.
Anutdo Krayis ngu, noorengo ingoyingo nguro Simburi tero, oruweroy-
imboro yeyingo. Yisas Krayisdo nangge, ngu ene noore yoyeni, gome
nenengo oorengo kundingiyi endeyoro oruweroyi, ngundo nangge, ene
noore uriyeroro, ko yoyoyingo.
31 Ngundiro nguro, Anutro mandeno ngandiro ete.
Oni gura ene oowooyi bingamini okoowero ngu, ene komo Anutro oowooyi
bingamini eya okooni. Ero eyingo. (Yeremayiya 9:24)

# 2

*Polndo De Omukondiro Mandeni Yootunoro, Ero Etuyeroote*

1 Ye Kristen konebane, no nguya kuri ye tanggeyemo nguno ombu-
wonoku, nguno no Anutro mande keta gome mesarango ingoyingo urungga
oorengo, ngunonggo ma ero wesiyoro ye etuyeroyingo. Ene nondo wesiy-
oro eweroyi nguya ereremo kini, ene no Anutro mande ngu gome nenengo
oorengo, ero etuyerowono.
2 Nowoondonemonggo no mande gosiyowonoku, no ngu naruno, ye
kewooroyemo oruwonoku, nguno no oo guraro ma ingondudu tero, Yisas
Krayisro ingoro, ko de omukondino udooyi kumooyingongga, nguro nangge
no ingondudu tewono.
3 Kuri no yeya oruwootoku, ngu naruno ngu, no yanggangone kini. No
sosorero mbooro mbooro teweroyi muri gura gurano yeya oruwooto.
4 Nondo mande gome ero wesiyoro etuyerowonoku ngu, no muri nenengo
ingonduduye yanggango teweroyi mande ma ero etuyerowono. Kini, no
Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni ngu nangge, ero etuyerowono.
5 Ngundiro tewonoku ngu, ye oniro ingonduduye nguro nowoondoyemo
hamoo ma tewero ero, ngundiro tewono. Kini, ngu Anutro yanggangoni
ngu nangge yeni tunootewo.

*Anutro Yuka Ngundo Ingoyingo Noore Yunoote*

6 Hamoo, oni ene Anutro mande murimo ene yanggango tunootetenggoku
ngu, noorendo ene ingoyingo ngu rogoyimo mande ero etuyerooteto. Ene
ngu ingoyingongga ngu mera ngaromu kini. Mera nga sobosobo oni
tabango, nguro ingonduduye ingoyingoye nguya, ene kinitewa.
7 Nguro ngu noorendo ngu Anutro ingoyingoni yootunoro eteto. Nga
mandega nga ngu, ene kuri kombitero oruwo. Anutdo mera oo bidodo ma
yeyingomo, ene noorengo ngu yanggango duridariningga ngu yunowero,
ero sunggi yeyingo.
8 Mera ngaro sobosobo oni tabango gurado, ene nga mandega ngaro muri
ngu, ene kuri ma ingoyingo. Ene Anutro ingoyingo ngu bidodo ingoro ngu,
asa, ene Oo Bidodoboro Simburi duridarinidodo ngu, ene ma dowooro, de
omukondino sanggawero ureyi kumoowa.
9 Anutro mandeno ngandiro nakangoyingo.
Anutdo ndawu ooga oni ene nowoondoye inootenggoku, nguro yomosiy-
ootoni oorootenggoku ngu, ene oo doongeyimbo kuri ma kenoyingo,

ko sodeyibo ma ingoyingo, ngu oniro ingonduduno nguya ma tunooteyingo. Eyingo. (Ayisaya 64:4)

10 Nga mandega nga ene kuri kombiteyingo oodoni, Anutro Yukani ngundo ko tero yeni nooreno yootunoro, etuyerootoni tunooteyingo. Anutro Yukani ngundo oo bidodo ingoro kenoro, Anutro ingonduduni kombiteyingomu nguya ingoote.

11 Oni onendo ngu, ene oni guraro ingonduduni ngu ingowa? Oni ngundiro kini. Ngu oningga nguro newendemonggo nangge ingoote. Ngundiro nangge, oni gura Anutro ingonduduni, ngu ma ingoote. Anut enengo Yukani ngundo nangge, ene Anutro ingonduduni ngu ingoote.

12 Ene noore mera ngaro ingoyingo ngunonggo ma yoyingo. Kini, noorendo Yuka Kundingiyingga yoyingongga ngu, Anutnonggo ombutoni yoyingo. Ngungga ngu, Anutro sumangeni, ngundo enengo Yuka Kundingiyi noore yunootoni, ngundo Anutro ingonduduni gomengga, ngu kingo duwoo etuyerootoni ingooteto.

13 Nga kingo oo duwooga, ngaro noorendo mandeni yootunoro etetoku ngu, ene noorendo oninonggo kuri ma yowootoku, ngunonggo eteto. Kini, Yuka Kundingiyimbo kuri etuyerootoni, ingowootoku, ngu eteto. Nguro ngu, noore Yuka Kundingiyi nguro mande ngu oni Yuka Kundingiyidodo, nguno ero etuyerooteto.

14 Ene oni Anutro Yuka Kundingiyi kini ngu, ene Anutro Yukani nguro mande ngu ma ingoro yootenggo. Ndadiro nguro, ene ngandiro ingootenggo. Mande nga nenengo kini, ero ingootenggo. Nga mandega noorendo Anutro Yukanonggo, yootetokungga nga ngu, oni ene Anutro Yukani kini ngu, ene hamoo oorengo Anutro ingonduduni ingoro teweroyi nguya, ereremo kini.

15 Oni ene Anutro Yukanidodo ngu, ene mete oo bidodo kenoro wirikowa. Ene oni Anutro Yuka kini, ngundo oni Anutro Yukanidodo oningga, nguro ingonduduni ingoro wirikoweroyi nguya ereremo kini. Ndadiro nguro, Anutro Yukani eneno kini.

16 Ene noore ngu Anutro Yukani nowoondonanimo ootooro, ngundo Krayisro ingonduduningga ngu nooreno etuyeroote. Anutro mandeno mande, ngundiro ero ooroote.

Oni onendo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro ingonduduni ingoro, ene mete ene ingonduduni ngu soweyoro mande inowa? Oni gurado ene mande inoweroyi kini, ero eyingo. (Ayisaya 40:13)

# 3

## *Kristen Oniro Ko Oni Ngu Anutro Ko Oni*

1 Ye Kristen dobookurine, nondo yeno mande ero yunowonomu, ngu Anutro Yukanidodo nguno mande ngundiro, ma ewono. Kini, no oni mera ngaro ooro ingondudu tetenggoku, ngundiro ewono. Ndadiro nguro, ye Krayisro mande murinimo ngu, ye simooye owita bobodi ngundiro oruwonggo.

2 Nondo ngu, kuri ye nono nangge yunoro muwooyerowono. Oowari yanggangomu ngu Anutro ingoyingo yanggango ngu, no ye ma yunoyingo. Ngu naruno, ye oowari yanggango ngundiromu nguya ereremo kini. Ataga nguya ye ma mete teyingo.

3 Nguro ngu, ye ngu ingondudu kurimingga, nguro murimo oorootenggo. Ye nowoondoyemo dobookuriyeboya boguwooro rongge sambi teweroyi

muringga, ngu tero, mande gumi gumi ero oorootenggo. Yengo endeyoyingo ngu, oni Krayisro murini ma keyootenggoku, ngu ngundiro endeyootenggo.
4 Nguro ngu, ye ngandiro etenggo. Oni gurado ewa. No Polro oni. Etoni, oni gurado ewa. No ngu Apolosro oni. Etoni, ngundiro muringgano nguno, ye mande muri gome nenengo ngu ma keyootenggo. Kini, ye mera ngaro muri ngu keyootenggo.
5 Nguro ye gome ingoyi! Apolos ngu ndawu oningga? No Pol, no ngu ndawu oningga? Noore erayaga nga ngu, ko oni nangge. Noorengo konari nguno, ye Anutro nowoondoyemo hamoo tewonggoku ngu! Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo noore ko songo songo yunowo.
6 Ngundiro nguro, no Polndo, ngu oo yuwooyi miwonoku ngu, Apolosdo ngu uru dowooro komoongootoni, ene Anutdo yeni oorero urungga yewo.
7 Ngundiro nguro, oni oo yuwooyi mitekungga ngu, ko oni oo komoongootekungga nguya ene oowooyari bingamiyaridodo kini. Ene oo tetoni ooretekungga, ngu Anut enengombo nangge, ene urungga oowooyi bingaminidodo oorengo.
8 Oni oo yuwooyi miteku ngu, ko oni oo komoongooteku nguya ngu koyari guranangge, ereremo oorengo. Enengo eraya eraya enengomo enengomo ko teworiku, nguro uriyi nenengo ngundiro yowari.
9 Hamoo, noore ngu Anutya, ko gobooro teteto. Ye ngu Anutdo enengo koni, ko enengo yani, ngundiro merako ngano oorootenggo.

### *Kristen Oniro Ko Oni Ngu Ya Yeyingo Oni Ngundiro*

10 Yo, ye Anutro yani ngundiro. Anutro sumangeni ngu no nunootoni, nguno no ya yeyingo oni tabango ngundiro tero, no ya nonggini kuri miwono. Ngundiro tetoowe, ene oni gurado ngu ya nongginingga, ngu sanganimo ya yewo. Ene oni bidodo gome ingonda teya ngu, ene ngu ya nongginingga, ngu sanganimo ya gome oorengo ngu nangge yeyi. Ya ngu Anutro Kristen oni simoo bare.
11 Ye ingootenggo. Hamoo, ya nonggini gagiwi merako oorootenggoku ngu yaro damoni, ero ingootenggo. Yisas Krayis ngundo nangge yaro nonggini gagiwi merako oorooteku, ngu damoni ngundiro. Damoni yanggango gura kini.
12 Anutro ko oni, ngundo Anutro mandeni, ngu nenengo oorengo oni etuyerowaku ngu, ngu ene ya gome yanggango yeteku ngundiro. Ene ko oni gura Anutro mandeni gome nenengo ma etuyerowaku ngu, asa, ene ya biyomi yeteku ngundiro.
13 Arisa, Kristen oni bidodoboro koye ngu, kootuyisina engge nenengo ngundiro nangge tunootewa. Nguro mandeni wirikoyingo naruni tunootetoni ngu, de kookingo ngundiro. Ngu de kookingongga, ngundo oni bidodoboro koye songomo songomo towooyeroro wirikoyerowa. Nguno oni enengo koye kenoro ingowanggo. Oni nguro koni tewoku, ngu metemi, ngundi kini, ero ingowanggo.
14 Ene Krayisdo oni guraro koni wirikootoni, gome nenengo tetoni ngu, asa, ngu oningga ngu ene urini ngu gome oorengongga ngu yowa.
15 Ene Krayisdo oni guraro koni wirikootoni nenengo kinitetoni ngu, asa, ngu oningga nguro urini nguya ma yowa. Ene enengo keta oruweroyiga ngu ma oonootewa. Oni ya dero oo sitowini bidodo demukootoni, kingo kande oorero toongeteku ngundiro.

### *Kristen Oni Simoo Bare Ngu Anutro Ya Kundingiyi*

16 Ye Kristen oni simoo bare, ye nangge ngu Anutro ya kundingiyi. Anutro
Yuka ngu ye nowoondoye newendemo nguno oorooteku ngu! Ye bine ngu
ma ingootenggo?
17 Yo, ye ngu Anutro ya oorootenggo. Oni gurado Anutro ya ngu yomburiy-
ootoni ngu, asa, Anutdo ngu oningga nguya yomburiyowa. Ndadiro nguro,
Anutro ya ngu kundingiyi oorengo, ye nangge, Anutro ya.

*Noore Oni Gura Oowooyi Ma Okoowato. Anut Doongeyimo, Ngu Kingo Oo Ngundiro.*

18 Ye oo ngandiro ngu ma kabetewero. Ye kewooroyemo nguno oni
gurado ene mera ngaro murimo endeyoro oode, ngunonggo ewa. No
ingondudune ingoyingonedodo, ero ewa. Ene komo mera ngaro muri
ngu yokoya yowoorengoya ngu, ene mete ingonduduno ingoyingonidodo
Anutdo inootoni tunootewa.
19 Ndadiro nguro, mera ngaro ingondudu murini ngu, Anut doongeyimo
ngu, muri biyomi wenonoyingo ngundiro. Anutro mandeno nakangoyin-
gomu, ngu ngandiro ooroote.
Anutdo ingondududodo oni enengo godange muriye gura gura ngundo
gosiyerooteku ngu, onindo seba bowerano nusako yootenggoku
ngundiro. Eyingo. (Yob 5:13)
20 Anutro mandeno ngandiro nguya ete.
Anut Oo Bidodo Simburi Urungga, ngundo oniro ingoyingo ingonduduye
ngu ingootoni, ngu engge kini tete. Eyingo. (Sam 94:11)
21-22 Nguro ngu, oni gura enengo oowooyi bingami ma ero okoowero.
Pol, Apolos, Pita ngundo yengo tabango oni ootooro hoorooweyeroweroy-
imboro yoyeyingo. Merangga nga bidodomo gome oorootenggoku, ngu
bidodo ye hoorooweyerowero oorootenggo. Oni keta oruweroyi; oni
kumooweroyi; oo bidodo ataga oorootenggoku nga; ko oo kootuyisina
tunootewaku, ngu oo ngu bidodo ye hoorooweyeroyingo.
23 Yo, ye ngu Krayisromu, Krayis ngu Anutromu.

# 4

*Oo Bidodo Simburi Urungga, Ngundo Enengo Ko Oni Ngu Wirikoyerowa*

1 Onindo noore yeyoro ingootenggoku ngu, noore Krayisro ko oni, ene
hoorooweyingo oni, oorooteto. Noorendo Anutro mandeni kuri kombitero
oruwokungga ngu yootunoro eweroyi, nguro ko oni yoyewo.
2 Ko oni, nguro mamana mande ngandiro: ene komo ko gome sobowooro
ko tewanggo. Ngu ene ingondudu guranangge ingoro, ngunonggo ko gome
tetenggoku, ngu enengo sobosobo oni, ngu etungowanggoku, ngu ko oni ngu
gome nenengo.
3 Yendo bine, ngundi oni gurado, noro murine kone nguya wirikoro
kenowero towoonerowaku ngu, nondo ngu ooga ngu ingootoowe, kingo oo
ngundiro tewa. Yo, no nenengombo nenengo murine, kone nguya wirikoro,
ma kenoro ingooteno.
4 Hamoo, no nenengo biyomine gura ma kenoro ingooteno. Nguro ngu, no
nenengombo ngandiro ma ewano. No oni gome nenengo oorooteno, ero ma
ewano. No wirikoneroweroyi ngu, Oo Bidodo Simburiga, ngundo nangge
wirikoneroote.
5 Arisa, yendo eriri tero, oni sodedo ma wirikowero. Ndadiro nguro,
Yisas ombuweroyi naruwo ngu ma tunooteyingo. Oo Bidodo Simburi Yisas,
ngundo ombuyago wirikoni. Ngu naruno nguno, enendo oo ngu bidodo
ooreriko oongootoni oorooteku, ngu yoro soru himimo tunoo watayewa.

Onindo nowoondoyemonggo nangge, mande ingootenggoku, ngu bidodo yootunootoni tunootewa. Ngu naruno, Kristen oni guranangge nangge Anutdo bingamiye, ero okoowa.

### *Korind Oni Simoo Baredo Enengo Bingamiye, Ero Okooyingo*

6 Ye Kristen konebane, nga mandega nga nondo, noore Apolosya bungomo rogo tetenggo. Ene nga mandega nga ye mete nooreno ingoya, ye ngunonggo Anutro mande muri nenengo ngu yoya gome oriyi. Yendo oni gura bingami, ero okooro, oni gura oowooyi ma wongooyi uwero.
7 Onendo ge goyoro oni urungga goyewo? Anut nangge. Hamoo, ge Anut kandeyimonggo, oo bidodo kuri yoro ngu, asa, ndawugaro nguro, gengo oowoongge bingamingge nangge ero okoote?
8 Yo, ye ngandiya ingondudu teyi, yengo nowoondoye Yuka Kundingiyimbo angetoni, nguro ye Anutro mandeni murini ngu bidodo kuri yomukowonggo. Ngundiro nguya kini. Yo, ye ingoyingo yoyi, yengo ootootooye muriye ngundo ngandiro ingootenggo. Krayisdo omburo, simoo bare soboyeroro oodoni, ye eneya gobooro simoo bare soboyeroro oruwero ero ingoro ngu, asa, noorendo ye koye tero soboyeroweroyi, ngu ma ingowero. Ngu hamoo tetoni ngu, asa, noore Kristen oni bidodo simoo bare soboyeroweroyi koyi, ngu tewato. Ene yendo ingoyingo yootenggokungga, ngu nenengo kini.
9 Nondo ngandiro ingooteno. Anutdo noore Aposel yoyewoku, ngu oni kootuyesina oorootenggoku ngundiro. Anutdo oni bidodo, ko Engel oni nguya doongeyemo noore rogoyerowoku, oni yureyi kumoowero tetenggoku ngundiro.
10 Oni gidaregado nooreya ngandiro ingootenggo. Noore Krayisro oni oorootetoku, ngu wenonoyingo oni, ero ingootenggo. Ene yengombo ngu ngandiro ingootenggo. Noore Krayisnonggo ingoyingo urunggadodo, yanggangonanidodo, oowoonanidodo oorooteto, ero ingootenggo. Ene yendo nooreya nguya ngandiro ingootenggo. Ene yanggangoye oowooyedodo nguya kini, ero ingootenggo.
11 Kurimonggo mayero, nga naruno ngano nguya noore oowariro kumooro, sonoro hahangero, towi kumbaro ingoro wenonootooye, kandeye oondookero yutoro oweyerootoyi, noore nenengo bibitero oruweroyi musinani kini.
12 Noorengombo kandenanimbo ko yanggango teteto. Oni noore yomooyunoro mande etenggoku ngu, noorendo ene hoorooweyeroro Anutno yemboongetooye, kumanadodo tetoyi, ngundiro yemboongeyingo. Oni noore yomburiyerootenggoku ngu, noorendo kowuri ngu koorowooteto.
13 Ene nooreya mande biyomi oorengo ngu etenggoku ngu, ene noorendo ngu ayibi mande ememonggo eneno gumi eteto. Noore ngu mera bidodoboro kitikata, ngundiro oorengo tero oorooteto. Noore oni bidodoboro sugabo ngundiro teteto. Noore kurimimonggo ngundiro oodooye omburo, ataga oorooteto.

### *Korind Oni Simoo Bare Ene Komo Polro Murini Ngu Nangge Teyi*

14 Nondo nga mandega nakangootenoku, ngando ye oyimoyeroni ero kini. Kini, ye noro simoone, nguro yengo nowoondoyi tero nguro, nondo yengo ingonduduye ngu yanggango teyunowero nakangooteno.
15 Yengo sobosobo oni ngu ma kandangeweroyi, oowooyingga oorengo, ngu Krayisro mande murinimo soboyeroweroyi, ene yengo Awaye oowooyingga kini. Ene Yisas Krayisro murinimo ngu, nondo nangge yengo awaye

oorooteno. Yo, nondo Anutro Mande Keta Mesarango, ngu yeno koretero
wesiyoro etoowe, ye nowoondoyemo hamoo tewonggoku, nguro no yengo
awaye.
16 Nguro ngu, no ye eririyerootenoku ngu, ye noro murine, ngu yoya
kenoya, ngundiya teyi.
17 Ngundiro nguro, nondo Timooti nguro gome ingootenoku, ngu ne-
nengo nangone ngundiro sureyootoowe, ye tanggeyimo oorowute. Ngu
ene Urungga Oo Bidodo Simburiga, nguro newendemo hamoo teyingo.
Ngundo Krayisro mande murini nondo etuyerowonoku, ngu soweyoro
etuyerowa. Etuyerootoni, nguno yengo nowoondoye ngu yokutuwootoni,
ye ngunonggo nondo Krayisro oore murininggа keyootenoku, ngaro in-
gondudu tero ngu keyowanggo. Nondo Kristen oni simoo bare ende
bidodomo etuyerootenoku, Timootiro murini nguya ngundiro.
18 Oni gidaregado ye kewooroyemo ene ngandiro ingootenggo. Pol,
nooreno ombuwero ma ingoote. Ngundiro ingoro, nguro ene ootoogero,
windawinda tero endeyootenggo.
19 Ene no yeno sodedo oorowuweroyi ngu, Oo Bidodo Simburi ngundo
ingootoni ngu, asa, no ye tanggeyemo sodedo oorowuwano. Ngu
naruno nguno, no windawinda tero endeyootenggoku oni nguro mandeye
wirikowano. Enengo mandeye ngu enggedodo bine, ngundi kingo mande
nangge? No ene kewooroyemo oode ngu, asa, ngu enengo mande ngu
wirikowano.
20 Ene Anutro mande murininggа, ngundo oni simoo bare enengo soboye-
rooteku, ngu kingo mande nangge kini. Anutdo enengo oni simoo bare
yanggangoni yunootoni, nguro ene mete enengo oo tewero ingooteku, ngu
nangge keyootenggo.
21 Yendo ndadiro muringgа, nguro ingootenggo? Nondo omburo, yeno
manggaru tero, ngunonggo mamanayerowano, bine, ngundi nowoondone
imakeyingo ayibidodo murini nguro Yukadodo oorowuwano, bine? Ye
yengombo ngandiya ingoyi.

# 5

*Sebobarese Muri Biyomi Ngu Korind Kristen Kewooroyemo Oruwo*

1 Mande binga ngandiro ingowono. Ye kewooroyemo nguno, erambarisa
oruweroyi muri ngu yomburiyootoyi ingowono. Ngu muringgа ngu, oni
sowe gidarega kewooroyemo, ngu muringgа ngu kini. Ngu ngandiro: Oni
gurado, enengo eweyi nguro bareyi kootunggа ngu woosooro yowo.
2 Nguro, ye mande konokono tero oorootenggo! Ye komo mera utoro
windawinda tetenggoku, muringgа ngu yokoya, nowoondoye yowoorен-
goya, weti mbumbuwa ye kewooroyemo oorooteku, nguro sendo moguru
teya oriyi. Ye komo oni ngundiro muri biyomi tetekunggа, ngu owetoyiga
toongeni, ene yeya ma yowuruwooro oruwero!
3 Hamoo, no yeya ma oorooteto. Ene noro nowoondone ngu yeya
oorooteku, nguno oni ngundo muri biyomingga tewoku, nguro mandeni
ngu no kuri kenoro wirikoro ingowono.
4-5 No kuri ngandiro ewono. Ye Oo Bidodo Simburi Yisas oowooyimo
ko enengo yanggangonimo yowuruwootenggoku naruno ngu, noro in-
gondudune nguya yeya oruwa. Ngundiro nguro, ye ngu oningga ngu yoro,
komo Setanro kandeyimo yeyi. Nguro ngu, enengo mbumbuwaro murini
ngundo yomburiyowa. Ngundiro tetoni ngu, asa, Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani Yisas, nguro narunimo gaboyi yowa.

*Korind Kristen Onindo Oni Biyomi Komo Oweyi*

6 Yendo mera biyomi utoro windawinda tetenggo. Ngu muri gome
nenengo kini. Ngu ngandiro: Ene oni gura weti mbumbuwa tero oruwaku
ngu, ngundo ngu ye Kristen bidodo nowoondoye yomburiyomukowa.
7 Ngundiro nguro, ye komo weti mbumbuwa ye kewooroyemo oorooteku,
ngu andangeya yokoyi. Ye ngundiro tero, nowoondoye metemi nenengo
oruwanggo. Ndadiro nguro, Anutro Sipsip ngu, Krayis ngundo kuri wooro
yero, noorengo weti mbumbuwadodo kumooyingo.
8 Yudaro kundingiyi ngu kenoweroyi naruno ngu, ene Yis yano oorooteku
andangero yokoro, ene oomanongoyingo kingo kayingo. Ngundiro nangge,
noore nguya komo noorengo weti mbumbuwa kewooronanimo oorooteku,
ngu bidodo andangero yokowato. Noore ngundiro tero, asa, noore mete
Krayisya siyero enengo murini gomemu keyowato.
9 So uyi gurano, no kuri yengo nakangowonoku ngu, ngandiro ewono.
Ye oni sebobarese muri biyomi tetenggoku, nguya ma siyero, dobooye tero
gobooro ma oruwero. Eyingo.
10 Ene oni bidodo mera ngaro, oni ene sebobarese muri ngu oo kenoro
kenomayingootenggoku, oni ganayeroro kingo oo duwoo yoweroyi, oni ene
mera mbooro biyomi nguno yambo mande tero ngu keyootenggoku, ye
yoyokoro songo oruweroyi ereremo kini. Hamoo, ye oni bidodo ngundiro
muri biyomi ngu hamoo yokoro ngu, asa, ye komo nga merangga nga
hamoo oorengo yokowanggo.
11 Ene nondo mandega nakangowonoku, nguro damoni ngandiro. Ye oni
gurado Kristen doboone etoni, ene ngu oningga nguro murini biyomi ngu
ngandiro: sebobarese muri ngu tero; oni guraro oo kenomayingoro; mera
mbooro biyomi nguno yemboongero; oni gidaregaya kootuyesina mande
ero; ene biya sono urungga nero wenonoro endeyoro; oni guraro oo ngu
kingo sobiyoro yooteku ngu, ngu oningga nguya yeya ma siyero oruwero.
Kini, ye ngundiro oni nguya, oowari gobooro ma newero.
12 Oni Krayisro murini ma keyootenggoku ngu, wirikoyeroweroyi kongga
ngu noromu bine? Kini, Anut enengo ko nangge. Ene oni yengo
kewooroyemo Kristen murimo oorootenggoku ngu, yengombo koyi teya
wirikoyeroyi.
13 Yo, oni Krayisro murini ma keyootenggoku ngu, Anutdo wirikoyerowa.
Ene Anutro mandeno ngandiro ete.
Ye kewooroyemo oni ngundiro biyomi ngu andangeya yokoyi. Ero eyingo.
(Dutoronomi 17:7; 19:19; 22:21; 24; 24:7)

# 6

*Kristen Dobooyi Yoro, Kootno Ma Wirikowa*

1 Ye kewooroyemo nguno oni gurado Kristen dobooyi guraya bine mande-
dodo tetoningga ngu, ene Gabumanno oororo Koot ma tewero. Kini, ene
komo Kristen oniro yowuruno dobooyiboya mandeyari ngu yomosiyori.
2 Wirikoweroyi naru wengamo nguno, noore Kristen simoo bare ngundo
mera bidodomo oni simoo bare bidodoboro mandeye wirikowato. Ye bine,
ngu ma ingootenggo? Yo, hamoo, ngundiro teweroyi tetoni ngu, asa, ye mete
mande bobodi ngundiro ngu wirikoyi.
3 Wirikoweroyi naru wengamo nguno, noorendo Engel oniro mandeye
ngu wirikoyerowato. Ye ngu ma ingootenggo, bine? Yo, ngu hamoo tetoni
ngu, asa, ye mete mande bobodi ye kewooroyemo oorooteku, ngu wirikoyi.

4 Nguro ngu, Kristen oni gura ene bingamini kini, ngundo nguya ene mete
mande bobodi ngundiro ngu wirikoweroyi ingoyingonidodo. Ndawugaro,
ye ngu mande ngu yoro Gabumanno oorowutenggo?
5 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, oyimoyeroni, ero eteno. Ndadiro
nguro? Ye kewooroyemo nguno oni gura, ene mande wirikoweroyi ma
ooroote, bine? Ngundo dobookuriye erayaga nguro mandeyariga tunoote-
woku, ngu ma wirikoro yomosiyowa, bine?
6 Ene ye ngu muringga nguno nangge, Kristen dobooye gurado, Kris-
ten dobooyi yoro, oni Krayisro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku,
doongeyemo mande wirikoyingo onino oorowutenggo.
7 Ingoyi. Ye Kristen oni dobookuriye yoyoro, Gabuman mande
wirikoyingo onino yoyetenggoku ngu, ye Kristen onindo yengo ke-
wooroyemo muri nenengo ma tero etuyerootenggo. Ene oni gurado ye
yomburiyerootoni, ye nguro ma ingowero, ngundi oni gurado yengo oo
yomukootoyi, ye nguro gumi ma tewero. Ngu muringga ngundo ngu, oni
Kootno mandeni wirikowero ingooteku muringga ngu dagate.
8 Ene yengombo ngu, muri biyomi tero, oni gidaregaro oo kingo sobibiy-
oro yootenggo. Yo, yengombo yengo kewooroyemo Kristen dobookuriye
oorengo, nguno nguya ngu muringga ngu tetenggo.
9-10 Oni ene muri biyomi tetenggoku ngu, ene Anut Oo Bidodo Sim-
buriga, ngundo endega enengo oni simoo barero sobowooteku, ngu ma
yowanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Kinitetoni ngu, yengombo yengo
nowoondoye kingo ganangootenggo. Oni ene buribari sebobarese tero
endeyootenggo; oni ene mera mbooro biyomi nguno yemboongetenggo;
oni ene erambarisa muri yomburiyootenggo; simoondo enengo nangge,
simoo dobooyeboya ebe korokoro tero endeyootenggo; simoondo oyimo
mande, ngu oni gurano tetenggo; yakaka onindo muri biyomi tetenggo;
oni guraro oo kenomayingootenggo; oni biya sono gome gome nero, nguro
mboorombo yoyoote; oni dobooyi yomooyunoro kootuyesina mande ete;
oni ene dobooyiboro oo kingo sobiyoro yoote; ngu oni ngundiro ngu bidodo
Anut Oo Bidodo Simburiga, ngundo endega, enengo oni simoo barero
sobowooteku, ngu ma yowanggo.
11 Ye gidarega kuri ngu oni ngundiro oruwonggo. Ene yengo weti
mbumbuwaye nowoondoyemo ngu sonowooro andangeyunootoni, ye oni
nenengo kundingiyi tunooteyingo. Anutdo ye ngu enengo soreyeroro
yootunoro, kumana yunoro yootunoyeroyingo. Noorengo Anutga, ngundo
Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, nguro oowooyimo, ko
Anutro Yukanimo nguya oni nenengo, ero ewo.

### *Noorengo Gowenani Kundingiyi*

12 Hamoo, ene oo gidarega Anutro mande ma yomburiyooteku ngu,
ngu oo ngu no bidodo mete teweroyi ingooteno. Ene oo gidaregado
hooroowenerowerroyi kini, ngu yokootoowe, ngundo ma sobonerowa.
13 Oni gidaregado etenggo. Oowari ngu kawuyemboromu, kawuye
ngu ene oowariromu. Ene ngundiro ero simoo bare etuyerootoyi, ene
sebobarese muri biyomi ngu mete teweroyi ero, ngu nangge tetenggo. Ene
oowari oo ngu goweyega, ngaro sodedo kinitewa. Ene Anutdo goweyega
ngu muri biyomi teweroyi nguro ma yeyingo. Kini, ene goweye ngu Oo
Bidodo Simburiga, ngu enengomu nangge.
14 Anutro yanggangoni, ngundo ene kuri Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngu merenonggo yokutuwootoni ko keta ootoogeyingo. Ngu yanggan-
gongga ngundo nangge, noore nguya yokutuyerowa.

15 Ye Kristen oni ngu ye Krayisya guranangge. Ye bine ngu ma ingootenggo? Ngu hamoo nguro ye mete goweye yoro sebobarese murimo yewanggo, bine? Kini, ye nowoondoye Krayis inoro, ko goweye yoro, sebobarese muri nguno yeweroyi nguya kini.
16 Oni ene ooreko ooreko bare ngu dowooro boogomooro werewariku ngu, ene goweyari ngu yeri guranangge tewa. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Anutro mandeno ngandiro nakangoyingo.

Ngu simoo bare erayaga ngu goweyari guranangge tunootewa, ero eyingo.
(Yenisis /Stat 2:24)

17 Ene oni gura Oo Bidodo Simburi nguya yowuruwooro oruwariku ngu, ene nowoondoye gurananggemo oorooteri.
18 Ye komo sebobarese muri ngu sodedo yokoya sayi! Weti mbumbuwa gumi bidodo onindo tetenggoku, ngu goweye sanganimo tetenggoku ngu biyomi. Ene sebobarese muri, ngu goweye newendemo ngu yeyi biyomi yete. Ngu muringga ngu, Anut doongeyimo ngu biyomi oorengo.
19 Ye bine, ma ingootenggo? Yengo goweye ngu Yuka Kundingiyi nguro ya. Anutdo ngu ene Yuka inoro, enengombo ngu nowoondoyemo uro, nguno ooroote.
20 Ngundiro nguro, ye ngu yengomu kini. Anutdo uri urungga oorengombo, ye uriyeroro yoyowoku, nguro komo yengo goweyega ngu Anut inootoyiga, Anutro bingami eya okooni.

# 7

*Erambarisa Teweroyi Nguro Muri*

1 Ataga, no yendo mandega nakangoro nunowonggoku, nguro gumi nakangoro yunooteno. Ngu ngandiro: oni gura ene bare ma yoyingongga ngu, ene gome.
2 Ene sebobarese muri biyomi urungga ooroote. Ngundiro nguro, oni simoo enengomo enengomo baredodo tero oruwanggo. Ngundiro nangge, bare nguya ene kamesumooyedodo tero oruwanggo.
3 Simoo goweyi ngu, enengo bareyiboromu, kameyimbo ngu ma sorengowero. Ngundiro nangge, bareyi goweyi ngu kameyimboromu, bareyibo ngu ma sorengowero.
4 Bare goweyi ngu enengo nangge kini, ngu kameyimboro nguya. Simoo goweyi ngu, bareboro nguya.
5 Yari erambarisa teya ngu, gurado gura ma kootu inoro, goweyi ma sorengowero. Yo, yaringo eraya eraya nowoondoyari guranangge yero, naru bodaga nangge kundingiyi ootooro, nguno Anutno yemboongewero, ngu mete. Nguno ngu, yari Anutno yemboongewari. Ene kootuyisina, yari goweyari ko gobooro yero yowuruwoowari. Yari ko ma yowuruwooro gobooro oodori, nguno goweyari gome sobowooweroyi ereremo kini tetori, nguno Setando towooyerowa.
6 Ene yendo erambarisa teweroyi muringga, nguro nono sumoo ewonggoku, nguro nondo ngandiro eteno. Nga ngu mamana mande oorengo kini.
7 Nondo ngandiro ingooteno. Simoo bare bidodo ngu nondo bare kini oorootenoku, ngandiya oriyi, ero ingooteno. Ene Anutdo ngu simoo bare gidarega yanggango yunooteku ngu, ene mete gosiyi ootooro goweyi sorengoro, ene erambarisa teweroyi, nguro ene ma ingowa. Ene simoo bare gidarega ngundiro ingonduduye yanggangoye kini ngu, asa, ene erambarisa teyi.

8 Asa, oni erambarisa ma teyingo ngu, ko bare kameyi kuri kumooyingo,
nguro nondo ngandiro eteno. Ene nondo gosiyi oorootenoku, ngandiro
oruwanggoku ngu, ene ngu gome.
9 Ene yengombo nowoondoye goweye ma sobowooweroyi, ingoro ngu,
ene mete kamebare tewanggo. Yo, ye mete erambarisa teyi. Kinitetoni ngu,
doongeye uru teyingo muri biyomi ngundo yengo goweye sobowoowa, ero
eteno.
10 Oni erambarisa tero oorootenggoku, nguro no nga mamana mandega
nga, ero yunooteno. Nga ngu, noro mamana mandene kini, nga ngu Oo
Bidodo Simburi Simbunani, nguro mamana mande ngu eteno. Bare ngu,
ene komo kameyi ma yokowero.
11 Ene baredo kameyi yokoro ngu, ene komo kingo orini. Yo, ene gosiyi
oruwa bine, ngundi ene ko enengo kameyimo ko ooroya nowoondoyari
gobooro yeya oriri. Simoondo nguya, ene bareyi owero ma yokowero.
12 Nga mandega nga, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
mande kini, nondo nangge ngandiro ingoro eteno. Ene Kristen doboonani
gura bareyi Krayisro newendemo hamoo kini, ngundo Kristen doboonani
guraya oruwero etoni ngu, asa, ngu simoongga ngundo enengo bareyi ngu
ma owero yokowero.
13 Ene bare gura kameyi ngu Krayisro newendemo hamoo kini, ngundo
bareyi yokowero ma ingootoni ngu, asa, bareyibo ngu simoongga ngu ma
yokowero.
14 Ye ingoyi! Simoo ene newendemo hamoo kini ngu, ene bareyi
newendemo hamoo teyingo nguya woorogongoro ngu, ene kumanadodo
yootunootoni tunootete. Ndadiro nguro, enengo bareyi ngu newendemo
hamoo teyingo. Ngundiro nangge, bare ene newendemo hamoo kini,
ene kameyi newendemo hamoo teyingo nguya woorogongoro oorooteriku,
nguno ene kumanadodo yootunootoni, tunootete. Ene ngundiro ma
tero ngu, enengo simooye nguya, ene kumanadodo ma tunootewanggo.
Ene nowoondoye hamoo tetenggoku nguro, enengo simooye, ngu Anutdo
kumanadodo yoyeni tunootetenggo.
15 Ene onendo newendemo hamoo kini, ngundo erambarisa muri ngu
yokowero tetoni ngu, ye ma soreyerowero, nguno yokoyi. Ngu simoongga,
ngu toongewero tetoni ngu, asa, enengo Kristen bareyiga ngu ma soren-
gowero. Ngundiro toongetoni, Kristen barega ngu, ene mete gosiyi orini,
eneno kowuri kini. Ngundiro nangge, ngu bare toongewero tetoningga
ngu, asa, enengo Kristen kameyingga ngu ma sorengowero. Kini, Anut
doongeyimo, ene mete yokootoningga toongeni. Anutdo noore nowoondo-
nani imakeyingo murimo oruweroyi, nguno negoyeroyingo.
16 Bare ge ndadiro tero, kamengge Kristen murimo yowa? Simoo ge
ndadiro tero, ge Kristen murimo barege yowa?

### *Noore Komo Anutdo Muringga Kuri Yunoyingongga, Nguno Nangge Oruwato*

17 Asa, ene Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ingoyingo
songo songo, ko songo songo bayetero yunoro, nguno negoyerowoku, ngu
gome dowooya teyi. Ye erambarisa tetenggoku, ngundi gosiyi oorooteng-
goku ngu, yengo muriyengga Anutdo ero yunowoku, nguno nangge oriyi.
Nguro, no ende bidodomo Kristen oni simoo bareno, nga mamana mandega
nga nangge, ero etuyerooteno.
18 Ene oni gura moondeyi yomosiyoyingo sunggidodo, Anutdo ngu ne-
gongoro yoyingo tetoni ngu, asa, ene ngu sunggi ngu goweyimo oorooteku,
ngu ma andangero yokowero. Ngundiro nangge, oni gura moondeyi ma

yomosiyoyingo ngu, Anutdo ngu negongoro yoyingo tetoni ngu, ene ngu
sunggiga ngu goweyimo yeweroyimboro ma ewero.
19 Moondeye yomosiyoyingo sunggiga ngu, ko moondeye ma yomosiy-
oyingo nguya, ngu kingo oo ngundiro. Ene Anutro mamana mandeni ngu
keyoweroyi, ngu gome nenengo oorengo.
20 Oni gura ko gurano oodoni, Anutdo ngunonggo negongoro yootoni ngu,
ene komo ngu kongga, nguno nangge orini.
21 Ge kingo kirikiri ko nangge tero oodoyi, Anutdo ngunonggo negoge-
rootoningga ngu, asa, ge nguro nowoondoge ma kowuri yewero. Ene ge
oore gurano kingo kirikiri ko teweroyi, ngu yokoweroyi oore kenoya ngu,
ge mete ngundiya teya, ngu oorega ngu keyo.
22 Ngu ngandiro: ene kirikiri oni gura oowooyi kini oodoni, Anutdo
ngunonggo negongoro yootoni ngu, ene Anut doongeyimo oowooyidodo
tunootewa. Ngundiro nangge, oni gura oowooyi bingamidodo oodoni,
Anutdo ngunonggo negongoro yootoni ngu, ene Krayisro kirikiri oni
tunootero oruwa.
23 Anutdo enengo urini urungga oorengombo ye ko uriyeroro yoy-
oyingo. Nguro ye oni gidarega yoyokootoyi, ngundo yengo ingonduduye
ngu sobowooro, ngunonggo biyomimo teyunowero. Kini, Anutdo yengo
ingonduduye ngu nangge sobowooni.
24 Ye Kristen dobookurine, kono ngundiro nguno oodoyi, Anutdo ye
negoyeroro yoyingo ngu, ye komo ngu konggano ngundiro oodoyi, Anutdo
ye hoorooweyerowa.

### *Oni Kamebare Ma Tetenggoku, Nguro Mandeye*

25 Ene, ye bare oore simooya ma wereyingo, yengo mamana mandega
Oo Bidodo Simburi Urungga, ngunonggo ma yoyingo. Ene nondo nenengo
ingondudune ewano. Anutdo noro sumange tenunoyingo ngundiro, ye
nguya noro mandene nga nowoondoye hamoomonggo ingoyi.
26 Nondo ngandiro muringga ingootenoku, ngu metemi. Ataga, nga
naruno ngano kowuri urungga tunootete. Ngundiro nguro, ye ataga
oorootenggoku, ngundiya nangge, ye bidodo gome oriyi.
27 Ge baredoya gobooro oorooteri, bine? Ngundiro tetoningga ngu, ge
bare ngu yokowero ingondudu ma tewero. Ge bare ma yoyingo, bine? Ngu
mete ge baredoro ma ingondudu tewero.
28 Ngundiro nguro, ge bare yowaku ngu, weti mbumbuwani kini. Ene
bare oore, ene kameyidodo tewaku nguya, ngu wetini kini. Ene simoo bare
erambarisa tewanggoku ngu, ene mera ngano kowuri urungga yowanggo.
Nondo ngundiro kowuringga yeno tunooteweroyi nguro eteno.
29 Ye Kristen konebane, nondo ngandiro eteno. Naru ootutete. Nga naru
bodaga, ngaro ye ngandiya teyi. Ene ye baredodo ngu, ataga ngano ngu, ye
komo Anutro ko nangge teya, gosiyi ngundiya oriyi.
30 Oni sendootenggoku ngu, ene komo ingowanggo. Ngu sugi ma oruwa,
eya ingoyi. Oni ene oni oni tetenggoku ngu, ene komo nguya ingoyi. Ngu
sugi ma oruwa, ero ingootenggo. Oni oo uriyootenggoku ngu, ene komo
nguya ingoyi. Ngu kingo oo ngundiro, ero ingootenggo.
31 Oni ene mera ngaro oo nguro koyi tetenggoku ngu, ene komo mera
ngaro oo ngu gome ma dowootoyi, sugi ma oruwa. Ndadiro noore ingooteto.
Nga merangga ngaro, oo ngu kinitemukowa, ero ingooteto.
32 Nondo ngu ye oo oowooyinggado ingonduduye ma yomburiyowero,
ero ingooteno. Oni ene bare ma yoyingongga ngu, ene Oo Bidodo Simburi

Simbunani, nguro murini, nguro ingondudu urungga tete. Ene Oo Bidodo Simburi Urunggado ingooteku, ngundiro tewero ingoote.
33 Ene oni bareyidodo tero ngu, ene mera ngaro oo nguro ingondudu urungga tete. Yo, naru gumi ene Anutro koni nguro ingondudu tero, ko naru gumi ene mera ngaro oo nguro ingondudu tete. Yo, ene bareyibo muringga ingooteku, ngundiro tewero ingoote. Ngundiro nguro, enengo ingonduduni tege eraya tunootete.
34 Bare oore ma kameteyingo ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunanimboro murini, nguro ingondudu urungga tero, nguro ingonduduni newende bidodo ene inoni. Ene bare kameyidodo nguro ingonduduni urungga ngu, ene ndadiro muringga tetoni, nguno kameyi oni oni teweroyi, nguro ingoote.
35 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, ye hoorooweyerootoningga, gome oriyi, ero nguro eteno. Nga mandega nga, ye sureyeroro kini. Nondo ngu ye gome nenengo ootooya, ngunonggo suwooyi sano Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro koni ngu nangge teyi. Ye oo gura gurano yengo ingonduduye nguno ma yewanggo.
36 Ene oni gurado enengo bare gura sorengootoyi oodoni, ene ngu sobowooro enengo goweyi sorengoro, ma oruweroyi tetoningga ngu, asa, ene mete sodedomangge bareyiga ngu yoya gobooro oriri. Ngu Anut doongeyimo, weti mbumbuwa kini. Ene enengo bareyi sodedo ma yoro, nguno enengo barega sorengoyingo nguya torige endeyoro ngu, asa, Anut doongeyimo, ene weti mbumbuwa tewa.
37 Ene oni gurado enengo newendemonggo yanggango ingootoni, oo gurado ene ma eriringootoni ngu, ene mete enengombo enengo ingonduduni ngu sobowooweroyi, ngu ene mete bare ngu yokooteku ngu, ene metemi oorengo.
38 Ngundiro nguro, oni gurado ngu bare ooregaku yoro bareyi tewaku, ngu muri gome tewa. Ene oni gurado bare ma yowaku ngu, muri gome nenengo oorengo tewa.
39 Ene bare guraro kameyidodo tero oodoni, ngu barega ngu ene kameyimboya gobooro oode oode oororo, kameyi kumooteku nguno wenga. Ene kameyi kumootoni barega ngu kingo ootooro ngu, asa, ene mete simoo gura yowa. Ene kame tewero ngu, ene komo Kristen simoongga yoni.
40 Ene nondo ngandiro ingooteno. Ene barega ngu kameyi kumootoni kingo oorooteku ngu, ene mete oni onidodo teya kingo orini. Anutro Yukani ngundo mandega nga etunerootoni bine, ngunonggo eteno.

# 8

*Mbooro Godange Nguno Nusako Karo Wooro Yeyingo*

1 No ataga nusako mbooro godange nguno karo wooro yero yemboongetenggoku, nguro mande murini ewero. Noore ingooteto. Noore ingoyingo urungga moore, ete. Ene ngu ingoyingo urungga ngundo yoyeni oni gidaregano windawinda teweroyi muri teyingo, ero ingooteto. Ene oni gidaregano nowoondoyi teweroyi muri teyunoro hoorooweyerootooye ngu, oni mete ngu Anut gome yanggango keyowanggo.
2 Ene oni gurado enesu nangge oo guraro ingoro, no oo ngu teweroyi no bidodo watayi ewaku ngu, ngu nenengo kini. Kini, ene mete nguro ingondudu urungga gura yowa.
3 Ene oni gurado newende Anut inootoni ngu, arisa, ngu oningga nguro Anutdo gome ingoote.

4 Asa, mbooro godange nguno nusako karo wooro yero yemboongero
netenggoku muringga, nguro nondo ngandiro eteno. Noore ingooteto. Anut
oorengo guranangge, ngundo nangge oorooteku ngu! Anut gura hamoo
oorengo kini, ero ingooteto.
5 Oni gidarega ingootenggo. Hamoo, oombooro oowooyingga, ngu
merako ngano, sambono nguya ngu anut, ero ingoro, nguro ene oo bidodo
simburi, ero etenggo.
6 Ene noorengo Anut ngu guranangge oorengo ooroote. Ngu noorengo
Awanani noore enengomu oorengo. Nguro oo bidodo enenonggo
tunooteyingo. Anutdo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu Yisas Krayis yeni,
ngundo oo bidodo yero, nooreno keta oruweroyi yunootoni, nguro noore
mete Anutya gobooro oorooteto.
7 Ene oni gidaregado suwooyi sano oombooro godange nguno, ngu
muringga ngu keyoro, nguro ingondudu tetenggo. Ngundiro nguro, Kristen
onindo ngu nusako songgiwi ngu, ene kuri oombooro godange, nguno
wooro yeyingo ngu netenggoku, nguro nowoondoyemonggo tege eraya
ingootenggo. Nguro nowoondoyemo ingootenggoku, ngu mbumbuwa
tetenggo.
8 Hamoo, oowarimbo yoyoro Anut tanggeyimo ma oorowuwato. Noore
oowari nero, ngundi ma nero nguya, ngundo Anut doongeyimo ma
hoorooweyerootoni, noore nenengo tunootewato.
9 Ene ye ingonda teyi! Yendo nga oowari nga yengombo mete
neweroyi ingootenggoku, ngundo oni yanggangoye kini, nguro nowoon-
doye yomburiyerootoyi ngu, ngundo yeni ene tootokiyerootoni soretoyi,
arisa, ngu muri ngu nenengo kini.
10 Ene ge Anutno nowoondogemo hamoo tero, ngunonggo ge ingowa.
No oo bidodo mete newano. Ngundiro ingoro, ge godange anut nguro
yemboongeyingo yano uro, nguno ge bibitero oowari nete. Ge netoyi,
oni gura ene newende yanggango kini, ngundo ge geyoro, ene nguya
newendemonggo godange anutro oo karo yeyingo ngu newaku ngu, asa,
gedo ene yeyi biyomi yete. Ndawugaro nguro, enengo newendemo tege
eraya ingoote.
11 Ye kenoyi! Yengo ingoyingo urungga nguno, noore mete oo bidodo
nemukowato, ero ingootenggo. Ye ngundiro tetenggoku ngu, ngundo ngu
oni newendemo hamoo yanggango kiningga, ngu yendo ene yomburiyoote.
Ngu doboonaningga yendo newende yomburiyootenggoku, nguro Krayisdo
ene nguya ko yowero kumooyingo.
12 Ene Kristen dobookurinani gidaregaro nowoondoye ma himi yetoni,
nguro ene yanggangoye nguya kini, yendo ngu weti mbumbuwaga ngu
tetoyi, nguno ngu enengo ingoyingo tegedodo tero yomburiyerootenggo.
Ngundiro murimo nguno ngu, ye Krayisno weti mbumbuwa tetenggo.
13 Ngundiro nguro, oowari ngundo tetoni, doboone ene weti mbum-
buwano utoni ngu, arisa, nondo nusako songgiwi ko ma newano. Naru
bidodomo nguya, no doboone newende yewe weti mbumbuwano uwaku,
nguro ngu ma tero newano.

# 9

*Anutro Ko Oni Ene Ndawu Ooga Mete Tewanggo*

1 Oni gidaregado noya etenggo. Ene oowooyidodo kini, ko ene Krayisro
Aposel nguya kini, etenggo. Ngu mandega ngu hamoo kini. No enengo
Aposel oorengo. No nenengo doongenembo Yisas noorengo Urungga
Oo Bidodo Simburi Simbunani ngu kenoyingo. Nguro nondo Urunggaro

mandeni yeno wesiyoro etoowe, ye ngu ingoro nowoondoyemo hamoo
tetenggoku ngu! Nguro ngu, ye noro konemo oowari enggeteku ngundiro.
2 Ene oni gidaregado noya ngandiro ingootenggo. Pol ngu Aposel
kini. Ngundiro ingootoyi, ene yendo noya Aposel oorengo eya ingoyi,
ero ingooteno. Nondo Oo Bidodo Simburiga enengo mandeni eweroyi
rogonerootoni, no Aposel ko tewonoku, nguro sunggiyi ngu, ye Anutro
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu.

3 Oni gidaregado no noyoro, mande wirikoyingo onino noyetoyi, nguro
mandeye gumi ngandiro ewono.
4 Aposel oni gidarega ene Anutro mande wesiyoro eweroyi ko tetoyi,
nguro onindo oowari, sono nguya, yunootoyi netenggo. Nguro ngu, noore
nguya mete oowari sono oo ngu yunootoyi newato.
5 Aposel gidarega, Oo Bidodo Simburi Yisas nguro dobookuriyi, ko, Sipas,
oowooyi gura Pita nguya baredodo ko tero endeyootenggo. Noore nguya
baredodo ko tero ma endeyoweroyi, bine? Kini, mete baredodo ko teweroyi.
6 Noore Banabasya ngu Anutro mandeni ero nguro koyi teteroku, ene
naru gumingga ngu, nenengo kandenembo no digi beye yoweroyi koyi
tetenoku, ngunonggo oowari yoro netero. Ene Aposel oni gidaregado ngu,
enengo kandeyebo ko tero, ngunonggo oowari ma yootenggo. Nguro ngu,
noore nguya mete ye kandeyemonggo oowari yoro newaro.

7 Ndawu oninggado ene me oni tero, ngunonggo enengombo oowari
erewero nero endeyowa? Kini, enengombo oowari erewero ma yoro newa.
Ngundiro nangge, ndawu oninggado ene oowari koyi tero, ngunonggo
engge ma yoro newa? Kini, oowari koyi teteku, nguro engge yoro newa.
Ndawu oninggado, ene Bulmakawu boga ngu sobowooro, nguro koyi
teteku, ngundo ene nonowo winggoro urumi yoro ma newa, bine? Kini,
ene Bulmakawu nguro nonowo winggoro, mete newa.

8 Nondo bine, oniro ingondudu ngu keyoro mande ngandiro eteno? Kini,
mamana mandeno, ngundiro mayete.
9 Mosesndo mamana mandeno ngandiro nakangoyingo.

Bulmakawu ngu nggire oowari ngu wongootoni, besooweroyi naruno, ngu
manggowo ma ukingowero. Eyingo. (Dutoronomi /Lo 25:4)
Anutdo ene Bulmakawuro nangge nguro nowoondoyi teyingo, bine? Kini,
noorengo eyingo. Ngu naruno nguno, noore Anutro koni tetooye ngu, asa,
yengo ko ngu oowari sono nguya noore yunootoyi newato.
10 Mosesndo noore nguya bine, eyingo? Yo, nga mandega nakangoyin-
gongga nga ngu, noorengo eyingo. Oni ene ko tero, ene oowari miteku ngu,
nguro engge ngu kootuyisina gidarega enengo neweroyimboro yowa.
11 Arisa, noorendo Yuka Kundingiyi nguro oo yuwooyi, ngu ye ke-
wooroyemo kuri miwootoku ngu, yebana gowenani ngaro oo ngundo noore
hoorooweyeroro yunoweroyi ngu mete.
12 Oni gidaregado yeno hoorooweyeroyingo, oo yowero sumoo etenggoku
ngu, asa, noore nguya oo ngu, komo mete yoweroyi. Ene oo ngu kuri
noorendo ma yoyingo. Kini, noorendo kowuri bidodo ngundiro ngu
koorowooro oorooteto. Noorendo Krayisro mande gome ngaro oore ma
doongoowato.
13 Oni ene Yudaro yowuru ya oowooyi Tembel nguno ko tetenggoku, ngundo
ngu, ene Tembel, nguro oowari nguromu yoro newanggo. Ene oni Anutno
wooro yeweroyi nombono ko tetenggoku ngu, ene wooro yeweroyi nusako
gumingga yoro newanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo?

14 Ngundiro nangge, Anut Oo Bidodo Simburi Urungga, ngundo eyingo.
Oni ene mande keta gome mesarango, ngu wesiyoro ero etuyerootengoku, ngunonggo goweye hoorooweyerootoni oruweroyi nguya yowanggo,
eyingo.

15 Nondo eteno. No oo gura ngundiro ma yowono. Ataga nguya, nondo
oo ngu yowero mande nga ma nakangooteno. No Krayisro koni ngu kingo
teweroyi nguro gome ingooteno. Ene no kumootoowe, nguno ngu mete oni
gidaregado, ene noro bingamine ero okoowanggo. Pol ene Anutro mande
ngu kingo tero, oni etuyerowoku, ngunonggo ene oowari ma yoyingo, ero
ingowanggo.
16 Ngu ngandiro: No Anutro mande nga ero, nguro no oni oni tetenoku,
nguro nangge eroruwano. No nga kongga nga nangge tero oruwanoku,
ngundo bingamine okooweroyi ma teteno. Kini, Anutdo koni ngu teweroyi,
nguro rogonerootoni, nguro no komo ko ngu tetenoku ngu! No mande gome
ngu ma ero ngu, no biyomi oorengo tero oruwano.
17 No nenengombo, nga kongga nga tero ngu, no mete ko uriyi yowano.
Ene Anut enengombo nga kongga nga nondo teni, ero rogonerowoku, nguro
no ko teteno.
18 Nguro uriyi, ndawuga yowano? Ngu ngandiro: No ngu Anutro mande
ketangga wesiyoro ero endeyootenoku, nguro uri ma yowano. Ngu hamoo,
no kingo ko tetenoku, ngu Anutdo oni oni teweroyimboro ko teteno.

### *Pol Ngu Oni Simoo Barero Ko Oni Oruwo*

19 Ngu ngandiro: No ye kandeyemonggo oo gura ma yootenoku, nguro no
oni guraro ko oni ma tero oorooteno. Ene no nenengombo ero, nguro no oni
bidodoboro ko oni tero ootooro, ngunonggo no oni simoo bare oowooyingga
nguya yoyootoowe, Krayisno ombuwanggo.
20 Ngundiro nguro, Yuda oni doongeyemo ngu, no Yuda oni ngundiro
tero oruwono. Nguno ngu, no mete Yuda oni yoyowero ngundiro tewono.
Oni gura gura mamana mande ngu newendemo oorootenggoku, ngu
doongeyemo, no mamana mande ngu newendemo ootoowoodingowono.
Ngu hamoo, no ngu mamana mande newendemo ma oorooteno. Ene nondo
oni hoorooweyerootoowe, Krayisro nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa,
no mamana mande ngu newendemo mete uwano.
21 Oni sowe gidaregano Mosesro mamana mande kini, ngu doongeyemo,
no nguya mamana mande kini ngundiro tunootewono. No nguno ngu, no
mete oni mamana mande kini, ngu Krayisro yoyoweroyi. Ene no Anutro
mamana mande ngu yokoro kini. Kini, no Krayisro mamana mande ngu
newendemo ootooro, ngunonggo oni mamana mande kini ngu yoyowero,
ngundiro tewono.
22 Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggangoye kini, nguno
no nguya oni yanggango kini ngundiro tunootewonoku ngu, no mete oni
yanggangoye kini ngu yoyoweroyimboro ngundiro tewono. No kuri oni
bidodoboro muriye yomukowonoku, nguno no oore bidodo towoongoro,
ngunonggo oni simoo bare gidarega yoyowano.
23 No ko nga bidodo Anutro mande keta ngaro tetenoku, ngu Yuda onino
ko oni sowe gidaregano wesiyoro etenoku, nguro no eneya kumana gobooro
yowato.

### *Noore Yanggango Kendutero Oororo, Uri Yowato*

24 Ye bine kuri ingootenggo? Oni oowooyingga ebe dagadaga tero, kendutetenggoku ngu, ene oni gurananggebo yanggango tero, bidodo dagayeroro, uriyi yowo. Asa, ye nguya komo ko yanggango Anutdo ingooteku, ngundiya teya ngu, asa, ye nguro uriyi hamoo yowanggo.
25 Oni ene dobooyiboya ebe dagadaga tero ngu, oni enengo goweyimboro ingonduduni ngu andangero yokoro, ene komo dobooyi dagaweroyi nguro nangge newende ingoro, ngu tete. Ene ngundiro tero, nguno uriyi yowoku, ngu oo sodedo biyomi yewa. Ene noorendo uriyingga yoweroyi, ngu biyomi yeweroyi kini. Ngu sugi sugi oruwa.
26 No nenengombo ebe dagadaga nguno kendutetenoku ngu, no doongene songo songo toongetero, ma kenduteteno. Kini, no Anutdo rogoga yeyingo, nguno nangge no nenengo kenduteteno.
27 No gowenengga nga yokootoowe, ngundo no ma sobonerowa. Kini, nenengombo gowene sobowooro, ngunonggo Anutro mande wesiyoro onino ewano. No onino mande wesiyoro etenoku, ngundo Anutnonggo ene uriyi gome ngu yowanggo. No komo ingonda tero, no nguya nenengo kendutero, nguro no uri gome yowano. No ko ngu ma tero ngu, asa, no ko nguro urini ma yowano.

# 10

*Noore Towootowoono Soreweroyi, Nguro Ingonda Tewato*

1 Ye dobookurine, nondo ngu ye komo ingoyi, ero eteno. Iserel oni Igip mera yokoyingo, nguno noorengo osi sambanani ngu, ene goboore newendemo oodoyi, goboore ngundo oore etuyeroyingo. Ene bidodo Mosesya keyembo yade yade oorowutoyi, wendeyi kewooro usowootoni, gide gide tetoni, nguwoore urooreyingo. Yo, oo ngu oni etuyerooteku ngu Mosesro keyimo oni.
2 Ngu oni ngu bidodo Moses keyoro, goboore newendekuri yade oororo, ko, wendeyino nguya, sono kundingiyi ngu yoyingo.
3-4 Ene bidodo Anutro Yukambo oowaringga sambononggo yunoyingongga, ngu neyingo. Ene bidodo enengo Yukambo sonongga diginonggo yunoyingongga, ngu neroriyingo. Anut enengombo digi newendemonggo sonongga ngu yeni tunooteyingo. Ngu digiga ngu, Krayis. (Ngundiro nangge, Krayisdo ngu hoorooweyeroote).
5 Ene Anutdo ngu oni nguro muriye biyomi nguro ma ingootoni, nguro oniku kingo merako oruwonggoku, nguno oni oowooyingga kumoomukoyingo.
6 Yo, ene kuri kumooyingo ngu, ndawugaro nguro, ene oo biyomi ngu kuri kenomayingoyingo. Ngu bidodo gabogaboyi ngundiro tunooteyingo, nguno noore kenoro ingoro, noore oo biyomi nguro ma hahangero koyi tewato.
7 Ene osi sambanani kewooroyemo oni gidaregado, godange anut nguro murini keyoyingo. Ye komo godange anut nguro murini ngu ma keyowero. Anutro mande ngundo eneya ngandiro nakangoyingo.
Oni simoo bare ene bibitero, oowari sono nguya newero yokoro, ene ootoogero, yambo kunoburo tero, nguno sebobarese muri biyomi nguya teyingo. Eyingo. (Eksodas /Kisim Bek 32:6)
8 Ene kewooroyemo oni gidaregado kuri sebobarese muri biyomi teyingo, ngundiro nguro, oni simoo bare urungga oorengo (23,000) kumooyingo. Noore ngundiro muri biyomi, ngu komo ma keyoro tewato.
9 Kuri oni gidarega ene kewooroyemonggo, Anut towoongoro, weti mbumbuwa oowooyingga tetoyi, nguro Anutdo gumi yunoro, sire yeni tunootero,

ngundo yokitoni, kumooyingo. Ngundiro nangge, noore nguya Anut
towootowoongoro, weti mbumbuwa tetooye, ene nguro gumi yunowa, bine,
ngundi kini.
10 Kurimi oni gidarega, ene kewooroyemonggo Anutya sanggiri mande
ero boguboguwootoyi, nguro Engel onindo ngu oniku yureweroyimboro
omburo, yudoyi kumooyingo. Ngundiro nangge, ye Anutya sanggiri mande
mande ero ma boguboguwoowero.
11 Nga oo nga bidodo eneno kuri tunooteyingo, ngu oo gabogaboyi nangge,
nguno noore kenowato. Nga mandega nga ngu, Anutro mandeno nakan-
goyingo, ngu noore etuyerooteku, nguno osi sambananimboro muriye
biyomi, ngu ma keyowato. Ndadiro nguro, noore naru kini teweroyi
namoko tetoni, nguno oorooteto.
12 Nguro ngu, oni enengomboro ingoya nguno yanggango dikaya, ene
komo ingonda teyi! Ene yanggango ma dikaro ngu, ene mbumbuwano
sorewa.
13 Towootowoo ngu kuri yeno tunootewoku ngu, ngu guradiro kini.
Ngu towootowoo ngundiro, ngundo oni bidodomo tunootete. Ene Anutdo
sumange teyunoro, newende hamoo oorengo yunooteku, nguro ngu
towootowoo gura omburo, ngundo noorengo yanggangonani ngu ma
dagaro, ureni uwa. Kini, ene towootowoo yeno tunootetoni ngu, Anutdo
ye hoorooweyerowero oore yeni tunootetoni, ye towootowoo nguno yang-
gango dikawanggo.

### *Noore Anut Ko Yuka Biyomi Nguya Ma Keyowato*

14 Nguro ngu, ye noro dobookurine oorengo, ye komo godange anut nguno
yemboongeweroyi muringga, ngu kootu inoya sayi!
15 Ye ingonduduyedodo nguro, no yeno eteno. Yengombo komo noro
mandene nga wirikoya ingoyi.
16 Nga Wayin tobaga nga ngu noorendo nero ngu, noore komo Kray-
isro sidu darowo yunowoku, ngundo noorengo weti mbumbuwa andan-
geyunootoni, nguro Anutno esosootero ingooteto. Noorendo oomanon-
goyingongga nga nero ngu, noore komo Krayisro goweyi nguya gobooro
yowuruwooteto. Noore ngundiro tero, ngunonggo noore oni etuyeroote-
toku ngu, noore Krayisro nowoondonani hamoo tero, eneya yowuru-
wooteto.
17 Nguro ngu, noore gowenani guradiro guradiro, ene noore oomanon-
goyingo guranangge ngu netetoku, nguro noore Krayisya gowenani gu-
ranangge tunooteteto.
18 Ye Iserel oniro muriye ingoyi. Oni ene Anutno wooro yero, nguro ooyi
nero ngu, ene ngu nomboga nguno Anutya yowuruwooyingo.
19 Nondo ndawu oogaro eteno? Godange anut ngu, Anut hamoo bine,
ngundi godange anutno wooro yeyingo nguro oowari ngu yanggango, bine?
Kini, no ngundiro ma eyingo.
20 Kini, no ngandiro eteno. Oni sowe gidaregado hamoo oono wooro
yetenggoku ngu, ene oombooro biyomimo wooro yetenggo. Ene Anut
hamoo nguno wooro ma yetenggo. Nguro ye nguya oombooro biyomi
nguno ma yowuruwoowero, ero ingooteno.
21 Ye Anut Oo Bidodo Simburi nguro tobano sono nero, ngunonggo
oombooro biyomimboro tobano sono nguya neweroyi nguya ereremo kini.
Ngundiro nangge, ye Anut Oo Bidodo Simburi nguro oowari nero, ko
oombooro biyomimo wooro yeyingo nguro oowari nguya yowuruwooro
neweroyi, ereremo kini, ero ingooteno.

22 Noore bine, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro newende yeyi,
nooreya sanggisanggiri teni, ero tetenggo, bine? Noorengo yanggangonani,
ngundo enengo yanggangoni ngu dagateto, bine? Hamoo oorengo kini.

*Suwooyi Sano Noore Anutro Bingami Okoororuwato*

23 Ngu oni gidarega ngundo etenggo. Oo bidodo noore mete tewato,
etenggo. Ene oo gidarega ngundo Kristen oni hoorooweyeroro, nowoon-
doye yanggango ma teyunowa.
24 Oni gurado, enengo nangge gome oruweroyimboro, ma ingowero. Kini,
ene komo oni gidaregaro ingondudu teyi.
25 Oo nusako Situwa yanonggo uriyoro, yoro mayetenggoku, ngu mete
neyi. Yengo ingondudu urungga ingoyingo tegedodo tero, sumoo sumoo
ma ewero.
26 Anutro mandeno ngandiro ete.
Nga meranggano ngano, ko oo bidodo merako ngano oorootenggoku ngu,
Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguromu nangge, ero eyingo.
(Sam 24:1)
27 Ene oni gura Anutro newendemo hamoo kini, ngundo yeya oowari
newero, ye negoyerootoyiga ngu, ye mete eneya ooroya, ndawu oowaringga
yengo yeteku, ngu bidodo nemukoyi. Ye oowari nguro ingoyingo tegedodo
tero, sumoo sumoo ma ewero.
28 Ene oni gurado yeno ero, nga nusako songgiwiga nga ngu, godange
anutno wooro yeyingomu, etoningga ngu, asa, ye komo ma newero.
Ndadiro nguro, ngu oningga ko ye nguya kuri ingootenggo. Nga oowaringga
nga, onindo ngu godange anutno yemboongeyingo, ero ingootenggo. Ngu
oni, nguro ingoyingoni tegedodo teweroyi, ngundiro nguro, ye komo oowari
ma newero.
29 Nondo yengo ingoyingoye tegedodo teweroyi, nguro ma eteno. Kini,
nondo oni songo guraga nguro ingoyingoni tegedodo teweroyi, nguro
eteno. Ndadiro tero, oni gidaregado nondo murine tetenoku ngu, enengo
ingonduduyemonggo wirikootenggo? Kini.
30 Ene no Anutno esosootero, oo ngu newano. Ndawugaro oni gurado
nondo oo tewonoku, nguro kootunesina mande biyomi ewa? Ngu muri
nenengo kini.
31 Ene ye oo nero sono nero, nguno oo tetenggoku, ngu bidodomo, ye
Anutro oowooyi bingami duridarinidodo teyinoyi.
32 Ye komo Yuda oni, oni sowe gidarega, ko Kristen oni simoo bare
nguya nowoondoye ma yeyi, ene buribari ingoro, ene weti mbumbuwano
sorewanggo.
33 Oo bidodomo no ko tetenoku, ngu oni bidodo, noro murine, nguro gome
ingoyi, ero teteno. No nenengo yomosinerowero kongga ma teteno. Kini,
no oni bidodo yomosiyerowero ko tetenoku, nguno Anutdo ene ko yoyowa.
Yo, ye noro murine ngu keyootoyi, nondo Krayisro murini keyootenoku,
ngandiya teyi!

# 11

*Baredo Tabaye Doobengoweroyi, Nguro Murini*

1-2 Ye suwooyi sano noro ingondudune ingoro, mandene ero
yunowonoku, ngu gome yoro dowooro keyootenggo. Ngundiro nguro,
no yengo oowooye bingamiye, ero okooteno.
3 Ene nondo ye nga mandega nga ingoyi, ero ingooteno. Oni bidodoboro
tabangoye ngu Krayis; baredoro tabangoye ngu enengo kamesumooye;
Krayisro tabango ngu Anut.

4 Simoondo tabaye doobengoro ngunonggo yemboongewero, ngundi,
Anutro mande wesiyoro ero ngu, asa, enengo Urungga Anutro bingami ma
okooro etenggo.
5 Ngundiro nangge, bare gurado enengo tabango ma doobengoro, ene
yowuru yano yemboongewero, ngundi, Anutro mande wesiyoro ewaku
ngu, ngundo enengo kameyi oyimo inoyingo. Ene tabango uyi toongooyingo
ngundiro oyimododo tewa.*
6 Ene bare tabango ma doobengoyingo ngu, asa, ene komo tabango uyi
ngu toongootoningga ootuteni. Ene barega ngu enengo uyi toongootoni,
ootuteweroyi, nguro oyimongootoningga ngu, ene komo tabango doobengoni.
7 Simoondo ngu ene tabango ma doobengowa. Ndadiro nguro, simoo ngu
Anut kirarongo, ngu Anutro duridarini. Bare ngu enengo kameyimboro
duridarini, nguro ene tabango doobengowa.
8 Yo, Anutdo simoo yeyingo ngu, bare goweyi gumimbo ma yeyingo. Kini,
bare ngu simoo goweyi gumimbo yeyingo.
9 Anutdo bare yero nguro ingoro, simoondo hoorooweni, ero simoo
ma yeyingo. Kini, Anutdo simoo yero, nguro ingoro, ene baredo simoo
hoorooweni, ero yeyingo.
10 Ngundiro nguro, bare ngu ene komo tabangomo sunggi yero tabango
doobengoro, oni simoo bare etuyerooteku, ngu ene kameyi newendemo
ooroote. Ngu muringga nguno ngu, Sambono Engel, onindo nguya sunggiga
ngu kenoro ingowanggo.
11 Ene Urungga Oo Bidodo Simburi Yisas, nguro murinimo ngu, baredo
simoo hooroowero oodoni, ko simoondo bare hooroowero oruwa.
12 Kurimi, Anutdo bare ngu simoononggo yeyingo. Ene ataga ngu,
simoo ngu barenonggo tunootetenggo. Ene oo ngu bidodo Anut Oo Bidodo
Simburiga, ngunonggo tunootete.
13 Yengombo nga mandega nga wirikoyi. Ene baredo tabango ma
doobengoro Anutno yemboongero etoni, ngu muri metemi, bine?
14 Noore oni simoo bare ngaro murinani ngu, oni enengombo ye etuye-
rooteku, ngu ngandiro: Oni ene uyi soroyi, ngu gome nenengo kini.
15 Ene bare uyi soroyingga ngu, enengo duridarini gome oorengo.
Ndadiro nguro? Anutdo tabango uyi soroyi inootoni, ngundo tabango
doobengoni, ero inoyingo.
16 Ene oni gurado baredo tabaye doobengoweroyi mande nga gumi ewero
ero ngu, ene ingoni. Noore Anutro Kristen simoo bareno nguya muri gura
kini, nga muringga nga nangge.

### *Ye Anut Ingonduduwooro Oowari Nero Ngu, Ye Muri Nenengo Ma Tetenggo*

17 Asa, no mamana mande ye yunowero tetenoku nga, ene nondo yengo
oowooye bingamiye, ma ero okoowano. Ndadiro nguro, yengo yowuruno
yambo mande kundingiyi tetenggoku, nguno muri gome nenengo ma
tunootete. Kini, ye muri biyomi ngu tetenggo.
18 Koretero, no nguro ewero. Ye Kristen yowuruno, ye usowooro wata
songo songo tetenggo. No mande ngundiro ingowonoku, ngu mande gumi
hamoo ko gumi hamoo kini, bine.

---

* **11:5:** (Ye Korind yengo muriyemo ngu baredo yowuru yano uro, bibiteteku ngu kameyi newendemo oorooteku oni gidarega etuyerooteku, nguro ene tabango dobengooni).

19 Yo, hamoo, oni ene muri nenengo keyootenggoku, ngundo oni muri
biyomi tetenggoku nguya gobooro ma yowuruwooro oruwero. Ndadiro
nguro, ene komo songo tunoo ootooya, ngunonggo muri nenengo ngu
dobookuriye etuyeroyi.
20-21 Ye yowuruwootenggoku naruno, ye bidodo oowari nero, Anut Oo
Bidodo Simburi Simbunanimboro ingondudu teweroyimboro, ye Anutno
hamoo ma ingootenggo. Kini, ye bidodo songo songo sodedomangge
yengo oowari yoya neyi. Ngundiro nguro, gura ene oodoro kumooro
oodoni, gurado ngu ene Wayin sonoyi gome gome nero, nguro wenonoro
oorootenggo. Yengo muriye ngu nenengo kini.
22 Ye bine, yengo yaye kini, ye nguno oowari sono oo ngu neweroyi ngu
kini, bine? Ngundi ye bine, ingootenggoku, Anutro oni simoo bare ene oo
kini, ngu yendo oyimo ma yunowanggo? Nondo ndadiro ewano? Nondo
oo nguro ye oowooye bingami, eya okoowe? Kini, ngu oo nguro nondo ye
oowooye bingamiye, ma ero okoowano. Hamoo oorengo kini!

### *Oo Bidodo Simburi Yisas, Ngundo Oowari Kundingiyi Ngu Yunoyingo*

23-24 Nga mandega nga ye kuri yunowonoku ngu, nondo Oo Bidodo
Simburiga, ngunonggo yoro ye yunowono. Ngu mandega ngu ngandiro:
suwoono Yudasdo Yisas mundi oni kandeyemo yeyingo. Ngu suwoonggano
nguno, Oo Bidodo Simburi Yisas, ngundo oomanongoyingo yoro dowooro,
Anutno esosootero, oosowooro eyingo. Nga ooga nga ngu, nenengo gowene.
Nondo ye hoorooweyeroyingo yunooteno. Ye ngundiro tero ngu, ye komo
noro ingondudu teroruwanggo, eyingo.
25 Oowari nemukoro, asa, Wayin sono tobagaku yoro dowooro eyingo.
Nga tobaga nga ngu, Anutya sunggi mande keta ero noro sidu darone
ngundo gosiyooteno. Ye suwooyi sano ngandiya neya ngu, ye komo noro
ingondudu teroruwanggo. Eyingo.
26 Ngu ngandiro: ye suwooyi sano nga oomanongoyingongga nga nero, ko
nga tobaga ngano sono nero, Oo Bidodo Simburi Simbunani kumooyingo,
nguro mandeni ero wesiyoro ingoro eroruwanggo. Ye ngundiro nangge
tero, soweyoro yade oororo, ene ombuweroyi narunggano, nguno nangge
wenga kinitewa.

### *Anut Oo Bidodo Simburi, Nguro Oowari Yomburiyoro Ngu, Ene Gumi Ogingododo*

27 Asa, oni gura enengo ingonduduni ma yomosiyoro, ene ngunonggo
oomanongoyingo nga nero, ngunonggo sono tobaga nga kingo yoro nero
ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngundo enengo kumooyingo,
nguro ingondudu ma tero ngunonggo neteku, asa, ene weti mbum-
buwadodo tete.
28 Oni ene komo enengo newende gome wirikoya ingoya yomosiyoya ngu,
asa, ene mete oomanongoyingo nga neya, sono nguya nga tobagano ngano
neni.
29 Ndadiro nguro, oni ene oo neweroyi naruno, oni ene oomanongoyingo
ngu sono tobaga nguya nero, nguno ene Yisas Oo Bidodo Simburi, nguro
goweyi, sidudaroni noorengo yunoyingo nguro ma ingoro neteku ngu, asa,
nguno ngu, Anut ene kowuri inowa.
30 Ngu muringgano nguno nangge, simoo bare oowooyingga ye ke-
wooroyemo nguno yanggangoye kini, ene sayidodo tero, oni oowooyingga
kuri kumoomukowonggo.

31 Ene noorengombo nowoondonani koretero gome wirikoro yomosiyoro
ngu, asa, ngu naruno, Yisas noorengo kumooyingo ngu ingoro, noore sono
oowari nguya newatoku ngu, nooreno biyomi gura ma tunootewa.
32 Ene Oo Bidodo Simburi, ngundo noorengo murinani wirikoro,
noorengo weti gumi biyomi, nguro mamanayerorooteku ngu, noore
yooneneyeroote. Ndawugaro nguro, naru wengamo nguno, noore weti
mbumbuwadodo oni nguya ma oonootewato.
33 Asa, ye Kristen konebane, ye Yisas nguro oowari kundingiyi ngu
newero yowuruwooro ngu, asa, ye komo dobookuriye soboyeroyi.
34 Ene oni gura oodoro kumooya ngu, ene komo enengo yano oowari neni.
Kinitetoni ngu, yengo yowuru ngundo yomburiyerowa. Asa, no mande
gumi ooroote. Ene kootuyisina, nondo yeno mayero, nguno oo gidareboro
mande ero yomosiyoro yunowano.

# 12

*Anutro Yuka Kundingiyi Ngundo Oo Duwoo Gura Gura Yunoote*

1 Ye Kristen oni dobookurine, no ngandiro ingooteno. Yendo Yuka
Kundingiyimbo oo duwoo yunooteku, ngu yanggangoni guradiro guradiro
oni ko teweroyimboro yunoyingo, nguro ye ma kakabetewero. Nondo ye
komo Yukaro mandeni nga hamoo ingoyi, ero ingooteno.
2 Ye ingootenggo. Ye kuri Kristen ma teyingomo, ngu naruno nguno,
godange oombooro mandeye kini, ngundo ye yowoosooro oorowutoyi, ye
ngu keyeroro, muri biyomimo endeyoyingo.
3 Arisa, nondo ye nenengo ingoyi, ero eteno. Ene Anutro Yuka Kundingiyi
oni gurano oodoni, ngu oningga ngundo ene sanggiri tero, Yisas yomburiy-
owero mande biyomi hamoo ma ewanggo. Ngundiro nangge, oni ene
Anutro Yuka Kundingiyi kini ngu, ene ngandiro ma ero ewa. Yisas ngu ene
Oo Bidodo Simburi Simbunani, eweroyi nguya ereremo kini. Ero eyingo.
4 Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo yunooteku, ngu yanggangoni gu-
radiro guradiro, oni ko teweroyimboro yunoote. Ene Yuka Kundingiyingga
ngu guranangge ooroote.
5 Noore oni hoorooweyeroweroyi koyi tetetoku, ngu ooreyi guradiro
guradiro. Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu guranangge ooroote.
6 Ko teweroyi ingoyingo gura gura, ngu Anut gurananggega, ngundo
nangge oni yanggango yunootoni, ene ngunonggo Krayisro koni bidodo
mete temukororuwanggo.
7 Anutro Yuka Kundingiyi, ngundo Kristen oni bidodoboro yanggangoye
guradiro guradiro ko teweroyimboro yeni tunootetoni, nguro ene mete
Kristen dobookuriye bidodo gome hoorooweyerowanggo.
8 Yo, ngu Anutro Yukangga, ngundo oni gura yanggango ko teweroyim-
boro yunootoni, ene ingoyingo urungga oorengo yoro, ngunonggo ene mete
onino mande wesiyoro gome etuyeroote. Ngu Anutro Yukangga, ngundo
nangge oni gura Anutro ingoyingoni urungga inootoni, nguro Anutdo
ndawu ooga tewoku, ko tewaku nguya, ngu mete gome oorengo ingoote.
Ngu, Anutro Yukani gurananggega, ngundo nangge yanggango, ngundiro
ngu, oni yunoote.
9 Ngundiro nangge, oni gura ngu Anutro Yukangga, nguno ene newende
hamoo teyingongga, ngu yanggango yoote. Ngu Yukangga, nguno nangge,
oni gurado ngu ene sayi oni yomosiyeroweroyi, nguro ingoyingo ngu yoote.
10 Ngundiro nangge, oni gurado ngu ene muri songo oorengo gura, onindo
ma teweroyi, ngu teweroyimboro ingoyingo yoote. Gurado ngu, ene Anutro

mande ero wesiyoro eweroyimboro ingoyingo yoote. Gurado ngu, ene Yuka
gura gura wirikoweroyi, Anutro Yukani ngundi mera ngaro yuka biyomi,
nguro ingoyingo yoote. Gurado ngu, ene mande bungeyi gurano mande
eweroyi ngu yoote. Gurado ngu, mande bungeyi gurano mande ingoro,
yowoorengowero damoni eweroyi, ngu ingoote.
11 Ngu Yuka Kundingiyi gurananggega, ngundo nangge, ngu ko oo
ngu bidodo yeni tunootete. Enengo oo teweroyi ingooteku, ngundo oni
hoorooweyeroweroyimboro, ko ngundiro songo songo bayetero, enengo
oni simoo bare duwoo oorengo ngundiro yunoote.

### *Noore Kristen Oni Ngu Gowenani Guranangge*

12 Oniro goweyi guranangge nangge oorooteku ngu, ene sosi sosi oowooy-
ingga oorootenggo. Noore Kristen oni oowooyingga oorengo, ene noore
bidodo Krayisno ngu wata guranangge.
13 Yo, ngu noore oni oowooyingga. Noore Yuda oni gidarega, oni sowe
gidarega, kingo kirikiri oni gidarega, ko noore oni gidarega enengombo
enengo sobowooro oorootetoku ngu. Ene onindo noore sono kundingiyi
gimuyingo ngu, Anutdo noore yoyeni, wata guranangge tunooteyingo. Yo,
Anutdo enengo Yukani, noore eneno nowoondonane hamoo teyingomu,
ngudodo yunoyingo.
14 Noore ingooteto. Goweyiboro sosi guranangge kini. Kini, goweyiboro
sosi sosi ngu oowooyingga oorengo.
15 Ene oni keyimbo, ewa. No kandeyi kini, nguro no goweyiboro sosi
kini, ero songo ma oruwa, eyingo. Kini, ene komo goweyiboya guranangge
ooroote.
16 Ngundiro nangge, sodeyibo, ewa. No doongeyi kini, nguro no gowey-
iboro sosi kini, ero songo besero ma oruwa, eyingo. Kini, ene komo
goweyiboya guranangge ooroote.
17 Ene goweyi ngu bidodo doongeyi nangge ngu, ene ndadiro tero, mande
ingowa? Ene goweyi ngu sodeyi nangge, ngu ndadiro tero, oo ndindingo
ngu ingowa?
18 Ene ngundiro nguya kini. Anut enengo oo teweroyi ingooteku,
ngunonggo goweyiboro sosi sosi songo songo, enengo musiyomo musiyomo
yetoni, dowooro, nguno nangge oorootenggo.
19 Sosi guranangge goweyimo oruwaku ngu, asa, nguro goweyi ndano?
Ngu goweyi kini.
20 Ngu ngandiro: Goweyeboro sosi sosi oowooyingga, ene sosi ngu
yowuruwootoyi, goweyi guranangge tunootete.
21 Doongeyimbo, kandeyiboya ngandiro hamoo ma ewa. Doongengge
ma oodoyi ngu, noso nangge mete gome oodoowe, eyingo. Tabangombo
keyimboya ma ewa. Ge ma oodoyi, ngu noso nangge mete gome oodoowe,
eyingo.
22 Ene ngandiro nguya kini. Goweyiboro sosi gura gura ngu yanggangoni
kini, ene komo enengo ko tetenggo. Kinitetoyi ngu, asa, goweyi nguya
metemi kini oruwa.
23 Goweyiboro sosi gumi onindo nguro ma ingooteku, ene nguya ko
tetenggo. Goweyiboro sosi oni doongeyimo oyimododo, nguro ene gome
doobengoote.
24 Goweyiboro sosi oni doongeyimo tunoo oorooteku, nguro ma ingoote.
Ene Anutdo goweyi ngu bidodo yemukoyingo, ngu sosi gidega ngu oowooyi
bingamini kini ngu, Anutdo yeni bingamiyedodo tunootete.

25 Anutdo ngundiro yoyeyingo. Nguro goweyi ngu, oososowooro ma sawanggo. Kini, goweye sosi ngu bidodo ebe sobosobo tero, koye guranangge tewanggo.
26 Ngundiro nguro, goweyi gumisina ogingo ingootoni ngu, goweyiboro sosi ngu bidodo ogingo ingowanggo. Ngundiro nangge, sosi gura oowooyi bingamidodo tetoni ngu, goweyiboro sosi sosi ngu bidodo, nguro oni oni tewanggo.
27 Nguro ngu, ye bidodo ngu Krayisya gobooro oorootenggoku, ene ye bidodo koye guradiro guradiro tero, nguno Kristen dobookuriye enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango teyunoweroyimboro.
28 Anutdo enengo oni simoo bare ngandiro hoorooweyeroyingo ko ero yunoyingo. Koretero ngu, Aposel koyi; erayayiga ngu Anutro ingondudu eyingo oni, nguro koyi; kabusayiga ngu oo nakangoro etuyeroyingo oni, nguro koyi; kootu ngu muri songo gura onindo ma teweroyi ngu teweroyi, nguro koyi; sayi oni yomosiyeroyingo oni, nguro koyi; hoorooweyeroyingo oni, nguro koyi; ko bidodoboro sobowooweroyi, nguro koyi; ko wenga Anutdo ngu mande bungeyi gura gurano mande eweroyi onino yunoyingo.
29-30 Ene ngu bidodo Aposel oni, bine? Ngundi ene bidodo Anutro mande wesiyoro eweroyi oni, bine? Ngundi ene bidodo oo nakangoro etuyeroyingo oni, bine? Ngundi ene bidodo onindo oo ma teweroyimu ngu teweroyi yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo sayi oni yomosiyerowero yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo mande bungeyi gura gurano mande eweroyi oni, bine? Ngundi ene bidodo mete mande ingoro yowoorengoro eweroyi oni, bine? Ngundiro nguya kini.
31 Ene ye komo hoorooweyeroweroyi ko oo duwoo yanggangonidodo ngu yowero ngu, ye komo hahangero ngu yowanggo. Ene nondo oore gome gura, oore gidega dagayerooteku, ngu etuyerowano.

# 13

*Nowoondoyi Teweroyi Nguro Murini*

1 Ene oo koreteyingo oorengo ngu oni songomboro nowoondoyi teweroyi. Yo, nondo oniro mande bungeyi gura gurano mande ewanoku ngu, Engel oniro mande nguya ero ngu, ene no nowoondoyi teweroyi muringga, ngu nono kini ngu, no kingo soguru, giramu manggowo ngguyi urungga uteku, ngundiro tewano.
2 Ngundiro nangge, no Anutro ingonduduni yootunoro eyingo oni, ngundiro mande ero, ngunonggo Anutro ingonduduni kombiteyingo mande, ngu bidodo wesiyoro ero, no ingoyingone nguya, urungga tetoni ngu; ngundi no nowoondonemo hamoo teyingo ngu yanggangonedodo tetoni ngu, no mete yanggangonedodo teyingo. Ngunonggo mera puri wenggeremootoowe, andusina anduno oorowutoni ngu, ene nondo oniro nowoondoyi teweroyi muringga ngu nono ma oodoni ngu, asa, no ngu kingo goweyi nangge ngundiro tewano.
3 Ngundiro nangge, nondo nenengo oo bidodo angoyi oni bayetero yunomukoro yokoro ngu; ngundi no mande wesiyoro etenoku, ngaro mundi onindo sanggiri tero, gowenengga nga kayi ewanggoku ngu, ene nondo oniro nowoondoyi teweroyi muringga ngu, nono kini tetoni ngu, asa, no nguro uriyi ma yowano.
4 Oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi muri ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: ngu oningga ngu, ene oni songomboya siyero gome ootooro, ene sanggiri sodedo ma tewa. Dobookuriyibo ko nenengo ma tetoyi ngu, nguro gumi ma ero, ene hoorooweyerowa. Ene oni bidodoboro nowoondoyi tero

hoorooweyerororuwa. Ene oni sitowiyedodo nguro oo ma kenomayingoro, nguro newende biyomi ingoweroyi nguya kini. Ene enengo oowooyi bingami ero okooro, ko enengomboro ingootoni, yanggangonidodo ma tewa.
5 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi muri, ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene oni bidodo doongeyemo muri nenengo kini, ngu nguno ma tewa. Ene enengo oo nguro nangge gome ma ingowa. Ene sodedo boguwooro sanggiri ma tewa. Enengo kowurini oni songombo teyinoyingo, nguro sugi ma ingoro dowoororuwa.
6 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi muri ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene muri biyomi onindo teyingomu, nguro ma oni oni tewa. Kini, ene muri gome nenengo hamoo, nguro nangge oni oni tewa.
7 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi muri ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene oni songombo biyomi teyinoro, mande biyobiyomi eneya etoyi, ene nguro gumi ma ewa. Ene oo bidodomo newendemo hamoo tewa. Ene oo gome metemi nguro doongetero, sobowooro oruwa. Ene ko bidodomo ngu yanggango tero oode temukowa.
8 Nowoondoyi teweroyi muri ngu hamoo oorengo ma kinitewa. Anutro ingonduduni eweroyi muringga ngu kinitewa. Mande mebuyi gura gura nguya kinitewa. Ingondudu tero, ingoyingo yoweroyi nguya kinitewa.
9 Ngu ndadiro: ataga ngu, noore ingoyingo nguya, ko Anutro mandeni gumi nangge ingoro, Anutro mandeni nguromu gumi nangge, ero wesiyooteto.
10 Ene Anutdo kootuyisina oo bidodo metemi yeni tunootemukoweroyi naruwo ombutoni ngu, asa, ngu naruno ngu, ye oo bidodo tunoo oorengo ingomukowanggo.
11 Ngundiro nangge, kurimi no simooye bodaga oode, ngu naruno, no simooyemboro mande eteku, ngundiro ero, ko ingoyingo nguya simooye bodagado ingooteku, ngundiro tewono. Ene no oni urungga teyingo naruno, no buniyomboro ingondudu muri ngu yokowono.
12 Yo, ataga Anutdo nooreno ndawu ooga teyunowaku, noore nenengo oorengo ma ingooteto. Ngundiro nangge, noore ookomboni biyomimo kenoro ingootetoku ngu, gabogabonani nenengo kini. Ene Anutdo oo bidodo yeni kiniteweroyi naruno ngu, asa, ngu naruno, noore oo bidodo ingomukowatoku, ngundiro nangge, ataga Anutdo noorengo murinani kenoro ingomukoote. Ene kootuyisina ngu, noore Anut omukumundoongo ngu nenengo oorengo kenowato.
13 Ene suwooyi sano nga oo kabusaga nga oorootenggoku, ngu ngandiro: nowoondoyemo hamoo teweroyi muri, Anut sobowooro oruweroyi muri, ko nowoondoyi teweroyi muri, nga oo kabusaga ngaromu gura koreteyingo ngu onino nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo dagayeroro koretero ooroote.

# 14

*Yuka Kundingiyimboro Oo Duwoo Ombute*

1 Ye komo yanggango yeya oni simoo bareno nowoondoyi teweroyi muringga, ngu yoya teyi. Ngundiya teya, ngunonggo yengo nowoondoye ngu Yuka Kundingiyimboro mande murini kingo duwoo yoweroyi, nguro nowoondoye bidodo hahangeya oriyi. Ene kingo duwoo yoweroyi oo koreteyingo, ngu Anutro ingonduduni wesiyoro eweroyiga, nguro koyi yanggango teweroyi.

2 Yo, Yuka kundingiyimbo mande gura oni gurano inootoni, ene
ngunonggo mande eteku, ngu oni songomo ma ero, ene Anutno mande
ete. Nguro ngu, oni gurado enengo mandeni ngu ma ingootenggo. Yuka
kundingiyimboro yanggangoni, ngunonggo ene mande kuri kombiteyingo
oruwoku, ngu ete.
3 Ene oni Anutro mande ero, wesiyoro etuyerooteku oningga, nguro man-
deni, ngundo oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yeni yanggango yete.
Mande ngundo oni nowoondoye yoyeni, gome oni oni tero, nowoondoye
yeni imakero oorootenggo.
4 Oni ene Yuka Kundingiyimonggo bungeyi gurano mande eteku, ngu
oni songo ma ingootenggoku mandega, ngundo enengo newende yeni
yanggango yete. Ene oni Anutro ingonduduni wesiyoro eteku, ngundo
Anutro oni simoo bare yoyeni, yanggango yetenggo.
5 Nondo yeya ngandiro ingooteno. Nondo ye bidodo Yukambo mande
bungeyi yunooteku, ngunonggo mande eyi, ero nguro ingooteno. Ene
Anutro ingonduduni wesiyoro etuyeroweroyi kongga ngu, nondo ye komo
ngu teyi, ero nguro gome ingooteno. Oni ene mande bungeyi gurano mande
ero, ene mandega ngu ma yowoorengowaku ngu, asa, Kristen oni simoo
bare mande, nguno yanggango ma yowanggo. Ene Yuka Kundingiyimbo
mande bungeyi yunooteku, nguno Anutro mande wesiyoro etoni, oni
gurado Anutro mandega nguro muri yowoorengoro ewaku, ngu gome.
Ene oni Anutro ingonduduni yootunoro eteku oningga, ngundo Yukambo
mande bungeyi gura inootoni eteku, ngu dagayeroote.
6 Ye Kristen dobookurine, ene no yeno oororo, Yuka Kundingiyimbo
mande bungeyi guranonggo mande ewanoku, nguno Anutro murini mande
keta ngu ma etuyeroro, ingoyingododo teweroyi, ko oo gura gura nguya,
ma etuyerowanoku ngu, ndawu oogano, ye hoorooweyerowano? No ye ma
hoorooweyeroyingo.

7 Sumbi oobo yambo ureweroyi ngu oni bungeye kini, ene onindo mete
uwooweroyi. Ngundiro oo ngundo ngguyi nenengo ma utoni ngu, asa,
ndadiro tero, noore oo dogi, woonggu nguro ngguyi nenengo oorengo
ingowato? Noore nenengo ma tewato.
8 Giramu utoro sawawa nenengo ma utoyi ngu, onendo me idi sangga tero
yomosiyowa? Ngu metemi kini.
9 Ye nguya ngundiro nangge, mande bungeyi songo gura oni ma
ingootenggoku, ngunonggo Anutro mandeni wesiyoro ewanggoku ngu,
ndadiro tero, mandega nguro muri gome nenengo oorengo ingowanggo?
Kini, gengo mandegega ngu kingo ngguyi nangge.
10 Ngu hamoo, mande bungeyi gura gura mera nga bidodomo oo-
rootenggo. Mande ngu bidodo murinidodo ooroote.
11 Asa, no oni guraro mandeningga eteku, nguro muri ma ingootoowe
ngu, ene mandeni gura eteno, ero ingowa. Nguro no nguya ingowano. Nga
oningga nga ngu, ende gura oni ngundi mera gura oni, ero ingowano.
12 Ye nguya ngundiro nangge. Ye Yuka Kundingiyi, nguro oo kingo duwoo
yoweroyiga, nguro hahangero ingootenggoku, nguno ngu, ye komo Yuka
Kundingiyi sumoo inootoyi, ye kingo oo duwoo ngu yunootoni, ngundo
Kristen oni simoo bare ngu hoorooweyerootoyi, nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yanggango tunootewanggo.

13 Ngundiro nguro, oni gura Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi songo
inootoni, eteku ngu, ene komo Anutno yemboongetoni ngu, Anutdo yang-
gango inootoni, ene ngunonggo mande ngu yowoorengoro, muri nenengo

wesiyoro ewa.
14 No Yuka Kundingiyi mande bungeyi guraro Anutno yemboonge-
wanoku ngu, noro nowoondone, ngundo yemboongeteku ngu, ene noro
ingondudune, ngundo ndadiro nowoondonemo eteku, ngu ma ingoote.
15 Ngundiro nguro, no ndadiro tewano? Noro nowoondonemonggo
yemboongetoni ngu, komo ingondudune nguya yemboongewa. Noro
nowoondonemonggo yambo udoni ngu, komo ingondudune nguya yambo
urewa.
16 Ndawu narunggano, gengo Yuka Kundingiyi ngundo mandega, nguno
nangge Anutno esosootetoni, oni gurado ngu mandega gedo Anutno es-
osootewoku, ngu ingoro ngu, ndadiro tero, enendo hamoo ero ewa? Ene
ereremo kini. Ndadiro nguro, gedo mande bungeyingga eteku ngu, ene ma
ingoyingo.
17 Gedo Yukambo mande Anutno esosooteteku ngu mete, ene oni guraga,
nguro newende ngu, gedo yanggango ma teyinoyingo.
18 Nondo ye bidodo dagayeroro, Yuka Kundingiyimonggo mande bungeyi
gura gurano mande eteno. Nguro, no Anutno esosooteteno.
19 Ene Kristen oni simoo barero yowuruno ngu, no mande bungoo bodaga
nangge ewero ingondudu tero oorootenoku, nguno oni gidarega etuye-
rootoowe, oni gome ingootenggo. Yo, oni mande bungeyi ingootenggoku,
nguno mande ootuwoo etenoku, ngundo bungeyi gurano mande piru simoo
bare ma ingootenggokuno etenoku, ngu dagate.
20 Ye Kristen dobookurine, yengo ingonduduyemonggo simooye bobodi
nguro ingondudu, ngundiro ma ingoro oruwero. Kini, yengo ingonduduye
ngu, ye komo oni urungga teya oriyi. Ene ye buniyo bobodi nguro ingoyingo
gurananggega ngu keyoyi. Ngu ngandiro: ene muri biyomi ngu tewero ma
ingootenggoku, nguro ye nguya ngu keyoyi.
21 Anutro mamana mandeno ngandiro nakangoyingo.
Nondo mande songo eyingo oni ngundo, manggoyebo nga oni simoo bare
nga mande ero etuyerowano. Ene noro manggone ma keyoro,
mandene ma ingowanggo. Oo Bidodo Simburi, ngundo ngundiro, ero
eyingo. (Ayisaya 28:11,12; Dutoronomi /Lo 28:49)
22 Nguro ngu, noore ingowato. Yukambo mande bungeyi songo gurano
mande eweroyi, ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ma etuye-
roote. Kini, ngu mande muringga, ngundo ngu, oni nowoondoyemo hamoo
ma teyingo, ngu oni nguno Anutro yanggangoni etuyeroote. Ene Anutro
mande muri wesiyoro eweroyi, ngu oni nowoondoyemo hamoo kini, ngu
ma etuyeroote. Kini, oni Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
mande muri nenengo etuyeroote.
23 Nguro ngu, Kristen oni simoo bare bidodo yowuruwooro ngu, ye bidodo
Anutro Yukano mande songo songo etoyi ngu, oni amana gura, ngundi oni
ene Anutro newendemo hamoo ma teyingo nguno mayero, mande bungeyi
gura gura ingoro ewanggo. Ye bine, mboorombo yoyoote? Ngundiro ero
eyingo.
24 Ene ye bidodo Anutro ingonduduni wesiyoro etenggoku, nguno oni
gura newendemo hamoo kini, ngundi, oni Anutro mande gome ma
ingooteku, ngundo ye kewooroyemo uro yengo mande ingoro oodoni,
yengo mandeyega etenggoku, ngundo ngu oni nguro weti mbumbuwani
etungootoni, nguno enengo biyomini ngu, bidodomo tunoo oorengo ingo-
mukowa.
25 Ngundiro ingoro, mande murini biyomi bidodo ngu newendemo kom-
bitero oorooteku, ngu yeni tunootetoni, nguro ene yowoorengoro, Anutno

boodoo oondookero, Anut bingami ero okooro ewa. Hamoo oorengo, Anut ye kewooroyemo oorooteku nga! Ero ewa.

*Anutno Yambo Mande Tewero, Ngu Nenengo Oorengo Teweroyi*

26 Nguro ngu, ye Kristen konebane, ye komo ndadiro tewanggo? Ye yowuru tero ngu, ye bidodo koyedodo. Oni gurado yambododo, gurado ngu mande onino ero etuyeroweroyi, oni gurado ngu, Anutro murini keta yootunoro eweroyi, oni gurado ngu, Anutro Yukano mande bungeyi songomonggo mande eweroyi, oni gurado ngu, mandega ngu muri yowoorengoro eweroyi oruwanggo. Ko nga bidodomo, ye komo hoorooweyerootoyi, nguro Kristen oni simoo bare ngu nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tunootewanggo.

27 Ene oni gidarega, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi gura gurano mande ewero ngu, mete oni eraya, ngundi kabusa nangge mande ewanggo. Oni gurado koretero etoningga ngu, asa, oni gurado komo mandeni yowoorengoya eni. Mande emukootoni ngu, asa, oni erayaga, ngu enebana mande etoni, asa, oni gurado mandeni yowoorengoya eni. Ngundiro nangge, oni kabusayiga ngu enebana ngu keyoya ngundiya teni.

28 Ene oni gurado oni gura mande songo eweroyiga, ngu oni gurado mandeni ma yowoorengoweroyi tetoni ngu, asa, ene simoo barero yowuru nguno mande ma ewero. Kini, ene komo neneteya ootooya, enengo ingonduduno nangge Anutya mande eri.

29 Oni Anutro mande yunowoku, ngu ero wesiyoro etuyeroweroyi oni ngu, oni eraya ngundi kabusa ngu mete mande ewanggo. Oni gidarega ngu, ene mande etenggoku, ngu wirikoro ingowanggo. Mande ngu Anutro mande bine, ngundi enengo mande kini bine etenggo? Ero wirikoyerowanggo.

30 Ene oni gura bibitero oodoni, Anutdo mande gura etungootoni ngu, asa, oni koretero mande erorooteku, ngu ene komo nenetero bibitetoni, oni kootungga Anutdo mande inowoku, ngu enebana mande eni.

31 Ngundiro muringgano nguno, ye bidodo songo songomo, mete Anutro mandeni wesiyoro ewanggo. Ngundiro muringga, nguno ye bidodo ingoyingo yoro, asa, ye yanggangododo tewanggo.

32 Anutdo mande gura wesiyoro eweroyi oni gura, newendemo yetoningga ngu, asa, ngu oningga ngundo enengo naruno mandeni mete eni. Ene enengombo, enengo naruni ngu wirikoya sobowooni.

33 Yo, Anutdo enengo ko ngu bidodo nenengo oorengo tete. Ene ko oo buribari ma tete. Ngundiro nangge, noore nguya nowoondonani guranangge yero, ko gobooro metemi nenengo tewato.

34 Bare ngu Kristen oniro yowuru bidodo nguno, ene komo neneteya oriyi. Ene mande gura ma ewero. Mamana mandeno ngundiro eteku ngu, bare ene tabango oni nowoondoyemo oriyi, ero eyingo.

35 Bare ene mande gura gome ma ingoro ngu, asa, enengo yano enengo kamesumooyemo sumoo etoyiga, nguno muri etoyi ingowanggo. Ene baredo Kristen simoo barero yowuruno, mande eweroyi ngu nenengo kini.

36 Ye bine ngandiro ingootenggo? Noorendo Anutro mande ngu simburi tero, ko, noorendo nangge mande ngaro murini bidodo ingomukooteto. Ero ingootenggoku, ngu hamoo oorengo kini.

37 Ene oni onendo Anutro mandeni nga wesiyoro eweroyi, ngundi enendo Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo yowoku, ngundo ene komo ingoyi. Nga mandega nondo nakangootenoku nga ngu, Oo Bidodo Simburi, nguro mamana mandeni.

38 Ene oni gura Anutro mamana mande ma ingoro, keyowaku ngu, asa,
ye nguya enengo mandeni ma ingowero.
39 Arisa, ye Kristen konebane, ye komo Anutro mandeni nga wesiyoro
ero, etuyeroweroyi kongga, ngaro hahangeya, yanggango teyi. Ngundiro
nangge, ye Anutro Yukani nguro mande bungeyi gura guranonggo mande
eweroyi muringga, nguro roogo ma tewero.
40 Ye Anutno yambo mande tewero ngu, ye komo oo bidodo teya, gome
yoonenengoya yeya, ngunonggo ye ko ngu enengo narunimo teyi.

# 15

*Krayis Kumooro Ko Ootoogeyingo*

1 Ye Kristen dobookurine, no yengo ingonduduye, ko yokutuyerooteno.
No Anutro mande keta gome nenengo kuri etoowe, ingoro yowonggoku,
ngu nowoondoyemo yanggango ooroote.
2 Ene nondo Anutro mande gome ketangga nga yeno ewonoku, ngu gome
dowoowanggoku, ngundo ye yoyoote. Ene ye mande ngaro nowoondoyemo
hamoo ma tetenggoku ngu, asa, ye oonootewanggo.
3 Nondo mande ye kuri yunowonoku ngu, ndawugaro nguro, no komo ye
tunoo oorengo ingootenggoku, ngu ingowero ngandiro ero etuyerowono.
Anutro mande nakayano ngandiro ete. Krayisdo noorengo bidodoboro weti
mbumbuwanani andangeweroyimboro kumooyingo, ero nakangoyingo.
4 Krayis Yisas kumootoni, bingo yoro, mereno merengooyingo. Ene
Anutro mande nakaya ngu keyoro, naru kabusagomo ko yokutuwootoni
ootoogeyingo.
5 Ootoogero, Pita, oowooyi gura Sipas, ngu doongeyimo tunootero,
kootuyisina, enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga (12), ngu
doongeyemo nguya tunootetoni kenoyingo.
6 Kootuyisina, Yisas Krayisdo, Kristen oni dobookurinani urungga
oorengo (500) dagaro, ngu doongeyemo tunootetoni kenoyingo. Ngu Kristen
oni dobookurinani nguromu gidare oodoyi, gidare kuri kumooyingo.
7-8 Ngu naruno nguno, Yisas Krayisdo, Yemus doongeyimo tunootero,
kootuyisina, Aposel oni bidodo doongeyemo nguya tunooteyingo. Kootuy-
isina, no doongenemo nguya, tunooteyingo. Ene nono ngu sodedo
oorengo tunootetoni, kenoro, nowoondone yowoorengootoni, enengo ko
oni teyingo.
9 No, ngu Aposel oni, nguro kewooroyemo oni owoorongo bodaga.
Onindo noya Aposel eweroyi nguya kini. Ndadiro nguro, nondo kuri Anutro
Kristen oni simoo bare yutoro yowoosooro, yomburiyeroro oruwono.
10 Ene Anutro sumangenimo, no ataga oorootenoku muringga nga ngu,
no komo ngundiro oruwano. Anutdo sumangengga nunowoku ngu, nono
engge urungga tunooteteku ngu, nguno no komo ko yanggango tero, Aposel
oni gidarega dagayeroro ko tewono. Ene ko ngu nondo ma teteno. Kini,
Anutro sumange ngu noya oodoni, ngunonggo no ko ngu teteno.
11 Nondo Anutro Mande Keta Mesarango yeno wesiyoro ewonoku, ngundi
Aposel oni gidaregado ewonggoku ngu, ngu noore bidodo Anutro mande
keta gomengga nga nangge yootunoro ewootoku, nguno ye kuri nowoon-
doyemo hamoo tewonggo.

*Kootuyisina Oni Kumooyingo Ngu Bidodo Ko Ootoogewanggo*

12 Yo, noorendo suwooyi sano Krayis ngu kumoononggo, Anutdo ko yoku-
tuwootoni, ko keta ootoogeyingo, ero eteto. Ndawugaro ye kewooroyemo,

ngunonggo oni gidaregado ngandiro etenggo. Oni kumooro ko ma ootoogewanggo. Ndawugaro ene ngundiro etenggo?

13 Ene oni kumoononggo ko ma ootoogeweroyi, ngu hamoo tetoni ngu, asa, Anutdo Krayis nguya, merenonggo ko ma yokutuwooro yeni ootoogeweroyi, eyingo.

14 Ngundiro nangge, kuri Anutdo Krayis hamoo ma yokutuwooyingo ngu, asa, nga mandega, noorendo ero koyi tetetoku, nga nguya nguro enggeni kini. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga nguya enggeni kini.

15 Ngundiro tetoni ngu, arisa, noorendo Anutro mande etetoku nga, ngu godange mande. Ndadiro nguro, noorendo ngu kuri tunoo oorengo ngandiro ewooto. Krayis ngu, Anutdo kuri merenonggo yokutuwootoni, ko ootoogeyingo, eyingo. Ngu hamoo Anutdo oni kumooyingo ngu ma yokutuyeroweroyi ngu, asa, Anutdo Krayis nguya ma yokutuwootoni ootoogewa.

16 Yo, Anutdo oni kumooyingo ngu hamoo ma yokutuyeroweroyi ngu, arisa, noore komo ngundiro ewato. Anutdo Krayis nguya merenonggo ma yokutuwootoni, ootoogeyingo, ewato, eyingo.

17 Ene Anutdo kuri Krayis merenonggo hamoo ma yokutuwooyingo ngu, asa, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kingo tetenggo. Ye ngu ataga yengo weti mbumbuwayemo nguno oorootenggo.

18 Asa, oni Krayisro nowoondoyemo hamoo tero kumoowonggoku ngu, ene nguya oonootero kinitewanggo.

19 Noore Krayisro nowoondonanimo hamoo tetoni, Krayis sobowooro ootooro, ngunonggo noore mera ngaro oo nguno keta oruweroyiga, nguno nangge oruwatoku ngu, asa, oni bidodo nowoondoyi urungga oorengo, noorengo teyunowanggo.

20 Ngundiro nguya kini. Ngu hamoo oorengo! Krayis ngu kumootoni, Anutdo kuri yokutuwooyingo! Yisas Krayis ngundo oni kumooyingo nguro koreteyunoro ootoogeyingo. Ngu ngandiro: Yisas ngu kono oowari koretero enggero mandoni yeteku, ngundiro teyingo. Yisas koretero ootoogeyingo, ngundiro oorengo Kristen oni nguya, kootuyisina hamoo oorengo ootoogewanggo.

21 Yo, oni gurado kuri kumoo muringga, ngu yeni tunooteyingo. Ngundiro nangge, oni gurado, ngu oni kumooyingo ngu yoyeni, ko ootoogeweroyi muringga, ngu yeni tunooteyingo.

22 Ngu ngandiro: Adamnonggo, ngu oni bidodo kumootenggo. Ngundiro nangge, Krayisnonggo, ngu enengo Kristen oni bidodo, ko keta ootoogewanggo.

23 Ngundiro tero, noore bidodo noorengo naruno songo songo ootoogewato. Koretero, Krayisdo ombutoni, ngu keyoro, Yisas Krayis sambo endemonggo ko ombuteku naruno, enengo oni simoo bare nguya ko keta ootoogewanggo.

24 Ngu narunggano nguno, oo bidodo kinitemukootoni ngu, asa, ngu naruno, Krayisdo ngu Gabuman tabango Anutya mundi tetenggoku, ngu bidodo merako ngano oorootenggoku, ngu bidodo woongooni umukowa. Ngundiro tero, asa, Yisasdo enengo oni simoo bare sobowooteku muringga, ngu eweyi Anut kandeyimo yewa.

25 Ndadiro nguro, Krayisdo, ngu komo Oo Bidodoboro Simburi Urungga oorengo oruwa. Ngundiro tero oode, oororo, enengo mundi oni bidodo yoyeni kinitemukowa.

26 Yisas Krayisdo mundi oni ngu yeni kinitemukootoni, asa, kootu wenga kumoo muringga nguya yeni kinitewa.

27 Anutro mande nakaya nguno ete.

Anutdo oo bidodo yeni Krayis tanggeyimo yetoni, ngundo sobowoowa, eyingo. (Sam 8:6)

Ndadiro nguro, Anut enengombo oo bidodo Krayis tanggeyimo wata yewa. Nguro ngu, noore kuri ingooteto. Anut enengombo ngu Krayis newendemo ma oruwa. Ene oo songo bidodo ngu Krayis newendemo yemukoyingo.
28 Ngundiro yemukoro, asa, ngu narunggano nguno, Anutro Nangoni Yisas enengombo ngu, ene oororo, oo bidodo kuri yeni tunooteyingo, Anutga ngu keyi damonimo uro oruwa. Ngundiro tero, Anut enengombo ngu oni oo bidodoboro tabango urungga oorengo oruwa.

29 Oni gidaregado kuri ngandiro eyingo. Anutdo oni kumooyingo ngu, ko yokutuyerootoni ma ootoogewanggo, ero ingootenggo. Ngundiro mande hamoo tetoni ngu, ndadiro nguro, oni gidaregado oni kumoowonggoku, nguro ingondudu tero, ene ngu musiyemo sono kundingiyi ngu gimutenggo? Ene oni kumooyingo ngu ko hamoo ma ootoogeweroyi tetoni ngu, asa, ndawugaro, oni gidaregado oni kumooyingo, nguro ingondudu tero, oni ngu hoorooweyerowero sono kundingiyi ngu gimutenggo? Hamoo oorengo, Anutdo ngu oni kumoononggo ko yokutuyerowa.

30 Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugaro nguro, noorendo suwooyi sano mande, nguro muri wesiyoro ero, nguro ko yanggango tetooye, nguro onindo noore yutoro yomburiyerowero terorootenggo?

31 Ye Kristen dobookurine, ngu hamoo eteno. Nondo Krayisro oowooyi wesiyoro etenoku, nguro ngu, naru bidodomo oni nureyi kumoowa. Ngu nguya hamoo oorengo, nondo yengo noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro no yengo oni oni urungga teteno.

32 Ene oni kumoononggo ko ma ootoogeweroyi tetoni ngu, asa, nondo ko yanggango tero, Epesas endemo, Krayisro mundi oni nguro yanggangoye yewe imakeyingo, ngu nondo kingo ko ngundiro tewono. Nga mandega nga hamoo tetoni ngu, asa, Anutro mandeno eteku ngandiro tewano.

Noore oowari sono oo ngu nero kingo oode, ndadiro nguro, yangeni kumooweroyi, eyingo. (Ayisaya 22:13)

33 Ene mande ewonggoku ngu hamoo kini. Ye kingo ganaganayerootenggo. Ye mande ngaro ma wenonowero, nga mande ngano ngu ngandiro:

Noore oni muriye biyomimboya endeyootetoku, nguno enendo noorengo murinani ingoyingonani metemingga, ngu sodedo yomburiyowanggo, ero eyingo.

34 Ye komo muri biyobiyomi ngu yokoya, ingondudu metemi yoya ngu, ye weti mbumbuwa ko ma tewero. Ye ingoyi. Oni gidarega ye kewooroyemo nguno, ene Anutro nowoondoyemo hamoo ero ma ingootenggo. Nondo nga mandega etenoku nga, ngu ye oyimoyeroni, ero eteno.

### *Goweyi Ko Ootoogeweroyi, Ngu Guradiro Oorengo*

35 Oni gurado ngandiro sumoo ewa. Oni kumooyingo ngu, ndadiro tero ko ootoogewanggo? Ene ndadiro goweyega yoro, ko ombuwanggo? Ero sumoo ewa.

36 Ge wenonoyingo oni! Ge nggire yuwooyi miteku ngu, ene mbongeyi keta ooretoni, ngu ene koretero yuwooyingga ngu, buwoo yete.

37 Ngu oo yuwooyingga mitenggoku ngu, oo yuwooyi ngu, wimbuyi mbongeyi oo ngundiro kini. Ngu kingo tanggori nangge mitenggo.

Ngundiro oo ngu, Rayis, nggire, ngundi oo yuwooyi gura bine, ngu nangge mitenggo.
38 Ene Anut enengo tewero ingooteku, ngunonggo oo yuwooyi gura gura, ngu songo songo goweye guradiro guradiro yunoyingo.
39 Enengo goweye bidodo ngu guranangge ngundiro kini. Kini, Anutdo goweye gura gura yunoyingo. Ene oni simoo barero goweye ngu guradiro, se, bo, kare goweye ngu songo, nu goweye ngu songo, wendeyimo iso nguro goweye ngu songo yunoyingo.
40 Sambo meraro oo goweyari, songo songo oorooteri. Samboro oo duridarini ngu guradiro, ko meraro oo duridarini nguya guradiro.
41 Ogisa ngu ene duridarini songo, kombo ngu ene duridarini songo guradiro, tootu nguro duridarini songo guradiro nguya. Tootu kewooroyemo nguya duridarini ngu songo guradiro guradiro ooroote.
42 Oni kumooyingo nguro ootoogeyingo nguya ngundiro nangge. Goweyi noorendo merengootetoku, ngu buwoo yete. Ene goweyi keta yokutuwootoni ootoogeteku, ngu hamoo oorengo ko ma buwoo yewa.
43 Yo, goweyi noore merengoowootoku ngu, ene oowooyi bingamini ko yanggangoni nguya kini. Ene goweyi ko keta yokutuwootoni ootoogetekungga ngu, ene oowooyi bingami ko yanggangonidodo.
44 Ngundiro nangge, goweyi noore merengoowootoku, ngu mera ngaromu. Goweyi merenonggo ko yokutuwootoni ootoogetekungga ngu, Samboro goweyi. Yo, mera ngaro goweyi nguya oodoni, ko Samboro goweyi nguya ooroote.
45 Anutro mandeno nguya nakangoro eyingo.
Oni koretero gogoro, Adam ngu enengo keta oruweroyiga Anutdo inootoni tunooteyingo, eyingo. (Yenisis /Stat 2:7)
Ene Adam kootu wenga tunooteyingongga, ngu Krayis. Anutdo Krayis ngu keta oruweroyi guradiro inoyingo. Ngundiro nangge, Krayisdo oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu enengo ketangga sugi sugi oruweroyi ngundiro yunowa.
46 Ene samboro goweyi keta oruweroyiga, ngu koretero ma tunooteyingo. Kini, ene mera ngaro goweyi keta oruweroyiga ngu koretero tunooteyingo. Samboro goweyi keta oruweroyiga ngu, ene kootu oorengo tunooteyingo.
47 Oni koreteyingo ngu, mera ngaromu, Anutdo mera ngando oni yeyingo. Ene oni kootungga ngu, Anutro sambo endega, nguro oni.
48 Noore mera ngaro oni bidodo ngu, oni mera ngando yeyingongga ngundiro. Oni bidodo sambo endeboromu ngu, noore bidodo sambo endeboro oningga ngundiro tunootewato.
49 Ataga ngano ngu, noore mera ngaro oni kirarongo oorooteto. Ngundiro nangge, kootuyisina, noore sambo endeboro oningga ngu kirarongo tunootero oruwato.
50 Kristen dobookurine, no yeno nenengo oorengo eteno. Mera ngaro oni ngu, ene mete Anutro endega nguno enengo oni simoo bare sobowooteku, nguno ma uro oruwanggo. Ndadiro nguro, noorengo gowenani ngu mera ngaromu nangge. Ngundiro nangge, noorengo gowenani kumooro biyomi yeweroyi, ngundo sambo ende kumooro ma biyomi yeweroyi musiyongga, nguno hamoo oorengo ma oorewato.
51-52 Ye ingoyi! No mande kombiteyingo gura yeno ero etuyerowero. Noore gidarega bidodo ma kumootooye, ene noore bidodo komo gowenaningga nga, ngu yowoorengootoni, samboro goweyi tunootewa. Yo, naru wenga tetoni, unggu uwootoni, ngguyi utoni, oni kumooyingo ngu ootoogero, goweyi ketangga ngu yoro, nguro ene ko ma kumoowanggo.

Ngu narungga nguno, noore sodedo doongeparero ngundiro nangge kenootooye, noore bidodo gowenani yowoorengootoni, ene samboro goweyi ngu yoro tunootewa.
53 Ngu naruno nguno, noorengo merako, ngano gowenani buwoo yeweroyi ngu yokoro ngu, sodedomangge, noorengo gowenani keta ma buwoo yeweroyi ngu yoro, samboro gowenani keta tunootewato. Yo, noorengo samboro gowenani ketangga ngu ko ma kumooro buwoo yewa.
54 Asa, ngu narungga ngu tunootetoni, oo kumooro kiniteweroyi ngu yokoro, ene oo suwooyi sano sugi keta oruweroyi ngu yoro nenggurongootoni, nguno Anutro mande nakaya ngu, engge tunootewa. Anutro mandeno ngandiro eyingo.
Anutro yanggangoni ngundo kumooweroyi muringga ngu yeni kiniteyingo, eyingo. (Ayisaya 25:8)
55 Anutro mande nakaya gura ngundiro ete.
Kumoo, gengo yanggangongge ndadiro? Kumoo, ge ogingo gura teweroyi yanggangongge kini, eyingo. (Hoseya 13:14)
Hamoo oorengo, ngu naruno Anutdo kumooweroyi muringga ngu yeni kinitewa.
56 Kumooweroyi nguro sosoreteku ngu ngandiro: Oni enengo weti mbumbuwa tewonggoku, nguro gumi ogingo yowanggoku, nguro sosoretenggo. Ndadiro nguro, oni merako ngano oruwonggoku ngu, ene Anutro mamana mande ma keyowonggo!
57 Ene noore Anutno esosootetooye, noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro yanggangoni, nguno noore yoyeni, weti mbumbuwa teweroyi muri, ko kumooweroyi muri, ngu bidodo dagaro, yanggango yowato.
58 Arisa, ngundiro nguro, ye noro Kristen dobookurine oorengo, ye komo nenengo yanggango dikaya oriyi. Ngundiya teya ngu, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, nguro koni ngu suwooyi sano yanggango teyi. Ye ngandiya ingoyi! Ye Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, nguro koni tewonggoku, ngu kingo duwoo ma yokowanggo.

# 16

*Beye Yowuruwooro, Ngundo Anutro Oni Simoo Bare Hoorooweyeroweroyi*

1 Nondo ataga beye yowuruwooro Anutro oni simoo bare Yerusalemno oorootenggoku, ngu yunowero mande eteno. Nondo kuri ngu kongga ngu tero, Galesiya merako, Kristen simoo bare etuyerowonoku ngu, ye nguya komo ngundiya teyi.
2 Sande naru bidodomo, ye bidodo songo songomo, ye komo nguro ingondudu teya, yengo digi beye usowooya, gumi gura yengo yano yetoyiga, nguno orini. Ngundiro tero oodoyi ngu, kootuyisina, no tanggeyemo nguno toongetoowe, ye nguro koyi eririnonggo tero, digi ma erewewanggo.
3 Kootuyisina, no nguno mayetoowe, yengombo oni gidarega rogoyerootoyi, nondo so uyi nakangoro oni ngu yunootoowe, ngundo yengo beye oo kingo duwoo esosootero yetenggoku, ngu yoro, Yerusalemno oororo yunowanggo.
4 Ene nondo eneya oorowuwero ingoro ngu, asa, no eneya oorowuwato.

*Pol Ene Korind Merako Kristen Oni Simoo Bare Yeyowero Endeyowa*

5 No ngu koretero, Masedoniya mera ngu kewooro oorengo usowooro, yade yade oororo, asa, no ye yeyowero oororo tunootewano. Yo, no komo Masedoniya mera kewooro oorengowoore oorowuwano.

6 No ngu yeya naru gidega oruwato, bine, ngundi midugu naru ngu
bidodomo yeno oruwano, bine? No watayi kini. Ene kootuyisina, no ndano
toongewero tetoowe ngu, ye mete digi oo gidaregado hoorooweneroot oyi,
no toongewano.
7 Ye ingootenggo. No ataga, ye yeyoro yoyokoro, sodedo ko toongeweroyi
nguya kini. Kini, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngundo ma
sorenerootoni ngu, asa, no yeya nguno naru pirunggayi oruwero ingooteno.
8 Ene no Epesas endemo ngano oodoowe, Yuda oniro naru kundingiyi,
oowooyi Pendikos ombuyingo, nguro naruwo tunootewa.
9 Ndadiro nguro, oni simoo bare urungga Anutro mande ingoweroyi
soboneroot enggo. Nguro ngu, Anutdo ene nowoondoye yeni tango yetoni,
nguro no ngano ootooro, enengo mande keta mesarango ngu wesiyoro
etuyerowano. Ene oni oowooyingga noro mundi tero, oorene ukingowero
tero oorootenggo.
10 Kootuyisina ngu, Timooti ye tanggeyemo nguno mayetoningga ngu,
yendo komo gome sobowooro kawararangootoyi ngu, asa, Timooti ene
newende metemi imakeyingo ingoro, ene ye kewooroyemo nguno yeya
gome oruwanggo. Ye ingoyi. Timooti ngu, ene Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbunani Yisas, nguro koni gome nondo ko tetenoku, ene nguya ngundiro
ko tete.
11 Ngundiro nguro, ye gurado ngandiro ma ingowero. Timooti ngu
ko gome ma tewa, ero ma kootu inowero. Kini, ye komo ene yeyiga
newende imakeyingo sumangedodo teya oodega, kootuyisina yoya ooreko
yokootoyiga, ene nono ko ombuwa. Nondo ngu eneya Kristen dobookurine
gidarega, enedodo ombuweroyi nguro soboyerooteno.
12 Noorengo Kristen doboonani Apolos, nguro mandeni ngu ngandiro:
Nondo naru urungga Apolos eriringowonoku, ene Kristen oni dobookuri-
nani gidarega nguya, ye tanggeyemo nguno ye yeyowero oorowuweroyim-
boro. Ene Apolos ngu, nga naruno ngano oorowuweroyi ngu yokoote. Ene
kootuyisina oore gura kenoro ngu, asa, ene yeno oorowuwa.

### *Mande Gumi Gidarega*

13 Ye komo gome doongedoongoodoongo teya, yengo nowoondoyemo
hamoo ngu gome sobowooya yanggango teya, ye sosorero ma oruwero.
Kini, ye komo yanggangoyedodo teya oriyi.
14 Yengo oo tetenggoku, ngu bidodomonggo, ye komo nowoondoyi
teweroyi murimo nguno teyi.
15-16 Ye Kristen dobookurine, ye Stepanas simoonggororo ingootenggo.
Enendo koretero, Akayiya merako Kristen teyingo. Ngundiro tero, enengo
ingondudunonggo, ene Anutro oni simoo bare hoorooweyeroweroyi, ko,
ngu teyingo. No ngu oni ngundiro mande muriye gome tetenggoku, nguno
ye nguya ene keyeroya, ye ngundiya teyi, ero ingooteno. Yo, nondo
ye yokutuyerootenoku, ngu ye oni ngundiro ngu keyeroro, ko, ndawu
oninggado oni bidodo hoorooweyeroro tetenggoku, ngu keyoyingo. Ye ene
nowoondoyemo uya, ngunonggo yanggango dikaya teyi, ero ingooteno.
17 Stepanas, Pootunetas, Akayikas, garo ngu, ene no tanggenemo
mayetoyi, yeyoro, nguro no enengo oni oni urungga tewono. Ndadiro
nguro, ye ngano ma ombuweroyi kini, nguro enendo ye hoorooweyeroro,
nono ombuwonggo.
18 Yo, nga oni kabusaga ngando noro nowoondone yeyi imaketeku,
ngandiro ye nowoondoye yeyi imakewoku, ngundiro tewonggo. Nguro ngu,
ye komo oni ngundiro ngu bingamiye, eya okooyi.

19 Anutro Kristen oni simoo bare Esiya merako oorootenggoku, ngundo
ye kambayerootenggo. Akuwila ko Prisila erambarisa, nguro yano Kristen
simoo bare suwooyi sano mayero, yowuruwooro oorootenggoku, ngu
bidodo nguya Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngu oowooyimo nguya
ye kambayerootenggo.
20 Kristen dobookurinani ngano, ngu bidodo ye kambayerootenggo. Ye
bidodo songomo songomo, Kristen dobookuriye sumangenonggo kandeye
dowooyi.
21 No, Polndo nenengo kandenembo, nga kambayeroyingo mandega nga
nakangooteno.
22 Oni gura ene Yisasro ma ingoro, nowoondoye Oo Bidodo Simburi
Simbunani, nguno ma yero ngu, asa, Anutdo ene kumana biyomi inowa.
Noorengo Oo Bidodo Simburi, ge ombu!
23 No Oo Bidodo Simburi Yisas, nguno yemboongetoowe, gedo suman-
gengge ngu, ene kutuwooyunootooga oriyi, ero yemboongeyingo.
24 Krayis Yisas oowooyimo, no nowoondone ye bidodo yunooteno. Ngu
hamoo.

# Korindro So Uyi Kootu

2 Korind Mande Tabango

Ngu naruno, Polndo so uyi gura nakangoro, Korind oni simoo bare ngu endemo oorootenggoku, ngu yunoyingo. Ene ngu mera gumisina nguno oruwo. Ngu merangga ngu oowooyi Masedoniya. Korind endega ngu Giris mera gumisina nguno ooroote. Ngu endega ngu, ene hamoo oowooyi bingaminidodo ngu oni simoo bare, ene ngu mera gumisina nguno oorootenggo.

Ngu naruno, Polndo nga so uyiga nga nakangoro, Korind oni simoo bareya sanggiri tero ngu, kootuyisina, Tayitus ngu soweyootoni, nguno oorowuwa. Nguno oororo, ngundo oni simoo bareya ootooro, nguno enengo muri gura gura tetenggoku, ngu kenoro, omburo, ngu Polno nguro mandeni ewa. Tayitasdo ko omburo, Polno ngundiro eyingo. Korind oni simoo bare, ene Polro mande ngu ingoro, ene nowoondoye kuri yowoorengoyingo. Ene oni gidegado ngu Pol kootu ingoro, ko, Polndo ngu noore ma soboyerowa. Ngundiro ero, ingootenggo. Ero eyingo. Nga so uyigano ngano ngu, mande yanggango namoraya nguro ete. Oo koreteroga ngu ngandiro. Polndo oni simoo bare nowoondoye yowoorengootoni, nguro ene oni oni teyingo. Enendo ngu, enengo ingonduduye ngu yokutuyeroro, ingondudu metemi nga, Yisas Krayisro Mande Keta Mesarango ngu yunoyingo. Oo kabusayiga ngu ngandiro ete. Digi beye yowuruwooro, oni simoo bare angoyi, oni ngu yunoweroyi. Oo tambu namorayaga ngu ngandiro ete. Enendo ngu enengomboro onino ero, no ngu hamoo kirikiri oni gura Aposel.

Mande gumi gumi ngu, nga so uyimo ngandiro ooroote.

* Kambayeroyingo mande ero, ko, oni oni teya, Anut oowooyi bingami okooyi. 1:1-11.

* Korind oni simoo baredo, Pol kowuri inootoyi, ene Polndo nguro gome ingoro, eneya nowoondoye guranangge yero, oruwero gome ingoyingo. 1:12-2:13.

* Pol, enengo koni oorengo ngu ngandiro. Enendo ngu, mande ketangga Anutdo ero gosiyoro, oni simoo bare yunowoku ngu, Polndo yootunoro eweroyi oni tunooteyingo. 2:14-6:10

* Polndo enengo newendemonggo oo ngu, Korind oni simoo bareno kowuri ingoro, ngundiro eyingo. 6:11-7:16.

* Oniya mande ero, ko enengo ingoyingoyemonggo nguya ete. Ene nowoondoye guranangge yero, digi beye yowuruwootoyi ngu, oni simoo bare gidarega yunowero. 8:1-9:15.

* Polndo ngu oo ngu, gura gura kirikiri onindo ko tetoyi tunooteyingomu, nguro mandeni eyingo. 10:1-12:21.

* Pol enengo newendemonggo ngu ete. Yengo ingonduduye ngu yanggango yunoro kambayerooteno. 13:1-14.

### *Polndo Korind Kristen Nguro So Uyi Kootungga Nga Nakangoyingo*

1 No Pol, Krayis Yisas nguro Aposel. Anut enengo ingondudunonggo no noyoro, enengo Aposel noyewo. Noorengo Kristen doboonani Timooti, ngundo hoorooweneroot oni, nga mandega nga nondo yengo nakangooteno. Yo, nga ngu ye Anutro simoo bare Korind endemo, ko Giris merako, Kristen oni oorootenggoku, nguro nguya nakangooteno.

2 Nondo Anut, ngu noorengo Awanani, ko Oo Bidodo Simburi Simbunani
Urungga, Yisas Krayisno, yemboongeteno. Gedo gengo sumange ayibige
ngu ene yunootooga, nguno nowoondoye imakeyingomo oriyi, ero nguro
yemboongeteno.

*Anutdo Pol Hoorooweyingo, Nguro Esosooteyingo*

3 Noore Anutro oowooyi bingami, ero okoowato. Ene, ngu Anut, ene
Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro eweyi. Ene ngu
nowoondoyi teweroyi ngu bidodoboro Simburi Urungga. Ene ngu oni
simoo bare kowuridodo oorootenggoku, nguro nowoondoye bidodo yeni
ayibidodo tetoni hoorooweyeroweroyi nguro Anut. 4 Yo, kowuri ogingo
bidodomo nooreno tunootetoni ngu, Anutdo noore nowoondonani yeni,
imakero ooroote. Nguno ngu, noore nguya mete oni kowuri ogingo
guradiro guradiro, eneno tunooteteku, ngu hoorooweyeroro nowoondoye
yeye imakewa. Yo, Anutdo noore nowoondonani yeni imaketeku, nguro
noorendo nguya, mete oni gura gura ngundiro hoorooweyerowato.
5 Yo, ogingo ngundiro ngu, Krayisdo ngu kuri koorowooyingo, nguro
Anutdo ene hooroowetoni, newende imakeyingo. Ngundiro nangge, ngu
kowuringga, ngu nooreno nguya, urungga oorengo tunootetoni, nguro
Krayisdo ngu noore nowoondonani yeni, gome imakeyingo oorengo
tunootete.
6 Noorendo yeno mande keta gome mesarango, ngu yeno wesiyoro ero,
nguno ogingo kowuri gura gura koorowootooye, ene Anutdo nowoondo-
nani yanggango teyunoro ngu, enengo ayibini sumangeni, ngundo yeni
imakeyingo. Imaketoni, asa, ye ngu kenoro ingootenggo. Ngundiro
muringga, ngundo nooreno tunooteteku ngu, ye etuyerooteku, ngundiro
nangge, yendo kowuri ogingo yeno tunootetoni ngu, Anutdo ye nguya
hoorooweyerowa. Yo, Anutdo ngu yengo kowuri koorowootenggoku,
naruno nguno, ene hamoo oorengo hoorooweyerootoni, nowoondoye ngu
yeni, imakeyingo yanggangoyidodo teyunowa.
7 Noorendo, ye Krayisro konimo, ngu hamoo yanggango dikatenggoku,
nguro noore nowoondonanimo hamoo yanggango ingooteto. Ye ngu
noore gobooro dikaro, nguno ngu, noore hoorooweyeroro kowuri gobooro
nooreya koorowooweroyi. Ngundiro nangge, ye nooreya sumange ayibi
imakeyingongga, Anutnonggo ombuteku ngu, nooredodo gobooro yowato.
8 Yo, ye Kristen dobookurine, Esiya mera urungga, nguno kowuri nooreno
tunootewoku ngu, ye nguya ingoyi, ero nguro eteto. Kowuri urungga
oorengo nguno noore wiriyerowo. Ngundo ngu, noorengo yanggangonani,
ngu bidodo, ngu hamoo oorengo dagawo. Ngundiro tero, noorendo ngu
kumoowato, ero ingowooto.
9 Yo, noorendo noorengo ingonduduno, ngu ngandiro ingowooto. Noore
ngu wirikoyingo oni, ngundo ngu, kuri nooreya ewo. Ye komo hamoo
kumoowanggoku ngu! Ero ingowono. Noore komo ngundiro ingowooto.
Ngu noorendo, noorengo yanggangonani, ngundo ma yeni mete tewa.
Ngundo noore etuyerooteku, ngu noore komo noorengo yanggangonanimo
Anutro koni hamoo ma tewato. Kini, Anutdo enengo yanggangoni, ngundo
Yisas Krayis merenonggo yokutuwooyingo yanggangongga, ngudodo noore
komo koni tewato.
10 Ngu ooga, ngundo noore yureni kumoowero teyingo. Ene ngu oo
biyomi oorengo, ene Anutdo kuri ene noore yoyoyingo. Kootuyisina nguya,
ene noore ko yoyowa. Yo, noorendo, ngu noore nowoondonanimo hamoo
tetetoku, ngu ene komo hamoo oorengo kowuri gura, noore wiriyerowero
tetoni ngu, asa, ene noore ko yoyootoni gome oruwato.

11 Ye nguya komo noore Aposel oni hoorooweyeroya, Anutno yem-
boongeyi. Ngundiro tetoyi ngu, Anutdo oni simoo bare oowooyinggaro,
yemboongeyingo ngu ingoro, ene noore hoorooweyerowa. Oni simoo bare
urungga oorengo, ene nooreno ingoro, ene Anutno nguro esosootewanggo.

### *Polndo Korind Oni, Ngu Kuri Ma Ganangoyingo*

12 Noorendo ngu ooga, nguro oni oni tero eteto. Noore nowoondonan-
imonggo ngu yootunoro etoni, ngu muri nenengo Anut doongeyimo, ko
ye doongeyemo nguya, gome nenengo oorengo oruweroyi, nguro gome
ingooteto. Nga muri gomengga nga, ngu Anutdo noore yunoyingo. Mera
ngaro oni, nguro ingoyingoni ngundo, muringga ngu nooreno ma yeni
tunooteyingo. Kini, Anutro sumangeni ngundo nangge, ene noore kuri
hoorooweyerootoni, noore ngandiro endeyootetoku nga!
13-14 Nga mandega nga, ngu nondo yengo nakangootenoku, ngaro muri
ngu ma kombiteyingo. Kini, yengombo kandangero nguro murini gome
ingowanggo. Kuri ye noorengo murinani ko mandenani bidodo gome
ma ingoyingo. Ene kootuyisina ngu, ye noorengo murinani bidodo ingo-
mukowanggoku, nguro gome ingooteno. Ye ngundiro ingomukootoyi ngu,
asa, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ko ombuyingo narunimo nguno,
yendo noorengo oni oni tetoyi, ko noorendo nguya yengo oni oni tewato.
15-16 Nondo ngu, ye kuri ingonduduye gomengga nguro nowoondonemo
hamoo tero, ngundiro nguro, kuri no yeno koretero oorowuwero ingoro
ewono. No yeno Korindno, koretero oororo, ngunonggo ye yoyokoro
ngu, no Masedoniyano oorowuwano. No Masedoniyanonggo ngu, no
ko ye tanggeyemo ombuwano, ero ingowono. Nguno ngu, no tambu
eraya, yeno oorowutoowe, ye nguro nowoondoye metemi ingoro, oni
oni tewanggo. Asa, no ngundiro yeno ko omburo, nguno nondo oo
gura guraro wenonootoowe, yendo mete hoorooweneroro, sowenerootoyi,
Yudiya merako oorowuwano.
17 Ndadiro nguro? Nondo yeno ombuwero mandega, ewonoku ngu,
no ingondudu buribari ingoro ma eyingo. No kingo nga mandega nga,
ngu ma eteno. Kini, no nenengo ingoyingo koretero, ngu yokoro, no
komo omburo, ye tambu eraya yeyoro, nguno nowoondoye yanggango
teyunowero ingooteno. No mera ngaro, murini ngu ma keyoro, nguno
eteno. Oni oo guraro ewero ngu, oni ngandiro etenggo. Yo, ero ko, oni
gurano ngu kini, ero etenggo. Hamoo oorengo, no ngundiro muri, ngu no
ma tewano.
18 Noore Anut doongeyimo, noorendo mande ye yunootetoku, ngu komo
hamoo oorengo. Ngu godange ma eteto.
19 No, Sayilas ko Timooti, noorendo kuri ye kewooroyemo nguno mande
nga ero etuyeroyingo. Nga ngu Anutro Nangoni, Krayis Yisas, nguro
mandeni ngu ye ingootenggo. Yo, enengo mandeni eyingo, ngu hamoo
oorengo nangge, godange mande kini.
20 Yo, Anutro sunggi mande ero gosiyoyingo, ngu oowooyingga oorengo
tetoni, ene Krayisdo ngu bidodo keyoro temukowa, ngu ingooteto. Nguro
ngu, noore Anut bingamini, ero okooro, noore nguno hamoo oorengo eteto.
21-22 Anut enengombo nangge noore, ye nguya yoyeni, Krayisya nowoon-
donani gobooro guranangge yeteto. Ngundo nangge, ene noore rogoyeroro
yoyoro, enengo konimo, ngano nangge, yoyeyingo. Yo, enengombo,
ngu nooreno enengo sunggi kundingiyi ngu yero yunoro, enengo Yuka
Kundingiyi, ngu noore nowoondonanimo yero yunoyingo. Yuka ngu
Anutro oo koreteyingo, ngu gumi kootu yunoweroyimu, ngu yunowoku,

ngu noore ngandiro ingooteto. Hamoo oorengo, ene kumana bidodo kootu,
noore yunowa, ero ingoyingo.
23 Ene nondo, Anut doongeyimo, no hamoo oorengo eteno. Nondo
yeno sodedo ko ma ombuyingo nguro muri ngandiro. Nondo ye kowuri
yunowero, yokootenoku ngu!
24 Noorendo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, nguro tabango
ma oorooteto. Kini, yengo nowoondoyemo hamoongga, ngu kuri yang-
gango dikaro oorooteku ngu. Nguro ngu, noorendo yeya, ko gobooro tero,
nguno yengo oni oni teyingongga, nguno yengo nowoondoyemo hamoo,
ngu yanggango teyunowa.

# 2

1 No nenengo nowoondonemonggo ngandiro usowooro ingooteno. No
yeno ogingo kowuridodo, nguro no ko ma oorowuwano.
2 Kini, nondo ye nowoondoye ogingoweroyi kowuri, ngu ye yunootoowe
ngu, onendo ngu ye nowoondoye yeni oni oni teweroyi, ngu yunowa? Ene
nondo yengo nowoondoye yewe ogingododo kowuri yewoku ngu, ko oni
gurado no nowoondone yeni, oni oni ma tewano.
3 Ye ngu noro oni oni tenunoweroyi oni. Ngundiro nguro, no yeno oororo,
nowoondone ogingo kowuridodo yoro oruwero ma ingooteno. Nguro ngu,
no kuri so uyiga nakangowonoku ngu, nondo ye bidodoboro, ngu hamoo
ingowono. Nondo oo guraro nowoondonemonggo oni oni tewanoku ngu,
ye bidodo nguya, ngu ooga nguro oni oni teyi, ero ingooteno.
4 Yo, no kuri yengo so uyi nakangowonoku, ngu naruno ngu, nowoondone
kowuri urungga nunootoni, ogingo nguya ingoro, ngunonggo ko no sendoro
biyomi oorengo teyingo. Ene nondo, nga so uyiga nga ngu, nowoondoye
kowuri ingoro ero, ma nakangooteno. Kini, nondo nga so uyiga, nga yengo
nakangootenoku, ngu muri ngandiro. Nondo yengo nowoondoyi urungga
teyunoro, nguro nga so uyiga nga nakangoro yunooteno.

*Oni Weti Mbumbuwa Tetoningga Ngu, Ngu Biyomi Tewoku Nguro Komo Andangeyunoya Kabeteyi*

5 Oni ene ngu kowuri ogingongga, ngu yeyi tunooteteku ngu, no nangge
ogingo ngu ma tero nunoote. Kini, ngu ogingongga, ngu yeno, oni gidarega
nguya, ogingo ngundiro yunoote. No nguro mande yanggango ma ewano.
No mande gumi bodaga nangge eteno. Eyingo.
6 Ene oni muri biyomi tewoku ngu, nguro gumi ngu oni simoo bare
urungga doongeyemo, gumi ngundiro mamana mande inootenggoku, ngu
mete.
7 Ngundiro nguro, ataga, ngu ye muri gura teyinoyi. Ye enengo weti
mbumbuwa tewoku, nguro ma ingowero. Ye enengo newende yanggango
teyinoya, newende yeyiga imakeni. Ngundiro ma tetoyi ngu, asa, kowuri
urungga newendemo oodoni, ngundo ngu oningga, ngu yeni yomburiyowa.
8 Nguro ngu, nondo yengo nowoondoye ngu yokutuwooro, ngandiro
etuyerooteno. Ye komo ngu oningga, nguro nowoondoyi teyinoya, tanggey-
imo ooroya, mande gome ngu eya ingoya, nguno ene ko yowanggo.
9 Nguro, nondo nakaya kuri nakangoro, ye towooyerowono. Ye bine
oo bidodomo no manggone keyoro tetenggo, ngundi kini, no ngu kenoro
ingoweroyimboro.
10 Yendo oni guraro biyomini tewoku, ngu kabetero, nguro ko ma ingoro,
nowoondoyi teyinowanggoku ngu, asa, no nguya Krayis doongeyimo,
biyomini tewoku, ngu kabetero, nguro ko ma ingowano. Ene ngu noro ko
kini, ngu yengo Kristen oni yengombo mete kowuri, ngu yomosiyowanggo.

11 Yo, noore komo kewooronanimo oo biyomi oorooteku, ngu sodedo
yomosiyowato. Ngundiro ma tewatoku ngu, asa, Setando omburo, noore
ganaganayeroro yomburiyerowa. Noore Setanro ingonduduni kuri in-
gootetoku ngu.

*Krayisdo Enengo Ko Oni Ngu Yanggango Yunoote*

12 Kuri no Trowas endemo mayero, nguno Krayisro mande keta
mesarango, ngu ero etuyerowero ombutoowe ngu, Oo Bidodo Simburi
Simbunani Urungga, ngundo oni nowoondoye kuri yomosiyootoni, mande
gome ingowero sobowoowonggo.
13 Ene noro nowoondone, ngu ma imakeyingo. Ndadiro nguro, nenengo
doboone Tayitas, nguno ma kenoro, nguro no Trowas oni kambayeroro, no
Masedoniya merako oorowuyingo.
14 Ene, no ataga, Anutno esosooteteno. Ndadiro nguro, Krayisdo noore
yanggango yunooteku, ngundo noore Setanro yanggangoni, ngu wongooye
uyingo. Yo, noore Krayisya woorogongoro, nguro enengo yanggangoni,
ngunonggo endeyooteto. Nguno ngu, mera bidodomo Anutdo noore
soweyerootoni satetoku, nguno Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
mande keta mesarango, ngu wesiyoro eteto. Ngu mandega etetoku ngu,
ndindingo gome ngundiro, mera bidodomo oororo rogowoote.
15 Yo, noore Krayisro ko oni ngu, Krayisdo yoyoro wooro ndindingo gome
ngu, Anutno yete. Ngungga ngu, kuri wooro yeyingo onindo Anutno wooro
ndindingo yeyingo ngundiro. Yo, ngu ndindingongga ngu enengo mande
keta mesarango, ngu oni simoo bareno, wesiyoro eteto. Ene gidaregado
gome ingoro keyootoyi, ko oni gidaregado, ngu yokootenggokuro, ene
oonootewanggo.
16 Ene ngu oni gidarega ngu mande gome ingoroode, ene sureyo
kiniteteku, ngu oonootewerroyi musiyomo uwero, tetenggo. Ene oni gi-
darega mande gome ingoro yoro dowootenggoku ngu, ene oni oni teweroyi
sambo endega, nguno uwero tetenggo. Ene onendo, nga kongga nga mete
tewa?
17 Oni gidarega Anutro mande nguno ene digi beye yoweroyi koyi
tetenggoku, ene noore ngundiro ma teteto. Kini, noore nowoondonani
gome nenengo, hamoomonggo, noore Anutro koni, nga yoro, koyi teteto.
Noore nowoondonani guranangge, Krayisya gobooro yero, ngunonggo Anut
doongeyimo noore mande ero yootunoro eteto.

# 3

*Sunggi Mande Keta Ero Gosiyoyingo Nguro Ko Oni*

1 Ye ndadiro ingootenggo? No bingamine ngandiro okooro, ko eteno, no
Anutdo rogoneroro oni nenengo, yeno soweneroootoni ombuwono, ngundi,
nondo nangge Anutro mande hamoo, ngu oni simoo bareno, wesiyoro
eteno, bine? Nga ngu noro ingondudune kini.
2 Kini, oni gidaregado, ye nenengo endeyootenggoku, nguno kenoro
ingootenggo. Nondo Anutro mandeni, yeno wesiyoro etenoku, ngu ingoro
keyootenggo. Nguro ngu, noorendo yengo gome ingooteto.
3 Yo, nondo Krayisro mandeni wesiyoro, etoowe ingowonggoku, nguno
ye oni simoo bare, etuyerootenggoku ngu, ye oni nenengo. Nguro ngu,
noorendo yengo nakaya gura ma nakangoro soweyowato. Ndadiro nguro,
Anutro Yuka Kundingiyi, ye nowoondoyemo oorooteku, ngu oni simoo bare
bidodo ene tunoo oorengo kenowanggo.

4 Nga mandega ngaro muri ngu ngandiro; Krayisdo ngu noore nowoon-
donanimo hamoo teyingongga, ngu yeni tunooteyingo. Nguro ngu, noore
Anutro hamoo ingoro, nguro noore mande, nga eteto.
5 Ngu hamoo, noorengombo ko mande nga, ero ma teteto. Nguro ngu,
noorendo ngandiro ma ewato. Noorengombo oo ngu kuri teyingo, ero ma
ewato. Kini, Anutdo nangge noore yanggango yunootoni, noore enengo
koni mete teteto.
6 Enengombo, noore yoyeni, noore kuri sunggi mande keta, ero gosiy-
oyingo. Nguro oni wesiyoro, ko teteto. Ngu sunggi mande keta ero
gosiyoyingongga, ngu mamana mandeno ero nakangoyingomo, ngundiro
kini. Ngu Anutro Yukaromu oo nangge. Yo, Anutdo kuri mamana mande
inowoku, ene oni enengombo keyoweroyi, ngu ereremo kini, nguro ene
oonootewanggo. Ene sunggi mande keta gosiyoyingongga, nguno Yuka
Kundingiyi, ngundo oni nowoondoye yanggango yunootoni, nguro ngu, oni
ene mete Anutro mande, ngu keyoro, ngunonggo ngu suwooyi sano keta
oruweroyiga, ngu yowanggo.

7-8 Anutdo kuri nga mandega ngaro mamana mandeni ngu, digi bungomo
nakangoyingo. Ngu mamana mandega, Mosesndo oni yunooteku, ngundo
kumoo yeni tunootete. Ndadiro nguro, oni simoo bare bidodo, mamana
mande yunowoku, ngu keyoweroyi, ene ereremo kini. Ene nga kongga, nga
Anutro soru himi duridarinidodo, ngundo Mosesro omukumundoongo, ngu
soru himidodo tunooteyingo. Iserel oni simoo bare Moses omukumundoon-
gomo doongeteweroyi nguya, ereremo kini. Ene kootuyisina, ngu soru oo
ngu kiniteyingo. Ene sunggi mande keta Yuka Kundingiyi yunoweroyi, ero
gosiyoyingo, nguro duridarini ngundo ngu, mamana mande kuriminggа,
nguro duridarini ngu dagate.
9 Yo, ngu mamana mandega, Anutdo kuri oni yunowoku, ngu gome. Ene
sunggi mande keta, ero gosiyoyingongga, ngundo mande kuriminggа ngu
hamoo oorengo dagate. Ndadiro nguro, Anutdo Yukani oni simoo bare
yunooteku, ngundo oni hoorooweyerootoni, ene mete nenengo oruwanggo.
10 Hamoo, ngu mamana mandega ngu, ngu ene kuri duridarinidodo.
Ene ataga, Yuka Kundingiyi duridarinidodo yunowokungga, ngando kurim-
ingga, ngu dagaro, ene urungga oorengo.
11 Yo, hamoo ngu mamana mande kuriminggа, nguro duridarini ngu,
suwooyi sano ma oruwa. Ene kinitewa. Ene ngu sunggi mande keta ero,
Yuka Kundingiyi, ngundo gosiyooteku duridari gomengga nga ngu, awuno
oorengo sugi sugi oruwa.

12 Arisa, noore ngu nowoondonanimo hamoo oorengo tetoni, nga Yuka
Kundingiyi, ngaro duridarini ngu sugi sugi oruwa. Nguro ngu, noore
Krayisro mandeni, yootunoro ewero, ma sosoreteto. Kini, noore Yuka
Kundingiyimboro yanggangonimo, ko yanggango teteto.
13 Noore, Mosesndo oo tewoku ngundiro ma teteto. Anutro duridarini ngu
Moses omukumundoongomo, soru himidodo oruwoku ngu, ene towimbo
omukumundoongo doobengoro oruwo. Ndadiro nguro, Iserel oni simoo
baredo, ene omukumundoongomo soru himi ngu kenoweroyi sosoreyingo.
Mosesndo ngundiro muringga teyingo ngu, Anutdo duridarini soru him-
ingga towi newendemo nguno kinitetoni ngu, asa, Iserel oni ngu, ene mete
Moses omukumundoongo ko kenowanggo.
14 Yo, Iserel oni, enengo ingonduduye ngu gome ukingoyingo. Nguro
ngu, naru bidodomo kurimi mande, ero gosiyoyingo ngu kandangero, ene
nguro muri nenengo ngu ma ingoyingo. Ngu ngandiro, towi sosowoongga

omukumundoongomo ngu oodoni, nguro ene doongetero ma kenoro ingowa. Ngu ooga ngu, ngundiro oodoni omburo, ataga, nga nguya ooroote. Ene Krayisdo nangge, ngu towi sosowoongga ngu andangero yokoro, hoorooweyerowa.

15 Yo, naru bidodomo Mosesro mandeni kandangetenggoku ngu, towi sosowoombo ingonduduye nowoondoye nguya, doobengoyingo. Ngundiro tero oode oode omburo, ataga nga.

16 Ene oni ene newende yowoorengootoni, Oo Bidodo Simburi nguno oorowuteku ngu, arisa, Oo Bidodo Simburi, ngundo towi sosowoongga ngu mete andangeyinootoni, ene nguno ingonduduye himi yetoni ingowanggo.

17 Oo Bidodo Simburi, ngu ene Yuka. Ene Oo Bidodo Simburi, nguro Yukani, ngu oni gura newendemo oruwaku ngu, asa, mamana mande koyi teweroyi, weti mbumbuwa nguro murini, kumooweroyi muringga, ngundo oningga, ngu ko ma gosiyowa.

18 Noore Kristen bidodo ngu, oo gurado omukumundoonani, wiriyoweroyi nguya kini. Ngundiro nguro, Oo Bidodo Simburi, nguro soru himini duridarini yanggangonidodo, nooreno ombute. Anutdo noore ngu soru himingga, ngu yeni tunootetoni, oni songomo oorowuwa. Suwooyi sano, noore ngu duridariningga, nguno oode oororo, nooreno urungga oorengo tunootewa. Ngundo noore yowoorengoyerootoni, noore Oo Bidodo Simburi Urungga, ngu kirarongo tewato. Oo Bidodo Simburi Simbunani ngu, ene Yuka, nguro oo ngundiro tete.

# 4

*Aposel Oni Ngu Ene Kumbe Ngundiro*

1 Anutdo Aposel oni, noorengo nowoondoyi sumange teyunoro, ene nga kongga, nga noorendo teyi, ero yunowo. Nguro ngu, noore ko, ngaro surekinikini ma teteto.

2 Kini, noore Aposel oni oyimo yoweroyi, muri kombiteyingo, ngu kuri kootu inoyingo. Noore mande godange eweroyi murini, nguno ma endeyoro, Anutro mandeni ngu ma yowoorengooteto. Kini, noore hamoo mande, ngu tunoo oorengo wesiyoro eteto. Nguno ngu, oni bidodo, ene nowoondoyemonggo gome ingowanggo. Ene noorengo Aposel konani ngu, Anut doongeyimo ngu gome nenengo oorengo, kenoro ingowanggo.

3 Nga Anutro mande keta gomengga, noorendo ero wesiyootetoku nga ngu, ene oni ene nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, doongeyemo ngu kombiteyingo. Yo, ngu oni ngu, ene mande nga ma keyootenggoku, nguro ene oonooteweroyi oorootenggo.

4 Setan, ngu mera ngaro mbooro godange. Ngundo omburo oni gidarega nowoondoye hamoo ma teyingo, ngu ganaganayerootoni, nguro ngu, doongeye ingonduduye nguya, ukingoyunoote. Ngundiro ukingootoni, nguro ene Krayisro hamoo mande gome, ngaro soru himini, yanggangoni, duridarini ngu nowoondoyemo, ingonduduyemo nguya, ma uro bibiteyingo. Nguro ngu, ene Anutro Nangoni ngu Anut enengo kirarongo oorengo, ngu ma kenoro ingootenggo.

5 Ngu ngandiro: noorendo noorengo mandenani ero, ma wesiyoro eteto. Kini, noore ngandiro mande tunoo, ero yootunooteto. Krayis Yisas, ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani. Ngundo noore ko yoyowoku, nguro noore yengo ko oni tero oorooteto, eyingo.

6 Kurimi, Anutdo eyingo. Ooreri newendemo soru himi mete tunootewa, eyingo. Anut, enengo soru himi ngu nooreno omburo, ngundo noore

nowoondonanimo himi yewa. Nga soru himingga ngando ngu, noore nowoondonanimo Anutro duridarini, nguro gome ingooteto. Ngu soru himingga ngundo, Krayis omukumundoongomo himi yeteku, ngu Anutro kirarongo ngundiro.

7 Ene noorendo enengo mandeni wesiyoro eweroyi yanggangoningga ngu, ngu noore nowoondonanimo oorooteku, ngu gowenani yanggango kini, ngu newendemo ooroote. Yo, noore gowenani, ngu mera kumbe yanggangoni kini ngundiro. Ngu oni bidodo ngu kenoro ingootenggoku, yanggango urungga nga ngu, Anutro yanggangoni, nga noorengomu kini.

8-9 Mera bidodomo, onindo ngu kowuri noore teyunootenggoku, ene ngundo noore ma yomburiyeroote. Setando ingoyingo gura gura, ngundo noore ingondudunani yomburiyooteku, ene mete noorengo ingondudunani ma gosiyoote. Onindo noore yomburiyerowero oweyerootenggoku, ene Anutdo noore ma yoyokoote. Ene noore yureyi werooteto, ene noore nguno biyomi urungga ma yoro oonooteteto.

10 Yisas ureyi kumooyingo, ngundiro nangge, onindo noore nguya yureyi kumoowero tetenggo. Ene noore keta oorootetoku, ngundo oni etuyeroro, Yisas nguya keta ooroote.

11 Yo, noorendo Yisasro koni tetetoku, nguro naru bidodomo, onindo noore yureyi kumoowero tetenggo. Yisasro keta yanggangoningga ngu, noore gowenanimo yanggango kiningga, ngano oodoni, ngunonggo yootunootoni, oni gidarega doongeyemo endesina tunoo oorengo tete.

12 Nguro ngu, Korind Kristen, yendo noore yeyootenggoku, noore kumooweroyimboro meyero, nguro nga kongga nga teteto. Noore ngundiro tero, nguro ye hoorooweyerootooye, ye Yisasno keta oruwanggo.

13 Anutro mande nakangoyingomo ngandiro ete.

No Anutro nowoondonemo hamoo tero, nguro no yootunoro ewonoku ngu, ero eyingo. (Sam 116:10)

Ngundiro nangge, no nguya nowoondonemo hamoo tero, nguro no mande, nga tunoo oorengo yootunoro eteno.

14 Noore kuri ingooteto. Anutdo Oo Bidodo Simburi, Yisas, ngu merenonggo yokutuwootoni keta ootoogeyingo. Yisasdodo yokutuyeroyingo. Anutdo noore, ye nguya, ngundiro nangge yoyootoni, enengo tanggeyimo eneya gobooro sugi sugi oruwato, ero ingoyingo.

15 Yo, nga oo nga bidodo ngu, ye hoorooweyerowero tunootete. Anutro sumangeni, ngu yeno nguno soweyootoningga, urungga tunooteni. Ngundo ngu, oni simoo bare urungga oorengo, yoyoro yoyoro oorowutoni, ngundo Anutno esosooteweroyi, ko enengo oowooyi bingami ero okooweroyi, ngu urungga oorengo tunootewa.

16 Ngundiro nguro, noore koro ma kiyayi yeteto. Ngu hamoo, gowenaningga nga, ngu dogoni yero powungo yetoni, ene Anutdo noorengo nowoondonani ngu naru bidodomo yanggango teyinoro yoonenengootoni, ngu gome keta tunootete.

17 Ngu ngandiro: nooreno kowuri urungga, merako ngano tunooteteku, oo ngu ene naru ootuwoo bodaga nangge oruwa. Ene Anutro duridarini urungga, noorendo yoro, suwooyi sano keta oruweroyi, ingootetoku nguno, oo kowuri gowenanimo tunooteweroyi nguro ma ingooteto. Ngu kingo oo ngundiro.

18 Oo merako, ngano doongenanimbo kenootetoku, ngu kini tewa. Ene Anutro sambono duridarini oorooteku ngu, noore doongenanimbo ma kenoweroyi ngu, ene sugi sugi oruwa. Noore oo ngundiro ngu kenowero hahangeteto.

# 5

1 Yo, noore kuri ngandiro ingowooto. Nga towimbo tookododo yangga,
(gowenani) ataga merako ngano oorooteku ngu, ene biyomi yetoni ngu,
asa, noore ya gura Anutdo sambo endemonggo, noore yunowa. Ngu yangga
ngu onindo kandeyebo ma yeyingo. Kini, Anutdo nangge yetoni, ene sambo
endemo oorooteku, ngu sugi sugi oruwa, ero ingooteto.
2-3 Ngu hamoo, noore ngu yanggano, nguno ootooro, ngunonggo noore
sendoro oorootetoku, nguro noorengo ya sambo endemo oorootekungga,
nguro gome gome ingoro hahangeteto. Noore gowenaningga nga ngu, towi
nengguro ngundiro yoro, nengguroyi tewero teteto. Nguro ngu, noore
merako nengguro tero oorootetokungga, nga wiriyowero, ngu samboro
nengguroga, ngu yoro, sanganimo teweroyi ingoro hahangeteto. Ngundiro
tero, noore kingo gowenani nangge ma oruwato.
4 Yo, noore nga gowenani ngano oorootetokuno ngu, noore kowuri ingoro
sendoro oorooteto. Noorendo gowenani kurimingga, nga kumooni, ero
ma ingooteto. Kini, Krayis ko ombuweroyi narunggano, nguno ombuya,
noorengo gowenani kurimingga nga nangge, yowoorengootoningga, keta
tunooteni, ero gome ingooteto.
5 Anutdo kuri, noorengo samboro gowenani ketangga, ngu yunoweroy-
imboro, yoonenengootoni ooroote. Nguro ene kuri Yuka Kundingiyi,
ngu noore yunoyingo. Yo, Anutdo koretero ngu Yuka Kundingiyi, noore
yunoro etuyerooteku ngu, hamoo oorengo, kootuyisina samboro gowenani
ketangga nguya yowato.
6 Nguro ngu, noore suwooyi sano nowoondonani yanggango tero
oruwato. Noore ingooteto. Ataga, nga merako ngano ngu keta oorootetoku
ngu, noore Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani nguya, enengo endemo
eneya gobooro mete ma oorooteto.
7 Kini, ataga, ngu noore enengo nowoondonanimo hamoo tetoni, endey-
oro ootooro, ene noore Yisas hamoo oorengo ma kenooteto.
8 Ene nondo kuri ewonoku, noorengo nowoondonanimo hamoo teyingo,
ngu yanggango oruwato. Gowenaningga, nga noore ngano yokoro, noore
oororo, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani nguya, ende damonimo
gome bibitero oruweroyi, nguro gome oorengo ingooteto.
9 Nguro ngu, noore eneya sambo endemo ootooro ngu, ngundi noore
ene merako ngano ootooro bine, ene komo noore Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo oo mande muri ingooteku, ngu nangge yanggango
oorengo teroruwato.
10 Noore ingooteto. Noorengo bidodo komo Krayisdo wirikoyeroweroyi
naruno, nguno tunoo dikawato. Noore nga gowenaningga, ngano ootooro,
ngunonggo mande muri gome nenengomo tewooto bine, ngundi noore
kuri muri biyomi teyingo bine. Nguro ngu, noorengo bidodo songo songo,
noorengo murinani bidodoboro urini, ngundiro nangge yowato.

### *Noore Krayisya Nowoondonani Gobooro Yero, Oni Keta Tunootewato*

11 Arisa, noorengo konani, ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
wirikoweroyi nguro noore sosoreteto. Ngundiro nguro, noore oni simoo
bareno ko tero, nowoondoyemo hamoo teyi, ero yokutuyerooteto. Ene
Anutdo, ngu noorengo murinani ngu bidodo kenoro ingoote. Yo, enendo
noorengo murinani bidodo ingooteku, ngundiro nangge, yendo nguya,
noorengo ngundiya ingoyi, ero gome ingooteto.
12 Nga mandega ngano, noorengo oowoonani bingaminani, ero ma
okootooye, nguno ye noorengo ero ingootoyi ngu, oni gome nenengo, ero

ingootenggo. Kini, noorendo nga mandega, nga yengo nakangootetoku, nguno ngu, ye oni songo doongeyemo, noorengo murinani, nguro oni oni tewanggo. Ye ngundiro tero ngu, asa, ye mete onindo, noore gowenani sanggawero, mande kootunanisina etenggoku, nguro mande gumi ewanggo. Yo, ngundiro oni ngu, ene oni goweyi sanganimo oo ngu nangge kenoro wirikootenggo. Oni newendemo muri nenengo, ngu mete ma wirikoro ingootenggo.

13 Oni gidaregado nooreya wenonoyingo oni, ero ingootenggo. Ngu hamoo, tetoni ngu, noore Anutro ko ngu kingo tero, nguno noore wenonoro oruwato. Ene noorendo ingondudu gome nenengo ingoro ngu, arisa, noore nguno ye hoorooweyeroro ko tewato.

14 Krayisro nowoondoyini, ngundo nangge, noore nowoondonani yokutuwooteku, ngu enengo koni tewero. Yo, noore hamoo oorengo ngandiro ingooteto. Oni gurananggebo ene noore bidodo hoorooweyeroro, noorengo weti mbumbuwaro kumooyingo. Ngundiro nguro, noorengo weti mbumbuwa biyomi teweroyi hahangeyingo muri, ngu kuri ene woorogongoro, eneya gobooro kumooyingo.

15 Yo, enendo kuri kumootoni, Anutdo merenonggo, ko keta yokutuwootoni, nguno ngu, oni eneno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo eneya sugi sugi oruwanggo. Ngundiro nguro, noorengombo nangge ootooro endeyooteto, ero ma ingowero. Kini, noore Krayisdo oni oni tewero, ingooteku, ngu nangge noore ingondudu tero, endeyoro oorooteto.

16 Ngundiro nguro, ataga, noore Krayisno nowoondonanimo hamoo tero, nguno noore ingondudu kurimingga, merako ngano oorooteku, ngu ma keyoyingo. Ngunonggo, noore oni guraro murini, ngu ma wirikooteto. Hamoo, kuri ngu noore ingondudu kurimi, nguro murini, ngu keyoro, ngunonggo, Krayis ngundiro wirikoyingo. Ene ataga ngu, noore ngu muringga, ngu ma keyoyingo.

17 Ngundiro nguro, oni gura, ene Krayisya gobooro oodori ngu, asa, Anutdo ene yeni, oni keta tunootewa. Weti mbumbuwa biyomi, ngu tewero hahangeyingo muri kurimi, ngu bidodo kiniteyingo. Ye gome ingoyi! Krayisro muri keta ngu nooreno kuri tunootete.

18 Anut enengombo ngu oo ngu bidodoboro Simburi. Kurimi ngu, noore Anutro mundi oni tero oruwooto. Ene Anutdo, Krayis soweyootoni, ngundo noorengo kawarara oni tunootero, noore yoyeni, Anutya nowoondonani gobooro siyeteto. Ngundiro nguro, ene nga kongga, nga noore yunootoni, noore oni gidarega kawararayeroro hoorooweyerootooye, nguro ene nguya Anutya gobooro siyewanggo.

19 Noorengo mande ngandiro, ko eteto. Krayis ko tetoni, nguno Anutdo oni bidodoboro muri biyomiye yokoro, ene gobooro siyero, nowoondoye eneya guranangge yeyi, ero ingowero ingoote. Yo, ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo kuri oniro muri biyomi tero, weti mbumbuwa tewonggoku, nguro ma ingondudu tero, kabeteyunoyingo. Ene nga kongga, nga noore yunootoni, noorendo nga mandega, nga mundi onino wesiyoro yootunoro eteto. Anutdo ingowero, enengo mundi oni, ngu eneya, gobooro siyero, nowoondoye guranangge yewanggo, ngundiro ero ingoote.

20 Ngundiro nguro, noorendo Krayisro mandeni manggowoomonggo, ngu yoro, enengo mandeni nga yootunoro eteto. Yo, noore manggonanimonggo, Anutdo Krayis oowooyimo, oni bidodo negoyero ngandiro ete. Ye komo muri biyomi teweroyi, ngu yokoya, ombuya, noya gobooya siyeya oriyi! Anutdo ngandiro eyingo.

21 Krayis ngu, ene weti mbumbuwani kini. Ene Anutdo oni noorengo weti mbumbuwa bidodo yowuruwooro, Krayisno yetoni, enendo koorowooyingo. Enendo ngundiro tetoni, nguno noore Anutya gobooro siyero oruwato. Yo, Krayisro yanggangoni, nguno noore Anutro oni nenengo tunooteyingo.

# 6

*Yisasro Aposel Oni Ngu Koro Kowuri Urungga Koorowootenggo*

1 Noore Anutya ko gobooro tero, nguro noore mande yanggango, yeya ngandiro eteto. Ye kuri Anutro sumangeni ngu yoro, nguno endeyootenggoku, ngu kingo ma yomburiyowero, ero eyingo.

2 Anutdo eyingo.

Ataga ngu no yengo nowoondoyi teyunoweroyi naruwo, nguro yengo manggoye ingowono. Oni simoo bare ko yoyoweroyi naruno, no kuri ye hoorooweyerowono. Ero eyingo. (Ayisaya 49:8)

Ingoyi! Ataga ngu, ye Anutro sumangeni, newendemo omburo, oruweroyi naru gome. Ingoyi! Ataga nga narungga nga ngu, ye komo nowoondoye yowoorengoro, Anutro nowoondoyemo hamoo teweroyi, nguro naruwo, yoyoweroyi naruwo, ngu tunooteteku nga!

3 Onindo noorengo konani ngaro mandeni biyomi eweroyi kini, ero ingooteto. Nguro ngu, noore Anutro mande keta mesarango, ngu nangge, wesiyoro eteto. Ndadiro nguro, noore dobookurinani ingoyingoye, nowoondoye nguya ma yomburiyerowato.

4 Kini, noore Anutro ko oni tero oorooteto. Nguro ngu, noore suwooyi sano muri gome, oni bidodo etuyerootetoku, nguro ko yanggango oorengo, ngandiro teteto. Yo, onindo kowuri gura gura noore yunootoyi, noore ngu bidodo koorowooro, Anutro yanggangonimo endeyooteto.

5 Ene noorengo mundi onindo noore yutoro, yoyoro ya biyomimo nguya yoyetenggo. Mundi onindo noore oweyeroro, nooreya meno manggaru biyomi tetenggo. Noore ko yanggango oorengo tero, naru oowooyingga, oowariro kumooro biyomi tero, nguno noore nenengo ma werooteto.

6-7 Ene ngu kowurimo, nguno noore oni simoo bare bidodo doongeyemo, muri gome nenengo ngu tero, oo ingonduduno, Anutro mandeni gome ingoweroyi, ngu noore gome dowooteto. Noore oni gidaregaya sodedo sanggiri ma tero, oni simoo bareno nowoondonani yunoro, hoorooweyeroweroyimboro. Nooreno Yuka Kundingiyi nguro yanggangoningga, ngudodo noorendo ngu nowoondoyi teweroyi muringga, ngu hamoo teteto. Noore manggonanimonggo ngu hamoo mande nangge, wesiyoro eteto. Nguro ngu, noore Anutro yanggangoni nguno ko tero, nguno oni noore gowenani, sanggawero mande biyomi etenggoku, ngu gumi mande metemi yunooteto. Yo, hamoo, Anutro yanggangonimo noore manggonani yanggango oorengo, simoo bareno mandeni wesiyoro ewero ma sosoreteto.

8 Oni gidaregado ngu noore bingaminani, ero okootoyi, oni gidaregado noore kootunanisina mande biyomi etenggo. Oni gidaregado, ngu oni gidaregano, nooreya etenggo. Enendo muri gomemo ko nenengo tetenggo, ero etenggo. Ene oni gidaregado nooreya godange oni, ero etenggo. Ene ngundiro etoyi, ene hamoo oorengo ngundiro kini. Noorendo ngu hamoo mande ngu nangge teteto.

9 Oni gidaregado, ngu nooreya ene ma ingootenggo, ero etenggo. Ene oni ene bidodo, noore gome yeyoro ingootenggo. Oni oowooyinggado, ngu nooreya kumooyingo ero etenggoku, ene noore keta oorooteto. Oni

gidaregado, ngu ingootenggo. Yo, hamoo, oni gidaregado, yutoro, gisaruyerowonggoku, ene ngu oni ngundo, noore ma yureni kumooyingo.
10 Noore kowuri koorowootetoku, naruno ngu, Anutdo nowoondonani yeni imaketoni, noore suwooyi sano oni oni tero oorooteto. Ngu hamoo, mera ngano oni doongeyemo ngu, noore angoyi oni. Yo, hamoo, noore digi urungga, ko oo oowooyingga nguya kini. Ene noore Anutro mande keta gome mesarango, ngu simoo bareno wesiyoro etooye, Anutdo ene yunowero eyingo, ngu bidodo yowanggo. Ngundiro nangge, Yuka Kundingiyi, nguro yanggangonimo ngu, Anutdo oo bidodo rogoyimo noore yunoote.
11 Ye Korind dobookurinani, noorendo yeno mande tunoo oorengo etetoku nga! Noorendo yengo nowoondonani urungga oorengo tero, nowoondonani bidodo ye yunooteto.
12 Noorendo ye ma yoyokooteto. Kini, noorendo yengo nowoondoyi teyunootooye, ene yendo nowoondoyemonggo, nooreya gobooro ma siyetenggo.
13 Ataga, nondo yeno etenoku ngu ngandiro: eweyimbo nangoni mande inooteku ngundiro nondo yeno eteno. Nondo nowoondone ye yunootenoku, ngundiro nangge, yendo nguya, nowoondoye nonunoyi, ero ingooteno.

### *Muri Kurimi Ngundo Anutro Muri Nguya Ma Siyewari*

14 Ye Kristen onindo oni Krayisro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku nguya, ma siyero gobooro ma oruwero. Ndadiro nguro, oni Anutro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, nguro muriye ko yengo muriye ene gura. Yendo muri gome nenengo nguya, muri biyomi nguya, yowuruwooweroyi ereremo kini. Nguro ngu, ye nguya, gobooro siyero ma endeyowero.
15 Krayis ngu, Setanya, nowoondoyari gobooro yero siyeteri bine? Ngundiro nangge, oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ko oni Anutro nowoondoyemo hamoo kini nguya ingondudu guranangge ingooteri, bine? Ngu ereremo kini.
16 Ndadiro terogo, Anutro ya kundingiyi nguya, ko mbooro biyomi nguro ya nguya yowuruwooro oruwari? Ye ingootenggo. Noorengombo ngu, noore Anut kundingiyi oorengo ene suwooyi sano keta oorootekungga, nguro yani, ero ingooteto. Kurimi Anutdo eyingo.

No ene nowoondoye newendemo uro ootooro, ngunonggo, no ene kewooroyewoore endeyoro oruwano. No ngu enengo Anut oodoowe, enendo ngu noro oni simoo bare oruwanggo. Eyingo. (Yenisis /Stat 2:24)

17 Oo Bidodo Simburi Simbunani nguya, ero eyingo.

Ye Kristen oni, yengo ingonduduye muriye ngu oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo, nguro muriye biyomi nguya, ma yowuruwoowero. Yengo muriye ngu komo ngu songo guradiya tunooteni. Ye komo Krayisro murini, ngu nangge keyoyi. Ye ingonda teyi! Mera ngaro biyomi ngu, ye komo yokoyi! Ye ngundiro yokootoyi ngu, asa, nondo ye yoyowano. Ero eyingo. (Ayisaya 52:11)

18 Ye ngundiro tero oodoyi, arisa, nondo yengo awaye tero oruwano. Ye nguno ngu, noro nangosumoone, ko nambosumoone tero oruwanggo. Oo Bidodo Simburi Simbunani ngu, ene yanggangonidodo, ngundo ngandiro ero eyingo. (2 Samuwel 7:14)

# 7

1 Ye noro Kristen dobookurine oorengo, noore ngu sunggi mandega
Anutdo ero gosiyoyingo, nguro noore komo mera ngaro muri biyomi,
Anut doongeyimo ngu nenengo kini, ngu yokowato. Noore komo Anutro
sosorero, nguro noorengo muri ingondudunani ngu, Anutdo ingoro eteku,
ngu nangge keyooteto.

*Korind Oni Anutro Nowoondoyemo Hamoo Tetoyi, Nguro Polndo Oni Oni Teyingo*

2 Ye komo nowoondoyemo noorengo nowoondoyi teyunoyi. Ndadiro
nguro, noorendo oni gura kuri ma yomburiyoro, biyomi teyinoyingo.
Noorendo oni gura ganangoro, enengo oo sobiyoro ma yoyingo.
3 Nondo ye yomburiyerowero mande nga ma eteno. Kini, nondo ngu
kuri ngandiro ewono. Noorendo ngu yengo nowoondoyi teyunooteto.
Noore kumoowatokuno, ngundi keta ootooro, nguno nguya, noore yengo
nowoondoyi teyunowato.
4 Nondo tunoo oorengo yeno eteno. Nondo yengo oni oni urungga
oorengo teteno. Nooreno kowuri bidodo tunootetoni, ene nondo ngu yengo
ingonduduyeroro oorooteno. Ngundo ngu, noro nowoondone yeni imakero
oode, nguno oni oni urungga oorengo teteno.
5 Yo, kuri noore yade mayero Masedoniya merako tunooteyingo nguya,
ngu mera gumisina, nguno noore gowenani ngu ma kengero imakeyingo.
Kini, kowuri gura gura, nooreno tunooteyingo. Nguno ngu, noorengo
ingondudunanimo ngu buribari tero, nowoondonanimbo ngu sosorewero
ingoyingo.
6 Ene oni kowuri yoro, nguro ogingo ingootoyi ngu, Anutdo ngu oni
ngu nowoondoye imakeyingo yunoote. Yo, Anutdo, Tayitas sureyootoni,
nooreno mayero, ngundo noore nowoondonani yeni imakewo.
7 Yo, Tayitasdo nooreno mayero, noore nowoondonani yeni imakewo.
Ngundiro nangge, yendo nguya Tayitas newende yeyi imaketoni, ngundo
ngu, yoro mayero ngundo noore nowoondonani, Anutdo yeni nguya
imakewo. Tayitasdo nooreno etoni ingowooto. Yendo noore komo
yeyowero gome gome ingootenggo. Yengo nowoondoye nguya sendoro,
ngunonggo, nooreya nowoondonani guranangge yero, oruwero gome in-
gootenggo, ero etoyi ingowono. Ngundiro nguro, no yengo oni oni urungga
oorengo tewono.
8 No ingooteno. Noro so uyiga, ngundo yengo nowoondoye yeni biyomi
yetoni, ngu ene nondo nguro ma kowuri ingowano. Yo hamoo, kuri, no
nguro nowoondone kowuri yewo. Ene ataga, ngu kini. Ndadiro nguro, no
ingooteno. Nga so uyiga ngando ngu, ye nowoondoye kowuri yunooteku
ngu, ngungga ngu naru ootuwoo bodaga nangge.
9 Ataga, ngu no oni oni tetenoku, ene nondo yengo nowoondoye kowuri
ingootenggoku, nguro ma oni oni teteno. Kini, nondo ngu, yendo kowuri,
nguno ye kuri nowoondoye yowoorengowonggoku, nguro no oni oni teteno.
No ingooteno. Anut enengombo ngu nowoondoye kowuringga, ngu yeni
yeno tunootewo. Ngundiro nguro, noorengo mandenani ngundo, ye ma
yomburiyeroyingo.
10 Kini, nowoondoye kowuri, yero oyimo yoweroyi ngu, Anutdo yeni
tunooteteku, ngundo oni nowoondoye yeni yowoorengoote. Ene ngu
muringgano nguno, Anutdo noore ko yoyoote. Ngundiro nguro, noore
nowoondonani ko yowoorengowero, ma kowuri tewato. Ene mera ngaro

murimo nowoondoye kowuri yeweroyiga, ngundo ngu, ene oni yeni,
Setanro endenimo oonootewa.
11 Yo, ye komo gome ingondudu teyi! Ngu nowoondoye kowuringga,
Anutdo kuri ye yunoyingo, ngundo nangge, ene muri gome gomemu
gura gura yeni, yeno tunootewoku, ngundo ye eririyeroote. Ye nguno
ootoogero, yengo mandeye ngu yoonenengootoyi, metemi tete. Nguno ngu,
Anutdo ye yokutuyerootoni, enengo sosorero, nguro yendo oni muri biyomi
tewoku, ngu mamanayeroro etenggo. Yengo nowoondoye ngu, noore
yeyowero hahangetenggo. Oningga, oo biyomi tewoku, ngu yomosiyowero,
ko yanggango tetenggo. Ye ko bidodo tetenggoku ngu, nga mandega nga
yomosiyowero, ko tetenggo. Yengo muriye ngu tunoo endesina oorengo,
ngu ngandiro: ye biyomiye gura kini.
12 Ngu hamoo, nondo so uyi, yengo nakangoro yunowonoku, ene nondo
oni biyomi tero weti mbumbuwa tewoku, nguro nangge, no ma nakangoro
yunoyingo. Ko nondo oni songomboro nguya ma ingoyingo, nguro oni
ngundo nangge, ene kuri biyomi eneno teyingo. Kini, yendo noorengo
gome ingootenggoku nguro, nondo nga so uyiga, nga nakangooteno.
Yo, Anutdo noro mandega nakangoro yunowonoku, nguno nowoondoye
yokutuwootoni, ngunonggo yengo muriye, ngu tunoo endesina tunooteni.
Yo, noro mandene keyowonggoku, nguno tunoo etuyeroote. Ye noro
nowoondoyi tetenggo.
13 Yengo muriyengga, ngundo nowoondonani yeni, imakeyingo ootooro,
nowoondonani oni oni tero oruwooto. Yo, noore ingoro, oni oni tetooye,
yendo Tayitas gome kawararangootoyi, ene nguro newende gome yewo.
14 Kuri nondo yengo muriye gome nguro Tayitasno ero, oowooye bingami
okoowono. Okooro, no nguro oyimo gura ma yowono. Yo, mande
bidodomo, nondo yeno ewonoku, ngu hamoo oorengo. Nguro ngu, nondo
yengo muri gome nguro Tayitasno ewonoku, ngu nguya hamoo oorengo.
15 Tayitas ngu, ene yeno nguno mayetoni ngu, ye nguro ingoro soriyokoro
sosorero yoyingo, ene ye bidodo, Tayitasro manggowo gome ingoro, key-
ootenggo. Tayitasdo ngu kenoro ingoro, enengo newende, ngu yengo
nowoondoyi oorengo tero, newende bidodo yengo ingondudu teyunowero,
gome ingoote.
16 Ataga no nowoondonemo hamoo teyingongga, ngu yengo ingooteno.
Yendo ngu mande muri gome nenengo ngu bidodo gome tetenggo, nguro
no oni oni teteno.

# 8

*Kristen Oniro Muri Ngu Dobookuriye Hoorooweyeroyi*

1 Ye Kristen dobookurine, noorendo nga mandega nga yeno ewero.
Anutro sumange, Masedoniya oni simoo bare yunowoku, nguro eteto.
2 Ngu hamoo, kowuri urungga, eneno towooyerootoni, nguno ene oni
oni tero, Anutro koni tewonggo. Ngu hamoo ene oo sitowiye oowooyingga
kini, ene Anutdo nowoondoye yokutuyerootoni, ngunonggo ene digi beye
urungga, nga Kristen kongga, nga hoorooweyeroweroyimboro yewonggo.
3 Nondo kenoro ingoro, nguro no yootunoro tunoo eteno. Ene enengo
ingonduduye ngu keyoro, ene ngu digi beye ngu yeyingo. Ene oo yeweroyi
rogoga, ngu dagaro awuno oorengo yeyingo.
4 Ene nooreno mande yanggango, ero etenggo. Noorendo nga kongga,
ngaro mete ero etoyi ngu, ene Kristen dobookuriye gidarega nguya yowu-
ruwooro, Anutro oni simoo bare Yudiyano ngu hoorooweyerowero, ko
tewanggo, ero ingootenggo.

5 Yo, ene ngundiro tero, ene nondo ingowonoku, ngundiro ma teyingo.
Kini, ene rogo ngu dagaro urungga oorengo yewonggo. Ndadiro nguro,
koretero ngu, enengo nowoondoye ngu Anutno yero, Anutro ingonduduni,
ngu keyoro, ngunonggo, ene nowoondoye noore yunoyingo. Yunoro,
ngunonggo ene ngundiro muringga, ngu tewonggo.

6 Nguro ngu, noorendo, Tayitas nguya, ene ye kewooroyemo, nguno
nguya sumangero, ko ngu temukoni ero, nguro eriringooteto. Ndadiro
nguro, Tayitasdo koretero yengo nowoondoye yokutuwootoni, Yudiyano
simoo bare hoorooweyeroweroyi kongga, ngu damoni yero tewonggo.
Nguro ngu, ene komo yeno ooroya ngu kongga, ngu temukoni.

7 Oo bidodo yendo tetenggoku, ngu muri gome nenengo oorengo. Yen-
gombo Anutro nowoondoyemo hamoongga tetenggoku, ngu yanggango
nguro. Ye ngunonggo ngu, Anutro koni, ngu yanggango tetenggo. Ye
ingoyingoye urungga oorengo. Ngundiro nguro, ye Anutro ko tewero ye
oni oni tero, ootoogero ko tetenggo. Yendo nowoondoye urungga noore
yunootenggo. Arisa, ngundiro nguro, ye komo sumangero kongga, ngaro
yanggango teya, digi beye, ngundo oni oowariro wenonootenggoku, ngu
hoorooweyeroyi.

8 Nondo yengo mamana mande, ngundiro ma teteno. Kini, nondo ngu oni
gidarega, ene hamoo ootoogero, ene oni wenonootoyi hoorooweyerowero
ko gome tetoyi, nguro eteno. Ngu muringgano nguno, nondo yengo
nowoondoyiyega ngu towooyerowono. Nga ngu, ye ingoro, ye nguya oni
gidaregado, nowoondoyi tetenggoku, ngundiro nowoondoyi tewanggo bine,
ngundi kini? Ero ye towooyerowono.

9 Yo, noorengo, Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, ngundo enengo duri-
darini bingamini, oo ngu sambo endemo oorooteku, ngu yokoro, enengo
nowoondoyiningga, ngunonggo, ene merako ngano omburo, ene angoyi
oni tunooteyingo. Ene angoyi oni tunootero, ngunonggo, noore simoo
bare, ko yoyowero ombuyingo. Ngundiro tero, ngunonggo, enengo Yukani
yunootoni, noore Kristen oni simoo bare yanggangododo tero, nenengo
oruwanggo. Ngunonggo, Kristen dobookurinani, hoorooweyerootooye,
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo tunootero, eneya keta
oruweroyi sugi sugi, ngu yowanggo.

10-11 Ataga, nondo nenengo ingondudune, ngu ye etuyerooteno. Nondo
digi beyebo yeweroyi kongga, ngaro ngandiro ingooteno. Dagoma gura
ameno yokowootoku, nguno ye damoni, yero ko ngu tewonggo. Yendo
ko, ngu kingo ma teyingo. Kini, ye ko ngu tewero, gome ingoro, nguro
tewonggo. Nguro ngu, ataga ye ko ngu tewonggoku nguro komo temukoyi.
Ene yendo hahangero sodedo ko ngu tewero tewonggoku, ngundiro nangge,
ataga nguya ye ko ngu temukowero hahangeya, ko ngu yengo rogoyimo
oorengo teya temukoyi.

12 Oni gura, ene koretero oo nowoondoyi tero, oni digi beye yunootoni
ngu, asa, ene Anutdo ngu muringga, nguro gome ingowa. Ngu oningga,
nguro rogoyimo oo digi yunoweroyi tero ngu, asa, Anutdo oo nguro gome
ingoote. Anutdo ngu oni oo kini, nguno ma ingoro wirikoyeroote.

13 Nondo ngu, oni gidarega, imakeyingomo oodoyiga, ko yendo ngu ko
biyomi oriyi, ero ma eteno. Kini, nondo ngu ye bidodo ereremo roogo
gurananggemo oriyi, ero ingooteno.

14 Ataga, nga narunggano, ngano ngu yengo oo oowooyingga, ngundo oni
songo oo nguro wenonootenggoku, ngu yunootoyi, ene ngu yoro metemi
ingowanggo. Ngundiro nangge, kootuyisina, ye ooro wenonootoyi ngu, asa,

oni songombo, ene ngu ooku yeno yeyi mayetoni, ye mete yowanggo. Ngu
muringgano nguno ngu, ye mete ereremo rogono oruwanggo.
15 Ngu Anutro mande nakayano nguya ngandiro ete.
Oni ene oowari urungga yowoku ngu, ene gumi urungga ma yowa.
Ngundiro nangge, oni ene oo bodaga nangge yowoku ngu, ene oowari
ooro ma wenonowa. Ero eyingo. (Eksodas / Kisim Bek 16:18)

*Tayitasdo, Anutro Ko Oni Gidaregaya, Korind Endemo Oorowuyingo*

16 Nondo Anutno esosootetoowe, Anutdo, Tayitasro newende
yokutuwootoni, ene oni oni sanganimonggo, noore ngandiro tero, ye
hoorooweyerowero gome ingowoku ngu.
17 Yo, ene ngu noorengo mande ngu keyowo. Ene nguya nga kongga,
ngaro gome ingoro, nguro enengo ingondudunonggo, ene yeno oorowuteku
ngu.
18 Noorendo Kristen doboonani, gura nguya soweyootooye, eneya
oorowuteri. Ende bidodomo Kristen simoo bare dobookurinani, ngundo
oni Anutro mande keta gome, nga wesiyoro eweroyi, ko enengo murini,
nguro gome ingootenggo.
19 Ngu nangge kini. Kini, ene Kristen endeni endeni, ngundo ene nooreya
endeyoweroyi, ene rogo tero ewonggo. Ene ngu nooreya endeyoro, Anutro
sumange mandega, ngaro koyi teweroyi. Noorendo nga kongga, tetetoku
nga ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro oowooyi bingamimboro ko
teteto. Ngundiro tero, oni etuyerootooye, ene nguno hamoo ingowanggo.
Hamoo, Aposel ene nowoondoyemonggo oo duwoo yeweroyi kongga, nguro
hahangetenggo, ero ingowanggo.
20 Noorendo nguro ma ingootooye ngu, oni gurado noorengo murinani,
ngaro kingo oo duwoo urungga yetetoku, nguya mandeni biyomi, ero
yomburiyowa. Ngundiro nguro, noorendo nga Kristen doboonaningga, nga
sureyootooye, eneya oorowuteri.
21 Noorendo ngu muri hamoo gome nenengo tero, nguro ingondudu
teteto. Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro doongeyimo nangge kini. Kini,
oni simoo bare doongeyemo nguya, komo gome metemi tunootewa.
22 Noorendo ngu, noorengo Kristen doboonani gura sureyootooye, ene
erayaga nguya oorowutenggo. Naru urungga, noore enengo ko oo teteku
towoongootooye, ene ko nenengo yanggango tewo. Ataga, enengo newen-
demo hamoo teyingo, ngu yanggango, nguro yendo digi beye yoweroyi
kongga, nga muri gome nenengo nguno tewanggo. Ngundiro nguro, ene
ko nga yanggango oorengo tewero ingondudu tete.
23 Tayitasro ngu ye ngandiya ingoyi. Ene ngu noro doboone, noya ko
gobooro tetero. Noorengo dobookurinani erayaga, nguro ye ngandiya
ingoyi. Ene Kristen oni simoo barero ko oni. Ene Krayisro bingamini, yeri
tunootewa.
24 Nguro ngu, ye komo nga oni, ngaro nowoondoyi teyunootoyi, nguno
Kristen onindo soweyerowonggoku, nguno yengo muriye tunoo oorengo
kenoro, gome ingowanggo. Noorendo yengo muriye nguro mande gome,
eneno ewootoku, ngu hamoo nenengo, ero ingowanggo.

# 9

*Oo Kingo Duwoo Anutro Kristen Oni Simoo Bare Hoorooweyeroweroyi*

1 Ye kuri ingootenggo. Ngu oo kingo duwoo Anutro oni simoo bare
hoorooweyeroweroyi ngu, nguro ngu, nondo nguro mandeni pirungga ma
nakangowano.

2 No kuri ingooteno. Yengo nowoondoye ngu nga kongga nga
tewero ingowonggo. Ero ingootoowe, nguro ngu, nondo suwooyi sano,
yengo bingamiye oowooye, Masedoniya Kristen simoo bare doongeyemo,
ero okooteno. Nondo ngandiro yeno ewono. Ameroko dagomangga
yokowootoku, nguno ngu, Giris merako, Kristen simoo bare, ene kuri digi
beye yowuruwooweroyi kongga, nga tero, damoni yero tewonggo. Eyingo.
Ene yengo mandega nga ingootoyi, ye ko nga tewero yanggango yetoyi,
nguro Masedoniya, Kristen oni oowooyingga oorengo nguya ootoogero, ko
nga tetenggo.
3 Ene nondo ngu, noorendo ye oowooye bingamiye, ero okootetoku,
mandega ngu kingo ma yokowero, ero ingooteno. Kini, ye ngu komo yoone-
nengoya oriyi, nondo kuri yengo ewonoku ngundiro. Nguro ngu, nondo
ngandiro ingoro, nguro dobookurine sureyerootoowe, yeno oorowuteng-
goku ngu.
4 No ngu yengo muriye, nguro hamoo ingooteno. Nguro ngu, nondo
ngandiro ingooteno. Masedoniya oni noya, yeno oorowutooye, ye oo
ma yomosiyoro oodoyi, nguno yeyootoyi ngu, noorendo yengomboya
oyimoyerowa, ero ingooteno.
5 Ngundiro nguro, nondo ingoro nguro, no komo dobookurine eririye-
rootoowe, ene sodedo ye tanggeyemo ko oorowuwanggo. Enendo oo
yendo kingo duwoo yunowero ero, mande gosiyoro ewonggoku, ngu
yomosiyomukowanggo. Ngu oo kingo duwooga ngu, ene komo hamoo
oo kingo duwoo oorengo. Oo ngu, noorendo ye kandeyemonggo kingo
sobiyoro yoweroyi nguya kini.

6 Ye mande adingayi ngaro gome ingondudu teyi. Oni gura, ene oo
yuwooyi bodaga nangge miwoku ngu, ene engge nguya ngundiro bodaga
nangge yowa. Ene oni gura oo yuwooyi urungga miwoku ngu, ene engge
nguya, ngundiro urungga yowa.
7 Ye bidodo songo songo, nguro komo ingonduduyemo, ko nowoon-
doyemo nguno nguro gome ingoya ngu, ngu nangge keyoya, ye digi beye
yunoyi. Ene kini tetoyi, oni gura newende kowuri ingoro, ngunonggo oo
ngu yewa; ngundi onindo mande yanggango, eneno ero eriri tetoyi, nguro
nangge bine yewa. Ngundiro muri ngu biyomi. Ndadiro nguro, Anutro
ingondudu ngu, oni ene oni oni sanganimonggo oo eneno inoni, ero ingoote.
8 Anutdo ene mete kingo oo duwoo ngu bidodomo enengo sumangeno,
ye yunootoni, yeno nguno ngu angero oorero oruwa. Ngundiro tero, naru
bidodomo, yeno ngu oo bidodo gome oorengo tunootetoni, ye ngunonggo
ko bidodo mete temukowanggo.
9 Ngu Anutro mandeno ngandiro ero nakangoyingo.

Anutdo ngu oo urungga angoyi oni, bayetero yunororoote. Enengo murini
gome metemingga, ngu sugi sugi ooroote. Eyingo. (Dutoronomi /Lo
25:4)
10 Anutdo oo yuwooyi miweroyi oni inootoni, ngundo ngu oo ngu oorero
enggetoni, ngu onindo yoro, neweroyi tunootete. Ngundiro nangge, Anutdo
oo yuwooyi miweroyi, ngu nangge, ye yunoro, ene tetoni ngu oowaringga,
ngu yeni urungga oorengo tunootewa. Enendo yengo muriye gome ngu
yomosiyootoni, nguro engge urungga tunootewa.
11 Anutdo ye oo urungga ye yunooteku, nguro ngu, ye mete oni dobookuriye,
hoorooweyeroro, kingo oo duwoo nguya, urungga yunowanggo. Noorendo
yengo digi beye, Kristen dobookurinani, hoorooweyerowero ewonggoku,
ngu yoro oororo yunootooye, nguro ene Anutno esosootewanggo.

12 Yo, yendo ko ngundiro tero, ngunonggo, Anutro oni simoo bare
hoorooweyerowanggo. Ngu muringgano, nguno yendo oni ooro
wenonootenggoku ngu, ene yoro, ene nguya, rogoyimo tero, nguro ngu,
ene Anutno esoso urungga tetenggo.
13 Nga kongga Kristen dobookurinani hoorooweyerowero tetenggoku ngu,
yeno tunoo endesina tunootewa. Nguno ngu, Kristen dobookuriye
bidodo ngu kenoro ingowanggo. Yendo ngu Anutro mande gome keyoro,
ngunonggo Krayisro mande keta gome ngu wesiyoro, ero ingootenggo. Ene
ye yeyootoyi ngu, ene yendo oni ooro wenonootenggoku, ko oni gidarega
nguya, kingo oo duwoo urungga yunootenggo. Yo, ye ngundiro tetoyi, nguro
ene Anutro oowooyi bingami, ero okootenggo.
14 Ngundiro tero, ene ingootenggo. Anutro sumangeni, ngu yeno urungga
oorengo ooroote, ero ingootenggo. Nguro, ene komo ye yeyowero gome
ingoro, ene Anutno yemboongero oorootenggo. Nguno ngu, Anutdo, ye
kumana urungga yunowa.
15 Anutdo kingo oo duwoo urungga oorengo noore yunowoku, ngu enengo
Nangoni guranangge, ngundo noore ko yoyoweroyimboro yunoyingo.
Nguro noore Anutno esoso urungga oorengo teweroyi!

# 10

*Onindo Polya Mande Biyomi Etenggoku Ngu Andangeyingo*

1 No Pol, nenengombo Krayisro murini imakeyingoni, ngu yengo in-
gonduduye yokutuyeroro eteno. Krayisdo enengo newende ayibinonggo,
oni simoo barero, imakeyingo muri ngu teyunoyingo. Ene oni gidaregado,
no gowene sanggawero mande ngandiro, ero etenggo. Pol enengombo,
noore doongenanimo, oruwoku ngu, ene imakeyingo ooroote. Ene, oriroko
ootooro ngu, ene mande yanggango nangge, ero yunooteku ngu! Ero
eyingo.
2 Nondo yengo mande yanggango ngandiro eteno. Kootuyisina, no yeno
nguno oorowuwanoku nguno, no ye mamanayeroro mande yanggango
ewero, ma ingooteno. Ene oni gidaregado, nooreya ngandiro ingootenggo.
Pol, garo ene mera ngaro murimo endeyootenggo, ero ingootenggoku,
nguro no oni, nguno mande yanggango ewanoku ngu!
3 Hamoo, noore mera ngaro, oni ngundiro endeyooteto. Ene noorendo
ebe ma urooteto, mera ngaro onindo tetenggoku, ngundiro kini.
4 Noore ebe ureweroyi oo dowootetoku, ngu mera ngaro oo kini. Ngu oo
ngu, Anutro yanggangoni, ngundo mera ngaro yanggangoni biyomi, ngu
ureni uweroyimboro dowooteto.
5 Noorendo mera ngaro oni windawinda tetenggoku, nguro ingonduduye
ngundo oni Anutro mande murini, ingoweroyi tetoyi, nguro ooreye ngu
goodoowero tetenggoku, ngu noorendo enengo ingonduduyega, ngu andan-
gero yokowero mamanayerooteto. Ngundiro tero, nguno noorendo Anutro
mande nga etooyega, ene ngu ingoya, ngunonggo ene Krayisro mandeni,
ngu keyowanggo.
6 Ene noore ye soboyeroro oodooye, yendo noorengo mande, gome nga
ingoro keyowanggoku ngu, asa, ngu naruno nguno, noorengododo yowuru-
wooro, oni mande yokootenggoku, nguro mande yunoro mamanayerowato.
7 Ye komo nguro ingondudu teyi! Oni gura newendemo hamoo teyingo,
ngu yanggango tetoni ngu, enengombo ngu, ene Krayisno ooroote. Ngu
oningga ngu, ene ngandiya newendemonggo ingondudu teni. Nondo ngu,

Krayisro oni, ngundiro nangge, noore nguya Krayisro oni oorooteto, ero ingowato.
8 Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga, ngundo yanggango, noore yunoyingo, noore ngunonggo nga kongga, nga teweroyimboro. Nguno ngu, noorendo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu yanggango teyinootooye, nguno ye ma biyomi yewanggo. Ene Anutdo kongga, no nunootoni, enengo mandeni wesiyoro eweroyi ngaro oyimo ma yowano.
9 Ene nondo ye sosoreyi ero, so uyi ma nakangooteno.
10 Ngu hamoo, oni gidaregado, noro ngandiro etenggo. Yo, enengo mande nakayani kowuri, yanggango oorengo. Ene enengombo noorengomo tunootetoni, kenootetoku, ngu yanggango kini kiyayi, enengo mandeni, wesiyoweroyi nguya kingo oo ngundiro, eyingo.
11 Oni ngundiro mande etenggoku ngu, ene komo gome ingondudu teya, ngandiya ingoni. Noorendo yeya gobooro ootooro ngu, asa, noore mande muri ngundiro guranangge, noorendo nakayano nakangootetoku, ngundiro tewato.
12 Oni enengo bingamiye ero okootenggoku ngu, noorendo noorengo murinani nguya enengo muriye nguya, gobooro ma wirikoweroyi. Kini, ngundiro oni ngundo, enengo muriye, ngu ene rogono tetenggo. Nguro rogogano, nguno enengo muriye ngu wirikootenggo. Oni ngundiro tetenggoku ngu, ene nowoondoyemo ingoyingo nguya kini.
13 Ene noorendo murinani rogono, ngu rogowootooye, urungga awuno ooretoni, ene noorengo bingaminani, ero okoowero yokooteto. Kini, noore Anutdo ingooteku rogoga, ngu nangge keyowato. Noore ngu nangge keyoro, yade oororo, yeno nguno oorowuwootoku ngu!
14 Yo, Anutdo noore rogoyerowoku, noore yeno Krayisro mande keta mesarango, wesiyoro eweroyimboro. Nguro noore Anutdo rogo yewoku, ngu ma karongoyingo. Kini, noore yeno koretero omburo, Krayisro Mande Keta Mesarango, wesiyoro yunoyingo.
15 Yo, Anut enengombo ko noorendo teweroyi rogoga ingowoku, ngu kuri yeyunoyingo. Nguro ngu, noore enengo rogo, noorengo yeyingo, ngu ma karongoro oni gidaregado, Krayisro koni tetenggoku, nguro ma wesiyoro eteto. Kini, noorendo ngu ngandiro ingondudu yanggango teteto. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo tunooteya tunooteya ooreni, ero ingooteto. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, noorengo konani ngu, ye kewooroyemo, nguno urungga nguya tunootewa.
16 Ngundiro tetoni, noore Krayisro mande keta gome ngu yoro, ye kootuyesina, merako oni simoo bare, nguno nguya, ero yootunoro yunowato. Noorendo oni guraro koni, nguno ma karongoro, uro, nguno ko gidarega, ngu oni, ngundo kuri temukowonggoku, nguro noore oowoonani kingo, ero ma okoowato.
17 Anutro mandeno ngandiro ete.
Oni ene oni oni tewero ngu, ene, komo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro nangge oni oni teni, ero eyingo. (Yeremayiya 9:24)
18 Noore ingooteto. Oni enengo oowooyi bingami ero okooteku ngu, ene Anut doongeyimo ngu, ene oowooyi bingami kini. Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo oni gura oowooyi, ero okoowaku ngu, asa, ngu oningga ngu nangge, ene oowooyidodo oorengo oruwa, ero ingooteto.

# 11

*Polndo Godange Etenggoku Oni, Nguro Muriye Yootunoro Eyingo*

1 Nondo kingo wenonoyingo mande gura etoowe, yendo nguro ingondudu
urungga ma ingowero. Ye kingo no sodeyonunootoyiga, nga mandega nga
ewe.
2 Ndadiro nguro, yengo nowoondoye, ngu bidodo Anut inoyi ero, nowoon-
done bidodo yengo ngundiro ingooteno. Yo, yengo ootootooye muriye ngu
gome nenengo ngundiro oode ngu, asa, kootuyisina, ngu muriye gomengga,
ngu kingo duwoo inowanggo. Yo, ngu muri ngu ngandiro: bare oore gura
newende gome oorengo ootooro, ene simoo guraya ma endeyoro oode, asa,
ene nenengo kame teteku ngundiro.
3 Kuri, damonimo sirendo godange eweroyimboro, ingondudu tero, ene
Ewa ganangoyingo. Ngundiro nangge, nondo ngu muringga, ngu yeno
tunooteweroyi, nguro no sosoreteno. Yo, ye ngu muringga, ngu tero ngu,
ye muri nenengo gome metemi Krayisro, ngu yokowanggo, ero nguro no
sosoreteno.
4 Ndadiro nguro, oni gidarega yeno mayero, Yisas guraro mandeni,
wesiyoro yeno ero ngu, ngu mandeye etenggoku ngu, noorendo Yisasga,
nguro mandeni etetoku, nguro mandeni ngundiro kini. Ngundiro muringga
nguno, ye kuri Yuka Kundingiyingga, Anutnonggo ombutoni, yoyingongga,
ngundiro kini, ye yuka gura yootenggo. Ye mande keta gome gura ngu,
noore manggonanimonggo, ye kuri ma ingoro yowonggoku, ngu yootenggo.
Ene oni gura ye kewooroyemo, ngunonggo, ngu muringga, ngu tetoni ngu,
yendo enengo murini biyomi, nguno ma uwero.

5 Ye Korind oni ingoyi! Ngu Aposel oni yendo oowooye, ero okootenggoku,
ngundo no ma daganerootenggo.
6 Ngu hamoo, no mande wesiyoro eweroyi rogono kini, ene Anutdo
enengo mande keta mesarango, nguro ingoyingo urungga nunowoku,
nguro no wenonoweroyi kini. Nguro ngu, noorendo mande ketangga nguro
murini gome oorengo wesiyoro, tunoo oorengo ye etuyerowootoku ngu!

7 Ye ingootenggo. Nondo kuri Anutro mande gome ketangga, ngu yeno
wesiyoro ewonoku, nguro nondo urini ma yoyingo, ero ingoyingo. Ngu
muringgano, nguno no nenengombo ayibiyi imakeyingomo ootooro, no
yengo bingamiye nangge, ero okoowono. Ndadiro nguro, nondo ngu
muringga tewonoku, ngu weti mbumbuwa, bine? Kini, ngu nenengo kini.
8 Nondo ngu ende gidaregaro, Kristen oni, nguro digi beye oo ngu yoro,
ngunonggo, yeno ko tero, ye hoorooweyerowono. Ngundiro muringga
nguno, nondo enenonggo digi beye oo ngu kingo duwoo yowono.
9 No kuri yeya ootooro ngu, no ooro wenonowonoku, ngu naruno, no
oni gurano ooro ma sumoo inoyingo. Kini, noro dobookurine Masedoniya
mera yokoro, Korindno mayetoyi, nguno ngu, no ooro wenonowonoku ngu
bidodo nunomukowonggo. Nondo oo bidodo gome sobowooro, ngunonggo,
ye kowuri bodaga ma yunoyingo. Ngundiro nangge, nondo suwooyi sano
oo sobowoororuwano.
10 Krayisro mande hamoo oorengo, ngu nono ooroote. Nguro ngu, hamoo
oorengo, Giris mera gumi bidodomo, oni gurado, nondo Krayisro koni
tewero oni oni tetenoku, murinengga ngaro, ooreni doongooweroyi nguya
kini.
11 Nondo ndawugaro nguro, ngandiro eteno? Nondo bine yengo ma
nowoondoyi teyunooteno? Kini, Anutdo ngu, ene kuri ingooteku ngu,
nondo yengo gome gome nowoondoyi teyunooteno.

12 Ene oni gidaregado enengo oowooye bingamiye ero okooweroyimboro,
oore erewetenggo. Ene noorendo ko tetetoku, ngandiro oni simoo bare
doongeyemo, ene nguya ngundiro tunoo ko teweroyimboro ingootenggo.

Ene hamoo ma ko tetenggo. Yo, nondo ngu enengo godange muriyengga,
nguro ooreye doongooyunororuwano.
13 Ngu ngandiro: ngu Aposel godange oningga ngu, ene godange mande
nguro ko oni teyingo. Yo, enengo muriye godange ngu simoo bare
doongeyemo yowoorengootoyi, onindo kenoro ingootenggo. Ene, Krayisro
Aposel oni hamoo, ero ingootenggo.
14 Ene ye nguro ma soriyokowero. Ndadiro nguro, noore ingooteto.
Setan enengombo enengo murini godangengga ngu oongooro, ene, Anutro
sambono Engel oni duridarinidodo ngundiro goweyi yoro, simoo bare
ganayerowero tunootete.
15 Nguro ngu, Setanro ko oni nguya enengo muriye godangengga ngu
yowoorengootoyi, oni simoo bare doongeyemo ngu mande muri gome
nenengo, nguro ko oni ngundiro tunootetenggo. Asa, noore nguro ma
soriyokowato. Ndadiro nguro, kootuyisina, ene nguro urini gumi ngu,
enengo koye tewonggoku ngundiro yowanggo.

### *Polndo Aposel Kongga, Nguro Kowuri Urungga Koorowooro Ko Teyingo*

16 Nondo ko eteno. Oni gura noya wenonoyingo oni ingoyingoni kini,
ero ma ewero. Ene noya wenonoyingo oni, eya ingoya ngu, asa, ye komo
noyokootoyiga, no nguya, no nenengo oowoone, mete naru bodaga, ero
okoowano.
17 Nondo mandega etenoku nga, ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo nono etoni ma eteno. Kini, nondo ngu wenonoyingo onindo
kakabetero mande etenggoku, ngundiro ero, no nenengo bingamine, ero
okooweroyi, nguro mande yanggango eteno.
18 Oni oowooyingga oorengo ngu, ene mera ngaro muri ngu keyoro,
enengo oowooye bingamiye, ero okootenggo. Ngundiro nguro, no nguya
ngu muringga, ngu keyoro, no nenengo oowoone bingamine, ero okooteno.
19 Ye ingoyi! Ye ngu ingonduduye gome oorengododo, ngundiro nguro,
ye komo oni wenonoyingo, nguro mandeye ingowero gome ingoro, ye
yoyokootoyi, yengo kewooroyemo omburo, wenonoyingo mande etenggo.
20 Yo, oni gurado, ye yoyoro enengo koni biyominggano nguno yoyetoni;
ngundi enendo yengo oo yeni kinitetoni; ngundi enendo mandeni godan-
gengga, nguno ye yoyootoni; ngundi yeno muri biyomi tetoni; ngundi ene
oowooyidodo tunootero, ye yowoongooni utoni; ngundi yengo gagiyemo
oorongooya yudoningga ngu; asa, ye nguro mande gura ma ewero. Nguno
yokootoyiga, ene komo yeno ngundiya teni.
21 Ngu hamoo, noorendo ngu muringga, ngu teweroyi yanggangonani
nguya kini! Ngundiro nguro, no oyimonerootoni, nguro no nga mandega,
nga eteno! Ene oni gurado enengo murini, nguro mande yanggango
yootunoro ewero, ewaku ngu, arisa, no nguya nenengomu, ngu ewero
yanggango yero ewano. Ataga ngu, no oni wenonoyingo nguro mande
ngundiro eteno.
22 Ene Hiburu mande ete, bine? No nguya Hiburu mande eteno. Ene ngu
Iserel oni, bine? No nguya Iserel oni. Ene Ebarahamro sowe, bine? Ngu no
nguya Ebarahamro soweni.
23 Ataga ngu, nondo oni wenonoyingomboro mandeye ngundiro oorengo
eteno. Ene Krayisro ko oni, bine? Nondo Krayisro konimo ngano ngu, ene
dagayerooteno. Nondo Krayis oowooyimboro, ko yanggango oorengo tero,
nguno noyoro ya biyomimo noyetoyi, nguno naru oowooyingga oruwono.
Naru oowooyingga mundi onindo gome gome nurewonggo. Ngu oo nguno,
nondo ene bidodo dagayerowono. Naru bidodomo, no kumooweroyi
oorengo teroruwono.

24 Yuda onindo tambu kandegura, uto gisaruyibo nutoroodoyi, oororo
tambu onibiga kandegura gidemboro namoraya. (39), ngu teyingo.
25 Tambu kabusagomo, turimbo nureyingo; tambu guranangge, di-
gibo nureyingo; tambu kabusa, wanggo biyomi yetoni, no wendeyino
oonootewero tero, nguno no suwoo gura, ko sa gura nguya, no wendeyi
sanganimo awoonerorootoni oruwono.
26 Naru urungga oorengo, no Krayisro mande keta, ngu wesiyoro
ero etuyerowero, oore orirokoyi toongewonoku, nguno no sono tuwino
oonootewero tero; yakaka onindo oo sobibiyoro yootenggoku, ngu
kandeyemo nono biyomi tero; Yuda oni dobookurine, ko oni sowe gidare-
gado nguya, yomburinerowero tewonggo. Ende ururumo nguya, ko oni
kini kingo merako nguya, wendeyino nguya, no kowuri urungga yowono.
Godange oni dobookurine kandeyemo nguya no kowuri koorowoowono.
27 Nondo kuri ko biyomi guradiro guradiro oorengo tewono. Naru
urungga no suwoo ko tero, no ma wereyingo. No oriroko ootooro, nguno
sonoro oowariro nguya biyomi tewono. Naru urungga, no oowari yokoro,
doogo dogigino sosorero biyomi tero, moondene doobengoweroyi oo ngu
ereweyingo.
28 Ngu nangge kini. Kini, naru bidodomo, kowuri urungga oorengo
omburo, ngundo no wirineroote. Ngu ngandiro: nondo Kristen oni
simoo bare ende bidodomo, nguro ingondudu urungga ingootoowe, ngundo
kowuri nurewo.
29 Oni gura yanggangoni kini bine, asa, no nguya yanggangone kini. Oni
gura weti mbumbuwano, sorero utoni ngu, no nguro nowoondone kowuri
yete.
30 Oore kini ngu, no komo nenengo oowoone bingamine nangge
okoowano. Nguno ngu, no mete ngandiro ewano. No yanggangone kini
ero, ngunonggo, no nenengo oowoone bingamine, ero okoowano.
31 Anut ngu, Yisas Krayis, Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga, nguro
eweyi. Ene suwooyi sano, ene sugi sugi keta oorooteku, ngu nangge oowooyi
bingamidodo oorooteku, ngundo ingootoni eteno. No godange ma eteno,
ero ingoote.
32 Damaskas ende, nguro oo sobosobo koreteyingo oni, oowooyi Aretas,
nguro Kiyap, ngundo me oni yoyoro yoyetoni, endega nguro sisipawayi
ngu yamukoni sobowooyingo. Ndadiro nguro, ene no noyoro ya biyomimo
noyewero ngundiro teyingo.
33 Ene Kristen konebane gidaregado, no noyoro siko sirineroro, noyoro
doogoro wituwoore noyeyi, ende nguro sisipawa damonimo, noyokootoyi
uro, nguro no ende yokoro toongeyingo.

# 12

### *Gabono Anutdo Ko Mande Oo Urungga, Pol Etungootoni, Kenoyingo*

1 Oore gura nguya kini, no ngu komo nenengo oowoone bingamine, ero
okoowero. Hamoo, ngu muringga ngundo noore ma hoorooweyerowa.
Ngundiro ngu yokoya, nondo gabono oo mande gidarega Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo kombiteyingo ngu yootunoro etunerowoku, nguro
ewano.
2 Kuri dagoma kande eraya kegidemboro namoraya (14) yokoro, Anutdo
noyoro sambo ende awu sanganimo nguno ooreyingo. No bine gowene
nga bidodo, ngundi gowene yokoro gabonembo nangge oorewono, ngu no
watayi kini. Anutdo nangge ene ingoote.

3-4 Yo, no ko eteno. No bine gowene nga bidodo, ngundi gowene yokoro
gabonembo nangge oorewono, ngu no watayi kini. Anutdo nangge ene in-
goote. Sambono, Paradayis endemo nguno, no mande kundingiyi oorengo
ingowonoku ngu, ene guradiro oorengo, onindo mande ngu yootunoro
eweroyi nguya kini. Nondo mande ngu yootunoro onino eweroyi, ngu roogo
oorengo tenunowonggo.
5 No ooga nguro yootunoro ewanoku, ngu ene no nenengo oowoone
bingamine, ngu ma ero okoowano. Nondo ngu ngandiro mete ewano. No
yanggangone kini, ngundiro nangge eroruwano.
6 Hamoo, nondo nenengo oowoone bingamine ero okoowanoku ngu, no
oni wenonoyingo, ngundiro ma tewano. Kini, no ngu hamoo oorengo
eteno. Ene nondo nenengo oowoone bingamine, ma ero okooteno. Kini,
oni gurado, noro ingootoni, oni gome oorengo ero ingoweroyi, ngu no
yokooteno. Nondo ngu, yendo noro murine tetenoku ngu kenoya, ko nondo
mande ero yunootenoku, ngu ingoya, ngunonggo, ye noro murine ngu gome
oorengo ingowanggo.

### *Disi Oo Ngundiromundo, Pol Goweyi Sanggaweyingo*

7 Anutdo oo etunerootoni kenowonoku, ngu songo guradiro ene komo
urungga oorengo. Nguro nondo nenengo oowoone okooweroyi, tetenoku
ngu, Anutdo nguro ma ingoote. Ngundiro nguro, ene gowenemo sayi ogingo
nonunowoku ngu, disibo gowene sanggaweteku ngundiro. Ngungga ngu,
Setanro ko oni, ngundo yomburinerootenggoku ngundiro. Ngundo ngu,
nodowooro nowoosootoni, nguro no nenengo gowene okooweroyi nguya
ereremo kini.
8 No tambu kabusa, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno nono ooga nga
andangeni ero, nguro ngguyinggayi tero, yemboongewono.
9 Ngguyinggayi tero, yemboongetoowe, Anutdo nono gumi ngandiro
eyingo. Kini, nondo gengo sayinggega, ngu ma andangero yokowano.
Ndadiro nguro, noro sumangene ngu geno mete oruwa. Yo, noro yanggan-
gone, ngu oni yanggangoye kini, nguno ko gome metemi tunootewa, eyingo.
Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ngundiro ewo. Ngundiro
nguro, no nowoondone yanggangoni kini ero, ko ma kowuri ingowano.
Kini, no ko ngaro oni oni urungga oorengo tero, ko teteno. Ndadiro nguro,
Krayisro yanggangoni noya ooroote.
10 Ngundiro nguro, Krayisro konimo ngano ngu, no yanggangone
kini. Onindo yomburinerootenggokuno, kowuri gura gurado noyootekuno,
onindo nutoro yomburinerootenggoku, nguno ngu, no nowoondone gome
metemi ayibidodo tunootete. Yo, no yanggangone kiniteteku naruno, nguno
nguya, Krayisdo enengo yanggangoni ngu nunootoni, nguno no yanggango
oorooteno.

### *Polndo Korind Oni, Nguro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teyunoyingo*

11 Nondo nga mandega, etenoku nga, ngu wenonoyingo mandega eteno.
Ene yendo no yokutunerootoyi, nguro nondo ngundiro eteno. Yendo ngu
noro murine, gome ngu yootunoro eweroyi mete ero, ene ye ngundiro ma
teyingo. Hamoo, no ngu kingo oni ngundiro, ene yengo, Aposel oni godange
ururu, ngundo no ma daganerootenggo, eyingo.
12 Nondo ngu, Anutro koni, ngaro nowoondone bidodo, ngu tewero
hahangero, nguro no ye hoorooweyeroro, ko biyomi urungga tewono.
Anutdo yanggango nunoro, hoorooweneroot oni, nguro no yeno Aposel
oniro, sunggi gura gura oowooyingga, ngu muri songo gura gura, onindo

ma teweroyi, ko ngu ye kewooroyemo nguya tewono. Nguno ngu, Anutro
koni, nguro yanggangoni ngu tero etuyerootoowe, oni ngu kenoro, ene in-
gootenggo. Yo, hamoo, Pol ngu Anutro Aposel oni oorengo, ero ingootenggo.
13 Yo, nondo Krayisro mande murini yeno tewonoku, ngundiro Kristen
oni songomo nguya, ngundiro nangge etuyerowono. Ene oo gura ye ke-
wooroyemo nguno ma tero etuyerowonoku, ngundiro Kristen oni songomo
nguya, tero etuyeroyingo. Yendo no oowari oo nunoweroyi muringga ngu,
no ye ma etuyeroyingo. Ngu hamoo, nondo muri biyomi tewonoku, nguro
ye ma ingondudu tewero, kabeteya, yokoyi!
14 Arisa, ataga ngu, no yeno tambu kabusayiga ngu oorowuwero, tetenoku
ngu, nondo nguno yengo oo gura ma yowano. Ene ye ingoyi! Yengo
nowoondoye ngu nangge nonunootoyi, no yeya ko gobooro teweroyi, nguro
nangge ingooteno. Ye ingootenggo. Buniyo ngu, ene awa namoye, ma
soboyerootenggo. Kini, awa namoyembo nangge, enengo simoo namboye
soboyerootenggo, ero ingoyingo.
15 Nguro no nenengombo, ngu gowene, ingondudune, yanggangone, oo
bidodo ye hoorooweyerowero, gome ingooteno. Nondo yengo nowoondoyi
urungga oorengo, teteno. Ndadiro nguro, yendo nguya noro nowoondoye,
ngundiro ma tenunowanggo? Nondo nga mandega etenoku nga ngu, ye
nowoondoye yokutuwoowero eteno.
16 Ene oni gidaregado, nono ngandiro ero etenggo. Hamoo, ene noorengo
oo gura tunoo ma yootoni, ene ngu ganayeroweroyi oni. Enengo godange
muringga, ngundo ene noore ganayeroro yoyoyingo, ero etenggo, eyingo.
Ene ngu mandega, etenggoku ngu, ngu hamoo ma etenggo, eyingo.
17 Arisa, nondo kuri oni gidarega, sureyerootoowe ngu, yeno nguno
oororo, ye ganayeroro, kandeyemonggo, yengo oo gura yowo, bine?
18 Nondo Tayitas, yewe ootoogetoni, eriringootoowe, ene ootoogero,
yeno oorowuyingo ngu. No doboone gura nguya, sureyootoowe, eneya
oorowuwori. Tayitasdo bine ganayeroro, yengo ooga sobiyoro yoyingo?
Noorendo ingondudu guranangge, siyero bine, ma endeyooteto? Noorendo
oore gurananggemo bine, endeyooteto? Ngu yengombo wirikoya ingoyi.
19 Nondo ngu, ye bidodo nga mandega nga kandangeya ingoyi, ero
ingooteno. Noorendo mandenani, nga ye doongeyemo yomosiyoweroyi,
nguro mandega nga nakangooteto. Ene ngundiro nguya kini. Kini,
noore ngu Krayisro oni oorooteto. Noorendo nga mandega, etetoku nga,
ngu Anut doongeyimo, eteto. Noro Kristen dobookurine, noorendo nga
mandega, etetoku nga, ngu yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu,
yanggango teyunowero eteto.
20 Nondo nowoondonemo kowuri bodaga ingoro, ngunonggo ngandiro
eteno. Kinitetoni ngu, no yeno nguno oororo tunootero, no ye yeyootoowe
ngu, ye mande muri songo guradiro tero oodoyi yeyowero, ma ingooteno.
Ko yendo nguya, no neyootoyi, nga mande murine tetenoku, ngandiro ne-
nengo neyoweroyi, ngundiro ma neyowanggo. Nguro ngu, no yeno omburo
ngu, yengo muri biyomi, ngundiro ngu kenowero yokooteno. Ngu ngandiro:
Ngu rongge sambi mande teweroyi; dobookuriyeboya boguwooro mande
eweroyi; nowoondoye biyomi yeweroyi; sanggiri teweroyi; nowoondoye
siyero oruweroyi, muri ngu toongooweroyi; kootuyisina mande eweroyi;
oniro mande konokonoyi tero, yomooyunoweroyi; windawinda teweroyi;
muri gome metemi, ngu yomburibariyoyingo; ngu oo ngu bidodo kenowero
ma ingooteno.
21 Ene yendo muriye biyomi tewonggoku, sebobarese teweroyi muri, ko
nowoondoye uruteweroyi muringga, kuri yendo terorootenggoku, ngu ma

yokowanggoku ngu, asa, no ye kewooroyemo ombutenoku, naruno, ngu noorengo Anutga ngundo no nowoondone yeni kowuri yetoni, sendowero tewano.

# 13

*Korind Oni, Ene Komo Enengo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu Gome Sobowooyi*

1 Ataga, no yeno oorowuwero tetenoku nga ngu, tambu kabusayigaku. Anutro mandeno ngandiro ete:

Oni biyomi tewokungga ngu, oni eraya, ngundi kabusa, ngundo kenowonggoku, ngundo oningga, nguro mande guranangge etoyi ngu, arisa, ngu nangge yomosiyowato, eyingo.

2 No yeno tambu erayayiga oororo, yeya nguno oruwonoku, nguno ngu, oni ene weti mbumbuwa kuri tetoyi, ko ye oni songo gidarega nguya, nondo mande yanggango oorengo yeno ewono. Ye komo yengo muriye biyomi tetenggoku, ngu kootu inoya, nowoondoye yowoorengoyi, ero ewono. No ataga oriroko ootooro, ngunonggo nguya ngundiro yeno eteno. No yeno ko oorowutoowe ngu, oni gura enengo weti mbumbuwani kurimi, ngu ma andangeyingo ngu, asa, nguro no komo yanggango oorengo ene mamanayeroro sodeye sobiyowano, ero eteno.

3 Ye hamoo ingoweroyi ngu, Krayisdo no manggonemonggo, mande ete bine, ngundi kini bine? Asa, yengombo mete kenoya ingoyi! Krayis ngu ene yengo sureyo ma kiniyewa. Kini, ene ye kewooroyemo, nguno ko yanggango oorengo tero etuyeroote.

4 Hamoo, kuri Yisas ngu ene yanggangoni kinitetoni, yoro de omukondino sanggawero ureyingo. Ene Anutro yanggangonimo nguno, ene ataga, keta ooroote. Hamoo, noore nguya, eneno woorogongoro, nguro noore yanggangonani kini. Ene Anutro yanggangoni nguno ngu, noore nguya, eneya, keta gobooro ootooro, ye hoorooweyeroweroyimboro.

5 Yengombo komo yengo nowoondoye suwooyi sano, towoongoya, gome kenoya ingoyi, yengo nowoondoye ngu hamoo teyingo mete bine, ngundi kini bine? Yengombo, yengo wirikoya ingoyi. Ye kuri ingootenggo. Yisas Krayis, ene ye nowoondoyemo ooroote, ero ingoyingo. Kinitetoni ngu, asa, ye enengo nowoondoyemo hamoo, ma tetenggo.

6 Nondo ngu hamoo ingooteno. Yendo, ngu nooreya, ingootenggoku, ngu noorendo Krayisro koni, ngu nenengo oorengo keyoro tetetoku, ngu ingootoyi, nguro no gome ingooteno.

7 Noorendo ngu Anutno yemboongeteto. Gedo ngu ene hoorooweyerootoyi, ene nguno muri biyomi gura ma tewero, ero yemboongeyingo. Noorendo noorengombo komo noore ko oni metemi tunooteteto, ero ma ewato. Kini, noorendo ngu, yendo mande muri gome nenengo ngu teyi, ero gome ingooteto. Yo, ye noorengo ma ingootenggoku, nguro kowuri kini. Ene yengombo ngu komo Anutdo ingooteku muri ngundiro nenengo tero oruwanggoku, ngu gome oorengo.

8 Ye ingootenggo. Noorendo ko yanggango tero, ngunonggo hamoo mande nga ma wiriyowato. Kini, noore komo ngu ko gome tero, ngunonggo Anutro mande hamoo nga gome nenengo wesiyoro oni etuyerowato.

9 Yo, noore yanggangonani kini ngu, ko yendo ngu yanggangoyedodo. Nguno ngu, noore oni oni teteto. Nguro noore suwooyi sano, Anutno yemboongeteto. Gedo Korind, Kristen oni hoorooweyerootooga, ene nowoondoye ngu yanggango oorengo tunooteyi, ero nguro yemboongeteto.

10 Ataga ngu, no yeya oriroko ootooro, ngunonggo, no nga nakayangga,
nga yengo mande nakangooteno. Nga muringga ngaro nangge nakan-
gooteno. Nondo oororo yeya nguno ootooro, nguno Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo koro yanggangongga nunowoku, ngu yengo muriye,
nguro mamanayerowero ngu, asa, Anutdo ene ayibinonggo nowoondoyi
teweroyi muriningga, ngundo yeya gobooro oruwanggo.
11 Arisa, noro konebabagaro, okeyo. Ye komo ko yanggango teyago,
Anutro muri, ngu bidodo keyoyi. Ye komo noro mande nga ingoyi! Ye
komo ingondudu guranangge dowooya, nowoondoye imakeyingo oriyi. Ye
ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutro nowoondoyi teyingo, ko, enengo newende
imakeyingo, ngu yeya oruwa.
12 Noore Anutro oni simoo bare nguro murinani ngu, ye bidodo songomo
songomo, dobookuriyeboya nowoondoyi teya, ebe yenggunangguna teya,
gobooro siyeya oriyi. Anutro oni simoo bare bidodo, ye kambayerootenggo.
13 No Anutno ngandiro yeya yemboongeteno. Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayis, gedo ene sumange yunowa. Anut,
gengo nowoondoge ene yunowa. Yuka Kundingiyi, gedo ene bidodo
nowoondoyemo, uro dowoomomooro, nguno eneya gobooro oruwanggo,
ero yemboongeyingo. Ngu hamoo.

# GALESIYA MANDE
## Polndo Nga So Uyingga Galesiya Merako Simoo Bare, Nguro Nakangoyingo

Galesiyaro Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangoro soweyootoni, oni simoo bare gura gura nowoondoyemo hamoo teyingo, oni ene Galesiya etenggoku mera gumisina nguno oorootenggoku, nguro nakangoro yunoyingo. Kuri, Pol enengombo ngu ende mera oowooyingga endeyoro, Galesiyano Yisasro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro eyingo. Ene ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu mera gumisina nguno tunooteyingo.

Oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Galesiyano mayero oorootenggoku ngu bidodo, ene mandeye gura gura Polndo Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, ngandiro eyingo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu nangge. Ene Anutdo ge gome hooroowenggerootoni, ye oni simoo bare gome nenengo oorengo tunootewanggo. Kootuyisina, ngu Yuda oni gidaregado, Polndo mandega ewoku, ngu kootuyisina mande mande ero ngu, ngandiro ewonggo. Ngu gome, ene oni simoo baredo Mosesndo oo rogo tero, mamana mande eyingo, ngu keyoro ngu, asa, noore oni gome nenengo Anut doongeyimo tunootewato. Ngundiro nguro, ene oni oowooyingga mamana mande ngu oni moondeyi doongooro yomosiyoweroyi, nguro mande oowooyingga etenggo.

Polndo sanggiri oorengo teyingo, ngu moondeye yomosiyoweroyi mamana mandega ngu etoyi, enendo ngu ngandiro eyingo. Ene noore mete gome nenengo tunootero, ngu mamana mandega ngu keyoro, ene Krayisdo noorengo kumooro weti mbumbuwanani andangeyunoyingo. Ngu kingo oo ngundiro tero, ene nguro damoni kini.

Nga so uyinggano ngano ngu, Polndo sanggiri tero, mande yanggango Galesiya oni simoo bareya eyingo. Polndo ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo ngu, ene komo oo etuyeroyingo oni godange ngu oweyerootoyiga, satoyi ngu, ene ko Yisasno ombuya nowoondoye ngu hamoo teyi.

So uyi ngaro mande gumi gumi ngandiro.

* Kambayeroyingo mande, ko ingondudu hamoomonggo ngu mande keta gome. 1:1-10.

* Polndo ngu ete, no ngu naruno nguno, no kirikiri oni tunooteyingo. 1:11-2:21.

* Nowoondoye hamoo teyingo, nguro oore ete. Ene Anutdo ngu noore hoorooweyerootoni, noore gome nenengo tunootero ngu, ko mera ngaro mamana mande oo ngu keyoweroyi, ngu hamoo oorengo, kondibo kini. 3:1-4:31.

* Krayisdo ngu ene noore mera ngaro muri biyomi, ngundo soboyeroyingo. Ene noore ngu Yuka Kundingiyi nguro ingonduduni ngu keyowato. 5:1-6:10.

* Kambayeroyingo mande ero ngu, ingonduduye yokutuwooro, nguno mandeye nga so uyi newendemo ooroote. 6:11-18.

1 No Polndo, Yisas Krayisro soweyeroyingo Aposel oni gura. Oni gurado no ma negoneroro, kono ngano noyeyingo. Ngundiro nangge, oni gidaregado mande ero, yanggango nga ma nunootoyi, nguno Aposel ko

nga teteno. Kini, Yisas Krayis, ko, Anut Awanani nguya sowenerowori. Anutdo Yisas merenonggo kuri yokutuwootoni, ootoogeyingo, ngundo nga konggano ngano no rogoneroro noyewo. Nguro nondo nga so uyingga nga, ngu ye Kristen oni Galesiya ende bidodoboro nakangoyunooteno.
2 Noro Kristen dobookurine noya oorootetoku ngaya, nga so uyingga nga, ye Galesiyano Kristen oni simoo bare oorootenggoku, noorendo bidodo yengo soweyoyunooteto.
3 Nondo noorengo Awanani Anut, ko, Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayisno, ngandiro yemboongeteno. Anut, gedo mete gengo Galesiya Kristen simoo bare oorootenggoku, ngu sumangengge ene yunoro, nguno nowoondoye yoyeni, imakero oruwanggo, ero yemboongeteno.
4 Krayisdo ngu, ene noorengo Awanane Anut, nguro ingonduduni ngu keyoro, enengombo noorengo weti mbumbuwanani andangeyunoro kumooyingo. Ene ngundiro tero, merako ngano muri biyomi oorooteku, ngunonggo ene noore uriyeroro, andangeyeroro, ko yoyoyingo.
5 Ngundiro nguro, noore mete suwooyi sano, Anut oowooyi bingami ero, okooro oruwato. Ngu hamoo oorengo.

### *Anutro Mande Keta Ngu Guranangge Ooroote*

6 Yendo ngu muringga tetenggoku, nguro no soriyokooteno. Anutdo, Krayisro sumangenimo, ye negoyerowoku, ene yendo sodedomangge ene yokoro, ye mande muri keta guraro ingoro, ye ngu keyootenggo.
7 Hamoo oorengo, mande keta gome gura nguya kini. Ene godange eweroyi oni gidaregado, yengo ingonduduye yomburiyoro, Krayisro mande keta gome nguya yowooraringowero tetenggo.
8 Ene noorendo bine, ngundi, sambono Engel onindo yeno mande gura etuyerowatoku ngu, kuri noorendo Anutro Mande Keta Mesarango yeno wesiyoro ewootoku, ngundiro kinitetoni ngu, arisa, oni ngundiro muri tetenggoku ngu, Anutdo soweyerootoni, Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi, nguno oorongooyerootoni uwanggo.
9 Kuri noorendo ewootoku, ko, no ataga nguya eteno. Oni gurado mande gura yeno wesiyoro etuyerowaku, ngu nondo kuri Anutro mande ero etuyerootoowe ingowonggoku, ngundiro kinitetoni ngu, asa, ngu oningga ngu Anutdo soweyootoni, Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyingga, nguno oorongootoni uwa.
10 Nga mandega etenoku nga, yendo ingoya, nguro oni no oowoone bingami okooyi, ero eteno, bine? Hamoo oorengo kini. Nondo nga kongga tetenoku nga ngu, Anutdo noro oni oni teni, ero ngu nangge teteno. Ene nondo kongga nga, onindo oni oni teyi, ero tero ngu, asa, no Krayisro ko oni oorengo tero, ma oruwano.

### *Polndo, Yisasro Aposel Oni Kirarongo Tunooteyingo, Nguro Mandeni*

11 Ye Kristen dobookurine, no yeno nenengo oorengo etenoku nga, kuri Anutro Mande Keta Mesarango yeno wesiyoro etoowe, ingowonggoku, ngu oni gurado yeni, ma tunooteyingo.
12 Kini, nondo oni gura kandeyimonggo, nga mande keta gomengga nga, ngu ma yoyingo. Ngundiro nangge, oni gurado nguya nga mandega nga, no ma etuneroyingo. Hamoo oorengo kini, Yisas Krayis enengombo nangge, nga mandega nga etunerowo.
13 No kuri Yuda oniro muri keyoro, nguno muri biyomi tewonoku, ngu ye kuri ingoyingo. Nondo Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu yoyoro, yutoro, yomburiyeroro, yurewe kumooweroyimboro yanggango yeyingo.

14 Nondo Mosesro mamana mande nguno ngu, nenengo dobookurine
gidarega noya uru teyingo, ngu dagayeroro, nondo Yuda oniro muriye, ngu
urungga oorengo yoyingo. Nondo osi sambanemboro muriye nguya, ngu
bidodo gome keyoyingo.
15 Ene kuri namondo no ma bisineroyingomo, nguno Anut enengombo
ene kuri no rogoneroyingo. Kootuyisina, Anut enengo sumangenonggo
enengo narungga yewokuno, ene no negoneroyingo.
16 Ngu naruno, Anut enengombo enengo Nangoni yootunoro, no
etunerowoku, nguro ngu, nondo oni sowe gidarega Yuda oni kini, ngu
kewooroyemo nguno, Mande Keta Mesarango ngu, ero etuyeroyingo. Yo,
ngu naruno, no oni gura tanggeyimo oororo, nguro ingonduduni nguro ma
sumoo ero ingoyingo.
17 Kini, Yisas enengombo no etunerootoni, nguro ngu naruno, oni
gidarega ene koretero Aposel tunooteyingo ngu, Yerusalemno oriyingoku,
no nguno oororo, enengo ingonduduye ngu ingoro, ma yoyingo. Kini, no
ootoogero, Arebiya merako oororo oode, kootuyisina, no Damaskas endemo
ko ombuyingo.
18 Kootuyisina, dagoma kabusa yokoro ngu, no Yerusalem oorero, Sipas
(Pita) oningga nguya mande ero ingoro, nguno sa naru kande eraya
kegidemboro namoraya (14) eneya oruworo.
19 Ngundiro tero, ene no Aposel gidarega ngu, ene ma yeyoyingo. Yemus,
noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro koneyo, enesu nangge
kenowono.
20 Nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu, Anutdo neyoro in-
gootoni, ngunonggo eteno, no ye ma ganayerooteno.
21 Ngu naruno nguno, no Pitando Yemus yokoro, kootuyisina, no Siriya ko
Silisiya merako nguno oororo, Anutro mandeni oni simoo bare yunoyingo.
22 Ene ngu naruno, oni simoo bare Krayisno nowoondoyemo hamoo
tero, Yudiya merako oorootenggoku, ngundo no omukumundoone ma
kenoyingo.
23 Ene noya mande ngandiro ingoro oruwonggo. Kuri ngu oningga,
ngundo noore yureni kumoowero tero oruwoku ngu, ene ataga, Anutro
Mande Keta Mesarango Yisasro ngu oni simoo bareno wesiyoro, ero
etuyeroote. Kuri, ene Kristen oni simoo bare nga nowoondoyemo hamoo
teyingongga nga yomburiyerowoku, ene ataga, Anutro koni tete, ero eyingo.
24 Ene Anutdo nono oo tewoku, nguro mandeni bidodo ingoro ngu, asa,
ene Anutro oowooyi bingami, ero okoowonggo.

# 2

*Polndo Aposel Oni Gidaregaya, Nowoondoye Gobooro Yeyingo*

1 No dagoma kande eraya kegidemboro namoraya yokoro ngu, ngu
naruno nguno, noore Banabasya Yerusalemno ko oorero, nguno oni gura
oowooyi Tayitas nguya yoro, nooreya oorewooto.
2 Nguro ngu, Anut enengombo ngu ingonduduga ngu nunoro, gedo
komo Kristen oni tabango Yerusalemno oorootenggoku, nguno oorowu, ero
etunerootoni, nguro no oorewono. Ngu naruno, ene Kristen tabango oni
nangge enengo yano nguno yowuruwooro ootooro, Anutro Mande Keta
Mesarangongga, ngu oni sowe gidaregano ero etuyerowonoku, ngu eneno
ero etuyerowono. Ndadiro nguro, nondo Kristen oni tabango Yerusalemno
oorootenggoku, nondo kongga nga ataga tetenoku nga, ko kuri tewonoku
nguya, ngu enendo ingoro, enengo nowoondoyemonggo nondo ko tetenoku,

nguro noya nowoondonani gobooro yowuruwooweroyimboro ingooteno.
Nondo Krayisro koni tetenoku nga, nguro damoni kini, ngundiro ma
tewano.
3 Yo, oni tabango Yerusalemno oorootenggoku, ngundo noro mandene
gome ingowonggo. Ngundiro nguro, ene Tayitas, Girik oningga nooreya
oorootetoku, ngu enengo moondeyi yomosiyoni, ero ma eriringootenggo.
4 Ene oni gidarega Yisasro nowoondoyemo hamoo ma teyingo, goweyi
sanganimonggo, ngundo Kristen kewooroyemo torige oororo, ngu Girik
oningga ngu moondeyi yomosiyoweroyi muringga, ngu newendemo uni,
ero etenggo. Ndadiro nguro, ene ngandiro ingootenggo. Kristen oni,
ngundo Krayis Yisasro mandeni, ko, Mosesro mamana mande bidodo nguya
keyootenggo, ngundi kini bine, ero nguro ingowero. Yo, ngundiro godange
oni, ngundo Kristen oni simoo bare yoyeni, Mosesro mamana mande
newendemo uro, ngu bidodo nguya keyowanggo, ero ingootenggo.
5 Ene noorendo enengo mandeye ngu ma keyoyingo. Nguro ngu, noore
Tayitas moondeyi ma yomosiyoyingo. Ndadiro nguro, nga hamoo mande
keta gomengga nga, yeno nenengo oorengo sugi sugi orini, ero, ene nguro
ngundiro teteto.
6 Oni gidarega tabango oni ururu oowooyedodo, ene ndadiro
oowooyengga, ngu nono ngu kingo oo ngundiro tewa. Anut doongeyimo,
oni oowooyedodo ko oowooyedodo kinimu nguya, ene ereremo oorengo.
Kristen tabango onindo, no Mande Keta Mesarango oni sowe gidaregano
wesiyoro etuyerootenoku, nguno mande gura soweyoro ma eyingo.
7 Ene ingootenggo. Anutdo Pita rogo tero soweyootoni, Yuda onino mande
keta gome nga, wesiyoro ewero soweyoyingo. Ngundiro nangge, Anutdo
Pol nguya rogowooyingo, ngu enengo Mande Keta Gome nga ngu, oni sowe
gidaregano wesiyoro eweroyi, nguro soweyoyingo, ero ingoyingo.
8 Yo, Anutdo Pita yanggango inoro, ene Yuda oni kewooroyemo
enengo Mande Keta Mesarango nga wesiyoro eweroyimboro rogo teyingo.
Ngundiro nangge, Anut enengombo no yanggango nunowoku, ngu oni sowe
gidarega kewooroyemo, Yisasro Aposel ko ngu teni, ero no rogonerowo.
9 Kristen tabango oni, Yemus, Pita, Yon, Kristen simoo barero nowoon-
doyemo hamoo teyingo yanggango teyunoweroyi oniku, ngundo kuri noro
ingootenggo. Anutdo noro sumange tenunoro, nga kongga nga no nunowo,
ero ingootenggo. Ngundiro nguro, ene noore Banabasya kandenari
dowooro eyingo. Yari noorengo dobookurinani gobooro. Noore mande
nguro nowoondonani guranangge yero, ko tewato. Yari mete oni sowe
gidarega kewooroyemo ko tetori, ko, noorendo ngu Yuda oni kewooroyemo
ko tewato, ero ewonggo.
10 Ene mande gura nguya soweyoro, nooreno ewonggo. Yari
komo noorengo angoyi onindo ooro wenonootenggoku, ngu
hoorooweyeweroyi, nguro ye ma kabetewero, ero ewonggo. No angoyi
oni hoorooweyeroweroyi kongga nguya, yanggango tewero hahangeteno.

### *Polndo Pita Mamanangoyingo*

11 Pita, oowooyi gura Sipas, ngundo Andiyok merako ombutoni, nondo
Pita enengombo muri eraya tewoku, nguro enengo doongeyimo, ko Kristen
kewooroyemo nguya, nenengo yootunoro, mamanangoro ewono.
12 Ngu ngandiro. Kuri, Yemusro oni gidarega ma ombuyingomo, ngu
naruno nguno, Pita ene Kristen oni sowe gidaregaya bibitero, oowari
neyingo. Ngundiro tetoni, ene ngu naruno, Yudaro Kristen oniku moondeye
yomosiyoweroyi muringga, nguro gome ingootenggoku, nguno ombutoyi

ngu, ene nguro sosoreyingo. Ngundiro nguro, ene Kristen oni sowe gidaregaya bibitero, oo neyingo ngu yokoro, eneya ko ma bibiteyingo.*
13 Yudano Kristen oni gidarega nguya, Pitando muri biyomingga tewoku, ene nguya teyingo. Ngu muringga, ngundo Banabas nguya woosootoni, ngu keyoro teyingo.
14 Ngundiro nguro, no ene yeyootoowe, Anutro hamoo mande keta gome, ngu gome nenengo ma keyootoyi, nguro nondo Pita simoo bare kewooroyemo kenoro ngu, no ngandiro mamanangoro ewono. Ge Yuda oningga, ene gedo ngu, oni sowe gidarega nguro muriye ngu keyooteku, Yuda oniro muriye ngundiro kini. Ge ndadiro nguro, ge komo oni sowe gidaregado Yuda oniro muriye ngu keyoyi, ero, yanggango yero eririyeroote? Ero eyingo.

*Oni Yisasno Nowoondoyemo Hamoo Tewaku ngu, Anutdo Oni Gome Nenengo, Ero Ewa*

15 Hamoo, Pita, ge nooreya ngu Yuda oni nenengo. Noore oni sowe gidaregaya, weti mbumbuwadodo oni ngundiro kini.
16 Ene noore ingooteto. Anutdo oni Mosesro mamana mande keyootenggoku nguya, oni nenengo, ero ma ewa, ero ingowato. Kini, oni Krayis Yisasro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro Anutdo oni gome nenengo, ero ete. Noore kuri, Krayis Yisasro nowoondonanimo hamoo tewootoku, Anutdo ngu nowoondonanimo hamoo teyingongga, ngu kenoro, nguro ene oni gome nenengo, ero ete. Ndadiro nguro, oni gurado Mosesro mamana mande gome oorengo keyoro, ko tetoni, Anutdo nguro oni gome nenengo, ero ma ewa.
17 Noore Krayisya gobooro siyero ootooro, nguno Anut doongeyimo, oni gome nenengo tunootewero ingooteto. Ene Yuda onindo noorendo Mosesro mamana mandeni ngu ma keyootooye, ngu kenoro, ene weti mbumbuwadodo oni, ero ingootenggo. Ngu Yuda oni ngundo ngandiro ingootenggo. Krayisdo ene yoyeni, Moses mamana mande yokoro, weti mbumbuwa tetenggo, ero ingootenggo. Ngu hamoo ngundiro, bine? Hamoo oorengo, ngundiro nguya kini.
18 Ene nondo ko oororo, Mosesro mamana mande kuri yokowonoku, ngu keyoro ngu, asa, no weti mbumbuwa tewano.
19 Nondo Mosesro mamana mandeni ngu yokootoowe, ngundo ma sobonerowa. Mosesro mamana mandeni, ngundo no noyeni, Anut doongeyimo, oni nenengo tunootewerroyi, nguya ereremo kini. Ngundiro nguro, noro weti mbumbuwane ngu Krayisdo yoro, de omukondino sanggawero yokoyingo. Nguro ngu, no ataga Anut doongeyimo, oni nenengo, ero ingoro, neyootoni oorooteno.
20 No Anutro Nangoni nguro nowoondonemo hamoo teyingo, ngunonggo noro yanggangone ingondudune ngu bidodomo, ngu nenengombo sobowooro, ma endeyooteno. Kini, Krayisdo no nowoondonemo ootooro, ngunonggo noro ootootoone nguya sobowootoni, ngunonggo no enengo yanggangonimo, nguno endeyooteno. Nguro no merako ngano keta oorootenoku, nguno no mete Anutdo muri nenengo nondo teni ero ingooteku, ngundiro tewano. Ndadiro nguro, enengo Nangoni, ngundo no hooroowenerroote. Yo, hamoo, Yisas noro gome ingoro, nguro enengombo de omukondino no hooroowenerroweroyimboro kumooyingo.

---

* **2:12:** (Yo, Yisasro murinimo ngu Kristen dobookuriye songomboya siyero oo gobooro mete neweroyi. Ene Pitando ngundiro muri gome ngu damoni yero, tero, ko yokoro Yuda oni enengo muriye nguno ko oorowuyingo).

21 Nondo Anutro sumangeni ngu yewe, kingo oo ngundiro ma tewa. Ene
Mosesro mamana mande, ngundo mete muri nenengo yeni, tunootetoni
ngu, arisa, Krayisdo de omukondino noorengo mbumbuwaro kumooyin-
gongga, ngu kingo ngundiro tewo, ero eyingo.

# 3

*Mosesro Mamana Mande, Ko Nowoondoye Hamoo Teyingo, Nguro Muri*

1 Ye Galesiya oni wenonoyingo! Onendo yengo ingonduduye yeni
wenonootenggo? Yengo ingonduduye ngu nenengo kini! Ye ngu kuri Yisas
Krayis de omukondino kumoowoku, ngu noorendo ye etuyerootooye, yengo
doongeyembo goweyi kenootoyi kumooyingo, ngundiro ingowonggo.
2 No ye sumoo yunootoowega ngu, ye nono nenengo etoyi ingowano.
Ye Anutro Yuka Kundingiyi yowonggoku ngu, ye bine, mamana mande
keyoro, ngunonggo yowonggo, bine; ngundi, ye bine, Anutro Mande
Keta Gome ngu ingoro, nowoondoyemo hamoo tetoni, ngunonggo Yuka
Kundingiyi yowonggo? Yo, hamoo, koretero ye Yisasno nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngundiro nguro, Anutdo enengo Yuka Kundingiyi yengo
hoorooweyeroweroyimboro soweyoyingo.
3 Ye ndadiro wenonootenggo? Ye Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu damoni yero, Yuka Kundingiyimboro yanggangonimo nangge, nguno
endeyoyingo. Ene ye Yuka Kundingiyimboro yanggangoni, ngundo ye
hoorooweyeroweroyimboro oore gome, ngu yokoro, nguro ngu, ye ataga
yengo yanggangoyemo nangge oorootenggo, bine?
4 Ye Yisas oowooyimboro kowuri kuri ye yunootoyi, ngu kingo
koorowoowonggo, bine? Hamoo oorengo, nondo ingootenoku ngu, ye kingo
ma koorowooyingo.
5 Ye Mosesro mamana mande keyootoyi, nguno Anutdo ye yeyoro, nguro
ye Yuka Kundingiyi yunoro, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi
ngu, ye kewooroyemo nguno ma tete. Hamoo oorengo, ngundiro nguya
kini! Ye Anutro mande keta gome ngu ingoro, nguro ye nowoondoyemo
hamoo tetoni, nguro nangge, Anutdo enengo Yuka Kundingiyi suwooyi
sano ye yunoro, ko, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu ye
kewooroyemo, nguno tete.
6 Anutro mande nakayano, ene ngandiro ete. Ebaraham ngu Anutro
newendemo hamoo teyingo, nguro Anutdo Ebaraham enengo newendemo
hamoo teyingongga, ngu kenoro, nguro ene oni gome nenengo, ero eyingo.
7 Ngundiro nguro, ye komo ngandiya ingoyi! Simoo bare, ngundo Anutro
mande keta gome ngu ingoro, nguro ene nowoondoyemo hamoo teteng-
goku ngu, Anut doongeyimo, ngundiro simoo bare, ngundo Ebarahamro
osisembeni oorengo tunootewanggo.
8 Yo, kurimi Anutro mandeno, Anutdo eyingo. Nondo oni sowe gidarega
yoyewe, noro mande keta gome ingoro, nono nowoondoyemo hamoo
tewanggo. Nguro noro doongenemo, ngundiro oni ngu gome nenengo
tunootewanggo, ero eyingo. Yo, Anutdo Yisas ma soweyoyingomo, ngu
naruno, Anutdo Ebarahamno ngandiro eyingo.
Ebaraham, genonggo oni simoo bare mera bidodomo, ngu kumana
yowanggo, ero eyingo. (Yenisis/ Stat 12:3)
9 Ngundiro nguro, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, ene Ebarahamro
newendemo hamoo teyingongga nguya, gobooro kumana yororuwanggo.
10 Ene oni gidaregado ngundiro ingootenggo. Noore Mosesro mamana
mande keyootetoku, nguro Anutdo oni gome nenengo, etoni, tunootero

oruwato, ero ingoyingo. Ene enengo ingonduduye, ngu nenengo kini. Anutro mande nakayano, Mosesro mamana mandero bukno, ene ngandiro ete.

Oni gura mamana mande nakangoyingo, ngu bidodo ma keyoro tewaku ngu, asa, Anutdo ngundiro oni, ngu kumana biyomi inowa, ero eyingo. (Dutoronomi/ Lo 27:26)

11 Ataga ngu oni mamana mande keyootoyi, Anutdo nguro oni gome nenengo eweroyi, oore gura nguya kini. Anutro mande nakayano, ene ngandiro ete.

Oni ene nowoondoyemo hamoo tewanggoku, nguro Anutdo eneya oni gome nenengo oorengo etoni, tunootewanggo. Yo, hamoo, ngu oni, ngundo Anutya siyero, gobooro keta oruwanggo, ero eyingo. (Habakuk 2:4)

12 Nguro ngu, oni simoo bare gome ingowanggo. Oni mamana mande keyootoni, nguno ngu, Anutdo ngu oningga, ngu gome nenengo, ma ewa, ero ingowanggo. Kini, Anutro mande nakayano, ene ngandiro ete.

Oni ene mamana mande bidodo keyootenggoku ngu, ene mamana mande nguno nangge keta oruweroyi, ngu yowanggo, ero eyingo. (Lewitikus/ Wok Pris 18:5)

13 Ene noore mamana mande bidodo keyoweroyi, ngu ereremo kini. Ngundiro nguro, Krayisdo noore ko uriyerowoku ngu, Anutdo kumana biyomi noore yunowero tetoni, Krayis enengombo noorengo kumana biyomi, ngu bidodo yowo. Yo, Anutro mande nakayano, ene ngandiro ete.

Oni gura ene deno boorowoowanggoku ngu, Anutdo ngu oningga nguya, kumana biyomi inowa, ero eyingo. (Dutoronomi/ Lo 21:23)

14 Yo, Ebaraham newendemo hamoo tetoni, nguro Anutdo ene kumana inoyingo. Ngu kumana ngundiro Anutdo noore bidodo Krayisno oorootetoku, Yuda oni, ko, oni sowe gidarega nguya yunoyingo. Arisa, ataga noore ingooteto. Noore Krayis Yisasno nowoondonanimo hamoo tewatoku, nguro ngu, Anut enengo Yuka Kundingiyi kuri yunowero ero, mande gosiyoyingo ngu, noore yunowa, ero ingoyingo.

### *Mosesro Mamana Mande, Ngundo Anutro Mande Ebarahamno Ero Gosiyoyingo, Ngu Ma Andangewa*

15 Ye dobookurine, no ataga oni noorengo mande murinanimo sanggawero eteno. Ngu ngandiro. Oni gurado kumoowero ingoro, enengo oo sitowi ngu simoongo bayetero, yunowero ingoro ngu, arisa, ene mande ngandiro ero gosiyoro nakangoyingo. Mande ngu gosiyowoku, oni gurado enengo mande ma toongooro, mande gura nguya soweyoro, ero ma gosiyowa.

16 Ngu sunggi mande ero gosiyoyingongga, ngu Anutdo Ebaraham ko enengo sembeni guranangge, nguro eyingo. Anutro mande nakaya, ngundo enengo osisembeni bidodoboro ma eyingo. Kini, enengo sembeni guranangge nguro eyingo. Ngu sembeni gurananggega ngu Krayis. 17 Noro mandene nguro damoni ngandiro. Koretero, Anutdo sunggi mandega Ebarahamya ero gosiyoyingo ngu, ko kootu dagoma oowooyingga (430) yokoro oode ngu, arisa, Mosesro mamana mande ngu tunooteyingo. Ngundo Anutdo Ebarahamya sunggi mande ero, ngu tunoo etuyeroyingo. Mamana mande ngu yade yade oororo ngu, Ebaraham sembeni oorengo, Yisas Krayis, Anutdo mande gosiyoyingo, ngundiro tunooteyingo. Ngu Anutdo enengo mamana mandega, ngu Engel oni yunoyingo. Ngundiro yunootoni, Engel ngu manggoyemonggo, kawarara teyingo oni, Moses, enengo kandeyimo yetoni, ngundo mamana mande ngu oni simoo bare yunoyingo.

18 Ene noore mamana mande keyoro ngu, arisa, noore Anutro oo sitowi
goweyiboro, ko gaboyiboromu nguya noorengoro ero eworomu, ngu noore
mete yowato. Ene ngu oo ngu yowatoku, ngu mamana mande keyoro
kini. Kini, Anutndo enengo sumangenino, ngu oo ngu, Ebarahamno sunggi
mandeno yeworo.
19 Ngu ndatero nguro, mamana mande ooroote? Arisa, ngu ngandiro:
Anutro ingondudu ngu mbumbuwaro muri ngu yeni tunooteweroyimboro,
nguro mamana mande soweyootoni ombuworo. Yo, Anutro mamana
mande oodoni, kootuyisina, Ebaraham osiyi gura (Yisas), Anutndo kuri
mande gosiyingomu, ngu tunootetoni ngu, arisa, mamana mande kurimi,
ngu kini tewo. Anutndo mamana mande ngu Engel onino yunootoni, Moses
inowonggori. Inootoyi, Moses, ngu kewooroko oningga, ngundo oni simoo
bareno ero yunoworo.
20 Ene ngu naruno, Anutdo Ebarahamya mande ero gosiyoro inowero
ngu, ene kawarara teyingo oni, Moses, sambono Engel onindo mang-
goyemo, ero ma yunoyingo. Kini, Anut enengombo nangge, mande ero
gosiyoro yunoyingo.

### *Anutro Mamana Mande, Nguro Koni*

21 Mamana mande, ngundo Anutro mande kuri ero gosiyoyingo nguya
usowootoni, eraya tewa, bine? Hamoo oorengo, ngundiro nguya kini.
Anutdo mamana mande gura yunoro, nguno Anutdo nooreya oni gome
nenengo etoni, tunootetooye ngu, nguno ngu, mamana mande keyoweroyi
muri, ngundo noore yoyeni, oni nenengo oorengo tunooteweroyi tewato.
22 Ene Anutro mande nakayano, ngundo ete.
Weti mbumbuwa, ngundo simoo bare oni bidodo pawayerootoni, ngu
newendemo oorootenggo, ero eyingo.
Ene oni Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ngu, Anutdo
oni nenengo ero, ngunonggo ooga yunowero, ero mande gosiyowoku, ngu
yunowa.
23 Kuri Yisas Krayis ngu ma tunooteyingo naruno, nguno noore mamana
mande ngundo ya biyomimo oni soboyerooteku, ngundiro soboyeroyingo.
Yo, mamana mande noore ngundiro soboyerootoni, oodooye, omburo,
Yisas tunooteyingo naruno nguno, noore eneno nowoondonanimo hamoo
teweroyi muringga, ngu tunoo oorengo teyingo.
24 Yo, Mosesro mamana mande ngu noorengo soboyeroyingo awanani
ngundiro. Ene ngundo yoyoro, Krayisno ombutoni, noore mete Anutro
mande keta gome ngu ingoro, nowoondonani hamoo tetoni, nguro Anutdo
nooreya, oni nenengo eyunowa.
25 Ataga, Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo ngu tunootetoni,
nguro noore (mamana mande) soboyeroyingo awanani gura, newendemo
ko ma oruwato.

### *Nowoondonani Hamoo Teyingo, Ngundo Yoyeni, Anutro Simoongo Tunooteteto*

26-27 Ye bidodo Krayis Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu nowoon-
doye hamoo teyingongga, nguno ngu, ye Anutro simoongo tero oo-
rootenggo. Ngundiro nangge, ye Krayisya sono kundingiyi gimuyingo.
Nguro ngu, ye Krayisya nowoondoye gobooro yero, ngunonggo ye enengo
murini ngu keyoro, eneya gobooro oruwanggo.
28 Ngundiro nangge, ngu Yuda oni kini, oni sowe gidarega kini, kingo
kirikiri oni kini, oni enengombo enengo sobowooweroyi kini, simoo ko

bare kini, ene ataga ngu, ye bidodo Krayis Yisasya guranangge oorengo yowuruwooro oorootenggo.
29 Ye Krayisro oni ootooro ngu, arisa, ye Ebarahamro osisembeni tero oorootenggo. Ngundiro nguro, ye Anutdo oo kuri Ebaraham inowero, ero gosiyoyingongga ngu yowanggo.

# 4

*Anutro Simoongo Nguro Mande*

1 Noro mandene ngu ngandiro. Simooyengga eweyimboro oo sitowi bidodo yoweroyingga, ngu ene owita simooye bodagano ngu, ene kirikiri oni ngundiro oode, oororo, simoo urungga tero ngu, asa, ene eweyimbo oo sitowi ngu bidodo yowa.
2 Yo, ene simooye bodagano ngu, ene komo enengo sobosobo eweyingga, ngundi, enengo sobosobo oni nguro mandeni, ngu gome keyoro oodoni, oororo, ngu ene eweyimbo narungga rogo tewoku, nguno tunootewa.
3 Noore nguya ngundiro. Noore simooye ngundiro ootooro, ngu naruno, noore mera ngaro yuka biyomi oo ngundo pawayerootoni, noore ngu newendemo uro, ko biyomi tero oruwooto.
4 Ene Anut enengombo kurimi naru rogo teyingoku, oororo kinitetoni ngu, asa, Anut enengo Nangoni soweyootoni ombuyingo. Bare gurado Yisas bisiyootoni, ene mamana mande ngu newendemo uro oruwo.
5 Ene ngundiro tero, ngunonggo noore simoo bare mamana mande newendemo oodooye, enendo ko uriyeroro, yoyootoni ngu, noore Anutro simoongo tunooteyingo.
6 Ataga ngu, ye Anut enengo simoongo tetoyi, nguro Anutdo enengo Nangonimboro Yukani nooreno soweyootoni, kuri uro oodoni, ngunonggo noore oni oni tero, meno eteto, Awa, Awanani! Ero eyingo.
7 Nguro ngu, Anutdo ye rogoyerootoni, enengo simoongo tunootero, nguno ye kingo kirikiri oni kini. Kini, ataga, ye enengo simoongo oorengo ootooro, nguro ye Anutro kandeyimo, ye oo bidodo ero gosiyoyingo, ngu yowanggo.

*Polndo Galesiya Oni Simoo Barero Nowoondoyi Teyingo*

8 Kuri ye Yisasro ma ingowonggoku naruno nguno, ye oni sowe gidarega merambooro godange anut, nguro mamana mandeni, ngu keyoyingo. Ngundiro nangge, ye Yuda onindo ngu Mosesro mamana mande ngu keyoyingo. Ngundiro tetoyi, ngu oo ngundo yengo nowoondoye ingonduduye nguya sobowootoni, nguno oruwonggo.
9 Ene ataga ye Yisasro ingootenggo. Ngundi no ngandiro ewano? Yisasdo yengo nguya ingoote. Ndadiro nguro, ye Mosesro mamana mandeni ngu yanggangoni kini nguno ko oororo, nguro kirikiri teyinowero ingootenggo? Yengo ingoyingoyengga ngu, metemi kini.
10 Yo, ye Mosesro mamana mande ko keyoro, nguro naru urungga nguno, ye Anutno yambo mande tetenggo. Ye ngundiro tero, kombo naru, dagoma naru ketamo nguya, ye yambo mande tetenggo. Ndadiro nguro, yendo ngundiya tetooyega, Anutdo yeyoya, gome metemi, eya ingoni, ero tetenggo.
11 No yengo muriye ngu ingoro, nowoondone kowuri yetoni sosoreteno. No naru oowooyingga ye kewooroyemo nguno ko teroruwonoku, ngu kingo kinitewa, bine? Ero nguro ingooteno.
12 Ye Kristen dobookurine, no yeno ngguyinggayi tero, sumoo yunooteno. No kuri Mosesro mamana mande ngu keyoro oode, ko, ataga no Krayisro murini ngu nangge keyoro, nguno no mamana mande ngu yokoyingo. Ye

nguya komo ngundiya teyi! No yeno tunootewonoku naruno nguno, ye no
gome sobonerorо, nguno ye biyomi gura ma tenunoyingo.
13 Ye ingootenggo. No koretero no yeno tunootero, nguno Anutro mande
keta gome ngu wesiyoro ewonoku naruno ngu, no yanggangone kini, ero
ingoyingo.
14 Hamoo, no sayidodo tero oruwonoku naruno nguno, ye noro ma
sureye kiniyetoni, noya kootunesina mande ma eyingo. Kini, ye no
sobonerowonggoku, ngu Anutro sambono Engel oni, ngundi, Krayis Yisas
sobowooweroyi, ngundiro tewonggo.
15 Arisa, kuri yendo noro oni oni tewonggoku, ngu ataga ndano? No
hamoo oorengo, yengo muri gomengga nguro eteno. Ene ngu narungga
nguno, ye mete tetoningga ngu, arisa, yengo doongeye ngu andangero, no
nunoweroyi.
16 No hamoo mande ngu yeno etenoku ngu, ndadiro nguro, ye noya mundi
tetenggo, bine?
17 Hamoo, oni gidaregado ye ganayeroro, yowoosooro, muri biyomi teyi,
ero ko yanggango tero yowoosootenggo. Ene ye hoorooweyeroweroyi
nguya kini. Kini, yendo ene oowooye bingamiye nangge okooweroyimboro,
nguro tetenggo.
18 Oni songombo yeno ingoyingo metemi gura tewero etoyi, ye nguro
mandeni ingootoyi ngu, ngu mete. Ene oni nguro newende ngu
hamoomonggo, ye hoorooweyeroweroyimboro tetoni ngu, asa, ngu mete.
No yeya oorootetoku naruno, ko, yeya ma oorootetoku naruno nguya, ye
muri ngundiro nangge tetenggo.
19 Ye Kristen simoone oorengo, no ko ogingo koorowootenoku nga
ngu, baredo simoo bisiyowero ogingo ingootenggoku ngundiro. Ogingo
ngundiro koorowoorootoowe, Krayisro murini ye nowoondoyemo nguno
uro, angero oodoni, ngunonggo ye Anutro simoongo oorengo tunootetoyi,
asa, ogingo ngu kinitewa.
20 No nenengo kowuri so uyino nakangowero ma ingooteno. No yengo
muriye nguro kowuri ingoro ngu, no yeno omburo, hoorooweyeroweroy-
imboro hahangero oorooteno.

### *Hega, Sera Eraga, Nguro Mande Adingayi*

21 Ye simoo bare ngu Mosesro mamana mande keyoro, ngu newendemo
oorootenggoku, ene ye nguro muri oorengongga, ngu ye gome ma in-
gootenggo.
22 Anutro mande nakayano, ene ngandiro ooroote. Ebaraham ene
nangosumoongo eraya oruwori. Gura ngu kirikiri barega ngu nangoni,
oowooyi Ismayel, ko, nangoni gura, ngu enengo bareyi oorengongga nguro
nangoni, oowooyi Ayisak, ero eyingo.
23 Kingo kirikiri bareyiga, ngu oowooyi Hega. Hegado nangoni ngu
mera ngaro murimo bisiyoyingo. Ene Anutdo Ebarahamya mande, ero
gosiyoyingo, nguro ngu, enengo bareyi nenengo oorengo, oowooyi Sera,
ngundo nangoni bisiyootoni tunooteyingo.
24-25 Nga hamoo mande oorengongga nga ngu, mande adingayi ngundiro
etuyeroote. Ngu bare erayaga, Sera ko Hega, ngundo oo gabogaboyi
ngundiro etuyerooteku, ngu Anutro sunggi mande ero gosiyoyingo erayaga,
ngu Anutdo oni simoo bare yunoyingo. Ngu sunggi mande koreteroga,
Anutdo Sayinayi purimo, Arebiya merakono, enengo mamana mande ngu
Moses ko Iserel oni simoo bare yunoyingo. Iserel oni simoo bare Mosesro
mamana mande keyootenggoku, ngundo ngu mamana mande nguro kingo

kirikiri bare, Hega ngundiro tunootetenggo. Yo, Hega ngu kingo kirikiri bare oodoni, Iserel oni simoo bare Yerusalem endemo oorootenggoku, ngundo Mosesro mamana mande, nguro kingo kirikiri oni ngundiro tero oorootenggo.

26 Yerusalem ende ketangga sambo endemo oorooteku, ngundo oni simoo bare Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Sera, Ebaraham bareyi nenengo, ngu simoongo ngundiro.

27 Anutro mandeno, Seraya ngandiro eyingo.

Ge bare ninggootero ootooro, simoo ma bisiyooteku ngu, ge meno yanggango eya, oni oni te. Ngundiro nguro, no simoongge oowooyingga oorengo gunowano. Gengo simoongge, ngundo kingo kirikiri barega kamenggebo oweyingongga, nguro simoongo dagayerowa, ero eyingo. (Ayisaya 54:1)

28-29 Ebaraham nangoni koreteyingo, oowooyi Ismayel, ngu oniro murimo tunooteyingo. Ene nangoni kootungga, Anutdo mande ero gosiyoyingongga, ngu Yuka Kundingiyimbo yeni tunooteyingo. Ye Kristen dobookurine, ye ngu Anutro mande ero gosiyoyingo, nguro simoongo, Ayisak, ngundiro tunootetenggo. Kuri, Ayisakro naruno, kingo kirikiri barega ngu nangonimbo Ayisak yomooyinoro mande biyomi, ero inoyingo. Ngu muringga ngu, ataga nguya, oni nowoondoyemo hamoo kini, ngundo Kristen oniya muri biyomi ngundiro tetenggo.

30 Anutro mandeno, ndadiro eyingo? Ngu ngandiro.

Kingo kirikiri barega ngu nangonimboya oweyerootooga sari! Ndadiro nguro, Ebaraham enengo bareyi nenengo nguro nangonimbo, ko kingo kirikiri barega nguro nangoni nguya, awayarimboro oo sitowiga ngu gobooro ma yowari, ero eyingo. (Yenisis/ Stat 21:10)

31 Nguro ye Kristen dobookurine, noore ngandiro ingowato. Noore kingo kirikiri barega nguro simoongo kini. Kini, noore enengo bareyi nenengongga, nguro simoongo, ero ingoyingo.

# 5

*Noore Mamana Mande Newendemo Ko Ma Oorooteto. Kini, Noore Krayisno Keta Oorooteto*

1 Krayisdo Mosesro mamana mande temukowokuro, nguro noore ataga ngu mamana mande kuriminggа, ngu newendemo ko ma oorooteto. Yo, ye komo yengo Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikayi. Ye oni gura yokootoyi, ngundo ye yoyeni, ngu mamana mande kuriminggа, ngu newendemo ma uwero.

2 No Polndo, yeno eteno. Ye komo gome ingoyi! Ye ngu mamana mandega ngu keyoro, goweyi doongooweroyi muringga ngu tetoyi ngu, asa, Krayisdo nguno ma hoorooweyerootoni, yanggango yowanggo.

3 No mande yanggango oorengo, yeno eteno. Ye ingonda teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo goweye doongootoyi ngu, asa, ye komo Mosesro mamana mande, ngu bidodo keyoyi.

4 Ene ye mamana mande bidodo keyootooyega, nguno Anutdo yeyoya, oni nenengo eni, ero ngu, asa, ye Krayisro koni ngu yokoro, ngunonggo ye Anutro sumangeni, ngu yomburiyoro yokootenggo. Ene mamana mande ngundo yoyeni, oni nenengo ma tunootewanggo.

5 Anutro Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngunonggo noore Anutno nowoondonani hamoo tetoni, nguro sobowooro, hahangero oruwato.

Nguno Anutdo noore hoorooweyeroro oodoni, kootuyisina, noore oni
nenengo oorengo tunootero, eneya gobooro oruwato.
6 Oni ene Krayis Yisasro newendemo hamoo tero oorooteku, ngu komo
oo urungga oorengo. Oni gura ene goweyi doongooweroyi murimo uro,
ngundi, ngu muringga nguno ma utoni ngu, oo urungga kini. Ene nowoon-
doye hamoo teyingo, ngundo oni nowoondoye yokutuwootoni, ngundo oni
nowoondoye yunootenggoku, ngu oo urungga oorengo.
7-8 Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikaro,
mande hamoo oorengo, ngu keyowonggo. Onendo yengo oore gomengga
ngu goodootoni, ye muri gomengga tewonggoku, ngu yokowonggo? Ngu
muri biyomingga ngu, Anut ye negoyerowokungga, ngunonggo ma om-
buyingo.
9 Ye ingonda teyi! Ngu ingondudu ketangga, ye kewooroyemo mayero,
tunootero etuyerootenggoku, yendo ngu bodaga nangge, ero ingootenggo.
Ene ngundo ngu ootoogero, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
hamoo oorengo yomburiyerowa.
10 Oni gurado yengo nowoondoyemo hamoo ngu yomburiyoro, in-
gondudu biyomi gura gura yunoote. Ngundiro oningga ngu, Anutdo ogingo
urungga oorengo, ene inowa. Nondo yengo Anutno sumoo ero yem-
boongetoowe, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango inoro
hoorooweyerootoni, ngunonggo ye ngu oni nguro ingonduduni biyomi, ngu
ma keyowanggo.
11 Ye dobookurine, nondo oni goweye doongooweroyi muringga, ngu
etuyerootoowe ngu, asa, ndadiro nguro, Iserel onindo no nurewero
tetenggo? No ngundiro mande ngu ero ngu, asa, nondo Krayis Yisasro koni
de omukondino kumooyingo, ngu wesiyoro eweroyi, nguro kowurini kini.
12 Ngundiro oni, ngundo yengo ingonduduye yomburiyootenggoku,
nguro ene komo enengo goweye doongooweroyi gumingga, ngu bidodo
doongooya, oomboongeya yokoyi.

### *Yuka Kundingiyi Nguro Yanggangonimo Nangge Endeyoweroyi*

13 Yo, ye dobookurine, Anutdo ye mamana mande kurimi, ngunonggo
andangero yoyootoni, nguro ye Anutro murini metemi, ngu keyoyi. Yo,
ataga ye Anutromu, nguro ngu, ye mande kurimi newendemo ko ootooro,
ye mete ko biyomi gura gura, ngu ma tewero. Kini, ye dobookuriye
nowoondoye yunoya, ye komo nguro ko oni teyi.
14 Mosesro mamana mande bidodo, ngu mande guranangge newendemo
oorootenggo. Ngu ngandiro. Ge komo gengomboro ingooteku, ngundiro
nangge, oni tanggegemo oorooteku, nguro gome ingo, ero eyingo.
15 Nguro ngu, ye ingonda teyi! Ye kewooroyemo, ronggesambi ebe utoro
ngu, asa, yengombo yengo yomburiyerowanggo.

### *Yuka Kundingiyi Nguro Muri, Ko, Nowoondoye Kurimi, Nguro Muri*

16 No yeno eteno. Suwooyi sano, yengo endeyoyingo muriye, ngu bidodo
Yuka Kundingiyimboro yanggangonimo endeyoyi. Ye ngundiro tero ngu,
asa, ye nowoondoye kurimimboro murini, nguno ma endeyoro oruwanggo.
17 Noore ingooteto. Nowoondoye newendemo ingonduduye kurimim-
boro murini, ko, Yuka Kundingiyi nguro muri nguya, ene ebe utoro, ebe
dagadaga terorooteri, ero ingootenggo. Ngundiro tero, Yuka Kundingiyi,
ngundo yowoosooro, muri metemi nguno yoyetoni, ko, nowoondoye
kurimi, ngundo yowoosooro, muri biyomi teweroyi, nguno yoyeroroote.
Ngu muringga, ngundo nowoondoyemo ootooro, ngundo yowoosootoni
ngu, asa, oo gome teweroyi ingootenggoku, ngu ma tetenggo.

18 Ye Yuka Kundingiyimboro yanggangonimo endeyoro ngu, asa, ye
Mosesro mamana mande, ngu newendemo ko ma oruwanggo.

19-21 Nowoondoye kurimi nguro murini, ye kuri ingootenggo. Ngu
ngandiro. Sebobarese teweroyi muri; nowoondoye yeyi biyomi yeweroyi;
ingonduduye biyomi yeweroyi; nowoondoye uru tetoni, ene oo muri
biyomi oorengo, nguro ingondudu teweroyi; oombooro biyomi ngu anut
godange keyoweroyi; gosonggi teweroyi; mundi mundi oruweroyi; oni
simoo bareya nowoondoye gobooro siyeyingo kini, nguro muri; oni gurado
oo gomemu tetoni, kenomayingoro nguro nowoondoye biyomi yeweroyi;
sanggiri sodedo teweroyi; oni enengo ingondudu nangge keyoro, enengo
ingootoyi urungga teweroyi; ronggesambi tero, oni simoo bare usowooro,
songo songo teweroyi; oo kenomayingoro teweroyi; sono yanggango biya
neweroyi; oowari oowooyingga neweroyi; ko, muri gura gura ngu bidodo
nowoondoye kurimimboromu nangge. Ye muri ngundiro tero ngu, asa, ye
Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengombo endega oni simoo
bare soboyerooteku, nguno ma uwanggo.

22-24 Ene Yuka Kundingiyimbo oo engge gome ngandiro yeni tunooteteku,
ngu ngandiro. Nowoondoye ebe ino ino teweroyi; oni oni teweroyi;
nowoondoye imakeyingo; onindo muri biyomi yeno tetoyi, nguro gumi ma
teweroyi; oni hoorooweyeroweroyi; suwooyi sano, nenengo endeyoweroyi;
hamoo mande eweroyi; torige oruweroyi; oni enengo endeyoyingo ngu
gome sobowooweroyi; ngu bidodo Yuka Kundingiyimboromu. Mamana
mande gurado ye ma gosiyerootoni, nga muri metemi nga tero endey-
oyingo. Yo, nga muri oo kenomayingoweroyi, yengo ingonduduye nangge
keyoweroyi, ko muri biyomi gura gura, nowoondoye kuriminggа oo-
rooteku, ngu bidodo Krayisya de omukondino yowuruwooro, sanggawero
udoyi kumooyingo.

25 Yo, Yuka Kundingiyimbo, noore Yisasno keta oruweroyi, ngu
yunoyingo. Ngundiro nguro, noore komo Yuka Kundingiyi yokootooyega,
ngundo nangge, noorengo endeyoyingo, ko keta oruweroyi, ngu bidodo
sobowooni.

26 Ngundiro nguro, noore komo oowoonani bingaminani ma ero okooro,
dobookurinani kootuyesina mande biyomi, ma ero goweye sanggawero,
enengo oo sitowini, ko enengo ingoyingo gomemo oo gome teteku ngu
kenoro, nguro ma ingowato.

# 6

## *Noore Komo Dobookurinani Hoorooweyeroro, Kowuriye Koorowoowato*

1 Ye Kristen dobookurine, ye oni gura kenootoyiga, mbumbuwa teton-
ingga ngu, asa, ye Yisasno nowoondoyemo hamoo tero, Yuka Kundingiyi-
dodo oorootenggoku, ngundo eneno ooroya, nowoondoye inoya, hoorooowe-
toyiga, ene ngu muri biyomingga tewoku ngu yokoya, Anutno yanggango
dikani. Ene ye yengomboro ingonda teyi! Setando ye nguya towooye-
rootoni, mbumbuwa tewanggoku, nguro ingonda teyi!

2 Ye komo oni dobookuriye hoorooweyeroya, nguro kowuriye
koorowooyi. Ngu muringgano nguno ngu, ye Krayisro mamana mande,
ngu mete rogoyimo tewanggo.

3 Oni simoo bare Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Anut
doongeyimo, ngu ene rogo guranangge. Nguro ngu, oni gura ngu ke-
wooroyemonggo enengo oowooyi ingootoni, urungga oorengo oni kandey-
imonggo yooteku, ngu komo enengo etuyeroyingo oni ngu oo gomengga
gumi ngu wendangeya inoyi.
4 Oni simoo bare guranangge nangge enengo damoni ko teteku, ngu
wirikoya kenoyi. Ngu mete, ngundi kini, bine? Oningga ngundiro tero
ngu, asa, enengomboro ke oni oni teni. Enengo damoni ngu yoro,
dobooyimborododo ma wirikoro kenowero.
5 Ndatero nguro, oni guranangge nangge enengombo enengo kowuri
teteku, ngu komo koorowoowa.
6 Oni Anutro mandeni ingoro yowoku, ngu enengo oo sitowi gome
gomemu ngu kewooro wesowooya, gumi Anutro ko oningga, ngundi
etuyeroyingo oni, ngu ingoweroyi.
7 Yengo ingonduduye, ngundo ye ma ganayerowero. Oni gura ene Anut
ganangoweroyi nguya, ereremo kini. Hamoo oorengo, oni gura oo yuwooyi
miteku ngu, ene ngu oowaringga ngu nangge, engge tunootetoni yowa.
8 Ngu mandega ngu ngandiro. Oni newende kurimingga nguro murini
keyoro, endeyowaku ngu, asa, nguro enggeni ngu ngandiro. Setando
ngu oningga ngu yomburiyoro, yoro, enengo ende biyomi nguno suwooyi
sano oruwari. Ngundiro nangge, oni gurado Yuka Kundingiyimboro
yanggangoni murini ngu keyoro, oruwaku ngu, asa, nguro enggeni, ngu
ngandiro. Ene Yisasno keta oruweroyi ngu yoro, eneno suwooyi sano sugi
sugi oruwa.
9 Nguro ngu, noore muri mete teweroyi, nguro ma surenani kiniyewa.
Noore ngundiro muringga, nguro ko yanggango tero ngu, asa, kootuyisina,
nguro enggeni gome metemi oorengo, ngu yowato.
10 Arisa, ye oni bidodo komo muri gome oorengo teweroyi, nguro ko
yanggango teyi. Ngundiya teya ngu, ye komo Anut simoongo Krayisno
oorootenggoku, ngu gome oorengo soboyeroya hoorooweyeroweroyi.

### *Noore Komo Yisas Krayis Oowooyi Bingami Nangge Okoororuwato*

11 Nga nakaya urungga nga, ngu nenengombo so uyino nakangootenoku,
nga kenoyi.
12 Godange oni gidaregado ye yoyeyi, moondeye doongooweroyi mur-
ingga, ngu newendemo uwero tetenggo. Ndadiro nguro, Yuda oniro muriye
gumi nguya Krayis de omukondino noorengo mbumbuwaro kumooyingo,
nguro mandeni nguya yowuruwooro, oni simoo bare etuyerootenggo.
Nguro muri ngandiro. Yuda onindo ngundiro muri ngu kenoya, nguro ene
oni oni teya, kowuri ma yunoyi, ero ngundiro tetenggo.
13 Yuda oni, ngundo ene moondeye doongooweroyi muringga, ngu
newendemo utenggoku ngu, ene Mosesro mamana mande ngu bidodo
keyoweroyi, nguya ereremo kini. Ene ye nguya yowoosooro, moondeye
doongooweroyi muringga nguno yoyero, nguro ene bingami okooweroy-
imboro tetenggo.
14 Ene ngundiro tetoyi, ene nondo ngu oo gura oowooyi bingami, ero
ma okoowano. Kini, no komo Yisas Krayis oowooyi bingamini nangge, ero
okoororuwano. Ene de omukondino noorengo mbumbuwaro kumoowoku,
nguro nangge, no oni oni teteno. Mera ngaro murini biyomi oorooteku,
ngu no ma keyowano. Kini, ngu ingondudune kurimingga ngu, Krayisya de
omukondino kuri kumooyingo. Merako oni nga doongeyemo, noro murine
biyomi kuri oruwonoku, ngu ataga ene ko ma kenowanggo.

15 Oni moondeye doongooweroyi muringga tetenggoku, ngu kingo oo
ngundiro. Ko oni moondeye ma doongooyingo nguya, ngu kingo oo
ngundiro. Ene Anutdo oni yeni, nenengo keta tunooteteku ngu, ene hamoo
oo urungga oorengo!
16 Oni simoo bare ngundiro ingonduduga keyoro ngu, asa, Anutdo enengo
sumangeni, ko enengo imakeyingo muringga, ngu oni ngu yunoro, ko
oni eneno nowoondoyemo hamoo oorengo tetenggoku nguya, ngu bidodo
yunowa.
17 No mande wenga yunowero. No onindo kowuri gura ko nunoyi, ero
ma ingooteno. Ndawugaro nguro, no Yisasno nowoondone hamoo tero
keyowonokuro, nguro kuri oni oowooyingga ngundo nurewonggoku, nguro
mambu doongo oowooyingga, ngu moondenemo ooroote.
18 Ye Kristen dobookurine, nondo Anutno yemboongetoowe, noorengo Oo
Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, nguro sumangeni yeya orini, ero
eyingo. Ngu hamoo oorengo.

# Epesasro Nakaya
## Nga So Uyingga Nga, Ngu Polndo Epesas Oniro Nakangoyingo

Epesasro Mande Tabango

Pol, ngu Romno ya biyomimo oruwoku, ngu naruno ngu, ene so uyi namoraya nakangoyingo. So uyi gura ngu nakangoro, Epesasno oni simoo bare nowoondoye hamoo teyingo, nguro yeni oorowuyingo. So uyi gura ngu yeni, Pilipayino oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro yeyingo. So uyi gura ngu, Kolosino oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro yeyingo. So uyi gura ngu, Palimon oningga nguro nakangoro, yeni oorowuyingo. Nga so uyingga nga ngu, Epesasno oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo kandangero ingoro, ngunonggo yeyi, ende songo songomo oorowutoni, ene nguya kandangero ingowanggo.

Epesas ngu ende urungga, ene oowooyi nguya urungga oorengo, Esiya mera gumisina nguno. Ngu simoo bare ngu, ene oo sitowi yowero gome ingootenggo. Ene godange anut nguno nowoondoyemo yetenggo. Ngu anut godangengga ngu oowooyi Dayiyana. Epesasno ngu yambo ya urungga ngu godange anut Dayiyanaga, nguro yani. (Aposel 19:17).

Polndo kootu endeyoyingo erayaga, naru bodaga nangge, nguno ngu, Anutro Mande Keta Gome ngu wesiyoro, Yuda oni Epesasno oodoyi, ngu naruno, nguno Yuda oni simoo bare kengeyingo. (Aposel 18:18-21) Polndo endeyoyingo kabusayiga nguno ngu, ene Epesasno oororo, nguno dagoma kabusa ootooro, nguno ene mande keta gome ngu ero etuyeroro, oruwo. (Aposel 19) Epesas oni oorengo urungga ngu, Yuda oni kini. Ene Yuda oni gidaregado, ngu oni sowe gidarega nguya nguno, oorootenggo. Polndo ngu, Krayis ngu Yuda ko oni gidarega, Yuda oni kini, ngu bidodo yowuruyeroro, nguro ooreye gobooro guranangge. Ngundiro nguro, ene Krayisno nowoondoye gobooro guranangge yewanggo. Polndo ngu kuri mande gabogaboyi kabusaga, ngundo hoorooweyerootoni, ene nguno gome oorengo ngu, Krayisro damoni ngu gome nenengo ingowanggo. Mande gabogaboyi kabusaga, nguro muri ngu ngandiro oruwato. Ene ngu noorengo tabango. Ene noore ngu, Anutro ya ngundiro. Krayis ngu yangga nguro, ya nonggini gura. Ngundo ngu, ya bidodo dowootoni, yanggango ooroote. Polndo ngu, mande gabogaboyi gura ngu kuri Krayisro oni ngu yunoyingo. Krayis keyimo oni ngu, enengo bareyi oorengo ngundiro.

Nga so uyingga ngano, mande gumi gumi ngu ngandiro.

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Anutdo noorengo nowoondoyi urungga oorengo tero, enengo newende noorengo bidodo yunoyingo. Nguro noore, Krayisya gobooro siyero, wata guranangge.1:3-3:21.

* Ngu gome oorengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare ngu, ene ingonduduye gobooro guranangge yero oruwanggo. 4:1-16.

* Ngu gome oorengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare ngu, ene muri biyomi ngu kootu inoro ngu mete. 4:17-5:20.

* Ngu gome oorengo. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare ngundo, ene nowoondoyi teweroyi muringga nguno, ene nowoondoyi oorengo tero, nguno nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidarega nowoondoyi teyunoweroyi ngu, gome oorengo. 5:21-6:10.

* Nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, ngundo ene Setanro oni ngu mete dagayerowanggo. Ene Krayis yootoyi, nowoondoyemo yanggango oodoni, nguno ene mete tewanggo. 6:11-20.
* Okeyi ero kambayeroyingo. 6:21-24.

1 No Pol, no ngu Krayis Yisasro soweyeroyingo Aposel oni gura. Anutdo enengo ingondudunonggo nangge, ene no noyoro, Aposel kongga, ngaro rogoneroyingo. Nguro nondo ye Anutro simoo baredo Krayis Yisasro nowoondoyemo hamoo tero, Epesasno oorootenggoku, nguro nondo nga so uyingga nga, yengo nakangooteno.
2 Nondo ngu noorengo Awanani, Anut, ko noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguno sumoo eteno. Gengo sumange yoro, gengo simoo bare yunoro, nguno enengo nowoondoye yeyi, imakeyingomo oruwanggo, ero yemboongeyingo.

*Krayisnonggo, Anutdo Kumana Bidodo Noore Yunoote*

3 Noore Anutro bingami okooweroyi ngu, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro eweyi. Yo, noore Krayisya gobooro oorootetoku, nguro Anutdo sambo endeboro murini gome nenengo ngu bidodo, noore nowoondonanimo yero yanggango yoweroyimboro yunoyingo.
4 Kurimi oorengo, Anutdo mera nga ma yeyingo naruno nguno, ene kuri Krayis, nooreya gobooro oruweroyi nguro rogo teyingo. Ngundiro rogoyerootoni, noore Kundingiyi oodooye, nguno enengo doongeyimo biyomi gura ma oruwa.
5 Anutdo kurimimonggo, newende noore yunoyingo ngu, noore enengo simoongo rogoyeroyingo. Ndadiro nguro, Krayis Yisas, ngundo noore yoyootoni, nguro noore mete enengo simoongo tero oruwato. Ngu Anut enengo ingondudunimonggo, ngundiro teyingo.
6 Anutdo enengo nangoni nguro gome ingootekungga, ngu oowooyimonggo, ene noorengo sumange urungga oorengo kingo duwoo teyunoyingo. Ngundiro nguro, noore komo Anutro oowooyi bingami ero okoowato.
7 Krayisro sumangeningga, ngu urungga oorengo, nguro Krayis kuri kumooro, ngunonggo ene noore uriyeroro, ko yoyoyingo. Yo, hamoo, enengo sidu darowobo noorengo biyominani bidodo andangeyunoro kabeteyingo.
8 Yo, enengo ingoyingoni, ngu bidodo oorengo, ngunonggo ene noorengo weti mbumbuwa teyingo, ngu andangeweroyimboro kumooyingo. Nguro ngu, ene suwooyi sano enengo sumangeningga ngu urungga oorengo, ngu noore etuyeroro yunoyingo.
9 Kurimi, Anutdo ngu oo nguro Krayisro konimo, nguno tewero, ene kuri eyingo. Ngundo enengo ingoyingongga kuri kombitero oruwokungga, ngu tunoo noore etuyerooteku nga.
10 Enengo ingoyingongga ngu ngandiro. Ene komo oo bidodo yoonenengoweroyi narungga ngu, ene kuri rogo tewoku, nguno ngu, Sambo endeboro oo, ko mera ngaro oo yewoku nguya, ngu bidodo Krayisro keyi damonimo watayewa. Ngundiro yemukootoni, enendo nguro tabango urungga tero, sobowooro oruwa.
11 Enengo ingonduduni ngu, ene kuri noore Yuda oni simoo bare ngu enengo rogoyerootoni, nguno Krayisya gobooro oruweroyi rogoyeroyingo. Yo, Anutdo ingoyingo ngu oo gura tewero ngu, asa, oo ngu tetoni tunootewa.
12 Koretero, noore Yuda oni, ngundo Krayisro ingondudu tero sobowooro oruwooto. Yo, naru bidodomo noore Anut enengo oowooyi bingamini duridarinidodoga ngu okoowato.

13 Ye oni sowe gidarega nguya, Anutro mande keta mesarango hamoo
ingootoyi, ngundo ye ko yoyoyingo. Yo, ye kuri Krayisro nowoondoyemo
hamoo tetoyi ngu, asa, Anutdo ngu Yuka Kundingiyi ye yunowero mande
ero gosiyoyingo, ngu yunoyingo. Yo, ngu Yuka Kundingiyi ngu Anutro
sunggi yeno yeyingo.
14 Yuka Kundingiyi ngu, Anutdo oo kootuyisina noore yunowero ingoyin-
gongga nguro sunggiyi. Yo, Anutdo enengo simoo bare kuri uriyeroro, ko
kootuyisina ene noore ko yoyootoni, noore eneya sugi sugi oruwato. Oo ngu
Anutdo noore yunowero mande kuri ero gosiyoyingo sunggiga, ngu Yuka
Kundingiyi ngundo oo kootuyisina yunoweroyi etuyerooteku, ngu hamoo
yunowa. Nguro noore enengo oowooyi bingamini urungga ero okooteto.

*Polndo Anutno Epesas Oni Ingoyingo Yunoni, Ero Yemboongeyingo*

15 Ngundiro nguro, nondo yengo mande ingowonoku ngu, yendo Oo
Bidodo Simburi, Yisasga, nguro nowoondoyemo hamoo tewonggo. Yendo
Anutro oni simoo bare, ngu bidodo nowoondoye yunootenggo.
16 Nguro ngu, no suwooyi sano Anutno yengo ero esosooterorooteno.
Nenengo yemboongeyingo naruno, no ye ma yoyokooteno. Kini, nondo
suwooyi sano yengo ingondudu tero, Anutno yemboongero oorooteno.
17 Nondo Anutno yemboongetenoku ngu, noore Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngu Krayis Yisas, nguro eweyi ene duridarinidodo. Nguno
yemboongetenoku ngu, enendo ingondudu gome metemi ngu ye yunowa.
Nguno ngu, enengo mandeni murini, ngu yeno yeni tunootetoni, nguno ye
enengo gome oorengo ingowanggo. Ero ngundiro yemboongeteno.
18 Nondo ngu, Anutdo yengo ingonduduye, ngu yeningga himidodo teni,
ero nguro ingooteno. Nguno ngu, ye mete enendo ooga ye yunowero
negoyerowoku, nguro ingondudu yanggango tero, oni oni tero, hahangero,
sobowooro oruwanggo. Yo, nondo ngu Anutdo yengo nowoondoye yoku-
tuyerootoningga, enengo oo duridarinidodo, oni simoo bare yunowero rogo
teyingo, ngu yunoyarini, ero nguro ingooteno.
19-20 Ye komo nguno ingoyingo yanggango tero, enengo yanggangoni
ngu suwooyi sano, noore enengo simoo bare, enengo nowoondonanimo
hamoo teyingo, ngu hoorooweyeroote. Ngungga ngu, urungga oorengo, ngu
noorendo ngu wirikoweroyi nguya kini. Anutro yanggangoni ngundo kuri
Krayis merenonggo ko yokutuwootoni ootoogetoni, yoro, Sambo endemo
oorero, enengo kandeyi koondosina yetoni, bibiteyingo. Ngu yanggango
urungga ngundo nangge, nooreno nguya ko tete.
21 Ataga ngu, Krayisdo tabango oni bidodo sambononggo, ko, merako
ngano ngu bidodo dagayeroote. Oni koreteyingomu ngu bidodo, oni
yanggangododomu, oni ururumu ngu bidodo nguya dagayeroote. Enendo
nangge oni oowooyedodomu nga sanganiyemo, ataga nga narunggano,
ngano ootooro oode, oororo, kootuyisina nguya, ngundiro oruwa.
22 Anutdo, ene kuri oo bidodo Krayis keyi damonimo wata yetoni, enendo
nangge tabango urungga oorengo tero, Kristen oni simoo bare bidodoboro
tabangoye urungga ooroote.
23 Krayisro simoo bare ngu Krayisro goweyi, ngundo Krayis bungomo
woorogongoro ndinditeyingo. Krayisdo ngu oo bidodomo woorogongoro,
ndindi tero soboyeroote. 1,

# 2

*Anut Doongeyimo, Weti Mbumbuwa Tero Ngu Noore Oonootewato*

1 Kurimi ngu, ye weti mbumbuwaro biyomi nguro murini gurano gurano
oruwonggo. Weti mbumbuwa tetenggoku, ngundo Anut doongeyimo, ye
oonootewero yoonenengoro oorootenggo.
2 Ngu naruno ngu, ye kuri mera ngaro muri biyomimo nguno endeyoro
oruwonggo. Yo, ye ngu oombooro biyomi, sambono oorooteku, nguro
tabango oningga ngu keyoro oruwonggo. Ataga, nga naruno ngano
ngu, yuka biyomingga nguro tabangongga ngu, oni Anutro mande owero
yokootenggoku, ngu nowoondoyemo nguno ko tero ooroote.
3 Kurimi ngu, noore bidodo ngu, oni Anutro ma ingootenggoku, ngundiro
oruwooto. Yo, noore nenengo ingondudu biyomi ngu keyoro, nowoon-
donani kurimingga, nguno oruwooto. Kuri, noorengo gowenanimbo oni
oni teweroyi ngu nangge keyoyingo. Nguro ngu, noore oni gidaregado,
Anutro Mandeni ma keyoyingo ngu, noorendo oore nguno yade oororo,
Setanro ende biyomimo Anutdo nguro gumi ogingo yunoweroyi, nguno
oorowuyingo.
4-5 Hamoo, noorengo biyominani ngundo kuri yureni kumooyingo. Noore
komo oni kumooyingo, ngundiro oorengo tero oruwooto. Ene Anutro
sumangeni, ngu nooreno urungga angero ooroote. Anutdo ngu noorengo
nowoondoyi oorengo teyunoro, newende noore yunoyingo. Nguro ngu,
enendo noore yoyeni, Krayisya gobooro keta oorooteto. Yo, Anutro
sumangeni ngundo nangge, ene noore ko yoyoyingo.
6 Enendo ngu, noore Krayis Yisasya gobooro ko yokutuyerootoni,
ootoogero, noore sambo endemo oororo, Krayisya gobooro oo bidodo
sobowoowato.
7 Ene ngundiro teyingongga, nguno ngu, enengo sumangeni urungga
oorengo oni bidodo doongeyemo, narudodomo, ko kootuyisina nguya,
enendo ngu sumangengga, ngu noorengo etuyeroyingo. Yo, Krayis Yisasro
koni nooreno tewoku, nguno Anutdo enengo nowoondoyini, ngu noore
etuyeroweroyimboro tete.
8 Ngu ngandiro. Ye Krayisro nowoondoyemo hamoo tetoningga ngu,
Anutro sumangeningga, ngunonggo ye ko yoyoyingo. Ngungga ngu, yengo
ko tewonggoku ngu kini. Hamoo oorengo kini. Anutdo kingo duwoo
oorengo ye yunoyingo.
9 Ngungga ngu, yengombo ko tetoyi, nguro urini kini, nguro ngu, oni
gurado, enengo oowooyi bingami ero okooweroyi, nguya kini. Hamoo
oorengo kini.
10 Anut, enengombo noore yoyeyingo. Krayis Yisasdo noore
yomosiyeroro yoyeni, oni keta tunooteyingo. Nguno ngu, noore muri
gome nenengo tewato. Kurimi, Anutdo ngu mande muri gomengga ngu
noorengo yoonenengoyingo, noore mete nguno endeyoro oruwato.

### *Krayisdo Oni Wata Erayagaku Yoyeni, Wata Guranangge Teyingo*

11 Nguro ye simoo bare sowe gidarega, ye ingondudu teyi. Yuda onindo
yeya etenggo. Oni goweyi ma yomosiyoyingo, etenggoku, ko, Yuda onindo
enengomboya ngandiro etenggo. Noore moondenani yomosiyoyingo, ero
etenggo. (Nguro damoni ngandiro. Ene moondeye yomosiyoyingo ngu
Anutro simoo bare ero etuyeroote.) Ye Kristen oni sowe gidarega, ye nguro
ma wenonoro kabetewero. Kuri, ye nguya Anutro nowoondoyemo hamoo
ma teyingo.
12 Ngu naruno nguno, ye Krayisromu kini. Ye Anutdo enengo simoo bare
rogoyerowoku, ngundiro nguya kini. Ye eneno songo oriroko oruwonggo.

Anutdo eneno sunggi mande Yuda onino ero gosiyoyingongga, ye nguno gobooro eneya ma oruwonggo. Nguno ye oo gome gura kootu tunooteweroyi, nguro ma doongetero sobowooyingo. Ye Anutro nguya ma ingoyingo.
13 Yo, hamoo, kurimi ngu ye oriroko oorengo oruwonggo. Ene ataga, ngano ngu, Krayisro sidu darowo ngundo ye yomosiyeroro, yoyoro ombutoni, nguro ye Anutya gobooro oorootenggo.
14 Krayisdo, ngu nowoondoye imakeyingomo oruweroyi muringga, nguro simburi. Kurimi, Yuda oni sowengga ngundo oni sowe gidaregaya ngu, mundi tero oruwonggo. Ngu sanggiri mundiyiga, ngundo ngu, oonggoo sisipawa ngundiro kewooroyemo teyingo. Ene, Krayis ngu oonggoo sisipawa ngu toongootoni, ye oni sowe erayaga, ngu yoyoro yowuruyerootoni, oni wata guranangge tunooteyingo.
15 Nguro ngu, ene de omukondino kumooro, ngunonggo mamana mande ngu bidodo andangero yokoyingo. Ene ngundiro teyingongga nguno ngu, noore oore muri keta etuyeroyingo. Ngunonggo wata erayaga, ngu yowuruyerootoni, oni keta amana wata guranangge tunootewo. Yo, ngu muringgano nguno, ene noore yoyeni, nowoondonani guranangge gobooro tunootero oorooteto.
16 Yisas, de omukondino kumooyingo ngu, oni wata erayaga ngu, nguro Anutno kawarara tero, yoyootoni, wata guranangge tero, Anut tanggeyimo yoyeyingo. Yo, Yisas kumooyingongga ngundo ngu, Yuda oni, ko oni sowe gidaregaya, mundiyi teyingo muringga, ngu kuri andangeyingo.
17 Enendo omburo tunootero, mande keta gome ngu yootunoro, ngandiro eyingo. Ataga ngu, ye nowoondoye guranangge oriyi. Ero eyingo. Enendo ngu mande keta gomengga ngu, ye oni sowe gidarega oriroko songo oruwonggoku, ko Yuda oni tanggeyimo oruwonggoku nguya, yowuruyeroro, mande ngu imakeyingo muringga ngu wesiyoro etuyeroyingo.
18 Mande Keta Gomengga ngu ngandiro. Krayisno ngu, noore oni wata erayaga ngu, noore Yuka Kundingiyi guranangge ngundo noorengo oore goosooyunootoni, nguno ngu, noore mete Awa tanggeyimo, tunootewato.
19 Arisa, ye yuto oni ngundiro ma ootooro, ye meraye nguya kini oorootenggo. Kini, ye ngu Anutro oni simoo bareya gobooro ootooro, enengo simoongo oorengo, tunootetenggo.
20 Ye ngu, ya ngundiro Anutdo yoyeyingo. Aposel oniya, Anut, enengo ingondudu eyingo oniya, ngu yangga nguro nonggini; Krayis Yisasdo ngu yangga nguro ungoomboro nonggini kewooroko urungga; ko noore nguya, enengo ya nguro gumi.
21 Krayis, noorengo Simbunani, ngundo ngu yangga nguro wimbuyi ngu bidodo dowootoni, nguro oo bidodo ngu gome yanggango ndindi tero, enengo Tembel ya kundingiyi tunootete.
22 Ye nguya Krayisno woorogongoyingo. Yo, Anutdo ye nguya yoyoro, Kristen onidodo soweyootoni, ye nguya Anutro ya oorengo tunootewanggo. Yo, hamoo, Anutdo ngu yangga yewoku, nguno Yuka Kundingiyi, ngundo yeya gobooro oruwanggo. 2,

# 3

*Pol, Oningga Ngu Ene Oni Sowe Gidaregano, Mande Gome Ngu Yootunoro Eweroyi Oni*

1 Yo, Anutdo ye Yuda oni simoo bare, ko, simoo bare sowe gidarega nguya yowuruyeroyingo. Ngu muringga ngunonggo, no Polndo Krayis Yisas oowooyimboro, ya biyomimo ngano oorooteno. Nguno ngu, nondo ye oni sowe gidarega ye hoorooweyeroweroyimboro.

2 Nondo ngu, ye kuri ingowonggo, ero ingowono. Anutdo noro
sumangetero, nga kongga nga teni, ero rogonerootoni, nguro no mande nga
ye hoorooweyerowero ero yunooteno.
3 Nga mandega nga, ngu kuri kombiteyingo oruwoku, ene Anutdo nono
yootunoro ero, etunerootoni, no ingowono. Nguro ngu, no yengo mande
ootuwoo bodaga nangge, kuri nakangoro yunowonoku ngu.
4 Ye nga mandega nga kandangero ngu, asa, ye komo nguno ye
ingowanggo, noro ingondudune ngu Anutro mande kombiteyingo ngu
bidodomo, ngu Krayis tunootetoni, nguno nondo ingowono, ero in-
gowanggo.
5 Kurimi, Anutdo nga mande kombiteyingongga, nga ma yootunoro tunoo
eyingo. Ene ataga ngano ngu, Yuka Kundingiyimbo Anutro mande kom-
biteyingo ngu, enengo Aposel oni kundingiyi nguno, ko, enengo ingondudu
eyingo onino nguya, yootunoro, tunoo oorengo etuyeroote.
6 Nga mandega nga, ngu ngandiro. Mande gome ketangga ngano
ngu, ye oni sowe gidarega, ko, noore Yuda oni nguya, Krayis Yisasno,
nowoondoyemo hamoo teyingongga, nguro noore gowenani guranangge,
ko, wata guranangge tero yowuruwooteto. Nguno ngu, noorengo bidodo
yowuruwooro, Krayis Yisasdo imakeyingo muringga ngu sumangenonggo
noorengo ero rogo teyunowoku, ngu yowato.
7 Anutdo no ngu noyoro, mande gome ketangga, nga ero yootunoweroyi,
nguro ko oni noyewo. Enengo sumange ngu no nunoro, enengo yanggan-
goni nguya, no nunowoku, ngundo ngu, nga kongga ngano no yanggango
tenunoweroyimboro.
8 No ngu komo Anutro oni simoo bare gidarega ngu bidodo nowoon-
doyemo, no oowoone bodaga oorengo. Ene ngu sumangengga, ngu no
nunowoku ngu, ene no noyoro, oni sowe gidaregano mande gome keta,
ngu ero etuyeroweroyi noyewo. Nga Mande Gome Ketangga nga ngu,
Krayisro murini gome oorengo etuyeroyingo nga, ngu bidodo ingoweroyi,
ngu ereremo kini.
9 Anutdo kuri oo bidodo yemukoyingo, ngu ingondudunningga, ngu kurimi
naru bidodomo oongootoni, kombitero oruwo. Ene, ataga, ngano ngu, ene
mande keta gome nga onino ngano yootunoyingo. Ngu mandega ngu we-
siyoro oni simoo bare bidodomo eweroyi, nguro Anutdo no rogoneroyingo.
10 Kurimi ene oongooyingoku ngu, ene ataga ngano ngu, enengo oni
simoo baredo yootunoya eyi, ero yunoyingo. Enengo oni ngundo, Anutro
ingoyingo gome gura gura, ngu enengo tabango Engel onidodo, ko, enengo
koreteyingo onidodo sambo endemo kundingiyi oorootenggoku, ngundo
nguya enengo ingoyingo kombiteyingo ngu tunoo etuyeroyingo.
11 Kurimi oorengo, Anutdo oo tewero ingoro gosiyoyingo ngu Krayis
Yisas, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunaningga, ngundo oo ngu yeni
tunooteyingo.
12 Noore Krayis nowoondonanimo hamoo tero, gobooro oruwatoku,
Krayisdo oo tewoku, nguno ngu, noore mete Anutno nenengo oorowuwero,
nguro ma sosorewato.
13 Nguro ngu, no yeno eteno. Nondo yeno mande keta mesarangongga,
ngu yeno wesiyoro ero etuyerootenoku, nguro no ya biyomimo, noyetoyi
ogingo koorowooteno. Nga ogingongga, nondo ye hoorooweyeroweroyim-
boro koorowootenoku, ngaro ingondudu biyomi yoro kiyayi ma yewanggo.
Kini, nga ogingongga ngano ngu, ye hoorooweyerootoni, ye Anutya gobooro
oruwanggo.

*Epesas Oni, Ngu Komo Krayisro Nowoondoyiningga, Ngu Gome Ingowanggo*

14 Awando oo bidodo tetoni, nguro no Awano boodoo oondoogero, yambo
mande teteno.
15 Ndadiro nguro, Anutdo noore oni sowe bidodo sambo endemo oo-
rootenggoku, ko merako nganoku, nguya ngu bidodo, enengombo yoyeni,
keta oruweroyi, ngu yunoote.
16 Nondo Anutno ngandiro yemboongeteno. O Anut, gengo duridarige
urungga oorengo sambono ooroote. Ngunonggo, gengo Yuka Kundingiyi,
ngundo enengo nowoondoyemo, nguno angero oorero, ngundo ene yoyeni,
yanggango oorengo yewanggo.
17 Nguro, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, Krayis
ene nowoondoyemo nguno uro oruwa. Yengo nowoondoyi teyingo
muringgega, ngundo simoo bare bidodo yoyeni, yanggango dikawanggo.
De hurimbo mera nogo yanggango dowootoni, de yanggango dikateku,
ngundiro dikawanggo.
18 O Anut, gengo yanggangongge oni bidodo yuno. Nguno ngu, ene
Krayisro nowoondoyiningga, ngu gome ingowanggo. Enengo nowoon-
doyiningga ngu urungga oorengo, piru ndandayingo oorengo, ene awuno
oorengo, mera newendemo amuno oorengo nguya.
19 Yo, ge simoo bare yanggango teyunootoni ngu, asa, ene mete Krayisro
nowoondoyiningga, ngu hamoo oorengo, gome ingowanggo. (Ene nguro
nowoondoyiningga, ngundo noorengo ingoyingo bidodo dagayeroote.) O
Anut, ene hoorooweyerootooga, ngunonggo ene Krayisro nowoondoyi
teyunoyingongga, ngu gome oorengo ingowanggo. Gedo gengo muringgega,
ngu nangge tetooga, ene nowoondoyemo uya, nguno orini.
20-21 O Anut, gengo yanggangongge ngundo noorengo nowoondonanimo,
ko urungga teroroote. Gedo oo teteku ngu noorengo ingondudu ngu
dagayeroro, ngu urungga oorengo. Nguro noore ngu yanggangonggega,
nguno ko teteto. Nguro noore gengo simoo bare ngu, gengo oowoongge
bingamingge okooro, ko Krayis Yisasro oowooyi nguya ero okooro, yambo
mande tewato. Yo, hamoo, noore, ko kootuyisina osi sambananimbo nguya,
gengo oowoongge okoororuwato. Ngu hamoo oorengo. 3,

# 4

*Noore Kristen Oni Noore Ngu Krayisro Goweyi*

1 No ngu, Oo Bidodo Simburiga, nguro koni ngu tetoowe, nguro no
ya biyomimo uro ootooro, ngunonggo nondo ye eririyerootenoku ngu
ngandiro. Yengo muriye ngu gome nenengo, Anutdo yeno sunggi enengomu
yero ingooteku, ngundiya tunooteni, ero ingooteno.
2 Ye komo oni bidodo, nowoondoyemo ayibiyidodo oriyi. Ye komo oni
songo soboyeroro sodedo ma sanggiri tewero. Ye komo dobookuriyeboro
nowoondoyi teya, kowuriye ngu ye yunootenggoku, ngu koorowooya
hoorooweyeroyi.
3 Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoye yeni nowoondoyemo siyero,
gobooro oorootenggo. Ngu muringga ngu, uto ngundiro gosiyerootoni, ye
Krayisro oni wata guranangge tunootero oorootenggo. Nguro ngu, ye komo
ngu muringga, ngu gome yanggango dowooya oriyi.
4-6 Goweyi ngu guranangge; ko, Yuka Kundingiyi ngu guranangge,
nguro ngu, Anutdo ye negoyeroyingo ngu, yengo ingonduduno ene gome
dowooro, ngunonggo ye oo guranangge sobowooro oruwanggo. Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ngu guranangge; nowoondoyemo hamoo teyingo

guranangge, sono kundingiyi gimuyingo guranangge; Anut guranangge nguya, ngu noorengo bidodoboro Awanani. Enendo nangge oni bidodo dagayeroro, awuno oorengo ooroote. Enendo nangge oni bidodo kewooroyemo koye tero ooroote. Enendo nangge oni bidodo nowoondoye newendemo uro, nguno ooroote.

7 Nguro ngu, Krayisdo kingo oo duwoo noore songo songo yunooteku, ngundo noore enengo koni, enengo simoo bareno ko teteto. Yo, Krayisdo ngu oo kingo duwoo yunooteku, ngu noorengo yunowero rogo yewoku, nguno yunoote.

8 Nondo oo etenoku, ngundiro nangge, Anutro mande nakayano oorooteku ngu ngandiro.

Ene ya biyomimonggo oni simoo bare urungga oorengo yoyoro, awuno ooreyingo. Ene kingo oo duwoo ngu simoo bare yunoote. Ero eyingo. (Sam 68:18)

9-10 (Nga mandega nga ngu, awano oorewoku, nguro muri ngu ndadiro? Ene awuno ooreweroyi kini. Kini, koretero ene mera newendemo amuno mera oorooteku, nguno ene uyingo. Ngu oningga, ngundo nangge, ene koretero mera newendemo ameno uro, ko awuno nguya ooreyingo. Ene nguno ngu, oo bidodomo, ene nangge ndindi teyingo.)

11 Yo, Anut enengo simoo bare oo kingo duwoo, enengo ko teweroyimboro yunooteku, ngu ngandiro: Oni gidarega ngu Aposel, ko ngu yunoro; oni gidarega ngu Anutro ingondudu eweroyi ko yunoro; oni gidarega, ngu mande gome ngu ero etuyeroweroyi ko yunoro; oni gidarega ngu Kristen oni soboyeroweroyi ko yunoro; oni gidarega ngu oo nakangoro etuyeroweroyi, ko ngu yunoyingo. Ko ngundiro songo songo yunootoni, tero oorootenggo.

12 Yo, Anutdo kingo oo duwoo ko teweroyimboro ngundiro, enengo simoo bare, noore hoorooweyeroro yunooteku, nguno ngu, dobookurinani bidodo Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingongga nguya, ebe hooroowe hooroowe tetooye, muri gome tunootewa.

13 Yo, noore komo suwooyi sano Anutdo oo kingo duwoo yunowoku, nguro koni teweroyimboro hahangero koyi tewato. Nguno ngu, noore gobooro ootooro, nowoondonani hamoo oorengo tero, ngunonggo Anutro Nangoni, nguro yanggangoni, ngu noore nowoondonanimo hamoo ingowato. Ngundiro tewatoku ngu, noore Krayisro murini ngundiro tunootewato.

14 Ngundiro tero ngu, asa, noore simooye bobodi ngundiro ko ma oruwato. Godange oni biyomi, ngundo mete buniyo bobodi mande gura gurano etuyeroro ganayerootoyi, nguro ene nowoondoye buribari ingootenggo. Ngungga ngu, wendeyi dookero, ngundo wanggo yoro yowooraringooteku ngundiro.

15 Kini, noore komo nowoondonani hamoomonggo, oni songomboro nowoondoyi tewato. Noore hamoo mande, ngu nangge ewato. Ngundiro tero ngu, noore komo Kristen simoo bare yanggango tunootero, Krayisya gobooro oruwato. Krayis ngu noorengo tabango oorengo.

16 Ngu Krayis noorengo tabangongga, ngundo ngu, noore yoyeni, noore bidodo, kandenani, kenani, doongenani, oo gowenani ngu, mete ko rogono rogono yero songo songo ko tetenggo. Nguro ngu, noore goweyi, nguro gumi ngu, noore mete ebe hooroowe hooroowe tero, bidodo eneya, gowenani guranangge yowuruwoowato. Ngu muringgano nguno, goweyi urungga tero, yanggangododo tero, nowoondoyi teweroyi muri ngu tetenggo.

*Kristen Oni Ngu Ene Komo Oore Ketamo Endeyoyi*

17 Nguro, nondo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu oowooyimo, yeno
mande yanggango ngandiro ewero. Ye oni biyomi endeyootenggoku
sowengga, nguro muriyemo ko ma endeyowero. Ene kingo oo nguno
ingonduduye buribari yero, nguno nangge oorootenggo.
18 Enengo ingoyingoye ngu ooreridodo ooroote. Ene ingoyingoye
gome nenengo kini, enengo nowoondoye ngu ukingoyingo. Ngundiro
nguro, ene ingoyingo ketangga oni, Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi
yunootekungga, ngu eneno kini.
19 Ene muri biyomi teweroyi nguro oyimo ma yowanggo. Kini, ene oororo,
sebobarese muri biyomi teweroyi, ko muri biyomi gura gura tewero,
ingondudu urungga oorengo tero, hahangero oorootenggo.

20 Ene ye ngu kuri Krayisro murinimo nguno, ngundiro mande muringga
ngu ma yoyingo.
21 Kini, nondo ngu ngandiro ingooteno. Ye ngu kuri, Krayisro mandeni
ingoyingo. Ye ngu Yisasro hamoo mandega ngu kuri yowonggo.
22 Ngu mande hamoongga etuyeroyingo, ngu ngandiro. Kurimi ngu, ye
nowoondoye kurimingga nguro mande murinimo endeyoro oruwonggo.
Ngu nowoondoye kurimi murini ngu godange, ko oo kenomayingoweroyi,
ngundo nowoondoye yomburiyoote. Ngundiro nguro, yengo nowoondoye
kurimingga, nguro murini ngu komo oweya yokoyi!
23 Yengo ingonduduyeboro muringga ngu, ko, nowoondoye nguya
yowoorengoya, ye komo keta tunooteyi!
24 Ye komo oni keta tunooteya oriyi! Yo, hamoo, ngu oni ketangga
ngundo ngu, ene komo Anutro murini nangge keyoyi! Anutro murini ngu
nenengo kundingiyi oorengo, nguro oni ketangga, nguro murini nguya
gome nenengo kundingiyi oorengo oruwa.

25 Arisa, ye komo godange mande ngu yokoyi! Ye bidodo komo hamoo
mande ngu nangge, oni songomo eyi! Ndadiro nguro, noorengo bidodo
songo songo ngu, Krayisro oni nguro gumi.
26 Ene yengo nowoondoye sanggiri teweroyi, nguro ingonda teyi! Kinite-
toni ngu, ye sanggiri tetenggoku nowoondoyega ngu, ngundiro oodoyi
oororo, sa nemimo uro suwootetoni, ye weti mbumbuwa tewanggo. Nguro
ye komo ingonda teyi!
27 Kinitetoni ngu, Setando omburo, nowoondoyemo uro towooyerowa.
28 Yakaka oni ngu, ene yakaka ko ma tewero. Ataga ngu, ene komo
kandeyibo ko gome ngu tetoyi, engge tunootetoni, ngunonggo ene oo yoro,
oni wenonootenggoku, ngu bayetero, yunoro hoorooweyeroyi.
29 Ye mande biyomi gura manggoyemonggo ma tunootewero. Kini,
mande gome metemi ngu nangge etoyiga tunooteni. Ngundo ngu, oni kiyayi
ngu yanggango yunowanggo. Ngunonggo ngu, oni yengo mande gome
ingootenggoku ngu, Anutro sumangeni nguno oni yengo mande ngu ingoro,
yanggango yewanggo.
30 Ye Anutro Yuka Kundingiyi nguro newende kowuri ma inowero.
Ndadiro nguro, Anutdo yengo nowoondoyemo Yuka Kundingiyi yeyingo,
ngu enengo rogo tero, sunggi yewoku ngu, naru wengamo enengombo ko
yoyowa.
31 Ye ngu komo nowoondoye biyomi yeweroyi muri biyomingga, ngu
andangeya yokoyi. Sanggiri, nowoondoye kowoo yeweroyi, nowoondoye
kookingo yeweroyi, ronggesambi teweroyi, oni kootuyesina mande ero
yomooyunoweroyi mande biyomi muri, ngu bidodomo, ye komo andan-
geya yokoyi.

32 Yo, hamoo, muri ngundiro ngu yokoya, ye komo mande muri ngu ayibinonggo dobookuriyeboro nowoondoyi teyi. Anutdo Krayis oowooyimo, yengo weti mbumbuwaye andangeyunowoku, ngundiro nangge, yendo nguya komo dobookuriyeboro weti mbumbuwaye ngu andangeyunoyi.

# 5

*Noore Komo Soru Himimo Endeyowato*

1 Anutdo ngu ye, enengo simoongo, nguro gome oorengo ingoote. Nguro ye Anut kirarongo oriyi. Yo, ye komo enengo mandeni murini ngu keyoya, ngu nangge teyi.

2 Krayisdo noorengo nowoondoyi tero, enengo ketangga, ngu yokoro, ngundo noore hoorooweyeroro, Anutno wooro kundingiyi ndindingo gome oorengo, ngu yeyingo. Ngundiro nguro, ye nguya yengo ketangga ngundo oni songo hoorooweyerowero ko teyi.

3 Sebobarese ko muri biyomi, oo kenomayingoro doongeye uruteweroyi muri biyomi ngu, ye kewooroyemo nguno bodaga ma tunootewero. Noore Anutro oni simoo bare, ngundo muri biyomi, nguro mande ma ero ingoweroyi.

4 Ye mande biyomi sugabododo, ko kingo mande godange, kingo koondoonge mande godange ngu biyomi, ngundiro mande, ngu metemi kini. Kini, ye Anutno esoso mande ngu nangge tewanggo.

5 Yengombo ngu ingootenggo. Sebobarese tetenggoku muri, ko, muri biyomi sugabododo, oo kenomayingoweroyi muri ngu, oni ngundiro muri tetenggoku, ngu ene godange anutga ngu keyootenggo. Ngundiro oni ngu, ene Krayis Anut eragaro, endega, enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno ma uwanggo.

6 Ye muri biyomi nguro komo ingonda teyi! Kinitetoni ngu, godange onindo, ye yowoosooro, oororo, mande muri biyomi nguno utoyi, ye ngu keyowanggo. Hamoo oorengo, ngundiro mande muri nguro murini Anutdo sanggiri urungga tero, oni ngundiro tetenggoku, ngu ogingo yunowa.

7 Nguro ngu, ye eneya gobooro ma endeyoro oruwero.

8 Kurimi ngu ye ooreriko oodoyi, ene ataga ngu, Oo Bidodo Simburi, ngundo ye yoyoro, soru himimo yoyetoni oorootenggo. Ye komo ngu soru himimo oni ngundiro endeyoya oriyi.

9 Soru himi, ngundo ngu mande, muri gome metemi ngu bidodo, muri gome nenengomu, ko hamoo mande muri ngu yeni tunootete.

10 Ye ngu komo ndadiro mande muringga, Oo Bidodo Simburi, ngundo nguro ingooteku, ngu yoweroyi, nguro ko yanggango teyi.

11 Ye ngu, oni ooreri, nguro mande muri biyomi tetenggoku, nguya ma siyero gobooro oruwero. Ngundiro mande muri, ngundo engge gomemu ma yeni tunootete. Kini, ye komo onindo, muri biyomi tetenggoku, ngu muri biyomi eya, oni bidodo etuyeroyi.

12 Nondo mande muriye kombitero tetenggoku, nguro muri ma yootunoro ewano. Kini, nondo nguro mandeni ero ngu, asa, no oyimonerowa.

13 Ene soru himi yetoni ngu, asa, oo bidodo himimo tunootete.

14 Oo bidodo ngu tunoo oorooteku, ngu soru himi oo ngundiro. Nguro ngu, nga mandega nga ooroote.

Ge oni ataga ge werooteku, sodedomangge ge ootooge! Ge merenonggo ootoogetoyi, Krayisdo ngu soru himi yeni, geno ombuwa, ero eyingo. (Ayisaya 26:19; 60:1)

15 Ye komo yengo endeyoyingo, nguro ingonda teya, ye endeyoyi. Ye
oni ingonduduye kini onindo endeyootenggoku, ngundiro ma endeyowero.
Kini, ye ngu oni ingonduduyedodobo endeyootenggoku, ngundiya endey-
oyi.
16 Ene ataga nga ngu, naru biyomi oorooteku nga. Ngundiro nguro, ye
Kristen oni simoo bare, nga narungga ngano ngu, ye ko oo gomengga, oni
songomo tewero teya ngu, asa, ye komo ngu sodedo teyi!
17 Arisa, ye wenonoyingo muri ngu, ma tewero. Kini, ye ngu komo Anutdo
oo nguro ingooteku, ngu gome oorengo ingoya teyi!
18 Ye sono kowoo gome gome ma nero kakabetero oruwero. Kini,
ngu muringga, ngundo ye yomburiyerooteku ngu. Ye komo Anutro
Yuka Kundingiyi ngu yokootoyiga, ngundo yengo nowoondoyemo uya
soboyeroni.
19 Ye komo dobookuriyeboya mande eya ngu, Iserel oniro yambo, ko
yambo gidaregano, Anut bingami ero okooweroyi ngu utoya, nguno yengo
nowoondoyemo ngu yanggango teyinoyi. Suwooyi sano ye komo Urungga
Oo Bidodo Simburi, nguro yamboni ngu manggoye nowoondoye ngu nguya,
utoya oriyi.
20 Naru bidodomo, ye komo Anut Awanani ngu, ko noorengo, Oo
Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngu oowooyimo oo bidodoboro
esosooteya, bingami okooyi.

### *Oni Kamebare Teyingo Muringga, Nguro Mandeye*

21 Ye komo Krayis newendemo uro ootooro, ngunonggo dobookuriye
nowoondoyemo nguya uya oriyi.
22 Ye bare garo, Oo Bidodo Simburi, nguro mandeni keyootenggoku,
ngundiro nangge, ye komo kamesumooyemboro mandeye, ngu gome
keyoyi.
23 Ndadiro nguro, simoo ngu bareyiboro sobosobo tabangoni ngu, Kray-
isdo, Kristen oniro tabango oorooteku, ngundiro. Kristen oni, ngu Krayisro
goweyi. Kuri, Krayisdo ene uriyeroro ko yoyoyingo.
24 Kristen oni ngu Krayisro manggowo keyootenggo. Ngundiro nangge, ye
bare nguya, suwooyi sano ye komo yengo kamesumooye, nguro manggoye
keyoya, ngu nowoondoyemo oriyi.
25 Ye simoo garo, Krayisdo Kristen oniro nowoondoyi tero enengo ke-
tangga ngu yokootoni, ngundo oni hoorooweyeroyingo. Ngundiro nangge,
ye komo baresumooyemboro nowoondoyi teyunoyi.
26 Yo, Krayisdo, Kristen oni nowoondoye sonowooro yowoorengootoni,
nguno ene oni gome metemi tunooteyingo. Ngu sono gimuyingongga ngu,
enengo mande keta mesarango. Ngu muringgano nguno ngu, enengo oni
ngu, Krayisdo enengo sorengoro, sunggi yeyingo.
27 Ene enengo simoo bare ngu gome nenengo oorengo tunootetoyi, ngu
enengo oo sumangeyi, ero ingoote. Yo, enengo simoo bare ngu biyomi gura,
ko sooro oo biyomi gura, eneno ma tunootewero, ero ingoote. Kini, ene
kundingiyi oodoyi, nguno goweyemo oo biyomi gura, ma orini, ero ingoote.
28 Ngundiro nangge, ye simoo garo, yengo baresumooyemboro nowoon-
doyi teyunoyi. Yendo yengo goweyeboro nowoondoyi tero, ingootenggoku,
ye ngundiya baresumooyemboro nowoondoyi teyunoyi. Yo, oni ene
bareyiboro gome ingooteku ngu, enengo goweyiboro ingooteku ngundiro.
29 Noore ingooteto. Oni gurado enengo goweyiboro mundiyi ma tete.
Kini, ene oowari gomemu inoro, ngu gome sobowoote. Krayisdo enengo
oni simoo bare soboyerooteku ngundiro.

30 Ndadiro nguro, noore ngu Krayisro kekandeyi, doongeyi, goweyimo
oorooteku nga.
31 Anutro mandeno ete.
Nguro ngu, simoo ngu eweyi nemi yoyokoro, ene bareyiboya ebe
dowoodowoo gobooro oorooteri. Ene ngu goweyari eraya kini. Kini,
ene goweyari guranangge tunootete. Ero eyingo. (Yenesis /Stat 2:24)
32 Ngu mandega, nguro murini ngu songo gura. Ene nondo ngu ngandiro
eteno. Ngu Krayisdo, enengo simoo bareya gobooro oorootenggoku, nguro
ete.
33 Ene ye songo songomo nguya, ye komo yengo baresumooyemboro
nowoondoyi teyi. Yengo goweyeboro ingootenggoku, ngundiro enengo
nguya nowoondoyi teyunoyi. Bare, ye komo yengo kameyemboro oowooye
bingami eya okooyi! 5,

# 6

### *Simooyemboro Mande Ko Awanamoyemboro Nguya Mandeye*

1 Ye simooye garo, ye Urungga Oo Bidodo Simburiga, nguro nowoon-
doyemo hamoo tetoningga, ngunonggo ye komo Awanamoyemboro mang-
goye ngu keyoyi. Ngu muringga ngu nenengo.
2 Anutro mandeno ete.
Ge komo gengo awanangge manggoye keyo, eyingo. (Kisim Bek /(Eksodas)
20:12)
Ngu mamana mandega ngu, ene koreteyingo, ngu ene sunggi mandenidodo.
3 Sunggi mandeni ngu ngandiro.
Ye Awanamoyemboro manggoye keyootoyi ngu, asa, ye gome ootooro,
ye merako ngano naru pirungga sugi oruwanggo. Ero eyingo.
(Dutoronomi /Lo 5:16)
4 Ye simooyemboro awa awaye, yengo simooyemboro nowoondoye yeyi
ma biyomi yero sanggiri tewero. Kini, yendo ngu komo gome soboyeroya,
Oo Bidodo Simburi nguro mandeni ngu eya etuyeroyi.

### *Kingo Ko Oniro Mandeye, Ko Sobosobo Oniro Mandeye Nguya*

5 Ye kingo ko oni garo, ye ngu komo yengo sobosobo oniro manggoye
ngu keyoya, ngu nowoondoyemo oriyi. Yengo sobosobo nguro sosoreyi.
Kinitetoni ngu, ye nowoondoye eraya eraya ko tewanggo. Ye ngu komo
yengo sobosobo oni nguro manggoye ngu keyoya, Krayisro mandeni key-
ootenggoku ngundiro.
6 Kinitetoni ngu, asa, ye kingo ene doongeyemo ko tetoyi, enendo
kenootoyiga, gome teni ero, kingo ko tewanggo. Ngundiro muringga ngu,
nenengo kini. Kini, ye ngu Krayisro ko oni teya ootooya, ngunonggo Anutdo
ingooteku, ngundiya ko teyi. Ndadiro nguro, yengo nowoondoye, ngu kuri
Anut inoyingo.
7 Ye ngu komo yengo koye nguro oni oni teya, nowoondoye gomemonggo
ko teyi. Ye oniro ko ma tetenggo. Kini, ye ngu Urungga Oo Bidodo
Simburiga, nguro ko tetenggo.
8 Ye ingoyi. Anut doongeyimo, kingo ko oni, ko, oni enengombo enengo
soboyerooteku nguya, Anutdo oni ngu bidodo ko gome tewonggoku, nguro
uriyi gome nenengo yunowa.
9 Ye ko oniro sobosobo oni garo, yendo nguya komo kingo ko oniya, muri
gome nenengo, ngu nangge eneno teyi. Yendo ngu yengo ko oni sosoreyingo
ma teyunowero. Ndadiro nguro, Oo Bidodo Simburi, sambo endemo
oorootekungga, ngu yengo Urungga, ko, kingo ko oniro Urungga nguya,

ooroote. Hamoo oorengo, kingo oni, ko, oni enengombo, enengo soboye-
rootenggoku nguya, Anutdo oni wata erayaga ngu muri gurananggemo
soboyeroote.

### *Kristen Oni Ngu Me Oni Ngundiro*

10 Arisa, nondo mande nga wenga yokowero mande ngandiro eteno.
Ye ngu komo Oo Bidodo Simburi, nguro wimbuyi yanggangonimo nguno
yanggango oorengo oriyi.
11 Ye ngu komo Anutro me ebe ureweroyi, me idi sanggaro nengguro oo
ngu yoro tero, ngunonggo ngu, ye yanggango yoro, Setanro me ebeni oo
biyomi godangeni, ngu utoro andangewanggo.
12 Ye ingoyi! Noore oniya ebe ma urooteto. Kini, noore ngu yuka biyomi
awuno oorootenggoku, nguro tabango onidodo, ko, enengo koreteyingo oni
ururu nguya ebe urooteto. Ngundo, ooreri narungga nga sobowootoyi,
nguno oorooteto.
13 Nguro ngu, ye komo Anutdo me ebe ureweroyi oo yunowoku, me idi
sangga, ngu bidodo yoya dowooya oriyi. Ngundiro tero ngu, naru biyomimo
ye mete yanggango dikaro, ebe urewanggo. Me ebe ngu kinitetoni, nguno
nguya, ye yanggango dikaro oruwanggo.
14 Yo, ye ngu komo ngundiya dikayi. Yendo ngu hamoo mande ngu yoya,
ngu wanggayemo nguno utoo kimbona ngundiro gosiyoyi. Mande muri
gome ngu yoya, Ayen nengguroyi ngundiya, nomoye doobengoyi.
15 Ye ngu komo Anutro Mande Keta Gome ngu onino ero etuyeroro, nguno
nowoondoye gobooro guranangge, oni simoo bare nguno yero oruwanggo.
Ye ngu komo ngu muringga, yowanggoku ngu, keyemboro keye goweyi (Su)
ngundiro yoro gosiyowanggo.
16 Ye komo ngu muringga ngu bidodo yomukoro, ngunonggo ngu
nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, yengo kondimu ngundiro. Ngu
kondimungga ngundo ngu, oni biyomi, Setanro nasa, dedodo bisingootoni,
ombuteku, ngu bidodo utoro, andangero wemoowanggo.
17 Anutdo ngu, ye kuri yoyoyingo ngu. Ngu ingonduduga ngu yengo
Ayen tomoku, ngundiro tabayemo yeya oriyi. Anutro mandeni, ngu duge
ngundiro. Yuka Kundingiyimbo mandega yunooteku, ngu nangge gome
dowooya, ko teyi!
18 Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, nguno ngu, ye komo Anutno
yemboongeya oriyi. Oo bidodo teweroyi ngu, ye Anutno yemboongeyago oo
ngu teyi. Suwooyi sano, ye doongedoongoodoongooteya, sobowooya oriyi.
Ye kengero kingo ma oruwero. Kini, suwooyi sano, ye komo Anutro oni
simoo bare ngu hoorooweyeroro, Anutno yemboongeya oriyi.
19 Yendo ngu komo no hoorooweneroya, Anutno yemboongeyi. Nondo
ngu, yendo ngandiya yemboongeyi, ero ingooteno. Anutdo enengo man-
deni ngu no manggonemo yetoningga, noro sosoreyingongga ngu yokoya,
no enengo mande keta gome mesarango, kuri kombiteyingongga ngu
yootunoro, ero etuyerowano.
20 No ngu Anutro mande keta gome ngu ero etuyeroweroyi oni. Ngundiro
nguro, no ya biyomimo oorooteno. No ngu Anutro mande keta gome nga
eweroyi, nguro ko oni. Nguro ngu, ye Anutno no hoorooweneroya, ye komo
yemboongeyi. Nguno ngu, nenengo sosoreyingonengga ngu kinitetoni, no
Anutro mande ketangga nguro yanggango yero, mande ngu simoo bareno
ero yootunoro, etuyerowano.

### *Mande Gumi Gidarega Ngu Mande Wenga*

21 Tikikasdo ngu nondo ko oo tetenoku, nguro mandeni bidodo yeno
emukowa. Tikikas ngu noorengo Kristen doboonani oorengo. Ene ngu Oo
Bidodo Simburi Simbunani, nguro ko oni oorengo.
22 Nondo ene sureyootoowe, ene yeno oorowuteku, nguro damoni ngu
ngandiro. Noore ndadiro oorootetoku, nguro mande ngu gome nenengo
oorengo, mandeni murinani, ngu ingowanggo. Nguno ngu, yengo nowoon-
doye yanggango teyinowanggo.
23 Anut Awanani nguya, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Krayis Yisas
nguya, ngundo ene mete Kristen dobookurinani nowoondoye yoyeni,
imakero oruwanggo. Enendo ngu oni songomboro nowoondoyi teweroyi
muringga, ngu yunoro, ko, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
yanggango teyunowa.
24 Oni bidodo, ngu noorengo Simbunani Oo Bidodo Simburi, Yisas Kray-
isro nowoondoyi urungga teyingo muringga, ngu suwooyi sano teroodoyi
ngu, asa, Anutdo ene bidodo sumange teyunootoni, eneno sugi sugi
oruwanggo. Ngu hamoo.

# PILIPAYI MANDE
## Polndo, Pilipayi Oniro, So Uyi Nakangoyingo

Pilipayiro Mande Tabango

Ngu naruno, Pol ngu Rom endemo, nguno ya biyomimo ootooro, ngunonggo nga so uyingga nga nakangoyingo. Nga so uyingga nga ngu, Pilipayi oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyootoni oorowuyingo. So uyi ngaromu gumi ngu, Epesasno Kolosino ko oni gura, ene newendemo hamoo teyingo, oni gura oowooyi Palimon, nguro nguya yeni oorowuyingo. Nguno ngu, Pilipayi oni simoo baredo digi beye urungga nowoondoyi tero, yowuruwooro, Epaporodayitus kandeyimo yetoyi, ngundo yoro, Polno oorowutoni, nguro Polndo esosooteyingo.

Pilipayi ngu ende urungga, ene oowooyidodo ngu Masedoniya mera gumisina nguno. Polndo kootu erayayiga endeyoyingo, nguno ene amana Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ero, oni simoo bare etuyerootoni, gidarega nowoondoyemo hamoo teyingo. (Aposel16:12-40).

Pilipayi oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ende gura nanggemonggo mayero ma oorootenggo. Kini, ene mera gurano guranonggo mayero oorootenggoku, ngundo digi beye urungga oorengo yowuruwooro, yeyi Yerusalem oni ooro wenonootenggoku nguro, ko Polro koni nguya hoorooweyingo.

Pol, ngu ya biyomimo ootooro ngu, ene oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo oni, nguro oni oni teteku ngu, enengo kowurini gura gura nguro nguya. Polndo, Pilipayi simoo bare ngu nowoondoye samangoro mande yunoro ete. Ye komo yanggango dikaya, ngunonggo etuyeroyingo godange oni nguro ingonda teyi. Ngu oni, ngundo ngu, ene goweye doongooweroyi muringga, nguro ene mande yanggango oorengo etenggoku ngu.

Ene ngandiro nguya etenggo. Enengombo enengo oowooye yeyi ameno utoni, nguno imakeyingomo ootooro ngu, ene Yisas ngundiro oruwero etenggo. Nga so uyingga ngano noore ingowato. Polndo ngu ene Pilipayi simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro nowoondoyi tero, ene ingondudu urungga tero ooroote.

So uyi ngaro mande gumi gumi ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Pilipayi simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo ene nowoondoye gobooro guranangge oorengo yeyingo. 1:3-11.

* Ene oo tero nguno bibiteweroyi, nguro mande eyingo. 1:12-26.

* Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare nguro muriye gome metemingga nguro eyingo.1:27-2:18.

* Polndo, ngu Timooti Epaporodayitus eraga, ko yunowero eyingo. 2:19-30.

* Noore Krayisro mandeni, nguro ooreni, nguno ebe dagadaga teweroyi, ko nguro mandeni gome nenengo oorengo, nguro ooreni, nguro eyingo.3:1-4:9.

* Polndo ngu simoo baredo digi beye yowuruwooro simoo bare gidarega hoorooweyerootenggoku, nguro esosootero, nguro eyingo. 4:10-20.

* Okeyi eyingo nguro mandeni. 4:21-23.

1 Pol Timooti eraga, ngu Krayis Yisasro ko oni. No Polndo nga so uyingga nga nakangooteno. Noorendo Timootiya ye Pilipayi oni yunootero. Nga so

uyingga nga ngu, ye Anutro simoo bare ko, Krayis Yisasro, nguno Pilipayi,
endemo oorootenggoku, ngu ye bidodoboro. Ye yambo yaro sobosobo oni,
ye ko oni Kristen oni hoorooweyeroro ko tetenggoku, nguro ye bidodoboro
nguya nakangooteno.
2 Nondo Anutno ngundiro yemboongeteno. Anut noorengo awanani,
nguya noorengo, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis,
ngundo ngu ene mete ye sumange teyunoro, yengo nowoondoye ngu yeni
imakeyingo, ayibidodo teyunootoni oruwanggo, ero yemboongeyingo.

*Polndo Anutno Esosooteyingo*

3 No yengo ingootenoku naruno ngu, no nenengo Anutno esosootero
oorooteno.
4 No yengo Anutno yemboongetenoku naruno ngu, no suwooyi sano oni
oni sanganimonggo terorooteno.
5 No nenengo Anutno esosootetoowe, ndawugaro nguro, yendo oo gura
gura hoorooweneroowonggoku, ye Yisas Krayisro mande keta mesarango,
kongga wesiyoro etenggoku ngu, ye ngu noya ko gobooro teteto. Yo,
ye koretero, Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu naruno, ngu
oodooye, yade omburo, ataga nga narungga, ngano nguya, ko ngu teteto.
6 Nondo ngu kuri ngandiro hamoo ingowono. Anutdo yeno hamoo kongga
ngu damoni yero tewokungga, ngundo ye yoyeni, oni gome tunootetenggo.
Ene nga kongga, nga yeno yanggango tero, yade yade oororo, Yisas Krayis
ko ombuweroyi narunimo, ngu wenga kinitewa.
7 Yo, ngu mete nondo ngu yengo bidodoboro ngandiro ingondudu
urungga tero, ndawugaro nguro, no yengo gome ingooteno. Ngu ngandiro:
No ya biyomimo oruwonokuno ngu, ko no mande wirikoweroyi, musiyomo
oruwonokuno ngu, ngu naruno no mete enendo noya, mande sanggaweroyi
etoyi, nondo gumi gumi ero, Yisasro mande keta mesarango nguya, eneno
wesiyoro ewonoku ngu, yendo nguya hoorooweneroro Anutno yemboonge-
toyi, ene no yanggango nunoni, ero hoorooweneroyingo. Ye bidodo noya,
ko gobooro tewonggoku, Anutdo sumangenimonggo, no rogonerootoni ko
teteno.
8 No Anut doongeyimo hamoo oorengo yeno eteno. Yisas Krayisro
nowoondoyi teyingongga, ngundo yokutunerootoni, no ye bidodo yey-
owero nowoondone hahangero oruwono. No ye bidodo gome ingootoowe,
Krayis Yisasdo, yengo ingooteku ngundiro.
9 Nondo ngu suwooyi sano Anutno yeya ngandiro yemboongeyingo.
Yengo Anut, ko oni simoo bare gidarega nowoondoyi teyunoweroyiga, ngu
komo oororo urungga tewa. Nguno ngu, Anutdo enengo muri gomemu ngu
yeno tunoo oorengo, yeni tunootewa. Nondo Anutno yemboongetoowe, ngu
ene, yengo ingonduduye ngu tetoni, oo nenengo wirikoweroyi muringga
ngu yeni yade yade oororo, urungga tewa.
10 Nguno ngu, ye oo muri ngu bidodo wirikoro, ingoro gome ewanggo.
Ngundiro tero, ye oni gome nenengo oorengo oodoyi, nguro ngu oni
gidaregado yeno oo biyomi gura ngu ma kenowanggo. Nondo Anutno
yemboongetoowe, ngu yengo muriye metemingga, ngu ataga, ko kootuy-
isina, ngu yeni oororo, Krayis ko ombuweroyi narunggano nguno ngu
kinitemukowa.
11 Ngundiro tetoyi, Anut ko Yisas Krayisro murini gome nenengongga
ngu yeno yeni tunooteteku, ngundo yengo muriye gomengga, ngundo
Anutro murini gome oorengo teteku, ngu yeno oo gabogaboyi ngundiro
tewa. Ngundiro tetoni ngu, asa, oni gidarega, yengo muriye gomengga ngu
kenoro, nguro ngu, ene Anutro oowooyi bingamini ero, okoororuwanggo.

*Pol, Ngu Ya Biyomimo Ootooro, Ngunonggo Mande Gome Ketangga, Nga Yanggango Inoyingo*

12 Ye Kristen oni dobookurine, ye ingoyi! Nondo ngu ye gome oorengo,
watayi teyi, ero ingooteno. No gowenemo oo biyomi tunooteteku, ngundo
Yisasro mande ketangga, nguro ooreni ngu gosiyowo, bine? Kini, ngu oo
ngu yeni simoo bare oowooyingga, ngundo Yisasno nowoondoyemo hamoo
teyingongga ngu yeni urungga tete.
13 Oo biyomingga nono tunootewokungga, nguro ngu, me oni bidodoboro
mera sobosobo oni koreteyingo, nguro ya sobowootenggoku ngu, ene noro
ingootoyi, ko, oni songo gidarega nguya, ene ingootenggo. No ngu Krayis
oowooyimboro ya biyomimo oorooteno.
14 Dobookurine, namoko ngu bidodo, ngundo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, nguro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ingootenggo. No
ya biyomimo oorootenokungga, ndawugaro nguro, no Yisas Krayisno,
nowoondone hamoo teteno. Nguro enengo nowoondoye nguno ngu yang-
gango yootenggo. Ene sosoreyingo ngu yokoro, ene yanggango dikaro, ene
Anutro mande, ngu yootunoro etenggo.
15 Hamoo, oni gidaregado, ngu Anutro mande wesiyootenggoku,
nguno ene nowoondoye bogudodo tero, ngunonggo ene no oowoone
yomburinerowero tero, noro kone wongooyi uwero. Ene oni gidaregado
ngu, ene nowoondoye ingonduduye gome metemimonggo, Anutro mande
ero, Krayisro oowooyi bingamini okoowero tetenggo.
16 Oni gumingga ngando ene noro gome ingoro, ene ngandiro watayi: No
ngano ya biyomimo oorootenoku nga, ngundiro tero nguro ngu, no simoo
bare tunoo oorengo etuyerowero, nga Yisasro mandega nga, ngu hamoo
nangge.
17 Ene oni nondo kuri yeya ewonoku, ngu enengo oowooye bingamiye
nangge, yeyi tunooteweroyimboro ko tero, ngunonggo ene Krayisro man-
deni ngu ero, ko tetenggo. Enengo nowoondoyemo ingoyingo gome metemi
gura kini. Kini, ngundiro oni, ngundo no ya biyomimo oruwonokuno,
ngu oni, ngundo nono kowuri gura gura, sanganimo yero, soweyoro,
nunootenggo.
18 Ngundiro oo ngu biyomi. Ene Anutro mandeni keta gome, ngu nowoon-
doyemo, ingoyingoyemo, gome kini, nguro tetenggo, ngundi, nowoondoye
ingonduduye gome metemimonggo, ko tetoyi ngu, nguno ngu, nondo oo ngu
urungga ma ingooteno. Kini, nondo tewero ingootoowe, Krayisro mandeni
wesiyoro eweroyi, ngundiro ingooteno. Ngu metemi nangge. Nguno ngu,
no oni oni teroruwano.

*No Keta Ootooro Ngu, Asa, No Krayisya Gobooro Oorootero*

19 Yo, no suwooyi sano ngundiro oni oni teroruwanoku, ndatero nguro, no
kuri ingooteno. Yendo suwooyi sano no hooroowenerorо yemboongetoyi,
ko Yisas Krayisro Yukani, ngundo ngu, no hooroowenerorо yanggango
tenunoote. Nguro, no kuri ingooteno. Nondo wirikoweroyi musiyo
oruwanokuno ngu, Anut, nono yanggango tenunowaku, nguro nondo
enengo mandeni gomengga, ero wesiyoweroyiga, nguro ma sosorewano.
20 Nguro no nowoondone gowene, ngu bidodo yanggango yeteku, ngu
enengo konimo soreweroyi, ma teteno. Nguno no oyimo bodaga ma
yowano. Kini, nguno no Yisasro mandeni keta mesarangongga, ngu yang-
gango yootunoro ewano. Mande muri suwooyi sano tewonoku, ngundiro
nangge, ataga nguya, ngu nangge tewero ingooteno. Ngu ngandiro: No keta
ootooro bine, ngundi, enendo nutoyi kumootoowe ngu, gowenembo ngano,
ngu Krayisro oowooyi bingami, ngu hamoo oorengo endesina tunoo oruwa.

21 Yo, noro ingoyingonemo, ngundiro ingooteno. Ene no keta oruwanoku
ngu, nondo Krayisro koni teroruwano. Ene no nutoyi, kumooro ngu, asa,
ngu metemi, nguro no Krayisya gobooro oruwaro.
22 Ngu hamoo, nondo kumooro ngu Krayisya ootooro ngu, ngu metemi
gome. Ene no merako ngano keta oruwanokuno ngu, ngu nondo Anutro
koni tetenokungga ngu, ngu gome enggewa. Nguno ngu, no keta oruwano,
ngundi kumooweroyi, bine? No watayi kini.
23 Nguro ngu, no ingondudu eraya moore. Ene no hamoo oorengo
Krayisno oororo, nguya gobooro oruweroyi, nguro metemi gome ingooteno.
24 Ene no merako ngano ootooro ngu, nguno ngu, no mete ye
hoorooweyerowanoku, arisa, ngu gome oorengo.
25 Nguro ngu, oo ngu, no kuri hamoo oorengo gome ingooteno. Nondo
yeya merako, ngano oruwanokuno, nguno ye hoorooweyerootoowe, yengo
nowoondoyemo hamoongga ngu mete yanggango tewanggo. Ngundiro
nangge, yengo nowoondoye teyingomu, ngu yanggango tewanggoku, nguno
ngu, ye oni oni tewanggo.
26 Nguro no yeno oororo, ko tunootetoowe ngu, ye oni oni urungga
oorengo tero, Krayis Yisas, oowooyi bingami urungga oorengo ero
okoowanggo.

*Pilipayi Oni Ngu, Ene Polya Anutro Ko Gobooro Teyingo*

27-28 No oororo, ye yeyowano bine, ngundi kini, bine? Ngundi no
yenonggo oriroko ootooro, yengo mande muriye, ngu nangge, ingowano
bine? Ngu oo ngu, no watayi kini. Ene oo urungga ngandiro: yengo
endeyoyingo nguno ngu, ye komo gome endeyoya, ngunonggo, ye oni
simoo bare gidarega etuyeroro, ye Krayisro mandeni keta mesarangongga,
ngu keyoyi. Ye oo ngundiro tetoyi ngu, asa, nguno ngu, no ngandiro
ingowano. Ye bidodo Krayisro Mandeni Keta Mesarango wesiyoweroyi,
ko gobooro teyingo. Ye komo nowoondoye guranangge gobooro yetoyi,
oni gidarega, ngundo Anutro mandeni yomburiyowero tetoyi ngu, asa,
nguro, ye bidodo yanggango dikayi. Ye yanggango dikaro, ebe hooroowe
hooroowe teya,Yisasro mande keta mesarango ngu wesiyoya eya, nguro
ma sosorewero ero ingooteno. Ene ye ma sosoretoyi ngu, yengo mundi
oni ngu, ene ngandiro etuyerowanggo. Anutdo enengo oni simoo bare
kawararayeroro soboyerootoni, nguro ene gome metemi oorootenggo. Ene
noore, nguAnutdo ogingo urungga yunowa.
29 Anutdo ngu ye mande muri gome metemi ngu ye yunootoni, ngundo
ye yoyeni,Krayisro koni, ngu tewanggo. Ene ngu Krayisro nowoondoyemo
hamoo teweroyi muringga, nguro nangge kini, ye nguya nguro ogingo
koorowooweroyi muringga, ngu enengo oowooyimboro nguya yowanggo.
30 Kuri no Pilipayino oruwonokuno, ngu noro mundi onindo no nurewero
tetoyi, ye kenowonggoku ngu, ko ataga Rom endemo, ngano nguya ye
ingootoyi, no Krayis oowooyimboro, no ogingo urungga, ko kowuri urungga
koorowooro oorooteno. Ngundiro nangge, ye nguya enengo oowooyimboro
ye ogingo koorowootenggo. 1,

# 2

*Noore Komo Imakeya Ayibinonggo Ootooya, Ngunonggo Ngu Dobookurinanimboro Nowoondoyi Tewato*

1 Arisa, no yeno mande gura nguya yeno wesiyoro etoowe, nowoon-
doyemo hamoo teyingongga, ngu sanganimo yanggango dikayi. Ngu
ngandiro. Yengo nowoondoye, ngu Krayisno yanggango yootenggo, bine?

Ye bine Krayisro nowoondoyiningga, nguro ye nowoondoye imakero oo-
rootenggo, bine? Ye bine Yukaro ketangga ngu nowoondoyemo oodoni,
nguro ye Krayisya gobooro ko tetenggo, bine? Ye bine yengo nowoondoye,
ngu oniro nowoondoyi tero, nowoondoye oni yunootenggo bine? Ye oo
ngundiro tetoyi ngu, asa, no yengo oni oni teteno.
2 Ene ye komo noro oni oni nga tetoyiga urungga tunooteni, ngu ngandiro.
Ye komo ingonduduye gobooro teya, nowoondoyi teweroyi muringga,
ngu dobookuriyeboya nangge, nowoondoyi teweroyi, ngu oni bidodoboro
teyunoya, nowoondoye gobooro oni gidarega yuno.
3 Ye ngu yengomboro nangge ma ingoro, ngunonggo yengo oowooye
bingami nangge okoowero. Kini, ye komo oni gidaregado muri gome
ngundo yengo muringga ngu dagayeroote.
4 Yendo ngu yengo oo ngu nangge, ma sobowooro koyi tewero kini. Ye
komo oni songomboro oo nguya, gome sobowooya, ene ooro wenonootoyi
ngu, asa, ye komo ngu hoorooweyero.

### *Krayisdo Ngu Enengombo Imakeyingo Oodoni, Nguro Anutdo Bingami Ero Okooyingo*

5 Ye ngu komo Krayis Yisasdo ingonduduga teyingo, ngundiro ingondudu
teyi. Ene ingondudu ngandiro teyingo.
6 Yisas, ngu Anut oorengo. Enengo yanggangoni ngu Anutro yanggangoni
ngundiro. Ene hamoo oorengo, ene Anut eweyi ngundiro, ene ingoyingomu
ngu, ene Anut eweyi ngu newendemo oruwero ingoyingo.
7 Enesu nangge ingondudunimo mande gosiyoro, nguro ene oo bidodo
sobowooweroyi muringga Anutdo tero sambono oorooteku, ngu yokoro,
ene merako ngano omburo, oni kirarongo ko oni ngundiro tunootero, oni
simoo bare hoorooweyeroweroyimboro ombuyingo.
8 Onindo kenoyingomu, ngu oni oorengo ngundiro teyingo. Ene ngu
oni, nowoondoyemo owoorongo ootooro, ngunonggo ngu ene Anutro
manggowo, nguro mandeni, ngu nangge, suwooyi sano ngu keyoro, ko
teyingo. Yo, ene oo ngundiro tero, nguro ene meyero, de omukondino oyimo
koorowooro mete kumooweroyi.
9 Ngu muri tewoku, ngunonggo Anutdo Yisas oowooyi ngu okooro awuno
oorengo yewo. Nguno ngu, Anutdo oowooyi gura inowoku, ngu oni
oowooye bidodo dagayero, oowooyi urungga oorengo inoyingo.
10 Yo, Anutdo ngu Yisas yeni sobosobo koreteyingo yewoku, nguro ene
sambo endemo oni, merako oni, oni kuri kumooyingo, enengo musiyomo
oorootenggoku, ngu nguya sobowoote. Ngu oo bidodo, Yisas oowooyi
bingami ero, ene keyi damonimo bodo oondoogero suwooyi sano oowooyi
okoororuwanggo.
11 Yo, Anutdo Yisas oowooyi yeni urungga tunootetoni, nguro suwooyi
sano, oni simoo bare bidodomo, oowooyi okooro ngu, ene oowooyi murini
yootunoro ewanggo. Yisas Krayis, ngundo Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ero ewanggo. Ene Yisas oowooyi ero okooro ngu, ene eweyi Anut oowooyi
nguya okoowanggo.

### *Noore Ngu Soru Himi Ngundiro, Oni Kewooroyemo Oruwato*

12 Arisa, ye Kristen dobookurine oorengo, Anutdo ye kuri ko yoyowoku
ngu, ngundiro nguro, no kuri yeno oruwonokuno, ngu naru nguno, ye
suwooyi sano, Yisas Krayis manggowo keyowonggoku, ngundiro nangge,
no ataga, oriroko oorootenoku, ngano nguya, ye komo, ngu muringga
ngu suwooyi sano ngundiya teyariyi. Nguro ngu, ye komo ingootenggo.
Yengombo nangge yanggango ma tero, ye mete Anutro, ko ngu tero,

enengo murini keyoweroyi, ngu ereremo kini. Ene Anutdo yeno yanggango teyunooteku ngu, asa, ye mete enengo koni gome tero, yade yade oororo, Yisas yeno ko ombuweroyi naruno, ngu temukowa.
13 Noore ingooteto. Anutdo ye kewooroyemo nguya ko teteku ngu, enengombo ye yanggango yunoro, enengo mandeni keyoyi, ero yokutuyeroyingo. Yokutuyerootoni, ye nguno ngu, Anut enengombo ingooteku, ngundiro ko tetenggo.
14 Oo bidodo yendo tetenggoku ngu, ye komo yengo ebe, sanggiriyega, rongge sambi muringga, ngu bidodo yokoya, ye ko nangge teyi.
15-16 Ye ngu komo ngundiya teya ngu, nguro ngu, ye mete gome nenengo ootooro, yeno biyomi gura ma oodoni, nguno ngu, ye Anutro simoongo tero oruwanggo. Nguno ngu, yeno oo biyomi gura nguya kini. Ene oni ye kewooroyemo, ngunonggo mande muri biyomi tero, endeyootoyi, ene yengo endeyoyingo muriye ngu nenengo nangge keyootenggo. Ye ngu Yisasro Mande Keta Mesarango ngu yoro, gome dowootoyi, ndindi tetoningga ngu, ye mera ngaro oni simoo bare, ngu kewooroyemo ngano oorootenggoku ngu, ye soru himi oorengo suwoo ooreriko oorooteku, ngu ngundiro. Nguro ngu, Yisas Krayis ko ombuweroyi, naruno ngu, no yengo oni oni tewano. No nguno ingowanoku: No kingo ko tero, yanggangone kingo ma yomburiyoyingo. Kini, ye Krayisro mande muri gome, nguno endeyootoyi, ngu engge gome tunootete, ero ingowano.
17 Ene ataga, nondo oo ingootenoku ye nguya ingoyi. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu, yengo wooro Anutno yetenggoku ngundiro. Anutdo enengo wooro yeyingo oni, nguro wooro yeweroyi tetoyi, nguro ene oni oni tero, ngundiro nangge, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo nguya, kenoro, oni oni teyingo. Kuri, Anutro wooro yeyingo oni, ngundo wooro yeweroyi eraya ngu Anutno yeyingo. Gura ngu wooro yeweroyi, ko gura ngu Wayinmbo wooro yeweroyi. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu wooro yeweroyi ngundiro. Rom me oni, ngundo no nureyi kumootoowe ngu, asa, no sidu darone ngu Anutno Wayin wooro yeweroyi, ngundiro teyingo. Ngundiro tetoni nguro, no mete oni oni tewano. Ngungga ngu ngandiro: no ngu yeya Anutno wooro, ngundiro inoro, nguro noore oni oni teteto.
18 Nguro ngu, ye ngu noya gobooro oni oni tewato.

### *Timootiro Mandeni*

19 Ene, Oo Bidodo Simburi, Yisas ngundo etoni ngu, asa, naru bodaga nangge yokoro, no Timooti sureyootoowe, yeno oororo, naru bodaga yeno oodegogo, ko ngano ombuwa. Ene ko omburo, ngundo yengo mandeye, ngu nono etoni ingowano. Nguno ngu, noro nowoondone ngu yengo oni oni urungga oorengo tewano.
20 Noro oni gura, Timooti ngundiro kini, ene ngu noya nowoondonari guranangge. Enengo newende ngu, ye hoorooweyerowero gome oorengo ingondudu tete.
21 No oo ngundiro yeno etenoku, ndawugaro, no oo ngu watayi nguro: Oni songo gidarega ngu, enengo oo ngu sobowoowero nangge ingootenggo. Ene Yisas Krayis, nguro koni ngu sobowooro teweroyi, nguro gome ma ingootenggo. No ngundiro ero ingoyingo.
22 Ene yendo Timootiro, ngu ingootenggoku ngu, ene oni gome metemi. Enendo ngu no hoorooweneroro, mande keta gome, ngaro koyi tetero, simooyembo awa awaye kono hoorooweyerootenggoku, ngundiro.

23 Nono oo bidodo tunootewaku ngu, ingomukoro ngu, ngu naruno, no
ene sureyootoowe, ene yeno, nguno sodedo oorowuwa.
24 Nondo ngu hamoo oorengo ingooteno. Oo Bidodo Simburi, ngundo
oore yomosiyootoni ngu, asa, no nguya, naru bodaga, yeno nguno
oorowuwano, ero ngundiro ingooteno.

*Ipaporodayitasro Mandeni*

25 Nondo ngu, no komo Ipaporodayitas, sureyootoowe, yeno nguno
oorowuni, ero ingooteno. Ene ngu noorengo doboonani, ene ngu noya
ko gobooro tero, nguno ene no hooroowenerorо, Krayisro Mande Keta
Mesarango, nguya wesiyoro eyingo. Kuri yendo, yengo ko oni sureyootoyi,
nono ombuyingo. Enendo ngu no hooroowenerorо oodoni, asa, no ene
sureyootoowe, yeno ko oorowuwa.
26 Enengo newende ngu, ye yeyoweroyimboro hahangero, ero ooroote.
Ndadiro nguro, yendo ene sayidodo, ero ingootenggoku, mandega ngu
ingoro, nguro ene newende kowuri, ingoro, ooroote.
27 Hamoo, kuri ngu ene sayi tero, kumoowero namoko teyingo. Ene
Anutdo enengo nowoondoyi tero, Ipaporodayitas, yeni, ene mete teyingo.
Yo, Anutdo, enengo nowoondoyi teyinoro, ko no nguya, tenunoote. Anutdo
ene yeni mete tewoku, ngu nangge no nguya, kowuri gurado no wirinerowa,
ero ma ingoote.
28 Ngundiro nguro, no ene sureyootoowe, yeno nguno oorowuni, ero
hahangeteno. Nguno ngu, ye ene ko kenoro, nowoondoye oni oni tetoyi,
nguno ngu, noro kowurine, ngu bodaga imakero uwa.
29 Nguro ngu, Oo Bidodo Simburi, ngu oowooyimo, ye ene yoweroyimboro
nowoondoye oni oni teyi. Ye ngu komo oni gura gura ngundiromu, nguro
oowooye bingamiye eya okooyi.
30 Ipaporodayitas ngundo Krayis Yisasro konimo ngano namoko ku-
moowero tewo. Enendo ngu keta oruweroyiga nguro ingondudu urungga
ma teyingo. Kini, ene ngu, ko nga yendo ma teweroyi, nguro ene ngu tero,
no hooroowenerorо ngu teyingo.

# 3

*Oni Ene Krayisro Newendemo Hamoo Tewaku Ngu, Ene Oni Gome Nenengo Oorengo*

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega nga wenga yokowero ngandiro
eteno. Ye ngu, Oo Bidodo Simburi, nguro simoongo, nguro ngu, ye oni
oni teyi. Nondo nga mande oni etuyeroyingomboro, mande godange
etenggoku, nguro nondo yengo ko nakangowero, nowoondone kowuri ma
ingooteno. Ndadiro nguro, nga mandega nga, ngu ye hoorooweyerootoni,
enengo mande biyomi etenggoku, yendo ngu kootuyisina yunowanggo.
2 Ye oo nguro ingonda teyi! Ngu ngandiro: Etuyeroyingo oni godange,
ngundo ganayeroro etenggo. Ye oni, yengo goweye doongooro yomosiy-
owaku ngu, Anut doongeyimo, ngu muri nenengo, ero ngundiro etenggo.
Ngu oni oo ngundiro etenggoku, ngundo ye ganayeroro, ko biyomi tetoyi,
nguro ye ingonda teyi! Ngu oni, ngu se koki biyomimbo, ye yokitenggoku
ngundiro. Ndadiro nguro, enendo mande etenggoku, ngu godange mande
nangge. Ngundo ye Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo
bare ingootenggoku, ngu yoyeni hamoo mande yokoro, enengo mande
godange, ngu nangge, keyowanggo. Nguro ene ngundiro ingowero.
3 Yuda onindo goweyi doongooro yomoosiyoweroyi sunggiga, ngundo ene
oni simoo bare etuyeroro, ene Anutromu. Ene ye enendo mande godange

etenggoku, ngu ingootoyi, nowoondoyemo hamoo ma tewero! Ngu oni, ene goweye doongootoyi ngu, nguno ngu Anutdo oni nenengo, ero ma ewa. Kini, noore komo Anutro nowoondonani hamoo teyingo oni. Noore ko oo tetetoku, ngunonggo Anutdo noore oni nenengo ero ma ete. Kini, goweye doongooweroyi sunggi hamoo ngu ngandiro: Noorendo Anutro Yukanimo, ngu yambo mande tero, Krayis Yisasro, oowooyi bingami nangge ero okooteto.

4 No nguya, no mete murine oowooyingga tero, ye etuyerowanoku, nguro oni simoo baredo, kenoro, etenggo. Nga oningga nga ngu, ene oni nenengo nangge, ero ingootenggo. Yo, hamoo, no oo gome oowooyinggado, no hoorooweneroweroyi moore.

5 Ngu ngandiro: noro narune, kandegura gidemboro kabusagomo ngu, Yudaro tabango oninggado, no gowene doongooro yomosiyoyingo. No osisambanani, Iserel, nguro nangoni, Beniyaminro soweni. No ngu Hiburu mande eteno. No ootoogero uru teyingo naruno, no ngu Parisi oni, ngu mamana mande, ngu hamoo gome keyoyingo oni, tunooteyingo.

6 Kuri, no Kristen oni yomburiyeroweroyi koyi, ngu yanggango tewono. Ene oni songombo nono mamana mande, nondo keyootenoku, nguro no wirikonerowonggoku, ngu ene biyomi gura, nono ma kenoyingo.

7 Kuri, nondo oo ngu ngundiro ero ingowonoku ngu, ene noro ingondudune, ngu Anut doongeyimo, ngu nenengo kini. Ngundiro nguro, ataga, nondo ingondudune kurimi inowonokungga, ngu kootuyinoro, ko Krayisro ingoyingo yooteno. Ngundiro nguro, oo ngu bidodomo yowonoku ngu, kingo oo ngundiro tete.

8 Ngu hamoo, oo bidodo no kuri, ngundo no hoorooweneroowa, ero ingowonoku, ngu ataga, no mete yokowano. Hamoo oorengo, no oo ngu tewonoku, nguro no hamoo ingooteno. Krayis Yisas, ngundo noro, Oo Bidodo Simburi Simbune, ingoyingo. Ngundo oo bidodo dagayeroote. Ngunonggo ngu, oo ngu tewonoku ngu, kuri yokowono. Ooku kandangetoowe, ngu kingo oo ngundiro temukootoni, nguro ngu, Krayisro murini yanggango dowoowero nguro nangge ingondudu teteno.

9 Ngundiro ingowero, ingondudu tero, no eneya sugi sugi oorootero. Nondo mamana mande, ngano oni gome nenengo oorengo ootooro, nguro mandeni muri ngu gome keyoro, oruweroyi nguya kini. Kini, no Krayisro nowoondonemo hamoo tetoni ngu, Anutdo ngu nowoondonemo hamoo teyingongga, nguno ngu, oni gome nenengo oorengo, ero ewa.

10 No ngu Krayisro hamoo oorengo ingoweroyi ingootenoku, nguro no enengo murini, no mete watayi, ingowero teteno. No ingowero, Krayis merenonggo, ko, keta ootoogeweroyi naru, nguno enengo yanggangoni yowoku ngu, nondo oo ngundiro, ngu yowero ingooteno. No ataga, Krayisya ko gobooro tero, nguro enendo noorengo ogingo, koorowoowoku, no nguya, ngundiro koorowoowero ingooteno. Yo, onindo nowoondone hamoo teyingomu, nguro nureyi kumooweroyingga ngu, no nguro, nguya meyeteno.

11 Yo, nondo kumoowanoku, naruno ngu, nondo ngundiro ingooteno. Anutdo ene mete noyeni, ko keta tewano, ero ingoyingo.

### *Polndo Yanggango Oorengo Kendutero Oorowuyingo*

12 Nondo ngandiro ma ingoyingo. Nondo ngu kuri Krayisro mande murini, ngu bidodo yowono, ero ingoro, no komo mete bidodo teteno, ero ingootenoku, ngu kini. Kini, no suwooyi sano Krayisro mandeni murini nenengongga, nondo ngu yowero, nguro no towootowoongooteno.

Ngundiro nguro, Krayis Yisas, enengombo no kuri rogonerowoku, nguro
no ngundiro ingooteno. Krayisdo, nono oo tetoni tunooteweroyiku ngu,
kootuyisina, bidodo nono tetoni tunootewa, ero ingooteno.
13 Ye Kristen konebane, nondo ngu enengo mande muriningga, ngu
kuri yomukowono, ero ma ingooteno. Ene, no oo gurananggemboro
ingooteno. No oo koreteyingo yowonoku, ngu bidodobo, kuri kabetero, no
oo kootuyisina, Krayisdo oo nunoweroyi, nguro koyi yanggango teteno.
14 Anutdo no Krayis Yisasro, ero negonerowoku ngu, enengo murini,
gome nenengongga ngu, no towoongoro keyoro, nguno ngu, no ko yang-
gango tero, enengo murini, ngu nangge, keyoro, yade yade oororo, Anut
enengombo noyoro, sambo endemo oorero, enengomboya oruwaro.
15 Noore Kristen oni simoo bare, onendo Anutro muri nenengo teweroyi,
ngu gome watayi ngu, noore ngu muringga, ngu nangge, keyoro oruwato.
Ene ye ingondudu songo gura moore tetoni ngu, Anutdo ngu yowooren-
gootoni, ye gome kenoro, tunoo ingowanggo.
16 Ene noore mande ataga, yootetokungga nga, ngu komo gome dowooro
keyoro, yade yade oororo, noorengo murinaningga, ngu nenengo oorengo
tunootetoni, nguno ngu kinitewa.
17 Ye Kristen konebane, ye bidodo, ngu komo noro mande murine, nga
kenoya, ngundiya nangge teya keyoyi! Ye, Pilipayi Kristen oni simoo
bare gidarega, ngundo Krayisro murini, ngu gome keyootoyi ngu kenoya,
ko nondo murine tetoowe, yeno tunootewoku, ngu naruno, no yeya
oruwonokuno, ye komo noorengo murinani, ngu gome kenoya, ngu nangge
keyowanggo.
18 Naru oowooyingga no yeno ewono. Ngu oni onendo, ngundiro etenggo.
Noore Kristen oni ero etoyi, ene enengo endeyoyingo, ngu biyomi oorengo
nangge, ero ewono. Ngu oni, nguro endeyoyingo biyomiye ngu, oni
gidaregano tunoo etuyeroyingo, ngu ene Krayisro mundi oni. Ngundiro
oni, ngu Krayisdo, enengo weti mbumbuwa andangeyunowoku, nguro
nowoondoyi, ma tetenggo. Ngundiro nguro, sendo sorewero tetoni, no ko
yeno eteno. Ngano ngu, oni oowooyingga oorengo, ngu Krayisro mundi
oni oorootenggo. Yo, ene suwooyi sano weti mbumbuwadodo tetoyi, nguno
ngu, ene oni gidarega tunoo etuyeroro, ene Krayisro mande hamoo ngu ma
keyootenggo.
19 Ngundiro oni ngu, ene Setanro ende biyomi nguno uro, suwooyi
sano oonootewanggo. Ngu oni ngu Anut enengombo ero oo tetoni
tunooteweroyi, ngu ma tetenggo. Kini, ene enengo goweyeboro, nguro
oni oni teweroyimboro, ngu nangge tetenggo. Ene ngundiro oo mande
muri biyomi gura gura tewonggoku, nguro oni gidaregaya, mande mande
oowooyingga ero, ene nguro oyimo kini. Ene, mera ngaro, oo nggiringgara,
nguro nangge ingootenggo.
20 Ngundiro nguro, ene noorengo ende hamoo, ngu Anutdo sambo endega
oorooteku ngu, nguno noorengo ingondudunani oorooteku ngu! Noorengo,
Oo Bidodo Simburi Urungga, Yisas Krayis, ngundo endega yokoro, merako
ngano omburo, nguro noore ko yoyowa. Ngundiro nguro, noore enengo ko
ombuweroyi, naruningga, nguro noore hahangero sobowoowato.
21 Ngu naruno nguno, ombutoni, enengombo Simburi tero, sobowooro
ootooro, ngunonggo, ene noore gowenani biyomingga nga, nguro yang-
gango kini, nga tetoni, ngu Krayis, enengo goweyi ngundiro duridarinidodo
tunootewa. Enengombo ngu yanggangododo tero, ngunonggo, Oo Bidodo
Simburi Simbunani, enengombo oo bidodo yeni, enengo keyi damonimo
ombuyingo.

# 4

*Oni Ene Komo Nowoondoye Gobooro Yero, Oni Oni Tero, Ingondudu Gome Metemi Yootenggo*

1 Arisa, ye Kristen oni konebane, nondo yengo nowoondoyi tero, nowoondone ye yunooteno. Nondo yengo suwooyi sano oni oni teyunootoowe, ye noro kone teyingo, ngu digi beye uriyoweroyi ngundiro. No mande gidarega yeno ewero. Ngu mande bidodo, nga yeno nakangowonoku, ye komo ngu oo ngu gome ingoya keyoyi. Ngundiro nangge, ye komo Oo Bidodo Simburi Urungga nguno yanggango dikayi, ero nguro eteno.

2 Yuwodiya ko Sinitiki, yari bare eraga, no mande bodaga yarino ewero. Yari ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, enengo namboni eraga, bine? Mete yari, ngu Oo Bidodo Simburi Urungga, nguno yanggango dikaya, nguno ingonduduyari ko nowoondoyari guranangge gobooro yeri.

3 Ge, Sudayigos, ge oni gidaregaya, ko gobooro teweroyi gome ingoote. Nguro ngu, no geno sumoo eteno. Gedo bare erayaga, nguno ooroya, hoorooweyerootooga, ko siyeri, ero sumoo gunooteno. Enendo ngu ene noya mande keta gome, ngaro noya gobooro dikaro, ko tewooto. Ngundiro nangge, erayaga, ngu Kelemen, ko, oni gidarega nguya, ko tero, enengo bidodo, noro ko gobooro nguya teyingo. Ngu oni ngu bidodo enengo oowooye ngu suwooyi sano keta oruweroyi bukga, nguno ooroote.

4 Suwooyi sano ngu, ye komo oni oni teyi! Ndawugaro nguro, ye, ngu Oo Bidodo Simburi, nguromu nangge. Nguno ngu, nondo ko eteno. Ye ngu komo oni oni teyi!

5 Oni bidodobo ngu, ene komo yengo ingootenggo. Ye oni imakeyingo ayibiyi oni oorootenggo, ero ingootenggo. Ye komo meyero, oni gidaregaro mande damoni etenggoku, ngu gome gome wirikoro ingowanggo. Ye oo ngu tero, ndatero nguro, Oo Bidodo Simburi, ngu nooreno ko ombuweroyi naruno nguno, ngu namoko ooroote.

6 Ye oo guraro guraro ingondudu urungga ma tero, nowoondoye biyomi ma ingowero. Kini, oo bidodoboro ngu, ye komo Anutno oo nguro etenggo. Ye oo gura guraro wenonoro kowuri gura gura, yoro, oorootenggoku ngu, arisa, Anutdo oo ngu hoorooweyeroni, ero ngu sumoo eya yemboongeyi. Ye oo ngundiro yemboongetoyi, ye komo eneno esosootetoyi, Anutdo, yeno oo hoorooweyeroro, oo yunoweroyiga, nguro esosooteyi.

7 Oni simoo bare, ngundo Anutro imakeyingoni ayibini murini, enengo oni yunooteku, ngu gome watayi kini. Yo, Anutdo yengo nowoondoye imakeyingo yeni, ngundo yengo ingondudu urungga, nguro nowoondoye biyomi yetoni, kowuri ingootenggoku, ngundo ye ma soboyerowa. Kini, ye Yisas Krayis nowoondoyemo hamoo tero, eneno ingootoyi ngu, asa, nowoondoye imakero ngu, biyomi ko ma yowa.

8 Ye Kristen konebane, naru bidodomo nga oo ngaro ingoyingo yoyi. Ngu ngandiro: mande muri bidodo hamoo oorengo, ko ingondudu gome, muri gome nenengo teyingo; Anut doongeyimo, oo biyomi gura kini; oo gome oorengo nangge; oo ngu mete bingami okooweroyi mete; asa, ngu ingoro, ngu nangge, gome dowooyi.

9 Mande muri bidodo nondo yeno ero etuyerootoowe, kuri yowonggoku ngu, ko noro mandene ingoro, murine ngu kenoro, ingowonggoku nguya, ngu ye komo ngu bidodomo ngundiya teyi. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutro imakeyingo murini, ngu yunootoni, yeya oruwa.

*Pilipayi Onindo Oo Kingo Duwoo Soweyootoyi, Nguro Pol Oni Oni Teyingo*

10 Ataga yendo noro ingoro, nowoondoye ko yokutuwootoyi, nguro ngu,
no oni oni oorengo tero, nguro no Oo Bidodo Simburiga nguno esosooteteno.
Hamoo, kurimi, ngu ye noro ingondudu tewonggoku, ene ye, nono orirokoyi
oruwonggokuno, nguro ye no oowooyingga hooroowenerowerroyi, ye er-
eremo kini.
11 No yeya ngandiro oo ngaro ma ewono. No oo guraro wenonoyingo
tero, nguro no ma eyingo. Kini, no kuri ingootenoku ngu, oo gura, nono
ombuwaku ngu, no nguro ma boguwoowano. Ngu mete nangge.
12 Naru gidaregano, no angoyi oni oode, no naru gurano, oo oowooyingga
oorengo yoro, dowoowono. Nondo ngano oode, ngundi musiyo gurano
oode bine, nowoondone ngu imakeyingo nangge, nguro no kuri watayi.
Ngundiro nguro, naru gurano, no oowari urungga neweroyi, ngu ingoro
ngu, ngundi naru gurano, no oowariro nguya, kumooro bine; naru gu-
rano, no oo urungga dowooweroyi ngu, ngundi naru gurano ngu ooro
wenonoweroyi nono tunootetoni ngu, nguno bidodoboro ngu, oo mete
nangge, ero ingooteno.
13 Nguro ngu, no, Krayis yanggangonimo, no oo bidodo mete
temukooteno.
14 Ene yendo komo ngu muri gome oorengo tero, ye noya gobooro dikaro,
no hooroowenerroro kowurine, koorowooyingo.
15 Ye Pilipayi oni simoo bare, ye yengombo ngu ngandiya watayi teyi.
Kurimi ngu, no damoni yero, mande keta gome mesarangongga, nga ero
etuyerowonoku, no Masedoniya mera yokowonomu, ngu naruno ngu, ye
Kristen simoo bare, yendo nangge noya, gobooro dikaro, nowoondoyi
teweroyi muringga ngu teyingo. Ye ngundiro tero, ngunonggo ye oo kingo
digi duwoo no nunoyingo, no ero ingoyingo.
16 Yo, no Tesalonayika merako oruwonoku, ngu narunggano nguya, yendo
nangge naru gura gura, no digibo hooroowenerroro no nunoyingo.
17 Yendo ye oo kingo duwoo gidarega no nunoyi, nguro ero ma in-
gooteno. Kini, nondo ngandiro ingowero: Yengo muriye gome, ngundo
Anut doongeyimo, ngu komo engge gome oorengo tunooteni, nguro hamoo
Anutdo oo urungga yeno gumi yunowa, ngu ero ingowero ingooteno.
18 Yendo digi kingo, Ipaporodayitasno, soweyowonggoku ngu, no rogoy-
imo urungga oorengo no daganerowoku ngu yowono. Anutdo ye digi beye
soweyoro kingo nunoyingo nguro oni oni tero, ngundiro ngundiro, wooro
ndindingo gome metemi Yuda onindo eneno teyingomu, nguro nguya ene
gome ingoote.
19 Noro Anutga ngu, ene oo bidodo, nguro Simburi Simbunani. Yengo
Krayis Yisasro nowoondoyemo gobooro siyeyingomu, ngunonggo yendo
ooro wenonootenggoku, Anutdo oo yunowa.
20 Anut noorengo awanani, noorendo suwooyi sano enengo oowooyi
bingami okoowato. Ngu hamoo oorengo.

### *Kambayeroyingo Mande*

21 Nondo ngu Krayis Yisasro oni simoo bare bidodo kambayeroro eteno.
Ye Kristen oni konebane, noya gobooro oorootetoku, ngudodo ye kam-
bayeroro etenggo.
22 Anutro oni simoo bare ngu bidodo ye kambayeroro etenggoku, ngu
gidarega ngu mera ngaro oo sobosobo oni oowooyi Sisa nguro yano ko
tetenggoku, ngundo nguya yengo kambayeroro mande nga soweyootenggo.

23 Nondo Anutno yemboongeteno. Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, gengo
sumangengge ngu ene yunoya, gobooro ootooya, yanggango teyunoni,
ngundiro ero yemboongeyingo.

# KOLOSI
## Polndo Kolosi Oni Simoo Barero Nga So Uyingga Nga Nakangoyingo

Kolosiro Mande Tabango

Pol ya biyomimo oruwoku, nguno naruno, nga so uyingga nga, oni eraya kandeyarimo yeyingo. Nguro oowooyari ngandiro: Tikikas, ko Onesimus. Nga oni erayaga ngando nga so uyingga nga yoro, oororo, Kolosi simoo bareno yunoyingo. Kolosi, ngu Epesas ngu namoko, ngu Esiya merako nguno ooroote. Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Polndo ko tero, mande keta gome ngu wesiyoro etuyerootoni, nguno ene nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Kini, Pol ngu Epesasno ootooro, ene Epaparas soweyootoni, ngundo mande keta gome ngu wesiyoro ero, etuyerootoni, nguno ene nowoondoyemo hamoo teyingo. (Kolosi 1:7) Epaparas oningga ngundo ngu, ene kuri ende eraya Kolosi tanggeyimo nguno, nguro oowooyari ngu, Leyodisiya ko Hirapolis, (Kolosi 4:13) Pol, ene kuri ngu simoo bare ngu ma yeyoyingo. Ene nguro nowoondoyi tero nguro, ene yemboongeyingo.

Epaparasdo ngu etuyeroyingo oni godange, nguro omburo, Polno mande eyingo. Ngu muringga nguro, nga so uyingga nakangoro yunoyingo. Ndadiro nguro, ngu godange oni etuyeroyingo, ngundo ngu, oni simoo bare Kolosino nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yomburiyerowanggo ero, nguro nakangoyingo. Ngu etuyeroyingo oni, ngundo ngu, oowooye bingamiye ero okooweroyi muri ngu, ko Engel oni ngundiro eyingo. Yisas ngu Anut nangoni oorengo kini ero, ene ngu Engel oni nangge, ero eyingo. Ngu godange oni etuyeroyingo, ngundo ngu, ene ngandiro ingoro, etenggo. Oni ene komo mamana mande ngu keyoya ngu, goweye doongooya, ngunonggo Mosesro mamana mande gidarega nguya keyoyi, ero ingootenggo.

Nga so uyingga ngano ngu, Polndo ngu Kolosi oni ngandiro etuyeroyingo. Ene komo Krayisro, ngandiro hamoo oorengo, ingowanggo. Krayis ngu Anut, ene duridarinidodo, enengo ingonduduyari, ko muri nguya ngu Krayis nangge. Anutdo kuri oo bidodo yemukoyingo naruno, nguno ngu, Krayisngga ngundo ngu, ene oo bidodo simburi nguro tabango, ko oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro tabango. Krayisdo nangge ngu, noore mbumbuwanonggo ko uriyeroro yoyoyingo. Ngundiro nguro, noore gome bibiteweroyi ngu yunootoni, nguno noore mete suwooyi sano keta oruweroyi, ngu yowato.

Nga bukga ngaro mandeni gumi gumi ngandiro.

* Polndo kambayeroyingo. mandeni. 1:1-2.
* Polndo Kolosi oni simoo bareno esosootero, oowooye bingamiye ero okooyingo. Nguro nguya eyingo. 1:3-14.
* Krayisro yanggangoni nguro mande ero, ene koni nguro nguya eyingo. 1:15-23.
* Polndo enengo koni simoo bare guradiro guradiro, nguno ko tetoni, ene nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro eyingo. 1:24-2:5.
* Polndo Kolosi, simoo bare ngundo ene komo yowuruwooya, Krayisya ootooya, nguno ngu, ene komo godange oni, etuyeroyingo oni ngu oweyeroyi, ero eyingo. 2:6-3:4.

* Oore gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo barero muriye. 3:5-4:1.
* Ingoweroyi mande yanggango oorengo, ko okeyi ero, kambayeroyingo nguro mande. 4:2-18.

1 No Polndo, no ngu Krayis Yisasro Aposel. Anut enengo ingondudunonggo nangge ene no noyoro, Aposel noyewo. No nga so uyingga nga yengo nakangootoowe, noro doboone Timooti nguya nga mandega nga kandangero, ingoro, ene mete ero ewo.
2 Nondo nga so uyingga nga ngu, ye Anutro oni simoo bare noorengo dobookurinani Kolosi endemo oorootenggoku, ngundo Krayisro nowoondoyemo hamoo tero keyootenggoku, nguro nakango yunooteno. Noorengo Awanani Anutdo ngu sumange teyunoro, yengo nowoondoye ngu yeni, imakero oruwanggo.

### *Kolosi Onindo Krayisro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo*

3 Noorengo yemboongeyingo naruno ngu, suwooyi sano, noorengo eraya eraya ngu noorengo Simbunani Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis, nguro eweyi Anutno yengo esosootetero.
4-6 Yo, noore Anutno esosootetero, ndadiro nguro, noore ngu yengo mande ngandiro kuri ingoworo. Kuri hamoo Mande Keta Mesarango nga ngu yeno tunootetoni, ye kuri ingoro, nguro ye Krayis Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo. Nguro ngu, ye Anutro oni simoo bare bidodoboro nowoondoyi teyunootenggo. Nguro ye Anutdo oo sambo endemo oo ngu yunowero ewokungga, ngu sobowooro oorootenggo. Yo, Epaparasdo yeno Mande Keta Mesarango yunooteku, ngundiro nangge, mera bidodomo nga Mande Keta Mesarangongga nga simoo bare urungga oorengo, suwooyi sano ngu ingoro, keyootenggo. Yo, ene muri gome nenengo ngu keyoro, nguno engge gome oorengo yeyi tunootete. Ngundiro nangge, yeno nguya ngundiro muringga, ngu urungga tunootete. Yo, ye nguya damoni yero, ngunonggo ngu Mande Keta Mesarango nga ingoro, omburo, ataga ngano nguya Anutro sumangeni hamoongga nga kuri ingootenggo.
7 Epaparasdo ye kuri, nga Mande Keta Mesarangongga, nga ngu ye etuyerootoni, ye kuri ingoyingo. Epaparas, noorengo ko gobooronani, ngu Krayisro ko oni gome metemi. Ene ye hoorooweyeroro, Krayisro koni, ngu tete.
8 Yo, Epaparasdo nooreno etoni ingoworoku, ngu ngandiro. Yuka Kundingiyi ngundo ye nowoondoye yeni, Anutro simoo barero nowoondoyi teweroyi muringga, ngu gome tetenggo, ero etoni ingootero.

### *Polndo Kolosi Oniro Anutdo Yanggango Yunoni, Ero Yemboongeyingo*

9 Nguro ngu, noore yengo mande koretero ingoro, ngu narunggano nguno, noore damoni yero oororo, ataga, nga naruno nguya, noore suwooyi sano Anutno ye hoorooweyeroro, ngandiro yemboongetero. O Anut, gengo Yuka Kundingiyingge, ngundo gengo ingoyingo gome metemi, ngu ene yunoya, yoyega, ingonduduye gome himimonggo oo gedo ingooteku, ngu bidodo ingomukowanggo.
10 O Anut, ge ene hoorooweyerootooga, oo gedo ingooteku, ngundiya teyi. Ene ngundiro tetoyi, enengo endeyoyingo, ngundo gengo simoo bare, ngu etuyerowanggoku, ngu ge enengo Oo Bidodo Simburi. Gedo ene hoorooweyerootooga, gengo muringge nenengo, ngu nangge, keyoya, ko nguya, ge hoorooweyerootooga, enengo ko bidodomo, ngu engge gome

nangge, enggewa. Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, ngu gedo oo ingooteku, ingoyingongga ngu urungga oorengo tunooteroruwa.
11-12 O Anut, gengo yanggangonggedodo ene yuno. Ngundiro yunootoyi, ene nguno mete yanggango dikaro, ngunonggo, kowuri gura gura koorowooro ootooro, ene ma boguwoowanggo. Kini, ene mete nowoondoye, Awa geno oni oni tero, esosootewanggo. Ndadiro nguro, gedo ene yooneneyeroro, nguno oo gedo ene yunowero rogowootoyi, sambo endemo himidodo oorooteku, ngu gengo simoo bare nguya bidodo yowanggo, ero yemboongeteno.
13 Yo, Anut, noorengo Awanani, ngundo Setanro oorerini nguro yanggangonimonggo andangeyeroro, ko yoyoyingo. Yo, ene noore yoyoro, enengo Nangoni nguro gome ingooteku, ngundo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kewooroyemo yoyewo.
14 Anutro Nangoni, ngundo noore uriyeroro, ko yoyoro, noorengo weti mbumbuwanani andangeyunoro kabeteyingo.

### *Krayisro Murini, Enengo Koni Nguya*

15 Anutro Nangoni gogoro guranangge oorengo, Krayis ngundo Anutga noore ma kenoweroyingga, ngu kirarongo oorengo. Enendo ngu Anutdo oo bidodo yemukoyingongga, ngu bidodoboro tabango urungga oorengo ooroote.
16 Anutro Nangonimbo ene oo bidodo sambono, ko, merako oorootenggoku, ngu bidodo yemukoyingo. Yo, oo merako ngano noore tunoo kenootetoku, nguro simburi. Ngundiro nangge, sambono oo oorootenggoku, ngu noore ma kenootetoku nguya, enendo nangge ngu bidodo yetoni oorootenggo. Yo, oni ururu, ko, yuka nguro yanggangoye urungga oorengo, sambono, merako ngano nguya oorootenggoku, ngu bidodoboro simbuye. Oo yeyingo ngu bidodo, enengo oowooyi bingaminidodo tunooteweroyi, nguro ene yeyingo.
17 Ene oo ma yeyingo naruno nguno, ene oruwo. Enengo yanggangoni, ngunonggo, nangge oo bidodo yewoku, musiyemo musiyemo rogono oorootenggo.
18 Enengombo ngu, enengo oni simoo bare yowuruwooro oorootenggoku, nguro tabangoye urungga. Enengo, oni simoo bare ngu, enengo goweyi, ko, enengombo nguro simbuye oorengo. Enengombo ngu, ene koretero oorengo merenonggo ko ootoogeyingongga, ngundiro nguro, ene oo bidodoboro tabango koreteyingo urungga ooroote.
19 Anutdo, ngu enengo ingonduduni murini, ngu bidodo, enengo nangonimo nangge orini, ero gome ingoote.
20 Anutdo ngu mera ngaro oo bidodomo, ko, sambo endeboro oo bidodomo nguya, eneno nangge nowoondoye eneya gobooro guranangge yewero, ero ingoote. Ngundiro nguro, Anutdo Krayisro sidudarowo de omukondinonggo wendoni ombuyingo, ngundo noore yoyoro, Anutya yowuruyeroyingo. Nguno ngu, Krayisdo, noore Anutya kewooroko kawararayeroro, mundi tero oruweroyi murinaningga, ngu andangeyunoyingo.
21 Kurimi ngu, ye Anut tanggeyimo kini, oriroko songo oruwonggo. Ndadiro nguro, yengo ingonduduye, ngundo eneya mundiyi oruwonggoku, nguno ngu, ye muri biyomi tero oruwonggo.
22 Ene Krayis de omukondino kumooyingo muringga, nguno ngu, ye Anutya nowoondoye gobooro guranangge yero oorootenggo. Ndadiro nguro, Anutdo ngandiro ingoote. Ene ye gome metemi oorengo, kundingiyi ene tanggeyimo ootooro, nguno enengo doongeyimo, sugabo oo biyomi

gura kini, ngu gome nenengo oorengo ootooro, nguno enengo tanggeyimo oruweroyi, nguro gome ingoote.
23 Ene ye komo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu gome yanggango dowooya, nguno yanggango dikaya oriyi. Kinitetoni ngu, oo biyomi gurado ye yodowooro, yowoosooro yoyowa. Nguno ngu, ye kuri nga mande gomengga, nga ingoro, yoro, nguno nowoondoye hamoo teyingo yanggango tetoyi, nguno Anutdo ko yoyoweroyi, ngu yokowanggo. No Pol, nondo kuri nga mande gomengga, ngaro ko oni tewonomu, ngundo eteno. Noorendo ngu Mande Keta Mesarango nga ero, oni mera bidodomo ewootowomu ngu.

*Polndo Kolosi Oni Hoorooweyeroyingo*

24 Krayis enengo goweyi, ngundo ogingo urungga oorengo, enengo oni simoo bare yowuruwooyingo, ngundo hoorooweyeroyingo. Ene no rogoneroyingo ngu, ogingo nguya koorowooro, ngunonggo simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu hoorooweyerowano. Ngundiro nguro, nondo ataga, ye hoorooweyeroro, kowuri koorowooweroyimboro oni oni teteno.
25 Anutdo no enengo koni teweroyimboro rogonerowoku, ngu no enengo simoo bare hoorooweyeroweroyimboro, ko oni tunootewono. Ene no ngu, enengo mandeni hamoo ngu bidodo, ero yootunoweroyimboro, rogoneroyingo.
26 Kurimimonggo, nga mandega nga, ngu naru bidodo osi sambanani doongeyemo ngu kombiteyingo oruwo. Ene ataga, ngano ngu, Anutro oni simoo bare doongeyemo kuri endesina tunoo oorengo tunootete.
27 Anutdo nga mande gome oorengongga nga, ngu kombitero oruwoku, ngu oni sowe gidarega Yuda oni kini, ngu kewooroyemo nguya, tunoo etuyerootoni, kenoro ingowanggo. Nga mande kombiteyingongga nga, ngu ngandiro. Krayisdo ngu yeya gobooro ooroote. Nguro ngu, yendo oni oni tero, ene sobowootoyi, omburo, ko yoyowa. Yo, ngu naruno, Anutdo ngu yengo oowooye bingamiyedodo yunootoni, eneya gobooro sugi sugi oruwanggo.
28 Noorendo ngu koretero Anutnonggo, ingoyingo gome oorengongga yoro, ngunonggo, noore Krayisro Mandeni Keta Mesarango, ngu oni bidodomo yootunoro, ero etuyerooteto. Yo, noorendo komo mande yanggango ero, mamanayeroro biyomi ma tewero, ero, ko, oore mande gome nenengo ngu komo teyi, ero etuyerooteto. Ndadiro nguro, noorendo ngu oni simoo bare songo songo guranangge nangge bidodo yoyoro, Krayisno ombutooyega, ene komo Krayisro oni oorengo teya oriyi, ero ingoro, ko teteto.
29 Nguro ngu, Krayisro yanggangoni urungga no nunootoni, no ngu yanggangongga, ngu bidodo, enengo koni nga teteno.

# 2

*Oni Ene Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teya, Ene Godange Mande Ngu Andangeyi*

1 Nondo ngu ye ngandiya ingoyi, ero ingooteno. Nondo ngu ye, ko, Leyodisiya endemo, Kristen oni nguya, hoorooweyeroro, ko yanggango oorengo teteno. Ngu hamoo, ye nguya, Kristen oni simoo bare gidarega nguya, no ma neyoyingo, ene nondo ngu ye bidodo hoorooweyeroweroyimboro, ko yanggango oorengo teteno.
2 Nondo ngu ko yanggango oorengo tero, ndadiro nguro, yengo nowoondoye ngu yanggangododo tunooteya, ngunonggo ngu ye nowoondoyi teweroyi muringga nguya, ye woorogoyeroni, ero ingooteno. Nguno ngu,

yengo ingonduduyemo, Anutro mande kombiteyingo, ngu tunoo oorengo
ingowanggo. Ngu mande kombiteyingo nguro damoni, ngu Krayis nangge.
3 Yengo nowoondoye Krayisno yero ngu, asa, Anutdo ye hoorooweye-
rootoni, nguno enengo mande kombiteyingo ururu oorengo oorooteku, ngu
ingonduduyemo tunoo oorengo ingowanggo.
4-5 Nondo ngu ngandiro ingooteno. Oni gurado godange mande gura
ye ganayeroro ma yoyowero ero, nguro nondo mandega, nga eteno. Ngu
hamoo, nondo yeya gobooro ma oorootetoku, ene noro ingondudune,
ngundo ngu, naru bidodomo yeno ooroote. Nga naruno ngano, no yengo
oni oni oorengo teteno. Ndadiro nguro, no yengo mande, ngandiro
ingowono. Ye Krayisro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu yanggango
oorengo, nguno yengo dobookuriyeboya nowoondoye, gobooro guranangge
yetenggo.

### *Ye Komo Krayisno Woorogongoyagogo, Ye Keta Oruweroyiga Ngu Yowanggo*

6 Yo, ye ngu Oo Bidodo Simburi, Krayis Yisas, ngu kuri yowonggo. Nguro
ngu, ye komo eneya gobooro endeyoya oriyi.
7 Ye ngu komo eneno yanggango dikaya ootooya, de ngu mera nogono
yanggango dikaro ooreteku, ngundiya dikayi. Ngundiro nangge, ya nguya,
ngu ene samango sanganimo yanggango dikatoni, ngunonggo yetenggoku,
ye ngundiya dikayi. Nguro ngu, ye komo noorendo mande gome mesarango
yeno, ero etuyerowootoku, nguro nowoondoyemo hamoo tetoningga, ye
nguno yanggango dikaya oriyi. Ngundiro ootooro, ngunonggo, ye suwooyi
sano, Anutno esosootero, yanggango teweroyi, nguro hahangeya oriyi.
8 Ye komo ingonda teya oriyi! Kinitetoni ngu, oni gurado kingo godange
mandega yeno ero, ganaganayerowa. Oni ngundiro, ngundo ene osi
sambayeboro kingo mata mande mande muri engge kini, nguro ero,
ngunonggo, mera ngaro mande muri nguro nangge etenggo. Ene Krayisro
mandeni hamoo, ngu ma ero keyootenggo.
9 Ye ingootenggo. Krayis ngu oni noore ngandiro. Ngu hamoo, ene Anutro
keta oruweroyiga, ngu bidodo Krayis newendemo angero, oorero ooroote.
10 Krayisdo nangge sambono merako sobosobo tabango oni oorooteng-
goku, ngu bidodoboro tabangoye urungga. Yo, hamoo, Anutro murini
nenengo, ngu eneno nangge angero oorooteku, ngu yeno nguya angero,
oorero oruwa.
11 Ye eneya woorogongoro, nguno Krayisdo yengo goweye yomosiyoyingo
muri hamoongga, ngu teyingo. Ngu ooga ngu goweyeboromu kini. Kini,
Krayisro murimo, ngu noore nowoondonanimboro ingondudu kuriminggа,
ngu andangero yokoyingo. Ngungga, ngu goweye yomosiyoyingo, nguro
muri hamoonggaku ngu.
12 Sono kundingiyimo ngu, ye Krayisya woorogongootoyi ngu,
Anutdo yengo nowoondoye kuriminggа, ngu yoro, mereno Krayisya
mereyeroyingo. Ye ngu Anutro yanggangoni, nguro nowoondoyemo hamoo
tetoyi, enengo yanggangonimbo nangge, Anutdo kuri, Krayis merenonggo
yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo. Ngundiro nangge, ye kuri sono
kundingiyi gimuyingo naruno nguno, ene ye nguya yokutuyerootoni, oni
keta tunootewonggo.
13 Kuri ngu, ye mande muri biyomi guradiro guradiro teroruwonggo.
Ye nguno nowoondoyeboro ingondudu kuriminggа ngu tero, keyoro oru-
wonggo. Nguno ngu, ye Anut doongeyimo, kuri kumooyingo. Ene
Anutdo ye yooneneyerootoni, ye Krayisya gobooro keta oorengo tunootero

oorootenggo. Yo, hamoo, Anutdo noorengo biyominani ngu bidodo kuri andangeyunoro kabeteyingo.
14 Anutro mamana mande nakangoyingo nguno, noorendo oo teweroyi Anutdo ingooteku, nguno ooroote. Naru bidodomo, noorendo biyomi tetetoku, ngundo yoyoro, mande wirikoyingomo yoyewero tewo. Ene Anutro sumangeni, ngunonggo, ene noorengo biyominani ngu andangero, yoro, de omukondino Krayisya booroyeroro sanggaweyingo.
15 Enendo oombooro biyomi bidodo, ko, nguro sobosobo tabango onikudodo yanggangoye nguya andangeyingo. Yo, de omukondinonggo, Anutdo enengo yanggangoye dagayeroro yoyokootoni, oni doongeyemo, oombooro bidodo ngu kingo oni ngundiro tunootetoyi, Anutdo nangge yanggangonidodo ooroote.

*Noore Ngu Krayisya Gobooro Kuri Kumooyingo*

16 Nguro ngu, ye kuri Krayisya gobooro oodoyi, nguro ngu, ye oni gura yokootoyi, ye goweye sanggawero mande gura yeno oowari neweroyi, ngundi, sono neweroyi nguro mamana mandeni yeno ma ewero. Ngundiro nangge, oni gura yokootoyi, ngundo naru urunggaro, kombo keta amana mayetoni, nguno yambo mande teweroyi; ngundi, Sabat naruno yambo mande teweroyi, nguro nguya ye goweye sanggawero mande gura ma ewero.
17 Ngu oo ngu kootuyisina oo tunooteweroyi, nguro kingo gabogaboyi nangge. Ene Krayisngga, ngu hamoo oo engge oorengo.
18 Oni gurado ene gaboya gaboya oo kuri kenoro, nguro ingoyingo yoro ete. No ingondudune urungga oorengo oni songo dagayerooteno, ero ingoote. Ye ngundiro oni ngu yokootoyi, omburo, ngundo ye goweye sanggawero mande ngandiro ma ewero. Yengo Anutdo oni oni teni, eya ngu, asa, ye komo Engel, onino yambo mande teya, oni nowoondoyemo oriyi, ero ewa. Ngundiro oni nguro ingonduduye ngu nowoondoye kurimi muringga, nguno windawinda tero endeyootenggo.
19 Ngundiro oni, ngundo Krayis yoro, dowootoni, ma ndindi tete. Ene Krayis ngu noorengo tabangonani oorengo. Nga Krayisngga ngando ngu, ene goweyi ngu bidodo oowari inootoni, nguro ngu wimbuyi sowe sowe, sinami utoyi, oo goweyimo ngu bidodo dowooro woorogongootoni, yanggango ooroote. Nguro ngu, ene goweyi ngu Anutro yanggangonimo urungga oorengo tunootete.
20 Ye ngu Krayisya gobooro kumooro, nguno ngu, ye mera ngaro muri biyomi engge kinimo, nguno kuri yokoyingo. Ndawugaro nguro, ye ataga, mera ngaro mamana mandeni, ngandiro nga newendemo ko utenggo?
21 Yo, ngu ganayeroyingo oni, ngundo ngandiro etenggo. Ge komo oo ngu ma dowoowero, ma towoongoro newero, gengo kande dibigebo ma ikakowoowero, ero etenggo.
22 Ngundiro mamana mande ko oo ngu, noore ngu tetooye, ngu sodedo biyomi yete. Ngu oniro ingondudunonggo nangge, mamana mande ngu yero, noorendo komo ngu keyoyi, ero etuyerootenggo.
23 Ene hamoo, ye komo ngundiro ingondudu biyomi, ngu ma keyowero. Ndadiro nguro, ngu mamana mandega etenggoku, ngu ingondudu kurimingga, ngunonggo, ombute. Yo, hamoo, ngundiro oni, ngundo enengombo ingootoyi, ene ingoyingododo tetoni, nguno noore yowoosootoyi, enendo yambo mande tewero ingootenggoku, ngundiro teteto, ero ingootenggo. Yo, ene ngundiro tero, nguno nowoondonanimo hamoo teyingongga, ngu woongooni utoni, yoyeni, noore kingo oni ngundiro tunootero, noorengo gowenani ogingo yunoyi, ero ingootenggo. Ene ngundiro mamana mande,

ngundo noore hoorooweyeroro, murinani kurimingga, ngu ma woongooni uwa. Hamoo oorengo kini.

# 3

*Anutdo Ngu Ye Krayisya Gobooro Kuri Yokutuyeroyingo*

1-2 Anutdo ngu ye Krayisya kuri gobooro yokutuyeroyingo. Nguro ngu, yengo nowoondoye ingonduduye bidodo oo sambono awuno, Anutdo ye yunowero, nguro hahangeya oriyi. Sambo endemo, Krayis ngu, enengo yaba bingamidodo, bibiteteku, ngu Anut kandeyi koondosina bingaminidodo ootooro, ngunonggo, ene oo bidodo sobowooweroyi kongga, ngu tero ooroote. Nguro ngu, yengo nowoondoyi ngu Krayisro murini, gome nenengo, nguro nangge naru bidodomo ingondudu teya, keyoya oriyi. Ye mera ngaro oo nguro ma ingondudu urungga tero oruwero.

3 Yo, yengo nowoondoye kurimingga, ngu kuri kumooyingo. Yengo ketaye hamoo oorengongga, ngu Krayisya gobooro, Anut tanggeyi oorengomo kombitero oorootenggo.

4 Krayisdo ngu noorengo ketangga, suwooyi sano oruweroyiga, nguro simburi. Kootuyisina ene tunooteweroyi narunggano, nguno ngu, Anutdo ye nguya bingamiyedodo Krayisya gobooro yunowa.

*Noore Simoo Bare Keta Tunooteto*

5 Nguro ngu, ye komo nowoondoye kurimingga, ngu enengo mande muri biyomi ngu bidodo andangeya yokoyi! Ngu oo biyomi ngu ngandiro: sebo barese mande muri biyomi teweroyi; mande muri sugabododomu teweroyi; nowoondoyemonggo bare songomboro ingoro yoweroyimboro; nowoondoye bidodo muri biyomi nangge teweroyi nguro hahangeweroyi; oni guraro oo kenomayingoweroyi.*

6 Yo, hamoo, Anutdo ngu muri biyomi bidodoboro, ngu sanggiri urungga tero ooroote. Ngundiro nguro, oni ene Anutro mandeni ma keyootenggoku, nguro gumi biyomi urungga yunowa.

7 Kurimi ye nguya, ngu oni biyomi ngudodo gobooro endeyoro oruwonggo. Ye nguya ngu mande muri biyomi, ngu bidodo teyingo.

8 Ene ataga ngu, ye komo ngundiro mande muri biyomi, ngu bidodo andangeya yokoyi! Ngu ngandiro: sanggiri teweroyi muri, nowoondoye biyomi yero boguwooweroyi muri; oniya kootuyesina mande muri biyomi teweroyi; oniya kootuyesina mande ero yomooyunoweroyi; yengo manggoyemonggo, mande sugabododo biyomi ngu eweroyi muri ngu teyingo. Ye komo ngundiro mande muri biyomi ngu bidodo andangeya yokoyi!

9 Ye komo dobookuriye ma ganayerowero. Ndadiro nguro, yengo nowoondoyeboro muri kurimingga, ngu bidodo kuri andangero yokoyingo.

10 Nguno ngu, ye oni keta kuri tunooteyingo. Yo, Anutdo ngu, ene kuri oni ketangga, ngu yeni tunooteyingo. Ene suwooyi sano, ene ko yanggango tero, ye hoorooweyerootoni, enengo murini, ye komo gome gome ingororootenggo. Ndadiro nguro, yengo muriye, ngu komo enengo kirarongo tunooteni, ero ingoote.

11 Ngundiro nguro, ataga, noore Krayisno oni wata guranangge oorooteto. Ngu ngandiro: noore oni sowe gidarega Yuda oni kini; Girik oni kini; oni goweye yomosiyoyingo ngu kini; oni goweye ma yomosiyoyingomu nguya kini; mande bungeye gura gura, ko muriye gura gura, nguro nguya kini; kingo kirikiri oni kini; oni enengombo soboyeroro oorootenggo; ngundiro,

* **3:5:** (Ngungga ngu, godange anutga, nguro muri ngu keyootenggo).

oni ngu bidodo, Krayisdo yoyeni, wata guranangge tunooteyingo. Yo, Krayis enengombo oni bidodo nowoondoyemo uro, nguno ooroote.

### *Noore Komo Nowoondoyi Teweroyi Muri, Ngu Yowato*

12-13 Ngundiro nguro, Anutdo ngu ye kuri rogoyerootoni, ye enengo oni simoo bare oodoyi, ene yengo nowoondoyi teyunoote. Nguro ngu, ye komo mande muri ngandiro ngu yoyi. Ye komo oni bidodoboro nowoondoyi teyunoya, gome yomosiyeroyi. Ye komo yengo oowooye okooweroyi ngu yokoya, imakeyingomo ootooya, ngunonggo oni songomo mande muri imakeyingo, ngu teyi. Oni songombo yeno biyomi gura tetoyiga ngu, ye nguro suwooyi sano, ene hoorooweyerootooga, muri nenengo ngu tewanggo. Ene ye kewooroyemo nguno, oni gurano, mande gura dobooyibo eneno biyomi gura teyinoyingo tetoningga ngu, asa, ene komo nguno yokoya, enengo weti mbumbuwani ngu andangeya kabeteyunoni. Ndadiro nguro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ngu, noorengo weti mbumbuwanani kuri andangero kabeteyunoyingo, nguro ngu, noore nguya komo oni gurado nooreno biyomi teyunootoni ngu, noore nguya ngu andangeya yokoyi.

14 Nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo ngu muri songo gome gidarega ngu bidodo dagayeroote. Ngundiro nguro, nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo oo muri gome bidodo yowuruwooro witumooro, ngundo oni gidarega nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowa.

15 Krayisdo ngu yengo nowoondoye imakeyingo, ngu yunoote. Ngu nowoondoye imakeyingongga, ngundo yengo nowoondoye gome oorengo sobowooya orini. Yo, Anutdo ene ye kuri negoyeroyingo. Nguno ngu, ye goweye guranangge ootooro, nguno ye nowoondoye imakeyingongga, ngu yoyingo. Ngundiro nguro, ye komo Anutno suwooyi sano esosooteroruwanggo.

16 Yo, Krayisro mandeni, ngu komo ye nowoondoye newendemo, nguno hamoo uya orini. Nguro ngu, yendo ngu komo dobookuriye etuyeroya, nguno ingoyingo gome gome gura gurano gome yomosiyeroyi. Ye ngu komo Anutno ngu, nowoondoyemonggo esosooteya, Anutro yambo bukno yambo ngu utoya, yambo mande teweroyi yambo ngu utoya, ko, yambo Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo yeni tunooteteku, ngu nguya ureyi.

17 Oo bidodo yendo tero, nguro mandeno kono nguya tetenggoku, ngu bidodomo, ngu Oo Bidodo Simburi Yisas oowooyimo, nguno ye komo teyi. Ene oowooyimo, ngunonggo, ye komo Anut Awaye nguno esosooteyi.

### *Kristen Simoonggoro Nguro Mandeni*

18 Ye bare, ye ngu komo kamesumooye nowoondoyemo oriyi. Ngu muringga ngu, Oo Bidodo Simburi, ngu doongeyimo, gome nenengo oorengo.

19 Ye simoo, ye ngu komo baresumooyemboro nowoondoyi teyunoya, yendo ene nowoondoye yeyi, ma biyomi yewero.

20 Ye simooye garo, ye komo oo bidodomo, awanamoyemboro manggoye gome oorengo keyoyi. Ndadiro nguro, Oo Bidodo Simburi, ngundo muri ngundiro, nguro ingoote.

21 Ye simooyemboro awa awaye, ye komo yengo simooyemboro muriye, ngu rogoyimo nangge yoonenengoyeroyi. Ye ngu rogoga ngu dagaro ngu, asa, ye enengo nowoondoye yeyi, bogudodo tewanggo.

### *Ko Oniro Mandeye, Sobosoboro Mandeye*

22 Ye Kristen kingo ko oni, yendo ngu komo yengo sobosobo oni, nguro mandeye ngu bidodomo keyoyi. Kinitetoni ngu, ye nguno kingo ko nguro

irosarayi nangge teroruwanggo. Ko hamoo tete, eyi, ero ma tero oruwero.
Kini, ye ngu komo, Oo Bidodo Simburi, nguro sosoreya, ngunonggo yengo
nowoondoyemonggo nangge komo, ko gome nenengo teyi.
23 Yendo ndawu oo kongga tetenggoku nguno, ye komo nowoondoye
bidodo ko nguro ingoya, ko teyi. Ngu yendo oniro ko ma tetenggo. Kini,
yendo ngu Oo Bidodo Simburi, nguro koni, tetenggo.
24 Ye ingoyi! Kootuyisina ngu, Oo Bidodo Simburi, ngundo yengo ko
tewonggoku, nguro urini yunowa. Ngu ko uriyingga, ngu ye yunowero rogo
tetoni ooroote. Ye ngu Krayis, nguro ko oni tero oorootenggo.
25 Oni ene oo biyomi teteku ngu, ene biyomingga tewoku, nguro urini
gumi ngundiro yowa. Yo, hamoo, Anutdo ngu oni simoo bare bidodoboro
muriye, ngu muri guranangge nenengo oorengo, nguno wirikoyerowa.

# 4

1 Ngundiro nguro, ye ko oniro sobosobo oni garo, ye komo nguya muri
gome nenengo oorengo, ngu yengo ko onino teyi. Ye komo nguya ingoyi.
Yengo sobosobo oorengo ngu sambo endemo ooroote, ero ingootenggo.

### *Yanggango Yemboongero, Nguno Gome Nenengo Endeyowato*

2 Ye ngu komo yemboongeweroyi muringga, ngu gome dowooyi. Yengo
yemboongeyingongga ngu, ye komo gome nenengo ingondudu teya,
ngunonggo Anutno esosooteyi.
3 Ye komo Anutdo, noore hoorooweyeroni eya, nguya yemboongeyi.
Enendo mete noorengo oore yoonenengootoni, noore nguno Krayisro
mandeni, kuri kombiteyingongga, nga yootunoro, ero, oni etuyerowato.
Nga mandega, ngaro no noyoro, ya biyomimo noyeyingo.
4 Ye komo noro yemboongetoyi, nguno Anutro mande kombiteyingo nga
yootunoro, wesiyoro onino eweroyi ngu, Anutdo ngu, nondo oo teweroyi
ingooteku, ngundiro no komo nenengo tewano.
5 Yendo oni Krayis nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu kewooroyemo
ootooya ngu, asa, ye komo Krayisro Mande Keta Mesarango, nga eme-
mangge eya etuyeroyi. Ye ko teweroyi naru gura, kingo ma yomburiyowero.
6 Yengo mandeye ngu suwooyi sano, gome nenengo sumangeyi oorengo
etoyi, oni gidarega nowoondoyemo gome oni oni sanganimonggo, ingowero
ingootenggo. Oni ye sumooyunoro, ingoweroyi etoyi ngu, asa, mande
nenengo gumi ewanggo.

### *Polndo Tikikas, Onisimas, Eraga Sureyeroyingo*

7 Tikikasdo ngu nondo ko tetenoku, nga bidodoboro mandeni yeno ewaku
ngu. Ene ngu noorengo Kristen doboonani oorengo, Oo Bidodo Simburi
nguro ko oni, ko, ene nooreya konani gobooro.
8 Nondo ene nga oo ngaro sureyootoowe, yeno oorowuteku ngu, nguno
ngu, ye mete noorengo ingowanggo. Noorendo ndadiro oorootetoku ngu,
enendo yengo nowoondoye ngu yeni, yanggango teyinowa.
9 Onisimas ngundo Tikikas, noorengo Kristen doboonani oorengo, ngu
yoro, yeno ombuwariku ngu. Ndadiro nguro, Onisimas ngu yengo do-
booyega, enendo ngano oo bidodo tunooteteku, ngaro mande mandeni ngu
bidodomo etori, ye ingowanggo.*

### *Polndo, Kolosi Oni Kambayeroro Mande Soweyoyingo*

10 Arisitakasdo ngu noya ya biyomimo gobooro uro oorooteroku, ngundo
ye kambayeroote. Mak nguya, Banabas buriburiyi, eraga nguya, ye

* **4:9:** ( Onisimas ngu Palimonro kingo ko oni).

kambayeroro mande soweyooteri. Ene yeno ooroya tunootetoningga ngu,
ye komo ene yoya, sobowooya kawararangoyi. Nguro ngu, nondo yengo
mande soweyooteno.
11 Yisas, ngu oowooyi gura Yasitas, enendo nguya ye kambayeroro mande
soweyoote. Ngu Yuda oni sowengga, nguro nga oni ngando, ene noya ko
gobooro teteto. Yo, ene noro ko gobooro oni, kewooroyemo ko tero, Anut
ngundo simoo bare soboyerooteku muringga, ngu simoo bareno wesiyoro
etenggo. Yo, hamoo, ene no gome hooroowenerootoyi, no nowoondone
imakewo.
12 Epaparasdo nguya, ye kambayeroro ete. Ene nguya, ngu yengo oni
gura, ene Krayis Yisasro ko oni. Enendo suwooyi sano, ye hoorooweyeroro,
ko yanggango tero, yemboongero ooroote. Enendo yengo Anutno yem-
boongeteku, ngu Anutdo ye yoyeningga, enengo murini, nenengo nguro
ingooteku, nguno yanggango dikayi, ero koyi teroroote. Yengo nowoon-
doyemo, ngunonggo, Anutro ingonduduni murini ngu bidodo hamoo
oorengo ingowanggo.
13 Nondo enengo murini, ngu kenoro, nguro oni oni tero, nguro yeno
eteno. Enendo yengo ko yanggango oorengo tero, ye hoorooweyeroro,
ngunonggo, simoo barero nguya ko tero, ngunonggo ene Leyodisiya,
Hirapolisno, simoo bare oorootenggoku, nguro koyi tete.
14 Noorengo doboonani, Luk, ngu noorengo yomosiyeroyingo oni gome
oorengo (Doguta gome), ko, Dimas nguya ye kambayeroro mande eteri.
15 Yendo noro kambayeroyingo mandene nga, ngu noro dobookurine
Leyodisiya endemo oorootenggoku, ngu nguya yunoyi. Nimba, Kristen
barega nguya, ko, Anutro simoo bare enendo yano yowuruwooro yambo
mande tero oorootenggoku, ngu noro mande nga yunootoyiga, ene nguya
kandangeya ingoyi.
16 Yendo mandene nga kandangeya, ingoya ngu, asa, ye komo sowey-
ootoyiga, Leyodisiyano, Kristen simoo bare oorootenggoku, nguno nguya,
oorowutoningga ngu, ene nguya kandangero ingowanggo. Ngundiro
nangge, noro so uyi Leyodisiya simoo bare yunootoowe ngu, ye nguya
kandangero ingowanggo.
17 Yendo Akipasno ngandiya eyi. Ge komo ingonda teya, Oo Bidodo
Simburi, nguro koningga, nguno ge rogogerowoku, ngu gome nenengo
oorengo teya, temuko, eya eyi. Eyingo.
18 No Pol, no nenengombo, ngu ye kambayeroro mande nga nakangoro,
yengo soweyooteno. Ye ngu komo noro ingondudu teyi! No ngu ya
biyomimo oorootenoku nga! Anutro sumangeni, ngu yeya orini. Ngu
hamoo.

# 1 TESALONAYIKA
## Polndo So Uyi Koreteroga Tesalonayika Oniro Nakangoyingo

1 Tesalonayikaro Mande Tabango

Pol, ngu, ene Korind endemo nguno oruwoku, ngu naruno nguno, ene nga so uyingga nga ngu, nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, Tesalonayikano oruwonggoku, nguro nakangoro yunoyingo. Tesalonayika ngu, Masedoniya merako nguno ende urungga oruwoku, ngu wendeyi tanggeyimo. Polro endeyoyingo tambu eraya, nguno ene Anutro mande gome keta ngu ero wesiyoyingo. Nga ngu koretero, Polndo mande gome keta ngu, Tesalonayika endemo simoo bareno ngu ero, wesiyoyingo. Ngu naruno, ene mande gome keta ngu ero wesiyootoni, nguno simoo bare gidarega, ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni, tunooteyingo. Nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare gidarega ngu, Yuda oni nangge, simoo bare gidarega bidodo ngu, Yudanonggo ma ombuyingo. Ngu Polro oni ngu, ngu Yuda oni ngu, enengo muriye kurimi ngu yokootoyi, nguro Yuda oniro tabango ngundo nowoondoye biyomi yetoni, nguro ene Pol ko enengo oni simoo bare ngu oweyerootoyi, ene saro Beriyano oororo tunooteyingo. Kootuyisina, Polndo Timooti sureyootoni, Tesalonayikano oorowuyingo. Timooti ko ombuyingo, naruno ngu, ene nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, Tesalonayikano oorootenggoku, nguno ko tewoku, nguro mandeni gome ngu, Polno wesiyoro eyingo.

Nga so uyingga ngano ngu, Polndo Anutno esosooteyingo, ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango, nguro ko Tesalonayika simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Polro nowoondoyi oorengo tewonggoku, nguro nguya ingondudu urungga oorengo, Polro teyingo. Nga so uyino ngu, Polndo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyinowero nguya, ko enengo sumoo mande eyingo, gumi nguya ero, kumooro muri nguya eyingo.

Nga bukga nga mande gumi gumi nguro mandeni ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1.
* Ene Anutno ngu simoo bare nguro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro esosooteyingo. 1:2-2:12.
* Polro murini, nguro mandeni ko Polndo Tesalonayika simoo bare kewooroyemo oruwoku, nguro mandeni. 2:13-3:13.
* Muri gome nenengo oorengo, ngu simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo. 4:1-12.
* Yisas ko ootoogeyingo, nguro mandeni. 4:13-5:11.
* Mande gidarega ko okeyi ero, kambayeroyingo. 5:12-28.

1 No Polndo nga so uyingga, nga Sayilas ko Timooti eraga nguya, hooroowenerootoyi nakangooteno. Nga so uyingga nga ngu, Awa Anut, Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, nguro simoo bare Tesalonayika endemo, nguno Kristen yowuruno oorootenggoku, yengo noorendo nga mandega, nga nakangoyunoro soweyoyunooteto.

Noorendo, yengo Anutno yemboongetooye, O Anut, gengo sumangengge, ko, gengo imakeyingo muringgega, eneno yunoyi, ero yemboongeteto.

*Tesalonayika Simoo Bare Yisasro Nowoondoyemo Hamoo, Ngu Yanggango Teyingo*

2 Naru bidodomo yemboongetetokuno, noore ye bidodo, Anutno es-
osootero yemboongeteto.
3 Yo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngunonggo ko gome teweroyi
murimo ko tetenggoku, ngu noorendo ingoro, nguro Awa Anutno es-
osooteteto. Yendo ngu dobookuriye songo nowoondoye yunoro, ko,
yengo nowoondoye yanggango teyinoro, ngunonggo ye Oo Bidodo Sim-
buri Simbunani, Yisas Krayis, ngu sobowooro, suwooyi sano hahangero
oorootenggo. Ngundiro nguro, noorendo narudodomo, ngundiro oo ngu
ingoro, nguro noore Awa Anutno yengo yemboongero oorooteto.
4 Ye Kristen dobookurine, Anutdo yengo gome ingoote. Nguro ngu, noore
kuri ingooteto. Anutdo ye enengo oorengo rogoyerowo, ero ingooteto.
5 Ndadiro nguro, noore ye kewooroyemo tunootero ngu, Anutro Mande
Keta Mesarango nga ngu, noorendo yeno kingo ma wesiyoro eyingo. Kini,
noore Yuka Kundingiyimboro yanggangoni, ngundo noorengo nowoondo-
nanimo hamoo teyingo, ngu yeni, yanggango tetoni, ngunonggo Anutro
Mande Keta Mesarango ngu yoro, ye kewooroyemo ombuyingo. Yo, hamoo,
kuri noorendo muri gomemu, ye kewooroyemo hoorooweyeroweroyim-
boro ko tewootoku, ngu ye kuri ingootenggo.
6 Ye noorendo muri gomengga, ngu kenoro keyoro ngu, asa, ye Oo Bidodo
Simburi Simbunani, nguro muri nguya keyoyingo. Ene kowuri oowooy-
ingga oorengo, ngundo wiriyerootoni ngu, ye nguro kowuri urungga ma
ingoyingo. Ndadiro nguro, Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, Anutro Mande
Keta Mesarango, ngu ingoro, oni oni teyingo.
7 Ngundiro nguro, yengo muriye gomengga ngu, Masedoniya mera,
Akayiya (Giris) merako simoo bare, Yisasro nowoondoye hamoo teyingo,
ngu etuyeroyingo.
8 Ye Anutro Mande Keta Mesarango, ngu yanggango wesiyoro etoyi,
giramu ngguyi urungga ngundiro tunooteyingo. Mande ngu yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu Masedoniya mera, Akayiya merako, nguno
tunootero, ko, mera bidodomo nguya, tunootetoni ingoyingo. Ngundiro
nguro, oni kuri ingowonggokuro, noore nguro ko ma ewato.
9 Ndadiro nguro, noore kuri yeno oorowuwootoku nguno, oni simoo
bare yendo ndadiro ooga ene doongeyemo tewonggoku, nguro mandeni
ngandiro eyingo. Yendo yengo oombooro biyomi yokoro, ye nowoon-
doye yowoorengoro, ye Anut hamoo suwooyi sano keta oorootekungga,
nguro nowoondoyemo hamoo tero, nguro ye enengo ko oni tunootero
oorootenggo.
10 Ngundiro tero, ye Anutro Nangoni, Yisas, sambononggo, ko
omburo, yoyoweroyi, ngu sobowootenggo. Ndadiro nguro, kuri Yisas,
de omukondino noorengo weti mbumbuwaro kumootoni, Anutdo
merenonggo ko yokutuwootoni, keta ootoogeyingo. Ngundiro tero,
ngunonggo ene noorengo weti mbumbuwa biyomi ngu bidodo uriyoyingo.
Ngundiro nguro, kootuyisina, noore Anutro sanggirini tunooteweroyi, ngu
ma yowato.

# 2

*Polndo Tesalonayika Onino Ko Teyingo, Nguro Eyingo*

1 Arisa, ye Kristen dobookurine, ye yengombo kuri ingowonggoku,
noorengo ko ye kewooroyemo ko tewootoku, ngu kingo ma teyingo.
2 Kini, ye nga kowuringga, nga nguya, ingootenggo. Kuri noore ye
Tesalonayika onino ma ombuyingo naruno, noore Anutro Mande Keta
Mesarango Pilipayi endemo oni ngu yunoyingo. Ene noorendo ngundiro

tetooye ngu, Pilipayi merako oni, ngundo kowuri gura gura, noore yunoro, kootunanisina mande biyomi gura gura nooreya eyingo. Yo, ene ngundiro tetoyi, ene Anutdo yanggango noore yunootoni, nguro noore mete yeno omburo, Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro yeno ewooto.

3 Ngu naruno nguno, noore ye kewooroyemo omburo, nga mandega, nga wesiyoro ewootoku ngu, noore godange mande ma ero, ngundi, mande muri biyomi gura tero, nguno ye ma ganayeroyingo.

4 Kini, Anut enengombo noore rogoyerootoni, omburo, yeno, enengo Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro yunooteto. Ye kewooroyemo omburo, mande keta gome wesiyoro, etetoku kongga nga, yendo kenoya, oni oni teyi, ero kini. Kini, noore Anutdo yeyoya, oni oni teni, ero, nguro ko teteto. Ndadiro nguro, Anutdo noorengo ingondudunani, nowoondonani nguya wirikoro, kenoro ingoote. Noorendo, mete enengo koni nga teweroyi, Anutdo nguro ingoote.

5 Hamoo oorengo, Anut watayi tero, ko, ye nguya, kuri ingootenggo. Nga mandega yeno wesiyoro etuyerootetoku nga ngu, ye ganayeroro, yengo oo kenoro nguro ingoro, yoweroyimboro mande gome nga, ma eteto.

6 Kini, noore ye kewooroyemo mande wesiyoro etetoku nga ngu, yendo simoo bare gidarega nguya, mande nga ingoya, nguro ye noore bingaminani okooyi, ero kini. Hamoo oorengo kini!

7 Hamoo, noore ye kewooroyemo, Krayisro Aposel oni, oorooteto. Ngundiro nguro, noore mete yeno etooye, yendo ngu komo noore hoorooweyerowanggo. Ene noorendo yeno ngundiro ma eyingo. Kini, noore Anutro mande hamoo, ngu yeno ememonggo wesiyoro ewootoku, ngu baredo, enengo simoongo gome soboyerooteku muringga, ngundiro noorendo yeno tewooto.

8 Noore yengo gome oorengo ingooteto. Ngundiro nguro, noore Anutro Mande Keta Mesarango, ngu wesiyoro yunoro, noorengo ketangga nga yokoro, ngundo ye hoorooweyerowero meyeteto. Ndadiro nguro, ye kuri noorengo dobookurinani oorengo tunootewonggo.

9 Dobookurinani, ye kuri ingootenggo. Noore ye kewooroyemo Anutro Mande Keta Mesarango wesiyoro, etooye ngu, yendo noore soboyeroyi, ero, kowuri ye ma yunowooto. Kini, noore Mande Keta Mesarango, nga yeno wesiyoro ero, ko, suwooyi sano nguya, no kandenembo ko yanggango tero, noorengo oowari yoweroyimboro tewono. Ndadiro nguro, noore kowuri ye yunoweroyi nguya kini.

10 Ye kuri ingootenggoku, ngu Anut nguya ngandiro ingoote. Noore ye Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo, simoo bare kewooroyemo oruwootoku, nguno noore muri kundingiyi, nenengo nangge tero, oo biyomi gura yeno ma teyingo.

11-12 Ye ingootenggo. Merako ngano, awaye gurado enengo simoongo gome soboyerooteku, ngundiro nangge, noorendo yeno nguya, ngundiro teyingo. Ngu ngandiro. Noorendo yengo ingonduduye yokutuwooro, nowoondoye yanggango yunoro, eririyerootetoku ngu, Anutdo muringga, ingooteku ngundiya teyi, ero, nguro yeno yootunoro eteto. Ndadiro nguro, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, Anutro ingootenggoku, ngu yanggango oorengo teya oriyi. Ye ngundiro oodoyi, asa, Anutro endeningga, enengo simoo bare soboyerooteku, nguro duridarinidodoga, nguno uwero negoyerowoku, nguno uwanggo.

*Kristen Oni Ene Komo Yanggango Dikaya, Kowuri Koorowooyi*

13 Ye Anutro Mande Keta Mesarango ngu noorendo etooye, ye ngu
ingoro, nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu ye kuri ingootenggo. Ngu
mandega ingowonggoku ngu, ye oniro mande, ero ma ingoyingo. Kini,
yendo ngu Anutro mande hamoo oorengo, ngu ero ingoyingo. Ngundiro
nguro, hamoo mande, ngu Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo ko tetoni,
ngunonggo engge gome oorengo tunooteyingo. No ngu kenoro, nguro
suwooyi sano Anutro esosootero, yemboongerorooteno.
14 Ye Kristen dobookurine, Kristen oni simoo bare Yisas Krayisro nowoon-
doyemo hamoo teyingo, Yudiya merako oorootenggoku, nguno kowuri
tunooteyingo, ngundiro yeno nguya, tunootete. Ene Yisasro nowoon-
doyemo hamoo tetoyi, nguro Yuda merako oni gidaregado, kowuri gura
gura ene yunootoyi, koorowooyingo. Ngundiro nangge, ataga, yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro Tesalonayika endemo oni, ngundo
kowuri urungga ye nguya, yunootoyi, koorowootenggo.
15 Yo, kurimi, Yudiya merako, Yuda onindo, noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani Yisas, ko, Anutro ingondudu eyingo oni oowooyingga nguya,
yureyi kumooyingo. Ene ngundiro muri biyomi ngu tero, ngunonggo noore
nguya, oweyerootoyi sayingo. Enendo oni bidodoboya, mundi mundi tero
oodoyi, Anutdo enengo muriyengga nguro ma ingooteku ngu!
16 Ene oni sowe gidarega Anutro Mande Keta Mesarango, nga ma
ingowero, ero ingootenggo. Ngundiro nguro, noorendo saro, Yisasro Mande
Keta Mesarango, nga wesiyoro eweroyi oorenani goodootenggo. Ndadiro
nguro, enendo ngu ngandiro ingootenggo. Oni sowe gidarega, ngundo
Yisasro nowoondoyemo hamoo ma tewero, ero ingootenggo. Ene ngu muri
biyomingga, ngu tero oodoyi, nguro enengo weti mbumbuwaye urungga
oorengo ooretoni, nguro Anutro sanggirini urungga oorengo, kuri eneno
tunooteyingo.

### *Polndo Ngu Tesalonayika Oni Ngu Yeyoweroyimboro Hahangeyingo*

17 Ye Kristen dobookurine, Yuda onindo ye kewooroyemo, ngunonggo
noore oweyerootoyi sawooto. Ene noorendo, ye ngu ma kabeyerooteto.
Kini, suwooyi sano noorengo ingondudunanimo, ngu sodedo yeno ko
omburo, yeyowero hahangero oorooteto. Ene Setando, noorengo oorenani
goodooyunoote.
18 Yo, hamoo, naru urungga nguno, noore yeno ko ombuwero ingooteto.
No Pol, nondo nguya, yeno omburo yeyoweroyimboro ingooteno. Ene
Setando noorengo oore suwooyi sano ukingoro ooroote.
19-20 Kootuyisina, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ko omburo
noore yoyoweroyi, naruno nguno, noore ndawu ooga ngu sobowooro, oni
oni tewato? Ndawu ooga ngu noorendo kongga tewootoku nguro uriyi? Ye
Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni Tesalonayikano oorootenggoku
ngu, ye ngu noorengo uriyi! Yo, hamoo, ye nooreya Yisasno dikawatoku
nguno ngu, yendo ngu noorengo duridarinani, ko, yendo ngu noorengo oni
oni teyingo urungga!

## 3

### *Polndo Timooti Soweyootoni, Tesalonayikano Oorowuyingo*

1-3 Asa, ye Kristen dobookurine, noore yengo nowoondoye hamoo teyingo,
nguro enggeni naru pirungga ma ingoro, nguro noore mandeni ingowero
hahangewooto. Ngundiro nguro, noore Atens endemo ootooro, ngunonggo
noore Timooti sureyootooye yeno oorowuwo. Timooti ngu Anutro ko
oni, noorengo Kristen doboonani, ene nooreya Krayisro Mande Keta

Mesarango, oni simoo bareno wesiyoro eweroyi oni nooreya ko teteto.
Ene yeno oororo, ye hoorooweyerootoni, nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu yanggangododo tero, nguno yengo nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu ma yokowanggo. Ndadiro nguro, ye kuri ingowonggo. Noorendo
yeno ewootoku ngu, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo tetooye, nguro
mundi onindo, noore kowuri yunootoyi, koorowooro oruwato, ero etooye,
ingoyingo.
4 Yo, hamoo, ye kuri ingoyingo. Kuri, noore ye kewooroyemo ootooro,
nguno noore Yisasro Mande Keta Mesarango, wesiyoro etooye, nguro
mbumbuwadodo onindo kootunanisina mande ero, kowuri gura gura
yunootoyi, noore yeno mande ngundiro ewootoku, ataga oo ngundiro
tunootete.
5 Ngundiro nguro, no Timooti soweyootoowe, oorowuwoku ngu, nguro
damoni ngandiro. No yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu in-
goweroyimboro. No nowoondone kowuri ingowonoku ngu, Setando, ye
towooyeroro, ganayeroro yowoosooro, enengo oore biyomingga, nguno
yoyewakuro, nguro kowuri ingowono. Ene ngundiro tetoni ngu, asa, noore
yeno ko yanggango tewootoku, ngu kingo kinitewa.

### *Timootindo Mande Gome Yoro, Polno Ko Ombuyingo, Nguro Mande*

6 Gome oorengo! Ataga Timooti ko omburo, yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo, nguro mande gome etoni, ingooteto. Yengo nowoondoye
hamoo teyingo, ngu yanggango yero, Kristen dobookuriye bidodo nowoon-
doye yunootenggoku, nguro etoni ingooteto. Ene ngandiro ero, ye noore
ingondudu yeroro, nowoondoye noorengo gome tero, ye noore yeyowero,
hahangetenggo. Noore nguya, ye yeyowero, hahangeteto.
7 Ngundiro nguro, ye Kristen dobookurine, noore yengo mande gome
ingootooye, ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango
oodoni, nguro ngu, ngundo noore nowoondonanimo hamoo teyingo,
yanggango teyunoote. Ngu mandega, ngundo ngu, noorendo kowuri
koorowootetoku, nguno gome hoorooweyeroote.
8 Ataga noore ingooteto. Yendo Oo Bidodo Simburi, nguro nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oodoyi, ngunonggo noorengo
nowoondonani hamoo teyingongga ngu nguya yanggango teyunoote.
9 Nguro ngu, Anutro doongeyimo, noore yengo oni oni terorooteto.
Ngundiro tero, noore suwooyi sano, yengo Anutno esosootero yem-
boongerorooteto.
10 Yo, naru bidodomo yemboongetetokuno, noore nowoondonani
bidodomo, ye yeyoweroyimboro yemboongero oorooteto. Noore ye ke-
wooroyemo ko ootooro ngu, asa, noore mete yengo nowoondoye hamoo
teyingo, ngu yanggango teyunowato.

11 O Awa Anut, ko, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas,
nondo enengo ngandiro yemboongeteno. Gedo noorengo oore, eneno
oorowuweroyi ngu yeyunootoyi, noore mete eneno oorowuwato.
12 Oo Bidodo Simburi Simbunani, gedo ene nowoondoye yeyi, Kristen
simoo bare, ngu enengo kewooroyemo, ko, oni gidarega bidodo nguya,
nowoondoye ebe ino ino tewanggo. Gengombo ngu muringga, ngu tetooga,
ngundo yeningga, eneno nguya urungga oorengo tunooteya orini. Gedo
ene hoorooweyerootooga, enendo Kristen dobooyi, ko, simoo bare gi-
darega nguya, newende inoni, noorendo nowoondonani ene yunootetoku,
ngundiya teyi.

13 O Awa Anut, ge enengo nowoondoye yega, yanggango yetoningga,
ngunonggo ene mete, ge doongenggemo, kundingiyi oorengo tero, nguno
biyomi gura, eneno ma oruwa. Ngundiro hoorooweyerootoyi oodoyi,
nguno gengo Nangongge Oo Bidodo Simburi, Yisas, ngundo enengo keyimo,
oni ngudodo ombuyingo naruyemo nguno, yanggango dikawanggo. Nguro
no geno yemboongeteno.

# 4

*Anut Doongeyimo Nenengo Endeyoweroyi, Nguro Mande*

1 Ye Kristen dobookurine, nga so uyingga ngaro mande wenga ngandiro.
Anutdo muri gome yendo teyi, ero ingooteku, ngu nondo etuyerowonoku,
ngu ataga ye keyootenggo. Ngu gome oorengo. Ene noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas oowooyimo, no yengo ngguyinggayi tero, nguro
sumoo mamanayerootetoku, ye komo kootuyisina nguya, naru bidodomo,
ngundiya nangge keyoya tetoyiga, ngu ooroya yeningga, urungga tunooteya
oriyi.
2 Ye kuri ingootenggo. Noorendo mande etuyeroro yunowootoku ngu,
Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, nguro yanggangonimo, oowooyimo
nguya yunowooto.
3 Anutro ingondudunimo ngu, ye komo ngandiro muri ngu teyi, ero
ingoote. Ye bidodo komo muri kundingiyi oorengo, ngu nangge keyoyi. Ye
bidodo sebobarese buribari teweroyi muri biyomingga, ngu ma keyowero.
4 Ye bidodo komo ingonduduye, nowoondoye, gome sobowooya,
ngunonggo baresumooyemboya muri gome, Anutdo nguro ingooteku, ngu
teya, kundingiyi oriyi.
5 Ye simoo, oniro bare gura ma kenomayingowero. Ngundiro nangge, ye
bare nguya, simoo gura ma kenomayingowero, Anut watayi kini, onindo
tetenggoku, ngundiro ma tewero.
6 Ye komo dobookuriye ganayeroro, nguro oo gura ma yomburiyowero.
Ye ngundiro tewanggoku ngu, asa, Oo Bidodo Simburiga, ngundo kowuri
urungga oorengo, ye gumi yunowa. Nguro noorendo yeno mandega kuri
eyingongga, nguro ingonda teyi!
7 Ndadiro nguro, Anutdo noore sebobarese muri biyomi ngu keyoyi,
ero ma negoyeroyingo. Kini, Anutdo nooreya muri nenengo kundingiyi
oorengo, ngu keyoyi, ero negoyeroyingo.
8 Ngundiro nguro, oni ene nga mandega, nga etuyerowonoku, ngu kootu
inoro yokowaku ngu, asa, ene oniro mande ngu ma kootu inowa. Kini,
ene Anutro mande kootu inowa. Yo, hamoo, Anut enengo Yuka Kundingiyi,
oniro ingonduduyemo yero inoyingo, ngu ene kootu inoote.

*Noore Komo Muri Nenengo Nguno Ko Tewato*

9 Yo, Anut enengombo oni nowoondoye yunoweroyi muringga, ngu kuri
etuyerowo. Ngundiro nguro, no nguro mande gura ma nakangowano.
10 Hamoo oorengo, ye Masedoniya merako oni Kristen simoo bare
bidodo ngu nowoondoye yunootenggo. Nguro ngu, no ye nowoondoye ko
yokutuwootoowega, ye komo ngu muringga, tetoyiga urungga yeni, ero
nguro eririyerooteno.
11 Ye komo yengo koye, nguno nowoondoye yeya, nguno imakeyingo
muringga nguno yengo ko ngu teya oriyi. Ye komo yengo kandeyebo ko ngu
tewanggoku, ngundo yengo hoorooweyerowa. No mande ngundiro ero, ye
etuyerowono.

12 Ye ngundiro tewanggoku ngu, asa, ye oo guraro ma wenonowanggo.
Ngundiro tetoyi ngu, asa, oni Anutro mande ma keyootenggoku, ngundo
yengo muri gomengga, ngu kenoro, nowoondoyemonggo, yengo bingamiye
okoowanggo.

*Kristen Oni Simoo Bare Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Mande*

13 Ye Kristen dobookurine, no yendo gome ingoyi, ero ingootenoku ngu,
ndawu ooga Kristen oni kumooyingomo, nguno tunootewa. Ye nguro
nowoondoyemo buribari ingowero ngu, oni Anutro nowoondoyemo hamoo
kini, ngundo kowuri ingootenggoku, ngundiro ma tewero, ero ingooteno.
14 Noore ngu, Yisas merenonggo ko yokutuwootoni, keta ootoogeyingo,
nguro nowoondonani hamoo teni. Ngundiro nguro, noore ingooteto.
Yisasro yanggangonimo, Anutdo Kristen oni kuri kumooyingo, ngu yoku-
tuyerootoni, ootoogero, Yisasdodo ko ombuwanggo.
15 Anutro mandeni ngu, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
ngandiro ero etuyeroyingo. Kootuyisina, Yisas ko ombuteku narunimo,
noore Kristen keta oorootetoku, ngundo Kristen oni kuri kumooyingo,
ngu koreteyunoro ma oorowuwato. Kini, Yisasro nowoondoyemo hamoo
teyingo oni kuri kumooyingo, ngundo koretero, Yisasno oorowutoyi, asa,
noore nowoondonani hamoo teyingo, simoo bare keta oorootetoku, ngu
nguya kootu ene keyeroro oororo, eneya yowuruwoowato.
16 Yo, hamoo oorengo, Anutro sambono Engel oni koreteyingongga,
Anutdo ene mande inootoni, ngunonggo ene meno yanggango ero, Anutro
unggu uwoowa. Ene ngguyi urungga utoni ngu, asa, ngu naruno, Oo
Bidodo Simburi Simbunani, enengombo sambo ende yokoro, ko ombuwa.
Ngu naruno, Krayisro oni kuri kumooyingo, ngundo koretero ko ootooge-
wanggo.
17 Ngundiro ootoogetoyi ngu, asa, noore Kristen oni keta oorootetoku, ngu
naruno nguno, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo noore ko Kristen
simoo bare kuri kumooyingo nguya, yoyootoni, eneya sambono goboore
musiyomo yowuruwoowato. Ngundiro yowuruwooro, noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani nguya, sugi sugi oruwato.
18 Arisa, nga mandega ngando, ye komo Kristen dobookuriye nowoon-
doye yanggango yunootoyi, nguno ene ngundiro kowuri, nguro in-
gonduduye urungga ma tewanggo.

# 5

*Noore Komo Oo Bidodo Simburi Simbunani Ko Ombuweroyi, Nguro Sobowooro Oruwato*

1-2 Ye Kristen dobookurine, no yengo so uyi nakangoro, Yisas ko om-
buweroyi, nguro naru, kowooyingo naru nguro mandeni ma etoowe
ingowanggo. Ndadiro nguro, ye kuri ingootenggo. Ye yakaka onindo
suwoono torige mayeweroyi nguro naru ma ingootenggoku, ngundiro
nangge, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ko ombuweroyi naru nguya, ye ma
ingootenggo.
3 Ngu naruno, oni simoo bare ngandiro ero ingootenggo. Nga naru
gome oorengo, noore gome bibitetetoku nga, ero, ingoro oorootenggo.
Ngu narunggano nguno, sodedomangge kowuri urungga oorengo om-
buro yomburiyerowa. Yo, ngundiro kowuringga, ngu omburo, baredo
simoo bisiyowero naruno, koretero ogingo kowuri sodedo ingootenggoku,
ngundiro nangge, kowuri ogingongga sodedo ombuteku, ngu hamoo
oorengo, dagaweroyi kini.

4 Ye Kristen dobookurine, ye ngu oni Setanro ooreriko oorootenggoku,
ngundiro ma oorootenggo. Nguro ngu, narungga ngu, yeno sodedo
tunooteweroyi, ngu yakaka onindo yeno tunootetoyi, soriyokootenggoku,
ngundiro ma tunootewa.
5 Ye Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Yisasro murini
keyootenggoku ngu, ye enengo soru himimo endeyoro, yengo ko gome ngu
ogisano tetenggo. Ngundiro nguro, ye muri biyomi gura gura suwoono
mera kombiteyingomo tetenggoku, ngu ma tewero.
6 Nguro ngu, noore oni simoo bare nowoondoyemo hamoo ma tero,
gaboye wetorootenggoku, ngundiro ma tewato. Kini, noore komo noorengo
endeyoyingo gome sobowooro, Yisasdo ko omburo yoyoweroyi, nguro
hahangero, yanggango doongedoongoodoongo tero, sobowooro oruwato.
7 Noore kuri ingooteto. Oni nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu,
enengo gaboye ngu oni suwoono werootenggoku, ngundiro wetorootenggo.
Yo, ngu oni ngu, ene sono kowoo yanggango (Biya) netenggoku muringga,
nguno ootooro, ko, muri biyomi gura gura oowooyingga nguya tero oo-
rootenggo.
8 Ene noore Yisasno nowoondonani hamoo teyingo oni ngu, noore
Yisasro murinimo endeyootetoku ngu, noore ngu oni biyomi ngundiro kini.
Kini, nowoondonani hamoo teyingo, ngundo hoorooweyerootoni, nguno
noorengo endeyoyingo gome sobowooro, dobookurinani nowoondonani
yunootooye, ngundo nowoondonani yanggango yunoyingo. Nguro ngu,
Setando towooyerooteku naruno, noore kuri meyero oorootetokuro, nguro
Setando noore ma yoyowa. Ngu ngandiro: noore koondimu yanggango
urungga, ebe ureweroyimu moore. Noore Anut sobowootooye, omburo
ko yoyoweroyi muringga, ngundo ingondudunani tomoku yanggangong-
gado tabanani doobengooteku, ngundiro doobengootoni, nguro noore ma
yomburiyerowa.
9 Yo, Anutdo nooreya, enengo sanggiriningga ngu yoyi, ero ma
roogoyerowo. Kini, ene Yisas Krayis, noorengo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, noore nguro rogo tetoni, ngundo omburo, noore eneno nowoon-
donani hamoo teyingongga, ngu ko yoyowa.
10 Noore Yisasno nowoondonani hamoo teyingo oni, kuri kumooyingomu,
ngundi, keta oorootetoku nga, Yisasdo hoorooweyerowero kumooyingo.
Ngundiro nguro, noore eneya suwooyi sano keta oruwato.
11 Arisa, ye komo nga mande gomengga, nga dobookuriye bidodomo we-
siyoya eya, enengo nowoondoye yanggango teyunoya, ko, nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoyi. Yendo ataga ingoro tetenggoku,
ngundiya teya soweyoyi.

### *Ye Komo Anutdo Muri Gomemu Ingooteku, Ngu Keyoyi*

12 Ye Kristen dobookurinani, noorendo yeno ngguyinggayi tero, sumoo
sumoo eteto. Ye komo yengo Kristen tabango oni kewooroyemo, ko yang-
gango tero, hoorooweyeroro, yengo endeyoyingo ngu yooneneyerooteng-
goku, nguro ye enengo oowooye bingamiye okooro, enengo mandeye ngu
keyoyi. Ndadiro nguro, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
yengo Kristen tabango oni rogo teyunowo.
13 Yo, ene ye hoorooweyeroro, ko yanggango tetenggoku ngu, ye nguro
komo nowoondoye yunoya, nguro oowooye bingami okooyi. Ye bidodo
komo simoo bare kewooroyemo, nguno nowoondoye imakeyingo mur-
inggano, nguno oriyi.

14 Ye Kristen dobookurinani, noore yeno mande yanggango eteto. Ye komo oni ko tewero surekinikini tetenggoku, nguro endeyoyingo, ngu yooneneyeroyi. Oni sosoretenggoku, ngu hoorooweyeroya, nowoondoye yanggango teyunoyi. Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngu ye nowoondoye yanggango teyunoyi. Ye komo oni bidodomo, imakeyingo muri nangge eneno teyi.
15 Onindo muri biyomi yeno tetoyi ngu, yebana nguro biyomi, ngu gumi ma tewero. Kini, yendo muri gome, ngu nangge eneno teyi. Yo, naru bidodomo, ye komo Kristen dobookuriye, simoo bare songomo nguya, nowoondoye yunoya, muri nenengo ngu eneno ko yanggango teyi.
16-18 Ye komo suwooyi sano, oni oni teweroyi muri ngu teyi. Ye komo naru bidodomo, Anutno yemboongeyariyi. Ye komo oo biyomi, ko, gomemu yeno tunooteteku, ngu bidodoboro Anutno esosooteyariyi. Ye ngu Krayis Yisasro oni simoo bare, Anutdo ngundiro muri ngu teyi, ero ingoote.
19 Ye Yuka Kundingiyimboro koni, oni kewooroyemo oorooteku, ngu ma gosiyowero.
20 Onindo Anutro Mande Keta Mesarango yeno wesiyoro ero, ngundi, Anutdo oni nowoondoye sanggawero ingonduduyemo mande gidega nguya, yunootoni, ngu wesiyoro etoyi ngu, asa, ye Anutro mande ngu ma kootu inowero.
21-22 Ye komo mande oo bidodo yeno tunootetenggoku, ngu gome wirikoya, oo gome Anutnonggo ombuteku ngu, ngu nangge teya, oo biyomi muri gura gura ngu bidodo andangeya yokoyi.
23 Nguro ngu, nondo Anutno yengo ngandiro yemboongeteno. O Anut, gedo nowoondoge imakeweroyi, nguro simburi. Ngundiro nguro, gedo ene yoyega, ene kundingiyi oorengo tunootewanggo. O Anut, gedo enengo ingonduduye nowoondoye ngu bidodo gome soboyeroya, hoorooweye-rootooga, enengo endeyoyingo muriye, ngu bidodo kundingiyi oriyi. Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, gengo nangongge, Yisas Krayis, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ene ko yoyowero, ombutekuno ngu, asa, enengo endeyoyingomo, ge oo biyomi gura ene bungomo ma kenowa, ero yemboongeteno.
24 Yo, Anutdo ye enengo simoongo tunooteyi, ero negoyerowoku, nguro hamoo oorengo, yeno oo bidodo tewero, gosiyowoku, ngu hamoo teyunowa.
25 Ye Kristen dobookurinani, ye komo Anutno yemboongetoyi, ngundo noore mete hoorooweyeroro, yanggango yunowa.
26 Ye Kristen dobookuriye, yeyoya ngu, asa, ye eneya oni oni teya, kandeye dowooyi.
27 No Oo Bidodo Simburi Simbunani oowooyimonggo, no yeno mande yanggango eteno. Ye komo nga so uyingga nga, Kristen dobookuriye bidodomo kandangetoyiga, ingoyi.
28 No Anutno yengo yemboongeteno. O Anut, gedo yoyega, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisro sumangeni, ngundo eneya oruwa, ero yemboongeteno. Ngu hamoo.

# 2 TESALONAYIKA
## Polndo So Uyi Erayayiga Tesalonayika Oni, Nguro Nakangoyingo

2 Tesalonayikaro Mande Tabango

Pol ngu Korindno oruwoku, ngu naruno nguno, ene so uyi erayaga nga nakangoro, Tesalonayika oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyoyingo. Pol, ene mande ngandiro ingoyingo. Tesalonayika oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu gidegado Yisas ko ombuweroyi, nguro ingootoyi, nowoondoyemo hamoo teyinoyingoku, ngundo nowoondoye eraya eraya teyingo. Ngu oni sowengga ngundo ingonduduye buribari yoro, ngundiro ingowonggo. Yisas ngu, ene kuri ombuwoku, ngu ero ingoro, ngu oni simoo bare, ngu kingo oorootenggo. Nga so uyinggano ngano ngu, Polndo ngu mundi oni ngu gura keyowanggo ero, nguro Anutya mundi tero, ko omburo, godange ero, enendo ngu oni simoo bare oowooyingga oorengo yowoosooro, weti mbumbuwano uro, ko oo gidarega nguya keyowonggo. Hamoo oni urungga oorengo, Yisas Krayis, ngu ko omburo, wirikoyeroro, oni simoo bare biyomi ngu yomburibariyerowa. Polndo ngu mande yanggango yunoro, nguro gome ingoro, enengo muri biyomi ngu, yokoya, yowoorengoya, gome nenengo tunooteyi. Oni simoo bare metemi, enengo muriye ngu metemi tunooteyi.

Nga bukgano ngano ngu, mande gumi gumi ngu ngandiro ooroote:

* Polro kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Anutno esosootero, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoro, ko, oo gidega ngu oni simoo bare onendo eneya mundi tetenggoku, nguno tunooteweroyi, nguro eyingo. 1:3-12.

* Ngu oninggano nguno mande etoyiga, ingoni, ngundo ngu, Anutya hamoo mundi tewa. Ngundiro nguro, Yisas ko ombuweroyiga, nguro mande eneno eyi.2:1-17.

* Mande yanggango, ko gome teweroyi, nguro eyingo.3:1-15.

* Kambayeroro okeyi, ero eyingo. 3:16-18.

1 No Polndo nga so uyingga, nga nakangootoowe, Sayilas, Timooti, ngundo hooroowenerootori, ye Tesalonayika yowuruno oorootenggoku, nguro soweyoyunooteto. Yo, no nga so uyingga nga, ye noorengo Awanani Anut, ko, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisno, nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, nguro nakangoyunooteno.

2 Noorengo Awanani Anut, ko, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, noorendo geno enengo yemboongetooye, gedo gengo sumangengge, nowoondoge imakeyingo muringga, ngu eneno yeyi ombuwa.

*Tesalonayika Kristen Oni, Kowuri Koorowooyingo*

3 Ye Kristen dobookurinani, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oorengo yero, ko, Kristen dobookuriye nowoondoye yunoweroyi muringga, ngu songo songomo urungga oorengo yeyi, ero, nguro noore komo naru bidodomo Anutno yengo esosootero yemboongeteto.

4 Ene ye Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro Tesalonayika merako oni gidaregado, ye kowuri gura gura ogingo nguya yunoyingo. Ene ye yunootoyi, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango dowooro, ngunonggo kingo kowuri ogingo yunootoyi, ngu yanggango

koorowooro dikatenggo. Ngundiro nguro, noore yengo muriye gome, ngu Kristen yowuru ende gidaregano ngu wesiyoro etooye, ene ngu ingoro, ngunonggo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoyingo, ero eteto.

*Anutdo Noore Muri Nenengo, Nguno Wirikoyerowa*

5 Yo, ye Krayis oowooyimo, ngu kowuri koorowootoyi, ngundo yoyeni, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oorengo tunootetenggo. Ngungga, nguro nangge, ye tunoo etuyerootoyi, Anutdo enengo murini ye wirikoyeroweroyi ngu nenengo oorengo. Yo, Anutdo ngu kowuri ngu yokootoni, yeno omburo, ngundo yanggango yunoyingo. Ngundiro nguro, ye mete Anutro endeningga, enengo simoo bare soboyerooteku, nguno uro oruwanggo.

6 Yo, Anut ngu Kundingiyi oorengo, nguro ene oni bidodoboro muriye wirikoyeroweroyi nguro rogo guranangge. Ngundiro nguro, ene oni kondibo muri biyomi yeno tewonggoku, nguro ogingo urungga gumi yunowa.

7 Yo, hamoo, oni kowuri ye yunootenggoku ngu, Anutdo ngu wendangero, kowuri gumi urungga ene yunowa. Ye kowuri oorengo koorowoowonggoku, nguro Anutdo ye, noore nguya, kengeweroyi gomemu yunowa. Noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ko enengo sambono Engel oni yanggangododomu, ngu sambo ende yokoro, mera ngano, noorengo doongenanimo tunoo oorengo ombuwanggo. Yo, ngu naruno, Yisasdo de soru urungga oorengo nguno ombuwa.

8 Ngu naruno, oni ene Anutno nowoondoyemo hamoo ma tero, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisasro Mande Keta Mesarango, ngu ma keyootenggoku ngu, asa, Anutdo, nguro uri biyomi urungga, yunowa.

9 Yo, hamoo, ngundiro oni ngu, Anutdo soweyerootoni, Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyingga, nguno uro, sugi sugi oruwa. Yo, Anutdo enengo oore ngu goodootoni, nguro ene Anutno ko ma omburo, Anutro duridarini yanggangonidodo, ngu kenoweroyi ereremo kini.

10 Anutdo kuri naru rogo tewoku nguno, Oo Bidodo Simburi Simbunani duridarinidodo, ko ombuteku naruno, Anutro simoo bare bidodo Yisasno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu kenoro, soriyokoro, nguno ngu, ene oowooyi bingami oorengo, ero okoowanggo. Yo, hamoo, ye nondo Anutro mandeni ye kewooroyemo ewonoku, ngu nowoondoyemo hamoo tewonggoku, nguro ye nguya ngu oni nguno yowuruwooro, Anut oowooyi bingami ero okoororuwanggo.

11 Nga mandega ngaro damoni, nondo Anutno yengo yemboongerodoowe, Anutdo yanggangonidodo, ene mete ye hoorooweyeroro yoyeni, oo muri gomengga teyi, ero negoyerowoku, ko, yengo nowoondoye hamoomonggo, Anutdo ingooteku nguya, ye mete bidodo tewanggo.

12 Noore ngu Anutno yengo yemboongetetoku, nguro muringga ngu ngandiro. Simoo bare yengo oo gome tetenggoku ngu kenoro, nguro ene, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ngu suwooyi sano oowooyi bingami okooyariyi. Nguno ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo yengo oowooye bingamiye nguya, ero okoororuwa. Noorengo Anut, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisro sumangeni, ngundo oo bidodo yeno yeni tunootemukowa.

# 2

*Anutro Mamana Mande Toongooyingo Oni*

1 Ye Kristen dobookurine, noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas
Krayis, ko ombuwakuno, noore eneya yowuruwooweroyi, nguro no yeno
ngguyinggayi tero, sumoo etenoku nga, ngu ye nga mandega ngaro ingonda
teyi!
2 Oni gidaregado noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ko om-
buweroyi naru kuri tunooteteku nga, ero ganayeroro ngu, yeno mande
ngandiro yunoro, nguro ene yeno ero, Anut enengombo nga mandega, nga
noore yunoro ero; ngundi, Polndo nga so uyingga nakangootoni, noorendo
yeno wesiyoro yunooteto, ero eyingo. Ye ngundiro mande ngu ingoro,
nguro soriyokoro, nowoondoyemo hamoo ma tewero. Hamoo oorengo kini.
3 Ye oni gura yoyokootoyi, ngundo ngundiro towootowoo, nguno ma
ganayerowero. Kootuyisina, Yisas noore Kristen oni simoo bare, nguro
ko ombuweroyi, naruwo ngu ma tunooteyingomo, ngu koretero oo ururu
eraya tunootewari. Ngu ngandiro. Koretero ngu oni oowooyingga
tunootero, winda winda tero, Anut kootu inowanggo. Ngundiro kootu
yunootoyi, ko, ngu naruno ngu, Setanro oni oowooyi, Anutro Mamana
Mande Toongooyingo oni nguya, tunootewa. Ngu oningga ngu kootuyisina,
Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi, nguno uro oonootewa.
4 Anutro Mamana Mande Toongooyingo oni, ngundo oni simoo bare
godange anut, ko, simoo bare Anutno yambo mande tetenggoku, nguya
mundi oorengo tewa. Ndadiro nguro, ene enengo oowooyi bingami nangge,
ero okooro, simoo bare bidodo eneno nangge yambo mande teyi, ero
ingowa. Ngundiro tero, kootuyisina, ene oororo, Yudaro yowururo ya
urungga, oowooyi Tembel, musiyo kundingiyi oorengo nguno bibitero,
ngandiro ewa. No nangge Anut oorengo, nguro ye komo nono nangge
yambo mande teyi, ero ganayerowa.

5 No kuri yeya ootooro, nguno nga mande nga no yeno ewono. Ye ngu ma
kabetewero.
6 Ene ataga, oo gurado Anutro Mamana Mande Toongooyingo oni, nguro
ombuweroyi oore goodooyinoote. Eme Anutdo rogo tewoku naruno,
enengo koni ngu yeni tunootewa.
7 Anutro mande kootu ingoweroyi muringga, ataga, ngu kombiteyingo
ko tero oorooteku, ene kootuyisina, Anutdo oni biyomingga, nguro oore
andangeyinootoni, nguwoore enengo murini biyomingga, ngu hamoo yeni
tunootewa.
8 Ngu naruno, Anutro Mamana Mande Toongooyingo oni yanggangongga,
ngu hamoo tunootewa. Ene, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, kootuy-
isina, enengo duridarinidodo ko ombuteku naruno, nguno enengo yukani,
ngundo ngu oni biyomingga, ngu ureni kumoowa.
9-10 Yo, ndawu narunggano, Anutro Mamana Mande Toongooyingo oni,
yanggangongga ombuteku naruno ngu, Setanro yanggangoni ngundo yeni
tunootewa. Ngundiro tunootero, ene godange sunggi gura gura tero,
ko, muri songo oorengo gura, onindo ma teweroyi ngu tewa. Ngundiro
tero, nguno godange mande muri biyomi urungga tero, nguno oni Anutro
mandeni kootu inootenggoku, ngu ganayeroro yoyowa. Ndadiro nguro,
simoo bare, Anutdo yoyowero mande ewoku, ngu ingoro, yokoyingo.
Ngundiro nguro, ngu oni ngu ene Setanro endeni biyomingga, nguno uro
oonootewanggo.
11 Yo, ndadiro nguro, oni simoo bare, Anutro oore ma keyowero in-
gootenggoku ngu, Anutdo enengo ingoyingoye ngu tetoni, wenonowanggo.
Ngundiro nguro, ene Anutro Mamana Mande Toongooyingo oningga, nguro
godange mandeni ngu ingoro, nguro ene nowoondoye hamoo tewanggo.

12 Ngundiro nguro, ene Anutro mande hamoo, ngu nowoondoyemo
hamoo ma tero, ene muri biyomi nangge keyoro, teweroyimboro in-
goro, nguro oni oni tewanggo. Ngundiro muri biyomi ngu tero oodoyi,
wirikoyeroweroyi naruno, ene oonootewanggo.

*Anutdo Ye Ko Yoyoweroyimboro Kuri Rogoyerowo*

13 Ye Kristen dobookurine, Anutdo yengo gome ingootoni, nguro yem-
boongewero naruno, noore komo Anutno yengo esosootero yemboongero-
rooteto. Ndadiro nguro, Anutdo kurimi oorengo, ye ko yoyoweroyimboro
rogoyeroyingo. Ye enengo hamoo mande, nguro nowoondoyemo hamoo
tetoyi ngu, Yuka Kundingiyimbo, yengo nowoondoye ko muri biyomiye
sonowootoni, ataga, ye enengo oorengo tunootero oorootenggo.
14 Yo, Anutdo, ye enengo Mande Keta Mesarango, no yeno wesiyoro
ewonoku, nguro nowoondoyemo hamoo teyi, ero rogoyerowo. Anutdo
ngundiro tero, nguno Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngundo
noore enengo duridarinimo oriyi, ero ingoote.
15 Ngundiro nguro, asa, ye Kristen dobookurine, ye nga mandega, nga
gome ingoya, ma kabetewero! Yengo, Yisasro nowoondoyemo hamoo
teyingo, nguno komo yanggango dikayi. Anutro mande bidodo so uyino, ko
manggomo etuyerowonoku ngu, ye komo ngu bidodo oorengo gome keyoyi.
16 Noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ko, Awa
Anut, ngundo noorengo gome oorengo ingooteri. Nguro ngu, enengo
sumangeni, ngundo noorengo nowoondonani yeni, gome oruwa. Ene
ngundiro tero, ene noore hoorooweyerootoni, nowoondonanimo hamoo
tero, Anut sobowootooye, ngundo ene noore ko yoyowa.
17 Noore Anutno yemboongetooye, Anutdo yengo nowoondoye yeni,
yanggango yetoni, ngunonggo ye hoorooweyerootoni, ye mande muri ngu
bidodo gome nenengo keyoro tewanggo.

# 3

*Ye Komo Anutdo Noore Hoorooweyeroni, Eya Yemboongeyi*

1 Noro so uyinggano, mande wenga, no ngandiro mande, yeno ewero.
Ye Kristen dobookurine, ye komo Anutno yemboongetoyiga, enendo noore
hoorooweyeroro, ngunonggo, Oo Bidodo Simburi, nguro mandeni ngu mera
bidodomo rogowooweroyi ngu yeno oororo tunootewoku, ngundiro eneno
nguya tunootetoni, ngu keyowanggo.
2 Oni gidarega Anutro mande ingoro, ene nowoondoyemo hamoo, ma
tetenggo. Nguro, no ye sumoo yunootoowe, ye komo Anutno yemboonge-
toyiga, Anutdo mbumbuwadodo oni muri biyomi oorengo tetenggoku, ngu
ma yoyokootoni, ngundo noore yomburiyerowero.
3 Setando towooyerowero ingootekuno ngu, noorengo, Oo Bidodo Sim-
buri, ngundo mete ye pawayeroro, yanggango yunootoni, nguno Setando
ye ma yoyowa. Ndadiro nguro, noore kuri ingooteto. Oo Bidodo Anutdo
tewero ewoku ngu, ene komo ngundiro temukowa.
4 Noore, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno nowoondonani hamoo
tetetoku, enendo hoorooweyerootoni, nondo muri bidodo etuyerowonoku
ngu, ataga tetenggoku, kootuyisina nguya, ngundiro tewanggo.
5 Noorendo Anutno yengo ngandiro yemboongeteto. Oo Bidodo Simburi
Simbunani, gedo enengo ingonduduye yoonenengootoyi, nguno ngu, ene
gedo gengo simoo barero, nowoondoyi teteku, muringgega ngu, ene nguya,
nguro gome ingowanggo. Nguno, ene Krayisno yanggango dikaro, kowuri

koorowooyingo ngundiro, ene nguya, ngundiro koorowoowanggo, ero ingooteto. Hamoo.

*Oni Bidodo Komo Ko Teyi*

6 Ye dobookurine, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis oowooyimo, noore mande yanggango, yeno ngandiro eteto. Kristen dobooye gura ye kewooroyemo, nguno ene kingo bibitero ootooro, ngunonggo, noorendo mande yeno ewootoku, ngu ma keyoro, ko gura ma tetoningga ngu, asa, ye ngu oningga, ngu tanggeyimo ma oruwero. Ndadiro nguro, ene noorendo mande etuyerowootoku, ngu ma keyoyingo.
7 Noore ye kewooroyemo oruwootoku naruno ngu, noore ko tewero surenani, ma kini yeyingo. Kini, noorengo murinaningga, ngu ye kuri ingowonggo. Nguro ngu, ye komo ngundiya, keyoya ko teyi.
8 Yo, hamoo oorengo, noore ye kewooroyemo oruwootokuno, suwooyi sano ko yanggango tero, digi beye yoro, noorengo oowari uriyoro neroruwooto. Noore yeno oowari kingo yoro, ma neyingo. Kini, noore ngu kongga tewootoku, nguro ye kowuri yunowero ma ingoyingo.
9 Ngu hamoo, Anutro ko oni ngu Kristen simoo bare kandeyemonggo, oowari yoweroyi ngu Anutro mamana mandeno ooroote. Ene noorendo yeno oo nguro ma kira eyingo. Kini, noore ngu muringgano ko tewootoku ngu, oo gabogaboyi ngundiro nangge etuyerowootoku, ye ngu kenoya, ngundiya teyi.
10 Noore kuri ye kewooroyemo oruwootoku nguno, noore yeno mamana mande ngandiro ewooto. Oni gura ene ko gura ma tetoni ngu, asa, ene oowari ma newa, ero eyingo.
11 Ene noore yengo mande binga ingowootoku ngu, oni gidarega, ye kewooroyemo oorootenggoku, ene ko ma tero, kingo oorootenggo. Nguro ngu, ene oni songomboro ko, nguro mande mande oowooyingga kingo tero, oorootenggo. Ene oni songomboro ko, ngu enengo oo kini.
12 Ngundiro nguro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis oowooyimo, noore mande yanggango, ye yunooteto. Oni ngu, ene komo enengo endeyoyingo gome sobowooya, enengo baresumooye ko simooye nguya ko yanggango teya, ngunonggo oowari yoya neyi.
13 Nguro ngu, ye Kristen dobookurine, ye komo muri gome nenengo, ngu tewero ma sureye kiniyewero.
14 Oni gura ye kewooroyemo nguno, ene noorengo mande so uyimo nakangootetoku, nga ma keyootoningga ngu, asa, ye ngu, oningga, ngu gome kenoya, ye ngu tanggeyemo ma oruwero. Nguno ngu, enengombo muri biyomi tewoku nguro oyimo yowa.
15 Ene noorendo ngu ngandiro ma eteto. Yendo ngu oningga, nguya mundi oni ngundiro teyi, ero ma eteto. Kini, ene yengo dobooye, nguro ye ene mamanangoya mande gome inoro hooroowetoyi, ene nguno yanggango yoro, muri nenengo oorengo ngu tewa.

*Mande Wenga*

16 Oo Bidodo Simburi Simbunani, enengombo nangge, nowoondoye imakeyingo muringga, nguro simburi. Nondo Anutno yemboongetoowe, ene ye suwooyi sano oo bidodoboro nowoondoye imakeyingo muringga, ngu yunowa. Nondo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno yemboongetoowe, ene yeya suwooyi sano oruwanggo.
17 No Pol, nondo nangge, nenengo kandenembo kambayeroyingo mande, nga yengo nakangooteno. Nga ngu nenengombo so uyi bidodo nakangootenoku, nguno ngu, noro sunggiyi, ngu ngandiro nakangooteno.

18 No Anutno yengo yemboongetoowe, Oo Bidodo Simburi Simbunani,
Yisas Krayis, nguro sumangeni ngu ye bidodoboya orini. Ngu hamoo.

# 1 TIMOOTI
## Polndo Timootiro So Uyi Koretero Nakangoyingo

1 Timootiro Mande Tabango

Timooti oningga ngu ene Esiya mera etenggoku, ngu gumisina ngunonggo mayeyingo. Enengo eweyi ngu ene Girik oni, ko, enengo nemi ngu Yuda bare. Polndo kootu endeyoyingongga, nguno ene Timooti nguya yootoni, ngundo Pol hooroowero, tero ngu, enengo ko gobooro oni tunootero endeyoweroyi, nguro rogo teyingo. (Aposel16:1-3). Kootuyisina, Polndo ene Timootino ngu Epesasno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, ngu soboyeroni, ero rogowooyingo.

Nga so uyingga ngano ngu, Polndo Timootiya ingonda teni ero, mande eyingo. Ngu godange oni etuyeroyingo, ngundo nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, ngu ma yomburiyerowero ero, yanggango teyunoyingo. Polndo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni, nguro yambo mande teweroyi, nguro Timootino eyingo. Ene ngandiro nguya eyingo, tabango oniro muriye gomengga, nguno ene yambo mande komo teyi, ero eyingo. Polndo, ngu muri metemi ngu nangge, Timootindo yoni, ero eyingo. Ndadiro nguro, ene ngu Krayisro ko oni ngu nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare, ngu kewooroyemo ko teweroyi oni.

Nga so uyingga, ngaro mande gumi gumi ngu ngandiro.

* Polndo ngu esoso mande eyingo, ngu ene Timooti yoro hooroowewerroyi, nguro eyingo. 1:1-2.
* Etuyeroyingo mande nenengo, nguro mandeni. 1:3-20.
* Yemboongeweroyi muri nguro mande, ko, simoo barero muriye gome nenengo nguro mande. 2:1-15.
* Kristen simoo barero tabangoye, nguro muriye3:1-16.
* Ingoweroyi mande, ngu Timooti ene komo enengo murini ngu gome sobowooya, enengo mandeni etuyeroyingo ngu nguya, gome sobowooni, ero eyingo. 4:1-16.
* Timootiro koni nguro mande ingoni ero, ko nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare, ngundo gome hoorooweyeroya ko teni ero, mande eyingo.5:1-6:21.

1 No Pol, no Aposel, Krayis Yisasro soweyeroyingo oni. Anutdo noore ko yoyootoni, Krayis Yisas kenowero sobowootetoku, ngundo no rogoneroro, enengo Aposel oni yootunonerowo.

2 Timooti, ge Krayisno nowoondogemo hamoo teyingo, nguro ge noro nangone oorengo. Nondo nga nakayangga nga ngu, gengo nakangooteno. Awa Anut, ko noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, enengo sumangeni, nowoondoyini, imakeyingoni ngu mete geya oriri.

*Noore Mande Godange Ngu Bidodo Wongooye Uwa*

3 No kuri Masedoniya oorowuwero yade oororo, ooreko geno etoowe, ingoyingo, ngundiro nangge, ataga nguya no geno eteno. Ge komo Epesas endemo nguno ootoo, ngunonggo oni gidaregado mande godange simoo bareno ero etuyerootenggoku oni, ngu gedo mamanayeroya e. Ye komo ngundiro godange mande ngu simoo bareno ma etuyerowero! Eyingo.

4 Yo, hamoo, ngu oni ngundo kingo mata gura gura suwooyi sano ero, ko enengo osi sambayeboro oowooye nguro mande gumi gumi ero woosooro etenggo. Ngundiro mande mande ngu etoyi, ngundo simoo

bare usowootoni, songo songo tero, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yomburiyootenggo. Yo, ngundiro mandega ngundo oni simoo bare ma hoorooweyerootoni, Anutro koni tetenggo.

5 Ene nondo, ataga nga mamana mandega ge gunootenoku nga keyoro ngu, arisa, Anutro mamana mande nowoondogemo oorooteku, ngundo ge oo biyomi gura teyingo, ero ma ete. Nguno, ene Yisasro nowoondoye hamoo teyingo ngu gome ingootenggo. Ngu mande muringga ngu bidodobo nowoondoye yokutuwootoni, ene ngunonggo nowoondoyi teweroyi, muri gome ngu tewanggo.

6 Nga etuyeroyingo oni godange ngando, ene muri nenengo ngu yokoro, ene wenonoro kingo mande, nguno nowoondoye yetenggo.

7 Yo, ene Anutro mamana mande ngu simoo bare etuyerowero ero, ngandiro ingootenggo. Noorengo mande nga ngu, hamoo oorengo, ero ingootenggo. Ene mandega, nguro murini nguya, ma ingootenggo.

8 Noore ingooteto. Anutro mamana mande ngu gome nenengo. Anutro mamana mandega, nguro muri ngu ngandiro. Onindo endeyoro oruweroyiga, ngu yoonenengoote.

9-10 Noore nguya ngu ingooteto. Mamana mande ngu oni nenengomu yomosiyoweroyi, nguro kini. Kini, mamana mande ngu, oni mamana mande karongootenggoku; ko, ene tabango oni manggoye nguya, ma keyoro, utoro oorongooro oorootenggoku; windawinda tetenggoku, nguro mamana mande. Nga ngu oni Anut kootu inoro, ene weti mbumbuwa tetenggoku ngu; oni ene Anutro mande kootuyisina ero, ene mera ngaro muri biyomi ngu keyootenggoku, nguro mamana mande. Nga ngu oni awanamoye yureyi kumootenggoku; ko, oni gidarega nguya yureyi kumootenggoku; oni simoo sebobarese tero, ooreko ooreko endeyootenggoku; oni ngu ene Sodom ende oniro muriye biyomi keyoro tetenggoku; oni ene yakakayi oni yoro yoyeni, enengo kingo ko oni tetenggoku; ebe ganagana mande godange tetenggoku oni; oni ene godange ero, no hamoo oorengo urungga awendiro ero etenggoku oni; mande muri biyomi gidarega, ngundo mande metemi nguya mundi tero, yomburiyooteku, ngu nguya yomosiyoweroyi mamana mande, nguro damoni.*

11 Ngu oo ngundiro ngu, Anutro mande keta mesarango nguno oorooteku, ngu Anutdo no rogonerowoku, ngu simoo bareno wesiyoro, eweroyimboro. Nga Mande Keta Mesarangongga nga ngu, Anutro duridarinidodo, ko, enengo oowooyi bingami okooweroyi muriningga, ngu simoo bareno etuyeroote.

### *Anutdo Polro Nowoondoyi Teyingo Nguro Esosooteyingo*

12 No Krayis Yisas, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo yanggango no nunootoni, enengo koni nangge tero oruwano. Ene noro murine gome ngu ingootoni, no mete enengo koni teweroyi ingoro, nguro enengo sunggi ngu nono yero, noyoro, enengo koni nga teweroyimboro rogoneroyingo. Ngundiro nguro, no eneno esosooteteno.

13 Hamoo, kurimi no enengo oowooyi yomooyinoro, nguro no Anutro oni simoo baredoya sanggiri tero, yutoro yomburiyeroyingo. Ndadiro nguro, no ooga tewonoku, nguro murini ma ingoro, ko, Yisas ngu ene ndawu oningga, ngu no kuri watayi ma teyingo. Yo, hamoo no ngundiro teroodoowe, ene Yisasdo nowoondoyi tenunoyingo.

---

* **1:9-10:** (Oni Sodom ende urungga nguno oruwonggoku, ngundo ngu baredoya kini, simoondo enengo nangge ebe korokoro muri biyomi ngu teyingo. Anutro Mande Kurimimo, ngu Yenesis /Stat 18:16-33; gumi ko, gumi 19:1-29, mandega ngu kandangeya ingoyi).

14 Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Krayis Yisas, ngundo
sumange urungga oorengo, nono yero, nowoondoyi teweroyi muri ngu
Krayisno nowoondone hamoo teyingo ngu, yeni tunooteyingo. Ngunonggo
ngu, Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo, oni bidodo nondo
nowoondoyi teyunooteno.
15 Nga mandega nga ngu, hamoo oorengo, oni simoo baredo ingoro,
nowoondoyemo hamoo teweroyi. Ngu ngandiro. Yisas Krayis, ene merako
ngano oni simoo bare, noore weti mbumbuwanonggo andangero, yoy-
owero, ombuyingo. Nondo ngu weti mbumbuwa teweroyi, oni koreteyingo.
16 Yo, hamoo oorengo, kuri nondo ngu weti mbumbuwa teweroyi oni
koreteyingo. Ene Krayis Yisas enengo sumangeni, ngu bidodo yeni koretero
nono ombuyingo. Ngu sumangeningga, nguro gabogaboyi, ngu simoo bare
etuyeroyingo. Nguno ngu, oni simoo bare no neyowanggoku, ngu Yisasdo
noya ma boguwooyingo. Nguro kootuyisina, oni simoo bare nguya neyoro
ingoro, nguno ene Krayis Yisasro, nowoondoyemo hamoo tero, suwooyi
sano keta oruweroyi ngu yowanggo.
17 O Anut, nondo gengo nowoondoyige urungga, no nunootoyi, ingoro,
nguro no komo geno yemboongetenoku nga! Ge suwooyi sano oo bidodo
sobowooweroyi, nguro Simburi! Ge ma kumoowa; ko onindo geyoweroyi
nguya kini! Gedo nangge, ge Anut oorengo! Ge nangge oowoongge urungga
oorengo, nguro gengo duridarige sugi sugi oruwa! Ngu hamoo! Ero eyingo.

### *Polndo Timooti Ko Inoyingo*

18 Nangone, Timooti, no Anutro mamana mande nga ge gunooteno.
Nga mandega nga ngu, noro ingoyingonemonggo, geno ma eteno. Kini,
kuri Anutro ingondudu eyingo onindo, geno oo tunooteweroyi mandega
ngu, enendo nguya ngundiro eyingo. Ngu mande gomengga eyingo ngu
yanggango dowooya, ngunonggo ge mete mundi oniya yanggango ebe
ureyi.
19 Ngu ebega nguno ngu, ge nowoondogemo hamoo teyingo ngu gome
dowooya, muri gome metemi, Anutro mamana mande, ge nowoondogemo
oorooteku, ngu nangge te. Oni gidarega ngu muri metemingga, enengo
nowoondoyemo oorooteku, ngu yokoro, kootu inootenggoku, nguno enengo
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu sono tuwi tero mera yomburiyooteku,
ngundiro tetenggo.
20 Hayimeniyas, ko Alekisanda eraga ngundiro tetori, nguro nondo ene
yoyoro, Setan kandeyimo yoyeyingo. Ene ngunonggo ingondudu metemi
yoya, Anut oowooyi ko ma yomburiyoro yomooyinowari.

## 2

### *Yemboongeweroyi Nguro Muri*

1-2 Arisa, koretero nga kongga nga no ye eririyerootoowega, ngu nangge
teyi. Ngu ngandiro. Ye Anutno kira eya yemboongetoyiga, enendo oni
simoo bare bidodo, oni ururu, oo sobosobo oni nguya, Gabuman oni nguya
hoorooweyerowa. Ye komo Anutno ngu oni nguro esosooteyi. Ye Anutno
ngundiro kira tetoyi ngu, asa, noore bidodo nowoondonani imakeyingomo
ootooro, ngunonggo Anutro mandeni, ko, muri metemi gome nenengo, ngu
nangge keyowato.
3 Kira ngundiro teweroyi ngu, Anut doongeyimo gome metemi. Yo, noore
ko yoyoyingo Anutga ngundo, nguro gome ingoote.

4 Yo, Anutdo oni simoo bare bidodo yoyoweroyimboro ingoote. Ngundiro
nguro, Anutdo oni simoo bare yoyeni, mande hamoo ngu muri gome
nenengo oorengo ingowanggo.
5 Noore ingooteto. Anut guranangge ooroote. Anut, ko oni simoo bare
nguya, kewooroyemo kawarara teyingo, oni guranangge ooroote. Ngu
oningga ngu Krayis Yisasga, ngundo nangge. Enengo goweyi, ngundo oni
simoo bare bidodo uriyeroyingo.
6 Nga kongga ngaro naruni tunootetoni, oni Yisas Krayis enengombo
enengo ketangga ngu oni simoo bare bidodo uriyeroweroyimboro yero,
ngundo ko uriyeroyingo. Ngu muringga nguno, Yisasdo Anutro ingondudu
yeni, tunooteyingo. Ngu ngandiro. Anutdo oni simoo bare bidodo
yoyowero.
7 Nguro ngu, Anutdo noyoro, Aposel kono ngano noyewo. Noro kone
ngu, enengo mandeni ngu wesiyoro eweroyi. No hamoo oorengo ero,
godange mande ma eteno. No ngu oni sowe gidaregaro etuyeroyingo
noyewoku, nguno ene nguya, nga hamoo mandega ngaro nowoondoyemo
hamoo tewanggo.
8 Nondo ngu ngandiro ingooteno. Ende bidodomo, oni simoo bare
ngu, ene komo Anutno kandeye okooya, enengo oowooyi bingamini eya
yemboongeyi, ero ingooteno. Ene ngundiya teya ngu, ene nowoondoye
kookingo yetoni, sanggiri teweroyi muri ngu yokoya, ene kundingiyi
ootooya, ngunonggo ene Anutno yemboongeya oriyi, ero ingooteno.

*Baredoro Mande*

9 Nondo ngu ngandiro ingooteno, bare garo ngu ene komo towikumba
goweyeboro rogono teyi. Goweyimo ma woorogongoro ndinditewero.
Towikumba metemi rogono ngu nangge teyi. Bare garo, nguno goweye
nakangoro, nguno uye, moondeye, ma nakangowero. Beye goyayimu
nangge penggoro, towikumba gome gomemu ngu urini urungga, ngu ma
yoro, goweye nakangowero.
10 Kini, bare garo ngu, ene Anutro nambosumoongo ootooya, ene
ngunonggo Anutro kongga tetenggoku, ngundo nangge enengo irosara
oorengo.
11 Bare ngu, ene komo neneteya, torige bibiteya, ngunonggo mande
ingoya, ene newende gome imakeyingomo ootooya, manggo korokoro teyi.
12 No bare gura yokootoowe, ngundo oni etuyeroyingo ma oruwa. No,
baredo simooro tabango ma oruwa. Bare garo ngu, ene komo manggoye
gosiyoya, ene komo mande ngu nangge ingoyi.
13 Ngu ngandiro. Anutdo ngu ene Adam koretero yero, kootuyisina, Ewa
barega ngu yeyingo.
14 Adam enengombo mande godange nguro newendemo hamoo ma
teyingo. Kini, barega ngundo godange mande nguro newendemo hamoo
tetoni, weti mbumbuwa teyingo.
15 Bare ene Krayisno nowoondoyemo hamoo tero, ngunonggo nowoon-
doyi teweroyi muringga, nguno ootooro, ngunonggo ene towikumba gome,
goweyiboro rogono tero, ootooro, ngunonggo Anut doongeyimo muri
gome nenengo tero oode ngu, asa, Anutdo sunggi mande ngandiro ero,
gosiyoyingo. Bare simoo bisiyoweroyi naruno ngu, Anutdo ene gome
hooroowetoni, yanggango yoro, ene simoo mete bisiyowa.

# 3

*Kristen Simoo Barero Sobosobo Koreteyingo Nguro Mande*

1 Nga mandega nga, ngu hamoo oorengo. Oni gura Anutro simoo bare
bidodoboro soboyeroyingo tabango koreteyingo oruwero ingooteku ngu,
asa, ene komo ko gome teweroyi, nguro gome ingoni.
2 Arisa, sobosobo ngu gome nenengo oorengo oodoni, oni simoo baredo
eneno biyomi gura ma kenowanggo. Ene komo bare guranangge nguro
kameyi oorengo orini. Ene komo sono kowoo rogono nangge neya, enengo
oo bidodo teteku ngu rogono nangge teni. Enengo ingonduduni, goweyi
ngu bidodo gome sobowooya, imakeyingo muri ngu keyoya, muri gome
nenengo ngu bidodo teni. Ene oni bidodo enengo yano ombutenggoku,
ngu gome soboyeroni. Ene komo oni bidodoboro etuyeroyingo, oni gome
ingondudu orini.
3 Ene sono kowoo urungga nero wenonoro, oni songomboya sodedo
sanggiri tero ebe ma urewero. Kini, ene oni songomo imakeyingo muri
gome, ngu nangge teni. Ene digi beye oo nguro nangge hahangero,
ingondudu urungga ma tewero.
4 Ene enengo bareyi simoongo ngu gome soboyeroro, ngunonggo enengo
simoongo nga yoyeni, enengo mandeni gome keyoro, torige bibitetenggo.
5 (Oni enengo bareyi simoongo gome ma soboyeroro ngu, asa, ene Anutro
oni simoo bare soboyeroweroyi nguya, ereremo kini.)
6 Oni Kristen keta tewoku, ngundo sobosobo oni tero, ma oruwa. Ndadiro
nguro, ene windawinda tewaku ngu, asa, Anutdo ngu oningga, ngu goweyi
sanggawero mandeni wirikoweroyi ngu, Setan goweyi sanggawero man-
deni wirikoyingo, ngundiro tewa.
7 Endemo simoo bare kewooroyemo, nguno oni oowooyi gome nenengo,
oni gome etenggo. Ene oowooyi gome metemi kini ngu, asa, ngu oningga
ngundo oyimo yowaku, Setanro sooro sebano ngu sorewa.

### *Kristen Simoo Barero Tabango Oni Nguro Mande*

8 Ngundiro nangge, simoo bare kewooroyemo, endemo Kristen ta-
bango onidodo nguya, ene komo ingonduduye nenengo oorengo ingoya,
ngunonggo enengo koye gome teyi. Ene manggoye tege eraya ma tewero.
Ene sono kowoo nero ma wenonowero. Ene oni dobookuriyeboro digi beye
kingo yowero ma ingowero. Endemo oni doongeyemo nguya, ene komo oni
gome nenengo tunooteya orini.
9 Ene komo ngandiro ingootenggo. Ene Anut doongeyimo mamana
mande nowoondoyemo oorooteku, ngundo oo biyomi gura teyingo, ero ma
ete. Nguro ene komo mande hamoo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu gome ingoya, gome dowooyi.
10 Koreteya ngu, enengo koye ngu towooyeroya yeyoyi. Ene koye
gome metemi tetoyi, nguno oni gurado muri biyomi gura eneno ma
kenowanggoku ngu, arisa, ene mete Kristen simoo bareno ko oni gome tero
oruwanggo.
11 Ngundiro nangge, endemo simoo bare ngundo ko oni nguro bare
sumooye nguya yeyootoyi, ene ingonduduye gome nenengo, ero etenggo.
Ene kootuyisina, mande kono kono ngu ma ewero. Ene sono kowoo
netenggoku, ko oo bidodo teteku nguya, ngu ene komo rogono nangge tero,
suwooyi sano muri gome nenengo, ngu nangge teyi.
12 Yo, hamoo, Kristen simoo barero ko oni ngu, ene komo bare sumooye
guranangge nangge oruwanggo. Ene komo enengo bareyi simoongo nguya,
gome soboyerowanggo.
13 Oni ene Kristen simoo barero ko oni tero oruwero ngu, ene ko gome
metemi tetoyi, enengo oowooye nguya gome metemi oorengo oruwanggo.

Ngundiro tero ngu, ene mete Krayis Yisas nguro mandeni, ngu yanggango oorengo wesiyoro ewanggo.

*Anutro Mande Nguro Muri*

14 Hamoo, no geno sodedo oorengo oorowuwero ewonoku, ene ataga nga mandega nga nakangoro gunootenoku nga.
15 Nguro ngu, no sodedo geno nguno ma oorowutoowega ngu, asa, ge mete nga mandega nga kenoya ingo. Nguno ngu, Anutro simoo bare ngundo mande muri gome nenengo Anutdo nguro ingooteku, ngu tewanggo. Ndadiro nguro, ngu Anutro simoo bare ngu, ene ya nonggini yanggango dikaro, ngunonggo ya koorowooteku ngundiro. Yo, hamoo, ngu Kristen, ngundo Anutro hamoo mande ngu yoro, simoo bare gidaregano wesiyoya eyi.
16 Yo, Anutro mande murini ngu, ene urungga oorengo. Onindo nga mandega nga, yeni biyomi yeweroyi nguya kini. Ngu ngandiro:
Ene oni kirarongo oorengo tunooteyingo. Yuka Kundingiyimbo, enengo murini yeni tunooteyingo ngu, ene noorengo Simbunani oorengo ngu etuyeroyingo. Engel onindo ene kenoyingo. Enengo mandeni ngu oni sowe bidodomo oorowute. Mera ngano, oni simoo bare oowooyingga eneno nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngundo ene sambo endemo oorero, ene ngu Anutya gobooro oorooteri.

# 4

*Godange Oniro Mande*

1 Yuka Kundingiyi, ngundo mande yootunoro ngandiro ete. Kootuyisina, oni gidarega nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yokowanggo. Yo, ene Setanro keyimo oni ngundo ganaganayeroro, noore Anutro ingondudu eyingo oni, ero etoyi, ene nguro mandeye ingoro, keyowanggo. Ene oombooro biyomi, nguro muri biyomi ngu etuyerootoyi, nguya keyowanggo.
2 Ngu naruno, godange oni, ngundo godange muri songo ngu etuyerowanggo. Ndadiro nguro, nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu yokoro, nguno enengo ingonduduye nenengo gura ingoweroyi nguya kini. Ngundiro nguro, enengo weti mbumbuwaye ngu ene ma ingootenggo.
3 Ngundiro oni, ngundo ene simoo bare ngandiro etuyerootenggo. Ene komo erambarisa teweroyi muri ngu yokoya, oowari gura gura nguya yokoya, roogo teyi, ero etuyeroyingo. Ene Anutdo ngu oo ngu ye yunoyingo. Yo, noorendo enengo hamoo mandeni ngu ingootenggoku, ene mete oowari yoro, Anutno esosootero newato.
4 Noore ingowato. Anutdo oo bidodo yemukoyingo ngu oo gome oorengo. Ngu noore oorongooye uweroyi kini. Kini, ngu noore yoro, ngunonggo Anut bingami okooro esosooteweroyi.
5 Ndadiro nguro, Anutro mandeni, ko, Anutno yemboongengga ngudodo yowuruwootoni, oo ngu yeni, kundingiyi tunootete.

*Timooti Ngu Komo Krayisro Ko Oni Gome Orini*

6 Ge nga mandega nga dobookurigemo ero etuyeroro ngu, arisa, ge Krayis Yisasro ko oni gome oruwa. Yo, hamoo, ge bodaga oruwoku oororo, ataga nguya, ene ge mande gome etunggerooteku, nguno ge yanggango urungga yoro, nowoondogemo hamoo teyingo, mande gomengga ngu keyoro ooroote.
7 Ene bare dogodogonimbo ngu, ene kingo mata mande ngu etenggo, ko, kingo mande, Anutro mande ma keyooteku, ngu bidodo kootu ino! Ge

komo Anutro mande murini, nguno gengo yanggango yoweroyi nguro ko
yanggango te.
8 Ge ingooteku ngu, noore gowenani yanggango yeweroyi ngu, asa,
towoongoro, ko yanggango ko tetooye, ngundo noore hoorooweyerowa.
Ene Anutro mande muriningga, ngu keyoweroyi, nguro towoongoro
keyowatoku, ngundo ataga ngano hoorooweyerootoni oode, kootuyisina
nguya, gome oorengo hoorooweyerowa.
9 Nga mandega nga ngu, hamoo oorengo. Nga mandega nga ngu, oni
simoo bare bidodo gome ingoro, keyoro, nowoondoyemo hamoo teweroyi,
ngu gome oorengo.
10 Anutdo oni simoo bare bidodo yoyowero koyi teteku ngu, noore enengo
oni nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, ene hamoo yoyowo. Noore
Anut suwooyi sano keta oruweroyiga, nguro nowoondonanimo hamoo tero,
noore enendo yoyoweroyiga, ngu sobowoowato. Yo, hamoo, ngu muringga
nguro nangge, noore suwooyi sano towoongoro, ko yanggango oorengo
tero, enengo murini keyowato.
11 Ge komo nga mamana mande, nga oni simoo bareno, eya, gome
etuyerootooga, ene komo ngu keyoyi.
12 Ene ge geyoro, simoo oore, ngundo kingo oningga, ero ma ingowero.
Kini, ge komo oni etuyeroyingo oni kirarongo, tunootero oodoyi, nguno
ngu, Kristen oni simoo bare, ge geyoro kenggerowanggo. Ngu ngandiro.
Gengo mande eyingomo, gengo endeyootekuno, ko, gengo nowoondoge
dobookurigeboro ingootekuno, nowoondogemo hamoo teyingo nguno, ko,
Anut doongeyimo ootootoongge, muringge gome nenengo, ngu bidodo
kenoro, ene ge kenggerowanggo.
13 Nga narungga ngano, ge no soboneroya ootooya, nguno ngu, ge komo
suwooyi sano Anutro mande, ngu oni simoo bareno kandangeya, mande
nguro murini gome wesiyoya, eya, etuyeroya ootoo.
14 Kuri Kristen oniro tabango, onindo kandeye ge tabagemo yeyingo
naruno, nguno ene ge Anutro ko oni goyeyingo. Yo, enendo ge rogoge-
rootoyi, nguno Yuka Kundingiyimbo Anutro ko teweroyimboro kingo oo
duwoo gura ge gunoyingo. Ngu naruno nguno, oni gurado, gedo kootu
ko teweroyi, nguro ingondudu tero eyingo. Nguro ngu, ge ngu oo kingo
duwooga, nguro koni tewero wembuge ma kiyayi yewero.
15 Naru bidodomo, ge komo ngu kongga ngu sobowooya teya, nguno
nangge ootoo. Ge ngundiro tetoyi ngu, asa, oni bidodo, gengo kongge, ngu
tunoo oorengo kenootoyi, urungga oorengo tunootewa.
16 Gengo muringgega teteku ngu, komo gome sobowooya, simoo bareno
oo etuyerooteku nguya gome sobowo. Oni etuyeroyingo koyi ngu, ge
suwooyi sano ngu kongga nguro koyi yanggango te. Ge ngundiro tewaku
ngu, asa, ge goyoro, ngunonggo oni simoo bare gengo mandege ingoro,
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguya Anutdo yoyowa.

# 5

*Timootindo Oni Simoo Bare Yeyoro, Enengo Soweni Nenengo, Ero Ingowa*

1 Ge oni dogodogoni nguya ma boguwooro yeyoro ewero. Kini, ge komo
mande ememonggo eya, gengo awangge yomosiyooteku, ngundiya ene
yomosiyero. Ge gengo konedobooge yomosiyerooteku, ngundiro nangge,
simoo oore gidarega nguya, ngundiya yomosiyero.
2 Gengo nangge yomosiyooteku, ngundiro ge komo bare dogodogoni, ngu
gome yomosiyero. Ge bare oore gidarega komo gome yomosiyero, gengo
kuwoongge yomosiyooteku ngundiro. Yo, hamoo, Anut doongeyimo muri

gome nenengo, nguno gengo kuwoongge yomosiyooteku, ngundiya ene yomosiyero.

*Bare Wabu Nguro Mande*

3 Bare wabu gura kameyi kumootoni, enesu nangge oodoningga ngu, arisa, ge ngu barega ngu gome sobowooya yomosiyo.
4 Ene bare ngundiro ngu ene simoongododo, ngundi osi osiyidodo bine, arisa, ene ngandiro gome ingowanggo. Anut doongeyimo, enengo ko koretero ngu enengo awanamoye osi osiye nguya soboyerowanggo. Ndadiro nguro, enendo kuri ene soboyeroro ko tewonggoku, nguro gumi ngundiro tewanggo. Yo, Anutdo ngundiro muringga nguro gome ingoote.
5 Ene bare wabu gura enesu nangge oodega ngu, arisa, ngu barega ngu ngandiya teni. Ene Anutro newendemo hamoo tetoningga ngu, suwooyi sano narudodomo, ene komo Anutdo hooroowenerоni, eya yemboongeya orini.
6 Ene bare wabu gura, enesu nangge tero, ene ingonduduni buribari ingoro, goweyiboro murimo oorooteku ngu, asa, Anut doongeyimo, ene kuri kumooyingo ngundiro ooroote.
7 Ge komo bare wabu, ko, enengo simoongo nguya, mamanayerootooga, ene nga mandega nga keyoya, muri nenengomo oodoyi ngu, asa, oni songombo ene goweyi sanggawero mande gura, eweroyi kini.
8 Oni enengo dobookuriye gome ma soboyeroro, oni enengo sidu soweni oorengo, ko, bare wabu eneno oorootenggoku, ngu gome ma soboyerowaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene newendemo hamoo teyingo ngu, ene kuri yokowoku ngu, nguro ene oni biyomi oorengo. Oni Anutro ma ingootenggoku, ngundo muri biyomi ngundiro ngu ma tetenggo.
9-10 Bare wabu oowooye oorooteku, so uyigano, nguno ge ngundiro bare, ngu oowooye nguno nakango. Bare ene dagoma onibi kabusa (60) yokoyingo ngu, ene simoo guranangeboro bareyi. Ngundiro bare ngu, ene ko gura gura teweroyi, oowooyi gome metemi. Ene kuri, enengo simoongo gome soboyerowo. Ene ende songo oni mayetoyi, oo karo yunoro yomosiyerowo. Ene ko gura gura Kristen oni simoo bareno teweroyi, nguro meyero oorootenggo. Ene oni kowuri yoro oodoyi, ngu hoorooweyeroro, ko metemi gura gura teyingo. Bare ngundiro muri teyingo ngu nangge oowooye nakango.
11-12 Ene ge bare wabu oore oorootenggoku, ngu oowooye ma nakangowero. Ndadiro nguro, enengo goweyiboro ingonduduga, ngundo soboyerootoni, ene ko kame tewero ingowanggo. Yo, enengo goweyega, ngundo ingonduduye sobowootoni, ngundo Krayisro ingoro koni teweroyi, ngu dagate. Nguro ngu, ene kuri, Krayisro koni tewero mande, ero gosiyoyingo ngu yokootenggo. Ngundiro nguro, ene Anut doongeyimo, weti mbumbuwa tetenggo.
13 Ene muri gura nguya, ngandiro tetenggo. Ene sureye kiniyetoni, ene ya bidodomo oororo, ene oni songomboro mande yakakayi yoro, koorowooro, oororo omburo tetenggo. Ene mande biyomi gura gura noore ma teweroyi, ngu ero endeyootenggo.
14 Ngundiro nguro, nondo ngandiro ingooteno. Wabu bare oore oorootenggoku, ngu ene ko kametero, ene simoo bisiyoro, enengo ya gome sobowoowanggo. Ene ngundiro tetoyi ngu, arisa, oni Anutro nowoondoyemo hamoo kini, ngundo mande biyomi gura, noore gowenani sanggawero ma ewanggo.
15 Ye kuri ingootenggo. Bare wabu gidarega, ene oore metemi ngu kuri yokoro, ene Setanro murini ngu keyootenggo.

16 Ene Kristen bare gurado enengo soweni nguno wabu bare gidarega
oodoyiga ngu, asa, ene komo gome soboyeroyi. Ngundiro tetoni, nguno
ngu, endemo Kristen simoo baredo wabu bare soboyeroweroyi, ngu kowuri
kini. Ene wabu enesu guranangge nangge, hooroowewerroyi gura kini, ngu
Kristen simoo bare watangga, ngundo hoorooweyeroro soboyerowanggo.

*Tabango Oniro Mande*

17 Kristen tabango oni ko gome oorengo tetoyingga ngu, ye yowuru simoo
bare ye bingamiye okooya, oowooye metemi eya, nguro uriyi digi beye
yunowanggo. Ndadiro nguro, ene ko yanggango tero, Anutro mandeni ngu
simoo bareno ero gome wesiyoro etuyerootenggo.
18 Noore ingowato. Anutro mande ngundo ngandiro ete.
Ge Bulmakawu manggowo ma doobengootoyi, Wit Rayis oo ngu won-
goowero, ero eyingo. (Dutoronomi 25:4)
Anutro mandeno nguya ngandiro ete.
Ko oni ngu ene mete koro uri yowanggo. Ero eyingo. (Luk 10:7)
19 Oni gurado, ngu tabango oningga ngu biyomi tewa, etoni ngu, arisa, ge
ngu mandega ngu ma ingowero. Ene oni eraya, ngundi oni kabusa bine,
ngu mandega ngu etoyiga ngu, asa, ge mete nguro mandeye ngu ingo.
20 Ene Kristen tabango oni gura, weti mbumbuwa tetoningga ngu, arisa, ge
mete Kristen oni doongeyemo mandeni, ngu tunoo yomosiyoyi. Ngundiro
tetoyi ngu, tabango oni gidarega ngu kenoro sosorewanggo.
21 Anut doongeyimo, Krayis Yisasno, ko, Anutro oni Engel oni
doongeyemo nguya, no nenengo geno eteno. Ge komo mande bidodo
gunowonoku, ngu bidodo keyo! Ge mande gura muri ma kenoro ingoro ngu,
arisa, ge nguro nowoondogemonggo sodedo ngandiro ma ewero. Kini, noro
mandene bidodo keyo. Ge komo oni bidodomo mande muri guranangge
te. Ge gisigosononggo dobookurigemo mande ero, oni gidaregano ma
yoyokowero.
22 Ge sodedomangge eririnonggo, oni gura sobosobo teweroyi nguro
kandege tabangomo ma yewero. Ge oni gidegado weti mbumbuwa teteng-
goku, ngu ge nguya, yowuruwooro ma tewero. Kini, gengombo ngu Anut
doongeyimo nenengo oorengo ootoo.
23 Ge komo kingo sono nangge ma newero. Ge mete Wayin bodaga
nangge sonono wendoya, ngudodo nowoondoge hooroowewerroyimboro
ne. Ngundo ngu, sayingga suwooyi sano geno tunooteteku, ngu andange-
toni kinitewa.
24 Oni gidaregaro weti mbumbuwa ngu tunoo ooroote. Ngundiro
nguro, mandeni wirikoweroyi ngu kowuri kini. Ene oni gidaregaro
weti mbumbuwa ngu kombiteyingomo ooroote. Kootuyisina, tunootetoni
wirikowanggo.
25 Ngundiro nangge, muri gome gidarega ngu tunoo oodoni, ko muri gome
gidarega, ngu kombiteyingomo ooroote. Ene kootuyisina muri gome ngu
bidodo tunoo oorengo tunootewa.

# 6

*Ko Oniro Mande*

1 Kingo ko oni bidodo, ene Kristen tetoni ngu, ene komo ngandiya
ingondudu yoyi. Noorengo sobosobo tabango oni ngu metemi, nguro
noore enengo oowooyi bingamini okoowato. Ngundiro tetoyi ngu, sobosobo
tabango onindo Anut oowooyimboro mande biyomi ero, ko Kristen murim-
boro nguya, mande biyomi eweroyi kini.

2 Kingo ko oniro sobosobo oni ngu, ene Kristen oodoni ngu, asa, ko onindo
ngandiro ma ingowero. Ene nenengo doboone, nguro no mete enengo
manggowo unggarangoowano, ero ma ingoyingo. Kini, ene komo ngandiro
ingowa. Ene Kristen oni, nguro no koni gome tewano, ero ingoyingo.
Ndadiro nguro, ene noro Kristen doboone, nguro no koni gome tewano.
Eyingo.

### *Etuyeroyingo Oniro Mandeye Nenengo Kini*

Suwooyi sano, ge simoo bare muri ngandiro teweroyi, nguro gome
etuyero, ge komo, eya, yokutuyerootooga teyi. Ngu ngandiro.
3-4 Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngundo ngu,
Anutro murini ngu gome etuyerowo. Ene oni gurado, ngu Yisasro hamoo
mandega ngu yokoro, mande gurano etuyerowaku ngu, asa, noore ngu mete
ingowato. Ngu oningga ngu, kingo windawinda tero, ene oo bodaga ma
ingoote. Ene ingonduduni ngu muri biyomi teweroyi, nguro hahangero
ooroote. Ene mande gumi gumi eweroyi muri, nguro mande ebe uto uto
tete. Ngundiro mande, ngundo muri ngandiro yeni tunootete. Oni gidare-
gaya, nowoondoye biyomi yero, ko ebe utoro, kootuyisina yomooyinoro
mande biyomi ero, ko, dobooyiboya ingondudu biyomi ingoweroyi, nguro
tunootetenggo.
5 Ngundiro tero, suwooyi sano sanggiri tetenggo. Ngundiro oni, ngundo
ingonduduye ngandiro sasa ingootenggo. Ene hamoo mande ngu, gome
ma ingoro, dowootenggo. Kini, ene ngandiro ingootenggo, Anutro mande
murini, ngu oo sitowi yoweroyi oore, ero ingootenggo.
6 Ene oni, ene Anutro mande murini ngu keyootoyi, Anutdo nowoondoye
yanggango teyunoro, kumana urungga yunoote. Ngu muringga, ngunonggo
Kristen oni, ene oo bidodomo Anutdo rogoyimo yunootoni, nguro ene oni
oni tetenggo.
7 Noore ingooteto. Namonanimbo bisiyerootoyi, noore merako tunoote-
wootoku, ngu naruno, noore oo gura ma yoro ombuyingo. Kootuyisina
nguya, noore mera nga yokowatoku, ngu naruno, noore oo gura ma yoro
oorowuwato.
8 Noore oowari towikumba rogoyimo tetoni, nguno ngu, asa, noore mete
ngandiro ewato. Nga oo nga, noore mete, ewato. Eyingo.
9 Ene oni digi beye oo sitowi urungga yowero hahangeteku, ngu muringga
ngundo oningga yeni, muri biyomi gurano gurano sorero oonootewa. Yo,
hamoo, ene oonootewroyi, ngu nusako mereno sorero kumootenggoku
ngundiro. Yo, ngu muringga, ngundo nowoondoye sanggawetoni, nguro
ene biyomi oorengo tetenggo.
10 Beyero gome ingoweroyi muri ngu, muri biyomi bidodoboro damoni.
Oni gidarega ngu ene beyero gome ingootenggoku muringga, ngundo
ene yowoosootoni, enengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kuri
yokoro, kowuri urungga koorowootenggo.

### *Noore Suwooyi Sano Keta Oruweroyiga Ngu Gome Dowoowato*

11 Ene ge Anutro oni, ge ngu oo ngu kootu inoya, ge songo toonge. Ge
komo muri nenengo ngu yoweroyimboro koyi te; Anutro muri nenengo
ngu keyoya; nowoondoyemo hamoo teyingo muringga ngu teya; dobooy-
iboro nowoondoyi teweroyi muringga ngu teya; yanggango dikaro kowuri
ogingo bidodo koorowooweroyi muringga teya; ngunonggo simoo bareno
imakeyingomo mande muri, ngu teyi.
12 Oni ene Krayis newendemo hamoo teyingo ngu, enengo koni ngu,
oni ene ebe pawapawamu tero, kendu tetenggoku ngundiro. Yo, oni ene

ko yanggango tero, ebe pawapawamuno uro, uriyi yootenggoku ngu, ge nguya ngu kongga ngu teroode, oororo, wengamo yokowa. Ge ngundiro tero ngu, asa, Anutdo suwooyi sano keta eneya oruweroyi, ngu ko uriyi gunowa. Yo, ge nowoondogemo hamoo tero, ngunonggo ge simoo bare gidaregano wesiyoro eteku, ngu naruno nguno, Anutdo keta sugi sugi oruweroyi mande, ero gosiyoyingongga, ngu gunowa.

13 Anutdo ene oo bidodo keta oruweroyi, ngu yunoote. Krayis Yisas ngundo ngu, Pondiyas Payilat doongeyimo murini, enengombo, nenengo murini yootunoro, eyingo. Ngu Anutga ngu doongeyimo, ko, Krayis Yisasno nguya, no geno mande yanggango gunooteno.

14 Ge komo Anutro mande ngu bidodo gome keyo. Ge ngundiro tetoyi ngu, asa, sugabo nguno ma oodoni, ko, onindo nguya nguro mandeni biyomi eweroyi kini. Ge komo ngundiro sobowooro oodoyi, oororo, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, tunooteyingo naruno, nguno wenga kinitewa.

15 Yo, hamoo, Anutdo Krayis ko ombuweroyi naruningga rogo teyingo, ngu yeni tunootewa. Anut guranangge, nguro noore komo enengo oowooyi bingamini ero okoororuwato. Ene guranangge yanggangonidodo oorengo. Ene guranangge mera ngaro oo sobosobo oni ururu nguro Urungga. Oni ururu nguro soboyeroyingo oni urungga oorengo.

16 Ene guranangge, ene ma kumoote. Ene soru himi urunggano oorooteku, nguro noore ene tanggeyimo oorowuweroyi nguya kini. Kuri oni gurado nguya ene ma kenoyingo, ko, ataga nguya, oni gurado kenoweroyi nguya, ereremo kini. Enengo oowooyi urungga ko yanggangoni, ngu suwooyi sano ngundiro oruwa. Ngu hamoo.

### *Oni Oo Oowooyinggadodo Nguro Mande*

17 Oni mera nga oo sitowi oowooyinggadodo nguno eyi. Ene enengo digi beye oo urungga nguro ma oni oni tero, ene yeni mande unggarangooro windawinda tewero. Ndadiro nguro, oo ngu bidodo sodedo biyomi yeweroyi, nguro nowoondoyemo hamoo ma tewero. Kini, ene komo Anutro nowoondoyemo hamoo teyi. Enengombo nowoondonani gome oni oni teweroyi, oo gome ngu urungga oorengo, noore yunoote.

18 Oni oo sitowi urunggadodo nguno eyi. Ene komo mete ko gome metemi ngu bidodo teyi. Ene komo oni oni sanganimonggo oni gidarega ooro wenonootenggoku, ngu hoorooweyeroyi.

19 Ene ngundiro tero ngu, arisa, ene oo gome gome oowooyingga teyingo, ngundo kootuyisina, enengo hoorooweyeroweroyimboro yowuruwoowanggo. Ngundiro tero ngu, ene mete keta oruweroyi keta hamoo oorengongga ngu yowanggo.

### *Ge Komo Gengo Kongge Ngu Gome Sobowo*

20 O Timooti, ge komo ko Anutdo kuri gunowoku, ngu gome sobowo! Kingo mande Anutro muri ma keyooteku, ko, oni enengo ingoyingoyemonggo mande etenggoku, ngu nguya ge kootu ino. Ndadiro nguro, Anutdo kingo mande mande oniro ingoyingoyemonggo etenggoku, nguro sanggiri tete.

21 Oni gidaregado etenggo. Noore ingondudu oni, noore oo bidodo rogoyimo ero etenggo. Ene ngundiro etoyi ngu, asa, ngu naruno, ene damoni yero, Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yomburiyootenggo.

Anutro sumangeni ngu mete yeya orini. Ngu hamoo. 11

# 2 TIMOOTI
## Polndo, Timootiro So Uyi Erayaga Nakangoyingo

2 Timooti Mande Tabango

Nga so uyi erayayiga nga ngu, Timootiro. Polndo nga so uyingga nga, ene Rom ya biyomimo ootooro, ene ngu naruno so uyi nakangoyingo. Onindo Pol yoro ya biyomimo yeyingo. Ndadiro nguro, ene Yisas Krayisro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ete. Polndo ngandiro ingondudu tewoku ngu, Pol ureweroyi naruni namoko tetoyi ingoro, nguro ene nga so uyingga nga, nakangoyingo.

Timootindo, ngu Pol, hooroowero enengo erayadodo ko oowooyingga tero ngu, Timootindo Epesas oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, oni ngu gome soboyeroyingo. Timooti newendemo hamoo oorengo teyingo, ngu Polndo Yisas Krayisro newendemo ingootoni, hamoo tetoni, keyoyingo ngundiro. Polndo Timooti ngundiro kenoro, nguro ene ngandiro eyingo. Timooti ngu nenengo nangone, ero eyingo. Nga so uyingga nga ngu, Polndo enengomboro mande ero ngu, enengo newende bidodo oorengo Timooti inoro, nguro gome ingoro, enendo ngu komo gome yanggango dikaya, kowuri koorowooya dikani. Enendo ngu oni simoo bare gidega, Anutya mundi tetenggoku, ngu yoyoni. Polndo ngu Timootiya nga so uyingga nga nakangoro, ge nga mande nga etuyeroya, nenengo mande yuno ero, so uyi nakangoro Timooti inoyingo.

Nga so uyinggano ngano ngu, mande gumi gumi ngandiro ooroote.

* Polndo Timooti kambayingo. 1:1-2.
* Polndo Timooti ingootoni newendemo hamoo tetoni, nguro Anutno esosooteyingo. 1:3-7.
* Ngundiro ero ngu gome oorengo, Timooti ge yanggango dikaya, ko ngu gome eni. 1:8-2:13.
* Sunggi gura gura ngu eneno tunootewa. Ngundiro tunootetoni, nguno kenoro, ingoro ngu, onendo ngu hamoo oorengo, Anutro ko oni simoo bare oorengo tero oorootenggo. 2:14-26.
* Naru wenga ngu namoko tunootetoni ngu, oni simoo barero weti mbumbuwa ngu komo urungga oorengo tunootewa. 3:1-9.
* Ko yanggango teyinoweroyi, nguro mandeni, ko, oo biyomi Timootiro kono tunooteweroyi, nguro ingonda teni. 3:10-4:5.
* Polro ingonduduni newendemo ingooteku nguya, inoro eyingo. 4:6-18.
* Polndo oni gidarega kambayeroro nguro mande soweyoyingo. 4:19-22.

1 No Pol, no Krayis Yisasro Aposel oni. Anutdo no rogonerootoni, no keta oruweroyi mandega ngu oni simoo bareno wesiyoro eweroyimboro oni. Oni simoo bare, ene Krayis Yisasro nowoondoyemo hamoo tero ngu, ngu sugi sugi keta oruweroyiga, Krayisdo sunggi yeyingo, ngu yowanggo. Ngu kongga ngu no nunowo.

2 Timooti, ge noro Kristen nangone oorengo. No nga so uyingga nga, gengo nakangooteno. Awa Anut, noorengo urungga Krayis Yisas, ngundo enengo nowoondoyimo, ene ge sumange tenggunowa. Ene ge nowoondoge yeni, imakeyingomo oruwa.

*Noore Mande Keta Mesarango, Ngaro Ma Oyimoyerowa*

3 Noro osisambane ngu, ene Anutro muri ngu keyoyingo, nguro no nguya ngu keyooteno. Nowoondonemonggo ingootenoku ngu, nga muringga,

nondo tetenoku, ngu nenengo oorengo. Nenengo yemboongeyingo naruno,
no suwoo sano nguya, Anutno gengo esosootero yemboongeteno.
4 No gengo doongengge sonoyi ombuyingongga, ngu ingootenoku, nguro
no komo ge ko geyoro ngu, asa, no oni oni tewano.
5 No gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ingooteno. Ngu godange
kini. Nowoondoyemo hamoo ngundiro ngu, ombige Lowisno, ko, nangge
Yunisno nguya ngundiro oruwo.
6 Ngundiro nguro, no ingonduduge ngu yokutuwooteno. Ge Anutdo ko
teweroyimboro oo kingo duwoo, ge gunootoni oorooteku, nguro ingo. Kuri
nondo kandene ge tabagemo yetoowe, ge ngu oo kingo ngu yoyingo. Ataga
ngu, ge ngu oo kingo duwooga, gunoyingo koyi tetooga, urungga tunooteni.
Onindo de uwootoyi de urungga dedeku ngundiro, gengo oo kingo duwoo
yoyingongga, ngu koyi tetooga, urungga tunooteni.
7 Ge ingooteku, Anutdo sosoreyingo muringga, ngu noore ma yunoyingo.
Kini, ene noore yanggango oruweroyi muringga, ngu yunoro; ko, nowoon-
doye ebe ino ino tero, nowoondoyi teweroyi muri yunoro; noorengo
gowenani, ingondudunani gome sobowooweroyi muringga, ngu bidodo,
noore hoorooweyeroweroyimboro yunoyingo.
8 Ngundiro nguro, ge noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
mandeni, wesiyoro ewero nguro oyimo ma yowero, ko, no ya biyomimo
oorootenoku ngaro nguya, oyimo ma yowero. Kini, ge komo Anutro yang-
gangoni ngu yoya, ngunonggo ge noya kowuri nga gobooro koorowooro,
nguno mande keta gome, nga wesiyoro eweroyi, koyi ngu tewaro.
9 Anutdo kuri negoyeroro ko yoyowoku, noore enengo oni simoo bare
oruwato. Noore muri gome metemingga tetooye, nguro ma negoyeroro yoy-
oyingo. Kini, enengo ingondudunonggo, enengo sumangeningga, ngundo
negoyerowo. Kurimi oorengo, Anutdo mera nga, ma yeyingo naruno, Krayis
Yisasdo ngu sumangengga, ngu noorengo yunoyingo.
10 Ataga, nga narunggano ngano ngu, Krayis Yisas, noore ko yoyoweroyi
oningga, ngu kuri tunoo oorengo tunooteyingo. Yo, ene kumooro yang-
gangoningga, ngu oondoogero, Mande Keta Mesarango, ngu yunoro, nguno
suwooyi sano keta oruweroyi etuyerowo.
11 Anutdo no rogonerootoni, ngu Mande Keta Mesarango, ngu wesiyoro
eweroyi oni oorooteno. No nguro Aposel oni, ko, enengo mandeni, oni
simoo bareno etuyeroyingo oni oorooteno.
12 Ngu muringgano nguno, no kowuri koorowooteno. Ene, no nguro
oyimo ma yooteno. Kini, no kuri ingooteno, no ngu oningga, nguro
nowoondonemo hamoo tewo. No nguro murini, hamoo ingootoowe, ene
nga kongga, no kandenemo yewoku nga sobowootoni, sugi sugi oodoni
oororo, ngu naru urungga ngu tunootewa.
13 Nga mande hamoongga nga, ge no manggonemonggo ingowoku, ngu
oo gabogaboyi ge etunggerowonoku, ngu oni etuyeroyingo muri gome.
Ngundiro nguro, ge Krayis Yisasro nowoondogemo hamoo teyingo, ngu
yanggango teyinoya, ngunonggo Krayis Yisas nowoondoge ino! Ngu
muringga, nguno ngu, ge nga mandega nga gome dowoo!
14 Anutdo ge kandegemo oo gomengga, yewoku ngu, ge gome sobowo!
Yuka Kundingiyi, noore nowoondonanimo oorooteku, ngundo ngu, nga
kongga teteku, ngano hooroowenggerowa.
15 Ge kuri ingoote; Esiya oni bidodo, Piselas ko Hemosenis nguya, ene no
kuri noyokowonggo.
16 No, noorengo Simbunani, nguno yemboongeteno. Gedo, Onesiporas
ko enengo simoonggoroboro nowoondoyi teyunoni, ero yemboongeteno.

Ndadiro nguro, naru oowooyingga, Onesiporasndo no nowoondone yeni, imakero ooroote. Ene no ya biyomimo oorootenoku, nguro ma oyimo yoote.
17 Kini, ene Romno, ombuwoku ngu, ene no erewenerorо, ko biyomi tero oode, kootuyisina, no neyowo.
18 Ge ngandiro ingoote, no Epesasno oruwonoku ngu, Onesiporasndo no gome urungga hooroowenerowoku ngu. Nguro no noorengo Simbunani, nguno ero yemboongeteno. Gedo, wenga naru urunggano nguno, gengo sumange Onesiporas ino, ero yemboongeteno.

# 2

*Ge, Krayis Yisasro Me Oni Gome Oruwa*

1 Arisa, nenengo nangone, suwooyi sano noore ge nguya, Krayis Yisasya gobooro oodooye, nguno ge komo enengo sumangenimonggo yanggango dika!
2 No mande bidodo oni simoo bare urungga doongeyemo wesiyoro etoowe, ge ingowoku ngu. Ngu mandega ngu nangge, ge komo oni kuri yomosiyerowoku, ngundiro oni, ngu mandeningga, ngu kandeyemo yetoni, ngundo mete oni gidaregano, mande ngu gome, wesiyoro ero etuyerowanggo.
3 Ge komo Krayis Yisasro me oni oorengo gome ootooya, ngunonggo noore me oni gidaregaya, nga ko ngaro kowuri koorowoowato.
4 Oni, ene me oni koyi tero ngu, ene ko gura gura, ma dowooro tewa. Kini, ene me oni koyi gome tewa. Ngundiro tetoni, enengo me oniro tabango, ngundo enengo koni, ngu kenomayingoni ero, ko tete.
5 Ngundiro nangge, oni ene ebe pawapawamuno, kendutewero ngu, ene komo ebe pawapawamu ngundiro ma tero ngu, ene nguno oowooyidodo ma tewa.
6 Oni ko yanggango tero, oo kono miro sobowooteku ngu, enengombo ngu kongga, nguro engge koreteyingo, ngu koretero yowa.
7 Ge komo nondo mandega etenoku, ngaro ingondudu te! Noorengo Simbunani, ngundo ingonduduye yeni, himi yewa. Ge ngunonggo, nga mandega, ngaro muri bidodo tunoo ingowa.
8 Suwooyi sano ge komo Yisas Krayisro ingondudu te! Ene ngu Dewitro soweni, Anutdo ene merenonggo yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo, nondo mande etenoku ngundiro.
9 Nondo nga mande metemingga nga wesiyoro eteno. Nguro oni ngando noya oni biyomi ero ingoro, kowuri gura gura nunootenggo. Yo, nguro nodowooro ya biyomimo nguya noyetenggo. Ene Anutro mande, ngu ya biyomimo ma oruwa.
10 Ngundiro nguro, no nenengombo nowoondone yanggango inoro, kowuri bidodo koorowooteno. No oni simoo bare bidodo hoorooweye-rootenoku, ngu Anutdo enengo sorengoro sunggi yewokuro, no ngandiro ingooteno. No ngundiro tetoowe ngu, asa, ene nguya, Krayis Yisasno keta oruweroyi, ko duridaridodo suwooyi sano sugi sugi oruweroyiga, ngu yowanggo.
Noore komo nga mandega ngaro nowoondonanimo hamoo teni.
11 Hamoo, noore eneya kumooro ngu, noore eneya keta oodooye.
12 Ene noore yanggango tero, kowuri bidodo koorowooro ngu, arisa, noore eneya oo bidodo sobosobo oruwato. Ene, noore ene kootu inootooye ngu, asa, ene nguya, noore kootuyunowa.
13 Ene noore ene keyowero ero yokoro, ko noore mandega ngu ma keyoro ngu, arisa, noore yokootooye ngu, ene enengombo enengo mandeni, ngu

komo keyowa. Ndadiro nguro, ene mandeni ngu ma yowoorengowa. Hamoo oorengo kini, ero eyingo.

*Ko Oni Oorengo Ngu Anut Doongeyimo Ngu Nenengo*

14 Suwooyi sano, ge nga mandega, ngano oni simoo bare ingonduduye yokutuyeroya, Anut doongeyimo ge mande yanggango e! Ngu ngandiro. Ene komo mande gura guraro ma ebe urewa. Ngu muringga, ngundo oni gura nguya, ma hooroowewa. Kini, ene oni ngundiro mande, ngu ingootenggoku, ngundo yomburiyoote.

15 Ge komo ko yanggango teyadega, ge ko oni oorengo tunootete. Nguno ngu, Anutdo gengo kongge, nguro ingowa. Ngundiro tero, ge mande nenengo yoonenengoro wesiyoro ero, ge Anut doongeyimo nguya, oyimo ma tewa.

16 Ge komo kingo mande gura gura engge kini, nguro ge sosoreya gome meye. Ngundiro mande, ngundo oni oowooyingga oorengo, yowoosootoni, Anut kootu inoyingo ooreyimo oorowuwanggo.

17 Enengo mandeye ngu yomburiyoyingo. Mande ngundiro, ngundo ngu, urungga oorengo tunootero, rooku mambu ngundiro yewa. Hayimeniyas Payilitas eraga nguya, ene ronggesambi mande teweroyi oni.

18 Ngundiro oni ngu, ene hamoo mande, ngu yomburiyoyingo oni. Ene ngandiro etenggo. Noore kuri ko ootoogeyingo, ko ma ootoogewato, eyingo. Ngu mandega, ngundo oni gidaregaro nowoondoyemo hamoo ngu yomburiyootenggo.

19 Ene Anutdo ya nonggini yanggango oorengongga kuri miwo. Ngungga ngu, dikaro ooroote. Ngu nonggininggа, nguno nakaya ngandiro oorete. Oo Simburi Simbunani, enengo oni simoo bare ngu gome yeyoro ingoote, eyingo. Nakayano, ngandiro nguya ooroote. Oni simoo bare bidodo, Oo Simburi Simbunani, oowooyi yootunoro etenggoku, ngu ene komo muri biyomi ngu kootu inoya yokoyi, ero eyingo.

20 Ya urunggano koondo oo ngu oo wadoribo (Gol Siluwa), ngundo tero yeyingo, koondo gidarega, ngu debo koondo teyingo, ko gidarega ngu merambo koondo teyingo. Gidarega ngu kundingiyi ko metemimboro, gidarega ngu ko gura guraromu.

21 Nguro oni gura, ngundiro muri biyomi ngu andangero yokoro ngu, ene gome metemi nenengo oruwaku ngu, asa, ene ngu ko metemimboro koondo ngundiro kundingiyi oruwa. Ene mete enengo sobosobo ngu hooroowewaku ngu, ko bidodo metemi ngu tewero yoonenengowa.

22 Suwooyi sano ge komo simoo oorero ingondudu biyomingga, nguro ge songo toongeya ootoo. Ge ingondudu metemi, ngu yoweroyimboro koyi yanggango te! Yo, hamoo, ge komo ngu yoweroyimboro ko yanggango teya, nguro ge nowoondogemo hamoo teya, doboogeboro nowoondoyi teya, muri ko imakeyingomo oruweroyi, ngu bidodo te! Yo, hamoo, oni ene newende gomemonggo, Oo Simburi Simbunanino, meno etenggoku, ngundiro ngu, ge nguya te!

23 Ge mande mande gidarega mboorombo yoyoyingombo ingoyingo kini onindo etenggoku, ngu kootu ino. Ge ingoote. Ngundiro mande, ngundo ngu, ebe yeni tunootete.

24 Oo Simburi Simbunaniro ko oni ngu, ene komo ebe ma urewa. Kini, ene komo oni bidodoboya ngu, ene imakeyingomonggo mande ero tewa. Ene ngu etuyeroyingo oni metemi gome tero, sanggirini imaketoni, onindo biyomi gura eneno teyinootoyi ngu, ene nguro mete ngu kowuringga, ngu koorowoowa.

25 Ene ko imakeyingomonggo tero, ngunonggo oni mande utoro oorongootenggoku, nguro ingonduduye yomosiyerowa. Ene ngundiro tetoni ngu, asa, Anutdo bine hoorooweyerootoni, oni nowoondoye ingonduduye hamoo ngu ingowanggo.
26 Kurimi Setando ene yoyoro, enengo manggowo keyoweroyimboro gosiyeroyingo. Ene hamoo mande ngu ingoro ngu, asa, ene ingonduduye ko himi yetoni, nguno ngu, ene Setanro utongga, ngu omboongero ombuwa.

# 3

*Naru Wengamo Muri Biyomi Gura Gura Tunootewa*

1 Ge komo ngandiya ingo! Naru wengamo, ngu oo biyomi gura gura kowuri urungga oorengo tunootewa.
2-5 Yo, naru wengamo ngu, onindo ngu ngandiro tewanggo. Ene enengomboro nangge ingoweroyi; beyedoro nangge ingoro; enengo bingamiye nangge okooro; oni enengombo oo gura gura tero, nguro oni oni tero; oniya kootuyisina mande, ero yomooyinoro; awanamoyemboro mande unggarangooro; ene Anutro, onino nguya, ma esosootero, ngunonggo ene muri gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo muringga nguya, yokoro oruwanggo. Enengo oni soweni nguya siyero ma oruwanggo. Ene oni songombo eneno muri biyomi tetenggoku, nguro sanggiri teweroyi muri ngu ma yokowanggoku; mande kootuyisina ero endeyowanggoku; goweyeboro ingondudu ngu ma sobowoowanggoku; oni yomburibariyerowanggoku; muri metemi gome nguya yokoro, kootu inowanggoku; ene dobookuriye yoyoro, oni sanggiri kandeyemo yewanggoku; ene sodedomangge enengo ingonduduye biyomi ngu keyowanggoku; oni enengo ingootoyi, ene oni ururu tewanggoku; ene goweye oni oni teyinoweroyi muri gura gura, nguro gome ingowanggo. Yo, hamoo, ene oo ngu tero, ene Anutro ma ingowanggo. Ene kingo goweyemonggo nangge Anutro ko tero, ene Anutro mande muri yanggangoni, ngu kootu inowanggo. Ge komo ngundiro oni ngu tanggeyemo ma bibitewero, ge songo ootoo.
6 Godange etuyeroyingo oni ngundiro tero, ene torige torige baredoro yano utenggoku, bare ingonduduye metemi kini, ngu mande gura gura ingonduduye ganayeroweroyimboro yowoosooyingo. Yo, baredo enengo ingonduduye, ngu weti mbumbuwa tewonggoku, nguro ene kowuri urungga ingoyingo. Enengo nowoondoye ngu oo gura guraro ingootoyi, ngundo yowoosooro, oororo omburo tete.
7 Ngu bare ngu, ene suwooyi sano mande gura gura ingowero yootenggo. Ene hamoo mande ingoweroyimboro kini.
8 Kurimi, Yanis, Yambiris eraga, ene Mosesya sanggiri teyingo, ngundiro nangge, nga oni nga nguya, hamoo mande ngaro sanggiri tetenggo. Enengo ingonduduye biyomi buribari yeyingo, ene nowoondoyemo hamoo kini. Kingo goweye nangge.*
9 Naru ootuwoo nangge Yanis Yambiris eragaro, ene muriyari gura gura onindo ma teweroyi ngu teyingo. Ene oo urungga Mosesndo tewoku, eragado ngu teweroyi, ereremo kini. Ngu godange etuyeroyingo oni ngundiro. Oni enengo godange ngu kenoro ngu, ene gome watayi. Ngu oni ngu godange nangge, ero ingowanggo.

---

* **3:8:** (Kurimi, Igip merakono, ngu tabango oni koreteyingo oowooyi Pero, ngu oruwo. Yanis, Yambiris eraga, ngundo Pero, enengo gosonggi oni. Anutro Mandeno enengo mandega ngu bukEksodas /Kisim Bek 7:22; 9:11 nguno oorooteku, ngu kandangeyi).

*Ge Komo Anutro Mande Gome Ingoro Dowoowa*

10-11 Ene, ge kuri noro mande wesiyoro etuyeroyingo, ngu ingowo. Nenengo ootootoone murine bidodo ingoote. Ge oo ngandiro ingooteku: no Anutro hamoo ingootenoku, ngu hamoo yanggango oorengo, ingooteku; suwooyi sano no nenengombo nowoondone yanggango teyinoro, no ngunonggo oniya sanggiri ma teyingo ingooteku; no oni nowoondoyi teyunoyingo ingooteku; no yanggango tero kowuri koorowooyingo ingooteku; oo biyomi bidodo onindo nono tetoyi, ge ngu kenoro ingowo. No ogingo bidodo, Andiyokno, Ayikoniyamno, Listarano nunootoyi koorowootoowe, ge no gowenemo, ngu bidodo kenowo. Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ngu kowuringgano, ngunonggo, no andangeneroro noyowo.

12 Yo, oni bidodo Krayis Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo eneya siyero oodoyi, Anutro mande murini tewero etoni keyootoyi, merako oni nguro bogu sanggiri tero, ogingo urungga teyunowanggo.

13 Yo, oni biyomi ko ingondudu godange oni, ngundo suwooyi sano oni simoo bare ganaganayerowanggo. Enengo muri, ngu biyomi oorengo tunootewa. Ene oni gidarega ganaganayerootoyi, ko, oni gidaregado ene nguya ganaganayerowanggo.

14 Ene ge kuri ingowo. Noore oni simoo bare ge nguya, nga mande keta mesarango, nga etuyerowooto. Ngundiro nguro, ge ngu, nga hamoo mandega nga, ge kuri yoro, nguro nowoondogemo hamoo tewoku, ngu gome dowoo.

15 Yo, hamoo, kuri ge bodaga oode, ngunonggo ge damoni yero Anutro Mandeno ingowo. Ngu so uyingga, ngundo mete ge ingondudu gomemu gunowa. Nguno ngu, ge Krayis Yisasro nowoondogemo hamoo tewaku, nguro Anutdo ge ko goyowa.

16-17 Anutdo enengo Buk nguno mande ngu bidodo yeni, oni Anutro ingonduduni ingoro, mandeni nakangootoyi, ngu tunooteyingo. Ngu mandega, ngundo ene mete noore muri nenengo noore etuyeroro; noorengo weti mbumbuwa tunoo etuyeroro; noorengo endeyoyingo ngu yooneneyerowa. Ngundiro nguro, Anutro Mande, ngundo noore, enengo ko oni yanggangododo yoyeni, noore ko gome metemi, ngu bidodo mete tewato.

# 4

*Ge Komo Anutro Mandeni Ngu Wesiyoya E*

1 Krayis Yisasdo oni simoo bare keta oorootenggoku, ko kuri kumooyingomu nguya wirikoyerowa. Nguro no Anut doongeyimo ko Krayis Yisas ngu doongeyimo nguya, no mande yanggango geno ngandiro eteno. Krayis Yisasdo, oni simoo bare bidodo doongeyemo, tunoo ko ombuwakuno, ene noorengo oo bidodo sobosobo koreteyingo sugi sugi oruwa.

2 Ngundiro nguro, no geno mande yanggango ero eriringgerootoowe, ge komo nga mandero ingondudu teya, mande nga wesiyoya e! Oni simoo bare mande ingowero tetoyi, ngundi, ene nguro ma ingootoyi ngu, ge komo suwooyi sano ko yanggango teya, Krayisro mande, wesiyoya e! Ge komo nowoondoye sanggawewero, mande yanggango wesiyoya e! Ngundo nowoondoye yokutuwootoni, nowoondoye yowoorengowanggo. Ge komo Anut keyoweroyi mande, muri wesiyoya e! Ngundo mete nowoondoye yanggango teyunowa! Ge suwooyi sano ko ememonggo, eneno teya, mande gome etuyero.

3 Ndadiro nguro, kootuyisina ngu, oni mande gome nenengo ngu ingoro
yowero yokowanggo. Ene ngundiro tero, enengo ingondudu sodeye,
ngu nangge, keyoro, ene etuyeroyingo oni gidarega nguya yoyowanggo.
Yoyootoyi, ngundo mande gidarega kingo etoyi, ngu oni nguro gome
ingowanggo.
4 Ene mande hamoo ngu kootu inoro, ene kingo mande mande gura gura
ingowero sodeyewanggo.
5 Ene gengombo suwooyi sano tunoo ingondudu tewaku ngu, ge komo
kowuri koorowoowaku, ngu ge komo mande metemi ngu koyi teya, man-
dega nga wesiyoya e! Gengo kongga ngu Anutro Mande Keta Mesarango
wesiyoro eweroyi. Nga kongga, no ge gunowonoku nga ngu, komo bidodo
te!

### *Ataga, Noro Ko Ngu Kinitewero Tete*

6 Anutno wooro yeweroyi oni nguno Anutno Wayin sono wendootenggoku, ngundiro nangge, noro gowene nguya Anutno inootoowe, wooro yeweroyimboro. Yo, noro narune, ngano ngu kinitetoni, no toongewero namoko teteno.
7 No ebe pawapawamungga, nguno koretero dagayerowono. Ataga, no rogogakuno tunootewono. No kuri, Krayisno nowoondonemo hamoo ngu gome dowoowono.
8 Ngu pawamungga, nguno koretero dagayeroro, nguro no oo yoweroyiga ngu sobowooteno. Ngu ooga ngu ngandiro. Oo Bidodo Simburi Simbunani, noorendo wirikoyeroyingo oni nenengo gome, ngundo noya ewaku, ge oni nenengo ewaku, nguro ene no ko gumi nunowa. Yo, naru wenga nguno, ene ngu ooga ngu no nunoro, ko, oni bidodo ene tunootetoni, hahangero kenowero, ingondudu tero oorootenggoku, ngu nguya yunowa.
9 Ge komo sodedomangge nono ombu!
10 Dimas, ene mera ngaro oo nguro gome ingooteku, nguro ene kuri no noyokowoku, Tesalonayika endemo oorowuwo. Keresenis ngu, ene Galesiya merako oorowutoni, Tayitasdo Dalumesiya merasina toongewo.
11 Luk enesu nangge, noya oorootero. Nguro ngu, ge komo Mak yoya, geya omburi. Ene no hooroowenerorо, ko teweroyi oni gome.

### *Mande Sosowo Gidarega*

12 No Tikikas sureyootoowe, Epesas endemo kuri oorowuwo.
13 Ge ombuwero ngu, ge komo noro nengguro pirungga, Trowas endemo, Kapasdo yano yokootoowe, oorooteku, ngu yoya, buk nguya yoya ombu. Buk gidarega nusako goweyibo teyingo, ngu nguya komo yoya ombu.
14 Alekisanda, oo Ayen wadorimu teweroyi oni, ngundo ene biyomi urungga tenunowo. Kootuyisina noorengo Simbunani, ngundo enengo ko murini, nguro gumi teyinowa.
15 Ge nguya ngu oningga, nguro ingonda te! Ene noorengo ko mande nga yomburibariyoote.
16 Noro wirikoyingo naru koretero nguno, noso nangge mande wirikoyingo onino mandeni ewono. Ngu naruno, oni gurado no hooroowenerorо dikaro, mande ma eyingo. Kini, oni bidodo no noyokoyingo. No Anutno yemboongero ngandiro ewono. O Anut, gedo enengo biyomi nono tewonggoku, nguro ma ingowero, ero yemboongewono.
17 Ene noorengo Simbunani, ngundo no sobonerorо yanggango nunowo. Ngundiro nguro, no mande keta mesarango, wesiyoro eweroyi, ngu gome

etoowe, oni sowe gidarega, ngu mande ngu gome ingowonggo. Nguro
Anutdo yoyokootoni, ngundo no nureyi, ma kumooyingo.
18 Mande muri biyomi no tenunootoyi, Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngunonggo, andangeneroro, noyoro, oorero, enengo sambo endega enengo
oni simoo bare soboyerooteku, nguno noyewa. Ngundiro nguro, nondo
Oo Bidodo Simburi Simbunani enengo oowooyi suwooyi sano sugi sugi
bingaminidodo okoororuwano. Ngu hamoo.
19 Ge komo noya Prisila, Akuwila, erambarisa, Onesiporas ko enengo
simoonggoro ngu bidodo kambayero.
20 Erasitas ngu Korind ende nguno oodoni, Taropimas ngu sayidodomu
yokootoowe, Mayilitas endemo, nguno ooroote.
21 Ge komo nono sodedo ombu! Ndadiro nguro, ge bodaga oruwaku
ngu, asa, doogo naru biyomi tunootewa. Yubuyulas, Payudenis, Layinas,
Koloodiya, ngu Kristen dobookurinani, ngu bidodo, ge kambagerootenggo.
22 Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo geya oruwa. Enengo suman-
geni ngu, ye kewooroyemo nguno mete orini. Ngu hamoo.

# Polndo Tayitasro So Uyi Nga Nakangoyingo

Tayitasro Mande Tabango

Tayitas, ngu Yuda oni kini, Tayitas ngu Polndo Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro etoni, ngu ingoro, ene newende yowoorengootoni, nguro ene Yisas Krayisro hamoo oorengo ingoyingo. Polndo endeyoro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro etoni, nguno ngu, Tayitas ene Polya endeyoro, ngunonggo Pol hooroowero ko teyingo. Tayitas, ngu Polya yade oororo, Yerusalemno nguno Aposel oni yowuru gurano oorowuyingo (Aposel 15:2). Polndo ngu kuri Tayitas sureyootoni, tambu eraya Korind oorowuyingo. (2 Korind 7:6-7; 8:6 ko 8:16). Kootuyisina, Polndo ngu Tayitas rogowootoni, ene Kirit meradonimo nguno nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare ngu soboyeroni, ero, rogo teyingo. (Tayitas 1:5).

Nga so uyingga ngano ngu, Polndo ngu Tayitas, ene komo tabango oni gidarega rogo tetoningga, ngundo nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare ngu soboyeroni, ero, nguro ko, etuyeroyingo godange oni, nguro ingonda teyi ero, mande eyingo. Nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare etuyeroweroyi, nguro muri ngu, Tayitas etungoyingo. Nguno ngu, nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare, nguro muriye gome gura gura nguya etungoyingo.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ngu ngandiro:

* Polndo Tayitas kambayingo, nguro mande. 1:1-4.

* Nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro tabango oni, nguro mandeye. 1:5-16.

* Nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro yambo mande guradiro guradiro teweroyi, nguro mande ingoweroyi, nguro mandeni. 2:1-15.

* Muri gome nenengo ngu guradiro guradiro oorooteku, ngu ingowero eyingo. 3:1-11.

* Polro mande kinitetoni, Polndo okeyi, ero eyingo.3:12-15.

1 No Polndo nga so uyingga, ge Tayitas, nguro nakangooteno. Anutdo no rogonerootoni, nguro no ngu Anutro ko oni. No ngu Yisas Krayisro soweyeroyingo Aposel oni. Anutdo no surenerowoku ngu, nondo Anut enengo simoo bare enengo oorengo kuri rogo tewoku, nguro nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu nenengo teyinowero. Nondo nga kongga tetenoku, ngundo ene hoorooweyerootoowe, ene Anutro Mande Keta Mesarango nga yoro gome ingoro, ngunonggo ene Anutro mande muri gome ngu keyowanggo.

2 Oni Anutro murini ngu gome keyoro ngu, asa, nguro ingonduduni gosiyoro, Anutya suwooyi sano keta sugi sugi oruweroyiga, ngu sobowooro oruwanggo. Kurimi oorengo, Anutdo oo gura ma tetoni, tunooteyingomo nguno, ene kuri nga mande keta sugi sugi eneya oruweroyiga, ngu noore yunowero, mande gosiyoro eyingo. Ene mande godange ma ewa.

3 Asa, kootuyisina, ngu naru rogo teyingongga, ngu tunooteyingo, Anutdo oni gidarega yootunoyerootoni, ngundo ene Yisasro mande ero, oni etuyeroweroyi tunooteyingo. Ngu muringgano nguno ngu, Anutdo enengo keta sugi sugi oruweroyiga, nguro mande yeni, tunoo oorengo tunooteyingo. Enengo ko oni manggoyemo, Anutdo enengo mandeni, ngu wesiyoro etuyeroyingo. No nguya Anutdo, ngu mandega ngu rogonerootoni, onino wesiyoro eteno. No kingo ko oni kini. Kini, Anut

enengombo, noore ko yoyoweroyi kongga, nguro no enengo mandeni wesiyoro ewonoku, nguro no rogonerowoku ngu!

4 Tayitas nondo nga so uyingga nga, ngu gengo nakangoro gunooteno. Gengo Anutno nowoondogemo hamoo teyingo, ngu nondo nowoondone hamoo teyingo, ngu siyeyingo. Nguro, ge ngu, noro nangone ngundiro. Nondo Anutno yemboongeteno. Anut, Awanani, ko noorengo ko yoyoweroyi oni, Yisas Krayis, ngundo sumange ge suwooyi sano gunoro, ngundo nowoondoge yeni, imakero ayibidodo teya, imakeyingomo ootoo. No nguro yemboongeteno.

### *Oni Krayis, Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Nguro Tabango Oniro Mandeye*

5 Nondo ge kuri goyokootoowe, ge Kirit meradonimo oorooteku ngu, ngu muri ngu ngandiro: Nondo ngu ngandiro ingooteno, ge komo ko bidodomo ko gumi gumi ngu nenengo kini, ngu yoonenengootooga, gome metemi tunooteni, ero ingooteno. Ge ende bidodomo, Kristen oniro tabango oni Anutro yowuru yano rogoyerootooga oriyi. Kuri, nondo geya ewonomu, ngundiro.

6 Ye komo Anutro yowuru yano tabango oni muriye ngu, ngundiromu ngu rogo teyi. Oni gura ene goweyimo biyomi gura oni simoo bare doongeyemo kini ngu, ene oni gome nenengo. Ngu oningga ngu, ene komo bareyi guranangge yoro, bare guraya ma endeyowa. Enengo simoongo ngu ewe nemi nowoondoyemo imakeyingo murimo oruweroyi. Ene oni doongeyemo muri biyomi buribari ngu ma tero, ene awanamoyemboro manggoye ma toongootenggo.

7 Ge ingoote, Kristen oniro sobosobo, ngundo ngu, ene Anutro koni ngu sobowooro kawararangowa. Nguro ngu, ene komo gome nenengo oorengo endeyoni. Ngundiro tetoni ngu, oni simoo baredo, ene goweyimo kingo oo biyomi gura, ma kenowanggo. Ene windawinda sodedo ma tero, ene sanggiri sodedomangge ma tewero. Ene sono kowoo nero, mera ma utoro endeyowero. Ene, oni kingo kingo ma yutoro, endeyowero. Ene digi beye oo urungga yoweroyimboro doongeyi, ma urungga tewero.

8 Ene, ngundiro muri biyomi ma tewero. Kini, ene komo oni ende songomonggo amana mayetoyiga, ngu yomosiyeroni. Ene, komo meyero oni gome hoorooweyerowa. Enengo ingondudunimo ndawu ooga ngu biyomi, ngundi metemi, ngu ene gome watayi. Ene, komo muri gome teweroyi ngu nangge keyoya teni. Enengo endeyoote muri gomengga, ngu oni etuyerootoni, ene Anutro oni gome, etuyeroyingo. Ene komo enengo goweyi ingoyingoni, ngu nangge gome sobowooni.

9 Ene ngu komo Yisasro Mande Keta Mesarango, ero etungowonoku, ngu gome yanggango oorengo dowooni. Ngundiro tero ngu, ene komo ngunonggo oni Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoweroyi mande, ngu gome nenengo oorengo etuyerootoyi, ngu keyowanggo. Asa, ene mete Kristen oni Anutro mande tootongootenggoku, nguya mande yanggango mamanayerootoni, nguno ngu, oni ngu ingootoyi, biyomi yetoni, ene gome oorengo ingoro, ko yowoorengowanggo.

### *Kirit Meradoni Godange Oni Oowooyingga Oorengo Nguro Ingonda Teyi!*

10 Yo, Kristen oni kewooroyemo, oni oowooyingga ene mande gome nenengo ma ingoro keyootenggo. Ene kingo mande mande ero, oniro ingonduduye yomburiyoro, kingo ganaganayerootenggo. Yudano, Kristen oni oowooyingga, ngundo ko biyomi ngundiro teyingo.

11 Oni ngundiro ngu, ene muri biyomi ngu tero, ene Kristen oniro, digi beye oo ngu sobiyoro yootenggo. Ngundiro tero, ene muri biyomi, ngu noorendo ma teweroyi ngu tero, ene etuyerootenggo. Ngu muringgano, nguno ngu, ene oni gidaregaro ingonduduye yomburiyoro, ngunonggo enengo bare sumooye, simoo namboye nguya ingonduduye yomburiyerootenggo. Nguro ngu, ge, ko yambo yaro sobosobo oniku, nguya komo ngundiro oni nguro manggoye ngu gosiyo yunoyi.
12 Kuri, Kirit oni gura ngu, enengo ingondudu gome eyingo oni, ngundo ngandiro eyingo. Ngu Kirit oni, ngu godangeyedodo oni oorootenggo. Ene oowari urungga oorengo newero ingoro, ene ko tewero nguya sure kini kini urungga tetenggo. Ene se koki biyomi, ngundo mayero, oni yokitoni ogingooteku ngu oni ngundiro, eyingo.
13 Nga mandega, nga ingondudu eyingo oni, Kirit meradonimonggo, ewonggoku ngu hamoo oorengo, nguro ge komo oni nowoondoye hamoo tero, oore nenengomu yokootenggoku, nguno mande yanggango oorengo mamanayeroote. Nguro ene ingowanggoku, ngu oorega ngu, ngu nenengo kini. Nguro ngu, ene ingonduduye yowoorengoro hamoo mande, ngu keyowanggo.
14 Oni ene Anutro hamoo mande keyoro ngu, asa, ene Yuda oniro mata mande kingo kingo, nguro sodeye ma yero, onindo mande godange etenggoku ngu nguya ma ingowanggo. Ngundiro oni ngu, ene Anutro mande hamoo ngu kuri kootu inoyingo.
15 Anut doongeyimo, oniro ingonduduyemo nowoondoyemo ngu gome nenengo ootooro ngu, asa, ene mete oowari bidodo newanggo, nguro roogo kini. Ene oni gura enengo ingonduduni newendemo, sugabododo tero, Yisasno newendemo hamoo ma teyingongga, ngundiro oningga ngu, ene oo biyomi ngundi metemi teweroyi, ene ngundiro teweroyi watayi kini. Ene oo biyomi tero, ngu ingootoni oo biyomi ero ma ingowa, ngundiro ingoyingo.
16 Enengo manggoyemonggo ngu, ene ngandiro etenggo. No Anutro ingoro keyooteno, eyingo. Ene ngundiro etoni, ene endeyoyingomo, ngu oo biyomi oowooyingga tetenggo. Ngu muringgano, nguno ngu, oni simoo baredo tunoo oorengo yeyootenggoku, ene Anut kootu inootenggo. Anutdo ngu muri biyomingga, kenoro, nguro biyomi urungga ingoote. Ngu oni ngundiro, ene Anutro mandeni ma keyoro, oo metemi gura ma tewanggo. Kini oorengo.

# 2

## *Oni Simoo Bare Dogodogonimboro Mande*

1 Ene Tayitas, ge ngu komo hamoo mande gome nenengongga, nguno ingoyingo gome yoyingongga, ngunonggo mande muri gome nenengo, nguno oni simoo bare Anutro nowoondoye hamoo teyingomu, nguro mande gome teweroyi, ngu eya etuyeroya ngu, ge ngandiya e:
2 Oni dogodogoni ngu, enengo rogoyimo oo nangge teyi. Sono kowoo oowooyingga, ma newero, nguro ene mete ingondudu muri gomemu nangge ingoro, ngunonggo, enengo goweye ingonduduye ngu gome sobowooyingo. Oni simoo baredo muri gomengga, ngu tetoyi kenoro, ngu oowooye bingamini okootenggo. Ene ngu komo nowoondoye yanggangomonggo, Yisasro mande nenengo nangge, nguno gome oriyi. Oni dobookuriyeboro, nowoondoyi teweroyi mande murimo, nguno teyi. Enengo kowuri bidodo koorowooro, yanggango dikaweroyi murimo, nguno oriyi.

3 Ngundiro nangge, gedo bare dogodogoni nguya, ene komo Anutro murini, ngu keyoya, kundingiyi endeyoyi, ngundiya etuyeroyi. Ene oni dobooyiboya, kootuyisina, kingo mande ma ewero. Ene ngu sono kowoo yanggangongga, ngu ingootoni, ngundo ene ye ma sobowoowero. Ene komo bare oore mande muri gome nenengo nangge, ngu etuyeroyi.
4 Bare dogodogoni, ngundo bare oore garo ngu, ene komo enengo kamesumooye ko enengo simoonamboye, nguro nowoondoyi teyunoyi.
5 Ene komo enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooya, ngunonggo sebo barese muri biyomingga, ngu ma tewero. Ngunonggo ngu, enengo yano oo ngu gome oorengo sobowooro, nguro ene kamesumooye, ko simoo namboye gome hoorooweyeroyi. Ene komo kamesumooye nowoondoyemo ootooya, nguro manggoye keyoyi. Ene komo ngu muringga, ngu bidodomo tetoyi ngu, asa, onindo, ngu kenoro, Anutro mandeni nguro kootuyisina mande ero, ma yomooyinowanggo.

### *Simoo Oore Garoro Mandeye*

6 Ngundiro nangge, ge komo simoo oore ngu ingonduduye yokutuyeroya, mande gome yunootooga, ene nguya enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooyi.
7 Tayitas, ge komo muri bidodo mete teteku, ene gengombo, ngu ge komo oo gabogaboyi gome ngundiro oodoyi ngu, asa, simoo oore ge geyoro, ene ge kenggerowanggo. Oni etuyeroweroyi ko ngu, ge komo mande nenengo ngu nangge, etuyeroya e. Etuyeroya etooga, onindo ngu ingoro, ene hamoo ingowanggo. Enengombo nguya, ingootoni, hamoo tete, ero ingowanggo. Ge komo suwooyi sano ngu, ge gome ingondudu teyagogo, ngunonggo, oni gidarega, oo kenoro ingowanggo. Ge oni nenengo, ero nguro oowoongge bingami okoowanggo.
8 Ge komo hamoo mande nenengo, ngu nangge teya, etuyerootooga ngu, onindo geno biyomi gura ma kenowanggo. Nguro ngu, onindo Yisasro mande ma keyootenggoku, ngundo ngu oyimo mande biyomi, noore Kristen onisina, ngu ma ewanggo.

### *Kingo Ko Oniro Mandeye*

9 Ye ngu komo Kristen kingo ko onino, ngandiya etuyeroro eyi. Oo bidodomo ngu, ene komo enengo sobosobo, nguro mandeye ingoya, ngu nowoondoyemo oriyi. Ene komo ko gome teyi. Ko onindo, enengo sobosobo oniya mande biyomi ma ero, manggoye ma toongoowanggo. Ene ngundiro oo gome tetoyi ngu, asa, enengo sobosobo ngundo kenoro, ngu oni metemi, ero ingowa.
10 Ko onindo enengo sobosobo nguro oo ngu gumi yakakayi ma yowanggo. Kini, ene komo enengo muriye gome ngu tunooteni. Nguro sobosobo oni enengo muriye, ngu gome kenoro, ngu oni gome nenengo, ero ingowa. Kristen ko onikundo, Anut, enengo ko yoyoweroyi oni, nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, enengo endeyoweroyi gome nguya, noore tunoo etuyeroyingo. Yo, enengo endeyoyingo gomengga, ngu noore etuyerooteku ngu, Anutro mandega nga, ngu komo hamoo nangge! Ero ingoro, nguro ingondudu urungga teyingo.

### *Noore Komo Metemi Nenengo Ootooro, Ngunonggo Krayisro Narungga, Ngu Sobowoowato*

11 Ge komo oni simoo bare, Yisas Krayisno, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mande yanggango yunoro, enengo endeyoyingo ngu gome nenengo nangge tetoyi etuyeroyingo. Ndawugaro nguro, noore ingootetoku,

Anutro sumangenimo, Anutdo kuri Krayis Yisas soweyootoni, ene merako
ngano ombutoni, nguro Anutdo mete oni simoo bare, weti mbumbuwa
bidodo andangeyunoro, ko yoyowa, ero ingoyingo.
12 Ngu Anutro sumangenggano, ngu noore Anut kootu inootetoku
muringga ngu, yootunoro etuyeroote. Mera ngaro goweyimboro oni
oni teweroyi muri biyomingga, ngu yokoro kootuyinoro, asa, noore in-
gondudunani, gowenani gome sobowoowato. Noore Anut doongeyimo,
muri nenengo nangge, keyoro, ngundiro nangge, ataga, yade oororo
kumoowato.
13 Ngu Anutro sumangenggano, Anutdo noore etuyeroro, noore nowoon-
donanimo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunootoni, nguro noore
oni oni teweroyiga, ngu Yisas Krayis, ko ombuweroyi narungga ngu
sobowooro oruwato. Ene noorengo Anut yanggango oorengo, noorengo
hoorooweyeroyingo oni.
14 Krayisdo ngu, enengo ketangga ngu yokoro, ngundo noore oo biyomi
teyingomu uriyeroro, ko yoyoyingo. Yo, Krayisdo, noorengo kumooro,
nguro ngu, noorengo weti mbumbuwanonggo andangeyeroro, ko yoy-
owo. Krayisdo kumootoni, nguro ngu, nowoondonani, ngu sarayi oorengo
tunooteyingo. Ene noore yeni, enengo oni simoo bare tunootero, nguro ngu,
noore Anutro muri gomengga ngu keyowero, hahangeteto.
15 Arisa, ge komo suwooyi sano nga mandega nga nangge Kristen
onino eya etuyeroya, enengo muri biyomi yomosiyoyuno! Ge komo ene
yokutuyerootooga, ene nga mandega, nga nangge, keyoya oriyi. Ge komo
Kristen oni simoo bare, Anutro mande nenengo ma keyootenggoku, ngu
mande yanggango mamanayero. Onindo komo ge angoyi oni, ooroote
ero ma ingowero. Kini, ge kingo angoyi oni kini, Anut enengombo ge
rogogerootoni, nga kongga nga tete.

# 3

*Noore Komo Muri Gomemo Nguno Yanggango Dikaro Oruwato*

1 Ge komo naru bidodomo, Kristen simoo barero ingonduduye ngu
yokutuwootooga, ene komo Gabuman sobosobo onidodo ko tabango oniku,
nguro manggoye keyoya, ngu nowoondoyemo oriyi. Ene komo ko bidodo
gome teweroyi, nguro nangge, meyeya, teyi!
2 Ge komo mande ngundiya, Kristen oni simoo bare etuyero. Ene oni
guraya mande biyomi ma ewero, ene ebe rongge sambi mande, ma tewero.
Ene komo oni gidarega, nowoondoye yunoyingo. Ene suwooyi sano ngu,
ene komo mande muri gome imakeyingo, ngu nangge, oni simoo bare
bidodo teyunoyi, ngundiya etuyero.
3 Yo, nondo ngu muringga ngu etuyerootenoku, yendo komo simoo bare
gidegaro nowoondoye ngu ngandiro: Ge ingooteku kurimi ngu, noore
nguya ingondudunani, gome metemi kini. Nguno ngu, noore mande toon-
gootoongo, ngu teroruwooto. Setando noore ganaganayerootoni, noore
wenonoro endeyoro oruwooto. Noore muri biyomi gura gura, nowoon-
doye uruteweroyi, goweyega, nga oni oni teyinoweroyi, nguro nangge
hahangero suwooyi sano teyingo. Noore oni songomboya nowoondoye
biyomi yeweroyi, oniro oo kenomayingoweroyi. Ngunonggo ngu, onindo
nooreya, nowoondoye biyomi ingootoyi, noorengo kewooronanimonggo,
mundi oniya, mundiyi gumi teweroyi muri, nguno oruwooto.
4-5 Ene noore weti mbumbuwa murimo oodooye, Anutdo sumange
teyunoro, noorengo nowoondoyi tero, Yisas, noore ko yoyoweroyi oni,

ngu sureyootoni, omburo, noore ko uriyeroro yoyoyingo. Enendo ngu noorengombo mande muri gome nenengo oorengo gura tetooye, ngu kenoro ingoro, nguno ene noore ko uriyeroro ma yoyoyingo. Kini, enengo nowoondoyiningga, ngundo nangge, ene noore ko uriyeroro yoyoyingo. Anutdo Yuka Kundingiyi soweyootoni, noore sonoyerootoni ngu, noore enengo doongeyimo, nowoondonani sarayi oorengo yeyingo. Yo, ene noore sarayi oorengo yero, nguro noore keta tunooteyingo. Baredo abu keta bisiyooteku, ngundiro nangge, noore keta tunooteyingo.

6 Ngu ngandiro: Yisas Krayis noorengo weti mbumbuwanonggo ngu uriyeroro ko yoyoyingo oni, ngundo noorengo Yuka Kundingiyi soweyoyingo. Ngundiro nguro, Anutdo Yuka Kundingiyi yeni, nowoondonanimo yanggango angeyingo.

7 Ene ngundiro tero, ngunonggo, Anut doongeyimo, ene nooreya oni gome nenengo eyunoyingo. Ngu Anutro sumangeningga nguno ngu, Anutdo noore rogoyerowoku ngu, suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu yowato. Nguro ngu, noore ngu ooga, ngu sobowooro oruwato.

8 Nga mande ewonoku nga, ngu hamoo nangge. Nguro nondo ingootenoku, ge komo nga mandega, nga ge nguro mande yanggango, eneno ero etuyerootoyi ngu, oni Anutro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngundo ene mete nowoondoyemonggo, nguro ingondudu tero, nga kongga ngaro yanggangoni, nguro murini gomengga, nguno yanggango dikaro oruwanggo. Ngundiro tero, nga kongga, nga ngu gome tetoyi, ngundo oni bidodoboro hoorooweyerowa.

9 Oni simoo bare ngundo kingo mande gura gura ero, nguro ene kingo sumoo sumoo ero endeyootenggoku; osi sambaye oowooyemboro mande mande ero, nguro sanggiri tero, Mosesro mamana mande, nguro kingo rongge sambi tetenggoku ngu, ngu oo ngu bidodo ge komo dagaya endeyo. Ge ingooteku, ngundo ngu noore ma hoorooweyeroro, nguro engge gome ma tunootewa.

10 Etuyeroyingo oni, ene Kristen oni gidarega, ganayeroro, Anutro mande nenengo kini, ngu etuyerootoni ngu, asa, Kristen tabango oni, ngundo komo godange oni mamanangowa. Godange oningga, ngu ingonduduni ma yowoorengoro, tabango oniro mande ma keyootoni ngu, asa, tabango oni, tambu erayayiga, ene ko mamanangowa. Ene ngundiro mamanangootoyi, ene ngu ma keyootoningga ngu, asa, Kristen tabango oni, ene komo godange oni roogo tetoyi, ene ko ma etuyerowa. Ngu oningga ngu, ene komo nenetero torige oruwa.

11 Ge ingooteku, oni ngundiro ngu, ene oore gome metemi, ngu kuri yokowo. Nguro ngu, enengo weti mbumbuwani ngundo ngu, ene kuri yomburiyowoku ngu! Ero ingowa.

### *Wenga Mande*

12 Kootuyisina ngu, nondo Atemis, ngundi, Tikikas eraga gura sureyootoowe, geno nguno oorowuwari. Ene Kirit meradoni, nguno mayetoni ngu, ngundo gengo ko nguno yowa. Ene geno, nguno tunootetoningga ngu, asa, ge komo sodedomangge, Nikopolis endemo, nguno nono ombu. Ge ingooteku, nondo ngandiro kuri ewonoku, wendeyi biyomi yeyingo, doogo urungga naruwo ngu, no Nikopolis nguno oruwano.

13 Yo, ge komo Mosesro mamana mandero ingoyingododo oningga, oowooyi Sinas, ko Apolos nguya, ngu gome hoorooweyeroya soboyero. Ge komo eneya saweroyimo, nguno oo gome yunoya, hoorooweyero. Ngundiro tetoyi ngu, ene saweroyi oo nguro, ma wenonowari.

14 Noorengo, Kristen simoo bare ngu, ene komo oni ooro wenonootoyi,
hoorooweyeroweroyi mande muringga, nguro gome ingonda yanggango
dikaro, ngunonggo, ene oni hoorooweyeroweroyi, nguro koyi gome
tewanggo. Kini tetoni ngu, ene kingo oodoyi ngu, ene Anutro mande murini,
ngu engge kini tero oruwa.
15 Mande wenga no geno eteno. Oni simoo bare noya oorootetoku,
ngundo ge kambayeroro mande, yengo Kirit onino soweyootenggo. Ge
nguya, ge komo noro kambayeroyingongga, ngunonggo, oni simoo bare,
ngu noorengo dobookurinani, ngu Yisas Krayisro nowoondoye hamoo tero
oorootenggoku, nguya yowanggo. Nguro no yemboongetoowe, Anutro
sumange ngu ye bidodoboya orini. Polndo ngundiro yemboongeyingo.

# PALIMONRO BUK
## Polndo Nga So Uyingga Nga Ngu, Palimonro Nakangoyingo

Palimonro Mande Tabango

Palimon, oningga ngu ene digi beyedodo, ngu newendemo hamoo teyingo. Ngundo ende gura oowooyi ngu, Kolosi ngunonggo ombuyingo. Palimondo ngu, kingo kirikiri oni gura ngu yoyingo, ngu oowooyi Onesimus. Ene kootuyisina, Onesimus ngu Palimonro ko ngu bidodo yokoro toongeyingo. Ngu naruno nguno, oni muriye ngu ngandiro. Oni ene mete simoo bare gidarega uriyoro, se bo uriyoro, ngundiro uriyoyingo. Simoo bare uriyowonggoku, ngu komo enengo simburi ngu suwooyi sano kingo ko tero oruwonggo. Nguro ngu, kingo kirikiri gurado ngu enengo simburini, ngu biyomi ingoro, toongetoni ngu, enengo simburi ko oni ngu ko yowaku ngu, asa, ene mete ureyi kumoowa.

Onesimus ngu toongero, oororo, Pol ya biyomimo kenoro ngu, ene ngu naruno Polya nguno oriyingo. Polndo ngu eneno mande ero ete. Etoni ingoro, Onesimus newende yowoorengoro, Yisas Krayis nowoondoyi hamoo teyingo. Pol, Onesimus, eraga ngu enengo erayadodo naru bodaga pirungga oruwori. Ene Polndo ngu ingondudu ngu gome yoro, Onesimus ngu ko oororo, sobosoboga Palimon ngu newendemo oruwa. Ngu muringgano ngunonggo Polndo nga so uyingga nga nakangoro, Palimonno soweyoyingo. Polndo ngu Palimonno mande ero, nguro gome ingoro, ene oni oni teya, Polndo ngu Onesimus ngu naruno eneno ombuyingo, nguro hamoo kambayingo. Ngu ingootoyi, kingo kirikiri ma tewa. Kini, nguro oni oni teya, ene kambayeroya ngandiya eyi. Ene ngu, Yisas Krayis nguro oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguya yowuruwooyingo.

Nga bukga ngano ngu, mande gumi gumi ngandiro ooroote:

* Polndo, Palimon ngu kambayingo. 1:1-3.

* Polndo, ngu Palimonro Anutno esosooteyingo. 1:4-7.

* Polndo, ngu Palimonro gome ingoro, enendo ngu Onesimasro oni oni teya orini. 1:8-22.

* Polndo okeyi ero eyingo. 1:23-25.

1 No Pol, no ngu Krayis Yisasro koni tewonoku, nguro ya biyomimo oorooteno. Nondo nga so uyingga nga ngu, Palimon, gengo nakangooteno.
Ge ngu noorengo Kristen doboonani oorengo, konani nguya gobooro
guranangge, nguro nondo noorengo Kristen doboonani, Timootiya ge
kambagerootero.
2 Noorendo ngu noorengo Kristen kuwoonani Apiya; Arisitakasdo ngu
nooreya nga kongga ngaro me oni tero, ebe utoro oorootetoku; ko, Kristen
simoo bare Palimonro yano omburo yowuruwootenggoku, nguro nguya so
uyino mande nga soweyootero.
3 Noorengo Awanani Anut nguya, Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis, ngundo
ye sumange teyunoya, nowoondoye yeningga, imakeya orini.

*Palimonro Newende Ngu Oo Bidodo Simburiga Ngu Inoyingo*

4 Ge noro doboone, Palimon, nondo gengo ingondudugeroro ngu, ne-
nengo yemboongeyingo naruno, no suwooyi sano, ngu nenengo Anutga
nguno gengo esosootero yemboongeteno.

5 Ndadiro nguro, suwooyi sano no gengo mande ingootenoku ngu, gengo
nowoondoge, ngu Oo Bidodo Simburi, Yisas inoro, nguro nowoondo-
gemo hamoo teyingongga, ngu yanggango tero ooroote. Ngundiro tero,
ngunonggo ge Anutro simoo bare bidodoboro nowoondoyi tero, nowoon-
doge ene yunoote, ero etoyi ingowono.
6 Ge nooreya nowoondonani gobooro yero, Krayisro nowoondonanimo
hamoo teteto. Nguro ngu, nondo gengo nowoondogemo hamoo teyin-
gongga, ngu Anutdo yeningga, gome yanggango teni, ero, Anutno yem-
boongero oorooteno. Nguro nondo ngandiro ingooteno. Anutdo ingoyingo,
gome nenengo ge gunoro, ngunonggo oo bidodo gome oorengo, ngu geno
tenggunooteku, ngu gome oorengo ingowa, ero ingooteno. Ndadiro nguro,
ge Krayisro nowoondogemo hamoo tero, nguya gobooro oorooteri.
7 Yo, doboone, gedo Kristen simoo bare bidodo nowoondoyi teyunooteku
muringgano, nguno, ge enengo nowoondoyemo hamoongga, ngu yang-
gango teyunoote. Nguro ngu, no oni oni urungga oorengo teteno. Gengo
muringgega teteku, ngundo noro nowoondone yeni, imakero ooroote.

### *Palimondo Ngu Ene Komo Onisimas, Ngu Ko Yoya, Dobooyi Teni*

8-9 Nguro ngu, nondo Krayis oowooyimo, nga mande yanggangongga nga,
no mete geno ewano. Ge komo nga ooga nga te, ero mete ewano. Ene nondo
nguro ngandiro ma ewano. Kini, nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo
noore geya gobooro gosiyerooteku, nguro nondo nga mandega, nga geno
ememonggo sumoo eteno. Yo, no Polndo, no kurimimonggo, Krayis Yisasro
ko oni tero oodoowe, nguro mundi onindo noyoro, ya biyomimo noyetoyi
oorooteno.
10 Nguro nondo ngandiro sumoo eteno. Gedo ngu noro nangone,
Onisimas, nguro gome ingo, ero eteno. Ndadiro nguro, nondo ya biyomimo
ootooro, ngunonggo Krayisro newendemo hamoo teyingongga, ngu etun-
gowono. Ngu muringgano nguno ngu, ene noro nangone oorengo ngundiro
tunootete.
11 Kuri, ene gengo kingo kirikiri oni oruwoku, nguno ngu, ene ge
hooroowenggeroro, ko gome ma teyingo. Hamoo oorengo kini. Ene
ataga ngano ngu, enengo ingonduduni gome himi yetoni, nguro ene mete
noorengo eraya eraya gome hoorooweyerowero, ko gome metemi tewa.

12 Ngundiro nguro, nondo Onesimasro gome ingootenoku, nguro no
ataga, ene sureyootoowe, geno ko oorowuteku ngu!
13 Nondo ngu Krayisro mande keta mesarango nga ero yootunoweroyi,
koyi, ngu yewonoku, nguro ngu, ene no noyoro, ya biyomimo noyewonggo.
Ngundiro nguro, Onisimasdo ge musingge yoro, ya biyomimo ngano no
hooroowenerowaku ngu, asa, no oni oni urungga tewano.
14 Ene gedo mete ero ma etoyi ngu, asa, nondo Onisimas ma sorengowano.
Ene nondo, nguro mande yanggango, geno ma ewano. Kini, nondo ge
Onesimasro nowoondoyi teyino, ko, yo, ero ingootenoku, ene gengomu
nangge.

15 Anutdo bine, ene newende yokutuwootoni, nguro sa naru gidarega
nangge, ge goyokoro toongewo. Nguro ngu, ene gengomboya ngu naru
bidodomo oruwari.
16 Ataga ngu, gengo, kingo ko oningga ngu, enengo murini yowooren-
gootoni, keta tunooteteku, nguro ngu, ataga ene noorengo Kristen do-
boonani oorengo. Yo, ene noro doboone oorengo, ero ingoro, nguro no
nowoondoyi teyinooteno. Ge nguya, mete enengo nowoondoyi teyinoya,
ingootooga, Kristen doboone oorengo, eya ingo.

17 Ngu hamoo, gedo ngu ge komo noro gome ingooteku ngu, Krayisro konimo, ngano no gengo dobooge oorengo, ero ingooteku ngu, asa, ngundiro nangge, ge komo Onisimas nguya, no noyooteku, ngundiro ene nguya ko yoya oriri.
18 Ene, enendo gengo oo yomburiyowoku, ngundi, enendo oo gura gumimboro weti yoyingo, tetoningga ngu, asa, ge komo enengo oowooyi ngu toongooya yokoya, ngu musiyomo, ge no oowoone nakango.
19 No Polndo, nga so uyingga nga, ngu nenengo kandenembo nakangooteno. No nenengombo, ngu wetingga, ngu gumi wendangewano, ero nakangooteno. (Ene hamoo oorengo, ge ngu nono weti moore, ngu gengo ketangga ngu!) Ene nondo nguro ma ewano.
20 Yo, doboone, Oo Bidodo Simburiga, ngu oowooyimo, ge mete noro oni oni tenuno. Noore geya, Krayisro oni, nguro ge mete no hooroowenerowero ngu, asa, ge noro nowoondone yega, gome imakeyingo tunooteni.
21 Noro nowoondonemo hamoo teyingo, ngu yanggango ingooteno. Gedo noro mande nga keyowa ero, nguro no nga so uyingga nga, gengo nakangooteno. No kuri ingooteno. Gedo ataga nondo mande muringga nakangoro gunoro, etenoku nga ngu, gedo ngu dagaro, muri hamoo gome ngu soweyoro tewa, ero ingooteno.
22 Ene nondo mande gura nguya soweyoro ewano. Nondo ngandiro ingooteno. Yendo Anutno noro yemboongewonggoku, nguro Anutdo noyokootoni bine, yeno omburo yeyowano. Ngundiro nguro, gengo ya gumi, ngu gura noro yomosiyoya, yokonunootooga orini. Nguno ngu, no geya nguno gobooro oruwaro.

*Kambayeroyingo Mande Gumingga*

23 Epaparasdo ge kambageroote. Ene ngu noya ya biyomimo, Krayis Yisasro yoyoro, ya biyomimo yoyetoyi oorootero.
24 Nga oni nga noya ko goboorone teyingo: Mak, Arisitakas, Dimas, Luk, ngundo noya, ge kambagerooteto.
25 No noorengo Simbunani Oo Bidodo Simburi Yisas Krayisno, ngandiro yemboongeteno. O Anut, gedo gengo sumangenggega, ene inoro, eneya gobooro oruwari, ero yemboongeteno. Ngu hamoo.

# HIBURU MANDE
## Nga So Uyingga Ngu, Yuda Simoo Bare Krayisro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Nguro Mande

Hibururo Mande Tabango

Nga so uyingga nga ngu, Yuda oni onendo newendemonggo, Yisas Krayisro newendemo hamoo oorengo teyingo, nguro nakangoro, soweyootoyi oorowuyingo. Yuda oniro mande ngu oowooyi Hiburu, noorendo ene goweye sanggawero ngu, noore ngundiro eteto. Nga so uyingga nga ngu, noore watayi kini, onendo nakangoyingo, ngu oni simoo bare ngu Yisasya mundi tero, ene nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare kowuri urungga oorengo yunoyingo. Ngu Hiburu mande eyingo oni ngu. Ngundiro kowuri ngu kenoro ingoro, nguro ene enengo osi sambayebo yambo mande teyingo, nguno oorowutenggo. Ngu muringgano nguno, oni ene nga so uyingga nga, nakangoyingo. Nguno ene etuyerootoni, ngu ingoro, ene komo oo gome ero ngu, ene komo enengo osi sambayeboro muri ngu yokowanggo. Yisasnonggo nangge ngu, ene mete nenengo oorengo Anut doongeyimo tunootewanggo. Yisasdo nangge ngu, ene guranangge ngu, Anut Nangoni oorengo ngu, ene awuno oorengo. Ene Engel oni, ko Anutro ingondudu eyingo oni, Moses nguya ngu bodaga nangge awuno. Ene ngundiro ero etuyeroro, ngu muringgano, nguno ngu, ko gome tero, nguno Anutno wooro guradiro guradiro yeweroyi. Ngungga ngundo, ene hoorooweyerootoni ngu, ene Anut doongeyimo gome nenengo tunootewerroyi nguya kini. Ngu Yisas Krayisno nangge. Ngu Anutdo noorengo weti mbumbuwa andangeweroyi ingoote. Ndadiro nguro, Yisas Krayis ngu, ene Anutno wooro yeweroyi nguro tabango koreteyingo urungga oorengo. Nguno ngu, noore awanani Anut nguro kandeyi koondosina suwooyi sano bibitero oruweroyi. Ngu muringgano nguno ngu, noore muri kurimi ngu yokoro, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo, ngu hamoo oorengo tewa.

Nga bukga ngaro mandeni gumi gumi, ingoweroyi ngu ngandiro.

* Nga so uyingga nga nakangoyingo oningga, ngundo kambayeroyingo mande ngu, Yuda oni simoo bare yunoyingo. 1:1-3.

* Engel oni ngu oo urungga kini, ene Yisas ngu oo Urungga oorengo. 1:4-2:18.

* Yisasdo hamoo oorengo Moses dagaro, ko mande yanggango oni simoo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, nguro eyingo. 3:1-19.

* Anutro oni simoo bare nguro kengeyingo ngu guradiro. 4:1-13.

* Krayis ngu noorengo wooro yeyingo nguro tabango koreteyingo, ngu awuno oorengo. Wooro yeyingo oni gidarega ngu Krayis newendemo. 4:14-7:28.

* Yisasdo ngu noorengo oore keta gura goosooyingo. Ngu ooregano nguno noore Anutno oorowuweroyi. Ngu oorega ngu, oore kuriminggа ngundiro kini. Oore ketangga ngu gome oorengo. 8:1-9:28.

* Yisasro sidu darowo ngu noorengo wendoyingo, ngu gome oorengo. Anutno wooro gidarega yetenggoku, ngundiro kini. 10:1-31.

* Kurimi oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mande yanggango yoro oriyingo. Mande gura ngu ngandiro, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu komo suwooyi sano yanggango dowooya urungga tunooteya oriyi. 10:32-39.

* Ene ngandiro eyingo, noore ngu komo nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, oni koretero nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, keyerowato.

Oni onendo kuri kurimi oorengo, ene Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo. 11:1-12:29.
* Mande gura gura, ko noorengo mande nga tero, ngu temukoweroyi, nguro ngu gome, nguno mande eweroyi. 13:1-25.

*Anut ro Nangoni, Ngundo Noore Mande Yunoote*

1 Kurimi oorengo, ngu naruno, Anutdo enengo ingondudu eyingo onino etoni, ngundo noore Yuda oniro osi sambananimo, enengo mande wesiyoro, eyingo. Naru songo songomo, ingondudu eyingo oniro mandeye gura gurano nakangoyingo, ko enengo muriye gura gura teyingo, ngundo osi sambananimo, ngu Anutro ingonduduni etuyeroyingo.
2 Ngundiro nangge, ataga naru wengamo ngano, enengo Nangonimbo, nooreno mandeni wesiyoro ete. Kurimi oorengo, Nangoni kandeyimo, Anutdo merani meranimo, oo bidodo merako sambono nguya yeyingo. Ngundiro merangga etoni ngu, Anutdo, enengo Nangoni, rogo teworomu, naru wengamo, ngundo oo sitowi bidodo yowa.
3 Enengo Nangoni, ngundo Anutro yanggangoni duridarini, ngu noore etuyeroote. Ene Anut ngundiro oorengo ootooro, nguro enengo mandeni ngu yanggango oorengo. Ngundo ngu, oo bidodo sambono merako nguya oorootenggoku, ngu yanggango teyunootoni oorootenggo. Ene noorengo weti mbumbuwanani andangeyunoro, ngunonggo ene noorengo oore yeyunoro, sambono ooreyingo. Arisa, sambo endemo, ene Anutro kandeyi metemi bingaminidodoga ngusina bibiteyingo.

*Anutro Nangoni Nguro Yanggangonimbo Sambono Oni Nguro Yanggangoye, Ngu Dagate*

4 Anut Nangoni, ngundo sambono oni ngu bidodo dagayeroote. Anutdo Nangoni oowooyi urungga bingaminidodo inootoni, ngundo ngu, sambono oni oowooye nguya dagayeroote.
5 Noore ingootetoku, Anutro mandeno, Anutdo sambono oni, nguno mande ngandiro ma eyingo. Kini, enengo nangonimboya eyingo.
Ge nangge noro nangone. Ataga no gengo awangge tunooteteno. (Sam 2:7)
Anutdo sambono oniya ngundiro ma eyingo. Kini, enengo nangonimboya eyingo.
No enengo eweyi oodoowe, enendo noro nangone oruwa, eyingo. (2 Samuwel 7:14)
6 Anutdo enengo Nangoni oorengo, ngu merako ngano soweyowero ingootoni, ko ombuweroyimboro, nguro mandenimo, ngandiro ko eyingo.
Nenengo sambono kirikiri oni ngu bidodo, komo eneno yambo mande teyariyi, ero eyingo. (Dutoronomi /Lo 32:43)
7 Anutro mandeno, ene sambono kirikiri oniya ngandiro eyingo.
Anutdo enengo sambono oni yoyeni, doogo oororo omburo teteku, ngundiro tunooteyingo. Anutdo enengo sambono, oni ene de soru urungga dero, imakero dedeku, ngundiro yoyeni tunooteyingo, ero eyingo. (Sam 104:4)
8 Ene Anutdo Nangonimboya ngandiro eyingo.
Anut, gengo yanggangongge ko oo sobowooteku, nguro muri ngu sugi sugi oruwa. Gengo oni simoo bare sobowooteku ngu, ge muri nenengo nangge wirikoote.
9 Ge oni simoo baredo muri gome tetenggokungga, ngu kenoro, nguro ene gome oorengo ingoote. Ngundiro nguro, ge oni simoo baredo muri biyomi tetenggokungga, ngu gome ma ingoro yokoote. Ngungga nguro,

muri damoni, nondo no gengo Anut, no gengo rogo tenggunoro, gengo oowoongge bingami oorengo okooteno. Ngundiro nguro, gengo oowoongge, ngundo oni gidega oowooye ngu dagayeroote. Nguro ngu, ge oni oni tewa, ero eyingo. (Sam 45:6,7)
10 Anutro mandeno, Anutdo mande gura nangonimo eyingo.
Kurimi oorengo, ge Oo Simburi Urungga, gedo mera bidodo yetoyi, yanggango ooroote. Sambo nguya kandegebo yeyingo.
11 Ene eme sambo mera yomburiyerootoyi, towi soroni kurimi, ngundiro tunootewa. Ene ngundiromu, gedo nangge sugi sugi oruwa.
12 Onindo towikumba kurimi andangero yokoro, metemi yemutenggoku ngundiro, ge sambo mera nguya, ngundiro andangero yokoro, gura yewa. Ene ge guradiro ma tunootewa. Naru bidodo, gedo nangge sugi sugi ngundiro oruwa, ero eyingo. (Sam 102:25-27)
13 Anutdo sambono oni nguya ma eyingo, ene nangonimboya ngandiro eyingo.
Ge no kandene metemisina musiyo yanggangododo, nguno bibitero oode, kootuyisina, gengo mundi oni ngu yoyeyi, ge nowoondogemo uwanggo, ero eyingo. (Sam 110:1)
14 Anutro sambono oni, ngu oone? Sambono oni ngu bidodo yuka nangge. Ene Anutro ko terorootenggo. Anutdo ngu soweyerootoni, oni simoo bare hoorooweyerootoyi, Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, tunootewanggoku ngu, Anutdo ene ko yoyowa. Ngundiro nguro, Anutro nangonimbo sambono oni bidodo hamoo dagayeroote.

# 2

*Anutdo Noorengo Mbumbuwa Andangero, Ko Yoyoweroyi, Ko Ngu Urungga Oorengo. Ye Gome Ingonda Teyi!*

1 Ngundiro nguro, Anut nangonimboro hamoo mandega nga, noore gome dowooro, mandeni ingowootoku, ngu ingonduduwooro keyowato. Ngundiro ma tero ngu, noore Anut yokoro, songo toongero oonootewero oruwato.
2 Noore ingootetoku, ngu kurimi oorengo, Anutdo enengo mamana mande sambono oni nguno etoni, ngundo Mosesno eyingo. Oni gurado nga mandega nga ma keyoro ingoro ngu, oo biyomi tewoku, nguro uriyi ngundiro yowo. Ene oni simoo bare kuri ingowonggo, nga mandega nga Anutro sambono oni ngundo ewonggoku, ngu hamoo oorengo.
3 Ene ngandiro, noore Anutdo yoyoweroyi mandega ngu ingoro, yokoro, yoro nowoondonanimo gome ma siriyowatoku ngu, arisa, Anutdo nguro gumi urungga oorengo yunowa. Anut enengombo noore ko yoyoweroyimboro oore yeyunowoku, kongga ngu urungga oorengo. Oo Bidodo Simburi, ngundo ko yoyoweroyi oorega, ngu oni simoo bareno koretero wesiyoro eyingo. Ngundiro tetoni, oni oowooyingga enengo mandeni ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngundiro nguro, noore ingootetoku ngu, mandega nga hamoo oorengo, eyingo.
4 Ene Anutro mande ingootoyi, ngu naruno, Anutdo enengo mandegaku yeni yanggango yetoni, oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu tero, ko gura gurano nguya, enengo yanggangoni etuyeroyingo. Ene enengo ingondudunonggo Yuka Kundingiyimboro yanggangoni, Kristen oni simoo bare kingo yunooteku, ngu ebe dagadaga yunororoote. Ngundo Kristen oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunowero. Ngundiro nguro, noore ingootetoku, ngu mandega nga hamoo oorengo.

*Yisasdo Noore Ko Yoyoweroyimboro Oni Koreteyingo Merako Ngano Tunooteyingo*

5 Nondo ataga, mera gura kootuyisina tunooteweroyi, nguro mande eteno. Anutro sambono oni, ngundo ngu mera ketangga ngu sobowooyi ero, ma rogo tetoni, ngundo sobowoowanggo.

6 Anutro mandeno kuri oni gurado ngandiro eyingo.

Noore oni simoo bare oowoonanidodo kini. Ndawugaro, ge noorengo ingoro, gome soboyeroote?

7 Anutdo naru ootuwoo bodagano, ge sambono oni, nguro oowooye ngu, oni simoo barero oowooye ngundo ene dagayeroote. Ngu hamoo. Ngundiro nguro, ge oni simoo barero oowooye bingami okoowo. Oni oowooyidodo inooteku murimo, nguno ge oowooyi bingami okoote.

8 Gedo ngu kuri oo bidodo, enendo sobowooni ero, rogo teyingo. Ero eyingo. (Sam 8:4-6)

Yo, Anutdo oo bidodo oni nowoondoyemo yeyingo. Hamoo oorengo, oo bidodo oni nowoondoyemo oorootenggo. Ngundiro nguro, ataga nga narungga ngano, noore oni ma yeyootooye, oo bidodo sobowootenggo.

9 Noore ingootooye, Yisasdo, ataga, oo bidodo enengo sobowoote. Naru ootuwoo bodaga, Anutdo Yisas merako, ngano soweyootoni omburo, ene ngu naruno, enengo oowooyi sambono oni nowoondoyemo oruwo. Anutdo newende noore yunoro, ene Yisas merako, ngano soweyootoni omburo, oni bidodoboro weti mbumbuwa andangeyunowero kumooyingo. Ngundiro nguro, ene noorengo ogingo urungga koorowooro, kumootoni ngu, asa, ataga, ene duridarini oowooyidodo urungga ooroote.

10 Anut Oo Bidodo Simburi ootooro, ene oo bidodo yeyingo. Ene enengo simoongo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu bidodo yoyoro, sambo endemo oorero, eneya gome oorengo gobooro oruwanggo. Ngundiro nguro, ene Yisas yokootoni, ngu ogingo koorowooro kumooro, noorengo wooro gome oorengo yeyunoro, ko kondibo temukoyingo. Anut enengombo ngu kongga ngu teni ero, Yisasno rogo teyingo. Ngu muringga ngu metemi oorengo. Yisas enengombo noore ko yoyoro, Anutno oorowuweroyi nguro simburi.

11 Ene oniro weti mbumbuwa sonowootoni, oni nowoondoye sarayi oorengo tunootetenggo. Ngundiro oni ngu, ko Yisasya awaye guranangge. Ngundiro nguro, Yisasdo eneya konedoboone ewero, nguro oni oni tete.

12 Anutro mandeno, Yisasdo Anutno ngandiro eyingo.

No konedoboonemo, oo bidodo gedo tewoku ngu, wesiyoro ewano. Ene yambo mande tewero yowuruwootoyi, ngu oowoongge bingami okoowano. Ero eyingo. (Sam 22:22)

13 Ene mande gumi gura nguya eyingo.

No nowoondone hamoo teyingo, ngu bidodo Anutno yewano, ero eyingo. (Ayisaya 8:17)

Ene mande gura nguya eyingo.

No oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, gedo nunoyingongga ngadodo, nooreya ngano oorooteto. Ngundiro oni ngu, noro simoone. Ero eyingo. (Ayisaya 8:18)

14 Noore enengo simoongo, oni nenengo tunootero, merako ngano oorooteto. Ngundiro nguro, Yisas nguya oni ngundiro tunooteyingo. Ngundiro tero ngu, ene kumooro, Setanro yanggangoni, noore yomburiyeroweroyi, ko kumooweroyi, ngu andangeyingo.

15 Oni simoo bare bidodo kumooweroyi, nguro sosoreyingo. Suwooyi sano, ene merako keta oorootenggoku, ene kumooweroyi nguro sosorero

oorootenggo. Ngu muringga nguro, Yisas omburo kumooro, ngu sosoreyingongga ingondudunanimo ngu andangetoni; nguro ngu, noore nowoondonani oni oni tero, imakeyingomo oorooteto.
16 Ene sambono oni hoorooweyeroweroyimboro ma ombuyingo. Kini, ene noore merako oni hoorooweyeroweroyimboro ombuyingo. Anutro mandeno eteku, ngundiro.
Ene Ebaraham osi sembeni ngu hoorooweyerowero ombuyingo. (Ebarahamro osi sembeni oorengo ngu, oni Yisasro nowoondoye hamoo teyingo.) (Ayisaya 41:8-9)
17 Nguro, Yisas ngu oni oorengo noore ngandiro tunooteyingo. Ngundiro nguro, Yisasdo noorengo kowuri koorowooro ingootetoku, ene ngu bidodo ingoote. Ene ngundiro tero, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro sobosobo koreteyingo tero, Anutro ko tete. Ene oni simoo barero nowoondoyi teweroyi oni, ko hamoo nenengo teweroyi oni nguya. Ngundiro nguro, ene mete oni simoo barero weti mbumbuwa andangeweroyi, nguro nguya wooro kundingiyi yeyingo. Nga naruno ngu, oni ene nenengo ootooro ngu, ene mete Anutya gobooro siyero oruwari.
18 Setando, Yisas towootowoongootoni, nguno Yisas ogingo ingoyingo. Nguro ngu, oni songombo, nooreno towootowoo tunootetoni ngu, asa, Yisasdo mete noore hoorooweyeroro, yanggango yunowa.

# 3

### *Yisasro Oowooyi, Ngundo Moses Oowooyi Ngu Dagate*

1 Ye Kristen dobookurine, Anutdo noore rogo yerowoku ngu, noore enengo nowoondonanimo hamoo tetoni, eneya sambo endemo oruweroyimboro. Noore komo Yisasro ingonduduni keyoro, nguro ingondandangero yootunoro ewato. Ene Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, soweyootoni, omburo, ngundo noorengo nowoondonani hamoo teyingo, nguro tabango ooroote.
2 Anutdo enengo ko, nguro Yisas rogo tetoni, newende bidodo nguno yero ngu keyowo. Ene kuri Mosesndo newende bidodo Anutro ko, nguro nguno yero, Iserel simoo bareno ko tewoku ngundiro.
3-4 Ene Yisasro oowooyi bingami, ngundo Moses oowooyi bingami ngu dagate. Ngu ngandiro, oni gurado ya keta gomengga yetoni ngu, onindo kenoro, ya simburi oningga, nguro oowooyi bingami ewanggo. Noore ingootetoku ngu, ya bidodo ngu simburidodo. Ngundiro nangge, Anutdo Oo bidodoboro simburi. Moses, ene Anutro newende hamoo teyingo oni guranangge.
5 Anutro ko oni, Moses, ene oni simoo bareno Anutro ko teyingo. Anutdo ene Moses ko gome teweroyi, ngu ene ingoyingo. Mosesro ko urungga ngu Anutro mande wesiyoro etoni, kootuyisina, Yisasno ngu mandega Mosesndo ewoku, ngu engge tunooteweroyimboro, eyingo.
6 Ene ngundiromu, Yisas, Anutro Nangoni, Anutdo eneno rogo tetoni, Anutro oni simoo bare soboyeroote. Yisasdo Anutro mande hamoo keyoro, Anutro ko teyingo. Naru bidodomo, noore nowoondonani hamoo yanggango yero, oni oni tero, Yisasro hahangero sobowooro ngu, asa, noore Anutro oni simoo bare oruwato.

### *Noore Anut Mande Kootuyinoro Ngu, Noore Eneya Ma Kengewato*

7-8 Ye enengo mande kuri ingowonggoku, ngundiro nangge, ataga nguya, Yuka Kundingiyimboro mande ingoyi. Anutro mandeno, ene ngandiro eyingo.

Ye Anutro mande ataga ingoro ngu, yengo ingondudu nowoondoye yanggango ma gosiyowero, osi sambayebo teyingo, ngundiro ma tewero. Ene kingo merako oruwonggoku nguno, ene Anutro mande kootu inoro ma keyoyingo. Ngu naruno, ene Anutro yanggangoni towoongoro kenoyingo.

9 Dagoma onibi eraya (40) nguno, nondo ene hoorooweyeroro soboyerootoowe neyoyingo, nguro ngu naruno, ene noro yanggangone towoongoyingo.

10 Ngundiro nguro, no ngu oni simoo bare nguya, nowoondone sanggiri urungga tero eyingo. Ene no kootu nunoro, noro mande ma keyootoyi nguro nondo eyingo.

11 Ngundiro nguro, no eneya sanggiri urungga tero, mande hamoo oorengo sorumimonggo, ero gosiyowono. No merako musiyo kengeweroyingga yunowero ingowonoku, ngu yoyokootoowe, nguno ma uwanggo! Ero eyingo. (Sam 95:7-11)

12 Ene ye Kristen dobookurine, ye ingonda teyi! Ye nguro ingonda ma tewanggoku ngu, asa, ye kewooroyemo, nguno Kristen dobooyegado newendemo ingondudu biyomi, ngundo enengo newende hamoo teyingo ngu yokoro, Anut keta oorootekungga, ngundo mete uri biyomi gumi yunowero ene yanggangododo oorooteku, ngu kootu inoro yokowa.

13 Setando kewooronanimo oni gura ganangoro ngu, newende yanggango gosiyootoni, Anut kootu inoro yokowaku, nguro ngundiro ma tewero. Kini, naru bidodomo, noore ko yanggango tero, Kristen dobookurinani gidega hoorooweyeroro, nowoondoye yanggango teyunowato. Noore komo naru guranangge nanggemo, ngundiro tero oodoowe oororo, naru wenga tunootewa.

14 Noore Krayisya ko tewero ngu, noore komo nowoondonane hamoo teyingongga ngu yanggango dowooro, ngundiro nangge, oode oororo, kumoowato.

15 Anutro mandeno ngandiro eyingo.

Ye Anutro mande ataga ingoro ngu, yengo ingonduduye nowoondoye yanggango ma gosiyootoyi, osi sambayebo teyingo, ngundiro ma tewero. Ngu naruno, ene Anutro mande kootu inoro, ma keyoyingo. Ero eyingo. (Sam 95:7-8)

16 Oni kuri Anutro mande ingoro, kootu inoyingo, ngu onendo? Ngu oni ngu Mosesndo oni yoyoro, Igip mera yokoro sayingo, ngu oni ngundo nangge teyingo.

17 Anutdo dagoma onibi eraya nguno oneya sanggiri urungga teyingo? Ene oni simoo bare weti mbumbuwa tetenggoku nguya, sanggiri urungga tetoni, nguro oni kini merako, nguno kumootoyi, bingoye nguno oriyingo.

18 Ngu naruno, Anutdo mande hamoo oorengo ero gosiyoyingo, ngu ngandiro eyingo.

No mera musiyo kengeweroyingga, yunowero ingowonoku, ngu yoyokootoowe, ene nguno ma uwanggo.

Ngu mandega ngu wesiyoro ero, ene oneya ewo? Ngu oni simoo bare enengo mande kootu inoro, ma keyoyingo. Oni nguro ngundiro eyingo.

19 Oni simoo bare nowoondoye hamoo ma teyingo, ngu muringga, ngunonggo, ene Anutro musiyo kengeweroyingga, nguno ma uwanggo. Ero eyingo.

## 4

*Anutro Oni Simoo Bare Kengeweroyi*

1 Noore nowoondonani hamoo teyingo, ngundo nguya, Anutdo kuri ngu
musiyo kengeweroyingga ewokungga nguno oorowuwato. Ngu Anutro
mande yanggango gosiyoyingongga ngu, ataga nguya hamoo oorengo
ootooro, ene ngandiro eyingo.
Ye mete noro musiyo kengeweroyingga, nguno oorowuwanggo.
Asa, noore komo ingonda tero, Anut tanggeyimo oruwato. Noore nguya
nowoondonani hamoo teyingo, ngu yokoro ngu, noore ngu musiyo
kengeweroyingga, nguno ma oorowuwato.
2 Noore Anutro mande keta mesarango, ngu ingootetoku ngu, kuri Yuda
oni, ngu Igip mera yokoro, oni kini merako oorowuyingo, ngundo nguya,
ngundiro ingoyingo. Anutro mandega ingoyingo, ene nowoondoyemo
hamoo ma tetoyi, ngundo ene ma hoorooweyeroyingo.
3 Noorengo nowoondonani hamoo tero ngu, asa, noore mete enengo
kengeweroyi musiyongga, noore damoni yero, nguno oorowuteto. Kuri,
Anutro mandeno, ene ngandiro eyingo.
No eneya sanggiri urungga tero, mande hamoo oorengo ero, gosiy-
owono. No musiyo kengeweroyingga, yunowero ingowonoku, ngu
yoyokootoowe, nguno ma uwanggo. Ero eyingo. (Sam 95:11)
Amana damoni yeyingo naruno, Anutdo oo bidodo yemukoro yokoyingo.
4 Anutro mandeno, sa kandegura gidemboro erayaga nga, nguro onindo
ngandiro eyingo.
Sa kandegura gidemboro guranangge, nguno Anut, enengo ko oo bidodo
temukoro, sa kandegura gidemboro erayaga, nguno kengeyingo. Ero
eyingo. (Yenisis 2:2)
5 Anutro mandeno, mande gura nguya eyingo. No musiyo kengeweroyingga
yunowero ingowonoku, ngu yoyokootoowe, nguno ene ma uwanggo. Ero
eyingo.
6 Yuda oni koretero Anutro mande keta mesarango ingoyingo, ene nowoon-
doyemo hamoo ma tero keyoyingo. Ngundiro nguro, ene ngu kengeweroyi
musiyongga nguno ma oorowuyingo. Ene Anutdo kengeweroyi musiy-
ongga, nguno oni gidarega nangge uwanggo. Oni nowoondoye hamoo
tetenggoku, ngundo nangge mete ngu musiyongga, nguno uwanggo.
7 Nguro, Anutdo ingoro, ene naru gura ko rogo tewo. Ene naru ketangga,
ngu ataga, ero ewo. Kurimi, dagoma oowooyingga yokoro, Anutro man-
deno, Anutro Yukani, ngundo Dewitya ngandiro etoni, nakangoyingo.
Ataga ye Anutro mande ingowero ngu, ye ingonduduye nowoondoye
yanggango ma gosiyowero. Ero eyingo. (Sam 95:7-8)
8 Kuri, Yosuwando kengeyingo yunootoni ngu, asa, kootuyisina, Anutdo sa
gura ma ero yunowo.
9 Nguro ngu, Anutro oni simoo bare kootuyisina, ngu kengeweroyi nguno
oruwanggo. Anutdo enengo ko temukoro yokoro, sa kandegura gidemboro
erayaga, nguno ene ngundiro kengeyingo.
10 Oni simoo bare Anutro kengeweroyi musiyomo oororo ngu, enengo ko
bidodo yokomukowanggo. Kuri, Anutdo, enengo ko kinitetoni ngu, ene
nguya kengeyingo.
11 Arisa,, noore ngu kengeweroyi musiyongga, nguno oorowuweroyimboro
nguro hahangero, ko yanggango tero oororo, nguno kengeweroyi musiy-
omo uwato. Ye komo ingonda teyi! Ye Anutro mandeni ma kootu inowero,
Yuda onindo kuri mandeni ma keyoyingo, ye ngundiro ma tewero. Ye
ngundiro tero ngu, Anutro kengeweroyi musiyongga, nguno ma uwanggo.
12-13 Anutro mande ngu yanggango oorengo, ene mete noorengo muri
biyomi ngu yowoorengootoni, keta tunootete. Noore ingootetoku, duge

pirungga kuningo, gide gide, ngundo oo gome doongooweroyi. Ene ngundiromu, Anutro mandeni, ngundo duge pirungga kuningo, ngu dagate. Anutro mandeni, ngundo mete noorengo nowoondonani, ingondudunani, newende oorengo ngu sanggawete. Ene ngundiro sanggawetoni, noorengo ingondudunani bidodo, ko noorengo murinani tetetoku, ngu wirikoro bidodo tunootemukowa. Noore ngu hamoo oorengo, oo gura Anut doongeyimo ma oongoowato. Kini, oo bidodo merako ngano oorooteku ngu, ko noore moondenanimo oorooteku, ngu nguya, Anut enengombo ngu bidodo ingomukoote. Ngundiro nguro, emegogo Anut enengombo noorengo murini tetetoku ngu, bidodo enendo wirikoyerowa.

*Yisas Ngu Noorengo Anutno Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi, Nguro Tabango Urungga*

14 Arisa, noore Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga ootooro, ene sambo ende newendemo oorero, Anut tanggeyimo, nguno ooroote. Ngu oningga ngu, Yisas Anutro Nangoni. Ngundiro nguro, nowoondonani hamoo teyingo mandega, ngu wesiyoro erorootetoku, ngu yanggango dowoowato.

15 Ngu Anutno Wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ootooro ngu, ngundo mete noorengo kowuri koorowootetoku, newendemo ingoro, noorengo nowoondoyi teyunororoote. Towootowoo gura gura nooreno tunooteteku, ngundiro nangge, eneno nguya merako oruwokuno, towootowoo gura gura ngundiro tunooteyingo. Ngundiromu, ene weti mbumbuwa ma teyingo.

16 Ngundiro nguro, noore Anut Simbunani, tanggeyimo oorowuweroyimboro ma sosorewato. Anut, enengo nowoondoyini ko sumangeni noore yunoweroyi, nguro ngu, noore komo eneno oororo, ngu oo erayaga ngu yowato. Ngundiro tero ngu, noore kowuri yoro oodooye ngu, enengo nowoondoyi, ngundo hoorooweyerowa.

# 5

*Noorengo Anutno Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi, Nguro Tabango Urungga, Ngundo Noore Ko Yoyowa*

1 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro tabango urungga, ngu rogo teweroyi, nguro muri ngandiro. Anutdo oni rogo tero, enengo kono yoyetoni, oni simoo bare hoorooweyeroyimboro, oo gura gura kingo Anut inoro, ene wooro kundingiyi, noorengo weti mbumbuwa andangeweroyi, eneno yeyingo.

2 Ngundiro oningga ngu, ene Anutno newende hamoo teyingo, naru gura yanggango kini nguro, ene muri biyomi tewo. Ngundiro nguro, ngu oningga, ngundo oni muri biyomi tero, metemi ero ingootenggoku, nguro ene mete nowoondoyi teyunowa.

3 Ngundiro nangge, ngu oningga ngu, ene nguya weti mbumbuwa tetoni, ene komo koretero, enengo weti mbumbuwa ngu andangero Anutno wooro yerogogo, asa, oni simoo barero weti mbumbuwaye, nguro Anutno wooro kootu yewa.

4 Oni gura enengombo enengo oowooyi okooro, ngunonggo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro tabango urungga, nguro kongga ngu, enengombo rogo teweroyi, ene ereremo kini. Anut enengombo, ndawu oninggado ngu kongga tewero ingooteku, ngu rogo tete. Ene kuri, Eron oningga, wooro yeweroyi oni kundingiyi nguro tabango urungga rogo teyingo, ngundiro.

5 Nguro ngu, Krayis nguya, enengombo oowooyi okooro, Anutno wooro
yeweroyi kongga, enengombo ma rogo teyingo. Kini, Anutdo Yisas oowooyi
okooro, ngandiro eyingo.
Ge nenengo nangone, ataga, no gengo awangge tunooteteno. Ero eyingo.
(Sam 2:7)
6 Anutro mande bungonggano, ene Krayis oowooyi bingami okooro nguya,
ngandiro eyingo.
Suwooyi sano, ge Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, sugi sugi oodoyi,
kuri no Mekisedek rogo tetoowe, ko tewoku ngundiro. Ero eyingo.
(Sam 110:4)
7 Yisas merako oruwokuno, ene Anutno kira yanggango ero sendoro,
sumoo inoro nguya tetoni, nguro Anutdo ngu kumoongga nguno yanggango
inoyingo. Ene enengomboro ingowoku, ngu ene Anut newendemo oodoni,
nguro Anutdo enengo kira teyingo, ngu ingoro ene hooroowetoni, ene
kumooweroyi, nguro ma sosoreyingo.
8 Ene Anutro Nangoni oorengo. Ngu hamoo. Ene merako oruwokuno ngu,
ene ogingo ingoro, ene kumooyingo. Ndadiro nguro, Anutdo rogo teyinoro,
ene ngundiya kumooni ero eyingo. Nguro enengo mandeni keyoweroyi
muringga, ngu etungoyingo.
9 Yisasdo Anutro ko rogo tero inoyingoku, bidodo temukoro ngu, ene
oni nenengo oorengo tunootetoni, oni simoo bare enengo mande ingoro
keyootenggoku, ngu hoorooweyeroro, ko yoyowa.
10 Nguro ngu, Anutdo Yisas wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango
urungga, rogo tero, ene kuri Mekisedek rogo teyingo ngundiro. Eyingo.

*Noore Krayisro Nowoondonani Hamoo Teyingo Ngu Ma Yokowato. Nguro Ingonda Tewato!*

11 No ingondudu oowooyingga Mekisedek, nguro mande yeno wesiyoro ero, nakangowero. Ngundiro mandega ngu yeno tunoo wesiyoro eweroyimboro, no nguro oore erewero ko biyomi tetoowe, ngundiro, naru oowooyingga ye sodeyebo nangge mande ingoro, yoro nowoondoyemo ma siriyootenggo.
12 Naru pirungga, ye Anutro mande damoni ingootoyi, nguro nowoondoyemo ma uyingo. Yo, yendo oni gidarega Anutro mande damoni etuyerootoyi, watayi teyingo. Ene ye enengo mande damoni nguro oni gidarega gome nenengo etuyeroweroyi nguya ereremo kini. Ngundiro nguro, oni gidaregado ye etuyerowanggo. Ngu ngandiro. Ye oowari yanggango ma nero, nguro ye nono nangge mete nerorootenggo.
13-14 Oni gura oowari ma nero, ene nono nangge neteku ngu, ene oni buniyo bodaga nonono ngundiro. Buniyo bodaga, ngundo ene oo biyomi, metemi teweroyi, ene watayi kini. Oni kuri urungga tero ngu, ingondudunimo oo biyomi metemi nguya, wirikoro ingoweroyi nguya, urungga tewa. Ngundiro nguro, oni enengo newendemonggo ndawu ooga ngu biyomi, ko metemi teweroyi, ngu wirikoro gome ingootenggo.

# 6

*Noore Nowoondonani Hamoo Teyingo, Nguro Ko Yanggango Tero, Yanggango Dowoowato*

1-2 Arisa, naru bidodomo, noore Yisasro mande damoni nangge, ngu ma eroruwato. Ngu ngandiro. Nowoondoye yowoorengoro muri bidodo, oni ma hoorooweyeroweroyi, ngu bidodo kootu inoweroyi, nguro muri, Anutro nowoondoye hamoo teweroyi, nguro muri; sono kundingiyi gimuweroyi

gura gura, ko kandeye Kristen oni tabayemo yetoyi kumana yoweroyi, nguro muri; oni kumooyingo, nguro muri; oni weti mbumbuwadodo Anutdo wirikoyeroweroyi, nguro muri; ngu bidodo Anutro mande damoni nangge. Nguno ngu, noore ngu ingonduduwooro wesiyoro, naru bidodomo, ma ewato. Kini, noore komo Kristen oni simoo bare nenengo tunootero, nowoondonani hamoo teyingo, ngu yeyi yanggango yero, Anutro oowari nenengo yanggango yunoweroyi, ngu newato.

3 Yo, ye ngu oo ngu kuri ingootenggo. Ngundiro nguro, ye komo meyeya, Anutdo oo gidarega ye etuyerowero tetoni, ye ngu gome oorengo ingoro nguro ingondudu tewanggo.

4 Kristen oni yowoorengoro, enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango dowooyingo, ngu ooga ngu kootu inootoyi ngu; arisa,, ndawu oorega oodoni, ngundo hoorooweyerootoni, enengo weti mbumbuwa nguro ingoro, ko newende yowoorengowa? Kurimi, oni nowoondoye hamoo tero, ngu Anutro mande ingoro ngu, nowoondoyemo ingootoyi hamoo oorengo tetoyi ngu, Anutdo enengo Yukani, bayetero yunoyingo. Anut kootu inoro, ko Yuka Kundingiyimbo oo bayetero yunoyingoku, ngu bidodo kootu inootoyi, nguro ogingo urungga yunowa.

5 Ngundiro, oni ngu nowoondoyemo ene kuri ingootenggoku ngu, Anutro mande ngu gome oorengo. Oni ene Yuka Kundingiyimbo sunggi gura gura etuyerootoni kenootenggoku, naru wengamo, Anutdo oo bidodo sobowooweroyi narungga, nguro etuyeroyingo. Ene Yuka Kundingiyimboro yanggangoni nowoondoyemo kuri ingowonggo.

6 Ngundiro oni ngu, nowoondoye hamoo teyingo ngu yokoro, Anutro mande kootu inootoni ngu, asa, ene ko omburo nowoondoye yowoorengoweroyi, ooreni gura kini. Kini, ene ngundiro muri tetoni ngu, ene Anutro Nangoni yoro, de omukondino sanggawero ko ureyi kumooweroyi, ngundiro. Ene Yisas yoro de omukondino boorowootoyi, onindo yomooyinoro mande kootuyisina ko etenggoku ngundiro.

7 Oni simoo bare ene mera ngundiro. Sono omburo kono simoo baredo oowari miwonggoku, nguno sorerootoni ngu, asa, Anutdo ngu kono meranggaku, kumana inoro yeni, oowari gome enggeyingo.

8 Kono ngu, so biyomi sanggiridodo, ngu nangge ooretoni ngu, ngu ngandiro, Anutdo kumana biyomi inoro, nguro toongooro kawa.

9 Ye noro Kristen dobookurine oorengo, no nga mandega nga yengo nakangootenoku, nga ingoya, ye ingonda teyi! Ene noore yengo nowoondoye hamoo teyingo, nguro kowuri ma ingooteto. Ye mera gomenggano oowari gome ooreteku ngundiro. Yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngundo nguya, ngundiro gome enggewa. Noore ingootetoku, Anutdo ye hoorooweyeroro, ko yoyowa.

10 Ene Anutdo muri nenengo nguno, oni simoo bare bidodo wirikoyeroote. Nguro ngu, yendo ko yanggango tero, nguno Kristen oni simoo bare hoorooweyeroro, nowoondoyi teyunowonggoku, ko ataga nguya, teyunororootenggoku, nguro nguya Anutdo ma kabeyerowa.

11 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu komo yanggango dowooya, nguro ko yanggango teya, Anut omburo ko yoyoweroyi, nguro hahangeya sobowooya oriyi. Ye komo ngundiro nangge tero, oororo naru wengamo.

12 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango yeya, Anutro ko tewero, Anut omburo ko yoyoweroyi, nguro hahangeya sobowooyi. Nondo ye nga oningga, ngaro muri gome

tetenggoku, ngandiro tunooteyi ero ingooteno. Ye ngundiro tero ngu, arisa, Anutdo oo bidodo yunowero mandeno ero gosiyoyingo, ngu yororootenggo.

*Hamoo Oorengo, Anutdo Mandeni Ero Gosiyoyingo, Ngundiro Teyingo*

13-17 Onindo oni guraya hamoo oorengo mande gosiyowero ngu, ene Anut oowooyi yoro ngu ero teyingo. Ngundiro tero ngu, asa, oni mande gosiyoyingonggaku, enengo mandeninggaku yeni oororo yanggango yetoni, oni gurado mandega, ngu ureni uwa. Kuri, Anutdo noore, enengo simoongo, hoorooweyeroweroyimboro mande eyingo. Ene nooreno mande rogo teyingo ngu, ma toongoowa. Nguro ngu, enengo mande ngu yanggango inoro, hamoo oorengo, sorumi ngundiro eyingo. Anutdo Ebarahamno mande ero gosiyoyingo ngu, enengo oowooyimonggo hamoo oorengo, ero eyingo. Ngundiro nguro, oni gura oowooyimbo Anut oowooyi dagaweroyi ereremo kini. Anutro mandeno, Anut Ebarahamya ngandiro eyingo.

No geno mande gosiyoyingo, ngu ngandiro. Hamoo oorengo, no ge kumana gunoro, osi sambage nguya oowooyingga gunowano, ero eyingo. (Yenesis 22:17)

Nguro ngu, Ebarahamndo Anutro mande gosiyoyingo, nguro ene torige ootooro, ma sureyokini yeyingo. Ngundiro nguro, Anutdo eneno mande ero gosiyoyingo ngu temukoyingo.

18 Anutdo hamoo mande sorumimonggo ero, noorengo nowoondonani yanggango teyinowero, nguro oni oo eraya yunowoku ngu ma yowoorengoro yokowa. Ngu ngandiro: sorumimonggo nguya eyingo. Ene kumana yunowero ewoku ngu, hamoo oorengo. Anut ene kundingiyi oorengo, ene godange nguya, ma ewa. Ngundiro nguro, noore kendutero Anut tanggeyimo sodedo oorowutooye, ene hoorooweyerowero sunggi mande ewoku, ngu sobowooro torige oodooye, oo bidodo yunowero ewoku ngu, enengo naruno, engge ngundiro nangge, noore teyunowa.

19-20 Ngu ngandiro, nonggini ngu, nonggini gura woorogongoro yangga ngu yanggango inoote. Ngundiro nangge, noore Anut sobowooro, torige ootooro, enendo sunggi mande noorengo ewoku, nguro nowoondonanimo hamoo tetoni, yanggango teyinowa. Ngundiro nguro, Yisas, noorengo weti mbumbuwaro kumoowoku, ene noorengo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga tunootero, nguro ene musiyo kundingiyi oorengo sambono ooroote. Ene nguno uro, noore kawararayerootoni, noore Anut tanggeyimo oorowuwato. Ene noorengo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga tunootero, sugi sugi ngundiro ko tero oruwa. Ngu Mekisedek oningga, Anutno wooro yero oruwoku, ngundiro.

# 7

*Mekisedek Ngu Anutro Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi Nguro Tabango Urungga, (Het Pris)*

1 No Mekisedek, Anutno wooro yeweroyi oningga, nguro mande gidarega yeno ewero ingooteno. Mekisedek ngu, Selam ende, nguro ende oni sobosobo koreteyingo. Anutro murini gome oorengo, ngundo oni bidodoboro muriye dagate. Anut enengombo Mekisedek rogo tetoni, enengo wooro yeyingo oni Kundingiyi, nguro tabango koreteyingo, nguno tunooteyingo. Kurimi oorengo, Ebarahamndo enengo oniya, ende namoraya nguro oni sobosobo koreteyingo, enengo oni oowooyingga nguya ebe utoro, yutoro yowoowetoni satoyi, ene yade yade, ende oorowuwero, oorowutoyi, asa, Mekisedek oororo, Ebaraham kenoro kumana inoyingo.

2 Ngu naruno, Ebarahamndo ebeno oo sitowi gasiyoro yomukoyingoku,
ene wata kande eraga ngu teyingo, nguromu wata guranangge, Mekisedek
inoyingo. Mekisedek oowooyi nguro muri damoni ngandiro, ko nenengo
gome teweroyi, nguro tabango. Selam oowooyi nguro damoni ngandiro,
imakeyingo. Ngundiro nguro, Mekisedek Selam ende nguro tabango ko-
retero rogowooyingo. Nguro ngu, ene nowoondoye yeyi ayibiyi ingoweroyi,
oni tabango.
3 Anutro mande nakayano, Mekisedek ewenemi, osi sembeni nguya,
nguro bisiyoyingo naruni, ene ma nakangoyingo. Ngundiro nguro, noore
nguya watayi kini. Nguro ngu, noore Mekisedek nemimbo bisiyoyingo
naru, ko enengo kumooyingo naru nguya, noore watayi kini. Ene Anutro
Nangoni ngu, ngundiro ootooro, ngunonggo suwooyi sano, ene Anutno
wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga ooroote.
4 Ataga noore ingootetoku, Mekisedek oni urungga Ebaraham, oni
urungga oorengo, noorengo sambanani, ngundo ebe ureyingo naruno,
ene oo sitowi gome gomemu yomukoro, gasiyoro ombuyingoku, nguromu
kande eraya wesoowooro, nguromu guranangge Mekisedek inoyingo.
5 Mosesro mamana mandeno, Anutdo Liwayi, ko enengo osisembeni
gidega rogo tetoni, Pris, wooro yeyingo oni tunooteyingo. Iserel oni bidodo
enengo oo sitowiyeku wata kande erayagaku tetoyi, oorooteku, nguromu
guranangge nangge, Pris onindo Liwayi sembeni wesoowooro, gide ene
yunoyingo. Iserel oni bidodo Ebarahamro osisembeni oorootenggoku,
ngundo ene komo oo ngu wesoowooro, Liwayi oni naru bidodomo, ngu
yunororuwanggo.
6 Liwayi ngu Mekisedek osiyi kini. Nguro ngu, Mekisedek ene oo
kande eraya nguromu guranangge, Iserel onindo yetenggoku, ngu gumi
yoweroyi, nguya kini. Ngu hamoo. Ene Ebarahamndo ebe ureyingo naruno,
enengo oo sitowi wata kande eraga teyingoku, yomukoro, ombuyingoku,
nguromu ene wata guranangge Mekisedek inoyingo. Ngundiro tetoni ngu,
Mekisedek, ngundo Ebaraham kumana inoyingo. Ebaraham, ene Anutro
mande ero gosiyowoku, ngu yoyingo oni, nguro ene oowooyidodo ooroote.
Ngu hamoo, Mekisedekdo ene kumana inoyingo.
7 Oni kumana yooteku, nguro oowooyi ngu ameno. Ene noore ingoote-
toku ngu, Mekisedek oowooyi, ngundo Ebaraham oowooyi dagate.
8 Liwayi, ko, enengo osisembeni Anutro wooro yeyingo oni oorootenggo.
Ene nguya kumooweroyi oni, oni songo kumootenggoku, ngundiro oo-
rootenggo. Nguro ngu, ene Iserel oniro oo sitowi wata kande eraya
tetenggoku, ngu guranangge yootenggo. Ene Mekisedek nguya, nguro oo
sitowi guranangge yowoku ngu, Anutro mandeno ene ngandiro eyingo,
nguro ene keta ooroote. Eyingo.
9-10 Liwayi ma tunooteyingo naruno, nguno Ebarahamndo oo gumi
Mekisedek inoyingo. Ngu naruno, ene kuri ngu oo kande erayaga, nguromu
gura Mekisedek inoyingo ngu, ene kuri Liwayi oowooyimo inoyingo. Liwayi
nguro soweni, ngundo Anutno wooro yeweroyi kongga ngu kootu hamoo
tunootewa. Ngu muringga ngu, ngundiro tero, yade yade oororo, Liwayi
oniro naruno nguya, ngundiro teyingo.

### *Yisas, Ngu Anutro Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundiro Tunooteyingo*

11 Kuri oni simoo bare Mosesro mamana mande ngu yootoyi, ngu
mamana mande ngundo ngandiro eyingo. Liwayi osisembeni ngu Anu-
tro wooro yeyingo oni kundingiyi ngu kongga ngu dowooro tewonggo.

Nguro ngu, Liwayi osisembeni oni, nguro Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi kongga, ngundo oni simoo bare yoyeyi, Anut doongeyimo, ene gome tunootewanggoku ngu, asa, ndadiro nguro, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi ngu kootu tunootero, Mekisedek ngundiro, ko Eron ngu ngundiro kini? (Eron ngu Liwayi nguro osiye).

12 Ngundiro nangge, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro ko murini kurimi ngu yowoorengoro, wooro yeweroyi murini keta tunootetoni ngu, asa, mamana mande Anut doongeyimo nenengo tunootewerroyi, nguro muri nguya yowoorengoro keta tunootewa.

13-14 Noore bidodo kuri ingootetoku, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngundo Yuda oni soweyemonggo tunooteyingo, Liwayi soweyemonggo kini. Nguro ngu, Mosesndo kuri ingowoku, ngu Anutdo Liwayi soweyemonggo nangge, ngu Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro koyengga ngu rogo teyingo.

### *Yisas, Anutro Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundiro*

15 Asa, nga mande muringga nga, noore tunoo ingooteto. Ataga, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi keta gura tunootewoku (ngu Krayis), ngundo Mekisedek ngundiro tunooteyingo.

16 Mosesro mamana mandeno ngu rogo ma tetoyi, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi ngu ma tunooteyingo. Kini, Keta sugi sugi oorooteku, nguro yanggango (Anut), ngundo yeni, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, tunooteyingo.

17 Anutro mandeno ene nangonimboro, ngandiro eyingo.

Suwooyi sano, ge Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oruweroyi, ngu Mekisedek ngundiro. Ero eyingo. (Sam 110:4)

18-19 Mosesro mamana mande kurimi ngu yanggango kini, nguro engge gome ma tunootero, oni simoo bare hoorooweyerootoni, nenengo ma tunooteyingo. Nguro ngu, Anutdo andangero yokoyingo. Anutdo noorengo oore gura goosooyunowoku, ngu gome oorengo. Ngu Mosesro mamana mande ngu dagatoni, ngu ooregano, nguno noore Anut tanggeyimo, mete oorowuwato.

20 Ene ataga ngu, noorengo oore keta gura tunootete. Anutdo Yisas wooro yeyingo oni kundingiyi rogo tero ngu, mande hamoo oorengo eyingo. Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, kurimi ngu ngundiro kini. Anutdo mande hamoo oorengo sorumimonggo kuri ma etoni, ngundo enengo wooro yeyingo oni kundingiyi, ngu yeni tunooteyingo.

21 Ngundiro nguro, Anut enengombo mande hamoo oorengo sorumimonggo ero, Yisas wooro yeyingo oni kundingiyi yetoni, tunooteyingo. Anutdo Yisasya, ngandiro eyingo.

No, Anut Oo Bidodo Simburi, geno mande hamoo oorengo gosiyoyingo, ko nondo oo gura ma tewano. Ge, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, sugi sugi oruwa. Ero eyingo. (Sam 110:4)

22 Ngundiro nguro, noore ingowato. Yisasro sunggi mande keta gosiyoyingongga, ngu hamoo oorengo, Yisasdo sunggi mande gosiyoyingo ewoku, ngu bidodo temukowa. Ngundo mande kurimi gosiyoyingongga, ngu dagate.

23 Kuri, oni Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi oowooyingga oriyingo. Oni kumooweroyi muri ngu eneno oruwoku, nguro ene sugi sugi ko teweroyi nguya kini.

24 Ene Yisasdo ngu ketangga, nguno sugi sugi oruwa. Enengo koni nguya sugi sugi oruwa. Oni gurado Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, Yisas ngundiro, ma tunootewa.

25 Ene ngundiro nguro, ataga, ko kootuyisina nguya naru bidodomo, Yisas
ene mete oni simoo barero weti mbumbuwa andangemukoro yokoro, ene
ko yoyowa. Ataga, Yisasdo suwooyi sano sambono ootooro ngu, ene Anutro
oni simoo bare hoorooweyeroni ero, kirano ero, yenggonangoro oodoni
ngu, oni simoo bare Yisasro nowoondoye hamoo teyingo ngu, ene mete
Anut tanggeyimo omburo, eneya sugi sugi oruwanggo.

*Yisas Anutro Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi Noore Hoorooweyeroweroy-imboro*

26 Ene Yisas noorengo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro
tabango urungga. Ngundo noorengo kowuri gura gura ngu bidodo
hoorooweyeroweroyimboro, Yisas ene kundingiyi ootooro, ngunonggo ene
weti mbumbuwa gura ma tero, enengo newendemo oyimo ma ooroote.
Ene merako oni weti mbumbuwadodo nga ngundiro kini. Kini, weti
mbumbuwa nguro murini, ngundo ene ma dowoote. Ene sambo endemo
oorero, Anut tanggeyimo ooroote.
27 Kuri naru bidodomo, sa naru guranangge nangge, Anutno wooro
yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ngundo koretero enengo
weti mbumbuwa, nguro Anutno wooro yero, ko kootu oni simoo barero
weti mbumbuwa andangewero wooro yeyingo. Yisas ene ngu oni ngundiro
kini. Kini, Yisasdo noorengo mbumbuwanani teyingoku, nguro enengombo
enengo goweyi yoro, Anutno noorengo wooro yeyingo. Ngu wooro yeyin-
gongga ngu, Yisasdo naru gurananggemo yeyingo. Naru gurananggemo,
wooro yero teyingongga, ngundo naru bidodoboro nguya teyingo.
28 Kuri Mosesro mamana mande, ngundo oni rogo tetoni, Anutro
wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ngu tunooteyingo.
Ngundiromu, ene merako oni, nguro nowoondoye hamoo teyingo nguro
yanggangoye kini. Anutdo Mosesro mamana mande kuri rogo tetoni,
tunooteyingo. Ene kootuyisina, enengo nangoni kirarongo ngu hamoo
oorengo, mande sorumimonggo ero gosiyootoni eneno wooro yeweroyi oni
kundingiyi, nguro tabango urungga tunooteyingo, ngundo biyomi gura ma
teyingo, nguro ene rogo teyingo. Nguro ngu, ene mete noorengo Anutno
wooro yeyingo oni kundingiyi nguro tabango urungga, sugi sugi oruwa.

# 8

*Yisas Noorengo Anutno Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi Nguro Tabango Urungga*

1 Asa, nga mandega ngaro ewonoku, nguro damoni ngandiro. Ataga,
noore Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ngu
Yisas. Ene sambo endemo ootooro, ene ataga Anutro duridarini, ngu
tanggeyimo, bibitero ooroote. Ene Anut kandeyi metemisina oowooyi
bingamidodo teweroyi musiyongga, nguno ooroote.
2 Ataga, Yisasdo Anutro musiyo kundingiyi oorengo, nguno Anutno
wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, nguro koni ngu
tete. Onindo yambo ya kundingiyingga ngu ma yetenggoku ngu, Anut
enengombo yeyingo.
3 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango ururu bidodo,
ngundo oninonggo, oo gura gura kingo yoro mayero, Anutno inoro wooro
yeyingo, nguro koye ngundiro teyingo. Noorengo Anutno wooro yeyingo
oni kundingiyi, nguro tabango urungga, Krayis, ene nguya, komo Anutno
wooro yeyingo.

4 Ndadiro nguro, Yisas ene Liwayiro soweyemonggo ma tunootetoni ngu,
Mosesro mamana mandeno, wooro yeweroyi, ko nguro eteku ngundiro,
Yisasdo merako ngano ootooro ngu, ene wooro yeyingo kongga ngundiro,
ngu ma tewa. Ndadiro nguro, ene merako ngano Anutno wooro yeyingo oni
kundingiyi oowooyingga, Mosesro mamana mande keyoro, Anutno wooro
yero, oo gura gura Anut inoyingo.
5 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, merako ngano oorootenggoku,
nguro koye ngu namoko Yisasro koni, yambo ya hamoo sambo endemo
oorooteku, ene ngundiro kini. Noore nga mandega ingootetoku, ngu
hamoo, ndadiro nguro, Mosesndo towimbo Anutro yambo ya kundingiyi
yetoni ngu, Anutdo eneya ngandiro eyingo.

Ge ingonda te! Ge towimbo yambo ya kundingiyi yewero ngu, ge pu-
rimo oruwoku naruno ya gabogaboyi etunggerowonoku, ge komo
ngundiya ye! Ero eyingo. (Eksodas 25:40)

6 Ene Yisasdo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro ko teyingo.
Enengo koningga, ngundo merako ngano, Anutno wooro yeyingo oni
kundingiyi, nguro koye, ngu hamoo oorengo dagayeroote. Ndadiro nguro,
Yisasdo merako simoo bare nguya, Anutya kewooroyemo, kawarara tero
ooroote. Nguno ngu, Anutdo sunggi mande keta ero gosiyoro noore
yunoyingongga, ngundo sunggi mande kuriminggа, ero gosiyoyingo, ngu
hamoo oorengo dagate.

### *Sunggi Mande Keta Gosiyoyingo, Ngundo Sunggi Mande Kurimi Gosiyoyingongga, Ngu Dagate*

7 Sunggi mande kurimi, ngundo oni hoorooweyeroweroyi, nguro yang-
gango kini, nguro ene Anutdo oo tero ewoku, ngundiro gome ma
enggeyingo. Ngundiro nguro, Anutdo ngu kenoro, ingoro yokoro, oni simoo
bare merako, ngano oorootenggoku, nguno ene sunggi mande keta ero
gosiyoro yunoyingo.
8 Sunggi mande kuriminggakuno, Anut ene ingooteku, Yuda oni simoo
bare enengombo ngu keyoweroyi kini. Nguro ngu, Anutdo ene bungomo
mande sanggawero eyingo. Anutdo oni simoo bare sunggi mande ketangga
yunowero ingoyingo. Anutro mandeno, ngandiro ero nakangoyingo.

Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo eyingo. Nga mandega nga, ye gome
ingoyi! Kootuyisina naru gurano, no Iserel osisembeni, ko Yuda
osisembeni, nguro sunggi mande ketangga ero gosiyoro yunowano.

9 Sunggi mande ketangga ero gosiyootenoku nga ngu, sunggi mande
kuriminggа gosiyoyingo, ngu Iserel osi sambaye yunoyingo, ngundiro kini.
Kurimi, ene Igip mera yokootoyi ngu, nondo hoorooweyeroro, yodowooro,
oore etuyeroyingo. Ngundiro tetoowe, ene noro sunggi mande ero gosiy-
oyingongga, ngu ma keyoyingo. Ngundiro nguro, no ene kootuyunoro
yoyokooteno. Oo Bidodo Simburi ngundo mande, ngundiro eyingo.
10 Oo Bidodo Simburi ngundo mande gura eyingo. Kootuyisina, sunggi
mande koreteroga kinitetoni ngu, no Iserel osisambaye, Yuda osisam-
baye, nguro mande ero gosiyoyingo, ngu yunowano. Nondo nenengo
mamana mande, ngu enengo ingonduduyemo yero, nowoondoyemo nguya
nakangowano. Ngundiro tetoowe ngu, asa, nowoondoye ngu metemi
ingoro keyowanggo. Nondo enengo Anut oodoowe, ene nono yambo
mande teroruwanggo. Ene noro simoo bare tunootetoyi, nondo ene
hoorooweyerowano.
11 Ngundiro nguro, yengomo yengomo dobookuriye konebaye ma
etuyerowanggo. Ye komo Anutro muri ngu ingoyi. Kootuyisina, ngu

naruno, noro oni bidodo oowooyedodo, ko, oni oowooye kini, ngundo noro murine ngu gome oorengo ingowanggo.
12 Nondo nowoondoyi teyunoro, enengo sumange teyunoro, weti mbumbuwaye andangeyunoro yokoro, enengo muri biyomi tetenggoku, ngu kabeteyunowano. Eyingo. (Yeremayiya 31:31-34)
13 Anutno sunggi mande ketangga ero gosiyoyingo nguro etoni, ngu naruno, ene sunggi mande gura kuri ero gosiyoyingo ngu, ataga, ngu kuri biyomi ngundiro tunootete. Ngundiro nguro, ngu sunggi mande kurimingga ero gosiyoyingo, ngu kurimi oorengo tunooteyingo. Ngundiro nguro, naru bodaga nangge oode, ene kinitewa.

# 9

*Merako Nguno Yambo Mande Teweroyi Nguro Muri, Ko Sambo Endemo Yambo Mande Teweroyi Nguro Muri*

1 Sunggi mande koretero ero gosiyoyingo nguno, Anutdo oni simoo bare yambo mande gidarega teweroyi, nguro mamana mande yunoyingo. Ene towimbo yambo ya yeweroyi, nguro muri nguya etuyerowo.
2 Anutdo ngundiro etoni, Mosesndo towimbo yambo ya oo ewoku, ngundo ngundiro yeyingo. Ngu towimbo yambo yangga yeyingo, nguno towi erayagobo pawangoyingo, ngu newendemo yeyingo. Towimbo yambo yangga ngu newendemo utoyi ngu, gumi koreteroga ngu oowooyi, ya gumi kundingiyi eyingo. Ngu ya gumi kundingiyimo, soru himi musiyomo ootooro, ko yaba gura ngu sanganimo oo manongoyingo kundingiyi, Anutno wooro yeweroyi, nguro musiyo oruwo, eyingo.
3 Ya gumi newendemo nguno towi pirunggado wemboongeyingo. Ya gumi newendemo ngu oowooyi, musiyo kundingiyi oorengo, eyingo.
4 Ngu musiyo kundingiyi oorengongga, nguno wooro yeweroyi nombo kundingiyi musiyo, ngu oruwo. Ngu nomboga oo wadori gomemu (gol), ngundo doobengoyingo, ngu musiyonggano, Anutno ndindingododo wooro gome yeyingo. Ngu musiyo kundingiyi oorengo, nguno Anutro sunggi mande ero gosiyoyingo, nguro Pawus kundingiyi nguno oruwo. Pawus kundingiyingga oo wadori gome (gol), ngundo doobengoyingo. Pawus kundingiyi newendemo oo gidega nguno oorooteku: (gol) kumbega ngu newendemo oowari kundingiyi sambononggo ombuyingo, ngu oowooyi Mana ngu oodoni; Eronro usudogo dowootoni, ngunonggo didani ooreyingonggaku nguno oodoni; ko digi sosi erayaga, nguno Anut enengombo mamana mande nakangoyingo ngu; oo ngu bidodo Pawus kundingiyi ngu newendemo oruwo.
5 Sunggi mande ero gosiyoyingo, nguro Pawus kundingiyi, ngu sanganimo Anutro sambono oni gabogaboyari eraya, wireyari ebe dowoodowootero, Anutro duridarini etuyeroro oruwori. Sambono oni gabogaboyi musiyongga ngu newendemo, Anutdo oniro weti mbumbuwa andangeweroyi nguro oo musiyo. Ene no ngu, oo nguro muri damoni wesiyoro tunoo eweroyi, anangu ereremo kini.
6 Ene towimbo yambo ya kundingiyi yeyingo, ngu gumi eraya, nguno oo ngu bidodo, enengo musiyomo musiyomo rogono oodoni ngu, arisa, naru bidodomo Anutro wooro yeyingo oni, yambo ya gumi koreteroga, nguno enengo ko teroruwonggo.
7 Nguro ngu, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ngundo dagoma guranangge nanggemo, tambu guranangge towimbo yambo ya nguro musiyo kundingiyi oorengo, nguno uyingo. Ngu

naruno, wooro yewero nusako ureyingo, nguro sidu darowo yoro, musiyo kundingiyi oorengo nguno uro, koretero enengo weti mbumbuwa tewoku, ngu andangeweroyimboro, nguro Anutno wooro yero, ko kootuyisina oniro oo biyomi ma ingoro tewonggoku, nguro ene ngundiro wooro yeyingo.

8 Yudaro yowuru yano yambo mande teweroyi naruno, nguno yuka kundingiyi, ngundo gabogaboyi noore etuyeroyingo, noore oore gurano musiyo kundingiyi oorengo, nguno nenengo uro, Anutno yambo mande teweroyi, ereremo kini.

9 Towimbo yowuru yangga nguro mandeni damoni, ngu ataga naru ngaro oo gabogaboyi ngundiro. Kuri, towimbo yowuru yano nguno ene Anutno oo gura gura kingo inoro, ko wooro gura gura nguya, eneno yeyingo. Nguro ngu, oni Anutno yambo mande tewero ngu, ngu muri kuriminggа, ngundo oni nowoondoye gome sarayi oorengo, yeyi ma tunootewa.

10 Kini, ngu mamana mande kuriminggа ngu goweye sobowooweroyi nangge. Ngu ngandiro. Nga mamana mande kuriminggа nga ngu, ene oni simoo bare hoorooweyeroweroyimboro, Anutdo yunoyingo. Asa, kootuyisina, ene oore gome oorengo ketangga etuyerootoni, eneya nowoondoye gobooro yero oruwanggo. Oowari ko sono mete neweroyi nguro muri, ene goweye sobowooweroyi nguro mamana mande; ko gome sarayi oorengo, Anut doongeyimo tunooteweroyi muringgа, nguro mande nguya ooroote.

### *Krayisdo Enengo Situ Darowobo Noorengo Anutno Wooro Yeyingo*

11 Ene ataga Krayis ene noorengo Anutno, wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ene kuri ombuyingo. Ene merako ngano oo gome gome tunooteyingo, nguro wooro yeyingo oni tabango urungga. Ene ataga, Anutro towimbo yowuru ya nenengo oorengo, nguno noorengo ko teroroote. Ngu yambo ya nenengongga, onindo ma yetoyi, ko merako ngano ma ooroote. Sambo endemo, Anutro yambo yangga oorooteku, ngundo merako, ngano yambo ya oorooteku, nguro muri ngu bidodo dagayeroote.

12 Krayis ene sambo endemo yambo ya kundingiyi hamoo oorengo, nguno uro, musiyo kundingiyi oorengo, nguno oororo, ataga nguya, naru bidodomo ooroote. Ene noorengo weti mbumbuwa andangeweroyimboro wooro yewoku ngu, ene Bulmakawu, Meme nguro sidu darowo, ngundo ma teyingo. Kini, enengo situ darowo nenengo wendoro, ngundo noorengo Anutno wooro yeyingo. Ngundiro tero, noore yoyootoni, nowoondonani hamoo teyingo oni ngu, eneya suwooyi sano sugi sugi oruwato.

13 Kuri, onindo enengo goweye sobowooweroyimboro, nguro mamana mande toongootoyi, Anut doongeyimo, ene oni nenengo kini ootooro, yambo mandeno ma ombuwo. Ngundiro oni ngundo, Anutro wooro yeyingo oni, ngundo Meme sidu darowo yoro; ko Bulmakawu simoongo sidu darowo yoyingo. Ene Anutno wooro yeweroyi digi yawasa nguno yero, Bulmakawu duriyo yoro, nguno yero, katoyi, dero kinitetoni, ngu nombononggo ngu biruwo yoro, ko, nusako sidu darowo nguya yowuruwooro, oni sanganimo sogi yunoyingo. Nguro ngu, oningga, ngu ene Anut doongeyimo ko sarayi tunootero, ene mete yambo yano ko oororo, Anutno yambo mande tewa.

14 Kurimi ngu, Bulmakawu, Meme nguro sidu darowo, ngundo oni yoyeni, Anut doongeyimo sarayi tunooteyingo. Ngu hamoo. Arisa, Krayisro sidu darowo wendootoni, ngundo noorengo wooro yeyingo, ngundo kurimi oorega, ngu dagate. Yisas merako ngano oruwokuno, enengo endeyoyingo ngu nenengo oorengo ootooro, ene oo biyomi gura ma teyingo. Ngundiro nguro, Anutro Yuka Kundingiyi yanggangododo naru bidodomo

oorootekungga, nguno Yisasdo enengombo enengo keta oruweroyi ngu inoro, noorengo Anutno wooro yeyunoyingo. Ngundiro nguro, enengo sidu darowo, ngundo gowenani yomosiyoro, nowoondonani ingondudu ngu bidodo sonowooro, ko, oyimo oo biyomi teyingo, ngu nowoondonanimo oorooteku, ngu bidodo andangeyunoyingo. Ngundiro tetoni ngu, noore, Anut doongeyimo, oni nenengo tunootero, noore Anut yanggangonidodo oorooteku, enengo ko tero oruwato.

*Krayisro Sidu Darowo, Ngundo Sunggi Mande Ketangga Ero Gosiyoyingo Ngu Yanggango Inoote*

15 Ngundiro nguro, Krayisdo noorengo hoorooweyeroro kawarara teyunootoni, noore Anutya gobooro sunggi mande ketangga ero gosiyoyingo ngu tunooteyingo. Ene kuri kumooro, oni simoo bare ko yoyoro, enengo weti mbumbuwa bidodo andangeyunoro, kuri sunggi mande gosiyowoku, ngu ene sugi sugi oruweroyi, nguro kumana yunoyingo. Ene ngundiro tero, onindo muri biyomi teyingo, nguro sunggi mande kurimingga, nowoondoyemo oruwoku, ngu bidodo andange yunoyingo.

16 Onindo kumooweroyi ingoro ngu, oni enengo oo sitowi ngu, yowero ingoro ngu, asa, ene ngu mandega so uyimo sunggi mande ngandiro nakangowa. Ngundiro nangge, ngu oningga ngu simoongombo ngu sunggi mandega ngu keyoro, awayemboro oo sitowi yowero ngu, arisa, onindo ngu komo gome ingootoyigogo, hamoo oorengo ngu oni ngu kumooyingo.

17 Oni kuri kumooyingo, arisa, kuri enengo sunggi mande ero gosiyoyingongga, ngu yanggango oorengo. Oni kuri sunggi mande ero gosiyoyingo, ngu keta oodoni ngu, arisa, ngu sunggi mandega ngu kingo oruwa.

18 Muri ngandiro nguro, ene oo nusako utoro, ngu sidu darowo moondoro, ngundo wooro yetoyi ngu, sunggi mande kuriminggaku yanggango yeyingo.

19 Mosesndo Iserel onino, Anutro mamana mande bidodo wesiyoro yunoyingo. Ngundiro tero, ene Bulmakawu simoongo, Meme nguro sidu darowo yoro, sonododo yowuruwooyingo. Sipsip uyi dagoyi yoro, digunonggo irosara oowooyi Hisop, ngudodo yowuruwooro gosiyoro, sidu daro sonono nguno yero, dowooro, Anutro mandeno (Buk) ko Iserel oni simoo bareno nguya, sogi oorongooyingo.

20 Ene ngundiro tero, eyingo. Ngu sidu darowoga, ngundo Anutro sunggi mande eyingongga, ngundo Anutro mande yanggango inootoni, oni simoo bare ngu komo keyootenggo. Ero eyingo.

21 Ngundiro nguro, Mosesndo sidu darowoku, Anutro towimbo yambo yano sogi oorongooro, ko yambo yaro oo teweroyi, yambo mande teweroyi, ngu bidodomo, ngundiro teyingo.

22 Anutro mamana mandeno, namoko oo bidodo komo sidubo sogi yunootoyi, ene Anutro doongeyimo, gome nenengo tunootetenggo. Nguro ngu, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, ngundo sidubo ngu wooro ma yetoyi ngu, asa, Anutdo oniro weti mbumbuwa ma andange.

*Krayisdo Wooro Yeyingongga, Ngundo Noorengo Weti Mbumbuwa Andangewo*

23 Towimbo yowuru ya merako ngano oruwokungga, nguno oo bidodo yeyi sarayi yeweroyi muri tewonggoku, ngu sambo endemo oorooteku, nguro gabogaboyi ngundiro teyingo. Ene Anutdo wooro keta yanggango (Yisas) yeyingongga, nguro rogo tetoni, sambo endemo oo ngu sarayi tunooteweroyimboro.

24 Yambo ya merako ngano, oni enengo kandeyebo yetenggoku, ngu gabogaboyi nangge, yambo ya hamoo oorengo ngu, sambo endemo ooroote.

Nguro ngu, Krayis ngu sambo endemo yambo ya oorengongga, oorooteku, nguno ooroote. Ngundiro nguro, ene Anut tanggeyimo ootooro, suwooyi sano ene oniro kawarara teweroyimboro, Anutya ootooro, ngunonggo noore hoorooweyeroweroyimboro.

25-26 Dagoma guranangge nanggemo, tambu guranangge Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, yambo ya nguro gumi kundingiyi oorengo newendemo uro, oo nusako sidu darowo yoro, Anutno wooro yeyingo. Ene oniro weti mbumbuwa andangeweroyimboro dagoma bidodomo, ngundiro teroruwonggo. Ene Yisas ngu woorongga naru oowooyingga, ngundiro ma teyingo. Kini, ene ataga sambo endemo nguro musiyo kundingiyi oorengo, nguno ootooro, ene oowooyingga ma yeyingo. Ene ngundiro suwooyi sano tero ngu, ene ogingo nguya suwooyi sano koorowooro oodoni, Anutdo amana sambo mera yeyingomo omburo, ko ataga nguya. Ngundiro kini. Ataga ngu, naru namoko wenga kini teweroyimo, nguno Krayis tambu guranangge merako, ngano tunootero, enengombo Anutno noorengo weti mbumbuwa andangeweroyimboro, enengombo wooro yeyingo.

27-28 Oni simoo bare bidodo, tambu guranangge kumootoyi, kootuyisina Anutdo oni ko wirikoyerowa. Ngundiro murimo, Krayis tambu guranangge oni bidodoboro, weti mbumbuwa andangeweroyimboro, ene kumooro, oni simoo bare Anutno wooro yeyunoyingo. Naru wengamo ombutekuno, ngu ene noorengo weti mbumbuwa andangeweroyimboro ko ma tewa. Kini, kootuyisina, tambu erayagaku tunootero ngu, ene oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, Yisas sobowooro oodoyi, omburo yoyowa.

# 10

*Naru Guranangemo Krayis Enengombo Anutno Wooro Yeyingongga, Ngu Naru Bidodoboro Yeyingo*

1 Yuda oniro mamana mande ngu oo gome kootuyisina tunootewerroyi, nguro gabogaboyi nangge. Ene Anutno wooro yeyingo kurimingga ngu Anutro wooro yeweroyi oni ngundo ngu dagoma rogowooro simoo barero weti mbumbuwa andangewero wooro yeroruwonggo. Ene ngu wooro yeyingongga, ngundo oniro nowoondoye yeni, ma mete tewa. Hamoo oorengo kini.

2 Ene mamana mande kurimingga, ngundo oni nowoondoye yeyi, gome metemi tunootetoyi, ko, oniro nowoondoye oyimo oo biyomi ingooteku, ngu andangeweroyi mete tetoni ngu, asa, wooro gura yeweroyi koni gura nguya kini.

3-4 Ngundiro kini, dagoma guranangge nanggemo wooro ngu yetoyi, enengo weti mbumbuwa teyingo, ko ingororuwanggo. Bulmakawu simoongo, ko Meme sidu darowo, ngundo noorengo oyimo oo biyomi teyingo, ngu ma andangewa.

5 Ngundiro nguro, naru namoko Krayis ngano oniro mbumbuwaboro wooro yeweroyi nguro ombuweroyimboro, ene Anutno ngandiro eyingo.

Ge oniro wooro kurimingga ngu, ko oo kingo duwoo gunoyingongga, nguro ge ma ingoote. Nguro ngu, ge no gowene yeyi guradiro tunootetoni, merako oni goweyi ngundiro tunootewano.

6 Anutno wooro yeweroyi digi yawasa, nguno nusako karo, ko oo kingo duwoo inoweroyi gura nguya, oniro weti mbumbuwa andangeweroyi, nguro wooro yetoyi, ge nguro gome ma ingowa.

7 Ngundiro nguro, Anutno mandeno oni nakangoyingoku, Krayisdo Anutno eyingo.
O Anut, no ngano oodoowe, gengombo ko te, ero nunootoni, ngu no kongga ngu mete tewano. No gengo mandeno kuri noro nakangoyingo, ngundiro tewano. Eyingo. (Sam 40:6-8)
8 Yisasdo mande ewoku, ene Anutno ngundiro ko eyingo.
Gengombo oni mamana mandeno wooro yeweroyi, nguro muri yunootoyi, ngundiromu, ge enengo wooro yeyingo ngu, geno yero, ko oo kingo duwoo ge gunootoyi, ge nguro gome ma ingoro, ngu teweroyimboro ma ingoote. Ene, gengo onindo, oo nusakobo wooro yeweroyi digi yawasa, nguno karo, oniro weti mbumbuwa andangewero wooro yetoyi ngu, nguro nguya, ge ma ingoote. Eyingo.
9 Ene mande gumi gura ko eyingo.
O Anut, no ngano ootooro, no ko gengombo teni ero, nunowaku ngu, no mete tewano. Ero eyingo.
Ngundiro nguro, Anutdo wooro kurimingga ngu yokoro, nguro musiyomo wooro keta ene Yisasdo yeyingo.
10 Ngundiro nguro, Anutdo wooro kurimi yeyingongga, nguro muri yanggangoni andangero yokootoni, Krayis enengombo wooro yeyingongga, ngundo wooro guraga nguro musiyo yoyingo. Ngundiro nguro, Yisas Krayis, ene Anutro ingondudu ngu keyoro, enengo goweyibo wooro naru guranangge, naru bidodoboro yeyingo. Ngu wooro yeyingongga, ngundo nowoondonani sonowootoni ngu, sarayi oorengo tunootetoni, ngundo noorengo oyimo bidodo tewootoku, ngu andangero yokootoni ngu, ataga, noore nenengo ootooro, noore mete Anutno yambo mande teroruwato.

### *Krayis Enengombo Wooro Yeyingongga, Ngundo Mete Noorengo Weti Mbumbuwa Andangewa*

11 Kuri, Yudaro wooro yeyingo oni, ngundo naru guranangge nanggemo, ene dikaro, enengo ko wooro yeweroyi ngu teroruwonggo. Ene ngundiromu, wooro kurimingga yeyingo, ngundo oniro nowoondoye kurimingga, ngundo hahangero mbumbuwa teteku, nguro murini hamoo ma andangewa.
12 Ene Krayisdo naru guranangemo, noorengo wooro yeyingo ngu, naru bidodoboro weti mbumbuwa andangewero teyingo. Enengo woorongga yeyingo, ngu temukoro ngu naruno, ene sambo endemo oorero, Anut tanggeyimo kandeyi metemi bingamidodosina bibitero ooroote.
13 Ene nguno ootooro, Anut sobowootoni, ngundo enengo mundi oni yoyeni, ene newendemo uro oruwanggo.
14 Nguro wooro guranangge yero, ene nowoondonani hamoo teyingo, nguro weti mbumbuwa naru bidodoboro andangeyunoro, nowoondonani sonowootoni, noore enengo tunooteteto. Asa,, ataga noore oyimo oo biyomi tetetoku, nguro ma ingowato. Ataga Yisasdo naru bidodomo, Anut doongeyimo, noore nowoondonanimo sarayi oorengo yeroroote.
15-16 Anutro mandeno, Yuka Kundingiyi, ngundo noore etuyerootoni, Anutdo noore enengo rogoyeroro, enengo oni simoo bare kundingiyi oriyi. Yuka Kundingiyimbo nguya ngundiro eyingo.
Oo Bidodo Simburi, ngundo eyingo. Ngu narungga tunootewakuno ngu, asa, no eneno sunggi mande gura ero gosiyoyunowanoku ngu, ngandiro. No nenengo mamana mande ene nowoondoyemo yetoowe keyootoni; ko enengo ingonduduyemo nguya nakangoyunootoowe, gome ingowanggo. Ero eyingo. (Yeremayiya 31:33)

17 Ene mande gura ko eyingo.
No enengo weti mbumbuwa bidodo teyingo ngu, andangeyunoro yokoro
enengo oo biyomi tewonggoku ngu, no kabeteyunowano. Ero eyingo.
(Yeremayiya 31:34)
18 Ene ngundiro nangge, Anutdo noorengo mbumbuwa andangeyunoro, ka-
betetoni ngu, arisa, weti mbumbuwaboro wooro yeweroyi koni kiniteyingo.

*Noore Nowoondonani Hamoo Teyingo Ngu Yanggango Yero, Anut Tanggeyimo Oorooteto*

19 Arisa, ye Kristen dobookurine, Yisas enengombo kuri wooro yeyingo, enengo sidu darowo wendootoni, nguro, noore mete Anutro musiyo kundingiyi oorengo, ene oorooteku nguno uwero oni oni tero, ma sosorewato.
20 Yo, Yisasdo, enengo goweyi noorengo weti mbumbuwanani andangeweroyi yunoyingo, nguro wooro yero ngu, ene noorengo oore keta yeyunootoni, noore mete nenengo Anutno oororo, musiyo kundingiyi oorengonggano, nguno oorowuwato. Yo, Yisasdo, noorengo wooro yeyunowoku ngu, ene oo gabogaboyi Yudaro yowuru yano, nguro musiyo kundingiyi oorengo, ngu towimbo pawangoyingo, ngu ngundiro. Enendo ngu towingga oomboongero, noore yoyokootoni, noore mete newendemo uro, Anutno yambo mande nenengo tero oruwato.
21 Ngundiro nguro, ataga, noore Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, oorengo ooroote. Ene sambo endemo oorooteku, ngundo noore Anutro oni simoo bare nowoondonani hamoo teyingo, ngu soboyeroroote.
22 Yisasdo enengo sidu darowo noore nowoondonanimo wendoro, sonowootoni, sarayi yetoni, ngundo noorengo oyimo ingootetoku, andangeyunowa. Ngundiro nguro, nowoondonani Anutno gobooro yero, oo bidodo enendo teweroyimboro mande ero gosiyoyingo ngu, noore nowoondonani hamoo tetetoku ngu, ene komo ngundiro tewa.
23 Noore Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, wesiyoro ero, nguro komo yanggango dowooro sobowooro, ootooro, nguro ingonduduye eraya eraya ma yowato. Ndadiro nguro, noore hamoo oorengo ingootetoku, Anutdo oo tewero mande ero gosiyoyingo ngu ingoro, ngu tewa.
24 Noore komo dobookurinanimboro nowoondoyi teyunoro, hoorooweyerowero ko yanggango tero, enengo ingondudu yokutuyerootooye ngu, asa, ene nguya oni gidegaro nowoondoyi teyunoro, muri metemi ngu tewanggo.
25 Noore Kristen dobookurinani nguya, yowuruwooweroyi muri, ngu ma yokowato. Oni songombo tetenggoku, ngundiro kini, noore ingooteto, Krayisdo ombuweroyi, naru ngu namoko ombute. Ngundiro nguro, noore dobookurinani nowoondoye yanggango yunoro, nguro ko yanggango tewato.

*Noore Ingonda Tewato, Anutro Nangoni, Ngu Ma Kootu Inowato*

26 Ene noore Anutro mande hamoongga kuri ingoro, nowoondonanimo hamoo tewootoku ngu, kootuyisina, noore ingondudunonggo endeyoro, naru bidodomo weti mbumbuwa tewatoku ngu, asa, weti mbumbuwa andangeweroyi wooro gura kini.
27 Ngundiro tero ngu, ngundo Anutro mundi oni ootooro, asa, noore naru bidodomo, Anutdo ndadiro uri biyomingga wirikoyeroweroyi naruno yunowaku, ko de nombo ma kumooweroyingga, nguno naru bidodomo yoodeweroyi naruno, nguro nguya sosorewato.

28 Oni gurado, Mosesro mamana mande kootu inootoni ngu, oni eraya
ngundi kabusa, ngundo kenoro, nguro ene bungomo mande sanggawero
ero, asa, ngu oningga, nguro nowoondoyi ma tetoyi, ngu komo ureyi
kumoowa.
29 Nguro ngu, oni ene Mosesro mamana mande ngu kootu inoro ngu,
ene komo nguro gumi kumoowaku ngu. Asa, oni ene ndawu oo muringga,
nguno wooro yeweroyi ngu Anutro nangoni Yisas, ngundo noorengo weti
mbumbuwa ngu kuri andangero, kootu inoro, nguro ngu, sunggi mande
keta ero gosiyoyingo ngu. Yisasdo ngu noore yoyeni, oni keta gome nenengo
oorengo kundingiyi, Anut doongeyimo yoyeyingo, nguro ngu, ene Anutro
sumangeni Yuka Kundingiyimbo inowoku, ngu kootu inowaku ngu, asa,
oniyooge, nguro gumi ndadiro biyomi oorengongga ngu yowa? Hamoo
oorengo, ogingo urungga sugi sugi yororuwa!
30 Anutro mandeno, noore kuri ingootetoku ngu, Anutdo ngandiro eyingo.
Muri biyomi onindo tetenggoku, nguro gumi teyunoweroyi ngu, noro ko
nangge, eyingo. No nenengombo uri biyomi, ngu gumi teyunowano.
Anutdo mande gura nguya eyingo.

No nenengo oni simoo bare wirikoyerowano. Ero eyingo. (Dutoronomi
32:35)
31 Anut yanggangonidodo keta oorooteku, ngundo noore wirikoyeroweroyi,
ngu oo urungga oorengo. Ngundiro nguro, noore komo sosoreyingo
urungga tewato.

32 Ye koretero Anutro mande keta gome ingoro, nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu ko ingoyi. Ngu naruno, ye nowoondoye hamoo teyingo,
nguro bine kowuri urungga yunootoyi, koorowootoyi, ene ye yanggango
dikatenggo.
33 Ngu naruno, ye oni simoo bare ye kewooroko dikaro, yengo nowoon-
doye hamoo teyingo, ngundiro nguro, ene ye mande biyomi yunoro, kowuri
urungga nguya, yunootenggo. Naru gidegano, nguno oni gidaregado,
Kristen oni kowuri yunootoyi ngu, ye kenoro Kristen dobookuriye yeyoro,
oororo hoorooweyeroyingo.
34 Ye oni simoo bare, Yisasro nowoondoye hamoo teyingo, nguro ya
biyomimo oriyingo, ngu yeyoro, nguro nowoondoyi teyunoyingo. Naru
gidegano oni nowoondoye hamoo ma teyingo, ngundo yengo oo sitowi
kingo sobibiyoro yootoyi ngu, nguro ye nowoondoye imakeyingomo oriyi.
Ndadiro nguro, ye kuri ingowonggoku, yengo oo sitowi hamoo oorengo ngu,
sambo endemo sugi sugi ooroote.

35 Ngundiro nguro, ye Anutno nowoondoye hamoo teyingo yanggan-
gongga ngu ma kootu inowero. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo
gome dowoororuwanggoku ngu, asa, nguro urini ngu urungga oorengo.
36 Ene ye nowoondoye, Anutdo ko ero yunowoku, ngu tewero hahangero
temukoro ngu, asa, oo bidodo Anutro mande ero gosiyoro, yunoyingo, ngu
yowanggo.
37 Anutro mandeno, ene ko yoyoyingo oni Mesayiya, nguro ngandiro
eyingo.

Naru ootuwoo bodaga oode, oni merako ngano ombuweroyiga, ngu om-
buwa. Ene naru pirungga ma sobowoowa.
38 Anutro mandeno, Anutdo ngandiro eyingo. Noro oni gome nenengo ngu,
noro newendemo hamoo tero keta oruwa. Enengo newendemo hamoo ngu,
woosooro ko oorowuwaku ngu, asa, no nguro nowoondone biyomi yewa.
Eyingo. (Habakuk 2:3-4)

39 Ene ngandiro nguro, oni Anutno nowoondoye ero inootoni,
yomburiyerowoku, noore ngundiro oni kini. Kini, noore oni nowoondonani
hamoo tero keta oruweroyi, ngu sugi sugi yowato.

# 11

*Nowoondoye Hamoo Teyingo, Nguro Muri Damoni*

1 Anutno nowoondoye hamoo teyingo, nguro muri ngandiro. Noore
nowoondonani, Anutdo oo yunoweroyi ngu sobowooro, nowoondonani
yanggango dowoowanggo. Oo doongenanimbo ma kenootetoku ngu,
nowoondonanimbo gome oorengo watayi tero, ingootooye ooroote.
2 Oni kuri oruwonggoku, ngu Anutro nowoondoye hamoo tetoyi ngu,
nguro Anut oni oni tewo. Eyingo.
3 Noorengo nowoondonani hamoo teyingo, nguno kuri ingooteto, kuri
Anutdo etoni, oo sambono ngu tunooteyingo. Ngu naruno, ngu oo ngu ma
tunooteyingomo, ene ngu oo ngu yetoni tunootetoni, ataga noore kenooteto.

*Ebel, Inok, Ko Nowa*

4 Ebel, Anutno newende hamoo tetoni, nguro ene Anutno wooro gome
yeyingo. Ngu woorongga yeyingo, ngundo Keyinro wooro yeyingo, ngu
dagaro gome tunooteyingo. Yo, Ebel newende hamoo tetoni, nguro Anutdo
enengo wooro yewoku, nguro oni oni tero, ene oni nenengo ero eyingo. Ebel
ngu kuri kumooyingo, ene enengo newende hamoo teyingo, ngundo ataga
nguya, noore etuyeroote.
5 Inok, Anutno newende hamoo tetoni, nguro Anutdo ngu yoro sambo
endemo ooretoni, ene ma kumooyingo. Anutdo, kuri ngundiro yootoni
nguro, oni erewero ma kenoyingo. Kuri, Anutdo Inok yoro sambono ma
ooreyingo naruno, Inok, ene Anutro ingonduduni keyootoni, nguro Anutdo,
ene kenoro oni oni urungga teyingo.
6 Ene oni Anutno newende hamoo ma teteku ngu, ene Anutro in-
gonduduni nenengo ma keyootoni, nguro ngu, Anutdo ma oni oni tewa.
Ndadiro nguro, oni Anut tanggeyimo oorowuwero ingoro ngu, asa, ene
komo Anut keta oorootekungga, nguro newendemo hamoo teya ngu,
enengo ingonduduni bidodo, newendemo nguya bidodo, nguno dowoomo-
mooni. Ngundiro tewaku, nguro Anutdo kumana gome metemi inowa.
7 Anutdo Nowano oo kootuyisina tunooteweroyi nguro etoni, ingoro,
nguro ene newendemo hamoo teyingo. Ngundiro nguro, ene wanggo
urungga oorengo tero, nguno, enengo bareyi simoongo tengakuriyi nangge
yoyoro, wanggo newendemo uro, nguno gome oodoyi, sono tuwi urungga,
ngundo ma yomburiyeroyingo. Yo, Nowa ngu Anutro newendemo hamoo
tetoni, nguro Anutdo Nowaya oni nenengo eyingo. Yo, Nowaro newendemo
hamoo teyingongga, ngundo simoo bare bidodoboro weti mbumbuwaye,
ngu Anutdo ngu yootunoyingo.

*Ebaraham*

8 Ebaraham Anutro newendemo hamoo tetoni, Anutdo negongootoni, ene
ende damoni yokoro, mera gura inowero ero inootoni, nguno toongewo.
Ebaraham ngu Anutdo mande ewoku, ngu keyoro, enengo mera yokoro,
yade yade toongeyingo ngu, ndawu meranggano toongeweroyi ngu, ene ma
ingoyingo.
9 Ene newendemo hamoo tetoni, Anutdo merangga inowero mande ero
gosiyowoku, nguno oorowuyingo. Ene mera songo oni ngundiro, ene
towimbo tookoododo ya nangge yero ootooro, mera gurasina gurasina,
oororo omburo tero oruwo. Ene ngundiro oruwoku, ngu mete, ene Anutdo

mande ero gosiyowoku, nguro newendemo hamoo teyingo, kootuyisina ene mera ngu, ene ko enengo soweni nguya, ngu mera ngu enengo oorengo yunowa. Nguro ngu, nangoni Ayisak, ko osiyi Yekob nguya, ngu merako nguno ngundiro tero oruwonggo.

10 Ene ngundiro ootooro, nguro ene kuri ingowoku, Anut enengombo ngu ende urungga ngu teweroyimboro ooreni ingoro tewoku, ngu sugi sugi oruwa. Ebaraham ene ende urungga ngu newendemo uweroyimboro, enengo naru sobowooro oruwo.

11 Anutdo Seraya nangonggega bisiyowa, ero, mande gosiyoyingo. Ngundiro etoni, ene, Sera simoo bisiyoweroyi naruni, ngu kuri kiniteyingo. Ene, Anutdo mande ewoku, ngu ingoro, ene newende hamoo teyingo. Ngundiro nguro, Anutdo Sera yanggango inootoni, ene nangoni simoongga bisiyoyingo.

12 Ngundiro nguro, oni guranangge Ebaraham, ngu kuri dogoni yeyingo, nguro kumoowero namoko tewoku, ene oni bidodoboro osisembeni tunootetoni, enengo osisembeni ngu sambono tootu ngundiro tunootero, wendeyino keredi ngundiro nguya, tunooteroruwanggo. Onindo nguya, ngu kandangeweroyi ereremo kini.

13 Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tero, ene kuri kumoowonggo. Ene merako oruwonggokuno oo gomengga, Anutdo yunowero mande, ero gosiyoyingo, ngu ma yoyingo. Kini, ene nowoondoyemo hamoo tero oodoyi, kootuyisina, Anutdo mande ero gosiyowoku, ene ngundiro tewa. Ene kuri nga merangga, ngano oni songomboro mera ngundiro ootooro, mera bidodomo, oororo, omburo teroruwo. Ndadiro nguro, nga merangga, nga enengo mera oorengo kini. Eyingo.

14 Oni ngundiro mande etenggoku, ngu noore ingowato. Ene enengo mera hamoo sambono, ngu erewweweroyimboro ingootenggo.

15 Ngundiro nangge, enengo nowoondoye ngu, enengo ende kuri oruwonggoku nguno, ko ombuwero ingootoyi ngu, nguro ingoro, asa, ene mete ko nguno yowoorengoro oorowuweroyi, nguro oore moore.

16 Ene ngundiro ma teyingo. Kini. Enengo nowoondoye kuri mera gurano oorowuwoku, ene ngu merangga ngu gome oorengo, ngundo nga merangga nga dagate. Ngundiro nguro, Anut ene ngu oni, ngundo mande eyingo, nguro ma oyimo yoyingo. Ge noorengo Anut, ero eyingo. Ene Anutdo ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, noore ingootetoku, Anutdo, nguro ende yomosiyootoni oororo oruweroyimboro, yomosiyoyunoyingo. Ngu ende gomengga ngu sambo ende.

17-18 Ebarahamndo Anutro sunggi mande yowoku ngu, ngu ngandiro, Anutdo Ayisakro osisembeni oowooyingga oorengo inowa. Ngundiro nangge, Ebaraham Anutro newende hamoo tetoni, nguro Anutdo Ebarahamya ewoku naruno, ene nangoni guranangge, Ayisak, ngu yoro eneno wooro yeyingo. Ene ngu ingoro, ene Anutro mandeni keyowero mayeyingo. Anutro mandeno, Anutdo Ebarahamno ngandiro eyingo. Ayisakro soweni ngunonggo gengo osisambage tunootewanggo, ero eyingo.

19 Ene ngandiro ingondudu teyingo. Ayisak kumootoni ngu, Anutdo mete yokutuwootoni, ko ootoogewa ero ingoyingo. Ngundiro nguro, hamoo oorengo, nguro mande adingayi ngu ngandiro, Ebarahamndo nangoni merenonggo ko yoyingo. Ero eyingo.

*Ayisak, Yekob Ko Yosep*

20 Ayisakdo Anutro newendemo hamoo tero, nguro ene Yekob, Isoo
eraga, kumana yunoyingo. Ngu kumanangga, nguno oo kootuyisina
tunooteweroyi, nguro eyingo.
21 Yekob Anutro newendemo hamoo tero, ene kumoowero naru namoko
tetoni ngu, enengo nangoni, Yosep simoongo simoo erayaga, ngu kumana
yunoyingo. Ngundiro tero ngu, ene enengo usudogo sosowoomo peng-
gootero, Anutno yambo mande teyingo.
22 Yosep Anutro newende hamoo tero, ene kumooweroyimboro namoko
tero eyingo. Kootuyisina, Iserel onindo Igip mera yokoro saweroyi nguro
ero, enengo wimbuyi yoro, oororo, enengo merako merengooweroyi, nguro
nguya eyingo.

### *Moses*

23 Moses eweyi nemi, Anutno nowoondoyari hamoo teyingo, nguro Moses
nemimbo bisiyoro kenootori, nangoyari gome oorengo tetoni, yoro, oongoo-
rootori, kombo kabusa oriyingo. Ene Igip mera oni sobosobo koreteyingo,
nguro mamana mandeni, ngu ngandiro ewoku, nguro enengo mundi oni
Iserel oniro simoo buniyo bobodi, ngu bidodo ureyi kumoomukowanggo,
nguro ene ma sosoreyingo.
24 Mosesndo, Anutro newendemo hamoo teyingo. Ene kuri oni urungga
tetoni ngu, onindo eneya Igip mera, nguro oni sobosobo koreteyingongga
nguro namboni ngu nangoni, etoyi, ingoweroyi ngu yokoyingo.
25 Kini, ene Anutro Iserel oni nguya, kowuri yowero ingoyingo. Ene mera
ngaro muri naru bodaga nangge oruweroyi, ngu keyowero ma ingoyingo.
26 Onindo ene bungomo mande sanggawero, kowuri inootoyi; Mosesndo
ngu kowuri ngu bidodo koorowooyingo. Ngungga ngu, Krayis, noore ko
yoyoweroyi oningga, ngundo noorengo kowuri koorowooyingo. Ngundiro
nguro, ene newendemonggo ingowoku ngu, kowuri koorowoowoku
kongga, ngundo digi beye oo gome gome Igip merako oorooteku, ngu bidodo
dagayeroote. Ngundiro tero ngu, ene kootuyisina, Anutdo uri metemi
sambono oorooteku, inoweroyi, nguro ingowo.
27 Moses Anutro newende hamoo tero, nguro ene ootoogero, Igip mera
yokoro oorowuyingo. Ene mera nguro oni sobosobo koreteyingo, nguro
sanggirinimboro ma sosoreyingo. Kini, ene newende yanggango ootooro,
Anutdo ko rogo tero inowoku, ngu kongga ngu teroruwo.
28 Mosesndo Anutro newendemo hamoo tetoni, nguro ene Anutdo oo
ewoku, ngu keyoyingo. Ene Iserel oni simoo bareno etoni, Sipsip yutoro,
sidu darowo yoro, yamuko kembe dabemimo, sogi oorongootoyi, nguro
ngu, sambo endemo onindo oni yureyi kumooweroyimboro omburo ngu,
Anutro sunggi yamukono oodoni kenoro ngu, asa, simoo gogoro ngu yano
oorootenggoku ngu dagayeroro, ene ma yureyi kumooyingo.

### *Iserel Oni Oowooyingga Oorengo Yanggango Nowoondoye Hamoo Teyingo*

29 Iserel oni Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro Anutdo Wendeyi
Dagoyi, ngu toongootoni, mera ariyetoni, nguwoore urooreyingo. Ene
Igip mundi onindo Iserel oni yoyowero, kendutero, ene nguya sono
koongeyingo musiyongga, nguwoore ene towoongoro, oororo, ene sono
nero kumoomukoyingo.
30 Iserel oni Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro Yeriko endemo
digibo oonggoo pawa teyingo, ngu sa kandegura gidemboro eraya, ngu
pawangoro endeyoroodoyi, asa, digibo oonggoo pawa teyingo ngu, tookero
soreyingo.

31 Yeriko endemonggo, ooreko ooreko bare oowooyi Rehap, ngu ene
hamoo ingoyingo, Anutdo hooroowenerowa. Ngundiro nguro, ene Iserel
oniro, oni bagayeroweroyi, torige endemo mayero, oo bidodo kenowero
mayetori ngu, ene hoorooweyeroyingo. Ngundiro nguro, ene oni simoo
bare nowoondoyemo hamoo ma teyingo nguya, ma oonooteyingo.

32 Ngundiro nguro, nondo ataga, ndadiro mandega soweyoro ewano?
Kini. No Gidiyon Barak, Samson, Yepita, Dewit, Samuwel, ko Anutro
ingondudu eyingo oniro nguya, mande eweroyi, naru kini.
33 Ngu oni ngu, ene Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro ene mera
oni sobosobo koreteyingo oni ururu oowooyingga, nguro me oni nguya
oowooyingga oorengo, nguro me ebeye dagayingo. Ene, Iserel oni simoo
bare yanggango soboyeroro, mande hamoo nenengo, ero oruwero teyingo.
Nguro ngu, ene Anutdo oo yunowero mande, ero gosiyowoku, ngu yoyingo.
Oni gidarega nusako koki oowooyi Layon, ngu manggowo ukingootoyi,
ngundo ene ma yureyingo.
34 Ene Anutro nowoondoyemo hamoo tero ngu, oni gidega de nombo
urungga ngu wemooro, sobiyoro sodedo satoyi, nguro mundi onindo
dugebo ma yurewanggo. Oni gidarega kiyayi yeyingo ngu, ko yanggango
yoro, ene yanggango ebe ureweroyi oni tunooteyingo. Ene oni gidaregaro
me oni, mera guranonggo ngu oweyeroyingo.
35 Oni gidarega kuri kumooyingo, ngu ko keta ootoogetoyi, nanamoyembo
ko yoyoyingo. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidarega nguro
mundi oni, ngundo yoyoro, ya biyomimo yoyero ngu, ogingo urungga
oorengo goweyemo yunoro, ngundo yoyeni, mande etoyi, noore nowoon-
donanimo hamoo teyingo, ngu yokoro, Anut kootu inoyingo, ero eyingo.
Ngundiro etoyi ngu, asa, ene ogingo yunootenggoku, ngu yokootoyi, kingo
sawanggo. Ene oni oowooyingga enengo nowoondoye hamoo teyingo
ngu yanggango dowooro, nguro kumooyingo. Ndadiro nguro, ene in-
goyingo, kootuyisina, ene keta ko ootoogero, Anutya sambo endemo gome
oruwanggo.

36 Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro oni gidarega enengo
mundi onindo kowuri yunoro, yomooyunoro mande ero, gisaruyeroro,
yoyoro ya biyomimo uto yanggango gagiwibo gosiyeroro, yoyeyingo.
37 Oni gidarega Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mundi
onindo digi yoro ngundo moondeyemo oorongooro yureyingo. Mundi
onindo oni gidarega, ene de toongooweroyi duge oowooyi Soo, ngu yoro,
ngundo kewooro yootoongooyerootoyi, goweye gumi gumi tunootetoyi,
duge piru gura yoro, ngundo yodongootoyi, kumooyingo. Nowoondoyemo
hamoo teyingo nguro, oni gidaregado bo gura oowooyi Sipsip, ko bo gura
oowooyi Meme, nguro goweyi yoro ngundo ngu moondeye towi ngundiro
doobengoro, ene oororo, omburo, tero, nguro ene goweyeboro oo nguro
ingoro wenonootoyi, onindo kowuri yunoro muri biyomi oorengo ngu
teyingo.
38 Ngundiro nguro, ene oni kini merako nguno saro, nguno endeyoro,
yadoyi, gumimbo purimo oorero, nguno kombiteyingo. Oni gidaregado
ngu mere digi woondoko nguno nguya kombitetoyi, gumimbo mera mereyi
newendemo nguno nguya uro, kombitemukoyingo. Ngu oni ngu, ene oni
simoo bare muriye gome nenengo, merako oni ngano oruwonggoku, nguro
muriye dagayeroote.

39 Ngu oni simoo bare ngu bidodo, Anutro nowoondoyemo hamoo tero,
Anut doongeyimo oowooye metemi yoyingo. Ngundiro oni ngu, ene Anutdo

kuri oo gomengga yunowero ero, mande gosiyoyingoku, ma yoyingo. Kini,
naru wengangga ngu sobowooro nguno yowanggo.
40 Ndadiro nguro, kurimi oorengo, Anutdo noorengo sunggi mande ero
gosiyoyingo ketangga tewoku, ngundo sunggi mande kurimingga, ngu
dagayingo. Nguro damoni ngandiro. Nowoondoyemo hamoo teyingo
oni kuri kumooyingo, ko, noore nowoondonanimo hamoo teyingo oni
ataga nguya, Anutdo hoorooweyerootoni, kootuyisina naru gurananggemo,
noorengo bidodo yowuruwootooye, Anutdo noore yoyeni, oni nenengo
oorengo tunootewato.

# 12

*Noore Komo Yisasro Doongetero Enengo Nowoondonani Hamoo Tewato*

1 Kurimi Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo oni oowooyingga
oorengo, ngundo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo muri gome ngu,
noore yanggango etuyerootoyi, Anutdo oo nooreya teyi ero ingoro, rogo
teyingo kongga ngu tewato. Nowoondoye hamoo teyingo, oni kurimi,
nguro gabogaboyi ngu noore pawanggerooteku ngu, goboorebo omburo,
mera bidodo dobengoyingo. Ngundiro nguro, noore komo oo kowuringga,
nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, yomburiyootoni, ngu yokowato.
Ngundiro nangge, noore komo weti mbumbuwa tewero ingootetoku
nguya bidodo yokoro, nowoondonani yanggango yero, ebe pawapawamu
teweroyiga, Anutdo rogo teyunowoku, nguno yanggango kendu tero,
oorowuwato.
2 Ngundiro nguro, noore ingondudunani bidodo komo Yisasno yewato.
Yisas, noorengo nowoondonani hamoo teyingo ngu yeni tunootewerоyi,
nguro simburi, ngundo noore nowoondonani yanggango yunootoni, nguro
naru bidodomo, noore, Anutro nowoondonani hamoo teyingo oorooteto.
Yisas merako ngano oruwokuno, ene sambo endemo ko oorewero ingoro,
ene oni oni tero, nguno ngu ene mete de omukondino kumooro, nguro
oyimo koorowooyingo. Ataga, enengo ebe pawapawamu ngu kinitetoni,
ene Anut kandeyi metemisina bingamidodo oorengo musiyomo, nguno
bibitero ooroote.

*Anutdo Noore Kowuri Yunowaku, Ngu Yooneneyeroweroyimboro*

3 Ye gome ingoyi. Kuri mbumbuwadodo oni, ngundo Yisasya mundiyi
tero, kowuri urungga oorengo inoyingo. Ngundiro tero, ene yanggango
oorengo dikayingo. Kowuri yeno tunootetoningga ngu, ye Yisasro ko
ingonduduwooya, ye ma kiyayi yero nowoondoye biyomi ma yewero.
4 Ngundiro nangge, weti mbumbuwa teweroyi muringga, ngundo su-
wooyi sano ye yowoosootoni, eneya ebe utoro, nguno enendo ye yureni ma
kumooyingo.
5-6 Ye Anutdo mandega nowoondoye yanggango yeweroyiga ewoku, ngu
ma kabetewero. Enendo yeya nenengo simoone oorengo, ero eyingo.
Anutro mandeno, ene ngandiro eyingo.

Nenengo Nangone, ene Oo Bidodo Simburi, ngundo muri gura ge yoone-
nenggerowero tetoni ngu, ge ngu ingootoyi, kingo oo ngundiro ma
tewero. Ngundiro tero, oni guraya ewa. Enendo ge yooneneng-
gerowero kowuri gunootoni ngu, arisa, ge nowoondoge biyomi ma
yewero. Ndadiro nguro, ge ingoote. Anutdo oni guraro, gome ingoro
ngu, asa, ene nguro murini yoonenengororoote. Ngundiro nangge,
enendo nangone, ero ngu, asa, eneno enengo murini biyomi, ngu
yomosiyowa. Ero eyingo. (Poroweb 3:11-12)

7 Anutdo gedo muri biyomi tewoku, nguro yoonenenggerootoni ngu,
arisa, muri metemi ngu keyo ero, etunggerootenggo. Anutdo ngu muringga,
yeno teteku ngu, enengo nangonimo tewoku, ngundiro tete. Oni gura
enengo simoongo oorengo, ngundo muri biyomi tetoyi ngu, ene simoongo
yooneneyeroote.
8 Kuri, Awa awaye bidodo merako, ngano oorootenggoku, enengo
simooye muri biyomi tetenggoku, nguro gumi yunootenggo. Ngundiro
nangge, ge awanggebo ma yoonenenggerootoni ngu, ge enengo simoongo
oorengo ngundiro kini. Ngu gengo awangge goyeni tunooteteku, ngundiro
kini.
9 Awa, awanani merako, ngano oorootenggoku, ngundo yooneneye-
rootoyi ngu, noore enengo oowooye bingami okootetoku ngu, arisa,
awanani sambo endemo oorootekungga ngu nguya, noore komo ngu
newendemo ootooro, nguno ndadiro teyinowato? Asa, hamoo oorengo,
noore nowoondonani bidodo, ene inoro, noore keta oruwato.
10 Awa, awanani merako, ngano oorootenggoku, ngundo naru bodaga
nangge, nguno noorengo muri biyomi tetetoku, nguro gumi enengo in-
gondudunonggo yooneneyerootenggo. Ene Anutdo yooneneyerooteku,
nguro damoni ngandiro. Ene ngundiro tero, noore muri metemi key-
oweroyi ngu etuyerootoni, noore enengo muri kundingiyi oorengo ngu
yowato.
11 Awa Anutdo kowuri noore yunoro, yooneneyerootoni ngu, ngu naruno,
noore kowuri ingoro, nguro oni oni ma teteto. Kini, nowoondonani kowuri
ingororooteto. Ene noore kuri yooneneyerootoni ngu, nowoondonanimo
gome enggeroruwa. Enengo muri metemi, nguno yooneneyerootoni,
nowoondonani imakeyingomo ootooro, muri nenengo tewato.

### *Ye Ingondangeya Teya, Mandega Nga Ingoya, Yanggango Dikayi!*

12-13 Ene ye Anutro mandeni ingonduduni ngu orirokono ma oorootenggo.
Kini, ye komo nowoondoye yanggango yeya, Anutro ko dowooro tewanggo.
Ye komo Anut tanggeyimo ko omburo, nowoondoye hamoo teyingo ngu
yanggango inoro, ye mete oni gidarega nowoondoye hamoo teyingo ngu
yanggango teyunowanggo.
14 Ye komo oni bidodoboya nowoondoye imakeyingo oruweroyi muri
ngu keyoweroyi, nguro ko yanggango teyi. Ye komo muri kundingiyi ngu
keyowero, nguro ko yanggango teyi. Oni ngundiro muri kundingiyi kini
ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu ma kenowa.
15 Ye komo ingonda teyi! Kini tetoni ngu, ye kewooroyemo, nguno oni
gurado Anutro sumangeni ngu kootu inoro, ene mbumbuwano soretoni
Anutdo kootu inoro yokootoni, ene de tanggori kowoo ngundiro tunootero
ngundo ye kowuri yunowa. Ngundiro tetoni, ngundo ye toongooyerootoni
wata gura gura tewanggo. Muri biyomi ngundiro tetoyi ngu, asa, Anut
doongeyimo ye biyomi sugabododo tunootewanggo.
16 Ye ingonda teyi! Oni gura ye kewooroyemo nguno yokootoyi, ooreko
ooreko oni, nguro muri ma keyowero. Ye ingonda teyi, Anut ma kootu
inowero, kuri Isoondo teyingo ngundiro, ma tewero. Enendo nangoni
koreteroga nguro eweyi, nguno ngu, eweyimbo kumana urungga in-
oweroyi. Oowariro urungga kumooro, nguro koneyo kandeyimonggo,
oowari tambu guranangge neweroyi, nguro enengo kumana ngu nangoni
gogoro ngundiro, ngundo uriyoro neyingo.
17 Ye nga mandega nga watayi. Kootuyisina, ene eweyimo ngu ku-
mananggaku yoweroyimboro ingootoni ngu, ene oore ngundiro erewero,
sendoro biyobiyomi teyingo. Enengo eweyimbo kumana ene inoweroyi

ngu, ereremo kini. Ndadiro nguro, ene nangoni kootungga ngu kuri inoyingo.

*Sunggi Mande Ketangga, Nguro Muri, Ngundo Sunggi Mande Kurimingga, Ngu Dagate*

18-19 Ye Iserel oni simoo bare ngundiro kini. Ene Sayiyon puri damonimo oorero, ene puri sanganimo de urungga dero, kookingo urungga yerootoni, ngu kenoro; ooreri oorengo nguya kenoro; doogo urungga oorengo omburo, puri pawangootoni, ngu ingootoyi, ene giramu ngguyi ngundiro ingoro; ko Anutro manggowo nguya ingoyingo. Oni simoo baredo oo ngguyi ngu ingoro, sosoreyingo urungga tero, Mosesya ngandiro eyingo. Noore komo ngu ingowero, ma ingooteto. Eyingo.

20 Ene ngundiro ewonggokuro, ndawugaro nguro, ene sosoreyingo urungga Anutdo mamana mandega ewoku, nguno ene gome ma ingoyingo. Enengo mamana mande ewoku, ngu ngandiro. Ene oni simoo bare, ngundo oo nusako damoni yero, purimo ooretoyi, arisa, ye digi yoya, yureyiga kumooyi. Ero eyingo.

21 Ene ngu oo ngu kenoro, sosoreyingo urungga oorengo tetoyi, Mosesndo nguya ngandiro eyingo. No nguya, sosorero, mboorombooro teteno. Ene ngundiro eyingo.

22 Ye ngundiro oo nguno ma tunooteyingo, kini, ye Sayiyon purimo oorewatoku, ngu tunootetoyi, Anut keta oorooteku, enengo ende urungga oowooyi Yerusalem, ngu sambo endemo ooroote. Ngu musiyonggano nguno, Anutro sambono oni oowooyingga oorengo ootooro, Anutro oowooyi bingami okootenggo. Onindo ma kandangeweroyi nguno oorootenggo.

23 Ye sambo endemo oorewanggoku, nguno ngu, ye Anutro oni simoo bare ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu bidodo kuri kumooyingo, ngu yeya yowuruwoowanggo. Ngu oni nguya, ene Anutdo kuri oowooye enengo bukno nakangoyingo. Ene kuri merako oruwonggoku narungga nguno, ene Anutro oni simoo bare nenengo oruwonggo. Arisa, ataga sambo endemo ngu, Anutdo enengo koyemo wirikoyeroro, enengo oni ngu komo gome nenengo oorengo yoyeni, nowoondoyemo oo biyomi gura ma ooroote.

24 Yisas ngu Anutya kawarara oni, ngundo sunggi mande ketangga ngu tewoku, enengo sidu darowo yeno wendootoni ngu, sunggi mandega ngu yanggango yeweroyimboro. Ebel beyibo ureni kumootoni ngu, Ebel sidu darowobo beyiboro sanggirini nguno wendoyingo. Ngundiro nguro, Yisasdo enengo sidu darowo wendootoni, ngundo noore hoorooweyerootoni, kundingiyi tunootewato.

*Anutdo Mera Bidodo Yeni, Kinitetoni, Sambo Ende, Ngundo Nangge Oruwa*

25 Ye ingonda teyi! Yengo nowoondoye ingonduduyemonggo Anutdo mande yanggango eyunowoku, nguro nowoondoye ma ukingowero. Kurimi, Mosesndo ene Iserel oni mande yanggango yunootoni, ene nguro manggowo utoro oorongooro, kootu inoro, ene nguro gumi biyomi yoyingo. Ene ngundiro biyomi mera ngano tunootetoni ngu, asa, ene noore sambono Anutga ngundo mande yanggango yunooteku, ngu kootu inootooye, nguro gumi biyomi ndadiro teyunowa? Oniyooge, noore nguro ogingo urungga oorengo yowato.

26 Kuri, Iserel oni Sayiyon puri damonimo oruwonggoku, Anutro manggowoobo meno yanggango etoni, purimo mera ngu imimi urungga yoyingo. Ene ataga Anutdo noorengo mande ero gosiyoro, eyingo. Kootuyisina, naru

gurananggemo, sambo mera bidodo nguya imimi urungga yetoowe, nguno tunootewa. Ero eyingo.

27 Nga mandega nakangoro, naru guranangge eyingo, nguro damoni nenengo ngandiro etuyeroote. Oo bidodo Anutdo merako ngano yeyingo, ngu oo bidodo Anutdo imimi tetoni, ngu bidodo kinitetoni ngu; asa, oo sambono, ngundo nangge sugi sugi oruwa.

28 Ngundiro nguro, noore simoo baredo Anutro endega enengo simoo barero soboyerooteku, nguno uweroyi. Nguno oni gurado noore andangeyeroweroyi nguya kini. Nguro ngu, noore komo Anutno esosootero, eneno yambo mande enengombo, nguro gome ingooteku, ngundiro tero, enengo oowooyi bingami nguya ero okooro, nguro rurugaro oruwato.

29 Noore, Anutro mande ero gosiyoyingo, ngu yanggango ma dowooro ngu, asa, debo oo yomburiyooteku ngundiro, Anutdo noore nguya ngundiro yomburiyerowa.

# 13

*Kristen Oni Gome Endeyoweroyi, Nguro Murini*

1 Ye Kristen oni simoo bare bidodo, Kristen dobookuriyeboro gome ingondudu teroruwanggo.

2 Oriroko oni mayetoyiga ngu, yendo oni ngu yoyoro, yengo yano uro, gome yomosiyeroro soboyerootenggoku muringga ngu gome. Ye ingootenggoku ngu, kuri onindo muri ngundiro tewonggoku ngu oni gidarega orirokononggo mayewonggoku ngu, Anutro sambo oni nenengo. Ene oni ndanonggo mayetenggoku, ngu watayi kini.

3 Kristen oni ya biyomimo oorootenggoku ngu, nowoondoyi teyunoya hoorooweyeroya, ye nguya ya biyomimo ootooro, ngundiro ingootenggoku, dobookurinanimbo hoorooweyeroyi, ero ingootenggoku ngundiro. Oni gurado ye Kristen oni nowoondoyemo hamoo ngu gura, ye ene kenootoyi, oni guraya kootuyisina yomooyinoro mande ero, kowuri ene ingootoningga ngu, asa, ye ooroya, dobooyega nguro nowoondoyi teyunoya, hoorooweya, ingonduduni yanggango teyunoyi. Ndadiro nguro, ye kuri ingootenggo. Enengo kowuri koorowoowoku ngu, ye goweyemo nguya ngundiro tunootetoni ingootenggo.

4 Ye komo ingoyi! Bare kame teweroyi muri, ngu gome oorengo. Simoo, ngundo enengomo enengomo bare nenengo nguya nangge, oni oni teya oriyi. Bare, ngundo enengomo enengomo kameyi nenengo nguya nangge, oni oni teya oriyi. Ene buribari ma tero endeyowero. Ye ingootenggoku, ngu kootuyisina, Anutdo uri biyomi oni sebobarese tero, kamebare toongootenggoku, ngu yunowa.

5 Ye digi beye nangge yororuwero, nowoondoyebo ma kenomayingowero. Oo yeno oorooteku, ngu nangge mete. Ye oo dowootenggoku ngu, ye komo ngandiya ingoyi, eyingo. Nguro Anutro mandeno, kuri Anutdo ngandiro eyingo.

No ge ma goyokowano. Nondo sobowooro oode kootu ma gunowano. Hamoo oorengo kini. Eyingo. (Dutoronomi /Lo 31:6)

6 Ngundiro nguro, Anutdo ngundiro etoni ngu, noore nowoondonani yanggango yero, ma sosoretooye, Anutro mandeno eyingo.

Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo hoorooweneroroote. Ngundiro nguro, no onindo kowuri gura gura nunootoyi, nguro ma sosorewano, ero eyingo. (Sam 118:6)

7 Kuri, yengo Anutro yambo yano yowuruwooweroyi, nguro oni tabango,
ngundo Anutro mande yeno wesiyowonggo. Ye enengo endeyoyingo gome,
nowoondoyemo hamoo teyingo gome, ko, enengo muri gome teyingo,
ngu gome ingoyi. Ngundiro nangge, yengo endeyoyingo, nowoondoyemo
hamoo teyingo, ko muriye gome ngu, nguro Anutno nowoondoye hamoo
teyingo, ye nguya ngundiya teyi.
8 Yisas Krayisro murini naru bidodomo, ngundiro. Ene kuri ngundiro,
ataga nguya, kootuyisina naru bidodomo nguya, ngundiro nangge.
9 Ene ye mande gura gura Anutro mandeno ma oorooteku, ngu ma
ingoro, keyowero. Ngundiro tero ngu, ene ye yowoosootoni, ye Anutro
oore yokowanggo. Ngundiro nangge, noorengo nowoondonani Anutro
sumangeni, nguro komo yanggango yootoni, ngu gome oorengo. Nguno
ngu, noore oowariro mamana mande ngu gura gura ma keyoro, ngunonggo
nowoondonani yanggango ma yootooye, nguro mamana mande ngundo oni
simoo bare ma hoorooweyerootoni, gome endeyootenggo.

### *Wooro Gome Ngundiro Nguro Anutdo Nguro Gome Ingoote*

10 Yisasro sidu darowo ngu noorengo wooro yeyingo, nguro de nombo
musiyo. Ene wooro yeyingo oni kurimingga ngundo towimbo yambo yano
wooro yeyingo. Ngundiro nguro, ene ereremo kini.
11 Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ngundo
bo gura oowooyi Sipsip, ko Bulmakawu, ngu sidu darowo yoro, ya
gumi kundingiyi oorengo nguno uro, weti mbumbuwaro wooro yeyingo.
Yerusalem enderoko musiyonggano, nguno nusako bingo kenoro yoro, ngu
musiyonggano nguno karorootenggo.
12 Yerusalem enderoko musiyomo, Yisas nguya nguno ogingo
koorowooro, kumooro, oni simoo bare enengo sidu darowobo yoyeni,
kundingiyi tunooteweroyimboro teyingo.
13 Nguro ngu, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, noore
komo muri kurimi, ngu bidodo yokowato. Oni nowoondoyemo hamoo kini,
ngundo yomooyunoro, kootunanisina mande ero, kowuri gura gura kingo
yunootoyi ngu; asa, noore komo kowuri ngu oni oni tero koorowoowatoku,
ngu Yisasdo de omukondino, noorengo oyimongootoni, ngu ene komo ngu
koorowooyingo, ngundiro koorowoowato.
14 Noore ngundiro tero, nguro ingootetoku, nga meranggano ngano,
ende gurano sugi oruweroyi nguya kini. Kini, noore ngu ende urungga
kootuyisina tunooteweroyiga, ngu erewero sobowooro oruwato.
15 Ngundiro nguro, noore komo Yisasro ko noorengo tewootoku, nguro
oowooyimo, suwooyi sano, Anut oowooyi bingami okoororuwato. Noore
ngundiro tero ngu, ko oni kewooroyemo, noore Yisas noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani ero, wesiyoro etetoku ngu, asa, ngu noorengo Anutro
wooro nenengo yeteto.
16 Anutdo nga woorongga ngaro ingooteku, ene noorendo wooro gidarega
nguya yeyi, ero nguro gome ingoote. Ene ngandiro ingooteto. Noore komo
dobookurinani nowoondonani yunoro, muri nenengo eneno tero, ene oo
gaboyeboro, goweyeboro ooro ngu wenonootoyiga ngu; asa, noore ene
hoorooweyeroyi, ngu Anutdo, nguro oni oni tewa.
17 Ye komo yengo Kristen oni tabango, manggoye keyoya ngu nowoon-
doyemo oriyi. Ndadiro nguro, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu gome sobowootenggo. Kootuyisina ene merako, ngano ko tewonggoku,
ngu bidodo Anutno wesiyoro emukowanggo. Ngundiro nguro, yendo
ene nowoondoye kowuri ma yunowero. Kini, ene ye enengo mande ma

keyootoyi ngu, asa, yendo enengo ko yeyi yanggango tunootetoni, ene ye gome hoorooweyeroweroyi nguya kini.

*Nondo Yeno Anutno Yemboongetoyiga, Hoorooweneroni, Ingoro Gome Ingooteno*

18 Anutdo ye hoorooweyerootoni, noorengo ingoro ngu, yendo noorengo yemboongeroruweroyi, ngu ma kabetewero. Noore Anut doongeyimo nowoondonani nenengo ingoro, nguro noore suwooyi sano nenengo endeyowero, gome ingooteto. Nguro damoni, noorendo ye sumoo yunootooye, noore hoorooweyeroro yemboongeyunowanggo.
19 No nowoondone bidodo ingootenoku ngu, yendo komo Anutno noro yemboongetoyi, ngundo no hoorooweneroootoni, no yeno sodedo ko ombuweroyi, nguno oo gurado, noro oore ma doongoonunowa.

*Anutdo Kumana Ye Yunowero*

20-21 No ngandiro yemboongetenoku ngu, Anutdo nowoondoye imakeyingo ngu yunootoni, ye gome oruwanggo. Yisasro darowo wendoro, ngunonggo noorengo weti mbumbuwaro kumoowo. Ngu sidu daroga ngundo wooro yewoku, ngu Anutno sunggi mande ketangga ngu ene nooreya gosiyootoni, ngu sugi sugi oruwa. Ndadiro nguro, Anutdo noore ko yoyoro, ene noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngu merenonggo yokutuwootoni, ko ootoogero, ataga, ene keta sugi sugi duridarinidodo oruwa. Ngundiro nguro, ene ataga, noore nowoondonani hamoo teyingo oni, noore enengo Sipsip soboyeroro, nguro tabango oni ooroote. No Yisas Krayis oowooyimo, Anutno yemboongetoowe, Anutdo noorengo nowoondonani hamoo teyingo ngu yanggango yunootoni, noore mete ko bidodo tero, Anutdo rogo teyunowoku, ngu tewato. Ngundiro nguro, noore komo Yisas oowooyi bingami suwooyi sano okoororuwato. Ngu hamoo. Nondo ngundiro ero, yemboongewono.

*Mande Wenga*

22 Noro Kristen dobookurine, nondo nga so uyimo mande ootuwoongga nakangootenoku, nguro damoni ngandiro. Nondo ye ngundiya teyi, ero ingooteno. Yendo nga mandega nga ingoya, nowoondoyemo siriyoya, nguro oni oni teya, keyoro, ingoro, nowoondoyemo, nguro hahangeyi.
23 No yeno mande gura soweyowero. Noro Kristen doboone, Timooti, mundi onindo, ene ya biyomimo yokootoyi toongete. Ene nono sodedo ombutoni ngu, no ye yeyowero ombuwanoku nguno, asa, no eneya ombuwaro.
24 Yengo Kristen tabango bidodo, ko Anutro oni simoo bare bidodoboro, noorengo kambayeroyingo mandega yunoyi. Kristen dobookurinani, Itali merakonggo ombuyingo, ngundo yengo kambayeroyingo mande soweyoyunootenggo.
25 Anutro sumangeni ye bidodoboya orini, ero yemboongeteno. Ngu hamoo.

# YEMUSRO BUK

Yemusro Mande Tabango

Oni nga so uyingga nga nakangoyingo oningga ngu, ngu oowooyi Yemus. Ingoyingo oni oowooyingga, ngundo ngandiro ingootenggo. Yemus oningga ngu, ene Yisasro koneyo kootu bodagaku ero etenggo. Enendo nga so uyingga nga nakangoro, oni simoo bare nowoondoye bidodo hamoo Yisas inootenggoku, nguro so uyi nakangoro yunoyingo. Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Krayis oowooyimboro mundi oni kandeyemo kowuri oowooyingga koorowootenggo. Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mera bidodomo, songo songo saro, nguno oorootenggo. Ngu oni ngu, ene kingo yuto oni ngundiro oorootenggo. Oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, Yerusalem endemo oorootenggoku ngu, Yemusdo nguro oni urungga tero, oruwo. (Aposel 15:13,21:18).

Nga so uyingga ngano ngu, enendo ngu mande muri gome nenengo noore oni simoo bare nowoondonanimo hamoo teyingongga, ngu tunooteyingo, nguro eyingo. Ngundo ngu, noorengo ingondudunaningga ngu, yokutuwootoni, noorengo keta oruweroyiga ngundo noorengo nowoondonani hamoo teyingongga, nguro gabogaboyi yeni tunootete. Ngu noorengo nowoondonani hamoo teyingongga, ngu gome ngu, oo gabogaboyi oowooyingga, ngu kingo mande ero, kooto arara nangge mande ma ewato. Kini, noorengo nowoondonani hamoo teyingongga, ngu komo konani nguya yowuruwoorootooye, engge tunootewa.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ngu ngandiro, ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1.

* Noore ngu komo oni oni tero, kowuri koorowootooye, nguno noorengo nowoondonani hamoo teyingongga, ngu yanggango tunootewa.1:2-8.

* Oni simoo bare sitowiye oowooyingga nguro mande, ko simoo bare sitowiye kini, angoyi oni nguro mande. 1:9-11.

* Noore towootowoo ombutoni, dagaweroyi nguro oore. 1:12-18.

* Ene mande nga ma ingoweroyi nangge, kini, noore komo hamoo oorengo mande ngu keyowato.1:19-27.

* Noore ngu, simoo barero goweye, ko, irosaraye, ngu ma wirikowato. 2:1-13.

* Noorengo nowoondonanimo hamoo teyingo, nguro koningga, ngunonggo nangge kini noorengo nowoondonani hamoo teyingo konaningga, ngunonggo nangge enggewa. 2:14-26.

* Noore ngu komo membunaningga, ngaro ingonda tewato. 3:1-18.

* Noorendo ngu, mera ngaro ingonduduni, ko, mera ngaro muri biyomi, ko Setanro ingondudu muri biyomininggа ngu, noore mete komo wongooye uwa.4:1-5:6.

* Noorengo nowoondonani hamoo teyingo, yanggangongga, ngunonggo nangge, noore mete yanggango dikawato. 5:7-20.

1 No Yemus, nondo Anut, Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis, nguro ko oni. Nondo nga so uyingga nakangootenoku nga ngu, ye Yuda oni ngu Krayisro simoo bare, yengo nga so uyingga nga nakangooteno. Yengo Yuda mundi onindo ye oweyerootoyi ngu, ye yengo ende damoni yokoro, mera gurano gurano songo songo saro, nguno oorootenggoku, nondo ye kambayerooteno.

*Towootowoo, Ngundo Noore Yanggango Yunoote*

2 Ye noro Kristen dobookurine, towootowoo guradiro guradiro, ye
goweyemo tunootetoningga ngu, asa, ye ngandiya ingoyi. Kowuri nga ngu,
oni oni teweroyi nangge.
3 Ndadiro nguro, ye ingootenggo. Oni gidaregado ootoogero, yengo
nowoondoyemo hamoo ingootenggoku ngu towooyerootoyi ngu, ngundo
ngu, ye hoorooweyerootoni, ye yanggango dikaro, kowuri koorowooweroyi
ngu yeni tunootete.
4 Arisa, naru rogono, ye komo yanggango dikaya, kowuri koorowooyi.
Ye ngundiro muri ngu tero ngu, asa, ye nguno yanggango ootooro, engge
metemi tunootewanggo. Nguno ngu, ye gome ootooro, ye Anutro mande
murini gome ngu, guraro ma wenonowanggo. Kini, ye komo mete Anutdo
ngu yendo oo teyi, ero ingooteku, ngu tewanggo.
5 Oni gura ye kewooroyemo ene ingondudu metemimboro wenonoya ngu,
arisa, ene Anutno nguro kira etoni ngu, Anutdo ingondudu metemi inowa.
Ndadiro nguro, Anutdo oo urungga oorengo oni yunowero oni oni tero,
oo yunoote. Anutdo oni gura hooroowewero nguya, ene ma sanggiri tete.
Hamoo oorengo, kini.
6 Ene ngu oningga ngu komo Anutro newendemo hamoo teya, ngunonggo
eneno yemboongeni. Ene newendemo buribari ingoro, ngandiro ma
ingowero. Anutdo ngu oo ngu nunowa, ngundi kini, bine? Ero ma
ingowero. Ndadiro nguro, oni ene ingonduduni eraya, doogobo iroo
umamingooteku ngundiro.
7 Ngundiro oni ngu, ene ngandiro ma ingowero, Oo Bidodo Simburi,
ngundo oo gura nunowa, ero ma ingowa.
8 Ndadiro nguro, ngu oningga nguro ingonduduni tege eraya. Enengo
murini teteku ngu bidodomo, ene oore guranangge ma keyoote.

*Angoyi Oni, Ko, Sitowinidodo Oni, Nguro Mande*

9 Kristen doboone nga ngu angoyi oni, ene oni oni tewa. Ndadiro nguro,
Anut doongeyimo ene ataga oowooyidodo tero, nguro ene komo oni oni tete.
10 Ene Kristen doboone sitowinidodo ngu, Anutdo tetoni, enengo sitowini
kinitetoni, ngunonggo ene mete oni oni tewa. Ndadiro nguro, ene ngu so
irosara nungo ariyero, makooro sorero kumooteku ngundiro, Kristen oni
sitowinidodo, ene nguya ngundiro kumoowa.
11 Noore ingooteto. Sa naru urunggano, so oorero, huru so oo bidodo
kumooro ariyeteku, ngundiro nguro, oo ngu ariyero, kumooni yete. Nguro
irosarani ngu biyomi yete. Ngundiro nangge, oni sitowinidodo ngu, enengo
digi beye yoweroyi koni tero oode ngu, ene kumoowa.

*Towootowoo Oo Ngundo Oni Towooyerooteku, Nguro Mande*

12 Oni ene yanggango dikaro, towootowoono kowuri ngu bidodo
koorowoowaku ngu, arisa, ene oni oni tewa. Ndadiro nguro, Anutdo
suwooyi sano keta oruweroyi mandega ero gosiyoyingo, nguro enggeni
inowa. Ngu ooga ngu, oni ene Anutno nowoondoye bidodo yetenggoku,
nguro uriyi ngu yunowa.
13 Oni gura enengombo oo kenomayinoro towoongootoni, ngu kenoro,
nguro ene oo biyomingga nguno weti mbumbuwa tero ngu, asa, ene
ngandiro ma ewero, Anutdo noyoro, nga ooga nga te, ero etoni teteno. Ero
ma ewero. Kini, weti mbumbuwa, ngundo Anut ma woosoowa. Nguro
ngu, Anutdo nguya weti mbumbuwa teyi, ero, oni ma sureyerowa. Hamoo
oorengo kini.

14 Ene noore bidodo nowoondonani songo songomo oo ngundo nowoondonani yokutuwootoni, oo teteto. Yo, noorengo ingondudunani biyomingga, ngundo ganaganayerootoni, nguro noore weti mbumbuwa teteto.
15 Arisa, ngu ingondudu biyomingga oni nowoondoyemo tunooteteku, ngu ngandiro, ene kawuyidodo tero ooroote. Kootuyisina, weti mbumbuwa gura gura simoongo ngundiro bisiyootoni, weti mbumbuwa urungga yetoni, ngu keyoro, kumoo tunootewa.
16 Ye Kristen dobookurine, ye mande ngundiro muringga, nguro ingonda teyi!
17 Kingo oo duwoo gome oorengo, nguno biyomi gura kini yoweroyi, ngu bidodo, Anutro ende sambononggo tunootero ombute. Yo, Anutdo sa, kombo, tootu ngu bidodo yeyingo, ngundo kingo oo duwoo gome nangge, noore yunoote. Ngu Awananingga ngu, ene murini ma yowoorengoote. Ene sano oo gabogaboyi piru yero, ko ootutero tunooteteku, ngundiro kini.
18 Kini, enengo ingondudu ngu nangge keyoro, ene noorengo Awanani tunooteyingo. Yo, hamoo, Anutdo enengo ingonduduni ngu keyoro, nguro ene noore yoyeni, enengo Mande Keta Mesarango ero ingoro, eneno nowoondonanimo hamoo tunooteyingo. Ndadiro nguro, noore enengo simoo bare, oo bidodo yeyingo ngu kewooroyemo ngu, noore koreteyingo oruweroyi, nguro Anutdo gome ingoote.

### *Noore Komo Anutro Mande Ingoro, Hamoo Oorengo Keyowato*

19 Ye nenengo dobookurine, ye komo mande nga gome ingoyi! Ye bidodo komo sodedomangge songo songomo mande nga ingoyi. Ene ye mande sodedo ma ewero. Ngundiro nangge, ye sodedo sanggiri ma tewero.
20 Ndadiro nguro, onindo sanggiri mande tetenggoku, ngundo Anutro mande muri gome nenengongga ngu yeni, ma tunootewa.
21 Ngundiro nguro, mande muri biyomi bidodo merako ngano oorooteku, ngu ye komo andangeya yokoyi. Ye komo enengo mandeni yengo nowoondoyemo yewoku, ngu ingoro keyowanggo. Nga mandega ngando ngu, ene mete ye ko yoyowa.
22 Ene ye nga mandega nga ingowonggoku ngu, ye komo keyoyi! Ye kingo ingoro, ma yokowero. Ye ngundiro tero ngu, asa, yengombo yengo ganayerowa.
23-24 Oni gura Anutro mande nga kingo ingoro, ngu ma keyoro ootooro ngu, ene oo kombonimo (Galas) enengo gabogaboyi kenooteku ngundiro. Enengo omukumundoongo kenondadangero yokoro, toongero, ene sodedo kabetero, enengo omukumundoongo ndadiro ngu, ene ko ma ingowa.
25 Oni gura nga mamana mande ngaro murini kenoro, gome ingoro, keyootoni ngu, asa, Anutdo yeni, enengo koni oo ngu bidodo gome tunootewa. Yo, Anutro mamana mandega ngu nenengo oorengo oorooteku, ngundo weti mbumbuwaro yanggangoni, ngunonggo noore ko andangeyeroro yoyoyingo. Yoyootoni, ngunonggo noore oni gome tunooteyingo. Yo, hamoo, ngu oningga, ngundo Anutro mande ngu kingo ma ingoro yokowero. Kini, ene komo gome keyoni.
26 Oni gura bine ngandiro ingoote. No Anut doongeyimo, oni gome nenengo, ero, no Anutno yambo mande teteno, ero ingowaku ngu, ene ko enengo manggowo mebuyi ma sobowooro ngu, ngu enengombo enengo ganangoote. Enengo newendemo hamoo teyingo, ko, yambo mande teteku nguya, ngu kingo tete.
27 Yambo mande hamoo teweroyi muringga, nguro Anutdo gome ingooteku, ngu ngandiro. Kristen oniro muriye nenengo oo biyomi gura

eneno ma oorooteku, ngu noorengo Awanani Anutdo nguro gome ingooteku, ngu ngandiro. Noorendo simooye bobodi awanamoye kumootori, kookewa tero oorootenggoku, ko, bare kameyi kumootoni, wabu tero oorooteku, noore ngu hoorooweyeroro, kowuriye koorowoowato. Oo gura nguya, noore noorengo oororo, omburo, teyingonani, ingondudunani, ngu gome sobowoowato. Noore ngundiro tero ngu, asa, mera ngaro mande murini, ngundo nowoondonani yeni, sugabo ma teyunowa.

# 2

*Noorendo Ngu Komo Oni Bidodoboya Muri Guranangge Tewato*

1 Ye Kristen dobookurine, ye noorengo Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis duridarinidodoga, nguro nowoondoyemo hamoo teni. Nguro ngu, ye komo oni oowooyidodo, sitowiyedodo ngu yomosiyeroro, ko, oni oowooyi kini, angoyi oni ngu kootuyinoweroyi nguya, ngu ma tewero.

2 Oni gura bine, ene towikumba gome gome tero, moondeyi nakangoro, yemutoni, angoyi oni gura ngu towikumbani biyomi sugabododo soroyimu yemuro, ngu oni erayaga ngu omburo, yengo yambo yano uwari.

3 Ngundiro utori, ye bine oni towikumba metemi gome gome moondeyi nakangowakungga nguya ero, ge mete yaba gome metemingga ngano bibite, ero ewanggo? Ngundi, ye bine angoyi oninggaku nguya ewanggo. Ge songo anduno toongeya, dika, ero; ngundi, ge ooroya, merako anduno bibite, ero ewanggo?

4 Ye ngundiro tero ngu, arisa, ye ngu muringgano nguno yengombo dobookuriye, yengo ingonduduyemonggo wirikoyerootenggo. Ye oni nenengo ma wirikootoyi, muriye guranangge ngundiro teyingo. Kini, ye yengo ingondudunonggo oni biyomi wirikoyeroyingo, ngundiro tunootetenggo.

5 Ye noro dobookurine, ye ingoyi! Angoyi oni simoo bare, Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, merako ngano oni bidodo doongeyemo, ngu angoyi oni. Ene Anut doongeyimo, ene beye sitowiyedodo. Kurimi ene mande ngundiro ero gosiyoyingo. Oni ene nowoondoye, Anutno yero oode ngu, asa, Anutdo endega enengo simoo bare soboyerooteku, nguno yoyetoni oruwanggo, ero gosiyoyingo.

6 Ene yendo ngu angoyi oni oyimo yunoro yoyokootenggo. Ye ngandiya ingoyi! Digi beye sitowidodo oni, ngundo ngu, ye yomburiyeroro, kowuri ye yunootenggo. Yo, ngu oni, ngundo nangge, ye yoyoro, mande biyomi wirikoyingo onino yoyetenggo.

7 Anutdo Krayis oowooyi gomengga ngu yeno yewo. Ngu oni onendo, ngu oowooyingga ngu mandeni biyomi ero yomooyinootenggo? Ngu oo sitowiyedodo oni ngundo ngundiro tetenggo.

8 Noorengo oni urungga, oo bidodo sobowooweroyiga, ngundo Anutro mamana mandeno ngandiro nakangoyingo.

Gengomboro ingooteku, ngundiro nangge, ge komo oni songomboro nguya nowoondoyi teyuno! (Lawetikas /Wok Pris 19:18).

Ye nga mamana mandega nga hamoo keyoya ngu, arisa, ye muri gome nenengo teyi.

9 Ene ye oni gura gome yoonenengoro yomosiyoro, ko, oni gura kootu inoro, ma yomosiyoro ngu, asa, ye weti mbumbuwa tetenggo. Yo, nga mamana mandega ngando ye nowoondoye sanggawete. Ye nga hamoo gome ingoyi. Ye mamana mande karokandingoyingo oni.

10 Oni gura ene mamana mande gidarega bidodo keyoro, ene mamana
mande gura karongoro ngu, ene mamana mande bidodo karongoro, weti
tewa.
11 Noore ingooteto, Anutdo ngandiro eyingo.
Ge oni guraro bareyi ma tewero, ero eyingo. (Eksodas /Kisim Bek 20:14).
Mande gura ngu ngandiro nguya eyingo.
Ge oni gura ma ureyi kumoowero, ero eyingo. (Eksodas /Kisim Bek 20:13).
Asa, ge oni guraro bareyi ma dowooro tero, ene ge oni ureyi kumoowaku
ngu, arisa, ge mamana mande ngu karongoro yomburiyowo.
12 Anutdo yengo sumangeyi tero, ngunonggo ene yendo oo tewonggoku
wirikoyerowa. Nguro ngu, ye komo suwooyi sano mande muriye ngu
nenengo tero, oni gidarega etuyerootoyi, ye Anutro mamana mande ngu
newendemo oorootenggo.
13 Hamoo, oni gura ene oni guraro ma nowoondoyi tetoni ngu, asa,
Anutdo ene wirikoweroyi naruno , ngu oningga nguro ma ingowa.
Ngundiro nangge, oni gura oni guraro nowoondoyi tewaku ngu, ene mete
wirikoweroyi naruno, Anutdo mandeni metemi, etoni, ene keta oruwa.

### *Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ko, Oniro Muriye*

14 Ye noro dobookurine, oni gurado bine ewa. No Krayisro nowoon-
donemo hamoo teteno. Ero ewa. Ene mande ngundiro ero, ene muri gome
metemi ma tero ngu, asa, ngu oningga, nguro newendemo hamoo teyingoni,
ngu engge kini. Ngundiro newendemo hamoo teyingo, ngundo enengo
hooroowetoni, Anutdo ene ko yowa, bine? Hamoo oorengo kini.
15-16 Konegenengga, ngundi kuwoonengga towikumba biyomi soroyi,
ngundi, oowari kini, kenoro ngu, ge bine eneno ero ewa. Ge sumangeno
mete oorowu. De kaya bodaga yokoya, gowege kookingo yetoningga, oo
neya kawungge pakini yeni. Ero eyingo. Ge ngundiro ero, ene ge de
ma karo, oowari nguya ma inoro hooroowero ngu, arisa, gengo mandega
ngundo ndadiro tero, ngu hooroowewa? Ene ma hooroowewa.
17 Nowoondoyemo hamoo nguya ngundiro, ngu ene kingo oode,
ngundo muri gomengga ma yeni tunootewaku ngu, arisa, nowoondoyemo
hamoongga teyingo ngu engge kini, kingo songo nangge.
18 Oni gurado bine, ero ewa, ge nowoondogemo hamoo teyingo, ko, nondo
ngu muri gome metemi teteno, ewaku ngu, arisa, no mande ngandiro gumi
ewano. Gedo gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu, nguro enggeni
gome metemingga, ngu ma yootunoro etunerootoyi, asa, nondo nenengo
murine gomengga nga tero, ngundo noro nowoondonemo hamoo teyingo,
ngu ge etunggerooteno. Ero ewano.
19 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ngandiro. Anut guranangge
ooroote, eyingo. Ngu hamoo oorengo. Ene merambooro biyomi nguya,
nowoondoyemo hamoo ngundiro tero, sosorero, mboorombooro tero
oorootenggo. Yo, merambooro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene
Anutro mandeni ngu ma keyootenggo.
20 Ge ingondudu teweroyi oni kini, ge kingo nowoondogemo hamoo tewo.
Ge komo Yisasno nowoondogemo hamoo tero, ko, gengo endeyoyingo gome
nenengo nguya guranangge tewa. Ge nguro murini ingowero, bine? Asa,
nga ingo!
21 Kurimi noorengo osinani, Ebaraham, ngundo, enengo nangoni Ayisak,
gosiyoro, nombo sanganimo yero, Anutno wooro yewero teyingo. Ngu
naruno nguno, Anutdo Ebarahamro ootoo ootoo muriningga ngu kenoro,
nguno ene, ge oni nenengo gome oorengo, ero eyingo.

22 Ge gome ingo! Enengo newendemo hamoo teyingongga, ngundo
enengo ootoo ootoo murininggа nguya ko guranangge teyingo. Ngu
murininggа, ngundo enengo newendemo hamoo teyingongga, ngu yeni,
mete enggedodo tunooteyingo.
23 Kurimi Anutro Mandeno ngu ngandiro ete.
Ebaraham ngu Anutro newendemo hamoo teyingo, nguro Anutdo enengo
newendemo hamoo teyingongga ngu kenoro, nguro ene, oni nenengo
oorengo, ero eyingo. (Yenesis /Stat 15:6).
Anutdo Ebarahamya ngandiro eyingo. Ene noro doboone, ero eyingo.
24 Arisa, ataga ye ingootenggo. Kingo nowoondoyemo hamoo tero, ootoo
ootoo muri nguya, nenengo kini ngu, Anutdo oni gome metemi nenengo,
ero ma ewa. Kini, oni ene muri ootoo ootooni, gome metemimonggo, Anutro
newendemo hamoo tewaku ngu, arisa, Anutdo oni gome metemi oorengo,
ero ewa.
25 Ngundiro nangge, Yosuwando oni sureyerootoni, mayetoyi, ooreko
ooreko buribari bare Rehapdo gome kawararayerootoni oode, ko soweye-
rootoni, oore gura keyoro, nguwoore sayingo. Ngundiro nguro, Anutdo,
Rehapya bare gome nenengo, ero eyingo.
26 Noore ingooteto. Moondeyi ngu yukadodo kini, ngu kuri kumooyingo.
Ngundiro nangge, oni ene kingo Anutro newendemo hamoo tero, muri
gome nenengongga, ngu ma yeni tunootewaku ngu, asa, ngundiro oni nguro
newendemo hamoo teyingongga, ngu kuri kumooyingo.

# 3

*Noore Komo Manggonani Gome Sobowoowato*

1 Ye noro dobookurine, oni oowooyingga ngu komo oo etuyeroyingo oni,
ngu ma tunootewanggo. Ndadiro nguro, kootuyisina, Anutdo simoo bare
bidodo enengo muriye ngu wirikoyerowa. Ngu hamoo, ene Anutdo oo
etuyeroyingo, simoo bare enengo muriye, ngu yanggango wirikoyerowa.
2 Naru oowooyingga, noore oo bidodo gura gura yomburiyooteto. Ene
oni gura enengo mandeni, nguno oo biyomi gura ma eteku ngu, asa, ene
oni gome mesarango. Ngundiro nguro, ene mete enengo goweyi moondeyi
gome sobowoowa.
3 Ingoyi! Noore Ayen bodaga Hos manggowoomo gosiyootoyi, nguno ngu,
ene oniro ingondudu ngu nangge keyootenggo. Ngu Ayenga, ngundo Hos
goweyi ngu bidodo sobowootoni, ene yowoorengowa.
4 Ngundiro nangge, ye wanggoro nguya ingondudu teyi. Wanggo ngu
oo urungga, doogo yanggango urungga mayero, ngundo uwooro oorongootoni, wendeyi sanganiwoore kendutero oorowute. Ene wanggo ngu,
nenengo oorowuni, ero utoyi, ooga ngu uru kini, bodaga. Wanggo ngu
gurasina yowoorengoya oorowuni, ero, ngu wanggo sobosobo, ngundo ngu
utoyi oo bodaga ngu yowoorengootoni, wanggo urunggaku engge bidodo
yowoorengoro, ngusina oorowuwa.
5 Ngundiro nangge, mebunani ngu gowenaningga, ngaro gumi bodaga,
ene ngundo meno manggaru urungga oorengo tero, enengo oowooyi
bingami ero okoowa.
Ye ingootenggo. De dobini bodaga, ngundo de urungga tunootero, ene
mete digu mera de oo bidodo demukowa.
6 Yo, mebunani ngu gowenani ngaro sosi bodaga. Ene ngu oo bodaga
ngundo ene mete oo bidodo yomburiyerooteku ngu de ngundiro tete. Yo,
mebunani, ngundo ngu, ene oo muri biyomi gura gura yeni tunootete.
Ngundo gowenani, nowoondonani ngu bidodo yomburiyerooteku ngu, de

urungga dero, oo demukooteku, ngundiro tunootete. Setan, enengombo
ngu dega ngu mebunanimo yeni tunootete. Ngu dega ngu, Setanro ende
biyomi, ngunonggo ombute.
7 Onindo ene diguno nusako koki bidodo kuri yoyowonggo. Nu, sire, ko,
oo bidodo wendeyi newendemo oorootenggoku, ngu oni yanggangoyemo,
kabengo yetenggo. Ataga nguya, oni simoo bare ngundiya teyi.
8 Yo, ene oo ngu ngundiro tero, ene oni enengo mebuyi yeni imake-
toni, enengo ingondudu nangge ma keyoro oruwa. Kini, suwooyi sano
ene mande biyomi urungga oorengo yeni tunootete. Ene oni ureni
kumooweroyi gosonggi biyomi ngundiro.
9 Ngu mebunaningga, ngundo ngu noorengo, Oo Bidodo Simburi,
noorengo Awanani, oowooyi bingami ero okooweroyi. Anutdo noore
bidodo oni yoyewoku ngu, noore enengo kirarongo oruweroyi. Ene
mebunaningga, ngando mande biyomi simoo bare gidarega yomburiyeroro
eteto.
10 Anut bingami ero okooweroyi mande, ko, mande biyomi nguya
mande eraya eraya manggonani gurananggemonggo nangge eteto. Ye noro
dobookurine, noore ngundiro tetetoku ngu, muri nenengo kini.
11 Sono omungo guranangge ngundo wendeyi ko sono ningguri nguya ma
yowuruwooro, oorero ombute. Hamoo oorengo kini.
12 Ye noro dobookurine, dimoo ngundo domu kowoongga ngu ma
enggewa. Ngundiro nangge, domu kowoo, ngundo dimoo ma enggewa.
Dago onggu, ngundo dago sereyingo ma enggewa. Ngundiro nangge, sono
omungo nguro ningguri, ngundo wendeyi kowoo ma tunootewa.

### *Ingondudu Metemi Anutnonggo Ombute*

13 Ye kewooroyemo nguno oni gura bine ngu ewa. Nondo ingondudune
ngu gome oorengo, etoni ngu, asa, enengo murini endeyoyingo nguya gome
oorengo teteku, ngundo nguya, enengo ingonduduni gome metemi tunoo
etuyeroote. Ngu ngandiro. Ene sanggirini moore kini, oni imakeyingo.
Enengo ootoo ootooni nguya gome, ngundo ngu, ene oni gumingga nguya
enengombo teteku, ngu gome nenengo etuyeroni.
14 Ene ye bine oni gidaregaya nowoondoye biyomi ingoro, yengo nowoon-
doyemonggo muri gura gura yengo oowooye bingamiyemboro ingoweroyi,
tetoningga ngu, arisa, ye yengo muriye ingonduduyemo godangeyengga,
nguro ma oni oni tewero. Ndadiro nguro, yengo muriye, ngundo ye
ingoyingo gome ngu oni ma etuyeroote.
15 Ngundiro mande muri ngu sambo endemonggo ma ombute. Kini,
ngundiro mande muri ngu mera ngaromu nangge. Ngungga ngu, nowoon-
doye kurimi, ngu mande muri nguro eweyi ngu Setan. 16 Oni gidarega
oni guraya newende biyomi ingoro sanggiri teyinoro, ko , ene muri gura
gura tero, enengo oowooye bingamiye nangge okoowero, ero tetenggoku
ngu, arisa, oni ngundiro ngu, ene nenengo ma bibitetenggo. Kini, ene muri
biyomi gura gura bidodo tetenggo.
17 Ene onindo ngu ingonduduga Anutnonggo ombutoni, yootenggoku
ngu, ene ngandiro tetenggo. Ene muri gome mesarango ngu ingondudu
teya keyoyi. Ene oni gidaregaya nowoondoye gobooro siyero, mande
ememonggo eya teyi. Ene oni gidaregaro mande ingootenggo. Ene nguro
nowoondoyi tero, muri gomemu teyi. Ene mande muri nenengo keyooteto,
ero, godange ma ewanggo.
18 Ene noore nowoondonani gobooro siyero oruwatoku, ngu ngandiro.
Ene oni gura oo yuwooyi kono miro, gome sobowooro yomosiyowaku ngu,

asa, kootuyisina, ene engge gome yowa. Ngundiro nangge, oni gura enengo simoongo gome soboyeroro, muri gome nenengo ngu etuyeroro, ngunonggo enengo murini gome nenengo nguya tewaku ngu, asa, enengo simoongo nguya muriye gome nenengo tunootewanggo.

# 4

*Anutdo Mera Ngaro Muri Biyomi Nguya Mundiyi*

1 Ndawu oogado ngu rongge mande, sanggiri ye kewooroyemo, nguro mande damoni? Nowoondoye uru teweroyi muri, ngundo ngu, yengo goweye moondeye bidodo kewoorokono ootooro, ngundo ebe utoro oorootenggo. Ngu muringga, ngundo nangge ebe rongge yeni tunootete. Ngundiro, kini bine?

2 Ye oo guraro guraro gome ingootenggoku, ngu ye ngu ma yootenggo. Ngundiro nguro, ye oni ureyi kumooweroyimboro nangge tero, ye oo ngu kenomayingootenggoku, ene ko ye yoweroyi nguya kini. Ngundiro nguro, ye sanggiri tero, ebe yeyi tunootete. Ndadiro nguro, ye Anutno oo ngu yowero ma kira ero, nguro ye oo ngu ma yootenggo.

3 Ye oo yowero kira ero, ene ye ma yootenggo. Ndadiro nguro, yengo ingondudu ngu gome nenengo ma yoro, ngunonggo Anutno kira etenggo. Ye oo yoro nowoondoye goweye oni oni teweroyi, nguro nangge ingoro, Anutno kira etenggo.

4 Ye Anut yokootenggoku ngu ngandiro. Simoo gurado bareyi yokoro, bare gurano oorowuweroyi ngundiro. Simoo bare ene mera ngaro nguro hahangero endeyooteku, nguno ene Anutya mundiyi tete. Yo, hamoo, oni ene mera nga muri nguro hahangewero tero ngu, arisa, ngu oningga ngu, Anutro mundi oni tero oruwa.

5 Anutro mande nakaya, ngundo ngandiro ete. Yuka Kundingiyi ngu Anutdo noore nowoondonanimo yero yunoyingo, ngundo yuka gidarega eneya yowuruwooro oruweroyi ngu yokoro, nguro ene boguwoote. Ngu ingoyi. Ngu kingo mande bine? Kini.

6 Yo, simoo bare, ene mera ngaro oo nguro hahangero endeyootenggoku, muringga ngu yanggango oorengo. Ene Anutro sumange urungga ngundo mera ngaro yanggangoni, ngu dagate. Ngundiro nguro, Anutro mande bukno, ngu ngandiro ete.

Oni mande toongooro, oo yomburibari tetenggoku, nguro Anutdo ma ingoote. Ene oni torige imakeyingomonggo oorootenggoku, Anutdo sumange ngu oni ngu yunoote. Ero eyingo. (Poroweb 3:34)

7 Arisa, ye komo nowoondoye imakeyingomonggo Anutno ooroya, newendemo oriyi. Ye Setan, ngu utoro owetoyi ngu, asa, ene ye yoyokoro toongewa.

8 Ye komo Anut tanggeyi oorengomo ombutoyi ngu, asa, enendo ye tanggeyemo nguya omburo oruwa. Ye weti mbumbuwadodo oni, ye komo yengo nowoondoye yowoorengootoyiga, gome metemi tunooteni. Oni kandeyi sonowootoni, gome sarayi tunooteteku ngundiro, yengo nowoondoye yowoorengootoyiga, sarayi tunooteni. Ye ingonduduye tege erayaga, ye komo ngu gura biyomi ngu andangeya yokoya, Anutnonggo ingondudu metemingga, ngu nangge gome dowooyi.

9 Ye weti mbumbuwadodo oni, ye komo oo biyomi tewonggoku, nguro nowoondoye kowuri biyomi ingoya, gome gome sendoyi. Yo, hamoo, ye komo yengo oni oni tetenggoku, ngu yowoorengoya, nowoondoye kowuri yetoningga bisiweyi.

10 Ye Anut newendemo oodoyi ngu, asa, Anutdo yengo oowooye bingami okoowa.

*Noore Dobookurinanimboya Kingo Mande, Ene Yosanggawero Ma Ewato*

11 Ye dobookurine, ye Kristen dobookuriye gidarega, kootuyesina mande biyomi ma ewero. Ndadiro nguro, oni dobooyi goweyi sanggawero mande kootuyisina biyomi eteku, ngundo ene Anutro mamana mande nguya mande biyomi ero wirikoote. Ene mamana mande ngu goweyimo kingo mande ewaku ngu, arisa, ene mamana mande ngu ma keyooteku, nguro ene mamana mande wirikoyingo oni tunootete.
12 Ene Anut guranangge, ngundo mamana mande yeni tunootete. Enengombo nangge, mande wirikoyingo oni nguya ooroote. Ene guranangge ene mete oni ko yoyoro, ngundi, oni yomburiyowa. Nguro ngu, ge onendo kingo mande oni dobookurige bungomo mande ete?

*Noore Windawinda Ma Tewato*

13 Ye oni gidaregado ngandiro etenggo. No ngu komo ngandiro tewano. Ataga bine ngundi yangeni, noore ngu endemo nguno saro, nguno beye koyi tero, dagoma guranangge yokoro ko ombuwato. Ero ewa. Nguro no yeno ngandiro eteno.
14 Ye ngundiro ero, ma ingootenggo. Ndawu ooga yangeni tunootewa, ero; ngundi, noorengo keta oruweroyi, ngu ndadiro, ero ma ingowero. Kini, ye komo yengo keta oruweroyi, nguro ngandiro ingoyi. Ye ngu de wooro ngundiro oorero, bodaga oode kiniteteku, ngundiro kinitewanggo.
15 Ngundiro nguro, ye komo ngandiya eyi. Oo Bidodo Simburiga, ngundo etoni ngu, ko, noore keta ootooro ngu, noore nga kongga nga bine, ngundi, ko gura bine tewato, eya eyi.
16 Ye meno manggaru tero, yengo oowooye bingamiye nangge okootenggo. Yengo mande toongoo toongoo muriye ngundiro, ngu biyomi oorengo.
17 Ye gome ingondudu teyi! Oni ene oo gome metemi teweroyi ingooteku, ngu ene ma tero ngu, asa, ene nguro mbumbuwa tete.

# 5

*Oni Oo Sitowidodo Nguro Mande*

1 Ataga no, ye sitowidodo oni, ye mande yunooteno. Oo kowuri urungga yeno ombuwero teteku, nguro ingonda teyi! Ye komo nguro sendo moguru urungga tewanggo.
2 Ye oo nggiringgara merako ngano ootooro, kinitemukowaku, nguro nowoondoyemo hamoo teyingo. Yo, hamoo, yengo oo sitowiye irosaraye nguya kinitemukowa. Yengo towikumbaye nguya toowumbo kimboromborongootoni, soroyi yewa.
3 Yo, yengo beye, semeto, oo ngu bidodo yomburiyowa. Wirikoyingo naru wengamo, yengo oo yomburiyoweroyi ngu, Anutdo wirikoyeroweroyi, nguro sunggiyi. Ndadiro nguro, ye yengo sitowiye merako ngano kiniteweroyi, nguno nowoondoyemo hamoo tero, nguno ngu, ye Anutro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Ngundiro nguro, ye yengomboro nangge ingoro, nguro ye digi beye ngu yoro oororo, yowuruwootoyi, oo sitowi urungga tunootete. Nguro ngu, Anutdo ogingo urungga ye yunowa.
4 Gome ingoyi! Ko onindo yengo kononggo oowari engge setoyi, yendo ngu ganayeroro, ye nguro uriye yoro, yengo sorengowonggo. Yengo ko oni nguro meno ngu Oo Bidodo Simburi yanggangonidodo oorengongga, ngu doongeyimo, kuri tunootewo.

5 Naru bidodomo, ye merako ootooro, ye oo gome gomemu nangge yoro,
watayero. ngunonggo yengomboro ingoro, oni oni tero oruwonggo. Ye
oo gome gome nero, oonggooye ndinditero oruwonggo. Ngundiro nguro,
Anutdo kootuyisina, ye wirikoyerowa.
6 Oni nenengo oorengongga, ngundo yeno biyomi gura ma tero, ebe ngu
gumi wendangero, ngu ma yureyingo. Ene yendo kingo yoyoro, mande
wirikoyingo onino yoyero, yureyi kumooyingo.

*Noore Komo Nowoondonani Yanggango Tero, Kowuri Koorowoowato*

7 Nguro ngu, ye dobookurine, ye komo nowoondoye gome yanggango teyi-
noya, kowuri bidodo koorowooya, Oo Bidodo Simburi ko ombuweroyiga,
ngu sobowooyi. Onindo Oo Bidodo Simburiga, ngu ko ombuweroyiga, ngu
sobowootoyi, ngu ngandiro. Ko simburi ngu, ene kono oo engge gome
metemi enggeni, ero sobowoote. Yo, enengo newende yanggango teyinoro,
ene sono midugu naru, sa naru erayaga ngu soboyeroote. Ngundo ko tero
yokootori ngu, asa, ene oowari engge yowa.
8 Nguro ngu, ko simburi newendemo yanggango teyinowoku, ye komo
nguya nowoondoyemo teyinoya, ye komo kowuri bidodo koorowooyi.
Ndadiro nguro, Oo Bidodo Simburi, ko ombuweroyi naruni, ngu namoko
oorengo tete. Ngundiro nguro, yengo nowoondoye ngu komo yanggango
oriyi.
9 Ye dobookurine, ye Kristen dobookuriyeboya sanggiri teyinoro, mande
kootuyisina nguya, ma ewero. Kinitetoni ngu, Anutdo yengo muriye biyomi
ngu wirikoyerowa. Ye ingoyi! Wirikoyeroyingo oni, ngu yengo yamukono
dikateku, awe.
10 Ye dobookurine, kuri Anutro ingondudu eyingo onindo, Oo Bidodo
Simburi, nguro mandeni wesiyoro etoyi, nguro oni gidegado sanggiri
tero, ene yutoro yomburiyeroyingo. Ye nguro ingondudu teyi. Ene ngu
nowoondoye yanggango teyinoro, kowuri ngu koorowooyingo. Ngundiro
nangge, ye nguya komo enengo muriye ngu kenoya, ingoya, ngunonggo ko
ngundiya teya, oriyi.
11 Ye ingoyi! Noore ngandiro ewato. Oni ene kuri nowoondoye yang-
gango yero, kowuri bidodo koorowooyingo ngu, noore enengo oowooye
bingamiye, ero okoowato. Ye Yopro mandeni ingootenggo. Ene newende
yanggango tero, kowuri bidodo eneno tunooteyingo, ngu koorowooyingo.
Kootuyisina Anut Oo Bidodo Simburiga, ngundo muri gome oorengo ngu
eneno teyingo. Yo, noore ingowato. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo noorengo nowoondoyi urungga teyunoro, enengo sumangeni
urungga suwooyi sano noore yunoote.
12 Ene ye dobookurine, ye oo koretero ngu komo ma tewero. Ngu
ngandiro. Ye komo sambo ende oowooyimo, ngundi, mera oowooyimo,
ngundi, oo gura oowooyimo hamoo oorengo ero, kandeye sambosina
oorongooro, mande yanggango ma ewero. Ye mande guraro ero, yo, ero
ewanggoku, ngu mete. Ene, kini, ero ewanggoku nguya mete. Ye mande
godangengga nguro hamoo oorengo Simbunanimonggo, ngundi, oowooyi
guramonggo ewanggoku ngu, asa, Anutdo nguro gumi biyomi ye yunowa.

*Oni Newende Gurananggemonggo Yemboongeteku, Ngu Yanggango-
nidodo*

13 Ye kewooroyemo nguno dobooye gura kowuri koorowooro ooroote,
bine? Arisa, ene Anutno kowurini nguro yemboongeni. Ngundi dobooye
gura oni oni tero ooroote, bine? Arisa, ene mete Anutno yambo mande ngu
teya, Anut bingami eya okooni.

14 Ye kewooroyemo nguno dobooye gura sayidodo bine? Arisa, ene
mete Kristen simoo barero tabango oni ngu negoyerootoningga, ngundo
Oo Bidodo Simburi, Yisas oowooyimo, bo urumi moondeyimo yeya yem-
boongeyi. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo ngu oningga ngu yeni, ko
mete tewa.
15 Ene Anutno nowoondoye hamoomonggo yemboongewanggoku ngu,
asa. Anutdo ngu sayi oningga ngu hamoo yeni, mete tero ootoogewa. Ene
weti mbumbuwa gidarega nguya teyingo tetoni ngu, asa, Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo weti ngu bidodo andangero kabeteyinowa.
16 Ngundiro nguro, ye komo yengo weti mbumbuwaye ngu Kristen
dobookuriye gidaregano yootunoya eyi. Ngundiya teya, ye dobookuriye
hoorooweyeroya, Anutno yemboongeyi. Ngundo ngu, Anutdo ye yomosiye-
rootoni, ko mete tewanggo. Oni nenengo nguro yemboongeweroyi ngu
yanggangonidodo. Ene mete oni gidarega gome hoorooweyerowa.
17 Ilayiya oningga ngu noore ngundiro. Ene Anutno yanggango oorengo,
sono ma ombuni, ero, newende hamoomonggo yemboongeyingo. Ngundiro
yemboongetoni ngu, asa, merako ngano dagoma kabusa, ko, kombo kande-
gura gidemboro guranangge, sono ma ombuyingo.
18 Kootuyisina, Ilayiya Anutno sono ombuni, ero, ko yemboongetoni ngu,
asa, sambononggo sono ko ombuyingo. Ngundiro tetoni, kono oowari oo
ngu ko oorero, oo tunooteyingo.

### *Oni Oore Kuri Yokoyingo Ngu, Noorendo Ko Yoro Ombuwato*

19 Ye noro dobookurine, ye kewooroyemo, nguno Kristen dobooye gura
ene Anutro hamoo mande ngaro oore yokootoni ngu, asa, Kristen dobooyi
gurado ngu komo dobooyiga ngu yoya, ko ombuni.
20 Arisa, ngu dobooyiga, ngundo ngandiya gome oorengo ingoni. Oni
gurado, oni gura weti mbumbuwanonggo woosooro, andangero, yowaku
ngu, ene dobooyi ko yootoni, ene Setanro ende de ma kumooweroyi,
nguno ma uwa. Ngu muringgano nguno, Anutdo ngu oningga nguro weti
mbumbuwani, ngu bidodo andangero kabeteyinowa. Ngu hamoo.

# 1 PITA
## Pitando Nakaya Koretero Nakangoro Kambayeroyingo

1 Pitaro Mande Tabango

Pitando nga so uyingga nga nakangoro, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ende gurano gurano, ko songo songo oorootenggoku, nguro so uyi nakangoro soweyoyunoyingo. Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tetoni, oorootenggoku, ngu ene yuto oni ngundiro, ende gurano gurano oorootenggo. (1Pita 1:1). Ngu naruno, Pita Rom merako nguno oruwo. Rom endega ngu, enengo oowooyi gura Babilon, nguro nga so uyingga nga nakangoyingo.

Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo ngu hamoo oorengo, Yisas Krayis keyoyingo. Nguro damoningga nguno, Rom Gabuman onindo kowuri gura gura yunoyingo. Pitando ngu, ene yanggango yunoro, nguro oni oni tetenggoku ngu, gome yanggango dowooya, enengo nowoondoye hamoo teyingongga, ngunonggo nangge yanggango dikayi ero, Pitando enengo ingonduduye ngu yokutuyeroyingo. Ene Yisasdo enengo weti mbumbuwa ngu kuri andangeyunoyingo. Yisas enengo muringga ngu, ndadiro tero, ene yanggango dikaro ngu, kowuri gura gura ngu yoyingo. Ngu narungga nguno, Yisas ko ombuwa. Pitando ngu ooga nguro mande nga nakangoyingo nga, kenoya, ingoya, nguno ene yanggango dikaro oruwanggo. Pitando ngu soru himi nguro muri gome gura gura ngundo ooreri toongooteku nguro mandeni eyingo. Ngu simoo bare ngu Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo oorengo teyingo nguno mande eyingo.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ngu, ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Anutro kono ngunonggo enengo ingonduduye ngu, yokutuwooyunoro, simoo barero weti mbumbuwaye ngu andangeyunoyingo. Ngundiro tero, enengo pawa newendemo yoyoro ombuyingo. 1:3-12.

* Muri nenengo nguro mande, ko noorengo sobosobo oni ngu manggoye komo keyowato. 2:11-3:7.

* Noore hamoo Krayisro gabogaboyi ootooro ngu, noore ngu komo kowuri koorowoowato. 3:8-4:19.

* Mande gura gura ngu, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo. 5:1-11.

* Okeyi mande eyingo. 5:12-14.

1 No Pita, no Yisas Krayis nguro Aposel. Nondo nga mandega nga, ye oni simoo bare Anutdo enengo rogoyerowoku, nguro no so uyingga nga yengo nakangooteno. Yo, Yuda oni gidaregado ye Yuda oni Krayisno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu oweyerootoyi, yengo ende damoni kuri yokoro, mera songomo saro, Pondas merakono, Galesiyano, Kapadosiyano, Esiyano, ko, Bitiniyano nguya oorootenggoku, nguro nga so uyingga nga, yengo nakangooteno.*

2 Kurimi oorengo, Awa Anutdo yengo ingoro, ene ye rogoyeroro soreyerootoni, ye enengo oni tunootero oorootenggo. Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, ye kundingiyi oorootenggo. Ene ngundiro tetoni, ngunonggo

* **1:1:** (Ngu mundi oni ngu Yuda oni gidarega, ene Anutro nangge ingootenggo. Ene Yisas Krayis ngu Anut Nangoni, ero ma ingootenggo).

ye mete Yisas Krayis, nguro manggowo keyootenggo. Yo, Yisas enengo sidudaroni, ngundo ye sogi yunootoni, nguno ye oni nenengo tunooteyingo. Nondo Anutno yemboongetoowe, enendo ye sumange ayibini ngu, ko, nowoondoye imakeyingo muri ngu yeno angero ooretoni oruwanggo.

### *Keta Oruweroyi Gomengga Ngu Sambo Endemo Soboyeroro Ooroote*

3 Nguro ngu, noore komo Anut ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, nguro eweyi ngu oowooyi bingami ero okoororuwato. Ngundo ngu, noorengo nowoondoyi urungga tero, ene sumange teyunoro, Yisas Krayis, merenonggo ko yokutuwootoni ootoogeyingo. Nguno ngu, Anutdo noore yoyeni, oni keta tunooteyingo. Noore nguno keta oorengo ootooro, noore Anut sobowootooye, ene omburo, noore ko yoyowa.

4 Nguro ngu, Anutdo noore enengo rogoyerowoku ngu, noore enendo yoyootoni, nguro noore Anutdo oo gome noore yunoweroyi, ngu yowato. Ngu oo gomengga ngu ngandiro. Noore eneya sambo endemo noore suwooyi sano keta oruwato. Yo, sugi sugi keta oruweroyi ngu gome oorengo, biyomi gura eneno kini. Ngu ooga ngu, ye soboyeroro, sambo endemo ooroote.

5 Ye Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ngu, enengo yanggangoni, ngundo ye gome soboyerootoni, nguro ye gome oorootenggo. Ene naru wenga nguno tunootero, ko yoyoweroyi oore, ene kuri yoonenengootoni ooroote.

6 Ye Anutdo ko yoyoweroyi ngu ingoro, nguro ye oni oni tetenggo. Ene ataga bine ngu naru ootuwoo bodaga nangge, nguno ngu, ye towootowoo gura gura yeno ombuwa.

7 Ngu kowuri gura gura yeno ombuteku, ngundo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu towoongoote. Toowoongooteku ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu yanggango, ko, nenengo tete, ngundi kini, bine? Noore ingooteto. Beye goyayi gol oo ngu, ene biyomi yeweroyi. Ene gol ngu de nombono towoongoro katoyi, oo kakawu ngu dero kinitetoni, gol oorengo nangge oruwa. Ngundiro nangge, kowuri ngundiro, ngundo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu towoongoote. Nguno ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo gol beye oo ngu dagaro, ene gome oorengo tunootewa. Nguro ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu yanggango oodoni, oororo, kootuyisina, Yisas Krayis tunoo oorengo tunooteweroyi naruno ngu, asa, ene yengo oowooye bingamiye duridariyedodo yunowa.

8 Ye ene ma kenoyingo, ene ye nowoondoye ene inoro, nguro nowoondoyemo hamoo tero, ye nguro oni oni urungga tetenggo. Yengombo ngu oni oningga tetenggoku ngu, mera ngaro oni oningga ngu dagate. Yo, hamoo, yengo oni oni tetenggoku ngu urungga oorengo, nguro yengo manggoyebo, ero yootunoweroyi nguya kini.

9 Yo, Anutdo ataga ye yoyooteku, nguro ye oni oni urungga tetenggo. Ndadiro nguro, yengo nowoondoyemo hamoongga nguro enggeni tunootete. Yo, yengo nowoondoyemo hamoongga nguro enggeni, ngu ngandiro. Anutdo ye ko yoyoote.

10 Anutro ingondudu eyingo onindo nga sumangengga ngaro mandeni yeno yootunoro ewonggoriyomu, ngu ataga yeno tunooteteku nga. Ene Anutro mandega ye ko yoyowa, ngu mandega nguro sumoo sumoo ero erewero, koyi yanggango tewonggo.

11 Krayisro Yuka Kundingiyi ngu Anutro ingondudu eyingo oni nowoondoyemo uro, ootooro, ngundo ngu, kowuri gura gura ngu Krayisdo

koorowooro, ko, kootuyisina ene oowooyi bingamidodo tunooteweroyi, ngu eneno yootunoyingo. Nguro mandeni ngu enendo kuri yootunoro ewoku, ngu Anutro ingondudu eyingo oni, nguro sumoo sumoo ero eyingo. Ndawu narunggano, ene ombuwa? Ndadiro ooga ngu naruno tunootewa? Ero sumoo eyingo.

12 Ene Anutdo ene kuri etuyeroyingo, enengombo ngu mandega nguno enengo hoorooweyeroweroyi nguya kini. Kini, ene ye hoorooweyerowero, ko ngu teyingo. Ngundiro nangge, Yuka Kundingiyi Sambononggo ombuyingo, ngundo oni newende yokutuwootoni, ngundo Mande Keta Mesarango nga yeno ero etuyerootenggo. Yo, hamoo, Anutro sambono Engel oni nguya, ene nga mande gomengga nga ingowero hahangetenggo.

### *Anutdo Noore Negoyerowoku, Nguro Noore Kundingiyi Oruwato*

13 Yo, Anutdo ataga ye yoyooteku, nguro ye komo yengo ingonduduye yoonenengoya, gome sobowooya oriyi. Ye ngunonggo Yisas Krayis ngu tunooteweroyi, nguro doongedoongoodoongo teya, sobowooya oriyi. Ye ngundiro tero oodoyi ngu, asa, enengo sumangeni ngu yeno ombuweroyi, nguro ye nowoondoyemo hamoo oorengo teyi.

14 Ye ngu komo simooye manggokorokoro simooyengga ngundiya teya oriyi. Kuri ngu, ye Krayis nowoondoyemo hamoo ma teyingo naruno, ye Anutro murini ngu ma ingoyingo. Nguro ngu, ye nowoondoye ootoogeweroyi muri biyomi nguno oruwonggo. Ene ataga ngu, ye ngu muri biyomingga nguno oororo, ngu ma keyowero.

15 Kini, Anutdo ye kuri negoyeroyingo ngu kundingiyi. Ngundiro nguro, ye nguya komo kundingiyi oriyi. Yo, yengo oororo, omburo tetenggoku, ngu bidodomo ngu Anutro muri kundingiyi nguno endeyoyi.

16 Ndadiro nguro, Anutro mandeno, Anutdo ngandiro ete.
No kundingiyi oorootenoku, nguro ye komo nguya kundingiyi oriyi. Ero eyingo. (Lewitikas /Wok Pris 11:44-45)

### *Anutdo Uri Urungga Oorengombo Noore Uriyeroro, Ko Yoyoyingo*

17 Yendo ngu Anut negongoro, ngu etenggo. Awa, ero etenggo. Ngu Awananingga ngundo, ene oni noorengo oowoonani, ko, noorengo ootootoonani, bingaminani nguno ma wirikoyeroote. Kini, ene noorengombo muri tetetoku, nguno wirikoyeroote. Ngundiro nguro, Anut doongeyimo, noore komo ingondudu gome ngu tero, gome nenengo endeyoro, mera ngano oruwato. Nga merangga nga, ngu noorengo mera oorengo kini.

18 Noore ingooteto. Ye kuri Krayisno nowoondoyemo hamoo ma teyingo naruno, ye muri biyomimo oruwonggoku, nguno ngu, yengo osisambayebo muri biyomingga yunoyingo, nguno oruwonggo. Ene Anutdo ye kuri ngu muringga, ngunonggo uriyeroro yoyoyingo. Enendo mera ngaro gol beye oo biyomi yeteku, ngundo ma uriyeroro yoyoyingo.

19 Kini, ene Krayisro sidudarowobo ye ko uriyeroyingo. Ngu sidudaroga ngu urini urungga awuno oorengo. Krayis ngu, ene Sipsip nangoni duriyo gome oorengo moondeyimo mambu dongo biyomi gura nguya kini, wooro yeweroyi nguro ngundiro tunootewo.

20 Anutdo mera ma yeyingomo, ene Krayisdo ngu kongga ngu teni, ero rogo teyingo. Ene naru wengamo nguno, ye hoorooweyeroweroyimboro yootunootoni tunooteyingo.

21 Ene ye hoorooweyerootoni, ye nguno Anutro nowoondoyemo hamoo tetenggo. Ngu Anutga ngundo nangge, ene kuri merenonggo Krayis yokutuwootoni, keta ootoogetoni, ene oowooyi bingamidodo inoyingo. Ngundiro

nguro, ye nguya Anutro nowoondoyemo hamoo teya, ye nguro oni oni teya, sobowooya oodoyiga, ene omburo, ko yoyowa.

22 Ye komo nga mandega nga hamoo oorengo keyoyi. Ngu muringga nguno ngu, yengombo yengo nowoondoye ngu gome yomosiyootoyi oruwa. Ngundiro nguro, yendo yengo dobookuriye ngu nowoondoye yunootenggo. Arisa, ataga ngu, ye komo dobookuriyeboro nowoondoyi teweroyi muringga, ngu bidodoboro koyi yanggango teya, dobookuriye nowoondoyi teyunoyi.

23 Yo, Anutdo ye yoyeni, ye enengo Mande Keta Mesarango oni keta oruweroyi yunoyingoku, ngu ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngunonggo ngu, ye oni keta tunootero, buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku, ngundiro tunooteyingo. Yo, Anutro Mande yanggangonidodo, ngundo ye yoyeni, keta tunooteyingo. Nguro ngu, ye Anutya sugi sugi oruwanggo.

24 Anutro mandeno ngandiro ete.

Oni simoo bare bidodo ngu, ene so irosara ngundiro. Oniro duridariye ngu so irosara ariyero, nungo makooro merako uteku ngundiro.

25 Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro mandeni ngu, ene suwooyi sano sugi sugi oruwa, ero eyingo. (Ayisaya 40:6-8)

Nga mandega nga, ngu Mande Keta Mesarango ngu yeno ero etuyeroyingongga ngu.

# 2

## *Oo Bidodo Simburi Urungga, Ene Ya Ungoomboro Nonggini Keta Ooroote*

1 Arisa, ye komo muri biyomi bidodo yokoyi; godange mande; godange muri gidarega bidodo; oni sitowiyedodo nguya nowoondoye biyomi yeweroyi; oni kootuyisina mande eweroyi, ngu bidodo yokoyi.

2-3 Ndadiro nguro, ye ngu kuri Oo Bidodo Simburi, ngu murini ngu kenoro ingowonggoku, ngu muriningga ngu gome ningguri oorengo. Ngundiro nguro, noore ingooteto. Buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku ngu, ene nonoro nangge gome ingoote. Ngundiro nangge, ye komo nono gome oorengo Anutnonggo ombuteku, ngu yoya neyi. Ngu nonongga nguno oo biyomi gura ma ooroote. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoote. Ngundo ye yoyeni, ururu tero, ye Anutdo ko yoyoyingo, ngundiro oruwanggo.

4 Ye komo Yisasno ombuyi. Ene ngu ya ungoomboro nonggini suwooyi sano keta oorooteku ngu. Ene oni simoo baredo ngu ingootoyi, ngu ene biyomi yetoni, nguro ene owero yokoyingo. Ene Anutdo ene rogo tero, nguro gome ingoyingo.

5 Ye nguya ngu ya nonggini suwooyi sano keta oorootekungga ngundiya oriyi. Anutdo ye yootunoyerootoni, ye Yuka Kundingiyi nguro ya tunooteyingo. Ngundiro nguro, ye ngu Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi tunootero, nguno ye eneno yambo mande tero, enengo oowooyi okooweroyi ngu Anutno wooro yetenggoku ngundiro. Ye ngundiro tetoyi ngu, Anutdo Yisas Krayisno ingoro, nguno ene yengo wooro yetenggoku, nguro gome ingowa.

6 Anutro mandeno nguya ngandiro nakangoyingo.

Ingoyi, nondo kuri Sayiyonno (Yerusalemno) ya mundumimboro nonggini yanggango oorengo (Krayis), ngundo ngu, ene mete ya yanggango teyinoweroyi gome oorengo. Ataga no ene yoro, Sayiyonno mitoowe ooroote. Nguro ngu, oni enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ene oyimo ma yowanggo. Ero eyingo. (Ayisaya 28:16)

7 Ye kuri nowoondoyemo hamoo teyingo oni garo, ya mundumimboro
nonggini yanggango oorengongga (Krayisro) ngu, ene gome oorengo, ero
ingootenggo. Ene onindo nguro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu,
ya yeweroyi oni ngundiro. Anutro Mandeno, ngandiro ete.

Ya yeweroyi onindo ya mundumimboro nonggini andangero, mandeni
biyomi, ero yokoyingo. Ene ataga ngu ya mundumi nguro nonggini
yanggango oorengo teyinowero ooroote, ero eyingo. (Sam 118:22)

8 Anutro Mandeno, mande ngandiro ete.

Oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo ngu, ene oni keye
tootokiyeroweroyi digi (Krayis) ngundiro tunooteyingo. Ngu digi
urungga, ngundo tootokiyerootoni, ukero uwa, ero eyingo. (Ayisaya
8:14-15)

Ene Anutro Mande Keta Mesarango ngu andangero yokoro ngu, ene keye
tootokiyerootoni, ene ukero uwanggo. Yo, onindo oo teweroyi ngu kuri
Anutdo eyingo, ngundiro tetenggo.

9 Ene Anutdo ye enengo simoo bare kuri rogoyerowo. Ye ngu Anutro
wooro yeyingo oni sobosobo urungga nguro keyimo oni oruwanggo. Ye
enengo oni simoo bare sowe kundingiyi. Ye ngu Anutro oni simoo
bare nenengo oorengo oruwanggo. Ye nguno ngu, enendo muri gome
nenengo yeno tewoku, ero yootunowanggo. Ngu ngandiro. Enendo ye
negoyerootoni, ye kuri suwoo ooreri biyomi ngu yokootoyi, enendo ye
yoyoro, omburo, enengo soru gome himimo yoyeyingo.

10 Kuri ngu, ye oni simoo bare songo songo oruwonggo. Ene ataga ngano
ngu, ye Anutro simoo bare oorengo tetenggo. Kuri ngu, ye Anutro suman-
gengga ngu ma yoyingo. Ene ataga ngano ngu, ye Anutro sumangengga ngu
kuri yowonggo.

### *Noore Ngu Komo Anutro Ko Oni Tero Oruwato*

11 Ye Kristen dobookurine, ye ngu ende songomboro oni ngundiro. Ye
ngu, nga meranggano ngano ngu, naru ootuwoo bodaga nangge oruwanggo.
Asa, nondo ngandiro yeno eteno. Ye komo ingonduduyemo ingoyingo
kurimingga ngu yokoya, kootu inoyi. Ngu muringga ngundo gaboyeboya
ebe biyomi urooteri.

12 Ye komo oni Anutro mande ingoro yokootenggoku, ngu kewooroyemo
nguno gome nenengo oorengo endeyoyi. Ene yeya mandeye biyomi ero
ngandiro etenggo. Ye muri biyomi tetenggo, ero ngu, ene kootuyisina, yengo
koye gomengga ngu kenoro, ene Krayis ko omburo wirikoyeroyingo naruno,
ngu Anutro oowooyi bingamini, ero okoowanggo.

13 Ye ngu komo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro ingonduduni, ko,
mamana mandeni ngu nangge keyoyi. Nguro ngu, ye komo mera ngano
Gabuman koreteyingo oni, Parayim Minista, nguro manggowo keyoyi.

14 Ye komo Gabuman oni sobosobo bidodoboro manggoye nguya key-
oyi. Parayim Minista, ngundo ngu, Gabuman oni sobosobo oni yoyetoni
oorootenggoku, nguro oni muri biyomi tetenggoku, nguro gumi ogingo
yunoro; ko, oni ene muri metemi tetenggoku, nguro oowooye bingamiye
ero okootenggo.

15 Yendo muri gome nangge ngundiya teyi, ero, Anutdo nguro gome
ingoote. Ye ngu muri gome tetoyi ngu, asa, oni yeya mande biyomi eweroyi
ooreyi gura ma kenoro ingowanggo.

16 Ye Kristen oni, ye Setanro murinimo ma oorootenggo. Kini, ye ngu
yengombo yengo soboyeroro oorootenggo. Ene yengo muriye gomengga

nguno oorootenggoku, ngunonggo torige torige muri biyomi ngu ma tewero. Kini, ye komo Anutro ko oni oorengo teya oriyi.
17 Ye komo oni bidodo oowooye bingamiye eya okooyi. Yengo Kristen dobookuriye, nguro nowoondoyi teyunoyi. Ye komo Anutro sosoreyi. Ye komo mera ngano sobosobo oni koreteyingo ngu oowooyi bingami, eya okooyi.

### *Noore Komo Krayis Keyoro, Ogingo Kowuri Koorowoowato*

18 Ye ko oni, ko oo bidodomo, ye komo yengo kono soboyerootenggoku ngu, enengo manggoye keyoya, ko ngu gome teya, ngu eneno nowoondoyemo nangge oriyi. Sobosobo oni biyomi, ko, sobosobo metemi nguya, nguro ye komo manggoye keyoyi.
19 Yo, ye Anutro ingondudu tero endeyootoyi, nguno ene kingo oorengo ogingo ye yunowanggo. Ye ogingo ngundiro koorowoowanggoku ngu, arisa, Anutdo ngundiro muri nguro gome ingoote.
20 Ene yendo muri biyomi tetoyi, nguro oni songombo ye yudoyi ngu, asa, ngu yengo muri biyomiyengga tewonggoku, nguro gumi yootenggo. Ene yendo mande muri gome metemingga tetoyi, nguro enendo ye yutoro ogingo yunootoyi, koorowooweroyi muringga nguro Anutdo gome ingoote, ero eyingo.
21 Anutdo ye kuri negoyerowoku ngu, ye ngundiro muringga ngu keyoyi, ero ewo. Ndadiro nguro, Krayisdo kuri ye hoorooweyeroro ogingo koorowooyingo. Nguro ngu, ene kuri ngu muringga ngu ye etuyeroyingo. Nguno ngu, ye nguya enengo keyi ngu keyowanggo.
22 Anutro Mande ngundo Krayisro ete.
Ene nguno weti mbumbuwa gura ma teyingo. Ene manggowoomo mande godange gura ma eyingo. Ero eyingo. (Ayisaya 53:9)
23 Mundi onindo Krayis yomooyinoro mandeni biyomi etoyi, ene mande nguro gumi gura ma eyingo. Kini, ene kingo ogingo nangge koorowooro, ene sanggiri mande gumi gura ma eyingo. Kini, enengombo enengo yoro, oni mande oo bidodo nenengo wirikoyingo oni (Anut) kandeyimo yeyingo.
24 Enengo goweyibo noorengo weti mbumbuwanani ngu koorowooro, de omukondino ooreyingo. Ngundiro nguro, noore sugi sugi oruweroyi ketangga ngu yoro, muri gome nenengo ngu keyowato. Yo, mundi onindo Krayis utoro, yomburiyoyingongga, nguno ene noore yomosiyeroweroyimboro teyingo. Nguro ngu, noore weti mbumbuwaro murini biyomi ngu bidodo yokowooto.
25 Kurimi ye Sipsip oore yokoyingo ngundiro. Ene ataga ngu, ye ko yowoorengoro, yengo sobosobono ombuwonggo. Nguro ngu, Sobosobo ngundo yengo endeyoyingongga ngu gome soboyeroote.

## 3

### *Erambarisa Teweroyi Nguro Mandeni*

1 Ngundiro nangge, ye bare kamesumooyedodo, ye komo kamesumooye ngu nowoondoyemo nangge oriyi. Ene kamesumooye gidarega ene Anutro mande ngu ma keyootoyiga ngu, asa, ye baresumooyemboro muriye gome nenengo ngu kenoro, ngunonggo ene nowoondoye yowoorengowanggo. Mande nangge eroruweroyi nguya kini. Kini, yengo muriye gome nenengo endeyootenggoku, ngundo ene hoorooweyerootoyi, nowoondoye yowoorengowanggo.

2 Ndadiro nguro, ene ye bare ye yeyootoyi, yengo kamesumooyemboro
oowooye bingamiye okooro, ngunonggo gome nenengo endeyootenggo.
Nguno ngu, ene mete nowoondoye yowoorengowanggoku ngu.
3 Ye goweye sangani nangge ma nakaya teyinowero. Yengo uye siwitooro
yomosiyoro, nguno irosara gura gura nguno pararo, ko, beye goyayi
oo ngu pengoro nguno towikumba gome gomemu tero, ngundo goweye
nakangoweroyi murimo nguno nangge ma oruwero.
4 Kini, ye komo nowoondoyega ngundiya nakangoyi. Nowoondoye
nakaya teyinootenggoku ngu, ene biyomi yeweroyi oo nguya kini. Nowoon-
doye imakeyingomo kengero oruweroyi muringga ngu, Anut doongeyimo,
gome nenengo oorengo. Ngungga ngu yengo irosara nenengo orini.
5 Kurimi ngu baredo Anutro nowoondoyemo hamoo tero, ene kundingiyi
oriyingo. Ene ngundiro tero, ngunonggo ene kamesumooye nowoon-
doyemo oruwonggo. Ngu muringga ngu enengo irosaraye.
6 Serando ngu ene muri ngundiro teyingo. Ene Ebarahamro manggowo
keyoro, kameyimboya, oni urungga, ero eyingo. Ene yendo ngu muri gome
ngundiro ngu tero, ye oo guraro ma sosorewanggoku ngu, arisa, ye ngu
Seraro nambosumoongo oruwanggo.
7 Ye simoo, baresumooyedodo, ye komo ingondudu gome metemi ngu
yoya, ngunonggo baresumooyemboya gome oriyi. Bare moondeyi ngu
yanggango nguya kini. Ngundiro nguro, yendo gome yomosiyeroyi. Yendo
komo enengo ingootoyiga, ene nguya suwooyi sano oruweroyi ketangga ngu
yowanggo. Ngundiro nguro, yendo ngu muringga ngu keyowanggoku ngu,
asa, yengo yemboongeyingo naruno, Anutdo yengo yemboongetenggoku,
ngu ingowa.

### *Ye Komo Nowoondoye Gobooro Yeya Oriyi*

8 Ataga no nga mandega nga wenga yokoweroyimboro ngandiro eteno.
Ye bidodo komo nowoondoye guranangge yeya, gobooro oodega, ye oni
bidodoboro nowoondoyi teyi. Ye komo Kristen dobookuriyeboro nowoon-
doyi urungga teyunoya, sumange teyunoyi. Ye komo windawinda muri
biyomi ngu yokoyi.
9 Ene oni songombo yeno muri biyomi teyunootoyiga ngu, asa, ye ngu
gumi mande muri eneno ma tewero. Ngundiro nangge, onindo yeya mande
biyomi etoyi ngu, asa, yendo mande biyomi gumi ma ewero. Kini, yendo
ngu gumi ngandiya teyi. Anutdo kumana yunoni eya, Anutno kira eyi.
Ngundiro teweroyi, nguro Anutdo ye negoyerowoku ngu, ene mete kumana
ye yunowa.
10 Nguro ngu, noore ingowato. Anutro Mandeno, ngandiro ete.
Ene oni enengo ketangga ngu gome tunootetoni ero, ko naru gome
metemimboro ingooteku ngu, arisa, ene komo manggowo ngu roogo
tero, ene godange mande biyomi gura ma ewa.
11 Ene komo muri biyomi ngu kootu inoro, muri gome ngu nangge tewa.
Ene nowoondoye imakeweroyi muri ngu erewero yoro, ene ngu muringga
ngu keyoro oruwa.
12 Ndadiro nguro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu doongeyimbo ngu
oni gome nenengo ngu yeyoro hoorooweyeroote. Ene suwooyi sano onindo
yemboongetenggoku, nguro sodeyete. Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo ngu oni mande muri biyomi tetenggoku, ngu doongetero, yeyoro,
ene nguro gumi biyomi nguya yunoote, ero eyingo. (Sam 34:12-16)

### *Noore Muri Gome Nenengo Tero, Nguro Kowuri Nguya Koorowoowato*

13 Ene ye muri nenengo ngu keyowero yanggango yewanggoku ngu,
onendo ene mete ngu muringga yeno ngu yomburiyowa? Hamoo oorengo
kini.
14 Ene yendo muri gome nenengo ngu tero, nguro gumi ogingo ngu
koorowoowanggoku, nguno ngu, ye oni oni teyi. Ene onindo ye sosoreyi
ero oo tetoyiga ngu, ye ngu oo nguro ma sosorewero. Yengo nowoondoye
ngu ma soriyokowero.
15 Kini, yengo nowoondoyemo nguno ngu komo Krayis nangge yetoyiga,
enendo yengo endeyoyingo ngu bidodoboro soboyeroni. Onindo yengo
Krayisno nowoondoyemo hamoo teyingo gomengga, nguro murinimboro
yeno sumoo etoyiga ngu, asa, ye komo mande ememonggo muri nenengo
wesiyoro eweroyi, nguro meyeya oriyi.
16 Ene yendo oniro mande gumi eweroyi naruno nguno, ye komo
nowoondoye hamoomonggo mande ememonggo gumi eyi. Ye ngundiro
etoyi ngu, asa, yengo nowoondoyemo ingootenggoku, no oo biyomi gura ma
teyingo, ero ingootenggo. Ene yendo Krayisro mande murini gome nguro
etoyi, nguro oni ene yomooyinoro mande biyomi etenggoku ngu, asa, ene
oyimo yowanggo.
17 Ene Anutdo etoni ngu, noore mande muri gome nenengo tetetoku,
nguro ogingo yoweroyi, ngu mete. Ene mande muri biyomi nguro ogingo
yoweroyi, ngu biyomi oorengo. Ndadiro nguro, noore oo biyomi tewootoku,
nguro gumi nangge yowato.

*Krayis Ngu Noorengo Weti Mbumbuwa Andangewero Kuri Kumooyingo*

18 Noore Krayisro nguya ingooteto. Ene tambu gurananggemo noorengo
weti mbumbuwanani andangeyunowero kumooyingo. Ene ngu oni gome
nenengo oorengomu, ene noore oni biyomi nga hoorooweyeroweroyim-
boro kumooyingo. Yo, enengo goweyi ngu kumooyingo, ene Anutdo Krayis
ko yokutuwootoni, keta ootoogeyingo narungga nguno ngu, enengo Yukani
keta ootoogeyingo.
19 Ngundiro tero, enengo yukani, ngundo oororo, oni kumooyingo nguro
musiyemo uro, nguno ene Anutro mande wesiyoro, ero etuyeroyingo.
20 Yo, Yisas ene oororo, oni kumooyingomu ngu Nowaro naruno, ene Anu-
tro mandeni ngu, ene yomburiyoro toongooyingo, nguno Anutro mandeni
wesiyoro yunoyingo. Ene Anutdo nguro gumi biyomi sodedo ma yunoyingo.
Kini, Anutdo ene soboyeroro oodoni, ngu naruno Nowa ene wanggoningga
ngu temukoyingo, oni kandegura gidemboro kabusa nangge ngu oni ngu
kewooroyemo metemi oruwonggo. Ngu oni ngu nangge, ene wendeyi nero
ma kumooyingo.
21 Ngu sonongga ngu, sono kundingiyi gimutenggoku, nguro gabogaboyi
ngundiro. Ngundo ngu, ye ko yoyooteku ngu. Ngundo goweyemo
sugabo ngu sonowootoni ma kinitewa. Kini, ngundo ngu, sunggi mande
guranangge Yisas Krayis keyowero, ero gosiyootenggo. Yo, hamoo, Yisas
Krayis ene kuri merenonggo ko ootoogeyingongga ngundo ene ye yoyoro,
Anut tanggeyimo ombuyingo.
22 Yo, hamoo, Krayisdo kuri sambo endemo ooreyingo. Ene Anut kandeyi
koondosina bingaminidodo musiyomo bibitero oodoni, Anutro sambono
Engel oni, ko oo yanggangoyedodo ngu bidodo, Yisas yanggangoni ngu
newendemo oorootenggo.

# 4

*Oni Ene Krayis Keyoro ngu, Ene Kowuri Yowa*

1 Arisa, Krayis ngu goweyimbo ogingo koorowooyingo. Ngundiro
nguro, ye nguya ingonduduye ngu Krayisdo ingondudu tero, ogingo
koorowooyingo, ngundiya yoya dowooyi. Ndadiro nguro, oni ene Krayisro
koni ngu tero, nguno goweyebo ogingo koorowoowaku ngu, asa, weti
mbumbuwaro yanggangoni, ngundo ene ko ma soboyerowa.
2 Ngundiro nguro, oni keta oorootenggoku, nguno nowoondoye kurim-
ingga ngu ma keyootoyi, ngundo ye ko ma soboyeroote. Kini, Anutro
ingonduduni ngu nangge keyootoyi, ngundo ye soboyeroote.
3 Kuri ye muri oni sowe gidaregado muri biyomi gura gura tetenggoku, ye
nguya kuri tewonggo. Ngu muringga ngu ngandiro: sebobarese teweroyi
muri; nowoondoye uru teyingo muri biyomi; sono kowoo yanggango ngu
gome neweroyi muri; oo simbo urungga karo, nero, nguno sono kowoo
yanggangomu gome gome nero, ngunonggo wenonoro oororo, sebobarese
muri biyomi teweroyi muri; godange anut nguno yambo mande tero, nguno
enengo bingamiye ero okooweroyi muri, ngu bidodo tetenggo.
4 Ene ataga ngu, ye ngu muri biyomingga ngu eneya ma tetenggo.
Ngundiro nguro, ene ataga soriyokoro, nguro yeya mande biyomi etenggo.
5 Ene kootuyisina ngu, enengombo komo enengo muriye wirikoyingo oni
urungga nguno yootunoro ewanggo. Ene oniro muriye wirikoyerowero
meyero ooroote. Yo, hamoo, ene oni kuri kumooyingo, ko, keta oorootenggoku nguya wirikoyerowero soboyeroro ooroote.
6 Kurimi, Krayisdo Mande Keta Mesarangongga, ngu oni kuri kumooyingomo nguya wesiyoro ero yunootoni ingoyingo. Nguro muri ngu
ngandiro. Ene oni simoo bare enengo weti mbumbuwa tero kumootenggoku, ngundiro kumooyingo. Ene Anutro Mande Keta Mesarango ingoro,
nguro enengo gaboyega ngu, ene keta oruweroyi, ngu Anut keta oorooteku
ngundiro.

### *Anutdo oo Kingo Duwoo Yunooteku, Nguro Koyi Tewato*

7 Oo bidodo kiniteweroyi naruwo, ngu kuri namoko tete. Nguro ngu, ye
komo gome ingondudu teya, yengo ingonduduye himi yetoningga, nguno
ye mete suwooyi sano Anutno yemboongeya oriyi.
8 Ye komo Kristen dobookuriyeboro nowoondoyi teweroyi muringga,
ngu gome dowooyi. Ngu muringga ngundo muri gidarega ngu bidodo
dagayeroote. Ndadiro nguro, nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo weti
mbumbuwa urungga andangero yokoote.
9 Ye komo dobookuriye yeno mayero oorootenggoku, ngu gome
soboyerowanggo. Ye nga kongga nga tewero nowoondoye biyomi ma
ingowero. Kini, ye komo oni oni teya hoorooweyeroyi.
10 Ye bidodo songo songo Anutro oo kingo duwoo hoorooweyeroyingo
koyi, ngu kuri yowonggo. Nguro ngu, oo kingo duwooga nguro ye komo ko
teya, Kristen dobookuriye hoorooweyeroyi. Ngu muringga nguno ngu, ye
Anutro sumangeni gura gura bayeteweroyi, ko oni tunootero oruwanggo.
11 Ene oni gurado Anutro mande wesiyoya etoningga ngu, asa, ene komo
Anutro mande nenengo oorengo wesiyoya eni. Ngundiro nangge, oni
gura ene oni songo hoorooweyerowero ngu, ene komo ngu kongga ngu
Anutdo yanggango inootoni tetekungga, ngu teni. Ndadiro nguro, simoo
bare ene yengo ko gome ngu kenoro, nguno ene Yisas Krayisdo eneno oo
tewoku, nguro ene Anutro oowooyi bingami urungga ero okoowanggo. Yo,
hamoo, O Anut, gengo yanggangongge duridarigedodoga, ngu suwooyi sano
tunootero, sugi sugi oruwa. Ngu hamoo.

### *Ye Krayisya Ogingo Gobooro Koorowooweroyi, Nguro Mandeni*

12 Ye Kristen dobookurine oorengo, yeno Krayisro konimo nguno
towootowoo gurano ye towooyeroweroyi, ngu de kookingo ngundiro yeno
ombuwero teteku ngu. Ene ye ngandiro ma ingowero, ngu ooga ngu ene
songo oo guradiroga nooreno ombuwero tete, ero, ye ma soriyokowero.
13 Kini, ngu towootowoongga nguno ngu, ye Krayisya ogingo gobooro
koorowooyingo. Nguro ngu, ye komo oni oni teyi. Ye ngundiro tetoyi
ngu, enengo duridarini yeno tunooteteku naruno ngu, asa, ye mete oni oni
urungga tero, ye nowoondoye metemi gome ingoro oruwanggo.
14 Ye ngu Krayisro oowooyimo ko tetoyi, nguro oni yeya mande biy-
omingga etoyiga ngu, ye komo mete nguro oni oni teyi. Ndadiro nguro,
Anutro Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngu yeno ooroote.
15 Ye komo ingonda teyi! Ye kewooroyemo ngunonggo oni gurado ene oni
ureni kumoowa; ngundi, oo yakakayi tewa; ngundi, ene muri biyomi gura
gura tewa; ngundi, oni gura koni yomburiyowa; oni gura ngundiro muri
ngu tetoni ngu; asa, nguro ogingo gumi ene inootoyi, oyimo yowa.
16 Ene oni ngu Kristen nguro ogingo ngu koorowoowaku ngu, asa, ene
nguro oyimo ma yowa. Kini, ene komo Anutro oowooyi bingami ero
okoowa. Ndadiro nguro, ene Krayisro oowooyimo ko tete.

17 Anutdo wirikoyeroweroyi naruni ngu namoko ombute. Koretero
Anutdo enengo simoo bare bidodo wirikoyerowa. Yo, koretero ene noore
wirikoyeroro, nguno ngu, ene simoo bare eneno nowoondoyemo hamoo
ma tetenggoku, ngu ndadiro ene teyunowa? Hamoo oorengo, ene biyomi
tewonggoku, nguro gumi biyomi urungga yowanggo.
18 Anutro Mandeno ngandiro ete.

Ene ko yanggango terogogo oni gome nenengo ngu ko yoyoweroyi. Arisa,
oni ene Anutro mande kootu inoro, ene mande muri biyomi teteng-
goku, ngu ndadiro tewanggo? Ero eyingo. (Poroweb 11:31)

19 Nguro ngu, Anutro ingonduduni enengo oni gidarega yoyokootoni, ogingo
koorowooro ngu, ene komo enengo ketangga suwooyi sano oruweroyiga
ngu Anut kandeyimo yetoyiga orini. Yo, hamoo, Anutdo kuri noore
yoyeyingo. Ngundiro nguro, ene suwooyi sano noore gome oorengo
soboyerootoni oorooteto.

# 5

### *Ye Tabango Oni Ngu, Ye Komo Anutro Sipsip Ngu Gome Sobowooyi*

1 No ataga ye Kristen oniro tabango oni, yeno mande ngandiro ewero.
No nguya tabango oni. No nenengo doongenembo kuri Krayis kenootoowe,
ene ogingo koorowooyingo. No nguya, noore ngu duridariga kootu
tunooteweroyiga, ngu yowato. Nguro ngu, no nga kongga ngaro nowoon-
doye samangoyingo mande ero, ye yunooteno.
2 Ye komo Anutro oni simoo bare ngu gome soboyeroyi. Ene ngu Sipsip
ngundiro ye kandeyemo oorootenggoku ngu. Onindo ye eririyerootoyi,
nguno ko ngu teweroyi kini. Kini, yengombo Anutro manggowo ngu keyoya,
ko ngu teyi. Ko nguro digi beye yoweroyimboro nangge ko ma tewero. Kini,
yengo nowoondoyebo ko ngu tewero hahangeya teyi.
3 Yengombo yengo bingamiye nangge okooro, Anutro simoo bare urungga
ye kandeyemo yewoku ngu, ma yowongowero. Yengo ootootooye ngu komo
gome nenengo oorengo oodoyi, Anutro Sipsip, ngundo ye yeyoro, nguno ene
yengo muriye, mandeye nguya gome keyowanggo.

4 Ngundiro tewanggoku ngu, yengo Sobosobo Koreteyingongga (Krayis)
ngu tunoo oorengo tunooteyingo naruno ngu, ye ngu sunggi gura duri-
darinidodoga ngu suwooyi sano sugi sugi oruweroyi, ngu yowanggo.
Ngungga ngu ma biyomi yewa.

*Noore Komo Imakeyingo Murimo Urogogo, Noore Ingondudu Gome Nenengo Tewato*

5 Ngundiro nangge, ye simoo oore garo, ye komo nguya yengo tabango
oni ngu nowoondoyemo ootooya, nguro manggoye keyoyi. Ye komo bidodo
yengo muriye ngu yeyiga imaketoningga, ye komo Kristen dobookuriye
manggoye keyoyi. Noore ingooteto. Anutro Mandeno ngandiro ete.
Anutdo oni enengo bingamiye ero okootenggoku ngu, nguro ma ingoote.
Ene ngu oni gome newende imakeyingomo oni songo nowoondoyi
teyunooteku oningga, ngu Anutdo ngu oni nguro gome ingoote, ero
eyingo. (Poroweb 3:34)
6 Ngundiro nguro, ye komo yengo ingonduduye, muriye ngu andangeya
yokoya, ye ombuya, Anut yanggangonidodoga ngu newendemo uya oriyi.
Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, Anut enengo narunimo ngu, ye bingamiyedodo
yunowa.
7 Anut enengombo ye gome soboyerowa. Nguro ngu, yengo kowuriye
bidodo, ene kandeyimo komo yetoyiga orini.
8 Ye ngu komo ingonda teya, gome sobowooya oriyi! Yengo mundi oni
ngu Setan, ene ngu Layon ngundo yanggango kiyero eteku ngundiro. Ene
kombitero mayero, oni gidarega ereweyeroro yeyoro, yutoro, yooneweroy-
imboro endeyoote.
9 Ye komo nowoondoyemo hamoo yanggango teya, ngunonggo ene
owetoyiga toongeni. Ye ingoyi, yengo Kristen dobookuriye mera bidodomo
oorootenggoku, ngu nguya yendo ogingo koorowootenggoku, ngundiro
koorowootenggo.
10 Yo, yendo ngu ogingo naru ootuwoo bodaga nangge koorowooro
ingowanggo. Kootuyisina ngu, enengombo ye yooneneyeroro, yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango teyunootoni, ye nguno
yanggango dikaro oruwanggo. Anut ngu sumange bidodoboro simburi. Yo,
ye Krayisro keyimo oni, nguro Anutdo yengo gome ingoote. Nguro ngu, ene
ye negoyerootoni, ye eneya enengo duridarini nguno sugi sugi oruwanggo.
11 Eneno nangge yanggango bidodo oorengo oorooteku, ngu suwooyi sano
sugi sugi ngundiro oruwa. Ngu hamoo.

*Kambayeroyingo Mande*

12 Nondo nga mande ootuwoo bodaga nga nakangoro, yengo Sayilas
kandeyimo ye yunooteno. Nondo ngu Sayilas ngu ingootoowe, noorengo
doboonani oorengo tete. Nga so uyingga ngano ngu, nondo ye yanggango
yunootoowega, ye ngunonggo Anutro sumangengga nondo nguro ewonoku,
ngu yoyi, ero nakangooteno. No nenengombo kuri ingoro, nguro no
yootunoro, tunoo eteno. Yo, ye mande nga ma kabetewero. Kowuri yeno
tunooteteku naruno, Anutro sumangeni, ngundo ye yoyeni, yanggango
dikaro oruwanggo.
13 Anutro oni simoo bare Babilon (Rom) endemo oorootenggokuya, yeya
ngu Anutdo kuri yedodo rogoyerowoku, ngundo noya ye kambayerooteto.
Noro nangone, Mak nguya kambayeroote.
14 Ye bidodo komo Kristen dobookuriyeboya kandeye dowooya, nguno
ebe nowoondoyi nowoondoyi teya oriyi. Ye Krayisya gobooro ootooya, ye
nguno nowoondoye imaketoningga oriyi. Ngu hamoo.

# Pitando, So Uyi Erayaga Ngu Nakangoyingo

2 Pitaro Mande Tabango

Pitando nga so uyi erayayiga nga nakangoro, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tetoni, songo songo oorootenggoku, nguro soweyoyunoyingo. Ene ende gurano gurano oorootenggoku, nguno nga so uyingga ngando nguno ete. Ye ngu komo etuyeroyingo oni godange, ye oorootenggoku gumisina nguro ingonda teyi. Ngu etuyeroyingo oni godange, ngundo ngandiro etenggo. Oo bidodo biyomi, ngu gome metemi, ero, ene mande muri songo guradiro etuyeroro, ngu Yisas ko ombuweroyi, nguro oore biyomi etuyerowanggo.

Pitando, ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mande yanggango yunoyingo. Yisas Krayis, nguro damoni oorengongga, ngundo nangge, ye hoorooweyerootoni ngu, yanggango dikawanggo. Enendo ngu, Yisasro damoni hamoo oorengongga, nguro sodedo ma ombuwero. Ngu ngandiro, enendo ngu, nga oni simoo bare nga bidodo nowoondoye yowoorengootoyigago, ngu kootuyisina, ko ombuwa.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi oorooteku, ngu ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Anutdo ngu noore enengo ero rogoyerootoni, eneya oruweroyi, nguro enendo ngu yoyokootoyiga tunooteyingo. 1:3-15.

* Ingondudu eyingo oni, nguro mandeye (Propet), ko, Anutro kirikiri oni Yisas Krayisdo ngu, hamoo oorengo ete. 1:16-21.

* Etuyeroyingo oni godange, nguro ingonda teyi.2:1-22.

* Yisas ko ootoogeyingo, nguro mandeni. 3:1-18.

### *Kambayeroyingo Mande*

1 No Sayimon Pita, Yisas Krayis, nguro Aposel, enengo kirikiri oni kirarongo. Nondo nga mandega nga nakangoro, ye Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bareno yunooteno. Yisas Krayis, ngu yengo Anut, ko ene Anutdo soweyootoni, yengo mbumbuwayemonggo ko yoyoweroyi oni ngu! Yisasdo enengo ingonduduni, gome nenengo, ngundo ngandiro ingoyingo. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, gome ngu tetoyi, ngu noorengo nowoondonanimo hamoo teyingo, eneno tetooye, ngu ngundiro nangge, no ero ingoyingo.

2 No Anut, ko Yisas, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno yemboongetoowe, Anutdo oni simoo bare, hoorooweyerootoni, gengo ingonduduge muringge nowoondoyemo ngundo yeni angetoni, nguro ene gome oorengo ingoro, yade yade oororo, urungga tunootewa, ngundiro yemboongeyingo. Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, Anut enengo sumangeni ayibini ngu suwooyi sano ye yunootoni, yengo nowoondoyemo yeni, angero oorewa.

### *Anutdo, Noore Enengo Rogoyerowo*

3 Yo, Anut, nguro yanggangonidodo, ene enengo ingondudu gome oorengo noore yunoro, ko ene noore sugi sugi keta oruweroyi yunowoku ngu, nguno noore Anutro murinimo oruwato. Enengo duridarini ko enengo murini nenengo, ngunonggo, ene noore negoyeroro, noore enengo ero yoyeni tunooteyingo.

4 Yo, Anutdo enengo yanggangoni urungga, nguno ngu, ene kumana
gomengga noore yunowero ero gosiyoyingo. Ene noore hoorooweyeroy-
imboro mande gosiyowoku ngu, noore sugi sugi keta oruweroyi yoro, ko
enengo muri nenengo ngu yowato. Noore oo ngundiro yootooye, asa, noore
enengo murini gome, ngu keyoro yade yade oororo yomukowato. Nguro
ngu, noore mete oo kenomayingoweroyi muri biyomi, ko nowoondonani
weti mbumbuwano soreweroyi muri nguno, oni simoo baredo merako,
ngano tetenggoku, ngu dagawato.
5-7 Ngundiro nguro, ye kuri, Krayis Yisas nowoondoyemo hamoo tewong-
goku, nguro muriye gome tero, ngunonggo soweyoro, windawinda muri,
nguya kini. Muriye gomengga, nguno ngu, Anutro murini gomengga, nguro
ingondudu urungga yoro soweyowanggo. Enengo ingondudu urungga
yoweroyi muringga ngu, ngundo goweyeboro gome sobowooweroyi mur-
ingga ngu soweyowanggo. Goweyeboro gome sobowooweroyi muringga,
nguno ngu yanggango dikaro, kowuri koorowooweroyi muringga, ngu
soweyowanggo. Yanggango dikaro, kowuri koorowooweroyi muringga,
nguno ngu, ye muri nenengo ngu Anutdo yeya teyi ero ingooteku, ngu mur-
ingga ngu soweyowanggo. Anutro muri ero keyoweroyi muringga, nguno
ngu doboo yeweroyi muringga, ngu soweyowanggo. Doboo yeweroyi mur-
ingga, nguno ngu, oni gidaregano nowoondoyi teweroyi muringga, Anutdo
yengo nowoondoyi teyunowoku, ngu muringga, ngundiro soweyowanggo.
Nga oo nga, ngu bidodomo, ye komo ko yanggango tero, keyowanggo.
8 Ngu muri gome, ngu yengo nowoondoyemo oodoni, ngu muringga,
ngu yengo endeyoyingomo urungga tunootetoni ngu, asa, ngundo ngu
nowoondoyemo etuyeroro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisro
murini, ngu gome watayi tero ingowanggo. Ndawugaro nguro, yengo
endeyoyingo, ngu engge gome oorengo enggete.
9 Ngu oni gura, ene muri gome, ngu eneno ma oodoni ngu, asa, enengo
endeyoyingo muri biyomi, ngundo ngu, oni simoo bare etuyeroro, ngu on-
ingga ngu, ene Yisasno newendemo hamoo ma teyingo, ero ingowanggo. Yo,
ngundiro oningga ngu, ene Yisasdo ko urungga, enengo weti mbumbuwa
teyingo, ngu andangeyunoro, yeni sarayi tunootewoku, ngu ene kabetewo.
Ngundiro oni ngu, ene doongeyi kiringo yeyingo ngundiro, nguro ngu, ene
oore gome ma kenoro, nguno sorewero ngundiro.
10 Arisa, ye Kristen dobookurine, ye muri biyomingga, ngundiro ma
tewero. Kini, ye komo ngandiya teyi: Anutdo ye kuri negoyerowoku ngu,
ye enengo ero soreyeroro, rogo yeyingo. Ngundiro nguro, ye komo Anutro
murini suwooyi sano keyoro, ngundiro nangge, ye enengo mandeni, hamoo
ngu nowoondoyemo hamoo teyi. Ene yendo muri metemi bidodo ewonoku,
ngu ngundiro tewanggoku ngu, asa, ye weti mbumbuwano ma sorewanggo.
11 Ene yendo ngu muri gome ngu keyootenggoku, nguro Anutro oore
gome, nguno oriyi. Oodoyi, kumoowanggoku naruno nguno, ye ngu
sambo endega, ngu noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ko noore
ko yoyoyingo oni, Yisas Krayis, ngundo endega enengo oni simoo bare
sobowooteku, ye nguno uro, sugi sugi oruwanggo. Yo, ye Anutro sambo en-
demo, ooretoyi, Yisas enengombo, yeya oni oni tero ewa. Gowugowurongo!
Ye ngano ombuya, noya oriyi! Ero ewa.
12 Arisa, ngu hamoo, ye komo ngu oo nguro kuri ingoro, nguro ngu ye
mande hamoo ngu kuri yoro, ko yengo nowoondoyemo hamoo teyingo,
nguno yanggango dikayingo. Ene nondo naru rogowooro, yengo in-
gonduduye ngu ko yokutuwooro, yanggango teyunowero ko eteno.
13-14 No ingootenoku ngu, naru bodaga nangge ngu, no gowenengga nga,

ngu yokowano. Noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngundo ene, nono ngu ooga yeni tunootetoni, nguro kuri ingowono. Nguro nondo ingowero, no nga gowenengga, ngano ootooro ngu, no ngu muri ngu metemi gome, ngu yengo ingonduduye yokutuwootoowe, nguro ye oo ngu nakangowonoku, ye ingondudu urungga tewanggo. Nguro ngu, no naru bidodomo ngu, no ko ewano.
15 Ngundiro nguro, naru bidodomo, no ko yanggango tero, yeno eteno. Ngundiro tero, no kumoowanoku ngu, ye mete nga mande, nga nakangowonoku nguro, ye ingondudu tero, naru bidodomo mandega nga, ngu ingoro oruwanggo.

*Noorendo, Ngu Krayisro Duridarini Kenoyingo*

16 Noorendo yeno etooye, ye ngu kuri ingoro, nguro yanggangoni ngu kenoro ingoro, ngu noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngu ko ombuweroyi, nguro ye kuri ingoyingo. Yo, ye oo ngu ingowonggoku, ene Krayisro mandega nga, ngundo kingo mata mande oo gura, noorendo ero keyoro, yeno ma eteto. Kini, noorendo ngu, enengo duridarini ngu doongenanimbo hamoo kenoyingo. Nguro ngu, noore yeno ngu eteto.
17 Yo, noore Yisasdodo purimo oruwootoku ngu naruno nguno, Awa, Anut ngundo enengo Sambo endega duridari gomengga, ngunonggo meno ero Yisas oowooyi bingamini, ero okooro, eyingo. Nga, ngu nenengo nangone. No enengo gome oorengo ingooteno. Nenengo nowoondone, ngu enengo gome tete, ero eyingo.
18 Ngu naruno nguno, noore eneya mera puri kundingiyi, nguno ootooro, nguno ngu, noore noorengombo, Anutro manggowooga ngu ingootooye, sambononggo ngundiro etoni ingowootowo.
19 Noore ngu mandega, Anutro ingondudu eyingo onindo nakangoyingongga, ngu nooreno oorooteku, ngu mande ngu bidodo hamoo nangge. Ye komo gome ingoya, ngu keyoyi! Yo, oo enendo nakangoyingo, ngundo ye hoorooweyerootoni, nguno ngu, ye mande ataga, tunooteteku, ngu wirikowanggo. Ngu hamoo, ngundi kini, bine? Soru himi gura ooreriko oorooteku ngu, oni ngu, enengo oore ngu gome kenoro nguwoore oorowuwa. Ngundiro nangge, Anutro ingondudu eyingo onikundo mande ewonggoku, ngu soru himi ngundiro. Ye Anutro ingondudu eyingo onikundo mande ewonggoku, ngu komo gome ingoya, keyoya, ingoya, yade yade oororo, Yisas Krayis, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu ko ombuwaku narunimo, ngu oo bidodo kini temukowa. Ngu naruno, Yisasdo ye hoorooweyerootoni, ye Anutro murini, ngu tunoo oorengo ingowanggo. Yo, ngu ngandiro tunootewa: Suwoono ooreri ngu kinitetoni ngu, asa, ngu sengetoni oorero, suwoononggoboro tootu sambono oodoni, ngu gome kenowanggo. Ngundiro nangge, Krayis ko ombuweroyi naruni, ngu ngundiro tunootewa.
20-21 Ye komo ngungga, ngu koreteya ingoyagogo, Anutro ingondudu eyingo oni ngu, enengo ingondudunonggo, nga mande nga ma nakangoyingo. Kini, kurimi oni gurado, enengo ingondudunimonggo, ene oo kootu tunooteweroyi, gura ma eyingo. Kini, Yuka Kundingiyi enengombo, oni yokutuyerootoni, mande Anutdo yunooteku, ngu yootunoro eyingo.

# 2

*Godange Eyingo Oni, Nguro Muriye Biyomi*

1 Ene kurimi, Iserel oni kewooroyemo ingondudu eyingo oni godange, nguya tunooteyingo. Ngundiro nangge, ataga, nguya yeno oo

etuyeroyingo oni godange, ngundo mande godange, ero oruwanggo. Ene
torige kombitero, ngunonggo, ene mande godange guradiro guradiro oni
yomburiyerowero ewanggo. Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, oniro weti
mbumbuwaro kumooro, ngunonggo, ene ko uriyeroro yoyoyingo, ene
nguro kootu inowanggo. Ene ngundiro tetoyi ngu, Anutdo sodedo oorengo
oo gumi biyomi yunootoni, oonootewanggo.
2 Ngundiro nguro, oni urungga oorengo, ngu enengo etuyeroyingo oni
godange, nguro muriye biyomi oorengo, ngu kenoro keyowanggo. Ene
ngundiro tetoyi, nguro ngu, oni oowooyingga, oo biyomi ngu kenoro,
ingonduduyemo ngu wirikoro, nguro ene Krayisro mande muri hamoo
gomengga, nguro mande biyomi ewanggo.
3 Ngu oni ngu, ene oo kenomayingoweroyi oni oorengo. Ngundiro nguro,
ene mande godange urungga ero, ngunonggo, oniro digi beye urungga
woosooro yowanggo. Kurimi oorengo, Anutdo omburo, oniro mande, muri
nguro wirikoyerowero eyingo, nguro ngu, oni godange ngu, ene komo
oonootewanggo.
4 Yo, noore kuri ingootooye, Anutdo oni godange ero, oo biyomi teyin-
gomu ngu wirikoyeroro, gumi biyomi yunowa, ero ingoyingo. Ndawugaro
nguro, ene kuri, oo ngandiro teyingo: Kurimi, Anutro sambono Engel oni
gidarega nguya, weti mbumbuwa teyingo, nguro Anutdo ene mere urungga
biyomi nguno ya biyomimo yoyetoni, oorootenggo. Ngu merengga ngu
ooreri biyomi oorengo. Ataga, ene ya biyomimo oorootenggokuno, ngu
wirikoyeroyingo narungga, ngu sobowoororootenggo.
5 Oni simoo bare kurimi nguya, ene kuri, Anut kootu inoro, ene muri
biyomi ma yokoyingo. Kini, ene muri biyomi, ngundiro tetoyi, Anutdo
sono tuwi urungga tetoni, nguno oonooteyingo. Ene, Nowando ngu, Anutro
mandeni murini gome nenengo, ngu oni simoo bareno wesiyoro eyingo.
Ngundiro nguro, Anutdo Nowa sobowooro, ngunonggo Nowa ko simoo bare
kandegura gidemboro eraya, ngundo nangge, ene gome oruwonggo.
6 Anutdo Sodomu Gomora endemo oni nguya, muriye biyomi oorengo
teyingo, nguro ngu, ene wirikoyerootoni, oni simoo bare bidodo
yomburiyerowo. Ende ururu eraya, ngu Anutdo debo yokayingo. Ngu
ende erayaga ngu kingo nomboyi biruwo nangge teyingo. Nguro enengo
weti mbumbuwayari, nguro gumi biyomi kowuri yunootoni, ene biyomi
tero oonooteyingo. Ngundiro nguro, kootu onindo, Anut kootu inoro ngu,
ene komo kurimi onindo biyomi tero, nguro ogingo gumi yoyingo. Nguro
ingondudu teyi! Ngungga ngu, Anut yokoro kootu inoro, nguro kowuri
gumi komo kootuyisina yoweroyi nguro gabogaboyi.
7 Ene Anutdo ngu oni nenengo, Lot oningga, ngu yootoni, ene ma biyomi
yero oonooteyingo. Lotdo oni, nguro sebo barese muriye biyomi, nguro
newende kowuri ingoyingo.
8 Yo, ngu oningga ngu, ene oni gome nenengo, ene oni biyomi ngu
kewooroyemo oruwo. Lotdo suwooyi sano oniro muriye biyomi ngu
kenoro, ko naru bidodomo ngu, ene mandeye biyomi, ngu ingoro, nguno
ngu, ene newende ogingoyingo.
9 Nguno oo bidodo, noore oo eraya ingooteto. Oni Anut keyootenggoku,
nguro towootowoo eneno tunooteteku ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo ene ngu towootowoo ngu mete andangewa. Noorendo gura nguya
ingootetoku, Oo Bidodo Simburi, ngundo ngu oni biyomi, nguro muriye
biyomi ngu, ene kuri kenoro ingoyingo. Nguro ngu, ene wendangero,
gumi biyomi wirikoyeroyingo narunggano nguno, wenga yunoweroyi ngu
sobowoowa.

10 Oni gidarega ngu, ene kowuri urungga oorengo yowanggo. Ngu
oni ngu, ene oo kenomayingoro nowoondoye uruteteku, muri biyomi
sugabododo oorengo ngu keyoro, sebo barese tero, ene ingootoyi, Oo Bidodo
Simburi, nguro manggowo ngu kingo oo ngundiro tete. Ene windawinda
tero, enengo ingondudu nangge keyootenggo. Ene Anutro sambono Engel
oni, nguro ma sosorero, eneya kootuyisina ero yomooyunootenggo.
11 Anutro sambo endemo, Engel oni yanggangoye, ngundo etuyeroyingo
oni godange biyomi, ngu hamoo oorengo dagayerootenggo. Yo, hamoo,
Sambo endemo Engel oni ngu, ene yanggangoye urungga oorengo, ene
Oo Bidodo Simburi doongeyimo, nguro eneno yosanggaweroyi mande ma
ewanggo.
12 Ngu etuyeroyingo oniro mande godange, ngu nusako koki, nguro
ingonduduye kini ngundiro. Ene oo ngu ma ingootenggoku, nguro koyi tero,
mandeni biyomi etenggo. Ngundiro nguro, Anutdo, oni ngu yutomukowa.
Nusako koki ngundiro, ene nga merako tunootetoyi, onindo yodowooro
yutomukootenggoku ngundiro.
13 Ene muri biyomi guradiro guradiro tetenggoku, ngundiro nguro, Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo muriye biyomi ngu wendan-
gero, ogingo gumi yunowa. Sa naruno, ene sebobarese muri biyomi tero,
yeya oo netenggoku, naruno ngu, ene sono kowoo oowooyingga oorengo
nero, oowari oo oowooyingga netoyi, nguro, ye oyimo yoyingo. Ngu
godange oni, ngundo ngundiro muri tewero, ngu oni oni tetenggo.
14 Enengo doongeye, ngu suwooyi sano barese teweroyi, nguro endey-
oweroyi, nguro doongetetenggo. Enengo doongeye ngu, ene muri biyomi
weti mbumbuwa, ngu ma yokootenggo. Hamoo oorengo kini. Ene
suwooyi sano oni nowoondoye yanggango kini ngu ganaganayeroro ngu
yowoosootoyi, nguro ene nguya muri biyomi nguno weti mbumbuwa
tetenggo. Enengo nowoondoye ngu, ene kuri oni oo kenomayingoweroyi
murimo nguno kumooyingo. Ngundiro nguro, Anutdo ngundiro oni ngu,
hamoo oorengo, ngu ogingo urungga gumi yunowa.
15 Ngu oni ngu, ene Anutro oore nenengo ngu, kuri yokoyingo. Ngundiro
nguro, ene oororo kakabetero oorootenggo. Enengo muri biyomi ngu,
Belam, Biyo nangoni ngundiro. Ene muri biyomi tero, nguro uriyoweroy-
imboro teyingo.
16 Ngundiro nguro, Anutdo Belam mamanangoro teyingo. Belamro Hos
gura oowooyi Donggi, Anutdo yeni, mande ero Belam mamanangoyingo.
Yo, ngu Donggiga, ngundo oni manggowo ngundiro, ngu oningga ngu
mamanangoro, nguro muri biyomi, ngu gosiyoyingo.
17 Ngu godange oni ngundo, ene oni simoo bareno eyingo. Noorendo
ye hoorooweyeroro etuyerootooye, ye Anutro mande muri nenengo, ngu
gome ingoro keyowanggo. Ene ngundiro ero, ene oo ewonggoku, ngu ma
teyingo. Ngu oni ngu, ene sono mere kuri dikooro, kingo mereyi nangge
ngundiro. Ene ngu goboore doogo urunggado uwootoni, toongero, sono kini
teteku ngundiro. Anutdo ene ende gura yomosiyoyingo, ngu suwoo ooreri
biyomi oorengo, nguno ngu, ngundiro oni, ngu uro, Anut yokoro, oriroko,
oruwanggo.
18 Ngu oni ngu, ene kingo meno manggaru tero, hamoo mande nenengo
kini ngu ero endeyoro, ko sebobarese teweroyi muri biyomi, nguro oni
songo ganaganayerootoyi, ene nguya muri biyomi ngu tetenggo. Nguno
ngu, nowoondoye sanggawetoni, ootoogero, doongeye uruteweroyi muri
guradiro guradiro goweyeboromu, ngu tetenggo. Ngu muringga nguno, ene
oni nowoondoyemo hamoo teyingo, oni keta ngu yowoosootoyi, ene ataga,

ene oororo, ngu muri biyomingga ngu ko keyerootenggo.
19 Ngu godange oni, ngundo oni simoo bare mande godange, ero ewonggo.
Yengo ingonduduye nangge keyoyi. Etoyi, ene oo muri biyomi merako
ngano oorooteku, ngundo ngu, godange oni ngu soboyeroote. Ndawu
muringgado ye soboyerootoni, ye ngu newendemo ootooro, ye nguro kingo
kirikiri oni tero oorootenggo.
20 Kuri ene nowoondoye yowoorengoro, ene noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani, Yisas Krayis, noorengo yoyoweroyi oningga, nguno nowoon-
doye hamoo teyingo. Nguro ngu, ene merako ngano, ene muri biyomi
kootu inoyingo. Ene ataga, Yisasro murini gome, ngu kootu inoro, ko
muri biyomingga, ngu ko tetenggo. Koretero ngu, ene muri biyomi teyingo
ngu woorogongoro, ene biyomi oruwonggo. Ene kootuyisina ko oororo,
muri biyomi teyingo, ngu ko woorogongoro ngu, asa, ene biyomi oorengo
oriyingo.
21 Ngu oni, ene Anutno newende hamoo ma tero ngu, ngu hamoo biyomi.
Ene oni Anutno newende hamoo tero, ngunonggo, ene kootu inoro, ene weti
mbumbuwa ko teteku ngu, asa, ngu hamoo biyomi oorengo.
22 Ngu muringga, ngu eneno tunooteyingo. Ngungga ngu, hamoo mande
ngandiro: sebo mindero yokowaku ngu, ene ko oororo newa, eyingo.
Mande gura nguya ngandiro ete. Bo ngu, ene kuri sono gimuro yokoro ngu,
ene ko oororo, mera nogoru biyomi oorengo, ngu ko gimuro ooroote, ero
eyingo. Ngu godange oni ngu, ene ngundiro. Ero eyingo.

# 3

*Hamoo Oorengo Oo Bidodo Simburi Ngu Ko Ombuwa*

1 Ye Kristen dobookurine oorengo, nga so uyingga nga, ngu nakaya,
erayayiga nakangoro ngu, no ye yunooteno. Nga so uyi nakaya eraya ngano
ngu, nondo yengo nowoondoye yokutuwooro ngu, yengo ingonduduye
yoonenengootoyiga, metemi tunooteni, ero nguro nakangooteno. Nguro
ngu, ye mande ngu ko ingonduduwooro oruwanggo.
2 Nondo ngu, yendo ngandiya ingoyi ero ingooteno. Oo kootuyisina
tunooteweroyi, nguro ye ngu ingondudu teyi! Nga ngu, Anutro ingondudu
eyingo oni kundingiyi, ngundo kuri yootunoro ewonggo. Oo Bidodo Sim-
buri, noore ko yoyoweroyi oni, ngundo nguya, nga enengo ko ombuweroyi
mande Aposel oni manggoyemonggo kuri yunootoyi, ingowonggo. Ngu
nguya ye komo nguro ingondudu teyi!
3 Koreteya ngu, ye komo nga ingoyagogo naru wengamo ngu, oni kootuy-
isina yomooyunoro, mande eyingo oni ngu omburo, enengo ingonduduye
biyomi ngu keyoro, ene Yisas ko ombuweroyi nguro yomooyinoro ewanggo.
4 Ene Yisas ko ombuweroyi kuri eyingo ngu, ene ko ombuwa bine?
Arisa, ene ndano ooroote? Ene ngano kini. Kurimi osisambaye kumootoyi
mereyeroyingo. Enengo biye, ngu ko keta oorootenggo bine? Ataga, nga oo
bidodo kurimimonggo, Anutdo oo yeyingo, ngundiro oodoni, omburo ataga
nga. Ngungga ngu godange oni ngundo ngundiro eyingo.
5 Ene mande ngundiro ewonggoku, ngu hamoo kini. Anutdo oo kuri
yeyingo ngu, ene mete yowoorengoro, gura yeyingo. Ngu godange
etuyeroyingo oni ngundo gome ingowonggoku, ene mande hamoo ung-
garanggara tero, ataga, ene oo ngu, ingowero, yokootenggo. Kuri kurimi
oorengo, Anutdo etoni, sambo ko mera tunootewo. Yo, etoni, mera
ngundo sono newendemonggo tunootewo. Anutdo ngundiro tero, sono
wesoosoowooro, mera tetoni, tunooteyingo.

6 Ko nguya, kootuyisina naruno ngu, Anutdo etoni, sono ngundo mera
bidodomo, sono tuwi tero, ngundo oo bidodo yomburiyoyingo.
7 Yo, Anutdo kuri etoni, ngu oo ngu tunooteyingo. Ngundiro nangge,
ene mande gura nguya etoni, sambo ko mera, ngano oorooteku ngu
ngundiro oode, yade oororo wirikoweroyi naruno, ngu kinitemukowa. Ngu
naruno nguno, Anutdo sambo mera kuri yeyingo. Ataga, kenootetoku, nga
ngu demukootoni, ko oni, ene kootuyinootenggoku, ngu wirikoyerootoni,
oonootewanggo.
8 Ene, ye Kristen dobookurine, nga oo nga gura ye komo ma ingoro
yokowero. Oo Bidodo Simburi Simbunani, doongeyimo ngu, ngu ngandiro:
Naru guranangge ngu ene ingootoni, 1,000 dagoma ngundiro tete. 1,000
dagoma ngu enendo ingootoni, sa naru guranangge ngundiro. Enengo sa
ngu noorengo sa ngundiro kini.
9 Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande guranangge ero gosiyoro
ngu, ene ko ememangge ma tewa. Oni gidaregado ene ko tewero ingondudu
tero, ene ko ememangge tetenggoku, ngundiro kini. Kini, naru rogoyimo
ewoku, tunootetoni ngu, ngu naruno nguno, ene komo ko ombuwa! Ene
ataga ene oni simoo bare soboyerootoni, nowoondoye yowoorengoro,
eneno hamoo teweroyimboro, nguro soboyeroote. Anutdo oni oonooteyi,
ero ma ingoote. Ngundiro nguro, ene soboyeroote.

### *Sambo Mera Nga Ngu Kinitewari*

10 Ene Oo Bidodo Simburi, nguro ko ombuweroyi, naruningga ngu,
yakaka onindo suwoono torige ombutenggoku ngundiro. Noorendo yakaka
oni ombuweroyi naru, noore ma ingootetoku, ngundiro nangge, Oo Bidodo
Simburi ko ombuweroyi naruni, ngu ma ingooteto. Ngu narunggano nguno
ngu, sambo pokomero ngguyi urungga uro, nggorongero ombuwa. Nguro
sa, kombo, tootu ngu bidodo de dero, ngundo demukootoni kinitewa.
Merako ngano, oo bidodo yetoni, oorootenggoku, ngu oo ngu bidodo de
dero, ngundo demukowa.
11 Yo, ngu oo ngu bidodo, Anutdo komo temukowa. Ene oo tewero ewoku,
ngu hamoo tetoni ngu, asa, ene ye ngu komo ndadiro tero oruwanggo? Ye
ngu komo muri gome nenengo, nguno ooroya ombuya teya, ye oo bidodo
teweroyi, nguro Anutro oowooyi bingami okooyi.
12 Ye komo Yisas ko ombuweroyi narungga, Anutdo narungga rogo
tewoku, nguro hahangeya sobowooyi. Ndadiro nguro, ngu naruno nguno
nangge sambo dero kinitetoni, de kookingo oorengo, ngundo ngu bidodo
demukoro, yowoorengoro sonoyi yemukowa.
13 Ene Anutdo kuri eyingo, ene sambo ketamu, mera nguya ketamu ko
yeni tunootewari, ero eyingo. Ngu musiyo keta nguno, oni simoo bare
bidodo, Anutno nowoondoye hamoo tero, muri nenengo nangge nguno tero
oruwanggo. Noore ngu ooga ngu nangge sobowoowato.

### *Noore Komo Ingonda Oorengo Terogogo, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Ngu Sobowoowato*

14 Arisa, ye Kristen dobookurine, yendo nga ooga ngaro sobowooro
oorootenggo. Ye komo ko yanggango teya, gome nenengo oriyi. Oo biyomi
guraro, yengo nowoondoye yeyi ma biyomi yewero. Ye komo Anutya
nowoondoye gobooro siyero oodoyi, Anutdo kootuyisina ye ngundiro gome
oodoyi, yeyororuwa.
15 Oo Bidodo Simburi, ngundo ngu ene noore ememangge soboyeroroote.
Ndawugaro nguro, ye komo enendo ko yoyoweroyi ngu muri ngu gome
ingoyi, ero ingoote. Anutdo ene kuri ingoyingo gome ngu, noorengo

doboonani oorengo, Pol inoyingo. Nga mande damoni ngandiro nakangoro, ye yunoyingo.

16 Yo, enengo so uyi nakayani bidodo ngu, ene nga oo ngaro nangge, ero nakangoote. Ngu hamoo, nakaya nguno, mande gidarega ngu tunoo oorengo ma tunooteyingo. Ngu oo ngu etuyeroyingo oni godange, ngu ingonduduye kini tero, Anut doongeyimo, enengo endeyoyingo, ngu nenengo kini, ngundo ngu, Polro mandeni nenengo nakangowoku, ngu yowoorengoro, ngu muri nenengo yomburiyoyingo. Ene ngundiro tero, ko Anutro mande gidarega nguya, enengo bukno oorooteku, ngu yomburiyootenggo. Nguro ngu, ene oonootewanggo.

17 Arisa, ye Kristen dobookurine oorengo, ye ngu kuri ingowonggo. Nga oo nga kootuyisina tunooteweroyi, ngaro ye kuri ingoyingo. Ngundiro nguro, ye komo nguro ingonda teyi! Kinitetoni, ngu mande hamoo andangero yokootenggoku, nguro godange oni, ngundo ye ganayerootoyi, nguro ye ingonduduye buribari tero, yanggango ma ootooro, towootowoono sorewanggo.

18 Ye ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro sumangeni, ko noorengo ko yoyoyingo oni, Yisas Krayis, ngu ye ingootenggokungga nguya oriyi. Ngundiro tetoyi ngu, Krayis, yengo nowoondoyi tero, sumange urungga yunoro, yade oororo, urungga oorengo tunootewa. Ye nguno ngu, Krayisro gome oorengo ingororuwanggo. Yisasro nangge, noore enengo oowooyi bingami okoowato. Yo, noore ataga, ene oowooyi bingamini okooro, yade yade oororo, sugi sugi oruwatoku, noore nguro ingowero. Ngu oo nguro, no Anutno yeya, ngundiro yemboongeyingo. Ngu hamoo.

# 1 Yon
## Yonro Nakaya Koretero Nakangoyingo

1 Yonro Mande Tabango

Yon ngu kuri dogoni yeyingo, ngu naruno nguno, ene nga so uyi koreteroga, nga nakangoro, Esiya merako oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyoyunoyingo. Ngu narungga ngu, Yon ene Epesas endemo nguno oruwo.

Yonro ingonduduni ngu eraya. Ingonduduni gura ngu, ene oni simoo bare Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mande yanggango eyingo. Ene kuri nowoondoye hamoomonggo Anut inowonggoku ngu, gome oorengo. Ataga ngu, ene enengo oni nguro nowoondoyi oorengo tetenggo. Yonro ingonduduni gura ngu, etuyeroyingo oni godange, nguro ingonda teyi, ero eyingo. Ngu etuyeroyingo oni godange, ngundo ngandiro etenggo. Noorengo gowenani biyomi oorengo oorooteku, muringga nguno ngu, Yisas ene oni noore ngandiro, ma tunootewa. Ene ngu, noore ngandiro ngu, enengo goweyi ngu songo guradiro oorengo, ero eyingo. Ngu godange oni etuyeroyingo gidarega, ngundo ngu, ngandiro ingootenggo. Ingoyingo urungga yoweroyi ngu, hamoo oo koreteyingo, ero ingootenggo. Nowoondoyi teweroyi muringga ngu oo bodaga nangge, ero etenggo. Ene oo metemi nguro ma ingondudu tetenggo. Ngu oni gidarega ngu, ene Krayisya mundiyi tetenggo. Ngu muringgano, nguno ngu, Yondo oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu hamoo mande nenengo oorengo ngu, ero etuyeroyingo. Nguno ngu, godange oni etuyeroyingo, nguro muriye biyomingga ngu yootunoro, tunoo oorengo etuyeroote.

Nga buk ngaro mande gumi gumi ingoweroyi, ngu ngandiro ooroote:

* Hamoo ingondudu oorengo ngu, nga so uyingga ngano ooroote. 1:1-4.

* Soru himi nguro mande murini, ko ooreri nguro mande murini, ngu ngandiro ero ingowanggo.1:5-2:17.

* Ene komo Krayisro mundi tetenggoku simoo bare, nguro ingonda teyi, ero mande eyingo. 2:18-29.

* Nooreya eyingo, noore mete Anut nangoni ngu wirikoro, ko Setanro nangoni nguya wirikowato.3:1-4:6.

* Anutdo ngu nowoondoyi teweroyi muringga, nguro simburi oorengo. Ngu muringga ngu gome oorengo, nguro noore nguya ngundiro nangge, dobookurinanimboro nowoondoyi teyunoro, nguro ingowato. 4:7-5:5.

* Oo kabusagobo mande eyingo, Yisas Krayis oowooyi bingami ero okooweroyi, ko suwooyi sano sugi sugi keta oruweroyi, nguro mande. 5:6-21.

### *Suwooyi Sano Keta Oruweroyi Nguro Mande*

1 Nga Mandega Suwooyi Sano Keta Oruweroyiga ngu, noorendo wesiyoro ero etuyerootetoku ngu. Nga oo nga kurimi oorengo oruwoku, ngu noore ingoro, doongenanimbo nguya kenoyingo. Noore kandenanimbo nguya dowooro kenoyingo.*

2 Ngu Suwooyi Sano Oruweroyi Ketangga ngu, tunoo oorengo endesina tunootetoni, noorendo ngu kenoyingo. Ngundiro nguro, ngu Suwooyi Sano Keta Oruweroyiga, nguro mandeni, yeno wesiyoro, ero etuyerooteku ngu.

---

* **1:1:** (Suwooyi Sano Keta Oruweroyi Mandega ngu, Yisasro ngundiro ete).

Ngu ene kurimi enengo eweyi Anut tanggeyimo oode, ngunonggo, ene
nooreno tunootetoni, noorendo ene kenoyingo.
3 Noorendo ene kenoro, mandeni nguya kuri ingoro, nguro noorebana,
yeno nguya, nguro mandeni ero etuyerootetoku ngu. Nguno ngu, ye nguya
enengo mandeni ngu ingoro, nooreno ombutoyiga, nooreya nowoondo-
nani guranangge yewato. Ngunonggo, noorengo bidodo nowoondonani
guranangge Awananimo yero, ko, enengo Nangoni, Yisas Krayisya, gobooro
oruwato.
4 Noore mande nga nakangootetoku, nguro noorengo oni oni tete-
tokungga, ngu gome oorengo tunooteni.

*Noore Komo Soru Himimo Oruwato*

5 Anutro Nangoni, ngundo mande, nga etoni, ingoyingo. Nguro noore-
bana yeno ero etuyerooteto. Ngu ngandiro: Anut ngu soru himi oorengo,
hamoo oorengo, Anutno ooreri bodaga kini.†
6 Ene noorendo ngandiro ewato. Noore Anutya nowoondonani go-
booro guranangge ero ngu, ko, noore suwoo ooreriko endeyowatoku
ngu, arisa, noorengo mandega etetoku, ngu godange oorengo eteto. Yo,
noore ngundiro ero ngu, asa, Anutro mandeni murini, hamoongga ngu
nowoondonanimo, nguno ma ooroote.
7 Ene, Anut, enengombo soru himi oorengo. Nguro ngu, noore enengo
soru himimo endeyoro, ootooro ngu, asa, noore dobookurinanimboya
nowoondonani gobooro guranangge siyero oruwato. Nguno ngu, Anutro
Nangoni, Yisas, nguro sidu darowo, ngundo noorengo weti mbumbuwa
bidodo sonowooro, andangewoku, ngunonggo noorengo nowoondonani
gome metemi sarayi tunootete.
8 Noore weti mbumbuwa kini, ero ewatoku ngu, asa, noorengombo
noorengo nowoondonani ngu ganangoro, godange eyinooteto. Nguno ngu,
hamoo mande ngu nowoondonanimo hamoo oorengo kini.
9 Noorengo weti mbumbuwa teyingo ngu, suwooyi sano, Anutno
noorengo biyominani ngu yootunoro ewatoku ngu, asa, Anutdo newende
hamoomonggo, noorengo weti mbumbuwa andangero yokoro, ene noore
ma yoyokowa. Kini, Anutdo enengo muri gome nenengo, ngunonggo,
nooreno muri oo biyomi ngu bidodo sonowooyunoro yoyeni, noore oni
gome metemi oorengo tunootewato.
10 Noore weti mbumbuwa ma teteto, ero ewatoku ngu, asa, noore Anutya
godange oni, ero oowooyi biyomi ewato. Yo, ngundiro etooye ngu, asa,
enengo mandeni, noore nowoondonanimo hamoo ma ooroote.

# 2

*Krayis Ngu Noorengo Hoorooweyeroyingo*

1 Ye nenengo Kristen simoone, no nga mandega, yengo nakan-
goyunootenoku nga ngu, ye weti mbumbuwa ma tewero, ero nakan-
gooteno. Ene oni gura weti mbumbuwa tewaku ngu, noorengo
hoorooweyeroyingo oni, ngu Awanani, Anut tanggeyimo, eneya gobooro
oorooteri. Ngu oni gome nenengongga, ngu Yisas Krayis.
2 Ngu Yisas Krayisngga, ngundo noorengo weti mbumbuwanani, nguro
kowuri urungga koorowooro, wetinani andangeyingo. Yo, ene noorengo
weti mbumbuwa ngu andangero, ko, mera bidodomo oni simoo barero weti
mbumbuwaye nguya, ngu bidodo andangeyunoro hoorooweyeroyingo.

† **1:5:** ( Anut enengo mandeni murini, ngu nenengo oorengo ngu, soru himi ngundiro).

*Oni Anut Hamoo Ingooteku Ngu, Ene Anutro Murini, Ngu Keyoote*

3 Ene noore Anutro mamana mande ngu keyowatoku ngu, asa, noorengombo Anutro murini, ngu gome oorengo ingowato.

4 Ene oni gurado ewa, no Anutro gome ingooteno, ero, ene Anutro mamana mandeni ngu ma keyoro ngu, asa, ene godange oni. Ngundiro nguro, Anutro hamoo mande ngu, ene newendemo nguya kini.

5-6 Ene oni gura Anutro mande ngu gome ingoro, keyoro ngu, asa, ene newende bidodo Anut inoro oorootekungga, ngu hamoo noore ingooteto. Ndadiro nguro, noore enedodo Anut newendemo uro oorooteto. Ene oni gurado ewa, no Anutya oorootero, ero ewaku ngu, asa, ene Yisas Krayisdo gome nenengo endeyoyingo, ngundiro oorengo nenengo endeyowa.

7 Ye Kristen dobookurine, nondo mamana mande nga keta, amana gura, yengo ma nakangoro yunooteno. Kini, nga mamana mandega nga, ngu yendo kurimi oorengo nga mamana mandega nga yoro, kandangero ingoyingo.

8 Ene nga mamana mandega, ataga nondo yengo nakangootenoku nga, ngu mamana mande keta gura. Noore ingooteto. Nga ngu, Yisas Krayis, enengo koni, ngundo nowoondonanimo ko tete. Ngundiro nguro, noore gome oorengo nowoondonanimonggo hamoo ingooteto. Nga mamana mande ketangga nga, ngu ene hamoo oorengo, ero ingooteto. Yo, Anutdo Setanro ooreri, yeni kinitewero tero, ngunonggo soru himi yeni, tunootewero tete.

9 Ene oni gurado ewa. No soru himimo oorooteno, ero, ene dobooyi guraya sanggiri tero, boguwoowaku ngu, arisa, ene komo ooreriko uro ooroote.

10 Ene oni dobooyi nowoondoyi teyinooteku ngu, ene Anutro soru himimo ooroote. Soru himimo endeyoro oode, ene mereno ma sorewa.

11 Ene oni gura dobooyiboya newende biyomi ingoro, oorootekungga ngu, ene ooreriko ooroote. Yo, ooreri ngundo ene newende doobengootoni, nguno ene oore erewero, wenonoro ooroote. Ndadiro nguro, ooreri ngundo doongeyi kuri doobengoro yokoyingo.

12 Ye noro simoone ngu, Anutdo Krayis oowooyimo, yengo weti mbumbuwaye kuri andangeyunoyingo. Ngundiro nguro, nondo nga mandega nga, yengo nakangoro yunooteno.

13 Ye awa awaye, ye ngu oningga (Krayis), ngu kurimi oo ma tunooteyingomo oruwo. Ene oode omburo ataga, nguya oorooteku ngu, ye nguro murini ingootenggo. Ngundiro nguro, nondo nga mandega nga yengo nakangoro yunooteno.

Ye simoo oore, nondo nga mandega nga yengo nakangoro yunooteno. Ndadiro nguro, ye Setanro yanggangoni ngu, ye kuri dagawonggoku, nguro no mande nga nakangoro eteno.

14 Ye simooye garo, nondo yengo nga mandega, nga nakangoro yunooteno. Ndadiro nguro, ye Awaro murini, gome oorengo ingootenggo.

Ye awa garo, ye ngu oningga ngu kurimi oo ma tunooteyingomo oruwoku, omburo ataga, nguya oorooteku ngu, ye nguro murini ingootenggo. Ngundiro nguro, no nga mandega, nga yengo nakangooteno.

Ye simoo oore garo, ye yanggangoyedodo, Anutro mande ngu yengo nowoondoyemo nguno oorooteku, ngundo ye Setanro biyomini ngu, ye kuri dagayingo. Ngundiro nguro, no nga mandega, nga yengo nakangoro yunooteno.

15 Ye mera ngaro muri biyomi gura gura oorooteku, nguro nowoondoyemo ma hahangero oruwero. Oni gura, ene mera ngaro murini

biyomi, nguro hahangero oorooteku ngu, arisa, ene newendemonggo,
Awaro nowoondoyi teweroyi muringga, ngu eneno kini.
16 Noore ingooteto. Mera ngaro oni nguro muri bidodo ngu; goweye ngaro
nowoondoye uru teweroyi; oo kenomayingoweroyi; enengo oo sitowi ngu
kenoro, nguro oni oni teweroyi muri, ngu bidodo Awanonggo, ma ombute.
Kini, ngu merako oni nganonggo tunootete.
17 Mera ngano oo oorooteku, ngu meradodo kinitemukowa. Yo, hamoo,
oniro nowoondoye uru teweroyi nguro murini, ko, doongeye gome teweroyi
murini nguya kinitewa. Ene oni gura, Anutro manggowo keyoro oorooteku
ngu, ene sugi sugi oruwa.

### *Krayis Yisasro Mundi Oni Ngu Kuri Tunootewonggo*

18 Ye nenengo Kristen simoone, nga narungga nga ngu, naru wenga
namoko tete. Kuri, ye Krayisro mundi oni gura tunootewroyi, nguro
mande ingowonggo. Ene ataga, Krayisro mundi oni oowooyingga oorengo
oorootenggo. Nguro ngu, noore ingooteto. Naru wenga, ngu namoko
tunootewero teteku nga, ero ingooteto.
19 Yo, ngundiro oni ngu, noore kewooronanimonggo, noore yoyokoro
satenggo. Ndadiro nguro, ngundiro oni ngu, noorengo oni nenengo kini.
Yo, hamoo, ngu oni ngu noorengo oni tetoyi ngu, ene suwooyi sano nooreya
oruwato. Ene noore kuri yoyokoyingo, nguro noore ingooteto. Ngundiro
oni ngu, bidodo noorengo oni kini, ero ingooteto.
20 Ye kuri, Yuka Kundingiyi yoyingo, nguro ye bidodo enengo hamoo
mandeni ngu ingootenggo.
21 Ye bine, hamoo mande, ngu ma ingootenggoku, no nga mandega, nga
yengo nakangooteno? Kini, ye hamoo mande ngu kuri ingootenggo. Ene ye
ingoyi! Hamoo mande ngu godange mande nguno tunootewroyi ereremo
kini. Ngundiro nguro, no nga mandega nga yengo nakangoyunooteno.
22 Oni oone, ngu godange oni? Ngu oni gidaregado ngandiro etenggo.
Yisas ngu ene Anutro simoo bare ko yoyoweroyi oni kini, ero etenggo.
Ngundiro oni ngu, ene Krayisro mundi oni tero, Anut ko enengo Nangoni,
Yisas nguya, kootu inootenggo.
23 Oni gura ene Anutro Nangoni kootu inoro yokowaku ngu, ene eweyi
Anut nguya kootu inoro yokowa. Ene oni gura ene Nangonimboro newen-
demo hamoo tewaku ngu, ene eweyimboro nguya newendemo hamoo tero
oruwa.

### *Yuka Kundingiyimbo Hamoo Mande Ngu Etuyeroote*

24 Ye kuri mande ingoyingo. Ngu nowoondoyemo, nguno gome
dowootoyiga, sugi sugi ingonduduwooya oriyi. Ye mande kuri ingowong-
goku, ngu sugi ingonduduyemo gome dowooro oruwanggoku ngu, arisa,
Yisasdo, eweyi Anutya ye soboyeroro, gome yodowootori, ye eneya
oruwanggo.
25 Krayisdo noorengo sunggi mande, ngandiro ero gosiyoyingo. Ene sugi
sugi keta oruweroyiga, ngu yunowero, Krayisdo ngundiro eyingo.
26 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu, oni ye
ganayeroro, ye yoyoro, muri biyomimboro oore, ngu ye etuyerootenggo ero,
nguro nakangoro yunooteno. Nguro ngu, ye komo ingonda teyi!
27 Krayisdo Yuka Kundingiyi ye yunootoni, yoyingo, ngu yeya oorooteng-
goku ngu. Ngundiro nguro, yengo ingonduduye ngu ma wenonootenggo.
Kini, Yuka Kundingiyi, ngundo suwooyi sano, oore oo gome ngu etuyerowa.
Yuka Kundingiyi, nguro mandeni ngu hamoo mande oorengo, ngu godange

kini. Ngundiro nguro, ye komo Krayisro nowoondoyemo hamoo yanggango tetoyiga, ngunonggo, Yuka Kundingiyimbo oo etuyerooteku nguya, ngundiya nangge keyoyi.

28 Yo, ye noro Kristen simoone, ye komo Krayisya nangge oriyi. Ngundiro tero ngu, asa, ene kootuyisina, tunooteweroyi naruno, noore ene doongeyimo yanggango dikaro, oyimo ma yowato.

29 Yendo ngandiro ingootenggo. Krayis, ngu oni gome nenengo oorengo, ero ingootenggoku ngu, arisa, ye ngandiya ingoyi. Oni ene muri gome nenengo oorengo ngu tero, ene Anutro simoongo.

# 3

*Ataga, Noore Anutro Simoongo Oruwato*

1 Ye komo gome ingoyingo yoyi! Ndadiro nguro, Awanani Anutdo noorengo nowoondoyi oorengo tero, ene newende noore yunoyingo. Yo, Anutdo nooreya noro simoone, ero eyunoote. Hamoo oorengo, noore Anutro simoongo! Mera ngaro oni ngundo Anutro ma ingootenggo. Ngundiro nguro, noorengo nguya ma ingootenggo.

2 Ye Kristen dobookurine, ataga nga ngu, noore Anutro simoongo tero oorooteto. Ene kootuyisina, ndadiro oruwatoku, ngu ma tunooteyingo. Ene noore ingooteto. Kootuyisina, Krayis ko ombuteku naruno ngu, noore hamoo oorengo kenoro, noore ene ngundiro oorengo tunootewato, ero ingooteto.

3 Oni bidodo, Krayisro doongetero, sobowooro, doongedoongoodoongo tero oorootenggoku, ngu songo songomo nowoondoye gome oorengo yomosiyororootenggo. Krayis, enengombo gome oorengo oorooteku, ngundiro tero oruwanggo.

4 Oni ene weti mbumbuwa tero endeyooteku ngu, ene Anutro mamana mande ngu tootoongoro, ma keyoote. Ndadiro nguro, weti mbumbuwa teweroyi muringga, ngundo Anutro mamana mande ngu tootoongoote.

5 Ye ingootenggo. Krayis ngu oni simoo bare bidodoboro weti mbumbuwaye andangeyunowero tunooteyingo. Ene Krayis bungomo, weti mbumbuwani gura ma oriyingo, ero ingootenggo.

6 Oni gura, newendemo Krayisro ingoro oorootekungga ngu, ene weti mbumbuwa murimo ma oruwa. Ene oni gura weti mbumbuwa, nguro murimo oruwaku ngu, asa, noore tunoo ingowato. Ngu oningga, ngu hamoo oorengo, Krayis ma kenoro ingoyingo, ero ingowato.

7 Ye noro Kristen simoone, ye ingonda teyi! Kinitetoni ngu, oni gurado ye ganayerowanggo. Ye ingoyi, Krayis, ene oni gome nenengo oorengo. Nguro ngu, oni ene muri gome nenengo teteku ngu, ene nguya oni gome nenengo.

8 Kurimi oorengo, Setando weti mbumbuwa tero oruwoku, ngundiro nangge, omburo, ataga, nguya weti mbumbuwa tete. Ngundiro nangge, oni simoo bare weti mbumbuwa tewero, hahangero tetenggoku oni, ngu Setanromu. Ngundiro nguro, Anutro Nangoni, ngundo omburo, Setanro murini, koni biyomi ngu toongooro, yokowero omburo, tunooteyingo.

9 Oni gura, ene Anutro Nangoni tero ngu, ene weti mbumbuwa muri biyomi ngu ma tero endeyoro oruwa. Ndadiro nguro, Anutro mandeni murini ngu ene newendemo oorooteku nguro. Ngundiro nguro, ene weti mbumbuwaro murimo ma oruwa. Ndadiro nguro, ene Anutro Nangoni oorengo.

10 Ndawu oningga ngu, Anut simoongo, ero noore ingowero ngu, ko, ndawu oningga, ngu Setanro simoongo, ero ingowero ngu, arisa, noore

ngandiro ingowato. Oni ene mande muri gome nenengo ngu ma keyootekungga ngu, ene Anutromu kini. Ngundiro nangge, oni ene dobooyiboro ma nowoondoyi tetekungga ngu, ene Anutro oni nguya kini, ero ingowato.

### *Oni Dobooyi Nowoondoyi Teyinoweroyi, Muri Oorengo*

11 Kurimimonggo, ye mande ngandiro ingoyingo. Noore komo dobookurinanimboro nowoondoyi teyunowato.
12 Noore Keyinro murini, ngundiro ma tewato. Ndadiro nguro, Keyin ngu ene Setanro oni tero oode, nguro ene koneyo Ebel, ureni kumooyingo. Ndadiro tero nguro, ene koneyo ureyingo? Keyinro murini, ngu biyomi, koneyo Ebelro murini, ngu gome nenengo oorengo.
13 Ye Kristen dobookurine, mera ngaro oni biyomimbo, yeya mundi tetoyiga ngu, arisa, ye nguro ma soriyokowero.
14 Noore ingooteto. Noore dobookurinani, nowoondoyi teyunootetoku, nguro noore kumoo, nguro muri ngu kuri yokoro, noore ataga, keta oruweroyimo tunootero oorooteto, ero ingooteto. Oni ene dobooyiboro ma nowoondoyi tewaku ngu, ene kumoo, nguro murimo ooroote.
15 Oni ene dobooyiboya sanggiri tero, newende biyomi yeteku, ngu ngandiro. Anut doongeyimo ngu, ene newendemonggo dobooyi ureni kuri kumoowo. Ye ngu ingootenggo. Oni, ene oni gura, ureni kumoowaku ngu, ene newendemo suwooyi sano keta oruweroyiga ngu Anutnonggo ombuteku, ngu eneno kini.
16 Yisasdo enengo keta oruweroyiga ngu yokoro, noore hoorooweyeroyingo. Noore nguno ingooteto. Yisasdo, noorengo nowoondoyi tero kumooyingo, ngu nowoondoyi teweroyi muri, ngundo noore etuyeroote. Nguro ngu, noore nguya dobookurinani, hoorooweyerowero, meyero oode kumoowato.
17 Oni gura ene mera ngaro oo moore, ene dobooyi gura kenootoni oo kinitetoni, nguro ene ma nowoondoyi tero, oo ngu gura ma inoro ngu, asa, noore kuri watayi. Anutro nowoondoyi teyingongga, ngu ene newendemo ma ooroote, ero ingowato.
18 Ye, noro Kristen simoone, noore mandeno ko manggonanimbo nangge, dobookurinanimboro ma nowoondoyi tero ewato. Kini, noore komo nowoondonani hamoomonggo nguya nowoondoyi teyunoro, ko gome tero hoorooweyerowato.

### *Anutro Nowoondoyemo Hamoo Tero Ngu, Anutro Ma Sosorewanggo*

19 Anutdo newende noore yunootoni, nguno noorendo enengo mandeni hamoo oorengo, ngu keyooteto. Ngundiro nguro, noore eneya nowoondonani gobooro yero, enengo imakeyingo murinimo oruwato.
20 Ngundiro nangge, noore biyomi gura tetooye, nowoondonani ngundo nguro wirikoyerowaku ngu, asa, noorengo nowoondonani, ngu imakeyingomo oruwa. Ndadiro nguro, Anutro nowoondoyiningga, ngundo noorengo nowoondonaningga ngu dagate. Yo, hamoo, Anutdo ngu oo bidodo nowoondonanimo oorooteku, ngu ingomukoote.
21 Ye Kristen dobookurine, ene noorengo nowoondonani, ngundo ma wirikoyerootoni ngu, arisa, noore Anut doongeyimo yanggango dikawato.
22 Nguro noore oo guraro Anutno sumoo ero yemboongewatoku ngu, asa, ene oo ngu yunowa. Ndadiro nguro, noore enengo mamana mande ngu keyoro, ngunonggo ngu noorendo oo teweroyi Anutdo ingooteku, ngu teteto.

23 Enengo mamana mande ngu ngandiro. Noore komo, enengo Nangoni Yisas Krayisro nowoondonanimo hamoo tero, ko, noore komo oni dobookurinanimboro nowoondoyi teyunowato. Enengombo kuri ngundiro eyingo.
24 Ene oni gura, Anutro mamana mande ngu keyowaku ngu, asa, ene Anutya gobooro oodori, Anutdo ngu oningga nguya, newendemo uro oorooteri. Anut enengo Yuka Kundingiyi, noore yunootoni, noore Yukani ngundo etuyerootoni, ingooteto. Anut noore nowoondonanimo ooroote, ero ingooteto.

# 4

*Anutro Yukani, Ko, Yuka Biyomi*

1 Ye, noro Kristen dobookurine, mera nga bidodomo, ingondudu eyingo oni godange oowooyingga tunootero endeyootenggoku, nguro ngu, ye nguro mande nguro nowoondoyemo hamoo ma tewero. Ngu oni ngundo, yeno omburo ewanggo. Noore Anutnonggo Yuka Kundingiyi yunootoni, ngunonggo yeno eteto, ero ewanggo. Ene ye yuka bidodoboro nowoondoyemo hamoo ma tewero. Kini, ye komo yuka bidodo, towooyeroya kenoyi. Ene Anutnonggo, bine ombute, ngundi, kini bine.
2 Ye mete Anutro Yuka Kundingiyi, ngu ngandiro ingowanggo. Oni bidodomonggo ewanggo, Yisas Krayis ngu kuri oni kirarongo tunooteyingo etenggoku oni ngu, Anutro Yuka Kundingiyingga, ngudodo oorootenggo.
3 Ngundiro nangge, oni bidodo, Anutdo Yisas merako, ngano ma soweyoyingo, ero etenggoku oni nguno, yuka gura eneno ooroote. Ene Anutromu kini. Ngundiro oni ngu, Krayisro mundini oni nguromu. Kuri, ye Krayisro mundi oni ombuwa, ero etoyi ingoyingo. Ene kuri omburo, ataga, merako ngano oorooteku nga.
4 Ye noro Kristen simoone, ye ngu Anutromu, nguro yendo ngu ingondudu eyingo oni godange, ero etuyeroyingo ngu, ye kuri wongooyi uyingo. Ndadiro nguro, Yuka Kundingiyingga, ye nowoondoyemo oorooteku, nguro yanggangoningga, ngundo Setanro yanggangoni merako ngano oorooteku, ngu kuri dagate.
5 Ngu oni ngu, ene mera nogo ngaro oni. Ngundiro nguro, enengo mande biyomiye nguya, mera ngaromu nangge. Nguro ngu, mera ngaro oni biyomi, ngundo ngu, enengo mande biyomi etenggoku, ngu ingootenggo.
6 Noore ngu Anutromu. Oni ene Anut ingootenggokungga, ngundo ngu, ene noorengo mande nguya ingootenggo. Ene Anutro oni kini ngu, ene noorengo mande nguya ma ingowanggo. Ngu sunggigano nguno, noore ingooteto. Hamoo mandeboro yukani, ko, godange mandeboro yukani, ngu nenengo oorengo wirikoro ingowato.

*Nowoondoyi Teyingo Muringga, Anutdo Nguro Simburi*

7 Ye Kristen dobookurine, noore komo dobookurinanimboro nowoondoyi tewato. Ndadiro nguro, oni dobooyiboro nowoondoyi teyingo muringga, ngu Anutro murini oorengo. Oni ene nowoondoyi teweroyi muringga, ngu keyowaku ngu, ene Anutro nangoni tero, ko, ene Anutro murini nguya, gome watayi tewa.
8 Ene oni dobooyiboro ma nowoondoyi tewaku ngu, ene Anutro murini nguya, ma ingoote. Ndadiro nguro, Anut ngu ene nowoondoyi teyingo muringga, nguro simburi oorengo.
9 Anutdo ngu noorengo nowoondoyi tero, enengo Nangoni guranangge yeni, ene merako ngano omburo, noore enengo ketangga, ngu yunowero

ombuyingo. Noore nguno ingooteto. Hamoo oorengo, Anut ene noorengo
nowoondoyi urungga oorengo teyingo, ero ingooteto.
10 Noore koretero, Anutro nowoondoyi ma teyinoyingo. Kini, ko-
retero Anutdo noorengo nowoondoyi teyunoyingo. Ndadiro nguro, Anut
enengombo nangge, newende noore yunoro, enengo Nangoni yeni, mer-
ako ngano omburo, ngundo noorengo weti mbumbuwanani andangero
yokowero ombuyingo.
11 Ye Kristen dobookurine, ngu muringgano nguno, Anutdo noorengo
nowoondoyi teyunoyingo ngu etuyeroote. Ngundiro nguro, noore nguya
komo dobookurinanimboro nowoondoyi teyunowato.
12 Oni gurado ene Anut kuri ma kenoyingo. Ene noore doboonani
nowoondoyi teyunowatoku ngu, asa, Anut nooreya oruwa. Yo, Anu-
tro nowoondoyi teyingongga ngu, nooreno gome nenengo enggedodo
teroruwa.
13 Anut enengombo, enengo Yuka Kundingiyi yunoyingongga, nguno
noore ingooteto. Noore eneya oodooye, ene nguya nooreno oruwa, ero
ingooteto.
14 Noore enendo oo tewoku ngu kenoro, nguro mandeni wesiyoro
ngandiro ero etuyerooteto. Awando enengo Nangoni yeni, mera ngaro oni
simoo bare bidodo, ko yoyowero ombuyingo.
15 Oni gurado nguro mandeni ero ewa, Yisas ngu Anutro Nangoni, ero
ewaku ngu, arisa, Anutdo ngu oningga, ngu newendemo uro, nguya oodori,
ko Anutdo ngu oningga nguya, gobooro oorooteri.
16 Ngundiro nguro, noore hamoo ingooteto. Anutdo noorengo nowoon-
doyi teyingongga, ngu ingoro, noore nguro nowoondonanimo hamoo tewa.
Anut ngu nowoondoyi teyingo muringga, nguro simburi oorengo. Oni
ene nowoondoyi teyingo muringga, nguno oorootekungga ngu, asa, ngu
oningga ngu, ene Anutya oodori, Anutdo ngu oningga nguya newendemo
uro nguya oruwari.
17 Nowoondoyi teyingo muringga ngu, nooreno gome nenengo oorengo
tunootewaku ngu, asa, noore mera ngano oorootetokuno, ngundiro mur-
ingga, yanggango urungga tunootero, nguno noore Krayis enengo ki-
rarongo oorooteto. Ngundiro nguro, noore kootuyisina, wirikoyeroyingo
naru urungga nguno ma sosorewato.
18 Oni ene dobooyiboro nowoondoyi tero oorootekungga ngu, ene dobooy-
iboya ngu ma sosorewa. Kini, ene nowoondoyi teweroyi muringga, ngu
gome oorengo tetoni tunooteteku ngu, asa, ngundo sosoreweroyingga, ngu
owero andangetoni toongewa. Sosoreyingo, nguro damoni ngu ngandiro.
Oni ene weti mbumbuwani tewoku, gumi biyomi yoweroyimboro in-
gondudu tero, nguro sosorete. Yo, hamoo, oni sosoretoyiga ngu, noore
ingooteto. Nowoondoyi teweroyi muringga ngu, eneno gome nenengo
oorengo ma tunootetoni, ooroote.
19 Anutdo koretero oorengo, noorengo nowoondoyi teyunootoni, nguro
noorebana dobookurinanimboro, nguya nowoondoyi teyunowato.
20 Ene oni gurado ewa, no nowoondone Anut inooteno, ero, ene dobooyi-
boya newende biyomi yewaku ngu, asa, ngu oningga, ngu ene godange ewo.
Ndadiro nguro, oni gura ene dobooyi kenoro, nguro ene nowoondoyi ma
teyinowaku ngu, asa, ene Anut ma kenoweroyingga, ngu nguya, newende
inoweroyi, ngu ereremo kini.
21 Nga mamana mandega nga ngu, noore Krayisnonggo yoyingo, ngu
ngandiro. Oni gura, ene newende Anut inoro ngu, asa, ene komo dobooyi-
boro nguya newende inoni.

# 5

*Anutro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngundo Mera, Ngaro Yanggangoni Dagatenggo*

1 Oni bidodo, Yisas, Anutro Nangoni, ene oni Anutdo noore ko yoyowero
ero rogo teyingo, nguro nowoondoyemo hamoo tero, ene Anutro simoongo
oorengo tero oorootenggo. Yo, hamoo, oni bidodo ngu, enengo nowoondoye
ngu awaye ngu inoro, ngunonggo, enengo simoongo nguya nowoondoye
yunootenggo.
2 Ngundiro nangge, noore nowoondonani, Anut inoro, ngunonggo, noore
enengo mamana mande ngu keyoro ngu, asa, noore ngu muringga, nguno
ingooteto. Noore Anutro simoongo, nguro nguya nowoondoyi teyunooteto.
3 Ene noore Anutro mamana mandeni ngu keyowatoku ngu, arisa,
noorengo nowoondonani ngu Anut inoro, nguro enengo mamana mandeni,
ngu keyoweroyi, ngu kowuri kini.
4 Oni bidodo Anutro simoongo tero ootooro, ene mera ngaro muri
biyomi ngu andangero yokoyingo. Noore Anutro nowoondonanimo hamoo
tetetoku muringga, ngunonggo, noore ebeno yanggango tero, mera ngaro
muri biyomi ngu dagateto.
5 Onendo, ene ebeno yanggango tero, ene mera ngaro muri biyomi ngu
dagawo? Oni, ene Yisas ngu Anutro Nangoni, nguro newendemo hamoo
tewokungga, ngundo ene mera ngaro yanggangoni, ngu dagawa.
6 Yisas Krayis ene sono kundingiyi gimuweroyi, nguro murimo nguya
omburo, ko, enengo sidudarowo de omukondinonggo wendootoni, nguya
ombuyingo. Ene sonoro muri, ngunonggo nangge, ma ombute. Kini,
ene sonoro murini, ko, sidudaroro murimo, nguya ombuyingo. Yuka
Kundingiyi ngu, ene mande hamoo nangge eweroyi, nguro simburi. Yo,
Yuka Kundingiyi, ngundo ngu Krayisro murini, wesiyoro ero noore etuye-
roote.
7-8 Ngundiro nguro, mande kabusa ngu bidodo Yisasro ero yootunoote.
Ngu ngandiro: Yuka Kundingiyi, sono, sidudaro ngu oo kabusaga, ngundo
Yisasro murini, nenengo tunoo etuyeroote.
9 Onindo mande ero wesiyootoyi, noore ingooteto. Ene Anutdo mande,
ero wesiyooteku, ngundo ngu, onindo mande etenggoku, ngu hamoo
oorengo dagayeroote. Anutdo nga mandega ewoku nga ngu, ene, enengo
Nangonimboro mande eyingo.
10 Oni, ene Anutro Nangoni, nguro newendemo hamoo teteku ngu, asa,
ngu oningga ngu, ene Anutdo mandega wesiyoro ewokungga, ngu ene
kuri newendemo ingowo. Ene, oni Anutro newendemo hamoo ma teyingo
ngu, ene Anutro Nangoni, nguro mandeni hamoongga Anutdo eteku, nguro
newendemo hamoo ma tete. Ngu muringga nguno, enengo newendemo
hamoo, ngu andangero yokootoni, nguro ene Anutya ngandiro ewa, Anutdo
godange, ero ete.
11 Ngu hamoo mandega Anutdo ero wesiyooteku, ngu ngandiro. Anutdo
ene kuri suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu yunoyingo. Ngu ketangga,
enengo Nangonimo oorooteku, ngu Anutdo noore yunoote.
12 Oni, ene Anutro Nangoni, ngu woorogongoro ngu, ene ngu keta
sugi sugi oruweroyiga ngu yowa. Ene oni Anutro Nangoni, nguno ma
woorogongoro ngu, asa, ene ngu ketangga ngu ma yowa.

*Noore Ingooteto. Noore Suwooyi Sano Keta Oruweroyiga Ngudodo Oorooteto*

13 Nondo nga mandega nga, yengo nakangoro yunooteno. Ndadiro nguro,
ye Anutro Nangoni, nguro ingootoyiga, nowoondoyemo hamoo tetoni, ye
nguno hamoo ingootenggo. Ye ngu suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu
kuri yoyingo, ero ingootenggo.
14 Nguro ngu, noore Anutro ingondudu ngu keyoro oode, ngunonggo
noore oo guraro Anutno yemboongewatoku ngu, arisa, Anutdo noorengo
yemboongengga ngu hamoo ingowa. Ngundiro nguro, noore Anutro ma
sosorewato. Kini, noore mete Anut tanggeyimo oorowuwato.
15 Nguno noore ingooteto. Ene noorengo kira eyingongga, ngu bidodo
ene ingowa. Ngundiro nguro, noore ngu ingooteto. Noore eneno oo
gura yunoni, ero yemboongewatoku ngu, asa, ene oo ngu noore yunootoni
yowato, ero ingooteto.
16 Oni gurado dobooyi gura ngu weti mbumbuwa tetoni, kenoro ngu, ene
Anutno ngu oningga, hooroowero yemboongetoni, nguro Anutdo enengo
mbumbuwani andangero yokoro, enengo keta oruweroyi ngu inowa. Ene
oni ene weti mbumbuwa tewero hahangero oorooteku, oningga ngu,
hooroowero yemboongeweroyimboro ma eteno. Ngundiro weti mbum-
buwa, nguro oni kumooro, Setanro ende de nombo ma kumooweroyimo,
nguno uwero teteku, nguro yemboongeyi, ero ma eteno.
17 Muri bidodo nenengo kini, ngu muri, ngu bidodo weti mbumbuwa. Ene
weti mbumbuwa gidarega, ngundo oni yoyeni, Setanro ende de nombono
ma uwanggo.
18 Noore ingooteto. Oni bidodo, Anutro simoongo tero oorootenggoku
ngu, ene weti mbumbuwaro murini, ngu ma keyoro oorootenggo. Ndadiro
nguro, Anutro Nangoni enengombo enengo simoongo gome soboyeroote.
Ngundiro nguro, Setando kandeyi, ngu onino nguno yero ma yodowoowa,
ero ingooteto.
19 Noore ingooteto. Noore ngu Anutro simoongo oorooteto. Ene oni mera
bidodomo ngu, Setando nguro tabango tero ooroote, ero ingooteto.
20 Yo, hamoo, noore tunoo ingooteto. Anutro Nangoni, ngu kuri
ombuyingongga ngu, ene noore ingondudu gomemu yunoweroyimboro
ombuyingo. Ngunonggo ngu, noore ngu Anutga, ngu hamoo oorengo gome
watayi. Noore Anut hamoongga nguya, enengo Nangoni Yisas Krayis, nguya
gobooro oorooteto. Hamoo oorengo, ene Anut oorengo, ene keta sugi sugi
oruweroyi, nguro simburi.
21 Arisa, ye nenengo Kristen simoone, ye komo godange anut nguro
yengombo, yengo gome soboyeroyi! Ngu hamoo oorengo, ero eteno.

# 2 YON
## Yondo Nakaya Erayayiga Nga Nakangoyingo

2 Yonro Mande Tabango

Nga so uyingga nga ngu, Yondo ngu, ngundo ma eyingo. Ngangga nga ngu, no Yonnonggo ma ombuyingo. Kini, ngu ngandiro eteku, ngu nangge. Nga ngu nononggo ombute, ndawu oni tabango dogoningga, ngu gengo tabango, ero eyingo. Enendo nga so uyingga nga nakangoro, bare gura nguya, ko nambonimboya yunoyingo. Nga so uyingga nga, namoko kinitewero teteku, ngu naruno, ngu bare gura eneya gobooro bibiteworiku, nguya ete. Anutro ingoyingo oni, ngundo ngandiro eyingo. Yondo mandega ewoku, ngu hamoo baredoro ma ete. Kini, ene oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tetoni, oorootenggoku wata erayayiga, nguro mande adingayi ete. Yondo ngu ete, oni simoo bare wata gurananggega Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, ene komo dobookuriye nowoondoyi teyunoweroyi muri nguno nowoondoye hamoo yunoyi. Enendo nguya ete, ye komo etuyeroyingo oni godange watangga, nguro ingonda teyi.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ingoweroyi ngu, ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-3.
* Nowoondoye hamoo oorengo dobookuriye yunoyi.1:4-6.
* Etuyeroyingo oni godange, nguro ingonda teyi.1:7-11.
* Okeyi ero mande eyingo. 1:12-13.

1 No Kristen oni, ngaro tabango koreteyingo, nondo yengo nga so uyingga nga nakangoro, ge bare urungga, geya simoonggeboya yunooteno. Anutdo geya simoonggeboya, ngu enengo ero, ye soreyeroro rogoyeroyingo. No hamoo mande ero, nowoondone ye yunoro, ngunonggo nakangoro yunooteno. Yo, noorendo oni bidodo hamoo mande keyootetoku, noore bidodo yengo nowoondoyi teyunooteto.*

2 Ndadiro nguro, Anutro hamoo mandega, ngu noore nowoondonanimo oorooteku, ngu nooreno suwooyi sano oruwa. Nguro ngu, noore yengo nowoondoyi teyunooteto.

3 Anut Awanani nguya Yisas Krayis, Awaro Nangoni, nowoondoyini ngunonggo sumange yunoro, nowoondoye yeni, imakeyingo tunootete. Yo, hamoo, Anutro kumanangga nga, noore enengo hamoo mande keyootetoku, ngundo noore simoo bare songomboro nowoondoyi teyunowato.

*Noore Nowoondoyi Teweroyi Muringga, Ngu Komo Keyowato*

4 Yengo simooye gidarega, Anutro hamoo mande ngu keyootenggoku, nguro no oni oni oorengo teteno. Yo, ngu simoongge Awando mamana mande yunoyingo, ngu gome nenengo keyootenggo.

5 Ngundiro nguro, ataga, ge bare urungga, no geya ngandiro eteno. Noore simoo bare songo songomo, noore bidodo komo dobookurinanimboro nowoondoyi tewato. Nga nondo mamana mande keta gura ero, ma yunooteno. Kini, kurimi oorengo, noore mamana mande, nga Anutnonggo yoyingo.

---

* **1:1:** ( Kristen oni tabango koreteyingo, ngundo Kristen pawa oowooyinggaro soboyeroyingo. Ngundo Kristen simoo bare, pawa gurano tabangoni nguya, gobooro nakangoro yunoyingo. Ngu ngandiro: bare urungga ngu, Kristen tabango oni, simooye ngu Kristen simoo bare, pawa ende gurano oorootenggoku, nguro eyingo.)

6 Nowoondoyi teweroyi muri, ngu ngandiro. Noore komo Anutro ma-
mana mande ngu keyowato. Kurimi oorengo, ye mamana mande ngandiro
ingoyingo. Ye komo simoo bare songo, nguro nowoondoyi teweroyi
muringga ngu keyoya, endeyoya oriyi, ero eyingo.

*Krayisro Mundi Oni, Nguro Ingonda Teyi!*

7 Oni oowooyingga, noore ganayerowero, ende bidodomo endeyootenggo.
Ene ngandiro etenggo. Yisas Krayis, ene oni kirarongo tunooteyingo, ero
nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Ngundiro etenggoku, oni ngu, ene
godange oni ngu, ene Krayisro mundi oni oorengo.
8 Ngundiro nguro, ye yengomboro ingonda teyi! Ye Anutdo ko yoy-
owoku ooga ngu duwoo ma yokowero. Noorendo ko yanggango tero, ye
etuyerowootoku, nguro ooga ngu, ye komo ngu bidodo gome yanggango
dowootoyi, oo ye yunowero ewoku, ngu bidodo yowanggo.
9 Ene oni gura, Krayisro mande gome yanggango ma dowooro, ene
ngunonggo mande gurano oorowuwaku ngu, asa, Anutdo ngu oningga,
nguya ma oruwari. Ngundiro nangge, oni gura ene Krayisro mande yang-
gango dowooro keyowaku ngu, arisa, Awa Anut enengo Nangonimboya,
ngu oningga, ngudodo gobooro oruwanggo.
10 Ene oni gura, ene Krayis oni kirarongo, tunooteyingo mandega, ngu ma
yoro, ene kingo yeno oorowutoningga ngu, asa, ye ene kandeyi dowooro,
yoro, yengo yano ma uwero.
11 Ndadiro nguro, oni gurado, oni ngundiro ngu kandeyi dowooro ngu,
asa, ene ngu oningga nguro ingonduduni biyomingga nguya soweyowa.

*Mande Wenga*

12 No mande oowooyingga yeno eweroyimu, ene no mande nga nakan-
gowero ma ingoro, nguro no yokooteno. Kini, no nenengombo tanggeyemo
toongero, yeyoro, yeya, nguno noorengo nangge gobooro bibitero, mande
ero ingoro, oni oni urungga oorengo tewato, ero ingooteno.
13 Anutdo yengo gumooye kuri yootunoro, enengo soreyeroyingo, nguro
simoongombo nguya, ye kambayerootenggo. Ngu hamoo.†

† **1:13:** (Gumooye, ngu simoongombo, ye kambayerootenggoku, ngu ngandiro. Gumooye ngu Kristen simoo bare pawa guraro tabango. Simoongo ngu tabango nguro Kristen simoo bare).

# 3 YON
## Yondo So Uyi Kabusayiga Nga Nakangoyingo

3 Yonro Mande Tabango

Nga so uyi kabusayiga nga ngu, Yondo nakangoro ngu, enengo oowooyi so uyino ma nakangoyingo. Enendo ngundiro ewo, No, ndawu oni dogoningga, ngu gengo tabango oorengo ooroote, nga ngu, nononggo ombuyingo, ero eyingo. Nga so uyingga nga ngu, oningga oowooyi Gayiyus, ene newende hamoo teyingo, nguro nakangoro soweyoyingo. Ngu oningga, ngundo kongga tewoku, ko, Anutro ko oni ngu gome soboyeroro, oowooyi bingami okootoni, nguro enendo nguro oni oni teyingo. Ene oni gura ngu newendemo hamoo teyingo ngu, oowooyi Diyootirepis. Enendo ngu mande yanggango oorengo, ngu oningga, ngundo muri biyomingga tewoku, nguro eyingo.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ingoweroyi ngu, ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-4.
* Gayiyusro oni oni teyi. 1:5-8.
* Yondo Diyootirepis bungomo sanggiri mande eyingo.1:9-10.
* Dimitiriyasro mande gome. 1:11-12.
* Okeyi ero, mande eyingo. 1:13-15.

1 No Kristen oni, ngaro tabango koreteyingo, nondo Gayiyas gengo nga so
uyingga, nga nakangooteno. Ge komo nenengo Kristen doboone oorengo,
no gengo nowoondone hamoomonggo, ge gunooteno.
2 Ge noro Kristen doboone oorengo, nondo Anutno yemboongeteno.
Gedo Gayiyasdo ko teteku, ngu yega, gome metemi tunooteweroyimboro,
ko, enengombo nguya gome metemi orini ero, geno yemboongeteno. No
kuri ingooteno. Gayiyas, gengo nowoondoge hamoo teyingo, ngu gome
yanggango, ero ingooteno.
3 Kuri dobookurine gidarega, nono mayero ero, geya ngandiro ewonggo.
Gedo Anutro mande hamoo muringga, ngu keyoro endeyoote, ero etoyi,
ingoro, nguro no gengo oni oni urungga oorengo tewono. Ndadiro nguro,
gedo Anutro mande nenengo keyooteku, nguro ngundiro eteno.
4 Yo, no nenengo simoonemboro mandeye, ingoro ngu, simoonembo
hamoo mande muri ngu keyootoyi, no nguro oni oni urungga tero, oo-
rooteno. Yo, hamoo, ngu oni oni tetenokungga, ngundo noro oni oni
gidarega tetenoku, ngu dagayeroote.

*Gayiyasdo Ko Gome Teyingo*

5 Ge noro Kristen doboone, gedo Anutro ko oni gome soboyeroro
kawararayerooteku, ngu kewooroyemo ko oni gidarega ngu amana
tunootewonggoku ngu, ge watayi kini. Ene geno mayetoyi, gedo ene nguya
gome hoorooweyeroote. Ngundiro muringgega, ngu gome oorengo.
6 Yo, Anutro ko oni gidaregado, ene Kristen simoo bare doongeyemo,
gengo nowoondoyiga teteku, ngu yootunoro ewonggo. Ngu hamoo, gedo oo
teteku ngu metemi, ene Anutro ko oni ootoogero, gengo ya yokoro, Anutro
koni tewero satoyiga ngu, asa, gedo oo gidarega nguya ene hoorooweyeroya
yunootooga, yoya sayi. Ngundiro muringga, teteku ngu, asa, Anutdo, nguro
gome ingowa.

7 Ene nga kongga, ngaro oororo, ene Yisas oowooyi bingami ero
okooweroyiga ngu tetenggo. Ene oni gidarega, Yisasro nowoondoyemo
hamoo ma teyingo, ngu kandeyemonggo, oo gura ma yowero.
8 Ngundiro nguro, noore komo oni, ngundiro ngu hoorooweyerowato.
Ngundiro muringgano nguno, noore Anutro hamoo mandega, ngaro koni
nga gobooro yowuruwooro tewato.

### *Diyootirepis, Ene Muri Biyomi Teyingo*

9 Nondo Kristen, simoo barero, mande gidarega nakangoro yunowono.
Ene Diyootirepis ngu enengo koreteyingo oruwero ingoro, nguro ene
noorengo mande ma ingoote.
10 Ngundiro nguro, no oororo, yeno toongero ngu, no enendo mande
teteku, nguro mande yootunoro ewano. Enendo nooreya mande biyomi
gura gura ero, konokono tero endeyoote. Ene ngu nangge ma teyingo,
kini, enengombo Anutro ko oni yoyoro, enengo yano uro, ene nguya ma
yomosiyeroote. Oni songo gidaregado, ko oni yoyoro, enengo yano uro,
yomosiyerowero etoyi ngu, enendo ngu soreyeroro, ene, Kristen oni simoo
bare kewooroyemonggo, nguya oweyeroote.

### *Dimitiriyasdo, Muri Gome Teyingo*

11 Ge, noro Kristen doboone oorengo, ge mande muri biyomingga, ngu
ma keyowero. Kini, ge komo mande muri gomengga, ngu nangge keyoya
ko te. Hamoo, oni ene mande muri gome metemi teteku ngu, ene Anutro
oni. Ngundiro nangge, oni ene mande muri biyomi teteku ngu, ene Anutro
oni kini.
12 Oni bidodo, ngu Dimitiriyas, oowooyi bingami ero okootenggoku ngu.
Ene ngu Anutro hamoo mandega, ngu gome keyootoni, nguro Anutdo
enengo oni oni tetoni, nondo nguya enengo oni oni teteno. Ge ngu ingoote,
nondo mandega etenoku nga ngu, hamoo oorengo.

### *Mande Wenga*

13 Nondo gengo mande oowooyingga, ewero ingootenoku, ene nondo ngu
so uyimo nakangowero ma ingooteno.
14 Ndadiro nguro, no sodedomangge, no geno nguno oororo, geya gobooro
bibitero, mande ero ingoweroyi, nguro ingooteno.
15 Gengo nowoondoge ngu ayibinonggo orini. Gengo, Kristen do-
bookurige, ngundo ge kambagerooteto. Nguro ngu, ge komo ooroya,
noorengo Kristen dobookurinani, ngu bidodo songo songo kambayero. Ngu
hamoo.

# YUD
# Yudndo So Uyi Nakangoyingo

Yudro Mande Tabango

Yemus koneyo bodaga ngu oowooyi Yud. Ngundo nga so uyingga nga nakangoyingo. Ene ngu Yemusga ngu, ene Yerusalemno oni simoo bare nowoondoye hamoo tero oruwonggoku, nguro tabango oruwo. Ingoyingo oni, oowooyinggado ngu Yud kenoro ingoro ngu, nga Yisasro koneyo bodagaku nga, ero ingoyingo. (Mak 6:3).

Nga so uyinggano ngano ngu, Yuddo ngu ndadiro oni simoo bare sowengga nowoondoyemo hamoo tetoni oruwonggoku, ngundo so uyingga eneno soweyowonggo. Enendo ngu, noore Anutdo weti mbumbuwanonggo, ko andangeyeroro, yoyoyingo muri gomenggano, nguno ewo. Enendo ngu mande ngandiro ingowo. Etuyeroyingo oni godange, ngundo omburo, enengo mandega, ngundo oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo gidega, ngu yomburiyerowanggo. Enendo ngu mande muringga nguro ingonda teyi, ero eyingo. Enendo ngu hamoo mande nguro yanggangoni, ngu Yisas noorengo kondimu gumi ngundiro tunootewa, ero eyingo.

Mande gumi gumi nga bukno ingoweroyi ngu, ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Etuyeroyingo oni godange, nguro ingonda teyi. Ngundo mande etoyi ingoweroyi, nguro muriye, ko nguro mamana mande yomburiyoro ngu, nguro ogingo suwooyi sano yoro oruwanggo. 1:3-16.

* Oni simoo bare nowoondoye hamoo teyingongga, ngunonggo nangge yanggango dikayi. 1:17-23.

* Yisas Krayis, ko Anut, enengo oowooyi bingami, ngu nangge okooro oruweroyi. 1:24-25.

1 No Yud, no Yisas Krayisro ko oni. No ngu Yemusro koneyo. Nondo nga mandega nga, so uyimo nakangoro ye yunooteno. Ye simoo bare Anutro menongga ngu ingoro keyootenggoku, Awa Anut ngundo yengo nowoondoyi teyunootoni, ko Yisas Krayisdo ye soboyerootoni, oorootenggo.

2 No Anutno yemboongeteno. Anut, gedo nowoondoge ene yunoya, sumangengge imakeyingo, ngu eneno yetooga orini. Nguno ngu, enengo nowoondoyi teweroyi muringga yunootooga, ngu eneno oororo, urungga oorengo tunootero oruwa, ero yemboongeteno.

*Oo Etuyeroyingo Godange Oniro Mandeye Nguro Ye Ingonda Teyi!*

3 Ye noro Kristen dobookurine, koretero no yengo Anutdo, noore ko yoyoweroyi kongga nguro mande nakangoro, ye yunowero ingondudu urungga tewono. Ene ataga no ngandiro ingoro, nguro no komo nga mandega nga, ngandiro nakangooteno. Yengo mundi oni gidaregado towooyerootoyiga ngu, ye komo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu yanggango dowooyi. Ndadiro nguro, naru gurananggemo nangge, Anutdo enengo oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo muringga, ngu yunoyingo.

4 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku, nguro muri ngandiro: Oo etuyeroyingo oni godange gidarega, torige torige, ye kewooroyemo omburo, ene Anutro Kristen muri nenengo, ko enengo nowoondoyini, yunoweroyi muringga ngu yowoorengoro, torigemangge ene mande gura

gura etuyerowero ombuyingo. Ngundiro nguro, ene torige ye kewooroyemo omburo, sebobarese muri biyomi, ko muri biyomi gura gura nguya, ngu tero etuyerootenggoku, ngu ye nguya, ngu mete tewanggo, ero tetenggo. Yo, ngundiro oni ngu, ene Yisas Krayis nangge ngu oniro tabangoye koretero, ngu noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Yo, ngundiro oni ngu Anutdo enengo muriye biyomi ngu kuri wirikoyerowoku, ene nguro oonootewanggo.

5 Ye ngu oo ngu kuri ingootenggoku ngu, ene no yengo ingondudu ko yokutuwooteno. Ngu ngandiro: Kurimi Oo Simburi Urungga, ngundo Iserel oni Igipnonggo yoyootoni, sayingo. Ene kootuyisina, oni simoo bare enengo ma ingoro, nowoondoyemo hamoo ma tetoyi ngu, asa, ene ngu yureni kumooyingo.

6 Ngundiro nangge, kurimi sambono Engel oni gidarega nguya, enengo koye Anutdo yunoyingo, ko urungga ngu nenengo ma tero, nguro enengo sambo ende damoni ngu yokoro sayingo. Ngundiro satoyi, asa, ngu naruno nguno, Anutdo yoyoro ya biyomimo yoyero, nguno uto yanggango (sen), ngundo gosiyeroro yoyetoni, nguno suwooyi sano sugi sugi ooreriko biyobiyomi ingoro oorootenggo. Ngundiro oodoyi, oororo, Anutdo wirikoyeroweroyi naru urungga, ngu sobowooro oorootenggo.

7 Ngundiro nangge, kurimi oorengo, Sodom Gomora ende erayaga nguya, ko ende gidarega namokono oruwonggoku nguya ngundiro, ene Engel onindo tewonggoku, ngundiro teyingo. Ene sebobarese muri biyomi ngu keyoro, ko simoondo simoo dobookuriyiboya, baredoya, werootenggoku ngundiro teyingo. Ngundiro tetoyi, nguro Anutdo ngu ende erayaga ngu kamukoyingo. Ngu ooga tewoku, ngu oo gabogaboyi tunoo, noore etuyerooteku, ngu noore Anutro mandeni ma keyowatoku ngu, asa, ngundiro kowuri, ngu nooreno nguya tunootewa. Yo, noore Anutro mandeni nenengo, ma keyowatoku ngu, asa, noore nguya Anutdo yoyoro, Setanro ende de nombo ma kumooweroyimo nguno oorongooyerowa.

8 Ngu godange oni, ataga oorootenggoku nga ngu, ene ngundiro nangge tero, enengo gabo biyomi gura gura kenoro, ngunonggo ene goweyeboro muri biyomi oorengo ngu tetenggo. Ene noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani , nguro manggowo toongooro, ene windawinda biyomi tero, ene sambono Engel oni nguya mande kootuyisina etenggo.

9 Ene kurimi, Anutro Engel oniro tabango koretero, oowooyi Mayikel, ngundo Setanya yomooyinoro, kootuyisina mande biyomi ma eyingo. Kini, ene Mosesro bingo onendo yowa ero, Setanya mande gumi gumi ero rongge nangge tero, nguno ene Setanya mande kootuyisina ma eyingo. Kini, ene ngandiro eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, Anut enengombo nangge ngu geyoro ero, mamananggerowa! Eyingo.

10 Ene nga godange oni ngando ngu, ene oo bidodoboro muri ma ingoro, nguro mande biyomi etenggo. Ene mande muri ingootenggoku ngu, ene nusako ingonduduye kini, nguro muriye ngundiro tetenggo. Ngundiro muringga ngundo hamoo oorengo yomburiyeroote.

11 Yo, ngu etuyeroyingo oni godange ngu, ene komo ingonda teyi! Ndadiro nguro, ene kuri, Keyinro newende bogudodo teyingo muriningga, ngundiro endeyootenggo. Yo, ene uriro nangge ingondudu tetenggoku, nguro enengo goweye ngu yoro, Belamro muri keyoweroyimboro inowonggo. Ene Anutro mande ngu yokoro, Korando, oni gidarega nguya windawinda tewonggoku, ngundiro teyingo. Ngu muringgano nguno, Kora, enengo ko oni nguya hamoo oorengo oonootewonggo.

12 Naru bidodomo, ye yowuruwooro Anutro ko dobookuriyeboro nguya
nowoondoyi tero, oowari simbo katenggo. Ene ngu godange oni ngu yengo
yowuruye ngu yomburiyoro biyomi tetenggo. Yo, ene sono oowari rogono
kini ngu netenggoku, nguno ene enengo oowari ngu sobowooweroyi, nguro
ma sosoretenggo. Kini, ene enengomboro nangge ingoro, oni songo ooro
wenonootenggoku, ngu hoorooweyerowero ma ingootenggo. Godange oni
ene goboore sambono sono kini doogobo yoro, songo songo kingo sateku,
ngundiro. Ene de tanggori narunimo, ma enggeteku nguro. Ene de
kumooni, onindo damonidodo gumootenggoku ngundiro.
13 Yo, godange oni ngundo oyimo yoweroyi mande muri ngu tetenggo.
Nguno ngu, godange oni, nguro muriye biyomi sono tuwi urungga omburo,
koodoyi nogoru digi bungomo yeteku ngundiro. Ene sambono tootumbo
enengo musiye oorengo yokoro, songo songo satenggoku ngundiro. Ngu
oni, nguro ooreri, iriyo oorengo, Anutdo songo yeyunootoni, sugi sugi
oruwanggo.

### *Ene Nguro Uriyi Biyomi Oorengo Yowanggo*

14-15 Inok ngu, Adamro soweni oororo, kandegura gidemboro erayaga,
nguno ene tunooteyingo. Anutro mandeno, Inok Anutro ingonduduni ero,
ngu godange onino nguro, ero eyingo. No kenootoowe, Anut Oo Bidodo
Simburi, nga enengo Engel oni urungga oorengo, ngu ma kandangeweroyi,
ngu eneya gobooro ombutoyi yeyooteno. Ene oni bidodoboro biyomiye
tewonggoku, ngu wendangero wirikoyeroweroyimboro ombute. Yo, oni
Anutro mande ingoro, ngu ma keyootenggoku ngu, enengo muriye biyomi
tero oruwonggoku, ngu bidodo kenoro ingowanggo. Yo, weti mbum-
buwadodo oni ene hamoo oorengo Anut kootu inootoyi, ngundiro nguro,
Anutdo, enengo mande muriye biyomi oorengo eneya tewonggoku, nguro
gumi ogingo urungga yunowero ombuwa. Ero eyingo.
16 Ngu oni ngu, ene Anutya kootuyisina mande ero, ko oo bidodo
eneno tunootewoku, nguro nowoondoye biyomi ingootenggo. Ngundiro
nguya, enengo nowoondoye uru teweroyi muringga ngu tero, keyoro
endeyootenggo. Ene meno manggaru tero, enengo bingamiye ero okooro,
ngunonggo ene oni gidarega nguya, oowooye bingamiye okooro gana-
ganayeroro, nguro oo kingo sobiyoro yoweroyimboro.

### *Ye Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Gome Dowooyi*

17 Ene ye noro Kristen dobookurine, ye Oo Bidodo Simburi Simbunani,
Yisas Krayis, nguro Aposel oniro mandeye kuri ewonggoku, ngu ingondudu
teya ingoyi.
18-19 Ene yeno ngandiro eyingo. Kootuyisina naru wengamo, oni gidarega
Anutro mande murini nguya, yomooyinoro, Anut kootu inoro, nowoondoye
uru teyingo muri biyomi ngu tero oruwanggo. Ene ngundiro tero, Anutro
Kristen oni simoo bare, ngu kewooroyemo uro ganaganayeroro, yoyeni,
ene usowooro songo songo tetenggo. Yo, ngu oni biyomi nguno Anutro
Yuka Kundingiyi eneno kini. Nguro ene mera ngaro muri, nguro nangge
ingondudu tetenggo, eyingo.
20 Ene ye noro Kristen dobookurine, ye bidodo komo suwooyi sano yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo kundingiyingga, ngu yengomo yengomo
yanggango teyinoya oriyi. Ye komo suwooyi sano, Yuka Kundingiyi, nguro
yanggangoni, ngunonggo Anutno yemboongeyi.
21 Anutdo yengo gome ingootoni, nguro yengo endeyoyingo muringga ngu
tunoo etuyeroro, ye enengo ingondudu nangge keyoyi. Ye ngundiro tetoyi
ngu, asa, Anutdo ye kumana urungga yunowa. Ye komo ngu narungga, ngu

sobowooya, noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro nowoondoyini ngu ye keta sugi sugi oruweroyi ngu yunowa.

22 Ye komo oni gidarega enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bodaga yokowonggoku, nguro nowoondoyi teyunoya hoorooweyeroyi.

23 Kristen oni gidarega, ngundo biyomi tetoyiga ngu, asa, ye komo sodedomangge, ene hoorowetoyiga, Anutro oore metemi nguno ko oorowuyi. Yo, ye oni ngundiro nowoondoyi teyunoro, hoorooweyeroro ngu, asa, ye komo nguro ingonda teyi! Kinitetoyi ngu, asa, ye nguya mete weti mbumbuwa tewonggokuro nguro ye sorewanggo. Ene ingondudu kurimi nguro muriye, ngu towi soroyi sugabododo oorengo ngundiro. Ye komo muri ngundiro nguro, sosoreya songo saya oriyi.

### *Anutno Esosooteweroyi*

24 Anutdo ene mete ye soboyeroro kawararayerootoni, nguro ye mera ma wongosogurumooro yurewa. Enengo duridarinimo ombuteku, naruno nguno, Krayisdo ye yoyoro, ngandiro ewa, yeno biyomi gura kini. Ene ngundiro etoni, ye nguro oni oni urungga oorengo tewanggo.

25 Ngu Anut gurananggega, ngundo nangge, noore ko yoyoyingo, ngu Yisas Krayis nguro koningga, nguno noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, noore nguro bingami ero okoowato. Ene nangge noorengo sobosobo koreteyingo urungga ooroote. Ene yanggangonidodo duridarinidodo oorengo. Ene oo bidodoboro sobosobo tabango ooroote. Ene kurimimonggo naru bidodomo, kootuyisina nguya oruwa. Ngu hamoo oorengo.

# OO TUNOOTEWEROYI MANDE REWELESEN

## Oo Tunooteweroyi Mande Ngu Anutdo Yon Etungootoni Nakangoyingo

Rewelesenro Mande Tabango

Ngu naruno nguno, Yisas ene kumooro sambo endemo ooretoni, nguno ngu, dagoma onibi kandegura gidemboro guranangge, ko dagoma kandegura nguya, (65) yokoyingo. Ngundiro dagoma yokoro, nguno ngu, Yondo nga so uyingga nga nakangoyingo. Ngu naruno nguno, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo, Simoo bare ngundo kowuri urungga koorowooyingo. Ngundiro tero, nguno oowooye biyomi oorengo ero yutoro yomburiyeroyingo. Ngundiro tetoyi nguro, Yondo so uyi nga nakangoro eyingo. Ene komo Yisasno koreteya ingondudu teya, nguno yanggango dikaweroyi, nguro muringga ngu, nga so uyingga nga nakangoyingo. Ngu Yisasro konimo, nguno ngu, Anut ene nguno yanggango oorengo yero, enengo mundi oni Setanro keyimo oni, ngu dagayingo. Nguno oo gome gome urungga teyingo. Oni simoo bare onendo Anutro mande murini ngu gome oorengo keyootenggoku, nguro nakangoyingo. Yondo ene kuri mande muri ngundiro ngu, nga so uyino ngano nakangoyingo.

1 Nga so uyingga nga, Yisas Krayisdo oo bidodo kuri etuyeroyingo. Ngu oo bidodo naru bodaga nangge tunooteweroyi ngu, Anutdo Krayis etungootoni, ngundo enengo ko oni etuyeroyingo. Asa, Anutdo enengo sambono oni soweyootoni, ngundo nono omburo, no, Yon, enengo ko oni oo ngu tunoo etuneroyingo.

2 Nondo Anutro mande, ko, Yisas Krayisro mande ngu bidodo ingoro kenowonoku oo ngu bidodomo, nga so uyinggano ngano nakangowono. Mande nga hamoo oorengo, ero eyingo.

3 Nga mandega nga, nondo nakangowonoku ngu, Anutdo oo kootuyisina tetoni tunooteweroyiga, nguro mandeni nga ngu, oni kandangero, ingoro, keyootenggoku ngu, Anutdo ye gome soboyerowa. Ndawugaro nguro, ene ingootenggo. Ngu narungga ngu namoko tetoni, nguro Anutdo oo bidodo tewero ingowoku, ngu bidodo temukowa, ingoyingo.

*Krayisdo Mande Soweyootoni, Kristen Oni Yowuru Kandegura Gidemboro Eraya (7) Nguno Oorowuyingo*

4 No Yondo, nga so uyingga nakangoro, ye Kristen yowuru kandegura gidemboro eraya, Esiya merako nguno oorootenggoku, nguro nakangoyunooteno. No Anut kuri keta oruwoku, ataga nguya keta oorooteku, ko, kootuyisina ko ombuweroyiga, nguno yemboongetoowe, enendo mete sumangeni nowoondoye imakeyingo muri ngu yunowa. Yuka Kundingiyi nguro koye ngu kandegura gidemboro eraya tero, Anut tanggeyimo dikaro, oorooteku, ngundo nguya sumange nowoondoye imakeyingo muri, ngu mete yunowa.

5 Yisas Krayis oningga ngu, ene Anutro mande nenengo wesiyoro eteku, enendo nguya sumange nowoondoye imakeweroyi, ngu yunowa. Yisas koretero merenonggo ko keta ootoogero, mera oni sobosobo koreteyingo urungga, nguro sobosobo tabango ooroote. Ene newende noore yunoro, enengo sidu darowobo noorengo weti mbumbuwa andangeyunoyingo.

6 Nguro ngu, noore enengo nowoondonanimo hamoo teyingongga, nguno uro, Eweyi Anutro wooro yeyingo oni tero oruwato. Yisas Krayis ngu sugi

sugi noorengo sobosobo oruwa. Nguro ngu, noore komo suwooyi sano enengo oowooyi duridarini yanggangoni oorooteku, nguro bingami ero okoowato! Ngu hamoo oorengo!

7 Gome ingoyi! Yisas goboore kewoorokuri ombuwa! Ngundiro ombutoni ngu, oni bidodo enengo doongeyembo kenowanggo. Ngundiro tero, oni kuri ene sanggawero ureyingoku nguya kenowanggo. Oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngundo ngu, Yisasdo ko teyingo ngu ingoro, nguro nowoondoyi urungga tewanggo. Oo ngu hamoo oorengo ngundiro tunootewa!

8 Oo Bidodo Simburi, Anut, ngundo ngandiro eyingo. Nondo nangge no kuri amana damonimonggo ko wengamo nguya nondo nangge oorooteno, ero eyingo. Ngu hamoo Oo Bidodo Simburi ngu kuri oruwoku, ko, ataga nguya oorooteku, kootuyisina ko ombuwa. Ene Anut yanggangoni urunggadodo.

### *Yondo Gabono Krayis Kenoyingo*

9 No Yon, no yengo Kristen dobooye, noorengododo Krayisro nowoondonanimo hamoo teyingo nguro ngu noore gobooro, kowuri koorowooro, towootowooro yanggangoni nguya gobooro ootooro, noore Anut mande muriningga ngundo enengo simoo bare soboyerooteku, nguno uro, ootooro oruwato. Nondo Anutro mande oni simoo bareno yootunoro wesiyoro ero, ko, Yisasdo oo hamoomu etunerootoni nguya, eneno etuyerootoowe ngu, asa, nguro oni no noyoro, Patmos meradonimo, ngano ya biyomimo ngundiro noyokootoyi oorooteno.

10 Sande naruno, Yuka Kundingiyimboro yanggangoni, ngundo nono tunootetoni, kootunesinanggo manggowo gura yanggango etoni, no ingootoowe, unggu ngguyi ngundiro ingowono.

11 Ngu manggowooga, ngundo ngandiro eyingo. Ge oo bidodo kenooteku ngu, ge komo so uyimo nakangoya, soweyootooga, Kristen yowuru kandegura gidemboro erayaga Epesas, Samerna, Pegamum, Tayatara, Piladelpiya, Sardis, Leyodisiyano soweyootooga oorowuni. Ero eyingo.

12-13 Asa, no ngundiro ingoro, yowoorengoro, ngu oningga mande nono ewoku ngu kenootoowe, soru Lam gol kandegura gidemboro eraya oodoni, Lam ngu kewooroko oni gura oruwo. Ngu oningga ngu, Anutro Nangoni Oni Kirarongo kenowono. Ene towi pirungga kutuwootoni, keyimo utoni, Let gol gosingowoore kowooro gosiyoyingo.

14 Enengo tabango uyi sarayi ngu goboorembare ngundiro. Doongeyi ngu de soru dedeku ngundiro.

15 Keyi ngu soru oorengo degido ngundiro. Enengo manggowo ngguyi ingootoowe, sono turi ngguyi ngundiro.

16 Ene kandeyi koondosina ngu tootu kandegura gidemboro eraya dowooro, ko manggowoomo duge kuningo gide gide oruwo. Enengo omukumundoongo ngu sa kewooro yanggango oorengo yeteku ngundiro.

17-18 No ngu oo ngu kenoro soriyokoro, keyi damonimo ukero, uro, oni kumooyingo ngundiro teyingo. Ngundiro tetoowe, ene kandeyi koondosinanggo nodowooro eyingo. Ge ma sosorewero. Nondo nangge, no kuri amana damonimonggo ko wengamo nguya, nondo nangge oorooteno. Kurimi no kumoowonomu, ko ataga keta ootooro, yade oororo, kootuyisina nguya sugi sugi oruwano. Noso nangge oni kumooweroyi rogo teweroyi nguro sobosobo, ko, nondo yanggangododo oni soweyerootoowe, Setanro ende biyomimo uweroyi nguro nguya sobosobo.

19 Nguro ngu, ge komo oo ataga tunooteweroyi, ko kootuyisina tunootewaku, ngu bidodo kenowoku, ngu nakango.
20 Ge kandene koondosina tootu kandegura gidemboro eraya kenoro, ko, gol soru lam kandegura gidemboro eraya kenowoku, ngu mande adingayi, nguro damoni ngu ngandiro: Tootu kandegura gidemboro eraya ngu sambono oni Kristen yowuru kandegura gidemboro eraya nguro sobosobo; soru lam kandegura gidemboro eraya ngu, Kristen yowuru kandegura gidemboro eraya ngu. Ngundiro eyingo.

# 2

*Epesas Kristen Oni Watangga Oorootenggoku, Nguro Mande Soweyoyingo*

1 Krayisdo eyingo. Yon, gedo nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Epesas yowuru sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Nga mandega nga ngandiro. Nga mandega nga Yisas kandeyi koondosina tootu kandegura gidemboro eraya dowooro, ene gol lam soru kandegura gidemboro eraya ngu kewooroko oodoni, ngunonggo no nga mandega nga yeno soweyooteno.
2 No kuri ingooteno. Ngu ye Epesas oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo yengo muri, ko, kowuri tetenggoku nguya kuri ingowono. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno yanggango dikaro, ngunonggo oni muri biyomi tetenggoku, ngu yoyokootenggo. Ngundiro oni, ngundo ye ganayeroro etenggo. Noore Anutro Aposel oni kirarongo nangge etenggo. Ene yengombo muriye kenoro wirikoro ingootenggoku, ngu nguya Anutro Aposel oni kini. Ene godange oni nangge.
3 Yo, no ingootenoku ngu, ye no oowoonemboro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tero, ngunonggo kowuri urungga koorowooro, ye ma kiyayi yetenggo.
4 Ene ngundiro nguro, no ye yeyondandangero, nguro oo gura no kowuri ingooteno. Ye amana nowoondoyemo hamoo teyingo nguno ngu, nowoondoye bidodo nguno yewonggo. Ene ataga ngu muri metemingga ngu yokowonggo.
5 Ye kuri muri gomemu teyingo, nguro ingondudu teyi. Ye ngu muringga ngu bidodo yokoro, ye kuri songo oriroko saro oorootenggo. Ngundiro nguro, ye komo nga weti mbumbuwa tetenggoku nga yokoya, nowoondoye yowoorengootoningga, muri gome kuri tewonggoku, ngu ko teyi. Ngundiro ma tetoyi ngu, asa, no yeno noro soru lam (Yuka Kundingiyi) oorooteku ngu andangero yootoowe, ye oreriko oruwanggo.
6 Ene muri metemi tero oorooteku, ngu ngandiro. Ye ngu noya Nikoletiyan oni watangga, nguro muriye biyomi oorengo nguya ronggeyootenggo.
7 Arisa, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga ingoni! Yuka Kundingiyimbo Kristen oni yowuru, ngu ero etuyeroro eyingo. Ene oni enengo newendemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikaro oode ngu, asa, ene mete sambo endemo kongga nguno oorero, de tanggori gome Anut doongeyimo keta sugi sugi oruweroyi oorooteku, ngu newanggo. Ero eyingo.

*Samerna Kristen Oni Watangga Oorootenggoku, Nguro Mande Soweyoyingo*

8 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Samerna yowuru sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Nga mandega nga ngu, Yisasnonggo ombute. Ngundo nangge, kuri amana damonimonggo

ko wengamo nguya, ngundo nangge ooroote. Ene kuri kumoowooromu, ko
ataga ene keta oorooteku, ngundo nga mandega nga yeno soweyoote.
9 No yeno kowuri ogingo oo tunootetoni ingootenggoku, ngu no ingooteno.
Nguro ngu, no ingootenoku ngu, ye merako ngano keta oruweroyi oo sitowi
urungga kini, bodaga nangge yootenggo. Ene Anutdo ye hoorooweyeroro,
kumana urungga yunoote. Ene ngu oni watangga ngundo noore Yuda oni
Anutromu ero etenggo. Ngundiromu, ene ye yomooyinoro mande biyomi
etenggoku, nguro ene noromu kini, ene Setanro keyimo oni nangge.
10 Naru bodagano, nowoondoyemo hamoo teyingo nguro towooyeroro,
ogingo yowanggo. Ene ye nguro ma sosorewero. Ye kewooroyemo oni
gidarega Setando towooyeroro, enengo ya biyomimo yoyetoni, naru kande
eraya oruwanggo. Ene ye komo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
yanggango dowooro, yade oororo kumoowanggo. Ye ngundiro tetoyi ngu,
nondo keta sugi sugi oruweroyi ngu kingo oorengo duwoo yunowano.
11 Asa, oni sodeyidodo mande nga gome ingoweroyi ngu, ene komo mande
gome Yuka Kundingiyimbo Kristen oni yowuruno eteku, ngu gome ingoyi!
Oni ene newendemo hamoo ngu yanggango dowooro, oorooteku ngu,
ngundo Setanro ende biyomimo nguno ma oorowuwa. Hamoo oorengo
kini! Ero eyingo.

*Pegamum Kristen Oni Watangga Oorootenggoku, Nguro Mande Soweyoyingo*

12 Nga mandega nga nakangoya, soweyootooga, sambono oni Engel
Pegamum yowuru sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Nga mandega
nga, Yisas ene duge piru guranangge ngu kuningo gide gide, ngunonggo
soweyootoni ombute.
13 No kuri ingootenoku ngu, yengo ende ngu Setanno yambo mande
urungga tero oorootenggoku, nguro musiyo. Ene ye noro oowoone gome
dowooro, nguro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro no oowoone ma
oongootenggo. Ene kurimi oni oowooyi Andipas, ngu yengo endemo nguno
oodoni ngu, enengo newendemo hamoo teyingo nguro ureyi kumooyingo.
Ndadiro nguro? Yengo ende ngu Setanro musiyo. Nga naruno nguya, ye
ngu noro nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango ootooro, nguro
no oowoone ma oongootenggo.
14 Ngundiro nguro, nondo oo gidarega yendo tetoyi, kenowonoku, no
nguro kowuri ingooteno. No mande oo nguro yeno ewero. Oni gidarega
Pegamum oorootenggoku ngu, ene mbooro godange oowooyi Belam, nguro
murini yanggango dowooro, ngunonggo ene oni oowooyi Belak etungoyingo. Ngundo ngu, Iserel oni simoo bare ganaganayeroro yoyootoyi,
weti mbumbuwa tero, mbooro biyomi nguno wooro yeweroyi oowari ngu
nero, ene sebobarese muri biyomi nguya tetenggo.
15 Ngundiro nguro, oni gidarega ye kewooroyemo oorootenggoku,
ngundo Nikoletiyan garo muriye biyomi etuyeroyingongga, ngu nangge
keyootenggo.
16 Nguro ngu, ye komo nowoondoyemo hamoo teya, yowoorengoya,
ngu muri biyomingga ngu yokoyi. Ngundiro ma tewanggoku ngu, asa,
no sodedomangge yeno tunootero, omburo, duge piru guranangge ngu
kuningo gide gide manggonemo oorooteku, ngando ngu, oni nguya ebe
urewato.
17 Arisa, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga Yuka Kundingiyimbo
Kristen yowuruno eteku nga, gome ingoni. Oni ene newendemo hamoo
teyingo ngu yanggango dowooro, dikaro oode ngu, asa, nondo ngu oningga
ngu sambono oowari, ene kuri ma kenoyingomu, ngu inootoowe newa. Ene

nguya digi sarayi bodaga inowanoku, nguno oowooyi keta nakangoyingo oorooteku, oni digi yowokungga, ngundo nangge kenoro, oowooyi keta ngu ingowa. Ero eyingo.

*Tayatara Kristen Oni Watangga Oorootenggoku Nguro Mande Soweyoyingo*

18 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Tayatara yowuru sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Anutro Nangoni ngundo nga mandega nga yeno soweyoote. Enengo doongeyi ngu de soru ngundiro. Enengo keyi ngu Ayen koorongguyi wadori ngundiro gome oorengo.

19 No yengo muriye tetenggoku, ngu bidodo kuri ingomukooteno. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ko, oni songomboro nowoondoyi teyingo muringga ngu, no kuri ingoyingo. Ye ko tero, noro oowoonemonggo oni hoorooweyerootenggoku, nguro onindo kowuri ye yunootoyi, ye nguno yanggango dikaro, kowuri koorowootenggo. Ngundiro muri gome ngu koretero tewonggoku ngu, ataga ngu dagaro urungga oorengo tetoyi tunootete.

20 Ene no ye yosanggawero mande gura ewano. Ye bare oowooyi Yesebel, ngu yokootoyi, yeya ooroote. Ngu barega, ngundo ngandiro ete. No Anutro ingondudu eyingo bare. Ngundiro ewoku ngu, ene godange mande nangge eyingo. Ngu barega ngundo noro ko oni muri biyomi oorengo etuyerootoni, ene sebobarese muringga ngu keyoro, tero, ngunonggo ene mbooro biyomi nguro wooro yeweroyi oowari nusako ngu netenggo. Nero, nguro ene weti mbumbuwa tetenggo.

21 Nondo ene newende yowoorengoweroyimboro naru inootoowe oode, ene enengo sebobarese murini biyomingga ngu ma yokoro, ene newende yowoorengoyingo.

22 Ngundiro nguro, ene muri biyomi ma yokootoni ngu, asa, nondo sayi ogingododo urungga ngu barega ngu inoro, ko, oni eneya endeyootenggoku ngu, ene nowoondoye ma yowoorengowanggoku ngu, nondo ene nguya sayi ogingododo urungga, ene yunootoowe yowanggo.

23 Nguro ngu, nondo enengo simoongo nguya urewe kumoowanggo. Asa, ngundiro tetoowe ngu, Kristen oni simoo bare bidodo nguno kenoro ingowanggo. Ingootoyi, oniro ingonduduye nowoondoye newendemo ngu bidodo wirikoro ingooteno. Ingootoowe, oo biyomi bidodo ye tewanggoku, ngu songo songo ngundiro gumi teyunowano.

24-25 Ene ataga Kristen oni simoo bare gidarega Tayatarano oorootenggoku, ye ngu barega nguro mande murini biyomi nguno ma uro, ko Setanro murini biyomi kombiteyingo ngu bidodoboro ingondudu ma tero tetenggo, eyingo. Ye ngu oni nguro, yeno ngandiro eteno. Ye komo Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu komo yanggango dowooro, yade yade oororo, no ko tunooteyingo naruno, ngu nangge dowooro, oodoyi ngu, asa, no kowuri gura ye ma yunowano.

26 Oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango dowooro, dikaro ootooro, ngunonggo noro ko rogo oo tero yunowonomu, ngu tero, keyoro oodoyi ngu, asa, naru wenga oorengomo ngu, no ngu oni ngu noro yanggangone urungga yunowano. Yunootoowe ngu, oni simoo bare mera bidodoboro tabango oniye tunootero, ngundo soboyerowanggo.

27 Anutro mandeno eneno ngandiro eyingo.

Ngu oni ngundo oni simoo bare yanggango soboyerootoyi, onindo oni gura usudogo Ayen dowooro, ngundo yutoyi, ngundiro yanggango soboyerowanggo.

Ngundiro soboyeroro, oni bidodo wirikoyerowaku ngu, mera kumbe usososwootoyi sosorango yeteku ngundiro. Ero eyingo. (Sam 2:9)
Awane sambo endemo oorooteku, ngundo ko no (Yisas) nunoyingo. Ngundiro nangge, ngu oni nguya no hooroowenerorо, ko ngundiro nangge tewanggo.
28 Ngu oni ngu nondo suwoononggoboro tootu tamarita yunowano. Ngu damoni ngandiro: Ene Yisasya sugi sugi oruwanggo.
29 Asa, oni ene sodeyidodo mande ingoweroyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega nga Yuka Kundingimbo Kristen oni simoo bareya eteku nga ngu, ene komo gome ingoni! Ero eyingo.

# 3

*Sardis Kristen Oni Watangga Oorootenggoku Nguro Mande Soweyoyingo*

1 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Sardis Kristen yowuru ngu sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Oningga (Yisas), ene Anutro Yuka Kundingiyi kandegura gidemboro eraya dowooteku ngu, ko ene tootu kandegura gidemboro eraya dowooro oorooteku, ngundo yeno mande ngandiro soweyoote, ero eyingo. No kuri ingooteno. Ye no oowoonemo ko tetenggoku, nguno kuri ingowono. Oni oowooyingga ngu ingondudu tetenggoku, ngu yendo noro ko gome oorengo tetenggo, ero ingootenggo. Ene ngu hamoo oorengo kini. Ye kuri hamoo mande ngu yokoyingo.
2 Ye ootoogeya ingoyi! Yengo Kristen muriye ngu kinitewero teteku, nguro ye komo yanggango teyunoyi. Yengo muriye bidodo tetenggoku, ngu nondo kenootoowe, noro Anut doongeyimo nenengo kini.
3 Ye kuri Anutro Mande Keta Mesarango ngu ye kuri ingoro yowonggo. Asa, ye mandeni ngu komo ingonduduyemo ko ingondudu teya, gome sobowooya, nowoondoye yowoorengoya, Anutro mande ngu keyoyi. Ye wetoro oode ma ootoogetoyi ngu, asa, no yeno yakaka oni ngundiro windogayi tunootewano. Noro narune wirikoyeroweroyiga ngu, ye ma ingootenggo. Ye nowoondoye ngu towikumba sugabododo ngundiro.
4 Nguro ngu, Sardis Kristen oni gidarega ye kewooroyemo oorootenggoku, ene ngundiro nguya kini. Ngu oni ngu, enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu sarayi oorengo. Nowoondoye ngu towi nengguro sarayi oorengo, ngu ngundiro. Ngu oni ngu, noya endeyoro oruwato.
5 Oni ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oorengo dowooro, dikaro oorootenggoku ngu, asa, nondo kumba sarayi ngu, ene yunoro, ko, nondo enengo oowooye sambo endemo so uyimo simoo bare keta oruweroyi oowooye nakangootenoku, nguno oruwa. No enengo oowooye ma toongoowano. Kini, nondo enengo oowooye noro Awanemo, ko, enengo sambono Engel oni nguya, ngu tunoo yootunoro ewano.
6 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweroyi gome ngu, ye komo Anutro Yukanimbo Kristen simoo bare yowuru musiyo bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Ero eyingo.

*Piladelpiya Kristen Oni Watangga Oorootenggoku Nguro Mande Soweyoyingo*

7 Nga mandega nga nakangoya soweyootoowega, sambono oni Engel Piladelpiya Kristen yowuru ngu sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Ngu ngandiro: Nondo kundingiyi oorengo (Yisas), ko, no oo teweroyi etenoku ngu, ngu no hamoo temukooteno. Nondo Yerusalem ende ketangga sambono oorooteku, nguro sobosobo koreteyingo oodoowe, kuri Dewitdo

oruwoku ngundiro. Nondo yamuko goosootoowe ngu, oni gurado mete ko ma goodoowa. Ngundiro nangge, no yamuko goodootoowe ngu, oni gurado mete yamuko ngu goosooweroyi nguya kini. Yisasdo nga mandega nga ero nakangowo.

8 Yendo no oowoonemo ko bidodo tetenggoku ngu, no kuri ingowono. Nguro no yengo hoorooweyerootoowe, ngunonggo oni gidarega nguya yedodo nowoondoyemo hamoo tewanggoku, nguno ombuwanggo. Oni gurado ngu mete yengo ko ngu ma gosiyerowa. Yengo watangga nguno, ye oni simoo bare oowooyingga kini, ene ye oni kewooroyemo, no oowoone yootunoro, ewero ngu, ene ma sosoreyingo.

9 Nguro ngu, ye ingootenggoku ngu, Yuda oni watangga ngu Setanro mandeni keyoro, ngunonggo ngandiro etenggo. Noore Yuda oni nguro soweni. Ngundiro etenggoku, ene Anutdo ene ko yoyoweroyi oningga rogo teyingo, nguno nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, nguro hamoo oorengo, ene Yuda oni kini. Ene godange oni nangge. Nguro ngu, ye ingoyi! No ngu oni ngu yoyewe, ene omburo, yengo oowooye bingami ngu okoowanggo. No yengo gome ingooteno, ero eyingo.

10 Ye ngu noro mandene gome dowooro, keyoro, ngunonggo yanggango dikaro, kowuri bidodo yeno ombutoni koorowoowonggo. Ngundiro nguro, naru wengamo Setanro towoo towoo oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu towootowoongga ngu yeno ma tunootewa.

11 Nguro ye gome ingoyi! No yeno sodedomangge tunootewano. Nguro yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga oorooteku, ngu gome yanggango dowootoyi, nguro oni gurado ngu ooga ngu ma yomburiyowa. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, yengo suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu kingo oo duwoo yoweroyi ngundiro yowanggo.

12 Asa, oni ene newendemo hamoo teyingo nguro yanggango dowooro, dikaro oodoni ngu, nondo ene yanggango yewe, noro Anutga, nguro yowuru ya Tembel nguro nonggini ngundiro yewe dikawa. Nguno ngu, ene suwooyi sano oruwa. Ngu oningga ngu, ene Anutromu, ko ene Yerusalem ende ketangga sambononggo ombuyingomu, nguno sugi sugi oruwa. Noro oowoone keta nguya ngu oningga inowano.

13 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweroyi gome ngu, ye komo Anutro Yukanimbo Kristen simoo bare watangga ngu bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Ero eyingo.

### *Leyodisiya Kristen Oni Watangga Oorootenggoku, Nguro Mande Soweyoyingo*

14 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Leyodisiya Kristen watangga ngu sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. No (Yisas) hamoo mande ngaro Simburi. Nondo ngu Anutro mande ngu nenengo suwooyi sano yootunoro eteno. No ngu, oo bidodo Anutdo yeyingo nguro Simburi. Nguro ngu, nondo nga mandega nga yeno soweyoro eteno.

15-16 No yengo muriye tetenggoku, ngu kuri ingootenoku ngu, ye nowoondoye gingo kini (nowoondoye hamoo ma teyingo oni ngundiro); ko, yengo nowoondoye kookingo oorengo nguya kini (oni nowoondoyemo hamoo teyingo oorengo ngundiro). Yo, ye yanggango no ma keneroro, noro ko nguya yanggango ma dowooro tetenggo. Kini, ye ngu wata eragano ngu kewoorokono oorootenggo. Ngundiro nguro, nowoondone kowuri urungga ingoro, nguro no mindeweroyi teteno.

17 Ye ngandiro ingondudu tero, etenggo. Noorengo wimbunanimo nangge, noore digi beye, sitowi urungga yoro, Anut doongeyimo no oni

nenengo oorooteto, ero ingootenggo. Nguro noore oo guraro ma wenonoro, ero ingootenggo. Ngundiro ingoro, nguro ye yengombo oowooye bingamiye okootenggo. Ene ye ma ingootenggo. No doongenemo ngu, ye angoyi oni oorengo tero, doongeye kiringo yero, mbirimbiri oorootenggoku ngundiro.
18 Asa, ataga no yeno yootunoro ewero. Ye noro nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango yetoyi ngu, hamoo gol ngundiro. Ye ngundiro tetoyi ngu, noro Yukane ngundo ye gome soboyerowa. Ye sitowiyedodo tewero ngu, asa, ye komo noro gol hamoongga kuri karo yomosiyoyingongga ngu uriyoyi. Asa, ye mete kumba sarayi (nowoondoye sarayi) ngu uriyoro, kutuwooro yemuro ngu, ye mbirimbiri ootooro, ma oyimo yowanggo. Ye mete doongeyemboro Marasin uriyoro doongeyemo yetoyi, mete tetoni, gome doongetewanggo.
19 Oni gidarega no nowoondone ene yunoro ngu, asa, nondo enengo muriye biyomingga, nguro mamanayeroro, yoyoro yoonenengoyerowano. Nguro ngu, ye komo yengo muriye biyomi ngu bidodo wirikoya, ingoya ngu, nowoondoye yowoorengoyi.
20 Ye gome ingoyi! No yengo nowoondoyeboro yamukoyi ngu dabemimo ootooro, ngunonggo no yengo nowoondoyemo ombuwero, nguro no yokakasangoro oorooteno. Oni gurado ngu noro manggone ingoro, no negonerootoni ngu, asa, no yani newendemo (nowoondoye newendemo uweroyi) uro, eneya oowari gobooro nero, ene no eneya gobooro oruwato.
21 Kristen oni ene Setanro towootowooni nguno yanggango dikaro, dagaro ngu, asa, ene mete noro sobosobo yaba bibiteweroyi, ngusina bingaminidodo nguno gobooro bibitewato. Kuri no nguya Setanro towootowoo ngu yanggango tero, dagatoowe, nguro Awanembo yaba bingaminidodo bibiteweroyi musiyosina, no nunootoni bibitetero.
22 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweroyi gome ngu, ye komo Anutro Yukanimbo Kristen simoo bare watangga ngu bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Ero eyingo.

# 4

## *Sambo Endemo Yambo Mande Teweroyi, Nguro Gabogaboyi*

1 Nga naru ngaro mande kinitetoni ngu, asa, sambo endeboro yamukoyi goosootoni, nguwoore no Yon oo gaboya gaboya kenowono. Ngundiro kenootoowe, ngunonggo manggowo gura kuri ingowonoku manggowoogaku, unggu ngguyi ngundiro etoni ingootoowe, eyingo. Ge ngano ooretooga, nondo oo bidodo kootu tunooteweroyi, ngu etunggeroowe, ero eyingo.
2 Sodedomangge Anutro Yukani nono omburo, yanggango nunootoni, nguno sambo ende nguro sobosobo yaba gomengga kenootoowe, nguno oni gura bibiteyingo.
3 Oni yaba bingamidodo bibitewokungga, ngu no kenootoowe, enengo goweyi ngu digi nakanakangoyingo oo wadori oowooyi Yaspa, ko, digi suku oowooyi Koniliyon ngundiro kenoyingo. Wowo ngundo ngu, digi gome titoyingga oowooyi Emeral ngundiro, ngundo enengo yaba gomengga ngu pawangoro oriyingo.
4 Yaba bingamidodo ngu, onibiga ko namoraya nguya (24) bibiteweroyi, ngundo Anutro yaba duridarinidodo kewooroko urungga oorooteku, ngu pawangoro oodoyi, ko, oni tabango onibiga ko namoraya nguya (24) ngundo ngu sanganimo bibiteyingo. Ngu tabango oniku ngu, ene nengguro sarayi

oorengo tero, ko gome tewonggoku, nguro gol tomokuyi ngu tabayemo kutuwooyingo.

5 Yaba bingamidodo ngunonggo gusiro ngguyi ingoro, ko yowari nguya tero, toongetoni kenoyingo. Ngundiro tetoni, ngu ingowono. Yaba omukumundoongosina nguno soru himi kandegura gidemboro eraya oruwonggoku, ngu Anutro Yukani nguro koni kandegura gidemboro eraya ko teyingo nguro gabogaboyi.

6 Yaba bingaminidodo bibiteweroyi omukumundoongosina oo gura nguya oruwo. Ngungga ngu, sono koongeyingo urungga ngu oo komboni (Galas), ngundiro gome himi oorengo. Oo namoraya keta oorootenggoku, Anutdo sambo endemo yewoku, ngundo yaba bingaminidodo ngu pawangoyingo. Ngu Oo Keta oorootenggoku, ngu kootuyesina, nomoyesina nguya doongeye oowooyingga oorengo oorootenggo.

7 Oo keta namoraya oorootenggoku, nguro koreteroga ngu Layon ngundiro; erayayiga ngu, Bulmakawu ngundiro; kabusayiga ngu, oni omukumundooye ngundiro; namorayayiga ngu, punggi urungga ngundiro bawooro ooroote.

8 Oo Keta Oorootenggoku namorayaga ngu, ene songomo songomo, wireye kandegura gidemboro guranangge oorootenggo. Ngu wireye bidodomo ngu, sanganisina newendesina nguya doongeyedodo nangge oorootenggo. Suwoono, sano, naru bidodo, ene yambo ngandiro Anutno utororootenggo. Ene ngundiro tero ma kengetenggo.

Ge noorengo Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani. Ge Oo Bidodoboro Simburi nguro oni bidodo bingamingge ero okootenggoku ngu, ge yanggangonggedodo oorengo. Ge Kundingiyi, Kundingiyi, Kundingiyi oorengo! Ge kuri oruwoku, ataga nguya ooroote. Ngundo nangge, kootuyisina ko ombuwa. Ero eyingo.

9 Anut suwooyi sano keta oorootekungga, ngundo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitetoni, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, ngundo narudodomo Anut oowooyi bingami duridarinidodo, ngu ero okooro, eneno esosooteyingo.

10 Ngundiro tetoyi, ngu tabango oni onibiga ko namoraya nguya (24), ngu enengo yaba bingamidodo nguno bibitero, ene Anutno yambo mande tero, keyi damonimo boodoo oondoogero, enengo gol tomoku ngu yoro, Anut suwooyi sano keta oorootekungga, keyimo yero, nguro bingamini, ero okooro, ngu ngandiro etenggo.

11 Ge noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Anut urungga oorengo! Ge Oo Bidodoboro Simburi, nguro noore mete oni bidodo nowoondonani ngu, komo gengo duridarige oowoongge, ngu ero okoowato. Ndatero nguro, ge yanggangonggedodo oorengo! Gengo ingondudunonggo nangge oo bidodo yemukootoyi oorootenggoku, nguro Simbuye, ero eyingo.

# 5

*Oo Kootuyisina tunooteweroyi Ngu Bukno Oodoni, Nguro Roogootero Gosiyoyingo*

1 Anut enengo yaba gomemo bibitero, kandeyi koondosina nguno, buk wagayingongga oodoni, nondo Yon kenowono. Buk ngu newendesina sanganisina nguya nakangoyingomu ngu oodoni, ngu sunggi kandegura gidemboro eraya yero, roogo tero gosiyoyingo, nguro onindo buk newendemo mete ma kandangewanggo.

2 Ngundiro oodoni, no sambono Engel oni yanggangonidodoga
kenootoowe, ene manggaru tero eyingo. Oni onendo ene mete ngu buk
wagayingongga, ngu sunggidodo ngu mete oomboongewa? Ero eyingo.
3 Ngundiro etoni, ene oni gura sambo endemo oorooteku, oni merako
ngano oorooteku, ko, oni mera newendemo kumootoyi mereyerootoyi oo-
rooteku, ngundo mete buk wagayingongga, ngu sunggidodo oomboongero,
wesiyoro, newendemo mande ngu kenoweroyi oni gura ma ooroote.
4 Ngundiro nguro, oni gurado ngu bukga ngu kenondandangero, wesiy-
oweroyi nguro simburi nguya ma kenoro, nguro no sendoro biyobiyomi
tewono.
5 Ngundiro tetoowe, tabango oni gurado nono eyingo. Ge sendo yokoya,
gome ingo! Yuda soweno, ngunonggo oni soboyeroyingo oni (Yisas)
tunootewoku, ngu Dewitro osiyi. Ngundo ene Setanya ebe yanggango
oorengo utoro, enendo Setan dagawokuro, nguro ene mete ngu buk
wagayingo sunggi ngu oomboongero wesiyowa. Ero eyingo.
6 Ngu naruno, no Yisas kenootoowe, dikaro oruwoku, ngu Sipsip nangoni
udoyi kumooyingo ngundiro. Ene Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, ko,
tabango oni ngu kewooroyemo dikayingo. Ngu Sipsip Nangoningga ngu
nggamari kandegura gidemboro eraya, ko, doongeyi kandegura gidemboro
eraya oruwo. Ngungga ngu, Anutro Yukani nguro ko kandegura gidemboro
eraya, nguro koye gura gura ngu gabogaboyi. Anutdo ngu kongga ngu mera
bidodomo soweyootoni oorowuyingo.
7 Sipsip Nangoningga, ngundo Anut enengo yaba bingamidodo nguno
bibitetoni, ngu kandeyi koondosina buk wagayingongga oorooteku, ngu
yoyingo.
8 Enendo yootoni, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga ngu, ko, tabango
oni onibiga ko namorayaga, ngudodo Sipsip Nangonimo bagootero, yambo
mande teyingo. Tabango oni ngu bidodo songo songo Gita gura oowooyi
Harup, ngu yoro, ko, koondo gol wadori oorengo wooro kundingiyi
ndindingododo, ngu koondomo angero oruwo. Ngu wooro gome kundingiyi
ndindingododoga, ngu ngandiro: oni simoo bare Anutno nowoondoyemo
hamoo teyingo, nguro yemboongeyingo.
9 Ene yambo ketangga ngandiro ureyingo.
Hamoo oorengo, ge komo nga buk wagayingongga nga, enengo sunggi
bidodo ge mete oomboongero yoro wesiyowa. Ndadiro nguro,
onindo ge gudoyi kumooro, ngunonggo gengo sidu darogebo oniro
weti mbumbuwa ngu uriyeroro ko yoyootoni, nguro Anut doongey-
imo oni nenengo tunooteyingo. Yo, ge oni simoo bare merako ngano
oorootenggoku, ngu oni sowe bidodo, ko, mande bungeye bidodo, ko,
goweye gura gura bidodo, ngu uriyeroyingo.
10 Gedo oni simoo bare geno nowoondoye hamoo teyingo ngu tetoyi,
noorengo Anutga nguno wooro yeyingo oni watangga tunooteyingo.
Ngundiro tero, ene merako oni ngaro sobosobo nguya tero oruwanggo. Ero
eyingo.
11-12 Arisa, no ko doongetero, sambono Engel oni oowooyingga oorengo
ma kandangeweroyi, ngu yeyoyingo. Ngu sambono Engel oni, ko, Oo
Keta Oorootenggoku namorayaga, ko, tabango oni ngu bidodo Anutro
yabani bingamidodo, ngu pawayeroro meno moguru urungga tero, yambo
yanggango ureyingo ngu ingowonoku, ngu ngandiro:
Sipsip Nangoningga nga ngu, kuri onindo utoyi kumooyingo. Ngundiro
nguro, ene komo mete yanggango bidodo yoro, ko, oo gome gomemu,
ingoyingo gome nguya ko yanggango urungga oorengo yowa. Yo,

ene mete oni bidodobo Sipsip Nangoni bingami ero okooro, ko, duridarinimboro nguya yootunoro ero, esosooteyinootenggo. Ero eyingo.

13 Ngu naruno, no oo bidodo Anutdo yewoku ngu sambo endemo, merako ngano, ko, mera newendemo ameno, wendeyino nguya oorootenggoku, nguro nowoondoye bidodo eneno yambo utoro, etoyi, ingowonoku, ngu ngandiro:

Noorendo Anut enengo yaba bingaminimo bibitetoni, ko, Sipsip Nangoni (Yisas) nguya enengo oowooyari bingamiyari, ero okooteto. Suwooyi sano duridari ko yanggango ngu bidodo, ngu enengomu nangge! Ero eyingo.

14 Ngu Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, ngundo eyingo. Ngu hamoo oorengo, etoyi, asa, tabango onidodo ngu nguno bagootero, yambo mande tetenggo.

# 6

*Sipsip Nangonimbo Buk Wagayingongga Nguro Sunggidodo Kandegura Gidemboro Eraya, Ngu Oomboongeyingo*

1 Ngu naruno nguno, no Yon Sipsip Nangoni kenootoowe, ngundo ngu bukga sunggidodo kandegura gidemboro erayagado gosiyoyingongga, ngu dowooro, sunggi koreterogaku oomboongetoni kenowono. Ene ngundiro tetoni, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, nguromu gurado manggaru tero, mande etoni, ngu ngguyi gusiro ngundiro etoni ingootoowe ngu, ge ombu, ero eyingo.

2 No ngundiro ingoro doongetero, oni gura, ngundo Hos sarayingga ngu sanganimo bibiteyingo. Ene idi nasa dowooro, tomokuni gol tabangomo oodoni kenowono. Ene ebe utoro, dagayeroweroyimboro ooro, enendo kuri dagayeroyingo ngundiro.

3 Ngundiro tetoni ngu, asa, Sipsip Nangoni, ene sunggidodo erayayiga, ngu oomboongetoni, ingootoowe, Oo Keta Oorootenggoku namoraya, nguromu erayayiga ngundo manggaru tero eyingo. Ge ombu! Eyingo.

4 Ngundiro etoni, Hos gura dagoyi oorengongga tunooteyingo, ngu sanganimo oni bibiteyingo. Anutdo ngu oningga yanggangoni inowoku, nguro ngu oningga, ngundo oniro nowoondoye ayibi muri ngu andangero yokoyingo. Yokootoni, nguro oni ene nowoondoye ebe urewero muri nguro hahangero, ebe ureweroyi nangge ingoro tetenggo. Oni Hos sanganimo bibitero, oorooteku ngu, ene duge pirungga, ngundo ebe ureweroyi kongga, nguro dowooyingo.

5 Ngundiro kenootoowe, Sipsip Nangoningga, ngu buk nguro sunggidodo kabusayiga, ngu oomboongeyingo. Ngundiro oomboongetoni, ingootoowe, asa, oo keta oruweroyi nguro kabusayigakundo eyingo, ge ombu, ero eyingo. Ngundiro etoni, no doongetero, Hos iriyongga kenowono. Hos sanganimo oni gura bibiteyingo, ngu kandeyimo oo kowuri wirikoweroyi (Skel) gura dowooyingo.

6 Asa, ngu naruno, no ingootoowe, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, ngu kewooroyemo manggaru tero eyingo. Onindo sa gurananggeboro ko uriyi nguro beyeyi bidodo yoro, ngundo oowari bobodi nangge yorootenggo. Ene oniro oo urumi ko Wayin ngu ma yomburiyowero! Ero eyingo.

7 Sipsip Nangoni, ngundo bukro sunggidodo namorayayiga ngu oomboongetoni, ngu ingootoowe, Oo Keta Oorooteku namorayiga, ngundo eyingo. Ge ombu! Ero eyingo.
8 Ngundiro etoni, no doongetetoowe, Hos goweyi mandoniyi gura tunooteyingo. Hos sanganimo, oni gura bibiteyingongga ngu oowooyi Kumooweroyi, oni gura oowooyi Setanro Ende Biyomingga, ngundo kootu kootu dowoowero ombuyingo. Anutdo ngu oni erayaga ngu yanggango yunoyingo. Nguro ngu, dugebo sayi gura gura, ko, oowari kumooyingombo, nusako kokimbo nguya mera bidodomo gumi namoraya, nguromu gurananggebo yomburiyeroro yurewari.

9 Ngu naruno, ene bukro sunggidodo kandegurayiga ngu oomboongetoni, doongetero, Kristen oni enengo nowoondoyemo hamoo tetoni yureyingomu, nguro gaboye Anutno wooro yeweroyi yaba ngu newendemo oorootenggoku, ngu yeyoyingo. Kurimi, ngu oni ngu Anutro mandeni gome dowooro, ngunonggo onino mande wesiyoro etuyerootoyi, nguro mundi onindo yutoyi kumooyingo.
10 Kristen oni kumooyingo nguro gaboye, ngundo meno manggaru tero, ngandiro eyingo. Ge Oo Bidodo Simburi Simbunani, yanggangonggedodo kundingiyi oorengo, gengo muringge mandege ngu hamoo oorengo. Naru ndadiboro ge noorengo sidu daronani wendoyingongga, nguro mundi oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, nguno gumi wirikoyeroro wendangewa? Ero eyingo.
11 Ngundiro etoyi ngu, arisa, Anutdo kumba sarayi piru piru, ngu oniku kutuwooyunoro eyingo. Ye naru bodaga nangge kengetoyiga, yengo dobookuriye ko gobooroye ngu, Yisasro kirikiri oni nguro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nguya kumootoyigogo, nondo sunggi ero ewonoku kinitetoni ngu; asa, no gumi wendangero yunowano. Ero eyingo.

12 Ngu naruno nguno, no kenootoowe, ene bukro sunggidodo kandegura gidemboro guranangge oomboongetoni, nguro mera nga bidodomo imimi urungga oorengo yoyingo. Ngu naruno, sa ngu ooreri iriyo oorengo, ya gabuyi ngundiro tunooteyingo. Kombo nguya dagoyi oorengo sidudaro ngundiro tunooteyingo.
13 Ngu naruno, tootu bidodo merako sisoreyingo, de koonda tanggori doogo yanggango urunggado umamingootoni, pitiro sisoreteku ngundiro.
14 Sambo nguya oororo, wagaro kinitetoni, towi wagatenggoku ngundiro teyingo. Mera pupuridodo ko meradonidodo nguya, enengo musiye oorengo ngu yokoro, woosooro, oororo omburo teyingo.
15 Ngundiro tetoyi ngu, mera nga sobosobo koreteyingo oniku, oni oowooyedodomu, me oniro tabango oniku, beye sitowiyedodo oni, yanggangoyedodo oni, kingo kirikiri oniku, ko, oni bidodo kingo oorootenggoku ngu bidodo, merako ngano oruwanggoku, ngundo saro oororo, mera purimo oorero, digi woondokoyi newendemo kombitero, ko digi ururu kootuyesina nguya kombiteyingo.
16-17 Ene sosoreyingo urungga oorengo tero, mera pupuri, ko, digi ururu nguno meno manggaru tero, eyingo. Anut enengo yaba bingaminimo bibiteteku, ko, Sipsip Nangoni nguya nooreya sanggiri urungga teyingo. Nguro mera pupuri, digi ururu, yendo ombuya, noore wiriyeroya oongooyeroyi! Ndadiro nguro, ngu naru urungga oorengo, nguno erayaga, ngundo sanggiriyari urungga oorengo, ngu nooreno gumi urungga oorengo tunooteyingo. Onendo nguno dikaro, yanggango yewa? Hamoo oorengo, noore yanggangonani eneya eneya kini, ero eyingo.

# 7

*Anutdo Iserel Oni 144,000 Rogoyerootoni, Enengo Ko Teweroyimboro*

1 Ngu naruno nguno, no Yon sambono Engel oni namoraya, mera urungga
nga bidodo wenga wengamo dikaro, oodoyi kenoyingo. Kenoro, ene
mera ngaro doogo namorayaga ngu yodowootoyi, nguro doogo ngu mera,
wendeyi, ko, de nguya ngu uwootoni, ma umamingoyingo.
2 Anutdo ngu Engel oni namorayaga, ngu yanggango oorengo yunoro, ngu
kootuyisina mera sambo ngu yomburiyeroweroyimboro yoyeyingo. Ngu
naruno ngu, sa ooretekusina nguno sambono Engel oni gura tunooteyingo.
Anut keta oorooteku, ngundo ngu Engelngga, ngu kongga ngu teni, ero
rogo teyingo. Ngundiro nguro, ngu sambono Engelngga, ngundo Engel
namorayaga nguya meno manggaru tero eyingo.
3 Ye mera, de, wendeyi nguya sodedo ma yomburiyerowero. Noorendo
koretero Anutro ko oni kembawasayemo, Anutro sunggi yero, yokootooye
ngu, asa, kootuyisina ye mete oo ngu yomburiyoyi. Ero eyingo.
4 Ngu naruno, oni ndadiro Anutdo rogoyerowoku, ngu no ingowono. Ene
Iserel oni sowengga ngu bidodomo (144,000) rogoyeroyingo, ngu ngandiro.
5-8 Yuda sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Ruben sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Gad sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Aser sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Naptalayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Manasa sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Simiyon sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Liwayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Isakar sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Sebulan sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Yosep sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Beniyamin sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.

*Kristen Oni Oowooyingga Oorengo Sambono Oorootenggoku, Ngu Ma Kandangeweroyi Nguro Mandeye*

9 Ngu naruno nguno, no doongetero, oni simoo bare urungga oorengo
ma kandangeweroyi, ngu yowuruwooro oodoyi yeyoyingo. Ngu oni simoo
bare ngu oni sowe bidodoboro, oni mera bidodomonggo, oni goweyi gura
gura bidodo, ko, mande bungeye gura gura bidodo, ngu oni bidodo, ene
Anut yaba bingaminimo bibiteteku ngu doongeyimo, ko, Sipsip Nangoni
doongeyimo nguya dikayingo. Ene kumba sarayi oorengo yemuro kutu-
wooro, kandeyemo toonggo uyi dowooyingo.
10 Ngundiro dowooro, dikaro, meno manggaru tero, ngandiro eyingo.
Noorengo Anut, enengo yaba bingaminidodo nguno bibitetoni, ko, Sipsip
Nangoni ngundo noore ko yoyoyingo! Ero eyingo.
11 Sambono Engel oniku Anutro yaba bingamini nguno pawangoro, dika-
toyi, ko tabango oniku, ko Oo Keta Oorootenggoku oo namorayaga nguya
pawayeroyingo. Ngu bidodo Anut tanggeyimo omukumundooyesinanggo
bagootero, yambo mande tero eyingo.
12 Ngu hamoo oorengo! Noore gengo oni oni tero, bingamingge okooro,
gengo duridariboro eteto. Ge nangge ingoyingonggedodo, yang-
gangonggedodo, nguro ngu, noore geno esosootero, bingamingge
okoowato. Ge nangge noorengo Anut, suwooyi sano sugi sugi
ootooro, oororo oruwa! Ngu hamoo oorengo! Ero eyingo.

13-14 Ngu naruno ngu, tabango oni gurado no sumoo nunoro eyingo. Ngu simoo bare kumba sarayi kutuwooro, oorootenggoku, ge ingooteku ngu onendo? Ge ingoote, ene ndanonggo mayero oorootenggo? Etoni, nondo gumi ewono. Kini, oni urungga, gedo etooga ingoowe. Ero etoowe, arisa, oni urungga ngundo ngandiro eyingo. Ngu oni ngu, naru wengamo, Setanro towootowoo wenga oorengongga, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, nguno yureyi kumooyingo. Ngu kuri Sipsip Nangoningga nguro sidudarowo, ngundo enengo nowoondoye towikumbaye nguya sonowootoni, sarayi tunooteyingo.
15 Arisa, ene Anut doongeyimo dikaro oorootenggo. Nguno ngu, suwooyi sano, ene Anutya gobooro ootooro, koni teyinootenggo. Ngundiro tetoyi, Anutdo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitero, ngunonggo ene gome soboyeroote.
16 Ngundiro soboyeroro oodoni, ene oowariro, sonoro, ko ma ingowanggo. Sa kookingo, oo gurado nguya, goweye ko ma yoodewa.
17 Ndadiro nguro, Sipsip Nangonimbo ene Anutro yaba bingaminidodo tanggeyimo ootooro, ngunonggo ene gome soboyeroro ooroote. Ene ngunonggo yoyoro, sono omungo gomengga suwooyi sano ngundiro oorero, noore keta oruweroyi ngu yunootoni, oorooteku, nguno oni yoyoro ombuwa. Anutdo oni enengo kowuriye bidodo andangeyunootoni, ene ko ma sendowanggo. Ero eyingo.

# 8

*Sipsip Nangonimbo Bukro Sunggiyi Kandegura Gidemboro Erayayigaku Oomboongeyingo*

1 Ngu naruno nguno, Sipsip Nangoni ene bukro sunggiyi kandegura gidemboro erayayiga ngu oomboongeyingo. Ngundiro tetoni ngu, sambono oo oorootenggoku ngu bidodo, ari nggiringgara kini oororo, naru bodaga (1/2 Awuwa) nenetero oriyingo.
2 Ngu naruno, no Yon sambono Engel oni kandegura gidemboro eraya Anut doongeyimo dikatoyi, Anutdo unggu guranangge nangge Engel oni ngu yunootoni yeyowono.
3 Ngundiro tetoni ngu, sambono Engel oni gurado, Anutro wooro yeweroyi nombo tanggeyimo omburo dikayingo. Nguno dikaro, ene wooro yeweroyi gol koondoyi wadori oorengo ngu dowootoni, Anutdo sambono Engel oni de sidumi ngundo wooro kundingiyi ndindingododo ooreroruwoku, ngu oowooyingga inoyingo. Engel onindo ngundiro dowooro, Kristen simoo barero yemboongetenggoku nguro wooroyi nguya yowuruwooro, dowooro, Anutro yaba bingaminidodo ngu omukumundoongosina nguno wooro yeyingo.
4 Ngu wooro kundingiyi, ndindingododo ngu, ko Kristen oniro yemboongeweroyidodo ngu bidodo yowuruwooro, Engeldo dowootoni, ngunonggo Anut doongeyimo ooreyingo.
5 Ngundiro tero, asa, Engel onindo gol koondo wadori oorengo nguno wooro kundingiyi ndindingododomu oorooteku, ngu yoro, ene wooro yeweroyi musiyomo, ngunonggo de dogoni yoro, gol koondoyimo yetoni, angero ooretoni, yoro, merako oorongootoni uyingo. Utoni ngu, nguno gusiro ngguyi urungga utoni, ngguyi gura gura, yowari urungga soru ooretoni, ko, mera imimi yoyingo.

*Sambono Engel Oni Unggu Uwooyingo*

6 Ngu naruno, sambono Engel oni kandegura gidemboro eraya, ene
kandeyemo unggu kandegura gidemboro eraya uwoowero teyingo.

7 Engel koreteroga, ngundo ungguga ngu uwooyingo. Uwootoni, asa, Ayis
sambononggo ko de dogoni sidubo yowoorengoyingomu, ngu oo kabusaga
ngu yoro, merako oorongootoni uyingo. Mera, de ngu bidodo rogowootoni
sosi kabusa tunootetoni, nguromu sosi de guranangge mera guranangge
kamukoyingo. Ngundiro tero, so keta nguya ngu bidodo kamukoyingo.

8-9 Sambono Engel koreteroga nguro koni kinitetoni ngu, asa, ko sam-
bono Engel oni erayagakundo, enengo unggu uwooyingo. Uwootoni ngu,
asa, mera puri urungga dedeku ngundiro tunootetoni, Engelndo yoro,
wendeyino oorongootoni, wendeyi koongeyingomo uyingo. Ngundiro
tetoni ngu, wendeyino usowootoni, sosi kabusa tunootetoni, nguromu
wendeyi sosi guranangge sidu daro tunooteyingo. Ngu sononggano
ngu sidudaro tunootetoni, nguno oo keta oorootenggoku ngu bidodo
kumoomukootoyi, nguno wanggo oorootenggoku ngu bidodo yomburiye-
rootoni, biyomi yemukoyingo.

10-11 Engel erayayiga nguro koni kinitetoni ngu, asa, sambono Engel
oni kabusayiga, ngundo enengo unggu uwooyingo. Uwootoni ngu, asa,
tootu urungga ngu oowooyi kowoo, ngundo soru oorengo dero, sam-
bononggo, merako, sonono, ko sono omungo nguno nguya soreyingo.
Ngundiro soretoni ngu, asa, sono bingo bidodo ko sono omungo bidodo
ngu usowooyerootoni, nguromu sosi kabusa tunootetoni, nguromu sono
bingo sosi guranangge, ko sono omungo sosi guranangge nguya, ngu sono
kowoo tunooteyingo. Ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare sono kowoo
tunootewoku, ngu nero ngu, sodedomangge kumooyingo.

12 Engel kabusaga nguro koni kinitetoni ngu, asa, sambono Engel oni
namorayayiga, ngundo enengo unggu uwooyingo. Uwootoni ngu, asa, sa,
kombo, tootu ngu bidodo wesoowootoni, sosi kabusa tunootetoni, nguromu
sa sosi guranangge, ko kombo sosi gura, ko tootu sosi gura ngu bidodo
yomburiyootoni, ooreri teyingo. Ngundiro nguro, sa gumi gura himi kini.
Suwoo gumi gura nguya suwoono himi kini.

13 Engel namorayayiga nguro koni kinitetoni ngu, asa, no doongetero
punggi urungga samboriri bawootoni kenootoowe, ene ki urungga ero
eyingo. Gowugowurongo! Gowugowurongo oorengo! Ye simoo bare
merako oorootenggoku, ngu gowugowurongo! Ndadiro nguro, sambono
Engel kabusagobo enengo unggu uwoowero tunootewa. Uwootoyi ngu, asa,
kowuri urungga oorengo simoo bareno tunootewa! Ero eyingo.

# 9

1 Ngu naruno, sambono Engel oni kandegurayiga, ngundo enengo ung-
guga ngu uwooyingo. Uwootoni, nguno tootu no Yon kenootoowe, ene
sambononggo merako soreyingo. Anutdo ngu tootungga ngu mere ooriroyi
oorengo wenga kiningga, ngu goosooweroyi ki inoyingo.

2 Ene mere urungga ngu goosootoni ngu, ngunonggo wooro sobugo
oorengo oorero, duru katoyi sobugo ooreteku ngundiro. Ngu wooro sobugo
urungga ngu mere urungganonggo oorero, ngundo sa ko sambo nguya
doobengootoni ooreri teyingo.

3 Ngu wooro sobugo urungga, ngunonggo munga katu urungga merako
ombutoyi, Anutdo yanggango urungga yunootoni, nguro ene mete oni
yokiweroyi yanggangonidodo, ngu putegooro urungga ngundiro.

4 Anutdo ngu munga katu nguya eyingo. Ye de so oo bidodo mera
nganonggo ooreteku, ngu ma yomburiyerowero. Kini, ye ngu oni simoo
bare Anutro sunggi kembawasayemo kini ngu nangge yokiyi.
5-6 Nguro yengo marasin biyomi ngu oni yokitoyi, ngu ogingo urungga
oorengo ingororuweroyi nangge, ene yendo oni ma yureni kumoowanggo.
Ero eyingo. Ngundiro etoni, asa, munga katu ngundo oni yokitoni ngu,
ogingo urungga ingoro oodoyi, kombo kandegura ogingo urungga oorengo
oruwa. Ogingo nguno kumooweroyi ngu, kingo ogingo nangge ingoro
oruweroyi.

7 Katu munga ngu, ene Hosmbo me ebe urewero yoonenengoro, oo-
rootenggoku ngundiro. Enengo tabayemo ngu gol tomokuyi ngundiro, ko
omukumundooye ngu oni omukumundooye ngundiro.
8 Enengo tabaye uye ngu bare uye ngundiro, ko enengo metooye ngu bo
metoyi pageyoyingo ngundiro.
9 Enengo nomoye ngu Ayen nengguroyi ngundiro, ko enengo wireye
ngguyi ngu, digi kembe urungga ombuteku ngguyi ngundiro.
10 Enengo koondoongeriyemo ngu, putegooro metoyi koondoongeri-
mongga ngundiro. Nguno ngu, Anutdo yanggango yunowoku ngu, oni
yosanggawero nguno enengo sidumi (Marasin) biyomi, ngundo oni ogingo
yunoweroyi. Ogingo ngu kombo kandegura oruwa.
11 Enengo tabangoye koreteyingo urungga ngu, ngu Engel ngu mere
urungga wenga kiningga, nguro sobosobo. Hiburu mandeno ngu oowooyi
Abadon, ko Girik mandeno ngu oowooyi Apoliyon, nguro muri damoni
ngandiro: Oo yomburibari oni.

12 Naru koreteroga kowuri urungga oorengo, ngu kiniteyingo. Ayiyo. Ene
kowuri ururu oorengo eraya namoko ombuwari.

13-14 Arisa, sambono Engel oni kandegura gidemboro gurananggeyiga
ngundo enengo unggu uwooyingo. Uwootoni ngu, manggowo gura wooro
yeweroyi gol yabayi Anut doongeyimo oruwoku, ngu mundumisinanggo
etoni ingowono. Ngu manggowooga ngundo Engel oni kandegura gidem-
boro gurananggeyiga unggu dowooyingongga nguno eyingo. Ge Engel
namorayaga biyomi Yuparetis sono dabemimo Anutdo gosiyerootoni oo-
rootenggoku, ngu komo uto wesiyo, eyingo.
15 Ngu narunggano nguno, ngu sambono Engel namorayaga ngu
yoyokoyingo ngu, oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu sosi
kabusa watayero, nguromu sosi guranangge yureyi kumooweroyimboro.
Ngu Engel ngu, naru enengo Anutdo roogo teyingongga, ngu sobowooro
oruwonggoku, nguno nangge ko teweroyimboro oorootenggo.
16 Me oni ngu Hos sanganimo bibitetoyi, ngu ma kandangeweroyi.
(200,000,000 oni), ene no etoni ingowonowo.
17 Nondo gaboya gaboya ngundiro doongetero, Hos oni nguya bibite-
toyi yeyowono. Enengo muriye ngandiro: oni Ayen nengguroyi ngu
duridarinidodo wadowadori, nguro goweye ngu dagoyi oorengo, uringgi
oorengo, ko kooronggguyi nguya. Hos tabaye ngu, nusako koki layon tabango
ngundiro. Manggoyemonggo de dogoni, wooro nguro ndindingo oorengo,
nu mindiyo buwoo (digi Salpa) ndindingo ngundiro manggoyemonggo
ombuyingo.
18 Ngu oo kabusaga biyomi oorengo manggoyemonggo tunootewoku, ngu
biyomi oorengo, ngunonggo de dogoni ko dero wooro, ko digi ndindingo
biyomi oowooyi Salpa. Ngu oo kabusangga ngu Hos manggoyemonggo

tunootetoyi, ngundo ngu, oni simoo bare wata kabusaga rogoyeroro, nguromu oni wata guranangge yureyi kumooyingo.
19 Hos nguro yanggangoye ngu manggoyemo, ko koondongeriyemo oo-
roote. Enengo koondoongeriye ngu sire tabango ngundiromu, ngundo oni
ngu yomburiyeroyingo.
20 Oni wata eraya keta oorootenggoku, ngundo ene oo biyomi oorengo
oni gidaregano tunootewoku, ngu kenoro, nguro ene oo biyomi enengombo
tetenggoku, ngu ma kootu inoro yokoyingo. Kini, ene oombooro biyomimo
yambo mande tero, enengombo oo gabogaboyi tewonggoku, ngu Gol,
Siluwa, Ayen koorongguyi, digi, de, ngundo anut godange ngu gabogaboye
tetenggo. Ngu anut godange ngu mande eweroyi kini, doongeteweroyi kini,
oororo omburo teweroyi nguya kini. Nguno yambo mande tetenggoku, ngu
ma yokoro yowoorengoyingo.
21 Ngu oni ngu, ene yureyi kumooweroyi muringga ngu, gosonggi
teweroyi muringga ngu, sebobarese teweroyi muringga ngu, yakaka
teweroyi muringga ngu, ngu muri ngu bidodomo ene nowoondoye ma
yowoorengootoni, oo biyomi muri ngu ma yokoyingo.

# 10

*Sambono Engel Onindo Buk Bodaga Wagayingomu Dowooyingo*

1 Ngu naruno, no Yon doongetero sambono Engel oni gura yanggango
sambononggo ombutoni kenowono. Enengo nengguro goboorebo dooben-
goro, tabangomo ngu wowombo nguno pawangoro oruwo. Enengo
omukumundoongo ngu sa ngundiro, ko keyi ya nonggini dero gidoreteku
ngundiro.
2 Ene kandeyimo buk wagayingo bodaga gura dowooyingo, ngu ma
nakangowero, ngu gengo ingondudugemonggo nangge ingo, ero eyingo.
3 Ngunonggo kenootoowe, ene meno manggaru urungga oorengo se koki
oowooyi layon, ngundo sendooteku ngundiro teworo. Ene ngundiro meno
manggaru tetoni ngu, arisa, gusiro kandegura gidemboro eraya, ngundo
ewonggori.
4 Ngu gusiro kandegura gidemboro eraya, ngundo gusiro nggawo tero
yokootoyi ngu, nondo bukno nakangowero tewonowo. Ngundiro tewero
tetoowe ngu, asa, Anutndo Sambononggo ingootoowe eworo. Nga mandega
nga gusiro kandegura gidemboro erayagakundo ngguyiro etenggoku, ngu
ge komo gengo ingoyingomo nangge orini. Ge bukno ma nakangoweroro
eworo.
5-7 Ngu naruno no ngu sambono Engel oninggaku kuri kenootoowe ngu,
keyi wendeyi sanganimo ko merako dikayingo. Ene kandeyi koondo
sambosina okooro, ngandiro eyingo. No hamoo oorengo sorumimonggo,
Anut suwooyi sano keta oorootekungga, ngundo sambono, merakono, ko,
wendeyino nguya oo oorootenggoku, ngu bidodo yeyingo nguro oowooy-
imonggo nangge, no hamoo mande gosiyoro eteno. No naru ko ma
gosiyowano. Kini, sambono Engel oni kandegura gidemboro erayayiga,
ngundo unggu uwooweroyi narungga nguno, ngu ooga kombiteyingomu,
ngu enengo ingondudu eyingo ko oni, ngundo ero oni etuyerowonggoku,
ngu narunggano nguno yeni, kini temukowa. Ero eyingo.
8 Asa, ngu manggowooga sambononggo etoni ingowonoku, ngundo meno
ko eyingo. Ngu Engelngga keyi wendeyino, merakono nguya kewoongoro
oorootekungga, nguno ooroya, ge kandeyimo buk wagayingongga wesiy-
oro, dowooro oorootekungga, ngu yo. Eyingo.

9 Ngundiro etoni, nguro no eneno oororo ewonowo. Ge buk bodaga
ngu nonuno ero etoowe, enendo gumi eyingo. Ge yoya ne. Netoyi
ngu, manggogemo ningguri ngu siso mindiyo sonoyi ningguri, ngundiro
tunootetoni, ene kawunggemo oo ngu kowoo yero tunootewa. Ero eyingo.
10 Ene ngundiro etoni ngu, no ngu buk bodaga ngu kandeyimonggo yoro
newono. Netoowe, manggonemo ngu siso sonoyi ningguri ngundiro ingoro
yokowe kawunemo utoni, ngunonggo kowoo tunootetoni ingoyingo.
11 Ngundiro buk nero, ingootoowe, asa, manggowo gura nono eyingo.
Ge komo Anutro mande oo kootu eneno tunootewerroyi, oni simoo bare
mera bidodomo, oni sowe bidodomo, enengo mande bungeye gura gura
bidodomo, ko sobosobo oni koreteyingo ngu bidodomo nguya, ko wesiyoya
e. Ero eyingo.

# 11

*Anutro Ko Oni Erayaga, Ngundo Anutro Mande Wesiyoro Ewori*

1 Ene Anutdo usudogo gura nunowoku, ngu oo rogo teweroyi, ngu usu
dowooro saweroyi ngundiro. Ngundiro nunoro eyingo. Ge ootoogeya, noro
ya kundingiyi (Tembel), ko wooro yeweroyi musiyo nguya rogowooya, ko,
oni simoo bare nguno noro yambo mande tetenggoku, ngu kandangeya,
ngundiya rogowoo.
2 Ene ge noro ya koneyo gumi endesina, ngu ma rogowoowero. Ndadiro
nguro, ngu ya koneyo gumingga ngu, nondo oni sowe gidarega Yuda oni
kini, nguro kuri rogowooro yokoyingo. Ngu kombo onibi eraya ko kombo
eraya, (42) (ngundiro dagoma kabusa gumi) ngundiro Yerusalem ende
kundingiyi ngu yomburiyowanggo.
3 Ene ngundiro tetoyi, ene noro oni erayaga rogoyerowonoku, no nguno
yanggango eraga yunootoowe, ngunonggo ene kootuyisina noro mandene
ko oo tunootewerroyi, ngu oni simoo bare ero etuyeroro oriyingo. Eragado
ngu naru (1,260) (dagoma kabusa gumi) ngundiro oruwari. Noro oni
eragado ene towikumba ngu, Kopi Beg nguro towi ngundiro ngu tero,
kutuwooro oruwariku, ngu oniro kowuriye nguro gabogaboyi ngundiro
tewari. Anutdo eyingo.
4 Ngu oni erayaga ngu de Olib eraya, ko, lam soru eraya ngundiro, ngundo
mera bidodoboro Simburi Urungga, ngu doongeyimo dikaro oruwari.
5 Ene mundi onindo ngu oni erayaga ngu yomburiyerowero tewanggoku
ngu, enengo manggoyarimonggo de katetoku ngundiro tunootero, ngundo
enengo mundi oni ngu yoodemukowa. Yo, hamoo, oni ngu erayaga ngu
yomburiyerowero tewanggoku, nguro ene komo kumoowanggo.
6 Ene Anutro mande yootunoro eweroyi naruno nguno, Anutdo enengo
yanggangoyari yunowoku, nguro ene mete sambo sono ombuweroyi,
ngu gosiyowariku ngu, ko eragado sono omungo oorero, merako ngano
oorootenggoku, ngu yowooraringootori, sidudaro tunootewa. Eragado ene
mete oo biyomi gura gura oni simoo bare merako oorootenggoku, ngu
yomburiyeroweroyi ngu, enengo ingondudunonggo nangge tewari.
7 Anutro ko oni erayaga nguro koyari kinitemukootoni ngu, ngu naruno
nguno, mere ooriroyi oorengo gumi kini, ngunonggo Nusako Koki ururu
gurado oorero, Anutro ko oni erayaga ngu yureni kumoowari.
8 Anutro ko oni erayaga nguro biyari, ngu enengo Simbuyari ure-
yingo ende urungga ngundiro endega, ngu (Yerusalem ende) ooreyimo
yoyokootoni oruwari. Ngu Yerusalem oowooyi adingayi ngu Sodom, ngundi

Igip ngundiro. Ndadiro nguro, endemo simoo baredo Anutro mandeni ngu
ma keyowero ingoyingo.
9 Oni goweye gura gura meraye bidodomo, ko mande bungeye bidodomo,
ko oni sowe bidodomonggo, ene oni erayaga ngu biyari naru kabusa, ko
naru gura gumingga nguno yeyoro, oni gumimbo mereyerowero ero ma
ingoyingo.
10 Oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngundo Anutro ko
oni erayaga kumooyingo, nguro ene oni oni urungga tero, nguro ene
yambombooro tero, oo simbo karo nero, dobookuriyeboya kingo oo duwoo
bayetero oruwanggo. Ndadiro nguro, eragado ene mete oo biyomi gura
gura oni simoo bare merako oorootenggoku, ngu yomburiyeroweroyi ngu,
enengo ingondudunonggo nangge tewariku ngu!
11 Ene naru kabusa gumingga nguno ngu, Anutdo ngu oni erayaga ngu
yoyeni, ko keta yanggangododo ootoogero, merako dikayingo. Ngundiro ko
keta ootoogetori ngu, asa, oni erayaga ngu yeyoro, soriyokoyingo urungga
oorengo teyingo.
12 Ngu naruno nguno, Anutdo sambononggo meno manggaru urungga
tero, enengo ko oni erayagano nguno eyingo. Yari ngano ooreri eyingo.
Ngundiro etoni, asa, erayagaku sambononggo goboore ombutoni, ngu
newendemo uro, ooretori, enengo mundi onikundo erayagaku yeyootoyi
ooreworiyowo.
13 Ngundiro nangge, ngu naruno nguno, merako ngano imimi urungga
oorengo Yerusalem endemo ombuyingo. Nguno ende gumi sosi kande eraya
nguromu sosi guranangge yomburiyoyingo. Ngu imimi urungga nguno
(7,000) oni simoo bare kumoomukoyingo. Oni endemo ma kumooyin-
gomu, ngu bidodo sosoreyingo urungga tero, nguro ene Anut sambono
oorootekungga ngu oowooyi bingami ero okooyingo.
14 Asa, naru erayayiga nguro kowuri urungga oorengo ngu kiniteyingo.
Ene ingonda teyi! Naru bodaga nanggemo ngu, ngu kowuri urungga
oorengo tambu kabusayiga ngu tunootewa.

### *Sambono Engel Oni Kandegura Gidemboro Erayayiga Ngundo Unggu Uwooyingo*

15 Ngu naruno, sambono Engel oni kandegura gidemboro erayayiga ngu
enengo unggu uwootoyi, sambononggo manggoye gidaregado meno ero
eyingo. Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Krayis, ngu Anutdo noore
yoyowero sunggi yeyingo oni, ngundo oni simoo bare bidodo merako
oorootenggoku, ngu sobowooweroyi yanggangongga ngu ataga ooroote.
Nguro ngu, enendo suwooyi sano sugi sugi sobosobo oruwaku ngu! Ero
eyingo.
16 Ngu naruno, tabango oni onibiga namoraya (24) enengo yaba
bingamiyedodo, ngu Anut doongeyimo bibitero, ene Anutno bagootero,
yambo mande tero eyingo.
17 Ene ngandiro ero eyingo.
Oo Anut, ge noorengo oo bidodoboro Simburi Simbunani Anut yang-
gangonggedodo! Ge ataga keta oode, kurimi oorengo nguya keta
oruwo. Noore geno esosootetooye, gengo yanggangonggega ngu yeyi
tunootetoni, ngunonggo ge damoni yero, ge oni simoo bare oo bidodo
soboyerowero ko tete, ero eyingo.
18 Oni ene gengo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo geya sanggiri
urungga tero, ndadiro nguro, ene ingootenggo. Gengo sanggirige urungga
naruwo ngu eneno tunootetoni, ngu ingoyingo. Ngu narungga ngu,

oni kumooyingomu ngu ootoogero, wirikoyeroyingomo ngu omburo, ko narungga nguya ombuteku, ene uriye gumi gengo ko oni; gengo ingondudu eyingo oniku; oni simoo bare geno nowoondoye hamoo teyingomu, oni oowooyedodomu, oni oowooye kinimu nguya, oni gengo oowoongge bingamingge okootenggoku, ngu bidodo yunootoni, geya gobooro sugi sugi oruwanggoku, nguro narungga. Oni ene oo biyomi tero, mera bidodomo yomburiyootenggoku, ngu oni ngu no Setanro ende biyomi musiyonggano nguno soweyerootoowe, oororo oruwanggoku, nguro narungga nguya! Ero eyingo.

19 Ene ngundiro mande ngu ero yokootoni ngu, arisa, Anutdo sambo endemo ya kundingiyi oorootekungga ngu Tembel ngu goosooyingo. Tembel goosootoni ngu, sunggi mande ero gosiyoyingo pawusga, ngu kundingiyimu, ngu tunoo oorengo oodoni kenoyingo. Ngu gabogaboyi damoni ngandiro: Yisas noore ko yoyoyingomu, ngundiro nguro, oni simoo bare eneno nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu ataga noore mete Anutno nenengo oororo, eneno yemboongeteto. Nondo Yon pawus kenootoowe, asa, sambononggo yowariro soruyi oorengo ooretoni, gusiro ngguyi urungga utoni, mera sosorero, imimi yootoni, ko, Ayis oorengo merakono soreyingo.

# 12

*Baregaya Oriwa Dagoyi Urungga Nguya, Nguro Mandeyari*

1 Ngu naruno, no Yon kenootoowe, sambono oo gabogaboye gura urungga tunooteyingo. Ngu oo gabogaboyiga ngu ngandiro. Bare gura ngu enengo nengguroni ngu sa himi ngundiro; ko keyi wateyi newendemo ngu kombo oodoni; ko tabangomo ngu tomoku bingaminidodomu nguno tootu kande eraya kegidemboro eraya ngundiro oruwo.

2 Ngu barega ngu kawuyidodo oode ngu, ene bisiyowero teyingo. Ngundiro bisiyowero tero, nguro ene ogingo urungga ingoro meno eyingo.

3 Asa, sambono gabogaboyi gura tunooteyingo. Ngu oo gabogaboyiga nguno Oriwa dagoyi urungga oruwo. Ngu Oriwangga ngu tabango kandegura gidemboro eraya oodoni, ngu tabangomo ngu sobosobo oni ururumboro tomoku kandegura gidemboro eraya kutuwootoni; ko, nggamari kande eraya nguya oruwo.

4 Koondoongerimbo ngu, tootu bidodo ngu usowooro, sosi kabusa yeyingo, nguromu tootu sosi gura gasiyootoni, merako soreyingo. Ngu soretoni ngu, ngu Oriwangga ngu ene bare tanggeyimo dikaro sobowootoni, baregaku nangoni simoongonggaku bisiyootoni, nguro ene simoongga ngu ureni kumootoni newero teyingo.

5 Ngundiro tero oodoni, baregaku nangoni simoongga bisiyoyingo. Ngu simoongga, ngundo kootuyisina ene oni simoo bare sowe bidodo yanggango soboyerowaku, oni enengo simooye muriye biyomi teyingomu, ngu mamanayeroro, usudogo yoro, yoonenengoyingo ngundiro. Arisa, baregaku nangoni bisiyoro yokootoni ngu, sodedomangge Anutdo nangoninggaku yoro, awuno sambo endemo ooreyingo.

6 Ngu barega ngu, ene oni kini kingo merako yondowidoro toongeyingo. Ngu merangga ngu Anutdo enengo yomosiyowoku nguno toongetoni, Anutdo oowari inoro, kawararangowero sa naru 1,260 ngu dagoma kabusa gumi ngundiro kiniteyingo.

7 Ngu naruno, sambo endemo me ebe urungga oorengo nguno tunooteyingo. Anutro Engel oni nguro tabangoye gura oowooyi Mayikel,

ngundo Anutro Engel onikudodo, ko Oriwa enengo Engel biyomidodo ebe urungga ureyingo.

8 Oriwando keyimokuya ebe yanggango utoro, ene Anutro Engel oni dagayeroweroyi ereremo kini. Ngundiro nguro, ene sambo endemo oruweroyi kini, nguro oweyerootoyi, saro, merako uyingo.

9 Yo, Mayikel ngundo Oriwa Urungga, ko, enengo Engel biyomi bidodo ngu sambononggo oweyeroro merako ngano oorongooyingo. Oriwa Urungga enengo oowooyi ngu Setan, ko, oowooyi gura ngu Oombooro Biyomi. Ero eyingo. Ngundo oni simoo bare ngu mera bidodomo oorootenggoku, ngu ganaganayeroweroyimboro oriyingo.

10 Ngundiro tetoni ngu, sambononggo meno manggaru ngguyi urungga etoni ingowono.

Ataga noorengo Anut, ngundo noorengo weti mbumbuwanani uriyoro, yoyoweroyimboro naruwo, ataga tunootete. Anutdo enengo yanggangoni ngu tunoo oorengo etuyeroyingo. Noorengo Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu ataga tunootete. Nguro ngu, enengo Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ngundo yanggangoni urungga oorengo etuyeroyingo. Yo, Setan oningga ngu kuri ene noorengo Kristen dobookurinani yosanggawero mande biyomi Anutno suwooyi sano ewoku, ataga Anutdo ene yoro, merako ngano oorongootoni soreyingo, ero eyingo.

11 Noorengo Kristen dobookurinani, ngundo Sipsip Nangoni siduwoobo, enengo kumooyingo ene ko yoyoyingomu, ko, Anutro mandeni gome wesiyoro suwooyi sano oni etuyeroyingo muringga, ngu muri erayaga ngu nangge, ngundo Setan dagayingo. Kristen oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ene meyero, kumoowero tetenggo.

12 Yo, Setan ngu, Anutdo sambo endemonggo oweyerowoku, ngundiro nguro, ye sambo endemo ooretenggoku, ye komo oni oni urungga oorengo teyi! Ye oni simoo bare merako oorootenggoku, ko, wendeyino oo keta oorootenggoku, ye bidodo ingonda oorengo teya oriyi! Kowuri urungga oorengo yeno ombuwa. Ataga Setan yeya merako nguno oorootenggoku ngu, ene yeya sanggiri urungga oorengo tero ooroote. Ndawugaro nguro, ene kuri ingooteku ngu, enengo ko teweroyi naru ngu ootuwoo bodaga nangge, ero ingoyingo.

13 Ngu naruno, Anutdo sambo endemonggo Setan owetoni, ngano omburo ngu, asa, Setando ngu barega simoo nangoningga bisiyoyingo, ngu yurewero oweroriyingo.

14 Nguro ngu, Anutdo punggi urungga ngundiro wireyo erayaga, ngu barega ngu inootoni, nguro ene mete Anutdo musiyongga yomosiyowoku merangga ngu oni kini kingo merako, nguno ururumero, nguno sayingo. Ene nguno Anutdo bare gome sobowootoni, dagoma kabusa bidodo gura gumi oriyingo. Nguro ngu, Setando ene yomburiyeroweroyi nguya kini.

15 Ngu naruno nguno, Oriwa Urunggaku, ene sono mindetoni, sono bingo urungga ngundiro baregaku yosumooro, nguro yureni kumoowero keyeroro uyingo.

16 Ene Oriwando sonongga mindewoku ngu, Anutdo barega ngu hooroowero, nguro ene mere urungga goosootoni, sono bingonggaku nguno uro kiniteyingo.

17 Anut ngundiro tetoni, nguro Oriwa Urungga, ngundo barega nguya sanggiri urungga oorengo teyingo. Nguro ene oororo, barega ngu simoongo bidodo yoyeni, me urungga tewero ebe urewero teyingo. Yo, ene oni

simoo bare bidodo Anutro mamana mande keyootenggoku, ko, Yisasro
nowoondoyemo hamoo tero, nguro mandeni hamoongga onino wesiyoro
ero ngu keyootenggoku, ngu yurewero me yeni tunooteyingo.
18 Ngu naruno nguno, Oriwa Urunggaku wendeyi tamako dikayingo.

# 13

*Oriwa Urungga Ngundo Nusako Koki Yanggango Nguno Inoyingo*

1 Ngu naruno nguno, Oriwa Urunggaku wendeyi tamako dikatoni, nguno
no sono koongeyingomo, nusako koki gura ooretoni, no Yon kenoyingo.
Nusako kokingga tunootero, nguro tabango kandegura gidemboro eraya
oodoni, ko nggamari kande eraya oodoni, nggamari ngu sanganimo gol
tomoku bingamiyidodo kande eraya oriyingo. Ngu nusako kokingga ngu
tabango ngu bidodomo, ene Anut yomooyinoro mande kootuyisina ero,
nguno nakangoyingomu ooroote.
2 Ngu nusako kokingga ngu enengo moondeyi ngu, Lepod ngundiro, ko
keyi ngu Beya keyi ngundiro, ko enengo manggowo ngu Layon manggowo
ngundiro. Oriwa Urungga ngundo enengo yanggangoni ngu nusako koki
ngu nangge inoyingo. Enengo yabanimo yetoni bibitetoni, ngu nguya
inoyingo. Inootoni, nguro Setanro yanggangonimo, Nusako Koki ene mete
oni simoo bare sobowoowa.
3 Nusako Kokingga ngu tabango gurano ngu, onindo ureweroyimboro
mambu urungga oruwoku, nguro ene kuri kumooyingo. Ene tabangomo
ngu, ene kuri mureyingomu, ene ataga mambuningga ngu tootero mete
tete. Ene mete tetoni, oni simoo bare mera bidodomo ngu kenoro ngu, ene
soriyokoro, ene bingami ero okooro ene keyoyingo.
4 Oriwa Urungga ngundo Nusako Koki Urungga ngu yanggangoni urungga
inootoni ngu, oni simoo bare nguno Oriwano, ko enengo Nusako Kokikuno
nguya yambo mande tero, bingamiyari okooro eyingo. Oone ngu Nusako
Koki ngundiro? Onendo mete me ebe utoro dagayingo? Ero sumoo eyingo.
5 Anutdo ngu Nusako Kokingga ngu yokootoni, nguro ene mete enengo ko
teweroyi tero, nguro ene Anutya yomooyinoro mande kootuyisina biyomi
ero, enengo yanggangoni ngu oni etuyeroro oriyingo. Ene ngundiro tero,
kombo onibi eraya ko kombo eraya gura (ngundi dagoma kabusa bidodo
yokoro gura gumi) kinitewa.
6 Nusako Koki urungga ene ko ngundiro tero, ene manggakero ngu,
Anut yomooyinoro mande kootuyisina ero, Anut oowooyi yeni biyomi
yero, ko Anut enengo endeni oowooyi biyomi ero, ko oni sambo endemo
oorootenggoku nguya mandeye biyomi ero yomooyinoyingo.
7 Yo, Anutdo Nusako Kokingga yokootoni, nguro ene me yeni ootoogetoni,
ngundo Kristen oni simoo bareya ebe utoro yureyingo. Ene ngu yanggango-
ningga, nguno ngu, ene ko biyomi oorengo tero, oni bidodomo goweye gura
gura bidodomo, ko mande bungeye gura gura bidodomo, mera bidodomo
oorootenggoku, ngu soboyeroyingo.
8 Oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu Yisasro nowoon-
doyemo hamoo ma tetenggoku, ngundo Nusako Kokingga nguno yambo
mande teyingo. Kurimi, Anutdo sambo mera oo bidodo yeyingo naruno
nguno, Sipsip Nangoningga onindo ureyi kumooyingongga, nguro buk
nguno oni simoo bare bidodo enengo nowoondoyimo hamoo tewanggoku
ngu, oowooye bidodo ngu bukgano nakangoyingomu ooroote. Oni oowooye
ngu bukno kini ngu, ene Nusako Kokingga nguno yambo mande tetenggo.

9 Oni ene sodeyi mande gome ingoweroyi tetoningga ngu, ene komo
mande nga gome oorengo ingoni.

10 Anutdo oni gura ya biyomimo yewero etoni ngu, asa, ngu oningga komo
ya biyomimo oruwa. Anutdo oni gura dugebo doongooro ureni
kumoowa etoni ngu, asa, ngu oningga ngu oni songombo komo
dugebo doongooro ureni kumoowa, ero eyingo.

Ngundiro naru biyomi ngu tunootetoningga ngu, Kristen simoo bare ene nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu gome dowooya, suwooyi sano ngundiya teyariyi. Ngundiro nguro, Kristen oni simoo bare ngundo komo Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango dowooro, kowuri ingootenggoku ngu koorowootoyi ngu, Yisas ko ombuweroyi narunimo, ngundo oni oo biyomi eneno tewonggoku, ngu gumi urungga yunowaku, nguro sobowootenggo.

### *Setanro Ingondudu Eyingo Oni Godange Ngu Ene Nusako Koki Nguro Kingo Kirikiri Oni Teyingo*

11 Ngu naruno nguno, no Nusako Koki Kootu gura mera newendemonggo
tunootero ooretoni kenoyingo. Ene nggamari erayadodo, ngu Sipsip
nangoni nggamari ngundiro, ko enengo mandeni ngu Oriwa Urunggaro
mandeni eteku ngundiro.

12 Ngu Nusako Koki Kootungga ngu, ene Koretero Nusako Kokingga
nguro yanggangoningga, ngu bidodo oorengo Kootungga ngu yoro inootoni,
ngu mera bidodomonggo simoo bare bidodomo yoyeni, Koretero Nusako
Kokingga nguno yambo mande teyingo. Ngu Koretero Nusako Kokingga
ngu tabango gurano, onindo ureweroyimboro mambu urungga oruwoku,
nguro ene kuri kumooyingo. Ene tabangomo ngu, ene kuri mureyingomu,
ene ataga mambuningga ngu tootero mete tetoni, nguno oni simoo baredo
yambo mande teyingo.

13 Nusako Koki Kootungga, ngundo ene muri songo gura onindo ma
teweroyimu ngu teyingo. Ene simoo bare doongeyimo sambononggo de
sorudodo ngu yetoni, ngu merako ngano sorero ombuyingo.

14 Nusako Koki Kootungga, ngundo Koreteroga ngu doongeyimo, ene
onindo oo ma teweroyi ngu guradiro guradiro tero, ngunonggo oni simoo
bare mera bidodomo ganaganayeroyingo. Ganaganayerootoni, nguro
simoo bare Nusako Koreteroga ngu gabogaboyi digi de oobo ngu tero, nguro
oowooyi bingami okooweroyimboro teyingo. Ene ngundiro tetoyi, ndadiro
nguro, ngu Nusako Koreteroga ngu, ene tabangomo dugebo kuri doongooro
wesoowooyingomu, ene ataga ko keta ooroote, eyingo.

15 Anutdo Nusako Koki Kootungga ngu yokootoni, ene mete Nusako
Koki Koreteroga, nguro gabogaboyiga nguno yukani yetoni, nguro ene
gabogaboyi yeni yanggangododo teyinoro, keta ootoogeyingo. Nusako Koki
Koreteroga nguro gabogaboyiga keta ootoogero, nguro ene mete mande
mande ero ingoyingo. Ngundiro tero, oni eneno yambo ma tetenggoku, ngu
yureni kumooyingo.

16 Ngu Nusako Koki Gabogaboyi ngundo tetoni, enengo sunggi gura oni
simoo bare bidodo, kandeye koondosina ngundi kembayemo nguno yewa.
Yo, oni simoo bare oowooyedodomu ko oowooyedodomu kini; sitowiye-
dodomu, angoyi onidodo, oni enengombo enengo goweyi sobowooro oo-
rootenggoku, ko kingo kirikiri oni nguya, ngu bidodomonggo komo enengo
sunggiyega ngu yetenggo.

17 Nguro ngu, oni ene ngu sunggiga ngu Koretero Nusako Kokingga nguro
oowooyi sunggidodo ngu. Arisa, oni ngu sunggiga ngu kini ngu, ene oo
uriyoweroyi ko oo uriyoro beye yoweroyi koyi ngu ma tewanggo.
18 Noore komo nguro ingondudu gome tewato. Oni ene ingoyingododo
ngu, ene komo Nusako Kokingga nguro sunggiga, ngu gome kandangeya
ingoyi. Ngungga ngu, Koretero Nusako Koki nguro sunggi ko oniro sunggi,
nguya ngu. Ngu sunggiga ngu ngandiro 666.

# 14

*Sipsip Nangoni Ko Oni 144,000 Yambo Mande Keta Teyingo*

1 Ngu naruno, no Yon doongetero, Sipsip Nangoni kenootoowe, Yerusalem
merako Sayon purimo dikatoni, ko ene oni 144,000 ngudodo dikayingo. Ngu
oni ngu Anutdo Sipsip Nangoni oowooyi, ko enengo oowooyi nguya kuri
kembayemo nakangoyingo.
2 Asa, no ingootoowe, ngguyi gome gura sambo endemonggo ombuyingo.
Ngu ngguyiga ngu sono turi urungga ngguyi ngundiro, ko gusiro urungga
ngguyi ngundiro. Nondo ngu ngguyiga ngu ingootoowe, ngu sumbimbooro
ngundiro. Ngu ngguyiga ngu onindo Gita Musik gura oowooyi Harup, oo
uwootenggoku ngundiro.
3 Ngu 144,000 oni, ngundo Anut doongeyimo, oo keta oorootenggoku
namoraya nguno, ko tabango onikudodo ngu bidodomo, 144,000 oni,
ngundo dikaro, Anutno yambo mande keta ureyingo. Oni simoo bare
Yisasdo enengo weti mbumbuwa kuri andangero uriyoyingomu, ngu oni
ngundo nangge, ene mete yambo keta nguro muri ingootenggo.
4-5 Ngu 144,000 oni, ngu Anutdo kuri kembayemo yeyingo, ngundo ene
baredoya ma wetoro endeyoyingo, ko nowoondoyemo nguya ene gome
metemi sarayi oodoyi, nguno ene ebe ganagana muri biyomi gura eneno
kini. Ene Sipsip Nangoni nguro mande muri gome ngu nangge keyoyingo.
Ngundiro oni yengo merako ngano oorootenggoku, ngundo yengo Anutno
wooro yeyingo ngundiro koreteyingo oorootenggo.

*Sambo Engel Kabusaga, Ngundo Wirikoyeroweroyi Naru Ngu Ataga Tunootete, Eyingo*

6 Ngu naruno, sambono Engel gura kenootoowe, ene ururumero oorero,
ngunonggo ene Anutro mande ngu oni simoo bare mera nga bidodomo
oorootenggoku, nguno ngandiro wesiyoro; oni goweyi gura gura bidodo;
ko mande bungeyi gura gura bidodomo nguno, meno ero eyingo.
7 Anutdo oo bidodoboro wirikoweroyi narungga ngu tunootete. Nguro
ngu, ye komo sosoreya Anutdo enengo oowooyi bingami okooya, ye komo
yambo mande teya, Anut sambo, mera, wendeyi, sono mere oo bidodo
yeyingongga, nguno nangge yambo mande teyi, eyingo.
8 Sambono Engel erayayiga, ngundo Engel koreteroga ngu keyoro omburo
eyingo. Babilon ende urungga ngu kuri yomburiyowo! Yo, ngu hamoo
yomburiyowo! Ngu Babilon endemo oni, ngundo ene sebobarese muri
biyomingga ngu keyoro, ngunonggo ene mera gidaregano oni ngu bidodo
yowoosooro yoyoro etuyerootoni, ngu muri biyomi ngu teyingo. Ngu
muringga ngu, Wayin sonoyi yanggango oorengomu ngundiro neyingo,
eyingo.
9-10 Sambono Engel oni kabusayiga, ngundo Engel koretero erayaga
ngu keyeroro omburo, meno ero eyingo. Ngu oni ngundo ene Nusako
Koki nguno, ngundi enengo gabogaboyimo yambo mande tero, ngundi
enengo sunggini kembayemo ko kande koondosina yetoni ngu, arisa, ene

Wayin sonoyi yanggango oorengo netenggoku ngundiro. Ngu Wayin sono yanggangongga ngu Anutro sanggirini urungga oorengo. Sipsip Nangoni ko sambono Engel onikudodo doongeyemo, ngundiro oni ngu Anutdo ngu digi koorongguyi oowooyi Salpa, ngu soru oorero, ngu pokomero, moondeyemo oorero yoodetoni, ogingo urungga oorengo sugi sugi oorengo yunowa.

11 Ngu dega nguro wooroyi oorero, ngundo ogingo urungga suwooyi sano urungga awuno oorengo yunoro oruwa. Ngu oni ene Nusako Koki, ko nguro gabogaboyimo yambo mande tetenggoku ngu, ko nguro sunggiyi kembayemo ko kandeyemo yero oorootenggoku ngu, ene suwoo sa ngu ma kengewanggo, eyingo.

12 Ngundiro muringga ngu tunootetoningga ngu, ye Anutro mamana mande keyoro, ko Yisasro nowoondoyemo hamoo tetoni, enengo mandeni keyoro oorootenggoku ngu, ye yanggango dikaya, yengo muriye gomengga ngu gome dowooyi.

13 Ngu naruno ngu, no ingootoowe, sambononggo manggowo gura meno ero eyingo. Ge mande ngandiya nakango. Oni ene Oo Bidodo Simburiga nguro nowoondoyemo hamoo tetoni, nguro kumooyingomu ngu ataga ngundi kootuyisina bine, ngu oni kumooyingomu ene mete oni oni tewanggo, eyingo. Anutro Yukani ngundo nguya ete. Yo, hamoo, ngu Kristen oni kumooyingo ngu, enengo koye yanggango tewonggoku ngu yokoro ngu, ene gome kengewanggo. Ene kumoowonggokuno, ene kingo ma oorowuyingo. Kini, Anutdo oniro muriye gome nenengongga merako ngano tewonggoku, ngu kenoyingo. Eyingo.

### *Anutro Sanggirini Ngu Engge Tunootewa*

14 Asa, no ko doongetetoowe ngu, goboore sarayi ngu oodoni, ngu sanganimo Anut Nangoni Oni Kirarongo, ngu goboorega ngu sanganimo bibitero oruwo. Ngu ene tabangomo gol tomokuyi gura kutuwooro, ko kandeyimo duge kuningo oorengongga dowooyingo.

15 Ngu naruno, sambono Engel oni gura ene Tembel ya kundingiyi ngu yokoro, oorero, ngu oni gobooreno bibiteyingongga, nguno meno, ero eyingo. Ataga ngu, oo engge merako ngano oorootenggoku, ngu engge kuri mandoni yemukowoku, ngu yoweroyi naruwo. Ngundiro nguro, ge ataga duge kuningo oorengo ngu yoya, oo engge mandoni ngu toongooya yo! Eyingo.

16 Asa, ngu oningga gobooreno bibiteyingongga, ngu mande ngundiro ingoro, ene dugega kandeyimo dowooyingongga ngundo oowari mandoni ngu toongooyingo.

17 Ngundiro tetoni ngu, sambono Engel oni gura sambono Tembel ya kundingiyi yokoro, ende ooreyingo. Ngu Engel oningga nguya ene duge kuningo oorengo gura dowooyingo.

18 Sambono Engel oni gura nguya ene Anutno wooro yeweroyi nombo ngu yokoro ooreyingo. Ngu ene de nomboro sobosobo, ngundo Engel oni duge kuningo oorengo dowooyingongga, nguno meno ero eyingo. Wayin engge ngu wimbuyimo oorooteku, ngu kuri mandoni yemukowo. Ngundiro nguro, gengo duge kuningo oorengongga ngu yoya, Wayin engge koondeyo merako oorooteku, ngu bidodo toongooya, yowuruwooya, wata yetooga orini, ero eyingo. Wayin enggega ngundo oni simoo bare weti mbumbuwa tetoyi, Anutdo oo ngu wirikoyerowero tete. Eyingo.

19 Sambono Engel oningga duge dowooyingongga ngu ingoro, ene dugeningga Wayin enggeboro koondeyo ngu bidodo toongooro wata yetoni, ngunonggo engge ngu yoro, sonoyi winggooweroyi digi kumbeyi urungga

nguno oorongooyingo. Ngu kumbeyega ngu Anutro sanggirini ngundiro urungga oorengo.
20 Ngu digi kumbeyi urungga ende urungga ngu dabemimo oorooteku, nguno ene Wayin sonoyi winggooyingo. Wayin winggootoyi ngu, asa, sidudaro kumbeno koongero, oorero wendootoni uyingomu ngu 300 Kilomita oororo uro, koongero ooreyingo, ngu Hos dikatoni, kumundoongomo nguno oorero, ereremo teyingo.

# 15

*Sambono Engel Oni Kandegura Gidemboro Erayaga, Ngundo Oo Kowuri Urungga Oorengo Dowooyingo*

1 Asa, no Yon sambono oo eme tunooteweroyi, ngu gabogaboyi urungga gura kenoyingo. No oo kandegura gidemboro eraya biyomi oorengo oni yomburiyeroweroyimu, ngu Engel oni kandegura gidemboro eraya, ngundo dowootoyi, kandeyemo kenoyingo. Ngu oo biyomi oorengo kandegura gidemboro erayaga ngu temukoro yokootoni ngu, Anutro sanggirini biyomingga nguya ngu kinitemukowa.
2-3 Ngu naruno, no doongetero oo gura kenowonoku, ngu oo sono wendeyi koongeyingo urungga ngu, ookomboni ngundiro ngu de gido ngudodo yowuruwooyingo. Ngu Kristen oni simoo bare nowoondoyemonggo Nusako koki, ko enengo gabogaboyi nguno ma yambo mande tero, ko enengo sunggiyi kembawasayemo kandeye ma yeyingo oni ngu, wendeyi dabemimo dikayingo. Ngu oni ngu, Anutdo Gita gura oowooyi Harup yunootoni, dowooro utoro, Moses Anutro ko oni nguro yamboni utoro, ko Sipsip Nangoni nguro yamboni ngu, ngandiro ero ureyingo.

Ge Oo Bidodo Simburi Urungga, Anut ge yanggangongge urungga. Gengo kongge bidodo ngu gome oorengo. Gengo muringge ngu hamoo oorengo nguno biyomi gura kini. Ge oni sowe bidodoboro sobosobo oni koreteyingo urungga.

4 Ge Oo Bidodo Simburi Urungga, oni bidodo gengo sosoretenggoku, nguro ngu, oni bidodo gengo oowoongge bingami ero okoowonggo. Ge nangge ge kundingiyi. Mera bidodomo, oni simoo bare ngu bidodo omburo, geno yambo mande tewanggoku, ndawugaro nguro, gengo kongge muringge nenengo ngu kuri tunoo oorengo tunootero ooroote, ero eyingo. Ene yambo ngundiro ureyingo.

5 Yambo mande kinitetoyi ngu, asa, no doongetero, sambono Tembel ya gumi kundingiyi oorengo nguro yamuko goosootoni, no Anut oorooteku musiyoni kenoyingo.
6 Ngu naruno, sambono Engel kandegura gidemboro eraya yeyootoowe, ngundo oo biyomi oorengo oni yomburiyeyoweroyi, ngu kandegura gidemboro eraya dowooro, Tembel ya kundingiyi newendemonggo endesina ooreyingo. Ene kumba gome oorengo metemimu sorudodomu yemuro, let oo wadori gol, ngundo nomoyewoore gosiyoyingo.
7 Ngu naruno, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, nguromu guranangge koondo gol Engel kandegura gidemboro eraya ngu yunoyingo. Anut suwooyi sano keta oorootekungga, ngundo enengo sanggiriningga koondo gol nguno angero oorewo.
8 Anutdo enengo yanggangoni, duridarini, ngundo ngu wooro yeni ya kundingiyi Tembel ndinditeyingo. Ngundiro tetoni, oni gura kundingiyi ya

ngu newendemo uweroyi nguya kini, ngundiro oororo sambono oni kandegura gidemboro eraya, nguro koye ngu temukowanggoku, ngu naruno nguno, ene mete Tembel kundingiyi nguno ko oorowuwanggo.

# 16

*Anutro Sanggirini Ngu Koondo Kandegura Gidemboro Eraya*

1 Ngu naruno, no Yon Anutdo Tembel ya newendemonggo meno urungga etoni ingootoowe, ene ngandiro eyingo. Ye komo ooroya, noro sanggirinengga koondo kandegura gidemboro erayagano oorooteku, ngu yoya, oni simoo bare merako ngano oorootenggokuno, ngu wendootoyiga uni! Anutdo eyingo.

2 Asa, ene ngundiro etoni ngu, Engel oni koreteroga, ngundo oororo, Anutro sanggirini koondoga ngu wendootoni, merako uyingo. Wendootoni ngu, oni simoo bare ene Nusako Koki urunggaku nguro sunggi, ko enengo gabogaboyi nguno yambo mande tetenggoku ngu, Engel oningga ngundo Anutro sanggirini ngu omburo, moondeye yeni, mambu tawomba ururu ukayidodo utoni, ogingo urungga biyomi ingoyingo.

3 Ngundiro tetoni ngu, asa, Engel erayayiga ngundo Anutro sanggirini koondo erayaga ngu yoro, wendeyino wendoyingo. Ene ngundiro wendootoni, wendeyino ngu yowoorengootoni, oni kumooyingomboro sidudaro ngundiro tunooteyingo. Nguro ngu, ngu wendeyino Oo Keta Oorootenggoku ngu kumoomukoyingo.

4 Engel erayayiga, ngu koni kinitetoningga ngu, asa, sambono Engel kabusayiga, ngundo Anutro sanggirini koondo kabusayiga yoro, sono bingomo ko mere sono omungo nguya sonono wendootoni, ngu sono ngu bidodo yowoorengoro sidudaro tunooteyingo.

5 Ngu naruno, no ngu sambono oni sonoro sobosoboga ngu ingootoowe, ene ngandiro eyingo.

O Anut, ge ataga keta oode, kuri nguya keta oruwo. Ge kundingiyi oorengo. Gengo wirikoweroyi konggega ngu oni biyomimu nenengo oorengo wirikoyerowa.

6 Ngu oni biyomi ngu ene gengo oni nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ko gengo ingondudu eyingo oni yureyi kumooyingo, nguro ngu, ene Kristen sidudaroye wendoyingo. Ngundiro nguro, gedo oni biyomi ngu sidudaro eneno yunootoyi, ene sidu ngu sono ngundiro newanggo. Ngu oo nguro urini nenengo oorengo, Engel ngandiro, ero eyingo.

7 Ngundiro etoni ngu, no manggowo gura Anutno wooro yeweroyi musiyongga, ngunonggo ene meno ero, etoni ingoyingo.

Yo, ngu hamoo. Ge Anut noorengo Oo Bidodo Simburi, ge yanggangongge urungga oorengo. Ge oni wirikoweroyi naruno ngu, ge muri nenengo oorengo nangge tete, eyingo.

8 Ngundiro tetoni ngu, asa, sambono Engel oni namorayayiga, ngundo enengo koondo namorayayiga ngu sano wendootoni, sa ngu kookingo urungga tunootero, ngundo oni moondeye de kookingo ngundiro koogihahangeyingo.

9 Yo, ngu sa urungga de kookingoyingga, ngundo goweye koogihahangetoyi, nguro ngu, ene Anut kootuyisina mande biyomi oorengo ero ingoyingo. Anutdo ngu oo kookingo biyomi ngundiromu yeni, eneno tunooteyingo. Ene ngu muringga ngu, ene ingoyingomu, ene nowoondoye ma yowoorengootoni, Anutro oowooyi bingamini, ero ma okooyingo.

10-11 Ngu naruno, sambono Engel oni kandegurayiga, enengo koondo
kandegurayiga ngu yoro, Nusako Koki nguro yabanimo, ko enengo oo
sobowooteku, nguno nguya wendoyingo. Ngundiro wendootoni ngu, ooreri
oorengo tunootetoni, Nusako Koki nguro oniku, Anutno sanggiri oorengo
tero, mawukimboongero, enengo mambu ogingo nguro, ko suwoo ooreri
nguro nguya, sa kookingombo yoodeyingongga nguro bidodoboro, Anutya
sanggiri teyingo. Ene mande biyomi oorengo ma ero yokoro, nowoondoye
ma yowoorengoyingo. Kini, enengo muri biyomi tewonggoku, ngu ma
yokoyingo.
12 Asa, ngu naruno, sambono Engel oni kandegura gidemboro gu-
rananggega, ngundo enengo koondoga ngu Yuparetis sono bingo urungga
nguno wendootoni, ngu sonongga ngu dikooro, kingo nggootooteyingo.
Ngundiro tetoni, mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo nguro oore
yeyunootoni, ene nguwoore sa ooretekusina urooreyingo.
13 Ngundiro tetoni, ngu naruno, mbooro biyomi kabusa yeyootoowe,
gido tooko ngundiro. Ngundo Oriwa Urungga ngu manggowoomonggo, ko
Nusako Koki Urunggaku manggowoomonggo, ko Setanro ingondudu eyingo
oni godange, ngu manggowoomonggo nguya tunooteyingo.
14 Ngu mbooro biyomi kabusagaku, ngundo ene mete oo muri onindo ma
teweroyi, ngu muri guradiro guradiro tetenggo. Oo biyomi kabusagakundo
ngu sobosobo oni koreteyingo ururu, ngu mera ngaromuno tunootero,
ngundo me yeni ootoogeyingo. Ene ngundiro tetoni, sobosobokundo
ootoogero yowuruwooro, nguro Anut yanggangonidodoga nguya enengo
naruno ebe urewero tewanggo.
15 Arisa, ingoyi! No yeno ombuwero ngu, yakaka onindo suwoono torige
mayetenggoku, ngundiro ombuwano. Nguro ngu, ye komo ma werewero.
Kini, ye komo noro ko ombuweroyi naruni, ngu gome meyeya sobowooyi.
Ye ngundiro tetoyiga ngu, asa, ye oyimo ma yowanggo.
16 Oombooro biyomimbo ngu mera ngaro oo sobosobo oni tabango yetoyi,
ngundo Hiburu mandeno ngu oowooyi Amagedon ngu musiyongga nguno
ombuyingo.
17 Asa, sambono Engel oni kandegura gidemboro erayayiga, ngundo
enengo koondoga ngu wendootoni, doogono uyingo. Ene ngundiro
tetoni ngu, asa, Tembel kundingiyi ngu newende Anutro yaba bingamini,
ngunonggo Anutdo meno urungga eyingo. Noro sanggirine ngu ataga
kiniteteku nga! Eyingo.
18 Ene ngundiro etoni ngu, arisa, yowari yootoni, gusiro ngguyi urungga
utoni, imimi urungga oorengo yoyingo. Ngu imimi urungga oorengo ngu
kuri oni merako ngano oruwonggoku, nguno imimi gura urungga ngundiro
ngu bidodo dagayeroyingo.
19 Ngu imimi urungga nguno ngu, ende ururu ngu imimimbo usowootoni,
gumi kabusa tunooteyingo. Oni bidodo ende ururu mera bidodomo
oorootenggoku, ngu nguya yomburiyerowa. Ene Anutdo ngu Babilon ende
urungga, nguno oni simoo bare ngundo sebobarese muriye biyomi ngu
ingoro, nguro Anutdo tetoni, ene Wayin sonoyi yanggango oorengo ngu
neyingo. Ngu Wayin sonoyi yanggango ngu enengo sanggirini urungga
oorengo.
20 Ngu naruno nguno, meradoni bidodo, ko mera pupuri bidodo, ngu
kinitero yomburiyerowa.
21 Ayis wande wande, sono ngundiro sambononggo merakono ombuwa.
Ngu Ayis wande guranangge, nguro kowurini ngu 25 kilo Rayis si eraya
nguro kowuri ngundiro. Ngu Ayis wande wande ngu, sambononggo

oni bungomo sorero, ngundo oni yutoro yomburiyerowa. Ngundiro tetoni ngu, onindo ingowonggoku ngu, Anutdo ngu Ayis oo biyomi ngu enenonggo ombute, ero ingowanggo. Ene ngundiro ingoro, nguro ene Anutya kumundooye boorowootoni, sanggiri urungga oorengo tero, nguro ene mandeye biyomi kootuyisina nangge, Anutya eyingo.

# 17

*Sebobarese Barega, Ngundo Ogingo Urungga Yoyingo*

1 Sambono Engel oni kandegura gidemboro eraya nguromu guranangge enengo gol koondo kuri oo wendowoku, koondoyigaku yoro, omburo, nono eyingo. Ge ombuya keno! Ngu ooreko ooreko barega yanggangongga, ngu sono bingo gidarega ngu sanganimo bibitero oorooteku, ngu nguro gumi biyomimu inootoningga keno! Ombuya, nondo ngu Anutdo bare biyomingga ogingo urungga gumi inowaku, ngu ge etunggerowano.

2 Mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo, ngundo ko oni gidarega merako ngano oorootenggoku nguya, ngundo ngu ooreko ooreko barega nguya sebobarese muri biyomi ngu tero, nguro enengo ingonduduye muri biyomi ngundo nangge angetoni, ene sono kowoo nero mboorombo yoyooteku, ngundiro kakabetetenggo, eyingo.

3 Ngu naruno, Anutro Yukani, ngundo yanggano nunootoni, Anutro Engel no noyootoni, oni kini merako nguno oororo oode, nguno no barega kenootoowe, ene Nusako Koki dagoyiga ngu sanganimo bibiteyingo. Ngu Nusako Koki dagoyiga, ngu ene tabango kandegura gidemboro eraya, ko nggamari kande eraya, nguno ngu, oowooyi biyomi oorengongga nguno nakangootoyi ooroote.

4 Ngu barega ngu enengo nengguroni ngu nakanakangoyingo, ngu dagoyi oorengo. Enengo nengguroni nguro irosarani, ngu Golbo ko digi nakaya gura gura gomegomemu, ko beye goyayi oorengo urini urunggamu, ngu goweyimo teyingo. Kandeyimo ngu Golbo sono toba teyingomu, ngu dowooyingomu ngu newendemo enengo muri biyomi ko sebobarese muri biyomi buwoo ngu bidodo toba ngu angeyingo.

5 Enengo oowooyi gura gura kembawasangoomo nakangootoni oorooteku, ngu ngandiro;

Babilon Ende Nguro Mande Adingayi, Sebobarese Muringga Tetenggoku Ngu Bidodoboro Namoye, Mera Ngano Muri Biyomi Oorengo Tetenggoku Ngu Bidodoboro Namoye, ero nakangoyingo.

6 No ngu barega ngu kenootoowe, ene Yisasro oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tero, enengo mandeni wesiyoro ewonggoku, ngu yudoni kumoomukoyingo. Ngundiro yudoni kumootoyi ngu, ene ooga tewoku, nguro ene oni oni urungga oorengo tete.

Ene ngundiro tetoni no kenoro ngu, asa, no soriyokoro mbooro nureyingo.

7 Ngu naruno, ngu sambono Engel oni gurado nono eyingo. Ge ndadiro tero, soriyokoro, nguro ingondudu urungga tete? Nondo barega nguro murini, ko Nusako Koki nggamarini kande erayayiga, ko tabango kandegura gidemboro erayaga, nguro murini nguya yootunoro ewano. Ngu barega ngu Nusako Koki sanganimo bibiteyingo.

8 Ge ngu Nusako Kokingga kuri kenowoku, ko ataga ene keta ma ooroote. Ene kootuyisina Nusako Kokingga ngu mere gumi kiningga ngu yokoro, oorero, ene kondibo oonootero kinitewa. Anutdo mera oo bidodo yeyingo naruno nguno, ene mera ngaro oni onendo Yisasro nowoondoyemo hamoo

tewanggoku, ene keta oruweroyi bukno kuri oowooye nakangoyingo. Oni oowooye ngu bukno kini, ngundo ngu Nusako Koki kuri kenoro, ko ataga ngu kini. Ene kootuyisina ko kenoro, ene nguro soriyokoro mbooro yurewanggo, eyingo.

9-10 Sambono Engel onindo ko eyingo. Oni ingonduduni gome metemingga ngu, ene komo oo ngaro gome ingoni. Nusako Koki tabango kandegura gidemboro eraya, ngundo puri kandegura gidemboro eraya, nguno barega ngu sanganimo bibiteyingo nguro gabogaboyi. Nusako Koki tabango kandegura gidemboro erayaga, ngu mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo kandegura gidemboro eraya, nguro gabogaboyi nguya. Sobosobo oni koreteyingo kandegura ngu kuri kumooyingo, ko ataga sobosobo oni koreteyingo gura keta oodoni, ko kootuyisina gura koreteroga omburo, ngu naru bodaga nangge oruwa.

11 Ngu Nusako Kokingga ngu, ene kuri ngu mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo kandegura gidemboro eraya, nguromu gura oruwo. Kootuyisina ene kumoowoku, ko keta ootoogero, ngu mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo kandegura gidemboro kabusayiga, ngu tunootewa. Ene kootuyisina, ene hamoo oorengo oonootewa.

12 Ge kuri nggamari kande eraya kenowoku, ngu gabogaboyi ngundiro: oni sobosobo koreteyingo kande eraya, ngundo enengo ko simoo bare soboyeroweroyi ko ngu ma teyingo. Kootuyisina oni koretero kande eraya, ngundo yanggango yoro, Nusako Koki nguya naru ootuwoo bodaga ko gobooro tero, simoo bare soboyerowanggo.

13-14 Ngu oo sobosobo oni koreteyingo ngu bidodo ingonduduye gobooro guranangge ngu yowuruwooro, ko enengo yanggangoye ngu bidodo Nusako Koki ngu inowero ingootenggoku, ngu bidodo Nusako Koki inootoyi, ndawugaro nguro, ene Sipsip Nangonimboya ebe ureweroyimboro. Ene ngundiro tetoyi ngu, Sipsip Nangoni ngundiro, ko enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni Anutdo kuri rogoyerowoku, ngu nguya yowuruwooro, ene ngu ebegano nguno enendo Nusako Koki, ko enengo oni ngu yanggango yero dagayerowanggo. Ndadiro nguro, Sipsip Nangoni ngu oni tabango bidodoboro tabangoye urungga, ko mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo, ene nguro tabangoye urungga ngu! Ero eyingo.

15 Ngu naruno, sambono Engel oni ngundo nono eyingo. Ge ngu barega sono bingo gidarega sanganimo bibitetoni kenooteku, ngu sonongga ngundo oni simoo bare mera bidodomo, oni goweye moondeye gura gura, ko mande bungeye songo songo ngu bidodoboro gabogaboyi.

16 Ngu Nusako Kokingga, nggamari kande erayaga ge kenooteku ngu, ene bidodo ooreko ooreko barega nguya mundi tewanggo. Ngundiro tero, yomburiyoro yokoro, enengo towi nengguroni, ko irosarani bidodo andangero yokoro, enengo goweyi songgiwi nero, okooro de nombono kagisokowanggo.

17 Ngundiro tetoyi, ndawugaro nguro, Anutdo ingondudu nowoondoyemo Nusako Koki yero, ngu yanggango oni simoo bare soboyeroweroyi yunootoni, ngunonggo ene ngu kongga ngu tero, oororo, Anutdo narungga rogo tewoku, nguno wenga kinitewa.

18 Ngu barega ngu kenowoku, ngundo ngu ende urungga nguro tabango koreteyingo, ngu mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo bidodo ngu soboyerooteku, nguro oo gabogaboyi, ero eyingo.

# 18

*Babilon Ende Kuri Yomburiyoyingo*

1 Ngu naruno nguno, no Yon sambono Engel oni gura kenootoowe, sambo
endemonggo ombuyingo. Ene Anutdo yanggangonidodo, duridarinidodo
urungga oorengo inootoni, nguro ene mera ngano ombutoni, soruyi mera
bidodo himi oorengo yeyingo.
2 Ene meno urungga ero eyingo. Babilon ende urunggaku ngu yomburiy-
oote! Ngu hamoo oorengo, ngu yomburiyooteku ngu! Ataga
ngu oombooro biyomimboro musiyo tero ooroote. Yo, oombooro
biyomi nguno oodoyi, ko nu oo buwoo biyomi netenggoku, ngu
musiyonggano nguno oorootenggo.
3 Ndadiro nguro, oni mera bidodomo, ene ngu barega nguya sebobarese
muri biyomi tero, nowoondoye nguro nangge ingondudu tero, ngu onindo
sono Wayin yanggango nero ingootenggoku ngundiro. Mera ngaro oo
sobosobo oni koreteyingo, ngu sebobarese muri biyomingga nangge nguya
teyingo. Mera ngaro ene beye koyi nangge teweroyi oni, ngu endega nguro
muri biyomi gura gurano, ko oo gome gomemu enendo suwooyi sano
yowero ingooteku, nguro sitowi beye koyi teweroyi onindo, ene oo sitowi
urungga yoyingo, eyingo.
4 Ngu naruno, no manggowo gura sambo endemonggo tunootetoni
ingowono. Ene ngandiro eyingo. Ye noro Kristen oni simoo bare, ye
komo ngu endega ngu yokoya sayi. Kinitetoni, asa, ye nguya ngu endega
nguro weti mbumbuwaye, ngu ye nguya koorowoowanggo. Ye ngu endega
ngu yokoro ngu, asa, nondo ogingo biyomi urungga enengo wetiye nguro
yetenoku, ngu ye ma yowanggo.
5 Enengo weti mbumbuwaye ngu urungga oorengo watayetoyi, sambono
oorete. Anutdo ngu biyomiyengga nguro ingondudu tete.
6 Ye ngu ooreko ooreko barega ngundo biyobiyomi tewoku, ngu yendo
eneno ngu komo gumi eraya wendangeyi. Ndadiro nguro, ngu barega
ngundo oo kowuri urungga oni yunoweroyi yetoningga, nguro yendo ngu
erayagomo kowuri ngundiro ene ko inoyi.
7 Ngu barega ngundo enengo oowooyi bingami okooro, enengomo irosara
nakanakangoyingo gomegomemu, ngu nangge tero watayetoningga ngu,
nguro yendo komo ogingo gumi ngundiya teyinoyi. Ene barega ngu
newendemonggo, ene enengo biyomini okooro eyingo. No ngu mera ngaro
oo bidodo sobosobo bare urungga oorengo. No wabu bare kini, nguro ngu,
no ma sendowero ingowano. Hamoo oorengo kini, eyingo.
8 Arisa, newendemonggo ngundiro ingootoni, ngundiro nguro, kowuri
guradiro guradiro ngu naruno nangge eneno ombuwa. Ngu ngandiro: Sayi
guradiro guradiro ngundo omburo yureni kumootoyi, oni simoo bare sendo
moguru urungga tetoyi, ko oowariro kumooyingo naruwo urungga oorengo
nguno tunootewa. Nguno ngu, debo Babilon endega ngu dero gisokowa.
Yo hamoo oorengo, Anut Oo Bidodo Simburi yanggangonidodoga, ngundo
enengo murini wirikoro, kenoro, ogingo nangge oorengo inowa, ero eyingo.
9 Mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo bidodo nguya oo biyomi
gobooro tewonggoku, endemo wooro urungga ende dedoni, ngu kenoro,
ene sendo moguru urungga tewanggo.
10 Onindo ngu endega ngu dedoni, oriroko dikaro, ngunonggo ngu
endemo oni ngundo enengo weti mbumbuwaye, nguro ogingo ngundiro
koorowootoyi, kenoro, kiyero ero eyingo.
O gowugowurongo Babilon, ye ende urungga yanggangonggedodo! Naru
ootuwoo bodagano sodedomangge, yengo weti mbumbuwaye nguro
gumi yengomo tunootetoni koorowootenggoku ngu! Ero eyingo.

11 Beye koyi teweroyi oni mera nga bidodo, nguro ingonduduye, nguro kowuri ingoro sendowanggo. Ndadiro nguro, ene musiyo gurano enengo sitowi uriyoweroyi nguya kini nguro.

12-13 Yo, ngundo Babilon endega nguno beye koyi teweroyi oni, ngundo oo ngandiro soweyoote. Gol, Siluwa, digi nakanakangoyingomu, beye goyayimu, towi sarayi gomegomemu, towikumba dagoyi gomegomemu, towi nakanakangoyingo gome imakeyingomu, de gura gura ndindingo gomemu, Elepan nggamari, ko debo Ayen koorongguyibo, ko Ayen oobo digi goobe nakanakangoyingombo, ngundo oo gomegomemu teyingo, suwe oo ninggurini gura gura, ko wooro gome ndindingomu yeweroyi, urumi gura gura ndindingo gomegomemu, Wayin, oo kaweroyi bo urumi gomemu, oomanongoyingo kaweroyi oo kikidoyingo, Sipsip ko Bulmakawu, Hos ko Hos yawasanidodomu, kingo kirikiri oni bidodo, ngu oo sitowi ngu bidodo uriyowero soweyoyingo.

14 Beye koyi teweroyi oni, ngundo sendowero tero ewanggo. Oo gomegomemu bidodo, nguro ye gome ingootenggoku, ngu oo ngu ataga kinitete. Yo, yengo oo sitowi bidodo kini temukootoni, gura nguya kini, eyingo.

15-16 Ngu beye koyi teweroyi, oni ene kuri Babilon ende oo sitowi uriyoro, nguro beye yowonggoku, ngundo endemo oni simoo bare kenootoyi, nguro weti mbumbuwaye nguro ogingo urungga oorengo ingootenggoku, nguro ene kenoro, sosoreyingo urungga tero, oriroko anduno ootooro, nowoondoyemo kowuri urungga ingoro sendoro eyingo.

O Babilon ende urungga gowugowurongo! Ngu hamoo oorengo gowugowurongo! Kuri gengo nengguro sarayi ngu gomegomemu, ko nengguro dagoyi oorengo, yemuro oruwo. Gengo irosara gol wadori gomegomemu, ko digi nakanakangoyingomu gomemu, ko beye goyayimu nguno teyingo.

17-18 Ngu naru ootuwoo bodagano, sodedomangge gengo oo sitowi urungga oorengo, beye nguya, ngu bidodo kinitemukoyingo! Ero eyingo. Ngundiro nguro, wanggono oni sobosobo, ngudodo enengo ko onidodo, oni simoo bare wanggono sawero ingootenggoku, ko wanggobo beye koyi teweroyi oni, ngu bidodo endemo oniro kowuri oorengo ingootenggoku, ngu kenoro, orirokono dikaro, endemo nguro wooroyi ooreteku, ngu kenoro eyingo. Ende urungga gurado ene Babilon ende ngundiro oowooyidodo oodoni, ngundo Babilon endega ma dagaro oowooyidodo oodoni, ma kenowato! Eyingo.

19 Ngundiro nguro, ene kowuri urungga ingoro, nguro ene tabayemo gugukakawu oorongooro, sendo moguru tero eyingo.

O ende urunggaku, gowurongo! Gengo ende nguno wanggo wendeyino oorootenggoku, nguro sobosobo oni, ngundo gengo oo sitowi geno soweyowonggoku, nguro ene digi beye urungga oorengo yoyingo! Ene naru ootuwoo bodagano nangge, sodedomangge ene oonootemukoote! Eyingo.

20 Ene ngundiromu, ye sambo endemo oorootenggoku, ye enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Anutro ingondudu eyingo oni bidodo, ye Yisasro soweyeroyingo Aposel oni, ye bidodo komo oni oni urungga oorengo tetenggo. Ndadiro nguro, weti mbumbuwaye teyingomu, ngu wirikoro, nguro Anutdo ene Babilon weti mbumbuwa muri biyomingga yeno tewonggoku, ngu wirikoro, ogingo urungga oorengo yunoyingo, ero eyingo.

21 Ene ngundiro mande yokootoyi, ngu naruno nguno, sambono Engel oni
yanggangonidodo nguno digi urungga oorengo, onindo ma okooweroyimu
ngu okooro yoro, wendeyino oorongooro eyingo.
Ngundiro muringga nguno nangge, ngu Babilon ende urungga ngu yoro
oorongootoni, utoni, onindo ko ma kenowanggo, ero eyingo.
22 Gita oowooyi Harup, ko sumbimbooro ngguyi gura gura, ko mowu-
mowu, ko unggu nguro ngguyi naru gurano, oni ma ingowanggo. Oni ene
ingonduduye gura gurano ko teweroyi naru gurano, ngundiro oni gura ngu
ma oruwa. Wit oo kikidoweroyi nguro kiki ngguyi, naru gurano, oni ma
ingowanggo.
23 Soru himi, naru gurano, onindo ma kenowanggo. Oni ene bare
yoweroyi naru nguya kinitewa. Kurimi beye koyi teweroyi oni, ngundo ene
mera nga bidodomo ene oowooyidodo ootooro, ene ngunonggo oni mera
bidodomo ganaganayerootoyi, gosonggi gura gura oni yomburiyerowero
teyingo, ero eyingo.
24 Anutdo ene Babilon endega ngu kenootoni, ene biyomi tero, enengo
ingondudu eyingo oni, ko enengo oni simoo bare nowoondoyemo hamoo
teyingo mera bidodomo oruwonggoku, ngu yudoyi kumootoyi, ngu
kenoyingo. Ngundiro muringga nguro kowuringga bidodo Babilondo
yoyingo, ero eyingo.

# 19

*Sambo Endemo Oni Bidodo Oni Oni Teyingo*

1 Babilon ende urungga ngu dero yokootoni, ngu naruno, no Yon in-
gootoowe, sambo endemonggo, simoo bare oowooyingga oorengo mogurú-
wooro eyingo.
Noore komo Anutro oowooyi bingamini ero okooteto! Ngu noorengo
Anut, ene nangge guranangge, ngundo noore ko uriyeroro yoyoyingo.
Ene oowooyidodo, duridarinidodo, ko yanggangonidodo oorengo
ooroote.
2 Anutro wirikoweroyi koni ngu muri nenengo oorengomo oni
wirikoyerowa. Ngu ooreko ooreko bare urungga, ngu enengo muri
biyomininggа, nguno oni simoo bare mera bidodomo yomburiyeroro,
ngundo Anutro ko oni yureni kumooyingo. Ngundiro nguro, Anutdo nguro
gumi biyomi oorengo inoyingo, ero eyingo.
3 Asa, ngu naruno no ingootoowe, ene moguru urungga tero, meno ko
eyingo. Noore gengo oowoongge bingamingge ero okooteto! Babilon ende
urungga dero, wooroyi oorewoku, ngundiro suwooyi sano dero, wooro
oorero oruwa, ero eyingo.
4 Sambono tabango oni onibiga namoraya ngudodo, ko Oo Keta Oo-
rootenggoku namorayaga, ngudodo Anut doongeyimo bagootero, yambo
mande tero, meno eyingo. Hamoo oorengo! Noore gengo oowoongge ero
okooteto! Ero eyingo.
5 Ngu naruno, Anutro yaba tanggeyimonggo meno gura eyingo. Ye Anutro
ko oni, oowooyidodomu ko oowooyidodomu kini, ye bidodo komo noorengo
Anutga ngu oowooyi bingamini ero okooteto, ero eyingo.
6 Ngu naruno, no ingootoowe, mande moguru urungga simoo barenonggo
ngguyi utoni ingootoowe, sono ururu ngguyi ngundiro uyingo, ko gusiro
ngguyi ngundiro ingootoowe, ene ngundiro meno urungga eyingo. Noore
gengo oowoongge bingamingge, ero okooteto! Ge noorengo Anut Oo Bidodo
Simburi Simbunani! Ge yanggangonggedodo, ge oo bidodoboro sobosobo
koreteyingo oorengo!

7 Nguro ngu, noore oni oni urungga oorengo tero, oowoongge bingamingge okooteto! Ndadiro nguro, Sipsip Nangoni bare yoweroyi naruwo tunootete. Enengo bareyi ngu kuri oo yomosiyowo. (Enengo bareyi ngu oni simoo bare eneno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu.)
8 Anutdo ngu bareyi inowoku ngu, ene nengguro sarayi oorengo wadorimu, pirungga soruyidodo ngu inootoni yemuwo, ero eyingo. (Ngu nengguro sarayingga ngu Kristen oni muriye gome nenengo nguro gabogaboyi.)
9 Ngu oo ngu tunootetoni kenootoowe, Engel onindo nono eyingo. Ge nga mandega nga nakango. Ngu oni simoo bare ngu Anutdo negoyerootoni, Sipsip Nangoningga ngundo bareyi yoweroyi oo simbo kayingongga, nguno ombuwero sumoo yunowoku, nguro ene oni oni urungga tetenggo. Eyingo. Ngu mandega ngu Anutro mande hamoo oorengo ero nono eyingo.
10 Asa, Engelndo mande ero yokootoni, no ene keyi damonimo bagootero, yambo mande tewero teyingo. Ngundiro tetoowe, ene sodedomangge nono eyingo. Ge nono yambo mande ma tewero! Ndadiro nguro, no geya konare guranangge, Kristen dobookurige Yisasro mandeni nowoondoyemo hamoo tero oorooteto. Ye komo Anutno nangge yambo mande teyi! Noore ingowato. Yuka Kundingiyi ngundo Anutro ingondudu eyingo oni nowoondoye yokutuwootoni, ngundo ene onino Yisasro mande wesiyoro eyingo. Ngundiro wesiyoro etoyi, ngunonggo enengo mandeni ngundo oni songo nowoondoye yokutuwootoni, nguro ene nguya Yisasro mande wesiyoro etenggo. Ero eyingo.

### *Onindo Hos Sarayinggano Bibiteyingo*

11 Ngu naruno, no sambo endemo kenootoowe, nguno Hos gura sarayimu oodoni, ngu sanganimo oni gura bibitero oruwo. Ngu oningga ngu oowooyi ngandiro: Oni Enengo Koni Gome Sobowooro Teyingo ko Oni Ene Muri Gome Nenengomu Nangge Teyingo, oowooyi ngu ngandiro. Ene simoo bare wirikoyeroweroyi bine, ngundi ene ebe ureweroyi tetoningga ngu, ene komo muri gome nenengo ngu nangge keyoro ngunonggo tewa.
12 Enengo doongeyi ngu de soru ngundiro soru ooretoni, ene tabangomo Gol tomokuyi oowooyingga nguno ooroote. Enengo goweyimo oowooyi gura ooroote. Ene ngu oowooyingga ngu enengombo nangge murini ingoote.
13 Enengo nengguroni tewoku, ngu sidudarowobo sonowooyingo. Oniro oowooyi ngu ngandiro, Anutro Mandeni. Eyingo.
14 Sambo endeboro me oni ngudodo ene Hos sarayimu sanganimo bibitero, ene Yisas keyoro oorowuyingo. Ene towikumba tewonggoku, ngu sarayi gome oorengomu nangge tero oorowuyingo.
15 Enengo manggowoomo duge kuningo oorengo ngunonggo oorero, mera ngaro oni simoo bare eneno nowoondoye hamoo ma teyingo ngu yureweroyimboro. Anutdo eyingo. Enengo usudogoni Ayenmbo teyingo, ngundo ene oni simoo bare gome soboyerowa, ero eyingo. Ene Wayin sonoyi winggoweroyi digi kumbeyigano, nguno Wayin winggowo. Ngu Wayin sonoyi urungga ngu, Anut yanggangonidodoga nguro sanggirini urungga oorengo nguro gabogaboyi.
16 Enengo oowooyi ngu nengguronimo, ko keyi begowoomo nguya nakangoyingomu, ngu ngandiro:

Mera Ngano Oo Bidodo Sobowooyingo Koreteyingo Nguro Tabangoye Urungga Oorengo. Ene Sobosobo Oni Bidodoboro Simbuye Urungga, ngundiro nakangoyingo.

17-18 Ngundiro tetoni, no sambono Engel oni gura kenootoowe, ogisano dikaro, meno manggaru tero, nu samboriri ururumero bawootenggoku, nguno eyingo. Ye ombuya Anutdo oo simbo kawokuno, ngano yowuruwooyi. Ye ombuya, nguno ye ngu mera ngaro oo sobosobo oni tabango, ko me oniro tabango, ko oni yanggangoyedodo, Hos, ko oni Hos sanganimo bibiteyingo, ko oni simoo bare oorootenggoku, ko kingo kirikiri oni, ko oni oowooyedodomu, ko oni oowooyedodomu kini ngu bidodoboro songgiwiye neyi, eyingo.

19 Ngu naruno nguno, no Nusako Koki ko mera ngaro sobosobo oni koreteyingo ngudodo, ko enengo me onidodo nguya yeyootoowe yowuruwooyingo. Ene yowuruwooro, ngundo oningga Hos sarayingga ngu sanganimo bibiteyingongga nguya, ko enengo me oni ngudodo ebe urewero teyingo.

20 Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, oningga Hos sarayingga ngu sanganimo bibiteyingongga, ngundo Nusako Kokingga ko Setanro Ingondudu Eyingo Oni Godange, ngu yoyoro, mereno de nombo ko digi kooronggguyi, oowooyi Salpa, nguya yowuruwooro, sugi sugi derorooteku, nguno oorongooyeroyingo. Ene ngundiro tetoyi, ndadiro nguro, ngu Setanro Ingondudu Eyingo Oni Godangengga, ngundo Nusako Koki doongeyimo, oo amana onindo ma teweroyimu ngu tetoyi, nguro oni simoo bare bidodo oo ngu kenoro nguno mayero, yowuruwooro, Nusako Koki nguro gabogaboyimo yambo mande teyingo.

21 Ngu oningga Hos sarayingga ngu sanganimo bibiteyingongga, ngundo duge manggowoomo oorootekungga, ngundo Nusako Koki Urunggaku nguro me oni bidodo dugebo yureni kumooyingo. Kumootoyi, arisa, nu bidodo omburo, enengo songgiwiye bidodo nemukoro kawuye ndinditeyingo.

# 20

*Dagoma 1,000 Setan Biyomimo Oruwa*

1 Ebe kinitetoni, ngu naruno, no Yon sambono Engel oni gura no kenootoowe, ene sambo ende yokoro ombuyingo. Enengo kandeyimo ngu mere urungga gumi kiningga ngu goosooweroyi ki, uto urungga nguya oowooyi Sen, ngu dowooyingo.

2 Ngu Oriwa Urungga ngu dowooro, uto yanggango Sen, ngundo dowooro gosiyoro, mere gumi kini urunggano oorongooyingo. Nguno ngu, ene dagoma 1,000 oruwa. Ngu Oriwa Urungga ngu oowooyi gura ngandiro: Sire Kuriminga ngu, Oombooro Biyomi, ko Setan. Eyingo.

3 Sambono Engel oningga, ngundo Oriwa Urungga ngu dowooro, mere gumi kininggano nguno oorongooro, mere manggowo witu oo ngu gome ukingoro, goodooro gosiyoyingo. Ngundiro teyingo, nguro ene mete oni mera bidodomo, ngu dagoma 1,000 nguno ko ma ganaganayerororuwa. Dagoma 1,000 ngu kinitetoni ngu, kootuyisina, ene mere goosootoyi, naru bodagano nangge, Setan ngundo mete oorero, oororo omburo tewa.

4 Ngu naruno, no ngu oni gidarega Anutdo oni wirikoyeroweroyi ko ngu kuri rogo tewoku, ngu onikundo yaba bingaminidodo ngu sanganimo bibitetoyi kenoyingo. Ngu bibitero, ngunonggo ngu oni oo tewonggoku, ngu wirikoyerowero bibiteyingo. Ngundiro tero, oni uru oorengo gaboye kenootoowe, ngu ene Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo nguro, enengo oowooyi oni gidaregano yootunootoyi, ngunonggo ene nguya Anutro mandeni yanggango dowooyingo. Dowootoyi, nguro ngu, mundi

onindo bungeye toongootoyi kumooyingo. Ngu Kristen oni ngu, ene Nusako Kokino ko nguro gabogaboyimo nguya ma yambo mande teyingo, ko nguro sunggini ngu kembayemo ko kandeyemo nguya ma yoyingo. Ngu oni ngu, ene ko keta ootoogero, ene Krayisya gobooro dagoma 1,000 oororo, ngu oni ngu soboyeroro oruwanggo.

5 Ngu Kristen oni ngu, ene wata koreteyingo ngundo merenonggo ko keta ootoogeyingo. (Kristen Oni kumooyingo gidarega ngu dagoma 1,000 nguno ma ootoogewanggo.)

6 Oni ene merenonggo tambu koretero ootoogetenggoku ngu, ene komo oni oni tero, kundingiyi oruwanggo. Ngu oni ngu, ene Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi tero, ene Krayisya dagoma 1,000 oni simoo bare merangga nga ngu sobowooro oruwanggo. Ngundiro onikundo ene Setanro ende biyomimo ngu ma oorowuwanggo. Kini, ene suwooyi sano Anutya oruwanggo.

### *Anutdo Setan Yomburiyoyingo*

7 Dagoma 1,000 ngu kinitetoni ngu, Anutdo mere gumi kini urunggaku ngu manggowo goosootoni, Setan ya biyomi yokoro toongeyingo.

8 Yo, Setan ngu mere yokoro, oorero, oni simoo bare mera bidodomo, ganaganayeroweroyimboro ko tewa. Ene ngundiro tero, yade yade oororo, Gok ko Megok ngu sowe erayaga Krayisro mundi oorootenggoku, ene yowuruyerootoni, me oni urungga oorengo yeri tunootewa. Ngu me oni yowuruyerootoni, ngu wendeyi sono dabemimo digi keredi ngundiro tewa.

9 Setando mera bidodomo, me oni yowuruyeroro, yade yade oororo, Anutro simoo bare oorootenggoku musiyo pawangoro, ngunonggo Anutdo ende urungga (Yerusalem) nguro gome ingooteku, ngu pawangowanggo. Ngundiro tewanggoku ngu, ene Anutdo sambononggo de sorudodo yokootoni, omburo, ngundo ngu, Setanro me oni ngu yoodemukowa.

10 Ngundiro tetoni ngu, Anutdo godange oni Setanngga, ngu dowooro, mere gumi kiningga digi kooronggguyimu dero oorooteku, nguno oorongooyingo. Oorongootoni, Setando uro, nguno ene Nusako Koki ko enengo ingondudu eyingo godange oni nguya kabusayi tero, sugi sugi ogingo urungga oorengo koorowooro oruwanggo.

### *Wirikoyeroyingo Naru Urungga Tunootete*

11 Ngundiro tetoni nguno, no yaba sarayi urungga bingaminidodo ngu kenootoowe, oni gura ngu sanganimo ngu bibiteyingo. Bibitetoni, ngu naruno, mera ko sambo nguya satori, musiyarimo kiniteyingo.

12 Ngundiro tetoni, no kenootoowe, oni kuri kumooyingomu ngu oowooyedodomu, ko oowooye kinimu nguya, enedodo ngu yabaga bingaminidodo ngu tanggeyimo dikayingo. Ngundiro dikatoyi, oni yaba bingaminidodo bibiteyingongga, ngundo buk gidarega dowooro wesiyoro, ko buk gura nguya wesiyoyingo. Ngu bukga ngu Yisasdodo oni keta oruweroyi nguro buk. Ngu buk guraga nguno oni simoo bare mera ngano oo muri tewonggoku, nguno ooroote. Oo ngu buk nguno oorootenggoku, ngu Anutdo ngu oni bidodo kumooyingomu ngu wirikoyingo.

13 Ngu naruno, wendeyi koongeyingo bidodomo, oni kumooyingo ngu ooretoyi; ko oni mereno mereyeroyingo ngu ooretoyi; ko oni kumooro Setanro ende biyomimo oorootenggoku, ngu nguya Anutno mayero yowuruwooyingo. Yowuruwootoyi, Anutdo enengo koye tewonggoku, enengomo enengomo wirikoyeroyingo.

14 Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo ma tetoni, kumooro musiyo songo songomo, ko Setanro ende biyomimo nguya oruwonggoku, ngu

bidodo Anutdo yowuruyeroro, wirikoyeroro, ko oorongooyerootoni, mere de nombododo urunggano, nguno uro yoodetoni, suwooyi sano ogingo ingoro oruwanggo. Nguno oodoyi, Anutdo eyingo. Ataga kumooweroyi muriningga ngu kinitete, ero eyingo.

15 Ene wirikoyeroyingo oningga, ngundo oowooye Yisasdodo oni keta oruweroyi bukga nguno oowooye kini ngu, arisa, ngu oni ngu, Anutdo ngu yoyoro oorongooyerootoni, de nombododo ngu ma kumooweroyi mere urungga oorooteku nguno uyingo.

# 21

*Sambo Ko Mera Keta*

1 Arisa, ngu naruno, no Yon sambo mera keta kenoyingo. Sambo koretero, ko mera koretero, ko wendeyi nguya ene kiniteyingo.

2 Ngundiro kinitetoyi ngu, no ende kundingiyi ngu Yerusalem keta kenootoowe, ene sambononggo Anutdo soweyootoni ombuyingo. Anutdo ende ketangga ngu kuri gome metemimu yero yomosiyoyingomu, ngu bare kameyi yowero naruwo, nguno enengo oo kuri gome metemimu nangge, ngu yomosiyoyingo ngundiro.

3-4 Ngu naruno, no manggowo ngguyi Anutro yaba bingaminidodo ngu tanggeyisina, ngunonggo manggaru tero etoni ingoyingo. Ataga Anutdo oniya oorootenggo. Ene oniya oruwanggoku, nguno ngu, enengo oni simoo bare oruwanggo. Anutdo enesu nangge oni simoo bareno nguno ootooro, ene oniro Anut oruwa. Ngu naruno, Anutdo oniro kowuriye ngu bidodo andangeyunootoni, nguro ene naru gurano, ngu ma sendowanggo. Kumooweroyi muringga nguya kini; kowuri bidodo ko sendo moguru teweroyi muringga ngu, ko ogingo ingoweroyi muringga ngu, oo ngu bidodo nguya kinitemukowa. Mera ngaro muringgano tewanggoku, ngu bidodo kinitemukowa, eyingo.

5 Ngu naruno ngu, onindo Gol yaba bingaminidodo ngu sanganimo bibiteyingongga ngundo eyingo. Ingo! Ataga oo ngu bidodo keta tunootete, eyingo. Ene mande gura nguya eyingo. Ge nga mandega nga nakango. Ndadiro nguro, nga mandega nga ngu nenengo oorengo, nguro oni ene nguro nowoondoyemo hamoo tewanggo, eyingo.

6 Asa, ene mande gura eyingo. Noro kone temukooteno. Nondo ngu oo ngu bidodoboro koretero oorengo oorooteno. Nondo nguya, ngu oo ngu bidodoboro wengani oorooteno. Oni ene sonoro kumoowaku ngu, nondo sono keta oorooteku, sono omungo ngu sono kingo duwoo ene inootoowe newa.

7 Oni ene newendemo hamoo tetekungga ngu yanggango dowooro, yade oororo kumoowaku ngu, asa, ene komo Setanro towootowooni ngu dagate. Oni ngundiro tetekungga ngu, nondo enengo Anut oodoowe, ene noro nangone oruwa.

8 Ene oni noro kone metemi teweroyi ngu sosorero yokowanggoku; oni ene Yisasro nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku; ko oni ene dobooyi ureni kumootenggoku, ene sebobarese muri biyomi ngu tetenggoku; oni ene idi gosonggi muri biyomingga ngu tetenggoku; oni ene oombooro godange biyomi nguno yambo mande tero nguno yemboongetenggoku ngu; ko oni bidodo godange mande etenggoku; ngundiro oni ngu bidodo, ene de nombododo mere urungga digi Salpa dero gidorero oorooteku, nguno uro oruwanggo. Ngu musiyongga ngu biyomi oorengo, nguno ene uro, sugi sugi oruwanggoku, ngu kumooweroyi kootunggaku ngundiro, eyingo.

*Yerusalem Ende Keta*

9 Ngu naruno, sambono Engel gura nono ombuyingo. Ngu Engelngga
ngu Engel kandegura gidemboro erayaga nguromu gura, ene kandeyimo
koondo kandegura gidemboro eraya, Anutdo oni yomburiyoweroyi oo
biyomi ngu koondomo yetoni angeyingo. Nguromu Engel gura, ngundo
omburo nono eyingo. Ge ombutooga, nondo Sipsip Nangoni nguro bareyi
keta ngu etunggerowano, eyingo.
10 Ngundiro etoni, Anutro Yukani, ngundo yanggango nunootoni,
Engel ngundo noyoro puri ndandayingo oorengo sanganimo nguno
ooreyingo. Ngu musiyongga nguno, ene Yerusalem ende keta etune-
rootoni, kenootoowe, ngu endega ngu sambononggo Anutdo soweyootoni
ombuyingo.
11 Ngu ende ketangga nguro soruni ngu Anutro duridarini. Ngu endega
nguro soruni ngu, ene digi oowooyi Yaspa, nguro urini urungga oorero
nguro wadorini himi oo komboni ngundiro.
12 Ngu ende keta urungga nguro oonggoo pawani ngu, awuno samboriri
oorengo teyingo. Ngu endega nguro yamukoni kande eraya kegidemboro
eraya oodoni, nguno sambono Engel oni kande eraya kegidemboro eraya
yamuko sobowooro dikayingo. Ngu yamuko ngu, Iserel oniro sowe kande
eraya kegidemboro erayaga, nguro oowooye nguno nakangoyingo.
13 Ngu endega nguro ende mundumi namoraya oodoni, nguno yamuko
kabusa kabusa yeyingomu ooroote.
14 Ngu endega nguro digi nonggini kande eraya kegidemboro eraya
ende yanggango inootenggoku, nguro digiyi ngu Sipsip Nangoningga
nguro soweyeroyingo Aposel oni kande eraya kegidemboro erayaga, nguro
oowooye nakangoyingo.
15 Ngu sambono Engel ngundo oni Gol usudogoyiga dowooro, nguro
endega, nguro yamuko, oonggooyi nguya rogowooweroyimboro.
16 Ngu sambono Engel onindo ene usudogo ende rogowooweroyimboro
ngu dowooro, ngundo ngu endega ngu rogowooyingo. Ngu endega nguro
wanggangoni ko dabemi dabemi ngu, ko oonggoo pawani duburi ooreyingo
nguya rogowooyingo, ngu guranangge ereremo oorengo teyingo. Ene 2,400
Kilomita ngundiro.
17 Ene oonggoo pawani nguya rogowootoni, ngu oonggoo pawa nenengo
ngu 60 Mita ngundiro rogowooyingo. Nguro rogoga ngu onindo oo
rogowootenggoku ngundiro, ngundo rogowooyingo.
18 Ngu endega nguro pawani ngu, Anutdo digi oowooyi Yaspa digiga
ngu tero, ko endega ngu Gol ngu Galas wadori ngundiro yeyingo. Ngu oo
komboni ngundiro wadorimundo teyingo.
19-20 Ende nguro digi nongginiyi ngu Anutdo endega nguro oonggoo
pawayi yanggango teyinoro, digi nakanakangoyingo, ngundo nakan-
goyingo. Ngu digi ngu ngandiro; digi koreteroga ngu Yaspa; digi erayayiga
ngu Sapayira, ngu uringgiyi; digi kabusayiga ngu Aget, ngu sarayi; digi
namorayayiga ngu Emeral; digi kandegurayiga ngu Sadonikis, ngu dagoyi
ko sarayi nguya yowuruwooyingo; digi kandegura gidemboroyiga, ngu
Koniliyon ngu digi dagoyi; digi kandegura gidemboro erayayiga ngu
Kirisolayit ngu kooronggu nangge, digi kandegura gidemboro kabusayiga
ngu Beril ngu titoyi; digi kandegura gidemboro namorayayiga ngu Topas,
ngu kooronggu nangge; digi kande erayayiga ngu Kirisopares, ngu titoyi
koorongguyi nguya yowuruwooyingo; digi kande eraya kegidemboro gu-
rananggega ngu Hayiyasin, ngu uringgi kumuyi gura; digi kande eraya
kegidemboro erayayiga ngu Ametis, ngu digi dagoyi gura.

21 Endega nguro yamukoyi kande eraya kegidemboro erayaga, ngu beye goyayi kande eraya kegidemboro erayaga ngu sarayi oorengo urini urungga, ngundo teyingo. Ende nguro yamuko guranangge nanggemo, Anutdo beye goyayi urungga oorengo ngu guranangge ngundo nangge teyingo. Ngu endega nguro ooreni ngu Gol oorengombo nangge teyingo, ngu oo komboni ngundiro wadoriyi.

22 Ngu endemo, nguno yowuruwoo ya kundingiyi, Tembel, ngu no ma kenoyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Urungga ko Sipsip Nangoni, ngundo nangge ende nguro Tembel oorooteri.

23 Ngu endega nguno ngu, sa kombo nguro himi kini. Kini, Anutro duridarini, ngundo nangge, ende ngu himi inootoni, ko Sipsip Nangoni ngu ende nguro soru oorengo.

24 Kristen oni bidodo mera bidodomonggo ende nguno mayewanggoku ngu, ene Anutro soru himimo endeyoro oorootenggo. Mera ngaro Kristen oni sobosobo koreteyingo, nguro oo sitowi gomegomemu, irosaraye oododo, enengo oowooye bingamiye ngu bidodo yoro, Anutno kingo duwoo inowanggo.

25 Ngu endega nguno ngu, ene suwoo kini. Nguro ngu, ene sa nangge oodoni, ende nguro yamukoyi naru bidodomo ma goodootenggo.

26 Mera bidodoboro merako ngano oruwonggoku, nguro oo sitowi gomegomemu, digi beye nguya, ko bingamiye ngu bidodo yoro, ngu kingo duwoo Anutno yewanggo.

27 Ngu endemo nguno oo biyomimu, ko muri biyomi oyimododomu, ko godange mande eweroyi muri biyomi, ngu hamoo oorengo oni ngundiro muri tetenggoku ngu, ene ngu endegano nguno ma uwanggo. Oni oowooye Sipsip Nangonimboro bukga nguno oowooye oorootenggoku, ngundo nangge, ene mete ngu endemo nguno uwanggo.

# 22

### *Endega Nguno Sono Bingo Keta Oorooteku Ngu*

1-2 Ngu naruno ngu, sambono Engel onindo ene no Yon etunerootoni, sono bingo keta oorooteku, ngu sarayi oorengo oo komboni ngundiro kenoyingo. Ngu sono bingo gomegomemu nguro omungo, ngundo Anutro yaba bingaminidodo ngunonggo, ko Sipsip Nangoni nguya ngunonggo omburo, yade yade ombuyingo. Sono bingo omburo, ngu endega nguro ooreni urunggaku ngu, kewoorokuri yade oorowuyingo. Sono bingongga ngu dabemi gide gide, de ngudodo keta oruweroyi yunootenggoku, ngu dikatenggo. Ngu de ngu dagoma gurananggemo engge tanggori ngu, tambu kande eraya kegidemboro eraya enggeyingo. Yo, hamoo oorengo, kombo guranangge gurananggemo, de tanggori gomegomemu enggetenggo. De uyi ene nguya gome neweroyi oodoni, ngunonggo oo kowuri, ko sayi mambu ngu bidodo oni merako ngano oruwonggoku ingootoyi, ngu de uyi onindo netoyi, oo ngu biyomi kinitemukowa.

3 Yo, hamoo oorengo, sambo ende ketanggano nguno oo kumana biyomi gura ma ootooro, ngundo oni ma gosiyerootoni, Anut ko Sipsip Nangoni nguno nangge yambo mande tero, eneno yemboongewanggo. Yo, Anutro yaba bingamini ko Sipsip Nangoni nguya ngu endemo nguno oodori, ngu musiyo nguno enengo ko oni, enengo koyari tewanggo.

4 Ngu endega gomemu nguno Kristen oni bidodo Anutro omukumundoongo kenoro, kembayemo enengo oowooyi nguno oruwa.

5 Ngu endega nguno suwoo ko ma tewa. Nguno ngu, soru Lam nguro himi ko soru himi nguya kini. Ndadiro nguro, Anut Oo Bidodo Simburiga ngu enengombo himi yunootoni, nguno Anutro ko oni suwooyi sano Anutya sobosobo tabango tero oruwanggo.

### *Yisas Ngu Naru Bodagano Ngu Ko Ombuwa*

6 Ngu naruno, sambono Engel omburo, nono eyingo. Nga mandega nga, ngu hamoo oorengo. Ngundo ngu, ene oni bidodo nowoondoyemo hamoo tewanggo. Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo enengo Yukani, ngundo enengo ingondudu eyingo oni ngu ingondudu yunootoni, ene ngunonggo enengo mande wesiyoro etenggo. Anutdo enengo Engel soweyootoni, omburo, ngundo enengo ko oni, ngundo naru bodagano oo bidodo tunootewerroyi, ngu etuyeroyingo. Ero eyingo.

7 Yisasdo eyingo. Ye gome ingoyi! No yeno naru bodagano ko ombuwano. Oni gidarega ene Anutro mandenimo oo tunootewerroyi nga bukgano oorooteku, ngu ingoro keyootenggoku ngu, ene mete oni oni tewanggo, ero eyingo.

8 No, Yon, oo ngu ingoro kenoyingo. Yo, nondo mandega nga ingoro, ko oo gabogaboyi kenowonoku ngu, no Engelngga oo ngu etunerowoku nguro keyimo bagootero, yambo mande tewero ingoyingo.

9 Ene Engel onindo nono eyingo. Ge nono yambo mande ma tewero! No geya, ko gengo Kristen dobookurige, ko Anutro ingondudu eyingo oni nguya, ko oni nga bukno mande oorooteku, nga keyootenggoku nguya konani gobooro teteto. Ngundiro nguro, ge ngu komo Anutno yambo mande te! Ero eyingo.

10 Ngundiro ero, ene ko nono eyingo. Nga Anutro mandega oorooteku nga ngu, kootuyisina oo tunootewerroyi nguro naruni namoko tete. Ngundiro nguro, nga bukga ngano mande oorooteku, ngu ma gosiyoro ukingowero.

11 Nguro ngu, nowoondoye yowoorengoweroyi naruwo piru kini. Nguro ngu, oni ene muri biyomi tero sebobarese muri biyomi tetenggoku, ngu soweyoro, ngundiro nangge teroruwanggo. Ngundiro nangge, oni ene muri gome nenengo ngu nangge tero, kundingiyi muringga nguno oorootenggoku ngu, ene komo ngundiro nangge teroruwanggo, ero eyingo.

12 Yisasdo eyingo. Ye gome ingoyi! No naru bodagano ko ombuwanoku, nguno oni bidodoboro uriye yoro omburo yunowano. Nondo uri gumi yunowero ngu, oni bidodo enengo muriye oo tewonggoku, ngu songo songomo wendangero, ngundiro oorengo gumi yunowano.

13 No kurimi oo bidodo yemukoro, nguno oruwonoku, omburo, oo bidodo kinitetoni, ngu naruno, nguya nondo nangge oruwano. No damoni yero oruwonoku, ngunonggo omburo oo bidodo kini teweroyi naruno, nguno nguya oruwano.

14 Oni nono nowoondoyemo hamoo tero oorootenggoku, ene mete ende ketanggano nguno uro, ene de tanggori gomemu keta oorooteku yunoweroyimboro, mete nero, nguro ene oni oni tewanggo.

15 Oni ene idigosonggi tetenggoku; sebobarese buribari tetenggoku; oni ene oni yureni kumootenggoku; oni ene oombooro godange nguno yambo mande tetenggoku; ko oni bidodo ene godange mande eweroyi nguro ingoro keyootenggoku; ngu oni ngu bidodo enengo endeyoyingo ngu sebo endeyootenggoku ngundiro. Ngundiro oni ngundo Anutro ende ketangga nguno ma uro, ene endesina nangge oruwanggo.

16 No Yisas, noro sambono Engel oni, ye Kristen yowuruno nga mandega
nga soweyo yunooteno. No ngu, Dewitro soweni oorengo. No ngu
suwoononggo sengewero tetoni tootungga dedeku ngu oorengo, ero eyingo.
17 Anutdo ko Sipsip Nangoni bareyi, ngundo Yisasno ngandiro eyingo. Ge
ombu! Etori, ngu oni mande ingowanggoku, ngundo nguya ewanggo. Ge
komo ombu! Eyingo. Oni ene sonoro ingooteku ngu, ene komo ombuya,
ngu oni newero ngu, ene komo ngu sonongga keta oruweroyiga yoya neni.
Nga sonongga nga ngu, Anutdo kingo duwoo yunoote.
18 No Yondo, mande yanggango oorengo yeno eteno. Ye komo ingonda
teya! Nga bukno mande oo tunooteweroyi oorooteku nga soweyowang-
goku ngu, arisa, oo biyomi oorengo nga bukga ngano ero nakangootoni
oorooteku, ngu bidodo Anutdo ngu oningga ngu bungomo wata yewa.
19 Nguro ngu, oni gurado nga bukgano Anutro mande nakangoyingo,
ngu gumingga onindo andangero yokoro ngu, asa, Anutdo ene nguya
andangetoni ngu, ene ngu ende kundingiyingga nguno ma uro, de tanggori
suwooyi sano keta oruweroyiga ngu ma newa. Ngu ende ketangga, ko
de suwooyi sano keta oruweroyiga, nguro gabogaboyi nga bukga ngano
ngundiro nakangoro eyingo.
20 Oni ( Yisas) nga mandega nga yeno oo bidodoboro etekungga, ngundo
ataga ete. Hamoo oorengo, no sorumimonggo eteno. No ngu komo naru
bodagano ko ombuwano! Etoni ngu, noorendo mande gumi eyingo. Hamoo
oorengo! Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas ge hamoo ombu!
Eyingo.
21 Yondo ene Anut sumoo inoro yemboongeyingo. Yisas Oo Bidodo
Simburi Simbunani, gedo gengo sumangengge ngu soweyerootooga, ene
gengo oni simoo bare bidodoboya gobooro oriyi. Ngu hamoo oorengo, ero
yemboongeyingo.